

ШКОЛСКИ ПРОГРАМ

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ „ВУК КАРАЏИЋ“ БЛАЖЕВО

2025/26-2028/29

САДРЖАЈ ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА

I Уводни део

1.1. Општи подаци о школи 4

1.2. Шематски приказ школе 4

1.3. Историјат школе 5

II Полазишта за израду Школског програма и тим који израђује програм 6

III Циљеви школског програма и опште предметне компетенције 10

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ 28

IV Планови наставе и учења 46

4.1. План наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања 46

4.2. План наставе и учења за други циклус основног образовања и васпитања 47

V ПРОГРАМИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ОБАВЕЗНИХ ПРЕДМЕТА СА НАЧИНИМА И ПОСТУПЦИМА ЗА ЊИХОВО ОСТВАРИВАЊЕ 49

5.1. Програми наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања са слободним активностима, додатном и допунском наставом и тематско-амбијенталним данима 49

5.1.1. Први разред 51

5.1.2. Други разред 115

5.1.3. Трећи разред 176

5.1.4. Четврти разред 246

5.2. Програми наставе и учења за други циклус основног образовања и васпитања са слободним активностима, додатном и допунском наставом и тематско-амбијенталним данима 328

5.2.1. Пети разред 328

5.2.2. Шести разред 563

5.2.3. Седми разред 768

5.2.4. Осми разред 980

5.3. Ваннаставне активности за све разреде 1200

5.4. Слободне наставне активности(СНА) 1257

VI Остали облици образовно - васпитног рада 1467

6.1. Припремна настава 1467

6.2. Тематско-амбијентална настава 1469

6.3. Инклузивно образовање 1471

6.4. Екскурзије, настава у природи, излети 1474

6.5. Програм културних и јавних активности 1477

6.6. Програм школског спорта и спортских активности 1478

6.7. Програм заштите ученика од насиља, злостављања и занемаривања 1480

6.8. Професионална оријентација 1508

6.9. Здравствена и социјална заштита ученика 1510

6.10. Програм заштите животне средине 1513

6.11. Сарадња са друштвеном и локалном заједницом 1514

6.12. Програм сарадње са породицом ученика 1517

6.13. Ученички парламент 1520

6.14. План активности за обезбеђивање безбедности и здравља ученика у школи 1523

6.15. План и програм рада школске библиотеке 1524

6.16. Школски сајт и facebook страница 1529

VII ОПШТИ СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА 1530

7.1. ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ЗА КРАЈ ПРВОГ ЦИКЛУСА ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА 1530

7.2. ОПШТИ СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ЗА КРАЈ ДРУГОГ ЦИКЛУСА ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА 1538

ОПШТИ ПОДАЦИ О ШКОЛИ

Место и адреса: Блажево 37226, бб

Број телефона/ факса : 037/475-307, рачуноводство : 475– 707

Е-маил: vukblazevo@gmail.com

Сајт: <https://osvukkaradzicblazevo.mojaskola.org/>

Име и презиме директора: Јасмина Мијајловић, професор географије

Број чистих одељења: 5

Број комбинованих одељења: 1

Укупан број одељења у школи: 6

Места у којима се налазе школски објекти- адресе, са издвојеним одељењима:

1.1. ШЕМАТСКИ ПРИКАЗ ШКОЛЕ

МАТИЧНА ШКОЛА У БЛАЖЕВУ 37226 Блажево, бб

ИО ДОЊЕ ЛЕВИЋЕ 37226 Блажево, село Д.Левиће бб

1.2. ИСТОРИЈАТ ШКОЛЕ

1894. У Блажеву је никла прелепа планинска школска зграда сазидана од камена. То је била прва зграда изграђена од тврдог материјала у овом месту. Исте године школа је почела са радом, и те школске 1894/1895 године у први разред је уписано 50 мушких ученика, највероватније различитог узраста. У наредним годинама због великог сиромаштва овог краја школа је имала непремостиве материјалне проблеме, школу и даље нису похађала женска деца, а нису била обухваћена ни сва мушкадеча.

Након избијања Првог светског рата школа у Блажеву је највероватније обуставила свој рад. За време бугарске и аустроугарске окупације школска зграда је спаљена као и целокупна школска документација, па из тог периода и нема поузданих података.

Након Првог светског рата, због недостатка одговарајућег објекта, настава се почела одвијати тек 1921 године у згради која се налазила на месту старе амбуланте, али ни она није пружала најелементарније услове за рад. Захваљујући упорним захтевима школског одбора блажевачке школе Министарству просвете да им одобри средства за подизање нове школске зграде, 1930.године започета је и завршена школска зграда која је подигнута на брегу изнад села, преко пута цркве. Будући да се налазило на таквом месту, бело школско здање засијало је пуним сјајем, добро уочљиво са свих страна, јер је доминирало читавом околином. Те 1930 године, и наредних година број ученика се кретао око 120 ученика. Касније су формирана и два издвојена одељења и то у Ђерекарима и Миоковићима, у којима се настава изводила у приватним кућама.

Током Другог светског рата блажевачку школу је задесила иста судбина као и у Првом светском рату. Наиме 4.децембра 1942 године, школу је спалила немачка војска, након чега је обустављен даљи рад у школи. 1945 године школска зграда је обновљена и поново почела са радом.

Године 1950. блажевачка школа постаје осморазредна и њу похађају ученици из 17 околних села, и то: Кнежево, Горње Левиће, Доње Левиће, Судимља, Чокотар, Ђерекари, Равниште, Бозољин, Блажево, Бело поље, Иричићи, Градац, Домишевина, Радуње, Ковизле, Боранце, Стануловићи, Витоше. У наредним годинама због повећаног броја ученика настава од првог до осмог разреда је истовремено извођена у Блажеву и Ђерекарима, настава од првог до шестог разреда у Судимљу, а од првог до четвртог разреда у Горњем и Доњем Левићу, Боранцима и Стануловићима.

Објекат школе саграђен давне 1930 године, већ 60-их година 20-ог.века почео је попуштати под зубом времена. Дакле проблем је био велик и озбиљан, те је се почело размишљати о изградњи нове зграде.

Нова зграда је пуштена у рад тек 2.децембра 1974. године. Овај велелепни објекат површине 1640 м квадратних садржи седам пространих и светлих учионица,

радионицу са кабинетом за ТО, канцеларије за наставнике, секретара и директора, фискултурну салу, свлачионице, два купатила, санитарне чворове, простране ходнике, велики хол, припремне просторије и кабинет за хемију, ћачку кухињу и друге пратеће просторије.

Уназад неколико година и на овом објекту старом 51 годину, било је потребно, а и даље је потребно урадити разне санације и реконструкције. У том смислу је: реновирана фискултурна сала, саниран кров школе, замењен топловодни котао, урађена реконструкција парног грејања, замењена столарија, реконструисани мокри чворови и остале поправке мањег обима. Надамо се да ће у наредним школским годинама сарадњом са локалном самоуправом и Европском инвестиционом банком у школи бити урађене многе реконструкције и санације, јер и овај објекат све више осећа зубвремена.

Од оснивања школе до данас протекло је скоро више од 130 година, и много шта се променило, али је очуван континуитет наставне активности и тенденција васпитно-образовног рада. За разлику од ранијих периода, када се школа суочавала најчешће са материјалним и кадровским проблемима, данас, ситуација је сасвим другачија. Наиме, услед изразите демографске кризе, која на овим просторима траје већ неколико деценија, број становника рапидно опада. И тако данас када смо у техничком и кадровском смислу готово потпуноопремљени, смањује се број ученика, и у школској 2024/2025. их је било 27 у школи у Блажеву и издвојеном одељењу у Доњем Левићу, а некада се тај број кретао и до 600 ђака.

Без обзира на тако мали број, наши ученици са својим наставницима остварују бројне успехе на такмичењима различитих нивоа. Такође није реткост да многи од наших ђака не буду на челу својих средњошколских одељења служећи за пример осталим ученицима у знању и владању. То је само резултат вредног и преданог рада, стручног и хомогеног колектива који се труди да што успешније пренесе потребна знања свим ученицима.

II ПОЛАЗИШТА ЗА ИЗРАДУ ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА И ТИМ КОЈИ ИЗРАЂУЈЕ ШКОЛСКИ ПРОГРАМ

1. Закон о основама система образовања и васпитања („Сл. Гласник РС“ бр. [88/2017](#), [27/2018](#)-др.закони, [10/2019](#), [6/2020](#), [129/2021](#), [92/2023](#) и 19/2025);
2. Закон о основном образовању и васпитању ("Сл. гласнику РС", број [55/2013](#), [101/2017](#), [27/2018](#)-др.закон, [10/2019](#), 129/2021, [129/2021](#)-др.закон, [92/2023](#) и 19/2025.);
3. Правилник о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање („Сл. гласник РС“, бр. 74/2018 од 5. октобра 2018. год.);
4. Правилник о ближим условима за организовање, остваривање и праћење исхране ученика у основној школи („Сл. гласник РС“, бр. 68/2018 од 7. септембра 2018. год.);
5. Правилник о ближим условима за оснивање, почетак рада и обављање делатности основне школе ("Сл. гласник РС" - Просветни гласник, број [5/2019](#) и 16/2020);
6. Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету, ученику и одраслом ("Сл. гласнику РС", број 80/2018 од 24. октобра 2018. год.);

7. Правилник о дозволи за рад наставника, васпитача и стручних сарадника ("Сл. гласнику РС", бр. [22/2005](#), [51/2008](#), [88/2015](#), [105/2015](#), [48/2016](#) и 9/2022);
8. Правилник о Јединственом информационом систему просвете („Сл. гласнику РС“, бр. 81/2019 од 15. новембра 2019. год.);
9. Правилник о календару образовно-васпитног рада основне школе за школску 2024/2025. годину („Сл. гласнику РС” - Просветни гласник, бр. [6/2024](#), [14/2024](#) и 2/2025);
10. Правилник о критеријумима и стандардима пружања додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом у васпитној групи, односно другој школи и породици („Сл. гласнику РС“, бр. 70/2018 од 21. септембра 2018. год.);
11. Правилник о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност основног образовања и васпитања („Сл. гласнику РС”, бр. 72/2023 од 31. августа 2023. год.);
12. Правилник о модел установи („Сл. гласнику РС“, бр. 10/2019 од 15. фебруара 2019. год.);
13. Правилник о Националном оквиру образовања и васпитања („Сл. гласнику РС“, бр. 98/2017 од 3. новембра 2017. год.);
14. Правилник о обављању друштвено-корисног, односно хуманитарног рада у установама образовања и васпитања (“Сл. гласник РС”, бр. 10/2024 од 9. фебруара 2024. год.);
15. Правилник о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању (“Сл. гласнику РС”, бр. 10/2024 од 9. фебруара 2024. год.);
16. Правилник о општинском савету родитеља („Сл. гласнику РС“, бр. 72/2018 од 28. септембра 2018. год.);
17. Правилник о организацији и остваривању наставе у природи и екскурзије у основној школи („Сл. гласнику РС“, бр. 30/2019 од 25. априла 2019. год.);
18. Правилник о педагошком асистенту и андрагошком асистенту („Сл. гласнику РС“, бр. 87/2019 од 12. децембра 2019. год.);
19. Правилник о плану наставе и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за први разред основног образовања и васпитања ("Сл. гласнику РС” - Просветни гласник, број [10/2017](#), [12/2018](#), [15/2018](#), [18/2018](#), [1/2019](#), [2/2020](#), 16/2022, [1/2023](#)-исп, [13/2023](#), [14/2023](#) и 11/2024);
20. Правилник о плану наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања ("Сл. гласнику РС” - Просветни гласник, број [15/2018](#), [18/2018](#), [3/2019](#), [3/2020](#), [6/2020](#), [17/2021](#), [16/2022](#), [13/2023](#), [14/2023](#) и 3/2024);
21. Правилник о плану наставе и учења за седми и осми разред основног образовања и васпитања ("Сл. гласнику РС” - Просветни гласник, број [18/2018](#) и 13/2023);
22. Правилник о полагању испита за лиценцу за секретара установе образовања и васпитања („Сл. гласнику РС”, бр. 96/2023 од 2. новембра 2023. год.);
23. Правилник о посебном програму образовања и васпитања („Сл. гласнику РС“, бр. 85/2021 од 31. августа 2021. год.);
24. Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности („Сл. гласнику РС“, бр. 65/2018 од 24. августа 2018. год.);
25. Правилник о програму наставе и учења за други разред основног образовања и васпитања("Сл. гласнику РС” - Просветни гласник, бр. [16/2018](#), [3/2019](#), [5/2021](#) и 13/2023);
26. Правилник о програму наставе и учења за трећи разред основног образовања и васпитања("Сл. гласнику РС” - Просветни гласник, број [5/2019](#), [1/2020](#), [6/2020](#), [7/2022](#) и 13/2023);
26. Правилник о програму наставе и учења за четврти разред основног образовања и васпитања("Сл. гласнику РС” - Просветни гласник, број [11/2019](#), [6/2020](#), [7/2021](#), [1/2023](#) и 13/2023);

27. Правилник о програму наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања ("Сл. гласнику РС" - Просветни гласник, број [5/2019](#), [1/2020](#), [6/2020](#), [8/2020](#), [5/2021](#), [17/2021](#), [16/2022](#), [13/2023](#) и 14/2023);
28. Правилник о програму наставе и учења за осми разред основног образовања и васпитања ("Сл. гласнику РС" - Просветни гласник", број [11/2019](#), [2/2020](#), [6/2020](#), [5/2021](#), [17/2021](#), [16/2022](#), [13/2023](#), [14/2023](#) и 4/2024);
29. Правилник о наставном програму за осми разред основног образовања и васпитања ("Сл. гласнику - Просветни гласник", број 2/2010, 3/2011, 8/2013, 5/2014, 11/2016, 7/2017, 12/2018, 10/2019 и 3/2020);
30. Правилник о програму обуке и полагању испита за лиценцу за директора установе образовања и васпитања ("Сл. гласнику РС", бр. 77/2024 од 20. септембра 2024. год.);
31. Правилник о програму завршног испита у основном образовању и васпитању ("Сл. гласнику РС - Просветни гласник", број [1/2011](#), [1/2012](#), [1/2014](#), [12/2014](#), [2/2018](#), [3/2021](#), [14/2022](#), 4/2023 и 5/2023-исп);
32. Правилник о Протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање ("Сл. гласнику РС", бр. 11/2024 од 14. фебруара 2024. год.);
33. Правилник о садржају и обрасцу лиценце наставника, васпитача и стручних сарадника („Сл. гласнику РС“, бр. 36/2018 од 10. маја 2018. год.);
34. Правилник о сталном стручном усавршавању и напредовању у звања наставника, васпитача и стручних сарадника („Сл. гласнику РС“, бр. 109/2021 од 19. новембра 2021. год.);
35. Правилник о стандардима компетенција секретара установе образовања и васпитања („Сл. гласнику РС“, бр. 96/2023 од 2. новембра 2023. год.);
36. Правилник о стандардима квалитета рада установе ("Сл. гласнику РС" - Просветни гласник, број [14/2018](#) и 1/2024);
37. Правилник о стандардима образовних постигнућа за крај првог циклуса основног образовања и за крај основног образовања ("Сл. гласнику РС", бр. 104/2024 од 25. децембра 2024. год.) ;
38. Правилник о степену и врсти образовања наставника и стручних сарадника у основној школи ("Сл. гласнику РС" - Просветни гласник, бр. [11/2012](#), [15/2013](#), [2/2016](#), [10/2016](#), [11/2016](#), [2/2017](#), [3/2017](#), [13/2018](#), [11/2019](#), [2/2020](#), [8/2020](#), [16/2020](#), [19/2020](#), [3/2021](#), [4/2021](#), [17/2021](#), [18/2021](#), [1/2022](#), [2/2022](#), [5/2022](#), [6/2022](#), [10/2022](#), [15/2022](#), [16/2022](#), [7/2023](#), [15/2023](#), [1/2024](#) и 3/2024);
39. Правилник о стручно-педагошком надзору („Сл. гласнику РС“, бр. 87/2019 од 12. децембра 2019. год.);
40. Упутство за израду акта којим установе образовања и васпитања прописују мере, начин и поступак заштите и безбедности деце и ученика („Сл. гласнику РС“, бр. 67/2022 од 17. јуна 2022. год.);
41. Правилник о вредновању квалитета рада установе („Сл. гласнику РС“, бр. [10/2019](#) и 77/2024);
42. Правилник о ближим условима организовања целодневне наставе и продуженог боравка („Сл. гласнику РС“, бр. 77/2014 од 24. јула 2014. год.);
43. Правилник о ближим условима за остваривање и начин осигурања квалитета и вредновања наставе код куће за ученике основне школе („Сл. гласнику РС“, бр. 109/2020 од 21. августа 2020. год.);
44. Правилник о ближим условима за остваривање и начин осигурања квалитета и вредновања наставе на даљину у основној школи („Сл. гласнику РС“, бр. 109/2020 од 21. августа 2020. год.);
45. Правилник о ближим условима за спровођење државних и међународних испитивања

- ученика(“Сл. гласнику РС”, бр. 34/2024 од 19. априла 2024. год.);
46. Правилник о дипломама за изузетан успех у основном образовању и васпитању(„Сл. гласнику РС”, бр. [139/2022](#) и 43/2023);
47. Правилник о начину организовања наставе за ученике на дужем кућном и болничком лечењу(„Сл. гласнику РС“, бр. 66/2018 од 29. августа 2018. год.);
48. Правилник о садржају и начину вођења евиденције и издавању јавних исправа у основној школи(„Сл. гласнику РС”, бр. 102/2022 од 7. септембра 2022. год.);

- Извештај о раду школе у прошлој школској години
- Услови рада у појединим школама
- Образовне потребе ученика, родитеља и локалне средине
- Искуства наставника разредне и предметне наставе –закључци стручних органа, тимова за самовредновање и ШРП-а.

Школски програм припрема стручни тим у сарадњи са свим учитељима и наставницима који предају у одређеним разредима , стручним сарадницима, правником. У израду и праћење реализације Школског програма укључени су и ученици – представници Ученичког парламента, Савет родитеља школе и Школски одбор као и представници локалне заједнице.

III ЦИЉЕВИ ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА И ОПШТЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Циљеви основног образовања и васпитања

Циљеви основног образовања и васпитања јесу:

- 1) пун и усклађен интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког детета и ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима;**
- 2) стицање квалитетних знања и вештина и формирање вредносних ставова, језичке, математичке, научне, уметничке, културне, медијске, техничке, финансијске и информатичке писмености, неопходних за наставак школовања и активну укљученост у живот породице и заједнице;**
- 3) развој стваралачких способности, креативности, естетске перцепције и укуса, као и изражавање на језицима различитих уметности;**
- 4) развој способности проналажења, анализирања, примене и саопштавања информација, узвешто и ефикасно коришћење медија и информационо-комуникационих технологија;**
- 5) оспособљавање за решавање проблема, повезивање и примену знања и вештина у даљем образовању и свакодневном животу;**
- 6) развој мотивације за учење и оспособљавање за самостално учење и образовање током целог живота;**
- 7) развој свести о себи, самоиницијативе, способности самовредновања и изражавања свог мишљења;**
- 8) оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота;**
- 9) развој кључних компетенција потребних за живот у савременом друштву;**
- 10) развој и практиковање здравог начина живота, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;**
- 11) развој свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине, еколошке етике и заштите животиња;**
- 12) развој способности комуницирања, дијалога, осећања солидарности, квалитетне и ефикасне сарадње са другима и способности за тимски рад и неговање другарства и пријатељства;**
- 13) развијање способности за улогу одговорног грађанина, за живот у демократски уређеном и хуманом друштву заснованом на поштовању људских и грађанских права, као и основних вредности правде, истине, слободе, поштења и личне одговорности;**
- 14) формирање ставова, уверења и система вредности, развој личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности држави Србији, поштовање и неговање српског језика и свог матерњег језика, традиције и културе српског народа, националних мањина и етничких заједница, других народа, развијање мултикултурализма, поштовање и очување националног и светског културног наслеђа;**

15) развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне и узрастне равноправности и толеранције.

ОПШТЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Циљ оријентације ка општим међупредметним компетенцијама и кључним компетенцијама је динамичније и ангажованије комбиновање знања, вештина и ставова релевантних за различите реалне контексте који захтевају њихову функционалну примену.

Опште међупредметне компетенције заснивају се на кључним компетенцијама, развијају се кроз наставу свих предмета, примењиве су у различитим ситуацијама и контекстима при решавању различитих проблема и задатака и неопходне свим ученицима за лично остварење и развој, укључивање у друштвене токове и запошљавање и чине основу за целоживотно учење.

Опште међупредметне компетенције за крај основног образовања и васпитања у

Републици Србији су:

- 1) компетенција за учење;
- 2) одговорно учешће у демократском друштву;
- 3) естетичка компетенција;
- 4) комуникација;
- 5) одговоран однос према околини;
- 6) одговоран однос према здрављу;
- 7) предузимљивост и оријентација ка предузетништву;
- 8) рад са подацима и информацијама;
- 9) решавање проблема;
- 10) сарадња;
- 11) дигитална компетенција.

Компетенција за учење

Учење је процес стицања знања и вештина, развијања свести и ставова неопходних за лични и професионални развој и активно учешће у друштвеном животу. Способност за целоживотно учење обухвата све компетенције које се стичу образовањем. Компетенција за учење основа је целоживотног учења. Ученик треба да буде оспособљен и мотивисан да схвати значај учења; изабере одговарајуће методе; прати сопствени напредак током учења и усмерава учење у складу са намерама и циљем који има. Ученик стиче нова знања и вештине, примењујући претходно учење и ваншколско искуство. Развија свест и о стваралачкој природи учења. Истрајан је и превазилази тешкоће у учењу.

- Има позитиван и одговоран однос према учењу.
- Мотивисан је и оспособљен да самостално планира, организује, спроводи и вреднује учење; разликује битно од небитног, изражава и образлаже идеје.
- Користи различите изворе информација и има критички однос према њима.

- Примењује одговарајуће начине учења у складу са циљевима, садржајем, интересовањима, условима и временом.
- Способан је да самостално и у сарадњи са другима истражује, открива и повезује нова знања; користимогућности ваншколског учења; негује и развија лична интересовања.

Одговорно учешће у демократском друштву

Ученик разуме и прихвата значај принципа правде, слободе, солидарности, националне, верске, родне и етничке равноправности и одговорности – као темеља демократског друштва, активно учествујући у животу школе (одељењска заједница, вршњачки тим, ученички парламент и сл.) и заједница којима припада (нпр. породица, локална заједница) у складу са својим узрастом. Поштује и залаже се за поштовање дејих и људских и мањинских права, као и личног и националног достојанства. Упознаје себе, развија своје друштвене улоге и јача свој идентитет, лични интегритет, самосталност, самопоуздање и позитиван однос према другима. Поштује равноправност различитих заједница, њихову традицију и културни идентитет. Одговоран је за изборе и одлуке које чини и понаша се хумано и с уважавањем према другима. Аргументовано заступа ставове и мишљења уважавајући супротна гледишта, као и усвојене процедуре доношења одлука.

- Има позитиван став према поштовању људских права и слобода.
- Зна дејја и основна људска права и одговорности, уме да препозна њихово кршење и способан је да их аргументовано брани.
- Понаша се одговорно, хумано и толерантно у друштву.
- Примењује процедуре демократског друштва у одлучивању и избору; поштује одлуке већине и уважава мишљења мањине.
- Негује своју националну културну баштину и активно учествује у интеркултуралном дијалогу.
- Промовише позитивне вредности друштва у различитим активностима (нпр. хуманитарне, еколошке, културно-уметничке акције; борба против насиља и дискриминације по било ком основу (нпр. верском, националном, родном, узрастом, етничком...); акције против болести зависности, злостављања животиња итд.).

Естетичка компетенција

Ученик влада основним значењем појмова култура и естетичка вредност. Естетичку вредност не везујемо и искључиво за уметност, већ и за друге садржаје: природне или биологистичке (нпр. непоновљивост природе), социолошке или идеолошке (човеково деловање на природу, односи унутар заједнице), емотивно-афективне (креативност и стваралачко мишљење и понашање како појединца, тако и групе) и практичне (појмови, модели, поступци, теоријске основе игре, литерарних, ликовних, музичких и сценских облика и сл.).

- Препознаје естетичке елементе у различитим контекстима као што су: уметничко стваралаштво, национална и светска природна и културна баштина, језичка култура у уметничком и неуметничком домену (свакодневни говор у приватном и јавном

животу, електронским и штампаним медијима, дизајну и другим видовима комуникације...), научно мишљење, друштвени односи, друштво и појаве у друштву.

- Показује позитиван однос према сопственој и култури других заједница, упознаје и разуме њихове вредности, повезује културну и природну баштину са историјским и географским контекстом и доприноси очувању природних и културних добара.
- Препознаје и развија сопствене стваралачке способности и креативност у свим уметничким и неуметничким пољима свог деловања.
- Употребљава основне појмове, схеме и правила који припадају теоријама уметничких грана којима постоје у основном образовању.
- Показује осетљивост за еко-културу и културу свакодневног живљења и има критички однос према употреби и злоупотреби природе.

Комуникација

Ученик комуницира на сврсисходан и конструктиван начин у приватном, јавном, и образовном контексту. Прилагођава начин и средства комуникације карактеристикама ситуације. Користи на одговарајући и креативан начин језик и стил комуникације специфичан за различите научне, техничке и уметничке дисциплине. У комуникацији уме да изрази мишљење, осећања и ставове и да представи своје циљеве на позитиван, конструктиван и аргументован начин поштујући и уважавајући другог. Критички процењује садржај и начин комуникације у различитим ситуацијама. Има развијену свест означају конструктивне комуникације и активно доприноси неговану културе дијалога у заједницама којима припада.

- Познаје различите облике комуникације и њихове одлике (усмену и писану, невербалну, телефоном, путем интернета итд.).
- Уме јасно да се изрази усмено и писано, у складу са потребама и карактеристикама ситуације, поштујући ограничења у погледу дужине и намене.
- Уважава саговорника реагујући на оно што говори, а не на његову личност.
- Изражава своје ставове, мишљења, осећања, на позитиван, конструктиван и аргументован начин.
- Користи на одговарајући и креативан начин језик и стил који је специфичан за различите дисциплине; кроз комуникацију негује културу изражавања и чува језички идентитет.
- Уме да саслуша излагање саговорника до краја и без упадица.

Одговоран однос према окоolini

Ученик стиче знања и развија свест о дејству људских активности на животну средину и природу; усваја ставове о неопходности очувања непосредне и шире околине и развија способности активног деловања ради очувања средине у школи, непосредној околини и породици. Познаје људске активности и начин на који оне могу да угрозе или унапреде околину, живи свет и природу у окружењу. Одговоран је према квалитету сопственог живота, што обухвата и однос према околини и однос према здрављу. Разуме сопствену одговорност и одговорност заједнице у изградњи личне и заједничке будућности, као и будућности наредних

генерација. У области одрживог развоја – знаосновне поставке одрживости, разуме принципе одрживог развоја и практикује активности које га подржавају.

- Уочава чиниоце и понашања који нарушавају природу и квалитет животне средине у широј околини и свакодневном животу; развија свест о положају човека у природи и његовој одговорности за стање животне средине и природе.
- Сагледава које активности (обрасци понашања), на личном нивоу, нивоу заједнице и глобалном нивоу, могу унапредити стање и квалитет животне средине и природе.
- Спознаје везу између квалитета животне средине и квалитета свог живота и разуме да се његова добробит и добробит заједнице и друштва огледа и у квалитету и одрживости његове околине
- Практикује активности које подстичу одрживост, на пример штедња воде и енергије, разврставање отпада, рециклажа; повезује значај тих активности за свој будући живот, живот заједнице, као и живот будућих генерација.
- Активно се укључује у друштвене акције у школи и заједници које су усмерене на заштити, обнови и унапређењу животне средине и ка одрживом развоју.
- Процењује и вреднује утицај својих навика у потрошњи ресурса и одлагању отпада, и одређује какав утицај оне имају на животну средину, квалитет живота и здравља и одрживи развој.

Одговоран однос према здрављу

Ученик користи знања, вештине и усваја ставове ради очувања и унапређивања психофизичког здравља. Одговоран однос према здрављу укључује развијање свести о важности сопственог здравља и безбедности, знања о основним чиниоцима који утичу на здравље и практиковање здравих животних стилова. Својим понашањем, као појединац и део различитих група и заједница, промовише здравље, заштиту здравља и здраве стилове живота. Уочава опасности по здравље и доноси одлуке значајне за превенцију болести и очување здравља и укључује се у друштвене активности значајне за превенцију болести и очување здравља.

- Познаје улогу и значај воде и састојака намирница, примењује правила и принципе здраве исхране (редовност, важност доручка, умереност, разноврсност, начин прераде намирница) и зна последице неправилне исхране.
- Познаје основне карактеристике неких болести органа, принципе преноса заразних болести и шта их изазива и примењује мере превенције, личне хигијене и хигијене простора.
- Познаје могуће последице болести зависности насталих злоупотребом психоактивних супстанци укључујући и последице других облика болести зависности (нпр. интернет, клађење, дијете) и свестан је здравствених, породичних и социјалних последица сопственог избора.
- Разуме утицај природних појава и индустријских производа (фармацеутских, техничких, хемијских итд.) на здравље, чита декларације и упутства на производима, слуша савете стручњака и према њима поступа.

- Препознаје сигурносне и здравствене ризике у животу и раду, примењује мере заштите, предвиђа и избегава опасне ситуације, познаје начине пружања прве помоћи и својим понашањем промовише здравље и сигурност.
- Бира стил живота и навике имајући на уму добре стране и ризике тог избора. Разуме да је стил живота ствар личног избора и преузима одговорност за свој избор.

Предузимљивост и оријентација ка предузетништву

Ученик препознаје могућности у школи и заједници да идеју претвори у активност, покреће и спремно прихвата промене, преузима одговорност, показује иницијативу и јасну оријентацију ка остварењу циљева и постизању успеха. Ученик кроз образовање стиче свест о сопственим потенцијалима и интересовањима и бива оснажен да самостално доноси одлуке о изборима будућег образовања, занимања и професионалне оријентације. Реализује унапред осмишљене идеје и учествује у пројектима који се тичу школе и локалне заједнице. Ученик стиче знања о карактеристикама одређених послова и радних места, разуме свет рада и пословања из перспективе друштва и спреман је на волонтерски рад и покретање хуманитарних акција.

- Прилагођава се друштвеним и економским променама, усмерен је на развој нових вештина, које примењује у практичном раду; суочава са неизвесностима на иницијативан и предузимљив начин.
- Препознаје сопствене предности и своје могућности у односу на будуће образовање и професионалну оријентацију.
- Спреман је да учествује у самосталним и тимским пројектима; способан је да развије идеју, представи је, образложи и преговара у тиму о њеној реализацији; учествује у активностима са другима у оквиру своје тимске улоге.
- Мотивисан је и зна да истакне своје добре особине које су важне за обављање школских и радних задатака и користи CV и мотивационо писмо да опише своје компетенције, жеље и очекивања.
- Зна да постави реалне циљеве и на основу датих могућности уме да планира и проналази начине њиховог остваривања.

Рад с подацима и информацијама

Ученик разуме значај коришћења поузданих података и информација у процесу учења, њихову примену за рад, доношење одлука и свакодневни живот. Користи знања и вештине из различитих предмета да представи, прочита и протумачи податке користећи текст, бројеве, дијаграме и различите аудио-визуелне форме. Ученик користи и самостално проналази различите изворе информација и података, (библиотеке, медије, интернет, институције, личну комуникацију, итд.), критички разматра њихову поузданост и ваљаност, разврстава их и повезује релевантне информације из различитих извора.

- Зна да је за разумевање појава и догађаја и доношење компетентних одлука потребно имати релевантне и поуздане податке и разликује податак/ информацију од њиховог тумачења.

- Користи податке из различитих извора и начине добијања података и на основу тога процењује њихову поузданост и препознаје могуће грешке уз помоћ наставника.
- Користи информације у различитим симболичким модалитетима (табеларни, графички, текстуални приказ), чита, тумачи и примењује их, повезујући их са претходним знањем из различитих области
- Селектује, обрађује наводећи извор и аутора, чува и презентује податке у различитим форматима, укључујући и ИКТ.
- Разликује јавне и приватне податке и користи основна правила чувања приватности података.

Решавање проблема

Ученик примењује знање из различитих предмета, искуство стечено изван школе, интелектуалне, емоционалне и социјалне способности у проналажењу одговора/решења у за њега новим ситуацијама које се јављају током учења, као и у свакодневном животу. Оспособљен је да у циљу решавања проблемских ситуација селективно и сврсисходно користи књиге и друге изворе информација, алате, помоћ наставника, ученика и других особа из школског и ваншколског окружења. Ученик је мотивисан да реши проблемску ситуацију, истрајава у решавању, проналази/осмишљава решење проблемских ситуација, процењује тачност решења и начин решавања.

- Препознаје проблем, рашчлањује проблемску ситуацију на делове и уочава везе и односе између њих у светлу претходно стечених знања у оквиру различитих предмета и ваншколског искуства.
- Планира стратегију решавања проблема (претпоставља решења, планира редослед активности, избор извора информација, средстава/опreme коју ће користити, са ким ће сарађивати, са ким ће се консултовати).
- Решава проблем према планираној стратегији примењујући знања и вештине стечене учењем различитих предмета и ваншколским искуством.
- Самостално или консултујући друге особе (вршњаке, наставнике, родитеље) преиспитује начин решавања проблема, алтернативне начине решавања, тачност и прецизност решења.
- Формулише објашњења и закључке на основу резултата до којих је дошао у раду, презентује их и дискутује са другим особама и преиспитује их у светлу добијених коментара. Стечена нова знања и вештине повезује у јединствену целину са претходним
- Проверава применљивост решења у пракси и користи стечена знања и вештине у новим ситуацијама.

Сарадња

Ученик развија способност да у сарадњи са другима или да се као члан групе ангажује на заједничком решавању проблема или реализацији заједничких пројеката. Учествује у заједничким активностима на конструктиван, одговоран и креативан начин афирмишући дух међусобног поштовања, равноправности, солидарности и сарадње. Активно, аргументовано и

конструктивно доприноси радугрупе у свим фазама групног рада: формирање групе, формулисање заједничких циљева, усаглашавање у вези са правилима заједничког рада, формулисање оптималног начина за остварење заједничких циљева на основу критичког разматрања различитих предлога, подела улога и дужности, преузимање одговорности за одређене активности, надгледање заједничког рада и усклађивање постигнутих договора са новим искуствима и сазнањима до којих се долази током заједничког рада и сарадње. У процесу договарања уме да изрази своја осећања, уверења, ставове и предлоге. Подржава друге да изразе своје погледе, прихвата да су разлике у погледима предност групног рада и поштује друге који имају другачије погледе. У сарадњи са другима залаже се да се одлуке доносе заједнички на основу аргумената и прихваћених правила заједничког рада.

- Активно и конструктивно учествује у раду групе или пара.
- Поштује правила заједничког рада и препознаје своје место и улогу у групи или пару.
- Доприноси решавању разлика у мишљењу и ставовима поштујући друге као равноправне члановима или групе.
- Одговорно и савесно извршава заједничке активности стављајући интересе групе изнад сопствених.
- Критички процењује свој рад и рад чланова групе, доприноси унапређивању рада групе и уме да представи резултате рада.

Дигитална компетенција

Ученик је способан да користи одређена средства из области информационо-комуникационих технологија (уређаје, софтверске производе и сервисе из области електронских комуникација) на одговоран и критички начин ради ефикасног испуњавања постављених циљева, задатака и сопствених потреба у свакодневном животу и образовању. Познаје основне карактеристике информационо комуникационих технологија (у даљем тексту: ИКТ), односно њихов утицај и значај на живот и рад појединца и заједница. Уме да одабере одговарајуће ИКТ средство и да га користи на одговоран и креативан начин у свакодневним активностима (учење и креативан рад; сарадња; комуникација; решавање проблема; организација, обрада, размена и презентација информација). Приликом коришћења ИКТ-а свестан је ризика за сопствену и туђу сигурност и добробит, поштује приватност и одговорним поступањем штити себе и друге.

- Уме да претражује, критички анализира и систематизује информације у електронском облику користећи одговарајућа средства ИКТ-а.
- Уме да представи, организује и обликује одређене информације користећи на ефикасан начин могућности ИКТ средства.
- Приликом решавања проблема уме да одабере средство ИКТ-а и да га користи на одговарајући начин.
- Ефикасно користи ИКТ за комуникацију и сарадњу.
- Препознаје предности, ризике и опасности по себе и друге и одговорно поступа при коришћењу ИКТ.

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ- ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

- Примењује основна знања о српском језику и основна начела тумачења књижевних дела; поштује књижевнојезичку норму и користи језик као низ стваралачких могућности у усменој и писаној комуникацији – обликује логичан и структуриран говорени и писани текст; чита, тумачи, упоређује и вреднује књижевне и неуметничке текстове из националне и светске културне баштине прикладне узрасту ученика; уме да изабере дела за читање према свом литерарном укусу; чува, негује и воли српски језик.
- **Основни ниво**
- Говори јасно поштујући књижевнојезичку норму. Пажљиво и с уважавањем слуша саговорника. Саставља говорени или писани текст једноставне структуре. Користи оба писма, дајући предност ћирилици. Разговорно и течно чита. У различите сврхе чита и тумачи краће једноставније књижевне и неуметничке текстове. Образлаже свој доживљај књижевног текста. Проналази и вреднује основне информације у неуметничком тексту. Разликује књижевни од народног језика. Препознаје говор мржње као негативну појаву у друштву. Примењује књижевнојезичку норму у вези са гласовима, облицима речи и врстама реченица. Правилно употребљава речи из свакодневне комуникације, уџбеника и лектире. Зна ауторе књижевних дела из обавезног школског програма. Разликује усмену од ауторске књижевности. Уочава основне елементе тематске, композиционе и стилске структуре епског, лирског и драмског књижевног текста из обавезне школске лектире, наводећи примере. Тумачи тематске слојеве књижевног дела и свој доживљај уметничког дела.
- **Средњи ниво**
- Усмено јасно формулише своје мишљење. Стваралачки саставља логичан и структуриран сложенији говорени или писани текст, тумачећи основне идејне и формалне елементе дужег једноставнијег књижевног и неуметничког текста. У различите сврхе чита, тумачи и критички промишља књижевне и неуметничке текстове. Износи јасан став о тексту који чита. Познаје основне етапе у развоју књижевног језика код Срба и разуме његов значај за културу и историју српског народа. Разликује гласове, облике и врсте речи и реченица српског језика и уме да примени одређена граматичка правила у говору и писању. Правилно употребљава фонд речи у складу са основним нивоом образовања. Књижевна дела из обавезног школског програма локализује у основне књижевне контексте. Тумачи кључне чиниоце структуре књижевног текста као и његове тематске, идејне, стилске, језичке и композиционе особине. Користи основне књижевне термине у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом. Анализира издвојен проблем у књижевном делу и уме да аргументује своје мишљење и ставове на основу примарног текста. Примењује стратегије читања примерене типичним жанровима. Самостално одабира дела за читање из опуса књижевности за децу.
- **Напредни ниво**
- У званичним ситуацијама говори о једноставнијим темама из језика, књижевности и културе. Саставља једноставнији говорени и писани аргументативни текст. У писању рада на задату тему из језика, књижевности и културе користи препоручену литературу. Чита и критички промишља књижевни и неуметнички текст средње сложености.

- Разликује дијалекте српског језика на основу њихових основних особина. Уочава гласовне промене у речима. Одређује подврсте речи и начине грађења речи. Анализира основне моделе реченица. Користи језик као низ могућности које му служе у изражавању. Критички чита, тумачи и вреднује књижевна дела средње сложености из обавезног и изборног школског програма. Самостално уочава проблеме у књижевном делу. Користи више гледишта у тумачењу књижевног текста. Свој суд о књижевном делу аргументовано износи стално имајући на уму примарни текст, као и друге текстове. Анализира и пореди њихове истакнуте тематске, композиционе и стилске одлике. Користи препоручену секундарну литературу у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом. Примењује стратегије читања које су усаглашене са читалачким задатком.

МАТЕМАТИКА - ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

- Ученик је на крају обавезног образовања кроз наставу математике усвојио основне математичке концепте (нумеричке, алгебарске, геометријске, статистичке), овладао је основним математичким процесима (расуђивањем, комуникацијом, повезивањем, применом, моделовањем) и вештинама
- (рачунањем, алгебарским поступцима, мерењем, просторном визуелизацијом, радом са подацима, проценом, коришћењем калкулатора и информационо-комуникационим технологијама) потребним задаје школовање и живот. Оспособљен је да анализира и тумачи природне и друштвене појаве, решава проблеме и доноси одлуке у свакодневном контексту. Комуницира користећи математички језик, користи информационо-комуникационе технологије и друга средства.
- **Основни ниво**
- Решава проблеме и доноси одлуке у једноставним¹² ситуацијама када је захтев јасно формулисан и сви релевантни подаци непосредно дати. Користећи основне елементе математичког језика, једноставне математичке поступке и информационо-комуникационе технологије саопштава решење проблема или донету одлуку.
- **Средњи ниво**
- Решава проблеме и доноси одлуке у познатом контексту, при томе прикупља, селекује податке и примењује одговарајуће математичке поступке. Образлаже решење проблема или донету одлуку. Тумачи природне и друштвене појаве користећи математичке концепте, процесе и вештине.
- **Напредни ниво**
- Решава проблеме, доноси одлуке и процењује могућности у реалним ситуацијама при чему бира и вреднује пут и начине решавања. Критички анализира природне и друштвене појаве користећи математичке концепте, процесе и вештине. Аргументује своје ставове и дискутује користећи математички језик.

ЛИКОВНА КУЛТУРА - ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

- Ученик развија креативан, радознао и истраживачки дух кроз упознавање и коришћење различитих уметничких медија и техника. Способан је и мотивисан да користи своје искуство, да експериментише и развија идеје кроз самосталан рад и рад у групи. Ученик развија машту и апстрактан начин размишљања који успешно примењује у различитим животним ситуацијама које захтевају креативна решења. Уочава

специфичности различитих уметничких дисциплина (визуелне, драмске, музичке...) али уочава и њихове заједничке принципе и сличности. Ученик познаје и разуме вредност сопствене културе и културе других народа повезујући знања из различитих области или предмета. Знања и искуства стечена кроз предмет Ликовна култура (истрајност, упорност, стрпљивост) примењује у друштвеном животу и у даљем стручном усавршавању и професионалном развоју.

- **Основни ниво**

- На основном нивоу ученик има следеће компетенције: Изражава своја осећања и идеје користећи основне технике визуелних уметности. Уме да пронађе изворе и информације потребне за креативан рад. Учествоје у школским и ваншколским активностима кроз стваралаштво у визуелним уметностима. Познаје вредност сопствене културе и културе других народа.

- **Средњи ниво**

- На средњем нивоу ученик има следеће компетенције: Развија своја осећања и идеје користећи различите медије визуелне уметности. Развија интересовања и самостално проналази потребне информације. Активно учествује у школским и ваншколским активностима. Разуме специфичности различитих уметничких дисциплина. Уочава повезаност знања из различитих области или предмета. Разуме вредност сопствене културе и културе других народа.

- **Напредни ниво**

- На напредном нивоу ученик има следеће компетенције: Развија и изражава своја осећања, идеје и ставове и адекватно користи различите медије визуелне уметности. Негује и развија своје склоности и интересовања за уметност. Самостално истражује изворе и информације потребне за креативан рад и решавање проблема. Осмишљава и учествује у тимским активностима које доприносе развоју и побољшању друштвене заједнице. Разуме специфичности као и сличности различитих уметничких дисциплина. Повезује знања из различитих области или предмета и примењује их у различитим животним ситуацијама. Свестан је вредности сопствене културе и културе других народа. Разуме универзални језик уметности.

МУЗИЧКА КУЛТУРА - ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

- На основу музичког искуства у основној школи ученик ужива у музици и отворен је за различите уметничке садржаје. Користи музичко знање и вештине да изрази своја осећања, размишљања, ставове и на креативан и конструктиван начин остварује своје циљеве. Искуство и вештину у слушању и опажању приликом индивидуалног и групног музицирања примењује у комуникацији са другима. Музичка искуства подстичу ученика да разлике сматра предностима што користи у развијању идеја и сарадње. Користи знања о музици у разумевању савремених догађаја, историје, науке, религије, уметности и сопствене културе и идентитета. Развија критички однос према музици. Има одговоран однос према традицији свог народа и других култура.

- **Основни ниво**

- Ученик ужива у различитим музичким садржајима. Свестан је различитих утицаја музике на њега и улоге музике у друштвеним догађајима. Ученик разуме неопходност

сарадње, међусобног подстицања и уважавања у заједничком музицирању и повезује ставове и искуства у свакодневном групном раду.

- **Средњи ниво**

- Ученик повезује музику са историјским, религијским, научним и осталим релевантним димензијама људског живота. Разуме везу између културног идентитета и музике. Ученик повезује музичка знања и вештине са различитим видовима сопственог изражавања. Учествује у музичким активностима школе и заједнице.

- **Напредни ниво**

- Ученик разуме музичке стилове у односу на друштвена дешавања и има критички однос према музици. Креативно користи музичка знања, вештине и искуства у подстицању индивидуалног и групног изражавања и сарадње и презентована знања. Даје свој допринос у очувању традиције и културног идентитета путем музике.

ИСТОРИЈА - ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

- На крају основног образовања кроз наставу историје ученик је стекао основна историјска знања и вештине неопходне за даље учење, разумевање улоге историје, критичког сагледавања савременог света, његових историјских корена и актуелних дешавања. Оријентише се у историјском времену и простору, разуме историјске процесе и токове, користи и самостално проналази различите изворе података, критички разматра њихову поузданост и ваљаност и оспособљен је да резултате истраживања представи усмено, писано, графички и уз коришћење ИКТ-а. Има развијену свест о свом личном, као и о локалном, националном, европском и глобалном идентитету у духу толеранције и демократских вредности. Одговорно се односи према културно-историјском наслеђу и уважава грађанске обавезе.

- **Основни ниво**

- Ученик именује хронолошке и просторне одреднице; познаје основне појмове из историје цивилизације, именује најистакнутије историјске личности; описује повезаност најважнијих историјских догађаја, појава, процеса; препознаје историјско порекло савремених појава и процеса; разликује узроке и последице важних историјских догађаја и појава; препознаје и користи различите врсте историјских извора у једноставним истраживачким задацима, разликује чињенице од интерпретација; показује одговоран однос према културно-историјском наслеђу свог народа, других народа и етничких заједница у духу толеранције и демократских вредности у школском и ваншколском окружењу.

- **Средњи ниво**

- Ученик примењује хронолошке и просторне одреднице; разуме најважније догађаје и појаве и зна истакнуте личности из опште и националне историје; повезује најзначајније догађаје и појаве националне, регионалне и светске историје, појаве из прошлости са појавама у садашњости; разуме узрочно-последичне везе историјских догађаја; користи различите историјске изворе у истраживачким задацима и разумевању историјских појава и процеса, уочава стереотипе и предрасуде на примерима из прошлости; има активан однос према културно-историјском наслеђу свог народа, других народа и етничких заједница у духу толеранције и демократских вредности у школском и ваншколском окружењу.

- **Напредни ниво**

- Ученик упоређује и анализира догађаје у хронолошком и просторном одређењу; зна специфичне детаље из националне и опште историје; тумачи повезаност догађаја националне, регионалне и светске историје, као и повезаност појава из прошлости и садашњости; самостално закључује шта је узрок, а које су последице историјских догађаја; анализира садржај историјских извора; уочава различита тумачења истог историјског феномена, критички се односи према стереотипима, предрасудама и пропаганди; осмишљава активности са циљем очувања културно-историјског наслеђа свог народа, других народа и етничких заједница у духу толеранције и демократских вредности у школском и ваншколском окружењу.

ГЕОГРАФИЈА - ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

- На крају основног образовања и васпитања ученик има развијене радне навике, поседује основна географска знања и вештине, примењује их у свакодневним ситуацијама; познаје географске везе и законитости, разуме њихову улогу у обликовању света; доприноси заштити и унапређивању животне средине; поштује демографске различитости, људске и националне вредности; комуницира и сарађује у свом окружењу; користи различите изворе информација и картографски приказује основне географске чињенице.
- **Основни ниво**
- На крају основног образовања и васпитања на основном нивоу ученик се оријентише у природи и на географској карти; употребљава најједноставније мерне инструменте за обављање различитих активности. Поседује основна знања о планети Земљи, њеном географском омотачу и препознаје основне законитости, везе и њихов утицај на живот и рад људи. Користи географска знања о физичкогеографским и друштвено-географским одликама Републике Србије и света које ће ученику помоћи да рационално планира, организује и унапређује свој живот. Познаје принципе одрживог развоја и одговорног управљања на нивоу локалне средине и државе. Описује демографске различитости, националне и људске вредности и има толерантан став у демократским процесима у својој средини. Доприноси решавању актуелних проблема у својој средини насталих под утицајем природе или човека и учествује у акцијама за отклањање њихових последица.
- **Средњи ниво**
- На крају основног образовања и васпитања на средњем нивоу ученик користи различите изворе информација (географску карту, информационе технологије, писане и електронске медије) ради организовања и унапређивања свакодневних активности у животној средини. Описује појаве, процесе и њихове односе у Сунчевом систему. Идентификује и анализира географске објекте, појаве, процесе и односе у географском омотачу Земље и њихову сталну међуусловљеност и променљивост. Разуме неопходност очувања равнотеже међу свим компонентама природне средине. Ученик објашњава природно-географске и друштвено-географске одлике Републике Србије, може да их упоређује са одликама појединих региона у свету и да наведе њихов утицај на друштвени и економски развој Републике Србије и региона. Разуме значај и могућности међународних организација за очување мира, безбедности, развијања пријатељских односа међу народима и пружања помоћи становништву које је погођено елементарним непогодама.

- **Напредни ниво**

- На крају основног образовања и васпитања на напредном нивоу ученик изводи једноставна теренска истраживања; користи и анализира различите изворе за прикупљање географских података и резултате користи у својим свакодневним активностима; примењује систем за глобално позиционирање (ГПС) и географски информациони систем (ГИС) ради лакшег сналажења у простору и времену. Ученик интерпретира и објашњава појаве, процесе и односе у Сунчевом систему. Објашњава географске везе и законитости између природних услова, ресурса и људских делатности на националном и глобалном нивоу. Разуме значај природног и културног наслеђа и потребу за њиховом валоризацијом. Објашњава глобалне друштвеноекономске процесе и анализира њихов утицај на друштвени и економски развој Републике Србије. Негује међусобно разумевање, поштовање различитости и сарадњу, доприноси очувању људских и националних вредности. Планира и доноси одговарајуће одлуке у свакодневним животним ситуацијама и активно учествује у предузимању иницијативе за очување и заштиту здравља, безбедности људи и животне средине.

ФИЗИКА - ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

- На крају обавезног образовања ученик описује и објашњава природне појаве и процесе физичким законима. Овладао је специфичном терминологијом физике и коректно је користи (симболи, међународни систем јединица, формуле) у описивању физичких појава. Унапредио је апстрактно и критичко мишљење и развио и култивисао истраживачки дух. Оспособљен је да поштује правила заједничког рада и да активно и конструктивно учествује у раду групе. Уме да примени стечена знања и вештине у ситуацијама из свакодневног живота и оспособљен је да их унапређује у даљем школовању.
- **Основни ниво**
- Ученик је стекао елементарне основе научне писмености: зна да се вредности физичких величина добијају мерењем или израчунавањем и да се изражавају бројем и одговарајућим мерним јединицама; употребљава нека мерила и уме да одреди њихову прецизност; користи једноставне формуле. Има свест о улози физике у развоју људског друштва. Препознаје примену закона физике у свакодневном животу и уочава како развој физике доприноси технолошким променама у индустрији, саобраћају, медицини, енергетици и многим другим областима, и свестан је везе тих промена са побољшањем квалитета живота људи. Свестан је важности енергетских потенцијала на Земљи и потребе њиховог економичног коришћења.
- **Средњи ниво**
- Ученик разуме значај прикупљања података и мерења; уме да реализује једноставније експерименте и да резултате мерења прикаже табеларно и графички; изводи закључке засноване на основу добијених података. Разуме и користи основне формуле у физици. Има развијену свест о опасности од могућих негативних последица на животну окружење и властито здравље услед погрешне примене технологија (бука, зрачење и сл.). Стекао је основна знања и умења да узме учешће у дискусијама које су у вези са овим проблемима.
- **Напредни ниво**

- Ученик уме да реализује експерименте, прикаже резултате табеларно и графички и анализира их, уопштава их и изводи закључке. Анализира физичке проблеме и решава их коришћењем формула. Свестан је да се природне појаве и процеси описују, објашњавају, предвиђају и користе употребом сазнања добијених изучавањем физике. Способан је да планира и реализује једноставне истраживачке пројекте у сарадњи с другим ученицима.

БИОЛОГИЈА - ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

- Ученик разуме основне биолошке појмове и процесе. Поседује општа знања о пореклу и развоју живота на Земљи на основу сазнања савремене биолошке науке. Познаје значај јединствености и очувања разноврсности живота на Земљи, разликује елементе грађе и функције живих бића и имаразвијену свест о општој здравственој и еколошкој култури. Уме да процени значај биолошких знања за развој људског друштва, а посебно у свом непосредном окружењу. Поседује истраживачке вештине потребне за рад у биологији. Способан је да примени стечена биолошка знања и вештине у свакодневном животу. Критички размишља и развија научни поглед на свет и оспособљен је за наставак школовања.

- Основни ниво

- Уме да разликује основне групе и систематске категорије живих бића, да познаје основне елементе грађе и нивое организације живих бића и животне средине. Уме да наведе основне фазе у индивидуалном развићу живих бића. Уме да наведе основне фазе у историјском развоју живог света и да правилно дефинише појам биолошке еволуције. Препознаје разлику између позитивног и негативног утицаја човека на биосферу, као и мере којима се могу смањити штетни утицаји на животну средину. Уме да дефинише основне еколошке појмове и одрживи развој, као и да препозна значај одрживог развоја. Одређује основне чиниоце који утичу на здравље, а посебно мере хигијене. Познаје различите друштвене ситуације и понашања која доводе до нарушавања здравља и зна како да их избегне. Уме да опише основне етапе у реализацији практичних и лабораторијских радова.

- Средњи ниво

- Уме да уочи основне принципе по којима су организми разврстани у одговарајуће систематске категорије и везу која постоји између грађе организама и њиховог функционисања. Уме да образложи основне генетичке појмове. Уме да разликује и разврста фазе у индивидуалном развићу живих бића. Уочава везу између геолошких доба и развоја живота на Земљи. Разликује и разврстава основне еколошке појмове и процесе и уме да уочи везу између еколошких система и животне средине. Примењује стечена знања из биологије у свакодневном животу, а посебно у очувању сопственог здравља. Познаје и у животу примењује принципе одрживог развоја. Уме да реализује практичне и лабораторијске радове.

- Напредни ниво

- Уме да анализира корелације које постоје између грађе и функционисања организама и животних услова у њиховој околини. Просуђује на који начин функционишу еволуциони механизми у развоју живог света. Анализира утицај средине и наслеђа на животне циклусе живих бића. Разуме фазе у историјском развоју живог света. Уме да објасни значај примене генетике у различитим подручјима људске делатности.

Учествује у очувању и унапређењу биодиверзитета. Анализира утицаје различитих чинилаца на здравље и вреднује различите стилове живота. Вреднује значај биолошких открића за развој људског друштва и уме самостално да процени квалитет биолошке информације у медијима. Уме да ревидира/преради и реорганизује сопствени систем биолошког знања и сопствене ставове. Осмишљава, приказује и критички анализира резултате практичног и лабораторијског рада.

ХЕМИЈА - ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

- Ученик повезује структуру супстанци са својствима и променама супстанци, као и својстава супстанци с њиховом практичном применом. У породичном окружењу и друштву вршњака ученик примењује стечена знања и вештине, доноси одлуке и предузима активности у вези с правилним коришћењем материјала и комерцијалних производа, правилним разврставањем и одлагањем отпада, правилном исхраном, брине о здрављу и животној средини. Знање хемије ученику служи да прати и користи информације о супстанцама, исказане хемијским терминима, хемијским симболима, формулама и хемијским једначинама, као и да сагледава допринос хемије развоју медицине, фармације, индустрије, пољопривреде. Ученик развија научну писменост и вештине за експериментални рад и оспособљен је да самостално или у сарадњи с другима примењује знање хемије за решавање проблема.

- Основни ниво

- Ученик зна да су супстанце предмет изучавања хемије и познаје улогу хемије у различитим областима људске делатности. Ученик познаје заступљеност најзначајнијих супстанци у природи и различитим производима. Избор и примену производа (материјала, прехранбених производа, средстава за хигијену и сл.) заснива на познавању својстава супстанци и промена којима подлежу. Рукује комерцијалним производима у складу с ознакама опасности, упозорења и обавештења на амбалажи, придржава се правила о начину чувања производа и одлагању отпада, и предузима активности које доприносе заштити животне средине. Правилну исхрану и остале активности у вези с очувањем здравља заснива на познавању својстава и извора биолошки важних једињења и њихове улоге у живим системима. У свакодневном животу препознаје примере хомогених смеша (раствора) и хетерогених смеша, повезује својства смеша с њиховим саставом, припрема смеше према потребама или издваја жељени састојак из смеше. Ученик препознаје значење хемијских симбола, формула, хемијских једначина и ознака за процентни састав раствора.

- Средњи ниво

- Ученик повезује структуру супстанци са својствима и променама супстанци, и примењује знање да се при физичким и хемијским променама не мења укупна маса супстанци које учествују у променама. На основу хемијске формуле ученик одређује назив супстанце, а на основу назива пише формулу супстанце. Према хемијској формули и називу ученик може да сврста најважније супстанце у одговарајуће класе и опише заједничка својства супстанци које припадају истој класи. Хемијске промене представља помоћу хемијских једначина. Ученик уме правилно и безбедно да изведе једноставне огледе, да припреми раствор одређеног процентног састава за потребе у свакодневном животу, да испита основна својства неорганских и органских једињења,

описе и објасни запажања користећи се хемијским терминима, симболима, формулама и хемијским једначинама.

- **Напредни ниво**

- Ученик објашњава својства супстанци примењујући стечена знања о њиховој структури. Ученик има развијене вештине за лабораторијски рад, испитивање својстава и промена супстанци и решавање проблема; планира, правилно и безбедно изводи огледе, израчунава масу и количину супстанци које учествују у променама. У објашњавању својстава и промена супстанци користи одговарајуће хемијске термине, хемијске симболе, формуле и хемијске једначине. На основу посматрања својстава супстанци и резултата огледа изводи закључке и генерализације. Ученик на основу разумевања својстава и промена супстанци иницира активности на нивоу породице и/или вршњака у вези са заштитом животне средине.

ТЕХНИЧКО И ИНФОРМАТИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ - ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

- Ученик разуме неопходност рада као основне и најважније људске делатности; разуме и усваја привредне и етичке вредности рада сваког појединца, као и важност тимског рада. Ученик стиче знања и вештине из техничко-технолошких области у корист сопственог развоја и чини прве одлуке везане за будуће школовање и професију. Ученик користи информационо-комуникационе технологије (у даљем тексту ИКТ) при решавању проблема у различитим областима и истражује нове могућности њихове примене.

- **Основни ниво**

- Ученик уме да употреби податке из понуђене техничке документације који су му потребни за решавање једноставних проблема у свакодневном животу. Ученик користи ИКТ за обраду података, претрагу и представљање информација, и комуникацију у непосредном и ширем окружењу. Ученик познаје основне технолошке процесе и техничка средства. Ученик има развијену свест о важности природних ресурса на Земљи и потреби њиховог економичног коришћења, као и значају рециклаже и штедње материјала. Ученик примењује мере личне заштите и препознаје важност заштите животног окружења. Као члан тима у раду на пројекту ученик поштује правила заједничког рада и препознаје своје место и улогу у њему.

- **Средњи ниво**

- Ученик зна да анализира и користи податке дате у техничкој документацији, познаје технолошке процесе и уме да иновира понуђено решење проблема. Ученик уме да претражује, анализира и систематизује информације у електронском облику. Ученик примењује ИКТ у ситуацијама учења и свакодневном животу бирајући одговарајућа средства. Ученик разуме утицај примене технологија и машина на човека и животну средину и има развијену свест о активностима које се односе на њену заштиту и очување. Као члан тима у раду на пројекту ученик поштује друге као равноправне учеснике и прихвата најбоље решење.

- **Напредни ниво**

- Ученик се прецизно изражава, користи стручну терминологију, примењује правила графичког комуницирања у различитим техничким дисциплинама и упутства за коришћење машина и уређаја. Ученик примењује познавање техничко-технолошких

процеса у свакодневном животу и раду. Ученик користи средства ИКТ-а за решавање различитих проблема и мултимедијално изражавање. Ученик препознаје ризике и опасности при коришћењу ИКТ-а. Ученик активно учествује у заштити и очувању непосредне животне средине. Као члан тима у раду на пројекту ученик активно предлаже решење проблема, пружа подршку и помоћ својим сарадницима и прихвата њихову подршку и помоћ. Ученик добро познаје техничке дисциплине и њихову међусобну повезаност и зна да се определи за будуће занимање.

ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ - ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

- Учењем наставног предмета физичко васпитање ученик стиче вештине и овладава знањима и културним вредностима телесног вежбања, примењује их у свакодневном животу, новим и ванредним животним ситуацијама; разуме значај континуираног развоја физичких способности, разноврсних моторичких активности, утицај на здравље, здравље околине и квалитет живота. Сагледава да физичка активност и спорт омогућавају исказивање: личног идентитета, креативности, емоција, самопотврђивања и учешћа у тимском раду, као и да смањује негативне утицаје савременог живота на здравље и социјално понашање. Јача свест о толеранцији, одговорности, поштовању правила и квалитетним комуникацијама. Активно учествује у развоју хуманих односа, односа према окружењу у оквирима локалних, регионалних, националних и ширих оквира.
- **Основни ниво**
- Ученик је оспособљен за вођење бриге о властитом здрављу и здрављу околине. Препознаје и разуме законитости утицаја физичког вежбања на телесни статус. Препознаје важност физичког вежбања, хигијене тела, исхране, простора и правила безбедности током вежбања. Критички просуђује о облицима насиља у физичком васпитању, спорту и рекреативним активностима. Здравље околине. Са глобалном присутношћу и активношћу сваки појединац треба да призна своју одговорност према околини. Стално ћемо процењивати и побољшавати утицај на околину свих наших активности и кроз конкретне акције ћемо представљати добар пример како показати поштовање и бригу за околину.
- **Средњи ниво**
- Ученик се бави спортско-рекреативним активностима у циљу унапређивања својих физичких способности и унапређивања здравих животних навика. Током вежбања сарађује, поштује индивидуалне разлике и помаже другима. Ученик самостално вежба у слободно време.
- **Напредни ниво**
- Ученик је развио свест о властитим способностима, а тиме и о јачању самопоуздања и самопоштовања. Примењује разноврсне програме и облике индивидуалног и колективног вежбања, поштујући полне и индивидуалне разлике учесника у телесном вежбању.

СТРАНИ ЈЕЗИК - ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

- Општа предметна компетенција или језичка комуникативна компетенција обухвата поседовање свести о језику као комуникационом средству, располагање основном језичком писменошћу и схватање повезаности између језика и културних идентитета.

Она омогућава ученику да се користи једноставним језичким средствима у циљу обављања елементарне писмене и усмене комуникације, остваривања интеракције и преношења информативних и других садржаја из полазног језика ка циљном и обрнуто, у приватном, јавном и образовном контексту.

- **Основни ниво**

- Ученик разуме главне информације у најједноставнијим писаним и усменим исказима. У усменом и писаном општењу користи најједноставнија језичка средства за исказивање информација о себи и својим непосредним потребама. Познаје основне граматичке и лексичке елементе. Разуме основне појаве и процесе циљне културе.

- **Средњи ниво**

- Ученик разуме препознатљиве и предвидиве информације у фреквентнијим и једноставнијим врстама писаних текстова и формама усменог општења, а које се односе на њему блиске ситуације и појаве. Користи типске фразе, готове изразе, конструкције и просте реченице за формулисање конкретних исказа везаних за сопствену личност и свакодневне активности или послове. Познаје одређени број правилних граматичких елемената и структура и основну лексiku из домена сопствене свакодневице и непосредног интересовања. Поседује свест о суштинским сличностима и разликама између своје и циљне културе.

- **Напредни ниво**

- Ученик разуме већи број речи и израза у свакодневној усменој и писаној комуникацији, везаних за сопствену личност, окружење, интересовања, школски контекст. Поседује елементарни репертоар језичких средстава за савладавање типичних и уобичајених свакодневних комуникативних ситуација. Ученик познаје већину једноставнијих и одређени број сложенијих граматичких правила и фреквентне лексике. Ученик прихвата постојање разлика између сопствене и циљне културе и прилагођава своје понашање основним општеприхваћеним друштвеним конвенцијама.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ- Специфична предметна компетенција: Језик

- **Основни ниво**

- Разуме шта је језик, поштује свој језик и поштује друге језике. Разликује појмове књижевног и народног језика. Препознаје говор мржње као негативну појаву у друштву. Примењује књижевнојезичку норму у вези са гласовима, облицима речи и реченицама. Разуме значење речи из уџбеника, лектире и свакодневне комуникације и уме правилно да их употреби у одговарајућем облику и контексту. Говори јасно и саговорника слуша пажљиво, уз уважавање. Саставља једноставан говорени или писани текст о доживљају књижевног дела, као и о темама из свакодневног живота и света маште. Користи оба писма, дајући предност ћирилици. Влада основним жанровима писане комуникације потребним за учешће у друштвеном животу. Примењује правописну норму у једноставним примерима и уме да се служи школским издањем Правописа.

- **Средњи ниво**

- Разликује основне језичке групе у Европи и одређује место српског језика у породици словенских језика. Познаје основне етапе у развоју књижевног језика код Срба и разуме његов значај за културу и историју српског народа. У говору и писању примењује одређена граматичка правила у вези са гласовима, облицима и врстама речи и са реченицама српског језика. Употребљава фонд речи у складу са основним нивоом образовања. Примењује правописна правила у сложенијим примерима и уме да се служи речницима, приручницима и енциклопедијама. Јасно формулише своје мишљење. Саставља логичан и структуриран сложенији говорени или писани текст, тумачећи основне идејне и формалне елементе једноставнијег књижевног и неуметничког текста.
- **Напредни ниво**
- Разликује дијалекте српског језика на основу њихових основних особина. Има шири знања о гласовима, врстама, подврстама и облицима речи и реченица српског језика и зна да примени та знања у говору и писању. Има богат речник и доживљава језик као низ могућности које му служе у изражавању. Говори о одабраним темама из језика, књижевности и културе које су предвиђене градивом, примењујући основне говорничке вештине. Саставља једноставнији аргументативни текст. Користи препоручену литературу у писању рада на задату тему из језика, књижевности и културе, имајући на уму читалачку публику. Доследно примењује правописну норму из сваке правописне области предвиђене обавезним школским програмом.
- **Специфична предметна компетенција: Књижевност**
- **Основни ниво**
- Разговорно и течно чита. У различите сврхе чита, разуме и парафразира краћи једноставнији књижевни неуметнички текст из обавезног школског програма. Уме укратко да опише свој доживљај књижевног дела и издвоји тражене информације у неуметничком тексту. Познаје ауторе књижевних дела предвиђених програмом. Прави разлику између усмене и ауторске књижевности. Уочава основне елементе тематске, композиционе и стилске структуре епског, лирског и драмског књижевног дела из обавезне школске лектире. Анализира издвојен проблем у краћем једноставнијем књижевном тексту. Своје утиске и закључке илуструје основним примерима из књижевног и неуметничког текста.
- **Средњи ниво**
- Тумачи и критички промишља дужи једноставнији књижевни и неуметнички текст из обавезног школског програма. Истраживачки тумачи кључне чињенице структуре књижевног дела, као и његове тематске, идејне, стилске, језичке и композиционе особине. Познаје основне књижевне термине и адекватно их примењује у тумачењу књижевних дела. Самостално анализира издвојен проблем у књижевном тексту и уме да аргументује своје мишљење. Познаје основне стратегије читања и уме да их примени у типичним читалачким ситуацијама. Заузима јасан став према тексту који чита. Самостално одабира дела за читање из опуса књижевности за децу. Испољава читалачку радозналост (нпр. радо посећује библиотеке) и схвата значај читања за развој сопствене опште културе и знања.
- **Напредни ниво**

- Доживљајно, истраживачки и критички чита, тумачи и вреднује књижевне и неуметничке текстове средње сложености из школског програма. Самостално уочава и анализира проблеме у таквим књижевним текстовима. Користи више гледишта у тумачењу књижевног дела. Пореди истакнуте тематске, композиционе и стилске одлике анализираног књижевног дела са другим делима. Аргументовано износи свој суд о тексту. Користи препоручену основну и секундарну литературу у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом. Примењује стратегије читања које су усаглашене са читалачким задатком. Има развијену читалачку културу; чита ради уметничког доживљаја књижевног дела, знања, богаћења лексичког фонда, способности аргументације и исказивања мишљења и ставова. Уме да препоручи књижевно дело и да образложи свој избор. Исказује љубав и поштовање за књижевност и вредности националне културе и културе других народа.

МАТЕМАТИКА - СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

- Специфичне предметне компетенције су: **математичко знање и резонување, примена математичких знања и вештина на решавање проблема и математичка комуникација.**
- **Основни ниво**
- Примењује једноставне математичке поступке када су сви подаци непосредно дати. Примењује основна математичка знања на решавање једноставних ситуација из свакодневног живота. Решава проблеме у једноставном контексту који се свode на једноставан рачун, решавање једначина, мерење, цртање и рад са подацима. Разуме основе писане и усмене математичке комуникације.
- **Средњи ниво**
- Примењује математичке концепте, процесе и вештине у различитим ситуацијама. Бира оптималне начине решавања проблема користећи нумеричке, алгебарске и геометријске методе. Анализира податке користећи основне статистичке методе. Уме да користи одговарајуће средство ИКТ-а за организацију и обраду података. Разуме захтеве сложенијих математичких задатака и решава их. Одговарајућим математичким појмовима и симболима саопштава своје ставове.
- **Напредни ниво**
- Бира математичке поступке за решавање проблема и доноси закључке. Истражује различите начине решавања проблема. Уме да примени математичка знања у анализи сложених природних и друштвених појава. Приликом решавања проблема уме да одабере средство ИКТ-а и да га користи на одговарајући начин. Разуме и користи формални математички језик. Уме да критички дискутује о добијеним резултатима и анализира их.

ЛИКОВНА КУЛТУРА - СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

- Ученик кроз предмет Ликовна култура развија стваралачке способности, индивидуалну креативност и естетску осетљивост.
- **Основни ниво**
- Ученик истражује и примењује знања о основним материјалима, медијима, техникама и ликовним елементима која се користе у визуелним уметностима. Ученик познаје најважнија уметничка дела из културног наслеђа свог и других народа, развија свест о културним вредностима и схвата важност њиховог очувања

- **Средњи ниво**
- Ученик проналази и развија своје идеје истражујући природно и вештачко окружење, свет маште и осећања (посматрајући, анализирајући и сакупљајући потребне информације) за стваралачки рад. Ученик препознаје улогу и вредност визуелне уметности као саставног дела свакодневног живота, нарочито као средства комуникације.
- **Напредни ниво**
- Ученик проучавајући уметничка дела истражује и анализира методе, технике, садржаје и подстицајно их примењује у свом стваралачком раду. Способан је да изрази став о свом раду и радовима других уочавајући различита значења и идеје. Ученик праћењем културних догађаја постаје активна публика и/или учесник у јавном и културном животу заједнице и развија своје критичко мишљење.

МУЗИЧКА КУЛТУРА - СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

- Ученик користи језик музике за изражавање својих осећања и идеја и за комуникацију са другима. Кроз познавање музичког језика и стилова ученик увиђа везу музике са догађањима у друштву и доприноси њиховом обликовању. Ученик истражује везу између музике и изражавања покретом.
- **Основни ниво**
- Ученик познаје језик музике и изражава се гласом, инструментом и покретом индивидуално и/или у групи. Ученик слушно препознаје основне карактеристике музичке уметности и развија естетску осетљивост.
- **Средњи ниво**
- Ученик користи различите музичке изражајне елементе у исказивању својих осећања и идеја и у комуникацији са другима. Слушно препознаје различите жанрове музичке уметности са посебним акцентом на аутентични музички фолклор. Ученик у свакодневном животу примењује стечена музичка искуства и знања и истражује могућности ИКТ-а за слушање, стварање и извођење музике. Ученик комуницира покретом уз музику.
- **Напредни ниво**
- Ученик креативно примењује стечена музичка искуства у изражавању и представљању ставова и идеја и у комуникацији са другима. Уважава и истражује музичке садржаје различитих жанрова, стилова и култура. Доприноси очувању и развоју музичке културне баштине. Има критички став према музици. Повезује и користи музику са ИКТ-ом у стварању и презентовању знања. Прати и учествује у музичком животу заједнице.

ИСТОРИЈА - СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

- **Разумевање историје и критички однос према прошлости и садашњости**
- **Основни ниво**
- Учењем историје ученик је оспособљен да: препознаје и користи основне појмове из историје цивилизације и наводи значајне догађаје, појаве и личности из историје људског друштва; именује хронолошке одреднице и зна да их користи у разумевању прошлости и садашњости; разликује врсте историјских извора и користи понуђене у

једноставним истраживачким задацима; усмено, писано и графички представи резултате једноставног истраживачког задатка; препозна међусобну повезаност најважнијих појава и догађаја на националном и регионалном нивоу као и историјско порекло савремених појава; разликује узроке и последице најважнијих догађаја у историји људског друштва; одреди и покаже на ком простору су се одиграли најважнији догађаји из националне, регионалне и опште историје.

- **Средњи ниво**

- Учењем историје ученик је оспособљен да: опише, усмено и писано, основне појмове, процесе и најзначајније догађаје из прошлости људског друштва, улогу значајних личности из опште, регионалне, националне и историје сопствене државе; користи хронолошке одреднице и у њима идентификује појаве, догађаје и личности; сакупља информације користећи различите изворе у истраживачким задацима ради реконструисања личне, породичне и локалне прошлости; усмено, писано и графички представи резултате истраживачких задатака, преко чега ствара слику како о историјским тако и о савременим појавама; повеже најважније појаве, догађаје и личности на националном и регионалном нивоу, појаве из прошлости са појавама из садашњости; разуме узрочнопоследичне везе најважнијих догађаја у историји људског друштва; одреди и покаже на ком простору су се одиграли најважнији догађаји, појаве и процеси из националне, регионалне и опште историје и повеже их са савременим простором.

- **Напредни ниво**

- Учењем историје ученик је оспособљен да опише, усмено и писано, специфичности најзначајнијих појава, догађаја и личности из опште, регионалне, националне и историје сопствене државе; повеже најважније појаве, догађаје и личности на националном, регионалном и светском нивоу и смести их у одговарајући хронолошки оквир (историјски период, миленијум, век) и тумачи повезаност појава из прошлости и садашњости, уочавајући различита тумачења истог историјског феномена; сакупља и разврстава изворе информација у циљу решавања истраживачког задатка као и за разумевање историјских појава и процеса; представи, усмено, писано, графички и уз помоћ ИКТ-а садржај извора информација и резултате спроведеног истраживачког задатка; изведе закључак, на основу извора информација, о узроку и последицама историјског догађаја; уочи променљивост простора и граница у различитим историјским периодима.

- **Разумевање историје као основе за активно учествовање у друштву**

- **Основни ниво**

- Учењем историје ученик је оспособљен да: разликује чињенице од интерпретација у историјским и савременим изворима информација; уочава различите културне, друштвене, политичке и религијске погледе на прошлост чиме гради и употпуњује сопствени идентитет и развија вредносни систем демократског друштва утемељен на хуманистичким постулатима и поштовању другачијег становишта; одговорно се односи према културно-историјском наслеђу, меморијалима и празницима свог народа, других етничких, друштвених група и верских заједница; толерантно се односи према другим и другачијим мишљењима и ставовима, примењује основне елементе

интеркултуралног дијалога, наводи права и обавезе које има као ученик и сагледава непосредно друштвено окружење.

- **Средњи ниво**

- Учењем историје ученик је оспособљен да: препозна стереотипе и предрасуде кроз примере из прошлости у историјским и савременим изворима информација; процењује објективност извора информација и гради одговоран однос према осетљивим појавама из прошлости и садашњости; одговорно и активно се односи према сопственим правима и обавезама, културно-историјском наслеђу, меморијалима и празницима свог народа, других етничких, друштвених група и верских заједница; уочава могуће узроке конфликта у непосредном окружењу и ради на њиховом спречавању, односно решавању и превазилажењу; комуницира у вршњачкој групи на толерантан начин и уз поштовање основних људских права.

- **Напредни ниво**

- Учењем историје ученик је оспособљен да: анализира предрасуде, стереотипе, различите видове пропаганде и њихове последице у историјским и савременим изворима информација као и различита тумачења исте историјске појаве/догађаја/ личности; планира активности са циљем очувања културноисторијског наслеђа, меморијала и празника свог народа, других етничких, друштвених група и верских заједница; конструктивно комуницира у вршњачкој групи и окружењу уз поштовање основних људских права.

ГЕОГРАФИЈА - СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

- **1. ОБЛАСТ: Развијеност и примена географских способности и вештина за решавање одређених ситуација**

- **Основни ниво**

- Ученик чита географску карту, употребљава различите географске изворе и статистичке податке. Употребљава најједноставније мерне инструменте и описује податке које они приказују.

- **Средњи ниво**

- Ученик истражује, класификује и приказује елементе географске средине на немој карти, моделом, дијаграмом, табелом, схемом, текстом. Познаје значај примене информационих технологија у свакодневним активностима.

- **Напредни ниво**

- Ученик планира и изводи једноставна теренска истраживања, користи и анализира информације о географским чињеницама датим у писаним и електронским медијима, изводи закључке и примењује их у новим ситуацијама. Примењује информационе технологије ради обављања различитих активности.

- **2. ОБЛАСТ: Примена географских знања и концептуалног разумевања у одређеним проблемским ситуацијама**

- **Основни ниво**

- Ученик препознаје, разликује и именује физичко-географске, друштвено-географске и регионалногеографске чињенице и наводи њихове вредности за рационално коришћење у свакодневном животу.

- **Средњи ниво**

- Ученик идентификује и анализира индивидуалност, разноврсност и распрострањеност физичкогеографских и друштвено-географских чињеница, а регионално-географске чињенице, везе и законитости сврстава у одређене појмовне категорије и системе.

- **Напредни ниво**

- Ученик анализира и објашњава географске везе (просторне и каузалне, директне и индиректне) и законитости (опште и посебне) у географској средини и предлаже нова решења. Издваја и упоређује географске регије.

ФИЗИКА - Специфична предметна компетенција: МЕХАНИКА

- **Основни ниво**

- Ученик зна основне појмове механике чврстих, течних и гасовитих тела, познаје различите облике кретања и њихове основне карактеристике. Разуме да је сила узрок промене кретања и деформације тела. Користи знања из механике у различитим животним ситуацијама и изводи најједноставније огледе.

- **Средњи ниво**

- Ученик разуме основне законе динамике, разликује скаларне и векторске величине, решава једноставне проблеме и задатке из области кретања и силе. Користи и интерпретира графички и табеларни запис зависности физичких величина, примењује стечена знања из ове области у свакодневним школским и ваншколским ситуацијама; изводи једноставне експерименте.

- **Напредни ниво**

- Ученик примењује физичке законе и релације у објашњавању и решавању сложенијих проблема и задатака из кинематике, динамике, физике мирне течности и гасова и процењује релевантност добијених резултата. Решава задатке истраживачким приступом (дефинише проблем, проналази начин за његово решавање, анализира решење; поставља и реализује експеримент, приказује резултате и упоређује их са очекиваним).

- **Специфична предметна компетенција: ТОПЛОТНА ФИЗИКА**

- **Основни ниво**

- Ученик зна значај топлотне енергије у свакодневном животу и има свест да је осећај температуре субјективан. Зна основна својства чврстог, течног и гасног стања супстанце и да промена температуре доводи до прелаза из једног у друго стање. Препознаје појаву топлотног ширења тела и разликује добре и лоше проводнике топлоте у пракси. Има свест да енергију треба рационално користити и познаје начине уштеде енергије у свакодневном животу. Уме да опише и прикаже огледима једноставније топлотне појаве.

- **Средњи ниво**

- Ученик разликује појмове температура и топлота. Зна да унутрашња енергија зависи од температуре тела. Разуме смер одвијања топлотне размене и појам топлотне равнотеже. Зна да опише фазне прелазе: топљење, испаравање, кондензација и очввршћавање. Наводи примере претварања механичког рада у унутрашњу енергију тела и уме да их објасни. Уме да прикаже неке топлотне појаве једноставним огледима.

- **Напредни ниво**

- Ученик разуме да размена топлоте међу телима доводи до промене њихове унутрашње енергије. Описује принцип функционисања термометра. Разуме трансформацију

других облика енергије у топлотну и указује на примере рационалног коришћења енергије. Решава сложеније проблеме и задатке из ове области и уме да осмисли и постави једноставан експеримент.

- **Специфична предметна компетенција: ЕЛЕКТРОМАГНЕТИЗАМ**

- **Основни ниво**

- Ученик зна основна својства наелектрисаних тела и магнета и описује узајамно деловање наелектрисаних тела, односно магнета. Идентификује и разликује електричне и магнетне појаве у природи и свакодневном животу. Разликује супстанце на основу проводљивости електричне струје. Зна елементе простог струјног кола. Познаје опасности од електричне струје и уме да се заштити.

- **Средњи ниво**

- Ученик зна да се електрична и магнетна интеракција преносе преко одговарајућих поља, графички их представља и описује их одговарајућим физичким величинама. Процењује проводљивост метала на основу табличних података и зна под којим условима течности и гасови постају проводници. Познаје основне законе електричне струје и зна да око проводника кроз који протиче струја постоји магнетно поље. Уме да опише деловање магнетног поља на гвожђе и челик, као и на струјни проводник. Повезује елементе у струјно коло, изводи мерења и врши једноставне огледе.

- **Напредни ниво**

- Ученик уме да одреди силу којом магнетно поље делује на струјни проводник и да објасни основни принцип рада електромотора. Решава сложеније квалитативне и рачунске задатке. Уме да осмисли и (сам или у групи) реализује експеримент са струјним колима, наелектрисаним телима или магнетима и презентује резултате.

- **Специфична предметна компетенција: ТАЛАСИ и ОПТИКА**

- **Основни ниво**

- Ученик у конкретним примерима разликује периодично, осцилаторно и таласно кретање и познаје основне појмове којима се они описују. Зна за таласну природу звука и светлости. Препознаје и именује у свакодневном животу и уме да прикаже једноставним огледима основне звучне и светлосне појаве. Упознат је са штетним последицама буке и прекомерног излагања Сунчевој светлости и зна мере заштите.

- **Средњи ниво**

- Ученик познаје деловање звука и светлости на чула вида и слуха. Зна везу између основних величина које описују таласе и зна да брзина таласа зависи од својстава средине кроз коју се простиру. Разуме светлосне појаве у природи користећи законе праволинијског простирања светлости. Уме да решава једноставне проблеме и задатке из геометријске оптике и да користи најједноставније оптичке инструменте.

- **Напредни ниво**

- Ученик разуме појаву тоталне рефлексије светлости. Зна за индекс преламања и уме да опише и нацрта преламање светлости кроз оптичка тела и да конструише лик предмета код сабирног и расипног сочива. Решава сложеније проблеме и задатке из области осцилација, таласа и геометријске оптике. Познаје примену звука и светлости у науци, техници, медицини и уметности.

- **Специфична предметна компетенција: СТРУКТУРА МАТЕРИЈЕ**

- **Основни ниво**

- Ученик зна да супстанца има атомску и молекулску структуру. Познаје основну структуру атома и уме да је скицира. Зна за употребу нуклеарних реакција и радиоактивности у животу човека, посебно у енергетици, техници и медицини. Свестан је потребе контроле и заштите од радиоактивног и електромагнетног зрачења.

- **Средњи ниво**

- Ученик зна разлику између атома и молекула, као и за постојање нуклеарних и међумолекуларних сила. Зна да су многе макроскопске појаве последица деловања на молекуларном и међумолекуларном нивоу. Зна да постоје различите врсте радиоактивног зрачења.

- **Напредни ниво**

- Ученик зна да су нуклеарне реакције основа енергетских процеса у звездама и нуклеарним реакторима. Свестан је велике улоге познавања структуре материје за свакодневни живот, за развој технике, технологије и медицине.

- **Специфична предметна компетенција: МЕРЕЊЕ**

- **Основни ниво**

- Ученик има основна знања и вештине за извођење мерења. Користи проста мерила и мерне инструменте. Зна основне мерне јединице и зна да су међународног карактера. Пореди и процењује вредности основних физичких величина у свакодневним ситуацијама.

- **Средњи ниво**

- Ученик може самостално да врши мерења и зна када их понављамо више пута. Употребљава одговарајуће мерне јединице; користи сложеније мерне инструменте, уме да изабере одговарајући инструмент у зависности од тачности и опсега мерења.

- **Напредни ниво**

- Ученик је у потпуности овладао вештинама мерења, може самостално да их изводи и анализира. Изводи и повезује мерне јединице и претвара их у одговарајуће сложеније јединице.

БИОЛОГИЈА - СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

- Ове компетенције се односе на: овладавање знањима и вештинама о јединству живота на Земљи, његовој разноврсности, као и о месту и улози човека у природи; примену стечених знања и вештина у свакодневном животу, превасходно у очувању сопственог здравља и одабиру квалитетног начина живота; стицање знања, вештина и формирање ставова који ће допринети екологији заштите животне средине, очувању биодиверзитета и постизању одрживог развоја.

- **Основни ниво**

- На основном нивоу ученик: Уме тачно да дефинише заједничке особине живих бића и може да препозна по чему је живот на Земљи јединствен. Зна основне чињенице о грађи и функцији живих бића. Познаје основне чињенице о најчешћим болестима и повредама и уме да избегне ситуације које доводе до болести и повреда, као и да правилно реагује и потражи адекватну помоћ. Уме да наведе основне појмове и чињенице о организацији наследног материјала. Познаје основне чињенице о биодиверзитету, његовој угрожености и начинима заштите. Познаје разноврсност живог света непосредне околине и одговорно се односи према њему.

- **Средњи ниво**

- На средњем нивоу ученик: Разуме повезаност грађе и функције живих бића. Уме да уочи везу између грађе и физиологије човека и оспособљен је да примени стечена знања у свакодневном животу у очувању здравља. Уочава место и улогу човека у природи и његову одговорност за последице развоја човечанства. Може да уочи везу између узрока и последица загађења животне средине и на основу тога разуме потребу заштите животне средине. Користи знања о разноврсности живог света своје околине ради побољшања квалитета сопственог живота. Познаје разноврсности живог света Србије и одговорно се односи према њему.

- **Напредни ниво**

- На напредном нивоу ученик: Способан је да направи упоредни преглед грађе и функције појединих група организама. Вреднује основне чињенице о пореклу живота на Земљи и човека на основу познавања еволуционе биологије. Разуме основне чињенице о јединству и разноврсности живота на Земљи. Анализира на који начин долази до поремећаја у нормалном функционисању организма, а што доводи до нарушавања здравља и способан је да заступа здраве животне навике. У стању је да уочи узроке и анализира последице загађења и да учествује у различитим акцијама заштите, обнове и унапређења животне средине. Поседује одговоран став према животној средини у складу са принципима одрживог развоја. Представљамо и посебну предметну компетенцију, коју у овом тренутку предлагемо само као развојну компетенцију која се може реализовати у школским срединама у којима за то постоје одговарајући услови. Компетенција се односи на овладавање знањима и вештинама при поставци и у реализацији практичног и/или лабораторијског рада, током које се ученик оспособљава да самостално и/или у групи: посматра, систематски сакупља и обрађује биолошки материјал, анализира и интерпретира добијене информације

- На основном нивоу ученик: Уме да наведе и опише различите методе, технике и средства рада који се могу користити у практичном и/или лабораторијском истраживању. Познаје основне фазе у истраживању (посматрање, уочавање, праћење, описивање, закључивање). Зна да објасни важност примене метода практичног и лабораторијског рада у свакодневном животу.

- На средњем нивоу ученик: Оспособљен је да користи више извора информација током истраживачког поступка и да примењује различите методе, технике и средства за посматрање и сакупљање података. Уме безбедно да рукује лабораторијским прибором и опремом за теренски и практичан рад и уме да на адекватан начин (усмено, писмено, графички) прикаже резултате истраживања.

- На напредном нивоу ученик: Способан је да самостално планира и реализује једноставно истраживање, уме да протумачи и процени резултате истраживања, оспособљен је да самостално напише извештај о реализованом практичном и/или лабораторијском истраживању (са изведеним закључком) и да га презентује; уме да вреднује резултате свога рада.

ХЕМИЈА - Специфична предметна компетенција: ХЕМИЈСКА ПИСМЕНОСТ

- Ученик је формирао хемијску писменост као основ за разумевање својстава и промена супстанци у природи и примене супстанци у свакодневном животу и различитим

професијама. Хемијску писменост примењује у доношењу одлука у вези са коришћењем различитих материјала и комерцијалних производа у свакодневном животу, и као основ за активан и одговоран однос према очувању здравља и животне средине.

- **Основни ниво**

- Ученик је формирао основне хемијске појмове о својствима и променама супстанци и повезује их с комерцијалним производима с којима је у контакту у свакодневном животу. Безбедно и одговорно рукује производима, правилно складишти отпад, брине о очувању здравља и животне средине.

- **Средњи ниво**

- Ученик је формирао систем хемијских појмова о структури, својствима и променама супстанци, класификује супстанце, примењује знање да се при физичким и хемијским променама не мења укупна маса супстанци које учествују у променама, припрема раствор одређеног процентног састава, доноси одлуке у вези с начином коришћења комерцијалних производа на основу познавања својстава састојака тих производа.

- **Напредни ниво**

- Ученик објашњава структуру, својства и промене супстанци и примењује знање у решавању проблема. Формиран систем хемијских појмова омогућава ученику сагледавање значаја хемије у различитим областима живота и различитим професијама, и праћење доприноса хемије развоју технологије и друштва.

- **Специфична предметна компетенција: ВЕШТИНЕ ЗА ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИ РАД И**

- **ХЕМИЈСКИ ЈЕЗИК**

- Ученик прикупља податке о својствима и променама супстанци посматрањем и мерењем, планира и описује поступак, правилно и безбедно рукује супстанцама, прибором и посуђем, представља резултате табеларно и графички, уочава правилности и користи хемијски језик (хемијске термине, хемијске симболе, формуле и хемијске једначине) у описивању опажених својстава и промена супстанци, објашњењима и закључцима.

- **Основни ниво**

- Ученик прати поступак у датом упутству за рад и уме да: испита својства и промене супстанци, измери масу, запремину и температуру супстанце, правилно и безбедно рукује супстанцама, прибором и посуђем, опише поступак и резултате користећи хемијску терминологију.

- **Средњи ниво**

- Ученик уме да: у експерименталном раду прикупи податке о својствима и променама супстанци, користи одговарајућу апаратуру, формулише објашњења и закључке користећи хемијски језик(термине, хемијске симболе, формуле и хемијске једначине).

- **Напредни ниво**

- Ученик планира и изводи експерименте, анализира податке, објашњава уочене правилности и изводи закључке. С другима размењује информације из области хемије усмено, у писаном виду, у виду табеларних и графичких приказа, помоћу хемијских симбола, формула и хемијских једначина.

ТЕХНИЧКО И ИНФОРМАТИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ - СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ

- КОМПЕТЕНЦИЈЕ

- Ученик разуме представљене проблеме користећи свеобухватна знања из техничких дисциплина и информатике. Ученик схвата техничко-технолошке поступке и користи креативне способности у процесу стварања материјалних производа. Ученик путем ИКТ-а прикупља податке, анализира, систематизује и презентује информације, електронски комуницира и управља савременим уређајима. Ученик користи мере заштите и очувања животне средине.

- Основни ниво

- Ученик познаје својства и примену материјала, машина, електронских компоненти, грађевинских елемената, саобраћајних средстава и облика енергије. Ученик црта једноставан технички цртеж, табеларно приказује и црта графиконе користећи прибор за техничко цртање и рачунар. Ученик израђује модел или макету на основу понуђене техничке документације. Ученик манипулише документима помоћу рачунара, уме да изради текстуални документ и мултимедијалну презентацију, користи интернет за претрагу и комуникацију.

- Средњи ниво

- Ученик разуме принципе рада машина и уређаја, техничких средстава, транспортних система и уређаја за претварање енергије. Ученик користи интернет сервисе, познаје карактеристике рачунарског софтвера и хардвера, подешава и користи ИКТ уређаје, преузима и инсталира апликације.

- Напредни ниво

- Ученик разуме технолошке поступке, функционисање машина и уређаја, и енергетски ефикасно понашање. Ученик уме тимски да планира и изради пројекат. Ученик креира једноставне алгоритме и програме и одговорно користи софтвер и интернет.

ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ - СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

- Ученик је стекао знања и у стању је да користи разноврсне програме и облике индивидуалног и колективног вежбања и разне изворе информација, како би усавршио своја знања и унапредио своје моторичке способности и вештине. Има позитиван став према физичким активностима и спорту у свакодневном животу, поштује правила и негује здраве међуљудске односе. Промовише улогу физичке активности и спорта у унапређивању здравља и превентивно деловање на настанак хроничних незаразних обољења и социопатолошких појава.

- Основни ниво

- Ученик зна функцију и у стању је да изводи једноставне комплексе вежби обликовања; примењује програме за развој моторичких способности; зна основну технику индивидуалних и колективних спортских игара; познаје основна правила и елементе тактике спортских грана; током вежбања се понаша дисциплиновано и безбедно у односу на себе и друге; способан је да упореди вредности почетних и финалних резултата сопствених моторичких способности у односу на референтне вредности након завршетка разреда. Током вежбања сарађује, поштује индивидуалне разлике и помаже другима.

- **Средњи ниво**
- Зна да физичка активост и спорт позитивно делују на психо-физички развој и здравље; ученик ће бити у стању да самостално састави и примени једноставније комплексе вежби обликовања и сложеније техничко-тактичке елементе спортске гране; правилно поступа у случају незгоде на часу и ван часа.
- **Напредни ниво**
- Ученик је способан да самостално састави и изведе сложеније вежбе или комбинације вежби; самостално и у сарадњи са другима решава сложене тактичке задатке; препознаје основне законитости оптерећења у физичким и спортским активностима, промовише њихову улогу у унапређивању здравља и превентивно деловање на настанак хроничних незаразних обољења и социопатолошких појава.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА

- **КОМПЕТЕНЦИЈА РАЗУМЕВАЊА ГОВОРА.** Уважавајући чињеницу да су аудио и аудиовизуелни медији, укључујући и нове медије, за младу генерацију примаран извор информисања, праћење аутентичних и псеудоаутентичних аудио и видео записа морало би бити једна од централних активности и у настави страног језика. Њу практично не би требало изоставити ни са једног часа и то од самог почетка учења страног језика, како би се ученици континуирано навикавали на различите видове говора на страном језику и јачали когнитивне способности неопходне за процесуирање информација добијених усменим путем. Ученици постепено усвајају технике за издвајање и селекцију суштинских информација и прихватају чињеницу да не могу у потпуности разумети говор већ да се приликом слушања морају оријентисати према оним елементима које су успели да схвате (укључујући и визуализацију околности у којима се одвија комуникација).
- **КОМПЕТЕНЦИЈА РАЗУМЕВАЊА ПИСАНОГ ТЕКСТА.** Како се ова компетенција и у матерњем и у страном језику стиче и увежбава путем самосталног читања, то ученике увек треба подстицати да се с новим и непознатим текстом суочавају најпре сами (техником читања у себи), покушавајући да утврде општи смисао прочитаног текста (тему, главне нити садржаја, развој и расплет описане ситуације и сл.), као и мањи или већи број појединачних релевантних детаља. У првом случају тексту се приступа са намером глобалног разумевања, а у другом селективног (уколико се издваја неколико важних појединости) или детаљног (код текстова који се морају схватити у потпуности). Техника читања текста наглас, наслеђена из преткомуникативне наставе страних језика (било да то чини наставник или сами ученици), не треба да буде доминантан начин за дидактичку обраду новог текста (оно се евентуално може примењивати у фазама провере повезивања писане форме и звучне слике речи и исказа). Самосталним приступом новом тексту ученици се подстичу да читају на аутентичан начин.
- **КОМПЕТЕНЦИЈА ПИСАНОГ ИЗРАЖАВАЊА.** У ери виртуелног комуницирања писање не губи значаја, али се одвија у измењеној форми; све чешће се, наиме, констатује да се границе функционалних стилова померају и да се елементи говорног језика појављују у многим видовима писане комуникације у којима су доскора били незамисливи. Образовни стандарди стога предвиђају да ће ученици умети да пишу

једноставне податке о себи и лицима из блиског окружења, у обрасцима, упитницима или табелама, краће белешке о важним информацијама и тренутним потребама, кратке и једноставне поруке (нпр. СМС, имејл, објаве на друштвеним мрежама) у којима се захваљује, извињава или нешто честита итд. Врсте текстова које се усвајају структурно су једноставне али покривају широк спектар домена у којима се примењује активност писања (како на матерњем тако и на страном језику). У овој фази учења не треба инсистирати на граматичкој и правописној тачности, већ превасходно на кохеренцији текста, што је непосредно повезано са способношћу организације идеја и представља основ за свако даље академско описмењавање.

- **КОМПЕТЕНЦИЈА УСМЕНОГ ИЗРАЖАВАЊА.** У савременој настави страних језика комуникативна компетенција се неретко своди на пуку говорну активност, те се усмено изражавање сматра јединим или макар примарним циљем учења. Наставнику се, наиме, препоручује да самостално одређује начине вредновања у складу с датим наставним околностима.
- **КОМПЕТЕНЦИЈА МЕДИЈАЦИЈЕ.** Пошто се у последњим разредима основне школе медијација и у наставним програмима издваја као посебна активност у настави страних језика, она је актуелизована и у образовним стандардима. Под медијацијом се подразумева сваки вид преношења садржаја с једног језика на други (један од њених видова јесте и поступак превођења, приликом којег се преноси сама порука, али и њена спољна форма; у школским условима није предвиђено усвајање ове технике).
- Компетенција медијације је дефинисана као врста језичког посредовања између особа које не говоре исти језик, а у циљу преношења (суштине) поруке, што укључује и одређено преобликовање текста(усменог, писаног или комбинованог).
- **ЛИНГВИСТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА.** Усвајање правила и закономерности страног језика на различитим језичким нивоима (фонетско-фонолошком, правописном, граматичком, лексичком, функционално-стилистичком) саставни је део наставе и учења страних језика, али не може бити њихова главна сврха и примарни садржај, као што је већ раније истакнуто. Како задаци показују, граматички садржаји се не увежбавају нити проверавају ванконтекстуално; граматичко-лексичка знања треба да буду функционалног карактера, односно повезана с комуникативним потребама. Граматичка прогресија се постепено усложњава и ученик на вишим нивоима учења бива у стању да за исту комуникативну сврху користи све комплекснија језичка средства.
- **ИНТЕРКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА.** Полазећи од премисе да језик и култура чине нераздвојиво јединство, дефинисањем стандарда који се односе на стицање интеркултурне компетенције валоризује се учење културних специфичности заједница циљног језика и оспособљавање за непристрасно и нестереотипно поређење полазне и циљне културе. Култура се поима у најширем смислу, тако да се не односи само на највише производе човекове комплексне когнитивне и уметничке делатности, већ обухвата и културу свакодневице, тј. основне појаве свакодневног живота циљних култура (нпр. Начин исхране, радно време, навике, празници, разонода). Задаци из ове области могу послужити за проверу не само стечених знања већ и прагматичких вештина, културно сензитивног обликовања ставова као и вербалног и невербалног понашања.

- **1) ФУНКЦИОНАЛНО-ПРАГМАТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА**

- Функционално-прагматичка компетенција представља комуникативну компетенцију у ужем смислу и обухвата умеће рецепције (разумевања говора и разумевања писаног текста), умеће продукције (писано и усмено изражавање), умеће интеракције и умеће језичког посредовања (медијације).

- **Основни ниво**

- Ученик разуме најфреквентније речи и изразе из свакодневног спорог и разговетног говора, као и најједноставније писане текстуалне форме. Уме да обави основне комуникативне активности (поздрављање, представљање, добродошлица, опраштање, захваљивање, пружање информација о себи, распитивање о суштинским информацијама које се тичу саговорника).

- **Средњи ниво**

- Ученик разуме уобичајене речи, изразе, фразе и кратке везане усмене исказе и записе који се тичу његових непосредних искуствених доживљаја и сфера интересовања. Сналази се у кратким и увежбаним комуникационим секвенцама и улогама, уз употребу научених и уобичајених фраза и формула (постављање питања и давање одговора).

- **Напредни ниво**

- Ученик разуме фреквентне и уобичајене писане и усмене исказе, као и кратке, једноставне текстове и усмене прилоге везане за познате теме, појаве и догађаје. Обавља основне језичке функције (давање и тражење, тј. размена информација о искуствено блиским датостима и појавама, једноставно исказивање идеја и мишљења), у писаном и усменом општењу, уз успостављање базичног, али ефикасног друштвеног контакта.

- **2) ЛИНГВИСТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА**

- Лингвистичка компетенција се односи на познавање и разумевање принципа функционисања и употребе језика и обухвата фонолошко-фонетска, правописна, лексичка, семантичка, граматичка (морфосинтаксичка) знања.

- **Основни ниво**

- Ученик познаје изговор фреквентних, понављаних и меморисаних гласова, као и неких најчешћих гласовних група. Повезује гласове и начин(е) њиховог записивања у увежбаним речима. Познаје ограничени број регуларних морфолошких облика и синтаксичких структура у оквиру наученог континента језичких средстава. Користи елементарне и најфреквентније речи и изразе за савладавање основних комуникативних активности.

- **Средњи ниво**

- Ученик познаје исправан изговор већине гласова и гласовних група, уз ограничења акценатскоинтонацијске природе. Ученик исправно записује гласове и гласовне комбинације и познаје одређен број основних правописних правила. Ученик познаје једноставне граматичке елементе и конструкције. Ученик познаје ограничени репертоар готових израза и вишечланих конструкција за исказивање свакодневних конкретних активности и потреба.

- **Напредни ниво**

- Ученик углавном правилно изговара све гласове и гласовне групе, чак и у тежим и неувезбаним комбинацијама гласова, уз поштовање акценатско-интонацијских правила. Записује речи и изразе с релативном ортографском тачношћу и познаје фреквентна правописна правила. Познаје одређени број граматичких елемената и конструкција, укључујући и најчешће изузетке, као и основне начине творбе именица, глагола, придева, прилога. Ученик познаје фреквентне лексичке елементе који се односе на искуствено блиске теме и ситуације.

- **3) ИНТЕРКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА**

- **Основни ниво**

- Ученик познаје основне појаве и процесе који одликују свакодневни живот циљне културе / циљних култура, познаје основне просторне и временске оквири развоја циљне културе / циљних култура, као и најзначајније личности и дела из историје и савременог доба. Ученик показује интересовање за одређене појаве и личности циљне културе.

- **Средњи ниво**

- Ученик поседује основна знања о разликама у свакодневном животу и разуме да су разлике последица сложености културе. Ученик познаје и разуме основне природне и друштвене специфичности циљне културе. Ученик поседује свест о основним сличностима и разликама између своје и циљне културе и препознаје/избегава најкритичније табуе и неспоразуме у комуникацији. Негује позитиван и отворен став према разликама које препознаје између своје и циљне културе.

- **Напредни ниво**

- Ученик поседује општа знања о свакодневном животу, друштву и култури страног/страних језика. Разуме утицај природних и друштвених појава на процесе у властитој и циљној култури; разуме положај земаља циљне културе у свету и њихову везу са властитом културом. Прихвата разлике којепостоје између властите и циљне културе и уме да прилагоди понашање основним конвенцијама. Негује став отворености и радозналости према циљној култури / циљним културама и поседује основне вештине за критичко истраживање и разумевање појава циљне и властите културе. Исклази који описују шта ученик/ученица треба да зна и уме у оквиру функционално прагматичке, лингвистичке и интеркултуралне компетенције на основном, средњем и напредном нивоу за први или други страни језик дефинисани су Правилником о општим стандардима постигнућа за крај основног образовања за страни језик који је објављен у "Службеном гласнику РС", бр. 78/2017 од 18.08.2017. године, а ступио је на снагу 26.08.2017. године.

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ - СПЕЦИФИЧНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

- Компетенције за крај ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА I ниво (1–4. разреда)
- Сазнање о себи и другима - **ЗНАЊЕ**
- - Зна своје особености и различитости у односу на друге.
- - Препознаје особености и различитости других и уважава их.
- - Разуме и прихвата међусобне разлике.
- - Разуме појам пријатељства.
- - Зна права која има као дете.
- - Разуме појмове: право, правда, неправда, насиље.

- - Разуме појам одговорности, схвата разлике између одговорности према себи, другим људима, заједници.
- - Зна важност поштовања правила у учионици, школи, заједници.
- - Препознаје предрасуде и стереотипе.
- **ВЕШТИНЕ**
- - Уме да препозна и разуме сопствена осећања и потребе.
- - Штити своје потребе на начин који не угрожава друге.
- - Комуницира, размењује мишљење са другима, износи своја осећања, потребе, мишљење и слуша, разуме и уважава туђе мишљење.
- - Сарађује са вршњацима; договара се у групи.
- - Конструктивно разрешава сукобе са вршњацима и одраслима.
- - Самостално доноси одлуке и изводи закључке.
- - Учествоје у доношењу одлука у групи, разреду.
- - Понаша се у складу са правилима и дужностима у одељењу и школи.
- - Реагује у ситуацијама неправде, кршења својих и туђих права на начин који није угрожавајући задруге.
- - Учествоје у раду тима, поштујући договорена правила.
- - Идентификује и покреће акције за решавање проблема у својој школи.
- - Уважава деčја права и учествује у њиховом остваривању; штити своја и туђа права.
- - Уочава проблеме у одељењу и учествује у њиховом решавању.
- - На креативан начин изражава идеје, искуства, осећања.
- - Учествоје у развоју своје животне средине и штити је.
- **СТАВОВИ**
- - Свест о себи као појединцу/појединки и свест о припадности групи.
- - Преузима одговорност за своје поступке.
- - Разумевање и уважавање различитости.
- - Спремност да учествује у решавању проблема у својој школи.
- - Спремност да учествује у активностима у школи и да сарађује са вршњацима и одраслима.
- - Спремност да штити своја права, права других и преузима одговорност за своје речи и поступке у ситуацијама угрожавања права.
- - Спремност на супротстављање предрасудама, дискриминацији и неправди на свим нивоима.
- - Спремност на саосећање са другима и помоћ онима који су у невољи.
- - Разуме важност поштовања правила у одељењу и школи.
- Компетенције за крај ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА II ниво (5–8. разреда)
- Активно учешће у грађанском животу и друштву - **ЗНАЊЕ**
- - Зна своје особености и различитости у односу на друге и препознаје особености и различитости других и уважава их.
- - Разуме место и улогу детета као грађанина у друштву.
- - Разуме функционисање нивоа и органа власти као и мере власти.
- - Зна права и одговорности грађана на нивоу заједнице.

- - Разуме место, улогу и одговорност државе, друштва, породице и детета у унапређивању положаја
- деце у једном друштву.
- - Разуме појмове: право, једнакост, правда.
- - Зна којим међународним и домаћим организацијама и институцијама може да се обрати у циљу
- заштите и остваривања дејчјих права.
- - Разуме улогу и значај медија у савременом друштву.
- **ВЕШТИНЕ**
- - Слободно изражава своје ставове, мишљења и подстиче и прихвата ставове, идеје, мишљења и
- осећања других.
- - Учествује у раду тима.
- - Предлаже мере органима власти за побољшање квалитета живота у заједници.
- - Критички расуђује, одговорно одлучује и дела.
- - Укључује се у активности школе, локалне заједнице и укључује се при доношењу одлука.
- - Укључује се у решавање проблема у школи, локалној заједници у циљу побољшања квалитета
- живота заједнице.
- - Уме да тражи информацију и да даје информације у писаној и усменој форми;
- - уме да користи медије у сврху пласирања информације.
- - Критички разматра информације добијене преко различитих медија.
- **СТАВОВИ**
- -Свест о себи као појединцу/појединки и свест о припадности групи, локалној заједници, земљи,
- свету.
- - Разумевање и уважавање различитости.
- - Прихватање концепта људских права и једнакости као основе за солидарност и одговорност у
- заједници,прихватање родне равноправности.
- - Разуме појмове: право, једнакост, правда.
- - Спремност да учествује у демократском одлучивању на свим нивоима у школи.
- - Склоност волонтирању и учешће у грађанским активностима, пружање подршке различитим
- иницијативама и облицима грађанскогактивизма у школи и локалној заједници.
- - Спремност на поштовање вредности и приватности других са спремношћу да реагује на ситуације
- дискриминације, насиље, говор мржње...
- - Критичко прихватање информација које добија из медија.

IV ПЛАНОВИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

4.1. ПЛАН НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ПРВИ ЦИКЛУС ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Ред. број	А. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Српски језик	5	180	5	180	5	180	5	180
2.	Страни језик	2	72	2	72	2	72	2	72
3.	Математика	5	180	5	180	5	180	5	180
4.	Свет око нас	2	72	2	72	-	-	-	-
5.	Природа и друштво	-	-	-	-	2	72	2	72
6.	Ликовна култура	1	36	2	72	2	72	2	72
7.	Музичка култура	1	36	1	36	1	36	1	36
8.	Физичко и здравствено васпитање	3	108	3	108	3	108	3	108
9.	Дигитални свет	1	36	1	36	1	36	1	36
УКУПНО А:		20	720	21	756	21	756	21	756

Ред. број	Б. ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ								
1.	Верска настава/ Грађанско васпитање	1	36	1	36	1	36	1	36
УКУПНО Б:		1	36	1	36	1	36	1	36
УКУПНО А + Б		21	756	22	792	22	792	22	792

Облици образовно- васпитног рада којима се остварују обавезни наставни предмети и изборни програми

Ред. број	ОБЛИК ОБРАЗОВНО- ВАСПИТНОГ РАДА	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		НЕД.	ГОД.	НЕД.	ГОД.	НЕД.	ГОД.	НЕД.	ГОД.
1.	Редовна настава	21	756	22	792	22	792	22	792
2.	Допунска настава	1	36	1	36	1	36	1	36
3.	Додатна настава	-	-	-	-	1	36	1	36

РЕД. БРОЈ	ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО – ВАСПИТНОГ РАДА	ПРВИ РАЗРЕД		ДРУГИ РАЗРЕД		ТРЕЋИ РАЗРЕД		ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	
		НЕД.	ГОД.	НЕД.	ГОД.	НЕД.	ГОД.	НЕД.	ГОД.
1.	Час одељењског старешине	1	36	1	36	1	36	1	36
2.	Ваннаставне активности	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	36-72
3.	Екскурзија/ Настава у природи	1-7 дана годишње		1-7 дана годишње		1-7 дана годишње		1-7 дана годишње	

4.2. ПЛАН НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ДРУГИ ЦИКЛУС ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Ред. број	А. ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД		СЕДМИ РАЗРЕД		ОСМИ РАЗРЕД	
		нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.	нед.	год.
1.	Српски језик и књижевност	5	180	4	144	4	144	4	136
2.	Страни језик	2	72	2	72	2	72	2	68
3.	Ликовна култура	2	72	1	36	1	36	1	34
4.	Музичка култура	2	72	1	36	1	36	1	34
5.	Историја	1	36	2	72	2	72	2	68
6.	Географија	1	36	2	72	2	72	2	68
7.	Физика	-	-	2	72	2	72	2	68
8.	Математика	4	144	4	144	4	144	4	136
9.	Биологија	2	72	2	72	2	72	2	68
10.	Хемија	-	-	-	-	2	72	2	68
11.	Техника и технологија	2	72	2	72	2	72	2	68
12.	Информатика и рачунарство	1	36	1	36	1	36	1	34
13.	Физичко и здравствено васпитање	2	72+54	2	72+54	3	108	3	102
УКУПНО А:		24	918	25	954	28	1008	28	952

Ред. број	Б. ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТИ								
1.	Верска настава/ Грађанско васпитање	1	36	1	36	1	36	1	34
2.	Други страни језик	2	72	2	72	2	72	2	68
УКУПНО Б		3	108	3	108	3	108	3	102
УКУПНО А+Б		27	1026	28	1062	31	1116	31	1054

Облици образовно- васпитног рада којима се остварују обавезни наставни предмети и изборни програми

Ред. број	ОБЛИК ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД		СЕДМИ РАЗРЕД		ОСМИ РАЗРЕД	
		НЕД.	ГОД.	НЕД.	ГОД.	НЕД.	ГОД.	НЕД.	ГОД.
1.	Редовна настава	27	1026	28	1062	31	1116	31	1054
2.	Слободне наставне активности	1	36	1	36	1	36	1	34
3.	Допунска настава	1	36	1	36	1	36	1	34
4.	Додатна настава	1	36	1	36	1	36	1	34

РЕД. БРОЈ	ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО – ВАСПИТНОГ РАДА	ПЕТИ РАЗРЕД		ШЕСТИ РАЗРЕД		СЕДМИ РАЗРЕД		ОСМИ РАЗРЕД	
		НЕД.	ГОД.	НЕД.	ГОД.	НЕД.	ГОД.	НЕД.	ГОД.
1.	Час одељењског старешине	1	36	1	36	1	36	1	34
2.	Ваннаставне активности	1	36	1	36	1	36	1	34
3.	Екскурзија	2 дана годишње		2 дана годишње		2 дана годишње		3 дана годишње	

V ПРОГРАМИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ОБАВЕЗНИХ ПРЕДМЕТА СА НАЧИНИМА И ПОСТУПЦИМА ЗА ЊИХОВО ОСТВАРИВАЊЕ

5.1. ПРОГРАМИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ПРВИ ЦИКЛУС ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

ПРОГРАМИ ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ И ПРОЦЕС УЧЕЊА

Структура програма свих предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ наставе и учења предмета за први циклус образовања и васпитања. У тексту који следи, дефинисани су предметни исходи за крај првог разреда и дате су области и/или теме, а у тексту се налазе и предметни садржаји. Даље стоје препоруке за остваривања наставе и учења конкретног предмета.

Програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама и могућностима ученика првог разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји више нису циљ сами по себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног наставног предмета. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних.

Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма може се видети како се постављају темељи развоја кључних и општих међупредметних компетенција које желимо да наши ученици имају на крају основног образовања. На путу остваривања циља и исхода кључна је улога наставника који добија значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе брига је не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом.

Програми наставе и учења намењени су, пре свега, наставницима који непосредно раде са ученицима, али и онима који на посредан начин узимају учешће у образовању и васпитању. Зато треба имати у виду да терминологија, која је коришћена у програмима није намењена ученицима и треба је приликом дефинисања конкретних наставних јединица, било за непосредан рад са ученицима, било за потребе уџбеничких и дидактичких материјала, прилагодити узрасту ученика. Програми наставе и учења су наставницима полазна основа и педагошко полазиште за развијање образовно-васпитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и вредновања наставе и учења кроз сопствена промишљања и разговор са колегама.

Препоруке за планирање образовно-васпитне праксе

Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно унапред предвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато, уместо израза реализовати

програм, боље је рећи да се на основу датог програма планира и остварује настава и учење које одговара конкретним потребама одељења.

Рад са ученицима првог разреда захтева уважавање њихових узрасних карактеристика као и чињенице да је то њихов први сусрет са школом. Треба имати у виду да су та иста деца, сада ученици првог разреда, у предшколском периоду учила кроз игру, у интеракцији са социјалним и физичким окружењем. Они имају знања која су развили у свакодневним животним ситуацијама, умеју да изведу различите активности, умеју нешто да направе, неке задатке да реше, могу и желе да постављају питања, да саопште оно што знају, што су искусили и доживели. Та њихова спонтана искуствена знања треба повезивати са научним знањима која се садржајима школских предмета уводе у наставу. У том повезивању могуће је и потребно бирати садржаје и методе рада којима се стварају ситуације које су погодне да се ученик води кроз зону наредног развоја у различитим областима знања и функционисања.

Настава треба да обезбеди сигурну, подстицајну и подржавајућу средину за учење у којој се негује атмосфера интеракције и однос уважавања, сарадње, одговорности и заједништва.

Полазећи од датих предметних исхода и садржаја од наставника се очекује да дати програм контекстуализује према потребама конкретног одељења имајући у виду карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и друге ресурсе школе и локалне средине.

Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се:

- индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина, темпа учења и брзине напредовања;
- интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих предмета;
- партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;
- превасходно активним и искуственим методама наставе и учења;
- уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности и садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог и свакодневном животу;
- неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуирано сазнавање;
- редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању предметних исхода и постигнутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице. При планирању треба имати у виду да се исходи разликују. Неки се лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности (то се посебно односи на вештине).

Интегрисаним приступом настави и учењу са фокусом на партиципативне и кооперативне активности ученика, наставнику се препоручује планирање разноврсних метода, приступа и техника учења и подучавања – истраживачке, пројектне, партиципативне, кооперативне итд.

Препоруке за праћење и вредновање образовно-васпитне праксе

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика, које је у првом разреду описно, само је део праћења и вредновања образовно-васпитне праксе. Резултате целокупног праћења и вредновања наставник узима као основу за планирање наредних корака у раду са ученицима и развијању своје образовно-васпитне праксе.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са **Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању**. Потребно је да:

- наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације.
- Повратна информација треба да буде увремењена, дата током или непосредно након обављања неке активности;
- треба да буде конкретна, да се односи на активности и продукте ученика, а не на његову личност и да буде позитивно интонирана, односно да прво садржи оне елементе који су за похвалу, а тек потом оне које би ученик требало да развија и унапређује.
- Оно започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на који ће се процењивати његов даљи ток напредовања.
- Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета.

5.1.1. ПРВИ РАЗРЕД

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ЗА ПРВИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

ЦИЉЕВИ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА СУ: обезбеђивање добробити и подршка целовитом развоју ученика;

обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за целовити развој ученика, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу; свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;

развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности; развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добро- бити животиња;

континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним сазнањима и образовној пракси; развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења; пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима; развијање кључних компетенција за целоживотно учење, развијање међупредметних компетенција за потребе савремене науке и технологије;

развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења; оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота;

развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства; развијање позитивних људских вредности;

развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву; развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, развој толеранције и уважавање различитости;

развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине; повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања и васпитања, завршавање образовања и

васпитања у предвиђеном року са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања; повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништва

Републике Србије као државе засноване на знању.

ПРОГРАМИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ Структура програма свих предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ учења предмета за први циклус образовања и васпитања. У табели која следи, у првој колони, дефинисани су предметни исходи за крај првог разреда, у другој колони дате су области и/или теме, а у трећој се налазе предметни садржаји. Иза табеле налазе се препоруке за остваривања наставе и учења конкретног предмета под насловом Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма.

Програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама и могућностима ученика првог разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји више нису циљ сами по себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног предмета. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних.

Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних и општих међупредметних компетенција које желимо да наши ученици имају на крају основног образовања.

Програми наставе и учења намењени су, пре свега, наставницима који непосредно раде са ученицима, али и онима који на посредан начин узимају учешће у образовању и васпитању. Зато треба имати у виду да терминологија, која је коришћена у програмима наставе и учења, није намењена ученицима и треба је приликом дефинисања конкретних наставних јединица, било за непосредан рад са ученицима, било за потребе уџбеничких и дидактичких материјала, прилагодити узрасту ученика. Програми наставе и учења су наставницима полазна основа и педагошко полазиште за развијање образовно-васпитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и вредновања наставе и учења кроз сопствену промишљања и разговор са колегама.

Препоруке за планирање образовно-васпитне праксе Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно унапредпредвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато, уместо израза реализовати програм, боље је рећи да се на основу датог програма планира и остварује настава и учење које одговара конкретним потребама одељења.

Рад са ученицима првог разреда захтева уважавање њихових узрасних карактеристика као и чињенице да је то њихов први сусрет са школом. Треба имати у виду да су та иста деца, сада ученици првог разреда, у предшколском периоду учила кроз игру, у интеракцији са социјалним и физичким окружењем. Они имају знања која су развили у свакодневним животним ситуацијама, умеју да изведу различите активности, умеју нешто да направе, неке задатке да реше, могу и желе да постављају питања, да саопште оно што знају, што су искусили и доживели. Та њихова спонтана искуствена знања треба повезивати са научним знањима која се садржајима школских предмета уводе у наставу. У том повезивању могуће је и потребно бирати садржаје и методе рада којима се стварају ситуације које су погодне да се ученик води кроз зону наредног развоја у различитим областима знања и функционисања. Настава треба да обезбеди сигурну, подстицајну и подржавајућу средину за учење у којој се негује атмосфера интеракције и однос уважавања, сарадње, одговорности и заједништва.

Полазећи од датих предметних исхода и садржаја од наставника се очекује да дати програм контекстуализује према потребама конкретног одељења имајући у виду карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и друге ресурсе школе и локалне средине. Приликом планирања наставе и учења потребно је руководити се:

индивидуалним разликама међу ученицима у погледу начина, темпа учења и брзине напредовања; интегрисаним приступом у којем постоји хоризонтална и вертикална повезаност унутар истог предмета и различитих предмета; партиципативним и кооперативним активностима које омогућавају сарадњу;

превасходно активним и искуственим методама наставе и учења; уважавањем свакодневног искуства и знања које је ученик изградио ван школе, повезивањем активности садржаја учења са животним искуствима ученика и подстицањем примене наученог и свакодневном

животу; неговањем радозналости, одржавањем и подстицањем интересовања за учење и континуирано сазнавање;

редовним и осмишљеним прикупљањем релевантних података о напредовању ученика, остваривању предметних исхода и постиг- нутом степену развоја компетенција ученика.

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре, као и до сада, креира свој годишњи (глобални) план рада из кога касније развија своје оперативне планове. Како су исходи дефинисани за крај наставне године, наставник треба да их операционализује прво у оперативним плановима, а потом и на нивоу конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну. На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују. Неки се лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потреб- но више времена и више различитих активности (то се посебно односи на вештине).

Након искуства коришћења различитих дидактичких материјала у предшколском васпитању и образовању, ученици се у првом раз- реду по први пут сусрећу са уџбеницима. Зато је важно оспособљавати их од почетка за њихово правилно коришћење, као и упућивати их на друге изворе информација, а све у циљу достизања дефинисаних исхода.

Такође, први разред даје основу за изградњу компетенције за учење учења. Ученик коришћењем претходних знања и вештина по- степено овладава и вештинама планирања, коришћења различитих информација као и применом знања и вештина у различитим ситуацијама.

Препоруке за праћење и вредновање образовно-васпитне праксе Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика, које је у првом разреду описно, само је део праћења и вредновања обра- зовно-васпитне праксе. Резултате целокупног праћења и вредновања наставник узима као основу за планирање наредних корака у раду са ученицима и развијању своје образовно-васпитне праксе.

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са Правилником о оце- њивању ученика у основном образовању и васпитању. Потребно је да наставник континуирано и на примерен начин указује ученику на квалитет његовог постигнућа тако што ће повратна информација бити прилагођена, довољно јасна и информативна како би имала улогу подстицајне повратне информације. Повратна информација треба да буде увремењена, дата током или непосредно након обављања неке активности; треба да буде конкретна, да се односи на активности и продукте ученика, а не на његову личност и да буде позитивно инто- нирана, односно да прво садржи оне елементе који су за похвалу, а тек потом оне које би ученик требало да развија и унапређује. Оно за-почиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на који ће се процењивати његов даљи ток напредовања. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика.

Предмет:	СРПСКИ ЈЕЗИК				
Разред:	Први разред				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 10/2017, 12/2018, 15/2018, 18/2018, 1/2019, 2/2020, 16/2022, 1/2023-исп, 13/2023, 14/2023 и 11/2024				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.	ПОЧЕТНО ЧИТАЊЕ И ПИСАЊЕ	Глас и слово: штампана и писана слова ћириличног писма. Речи и реченице као говорне и писане целине. Текстови засићени словима која се обрађују/текстови предвиђени за глобално читање. Све врсте текстова који су написани штампаним или писаним словима. Језичке игре. Аналитичко-синтетичка вежбања; лексичка и синтаксичка вежбања; моторичке вежбе. Писање (преписивање, самостално писање и диктат). Читање (шчитавање/глобално читање, гласно и тихо читање); питања којима се проверава разумевање	- разликује изговорени глас и написане речи - влада основном техником читања и писања ћириличног текста; - разуме оно што прочита; - обликује усмену поруку служећи се одговарајућим речима; - примењује основна правописна правила; - пише читко и уредно; - писмено одговара на постављена питања; - спаја више реченица у краћу целину; - пише реченице по диктату примењујући основна правописна правила; - гласно чита, правилно и са разумевањем;	Дидактичко-методичка организација наставе почетног читања и писања зависи од много фактора, а најважнији је онај који се односи на предзнања ученика. Учитељи бирају поступак који ће користити у настави почетног читања и писања - комбинацију монографског и групног поступка, групни или комплексни поступак. Наставу почетног читања и писања треба изводити на више нивоа уз примену принципа индивидуализације. У сваком одељењу постоје ученици који знају да читају и они који само познају слова или не знају да читају. Садржаји, методе и облици рада	93

		прочитаног. Изговор и писање гласова који ученицима причињавају тешкоће (нпр. ђ, ћ; џ, ч; ј, љ).		треба да се прилагоде могућностима и потребама ученика. У овом периоду ученик треба да влада основном техником читања и писања. Усавршавање читања треба вежбати на текстовима који су кратки, динамични, интересантни и примерени узрасту ученика, као и на текстовима школске и домаће лектире. Посебну пажњу обратити на разумевање прочитаних речи, реченица и текстова. Редовним вежбањем ученици аутоматизују процес читања и писања.	
	КЊИЖЕВНОСТ	ШКОЛСКА ЛЕКТИРА Поезија Народна песма, Ја сам чудо видео Јован Јовановић Змај, Зимска песма Војислав Илић, Пролетња зора/Воја Царић, Пролеће/Мира Алечковић, Ветар сејач Десанка Максимовић, Првак; Хвалисави зечеви/У гостима/Ливадско звонце Гвидо Тартаља, Китова беба/Мрави/Постеља за зеку	- активно слушаи разумесдржајкњижевноуметничкогтекста којиму се чита; - препознапесму,причуи драмскитекст; - одредиглавнидогађај,време(редоследдогађаја)и местодешавањау вези са прочитанимтекстом; - уочи ликовеи правиразлику измеђуњихових позитивнихи негативних особина; - изразисвојемишљењео понашањуликоваукњижевномделу; - препозназагонеткуи разуме њенозначење; - препознабаснуи разумењенозначење; - учтивоучествујеу вођеноми слободномразговору; - обликујеусмену порукуслужећисе	Препоручени садржаји из области књижевности савладавају се током целе школске године, из буквара/ почетнице и уз помоћ читанке као основних наставних средстава, тако што учитељ планира њихову реализацију у складу са индивидуалним карактеристикама ученика и укупним могућностима колектива, водећи се исходима	50

		Бранко Топић, Жежева кућица (читање у наставцима) Душан Радовић, Јесења песма/Срећна Нова година Љубивоје Ршумовић, Ау што је школа згодна; Дете/Деца су украс света Стеван Раичковић, Цртанка/Бранислав Лазаревић, Слика Перо Зубац, Добар друг ти вреди више Драгомир Ђорђевић, Није лако бити дете Проза Народна прича, Свети Сава и ђаци Народна прича, Деда и репа /Голуб и пчела Народна басна, Лисица и гавран Доситеј Обрадовић, Два јарца; Две козе Лав Николајевич Толстој, Два друга Драган Лукић, Јоца вози тролејбус/Игор Коларов, Дум-дум Оливер и његов бубањ Ђуро Дамјановић, Дан кад је јутро било слово/Весна Ђоровић Бутрић, Ноћни ћошак Избор из народних и ауторских загонетки (Десанка Максимовић, Загонетке лаке за прваке	одговарајућим речима; - усменоописујестварииз непосредног окружења; - напамет говори краће књижевне текстове; - учествује у сценском извођењу текста; - пажљиво и културно слуша саговорнике; - слуша интерпретативно читање и казивање књижевних текстова ради.	учења. Приликом оспособљавања ученика да уз помоћ учитеља разумеју текстове из школске лектире, али и популарне, информативне текстове из часописа за децу, енциклопедија и сл. важно је настојати да се уоче догађаји, просторни и временски односи и битне појединости у описима бића и природе. Како се текстови из школске лектире користе за усавршавање читања и писања и увођење ученика у основне појмове о књижевности, тако се ученици подстичу да уоче ликове у књижевном делу, њихове особине и поступке; њихова емоционална стања (радосно, тужно, смешно) и да разликују појмове добра и зла. Ученик треба да уочи формалну различитост поезије, прозе и драмског текста (разликовање стиха од прозног и драмског текста писаног по улогама) и њихове основне генолошке карактеристике (нпр. одсуство фабуле у	

		ђаке, Загонетке Григора Витеза и Бране Цветковића) Драмски текстови Гвидо Тартаља, Зна он унапред Душан Радовић, Тужибаба Александар Поповић, Неће увек да буде први Бора Ољачић, Први дан у школи Популарни и информативни текстови Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу о значајним личностима српског језика, књижевности и културе (Свети Сава, Вук Стефановић Караџић, знаменита завичајна личност и др.); Милан Шипка: Буквар ДОМАЋА ЛЕКТИРА Јован Јовановић Змај, Песме за децу (избор) Избор из басни и сликовница за децу Књижевни појмови: – песма; – прича; – догађај; место и време збивања; – књижевни лик – изглед, основне особине и поступци; – драмски текст за децу; – шаљива песма; – басна;		лирском делу, ритмичност стихова или низање догађаја у епском и драмском делу), али не на нивоу дефинисања генолошких појмова. Ученик треба да разликује песму (и шаљиву песму - по тону певања) од приче (басне) и драмског текста, али без увођења дефиниција књижевнотеоријских појмова. Детаљније термилошко одређивање уводи се поступно у старијим разредима. Приликом обраде драмских текстова за децу ученици се мотивишу на читав низ стваралачких активности које настају поводом дела (сценски наступ, драмска игра, луткрска игра, драмски дијалози, гледање децје позоришне представе, снимање и коментарисање драматизованих одломака). Притом ученици усвајају и правила понашања у позоришту у оквиру васпитног деловања школе. Уз активно слушање, а потом и	

		– загометка.		самостално читање једноставних књижевних и осталих типова текстова ученици се оспособљавају да садржаје доводе у везу са илустрацијама које прате књижевни, популарни и информативни текст.	
	ЈЕЗИК Грамматика, правопис и оротографија	Реченица; реч; слово. Улога гласа/слова у разликовању значења изговорене односно написане речи. Реченице као обавештење, питање и заповест. Велико слово на почетку реченице, у писању личних имена и презимена, имена насеља (једночланих) и назива места и улице у којој ученик живи, као и назив школе коју похађа. Правилно потписивање (име, па презиме). Тачка на крају реченице; место и функција упитника и узвичника у реченици.	- правилно изговори и напише кратку и потпуну реченицу једноставне структуре одговарајућом интонацијом, односно интерпункцијским знаком на крају; - правилно употребави велико слово; - пише читко и уредно; - пише реченице по диктату примењујући основна правописна правила;	У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писмену комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на језичка правила и граматичке норме већ и на њихову функцију. На пример, реченица се не упознаје само као граматичка јединица (са становишта њене структуре) већ и као комуникативна јединица (са становишта њене функције у комуникацији).	10

	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА Говороње, слушање, писање, читање	Вођени и слободни разговор. Говорни предлошци. Усмена порука. Причање, препричавање и описивање. Казивање књижевног текста. Драмски, драматизовани текстови, сценска импровизација. Сценско извођење текста (драмско и луткарско). Богаћење речника: лексичке и синтаксичке вежбе. Разговорне, ситуационе и језичке игре. Стварне и симулиране ситуације. Слушна порука. Аудио-визуелни записи. Игре за развијање слушне пажње. Питања о сопственом искуству, бићима, предметима, појавама, сликама, о књижевном и некњижевном тексту. Писана порука. Краћа текстуална целина: о сопственом искуству, о доживљају, о сликама, поводом књижевног текста. Реченице/кратак текст погодан за диктирање.	- влада основном техником читања и писања ћириличног текста; - активно слушаи разумсadržај књижевно уметничког текста којиму се чита; - препозна песму, причу и драмски текст; - одреди главни догађај, време (редослед догађаја) и местодешавања у вези са прочитаним текстом; - уочи ликове и прави разлику између њихових позитивних и негативних особина; - изрази своје мишљење о понашању ликова у књижевном делу; - правилно изговори и напише кратку и потпуну реченицу једноставне структуре одговарајућом интонацијом, односно интерпункцијским знацима крају; - учествује у вођеном слободном разговору; - обликује усмену поруку служећи се одговарајућим речима; - усмено препричава; усмено прича према слици/сликама и о доживљајима; • усмено описује ствари из непосредног окружења; • бира и користи одговарајуће речи у говору; на прави начин користи нове речи у свакодневном говору; • напамет говори краће књижевне текстове; • учествује у сценском извођењу текста; • пажљиво и културно слуша саговорнике; • слуша, разуме и парафразира поруку; • слуша интерпретативно читање и казивање књижевних текстова ради разумевања и доживљавања; • примењује основна правописна правила; • писмено одговара на постављена питања; • спаја више реченица у краћу целину; • гласно чита, правилно и са разумевањем;	Област Језичка култура обухвата развијање основне писмености ученика, односно усавршавање говорења, слушања, читања и писања. Ове четири програмске подобласти усмерене су на неговање културе говора, писменог изражавања, богаћење речника и, у ширем смислу, на развијање комуникативних способности ученика. Наставни рад у области Језичка култура реализује се у прожимању са другим областима предмета, као и кроз самосталне наставне јединице. Говорење ученика развија се у разговору у којем их учитељ усмерава да усавршавају своју комуникацију. У вођеном разговору о књижевном тексту или о одређеној теми, ученици одговарају на питања, постављају питања, износе своја мишљења и ставове. Слободни, односно друштвени разговор, основа је свакодневне комуникације и зато је потребно ученике	27

		Књижевни текстови. Текстови са практичном наменом: позивница, упутство, списак за куповину и др. Нелинеарни текстови: текст у табели, распоред часова, стрип, улазница и др. Информативни текстови: 1. уџбенички: Милан Шипка, Буквар; текстови о знаменитим личностима српске културе; 2. вануџбенички: о правилима учтивог понашања (бонтон); о месту у којем ученици живе; о животињама итд.	• пронађе информације експлицитно изнете у тексту.	усмеравају како да учтиво започну разговор, размењују информације и користе основне форме учтивости. У току разговора могу се издвајати ситуациони говорни предлози који се користе у свакодневним комуникативним ситуацијама. Ученици се охрабрују да обликују усмену поруку у којој ће изнети информације на примерима из свакодневног школског живота. У току сваког разговора ученици се подстичу да говоре, односно да износе информације, своја мишљења, именују осећања, уз одабир одговарајућих речи. Препоручени облици усменог изражавања јесу причање, препричавање и описивање. То су садржаји програма, односно садржаји учења. Ученик се постепено уводи у усмено изражавање и учи како да преприча текст, како да прича или како да описује. Изражавање се реализује кроз говорне	

				вежбе уз помоћ датог или заједничког плана. План помаже ученицима да осмисле садржину говора, али не треба спутавати оне који могу да говоре самостално са индивидуалним планом, па и без њега. Усмено се препричава краћи текст, део позоришне представе или филма. Препоручене врсте причања су: причање о слици или по низу слика (прича у сликама), причање о доживљајима и догађајима. Описују се годишња доба, биљке и животиње, најбољи друг или другарица, чланови породице, кућни љубимци и сл. Ученици се упућују на правилно говорно изражавање. Учење напамет и говорење одабраних текстова или њихових кратких одломака усмерено је на богаћење речника и правилан говор. Говоре се напамет научене одабране песме, уз увођење ученика у правила рецитовања. Такође, могу се напамет научити и говорити кратки одломци из прича	

				и делови драмског текста (лице). Циљ ове врсте говорења је изражајни говор, а не само меморисање текста. Зато треба пажљиво одабрати шта ће деца учити напамет, а неки од критеријума су уметничка вредност текста и његова прилагођеност узрасту. Сценски се изводе драмски текстови из школске лектире и драматизовани текстови. Сценске игре најбоље је реализовати на основу књижевних дела која су погодна за сценску импровизацију. Богаћење речника у функцији јасног изражавања реализује се кроз коришћење адекватних речи у говору, усвајање и коришћење нових речи, као и проширивање опсега значења у оквиру једне речи. Нове речи се усвајају из правилног говора и из књижевних и некњижевних текстова. Ученици се упућују да из свог активног речника, уз активирање пасивног, користе речи које што прецизније преносе	

				жељену информацију, али и да речима могу говор учинити лепшим.	

Укупан број часова: 180

Предмет:	Енглески језик				
Разред:	ПРВИ				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Правилник је објављен у "Сл. гласнику РС" - Просветни гласник, број 10/2017, 12/2018, 15/2018, 18/2018, 1/2019, 2/2020, 16/2022, 1/2023-исп, 13/2023, 14/2023 и 11/2024				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења страног језика у основном образовању и васпитању једасе ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему културе и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену и писану комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.	1) Лични идентитет 2) Породица и уједруштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.) 3) Географске особености 4) Становање – форме, навике 5) Живисвет – природа, љубимци, очување животне средине 6) Временско искуство и доживљај времена	<i>Hi! Hello. Good morning/afternoon/evening/night. How are you? I'm fine, thank you, and you? Goodbye. Bye. See you (later/tomorrow). Have a nice day/weekend! Thanks, same to you!</i> (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости. <i>My name's Maria/I'm Maria. What's your name? This is my friend. His name's/name is Marko. Maria, this is Barbara. Barbara, this is Maria. This is Miss Ivona. She's my teacher. That is Mr Jones. He's your teacher. How old are you? I'm seven. He's ten. Who's this/that? It's my father. Is Tom your brother/friend? Yes, he is/No, he isn't. Is Jane your sister/friend? Yes, she is/No, she isn't. Who's in the picture? It's my sister. Her name's Susan.</i> Личне заменице у функцији субјекта – I, you...	По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: – поздрави и отпоздрави, примењују ћина једноставнија језичка средства; – представисеби и другог; – разуме јасно постављена једноставна питања личне природе и одговара на њих; – разуме кратка једноставна упутства и налоге и реагује на њих; – даје кратка и једноставна упутства и налоге; – разуме позив и реагује на њега; – упути позивна заједничку активност; – разуме кратке једноставне молбе и реагује на њих;	Током часа препоручује се динамично смењивање техника/активности којене битребало да трају дуже од 15 минута. Слушање и реаговање на упутствана наставника на страном језику или са аудио-записа (слушај, пиши – од трећег разреда, повежи, одреди, пронађи, али и активности у вези са радом у учионици: нацртај, исеци, обој, отвори/затвори свеску, итд.)	У оквиру једног модула у уџбенику могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегрисане тематске области за појединачне модуле. 72

(прошлост – садашњост – будућност) 7) Школа и школски живот 8) Млади – живот деце и омладине 9) Здравље и хигијена 10) Емоције (љубав према породици, друговима) 11) Превозна средства 12) Временске прилике 13) Уметност за децу (нарочито модерна књижевност за децу; пригодне традиционалне и модерне песме) 14) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани,	Присвојни придеви – <i>my, your...</i> Показне заменице – <i>this, that</i> Глагол <i>to be – the Present Simple Tense</i> Питања <i>Who/How (old)</i> Основни бројеви (1–10) (Интер)културни садржаји: Препознавање најосновнијих сличности и разлика у начину упознавања и представљања у нашој земљи и земљама енглеског говорног подручја. <i>Let's start. Quiet, please. Listen to me! Look! Look at me/the picture! Sit down. Stand up. Turn around. Jump. Say hello/goodbye to your friend. Open/Close your books/notebooks. Put down your pencils. Pick up the rubber. Wash your hands. Open the window, please. Come in. Come here/to the board. Give me your book, please. Don't do that. Listen and say/sing/do/number/match/draw/repeat... Cut out/stick/touch/point to... Colour the door yellow. Count from... to My turn now. Hurry up! Quick! Watch out! I understand/I don't understand. I'm finished.</i> Императив (Интер)културни садржаји: Поштовање основних норми учтивости; децје песме одговарајућег садржаја	– упути кратке и једноставне молбе; – исказе и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин; – разуме једноставно исказане честитке и одговарања на њих; – упути једноставне честитке; – препознаи именује жи ва бића, предмете и места из непосредног окружења; – разуме једноставне описе живих бића, предмета и места; – опише жива бића, предмете и места користећи једноставна језичка средства; – разуме свакодневне исказе у вези са непо средним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази основне потребе, осете и осећања кратким и једноставним језичким средствима; – разуме једноставна обавештења о положају у простору и реагује на њих; – тражи и пружи кратка и једноставна обавештења о положају у	Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.) Мануелне активности (израда панела, презентација, зидних новина, постера и сл.) Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селекувати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.) Игре примерене узрасту и дидактичком захтеву (за загревање, развијање пажње и концентрације, јачање мотивације,	

	празници) 15) Слободно време – забава, разонода, хобији 16) Исхрана и гастрономске навике 17) Путовања 18) Мода и облачење 19) Спорт 20) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења	<i>Let's play football/the memory game/go to the park/sing. Come and play with me! Come to my birthday party. Cool! Super! Great! OK. All right. Sorry, I can't.</i> Императив (Интер)културни садржаји: Прикладно прихватање и одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода <i>Can I have an apple, please? Yes, here you are. Thank you/Thank you, Maria/Thanks. You're welcome. No, sorry/Not now/No, you can't. Can you help me, please? Can/May I have some water, please? Can/May I go to the toilet/go out/come in? Excuse me, Teacher, ...? I can't see. Can you move, please? Sorry, can you repeat that, please? I'm sorry I'm late. It's OK. No problem.</i> Модални глаголи за изражавање молбе – <i>can/may</i> (Интер)културни садржаји: Правила учтивости у комуникацији. <i>Happy birthday to you! Merry Christmas! Happy New Year! Happy Easter! Thanks, same to you!</i> (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и начин	простору; – разумеједноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање; – тражи и даје једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање; – разумеједноставне исказе за изражавање допадања/недопадања и реагује на њих; – тражи мишљење и изражава допадање/недопадање једноставним језичким средствима.	увођење нове језичке грађе или пак утврђивање). Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...). Решавање „текућих проблема” у разреду, тј. договори и мини-пројекти. „Превођење” исказа у гест и геста у исказ. Заједничко прављење илустрованих и писаних (од трећег разреда) материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације) Пантомима (као врста драмских	

		обележавања/прославе и честитања; пригодне дечје песме и игре <i>It's a/an... It's short/long/small/big/blue... It's a blue ruler. I can see one red apple and two yellow bananas/three blue and four orange balloons. Here's a crayon. What colour is it? It's blue/The crayon is blue.</i> Глаголи <i>have got, to be</i> задавање описа Правилна множина именица: <i>book – books, apple – apples...</i> Модални глагол <i>can</i> уз глагол <i>see</i> (Интер)културни садржаји: Дечје песме и приче одговарајућег садржаја <i>I'm thirsty/hungry. Here's a sandwich for you. Do you want some water? Yes, please. No, thank you. Are you happy/sad/hot/cold?</i> <i>The Present Simple Tense (be, want)</i> Модални глагол <i>can</i> за изражавање предлога (Интер)културни садржаји: Правила учтивог комуникације <i>Where's my dad? Is he in the bedroom? No, he's in the bathroom. Where's your dog? It's in the garden. Where's my bag? It's on the chair. Where's the</i>		техника), као и метода потпуног физичког одговора, веома су омиљене и ефикасне, не само на овом узрасту већ и касније. Ове технике су погодне за увођење и увежбавање свих врста речи: именице – делови тела, животиње, играчке...; глаголи – устати, сести, подићи, спустити неки предмет...; придеви за описивање стања и осећања – срећан, тужан, гладан, жедан... Одговарајући контекст (причеу сликама, песме, игре и сл.) битна је претпоставка успешног усвајања вокабулара, као и језика уопште. Усвајање лексике биће утолико	

		<i>toilet? It's here/over there.</i> Прилози и предлози за изражавање положаја и просторних односа – <i>here, there, in, on</i> Питања са <i>Where</i> (Интер)културни садржаји: Култура становања: село, град. <i>This is my ball. Is that your bike? I've got a dog. Have you got a pet? He/She's got two brothers. Who's got a/an...?</i> Присвојни придев и <i>tu, your...</i> <i>Have got</i> за изражавање припадања/поседовања (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, кућни љубимци, играчке <i>Do you like ice cream? Yes, I do/No, I don't. I like apples and oranges. I don't like milk or cheese. Do you like games? The Present Simple Tense</i> глагол <i>like</i> (Интер)културни садржаји: Храна и пиће.		ефикасније уколико се остварује у јасном ситуационом контексту. Примера ради, ако се усвајају речи које се односе на свет животиња, могуће је организовати стварни, симулирани или виртуелни биласак зоолошког врта. Треба водити рачунао томе да су ученици, током једног школског часа, устању да усвоје 5 до 7 нових речи. Дијалошки модели (као основа за „имитирање”) веома су ефикасни за развијање говора. У недостатку спонтане комуникације међу ученицима наставник може да	

				користи лутке – обичне плишане, прављене од чарапаилипапира – итаконаправи одговарајући дијалошки модел. Наставниксе може обраћати ученицима са луткомкоја пита. Ученици ће врло брзоилакомоћи да дају одговор, алиидапоставе питања. Наравно, потребно је обезбедити одговарајући контексткојићеи стидљивијим ученицима омогућити да се охрабре и проговоре. Пројектне активности повећавају мотивацију, јер пружају избор ученицима да одговорноупару или у групи решавају	

				задатак на свој начинудоговору са другима, развијајући и јачајући одређене социјалне компетенције. Пројекатјепогодан за рад у одељењима мешовитогсастава, ималичнипечат, подстиче кооперативниради завршава се увек неком врстом презентације како резултата, тако и процеса рада. Драмске активности омогућавају ученицима да користе језик у одговарајућем контексту и тако „оживљавају” његовуупотребу	

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разредапрвогцикла основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. У оквиру једног модула у уџбенику могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегрисане тематске области за појединачне модуле. **Укупан број часова:72**

Предмет:	МАТЕМАТИКА				
Разред:	Први разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 10/2017, 12/2018, 15/2018, 18/2018, 1/2019, 2/2020, 16/2022, 1/2023-исп, 13/2023, 14/2023 и 11/2024				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења предмета математика је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.	ГЕОМЕТРИЈА	Просторне релације. Величина предмета и бића. Геометријска тела: лопта, коцка, квадар, ваљак, пирамида и купа. Геометријске фигуре: круг, правоугаоник, квадрат и троугао. Права, крива и изломљена линија. Затворена и отворена линија. Тачка и линија. Дуж.	- одреди међусобни положај предмета и бића и њихов положај у односу на тло; - уочи и именује геометријске облике предмета из непосредне околине - именује геометријска тела - уме да сложи/разложи фигуру која се састоји од познатих облика. - разликује унутрашњост и спољашњост; - разликује у, на и ван - разликује праву, криву, изломљену, отворену и затворену линију; - уочава тачку; - спаја тачке правим и кривим линијама - црта праву линију и дуж помоћу лењира - групише предмете и бића са заједничким	На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој ефикасности наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и функционалнијом. Положај предмета и бића - Ученици упоређују предмете по положају (испред, иза; испод, изнад; горе, доле; у, на, ван; између, лево, десно; са исте стране, са супротних страна; усправно, водоравно). Просторне релације ученици усвајају у односу на себе, у односу на друга бића и предмете (уз ротације тј. окретање) и у односу на тло. Уочавају се и истичу међусобно супротни односи: испред-iza, испод-изнад, горе-доле, леводесно, са исте стране - са супротних страна. Игролике активности треба користити у циљу уочавања односа и	11 + 16

			својствима; - упореди предмете и бића по висини и дужини; - упореди предмете и бића по ширини	увежбавања практичне оријентације ученика у простору, на мапи и у табели. Величина предмета и бића - У делу који се односи на упоређивање предмета према дужини, висини и ширини, циљ је да ученици овладају употребом речи којима се изражавају релацијски односи између предмета, односно бића: краће - дуже, ниже - више и уже - шире. Поређење/процена се врши „одока” или упоређивањем реалних предмета (оловка, лењир и слично). Важно је указати на повезаност одговарајућих релација (нпр. оловка је дужа од гумице, а гумица је краћа од оловке). Поред тога, треба упоређивати и више предмета (нпр. одређивање најширег предмета). Облик предмета - Почетно геометријско сазнање заснива се на систематском посматрању и описивању предмета у окружењу и на сликовном приказу, истицањем њихових својстава, облика, симетричности, величине и положаја. Уочавање сличности и разлика омогућава класификацију објеката. Ученици пропедевтички упознају геометријска тела и фигуре. На почетку увести облике који су ученицима тог узраста најближи и познати из	

				свакодневног живота: облик лопте и коцке, затим квадра и ваљка, и на крају пирамиде и купе. Треба користити очигледна наставна средства: играчке, предмете који се налазе у учионици и слично (нпр. лопта и коцка за игру, гумица, сунђер, креда, фломастер).	
	БРОЈЕВИ	Бројање, писање и читање бројева. Приказивање бројева помоћу тачака на бројевној правој. Упоредивање бројева. Редни бројеви. Сабирање и одузимање бројева у оквиру 20 и приказивање на бројевној правој. Сабирање и одузимање бројева до 100 без прелаза преко десетице и приказивање на бројевној правој. Својства сабирања. Откривање непознатог броја у једнакостима с једном операцијом. Динар, кованице и новчанице до 100 динара.	- разуме појам скупа и елемента скупа - препознаје скупове са истим бројем елемената; - препознаје скупове са различитим бројем елемената; - пребројава елементе датог скупа; - развија појам броја преко појма скупа; - броји, упоређује бројеве у блоку бројева до 5; - користи знаке плус, минус и једнако; - користи појмове сабирање, сабирак, збир; - користи појмове одузимање, умањеник, умањилац, разлика; - одређује претходнике и следбенике; - усваја појам једноцифреног броја; - чита, записује, упоређује и броји једноцифрене бројеве; - пише и чита бројеве од 0 до 10;	Развој појма броја и бројевног низа је наставак сазнања о бројевима, које је стечено у предшколском програму. Изграђивање појма броја обухвата: визуелну представу, визуелну кореспонденцију једнакобројних колекција објеката, пребројавање, цифарски запис. Број до кога се долази пребројавањем визуализује се на различите начине (скуповно, дијаграмима, бројевним сликама, на бројевној правој) чиме се продубљује разумевање структуре броја. На почетку је значајна манипулација очигледним средствима (жетонима, штапићима, картицама, прстима). Бројеви се упознају у блоковима: до 5 (укључујући 0), прва десетица, друга десетица, прва стотина. Почетне активности треба да се односе на пребројавање (бројање унапред, уназад и са прескоком), јер полазимо од формирања појма броја, а затим и формирања	57 + 89

			- сабира и одузима бројеве од 0 до 10; - усваја појам десетице и јединице; - одређује број десетица и јединица у датим бројевима; - користи бројевну праву приликом приказивања бројева, сабирања и одузимања; - користи редне бројеве; - користи својство замене места сабирака; - користи својство здруживања сабирака; - користи својства сабирања као олакшицу приликом рачунања; - одређује за толико већи број; - одређује за толико мањи број; - одређује непознати број погађањем; - развија појам двоцифреног броја; - усваја појам прве и друге десетице; - разликује парне и непарне бројеве; - сабира и одузима бројеве датог облика; - чита,записује и упоређује десетице прве стотине; - сабира и одузима десетице;	бројевног низа. 1. Пребројавање предмета исте врсте и приказивање дијаграмом или табелом (нпр. уписивањем „цртица” у табелу, односно бројева када науче запис бројева). 2. Читање података из једноставнијих стубичних и сликовних дијаграма и табела. 3. Повезивање редних бројева и просторних прилога, нпр. први одозго, трећи одоздо, други слева, први здесна, трећи спреда, други скраја. 4. Упоредивање и размена новца; рачунање са новцем, приказивање датог новчаног износа најмањим могућим бројем кованица/новчаница. 5. Разлагање броја на могуће сабирке у реалистичним ситуацијама (на пример: У кутији се налази 10 плавих и црвених куглица. Колико може бити црвених, а колико плавих куглица у кутији? Решење треба записати у табели.) 6. Одређивање следећег члана у задатом бројевном низу.	

			- чита и записује бројеве прве стотине; - упоређује бројеве прве стотине; - сабира и одузима бројеве до 100 без прелаза преко десетице - уочава правило и одређује следећи члан започетог низа - решава текстуалне задатке с једном операцијом		
	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	Мерење дужине нестандардним јединицама мере.	- мери дужину задатом, нестандардном јединицом мере ;	У оквиру ове теме, кроз практичне активности треба упознати ученике са концептом мерења, без увођења стандардних јединица мере. Ове активности обухватају мерење различитих предмета истом јединицом мере (нпр. сламком, спајалицом, корацима) и мерење једног предмета коришћењем различитих јединица мере. На овом нивоу, ученици треба да: измере задате дужине надовезивањем и пребројавањем јединичних мера, прикажу резултате мерења (табелом или дијаграмом) и упореде дужине.	3 + 4

Укупан број часова: 180

Предмет:	СВЕТ ОКО НАС				
Разред:	Први разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 10/2017, 12/2018, 15/2018, 18/2018, 1/2019, 2/2020, 16/2022, 1/2023-исп, 13/2023, 14/2023 и 11/2024				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења предмета свет око нас јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.	ЈА И ДРУГИ	Основна осећања (радост, страх, туга и бес). Основне животне потребе (дисање, храна, вода, спавање и потреба за тоалетом). Сличности и разлике по полу, старости, способностима и интересовањима. Групе људи: породица, школска заједница, разред, одељење, суседи. Права и обавезе чланова група. Правила понашања појединаца и групе. Празници: породични, школски. Здрав начин живота: становање, одевање, исхрана, лична хигијена, рад, одмор. Безбедно понашање у саобраћају на путу од куће до школе (кретање улицом са и без тротоара, прелажење преко улице, безбедно место за игру). Опасне ситуације по живот, здравље и околину, превенција и правилно понашање (у дому и школској средини, саобраћају, током природних непогода).	- препозна и искаже радост, страх, тугу и бес, уважавајући себе и друге; - правовремено и примерено ситуацији искаже своје основне животне потребе за храном, водом и одласком у тоалет; - препозна и поштује своја и туђа права и обавезе; - уважава различитости својих вршњака и других људи; - придржава се договорених правила понашања у школи и прихвата последице ако их прекрши; - сарађује са вршњацима у заједничким активностима; - одржава личну хигијену и адекватно	Завичајни принцип (принцип животне близине) одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и непосредног окружења ученика - дома, школе, насеља/дела насеља у коме ученик живи. У II разреду просторни оквир се проширује на Насеље са околином, у трећем III разреду на Завичај2 (природно и друштвено окружење, крај3, односно крајина4), а завршиће се у IV разреду државом Србијом. Завичајни принцип овом предмету обезбеђује високу	13 + 5

			се одева ради очувања здравља; - чува своју, школску и имовину других; - примењује правила безбедног понашања на путу од куће до школе приликом кретања улицом са тротоаром и без њега и приликом преласка улице.	осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из дететовог окружења и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу предмет свет око нас подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у првом разреду - непосредно окружење. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл. Уважавање окружења у којем ученици живе директно је у вези са уважавањем искустава и знања ученика. Ученици у школу долазе	
	ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ И ВРЕМЕНУ	Кретање и сналажење у простору у односу на просторне одреднице: напред-назад, лево-десно, горе-доле и карактеристичне објекте. Сналажење у времену у односу на временске одреднице: делови дана, обданица и ноћ, дани у недељи, пре, сада, после, јуче, данас, сутра, прекјуче, прекосутра.	- снађе се у простору помоћу просторних одредница: напред-назад, лево-десно, горе-доле и карактеристичних објеката; - одреди време својих активности помоћу временских одредница: делови дана, обданица и ноћ, дани у недељи, пре, сада, после, јуче, данас, сутра, прекјуче, прекосутра.	осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из дететовог окружења и флексибилност за уважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу предмет свет око нас подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у првом разреду - непосредно окружење. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем на постојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл. Уважавање окружења у којем ученици живе директно је у вези са уважавањем искустава и знања ученика. Ученици у школу долазе	4 + 5

	РАЗНОВРСНОСТ ПРИРОДЕ	Сунчева светлост и топлота. Основна својства ваздуха: провидност, мирис, кретање. Облици појављивања воде: потоци, реке, баре, језера, киша, снег. Облици појављивања воде у непосредном окружењу. Основна својства воде: укус, мирис, провидност, раствара поједине материјале. Изглед земљишта: равница, брдо, планина. Изглед земљишта у непосредном окружењу. Основна својства земљишта: боја, растреситост, влажност; Карактеристичне биљке и животиње у непосредном окружењу. Изглед и делови тела биљака. Изглед и делови тела животиња на примерима сисара, птица, риба, инсеката. Човеково тело - делови тела (глава, труп, руке и ноге) и чула (вида, слуха, укуса, мириса и додира). Значај воде, ваздуха, земљишта, сунчеве светлости и топлоте за живот биљака, животиња/човека. Одговоран однос човека према животној средини (штедња воде, одлагање отпада на предвиђена места, брига о биљкама и животињама).	- разликује природу од производа људског рада на примерима из непосредног окружења; - препознаје облике појављивања воде у непосредном окружењу: потоци, реке, баре, језера; - препознаје изглед земљишта у непосредном окружењу: равница, брдо, планина; - идентификује биљке и животиње из непосредног окружења на основу њиховог спољашњег изгледа; - уочава разноврсност биљака и животиња на основу спољашњег изгледа; - препознаје главу, труп, руке и ноге као делове тела и њихову улогу у свом свакодневном животу; - препознаје улогу чула вида, слуха, мириса, укуса и додира у свом свакодневном функционисању и сазнавању окружења; - штеди воду и одлаже	са идејама о свету, себи и свему другом што их окружује. Изградили су их личним ангажовањем у свакодневним активностима - играњем, слушањем, посматрањем, размишљањем, разговарањем, неки и читањем итд. Зато је веома важно да полазне тачке у развоју научних идеја о природним и друштвеним појавама и процесима у настави буду управо идеје и искуства са којима ученици долазе у школу. Кроз разноврсне активности којима се уважава средина у којој ученици живе и њихово непосредно свакодневно искуство из конкретне средине, ученицима се омогућава да доживе и разумеју сложеност, разноликост и међусобну повезаност свих чинилаца који делују у њиховом природном и друштвеном окружењу. Истовремено се подстиче њихова радозналост за откривање појава и процеса у природној и друштвеној заједници. Основна интенција наставе Света око нас усмерена је на развој интелектуалних, психофизичких, когнитивноконативних и социјално-афективних сфера личности ученика, што се одражава у наведеном циљу за крај циклуса и датим предметним исходима. Ученике треба	20 + 16

			отпад на предвиђена места; - не угрожава биљке и животиње у непосредном окружењу; - учествује у извођењу једноставних огледа којима испитује природне феномене; - прати инструкције одраслих у опасним ситуацијама: поплава, земљотрес, пожар; - својим речима опише пример неке опасне ситуације из свог непосредног окружења.	оспособљавати да самостално истражују и анализирају природне и друштвене појаве и процесе. У зависности од исхода који се жели остварити, учитељ треба да подстакне ученике на различите врсте активности које ангажују како поједина чула, тако и више чула паралелно. Синхронизација чулних утисака даје целовиту слику објеката, процеса, појава и њихову интеграцију у комплексну слику света, а уважава различитости у склоностима ученика при упознавању света и процесу учења. Ипак, учење се не завршава на чулним утисцима, већ се наставља уопштавањем уоченог кроз описивање, поређење, формулисање закључака итд. У наставном процесу се, дакле, полази од несистематизованих искуствених сазнања и иде се ка општим, научно заснованим, систематизованим знањима из области природе, друштва и културе. Активности ученика потребно је примерити предметним исходима, специфичностима изабраних садржаја и узрасту ученика. Постепено треба повећавати ниво захтева и самосталности ученика приликом упознавања природних и друштвених појава.	
	ЧОВЕК СТВАРА	Човек ради и ствара (материјали и средства за рад, производи људског рада). Материјали за израду предмета (дрво, камен, метал, стакло, гума, пластика, папир, тканина) и њихова својства (тврдо-меко, провиднонепровидно, хrapаво-глатко).	- посматрањем и опипавањем предмета одреди својства материјала: тврдо-меко, провидно-непровидно, хrapаво-глатко; - разликује природу од производа људског рада на примерима из непосредног окружења.		3 + 6

Укупан број часова: 72

Предмет:	ЛИКОВНА КУЛТУРА				
Разред:	Први разред				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 10/2017, 12/2018, 15/2018, 18/2018, 1/2019, 2/2020, 16/2022, 1/2023-исп, 13/2023, 14/2023 и 11/2024				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења предмета ликовна култура је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.	ЛИКОВНА КУЛТУРА И ОКРУЖЕЊЕ	Простор. Отворени и затворени простор, природа и простор који је човек обликовао. Карактеристичне визуелне одлике по којима се препознаје врста простора. Значај чувања споменика или значајних објеката у најближем окружењу. Значај уређења простора у коме ученик борави. Уметничка занимања и производи. Слика - сликар, вајар - скулптура, фотограф - фотографија... Изглед употребних предмета које су дизајнирали уметници. Установе културе (биоскоп, музеј, галерија, позориште, библиотека...). Правила понашања и облачења у различитим установама културе, договорена правила понашања.	– да разуме појам отвореног и затвореног простора и да опише својим речима карактеристике простора; – да разуме појам дизајн и опише изглед предмета користећи знање из ликовне културе и лично искуство, као и да дизајнира неки употребни предмет користећи материјал у складу са упутствима; – упознати појмове везане за установе културе, уређење простора у њима и културу понашања и применити то знање у свакодневном животу и ликовном стварању; - да обликује фигуре и користи материјал и прибор у складу са инструкцијама.	Структура програма је оквирна, тематске целине постоје искључиво ради прегледности (наставник планира структуру). Није пожељно да структура уџбеника буде основ за планирање наставе. Највећа вредност уџбеника је у визуелним садржајима и у објашњењу кључних појмова. Ученици могу и даље користити постојеће уџбенике, али није пожељно да наставник копира структуру уџбеника. Наставне јединице се планирају оквирно, а било би добро да назив упућује на тренутак када се кључни појам први пут уводи. По завршетку наставне јединице не завршава се учење појма. На пример, ако је назив прве наставне јединице Простор, то не значи да ученици треба да уче о простору само током трајања те наставне јединице. Приликом планирања часова,	2+2
	ОДНОСИ У ВИДНОМ ПОЉУ	Облици. Облици из природе, облици које је створио	– да пореди своје утиске и утиске других о	Приликом планирања часова,	10 + 6

		човек, правилни и неправилни облици. Својства облика (цело, део, велико, мало, високо, ниско, краће, дуже, уско, широко, светло, тамно, обојено, безбојно, једнобојно, шарено, меко, тврдо, глатко, храпаво, обло, рогљасто). Положај облика у простору и у равни (горе, доле, између, испод, у, на, испред, иза, усправно, положено, косо, лево, десно). Кретање. Покретни и непокретни облици. Кретање бића и машина. Смер кретања облика (налево, надесно, нагоре и надоле). Безбедност у саобраћају - илузија величине покретних и непокретних објеката у односу на удаљеност од посматрача. Светлост и сенка. Природни и вештачки извори осветљења. Промена осветљености у току дана. Изглед облика и сенке у зависности од осветљења.	уметничким делима, изгледу предмета и објеката и облицима и окружења; – да опише својим речима визуелне карактеристике по којима препознаје облике; – да разуме односе део – целина, велико – мало; – да разуме односе високо – ниско, широко – уско, дуго – кратко и примени их у раду; – да разуме односе светло – тамно и примени их у раду; – да разликује природне и вештачке изворе светлости и разуме настанак сенке, променљивост њеног облика и величине; – да разликује појмове обојено, неообојено и примењује ово својство облика у раду; – да чулима вида и додира разликује карактеристике облика (меко, тврдо,	односно активности, треба имати у виду следеће напомене. Једна добро осмишљена активност обухвата више од једног исхода. На основу једног исхода може се осмислити више задатака/активности. Овако дефинисани исходи подржавају различите начине планирања. Важно је само избећи релацију један задатак/активност - један исход, јер се не ради о исходима који се достижу по завршетку једног задатка/активности. Када се планира интегрисана настава, важно је водити рачуна о циљу и специфичностима предмета како ученици не би били ускраћени, јер сваки наставни предмет има специфичну методiku и само примена свих методика омогућава целокупни развој ученика. У настави ликовне културе знања, умења и ставови изграђују се на јединствен начин у интеракцији програмских елемената (креативност-медијуми - садржаји) и активности наставника и ученика, па се од наставника очекује да адекватно подржи развој опажања, стваралачког	

			глатко, храпаво) користећи претходно искуство и да уочена својства примени у ликовном раду изражавајући материјалом и техником своје замисли; – да одреди, самостално или у сарадњи са другима, положај облика у простору и у равни; – да разликује кретање и покретљивост, да повеже појмове о врсти кретања бића и предмета и користи та знања у ликовном изражавању; – да разуме илузију величине облика у односу на удаљеност од посматрача и да је примени у свакодневном животу; – да изрази материјалом и техником по избору своје замисли, доживљаје, утиске и опажања.	мишљења и индивидуални потенцијал сваког ученика. У упутству је указано на тачке у интегрисаној настави где се методе битно разликују по предметима. Програм је пројектован на мањи број часова него што је предвиђено планом наставе и учења како би и наставник и ученици имали времена да реализују сопствене креативне идеје. Када је реч о ученицима националних мањина који похађају наставу на матерњем језику, овај „вишак” часова је предвиђен за упознавање културе и уметничког наслеђа националне мањине, а у складу са програмом предмета свет око нас. Програм предмета ликовна култура усмерен је на изградњу компетенција које су ученицима неопходне за живот у савременом свету. Програмска концепција није измењена, већ додатно подржава креативност наставника. Новине су исходи за крај разреда. Достизањем исхода ученик постепено развија компетенције. Улога наставника је да креира свој програм, при чему треба да	
	ОБЛИКОВАЊЕ	Материјал и прибор. Поступци правилног и безбедног руковања и одржавања материјала, прибора и радне површине, значај одржавања хигијене и безбедног руковања прибором. Обликовање скулптуре. Обликовање меких материјала	– да препозна и употребљава различите врсте линија; – усвоји основне појмове везане за цртање и биће у стању да црта на различитим подлогама и форматима папира	подржава креативност наставника. Новине су исходи за крај разреда. Достизањем исхода ученик постепено развија компетенције. Улога наставника је да креира свој програм, при чему треба да	3 + 7

		поступком додавања. Спајање разноврсних материјала. Обликовање цртежа. Врсте линија (отворена, затворена, права, крива, светла, тамна, широка, уска, дугачка, кратка, непрекинута, непрекидана, груба, нежна, спирална, таласаста, степенаста...). Изражајна својства линија у односу на материјал и прибор. Обликовање слике. Боја природних облика и боја облика које је створио човек. Изражајна својства боје у односу на материјал и прибор. Преобликовање. Предмети и материјал погодни за преобликовање (оштећени предмети, амбалажа, остаци тканина...). Различите информације као мотивација за стваралачки рад. Природа и непосредно окружење; машта и стварни догађаји; приче, песме и текстови из књига и часописа за децу и уџбеника, уметничка дела...	користећи материјал и прибор у складу са инструкцијама; – усвоји основне појмове везане за сликање и упознаће изражајна својства боје у односу на материјал и прибор; – да обликује тродимензионалне облике одабраним материјалом и поступком и да их спаја правећи нове; – да схвати да од старих и одбачених предмета спајањем, обликовањем и лепљењем може добити нове, који могу имати другачији облик и функцију и поново се употребљавати; – примени стечено знање о линијама (врстама линија) и комбинује линије стварајући облике; – да наслика реалне облике у простору, самостално мешајући боје да би добио/ла жељени тон; - да комбинује различите облике и спаја различите материјале у оригиналну тродимензионалну скулптуру.	буде фокусиран на исходе, односно да осмисли активности и одабере методе, технике и поступке који ће на најефикаснији начин омогућити достизање исхода. Од бројних исхода које ученици достижу до краја године одабрани су они које сви ученици могу да достигну. Природа предмета је таква да ће се поједини исходи понављати и у другим разредима (исто или слично формулисани). Такве исходе наставник тумачи у односу на узраст ученика и препоручене, односно одабране садржаје. Предвиђено је да се већина исхода достиже постепено и континуирано током целе школске године, кроз разноврсне задатке и активности. Изузетак су они исходи који се достижу кроз периодичне активности, као што је одлазак у установу културе. У трећој колони табеле налазе се препоручени садржаји, нема предлога задатака и активности. Поједини садржаји могу да се дефинишу само глаголом, али се формулација не односи на активност ученика, већ на програмски садржај уру.	

	СПОРАЗУМЕВАЊЕ	Читање визуелних информација. Илустрација у дечјим књигама и уџбеницима. Стрип. Цртани и анимирани филм -традиционално урађени (слободоручно обликовани илинацртани ликови) и савремени (урађени у апликативном програму). Прича у цртаном и анимираном филму. Изглед места и ликови. Знак. Графички знак (ноте, слова и цифре), гестовни и звучни знак. Лепо писање. Украсна слова. Традиција. Празници и украшавање. Невербално изражавање. Пантомима, игре, перформанс.	– да препозна, објасни и користи различите начине споразумевања; – да протумачи и разуме поруку илустрације; – да препозна стрип и усвоји елементарна знања технике стрипа; – да протумачи визуелну поруку на прави начин и да се служи различитим знаковима у споразумевању; – да препозна елементе народне ношње и поједине традиционалне обичаје; - да објасни шта значи појам споразумевање, као и да примени различите начине споразумевања.	(најчешће упућује на процесе или поступке које је потребно објаснити). У програму предмета ликовна култура садржаје чине кључни појмови и подпојмови, мотивациони садржаји и васпитни садржаји. Кључни појмови су неизоставни садржаји, а остале садржаје одређује наставник, бирајући оне који су најпогоднији за достизање исхода.	3 + 3

Укупан број часова: 36

Предмет:	МУЗИЧКА КУЛТУРА				
Разред:	Први разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 10/2017, 12/2018, 15/2018, 18/2018, 1/2019, 2/2020, 16/2022, 1/2023-исп, 13/2023, 14/2023 и 11/2024				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења предмета музичка култура је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Уметничка музика у цртаним и анимираним филмовима. Однос звук - лик, музика - радња. Композиције које илуструју различита осећања. Звук и тон (извори). Звуци тела (пулс, куцање срца, дисање...). Звуци из природе и окружења. Звучни знак (школско звоно, аутомобилска сирена...). Тон: боја (различити гласови и инструменти), трајање (кратак - дуг), јачина (гласан - тих), висина (висок - дубок). Тишина и одсуство звука. Композиције које илуструју различите боје људског гласа и инструмената. Музички дијалог (хор, глас и хор, глас и инструмент, два гласа, два инструмента, један свирач, група свирача, оркестар). Различити жанрови везани за ситуације значајне за ученике (празници, приредбе, свечаности, рођендани, венчања, новогодишње и божићне песме...). Музичка прича. Карактер дела и елементи музичке	- објасни својим речима утиске о слушаном делу, особине тона, доживљај прегласне музике и њеног утицаја на тело и зашто је тишина важна; - разликује одабране звукове и тонове, певање/ свирање; хор/један певач/група певача; оркестар/ један свирач/група свирача, боју различитих певачких гласова и инструмената и музичке изражајне елементе; - препозна музички почетак и крај и понављање теме или карактеристичног мотива у слушаном делу; - повезује музичко дело у односу на њему блиске ситуације, врсту гласа и боју инструмента са карактером дела; - поштује договорена правила понашања при	Природа саме музике, па и предмета музичка култура указује на стално прожимање и садејство свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја у животу детета. Настава је усмерена на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво. Паралелно	20 +7

		изражајности (условљеност). Музички бонтон. Музика и здравље. Носиоци звука (це-де плејер, ем пе 3 плејер, рачунар...).	слушању музике; - користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука;	одвијање различитих музичких активности подстиче фину менталну комбинаторику, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика, као и одличну основу за интеграцију са другим предметима. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, свирање, покрет уз музику, слушање музике и видови стваралаштва. Препоручени музички садржаји(бројалице, песме, ритмички аранжмани, композиције за слушање музике) остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би постигао очекиване исходе васпитно-образовног процеса, наставник реализује наставу користећи глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама и у	5 +1
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Изговор бројалице у ритму уз покрет - плескање, пуцкетање прстима, корачање, дланом о надланицу, ударом о клупу. Звучне ономотопеје и илустрације. Држање тела и дисање - правилан начин певања. Правилна дикција - изговарање брзалица и бројалица. Певање песама по слуху различитог садржаја и карактера. Певање песама уз покрет - песме уз игру и народне песме. Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова уз боју (до-зелено, ре-браон, ми-жуто, фа-плаво и сол-црвено). Дечји ритмички инструменти и начини свирања на њима. Свирање по слуху пратње уз бројалице и песме - пулс, ритам, груписање удара. Певање и извођење музичких игара уз свирање на дечјим инструментима - песме уз игру, дидактичке игре, музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на дечјим ритмичким инструментима и на алтернативним изворима звука. Свирање графички представљеног	- пева по слуху песме различитог садржаја и расположења; - пева по слуху уз покрет народне песме, музичке игре; - примењује правилан начин певања и договорена правила понашања у групном певању и свирању; - свира по слуху звучне ономотопеје и илустрације, ритмичку пратњу уз бројалице и песме, једноставне аранжмане, свирачке деонице у музичким играма; - повезује почетне тонове песама-модела и једноставних наменских песама са бојама, ритам са графичким приказом; - објашњава својим речима доживљај свог и туђег извођења; - учествује у школским		

		ритма. Музички бонтон.	приредбама и манифестацијама;	одељењу, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања.	
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Израда децјих ритмичких инструмената од различитих материјала. Стварање звукова из непосредне околине и природе спонтаном или договореном импровизацијом. Креирање сопствених покрета уз музику која се изводи или слуша. Стварање звучних ефеката и једноставне ритмичке пратње користећи различите изворе звука. Бирање инструмената на основу звуча и стварање једноставне ритмичке пратње уз бројалице, песме и музичке игре. Стварање мањих ритмичких целина на основу музичког искуства - изговором у ритму, различитим покретима, предметима и децјим ритмичким инструментима. Стварање музичких питања и одговора на децјим ритмичким инструментима у дијалогу. Стварање једноставне мелодије на краћи текст. Бирање познатих музичких садржаја, звучних ономатопеја и илустрација за стварање звучне приче - праћење литерарног текста.	- направи децје ритмичке инструменте; - ствара звучне ефекте, покрете уз музику, мању ритмичку целину помоћу различитих извора звука, ритмичку пратњу за бројалице, песме и музичке игре помоћу различитих извора звука, музичко питање и одговор на ритмичким ударалкама, једноставну мелодију на краћи задати текст; - изабере према литерарном садржају одговарајући музички садржај	Децје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се стичу у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Оно подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних и стваралачких активности и знања.	2 +1

Укупан број часова: 36

Предмет:	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ				
Разред:	Први разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 10/2017, 12/2018, 15/2018, 18/2018, 1/2019, 2/2020, 16/2022, 1/2023-исп, 13/2023, 14/2023 и 11/2024				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења предмета физичко и здравствено васпитање је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ	Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој покретљивости. Вежбе за развој издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације.	- примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбе обликовања); - правилно изведе вежбе, разноврсна природна и изведена кретања;	На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на: - развијање физичких способности које се континуирано реализује у припремном делу часа. Део главне фазе користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облици рада бирају се у складу са потребама и могућностима ученика и материјалнотехничким условима за рад; - подстицање ученика на самостално вежбање; - учвршћивање правилног држања тела. Усвајање моторичких вештина, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја примењујући основне дидактичко-методичке принципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода.	НА СВИМ ЧАСОВИМА 47 + 55
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ		- комбинује и користи усвојене моторичке вештине у игри и у свакодневном животу; - одржава равнотежу у различитим кретањима; - разликује правилно од неправилног држања тела и правилно држи тело;	Усвојене моторичке вештине треба да омогуће ученицима њихову примену у свакодневним и специфичним животним ситуацијама. Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се слична али лакша вежбања од предвиђених или предвежбе. Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду. Усавршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд.). У раду са напреднијим ученицима реализују се проширени	
	ХОДАЊЕ И ТРЧАЊЕ	Ходање: - кратким корацима, - дугим корацима, - у различитом ритму, - ходање са реквизитом, - ходање са променом, правца и смера. Техника трчања: - трчање преко препрека, - трчање са променом правца и смера,			

		- брзо трчање 20 m са стартом из различитих почетних положаја,	- примењује правилну технику дисања приликом вежбања;	садржаји. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за различите физичке активности. Ова наставна област реализује се кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад. Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту и здрављу. Основне информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу.	
	СКАКАЊА И ПРЕСКАКАЊА	Поскоци у месту. Поскоци у кретању. Скакања удаљ. Скакања увис. Прескакање дуге вијаче. Вежбе скакања и прескакања упором рукама. Игре уз коришћење различитих облика скакања и прескакања.	- изведе кретања, вежбе и кратке саставе уз музичку пратњу; - игра дечји и народни плес; - користи основну терминологију вежбања; - поштује правила понашања на просторима за вежбање;		
	БАЦАЊА И ХВАТАЊА	Бацање лоптице из места у даљину и у циљ. Бацање лоптице из кретања. Бацање лопте увис. Вођење лопте. Додавање лопте. Игре са вођењем, додавањем лопте и гађањем у циљ.	- поштује мере безбедности током вежбања; - одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање; - поштује правила игре;		
	ПУЗАЊА, ВИШЕЊА, УПОРИ И ПЕЊАЊА	Пузања на тлу. Пењања. Провлачења. Вис лежећи опружено. Помицања улево и удесно у вису лежећем и вису слободном. Упори.	- навија фер и бодри учеснике у игри; - прихвати сопствену победу и пораз; - уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања;		
	ВЕЖБЕ НА ТЛУ	Основни садржаји			

		Основни ставови и положаји. Поваљка на леђима. Став на лопатицама (свећа). Колут напред из чучња у чучањ. Поваљка на стомаку. Састав од научених елемената. Игре са усвојеним вежбама. Проширени садржаји Колут назад из чучња у чучањ, низ косу површину. Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.	- наведе делове свога тела и препозна њихову улогу; - уочи промену у расту код себе и других; - уочи разлику између здравог и болесног стања; - примењује здравственохигијенске мере пре, у току и након вежбања; - одржава личну хигијену; - учествује у одржавању простора у коме живи и борави; - схвати значај коришћења воћа у исхрани; - правилно се понаша за столом.		
	ВЕЖБЕ РАВНОТЕЖЕ	Ходање по линији. Ходање по шведској клупи. Лагано трчање на шведској клупи или ниској греди. Кратак састав на линији обележеној на тлу, шведској клупи и ниској греди.			
	ВЕЖБЕ СА РЕКВИЗИТИМА	Вежбе обликовања са реквизитима. Трчања, поскоци и скокови уз коришћење реквизита. Дизање и ношење предмета и реквизита на различите начине.			

		Елементарне игре са реквизитима. Игре са ластишом.			
	ПЛЕС И РИТМИКА	Ходање и трчање са променом ритма, темпа и динамике уз плесак и уз музичку пратњу. Галоп напред. Дечији поскок. Њихање и кружење вијачом или траком. Суножни скокови кроз вијачу са обртањем напред. Народно коло по избору.			
	ПОЛИГОИНИ	Комбиновани полигон од усвојених вештина (вежби).			
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА				НА СВИМ ЧАСОВИМА
КУЛТУРА ВЕЖБАЊА И ИГРАЊА	Основни термини у вежбању. Вежбам безбедно. Чувам своје и туђе ствари. Правила елементарних игара. Некад изгубим, а некада. победим. Навијам фер.				

	ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ	Упознај своје тело. Растемо. Видим, чујем, осећам. Моје здравље. Ко све брине о мом здрављу. Лична хигијена. Хигијена простора у коме живим. Хигијена простора у коме вежбам. Животне намирнице и правилна исхрана. Заједно за столом.			

Укупан број часова: 108

Предмет:	Дигитални свет				
Разред:	Први разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 10/2017, 12/2018, 15/2018, 18/2018, 1/2019, 2/2020, 16/2022, 1/2023-исп, 13/2023, 14/2023 и 11/2024				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења предмета Дигитални свет је развијање дигиталне компетенције ученика ради њиховог оспособљавања за безбедну и правилну употребу дигиталних уређаја за учење, комуникацију, сарадњу и развој алгоритамског начина размишљања.	ДИГИТАЛНО ДРУШТВО	Различит изглед дигиталних уређаја. Дигитални уређаји у различитим занимањима. Учење уз помоћ дигиталних уџбеника. Креативно изражавање са дигиталним уређајима и без њих. Комуникација посредством дигиталних уређаја. Дигитални уређај и паметни дигитални уређај. Коришћење дигиталних уређаја за повећање прилика за учење и стицање искуства ученика у области науке, културе и уметности.	– препозна дигиталне уређаје из окружења и именује неке од њих; – наведе неке од животних ситуација у којима дигитални уређаји олакшавају обављање послова; – упореди начине рада и живота људи пре и после појаве дигиталних уређаја; – упореди начине креативног изражавања са дигиталним уређајима и без њих; – користи дигиталне уџбенике за учење (самостално и/или уз помоћ наставника); – упореди дигитални и папирни уџбеник; – упореди традиционалне видове комуникације са комуникацијом посредством дигиталних уређаја; – наведе неке од карактеристика „паметног“ дигиталног уређаја;	Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи - глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Дефинисани исходи олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода.	11+7

	БЕЗБЕДНО КОРИШЋЕЊЕ ДИГИТАЛНИХ УРЕЂАЈА	Дигитални уређај и наше здравље (вид, положај тела, време пред екраном, дигитални уређај као отпад). Подаци о личности и њихова заштита при комуникацији помоћу дигиталних уређаја. Помоћ у случају контакта са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин. Одговорно руковање дигиталним уређајем (мере физичке заштите, коришћење лозинке).	– наведе основна правила за коришћење дигиталних уређаја како не би угрозио здравље; – наведе неке од здравствених ризика везаних за прекомерно или неправилно коришћење дигиталних уређаја; – доведе у везу начин одлагања електронског отпада са загађењем животне средине; – наброји основне податке о личности; – објасни зашто саопштавање података о личности представља ризично понашање при комуникацији помоћу дигиталних уређаја; – именује особе или институције којима се треба обратити за помоћ у случају контакта са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин;	Наставник треба да иницира хеуристички разговор - какав је начин живота савременог човека? Колико се крећемо, каквим се активностима бавимо? Указати на чињеницу да се број занимања у којима је дигитални уређај доминантно средство за рад непрестано увећава и да отуда потиче потреба да негујемо здраве навике када је употреба дигиталних уређаја у питању. Нагласити да проблеми који настају са видом и коштаномишићним системом не настају од употребе технологије, већ од неправилног положаја тела, претежног седења, дужег гледања без промене фокуса. Своју тврдњу треба да подупре нпр. приказивањем видеозаписа http://bit.ly/KibernetскиPoremесaj. Наставник треба да демонстрира и, заједно са ученицима примени начине коришћења дигиталних уређаја на безбедан начин по здравље.	7 + 1
	АЛГОРИТАМСКИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА	Разлагање проблема на мање целине. Осмишљавање корака који воде до решења једноставног проблема.	– анализира једноставан познати поступак/активност и предлаже кораке за његово спровођење; – протумачи симболе познатог/договореног значења	Знања ученика и садржаје осталих обавезних предмета и изборних програма требало би искористити како би се пред њих поставио адекватан задатак - поступак који треба да	6 + 4

		Тумачење постојећих и креирање алгоритама изражених симболима. Уочавање и исправљање грешака у алгоритму.	и спроведе поступак описан њима; – уочи и исправи грешку у симболима израженом упутству (алгоритму), провери ваљаност свог решења и по потреби га поправи (самостално или сараднички);	анализирају и предложе кораке за његово спровођење (колут унапред, писање слова, низ сличица од којих треба сачинити причу, низ сличица међу којима има сувишних...). Наставник треба да уведе термин алгоритам и да га ученицима протумачи као упутство за решавање неког проблема или извођење неког поступка. Свако инсистирање на дефиницијама није прихватљиво.	

Укупан број часова: 36

Предмет:	Верска настава				
Разред:	први				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	11/2016				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Упознавање са садржајем програма и начином рада	I – УВОД • 1. Учим о нашој вери - уводни час	• упознавање ученика и вероучитеља • упознавање ученика са садржајима предмета и начином рада • мотивисање ученика за похађање часова верског наставе	<u>Когнитивни аспект:</u> • да разуме основна знања о темама које ће се о браћивати настави Православног катихизиса <u>Афективни аспект:</u> бити подстакнут да активно учествује на часовима верског наставе	Катихизација као литургијска делатност - заједничко је дело катихете (вероучитеља) и његових ученика. Катихета (вероучитељ) би требало стално да има науму да катихеза не постоји ради гомилања информација („знања о вери“), већ као настојање да се учење и искуство Цркве лично усвоје и спроведу у живот кроз слободно учешће у богослужбеном животу Цркве. На почетку сваке наставне теме ученике би требало упознати са	1

				циљевима и исходима наставе, садржајима по темама, начином остваривања програма рада, као и са начином вредновања њиховог рада.	
ученицимапружитиосновзразумевањечовек акаобића заједнице пружитиученицимаелементарнознање о Богукаобићузаједнице	II - ЗАЈЕДНИЦА КАО ОСНОВ ЖИВОТА 2. Мојапородица 3. Мојашколаи другари МисмодеоБожјепородице (Цркве)	- причеисликек ојеприказујупородицу - може и причао „малојпородици“ (децасаједнимродитељем, илистаратељем) - садржаји у везисаживотом у школи (новазаједница); односиу заједници ,правилапонашања Божјапородица (косучлановиБожјепородице; какосепостајењенчлан...)	<u>Когнитивниаспект:</u> - моћидаопише и објаснизначењеп ојмазаједницекао и његоводносипрем ањемублискимособама (породици) - моћидапрепознаданеможемоједнибездругих - знатиданасљубавповезујесадругима - знатидасеправилноосеникрскимзнаком - знатидајеБог СветаТројица (Заједница) знати да крштењемпостајем очланови Божјепородице (Цркве) <u>Афективниаспект:</u>		4

			• пожелети да чини добро другима (ближњима) у својој заједници - желети да изражавахришћанску љубав према Богу и ближњима		
• пружити основ за разликовање и упоређивање породичних односа и односа којима владају у Цркви • пружити основ за упознавање односа којима владају између човека и Бога • пружити основ за разумевање да је молитва наш преговор са Богом • омогућити ученицима да увиде да се породични односи и односи у Цркви и скажу јунак онкретан начин • ученицима пружити основ за разумевање да се разликују сопствени односи љубави од остварује	III - ЗАЈЕДНИЦА ЉУБАВИ БОГА, ЧОВЕКА И ПРИРОДЕ 5. Послушност 6. Даривање – наша љубав 7. Цеосветна дар 8. Оченаш - зове монашег Бога	9. приче које говоре о томе да каданекога волимо, онда га и слушамо 10. како можемо да помогнемо друге; љубављу чиним добра дела 11. садржај које говоре и приказују лепоту створеног света 12. песмица: „Ал’ јелеповај свет“, Ј.Ј. Змај Бог је цеосвет створио из љубави	<u>Когнитивни аспект:</u> • знати да заједница са Богом почиње са слободи • знати да је послушност израз љубави • моћи да препозна да је даривање плод љубави • моћи да зна да је молитва разговор са Богом • моћи да усвојите крстоу молитве Оченаш • знати да је Бог Отац створио свет из љубави • моћи да препозна да је наш живот Божи дар	•	5

јединство			• знати да Бог жели да живимо у заједници са Њим <u>Афективни аспект:</u> • показивати жељу да љубав исказујена конкретан начин • бити мотивисана да љубав према Богу изражавамо литвом		
пружити ученицима неопходно знање о доласку Спаситеља у свет • указати ученицима да је посланање Сина Божјег дар љубави Бога Оца у свет пружити ученицима елементарно знање о Светоме Сави	• IV - НЕИЗМЕРНА ЛЈУБАВ БОЖЈА - ХРИСТОС СЕ РОДИ!	Новозаветно сведочанство о Христовом Рођењу (препричано и прилагођено) • Божићна песма: „Божић, Божић благодан“ • Свети Сава – остварени син Божји Оца (кроз љубави заједницу са Богом, свако од нас постаје као Свети Сава) Химна Светом Сави	<u>Когнитивни аспект:</u> • моћи да препозна основне • догађаје библијске приповести о Христовом рођењу моћи да препозна и именује главне личности из библијске приче о Христовом рођењу (уз помоћ иконе празника и по кључним симболима) • моћи да препозна да је прослава празника догађај		7

			целе породице кроз који се остварује заједница љубави • моћи да усвоји текст (садржај) и мелодију песме (Божих, Божић) • моћи да препозна аје Свети Сава по светиосвој живо т Богу због љубави и према Њему <u>Афективни аспект:</u> По завршетку теме: • код ученика ће се развијати жеља да активно учествује у прослави Христо вог рођења код ученика ће се развијати жеља да априближи ма подражава пример љубави Светога Саве		
• пружити ученицима елементарно знање о стварању света • омогућити ученицима да схвате и	V - ЦРКВА - ЗАЈЕДНИЦА СА БОГОМ	• Библијско казивање о стварању света • Живот првих људи -	<u>Когнитивни аспект:</u> • моћи да опише појединоста из Библије и о стварању света	•	8

оживеЦрквукао за једницусабраног Божјегнарода • подстицати ученикена лично учешће у животу Цркве		Божјажељада свет будеЦрква • Човек не прихвата Божје дарове- непослушност и себичностПрича: “Гдејељубав, тујеБог“, Л.Н.Толстој • ПрваЛитургија (Христовиученици); „Православначитанка“, с. НинаНеранџић и АнаСавковић	а • моћида разлик ујеоноштоје Богствориоодоно гаштојечовекнаправиона примеримаизнепо средногокружења • знатизаштозаБогакажемо даје Творац • моћида објасни, на елементарно мнивоу, повезаностљуди и природе • уочитида се у Црквиостварујејединствољуди и природеса Богом • знатида у заједнициса Богом учествујемослободно – самоакотожелимо (примерСветогаСаве и његовогслободног избора) • да сеупозна саЛитургијомкао • догађајем (заједничкомтрпезом)		

			накојемсеокупља Божјапородица • Афективниаспект: • кодученикаћесера звитижељадасвојо мпослушношћуиз ражавасвојуљубав и слободу • ученикћежелетида учествује у Литургији •		
• указатиученици манавеличинуХ ристовељубавип ремаљудимаисв ету пружитиученицимае лементарнознањеоХр истовомстрадањуива скрсењуупрепознати именоватиглавнелич ностиизбиблијскепри чеоХристовомВаскрс ењу (у зупомоћиконепразни каипокључнимсимбо лима) препознатидаје прославапразн икадогађајцеле породице	VI – ХРИСТОВА ЉУБАВ ПРЕМА ЧОВЕКУ И СВЕТУ	• Јевађељскаприча МилостивиСама рјанин • Песмица: „Знашликотељуби слилно“ Новозаветносведоч анствоо ХристовомВаскрсе њу (препричано и прилагођено)Прич а: „Добродрво“ Ш. Силверстејн	<u>Когнитивниаспект:</u> упознатиХристовоуче њекао „учење“ о љубави и праштању (на примеримаизјеван ђељскихприча) препознати и разуметидајеправ аљубавкадајепока зујемоделима усвојитисадржај и мелодијупесме „Знашликотељубис илно“ бити у могућностидаопиш епојединостибиблиј скеповестио ХристовомВаскрсе њу крзкојисеостварујез		4

			аједницаљубави моћидаописепрославља њеВаскрса у својојпородици знатиобичаје у везисаВаскрсом Афективниаспект: развијатипотребудаделим аисказујуљубав развијатижељудаучествуј е у припремамазапрославуов огнајвећегхришћанскогп разника		
• омогућитиученици мадауХриступрепоз најузорљубавипре масветуичовеку • подстицатиучен икедаљубавпрема Богуизражавајукр озљубав премаљудима иприроди установитиоби мразумевања и квалитетстечен ихзнања у токушколског динеизПравосл авногкатихизис а	VII – НАША БРИГА О СВЕТУ	• Разнеприче о којеговоре о служењучовекачо веку • Човековабригаза очувањеприроде, биљакаи животиња • ПричаСветиГ ерасим и лавЈордан • Приче и сликео кућним љубимцима	<u>Когнитивниаспект:</u> • моћидапрепричаода бранепричекојегово ре о Христовојљубавипр емасветуичовеку • наелементарномнив оумоћидаобјаснине ђусобнуповезаностс вихљуди и природе • препознати и именоватипоступке људикојисупрожети љубављуупремаприр оди, људимаи Богу • уочити у којојмеријенапредо вао и савладаоградивоПр авославногкатихизи	•	7

			са 1. разреда основне школе <u>Афективни аспект:</u> • развијати жељу да се брине о биљкама и животињама и целокупној природи		

Укупан број часова: 36

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029. година
Програм рада одељенског старешине

Предмет:	Програм рада одељенског старешине
Разред:	Први разред
Циљ :	Наставне теме
Сазнавања о себи и другима. Давање могућности ученицима да постану свесни својих унутрашњих доживљаја и да их сагледају у новом светлу. Поштовање договора о правима којих треба да се придржавају сви ученици. Оспособљавање ученика да препознају и разумеју сопствена осећања и потребе и њихову међусобну повезаност; да штите и остварују своје потребе на начин који не угрожава друге. Оспособљавање ученика да упознају непосредно друштвено окружење, сопствено место у њему и да активно доприносе развоју школе по мери детета. Оспособљавање ученика да упознају и уважавају дечја права и да буду способни да активно учествују у њиховом остваривању.	-Сазнање о себи и другима -Комуникација, сарадња и социјална интеракција -Креативно изражавање -Вредновање, самовредновање и планирање 1. Хаде да се упознамо! 2. Ја сам ја, а ти си ти! 3. Моја права и моја одговорност 4. Осећања 5. Како се осећам у школи 6. Непожељна понашања у школи 7. Како да кажем? 8. Слушање 9. Неслушање 10. Сарадња 11. Шта 12. кад се то деси? 13. Поверење 14. Шта кад се то деси?

	15. Пажљиво са речима! 16. Извини и хвала! 17. Шта да радим када ме другови одбацују? 18. Наговорили су ме... 19. Може ли се сукоб спречити? 20. Како сукоб најбоље решити? 21. Посредовање у сукобу 22. Хајде да се договоримо! 23. Сада знам како са проблемима! 24. Шта можемо да урадимо да би нам у школи било лепше? 25. Уређујемо нашу учионицу 26. Изложба наших радова у холу школе 27. Моје описне оцене 28. Моје описне оцене 29. Да ли сам задовољан/задовољна својим оценама? 30. Да ли сам задовољан/задовољна својим оценама? 31. Шта се коме допада у школи? 32. Шта се коме не допада у школи? 33. Ко је крив, а ко је у праву? 34. Ја пре/ја после! 35. Ја пре/ја после! 36. Предлози активности за ЧОС за наредну школску годину!

Укупан број часова: 36

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Допунска настава

Предмет:	Допунска настава (српски језик)
Разред:	Први разред
Циљ :	Наставне теме
Да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности	1. Моторичке вежбе 2. Моторичке вежбе 3. Моторичке вежбе 4. Гласови и шчитавање слова 5. Писање и читање штампаних слова 6. Писање обрађених писаних слова 7. Писање слова и читање 8. Преписивање штампаног текста писаним словима 9. Преписивање штампаног текста писаним словима 10. Писање текстова писаним словима 11. Писање реченица 12. Стихови које си научио напамет 13. Читање текстова из читанке 14. Читање обрађених текстова 15. Састављање и писање реченица на тему Пролеће 16. Читање текстова који су обрађивани начасу српског језика 17. Читање текстова из читанке 18. Преписивање текстова писаним словима

Предмет:	Допунска настава (математика)
Разред:	Први разред
Циљ :	Наставне теме
Циљ допунске наставе је пружање додатне подршке ученицима који спорије усвајају знања или су били одсутни са часова и за оне који желе да утврде своје знање, са циљем разумевања, препознавања, отклањања нејасноћа и бржег и квалитетнијег усвајања знања, умења и вештина из наставног градива.	1. Предмети у простору и односи међу њима 2. Скуп, члан скупа, поређење скупова 3. Тачке, линије и њихови односи 4. Предмети облика квадрата и правоугаоника 5. Скуп, елемент скупа 6. Бројеви 1-5 7. Знак $+$, $<$, $>$, $=$ 8. Знак $-$, Сабирање и одузимање до 10, Нула 9. Сабирање и одузимање до 10 10. Замена места и здруживање сабирака 11. Сабирање и одузимање до 10 12. Сабирање и одузимање до 20 13. Задаци са две операције 14. За толико већи и за толико мањи број 15. Сабирање и одузимање десетица прве стотине 16. Сабирање и одузимање до 100 17. Мерење дужине 18. Мерење времена

Амбијентална настава

Предмет:		Стећи ћеш знање ако користиш природу за образовање		
Разред:	Први, други, трећи и четврти			
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник, број 11/2019, 6/2020, 7/2021, 1/2023 и 13/2023			
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Број часова по темама	
Циљ амбијенталне наставе је учење откривањем у непосредној животној околини, где се ученици сусрећу са природном и културном околином, људима који у њој живе и који су утицали на околину. Рад изван школе подстиче радост откривања, истраживања и стварања, погодан је за тимски рад, утиче на стварање квалитетних односа унутар васпитно-	Стазама здравља	-Припремање ученика за рад у природном амбијенту (Небеске столице-Копаоник), припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза -Реализација и евалуација амбијенталне наставе – Стазама здравља	2	
	У здравом телу здрав дух	-Припремање ученика за рад у природном амбијенту у близини школе , припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза -Реализација и евалуација амбијенталне наставе – У здравом телу здрав дух	2	
	Витешке игре	-Припремање ученика за рад у природном амбијенту у близини школе , припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза -Реализација и евалуација амбијенталне наставе – Витешке игре	2	

образовне групе и на тај начин утиче на развој интеркултуралних способности ученика.	Кување са децом, Плетисанка	-Припремање ученика за рад у природном амбијенту у школи , припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза	2
		-Реализација и евалуација амбијенталне наставе – Кување са децом,Плетисанка	2
	Трагови у снегу	Припремање ученика за рад у природном амбијенту у школском дворишту , припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза	
		-Реализација и евалуација амбијенталне наставе – Трагови у снегу, Прати моје кораке	
	Читај облаке , Мозаик	- Припремање ученика за рад у природном амбијенту у близини школе , припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза	2
		- Реализација и евалуација амбијенталне наставе – Читај облаке, Мозаик	
Обновљиви и необновљиви извори енергије		-Припремање ученика за рад у природном амбијенту на релацији Ђерекаре – Доње Левиће , припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза	2
		-Реализација и евалуација амбијенталне наставе – Обновљиви и необновљиви извори енергије	

Мој свет, чаробан и леп	-Припремање ученика за рад у природном амбијенту у Брзећу, припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза -Реализација и евалуација амбијенталне наставе – Мој свет, чаробан и леп	2
Евалуација	-Израда презентације, плаката, - изложба радова на основу реализоване амбијенталне наставе - Анализа рада секција	2

Укупно часова по темама: 18

Секција

Предмет:	Драмско-рецитаторска секција				
Разред:	III				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:					
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ и задатак рада ове секције је да се код ученика побуди интерес за рецитовањем, учењем рецитала и играказа. Секција подстиче развијање маште, креативности и оригиналности. Оспособљава ученике за лепо и изражајно рецитовање. Код ученика се развија љубав према књизи и лепоти поезије. Циљ рада ове секције је и препознати и развијати глумачки таленат ученика. Током увежбавања играказа, ученици уче текст, уче се правилно изражавати, уче основе глуме, уче мимику и гестове, те заједно изграђују потребне реквизите за наступе на школским	Договори о раду секције	-Уводни час, договор о раду -Укључивање ученика, чланови секције	- Упознат је са културом драмског стваралаштва -Развија драмски израз и осећај за лепоту позоришне уметности -Проучава текст (утврђивање теме и идејне основе; сукоби у драмској радњи; Ликови у делу – изглед, поступци, карактерне особине) -Упознат је са основним појмовима из позоришне представе -Прати позоришно дело;након гледања представе износи утиске. -Предлаже адекватне текстове за представу -Има развијен језички осећај за изражајно читање,рецитовање и казивање пред скупом -Оспособљен је за подешавање текста за потребе представе; подела улога	На часовима рецитаторско – драмске секције са ученицима је заступљен групни облик рада и рад у пару. Ученици се оспособљавају да се слободно уметнички изразе, стиче се самопоуздање, подстиче се сарадња и социјализација. На часовима драмске - рецитаторско секције остварује се корелација са предметима: српски језик, свет око нас, ликовна култура, музичко васпитање и физичко васпитање.	1
	Техника изражајног рецитовања	-Вежбе артикулације -Вежбе дикције -Акценатске вежбе -Вежбе паузе у рецитовању, понављање и рефрени			4
	Драмски елементи	-Вежбе визуелног контакта, мимике и гестикулације -Гледање позоришне представе			2
	Дан школе	-Гледање позоришне представе -Избор и анализа садржаја и подела задатака за припрему програма поводом Дана школе -Избор и анализа садржаја и подела задатака за припрему програма поводом Дана			6

приредбама.		школе -Увежбавање садржаја за Дан школе -Увежбавање садржаја за Дан школе -Увежбавање садржаја за Дан школе -Увежбавање садржаја за Дан школе -Увежбавање садржаја за Дан школе -Генерална проба пред наступ за Дан школе - Приредба поводом Дана школе	-Креативан је и оспособљен за стваралачки рад-распоредна проба-груписање лица и ствари на сцени Вјежба покрет и гест-распоредна проба -Развија музичке способности -Развија способност за концентрацију и способност за јавне наступе -Изражајно чита,рецитује и казује пред скупом -Развија интересовање за позоришну уметност -Развија интересовање за уметнички текст и савремену литературу -Стиче искуство и навику за колективни рад -Остварује глумачке способности -Правилно се изражава(акценат) -Изражава осећања мимиком, гестом и покретом -Оспособљен је за импровизацију -Правилно држи тело -Слободан је у експериментисању гласом и телом		
	Школско такмичење рецитатора	-Подела нових задатака за такмичење -Увежбавање садржаја за такмичење -Увежбавање садржаја за такмичење -Увежбавање садржаја за такмичење -Генерална проба пред такмичење -Школско такмичење -Осврт на постигнуте резултате на такмичењу		7	
	Свети Сава	-Избор и анализа садржаја и подела задатака за припрему програма поводом Савиндана -Увежбавање садржаја из програма за Савиндан -Увежбавање садржаја		10	

		из програма за Савиндан -Увежбавање садржаја из програма за Савиндан -Генерална проба пред наступ за Савиндан -Приредба поводом Савиндана	-Сарађује са другима -Оспособљен је за јавни наступ -Спонтан је у наступу и слободан је у понашању		
	Завршна приредба ученика разреда	-Избор садржаја за завршну приредбу -Увежбавање садржаја -Увежбавање садржаја -Увежбавање садржаја -Завршна приредба поводом завшетка разреда			5
	Сумирање рада	-Коментарисање рада секције, предлози за похвале и награде			1

Укупан број часова:36

5.1.2. ДРУГИ РАЗРЕД

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ДРУГИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

1. ЦИЉЕВИ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА СУ:

- 1) обезбеђивање добробити и подршка celovitom развоју ученика;
- 2) обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за celoviti развој ученика, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;
- 3) свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;
- 4) развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;
- 5) развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добробити животиња;
- 6) континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним сазнањима и образовној пракси;
- 7) развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења;
- 8) пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима;
- 9) развијање кључних компетенција за целоживотно учење, развијање међупредметних компетенција за потребе савремене науке и технологије;
- 10) развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;
- 11) оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота;
- 12) развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства;
- 13) развијање позитивних људских вредности;
- 14) развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву;
- 15) развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, развој толеранције и уважавање различитости;
- 16) развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и 93 националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине;

17) повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања и васпитања, завршавање образовања и васпитања у предвиђеном року са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања;

18) повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништва Републике Србије као државе засноване на знању.

2. ПРОГРАМИ ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ И ПРОЦЕС УЧЕЊА

Структура програма свих наставних предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ наставе и учења предмета за први циклус образовања и васпитања. У табели у првој колони, дефинисани су предметни исходи за крај другог разреда, у другој колони дате су области и/или теме, а у трећој се налазе предметни садржаји. Иза табеле налазе се кључне речи садржаја програма и препоруке за остваривања наставе и учења конкретног предмета под насловом Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма. Програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама и могућностима ученика другог разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји више нису циљ сами по себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног наставног предмета. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних. Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних и општих међупредметних компетенција које желимо да наши ученици имају на крају основног образовања. Оријентација на процес учења и исходе брига је не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом. Програми наставе и учења намењени су, пре свега, наставницима који непосредно раде са ученицима, али и онима који на посредан начин узимају учешће у образовању и васпитању. Зато треба имати у виду да терминологија, која је коришћена у програмима наставе и учења, није намењена ученицима и треба је приликом дефинисања конкретних наставних јединица, било за непосредан рад са ученицима, било за потребе уџбеничких и дидактичких материјала, прилагодити узрасту ученика. Програми наставе и учења су наставницима полазна основа и педагошко полазиште за развијање образовно-васпитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и праћења и вредновања наставе и учења кроз сопствена промишљања, разговор са колегама итд.

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Обавезни предмети

Предмет:	СРПСКИ ЈЕЗИК				
Разред:	Други разред				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 16/2018, 3/2019, 5/2021 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења Српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.	КЊИЖЕВНОСТ	ШКОЛСКА ЛЕКТИРА Поезија Народна песма: Да вам певам што истина није/Мишја моба Народна песма: Мајка Јова у ружи родила/Санак иде низ улицу Јован Јовановић Змај: Пролећница/Хвала Војислав Илић: Први снег Бранко Ћопић: Огласи „Шумских новина“ (одломци), Болесник на три спрата Душан Радовић: Лепо је све што је мало, Мама Драган Лукић: Школа, Равнотежа Мирослав Антић: Тајна Душко Трифуновић: Два јарца Григор Витез: Дохвати ми, тата, мјесец Александар Сергејевич Пушкин: Бајка о рибару и рибици (читање у наставцима) Проза Народна прича: Свети Сава, отац и син/Свети Сава и отац и мати са малим дететом	– разликује књижевне врсте: песму, причу, басну, бајку, драмски текст; – одреди главни догађај, време и место дешавања у прочитаном тексту; – одреди редослед догађаја у тексту; – уочи главне и споредне ликове и разликује њихове позитивне и негативне особине; – разликује стих и строфу; – уочи стихове који се римују; – објасни значење пословице и поуке коју уочава у басни; – чита текст поштујући интонацију реченице/стиха; – изражајно рецитије	У настави књижевности најважније је код ученика развијати љубав према читању, градити осећај за лепо и вредно, васпитавати укус. Читање тражи време, истрајност и посвећеност, а неговање ових карактеристика представља основ за сва даља учења. Кроз читање књижевноуметничких текстова и у разговору о њима на часу гради се критичко мишљење, јер ученици треба да имају суд о поступцима и особинама ликова, као и о различитим догађајима у тексту. Посебно је важно што књижевност код деце интензивно развија емпатију, тиме што од читалаца тражи да се ставе на место другог и да разумеју најразличитије особине и поступке ликова. Настава књижевности јача национални и културни идентитет ученика, кроз упознавање своје књижевности и културе, као и	66

	Народна прича: Седам прUTOва Народна басна: Бик и зец/Коњ и магарац Доситеј Обрадовић: Пас и његова сенка/Коњ и магаре Десанка Максимовић: Бајка о лабуду Гроздана Олујић: Шаренорепа Градимиp Стојковић: Деда Милоје Мирјана Стефановић: Златне рибице не праве штету Ђани Родари: Кад дедица не зна да прича приче Су Ју Ђин: Свитац тражи пријатеља Феликс Салтен: Бамби (одломак по избору) Драмски текстови Александар Поповић: Два писма Ана Миловановић: Слатка математика Гвидо Тартаља: Оцене Тоде Николетић: Шума живот значи Популарни и информативни текстови Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу о значајним личностима српског језика, књижевности и културе (Доситеј Обрадовић (баснописац), Никола Тесла (приче из детињства), знаменита завичајна личност и др.) ДОМАЋА ЛЕКТИРА 1. Избор из кратких народних умотворина (загонетке, пословице, брзалице, питалице, разбрајалице) 2. Ханс Кристијан Андерсен: Принцеа на зрну грашка,	песму; – изводи драмске текстове; – износи своје мишљење о тексту;	књижевности и културе других народа. Школска лектира је разврстана по књижевним родовима - поезија, проза, драмски текстови за децу и обогаћена избором научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део школске лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном националном корпусу, али је обогаћен и делима за децу из светске књижевности. Избор дела примерен је узрасту ученика. Поједина дела из обавезног корпуса су изборна. Учитељу се пружа могућност да изабере да ли ће на часовима обрађивати: - народну песму Да вам певам што истина није или Мишја моба; - народну песму Мајка Јова у ружи родила или Санак иде низ улицу; - народну причу Свети Сава, отац и син или Свети Сава и отац и мати са малим дететом; - једну од две народне басне и једну од две басне Доситеја Обрадовића. Приликом обраде драмских текстова за децу ученици се мотивишу на читав низ стваралачких активности које настају поводом дела (сценски наступ - извођење драмског текста, драмска игра,	

		Царево ново одело, Девојчица са шибицама 3. Десанка Максимовић: Ако је веровати мојој баки, Прстен на морском дну, Бајка о трешњи, Сликарка зима, Како су пужу украли кућу, Три патуљка, Чика-Мраз, Божић-батини цртежи, Траве говоре бакиним гласом, Орашчићи-палчићи, Кћи вилиног коњица (три бајке по избору ученика) 4. Љубивоје Ршумовић, избор из збирке песама Ма шта ми рече (Једног дана, Др, Десет љутих гусара, Ишли смо у Африку, Ако желиш мишице, Уторак вече ма шта ми рече, Има један, Телефонијада, Дете, Вуче вуче бубо лења, Вук и овца) 5. Драгомир Ђорђевић, избор песама (Кад сам био мали, Бабе су нам сјајне, Рецепт за деду, Све су мајке, Ја сам био срећно дете, Једном давно ко зна када, Првоаприлска песма, Ми имамо машту, Тајанствена песма, Бити пекар то је сјајно, Успон једног лава, Стонога, Вештице су само трик) 6. Избор из кратких прича за децу: Бранко Стевановић, Прича из ормана, Весна Видојевић Гајевић, Бркљача, Дејан Алексић, Једном је један дечко зевнуо.		луткарска игра, драмски дијалози, гледање дечје позоришне представе, снимање и коментарисање драматизованих одломака). Притом ученици усвајају и правила примереног понашања у позоришту. Развијање књижевних појмова код ученика не подразумева учење дефиниција, већ именовање и описно образлагање појма; уочавање улоге одређеног појма у књижевноуметничком тексту. Књижевна дела која су доживела екранизацију (Бамби, Бајка о рибару и рибици, Царево ново одело, Принцеца на зрну грашка, Девојчица са шибицама) могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевности и филма, чиме ученици могу доћи до закључка о природи два медија и развијати своју медијску писменост. Ученици се могу упутити и на друге филмове са сличном тематиком (дечје авантуре или авантуре у фантастичном свету, одрастање усамљеног детета и сл.).	

		Књижевни појмови: - стих, строфа, рима; - народна успаванка; - басна; - бајка; - тема, место и време збивања, редослед догађаја; - главни и споредни лик (изглед, основне особине и поступци); - лица у драмском тексту за децу.			
	ЈЕЗИК Граматика, правопис и оротоеџија	Глас и слог; самогласници и сугласници. Врсте речи: именице (властите и заједничке); род и број именица; глаголи; глаголска времена: прошло, садашње, будуће време; потврдни и одрични глаголски облици; придеви (описни); бројеви (основни и редни). Реченице: обавештајне, упитне, заповедне и узвичне. Потврдне и одричне реченице. Велико слово: писање назива држава, градова и села (једночланих и вишечланих) и једночланих географских назива. Спојено и одвојено писање речи: писање речце ли и речце не уз глаголе. Интерпункција: тачка (на крају реченице и иза редног	– разликује глас и слог и препозна самогласнике и сугласнике; – разликује врсте речи у типичним случајевима; – одреди основне граматичке категорије именица и глагола; – разликује реченице по облику и значењу; – поштује и примењује основна правописна правила;	Разликовање гласа и слога у изговорном смислу - слог се објашњава само на основу типичних случајева са самогласником на крају слога док се други случајеви обрађују у вишим разредима. Пожељно је направити корелацију са наставом музичке културе (указати им на то да песме певају тако што деле речи на слоге). Из морфологије се развијају основна знања о именицама, глаголима, придевима и бројевима. За сваку врсту речи најпре се уводи појам, а затим разликовање подврста. Нпр. најпре треба радити на схватању појма именице као врсте речи и то на типичним примерима властитих и заједничких именица. Након тога уводи се разликовање подврста именица:	48

		броја); две тачке и запета у набрајању; писање датума арапским и римским цифрама. Писање скраћеница: (мерне јединице и опште скраћенице ОШ, бр., итд., стр. инпр.).		властитих и заједничких. У вези са глаголима, најпре се обрађује глагол као врста речи, а онда се уводи разликовање категорије времена. Бројеве као врсту речи треба повезати са наставом математике. Синтаксичка знања се надовезују на већ научена и проширују разликовањем реченица по облику и значењу. Правописна правила ученици усвајају постепено, уз понављање и вежбање већ наученог и уз упознавање са новим садржајима, и то путем различитих вежбања како на нивоу речи тако и на нивоу реченица и текстова. Пожељно је направити корелацију са наставом математике у вези са писањем скраћеница за мерне јединице ћириличким и латиничким писмом. Потребно је да ученици усвоје правилно писање општих скраћеница које свакодневно користе, и то само пет: ОШ, бр., итд., стр. и нпр. Правописне вежбе омогућавају ученицима да посебно обрате пажњу на правописне захтеве и на њихову улогу у тексту. Системска примена одговарајућих	

				правописних вежби омогућава да теоријско правописно знање благовремено пређе у умење, као и да правописна правила ученици практично и спонтано примењују. Правописне вежбе представљају најбољи начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. У овом узрасту требало би примењивати просте правописне вежбе које су погодне да се савлада само једно правописно правило из једне правописне области. Правописне вежбе је потребно припремити и притом поштовати принцип поступности, систематичности, јединства теорије и праксе. Приликом савлађивања правописних начела погодне могу бити следеће правописне вежбе: преписивање, диктат и самостално писање.	

	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Друго писмо (латиница): штампана и писана слова. Разумевање прочитаног кроз одговоре на питања. План за препричавање кратких текстова (лирских, епских, драмских) састављен од уопштених питања. План описивања на основу непосредног посматрања. Правописне вежбе: преписивање, диктат и самостално писање. Језичке вежбе: загонетке, ребуси, укрштене речи, осмосмерке, асоцијације, састављање реченица, проширивање задатих реченица. Лексичко-семантичке вежбе: допуњавање реченица, опис бића и предмета. Сценско приказивање драмског/драматизованог текста.	– користи различите облике усменог и писменог изражавања - препричавање, причање, описивање; – правилно састави дужу и потпуну реченицу и споји више реченица у краћу целину; – учествује у разговору и пажљиво слуша саговорника; – разликује основне делове текста (наслов, пасус, име аутора, садржај); – изражајно чита ћирилички текст.	Језичка култура ученика негује се и кроз игровне активности, посебно кроз језичке вежбе. Врсте игара потребно је одабрати према интересовањима ученика или у контексту наставног садржаја. То могу бити разговорне игре, на пример, разговор са књижевним ликом, затим ситуационе игре, односно стварне ситуације, на пример, разговор у продавници, разговор код лекара. Могу се одабрати и ребуси, загонетке, питалице, брзалице, разбрајалице, једноставне укрштене речи, осмосмерке, асоцијације, састављање реченица, проширивање задатих реченица. Лексичко-семантичке вежбе служе да се богати речник ученика и да се укаже на различите могућности приликом избора речи и израза и упуту на њихову сврсисходнију употребу. Применом лексичко-семантичких вежби код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и	66

				повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику. Врсте ових вежби, такође, треба усагласити са интересовањима ученика и наставним садржајима. Смисао за прецизно изражавање и разумевање значења речи и израза развија се кроз различите вежбе, на пример опис бића и предмета, а за ученике овог узраста изазовне могу бити и вежбе допуњавања реченица (на пример, дати реченице у којима недостаје глагол).	

Укупан број часова: 180

Предмет:	Енглески језик				
Разред:	Други разред				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Правилник је објављен у "Сл. гласнику РС" - Просветни гласник, бр. 16/2018, 3/2019, 5/2021 и 13/2023				
/Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини поступци остваривања програма	Укупан Број часова

Циљ наставе и учења страног језика у основном образовању и васпитању једасе ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.	1) Лични идентитет 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.) 3) Географске особености 4) Србија – моја домовина 5) Становање – форме, навике 6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине 7) Временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост –	<i>Hi! Hello. Good morning/afternoon/evening/night. How are you? I'm fine, thank you, and you? Goodbye. Bye. See you (later/tomorrow). Have a nice day/weekend! Thanks, same to you!</i> (Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости. <i>My name's Maria /I'm Maria. What's your name? What's your phone number? It's... This is my friend. His name's /name is Marko. Maria, this is Barbara. Barbara, this is Maria. This is Miss Ivona. She's my teacher. That is Mr Jones. He's a doctor. Who's this/that? It's my father. Is this your family? She's not my sister, she's my friend. Who's in the picture? It's my brother. His name's Milan. How old is he? He's 12.</i>	– поздравити и отпоздравити, примењујући најједноставнија језичка средства; – представити себе и другог; – разумети јасно постављена једноставна питања личне природе и одговарати на њих; – разумети кратка и једноставна упутства иналоге и реаговати на њих; – дајати кратка и једноставна упутства и налоге; – разумети позиви реагује на њега; – упутити позив на заједничку активност; – разумети кратке и	рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче развој когнитивних способности ученика (планирање, запажање, анализа, вредновање, закључивање итд.); – за увођење новог лексичког материјала користити познате граматичке структуре и обрнуто, а нарочито на nižем узрасту треба користити интернационализме и речи које су им познате, као и визуализацију као средство семантиком	У оквиру једног модула у уџбенику могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегрисане тематске области за појединачне модуле. 72

	будућност) 8) Школа и школски живот 9) Млади–живот деце и омладине 10) Здравље и хигијена 11) Емоције (љубав према породици, друговима) 12) Превозна средства 13) Временске прилике 14) Уметност за децу (нарочито модерна књижевност за децу; пригодне традиционалне и модерне песме) 15) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници) 16) Слободно време – забава, разонода, хобији 17) Исхрана и гастрономске	Личнезаменицеуфункцијисубјекта – I, you ... Присвојнипридеви–my,your... Показнезаменице–this,that Глаголтobe–thePresentSimpleTense Питања са Who/What/How (old) Основни бројеви (1–20) (Интер)културни садржаји: Препознавање најосновнијих сличности и разлика у начину упознавања, представљања и размене основних личних података у нашој земљи и земљама енглеског говорног подручја. <i>Let's start/begin. Are you ready? Quiet, please. Listen to me! Look! Look at me/the picture! Sit down. Stand up. Turn around. Jump. Say hello/goodbye to your friend.</i> <i>Open/Close your books/notebooks. Put down your pencils. Pick up the rubber. Wash your hands. Open the window, please. Come in/over here/to the board. Give me your book, please. Don't do that. Listen and say/chant/sing/do/number/find /match/draw/paint/repeat...</i> Cut <i>Colour the door yellow. Count from ... to My turn now. Touch your eyes. Move your body. Put on your T-shirt. Take off your shoes. Hurry up! Quick! Watch out! I understand/ I don't understand. I'm</i>	једноставне молбе и реагује на њих; – упути кратке и једноставне молбе; - Упути извињења на једноставан начин; – разуме једноставно исказане честитке и одговара на њих; – упути једноставне честитке; – препозна и именује бића, предмете и места из непосредног окружења; – разуме једноставне описе бића, предмета и места; – опише бића, предмете и места користећи једноставна језичка средства; – разумје свакодневне исказе у вези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази основне потребе, осете и осећања кратким и једноставним језичким средствима;	часа, препоручује се динамично смењивање техника/активности које не битре балода трају дуже од 15 минута. Слушање и реаговање на упутства наставника на страном језику или са аудио-записа (слушај, пиши – од трећег разреда, повежи, одреди, пронађи, али и активности у вези са радом у учионици: нацртај, исеци, обој, отвори/затвори свеску, итд.) Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације, итд.) Мануелне активности (израда паноя, презентација, зидних новина, постера и сл.) Вежбе слушања (према упутствима	126

	навике 18) Путовања 19) Мода и облачење 20) Спорт 21) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења	<i>finished.</i> Императив Присвојни придеви – <i>my, your...</i> (Интер)културни садржаји: Поштовање основних норми учтивости; дечје песме одговарајућег садржаја. <i>Let's play football/the memory game/go to the park/sing. It's time for lunch/school! Come and play with me! Come to my birthday party. Cool! Super! Great! OK. All right.</i> <i>Sorry, I can't.</i> Императив (Интер)културни садржаји: Прикладно прихватање и одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода <i>Can /May I have an apple, please? Yes, here you are. Thank you/Thank you, Maria</i> <i>/Thanks. You're welcome. No, sorry/Not now/No, you can't. Can you help me, please?</i> <i>Can/May I have some water, please?</i> <i>Can/May I go to the toilet/go out/come in? Excuse</i> <i>me, Teacher, ...? I can't see. Can you move, please? Sorry, can you repeat that, please?</i> <i>I'm sorry I'm late. It's OK. No problem.</i> Модални глаголи за изражавање молбе – <i>can/may</i>	– разуме једноставна обавештења о положају у простору и реагује на њих; – тражи и пружи кратка и једноставна обавештења о положају у простору; – разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на хронолошко и метеоролошко време – разуме једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих; – тражи и даје једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање; – разуме једноставне исказе за изражавање -разуме једноставне исказе за изражавање допадања/недопадања и реагује на њих	наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.) Игре примерене узрасту и дидактичком захтеву (за загревање, развијање пажње и концентрације, јачање мотивације, увођење нове језичке грађе или пак утврђивање). Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добрима, волим/не волим, компарације...). Решавање „проблем-ситуација” у разреду, тј. договори и мини-пројекти. „Превођење” исказа у гест и геста у исказ. Заједничко	127

		(Интер)културни садржаји: Pravila učtivr komunikacije <i>Happy birthday to you! Here's a present for you! It's New Year's Eve. Happy New Year!</i> <i>It's Christmas Eve. Merry Christmas!</i> <i>It's Valentine's Day! Happy Valentine's Day! Happy</i> <i>Easter! Thanks, same to you! Hurray!</i> (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и начин обележавања/прославе и честитања; пригодне деčјепесме и игре. <i>What's this/that? It's a/an... Is it a/an...? It's not a pen, it's a pencil. It's not short, it's long. What colour is it? It's grey. The crayon is grey. She's got a small nose and big blue eyes. She's wearing a white dress. I've got two hands and two feet. Has he got four legs? No, he hasn't, he's got two legs. This is my house. It's got big windows. Has it got a garden? There's a park/toyshop/supermarket in my town. There are two playgrounds, too.</i> Глаголи <i>have got, to be</i> за давање описа Егзистенцијално <i>There is/are...</i> Правилна множина именица: <i>leg</i> –	– тражи мишљење и изражава допадање/недопадање једноставним језичким средствима; – разуме једноставне исказе које се односе на изражавање способности; – тражи информацију о туђим способностима и саопшти шта он/она или неко друг може/не може/уме/не уме да уради; – разуме саопшти једноставне исказе који се односе на бројеве и количине.	прављење илустрованих материјала (планирање различитих активности, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације). изације.	128

		<i>legs, arm – arms...</i> Неправилна множина основних именица: <i>foot – feet...</i> <i>The Present Continuous Tense</i> за описивање тренутних радњи. (Интер)културни садржаји: Дечје песме и приче одговарајућег садржаја. <i>I'm not thirsty, I'm hungry. Here's a sandwich for you. Do you want some water? Yes, please. I want fruit. No, thank you. I'm so happy/sad! Are you hot/cold?</i> <i>The Present Simple Tense (be, want)</i> (Интер)културни садржаји: Правила учтивог комуникације. <i>Where's my dad? Is he in the house? No, he's in the garage. Where's your dog? It's in the garden. Where's my bag? It's under the chair/in the wardrobe. Where's the toilet? It's here/over there.</i> Прилози и предлози за изражавање положаја и просторних односа – <i>here, there, in, on, under</i> Питања са <i>Where</i> (Интер)културни садржаји: Културна станавања: село, град. <i>What day is it today? It's Monday. It's cold and rainy today.</i>			

		<i>The Present Simple Tense</i> глаголато Питања са <i>What</i>			

		(Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед места. <i>This is my ball. Is that your bike? I've got a dog. Have you got a pet? He/She's got two brothers. Who's got a /an...? Here's your pen.</i> Присвојни придев и <i>your</i>... Have got за изражавање припадања/поседовања (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, кућни љубимци, играчке. <i>Do you like orange juice? Yes, I do. /No, I don't. I like fish and chips, but I don't like chicken or rice. Do you like games? I love my family.</i> <i>The Present Simple Tense</i> глагола like/love. (Интер)културни садржаји: Храна и пиће/породица <i>I can/can't sing. I can draw, but I can't read. Can you swim? Yes, I can. No, I can't. No, but I can run This is my parrot. It can talk. A penguin can't fly.</i> Модални глагол <i>can</i> за изражавање способности. (Интер)културни садржаји:			

		Школске активности, кућни љубимци и свет природе <i>How many balls? 15 balls.</i> Основни бројеви до 20. Правилна множина именица. Питања са How many. (Интер)културни садржаји: Школско окружење.			

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда првог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. У оквиру једног модула у уџбенику могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегрисане тематске области за појединачне модуле.

Укупан број часова: 72

Предмет:	МАТЕМАТИКА				
Разред:	Други разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 16/2018, 3/2019, 5/2021 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.	БРОЈЕВИ	Први део Сабирање и одузимање са преласком. Замена места и здруживање сабирака. Веза сабирања и одузимања. Једначине са једном операцијом (сабирање или одузимање). Римске цифре I, V, X, L, C Други део Множење и дељење (таблично) Нула и јединица као чиниоци; нула као дељеник. Замена места и здруживање чинилаца. Трећи део Редослед рачунских операција. Множење и дељење збира и разлике бројем. Веза множења и дељења. Једначине са једном операцијом (множење или дељење). Бројевни изрази. Формирање изрази на основу реалистичних ситуација. Разломци облика $1 \leq n \leq 10$, визуелно и симболичко представљање.	- одреди десетице најближе датом броју; - усмено сабира и одузима бројеве до 100; - користи појмове чинилац, производ, дељеник, делилац, количник, садржалац; - примени замену места и здруживање сабирака и чинилаца ради лакшег рачунања; - усмено множи и дели у оквиру прве стотине; - израчуна вредност бројевног израза са највише две операције; - реши текстуални задатак постављањем израза са највише две рачунске операције и провери тачност решења; - одреди непознати број у једначини са једном аритметичком операцијом; - одреди делове (облика) дате величине;	Већина исхода теме Бројеви се остварује спирално (у сваком разреду се градиво из ове области надовезује и проширује), исходи који се остваре у оквиру једног блока бројева, касније се проширују на остале блокове бројева. Развој појма броја и бројевног низа наставак је сазнања о бројевима, стеченог у првом разреду. Сабирање и одузимање до 100 обухвата све облике усменог поступка сабирања и одузимања. Потребно је темељно обнављање таблица сабирања и одузимања до 20, јер су оне основ за даље упознавање ових операција у блоку бројева до 100. Правила замене места сабирака и здруживања сабирака обнављају се кроз очигледне примере и описују реторички, без формулског записа. За илустрацију правила користе се манипулативна средства као и визуелни прикази. Ученике кроз	55 + 90

			- изрази одређену суму новца преко различитих апоена; - прочита број записан римским цифрама и напише дати број римским цифрама; - прикаже мањи број података у табlici и стубичастим дијаграмом; - уочи правило и одреди следећи члан започетог низа;	примере наводити на логичко разумевање и функционалну примену замене места сабирака и здруживања сабирака. Овде пре свега треба водити рачуна о мисаоном процесу ученика који треба да буде у директној вези са оним што ученик записује приликом решавања проблема. Ученици ће кроз примере увидети сврсисходност замене места сабирака, као и њихово здруживање, а не постојање ових својстава ради њих самих. Аритметичка операција множења упознаје се као поновљено сабирање (сабирање једнаких сабирака). Скуповно, производ је број елемената уније дисјунктних једнакобројних скупова. Посматрају се разни примери који представљају мултипликативну схему тј. описују се ситуације (речима, скуповима, визуелно $m \times n$ дијаграмима) када на m места имамо по n елемената.	
	ГЕОМЕТРИЈА	Први део Дуж, права и полуправа. Тачка и права. Отворена и затворена изломљена линија. Графичко надовезивање дужи. Дужина изломљене линије. Обим	- разликује дуж, полуправу и праву; - одреди дужину изломљене линије (графички и рачунски);	На почетку ове теме обновити градиво првог разреда које је повезано са овом темом: тачка, права, крива и изломљена линија, дуж, отворена и затворена линија. У	

		геометријских фигура без употребе формула. Други део Цртање правоугаоника, квадрата и троугла на квадратној мрежи, на тачкастој мрежи. Симетричне фигуре. Подударност фигура (интуитивно).	- одреди обим геометријске фигуре; - нацрта правоугаоник, квадрат и троугао на квадратној мрежи и тачкастој мрежи; - уочи подударне фигуре на датом цртежу; - уочи симетричне фигуре; - допуни дати цртеж тако да добијена фигура буде симетрична у односу на дату праву;	другом разреду наставља се развој просторног сазнања. Права се уводи као права линија која нема ни почетак ни крај, а полуправа као део праве који је ограничен са једне стране. За означавање тачака, правих, полуправих и дужи користити правилну математичку нотацију (А, р, Ар и АВ). Разликују се отворене и затворене изломљене линије и уводи појам дужине изломљене линије (графички и рачунски) и њено обележавање. Упознаје се појам обима геометријске фигуре прво визуелно, као дужина линије добијене графичким надовезивањем дужи чије су дужине једнаке дужини страница посматране фигуре, а затим рачунски, без употребе формула. Мерењем дужине добијене дужи ученици треба да се увере да је дужина добијене дужи једнака збиру дужина које су добили сабирањем дужина појединачних дужи. На овај начин одређивати и обим троугла, квадрата и правоугаоника, а одговарајуће формуле су предвиђене за	8 + 14

				следећи разред. Цртају се правоугаоник и квадрат пратећи линије квадратне мреже односно спајањем тачака на тачкастој мрежи. Цртање ових фигура на квадратној и тачкастој мрежи помоћу лењира је добра вежба за развој фине моторике и развијање прецизности и уредности код ученика. Осим тога, корисни су и задаци у којима дати правоугаоник, квадрат или троугао треба померити у квадратној мрежи за задати број страница квадратића нагоре, надоле, надесно или налево, како би се овај део градива повезао са градивом претходног разреда.	
	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	Мерење дужине стандардним мерним јединицама (m, dm, cm). Мерење времена (дан, месец, година, час, минут).	- изрази дужину у различитим јединицама за мерење дужине; - измери дужину дужи и нацрта дуж дате дужине - чита и запише време са часовника; - користи јединице за време у једноставним ситуацијама	У оквиру области мерења уведе се стандардне мерне јединице за дужину метар, дециметар и центиметар (m, dm, cm), на супрот стандардним јединицама мере које су ученици упознали у првом разреду. Стандардне јединице мере треба користити у практичним активностима које обухватају цртање дужи задате дужине, мерење и процењивање дужине објеката и растојања у непосредној околини.	5 + 8

				Решавањем задатка израчунавања дужине развијају се способности изражавања дужине у различитим мерним јединицама као и претварања већих мерних јединица у мање и обрнуто. При рачунању треба водити рачуна о правилном математичком запису. Исто тако, неопходно је и да ученици вежбају да процењују дужине/растојања, провере тачност процене мерењем, а потом и анализирају значајност направљене грешке. Овде треба ученике упознати са тим да се процењивање често користи у свакодневним ситуацијама.	

Укупан број часова: 180

Предмет:	СВЕТ ОКО НАС				
Разред:	Други разред				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 16/2018, 3/2019, 5/2021 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења Света око нас јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање	ДРУГИ И ЈА	Групе људи: родбина, (ван)школска заједница, становници насеља. Права и обавезе чланова група. Однос потреба и жеља. Правила понашања појединаца и	- оствари права и обавезе у односу на правила понашања у групама којима припада;	При остваривању циља и предметних исхода Света око нас мора се имати у виду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодвојиви	7 + 6

способности за одговоран живот у њему.		група. Породични, школски и празници насеља.	- прихвати последице када прекрши правила понашања; - понаша се тако да уважава различитости других људи; - сарађује са другима у групи на заједничким активностима; - препозна грб, заставу и химну Републике Србије и примерено се понаша према симболима; - идентификује групе људи којима припада и своју улогу у њима; - разликује потребе од жеља на једноставним примерима из сопственог живота; - повеже личну хигијену, боравак у природи, физичку активност и разноврсну исхрану са очувањем здравља; - повеже резултате	у наставном процесу. У програму су дефинисани исходи које треба развијати помоћу препоручених садржаја, адекватних метода наставе и учења и активности ученика. Концепт наставе засноване на исходима подразумева наставу чији превасходни циљ није преношење предметних садржаја, већ развој и овладавање знањима као основе на којој се развијају разноврсна умења. У том смислу, програм наставе и учења нуди садржински оквир, а учитељ има слободу да уместо њих изабере и неке друге садржаје уколико сматра да су ти садржаји примеренији средини у којој ученици живе, узрасним и развојним карактеристикама ученика и њиховим интересовањима. Суштина је у томе да садржаји буду у функцији остваривања исхода, а не сами себи циљ. Учитељ има значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика како би водио ученике ка остваривању датог исхода. Већина предметних исхода постиже се кроз непосредну истраживачку активност деце и ненаметљив подстицај и подршку наставника. Пожељне су активности које омогућају	

			рада са уложеним трудом; - одржава личну хигијену руку, зуба и чулних органа.	интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине. Најефикасније методе учења јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања. Потребно је стварање ситуација учења у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Значајне активности ученика у оквиру предмета Свет око нас су:- посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика); - описивање - вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања; - процењивање - самостално одмеравање; - груписање - уочавање сличности и различитости ради класификовања; - праћење - континуирано посматрање ради запажања промена; - бележење - записивање графичко, симболичко, електронско	
	КУЛТУРА ЖИВЉЕЊА	Симболи Републике Србије: грб, застава и химна. Типови насеља: село, град. Здрав начин живота: хигијена тела, разноврсна исхрана, број obroka, боравак у природи и физичка активност. Врсте саобраћаја (копнени, водни и ваздушни и одговарајућа превозна средства). Безбедно понашање у саобраћају у насељу (кретање улицом и путем без тротоара, прелажење улице и пута без пешачког прелаза. Правила понашања у превозним средствима (аутомобил и јавни превоз). Временске непогоде (олуја, град, мећава) и безбедно понашање у затвореном и на отвореном простору.	- одреди тип насеља на основу његових карактеристика; - оствари права и обавезе у односу на правила понашања у групама којима припада; - идентификује групе људи којима припада и своју улогу у њима; - сарађује са другима у групи на заједничким активностима; - понаша се тако да уважава различитости других људи; - примени правила културног и безбедног понашања у саобраћају и превозним средствима у насељу са околином;	интеракцију са физичком и социјалном средином, јер доприносе спознавању света око нас, тако што се откривају односи и упознају својства и карактеристике предмета, бића, појава и процеса и стичу се социјалне вештине. Најефикасније методе учења јесу оне методе које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања. Потребно је стварање ситуација учења у којима ће доћи до изражаја различите активности ученика које омогућују различите начине учења. Значајне активности ученика у оквиру предмета Свет око нас су:- посматрање са усмереном и концентрисаном пажњом ради јасног запажања и уочавања света у окружењу (уочавање видних карактеристика); - описивање - вербално или ликовно изражавање спољашњих и унутрашњих запажања; - процењивање - самостално одмеравање; - груписање - уочавање сличности и различитости ради класификовања; - праћење - континуирано посматрање ради запажања промена; - бележење - записивање графичко, симболичко, електронско	10 + 6

			- именује занимања људи у свом насељу са околином; - пронађе тражени објект у насељу помоћу адресе / карактеристичних објеката; - разликује облике рељефа у свом насељу и околини; - разликује облике и делове површинских вода у свом насељу и околини.	бележење опажања; - практиковање - у настави, свакодневном животу и спонтаној игри и раду; - експериментисање - намерно модификоване активности, огледи које изводи сам ученик; - истраживање - испитивање својстава и особина, веза и узрочно-последичних односа; - сакупљање - прављење колекција, збирки, албума из природног и друштвеног окружења; - стварање - креативна продукција; - играње - дидактичке, едукативне и спонтане игре; - активности у оквиру мини-пројекта - осмишљавање и реализација.	
	КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОРУ	Различити облици кретања тела (хода, скаче, трчи, пада, лети, плива, котрља се, клизи). Утицај облика тела, подлоге и средине на кретање по равној подлози и пређено растојање тела. Сналажење у насељу помоћу адресе (улица, кућни број) и карактеристичних објеката. Сналажење у времену у односу на временске одреднице: минут, сат, дан, седмица, месец, година, датум, годишња доба. Средства за мерење времена: часовник, календар, лента времена.	- одабере начин кретања тела, узимајући у обзир облик тела, врсту подлоге и средину у којој се тело креће; - понаша се тако да уважава различитости својих вршњака и других људи; - сарађује са другима у групи на заједничким активностима; - наводи примере различитих облика	Ради прегледности, препоручени садржаји су дати у темама. Потребно је приликом тумачења исхода учења и препоручених садржаја у другом разреду стално имати у виду да се садржаји и одговарајући примери истражују и проналазе у оквиру насеља у коме ученици живе и његовој околини. Још једну карактеристику Света око нас у другом разреду чини истраживање феномена/ појма кретање у различитим контекстима и кроз различите теме - кретање и оријентација у насељу и времену; кретање, односно физичка активност као	11 + 6

			кретања у окружењу; - измери растојање које тело пређе током свог кретања; - одреди време помоћу часовника и календара користећи временске одреднице: сат, дан, седмица, месец, година; - забележи и прочита податке из личног живота помоћу ленте времена; - повеже резултате рада са уложеним трудом; - изведе једноставне огледе пратећи упутства.	један од предуслова за развијање здравих животних навика; кретање тела различитих облика по различитим подлогама и кроз различите средине; различити начини (по)кретања живих бића; кретање превозних средстава и класификација саобраћаја у складу са средином кроз коју се крећу превозна средства. У оквиру теме Други и ја налазе се садржаји интердисциплинарног карактера који се односе на ученика као друштвено биће, његова права и обавезе у окружењу и друштвеним групама којима припада. У односу на први разред, када су у фокусу били права и обавезе у оквиру породице, школе и вршњачких група, сада су то: родбина, (ван)школске заједнице, односно права и обавезе становника насеља. Појам (ван)школске заједнице односи се, како на припадност, улоге и односе унутар школе, тако и на припадност, улоге и односе ученика у различитим групама у које се ученик укључује у складу са својим интересовањима и склоностима - спортски тимови, позоришне и фолклорне групе, групе за учење страних језика, математички клубови и сл. Наставак изучавања животних	
	РАЗНОВРСНОСТ ПРИРОДЕ	Рељеф и облици рељефа: узвишења, (брдо, планина) удубљења (долине, котлине) и равнице. Рељеф у насељу и околини. Облици појављивања воде: површинске воде (текуће, стајаће) и њихови делови (извор, ток, корито, обала). Површинске воде у насељу и околини. Заједничке особине живих бића (дисање, исхрана, раст, остављање потомства). Функције (улога) делова тела живих	- идентификује заједничке особине живих бића на примерима из окружења; - сарађује са другима у групи на заједничким активностима; - препозна примере повезаности живих бића са условима		12 + 7

		бића. Разноврсност биљака у окружењу (зељасте и дрвенасте; лишћарске и четинарске). Разноврсност животиња у околини (домаће и дивље; биљоједи, месоједи и сваштоједи). Значај биљака и животиња за човека. Улога човека у очувању природе (штедња производа који се користе у свакодневном животу, разврставање отпада на предвиђена места, брига о биљкама и животињама). Сунчева светлост и топлота, вода, ваздух и земљиште - неопходни услови за живот. Промене у природи и активности људи у зависности од годишњих доба.	живота; - разврста животиње из окружења на основу начина живота и начина исхране; - изведе једноставне огледе пратећи упутства; - разврста биљке из окружења на основу изгледа листа и стабла; - повеже делове тела живих бића са њиховом улогом/улогама; - негује и својим понашањем не угрожава биљке и животиње у окружењу; - наведе примере који показују значај биљака и животиња за човека; - повеже резултате рада са уложеним трудом; - повеже промене у природи и активности људи са годишњим добима;	потреба наставља се у правцу разликовања потреба и жеља ученика, на ученицима блиским примерима (нпр. да ли су нове патике заиста потребне или су само последица жеље ученика за новим и актуелним моделом). Кроз разматрање таквих примера ученицима се приближава концепт рационалне и штедљиве потрошње, што је повезано и са исходом који се односи на подстицање ученика на дуготрајнију употребу предмета кроз проналажење нове намене за већ коришћене предмете. И даље је потребно подстицати размишљање и дискусију не само о својим потребама већ и уважавање потреба и осећања других, што представља једну од суштински важних васпитних компоненти, не само овог предмета, већ и свих осталих. Кретање и сналажење у простору и времену је тема од великог значаја и у другом разреду. Ученици већ имају развијена искуства везана за ову тему, а задатак наставника је да та несистематизована, искуствена знања буду структурисана и освешћена и да омогуће ученику безбедно кретање и сналажење у непосредном окружењу. Приликом истраживања кретања	

			- безбедно поступа пре и током временских непогода; - штедљиво троши производе које користи у свакодневним ситуацијама; - разврста отпад на предвиђена места; - понаша се тако да уважава различитости других људи.	као физичког феномена (облици кретања, утицај облика тела на кретање...) пожељно је да се кретање тела по равной подлози изучава кроз практичне активности (огледе или експерименте). Утицај облика тела и подлоге по којој се тело креће разматра се кроз удаљеност коју тела прелазе у различитим ситуацијама, при чему је пожељно укључити не само процену растојања, већ и њено прецизно мерење уз коришћење мерних јединица за дужину које се уводе у математици у другом разреду. Ученике II разреда је потребно оспособљавати да ове и друге практичне активности реализују пратећи упутства (наставника или учбеника), бележећи уочено и да, на крају, уз мању или већу помоћ наставника формулишу једноставне закључке.	
	ЧОВЕК СТВАРА	Материјали (дрво, камен, метал, стакло, гума, пластика, папир, тканина, глина/пластелин) и производи људског рада. Еластичност материјала. Својства материјала одређују њихову употребу. Нова намена предмета направљених од различитих материјала. Занимања људи у граду и селу.	- сарађује са другима у групи на заједничким активностима; - одабере материјале који својим својствима највише одговарају употреби предмета; - истезањем, савијањем и сабијањем одреди својства материјала; - именује занимања људи у свом насељу и околини; - повеже резултате рада са уложеним трудом;		3 + 4

			- штедљиво троши производе које користи у свакодневним ситуацијама; - пронађе нову намену коришћеним предметима; - разврста отпад на предвиђена места.		

Укупан број часова: 72

Предмет:	ЛИКОВНА КУЛТУРА				
Разред:	Други разред				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 16/2018, 3/2019, 5/2021 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за	ОБЛИЦИ	Облици (светлост као услов за опажање облика; визуелне карактеристике природних и вештачких облика; дизајн предмета за свакодневну употребу). Супротности (обојено и безбојно, једноставно и	– користи материјал и прибор на безбедан и одговоран начин; – изрази одабраним материјалом и техникама своје емоције, машту, сећања и замисли; – користи једноставне	Облици се истражују посматрањем предмета из свих углова и/или са свих страна. Наставник пита ученике по чему препознају облик, на пример, флаше. Затим, тражи да поставе флашу у одговарајући	22+10

комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.		сложено, испупчено и удубљено, ближе и даље...). Облик и целина (истакнути део целине; везивање и спајање облика).	информације и одабрана ликовна дела као подстицај за стваралачки рад; – изражава, светлим или тамним бојама, свој доживљај уметничког дела; – идентификује истакнути део целине и визуелне супротности у свом окружењу; – преобликује, самостално или у сарадњи с другима, материјале и предмете за рециклажу; – упоређује свој и туђ естетски доживљај простора, дизајна и уметничких дела; – разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени.	положај тако да се види само дно. Ученици разговарају о томе да ли би препознали предмет да су видели само дно. Истраживање се током године наставља тако што ученици окрећу предмете за свакодневну употребу или облике из природе све док не пронађу положај када предмет/облик више не може да се препозна. Исто може да се ради са текстуром. Када се увелича фотографија текстуре, да ли се препознаје облик? На пример, када се посматрају увеличане шаре на крилима лептира или годови на пању? Наставник може да организује игру трагања за познатим облицима. Ученици посматрају мрље на поду, шаре на тлу, испупчења и удубљења на зидовима... и у њима траже познате облике.	
	СПОРАЗУМЕВАЊЕ	Тумачење (невербално и визуелно изражавање; садржај визуелних информација). Слика и реч (редослед радње у стрипу; знаци; лепо писање; честитке).	– користи материјал и прибор на безбедан и одговоран начин; – изрази одабраним материјалом и техникама своје емоције, машту, сећања и замисли; – користи једноставне информације и одабрана ликовна дела као подстицај за	Ако у најближем окружењу има облутака, могу да цртају и сликају на њима лица или шаре... Могу да истражују облик и боју бачене сенке. Наставник може да покаже ученицима фотографије неколико дизајнираних предмета исте намене. На пример, торбе уметника Тед Нотена (Ted Noten), Мери	10 + 4

			стваралачки рад; – упоређује свој и туђ естетски доживљај простора, дизајна и уметничких дела. – идентификује истакнути део целине и визуелне супротности у свом окружењу; – преобликује, самостално или у сарадњи с другима, материјале и предмете за рециклажу;	Френсис (Mary Frances) или Катлин Дастин (Kathleen Dustin). Ученици треба да уоче како је уметник дошао до такве идеје, где је пронашао подстицај за стварање... Ове активности подстичу ученике да размишљају о облицима, да пажљивије посматрају и да самостално проналазе мотивацију за ликовни рад. Симетрија се учи искуствено. Ученици могу да савијају једноставне оригами фигуре.	
	ЛИКОВНЕ ИГРЕ	Боја (светле и тамне боје; боја и облик; боја и звук). Замишљања (стварност и машта).	– користи материјал и прибор на безбедан и одговоран начин; – изрази одабраним материјалом и техникама своје емоције, машту, сећања и замисли; – преобликује, самостално или у сарадњи са другима, материјале и предмете за рециклажу; – тумачи једноставне визуелне информације које опажа у свакодневном животу; – упоређује свој и туђ естетски доживљај простора, дизајна и уметничких дела.	Почиње се од најједноставнијих: вртешка, писмо, обележивач страница... Важно је да вежбају прецизно савијање папира на пола (по дужини, ширини и дијагонали). Треба да испробају колико пута могу да пресавију папир различитих димензија. Додатни захтеви који могу да се поставе (уколико наставник процени да су реално изводљиви у конкретном одељењу) је истовремено цртање левом и десном руком или сликање одраза предела у води (као припрема, јер ће у старијим	4 + 8

	ПРОСТОР	Простор (обликовање простора - школа, учионица, соба; музеј). Кретање (кретање једног облика у простору; кретање више облика у простору). Сцена (маске, костими, реквизити).	– користи материјал и прибор на безбедан и одговоран начин; – изрази одабраним материјалом и техникама своје емоције, машту, сећања и замисли; – користи једноставне информације и одабрана ликовна дела као подстицај за стваралачки рад; – изражава, светлим или тамним бојама, свој доживљај уметничког дела; – упоређује свој и туђ естетски доживљај простора, дизајна и уметничких дела. – повезује уметничко занимање и одговарајуће продукте; – пружи основне информације о одабраном музеју;	разредима учити о асиметричној равнотежи).	8 + 6

Укупан број часова: 72

Предмет:	МУЗИЧКА КУЛТУРА				
Разред:	Други разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 16/2018, 3/2019, 5/2021 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења Музичке културе је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Уметничка музика у цртаним и анимираним филмовима. Однос звук-лик, музика-радња. Композиције које илуструју различита осећања. Звук и тон (извори) - звуци из природе и окружења. Тон: боја (различити гласови и инструменти), трајање (кратак-дуг), јачина (гласан-тих), висина (висок-дубок). Композиције које илуструју различите боје људског гласа и инструмената. Музички дијалог (хор, глас и хор, глас и инструмент, два гласа, два инструмента, један свирач, група свирача, оркестар). Различити жанрови везани за ситуације значајне у животу ученика. Музичка прича. Композиције различитог карактера и елементи музичке изражајности (мелодијска линија, темпо, ритам, динамика).	- објасни својим речима утиске о слушаном делу, особине тона, доживљај прегласне музике и њеног утицаја на тело; - разликује различите инструменте по боји звука и изражајним могућностима; - издвоји основне музичке изражајне елементе; - препозна музичку тему или карактеристични мотив који се понавља у слушаном делу; - повезује карактер дела са изражајним музичким елементима и инструментима;	Процес учења базира се на избору најупечатљивијих музичких примера (за слушање или извођење музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући емоционални доживљај. На часу треба да преовлађују активности којима се развијају знања, вештине и ставови садржани у дефинисаним исходима за конкретан час. Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Композиције које се слушају својим трајањем и садржајем треба да одговарају опажајним могућностима ученика. Композиција се први пут увек слуша у целини (демонстративно слушање), са унапред постављеним задатком за слушање музике -	20 +7

		Музички бонтон. Музика и здравље. Носиоци звука (цеде плејер, рачунар...).		уочавање извођачког медија: инструментално или вокално (соло, групно) или оркестарско музицирање.	
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Изговор бројалице у ритму уз покрет. Звучне ономотопеје и илустрације Правилан начин певања - држање тела и дисање. Правилна дикција - изговарање брзалица и бројалица. Певање песама по слуху различитог садржаја и карактера. Певање песама уз покрет - песме уз игру и народне песме. Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова уз боју (а1 бела, ха1 љубичаста боја). Дечји и алтернативни инструменти и начини свирања на њима. Инструментална пратња по слуху уз бројалице и песме - пулс, ритам, груписање удара. Певање и извођење музичких игара уз свирање на дечјим инструментима - песме уз игру, дидактичке игре, музичке драматизације. Свирање инструменталних аранжмана на	- изговара бројалице у ритму, уз покрет; - пева по слуху песме различитог садржаја и расположења; - изводи уз покрет музичке и традиционалне игре; - примењује правилан начин певања и договорена правила понашања у групном певању и свирању; - свира по слуху ритмичку пратњу уз бројалице и песме, једноставне аранжмане, свирачке деонице у музичким играма; - повезује почетне тонове песама-модела и једноставних наменских песама са бојама; - повезује ритам са графичким приказом;	Свако следеће слушање (три до четири пута) је фрагментарно у оквиру кога се издвајају упечатљиве целине и анализирају носећи елементи музичког дела - у случају литерарног садржаја (текстуална анализа), понављања, мелодија, темпо, ритам (аналитичко слушање). Повезујући постепено елементе музичког дела са карактером самог дела, ученик се развија у смеру активног слушања музике, а квалитетном комуникацијом између наставника и ученика долази до постепеног утицаја на развој естетске осетљивости, музичког укуса и интересовања и припремају се услови за развијање естетског процењивања. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела. Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Извођењем музике активира се велики број	5 +1

		дечјим ритмичким инструментима и на алтернативним изворима звука. Музички бонтон.		когнитивних радњи, развија дугорочно памћење и фине моторичке радње. Посебну пажњу треба усмерити на спонтане покрете као одговор на музички доживљај. Дечје музичко стваралаштво подстиче музичку машту, утиче на развој стваралачког мишљења, продубљује интересовања и тако доприноси квалитетнијем остваривању позитивних исхода наставе. Стваралаштво може бити заступљено кроз:	
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Израда дечјих ритмичких инструмената од различитих материјала. Креирање сопствених покрета уз музику. Стварање једноставне ритмичке пратње коришћењем различитих извора звука. Музичка питања и одговори и музичка допуњалка. Стварање звучне приче од познатих музичких садржаја, звучних ономатопеја и илустрација на краћи литерарни текст.	- објашњава својим речима доживљај свог и туђег извођења; - учествује у школским приредбама и манифестацијама; - направи дечје ритмичке инструменте; - осмисли покрете уз музику; - осмисли ритмичку пратњу за бројалице, песме и музичке игре помоћу различитих извора звука; - осмисли одговор на музичко питање; - осмисли једноставну мелодију на краћи задати текст; - према литерарном садржају изабере од понуђених, одговарајући музички садржај; - поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; - користи самостално или уз помоћ одраслих, доступне носиоце звука.	- импровизацију игре/покрета на одређену музику - израду дечјих ритмичких инструмената од различитих материјала - музичке импровизације - музичка питања и одговоре - компоновање мелодије на задати текст - илустрацију доживљаја музике - одабир познатог музичког садржаја у односу на литерарни. Сви видови музичког стваралаштва реализују се искључиво по слуху, без записивања мелодија.	2 +1

Предмет:	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ				
Разред:	Други разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 16/2018, 3/2019, 5/2021 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ	Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој покретљивости. Вежбе за развој издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације.	- примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбе обликовања); - правилно изводи вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; - комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу; - одржава равнотежу у различитим кретањима; - разликује правилно од неправилног држања тела;	При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући метод), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, доzirати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, тако што се води рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимизацији интензитета рада. Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика. 1. Развој снаге - без и са реквизитима, - на справама и уз помоћ справа. 2. Развој покретљивости - без и са реквизитима, - уз коришћење справа. 3. Развој издржљивости - трчање, - елементарне игре, - вежбање уз музику, - плес. 4. Развој координације - извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима. 5. Развој брзине - једноставне и сложене кретне структуре изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја, итд.), - штафетне игре, - извођење вежби	НА СВИМ ЧАСОВИМА
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ				47 + 55
	ХОДАЊЕ И ТРЧАЊЕ	Ходање: - кратким корацима, - дугим корацима, - у различитом ритму, - ходање опружањем стајне ноге, - ходање са реквизитом, - ходање са променом правца и смера, - ходање комбиновано са			

условима живота и рада.		различитим покретима, - ходање преко ниских препрека, - елементарне игре са ходањем. Техника трчања: - трчање преко препрека, - трчање са променом ритма, - трчање са променом правца и смера, - брзо трчање стартом из различитих почетних положаја, - трчање 30 m - елементарне игре са трчањем.	- успостави правилно држање тела; - правилно дише током вежбања; - изведе кретања, вежбе и кратке саставе уз музичку пратњу; - изведе децји и народни плес; - користи основну терминологију вежбања; - поштује правила понашања у и на просторима за вежбање; - поштује мере безбедности током вежбања; - одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање; - поштује правила игре; - навија и бодри учеснике у игри на начин којим никога не вређа; - прихвати победу и пораз као	максималном брзином. За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање. Ходање кратким корацима, дугим корацима, у различитом ритму, ходање са опружањем стајне ноге, ходање са реквизитом, ходање са променом правца и смера, ходање комбиновано са различитим покретима (покрети руку, ногу, трупа), ходање преко ниских препрека, елементарне игра са ходањем. Трчање уз правилно постављање стопала и правилан рад руку, са подизањем колена, трчање преко препрека, трчање са променом ритма, трчање са променом правца и смера, брзо трчање 30 m са стартом из различитих почетних положаја, елементарне игре са трчањем. Поскоци у месту: суножним одскоком и суножним доскоком са опружањем тела, лево-десно, напред-назад, у доскок разножно и поново суножно; са вијачом (са међупоскоком и без међупоскока); једноножним одскоком и доскоком на једну ногу, саопружањем тела, лево-десно, напред-назад. Скок суножним одскоком пруженим телом са окретом за 90° и суножним доскоком. Суножно наскок на повишену површину (до висине шведске клупе), на наслане струњаче или горњу површину шведског сандука. Скок удаљ из места, уз правилан замаха рукама, амортизацију и завршни положај. Поскоци у кретању: после неколико корака, једноножни поскок једном, после неколико корака, једноножни поскок другом ногом и наизменично; после неколико корака једноножни одскок и меки суножни доскок допочучња („да се не чује”). Поновити после неколико трчећих корака. Једноножни наскок на повишену површину чеоним и бочним залетом (два оквира шведског сандука, ниска греда, коцка) и суножни доскок на меку површину. Скакање преко вијача, палица и других реквизита поређаних на тлу једноножним и суножним одскоком. Школица, игра „ластиша” и др. Комбинације скокова: - скокови са ноге на ногу, - скок са једне ноге и доскок на исту,	
	СКАКАЊА И ПРЕСКАКАЊА	Прескакање вијача, палица и других реквизита поређаних на тлу једноножним и суножним одскоком. Комбинације скокова, Скок удаљ и увис из места и залета. Скок са повишене површине. Припремне вежбе за прескок: игре уз коришћење			

		различитих облика скакања и прескакања.	саставни део игре и такмичења; - уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања; - уочава улогу делова тела у вежбању; - уочи промене у расту код себе и других; - препозна сопствено болесно стање и не вежба када је болестан; - примењује здравственохигијенске мере пре, у току и након вежбања; - одржава личну хигијену; - учествује у одржавању простора у коме живи и борави; - наведе врсте намирница у исхрани; - препознаје везу вежбања и уноса воде; - повеже ходање и трчање са позитивним утицајем на здравље;	- скокови одразом са једне ноге и доскок на обе ноге, - скокови преко ниже препреке. Скокови удаљ: повезати залет од неколико трчећих корака са једноножним одскоком са обележеног простора (шира површина, или линије) и доскок на меку површину (струњача за скок увис, песак). Скокови увис: из залета право једноножним одскоком прескочити вијачу или ластиш, ноге погрчити и меко суножно доскочити (у групи од три до четири ученика); прескочити ластиш (постављен по ширини) истовременим поласком два до три ученика. Скок са повишене површине, комбинован са увинућем, згрченим ногама, са окретом за 900 или 1800 . Вежбе (скакања и прескакања) упором рукама: боком поред шведске клупе, упор и суножним одскоком наскок у упор чучећи, исто, прескочити клупу. Припремне вежбе за прескок: - суножни скокови са одскочне даске, доскок на струњачу. Прескакање дуге вијаче која се окреће: појединачно из места, са уласком и изласком према могућностима ученика. Игре уз коришћење различитих облика скакања и прескакања. Бацање лоптице (левом и десном руком) из места и удаљ и у циљ (оквир од шведског сандука, обележени циљ на зиду, квадрати од вијача на рукометном голу...). Вежбе поновити у ходању и лаганом трчању. Бацање лопте увис и после њеног одбијања од тла хватање обема рукама: уз цео окрет, после плеска рукама, затварања очију, чучња, седа...; закотрљати лопту по тлу и хватањем је подићи обема рукама. Вођење лопте у месту и ходању (левом и десном руком). Додавање лопте у паровима, у месту, са груди и изнад главе. Игре са вођењем и додавањем лопте и гађањем у циљ. Реализују се кроз основне и проширене садржаје. Основни садржаји Пузања по струњачи на различите начине (лицем према тлу, леђима на тлу...). Пењање: уз рипстол, уз морнарске лестве, чеоно, наизменичним прехватањем, пењање.	
	БАЦАЊА И ХВАТАЊА	Ходање и трчање са котрљањем лопте. Бацање лоптице из места у даљину и у циљ. Бацање лоптице из кретања. Бацање лопте увис без и са okreом за 3600. Вођење лопте једном и другом руком у месту и кретању. Додавање лопте једном и другом руком. Вођење лопте у ходању и трчању. Гађање лоптом у импровизовани кош, ниски кош и гол. Елементарне игре са вођењем, додавањем и гађањем лоптом у циљ. Штафетне игре и друге елементарне игре лоптом (вођење, хватање, додавање).			
	ПУЗАЊА,	Помицање на			

	ВИШЕЊА, УПОРИ И ПЕЊАЊА	дохватном вратилу са погрченим ногама у вису предњем. Помицање у вису предњем окретањем за 1800, са укрштеним хватом. Њихање уз помоћ. Проширени садржаји Узмак корацима уз косу површину. Бочно пењање уз лестве са наизменичним прехватањем и опирањем истовремено обема ногама.	- препозна лепоту покрета у вежбању; - се придржава правила вежбања; - вреднује успех у вежбању	Провлачење кроз окна шведског сандука, клупе и реквизита (обруч) и др. Пењање и спуштање на и са различитих справа. Вишења: у вису лежећем опруженим телом, помицање улево и удесно. Помицања у вису слободном. Вис активни на свим справама на којима се вис може извести. Помицање на дохватном вратилу са погрченим ногама у вису предњем. Помицање у вису предњем са окретањем за 1800, са укрштеним хватом. Њихање уз помоћ. Упор активни на тлу и на свим справама на којима се упор може извести. Проширени садржаји Узмак корацима уз косу површину. Бочно пењање уз лестве са наизменичним прехватањем и опирањем истовремено обема ногама. 5. Вежбе на тлу Реализују се кроз основне и проширене садржаје. Основни садржаји Клек, усправ без помоћи руку; клек суножни на струњаче; клек једноножни, усправ; кретање у упору чучењем и упору склоњено, лицем и леђима ка тлу; из чучња, малим одразом доскок прво на руке, а затим на стопала у упор чучећи („жабљи поскоци”). Клек, узручење, заклон. Поваљка на леђима. Став на лопатицама („свећа”), грчењем и обухватом колена поваљка низ косу површину. Колут напред, из чучња у чучањ, низ косу површину (на рипстолу окачене шведске клупе и прекривене струњачама). Колут напред, из чучња у чучањ, и из чучња до става усправно и узручења. Поваљка на стомаку (лежање на трбуху, обухватити рукама скочне зглобове - поваљка). Два повезана колута напред. Колут напред и скок пруженим телом. Колут назад из чучња у чучањ, низ косу површину. Колут назад.	
	ВЕЖБЕ НА ТЛУ	Основни садржаји Два повезана колута напред. Колут напред и скок пруженим телом. Колут назад из чучња у чучањ, низ косу површину. Колут назад. Састав од научених елемената. Игре усвојених вежби. Проширени садржаји Колут напред из упора стојећег опружених ногу.			

		Колут преко лопте. Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.		Поновити састав из првог разреда, комбинацију на тлу од следећих вежби: најмање четири такта вежби обликовања, колут напред до става усправно, окрет у успону на обе ноге за 180°, чучањ, став на лопатицама, став усправно и два дечја поскока. Састав од научених елемената: Два везана колута напред до става усправно, окрет у успону на обе ноге за 180°, чучањ, став на лопатицама, став усправно, колут назад, усправ и два дечја поскока. Примене усвојених вежби кроз игру Проширени садржаји Колут напред из упора стојећег опружених ногу. Колут преко лопте. Одељенско такмичење у комбинацији научених вежби. 6. Вежбе равнотеже Реализују се кроз основне и проширене садржаје. Основни садржаји Ходање по линији напред са правилним постављањем стопала (гимнастичким кораком), и уназад са опруженом упорном ногом, краћим корацима, корацима у успону и са различитим положајем руку (о бок, одручење, узручење). Ходање по широком делу шведске клупе: напред - одручење; уназад опружањем упорне ноге, узручење; у страну: из става спетног, руке о бок, ходање корацима са привлачењем до става спетног и узручења, зибом почучњем, корак у страну - одручити, став спетни, узручити. Лагано трчање на предњем делу стопала са правилним држањем тела, рукама о бок или у одручењу (шведска клупа и ниска греда).	
	ВЕЖБЕ РАВНОТЕЖЕ	Основни садржаји Мала вага на тлу, клупи и ниској греди. Ходање привлачењем на целом стопалу и успон. Ходање опружањем стајне и предножењем замајне ноге. Ходање уназад на греди. Састав из првог разреда допунити наученим вежбама. Проширени садржаји Наскок кораком на греду. Чучањ и окрет у чучњу за 900 и 1800. Састав из првог разреда допунити вежбама ходањем уназад и окретом у чучњу за 1800. Одељенско такмичење.			
	ВЕЖБЕ СА РЕКВИЗИТИМА	Вежбе обликовања сареквизитима. Трчања, поскоци и скокови уз			

		коришћење реквизита. Прескакање вијаче на различите начине. Дизање и ношење предмета и реквизита на различите начине. Елементарне игре са реквизитима. Игре са ластишом. Полигон и елементарне игре уз коришћење реквизита			
	ПЛЕС И РИТМИКА ПОЛИГОИНИ	Основни садржаји Народно коло и дечији плес по избору. Повезивање елемената из првог разреда у композицију - састав. Основни ритмички покрети са реквизитима. Проширени садржаји Прескакање вијаче уназад. Комбиновано прескакање вијаче напред-назад. Ходање и трчање са бацањем и хватањем лопте и обруча.			

		-Вежба са вијачом Кобиновани полигон од усвојених вештина (вежби).			
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА				НА SVИМ ЧАСОВИМА
	КУЛТУРА ВЕЖБАЊА И ИГРАЊА	Основни термини у вежбању. Вежбама безбедно. Чувам своје и туђе ствари. Правила елементарних игара. Некад изгубим, а некада победим. Навијам пристојно.			
	ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ	Моје здравље и вежбање. Мишићи, зглобови и кости мога тела. Телесни развој.. Лична хигијена. Хигијена простора за вежбање. „Шарени-разноврсни оброк” - правилна исхрана. Значај воде за организам и вежбање.			

Укупан број часова: 108

Предмет:	Дигитални свет				
Разред:	Други разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 16/2018, 3/2019, 5/2021 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења предмета Дигитални свет јесте развијање дигиталне компетенције ученика неопходне за безбедну и правилну употребу дигиталних уређаја за учење, комуникацију, сарадњу и развијање основа алгоритамског начина размишљања.	ДИГИТАЛНО ДРУШТВО	Учење путем школске платформе за онлајн учење. Учење уз помоћ дигиталних уџбеника. Креативно графичко изражавање коришћењем дигиталног уређаја. Умрежавање дигиталних уређаја и прилике за размену материјала, комуникацију и заједнички рад који из умрежавања произилазе.	- упореди начин на који учи у школи са онлајн учењем путем школске платформе; - користи школску платформу за онлајн учење (уз помоћ наставника и/или родитеља/законског заступника); - самостално користи дигиталне уџбенике за учење; - креира, чува и поново уређује дигиталну слику (самостално и/или уз помоћ наставника) користећи одговарајућу апликацију; - својим речима објасни појам покретне слике; - креира елементе покретне слике; - креира једноставан графички дигитални материјал намењен познатој	Наведене исходе потребно је остварити са различитим нивоима расположивости дигиталних уређаја намењених за коришћење од стране ученика. Наставник треба да реализује наставу у кабинету за информатику и омогући ученицима да користе рачунаре на начин који директно доприноси остваривању дефинисаних исхода учења. Препорука је да два ученика користе један рачунар како би се развило вршњачко учење, делила одговорност и развијао тимски рад. Вероватно је да ученици имају искуства са коришћењем дигиталних уређаја. Од изузетног је значаја да та искуства наставник увиди и уважи. Ученици могу бити вешти корисници технологије, али то не значи да су и компетентни у овој	13+6

			публици; - својим речима објасни због чега дигиталне уређаје повезујемо на мреже, укључујући интернет; - наведе могућности за размену материјала, комуникацију и заједнички рад (учење) које су настале захваљујући умрежавању дигиталних уређаја; - објасни добитке и ризике који произилазе из комуникације путем дигиталних уређаја; - разликује неприхватљиво од прихватљивог понашања при комуникацији на интернету; - реагује на одговарајући начин ако дође у додир са непримерним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин; - наведе неке од начина на које корисници дигиталних уређаја остављају личне податке у дигиталном окружењу; - организује сопствено учење у	области. У том смислу, наставник има слободу да наставу организује у складу са техничким могућностима, предзнањима и потребама својих ученика. Током реализације наставе, рад наставника мора бити континуирано усмерен ка смањивању дигиталног јаза. Важно је да наставници помогну ученицима који немају могућност приступа технологији од куће тако што ће их, у кабинету за информатику, повезати са ученицима који су дигитално спретни и радити на поспешивању вршњачког учења. Обавезивање ученика да користе наставне материјала за које им је потребан приступ интернету од куће неправедно је према онима који га немају. За такве ученике наставник мора да обезбеди алтернативу - могућност приступа школским дигиталним уређајима, пре или после наставе.	

			онлајн окурењу на начин који не угрожава здравље и личну безбедност, као и сигурност дигиталног уређаја;		

	БЕЗБЕДНО КОРИШЋЕЊЕ ДИГИТАЛНИХ УРЕЂАЈА	Добици и ризици који произилазе из комуникације путем дигиталних уређаја. Понашање на интернету - интернет бонтон. Остављање личних података при коришћењу дигиталних уређаја. Примерена реакција у случају контакта са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин. Организација времена и услова за рад при онлајн учењу. Коришћење дигиталних уређаја и заштита животне средине.	- објасни добитке и ризике који произилазе из комуникације путем дигиталних уређаја; - разликује неприхватљиво од прихватљивог понашања при комуникацији на интернету; - реагује на одговарајући начин ако дође у додир са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин; - наведе неке од начина на које корисници дигиталних уређаја остављају личне податке у дигиталном окружењу; - организује сопствено учење у онлајн окружењу на начин који не угрожава здравље и личну безбедност, као и сигурност дигиталног уређаја;	У активностима за достизање исхода објасни добитке и ризике који произилазе из комуникације путем дигиталних уређаја, разликује неприхватљиво од прихватљивог понашања при комуникацији на интернету, реагује на одговарајући начин ако дође у додир са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин и наведе неке од начина на које корисници дигиталних уређаја остављају личне податке у дигиталном окружењу треба нагласити да комуникација путем дигиталних уређаја не може да замени живи контакт са другим људима, али свакако доприноси да се не осећамо искључени из дешавања око нас. Разговарати са ученицима о видовима дигиталне комуникације и, ослањајући се на искуство и запажања ученика, објаснити карактеристике сваког од поменутих видова (друштвене мреже, Вајбер групе, имејл, видео-састанци и сл.). Важно је нагласити да је у правилима коришћења друштвених мрежа	3 + 4
	АЛГОРИТАМСКИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА	Разлагање проблема на мање целине. Осмишљавање алгоритама	- предложи начине одлагања електронског отпада који не угрожавају	У активностима за достизање исхода објасни добитке и ризике који произилазе из комуникације путем дигиталних уређаја, разликује неприхватљиво од прихватљивог понашања при комуникацији на интернету, реагује на одговарајући начин ако дође у додир са непримереним дигиталним садржајем, непознатим, злонамерним особама или особама које комуницирају на неприхватљив начин и наведе неке од начина на које корисници дигиталних уређаја остављају личне податке у дигиталном окружењу треба нагласити да комуникација путем дигиталних уређаја не може да замени живи контакт са другим људима, али свакако доприноси да се не осећамо искључени из дешавања око нас. Разговарати са ученицима о видовима дигиталне комуникације и, ослањајући се на искуство и запажања ученика, објаснити карактеристике сваког од поменутих видова (друштвене мреже, Вајбер групе, имејл, видео-састанци и сл.). Важно је нагласити да је у правилима коришћења друштвених мрежа	5 + 5

		линијске и цикличне структуре који води до решења једноставног проблема. Креирање рачунарског програма у визуелном програмском језику. Анализа постојећег програма креираног у визуелном програмском језику и тумачење функције блокова од којих је сачињен. Управљање понашањем физичког дигиталног уређаја креирањем програма у визуелном програмском језику. Уочавање и исправљање грешака у програму.	животну средину; - својим речима објасни појам алгоритам; - анализира једноставан познати поступак који садржи понављања одређених радњи и представи га алгоритамски; - креира одговарајући рачунарски програм у визуелном програмском језику; - анализира једноставан програм креиран у визуелном програмском језику и објасни шта и на који начин тај програм ради; - уочи и исправи грешку у једноставном програму, провери ваљаност новог решења и по потреби га додатно поправи (самостално или сараднички); - креира програм у визуелном програмском језику којим управља понашањем расположивог физичког дигиталног уређаја.	наведено колико година требају да имају особе које те мреже користе. Старосне границе нису успостављене без основа и онај ко наведе лажни број својих година ризикује да сноси одређене последице и доведе себе у опасне ситуације. Упознати ученике са правилима писане онлајн комуникације и интернет бонтоном. Објаснити улогу емотикона у писаној комуникацији. Разговарати са ученицима о непримереној комуникацији (говор мржње, вређање, омаловажавање), као и о ризичној комуникацији (контакт са непознатим особама) на начин који не оставља утисак да је боље да интернет не користимо, већ да морамо да будемо одговорни док то чинимо. Оснажити ученике да реагују на адекватан начин уколико дођу у додир са непримереним садржајима или су сведоци насиља (не упуштати се у расправе, већ се одмах обратити одраслој особи за помоћ). Такође, неопходно је поменути и прилике које добијамо кроз комуникацију на мрежи (учење, изучавање области које нас интересују).	

Укупан број часова: 36

Изборни предмет

Предмет:	Верска настава				
Разред:	Други				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	11/2016				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
• упознавање ученика са садржајима и начином рада мотивисање ученика за похађање часова верске наставе	I – УВОД	• Упознавањем са садржајем програма и начином рада	<u>Когнитивни аспект:</u> • моћи да сагледа садржаје којима ће се бавити настава Православног катихизиса у току 2. разреда основне школе; • моћи да уочи какво је његово предзнање из градива Православног катихизиса обрађеног у претходном разреду школовања. • <u>Афективни аспект:</u> • желети да активно учествује на часовима верске наставе	<i>Катихизација као литургијска делатност-заједничко је дело катихете (вероучитеља) и његових ученика.</i> <i>Катихета (вероучитељ) би требало стално да има науму да катихеза не постоји ради гомилања информација („знања о вери“), већ као настојање да се учење и искуство Цркве лично усвоје и спроведу у живот кроз слободно учешће у богослужбеном</i>	1

• омогућити ученицима разумевање Крштења као уласка у Божју породицу • омогућити ученицима да разликују појмове: Црква, храм, Литургија • указати ученицима да је учешће у Литургији засновано на слободи	II – МОЈЕ МЕСТО У ЦРКВИ	• Икона Христовог Крштења • Библијска прича о Ноју –Нојева барка – брод спасења • Народна приповетка „Седам прUTOва“ Сликеразличитих православних храмова (спољашњи и унутрашњи изглед) • Новозаветно сведочанство о Свадбицаревог сина (препричано и прилагођено)	<u>Когнитивни аспект:</u> • знати да се Крштењем постаје чланЦркве • знати да је Црква заједница потпуно другачија од свих • знати да је Црква заједница са Богом • разликовати значења појмова Црква (заједница) и храм(место на елементарном нивоу моћи да опише зашто се подижу храмови • моћи да уочи да је Литургија догађајЦркве • знати да у Литургији учесујесам онајкојекрштен и ко то жели <u>Афективни аспект:</u> • желети да посети храм и боље • упозна основна обележја	<i>животу Цркве.</i> <i>На почетку сваке наставне теме ученике би требало упознати са циљевима и исходима наставе, садржајима по темама, начином остваривања програма рада, као и са начином вредновања њиховог рада.</i>	6

			православних храмова којем сесабирамо)		
• ученицима пружити основно знање о литургијским службама • омогућити ученицима да уоче да Црква не може да постоји без свих служби • омогућити ученицима да уоче да свако у Цркви има своју службу	III – ЛИТУРГИЈСКЕ СЛУЖБЕ	• Садржаји који се односе на разне службе људи у свету • Прича „Отац управља бродом“ • Садржаји који се односе на службе у цркви (примери светитеља и њихових служби (епископи: Св. Сава, Св. Никола...; Св. ава Јустин; Св. Серафим Саровски; Св. архиђакон Стефан, Св. ђакон Авакум; народ: Св. Петка, Св. Димитрије, Св. Ђорђе) • Разне илустрације епископа, свештеника, ђакона • Слике монаха, монахиња; • Прича: „Велики	<u>Когнитивни аспект:</u> • препознати и именовати основне службе које постоје на Литургији • знати да свако у Цркви има своју службу • уочити међусобну повезаност служби у Цркви • уочити од коликог је значаја за неку заједницу окупљање свих њених чланова • уочити да је и он сам важан посебан у животу Цркве • моћи да објасни службу Епископа у Цркви • моћи да увиди сличност службе		6

		монаси најсличнији анђелима“ • Манастири – извори љубави и светлости • Сlike манастира	Епископа са првосвештеником Христом • учити да Епископпредводи молитвуЦркве • моћи да објасни ко су монаси и шта суманастири <u>Афективни аспект:</u> • ученик ће бити подстакнут да размишља о својој служби у Цркви		
• ученицима пружити основно знање о великим празницима Цркве • указати ученицима да се празници прослављају литургијски –на заједничкој молитви ученицима пружити основно знање о важности личности Пресвете Богородице	IV – ЖИВОТ У ЦРКВИ – ЛЕПОТА ПРАЗНИКА	Пресвета Богородица – Ваведење и Благовести • Богородичини празници • Молитва • „Богородице Дјево“ • Рођење Христово • Прича „Мали Данило сведок Христовог рођења“ • Божићна песма: • „Витлејеме славни граде“ • Крштење Христово • Казивање о Светом	<u>Когнитивни аспект:</u> • учити разлог нашег великог поштовања премаБогородици • знати да је Богородица много волела Бога и желела да му служи и да много воли нас • учити да Богородицу сматрамо светијом од свих светих • знати молитву <i>БогородицеДјево</i> • усвојити текст и		7

		Сави и Светом Симеону • Песме Св. Владике Николаја: Брижни син	мелодију песме „Витлејеме славни граде“ • знати да се приликом Крштења Христовог, Бог открива као Света Тројица • знати да је Свети Сава наш први Архиепископ • знати ко је подигао манастир Хиландар <u>Афективни аспект:</u> • пожелети да радо учествује у прослављању празника • пожелети да стваралачки (кроз песму, молитву, цртеж),искаже своју љубав и поштовање према Богородици		
• пружити ученицима неопходно знање да у Литургији	V – ТРПЕЗА ГОСПОДЊА	• Прича о Литургијским даровима: вину и хлебу	<u>Когнитивни аспект:</u> • моћи да увиди и каже зашто приносимо дарове природе		5

свет приносимо Богу • омогућити ученицима основ за разумевање да се кроз Причешће остварујенаша заједница са Богом • ученицима пружити основно знање о предметима који се користе на Литургији упознати ученике са основним елементима славе и њеном везом са Литургијом		• Сликелитургијских предмета: Путир, кашичица, дискос, звездица, кадионица... • Сликеславе	Богу • уочити да су дарови које приносимо Богу, свет умалом • моћи на елементарном нивоу да препозна и именујелитургијске предмете • уочити да је заједничка трпеза изразљубави • знати да је Литургија заједничка трпеза око које се окупљају чланови Цркве • моћи да уочи разлику између Светог Причешћа и друге хране • уочити сличности елемената Литургије и славе <u>Афективни аспект:</u> • код ученика ће се развити жеља да		

			учествује у Литургији		
• пружити ученицима о снов разумевања Литургије као догађаја остварења наше заједнице са Богом • побољшати знање о догађајима везаним за Васкрсење Христово	VI – СВЕТА ЛИТУРГИЈА – ПРОСЛАВА ВАСКРСЕЊА	• Причешће, храна љубави – прича из књиге «Мали анђеол», Невена Витошевић • „Корица хлеба“ (Из житија Св. Онуфрија) • „Божије старање“ (о томе како је у сиромашном манастиру аве Теодосија понестало хлеба и вина, а ава се уздао у Божју помоћ. И Бог се постарао да монаси добију све што је потребно за причешће)	<u>Когнитивни аспект:</u> • препознати значај празновања Васкрса • проширити своја знања о Христовом Васкрсењу • уочити да је Христово Васкрсење изузетан догађај у који је укључена читава природа • знати да је Христос увек са нама <u>Афективни аспект:</u> • исказати свој доживљај Христовог Васкрсења кроз самостални креативни израз		5
• омогућити ученицима да упознају који су основни делови храма • приближити ученицима појам Царства Божјег	VII ИКОНА - ПРОЗОР У ВЕЧНОСТ	• основни делови храма • иконе Господа, Богородице, празника, светитеља • прилагођена и препричана	<u>Когнитивни аспект:</u> • знати да наброји основне делове храма • уочити да је унутрашњост храма ова уређена за служење Литургије • знати да објасни ко		6

- указати на иконе као на посебну пројаву ЦарстваНебеског - приблизитиученицима појамсветих		жителија светих	су светитељи - испричати ко су и шта су све чинили светитељи којеславимо - уочити да постоје светитељи и у данашње време - сазнати о неким светитељима новијег доба <u>Афективни аспект:</u> - бити подстакнут на поштовањеи правилан однос према храму и иконама - бити подстакнут да воли природу и другељуде - бити подстакнут да у свимљудима види пријатељеБожје		

ОШ „Вук Карацић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Програм рада одељенског старешине

Предмет:	Програм рада одељенског старешине
Разред:	Други разред
Циљ :	Наставне теме
Циљ наставе је развој моралних особина, ставова и уверења ученика, упознавање ученике са школским животом и односима којима уважавају друге. Упућује на естетска осећања, формирање културно-хигијенских и здравствених навика и формирање става о заштити животне средине.	БЕЗБЕДНОСТ КАКО ДО ДОБРОГ УСПЕХА И ПРИМЕРНОГ ВЛАДАЊА ЖИВОТ У ШКОЛИ КУЛТУРА ПОНАШАЊА ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА И ПРОГРАМИ ПРЕВЕНЦИЈЕ -На путу од куће до школе -Ко нам помаже у саобраћају -Полицајац је наш пријатељ -План рада и одмора у току дана -Оцена -Школске обавезе -Шта је примерно владање -Права и обавезе -Односи у одељењу -Дечија недеља -Дан школе -Савиндан -Бонтон -Боравак у физкултурној сали -Понашање у школи и ван школе -Учионица -Школско двориште -Чувајмо природу -Коме се обраћамо када се над нама врши насиље или смо сведоци насиља -Насиље, злостављање, занемаривање -Нивои насиља

Укупан број часова: 36

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Допунска настава

Предмет:	Допунска настава (српски језик)
Разред:	Други разред
Циљ :	Наставне теме
Циљ допунске наставе је пружање додатне подршке ученицима који спорије усвајају знања или су били одсутни са часова и за оне који желе да утврде своје знање, са циљем разумевања, препознавања, отклањања нејасноћа и бржег и квалитетнијег усвајања знања, умења и вештина из наставног градива	ЈЕЗИК -Врсте речи: именице (властите и заједничке); род и број именица; гла- голи; глаголска времена: прошло, садашње, будуће време; потврдни и одрични глаголски облици; придеви (описни); бројеви (основни и редни); -Реченице: обавештајне, упитне, заповедне и узвичне. Потврдне и одричне реченице; -Велико слово: писање назива држава, градова и села (једночланих и вишечланих) и једночланих географских назива; ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА -Друго писмо (латиница): штампана и писана слова, -Разумевање прочитаног кроз одговоре на питања, -Лексичко-семантичке вежбе: допуњавање реченица, опис бића и предмета; КЊИЖЕВНОСТ -тема, место и време збивања, редослед догађаја; -главни и споредни лик (изглед, основне особине и поступци)

Предмет:	Допунска настава (математика)
Разред:	Други разред
Циљ :	Наставне теме
Циљ допунске наставе је пружање додатне подршке ученицима који спорије усвајају знања или су били одсутни са часова и за оне који желе да утврде своје знање, са циљем разумевања, препознавања, отклањања нејасноћа и бржег и квалитетнијег усвајања знања, умења и вештина из наставног градива	БРОЈЕВИ Сабирање и одузимање са преласком, -Једначине са једном операцијом (сабирање или одузимање), -Римске цифре I, V, X, L, C -Множење и дељење (таблично), -Редослед рачунских операција, -Бројевни изрази, -Формирање израза на основу реалистичних ситуација ГЕОМЕТРИЈА -Дуж, права и полуправа, Тачка и права, -Отворена и затворена изломљена линија, -Графичко надовезивање дужи, -Дужина изломљене линије, -Обим геометријских фигура без употребе формула МЕРЕЊЕ И МЕРЕ Мерење дужине стандардним мерним јединицама (m, dm, cm). -Мерење времена (дан, месец, година, час, минут).

Предмет:	Ваннаставне активности
Разред:	II
Циљ :	Наставне теме
Проширити своја знања кроз часове слободних активности, развијати интересовања, таленте, машту, креативност, способности.	Слушање музике Читање дечје штампе Спортске игре Дидактичке игре Такмичарске игре Лексичке и математичке игре Израда паноя

Укупан број часова: __36

Предмет:	Ваннаставне активности
Разред:	II
Циљ :	Наставне теме
-Разумевање и усвајање знања и вештина уметности рецитовања и драмског израза -Оспособљавање ученика за креативно испољавање -Развијање маште, мисли и осећања ученика -Развијање љубави према матерњем језику са нарочитим задатком да се он негује и унапређује -Оспособљавање ученика за самостално читање, доживљавање и разумевање књижевних дела различитих жанрова	Договори о раду Техника изражајног рецитовања Драмски елементи Свети Сава Школско такмичење рецитатора Дан школе Завршна приредба Сумирање рада
	Укупан број часова: 36

5.1.3. ТРЕЋИ РАЗРЕД

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

ЦИЉЕВИ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА СУ: обезбеђивање добробити и подршка celovitom развоју ученика; обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за celoviti развој ученика, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу; свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања; развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности; развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добробити животиња; континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним са- знањима и образовној пракси; развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења; пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима; развијање кључних компетенција за целоживотно учење, развијање међупредметних компетенција за потребе савремене науке и технологије; развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења; оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота; развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства; развијање позитивних људских вредности; развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву; развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, развој толеранције и уважавање различитости; развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине; повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања и васпитања, завршавање образовања и васпитања у предвиђеном року са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања; повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништва Републике Србије као државе засноване на знању.

ПРОГРАМИ ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ И ПРОЦЕС УЧЕЊА

Структура програма свих наставних предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ наставе и учења предмета за први циклус образовања и васпитања. У табели која следи, у првој колони, дефинисани су предметни исходи за крај трећег разреда, у другој колони дате су области и/или теме, а у трећој се налазе предметни садржаји. Иза табеле налазе се кључне речи садржаја програма и препоруке за остваривања наставе и учења конкретног предмета под насловом Упутство за дидактичко- методичко остваривање програма. Програми наставе и учења засновани су на општим циље- вима и исходима образовања и васпитања и потребама и могућностима ученика трећег разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји више нису циљ сами по себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкрет- ног наставног предмета, у овом случају током трећег разреда. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних. Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних и општих међупредметних компетенција које желимо да наши ученици имају на крају основног образовања. На путу остваривања циља и исхода кључна је улога настав- ника који добија значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја; метода, поступака и техника наставе и учења и активно- сти ученика. Оријентација на процес учења и исходе брига је не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом. Програми наставе и учења намењени су, пре свега, наставни- цима који непосредно раде са ученицима, али и онима који на по- средан начин узимају учешће у образовању и васпитању. Зато тре- ба имати у виду да терминологија, која је коришћена у програмима наставе и учења, није намењена ученицима и треба је приликом дефинисања конкретних наставних јединица, било за непосредан рад са ученицима, било за потребе уџбеничких и дидактичких материјала, прилагодити узрасту ученика. Програми наставе и уче- ња су наставницима полазна основа и педагошко полазиште за развијање образовноваспитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и праћења и вредновања наставе и учења кроз сопствена промишљања, разговор са колегама

итд. Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно унапред предвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато, уместо израза реализовати програм, боље је рећи да се на основу датих програма планира и остварује настава и учење које одговара конкретним потребама одељења.

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Обавезни предмети

Предмет:		СРПСКИ ЈЕЗИК			
Разред:		Трећи разред			
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:		„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020, 7/2022 и 13/2023			
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења Српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писаног изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултуралности.	КЊИЖЕВНОСТ	ШКОЛСКА ЛЕКТИРА Лирска поезија 1. Душан Костић: <i>Септембар</i> 2. Григор Витез: <i>Какве је боје поток/</i> Десанка Максимовић: <i>Вожња</i> 3. Душан Васиљев: <i>Зима</i> 4. Мирослав Антић: <i>Шта јенајвеће/</i> Ф. Г. Лорка: <i>Луцкаста песма</i> 5. Драган Лукић: <i>Свакога дана / Шта је отац</i> 6. Бранислав Црнчевић: <i>Љути то мече / Љубивоје Ршумовић: Аждаја своје чеду тепа</i> 7. Милован Данојлић: <i>Љубавна песма</i> 8. Љубивоје Ршумовић: <i>Домовина себрани лепотом</i> 9. Химна Светоме Сави 10. Бранко Стевановић: <i>Занимање Марка Краљевића</i> Епска поезија 11. Народне песме: <i>Марко Краљевић избег Костадин, Орање Марка Краљевића</i> Проза 1. Ла Фонтен: <i>Цврчак и мрав / Езоп: Корњача и зец</i> 2. Народна приповетка: <i>Свети</i>	– чита са разумевањем различите текстове; – опише свој доживљај прочитаних књижевних дела; – изнесе своје мишљење о тексту; – разликује књижевне врсте: лирску и епску песму, причу, басну, бајку, роман и драмски текст; – одреди тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту; – именује главне и споредне ликове и разликује њихове позитивне и негативне особине; – уочи основне одлике лирске песме (стих, строфа и рима); – разуме пренесено значење пословице и басне и њихову	Планирање наставе и учења обухвата креирање годишњег и оперативних планова, као и развијање припрема за час/дан/седмицу. Годишњи план садржи број часова по областима распоређених по месецима, а у складу са школским календаром, планирани фондом часова по областима и годишњим фондом часова. Програм наставе и учења предмета Српски језик у трећем разреду основне школе чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима. Приликом креирања годишњег и оперативних планова неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе.	Препоручени број часова по предметним областима је: Књижевност: 80 часова

		<i>Сава и сељак безсреће</i> 3. Народна бајка: <i>Чардак ни на небу ни на земљи</i> 4. Народна приповетка: <i>Свијету се не може угодити</i> 5. Бранко Ћопић: <i>Изокренута прича</i> 6. Оскар Вајлд: <i>Себични џин</i> 7. Светлана Велмар Јанковић: <i>Златно јагње (одломак)</i> 8. Бранко В. Радичевић: <i>Прича о дечаку и Месецу</i> 9. Ијан Макјуен: <i>Реч-две о Питеру (одломак)</i> 10. Јохана Шпири: <i>Хајди (одломак)</i> 11. Народна бајка: <i>Баиш-Челик</i> (читање у наставцима) 12. Јасминка Петровић: <i>Од читања се расте</i> (читање у наставцима) Драмски текстови 1. Душан Радовић: <i>А зашто он вежба</i> 2. Александар Поповић: <i>Лед сетопи</i> 3. Јованка Јоргачевић: <i>Никад два добра</i> 4. Лаза Лазић: <i>Суђење</i> Популарни и информативни текстови Избор из илустрованих енциклопедија и часописа за децу о значајним личностима српског језика, књижевности и културе (Милева Ајнштајн, Михаило Пупин), знаменита завичајна личност и др. ДОМАЋА ЛЕКТИРА 1. Бранко Ћопић: <i>Доживљаји Мачка Тоше</i> 2. Избор из поезије Душана	поучност; – разуме идеје књижевног дела; – уочи основне одлике народне бајке; – разликује народну од ауторске бајке; – представи главне особине јунака; – уочи основне одлике народне епске песме; – уочи поређење у књижевном делу и разуме његову улогу; – разликује опис од приповедања у књижевном делу; – покаже примере дијалога у песми, причи и драмском тексту; – уочи хумор у књижевном делу;	У настави књижевности најважније је код ученика развијати способност читања књижевних текстова са разумевањем, подстицати љубав према читању, градити осећај за лепо и вредно, васпитавати укус и неговати истрајност у читању и доживљавању књижевног дела. Ученике треба навикавати да опишу доживљај прочитаних књижевних дела и изнесу мишљење о њима. Читање захтева време, истрајност и посвећеност, а неговање ових карактеристика представља основ за сва даља учења. Кроз читање књижевноуметничких текстова и у разговору о њима на часу гради се критичко мишљење, јер ученици треба да имају суд о поступцима и особинама ликова, као и о различитим догађајима у тексту. Посебно је важно што књижевност код ученика интензивно развија емпатију, тиме што од читалаца тражи да се ставе на место другог и да разумеју најразличитије особине и поступке ликова. Настава књижевности јача национални и културни идентитет ученика, кроз упознавање своје књижевности и културе, као и	

		Радовића (<i>Замислите, Да ли ми верујете, Страшан лав, Кад је био мрак, Тужне ђачке исповести, Здравица, Плави зец</i> и друге песме) З. Браћа Грим: <i>Бајке</i> (поизбору) Књижевни појмови: - лирска песма, - химна, - епска песма, - народна бајка, - роман, - поређење, - персонификација(на нивоу препознавања), - опис, - дијалог, - приповедање, - епски јунак, - драмска радња		књижевности и културе других народа.	
	ЈЕЗИК Граматика, правопис и ортоепија	Врсте речи: именице (градивне, збирне); придеви (присвојни, градивни); род и број придева; заменице (личне заменице); глаголи; лице и број глагола. Подела речи на крају реда (граница на самогласник). Управни говор (први и други модел). Неуправни говор. Велико слово: писање имена народа, вишечланих географских назива (планина, река, језера, мора и сл.), празника, наслова књига и часописа; Писање присвојних придева изведених од властитих имена	– разликује врсте (и подврсте) речи у типичним случајевима; – одреди основне граматичке категорије именица, придева и глагола; – примењује основна правописна правила;	У настави језика ученици овладавају писаним и усменим стандардним српским језиком. Програм је усмерен на усвајање основних граматичких правила и њихову адекватну примену у писаној и говорној комуникацији. У програму су наведени само нови садржаји из граматике, али се подразумева да се градиво повезује са садржајима обрађеним у првом и другом разреду. Основна знања из морфологије проширују се у вези са	Језик: 60 часова

		(суфикси: <i>-ов, -ев, -ин;</i> <i>-ски, -чки, -иши</i>). Речца <i>не</i> уз именице и придеве. Наводници (у управном говору, насловима дела, називимашкола). Сугласник <i>ј</i>(између самогласника <i>и-о</i> и <i>о-и</i>). Скраћенице (мерне јединице за масу, дужину, време и запреминутечности).		именицама, придевима и глаголима, а уводи се нова врста речи: заменице (само личне). Две нове именичке подврсте, градивне и збирне именице, треба увести тек пошто се понове властите и заједничке именице. Нову подврсту придева – градивне и присвојне треба увести тек пошто се понове описни придеви. Важно је да ученици повежу градивне именице као основу за извођење градивних придева, а да не мешају ове две врсте речи. Кад су у питању присвојни придеви, градиво из граматике треба што више повезивати са правописом. Да би се одредио род и број придева, треба поновити род и број именица и указати ученицима на слагање придева са именицом у роду и броју, без увођења нових термина. Увођење личних заменица подразумева само основне облике и њихово повезивање са глаголским лицем, односно бројем, што ће представљати основу за уочавање слагања субјекта и предиката у наредномразреду. Врсте речи уочавати најпре на изолованим примерима (у основном облику), а затим увежбавати и у оквиру	

				реченице. Наставу граматике треба повезивати са наставом књижевности тако што књижевни текстови из <i>Читанке</i> могу послужити за граматичку анализу и послужити као пример употребе врста речи у реченици и различитих врста реченица по облику и значењу. Правописна правила ученици треба да усвајају постепено, уз понављање и вежбање већ наученог и уз усвајање нових садржаја, и то путем различитих вежбања како на нивоу речи тако и на нивоу реченице.	
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Краћи и дужи текстови - књижевни и некњижевни, као и нелинеарни текстови. Причање о догађајима и доживљајима, стварним и измишљеним (усмено и писано). Описивање људи, животиња и природе (плански приступ) - усмено и писано. Различите комуникативне ситуације (комуникација са одраслима и са вршњацима; у школи, у продавници, телефонски разговор, поздрављања, честитања и сл.). Богаћење речника: речи истог или сличног значења; речи супротног значења; речи које значе нешто умањено и увећано (уз			Језичка култура: 40 часова

		одговарајуће текстове из лектире). Правописне вежбе: вежбе допуњавања и избора правилног облика речи; диктат, аутодиктат. Језичке вежбе: проширивање и допуњавање реченица различитим врстама речи, промена реда речи у реченици, промена дужине реченице. Лексичко-семантичке вежбе: речи који припадају различитим тематским скуповима; речи супротног значања али исте врсте и истог рода и броја, промена граматичког лица у тексту; основно и пренесено значење речи и друго. Стилске вежбе: састављање прича на основу задатих речи; сажимање или проширивање познате приче (текста), мењање краја приче (текста); настављање приче на основу датог почетка; промена становишта (нпр. увести у текст нове ликове; сместити бајку у далеку будућност...). Говорне вежбе: рецитовање, изражајно читање, сценско приказивање драмског/драматизованог текста и сл.			

Укупан број часова: 180

Предмет:	Енглески језик				
Разред:	Трећи разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	Правилник је објављен у "Сл. гласнику РС" - Просветни гласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020, 7/2022 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	Начини и поступци остваривања програма	Напомена
Циљ учења Страног језика у основном образовању и васпитању јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика	1. Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.) 2. Географске особености 3. Србија – моја домовина 4. Становање – форме, навике 5. Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине 6. Временско искуство и доживљај времена	<i>Hi/Hello, how are you today? I'm fine, thank you, and you? I'm very well, thanks./Not great.</i> <i>Good morning/afternoon/evening/night.</i> <i>Goodbye./Bye.</i> <i>See you later/tomorrow/on Monday.</i> <i>Have a nice day/weekend/holiday! Thanks, same to you!</i> Личне заменице – <i>I, you...</i> Глагол <i>to be</i> – <i>the Present Simple Tense</i> Императив	– поздравити и отпоздравити, примењујући једноставна језичка средства; – представити себе и другог; – разумети једноставна питања личне природе и одговарати на њих; – разумети једноставна	Током часа наставник динамично смењује технике/активностима остваривања програма Треба одатрају дуже од 15 минута. Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи,	У оквиру једног модула у уџбенику у могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе

оспособи за основну усмену, а од трећеграде и писану комуникацију, и да стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.	(прошлост—садашњост—будућност) 7. Школаишколскиживот 8. Млади—животдецеи омладине 9. Здрављеихигијена 10. Емоције(љубавпрема породици, друговима) 11. Превозна средства 12. Временскеприлике 13. Уметностзадецу (нарочито модерна књижевностзадецу; пригодне традиционалне и модерне песме) 14. Обичајиитрадиција, фолклор, прославе (рођендани, празници) 15. Слободно време — забава, разонода, хобији 16. Исхранаигастрономске навике 17. Путовања	(Интер)културни садржаји: Формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости. <i>Hi, I'm Andrija. Hello, I'm Alex. How old are you? I'm (nine). I'm in Year 3. Where are you from? I'm from Serbia. How do you spell your name? It's A-N- D-R-I-J-A. Have you got any brothers or sisters? Yes, I have/I've got one sister. No, I'm an only child. How many aunts/uncles have you got? This is my cousin/sister Vanja. Nice to meet you. Nice to meet you, too. What's your/his/her/their address? It's 12, Zvezdarskih jelki Street, Belgrade. What's your/his/her/their phone number? It's oh/zero-six-four-double five/five-five...I'm 10 today. How old is your mum/dad? She/He's 32. Where are your parents today? Are they at work? No, they're at home. Are your friends at school now? Yes, they are. This is my friend Ana. She's/She is in my class. That's Tea's dog. Its name is Spot. This is our teacher, Mr/Miss/Mrs Jones. That is Mr Turner. He's/He is a policeman. Who are those children? They're our neighbours. What are their names? Pavle and Milica. Who's the boy in the picture? It's my Brazilian pen pal, Bruno. Tell me about your family/country. Write soon!</i>	вна упутства иналоге иреагује на њих; — саопшти једноставна упутства и налоге; — разуме позив на заједничку активности на прикладан начин реагује на њега; — упути позив на заједничку активност; — разуме краткеи једноставне молбе иреагујена њих; — упути краткеи једноставне молбе; и — искаже и прихвати	одреди али и активности у везиса радому учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.). Рад упаровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.). Мануелне активности (израда панона, презентација, зидних новина, постера и сл.). Вежбеслушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селекувати тачне и нетачне	интегрисане тематске области за појединачне модуле.

	18.Модаиоблачење 19.Спорт 20.Вербалнаиневербална комуникација,конвенције понашања и опхођења	Личне заменице – <i>I, you...</i> Присвојнипридеви – <i>tu, your...</i> Показне заменице – <i>this/that, these/those</i> <i>Have got/Have</i> за изражавање поседовања Питања са <i>Who/What/Where/How (old/many)</i> Предлози за изражавање места – <i>from, in...</i> Саксонски генитив са именицама у једнини Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом Императив Основни бројеви (0-100) Алфавет (Интер)културни садржаји: устаљена правила учтивости; конвенције у писању личних заменица; конвенције у саопштавању телефонских бројева и адреса;	захвалност и извињење на једноставан начин; – разуме једноставно исказане честитке и одговор на њих; упути једноставне честитке; – разуме и, примењујући једноставна језичка средства, наведе најуобичајеније активности којима се односе на прославе рођендана и празника; – препозна и именује бића, предмете и места из непосредног окружења; – разуме	исказе, утврдити хронологију и сл.). Игре примерене узрасту Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/неволим, компарације...). Решавање „проблем-ситуација“ у разреду, тј. договори и мини-пројекти. „Преводјење“ исказа у гести геста у исказ. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова.	

		употреба титула уз презимена (Mr, Mrs, Miss); разлике између српске азбуке и енглеског алфабета; конвенције у писању разгледница и писама. <i>Listen, point and repeat. Listen again. Match the words with the things/people in the picture. Order the lines. Ask and answer questions about the photo on page 38. Spell your name. Ask your friend to spell his/her name. Write/Circle the letters/numbers. Write/Say true or false. Complete the sentences/dialogue. Complete the table with ticks and crosses. Read the story. Read and check.</i> <i>Think of a place/person. Come and help! Wait and see! Watch out! Hurry up! Close/Open the door/a window, please! Smile! It's my/your/Oliver's turn!</i> Императив Присвојни придеви – <i>my, your ... Бројеви 1-100, Алфабет</i> (Интер)културни садржаји: Поштовање основних норми учтивости <i>Can we meet on Saturday and play football? I'm sorry, I've got a music class on Saturday, but we can meet on Sunday. Really? Sunday is ok for me too! Great! See you at the park! It's hot today. Let's go to the beach! Sorry, but I</i>	једноставне описе бића, предмета и места; – опише бића, предмете и места користећи једноставна језичка средства; – разуме свакодневне исказе узвези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази основне потребе, осете и осећања једноставним језичким средствима; – разуме једноставна обавештења о положају у простору и	Заједничко прављење илустрованих писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).	

		<i>can't swim! I'm very tired.</i> <i>Let's go home!</i> Модални глагол <i>can</i> за изражавање предлога и способности Императив (Интер)културни садржаји: прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прослава рођендана, игре, забава и разонода. <i>Can you spell that again, please?/Can you write it on the board, please?/Can I read the story? Of course you can. Can/May I sit here, please? No, it's Nina's seat. Can/May I borrow your dictionary? Yes, here you are. Thank you/Thanks. You're welcome. Thanks for your help.</i> Модални глаголи за изражавање молбе—<i>can/may</i> Саксонски генитив са именицама у једнини (Интер)културни садржаји: Правила учтивог комуникације. <i>Welcome to my birthday party! Happy birthday to you! Thanks! How many candles are there on your birthday cake? Happy New Year!/Merry Christmas!/Happy Valentine's Day!/Happy Easter! Thanks, same to you!</i>	реагује на њих; — тражи и пружи једноставна обавештења о положају у простору; — разуме и саопшти једноставне исказе којима се односе на хронолошко метеоролошко време; — разуме једноставне исказе којима се изражава припадање / неприпадање, поседовање / непоседовање и реагује на њих; -тражи и даје једноставне исказе којима се изражава припадање / неприпадање поседовање / непоседовање; — разуме једноставне		

		<i>Let's have a party. Let's celebrate! What do you do on New Year's Day? We open our presents and watch films about Santa Claus and his reindeer. At Easter we decorate Easter eggs. Children dress up for Halloween. Look at the fireworks!</i> Императив <i>The Present Simple Tense</i> за описивање уобичајених радњи (само као опција, рецептивно) Питања <i>What/How many</i> (Интер)културни садржаји: Најзначајнији празници и догађаји и начини обележавања/прославе. <i>Who's this? It's Johnny Depp, my favourite actor. He's American. That's a photo of my family. Look, they're all smiling. How many teeth has your baby brother got? What colour are his eyes? I've/I have got two hands. She's/She has got black hair. He's/He has got big ears. She's/She is tall and slim. My dad's new car is fast and cool. What are these? They're my new felt tip pens. Belgrade is the capital of Serbia. Our city is old, but very nice. There are a lot of beautiful mountains and lakes in my country. What's the capital of England? London buses are red, but taxis are black. Where are you in this photo? I'm in Sydney, it's a big city in Australia. There are a lot of strange</i>	исказе за изражавање допадања / недопадања и реагујенањих; – тражи мишљење и изражава допадање / недопадање једноставним језичким средствима; – разуме једноставне текстове у којима се описују радње и способности у садашњости; – размени информације које се односе на датум комуникативну ситуацију; – опише радње и способности		

		<i>animals and funny birds.</i> Глаголи <i>have got,</i> <i>to be</i> за давање описа Показне замениц е — <i>this/that,</i> <i>these/those</i> <i>se</i> Егзисте нцијалн о <i>There</i> <i>is/are...</i> Питања са <i>Who/What/Where/How many...</i> Правилна множина именица: <i>pen-pens, bus – buses, city – cities...</i> Неправилна множина основних именица: <i>tooth – teeth...</i> Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом. (Интер)културни садржаји: Познате личности из области спорта, глуме, музике...; престонице земаља енглеског говорног подручја; препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.	користећи једноставна језичка средства; разуме и саопшти једноставне исказе који се односе на бројеве и количине.		

		<i>She's tired/bored. She wants to go home. Is he hungry/thirsty? Does he want a sandwich/a glass of orange juice? They're not cold, they're hot! Are you OK? Is he happy? No, he's sad. His dog is lost.</i> <i>The Present Simple Tense (be, want)</i> (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације. <i>They're at the cinema/museum. Where's your brother? He's in bed. Where's my English dictionary? It's here on my desk. Where are my trainers? They are over there, under the bed. Where's the Statue of Liberty? It's in New York. The London Eye is next to the River Thames.</i> Прилози и предлози за изражавање положаја и просторних односа: <i>here, there, in, on, at, next to, under...</i> Питања <i>Where</i> Употреба и изостављање одређеног члана у изразима <i>at the park/beach/cinema/museum, at home/school/work, in bed...</i> (Интер)културни садржаји: препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја.			

		<i>What time is it? It's twelve (o'clock). It's a quarter to/past twelve. It's half past twelve. What day is it today? It's Wednesday. It's a nice, sunny day. Is it snowy? No, but it's rainy and windy today. I've got a basketball game at a quarter to four/on Saturday.</i> Питања са What/When Предлози за изражавање времена: at, on, to, past... (Интер)културни садржаји: радна недеља и викенд. <i>It's Alex's guitar. Is that Anna's bag? These are not their jackets. Sophie's mum and dad have got/have a big house. My friend hasn't got/doesn't have any brothers or sisters. Have you got/Do you have a bike?</i> Присвојни придеви <i>my, your...</i> Показне заменице <i>this/that, these/those</i> <i>Have got/Have</i> за изражавање припадања/поседовања Саксонски генитив са именицама у једнини (Интер)културни садржаји: породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини.			

		<i>Does he like music? Yes, he loves it./No, he doesn't. Who's your favourite tennis player? What's your favourite hobby? It's an amazing poster! Those computer games are fantastic!</i> <i>The Present Simple Tense</i> глагола be/like/love Питања са Who/What (Интер)културни садржаји: интересовања, хобији <i>My brother can play football, but he can't act. How many languages can your dad speak? Can you play the guitar? I can't ride a bike.</i> <i>We are late for our school bus.</i> <i>Look! She's/She is wearing a dress. Is he wearing jeans? Yes, he is. No, he isn't. What are you doing? I'm/I am eating a biscuit. What are they doing? They are not/aren't playing, they're watching TV.</i> Модални глагол can за изражавање способности <i>The Present Continuous Tense</i> за изражавање тренутних радњи Питања са What/Where/When/How many... (Интер)културни садржаји: породични живот; животу школи- наставне и ваннаставне активности.			

		<i>How many children are there in your class? There are 11 boys and 14 girls. How many classes have we got today? We've got four classes. Hergrannyis 65.</i> Правилна множина именица: <i>boy-boys, girl-girls, class-classes...</i> Неправилна множина основних именица: <i>child-children...</i> Питања са <i>How much/many</i> Основни бројеви 0-100 (Интер)културни садржаји: Конвенције уписању двоцифрених бројева. Новчане валуте у земљама енглеског говорног подручја и њихове ознаке.			

Укупан број часова: 72

***Напомена:** Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. У оквиру једног модула у уџбенику могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегрисане тематске области за појединачне модуле.

Предмет:	МАТЕМАТИКА				
Разред:	Трећи разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020, 7/2022 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.	БРОЈЕВИ	Бројеви прве хиљаде. Сабирање и одузимање (усмени и писмени поступак). Множење једноцифрених бројевима и бројем 10 и дељење бројевима прве десетице са и без остатка (усмени и писмени поступак). Зависност резултата од промене компонената. Једначине облика: $a + x = b$, $a - x = b$, $x - a = b$, $a \square x = b$. Неједначине облика: $a \pm x < b$, $a \pm x > b$, $x - a < b$, $x - a > b$. Римске цифре D, M. Разломци облика m/n Упоредивање разломака са једнаким именицима. Децимални запис броја са једном децималом.	- прочита, запише и упоређи бројеве прве хиљаде и прикаже их на бројевној правој; - прочита број записан римским цифрама и напише дати број римским цифрама (до 1000); - изврши четири основне рачунске операције, писмено и усмено (до 1000); - подели број бројем прве десетице, са и без остатка, и провери резултат; - процени вредност израза са једном рачунском операцијом; - израчуна вредност бројевног израза са највише три рачунске операције; - одреди десетице и стотине најближе датом броју; - реши једначину са	У трећем разреду наставља се развој појма броја, бројевног низа и поступака рачунања у оквиру блока бројева до 1000. Исходи ове теме се углавном остварују спирално, тако да се исходи који су остварени у оквиру блока бројева до 100 проширују на блок бројева до 1000. Бројеви се представљају визуелно и разложени на стотине, десетице и јединице. Касније се бројеви представљају као збирови вишеструких декадних јединица ($234 = 200 + 30 + 4$). Визуелизација бројева и места броја у бројевном низу помаже разумевању декадног бројевног система. Посебно, проблеми уочавања и описивање речима правила за настајање бројевног низа подстичу развијање математичко логичког мишљења.	53 + 83

			једномрачунском операцијом; - одреди и запише скуп решења неједначине са сабирањем и одузимањем; - реши проблемски задатак користећи бројевни израз или једначину; - уочи делове целине и запише разломке облика m/n ($m \leq n \leq 10$); - упореди разломке облика m/n са једнаким имениоцима; - резултат мерења дужине запише децималним бројем са једномдецималом; - уочи и речима опише правило за настајање бројевног низа; - чита и користи податке представљене табеларно или графички (стубичасти дијаграм и сликовни дијаграм);	Упознају се усмени и писмени поступци сабирања и одузимања у блоку бројева до 1000 као и множења једноцифреним бројевима и бројем 10 и дељења бројевима прве десетице. Појам дељивости се сада проширује и уводи се појам остатка при дељењу. Ученици се подстичу да дођу до закључка који су бројеви дељиви са 2, 5 и 10. Посебна пажња се поклања вези операција и зависности резултата од промена компоненти као основе за решавање једначина и неједначина. Решавају се једначине облика $a + x = b$, $a - x = b$, $x - a = b$, $a \square x = b$ на основу веза операција сабирања и одузимања и множења и дељења. Подстиче се навика провере решења и анализа „логичности“ решења с обзиром на контекст проблема. Решавају се неједначине облика: $a \pm x < b$, $a \pm x > b$, $x - a < b$, $x - a > b$. Даље се развија појам разломка, увођењем разломака обликом m/n ($m \leq n \leq 10$) У оквиру бављења разломцима ученици анализирају и	

				креирају визуелне представе разломака и упоређују разломке са истим имениоцем. Бољем разумевању појма разломка доприносе практичне активности деобе и спајања, лепљења и сечења погодног дидактичког материјала. Уводи се децимални запис броја у контексту мерења дужине, при чему се бирају искључиво случајеви где је резултат децимални број са једном децималом. Скуп римских цифара се проширује цифрама D и M чиме се омогућава записивање бројева до 1000 римским цифрама. Пре увођења нових цифара потребно је обновити римске цифре из претходног разреда и концепт записивања и читања бројева записаних римским цифрама. Увођењем ове две цифре, заокружује се целина и ученици ће, када упознају бројеве веће од 1000, бити у стању да користе римске цифре и за записивање година.	
	ГЕОМЕТРИЈА	Узајамни положаји правих (паралелне праве и праве које се секу). Угао, врсте углова. Троугао, врсте троуглова. Кружница и круг. Правоугаоник и квадрат.	- црта паралелне и нормалне праве, правоугаоник и квадрат; - конструише троугао и круг; - именује елементе угла, правоугаоника,	У трећем разреду наставља се упознавање геометријских фигура у равни и њихових својстава, развој перцепције простора и просторног резоновања. Бављење геометријским	12 + 20

		Обим троугла, квадрата и правоугаоника. Цртање паралелних и нормалних правих помоћу лењира. Конструкције троугла и кружнице. Пресликавање геометријских фигура на квадратној мрежи.	квадрата, троугла и круга; - разликује врсте углова и троуглова; - одреди обим правоугаоника, квадрата и троугла, применом обрасца; - опише особине правоугаоника и квадрата; - преслика геометријску фигуру у квадратној или тачкастoj мрежини основу задатог упутства; - користи геометриј-ски прибор и софтверске алате за цртање;	садржајима у трећем разреду ослања се на до тада већ уведене појмове. Анализирају се и цртежом представљају узајамни положаји правих: паралелне праве и праве које се секу. Паралелне праве ученици цртају помоћу лењира и троугаоника или два троугаоника. Посматрањем модела углова уочава се да угао образују две полуправе са заједничком почетном тачком. Анализирањем већ упознатих геометријских фигура ученици уочавају различите углове. Уводе се термини теме и крак, као и одговарајуће ознаке везане за угао ($\angle A$, $\angle Aa$, $\angle aAb$, $\angle BAC$). Увођење појма правог угла започиње анализирањем односа између хоризонталних и вертикалних положаја објеката у окружењу, посматрањем правоугаоника и квадратне мреже. Нормални положај правих уводи се преко појма правог угла. Прав угао, односно нормалне праве ученици цртају помоћу лењира и троугаоника или два троугаоника. Кружница се уводи као затворена крива линија чије су	

				све тачке једнако удаљене од једне тачке – центра кружнице. Круг се описује као равна фигура ограничена кружницом. Уводе се термини центар, полупречник и пречник, као и одговарајуће ознаке за центар и полупречник. Ученици кружницу/круг конструишу шестаром и увиђају да су круг и кружница одређени центром и полупречником.	
	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	Мерење масе (kg, g, t). Мерење времена (деценија, век, секунд). Мерење дужине (mm, km). Мерење запремине течности (l, dl, cl, ml, hl). Мерење површине геометријских фигура задатом мером.	- чита, упореди и претвара јединице за мерење дужине, масе, запремине течности и времена; - упореди величине (дужина, маса, запремина течности и време); - измери површину геометријске фигуре задатом мером (правоугаоником, квадратом и троуглом); - примењује концепт мерења у једноставним реалним ситуацијама.	У оквиру ове теме упознају се стандардне мерне јединице за мерење масе (kg, g, t), времена (деценија, век, секунд), дужине (mm, km) и запремине течности (l, dl, cl, ml, hl). За усвајање основних знања о мерама и јединицама мере потребно је користити очигледна средства и давати ученицима да процењују и мере различите предмете из окружења. Важно је да ученици овладају претварањем мерних јединица из већих у мање и обрнуто, као и претварањем вишеименованих у једноименоване и обрнуто. Ученици се упознају са концептом мерења површине геометријских	5 + 7

				фигура без увођења стандардних једница за мерење површине. Са ученицима се решавају једноставнији проблеми у којима је потребно поплочати одређену површину различитим задатим геометријским фигурама (правоугаоник, квадрат и троугао).Задаци у реалном контексту основа су за бављење овим садржајима. Вишеименовани бројеви као резултат мерења дужине пружају контекст за увођење децималног записа броја, при чему се раде само случајеви записа са једним децималним местом. Полази се од сазнања да је дециметар десети део метра и да се зато може записати да је $1\text{ dm} = 0,1$ m.	

Укупан број часова: 180

Предмет:	ПРИРОДА И ДРУШТВО				
Разред:	Трећи разред				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020, 7/2022 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Природе и друштва јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот у њему.	Природа, човек, друштво	Облици рељефа: узвишења(подножје, стране, обронци, врх), равнице и удубљења. Релјеф у мом крају. Површинске воде: река и њене притоке (лева и десна обала); бара и језеро. Површинске воде умом краја. Групе људи: становници и народи краја (права и обавезе; обичаји; суживот). Производне и непроизводне делатности и њихова међу зависност. Село и град, њихова повезаност, зависност и међу условљеност. Значај и улога саобраћаја. Путнички, теретни и информациони саобраћај. Безбедно понашање ученика на саобраћајницама у крају. Опрема за безбедну вожњу ролера, тротинета и бицикла. Течно, гасовито и чврсто стање воде. Кружење воде у природи. Промене при загревању и хлађењу ваздуха (промена	– идентификује облике рељефа и површинских вода у свом крају; – одреди положај задатог објекта у односу на истакнуте облике рељефа и површинске воде у свом крају; – илустрира примерима како рељеф и површинске воде утичу на живот људи у крају; – примени правила друштвеног прихвата и њиховог понашања поштујући права, обавезе и различитости међу људима; – повеже различита занимања и делатности са потребама људи у крају у коме живи; – повеже врсте и значај саобраћаја у свом крају са потребама људи; – примени правила безбедног понашања у саобраћају; – разликује чврсто, течно	Принцип животне близине, тзв. завичајни принцип, одређује просторну и временску блискост природних и друштвених појава и процеса, и као такав представља једну од суштинских одлика овог предмета. У првом разреду се креће од просторно и временски најближих феномена за ученика, док се у старијим разредима просторни и временски оквир постепено шири. Конкретно, оквир унутар ког се остварују предметни исходи у првом разреду чине садржаји из најближег и непосредног окружења ученика – дома, школе, насеља/дела насеља у коме ученик живи, у II разреду просторни оквир се проширује на Насеље са околином, у трећем III разреду на Крај у коме ученици живе 2, а завршиће се у IV разреду државом Србијом. Принцип животне близине овом	24 + 14

		температуре,запремина и кретање ваздуха). Мерење температуре воде,ваздуха и тела. Услови за живот, ланац исхранеи међусобни утицаји у животним заједницама: Копнене животне заједнице: шуме, ливаде ипашњаци; Водене животне заједнице: баре, језера иреке. Култивисане животне заједнице:воћњаци, повртњаци, њиве и паркови. Значај и заштита земљишта и копнених животних заједница. Значај и заштита вода и водених животних заједница. Животне заједнице у мом крају и човеков однос према њима. Начини преношења и мере заштите од заразних болести(грип, заразна жутица, варичеле)и болести које преносе животиње(крпељи, вашке).	игасовито стање воде уприроди и свакодневномживоту; – повеже температурне промене са променама запремине и кретања ваздуха; – очита вредности температуре воде, ваздуха и тела помоћутермометра; – прикаже везе међу живим бићима у раз-личитим животним заједницама помоћу ланца исхране; – илуструје примерима одговоран и неодгово-ран однос човека пре-ма животној средини; – примени поступке (мере)заштите од за-разних болести;	програму обезбеђује високу осетљивост на контекст у коме ученици живе, односно отвореност за садржаје из учениковог окружења и флексибилност зауважавање карактеристика и одлика најразличитијих средина у којима деца из Србије живе. У том смислу предмет Природа и друштво подразумева отвореност и за садржаје од значаја за националне мањине у складу са простором проучавања природних и друштвених појава у трећем разреду – крај у коме ученици живе. Поред тога, код свих ученика треба развијати осећај богатства у различитостима међу припадницима различитих националности указивањем напостојање људи који славе другачије празнике, имају различите обичаје, културу становања, исхрану, облачење и сл. Уважавање окружења у којем ученици живе директно је у вези са уважавањем искустава и знања ученика. Ученици у процес наставе и учења улазе са идејама и представама о свету, себи и свему другом што их окру-жује. Изградили су их личним ангажовањем у свакодневним активностима, како у школи, тако и ван школе у другим	
	Оријентација у простору и времену	Главне стране света. Умањено приказивање објеката иприказивање из „птичије“ перс-пективе. План насеља. Географска карта Републике Србије: картографске боје, картографски знаци). Мој крај на географској карти Републике Србије. Временске одреднице (датум, година, деценија и век).	– уме да се оријентише у простору помоћу компаса и оријентира из природе/окружења; – опише пут којим се може стићи од једне до друге тачке помоћу плана насеља; – идентификује географске објекте у свом крају користећи географску карту Републике Србије;	Уважавање окружења у којем ученици живе директно је у вези са уважавањем искустава и знања ученика. Ученици у процес наставе и учења улазе са идејама и представама о свету, себи и свему другом што их окру-жује. Изградили су их личним ангажовањем у свакодневним активностима, како у школи, тако и ван школе у другим	3 + 1

	Прошлост	Историјски извори (материјални, писани и усмени). Садашњост, прошлост, будућност: догађаји, људи и промене у мом крају. Породична прошлост (преци и потомци) и знаменити људи краја. Начин живота данас и у прошлости –занима-ња, одевање, исхрана, дечије игре.	– користи временске одреднице (година, деценија, век) у свакодневним ситуацијама и приликом описивања догађаја из прошлости; – прикупи и представи податке о прошлости породице и краја;	образовним, културним и свакодневним животним активностима – учењем, читањем, писањем, игра-њем, слушањем, посматра-њем, размишљањем, разговарањем, итд. Зато је веома важно да полазне тачке у развоју научних идеја о природним и друштвеним појавама и процесима буду управо идеје и искуства са којима ученици долазе у школу и улазе у процес учења. Кроз разноврсне активности којима се уважава средина у којој ученици живе и њихово свакодневно иску-ство из конкретне средине, ученицима се омогућава да доживе и разумеју разноликост и међусобну повезаност свих чинилаца који делују у њиховом природном и друштвеном окружењу. Истовремено се подстиче њихова радо-зналост за откривање појава и процеса у приро-дној и друштвеној заједни-ци. Основна интенција наставе Природа и друштво усмерена је на развој инте-лектуалних, психофизичких, когнитивно-конативних и социјално-афективних сфе-ра личности ученика, што се одражава у на-веденом циљу за крај циклуса и датим предметним исходи-ма. Предметни исходи Природе и друштва показују шта су ученици оспособљени да учине, предузму, изведу и обаве	4 + 3
	Кретање	Кретање тела по путањи (правилини-јско и криволинијско). Утицај јачине делова-ња на пређено растоја-ње тела. Дејство Земљине теже – пада-ње тела. Утицај облика тела на брзину падања. Извори светлости (природни и вештач-ки). Како настаје сенка – облик и величина сенке. Кретање произ-води звук: треперење затегнуте жице, глас-них жица; различити звуци у природи. Звук као информација. Заштита од буке.	– повеже јачину деловања на тело са његовим пређеним растојањем; – доводи у везу брзину падања тела са његовим обликом; – разликује природне и вештачке изворе свет-лости; – повеже промену величине и положаја сенке са променом положаја извора светлости; – повеже промену јачине звука са променом удаљености од његовог извора;		6 + 5
	Материјали	Промене материјала: повратне (истезање, савијање, ширење/скупљање; испарава-ње, кондензовање, топљење/очвршћа-вање) и неповратне (сагоревање, рђање). Сличности и разлике међу течностима (во-да, уље, детергент за прање судова, мед, млеко, сок од лимуна). Вода и друге течности као растварачи. Завис-ност брзине	– разликује повратне и неповратне промене материјала; – уочи сличности и разлике међу течностима – тече, променљивост облика; провидност, боја, густина; – одабере материјале који по тоplotној проводљивости највише одговарају употреби у свакодневном животу; – објасни како рециклажа		6 + 6

		раствар-ања од уситњености материјала, температу-ре течности и мешања. Топлотна проводљи-вост материјала. Ваз-дух као топлотни изолатор у природи и свакодневном животу (крзно и перје; слоје-витооблачење, вунене рукавице, грађевински блокови, термос-боца). Значај рециклаже. Разврставање отпада од пластике, стакла, папира, метала. Рацио-нална потрошња. Међусобни утицај човека и окружења (начин на који човек мења окружење), ути-цај наздравље и живот кроз правила понаша-ња који доприносе одрживом развоју.	помаже очувању природе; – изведе једноставнеогледе/експерименте и повеже резултат са објашњењем/закључком; – сарађује са другима у групи на заједничким активностима; – представи резултате истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, Power Point презентацијом и/или цртежом и др); – повеже резултате рада са уложеним трудом.	на крају разреда захваљујући знањима, ставовима и вештинама које су развили учењем овог предмета. Исходи се остварују у спрези садржаја, метода наставе и учења и актив-ности ученика некад унутар једне теме, а најчешће кроз више тема. Зато границе међу темама проучавања треба схватити условно и флексибилно. Неки исходи су по својој природи међупредметни и оствариваће се кроз активности у оквиру више наставних предмета, као например исход: По завршетку разреда ученик ће бити у стању да презентује другима информације о прикупљеним подацима (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом). Треба, такође, имати у виду да је редослед програмских тема и груписаних садржаја унутар тема урађен искључиво ради прегледности препоручених програмс-ких садржаја и не препоручује се као редослед приликом креирања годи-шњих и оперативних планова, већ као помоћ наставнику да их креира. Иста препорука се односи и на уџбенике. Није пожељно да структура садржаја уџбеника буде основ за планирање наставе.	

Укупан број часова: 72

Предмет:	ЛИКОВНА КУЛТУРА				
Разред:	Трећи разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник- бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020, 7/2022 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.	МАТЕРИЈАЛИ	Својства материјала. Својства материјала за ликовно обликовање – тврдоћа, еластичност, растворљивост или постојаност (промене у току сушења, у контакту са светлошћу, у контакту са различитим супстанцама и подлогама...), материјали који могу да се користе као алатке (пера, крзно, длака, лишће, дрвца...). Изглед материјала – основне и изведене боје, природне и створене текстуре. Технике. Однос материјала, ликовне технике и идеје. Производи уметничких заната (накит, уметничке лутке, шешири, тапи-серије, ћилими, осликани текстил, собне светиљке и сенила, грнчарија, дуборез, гравуре...). Значај рециклирања, уметничка рециклажа.	– поштује инструкције за припремање, коришћење, одржавање и одлагање материјала и прибора; – повеже уметничко занимање и уметнички занат са одговарајућим продуктом; – преобликује, самостално или у сарадњи са другима, амбалажу и предмете за рециклажу мењајући им употребну функцију; – изрази своје доживљаје, емоције, имагинацију и запажања одабраним материјалом, прибором и техникама;	Ученици треба да добију само кључне информације о својствима материјала које користе. Ако користе употребљену амбалажу, материјале или објекте које су пронашли у природи потребно је да их, уз помоћ укућана, припреме пре доношења на час (прање, термичка обрада, дезинфиковање асепсолом, алкохолом... у зависности од материјала). У току године самостално припремају лепак или масу за обликовање од материјала који се користе у домаћинству (кукурузно брашно, кукурузни штирак, сода бикарбона, сирће, млеко, со, шећер...). Водене боје	11+15
	СПОРАЗУМЕВАЊЕ	Говор тела. Поглед, израз лица, држање тела, гест и кретање, однос вербалне и невербалне комуникације. Тумачење визуелних информација. Визуелне карактеристике биљака и животиња, знаци, симболи,	– користи одабране податке и информације као подстицај за стваралачки рад; – протумачи једноставне визуелне информације и поруке из свакодневног живота;	могу да направе од истрошених фломастера. Рецепти се могу пронаћи на интернету, наставник бира оне који одговарају узрасту ученика. Важно је и да сви ученици до краја првог циклуса развију навику да	9 + 11

		униформе,заставе, ношње... Пејзаж, порт-рет, аутопортрет. Слика, текст, звук. Кратки анимирани филмови, рекламе, билборди... Лепо писање – плакат, позивнице, честитке...	– укаже на сличности и разлике које опажа у уметничким делима и традицији различитих народа; – изрази одабране садржаје изразом лица, положајем тела, покретима или кретањем;	заједно распремају и чисте простор по завршетку рада. Имајући у виду да се технологија материјала развија великом брзином, наставник може да информише ученике о неким иновативним материјалима које користе дизајнери одеће, амбалаже,	
	КОМПОЗИЦИЈА	Композиција. Дводимензионалне и тродимензионалне композиције, органи-зација композиције, равнотежа. Орнамент. Традиционална и савремена употреба орнамената, симетрија.	– распореди облике, боје, линије и/или текстуре креирајући оригиналне композиције;	намештаја... На пример, материјал који се прави од папира и пластике (Partic), материјал који се прави од рециклиране одеће (варијанта материјала Karta-Pack)... Тродимензионално (3D) штампање и паметни материјали могу да се помену у следећем разреду.	5 + 7
	ПРОСТОР	Облици у простору.Непокретни објекти у отвореном и затвореном простору (споменици, уметничка дела, експонати...). Композиција у простору – поставка изложбе, уређење просторије, уређење школе, уређење околине у локалној заједници... Оптичке илузије на дводимензионалној подлози, специјални ефекти на сцени, у филмовима,играцама... Кретање. Покрет и кретање у природи, окружењу и уметничким делима.	– разговара са вршњацима о доживљају простора, дизајна, уметничких и ученичких радова, уважавајући различитости; – учествује у обликовању и уређењу простора у школи, код куће или окружењу; – разматра, у групи, шта и како је учио/ла и где та знања може применити.	Технике На основу сопствене процене наставник у трећем или четвртном разреду објашњава да су акварел боја и папир материјали за ликовно обликовање, а акварел техника начин на који се тај материјал обликује. Ученици могу да испробају сликање акварел бојом на сувом папиру и сликање на влажном папиру. Уобичајено уче гваш технике (влажни нанос, полусуви нанос, испирање, гребање...) пре него што почну да користе	5 + 9

				темпере, али то није пра-вило. У штампање графика се уводе прављењем импровизованих матрица. Најједноставнија се припрема на употребљеној стиропор (полистирен) тацни за паковање хране. На полеђини тацне цртеж се лако урезује фломастерима, а боја се наноси широком четком или комадићем чврстог картона. Осим оловкама и четкицама било би добро да цртају и импровизованим прибором (згужваним папиром/кесом/фолијом, гранчицама, боровим иглицама...), јер то помаже да „ослободе руку“ и да боље организују композицију. Скулптуре могу да обликују од папира, картона, лако савитљиве жице, тканине, комбиновањем разноврсних материјала... Затим, од меких материјала: глинамола, школске глине, полимерне глине која се не пече („FIMO AIR“), „магичне глине“ (пенаста глина са гранулама стиропора, кинетичка глина, „Mad Mattr“...) или масе коју су сами направили. Треба имати у виду следеће. Неке масе се споро суше, па је тешко пренети рад од школе до куће без оштећења. Боље је да не користе пластелин, јер	

				има врста које се уопште не суше, као и миришљавих које садрже алергене. Неке масе не прљају руке и радну површину. Скулптуре се обликују белом масом или масом у боји природних материјала, а која може и да се „патинира“ бојом.	

Укупан број часова: 72

Предмет:	МУЗИЧКА КУЛТУРА				
Разред:	Трећи разред				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020, 7/2022 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Музичке културе је да код ученика развије интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Композиције различитог карактера и елементи музичке изражајности (мелодијска линија, темпо, ритам, динамика). Особине тона: боја (различити гласови и инструменти), трајање, јачина, тонске висине. Музички дијалог (хор, глас и хор, глас и инструмент, два гласа, два инструмента, један свирач, група свирача, оркестар). Различити	– опише своја осећања у вези са слушањем музике; – наведе особине тона и основне музичке изражајне елементе; – разликује инструменте по боји звука и изражајним могућностима; – повезује карактер дела са избором инструмента и	Природа саме музике, па и предмета Музичка култура указује на стално прожимање свих области и програмских садржаја. Нагласак у свакој од области је на развоју способности код ученика да комуницирају са другима кроз слушање, извођење и стварање музике као испособности да изражавају своје мисли и	20 +7

заједништва, као и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.		жанрови везани за уобичајене ситуације у животу. Музичка прича. Филмска музика. Музички бонтон. Музика и здравље. Дигитализација.	музичким изражајним елементима; – препозна музичку тему или карактеристични мотив који се понавља у слушаном делу; – повезује почетне тонове песама модела и једноставних наменских песама са тонском висином; – поштује договорена правила понашања при слушању музике;	осећања кроз музику. Инсистирање на развоју критичко-аналитичког мишљења има за циљ да помогне ученицима да превазиђу површно расуђивање и да развију лично гледиште (засновано на адекватним информа-цијама) као и да науче како да артикулишу своје креативне и уметничке изборе. Ученицима треба дати могућност да буду инвентивни и маштовити у свом размишљању, а не само да пронађу тачан одговор. Учење о музичкој уметности не може се посматрати само као учење музичке писмености и извођење музичких композиција. Учење, поред нужне концентracије на развијању знања и вештина код уче-ника сходно њиховом узрасту и годинама проведеним у учењу музике, треба даразвије његову комплетну личност негујући принципе вршњачког учења, одговорности и лидерства, великодушности и посвећености другима и појединачног доприноса у остваривању циљева у заједничким активностима. Поред тога, музичке активности имају функцију	
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Дидактичке музичке игре. Правилан начин певања – држање тела и дисање. Правилна дикција. Певање песа-ма по слуху различи-тог садржаја и карак-тера. Певање песама уз покрет. Певање модела и наменских песама и повезивање њихових почетних тонова у тонском опсегу од ха до це2. Певање и свирање песама из нотног текста. Дечји и алтернативни инструменти и начи-ни свирања на њима. Инструментална пра-тња по слуху. Певање и извођење музичких игара уз свирање на дечјим инструментама – песме уз игру, дидак-тичке игре, музичке драматизације. Свирање инструмента-лних аранжмана на дечјим ритмичким инструментама и на алтернативним	– примењује правилан начин држања тела и дисања при певању; – изговара бројалице у ритму, уз покрет; – пева по слуху и са нотног текста песме различитог садржаја и расположења; – комуницира са другима кроз извођење традиционалних и музичких игара уз покрет; – свира по слуху и из нотног текста ритмичку и мелодијску пратњу; – изабере одговарајући музички садржај (од понуђених) према литерарном садржају; – поштује договорена правила понашања при		5 +1

		изво-рима звука. Музички бонтон. Особине тона: боја (различити гласови и инструменти), трајање (нотна трајања), јачина (динамичке ознаке – пиано, форте, крешен-до и декрешендо), тонске висине (од це 1 до ге 1). Елементи му-зичког писма: линиј-ски систем, виолински кључ, трајање тонова (половина, четвртина, осмина ноте и одгова-рајуће паузе) у такту 2/4. Јединица бројања. Тактирање у 2/4 такту.	извођењу музике; – коментарише своје и туђе извођење музике; – самостално или уз помоћ одраслих, користи предности дигитализације; – учествује у школским приредбама и манифестација	социјалне кохезије и спасавања од друштвене маргинализације. Програм наставе и учења усмерен је на остваривање исхода при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овогпредмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво. Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Музичке активности су говор у ритму, певање, свирање, покрет уз музику, слушање музике и видови стваралаштва. Препоручени музички садржаји (песме, музичке игре, ритмички и мелодијски аранжмани, композиције за слушање музике) остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Да би достигао програмске исходе, наставник реализује наставу користећи слушање,	
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Стварање једноставне ритмичке и мелодијске (једноставне) пратње. Музичка питања и одговори и музичка допуњалка. Стварање звучне приче од познатих музичких садржаја, звучних ономатопеја и илус-трација на краћи ли-терарни текст (учење у контексту).	– осмисли и изведе једноставну ритмичку и мелодијску пратњу ; – осмисли музички одговор на музичко питање; – осмисли једноставну мелодију на краћи задати текст;		2 +1

				глас, покрет и музичке инструменте. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама и у одељењу, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и рамене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Наставни програм омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школска установа. Однос	

				између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура.	

Укупан број часова: 36

Предмет:	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ				
Разред:	Трећи разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020, 7/2022 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ	Основни садржаји Вежбе за развој снаге са ибез реквизита. Вежбе за развој покретљивости са ибез реквизита. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине и експлозивне снаге. Вежбе за развој координације.	- примени једноставне, двоставне општеприпремне вежбе (вежбеобликовања); - правилно изводи вежбе, разноврсна природна и изведенакретања; - комбинује усвојене моторичке вештине уигри и свакодневномживоту; - одржава равнотежу у различитимкретањима	На свим часовима као и у другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на: - развијање физичких способности које се континуирано реализује у припремном делу часа. Део главне фазе користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облици рада бирају се у складу са потребама и могућностима ученика и материјалнотехничким условима за рад; - подстицање ученика на самостално вежбање; - правилно држања тела. При планирању вежбања у припремној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући метод), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ 6+19 <u>25</u>

здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.		Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности.	; - коригује сопственодржања тела на основу савета наставника; - правилно држителу; - правилно подиже, носи и спуштателу; - изведе кретања, вежбе и саставе уз музичку пратњу; - изведе децји и народни плес; - користи терминологију вежбања; - поштује правилапонашања навежбалиштима;	треба примењивати диференциране облике рада, дозирати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимализацији интензитета рада. Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика. 1. Развој снаге: - без и са реквизитима, - на справама и уз помоћ справа. 2. Развој покретљивости: - без и са реквизитима, - уз коришћење справа. 3. Развој издржљивости: - трчање, - елементарне игре, - вежбање уз музику, - плес. 4. Развој координације: - извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима. 5. Развој брзине: - вежбе изводити максималном брзином из различитих почетних положаја на одређени знак – старт из различитих положаја; - трчање са убрзањем; - штафетне игре. За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање.	
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ				
	Атлетика	Техника трчања. Истрајно трчање. Скок удаљ згрчном техником. Бацање лоптице из залета. Скок увис прекорачном техником	- поштује мере безбедности токомвежбања; - одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; - примени правилаигре; - навија и бодри учеснике у игри на начин којимникога невређа; - прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења; - уредно одлаже својествари пре и након вежбања и у другимситуацијама;	1. Атлетика Поновити различите варијанте ходања и трчања из претходних разреда. Трчање уз правилно постављање стопала и правилан рад руку, са подизањем колена, трчање преко препрека, трчање са променом ритма, трчање са променом правца и смера, брзо трчање 40 m са стартом из различитих почетних положаја, елементарне игре са трчањем. Спринтерско трчање: вежбе технике трчања, (ниски скип, високи скип, бацавање потколенице, итд), ниски старт и фазе трчања. Истрајно трчање: вежбе технике кроз континуирано трчање. Скок удаљ основни елементи згрчне технике. Бацање лоптице у даљ: усвајање вежбе у целини. Скок увис прекорачном техником; Обучавање технике врши се у целини а по потреби рашчлањивањем на фазе. 2. Спортска гимнастика 1. Вежбе на тлу: Основни садржаји колут напред из упора стојећег опружених ногу,– колут напред преко препреке,– два повезана колута назад,– став на лопатицама „свећа“ – опружање и издржај,– мост из лежања на леђима уз помоћ,– припремне вежбе за вагу претклоном и заножењем,– припремне вежбе за став на шакама.– Проширени садржаји: комбинације две и више савладаних вежби.– Одељењско такмичење са задатом комбинацијом вежби.	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ 44 + 28 <u>72</u>

			- правилно изводи и контролише покрете у различитимкретањима ; - прати промене у тежини и висини код себе и других; - препозна здравствено стање када не треба да вежба; - примењује хигијенске мере пре, у току и након вежбања и другим животним ситуацијама ; - уредно одржава простор у коме живи и борави; - користи здраве намирнице у исхрани; - повезује различита вежбања са њиховим утицајем на здравље; - препозна лепоту покрета у вежбању; - се придржава правила вежбања; - вреднује сопствену и туђу постигнућа у вежбању.	2. Прескок — специфичне припремне вежбе: Основни садржаји суножни одскок и доскок на повишену површину, — на одскочној дасци (држећи се за руке помагача) узастопни суножни скокови, — са неколико корака залета једноножни одскок испред даске, доскок суножно на — даску, одскок, фаза лета и доскок, упором о козлић неколико узастопних одскока са подизањем кукова (суножно и са — разножењем, доскок на даску суножно (уз помоћ испред и иза справе). Проширени програм: мали козлић, разношка. — Одељењско такмичење: суножни одскок и доскок на повишену површину. 3. Вежбе у вису и упору и променама висова и упора (одређене вежбе се могу реализовати и на другим погодним справама, уколико су безбедне) Основни садржаји — вратило или двовисински разбој — прилагодити висину: наскок у вис предњи, померања улево и удесно; њих у вису предњем, — наскок у упор предњи на различитим справама; померања у упору, — дочелно вратило или нижа притка разбоја: узмак корацима уз косу површину до упора предњег активног, — паралелни разбој: упор, њих, предњихом упор разножно пред рукама, — дохватни кругови: суножним одривом вис узнето (кроз згиб — уз помоћ), спуст напред до суножног става (кроз згиб, уз помоћ). Проширени садржаји: одривом једне ноге узмак до упора предњег и сп. за њихом саскок. — 4. Вежбе равнотеже: шведска лупа и ниска греда Основни садржаји лицем према клупи — греди бочно: залети одразом једне ноге наскок у став на — другој нози, слободном заножити, различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са — одножењем, са високим предножењем, различити начини ходања уназад, скок суножним одскоком, суножни доскок на место одскока, — издржаји на једној нози са различитим положајима слободне ноге, — окрети на греди усправно, у чучњу за 900 — и 1800 , саскок згрчено. — Проширени садржаји: са шведског сандука кораком на високу греду, ходање корацима у складу са — способностима ученика; саскок пруженим телом на високо наслане струњаче (све уз надзор и помоћ наставника). 3. Основне тимских и спортских игара 3.1. Између четири ватре Предвежбе - Гађање лоптом у циљ (део зида, медицинка, шведски сандук, клупа итд) једном руком; Рука је у висини рамена или главе. - Хватање лопте обема рукама у наручје, на	
	Спортска гимнастика	Вежбе на тлу: вежбе и комбинације. Прескоци и скокови. Вежбе у вису, вежбе у упору и вежбе и вежбе променама висова и упора. Вежбе равнотеже на шведској клупи и ниској греди.			
	Основе тимских, спортских и елементарних игара	Између четири ватре Мини-рукомет. Футбал — „мали фудбал“			
	Плес и ритмика	Вежбе са вијачом. Вежбе са лоптом. Народно коло „Савила			

		се бела лоза винова“. Народно коло из краја у којем се школа налази.		груди. Игра уз примену правила Основи тактике: - Кретање играча у пољу. - Пребацивање лопте (највише два пребацивања). - Гађање (у ноге, избор играча који се гађа, правац гађања у односу на положај саиграча и играча који се гађа...). 3.2. Мини-рукомет – Додавање лопте једном руком у месту и кретању. – Хватање лопте обема рукама у висини груди у месту и кретању. – Вођење лопте левом и десном руком (у месту и кретању). – Шутирање из места и кретања – бочни и чеони шут. – Тактика – игра „човек на човека“. 3.3. Футсал – „мали фудбал“ – Додавање лопте у месту унутрашњим делом стопала. – Примање лопте унутрашњим делом стопала. – Додавање и примање лопте у кретању унутрашњим делом стопала (дупли пас). – Шут унутрашњим делом стопала. – Игра на два гола.	
	Пливање	Прилагођавање на водену средину и основна обука пливања		4. Плес и ритмика – Вежбе са вијачом: њихање вијаче у бочној равни (једном и другом руком, обема рукама) напред–назад, кружење, отворити вијачу у предручењу, два суножна поскока са међупоскоком, два суножна поскока без међупоскока са окретањем вијаче напред. Зауставити вијачу у предручењу и наставити четири поскока са ноге на ногу. Поновити вежбе са окретањем вијаче уназад. – Вежбе са лоптом Кружење са лоптом у чеоној и бочној равни са обе и једном руком; из одручења зибом почучњем, прехват лопте у предручењу и зибом почучњем до одручења (лопта у другој руци). Бацање и хватање: у задатом ритму у месту и кретању, са почучњем, са окретом за 1800 . – Народно коло „Савила се бела лоза винова“. – Народно коло из краја у коме се школа налази.	
	Полигони	Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима.		5. Пливање Наставну тему Пливање, реализују школе које за то имају услове у школи или објектима ван ње. Вежбе – Правила понашања на пливалишту. – Вежбе прилагођавања на водену средину (квашење делова тела). – Вежбе дисања. – Вежбе плутања (на леђима стомаку и згрчено). – Вежбе клизања (на стомаку и леђима). – Рад ногама у води (краул и леђни краул); – Рад рукама (краул и леђни краул са даском). – Игре у води. Наставу пливања реализује наставник физичког и здравственог васпитања у сарадњи са учитељем одељења.	
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА			6. Полигони Полигони се примењују након неколико обрађених тематских целина (наставних тема или области) и састављају се од усвојених вежби у складу са са условима за извођење наставе.	
				Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне	ФИЗИЧКА И

	Култура вежбања и играња Основна правила: Између четири ватре, Мини-рукомета и Футсала. Понашање према осталим учесницима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара. Постављање, склањање и чување справа и реквизита неопходних за вежбање. „Ферплеј” (навијање, победа, пораз). Породица и вежбање. Вежбање као део дневних активности. Здравствено васпитање Моје срце – пулс. Дисање и вежбање. Хигијена простора за вежбање. Значај воћа и поврћа у исхрани. Значај воде за организам и вежбање. Поступање у случају повреде.		области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме Култура вежбања и играња и Здравствено васпитање. Култура вежбања и играња У раду са ученицима постепено уводити терминологију вежбања и упознати их са утицајем примењених вежби на организам. Упознати ученике са основним правилима Минирукомета, Футсала, игре Између четири ватре. Подсетити ученике на правила понашања која важе у просторима за физичко вежбање како у школи, тако и ван ње. Истицати неопходност поштовања правила понашања током игре и вежбања. Развијање свести о потреби чувања својих и туђих ствари, справа и реквизита које користе. Упућивати ученике да информишу родитеље о вежбању на наставним и ваннаставним активностима. Указивати на значај вежбања и подстицати ученике на вежбање у слободно време. Навикавати ученике да приликом игре или такмичења уважавају све учеснике у игри, њихова постигнућа и међусобне разлике. Здравствено васпитање Моје срце – пулс На начин прилагођен ученику објаснити повезаност интензитета вежбања и вредности пулса. Мерење пулса на вратној артерији. Дисање и вежбање Објаснити ученицима значај правилног дисања током вежбања (пешачења, трчања, вежби снаге...). Мерење фреквенције дисања (мери се удах и издах током једног минута) приликом вежбања различитог интензитета. Значај воћа и поврћа у исхрани Указивати ученицима на значај редовног конзумирања воћа и поврћа ради нормалног функционисања организма и обезбеђивања неопходних хранљивих материја за вежбање (витамини и минерали, угљени хидрати...). Значај воде за организам и вежбање Истицање значаја воде у структури и функционисању организма. Упознати ученике са важношћу уношења воде пре, током и након вежбања. Поступање у случају повреде Препознавање основних врста повреда (посекотина, одеротина, ударац...) и указивање на важност правовременог обавештавања наставника, родитеља и других одраслих у случају повреде.	ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА 4+7 <u>11</u>

Укупан број часова: 108

Предмет:	Дигитални свет				
Разред:	Трећи разред				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020, 7/2022 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења предмета Дигитални свет јесте развијање дигиталне компетенције ученика неопходне за безбедну и правилну употребу дигиталних уређаја за учење, комуникацију, сарадњу и развијање основа алгоритаМСког начина размишљања.	Дигитално друштво	Унос краћег текста помоћу физичке и виртуелне тастатуре (функције Shift, Ентер, Space бар, Цапс Лоцк, Делете, Бацкспаце тастера). Селектовање и основно едитовање текста (брисање, додавање). Чување текстуалног документа, именовање и поновно отварање. Додавање текстуалног објашњења на слику, чување, именовање и поновно отварање. Претраживање интернета (прегледачи, претраживачи, кључне речи, информисаност о томе како су резултати претраге одабрани и ранжирани; критички однос према резултатима претраге). Етичко коришћење туђих дигиталних материјала. Коришћење технологије ван школе-примери дигитализације у	-унесе текст (речи и реченице) помоћу физичке и/или виртуелне тастатуре у програму за обраду текста; - селекује и измени (обрише, дода) текст; - именује, сачува и поново отвори текстуалну датотеку; - допише текст на слику коришћењем едитора за текст у програму за обраду слике; - именује, сачува и поново отвори графичку датотеку; - објасни својим речима сврху коришћења прегледача и претраживача за приступ садржајима светске мреже; - осмисли кључне речи на основу којих ће на интернету тражити потребне дигиталне садржаје; - објасни својим речима на који начин се формирају резултати претраге интернета; - објасни својим	У циљу достизања наведених исхода, покренути одабрани програм за унос и обраду текста и, не улазећи у детаље радног окружења, показати ученицима простор (виртуелни лист папира) у оквиру којег ће се приказати слова и знакови откуцани помоћу физичке или виртуелне тастатуре. Увести појам курсор указујући ученицима да је то мала усправна линија која пулсира како би нам показала на ком месту ће се појавити текст када га будемо откуцали. Задатак за ученике је да помоћу тастатуре откуцају једноставан текст (сачињен од кратких реченица). Објаснити како се куца велико слово (Схифт + слово), размак између речи (Спаце бар), сва слова велика (Цапс Лоцк), прелази у нови ред (Ентер).	Обрада:9 Утврђивање:11 Укупно:20

		свакодневном животу у чијој је основи вештачка интелигенција.	речима због чега треба критички прићи садржајима који се налазе на интернету; - објасни својим речима због чега је неопходно да дигиталне садржаје пронађене на интернету користимо на етички начин; - наведе примере дигитализације у свакодневном животу током којих се стиче утисак да се дигитални уређај понаша интелигентно; - објасни шта је дигитални углед и како се он изграђује; - одабира дигиталне садржаје на основу ПЕГИ ознаке у складу са својим узрастом; - препозна дигитално насиље и реагује на одговарајући начин; - направи лични план коришћења дигиталних уређаја уз помоћ наставника; - означи начин комуникације путем интернета који највише одговара контексту у коме се комуникација дешава; - решава алгоритамски једноставан проблем у визуелном програмском језику чије решавање може да захтева понављање	Након уноса текста, указати на могућности измене текста. Показати основно едитовање текста (брисање (Делете, Бацкспаце) и додавање знакова), селектовање текста и његово брисање. Скренути пажњу на могућност провере исправности унетог текста и демонстрирати начин коришћења опције за проверу правописа (Правопис и граматика). Демонстрирати поступак именовања и чувања текстуалне датотеке, а на следећем часу поступак otvaranja prethodno сачуване датотеке, у којој ће ученици наставити да уносе и едитују текст. На часовима утврђивања ученици треба да вежбају уносећи сложеније текстове. Текстови треба да буду релевантни за ученике и повезани са активностима за које наставник процењује да су од значаја за њих (нпр. занимљивости о темама које уче из наставних предмета, које су обележје локалне заједнице и сл). На крају сваког часа потребно је издвојити 10 минута како би ученици пажљиво прочитали откуцани текст и кориговали	

			(програмски циклус); ДИГИТАЛНО ДРУШТВО Унос краћег текста помоћу физичке и виртуелне тастатуре (функције Shift, Ентер, Space бар, Caps Lock, Delete, Backspace тастера). Селектовање и основно едитовање текста (брисање, додавање). Чување текстуалног документа, именовање и поновно отварање. Додавање текстуалног објашњења на слику, чување, именовање и поновно отварање. Претраживање интернета (прегледачи, претраживачи, кључне речи, информисаност о томе како су резултати претраге одабрани и ранжирани; критички однос према резултатима претраге). Етичко коришћење туђих дигиталних материјала. Коришћење технологије ван школе-примери дигитализације у свакодневном животу у чијој је основи вештачка интелигенција. - утврди шта је резултат извршавања датог једноставног алгоритма/програма који	грешке. Добро би било да квалитетни радови ученика или колажни радови сачињени од више радова ученика из једног одељења буду промовисани на школском сајту.	

			садржи понављање; - уочи и исправи грешку у једноставном алгоритму/програму који садржи понављање; - решава алгоритамски једноставан проблем у визуелном програмском језику чије решавање може да захтева гранање; - наведе неке од оператора поређења (мање, веће и једнако) и у конкретном примеру предвиди резултат њиховог извршавања (тачно, нетачно); - наведе аритметичке операторе (+, -, * и /) и у конкретном примеру предвиди резултат њиховог извршавања; - примени блокове оператора поређења при креирању програма у визуелном програмском језику, који садрже гранање; - објасни потребу употребе гранања и понављања у програмима својим речима.		
		Дигитални углед.	- објасни шта је дигитални	Активности за достизање	5

	Безбедно коришћење дигиталних уређаја	Усклађеност дигиталних садржаја са узрастом корисника. Дигитално насиље. Примерена комуникација у дигиталном окружењу. Израда личног плана коришћења дигиталних уређаја.	углед и како се он изграђује; одабира дигиталне садржаје на основу PEGI ознаке у складу са својим узрастом (самостално или сараднички); препозна дигитално насиље и реагује на одговарајући начин; направи лични план коришћења дигиталних уређаја уз помоћ наставника; означи начин комуникације путем интернета који највише одговара контексту у коме се комуникација дешава;	исхода означи начин комуникације путем интернета који највише одговара контексту у коме се комуникација дешава усмерити на препознавање кључних разлика у онлајн комуникацији са наставником, родитељима и вршњацима. Комуникација са наставником је формална, поруке су јасно повезане са темом, реченице су јасне и потпуне, без емотикона и скраћеница. Сlike и прилози увек садрже објашњења. Тако да је за овакав вид дигиталне комуникације најприкладнија електронска пошта (ученици тада користе имејл налоге својих родитеља). За размену мишљења везану за оно што се у школи учи, за групне школске задатке користи се школска платформа за онлајн учење. За неформалну комуникацију са вршњацима и родитељима прикладније је користити платформе за размену порука попут Вајбера и сличних платформи у оквиру којих је мало вероватно да ће дете ступити у контакт са непознатим	
				20:03 PropisSoft Online	

				https://propissoft.profisistem.rs/#143/242 особама. За овакву комуникацију специфичне су краће поруке без знакова интерпункције, поруке које су извучене из контекста и често могу бити неразумљиве трећем лицу. Ове поруке могу садржати слику или емотикон без додатног текста, а да буду потпуно разумљиве саговорнику. Наставник треба да промовише писање порука у складу са правописним правилима и језичким нормама без обзира на платформу у оквиру које се комуникација реализује. Јер, особа која је писмена никада неће пристати да у писаној комуникацији делује неписмено. Такође, наставник треба да упозори ученике да не користе друштвене мреже попут Фејсбука или Инстаграма зато што оне нису безбедна средина за особе млађе од 15 година.	
	Алгоритамски начин размишљања	Осмишљавање алгоритама са гранањем који води до решења једноставног проблема. Оператори поређења и аритметички оператори. Креирање рачунарског програма у	– решава алгоритамски једноставан проблем у визуелном програмском језику чије решавање може да захтева понављање (програмски циклус);	Иницирати хеуристички разговор о питањима употребе гранања и понављања у програмима - шта се тиме постиже, на који начин се програм унапређује и сл. Подстицати ученике да ове	11

		визуелном програмском језику. Анализа постојећег програма креираног у визуелном програмском језику и тумачење функције блокова од којих је сачињен. Уочавање и исправљање грешака у програму.	– утврди шта је резултат извршавања датог једноставног алгоритма/програма који садржи понављање; – уочи и исправи грешку у једноставном алгоритму/програму који садржи понављање; – решава алгоритамски једноставан проблем у визуелном програмском језику чије решавање може да захтева гранање; – наведе неке од оператора поређења (мање, веће и једнако) и у конкретном примеру предвиди резултат њиховог извршавања (тачно, нетачно); – наведе аритметичке операторе (+, -, * и /) и у конкретном примеру предвиди резултат њиховог извршавања; – примени блокове оператора поређења при креирању програма у визуелном програмском језику, који садрже гранање;	концепте примене при програмирању физичких уређаја, у блоковском окружењу за програмирање локализовано на српски језик, ћирилично писмо.	

Укупан број часова: 36

Изборни предмет

Предмет:	Верска настава				
Разред:	трећи				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	11/2016				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Упознавање ученикаса садржајем предмета, планом и програмом и начином реализације наставе Православног катихизиса; Мотивисање ученикаса похађање верске наставе	I – УВОД	Упознавање са садржајем програма и начином рада	<u>Когнитивни аспект:</u> - моћи да сагледа садржаје којима ће се бавити настава Православног катихизиса у току 3. разреда основне школе; - моћи да уочи какво је његово предзнање из градива Православног катихизиса обрађеног у претходном разреду	Катихизација као литургијска делатност-заједничко је дело катихете (вероучитеља) и његових ученика. Катихета (вероучитељ) би требало стално да има науму да катихеза не постоји ради гомилања информација („знања о вери“), већ	1

			школовања. <u>Афективни аспект:</u> •ученик ће бити мотивисан да активно учествује на часовима верске наставе	као настојање да се учење и искуство Цркве лично усвоје и спроведу у живот кроз слободно учешће у богослужбеном животу Цркве. На почетку сваке наставне теме ученике би требало упознати са циљевима и исходима наставе, садржајима по темама, начином остваривања програма рада, као и са начином вредновања њиховог рада.	
• пружити ученицима основна знања о учењу Цркве о стварању света; • омогућити ученицима да разумеју да Бог ствара природу и човека, јер • жели да их воли и да буде са њима заједно; Пружити ученицима могућност да разумеју да је човек у природи зависан од Божијег претходног стварања, али да се разликује од	II – БОГ СТВАРА СВАТА И ЧОВЕКА	• Појам Светога Писма као књиге откривења • Стварање невидљивог света - духовних сила - анђела Библијско казивање о стварању света по данима • Стварање човека • Песма „Молитва“ Бранко Радичевић (песник)	<u>Когнитивни аспект:</u> • препознати неке елементе библијске повести о стварању света; • моћи да препознају и именују иконе на којима су представљени дани стварања света, на основу • библијске повести; моћи да увиди да је свет скуп конкретних		7

дсвихстворенихби ћа; • Објаснитиученици мадајечовекиконаБ ожја(сличанБогу) затоштојестворенк аослободналичнос тијединипозвандаб удедомаћинсвета; • Омогућитиученици ма да увиде разлику између Бога и створенеприроде		се диви Божјем стварању и моли благослов...) Прича „Паче“ А. Солжењичин	врста живих бићакоја су уједињена, једна другима потребна и да она чиневелику заједницу љубави – Цркву; • моћи да објасни да је светстворен љубављуБожјом; • моћи да разуме да се права слобода изражава као љубав према другим људима, природи иБогу; • уочити да је човек сличанБогу. <u>Афективни аспект:</u> • бити подстакнут даразвија љубав према ближњима, природи и Богу; • развијати жељу и свесто важности бриге према ближњима и		

			природи.		
• Омогућити ученик удавиди да је Бог створи свет из љубави; • Омогућити ученик удавиди да се Бог брине о свету; Омогућити ученика да разуме да је Бог избрига према свету и човеку послат од свога Сина у свету.	III – БОГ НАС ВОЛИ	• Прича „Шишарка“ или прича „Себични цин“ О. Вајлд (са правим крајем, кад се појављује Христос...) • Прича Св. Владике Николаја о томе како је Господ са Богородицом избавио пастира Давида из невоље (кад је заспао у пећини а змија му легла на груди...) А кад је одрастао Цар Давид је описао Богородицу и Христа у псалму • „Љубавна песма“, М. Данојлић (о маслачку и облачку) • Јављање анђела Богородици; • Јављање анђела Јосифу; • Сусрет Богородице	<u>Когнитивни аспект:</u> • знати да је Бог створио свет из љубави и да објасни како зна да Бог воли свет; • препознати да Бог брине о свету и да наведе примере Божјег старања о свету; • увидети кроз своје креативне способности да је човек сличан Богу; • увидети да Бог жели да свет постоји вечно; • увидети да су Бог, људи и природа различити, али да нису потпуно раздвојени; увидети различитост која постоји између Бога и створеног		7

		и Јелисавете; • Јављање анђела пастирима; • Јављање анђела мудрацима; • Анђео јавља Јосифу да склони породицу у Египат; • Молитва Анђелу чувару; Песма: „Анђели певају“.	света; • знати да је Бог из бриге према свету и човеку послао свога Сина у свет; • упознати улогу анђела као сарадника Божјих у старању о свету; • уочити да је свет смртан ван заједнице са Богом; • упознати садржај молитве Анђелу чувару; • усвојити текст и мелодију песме „Анђели певају“. <u>Афе</u> <u>кти</u> <u>вни</u> <u>асп</u>		

			<u>ект</u> ⋮ • бити подстакнут да развија свест о томе да је важан зато што га воли Бог и његови ближњи; • бити подстакнут да се труди да воли све људе (чак и оне од којих је веома различит).		

• Пружити ученицима основ за разумевање да се лични однос са Богом остварује кроз служење Богу и ближњима; Пружити ученицима основ за разумевањедане природи и човеку вечно постојање да дарује Бог; • Омогућити ученику да увиди да су светитељи најбољи примери односа човека са Богом; Пружити ученицима основна знања о Светоме Сави како онаш примером служења. • Ученицима пружити основ за разумевање да хлеб и вино – наши дарови - представљају свет у малом; • Ученицима пружити основ за разумевање разлога приношења Богу хлеба и вина на Литургији; • Пружити основ за разумевање да са на	IV – ЗАЈЕДНИЦА БОГА И СВЕТА КРОЗ ЧОВЕКА	• Прича „Три дрвета“ (Ова прича је и Божићна и Васкршња) • Подизање задужбина – најзначајније задужбине Светог Саве и Светог Симеона Мироточивог • Јеванђељско казивање о Христовом служењу – праћење апостолима и Тајнавечера • Прича: Доброчинство – најлепши начин да постојиш, из књиге «Мали анђеоло», Н. Витошевић. • Твар у Литургији – хлеб и вино • Песма „Како настаје хлеб“ Лидија Поповић • Твар у Литургији – тамјан, уље, восак, вода, врба, бадњак, јаје, жито, грозђе... • Прича о удовичиној лепти и • Велика Јектенија • Прича „Мудри	<u>Когнитивни аспект:</u> • уочити да је човек посредник између Бога и природе и да Бог са природом разговара преко човека; • проширити своје знање о служењу Светог Саве Богу и нашем народу; • уочити да нема љубави без служења ближњима; упознати библијску повест о Христовом служењу Апостолима. <u>Афективни аспект:</u> • бити подстакнут да љубав препознаје како служење; • знати да кроз чињење дела • љубави према ближњима, постаје сличан Христу и светитељу има Божјим.		7 232

• Ученицима пружити неопходно знање да разумеју да је човек одговарајуће очувао природу; • Омогућити ученицима да увиде како је створено и како се развија живот у природи, тј. да увиде да га је природа створила и да га је она очувала; • Омогућити ученицима да разумеју да је човек позван од Бога да брине о природи; • Упознати ученике са примерима изживљавања љубави према природи; • Развијати код ученика скромност; Установити обим и квалитет знања стечених у току школске године из Православног катихизиса.	VI – ЧОВЕК И ПРИРОДА	Поучне приче: • „Свети Власије благосиља животиње“ • „Игумен и медвед“ • „Необична лађа“ (Свети Елије и крокодил) • „Свети Серафим и медвед“ • Песма „Радуј се“ М. Одаловића • Израда иконе Израда трипа	<u>Когнитивни аспект:</u> • препознати личну одговорност за творевину; • увидити да се загађењем наше околине, загађује цео свет; • увидити да се на православним иконама стварања света и човека, приказује зависност природе од човека; • препознати представе које приказују догађаје везане за стварање света; • уочити у којој мери је напредовао и савладао градиво Православног катихизиса трећег разреда основне школе. <u>Афективни аспект:</u>		7

			• бити подстакнут на очување природе и своје животнесредине; • бити подстакнут да гледа на природу као на Божјутворевину ; • Ученици ће бити подстакнути да уреде школски простор изабраним радовима везаним за стварање и очување света		

Укупан број часова: 36

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Програм рада одељенског старешине

Предмет:	Програм рада одељенског старешине
Разред:	Трећи разред
Циљ :	Наставне теме
Упознавање себе и својих потреба - Развијање одговорност за своје понашање - Развијање свести о вредностима које усмеравају наше акције - Подстицати лична уверења и мишљења - Подстицати слободно заступање свога мишљења и поштовање слободе мишљења других - Разумевати и толерисати другачије мишљење и уверење - Развијати међусобно поверење, разумевање и групну повезаност - Развијање схватања одељења и школе као заједнице - Развијање међусобног поштовања ученика, те тако допринети развоју одељењске заједнице као	1. Ја и други 2. Бонтон 3. Моја осећања и ја <u>Садржај рада:</u> 1. У трећем разреду – упознавање са планом и програмом 2. Мој портфолио 3. Ово сам ја – представљам себе другима 4. Уговор ученика одељења 5. Планирање активности за школску 2021/2022. 6. Погледај у себе – сагледавање личних особина 7. У сусрет Дечијој недељи 8. Рад у школи – самопроцена 9. Други о мени 10. Кад порастем бићу... 11. Ово си ти – колико се познајемо 12. Значај очувања природне средине 13. Како да откријем своје способности 14. Како да учимо 15. Како да учимо – мапе ума 16. Весело одељенско дружење - новогодишња журка 17. Свети Сава 18. Планирање дневних активности 19. Навике и понашања за здрав живот 20. Упознајмо људе са различитим потребама. 21. Дрога, алкохол и пушење 22. Како разрешити конфликт

	23. Моји кораци на путу до успеха 24. и 25. Пројекат: Рециклирај не фолирај 26. и 27. 22. март – Дан вода (акција) 28. Дан планете Земље 29. Лепа реч и гвоздена врата отвара 30. Припремамо се за екскурзију 31. Лепо понашање: на улици, у школи, породици, биоскопу... 32. Рефлексја 33. Да ли сам задовољан постигнутим успехом 34. Шта сам планирао, шта сам остварио 35. Одељењска изложба Портфолија ученика 36. Мала одељењска прослава звршетка школске године

Укупан број часова: 36

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Допунска настава

Предмет:	Допунска настава (српски језик)
Разред:	Трећи разред
Циљ :	Наставне теме
- Усвајање наставних садржаја које ученици нису усвојили током редовне наставе - Усвајање наставних садржаја предвиђених планом и програмом на основном нивоу - Неговање сарадничких и кооперативних односа у раду - Увежбавање и понављање стечених знања и вештина и дабање упуства за савладавање потешкоћа у учењу - Пружање индивидуалне помоћи ученицима и бољем разумевању наставних садржаја - Оспособљавање ученика у повезивању градива сродних предмета и примени стечених знања - Омогућити да ученик кроз вежбу овлада, како теоријским, тако и практичним делом градива у оквиру својих могућности	1. Читање текстова 2. Реченице по значењу 3. Писање реченица 4. Усмено препричавање текста 5. Писмено препричавање текста 6. Субјекат и предикат 7. Род и број именица 8. Глаголи 9. Реченице и речи 10. Употреба великог слова 11. Састављање реченица 12. Вежба у писменом изражавању 13. Придеви 14. Вежбе читања и писања 15. Вежбање у описивању 16. Употреба скраћеница 17. Глаголи у тексту 18. Читање текстова из Читанке

Предмет:	Допунска настава (математика)
Разред:	Трећи разред
Циљ :	Наставне теме
- Усвајање наставних садржаја које ученици нису усвојили током редовне наставе - Усвајање наставних садржаја предвиђених планом и програмом на основном нивоу - Неговање сарадничких и кооперативних односа у раду - Увежбавање и понављање стечених знања и вештина и дабање упуства за савладавање потешкоћа у учењу - Пружање индивидуалне помоћи ученицима и бољем разумевању наставних садржаја - Оспособљавање ученика у повезивању градива сродних предмета и примени стечених знања - Омогућити да ученик кроз вежбу овлада, како теоријским, тако и практичним делом градива у оквиру својих могућности	1. Бројеви до 100 – читање, писање, задаци 2. Читање и писање бројева до 1000 3. Писање бројева римским цифрама 4. Сабирање и одузимање до 1000 5. Сабирање и одузимање до 1000 6. Писмено сабирање 7. Писмено одузимање 8. Мерење и мере 9. Права, полуправа, угао 10. Текстуални задаци 11. Множење и дељење 12. Усмено и писмено множење и дељење 13. Правоугаоник и квадрат 14. Изрази са више операција 15. Мерење и мере 16. Једначине, скупови, разломци 17. Троугао, симетрија, разломци 18. Решавање израза

Предмет:	Додатна настава (математика)
Разред:	Трећи разред
Циљ :	Наставне теме
Идентификација ученика за додатну наставу у септембру– утврђивање знања које је потребно за даљи рад. У додатни рад могу током година да се укључе и ученици који показују завидно знање из математичких садржаја. ОБЛИЦИ РАДА: - индивидуални, - у пару, - рад помоћу наставних листића, припремљених задатака Проверавамо напредовање и усавршавање, констатујемо који су ученици употпунили знање (које треба ослободити), а који да наставе и зашто, одлазак на школско и општинско такмичење	- ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ - Решавање проблемских задатака - Логички и комбинаторни задаци - Проблеми тешких ситуација - Математичка рекреација - Јединице за мерење - Квадрат и правоугаоник - Коцка и квадар

Предмет:	Додатна настава (српски језик)
Разред:	Трећи разред
Циљ :	Наставне теме
-увођење ученика у анализу и структуру дела -тумачење главних мотива и песничких слика у лирској песми -развијање осећаја за аутентичне естетске вредности у књижевној уметности -развијање смисла и способности за правилно,	- Подела реченица по значењу и облику - Правопис - Тумачење епског текста – по избору - Тумачење драмског текста – по избору - Тумачење лирског текста – по избору - Правопис - Правопис - Граматика - Тумачење сценског дела

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Слободне наставне активности

Предмет:	Драмско-рецитаторска секција				
Разред:	Трећи разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:					
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ и задатак рада ове секције је да се код ученика побуди интерес за рецитовањем, учењем рецитала и играказа. Секција подстиче развијање маште, креативности и оригиналности. Оспособљава ученике за лепо и изражајно рецитовање. Код ученика се развија љубав према књижи и лепоти поезије. Циљ рада ове секције је и препознати и развијати глумачки таленат ученика. Током увежбавања играказа, ученици уче текст, уче се правилно изражавати, уче основе глуме, уче мимику и гестове, те	Договори о раду секције	-Уводни час, договор о раду -Укључивање ученика, чланови секције	- Упознат јеса културом драмског стваралаштва -Развија драмски израз и осјећај за лепоту позоришне уметности -Проучава текст (утврђивање теме и идејне основе; сукоби у драмској радњи; Ликовиу делу – изглед, поступци, карактернеособине) -Упознатје са основним појмовима из позоришне представе -Прати позоришно дело;након гледања представе износи утиске. -Предлажеадекватне текстове за представу -Има развијен језички осећај за изражајно читање,рецитовање и казивање пред скупом -Оспособљен је за	На часовима рецитаторско – драмске секције са ученицима је заступљен групни облик рада и рад у пару. Ученици се оспособљавају да се слободно уметнички изразе, стиче се самопоуздање, подстиче се сарадња и социјализација. На часовима драмске - рецитаторско секције остварује се корелација са предметима: српски језик, свет око нас, ликовна култура, музичко васпитање и физичко васпитање.	1
	Техника изражајног рецитовања	-Вежбе артикулације -Вежбе дикције -Акценатске вежбе -Вежбе паузе у рецитовању, понављање и рефрени			4
	Драмски елементи	-Вежбе визуелног контакта, мимике и гестикулације -Гледање позоришне представе			2
	Дан школе	-Гледање позоришне представе -Избор и анализа садржаја и подела задатака за припрему програма поводом Дана школе -Избор и анализа			6

заједно изграђују потребне реквизите за наступе на школским приредбама.		садржаја и подела задатака за припрему програма поводом Дана школе -Увежбавање садржаја за Дан школе -Увежбавање садржаја за Дан школе -Увежбавање садржаја за Дан школе -Увежбавање садржаја за Дан школе -Увежбавање садржаја за Дан школе -Генерална проба пред наступ за Дан школе - Приредба поводом Дана школе	подешавање текстазапотребепредстав е; поделаулога -Креативан је и оспособљен за стваралачкирад- распоредна проба- груписање лица и ствари на сцени Вјежба покрет и гест- распоредна проба -Развија музичке способности - Развијаспособностзакон центрацију и способностзајавненаступ е -Изражајно чита,рецитује и казује пред скупом - Развијаинтересовање за озоришну уметност -Развијаинтересовање за уметнички текст и савремену литературу -Стичеискуствои навикузаколективни рад -Остварује глумачкеспособности -Правилно се изражава(акценат) -Изражава осећања	
	Школско такмичење рецитатора	-Подела нових задатака за такмичење -Увежбавање садржаја за такмичење -Увежбавање садржаја за такмичење -Увежбавање садржаја за такмичење -Генерална проба пред такмичење -Школско такмичење -Осврт на постигнуте резултате на такмичењу		7
	Свети Сава	-Избор и анализа садржаја и подела задатака за припрему		10

		програма поводом Савиндана -Увежбавање садржаја из програма за Савиндан -Увежбавање садржаја из програма за Савиндан -Увежбавање садржаја из програма за Савиндан -Генерална проба пред наступ за Савиндан -Приредба поводом Савиндана	мимиком, гестом и покретом -Оспособљен је за импровизацију -Правилно држи тело -Слободан је у експериментисању гласом и телом -Сарађује са другима -Оспособљен је за јавни наступ -Спонтан је у наступу и слободан је у понашању	
	Завршна приредба ученика разреда	-Избор садржаја за завршну приредбу -Увежбавање садржаја -Увежбавање садржаја -Увежбавање садржаја -Завршна приредба поводом завшетка разреда		5
	Сумирање рада	-Коментарисање рада секције, предлози за похвале и награде		1

Укупан број часова:36

ВАННАСТАВНЕ И ВАНШКОЛСКЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Одељенско веће трећег разреда и саставни је део Годишњег плана рада школе и школског програма. Б. Слободне активности Реализују се према интересовању ученика. Сачињава се посебан програм при чему се узимају у обзир материјални и просторни услови рада, узрастне карактеристике и способности ученика. В. Недеља школског спорта Ради развоја и практиковања здравог начина живота, схватања важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта. Недеља школског спорта обухвата: физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика; културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичкоспортске радионице...); ђачке радионице (о здрављу, физичком вежбању, спорту и др...). План и програм Недеље школског спорта сачињава Одељенско веће трећег разреда заједно са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу Физичког и здравственог васпитања у другом циклусу, као и другим Стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе Физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности. Г. Активности у природи (излет, крос, зимовање, летовање...) Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа може да организује активности у природи: излет; крос се организује минимум једном у току школске године; зимовање – организује се за време зимског распуста (физичке активности на снегу); летовање – организује се за време летњег распуста (камповање итд.). План и програм ових активности сачињава Одељенско веће трећег разреда у сарадњи са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу Физичког и здравственог васпитања у другом циклусу. Д. Школска такмичења Школа за ученике трећег разреда организује и спроводи такмичења из минимум једне елементарне или спортске игре (у складу са програмом), полигона у току школске године, као интегрални део процеса физичког и здравственог васпитања. План такмичења доноси Одељенско веће трећег разреда у сарадњи са Стручним већем наставника Физичког и здравственог васпитања. Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом и програмом наставе и учења, као и на такмичењима од интереса за локалну заједницу. Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава Ове активности организују се са ученицима који имају: потешкоће у остваривању

исхода; смањене физичке способности; лоше држање тела; здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе. За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се до- пунска настава која подразумева савладавање оних програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној на- стави, као и развијање њихових физичких способности; Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева: уочавање постуралних поремећаја код ученика; саветовање ученика и родитеља; организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно; организовање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом. Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења, а спроводи их наставник Физичког и здравственог васпитања у сарадњи са наставником који реализује разредну наставу у одељењу које ученик похађа. Ослобађање ученика од наставе Физичког и здравственог васпитања 228 Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара. Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са тим ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацијом са садржајима других предмета. Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да: прате игру и усвајају правила игара, направе едукативни цртеж са спортског догађаја, на други начин помажу у настави. Пример исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе: По завршетку теме ученик ће бити у стању да: наведе основна правила елементарне игре која се најчешће примењује у настави; примени основна здравствено-хигијенска правила; помогне у организацији активности предвиђених програмом. Педагошка документација Свеска за резултатима ученика постигнутим на тестирању – лични картон ученика.

5.1.4. ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ЧЕТВРТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

ЦИЉЕВИ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА СУ:

обезбеђивање добробити и подршка celovitom развоју ученика;

обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за celoviti развој ученика, развијање ненасилног понашања и успоста-вљање нулте толеранције према насиљу;

свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања; развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;

развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добробити животиња;

континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним са-знањима и образовној пракси;

развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења; пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима;

развијање кључних компетенција за целоживотно учење, развијање међупредметних компетенција за потребе савремене науке и технологије;

развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;

оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота;

развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства; развијање позитивних људских вредности;

развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву;

развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, развој толеранције и уважавање различитости; развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа

и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине;

повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања и васпитања, завршавање образовања и васпитања у предвиђеном року са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања;

повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништва Републике Србије као државе засноване на знању.

ПРОГРАМИ ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ И ПРОЦЕС УЧЕЊА

Структура програма свих наставних предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ наставе и учења предмета за први циклус образовања и васпитања. У табели која следи, у првој колони, дефинисани су предметни исходи за крај четвртог разреда, у другој колони дате су области и/или теме, а у трећој се налазе предметни садржаји. Иза табеле налазе се кључне речи садржаја програма и препоруке за остваривања наставе и учења конкретног предмета под насловом Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма. Програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама и могућностима ученика четвртог разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји више нису циљ сами по себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног наставног предмета, у овом случају током четвртог разреда. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних. Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних и општих међупредметних компетенција које желимо да наши ученици имају на крају основног образовања. Та потреба да се образовање и васпитање усмере ка развијању компетенција био је један од разлога увођења и пројектне наставе као облика образовно-васпитног рада. На путу остваривања циља и исхода кључна је улога наставника који добија значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја; метода, поступака и техника наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе брига је не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом. Програми наставе и учења намењени су, пре свега, наставницима који непосредно раде са ученицима, али и онима који на посредан начин узимају учешће у

образовању и васпитању. Зато треба имати у виду да терминологија, која је коришћена у програмима наставе и учења, није намењена ученицима и треба је приликом дефинисања конкретних наставних јединица, било за непосредан рад са ученицима, било за потребе уџбеничких и дидактичких материјала, прилагодити узрасту ученика. Програми наставе и учења су наставницима полазна основа и педагошко полазиште за развијање образовно-васпитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и праћења и вредновања наставе и учења кроз сопствена промишљања, разговор са колегама итд. Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно унапред предвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато, уместо израза реализовати програм, боље је рећи да се на основу датих програма планира и остварује настава и учење које одговара конкретним потребама одељења.

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025 - 2029.година
Обавезни предмети

Предмет:	СРПСКИ ЈЕЗИК				
Разред:	Четврти разред				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник, број 11/2019, 6/2020, 7/2021, 1/2023 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начин и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Српског језика јесте да ученици овладају основним законитостима српског књижевног језика ради правилног усменог и писменог изражавања, негујући свест о значају улоге језика у очувању националног идентитета; да се оспособе за тумачење	КЊИЖЕВНОСТ	КЊИЖЕВНОСТ ШКОЛСКА ЛЕКТИРА <u>Поезија</u> 1. Шаљива народна песма , Женидба врапца Подунавца; 2. Војислав Илић , Јесен/Владислав Петковић Дис, Зима; 3. Момчило МошоОдаловић , Молитва за маму; 4. Мирослав Антић , Космонаутска песма; 5. Бранко Миљковић , Песма о	– чита са разумевањем различите врсте текстова; – укратко образложи свој утисак и мишљење поштујући и другачије ставове; – разликује књижевне врсте: шаљиву народну песму, басну и причу о животињама, приповетку, роман за децу и драмски текст; – одреди тему, редослед догађаја, време и место дешавања у прочитаном тексту; – именује позитивне и негативне особине	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика; -Цртежи; -Стрипови; -Записи у свескама; -Евалуације; -Диктат; -Тест; -Усмено изражавање; -Писмено изражавање; -Праћење израде домаћих	Обрада : 66 Утврђивање: 14 Укупно: 80

одабраних књижевних и других уметничких дела из српске и светске баштине, ради неговања традиције и културе српског народа и развијања интеркултурално сти.		цвету; 6. Добрица Ерић,Завичај/Отацб ина је наша очевина/Момчило Мошо Одаловић, Птице косовчице; 7. Мирослав Антић: Прва љубав/Најљубавнија песма/АлексијеМарј ановић, Љубав; 8. Бранко Ћопић,Месец и његова бака/Десанка Максимовић, Пауково дело; 9. Бранислав Црнчевић, Кад би мени дали један дан; 10. Владимир Андрић, Дај ми крила један круг; 11. Народна песма, Милош у Латинима; 12. Народна песма, Јетрвица адамско колено. <u>Проза</u> 1. Народна прича о животињама, Међед, свиња и лисица;	ликова; – уочи и издвоји основне елементе лирске песме (стих, строфа, рима и ритам); – тумачи идеје књижевног дела; – препозна ситуације кршења/остваривања права детета и стереотипе у књижевним делима; – уочи персонификацију и разуме њену улогу у књижевном делу; – разликује описивање, приповедање (у 1. и 3. лицу) и дијалог у књижевном делу; – преприча текст из различитих улога/перспектива; – уочи основни тон књижевног текста (ведар, тужан, шаљив); – уочи супротстављеност лица у драмском тексту; – чита текст поштујући интонацију реченице/стиха; – изражајно рецитије	задатака; -Активност на часу; - Праћења остварености исхода учења; -Праћења нивоа остварености образовних стандарда; - Иницијални тест - Полугодишње тестирање; -Годишње тестирање; -Систематизације тема; -Чек листе за вредновање рада ученика у групном/ тимском раду; -Чек листа за самопроцену успешности рада; -Анализа (наставник, ученици) -Чек листа за вредновање рада групе/тима; - Учествовање у слободном и вођеном разговору; - Анализа снимака, коментарисање,	

		2. Народна приповетка, Најбоље задужбине; 3. Народна приповетка, Ветар и сунце; 4. Народна бајка, Пепељуга; 5. Бранислав Нушић, Прва љубав (одломак из Аутобиографије); 6. Бранислав Црнчевић, Босоноги и небо; 7. Гроздана Олујић, Стакларева љубав; 8. Светлана Велмар Јанковић, Стефаново дрво; 9. Лав Николајевич Толстој, Врабац и ласте/Два мраза; 10. Драган Алексић, Позориште на небу; 11. Весна Алексић, Детективско срце; 12. Ханс Кристијан Андерсен, Ружно Паче – читање унаставцима. <u>Драмски текстови</u> 1. Гвидо Тартаља,	песму и чита прозни текст; – изводи драмске текстове; – усвоји позитивне људске вредности на основу прочитаних књижевних дела; – поштује и примени основна правописна правила; – правилно пише сва три модела управног говора; – употреби основне облике усменог и писменог изражавања: – препричавање, причање и описивање; – употреби речи истог облика, а различитог значења, као и речи истог значења, а различитог облика;	критички и самокритички однос према раду; - Састави на задату тему; - Састави на слободну тему; - Састави по низу слика; - Састави на основу слике; - Креативно стваралаштво ученик (песме, приче, и други облици писменог и усменог изражавања) - Примена техника самопроцењивања личног рада и напретка; - Тестирање брзине читања на нестандартним тестовима; - Тестирање брзине читања на стандардизованим тестовима; - Тестирање разумевања прочитаног;	

		Подела улога; 2. Љиљана Крстић, Кад пролеће дође; 3. Дејан Алексић, Слава <u>Научнопопуларни</u> <u>и информативни</u> <u>текстови</u> (из књига, енциклопедија и часописа за децу); ● о нашим знаменитим књижевницама, сликаркама и научницама; ● о природним лепотатама и културним знаменитостима Србије; ● о занимљивим пределима, народима, обичајима у свету ● бонтон. <u>ДОМАЋАЛЕКТИР</u> <u>А</u> 1. Милован Данојлић, Избор из поезије за децу; 2. Драган Лукић, Избор из поезије за децу;			

		3. Јасминка Петровић, О дугмету и срећи; 4. Рене Гијо, Бела Грива; 5. Ерик Најт, Леси се враћа кући; 6. Александар Поповић, Пепељуга <u>ДОПУНСКИ</u> <u>ИЗБОР</u> (са наведеног списка или по сопственом избору бирају се три дела) 1.Избор драмских текстова за децу; 2.Бранко В. Радичевић, Песме о мајци; 3. Светлана Велмар Јанковић, Књига за Марка/Очаране наочаре; 4. Горан Петровић, Разлике; 5. Едмондо де Амичис, Срце; 6. Јохана Шпири,Хајди; 7. Михаел Енде, Бескрајна прича (одломак); 8. Астрид			

		Линдгрен, Пипи Дуга Чарапа; 9. Златко Васић, Чаробно путовање; 10. Урош Петровић, Мартинина велика загонетна авантура; 11. Гордана Тимотијевић, Сличице /Владимир из чудне приче; 12. Угљеша Шајтинац, Чарна и Несвет; 13. Момо Капор, Сања; 14. Весна Алексић, Брљиво срце. <u>Књижевни</u> <u>појмови:</u> – шаљива народна песма; – прича о животињама; – особине народне епске песме; – приповетка; – роман за децу; – персонификација; – опис природе и ликова; – приповедање у 1. и 3. лицу;			

		– сукоб драмских лица.			
	ЈЕЗИК Граматика и правопис	Граматика и правопис – Речи које у писању и говору мењају облик; речи које не мењају облик (безименовања врста непроменљивих речи); – Реченица и реченични чланови (субјекат, предикат, објекат, прилошке одредбе); – Појам субјекта; различите врсте речи (именице и личне заменице) у функцији субјекта, изостављен и субјекат; – Појам предиката (глаголски предикат); – Појам објекта (именице у функцији објекта); – Прилошке одредбе за време, место и начин;	– чита са разумевањем различите врсте текстова; – повеже граматичке појмове обрађене у претходним разредима са новим наставним садржајима; – разликује речи које мењају облик (именице, заменице, придеви, бројеви, глаголи) и уочи оне које су увек у истом облику; – одреди основне реченичне чланове; – разликује врсту речи од службе речи у реченици; – поштује и примени основна правописна правила; – правилно пише сва три модела управног говора; – употреби основне облике усменог и писменог изражавања:	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика; -Записи у свескама; -Евалуације; -Диктат; -Тест; -Усмено изражавање; -Писмено изражавање; -Праћење израде домаћих задатака; -Активност на часу; - Праћења остварености исхода учења; -Праћења нивоа остварености образовних стандарда; - Иницијални тест - Полугодишње тестирање; -Годишње тестирање; -Систематизације	Обрада : 27 Утврђивање: 23 Укупно: 50

		– Речи и групе речи у функцији субјекта, објекта и прилошких одредаба; придев уз именицу у служби атрибута у оквиру групе речи која има службу субјекта или објекта; – Управни говор (трећи модел); – Велико слово: имена становника држава и насеља; називи улица и тргова; имена из уметничких дела – примери из обрађених дела (нпр. Ружно Паче...); устаљена и посебно наденута имена животиња; називи институција, предузећа, установа, манифестација; устаљена имена историјских догађаја и личности (усклађено са предметом Природа и друштво);		тема; -Чек листе за вредновање рада ученика у групном/ тимском раду; -Чек листа за самопроцену успешности рада; -Анализа (наставник, ученици) -Чек листа за вредновање рада групе/тима; - Учествовање у слободном и вођеном разговору; - Примена техника самопроцењивања личног рада и напретка;	

		– Речца ли; скраћени упитни облик је ли (је л') према узрочном везнику јер; – Предлог са уз заменице (нпр. са мнош, с њом и сл.); – Писање вишечланих бројева.			
	ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	Основни облици усменог и писменог изражавања: – Препричавање текста у целини и по деловима (по датом плану); – Причање у дијалошкој форми (уношење дијалога, управног говора у структуру казивања); – Описивање односа међу предметима, бићима и појавама; – Описивање природе, личности, књижевних ликова и сл. – Речи истог облика, а	– препозна значење речи и фразеологизама који се употребљавају у свакодневној комуникацији; – напише разгледницу, честитку, приватно писмо; – прилагоди језички израз комуникативној ситуацији – формалној и неформалној; – повеже информације исказане у линеарном и нелинеарном тексту и на основу њих изводи закључак; – правилно структурира текст; – учествује у предлагању садржаја и начина рада. – препричавање,	-Описно оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика; -Цртежи; -Стрипови; -Записи у свескама; -Евалуације; -Диктат; -Тест; -Усмено изражавање; -Писмено изражавање; -Праћење израде домаћих задатака; -Активност на часу; - Праћења остварености исхода учења;	Обрада : 6 Утврђивање : 44 Укупно: 50

		различитог значења; – Речи истог значења, а различитог облика (на примерима књижевних текстова); – Устаљени језички изрази. – Разгледница, честитка, писмо. – Књижевни и други текстови у функцији унапређивања језичке културе. Говорне вежбе: – Рецитованье, изражајно читање, сценско приказивање драмског/драматизованог текста и сл; – Правописне вежбе: диктат; управни говор (сва три модела); наводници; велико слово; заменица Ви из поштовања; спојено и одвојено писање речи (речца ли, предлог са, вишечлани бројеви).	причање и описивање; – употреби речи истог облика, а различитог значења, као и речи истог значења, а различитог облика; – изражајно рецитије песму и чита прозни текст; – изводи драмске текстове; – усвоји позитивне људске вредности на основу прочитаних књижевних дела;	-Праћења нивоа остварености образовних стандарда; - Иницијални тест - Полугодишње тестирање; -Годишње тестирање; -Систематизације тема; -Чек листе за вредновање рада ученика у групном/ тимском раду; -Чек листа за самопроцену успешности рада; -Анализа (наставник, ученици) -Чек листа за вредновање рада групе/тима; - Учествовање у слободном и вођеном разговору; - Анализа снимака, коментарисање, критички и самокритики однос према раду; - Писмени задаци; - Састави на задату	

		Језичке вежбе: – Допуњавање реченица предикатом у садашњем, прошлом и будућем времену; – Проширивање реченица; – Укрштене речи; асоцијације. Лексичко-семантичке вежбе:– Одређивање значења устаљених израза; – Састављање речи на основу датог почетног и последњег слова; – Допуњавање низа речима које су повезане са датом речју; – Два школска писмена задатка – један у првом и један у другом полугодишту		тему; - Састави на слободну тему; - Састави по низу слика; - Састави на основу слике; - Креативно стваралаштво ученик (песме, приче, и други облици писменог и усменог изражавања) - Примена техника самопроцењивања личног рада и напретка; - Тестирање брзине читања на нестандартним тестовима; - Тестирање брзине читања на стандардизованим тестовима; - Тестирање разумевања прочитаног;	

Укупан број часова: 180

Предмет:	Енглески језик				
Разред:	Четврти				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	Правилник је објављен у “Сл. гласнику РС” - Просветни гласник, број 11/2019, 6/2020, 7/2021, 1/2023 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	Начини и поступци остваривања програма	Укупан број часова
Циљ наставе и учења Страног језика у основном образовању и васпитању је стеда се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену и писану комуникацију и да стекне позитиван однос према	1) Лични идентитет 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.) 3) Географске особености 4) Србија – моја домовина 5) Становање – форме, навике 6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине 7) Временско	Hi/Hello (everyone/guys)! Nice to see you again! Nice to see you too! How are you today? I'm fine, thank you, and you? I'm very well, thanks./Not great./I'm OK. Good morning/afternoon/evening/night. Goodbye./Bye. See you (all) in 5 minutes/soon/late/tomorrow/on Monday/next week/in September/next year! Have a nice day/weekend/trip/holiday! Thanks, same to you! Welcome to our school/town/city! Личне заменице: I, you... Глагол to be – the Present Simple Tense. Императив. Предлози са прилошким одредбама за време: on, in... (Интер)културни садржаји: Формално и неформално	поздрави и отпоздрави, примењујући једноставнија језичка средства; – представи себе и другог; – разуме једноставнија питања личне природе и одговара на њих; – поставља једноставнија питања личне природе; – у неколико једноставнијих везаних исказа саопшти информације личне природе о себи и другима водећи рачуна о приватности и поверљивости; – разуме и саопшти	Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови: – циљни језик употребљавасе у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике у атмосфери заједништва и међусобне сарадње; – говор наставника прилагођен је узрасту и знањима	У оквиру једног модула у уџбенику могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегрисане тематске области за појединачне модуле.

другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу	искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност) 8) Школа и школски живот 9) Млади – живот деце и омладине 10) Здравље и хигијена 11) Емоције (љубав према породици, друговима) 12) Превозна средства 13) Временске прилике 14) Уметност за децу (нарочито модерна књижевност за децу; пригодне традиционалне и модерне песме) 15) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници) 16) Слободно време – забава, разонода, хобији 17) Исхрана и	поздрављање; устаљена правила учтивости. hich/What school do you go to? I go to (school's name) Primary School. What's the name of your school? What year/grade are you in? I'm in year 4/the fourth grade. Which class are you in? I'm in class 41 /4a, and you? Who are they? What are their names? She's Dunja and he's Mateja. They are not in year four/the fourth grade. They're in year three/the third grade. This is our head teacher, Mrs Parsons. Who's that? It's Miss Herbert, she's a P.E. teacher. Who's your class teacher? Who's the class monitor? Who's absent? Everybody's present. Meet my new friend Dorian. He's from Greece. His father's Greek, but his mum's Serbian. He lives on an island. Where does your friend live? She's Montenegrin. She lives in the mountains. Do you live in a flat or a house? Peter's family are from the USA. His mum works in a restaurant. Where does his dad work? These are my aunt Slađana and her husband Zoran. They've got twin daughters. Those are my uncle Miodrag and his wife Ana. How many children have they got? They've got three sons. What are your cousins' names? How old are	једноставне исказе који се односе на права детета; – разуме једноставнија упутства, налоге и упозорења и реагује на њих; – саопшти једноставнија упутства, налоге и упозорења уз одговарајуће образложење; – разуме позив на заједничку активност и реагује на одговарајући начин; – упути позив на заједничку активност; – разуме кратке и једноставније молбе и реагује на њих уз одговарајуће образложење; – упути кратке и једноставније молбе; – исказе и прихвати захвалност и извињење на једноставан начин; – разуме једноставније исказане честитке и одговори на њих; – упути једноставније честитке; – разуме и примењујући једноставнија језичка средства, наведе	ученика; – наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке, укључујући њене културолошке и васпитне елементе, као и елементе социјализације; – битно је значење језичке поруке; – знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник; – са циљем да се унапредиквалитети обим језичког материјала, настава се заснива на социјалној интеракцији у учионици и ивањње, и спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, као и решавањем мање или више сложених задатака у	72

	гастрономске навике 18)Путовања 19)Мода облачење 20)Спорт 21)Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења	they? It's Marija's eleventh birthday today./She's 11 today. When's your birthday? It's in May/on 5th May/May 5th. Who's the winner of the competition? Who's the world skateboarding champion? Who are the characters in the story? Who are they? The boys'/girls'/children's names are... Tell me about your family/friends. Личне заменице: I, you... Присвојни придеви: my, your... Показне заменице: this/that, these/those. Have got за изражавање поседовања. The Present Simple Tense. Питања са Who/What/Which/Where/When/How (old/many). Правилна множина именица: daughter-daughters, sons-sons... Неправилна множина основних именица: child – children... Предлози са прилошким одредбама за место: from, in, on... Предлози са прилошким одредбама за време: in, on... Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, са редним бројевима, као и са основним географским појмовима. Императив. Основни бројеви 0–100. Редни бројеви 1–30.	најуобичајеније активности које се одnose на прославу рођендана и празника; – именује бића, предмете и места из непосредног окружења; – разуме једноставније описе бића, предмета и места; – опише бића, предмете и места у неколико везаних једноставнијих исказа; – разуме свакодневне исказе у вези са непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази основне потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима; – разуме једноставнија обавештења о положају у простору и реагује на њих; – тражи и пружи једноставнија обавештења о положају у простору; – разуме и саопшти једноставније исказе који се односе на хронолошко и метеоролошко време; – разуме једноставније исказе којима се изражава	реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем; – сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом и без детаљних граматичких објашњења, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту. Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће: – усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину; –	

	(Интер)културни садржаји: Устаљена правила учтивости; употреба титула уз презимена (Mr, Mrs, Miss); конвенције у писању/изговору датума; разлике између британске и америчке варијанте енглеског језика у изговору, лексичком фонду и правопису. Hurry up! We're late for school! Stand up! Sit down! Sit up straight! Take out your books/notebooks! Put them down/away! Get quiet, everyone! Which page? Turn to page 20./Page20,everyone!Whoseturnis it? It's Stefan and Filip's turn! Listen to the question! Listen and tick or cross. Put up your hand when you finish! Complete the sentence/dialogue/description. Describe your room/house. Make a project about your town. Let's take some photos of the new lab for our school website. E-mail the photos to the ICT teacher. Put the forks on the left side and knives and spoons on the right side of the plate. How many forks/knives/spoons? Place the teaspoon on the saucer. Put the candle inside the pumpkin! What's next?Lookatmyschoolreportcard! It's all 5s/As! Look at the shooting star!Makeawish!Don'tsitdown!	припадање/ неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих; – тражи и даје једноставнијаобавештења која се односе на припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање; – разуме једноставније исказе за изражавање интересовања, допадања/недопадања и реагује на њих; –изражава допадање/недопадање уз најједноставније образложење; – тражинајједноставније образложење допадања/недопадања; – разуме једноставније текстове у којима се описујурадњеи способности у садашњости; – размени информације које се односе на дату комуникативнуситуацију; – опише радње и способности у садашњости користећи једноставнија језичка средства – разумеисаопшти	поимање програма као скупа динамичних, заједнички припремљених и прилагођених задатака и активности; – наставник треба да омогући приступ новим идејама и њихово прихватање, као и креирањенових идеја; – ученицисе посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеномчину; –наставни материјали представљају један од извора активностиитреба да буду праћени употребомдодатних аутентичних материјала; – учioniца је простор који је могуће прилагођавати потребаманаставеиз	

		Don't talk in class! Don't open the window – it's cold in here! Don't touch that – it's hot! Watch out! The floor is wet. Take off your shoes! Put on your trainers! Be quick! Let's practise! Just a second/moment/minute, please! Ready, steady, go! Time to eat, everyone! Ask the dinner/cleaning ladies. Come in! Come back! No way! Go away! Stop it! Leave me alone! Move over! Make way! Stop! We can't cross the road here! The traffic light is red! Say hello/goodbye! Say "Cheese"! Wave goodbye! Anyone else? Is that all? That's all for today! Императив. Питања са What/Which/Whose/How many/much... Правилна множина именица: book-books, notebook-notebooks... Множина именица које се завршавају на -y, -o, f/fe: photo-photos, knife-knives... Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. Употреба чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом. Бројеви 0–100. (Интер)културни садржаји: Поштовање основних правила учтивости. Look! There's a game on the playing	једноставније исказе који се односе на бројеве, количине и цене; – учествује у предлагању садржаја и начина рада.	данаудан; – радна пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче развој когнитивних способности ученика (планирање, запажање, анализа, вредновање, закључивање итд.); – завођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто, а нарочито на nižем узрасту треба користити интернационализме и речикоје су им познате, као и визуализацију као средство семантизације. Током часа препоручује се динамично смењивање техника/активности које не битребало да трају	

		field/in the playground! Come on, let's go and watch! Sorry, I can't, I don't have/haven't got time. Let's play hide and seek! I hate hide and seek, let's go swimming! How about rollerblading/riding bikes? Let's do eeny-meeny-miny-moe to decide!OK then! Are you coming to the swimmingpoolwithus?No,I'mnot, I've got a cold. Can you join ourteam and play with us? Great! I love handball! Welcome to the team! Come with us!/Sorry, I can't play handball. I don't know the rules.Let's buy a present for Luka. What/How about a CD? That's a good/great idea! Let's make/write birthday/Mother's Day/New Year/Christmas cards! Императив Модални глагол can за изражавање предлога и способности. Have got. The Present Simple Tense. The Present Continuous Tense.What/How about. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, као и са називима игара/хобија/спорта. (Интер)културни садржаји: Прикладно позивање и прихватање/одбијање позива; прославарођендана,игре,забаваи разонода.		дуже од 15 минута. Слушање и реаговање на упутства наставника на страном језику или са аудио-записа (слушај, пиши, повежи, одреди, пронађи, али и активности у вези са радомуучионици: нацртај,исеци,обој, отвори/затвори свеску,итд.).Раду паровима,малими великим групама (мини-дијалози,игра по улогама, симулације итд.). Мануелнеактивности (израда паноа,презентација, зидних новина, постераисл.).Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио--записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектоватитачнеи нетачне исказе,	

		Can/May I have a whiteboard marker/pen, please? Yes, here you are/here it is. Thank you/Thanks. You're welcome. Can I sharpen my pencil? Of course you can. Excuse me, teacher, can you repeat the last sentence, please? Can you spell that for me, please? Can/May I insert the disc? Can/May we sit down here?No, they are Nikola's and Ema's seats. Can I have my ball back? Sorry, it's those boys' ball. Can I touchtheanimals? No, youcan't, it's dangerous. Can you pass the salt, please? Can I have a slice of bread? Thanks a lot. Thank you for your help/everything. I'm sorry I'm late. Can you help me with these boxes, please? Oh sorry, I'm in a hurry. I'm late for my piano class. Модални глаголи за изражавање молбе: can/may. Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације. Best wishes for the New Year. Iwish you a merry Christmas and manygifts from Santa Claus. Dear Family,I love you so much and that's why I'msendingthiscard.HappyEaster to you and your family. Hope you haveawonderfulday!Happy		утврдити хронологијуисл.). Игре примерење узрасту и дидактичкомзахтеву (за загревање, развијањепажњеи концентрације, јачање мотивације, увођењеновејезичке грађе или пак утврђивање). Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји,годишњим добима, волим/не волим, компарације...). Решавање „проблем-ситуација”уразреду, тј. договори и мини-пројекти. „Превођење”исказа у гест и геста у исказ. Заједничко прављење илустрованих материјала (планирање различитих активности, рекламни плакат, програм приредбе	

		flowers or small presents to our mums, aunts and grannies. We celebrate Saint Sava's Day in our school. It's on 27th January. I'm in the school play this year! April Fools' Day is a special day for jokes and tricks. In fact, it's only half a day because April Fools' Day finishes at midday. No more jokes after lunchtime, please! Every year at New Year we have a party. On Easter Sunday we always have a basket of eggs on the table and we eat special food. Do you eat special food on Easter Sunday in your country? On Halloween children in Britain and America often dress up as witches or ghosts and play 'trick or treat'. Halloween games are fun. What a great pumpkin lantern! Weekdays aren't fun! My home is a typical Serbian house. There's a living room, a kitchen, two bedrooms, a bathroom, an attic, and a small garden in front of the house. It's got lots of windows, so it's very light! The attic is spooky. There aren't any windows, so it's very dark. What's your home like? James Bond is a famous British spy. He's clever and good-looking. Prince Marko is a Serbian national hero. There are a lot of poems about him. The colours of the Serbian flag are red, blue and white. What are the			

		colours of your country's flag? How many stars are there on the American flag? There are 50 stars. London stands/lies on the Thames River. Belgrade stands/lies on the Sava and the Danube Rivers. Tell me about your town/country. Глаголи have got, to be за давање описа. Показне заменице: this/that, these/those. Егзистенцијално There is/are. Питања са Who/What/Which/Where/How many... Правилна множина именица и неправилна множина основних именица. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, као и са основним географским појмовима, саредним бројевима и са називима празника. Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Познате личности из области спорта, глуме, музике, књижевности, националне историје; престонице и препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја. What's the matter? Are you OK/alright? Is everything OK/alright...? I'm feeling/I feel bad. Here, have a glass of water/an orange! I'm feeling/I feel crazy.			

		Don't be silly! I'm angry with you. I'm sorry about that! I'm so happy/glad for you! Bravo! Well done! Thanks. Oh, I love you so much! I'm sorry for your loss. Doyouneedahug?Nina'sunhappy.She misses her cat. I'm sorry for her cat. We're worried. We're having an English test today. Good luck! Aleksa's upset. He doesn't know the answer. Bad luck! Don't worry! We are always excited on holidays. I don't care! It doesn't matter! The Present Simple Tense. The Present Continuous Tense. Императив. (Интер)културни садржаји: Правила учтиве комуникације Our school is opposite the park. Where's your classroom? It's on the ground/first/second floor. It's between the language lab and the music room. The school canteen is downstairs, next to the gym. It's the third door on the left/right. The library is upstairs. There's a garden in front of/behind my house. Where are my new CDs? They are on the bookshelves/on the top/bottom shelf. The cat's hiding under the bed. Where's Zoja? She's at Una and Tea's house. Excuse me, I'm looking for the cinema./Where's the cinema? Go straight on/past the shops. Turn			

		left/right at the cafe. It's on the left/right. Where are the famous monuments in your city/town? Madame Tussauds is a famous wax museum in London. Where are the famous museums in your country? Предлози, прилози и прилошки изрази за изражавање положаја и просторних односа: in, on, at, next to, under, in front of, behind, between, opposite, here, there, downstairs, upstairs, (on the) left/right, straight on/past... Питања са Where. Употреба/изостављање чланова приликом првог спомињања неког појма и са појмовима који су одређени контекстом, са редним бројевима, као и са основним географским појмовима. Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Препознатљива обележја земаља енглеског говорног подручја. What's the date today? It's 3rd March. When's your School Day? It's on 15th November. What time is it now? It's 10.05. It's time for my Maths class. When does the fifthclass start/finish? It starts/finishes at half past 12. What time does the ice rink open? What time does it close? On schooldays I get up at 6.50. We have breakfast between 7 and 7.30.			

		My school day starts at 8 o'clock in the morning and finishes at half past 1. There is a break between 9.30 and 10. What time does your school start/finish? What time do you have breaks? In the afternoon I go to my volleyball practice. I train for an hour. I meet my friends at the weekend. We go on holiday in summer. There are two terms in the school year in my country. The first term starts in September and finishes in January. The second term starts in February and finishes in June. When does spring/summer/autumn/winter start? It's usually warm and rainy in spring. Winters in Canada are very cold and snowy. On 31st October people around the world celebrate Halloween. When are your favourite celebrations/festivals? In Australia Easter isn't in spring – it's in autumn! Питања са What/When/What time. Предлози за изражавање времена: at, on, to, past, between... Употреба/изостављање чланова у изразима in the. morning/afternoon/evening, at the weekend/at weekends, have breakfast/lunch/dinner, by bus/car/bike, go on holiday и сл., као и са редним бројевима, месецима, годишњим добима и називима			

		празника. Редни бројеви 1–30. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању/изговору датума; конвенције усаопштавању времена; радна недеља и викенд. I haven't got/don't have my homework today. Has anyone got/Does anyone have wet wipes? Who's got a paper tissue? What have you got for lunch? Whose are these jackets? They are Adrijan's and Petar's/my friends' jackets. Присвојни придеви: my, your... Показне заменице: this/that, these/those. Have got за изражавање припадања/поседовања. The Present Simple Tense глагола be/have. Саксонски генитив са именицама у једнини/множини. (Интер)културни садржаји: Породица, пријатељи, однос према својој и туђој имовини. What's your favourite book? It's "Charlie and the Chocolate Factory" by Roald Dahl, British writer. Why do you like it? It's fun and interesting. Dodgeball is my favourite P.E. game. Why? Because it's exciting. What's your favourite P.E. activity? My brother's crazy about water sports! He thinks/says they're cool. What about you? Do you like dancing? Yes, I love it./No, I			

		hate it. What do you like doing at the weekend? How do you like the new game? It's boring/fantastic. I love doughnuts. They are yummy! This pizza's delicious/disgusting. Chips are my favourite food! I don't like Halloween. Tricks are scary. I love national celebrations. They are fun! The Present Simple Tense глагола be/like/love/hate. Питања са Who/What/Which/How. Употреба/изостављање чланова са називима игара/хобија/спортова/празника. (Интер)културни садржаји: Конвенције у писању знакова навода; разлике између британске и америчке варијанте енглеског језика у изговору, лексичком фонду и правопису; интересовања, хобији. What are your friends doing now/at the moment? Lazar's helping Magdalena with her homework. Maksim's talking on his mobile phone. Teodora's looking for her eraser. What are you looking for/at? Why's Vanja crying? I don't know. Why are they smiling? You're joking! I'm having fun with my friends! I can do a lot of things. I can talk about my family. I can write, but I can't spell! I can say hello and goodbye in German. Who/What can			

		you see? Can you hear something? I don't walk to school, I go by bus. My friend Anastasija goes by car. I listen to music on the bus. We usually have soup, salad, potatoes and some meat for lunch. What does your family have for breakfast/lunch/dinner? In the UK children start school at the age of 5, but in my country they start school at the age of 7. The Queen of England lives in Buckingham Palace. Where does the American President live? He lives in the White House. The Present Continuous Tense за изражавање тренутних радњи. The Present Simple Tense за описивање уобичајених радњи. Модални глагол can за изражавање способности. Питања са What/Where/When/How many... Употреба/изостављање чланова и у изразима at the moment, at the weekend/at weekends, go/walk to school, start/finish school, have fun, by bus/car/bike и сл. (Интер)културни садржаји: Породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; обичаји и начин живљења људи у земљама енглеског говорног подручја. This is our first day at school. Tuesday is the second day of the			

week. November is the eleventh month of the year. We live in the twenty-first century. Z is the twenty-sixth letter of the English alphabet. How many subjects have you got at school? We've got nine subjects. What about you? How many teeth have you got? I've got 24 teeth, and you? How tall are you? I'm 1 metre 50 cm tall. How old is your little brother? He's 2 and a half years old. Can I have 2 kilos of strawberries/a litre of yoghurt, please? Excuse me, how much are these bread rolls? They are 50 pence/cents/dinars each. How much is this dictionary? It's 15 pounds/euros.

Правилна множина именица: subject-subjects, dinar-dinars... Неправилна множина основних именица: tooth-teeth... Множина основних именица које се заврша вају на -y, -o, f/fe: strawberry-strawberries, kilo-kilos, tomato-tomatoes... Питања са How much/many/old/tall... Основни бројеви 0–100. Редни бројеви 1–30.

Употреба одређеног члана са редним бројевима. (Интер)културни садржаји: Конвенције уписањ удвоцифрених бројева. Новчане валуте уземљама енглеског говорног подручја и њихове ознаке.

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда првог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. У оквиру једног модула у уџбенику могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегрисане тематске области за појединачне модуле.

Укупан број часова: 72

Предмет:	МАТЕМАТИКА				
Разред:	Четврти разред				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник, број 11/2019, 6/2020, 7/2021, 1/2023 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начин и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким	БРОЈЕВИ	Скуп природних бројева са нулом; Декадни систем записивања бројева; Месна вредност цифре; Својства скупа природних бројева; Сабирање и одузимање (писмени поступак); Множење и дељење	-прочита, запише и упоређи природне бројеве и прикаже их на бројевној правој; -одреди месну вредност цифре; -изврши четири основне рачунске операције у скупу $\mathbb{N}_0$; -састави израз, израчуна вредност бројевног изрази и	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика; -Цртежи; -Записи у свескама; -Евалуације; -Математички диктат; -Тест;	Обрада: 42 Утврђивање: 90 Укупно: 132

језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.		(писмени поступак); Својства рачунских операција (изражена формулама); Изрази са више операција (бројевни изрази и изрази са променљивом); Једначине и неједначине у скупу N_0; Разломци облика $(m, n \leq 10)$; Упоредивање разломака са једнаким бројоцима; Једнакост разломака; Сабирање и одузимање разломака са једнаким именицима; Децимални запис броја са две децимале; Сабирање и одузимање децималних бројева;	примени својства рачунских операција; - реши једначине и неједначине и провери тачност решења; - реши проблемски задатак користећи бројевни израз, једначину или неједначину; - процени вредност израза са једном рачунском операцијом; - одреди вишеструке декадне јединице најближе датом броју; - прочита и запише разломке облика $(m, n \leq 10)$; - упореди разломке облика са једнаким бројоцима или именицима; - сабере и одузме разломке са једнаким именицима; - запише резултат мерења дужине децималним бројем са највише две децимале; - сабере и одузме децималне бројеве са највише две децимале; - чита, користи и	- Контролне вежбе; - Праћење израде домаћих задатака; - Активност на часу; - Праћења остварености исхода учења; - Праћења нивоа остварености образовних стандарда; - Иницијални тест - Полугодишње тестирање; - Годишње тестирање; - Систематизације тема; - Чек листе за вредновање рада ученика у групном/ тимском раду; - Чек листа за самопроцену успешности рада; - Анализа (наставник, ученици) - Чек листа за вредновање рада групе/тима; - Примена техника самопроцењивања	

			представља податке у табелама или графичким дијаграмима; -формира низ на основу упутства; -реши задатак применом различитих начина представљања проблема;	личног рада и напредка;	
	ГЕОМЕТРИЈА	Квадар и коцка; Површина квадрата и правоугаоника; Површина квадра и коцке; Запремина квадра и коцке	-именује елементе и опише особине квадра и коцке; -црта мреже и прави моделе квадра и коцке; -препозна сликовну представу изгледа тела посматраног са различитих страна; -прочита, упореди и претвори јединице за мерење површине и запремине; -израчуна површину квадрата и правоугаоника; -израчуна површину и запремину квадра и коцке; -реши проблемске задатке у контексту мерења. -запише резултат	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика; -Цртежи; -Записи у свескама; -Евалуације; -Математички диктат; -Тест; - Контролне вежбе; -Праћење израде домаћих задатака; -Активност на часу; - Праћења остварености исхода учења; -Праћења нивоа остварено сти образовних	Обрада: 4 Утврђивање : 8 Укупно: 12

			мерења дужине децималним бројем са највише две децимале; -сабере и одузме децималне бројеве са највише две децимале; -чита, користи и представља податке у табелама или графичким дијаграмима; -реши задатак применом различитих начина представљања проблема;	стандарда; - Иницијални тест - Полугодишње тестирање; -Годишње тестирање; -Систематизације тема; -Чек листе за вредновање рада ученика у групном/ тимском раду; -Чек листа за самопроцену успешности рада; -Анализа (наставник, ученици) -Чек листа за вредновање рада групе/тима; - Примена техника самопроцењивања личног рада и напретка;	
	МЕРЕЊЕ И МЕРЕ	Мерење површине (m^2, dm^2, cm^2, mm^2, km^2, ha, a); Мерење запремине (m^3, dm^3, cm^3, mm^3);	-прочита, упореди и претвори јединице за мерење површине и запремине; -израчуна површину квадрата и правоугаоника; -израчуна површину и	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика; -Цртежи; -Записи у свескама;	Обрада: 9 Утврђивање: 19 Укупно: 28

			запремину квадра и коцке; - реши проблемске задатке у контексту мерења. - запише резултат мерења дужине децималним бројем са највише две децимале; - сабере и одузме децималне бројеве са највише две децимале; - чита, користи и представља податке у табелама или графичким дијаграмима; - реши задатак применом различитих начина представљања проблема;	- Евалуације; Математички диктат; - Тест; - Контролне вежбе; - Праћење израде домаћих задатака; - Активност на часу; - Праћења остварености исхода учења; - Праћења нивоа остварености образовних стандарда; - Иницијални тест - Полугодишње тестирање; - Годишње тестирање; - Систематизације тема; - Чек листе за вредновање рада ученика у групном/ тимском раду; - Чек листа за самопроцену успешности рада; - Анализа (наставник, ученици) - Чек листа за	

				вредновање рада групе/тима; - Примена техника самопроцењивања личног рада и напредтка;	

Укупан број часова: 180

Предмет:	ПРИРОДА И ДРУШТВО				
Разред:	Четврти разред				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник, број 11/2019, 6/2020, 7/2021, 1/2023 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начин и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења јесте упознавање себе, свог природног и друштвеног окружења и развијање способности за одговоран живот уњему.	Природне и друштвене одлике Србије	Положај, територија, граница и симболи Србије (грб, застава и химна) и национална валута; -Природне карактеристике Србије – рељеф, воде, шуме; -Типичне, ретке и угрожене врсте биљака и животиња –	– одреди положај и границу Србије, положај главног града и већих насеља на географској карти Србије; – одреди положај и именује природне и друштвене објекте на географској карти Србије; – повеже различите	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика; -Цртежи; -Записи у свескама; -Евалуације; -Тест; - Контролне вежбе; -Праћење израде	Обрада : 17 Утврђивање : 9+3 Укупно :29

		значај и заштита; -Национални паркови Србије; -Друштвене карактеристике Србије (становништво, насеља и делатности). Грађани Србије (права и обавезе, демократски односи и интеркултуралност) ; -Привредне карактеристике Србије (природни ресурси и делатности у различитим крајевима) ; -Одржива употреба природних ресурса (извори енергије, чиста вода, чист ваздух, плодно земљиште, руде, разноврсност биљног и животињског света) ;	природно-географске карактеристике Србије са размештајем становништва, изгледом насеља и делатностима људи; – уважава националну и културну разноликост као основу за суживот свих грађана Републике Србије; – представи знамените личности, културна добра и природне лепоте по којима је Србија препознатљива у свету; – у дискусији даје предност коришћењу локалних производа, производа направљених од рециклираних материјала, као и коришћењу обновљивих природних ресурса; – повеже промене у изгледу свог тела и понашања са одрастањем; – планира своје дневне активности и време проведено уз ИКТ	домаћих задатака; -Активност на часу; - Праћења остварености исхода учења; -Праћења нивоа остварено сти образовних стандарда; - Иницијални тест - Полугоди шње тестирање; -Годишње тестирање; -Систематизације тема; -Чек листе за вредновање рада ученика у групном/ тимском раду; -Чек листа за самопроцену успешности рада; -Анализа (наставник, ученици) -Чек листа за вредновање рада групе/ тима; - Примена техника самопроце њивања личног рада и напредтка;	

			уређаје; – затражи помоћ уколико се суочи са непримереним садржајима у дигиталном окружењу; – представи ток и резултате истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом и др.); – пронађе и одабере потребне информације из различитих извора (писаних, сликовних, дигиталних); – повеже резултате рада са уложеним трудом; – сарађује са другима у групи на заједничким активностима;		
	Човек – природно и душтвено биће	-Човек – природно, друштвено и свесно биће; -Физичке промене у пубертету; -Дигитална безбедност и последице прекомерног коришћења	– пронађе и одабере потребне информације из различитих извора (писаних, сликовних, дигиталних); – повеже резултате рада са уложеним трудом; – сарађује са другима у групи на заједничким активностима;	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика; -Цртежи; -Записи у свескама; -Евалуације; -Тест;	Обрада : 3 Утврђивање : 2+2 Укупно : 6

		информационо-комуникационих технологија; непримерени садржаји;	– учествује у друштвено-корисним акцијама уз подршку одраслих; – планира своје дневне активности и време проведено уз ИКТ уређаје; – затражи помоћ уколико се суочи са непримереним садржајима у дигиталном окружењу.	- Контролне вежбе; -Праћење израде домаћих задатака; -Активност на часу; - Праћења остварености исхода учења; -Праћења нивоа остварености образовних стандарда; - Иницијални тест - Полугодишње тестирање; -Годишње тестирање; -Систематизације тема; -Чек листе за вредновање рада ученика у групном/ тимском раду; -Чек листа за самопроцену успешности рада; -Анализа (наставник, ученици) -Чек листа за вредновање рада групе/тима; - Примена техника	

				самопроце њивања личног рада и напредтка;	
	Материјали	-Смеше (течности, храна, земљиште, ваздух); -Раздвајање састојака смеше (просејавање, одливање, цеђење, испаравање); -Наелектрисавање предмета од различитих материјала; -Електрична проводљивост – проводници и изолатори; -Рационална потрошња електричне енергије и правилно руковање електричним апаратима у домаћинству; -Магнетна својства материјала (природни магнети, могућност намагнетисавања тела и својства које тада испољавају); -Запаљиви материјали (ознаке за	– идентификује и самостално раздваја смеше просејавањем, одливањем, цеђењем и испаравањем; – испита електричну проводљивост материјала помоћу једноставног струјног кола; – наведе примере штедљивог коришћења електричне енергије; – наведе примере употребе магнета у свакодневном животу; – наведе примере превенције и заштите од пожара; – представи ток и резултате истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом и др.); – пронађе и одабере потребне информације из различитих извора (писаних, сликовних,	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика; -Цртежи; -Записи у свескама; -Евалуације; -Тест; - Контролне вежбе; -Праћење израде домаћих задатака; -Активност на часу; - Праћења остварености исхода учења; -Праћења нивоа остварено сти образовних стандарда; - Иницијални тест - Полугодишње тестирање; -Годишње тестирање; -Систематизације тема;	Обрада :8 Утврђивање : 4+1 Укупно : 13

	запаљиве материјале); -Ваздух – кисеоник као чинилац сагоревања; -Опасност и заштита од пожара.	дигиталних); – повеже резултате рада са уложеним трудом; – сарађује са другима у групи на заједничким активностима; – планира своје дневне активности и време проведено уз ИКТ уређаје; – затражи помоћ уколико се суочи са непримереним садржајима у дигиталном окружењу;	-Чек листе за вредновање рада ученика у групном/ тимском раду; -Чек листа за самопроцену успешности рада; -Анализа (наставник, ученици) -Чек листа за вредновање рада групе/тима; - Примена техника самопроцењивања личног рада и напретка;	
Прошлост Србије	-Живот у далекој прошлости (долазак Словена на Балканско полуострво, области које су Срби населили; начин живота); -Српска држава за време владарске породице Немањића – успон и слабљење (владари – Стефан Немања, цар Душан, цар Урош; култура, начин живота);	– прикаже хронолошки на ленти времена значајне историјске догађаје и личности; – опише начин живота људи кроз време користећи различите изворе информација; – представи ток и резултате истраживања (писано, усмено, помоћу ленте времена, презентацијом и/или цртежом и др.); – пронађе и одабере	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика; -Цртежи; -Записи у свескама; -Евалуације; -Тест; - Контролне вежбе; -Праћење израде домаћих задатака; -Активност на часу; - Праћења	Обрада : 15 Утврђивање : 7+2 Укупно : 24

		-Живот под турском влашћу (начин живота, облици пружања отпора); -Настанак и развој модерне српске државе (Први и Други српски устанак – узрок и ток; вође устанка; култура, начин живота); -Србија у савремено доба (Први светски рат, настанак југословенске државе, Други светски рат, промена облика владавине, распад југословенске државе и осамостаљење Србије; култура, начин живота).	потребне информације из различитих извора (писаних, сликовних, дигиталних); – повеже резултате рада са уложеним трудом; – сарађује са другима у групи на заједничким активностима.	остварености исхода учења; -Праћења нивоа остварености образовних стандарда; - Иницијални тест - Полугодишње тестирање; -Годишње тестирање; -Систематизације тема; -Чек листе за вредновање рада ученика у групном/ тимском раду; -Чек листа за самопроцену успешности рада; -Анализа (наставник, ученици) -Чек листа за вредновање рада групе/тима; - Примена техника самопроцењивања личног рада и напредка;	

Укупан број часова: 72

Предмет:	ЛИКОВНА КУЛТУРА				
Разред:	Четврти разред				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник, број 11				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начин и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.	КОМПОЗИЦИЈА	Елементи композиције – облик,боја, линија,текстура, светлина (валер). Положај елемената у композицији – хоризонтални, вертикални, дијагонални. Материјали и технике –графитна оловка, туш и перо, акварел, гваш, темпере, фротаж, колаж, деколаж, асамблаж, меки материјали.	– поштује инструкције за припремање, одржавање и одлагање материјала и прибора; – изражава замисли, интересовања, сећања, емоције и машту традиционалним ликовним техникама; – користи амбалажу и предмете за једнократну употребу у стваралачком раду; – примени, у стваралачком раду, основна знања о композицији;	- Бројчанооцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика; -Цртежи; -Анализа (наставник, ученици) -Чек листа за вредновање рада групе/тима; - Примена техника самопроцењивања личног рада и напредтка;	Обрада: 28 Утврђивање : 22 Укупно : 50
	СПОРАЗУМЕ	Хералдика – застава,грб,печат. Пиктограми .		- Бројчанооцењивање;	Обрада : 2 Утврђивање :2 Укупно : 4

	ВАЊЕ	Споразумевање сликом.	– користи одабрана уметничка дела и визуелне информације као подстицај за стваралачки рад;	-Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика; -Цртежи; -Анализа (наставник, ученици) -Чек листа за вредновање рада групе/тима; - Примена техника самопроцењивања личног рада и напретка;	
	НАСЛЕЂЕ	Споменици природе и споменици културе у Србији. Археолошки локалитети, замкови и утврђења, манастири, музеји. Познати уметници и најзначајнија дела.	– поштује инструкције за припремање, одржавање и одлагање материјала и прибора; – изражава замисли, интересовања, сећања, емоције и машту традиционалним ликовним техникама; – користи амбалажу и предмете за једнократну употребу у стваралачком	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика; -Цртежи; -Анализа (наставник, ученици) -Чек листа за вредновање рада групе/тима; - Примена техника самопроцењивања личног рада и напретка;	Обрада :6 Утврђивање : 2 Укупно : 8

	СЦЕНА	Сценографија за позориште, филм и телевизију. Елементи сценографије.	раду; – примени, у стваралачком раду, основна знања о композицији; – користи одабрана уметничка дела и визуелне информације као подстицај за стваралачки рад;	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика; -Цртежи; -Анализа (наставник, ученици) -Чек листа за вредновање рада групе/тима; - Примена техника самопроцењивања личног рада и напретка;	Обрада : 6 Утврђивање : 4 Укупно: 10

Укупан број часова: 72

Предмет:	МУЗИЧКА КУЛТУРА				
Разред:	Четврти разред				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник, број 11/2019, 6/2020, 7/2021, 1/2023 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начин и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Музичке културе је да код ученика развије	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Композиција различитог карактера. Елементи музичке	– опише своја осећања у вези са слушањем музике;	-Бројчано оцењивање; -Формативно	Обрада : 5 Утврђивање: 1 Укупно: 6

интересовање и љубав према музици кроз индивидуално и колективно музичко искуство којим се подстиче развијање креативности, естетског сензибилитета и духа заједништва, ко и одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа.		изражајности (инструмент, глас, мелодијска линија, темпо, ритам, динамика). Вокална и инструментална музика (композиције домаћих и страних композитора). Дела фолклорне традиције српског и других народа. Музичка прича. Музука у служби других медија. Музички бонтон. Музика и здравље.	– препознаје народну и уметничку музику; – опише улогу музике у медијима; – разликује инструменте по боји звука и изражајним могућностима; – повеже карактер дела са избором инструмента и елементима музичке изражајности; – уочи контраст и понављање у музичком делу; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – коментарише своје и туђе извођење музике; – самостално или уз помоћ одраслих користи предности дигитализације.	праћење; -Континуирано праћење ученика; -Разликовање инструмената; -Препознавање народне и уметничке музике;	
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Музичке игре(дидактичке). Певање песама различитог садржаја и карактера по слуху.	– пева и свира по слуху и са нотног текста песме различитог садржаја и расположења;	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано	Обрада : 10 Утврђивање : 4 Остало: 11 Укупно: 25

		Певање и свирање песама из нотног текста. Свирање песама по слуху на дечијим инструментима и на алтернативним изворима звука. Динамика (крешендо, декрешендо). Темпо (Adante, Moderato, Allegro). Боја (различити гласови и инструменти). Трајање (цела нота и пауза, нота четвртине са тачком). Савладавање тонске висине солмизације у обиму ce^1- ce^2. Тактирање $\frac{3}{4}$ и $\frac{4}{4}$ такту. Це-дур лествица. Репетиција, прима и седунда волта.	– примени изражајне музичке елементе; – осмисли и изведе једноставну ритмичку и мелодијску пратњу; – учествује у школским приредбама и манифестацијама. – самостално или уз помоћ одраслих користи предности дигитализације:	праћење ученика; -Извођење музике:	
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТ ВО	Једноставна ритмичка и мелодијска пратња. Музичка питања и одговори и музичка допуњалка. Звучна прича на основу познатих музичких садржаја, звучне ономотопеје и	– осмисли и изведе једноставну ритмичку и мелодијску пратњу; – осмисли музички одговор на музичко питање; – осмисли једноставну	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; - Континуирано праћење ученика;	Обрада : 2 Утврђивање : 3 Укупно: 5

	илустрације на краћи литерарни текст (учење у контексту). Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Креирање мелодије на одабрани текст.	мелодију на краћи задати текст; – изабере одговарајући музички садржај (од понуђених) према литерарном садржају; – самостално или уз помоћ одраслих користи предности дигитализације.		

Укупан број часова: 36

Предмет:	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ				
Разред:	Четврти разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник, број 11/2019, 6/2020, 7/2021, 1/2023 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начин и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ	Вежбе за развој снаге са реквизитима и без реквизита. Вежбе за развој покретљивости са реквизитима и без реквизита.	- примени општеприпремне вежбе (вежбе обликовања); - прати промене у сопственој тежини и висини;	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика;	Обучавање: На свим часовима Увежбавање : 6 Укупно: 6

способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.			Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине и експлозивне снаге. Вежбе за развој координације. Национална батерија тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности. Моторичке вештине и игре у развоју моторичких способности.	- самостално коригује неправилно држање; - правилно држи тело; - сагледа резултате физичких способности;		
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Атлетика	Технике трчања. Истрајно трчање. Скок удаљ згрчном техником. Бацање лоптице из залета. Скок увис прекорачном техником. Тробој . Вежбе на тлу: вежбе и комбинације. Прескоци и скокови (прескок разношка). Вежбе увис, вежбе у упору, и вежбе са променама висова и упора. Вежбе равнотеже на	- правилно изводи вежбе, разноврсна природна и изведена кретања; - комбинује усвојене моторичке вештине у игри и свакодневном животу; - одржава равнотежу у различитим кретањима; - правилно подиже, носи и спушта терет; - изведе кретања, вежбе и саставе уз музичку пратњу;	-Бројчано оцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење ученика;	Обучавање : 41 Увежбавање : 61 Укупно : 102
		Спортска гимнастика				
		Основе тимских, спортских и елементарних игара				
		Плес и ритмика				
		Пливање				

		Полигони	шведској клупи и ниској греди. Вежбе на тлу: летећи колотови из места, састав. Мини-рукомет. Футсал – «мали фудбал». Основни елементи кошарке и мини-кошарке. Основни елементи одбојке. Јацент . Вежбе са вијачом. Вежбе са лоптом. Вежбе са обручем. Народно коло «Моравац». Народно коло из краја у којем се школа налази. Основна обука пливања. Скок на ноге. Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима.	- изведе дечји и народни плес; - правилно изводи и контролише покрете у различитим кретањима;		
	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Култура вежбања и играња	Основна правила вежбања. Основна правила мини-рукомета, фудсала, кошарке, мини-кошарке и одбојке. Понашање према осталим учесницима у игри (према судији,	- користи терминологију вежбања; - поштује правила понашања на вежбалиштима; - поштује мере	- Бројчанооцењивање; -Формативно праћење; -Континуирано праћење	Обучавање: На свим часовима.
		Здравствено васпитање				

		играчима супротне и сопствене екипе). Чување и очување материјалних добара. Постављање, склањање и чување справа и реквизита неопходних за вежбање. „Ферплеј“ (навијање, победа, пораз, толеранција). Значај вежбања у породици. Вежбање у слободно време. Правилно држање тела и здравље. Значај вежбања за правилан рад срца и плућа. Мишићи и зглобови тела. Хигијена простора за вежбање. Исхрана и вежбање. Значај лекарских прегледа за вежбање. Поступање у случају повреда (обавестити наставника и др.).	безбедности током вежбања; - одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима; - поштује и примени правила игре; - навија и бодри учеснике у игри на начин који никога не вређа; - прихвати победу и пораз као саставни део игре и такмичења; - уредно одлаже своје ствари пре и након вежбања; - препозна здравствено стање када не треба да вежба; - примењује хигијенске мере пре, у току и након вежбања и у другим ситуацијама; - уредно одржава простор у коме живи и борави; - увиди значај правилне исхране за вежбање; - повеже различита вежбања са њиховим утицајем на здравље;	ученика;	

			- препозна лепоту покрета и кретања; - користи научена вежбања у рекреацији породице; - правилно реагује у случају повреде у школи; - вреднује сопствена и туђа постигнућа у вежбању; - учествује у предлагању садржаја и начина рада.		

Укупан број часова: 108

Предмет: ДИГИТАЛНИ СВЕТ

Разред: ЧЕТВРТИ

Службени гласник РС- Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник, број 11/2019, 6/2020, 7/2021, 1/2023 и 13/2023

Просветни гласник-бр:

Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења предмета Дигитални свет јесте развијање дигиталне компетенције ученика неопходне за безбедну и правилну употребу дигиталних уређаја за учење,	ДИГИТАЛНО ДРУШТВО	Селектовање и основно форматирање текста (величина и боја слова, подебљавање, искошавање и подвлачење текста). Селектовање, копирање/исецање и	- промени величину боју текста, подебља и искоси и подвуче програму за обраду текста; - исече, копира и налепи исечени/копирани текст	Формативно оцењивање. Сумативно оцењивање. Праћење континуираног рада ученика. Самопроцена. Вршњачка процена. Рад у пару или групама. Отворена питања.	Обрада:9 Утврђивање: 8 Укупно:17

комуникацију, сарадњу и развијање основа алгоритаМСког начина размишљања.

БЕЗБЕДНО КОРИШЋЕЊЕ ДИГИТАЛНИХ УРЕЂАЈА

лепљење текста.
Уметање слике у текст, додавање оквира, позиционирање слике у односу на текст.
Креирање и уређивање текстова за познату публику. Пројектни задатак који подразумева: - претраживање интернета (пробрани елементи напредне претраге); - израду или прилагођавање графике у складу са темом; - креирање текстуалног документа који садржи слике.
Припрема и организација школског догађаја за ученике млађих разреда којим се промовише безбедно и одговорно понашање приликом коришћења интернета.

на одговарајуће место у програму за обраду текста;
- уметне слику у текст, дода јој оквир и позиционира је на жељени начин у односу на текст у програму за обраду текста;
- активно учествује у наставном пројекту чији продукт представља граматички коректан текстуални документ намењен познатој публици који садржи слике са текстуалним објашњењима и информације које су пронађене на интернету;
- активно учествује у наставном пројекту којим се промовише безбедно и одговорно понашање приликом коришћења интернета; - сарађује са осталим члановима групе у свим фазама пројектног задатка;
- вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности из свог

Формативно оцењивање. **Обрада:2**
Сумативно оцењивање. **Утврђивање:4**
Праћење континуираног рада ученика. **Укупно:6**

АЛГОРИТАМСКИ НАЧИН РАЗМИШЉАЊА	Променљиве. Израда програма који садрже гранање, понављање и променљиве.	задужења; - утврди шта је резултат извршавања датог једноставног алгоритма који садржи понављање и гранање; - уочи и исправи грешку у једноставном алгоритму који садржи понављање и гранање; - креира програм у Формативно оцењивање. Обрада:8 визуелном програмском Сумативно оцењивање. Утврђивање:5 језику на основу датог Праћење континуираног Укупно:13 једноставног алгоритма рада ученика. који садржи понављање и гранање; - примени блокове аритметичких оператора при креирању програма у визуелном програмском језику; - предвиди садржај променљиве на основу интеракције корисника са програмом (нпр. блок Питај и чекај и блок Одговор) у датом једноставном програму; - креира програм у коме остварује интеракцију са корисником, користећи променљиве, уз помоћ

Изборни предмет

Предмет:	Верска настава					
Разред:	четврти					
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	11/2016					
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама	
• упознава њеученика са садржајима и начином рада ученик ће бити мотивисан да похађа часове верскенаставе	I – УВОД	• Упознавањеса садржајем програма и начином рада	<u>Когнитивни аспект:</u> • стећи основне информације о темама које ће се обрађивати у настави Православног катихизиса током четвртог разреда • уочити какво јењегово предзнање из градива	Катихизација као литургијска делатност-заједничко је дело катихете (вероучитеља) и његових ученика. Катихета (вероучитељ) би требало стално да има науму да катихеза	1	

			обрађеног у претходном разреду школовања <u>Афективни аспект:</u> • желети да активно учествујена часовима верскенастав	не постоји ради гомилања информација („знања о вери“), већ као настојање да се учење и искуство Цркве лично усвоје и спроведу у живот кроз слободно учешће у богослужбеном животу Цркве. На почетку сваке наставне теме ученике би требало упознати са циљевима и исходима наставе, садржајима по темама,		
• Пружитиученициманеопходнознањедапостојањесветаимасвојциљ—дапостанеЦрква; • РазвијањесвестиученикадајесвестворенодапостојиузаједницисаБогом; • УказатиученициманазначењеречиЦрква;Развијањесвест	II – ЦРКВА ЈЕ НАШ ИЗБОР	• Прича“Недостајати“(за заједницу каооснов живота) Т. Телехтон • Песма Св. Владике Николаја „Заједничарење са небом“ • Одабрани одељци из књиге „Из Ја-града у	<u>Когнитивни аспект:</u> • уочити важност постојања заједнице • уочити разлику између Црквеи сваке другезаједнице; • уочити да је Цркваслободна заједница у којој учествују само они који	усвоје и спроведу у живот кроз слободно учешће у богослужбеном животу Цркве. На почетку сваке наставне теме ученике би требало упознати са циљевима и исходима наставе, садржајима по темама,	7	

иученика да смоу Цркви позвани на животу заједници.		Ти- град“ • Одломак из песме “Зим ска идила“ Војислава Илића“	то желе; • знати да се они који суу заједници са Христом називају хришћани и да је Црква њихова заједница; • знати да се заједница Бога, људи и природ е зове Црква; • уочити да изван Цркве свет не може постојати вечно. • Афективни аспект: • бити подстакнут да активно учествује у животу Цркве • бити подстакнут да препознаје живот као дар Божји; • бити подстакнут да	начином остваривањ а програма рада, као и са начином вредновања њиховог рада.		

			препознаје Живот Вечни као Божји дар.			
• Омогућити ученицима да уоче да Христос зове све људе заједницу са Њим; • Указати ученицима на значај вере за остварење заједнице са Богом; • Омогућити ученицима да се упознају са новозаветним сведо	III – ХРИСТОС НАС СВЕ ЗОВЕ	• Прилагођена и препричана новозаветна прича о Христовом позиву Апостола • Новозаветна прича о ап. Петру кадатоне • О делима Апостола «Мали принц», А. С. Егзипери – одломци Песма «Звезда сезасја»	<u>Когнитивни аспект:</u> • уочити да нас Христос позива у лични однос - заједницу љубави; • увидети да су апостоли људи који су сличнимама; • уочити да је вера основ заједнице са Богом; • увидети да су Апостоли позивали људе у заједницу љубави са Христом; • разумети значење • Усвојити текст и мелодију песме		7	

чанств омо Христу и Апостолима.			„Звезда сезасја“ <u>Афективни аспект:</u> • бити подстакнут да доживети Христа као Личност која намиде уусурет.			
- Омогућитиуче ницима да уче да су светитељи наши путеводите љи ка ЦарствуБожј ем;Омогући тиученицим адауочезнач ајжељезаост варивањезај едницесаБог ом; - Указати ученицимада је Литургија заједница свих светих са Богом.	IV – ДИВАН ЈЕ БОГ У СВЕТИМА СВОЈИМА	- Прила гођен а и препр ичана нека житиј асвет их - Приче из живота СветогаСаве Приповест о Светом Сави, његовим делима и духовнимпо двизима . Указати на неке од најважнији	<u>Когнитивни аспект:</u> - поступно изграђивати - увидети да су сви позвани да будусветиет љи; уочити важност светитељакао наших узора за остваривање личног јединства са Богом; - знати какву важност Савине речи и дела имају за насданас; - уочити да је за остваривање		8	

		х поука из књига које је Свети Сава написао (Житије Св. Симеона, Законоправило, Хиландарски типик, Студенички типик,) - Одломак из књиге Михајла Пупина „Са пашњака до научењака“ (одломак у коме се говори о нашој вери и Светоме Сави) - Прича о Закхеју – препри	јединства са Богом потребна искрена жеља; - знати да је Литургија начин на који сви остварујемо заједницу са Богом; - препознати да у нашу заједницу са Богом уводимо све оне (и све оно) што волимо. <u>Афективни аспект:</u> - бити подстакнут да следује светитељима Божјим и да буде добар човек; - бити подстакнут да препознаје љубав као највећу врлину			

		чана и прилаг ођена • Празник Сретeње Господње • Св. Владика Николај одломак из „Небеске • Литургије“	.			
• Омогућити ученицима да схвате грех као промашајцила; • Пружити ученицима могућност да разумеју да је самољубље и звор греха; • Омогућити ученицима да уоче шта су врлине; Указати	V – ЗНАЧАЈ ВРЛИНСКОГ ЖИВОТА	• Грех као промашајцила • Последице пада у грех • Обрада одабраних поглавља из књиге «Из Ти-града у Небески град» • Поуке светих: Григорије С. Петров; Васкршња прича дарови доброг мудраца Христ	<u>Когнитивни аспект:</u> • увидети да се грех јавља као последица одсуства истинске љубави; • уочити да је грех наш погрешан избор; • увидети шта је самољубље и по чему се оно		7	

ученицима да врлине представљају прихватање Божје воље; Пружити ученицима могућност да примете да они управљају својом вољом и праве личне изборе.		у Спаситељу „Четврти мудрац“; • Свети Спиридон (прича осмирењу); • Свети Василије Острошки - (прича „Свечев лијек“); • Поуке владике Николаја Св. Јустин Ћелијски („Срна у изгубљеном рају“ одломак из казивања белих срна)	разликује о д љубави; • увидети да без врлина нема љубави; уочити да је само врлинама могуће остварити однос љубави са Богом и људима; • упознати најважније хришћанске врлине; • увидети да врлине нису човек у дате, већ да се за њих треба трудити; • увидети да се и врлине усавршавају . <u>Афективни аспект:</u>			

			• бити подстакнут даследује светитељим аБожјим; • бити подстакнут да се трудида у себи развија хришћанске врлине.			
• Пружитиученицимамогућностдаразу мејудајеЦрк ваиконаЦар стваБожјијег идасмосаБо гому најприснијој заједницина СветојЛитур гији; • Омогућитиученицимада ауче разликуиз међуиконе инеке другеуметни чкесликеили фотографије; • Омогућити	VI - СА НАМА ЈЕ БОГ	• Педесетница – рођендан Цркве; Молитва Царенебески; • Кроз одломке из јеванђелских текстова, допуњене фотографијама • фреска, прика зати домос трој спасе ња.	<u>Когнитивни аспект:</u> • уочити да служењем Литургије постајемо учесници Царства Божијег и сједињујемо се са Богом; • упознати садржајмолитве «Царе небески»; • увидети да сам изглед православног храмаизобр		6	

ученицима да изграде свест о томе да иконе сведоче будуће Царство Божије у садашње м веку; Установити обим и квалитет знања стечених у току школске године из Православ ног катихизиса.			ажава јединство Неба иземље. <u>Афективни аспект:</u> • код ученика ће се развијати же ља за очувањем пр ироде; • бити подст акнут дауре ди школс ки прост ор најусп ешниј имрад овима ; • бити подстак нут да инаредн е године похађа часове Правосл авног			

			тихизис а; • уочити у којој мери јенапредовао и савладао градиво Правос лавног катихозиса четвртог разреда основне школе.			

Укупан број часова: _____

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Програм рада одељењског старешине

Предмет:

Разред:

Циљ :

Циљ ЧОС-а је да подстакне социјални развој ученика, способност за тимски рад и сарадњу ученика у одељењу.

Час одељењског старешине

Четрти разред

Наставне теме

Сазнање о себи и другима

Основни циљеви

- Сазнавања о себи и другима.
- Давање могућности ученицима да постану свесни својих унутрашњих доживљаја и да их сагледају у новом светлу.
- Поштовање договора о правима којих треба да се

Укупан број часова по темама

7

**Комуникација, сарадња и
социјална интеракција**

- придржавају сви ученици.
- Оспособљавање ученика да препознају и разумеју сопствена осећања и потребе и њихову међусобну повезаност; да штите и остварују своје потребе на начин који не угрожава друге.
- Оспособљавање ученика да упознају непосредно друштвено окружење, сопствено место у њему и да активно доприносе развоју школе по мери детета.
- Оспособљавање ученика да упознају и уважавају дечја права и да буду способни да активно учествују у њиховом остваривању.
- Побољшање квалитета узајамног слушања.
- Изграђивање сазнања, умења, способности и вредности неопходних за формирање одговорне и креативне личности отворене за договор и сарадњу, која поштује и себе и друге.
- Развијање комуникативне способности, невербалне и вербалне комуникације,

16

	вештине ненасилне комуникације.	
	• Оспособљавање ученика за примену вештина ненасилне комуникације у решавању сукоба и вршањачком посредовању. • Подстицање развоја самосвести, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима. • Подстицање развоја личности и социјалног сазнања.	
Креативно изражавање	• Развијање и неговање основних људских вредности. • Подстицање и одржавање интересовања и мотивације за креативно изражавање ученика. • Развијање креативног изражавања.	5
Вредновање, самовредновање и планирање	• Оспособљавање ученика да активно доприносе развоју школе по мери детета/постану активни учесници у процесу образовања и васпитања.	8

Укупан број часова: 36

**ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Допунска настава**

Предмет:

Српски језик

Разред:

Четврти разред

Циљ :

Наставне теме

Циљеви и задаци: основно описмењавање ученика на темељима ортографских и ортоепских стандарда књижевног језика - упознавање језичких појава и појмова, овладавање нормативном граматиком и стилским могућностима српског језика - развијање смисла и способности за правилно и течно усмено и писмено изражавање; богаћење речника.

1. Језик
-граматика именице:збирне и градивне;придеви:присвојни и градивни;заменице:личне, бројеви:основни и редни;глаголи :презент,перфекат,футур;управни и неуправни говор;именски и глаголски предикат;утврђивање садржаја обрађених до 4.разреда - правопис - Употреба великог слова у писању имена држава и покрајна и њихових становника,имена насеља и њихових становника;
2. Језичка култура
-Препричавање текста

Укупан број часова:18

**ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Допунска настава**

Предмет:

Математика

Разред:
Циљ :

Четврти

Наставне теме

Циљеви и задаци: да савладају читање и писање природних бројева у декадном бројевном систему - упознају скуп природних бројева и исте приказу ју тачкама бројевне полуправе - знају да читају, састављају израчунавају вредност израза са више операција - знају да речавају једноставније једначине и неједначине у скупу природних бројева - упознају разломке, њихово читање, писање и значење да упознају јединице за површину - претварају јединице у мање и веће јединице мере - да упознају и науче формуле за израчунавање површине правоугаоника, квадрата.

Укупан број часова:18

1. Скуп природних бројева
-Рачунске операције у скупу природних бројева до 1000 Једноставне једначине у оквиру прве хиљаде, графички приказ разломка половина, четвртина и десетина неке целине .
2. Мерење и мере
-Основне јединице мера за време, масу, дужину, површину и запремину
3. Површина
-Обим и површина квадрата и правоугаоника

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Додатни рад

Предмет:

Разред:

Циљ :

Проширивање и продубљивање знања
стечених у уквиру садржаја предвиђених
обавезним програмом.

Српски језик

Четврти

Наставне теме

1. Језик

- Граматика
- Правопис

2. Језичка култура

- Усмено изражавање
- Писмено изражавање

3. Књижевност

Укупан број часова: 18

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Додатни рад

Предмет:

Разред:

Циљ :

Циљеви и задаци: примењују својства рачунских операција при трансформисању израза и у случају рачун олакшица - знају да читају, састављају и израчунавају вредност израза са више операција - знају да решавају сложеније задатке помоћу једначина и дијаграма у скупу природних бројева - успешно решавају задатке логичке и комбинаторне задатке претварају јединице у мање и веће јединице мере - решавање сложених текстуалних задатака - примењују стечена знања кроз решавање текстуалних проблемских задатака.

Математика

Четврти

Наставне теме

- 1. Скуп природних бројева**
 - Изрази са више операција; проблемски задаци, логички задаци, конбинаторика.
- 2. Мерење и мере**
 - Решавање сложених задатака уз претварање јединица из мањих у веће и обрнуто.
- 3. Површина**
 - Површина квадрата и коцке

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Слободне наставне активности

Предмет:					
Драмско-рецитаторска секција					
Разред:	Четврти				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник, број 11/2019, 6/2020, 7/2021, 1/2023 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ и задатак рада ове секције је да се код ученика побуди интерес за рецитовањем, учењем рецитала и играказа. Секција подстиче развијање маште, креативности и оригиналности. Оспособљава ученике за лепо и изражајно рецитовање. Код ученика се развија љубав према књизи и лепоти поезије.	Договори о раду секције	-Уводни час, договор о раду -Укључивање ученика, чланови секције	- Упознат је са културом драмског стваралаштва -Развија драмски израз и осјећај за лепоту позоришне уметности -Проучава текст (утврђивање теме и идејне основе; сукоби у драмској радњи; Ликови у делу – изглед, поступци, карактерне особине)	На часовима рецитаторско –драмске секције са ученицима је заступљен групни облик рада и рад у пару. Ученици се оспособљавају да се слободно уметнички изразе, стиче се самопоуздање, подстиче се сарадња и социјализација.	1
	Техника изражајног рецитовања	-Вежбе артикулације -Вежбе дикције -Акценатске вежбе -Вежбе паузе у рецитовању, понављање и рефрени	-Упознат је са основним појмовима из позоришне представе -Прати позоришно дело;након гледања представе износи утиске.	На часовима драмске -рецитаторско секције остварује се корелација са предметима: српски језик, свет око нас, ликовна култура, музичко васпитање и физичко васпитање.	4
	Драмски елементи	-Вежбе визуелног контакта, мимике и гестикулације -Гледање позоришне представе -Гледање позоришне представе -Избор и анализа садржаја и подела задатака за припрему програма	-Има развијен језички осећај за изражајно		2
Циљ рада ове секције је и препознати и развијати глумачки таленат ученика. Током увежбавања	Дан школе				6

игроказа, ученици уче текст, уче се правилно изражавати, уче основе глуме, уче мимику и гестове, те заједно изграђују потребне реквизите за наступе на школским приредбама.

Школско такмичење
рецитатора

Свети Сава

поводом Дана школе
-Избор и анализа садржаја и подела задатака за припрему програма
поводом Дана школе
-Увежбавање садржаја за Дан школе
-Увежбавање садржаја за Дан школе
-Увежбавање садржаја за Дан школе
-Увежбавање садржаја за Дан школе
-Увежбавање садржаја за Дан школе
-Генерална проба пред наступ за Дан школе
- Приредба поводом Дана школе

-Подела нових задатака за такмичење
-Увежбавање садржаја за такмичење
-Увежбавање садржаја за такмичење
-Увежбавање садржаја за такмичење
-Генерална проба пред такмичење
-Школско такмичење
-Осврт на постигнуте резултате на такмичењу

-Избор и анализа садржаја и подела задатака за припрему програма
поводом Савиндана

читање,рецитовање и казивање пред скупом
-Оспособљен је за подешавање текста за потребе представе; подела улога
-Креативан је и оспособљен за стваралачки рад- распоредна проба- груписање лица и ствари на сцени
Вјежба покрет и гест- распоредна проба
-Развија музичке способности
-Развија способност за концентрацију и способност за јавне наступе
-Изражајно чита,рецитије и казује пред скупом
-Развија интересовање за позоришну уметност
-Развија интересовање за уметнички текст и савремену литературу
-Стиче искуство и навику за колективни рад
-Остварује глумачке способности
-Правилно се изражава(акценат)
-Изражава осећања мимиком, гестом и покретом
-Оспособљен је за импровизацију
-Правилно држи тело

7

10

	-Увежбавање садржаја из програма за Савиндан -Увежбавање садржаја из програма за Савиндан -Увежбавање садржаја из програма за Савиндан -Генерална проба пред наступ за Савиндан -Приредба поводом Савиндана	-Слободан је у експериментисању гласом и телом -Сарађује са другима -Оспособљен је за јавни наступ -Спонтан је у наступу и слободан је у понашању	
Завршна приредба ученика разреда	-Избор садржаја за завршну приредбу -Увежбавање садржаја -Увежбавање садржаја -Увежбавање садржаја -Завршна приредба поводом завшетка разреда		5
Сумирање рада	-Коментарисање рада секције, предлози за похвале и награде		1
Укупан број часова:36			

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
 Школски програм 2025-2029.година
 Слободне наставне активности

Предмет: Стећи ћеш знање ако користиш природу за образовање			
Разред:	Четврти		
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Службени гласник Републике Србије – Просветни гласник, број 11/2019, 6/2020, 7/2021, 1/2023 и 13/2023		
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Број часова по темама
Циљ амбијенталне наставе је учење откривањем у непосредној животној околини, где се ученици сусрећу са природном и културном околином, људима који у њој живе и који су утицали на околину. Рад изван школе подстиче радост откривања, истраживања и стварања, погодан је за тимски рад, утиче на стварање квалитетних односа унутар васпитно-	Стазама здравља	-Припремање ученика за рад у природном амбијенту (Небеске столице-Копаоник), припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза -Реализација и евалуација амбијенталне наставе – Стазама здравља	2
	У здравом телу здрав дух	-Припремање ученика за рад у природном амбијенту у близини школе , припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза -Реализација и евалуација амбијенталне наставе – У здравом телу здрав дух	2
	Витешке игре	-Припремање ученика за рад у природном амбијенту у близини школе , припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза -Реализација и евалуација амбијенталне наставе – Витешке игре	2

образовне групе и на тај начин утиче на развој интеркултуралних способности ученика.	Кување са децом, Плетисанка	-Припремање ученика за рад у природном амбијенту у школи , припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза	2
		-Реализација и евалуација амбијенталне наставе – Кување са децом,Плетисанка	2
	Трагови у снегу	Припремање ученика за рад у природном амбијенту у школском дворишту , припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза	
		-Реализација и евалуација амбијенталне наставе – Трагови у снегу, Прати моје кораке	
Читај облаке , Мозаик		- Припремање ученика за рад у природном амбијенту у близини школе , припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза	2
		- Реализација и евалуација амбијенталне наставе – Читај облаке, Мозаик	
Обновљиви и необновљиви извори енергије		-Припремање ученика за рад у природном амбијенту на релацији Ђерекаре – Доње Левиће , припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза	2
		-Реализација и евалуација амбијенталне наставе – Обновљиви и необновљиви извори енергије	

Мој свет, чаробан и леп	-Припремање ученика за рад у природном амбијенту у Брзећу, припрема задатака, материјала и прибора за рад, подсећање на евентуалне мере опреза	2
	-Реализација и евалуација амбијенталне наставе – Мој свет, чаробан и леп	
Евалуација	-Израда презентације, плаката,	2
	- изложба радова на основу реализоване амбијенталне наставе	
	- Анализа рада секција	
		Укупно часова по

темама: 18

ВАННАСТАВНЕ И ВАНШКОЛСКЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Одељењско веће четвртог разреда и саставни је део Годишњег плана рада школе и школског програма.

Б. Слободне активности Реализују се према интересовању ученика. Сачињава се посебан програм при чему се узимају у обзир материјални и просторни услови рада, узрасне карактеристике и способности ученика.

В. Недеља школског спорта Ради развоја и практиковања здравог начина живота, схватања важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта. Недеља школског спорта обухвата: физичке активности прилагођене узрасту и могућностима ученика; културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице...); 307 ђачке радионице (о здрављу, физичком вежбању, спорту и др...). План и програм Недеље школског спорта сачињава Одељењско веће четвртог разреда заједно са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу Физичког и здравственог васпитања у другом циклусу, као и другим Стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе Физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности. Г. Активности у природи (излет, крос, зимовање, летовање...) Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа може да организује активности у природи: излет (пешачење, планинарење и др.); крос (минимум једном у току школске године); зимовање – за време зимског распуста (физичке активности на снегу). летовање – за време летњег распуста (камповање итд.). План и програм ових активности сачињава Одељењско веће четвртог разреда у сарадњи са Стручним већем предметних наставника који реализују наставу Физичког и здравственог васпитања у другом циклусу. Д. Школска такмичења Школа за ученике четвртог разреда организује и спроводи такмичења из минимум једне спортске игре (у складу са програмом), полигона у току школске године, као интегрални део процеса физичког и здравственог васпитања. План такмичења доноси Одељењско веће четвртог разреда у сарадњи са Стручним већем наставника Физичког и здравственог васпитања. Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са планом и програмом наставе и учења, као и на такмичењима од интереса за локалну заједницу. Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава Ове активности организују се са

ученицима који имају: потешкоће у остваривању исхода; смањене физичке способности; лоше држање тела; здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе. За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних програмских садржаја које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности. Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева: уочавање постуралних поремећаја код ученика; саветовање ученика и родитеља; организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно; организовање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом. Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења, а спроводи их наставник Физичког и здравственог васпитања у сарадњи са наставником који реализује разредну наставу у одељењу коме ученик припада. Ослобађање ученика од наставе Физичког и здравственог васпитања Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара. 308 Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са тим ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацијом са садржајима других предмета. Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да: прате игру и усвајају правила игара; направе едукативни цртеж са спортског догађаја; на други начин помажу у настави. Пример исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе: По завршетку теме ученик ће бити у стању да: наведе основна правила елементарне игре која се најчешће примењује у настави; примени основна здравствено-хигијенска правила; помогне у организацији активности предвиђених програмом.

5.2. ПРОГРАМИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ДРУГИ ЦИКЛУС ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

5.2.1. ПЕТИ РАЗРЕД

ЦИЉЕВИ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Циљеви образовања и васпитања су:

пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког детета, ученика и одраслог, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима;

стицање квалитетних знања, вештина и ставова које су свима неопходне за лично остварење и развој, инклузију и запослење и стицање и развијање основних компетенција у погледу комуникације на матерњем језику, комуникације на страним језицима, математичке писмености и основних компетенција у науци и технологији, дигиталне компетенције, компетенције учења како се учи, међуљудске и грађанске компетенције и културног изражавања;

развој стваралачких способности, креативности, естетске перцепције и укуса;

развој способности проналажења, анализирања, примене и саопштавања информација, уз вешто и ефикасно коришћење информационо-комуникационих технологија; оспособљавање за решавање проблема, повезивање и примену знања и вештина у даљем образовању, професионалном раду и свакодневном животу ради унапређивања личног живота и економског, социјалног и демократског развоја друштва;

развој мотивације за учење, оспособљавање за самостално учење, учење и образовање током целог живота и укључивање у међународне образовне и професионалне процесе; развој свести о себи, самоиницијативе, способности самовредновања и изражавања свог мишљења;

оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота;

оспособљавање за рад и занимање стварањем стручних компетенција, у складу са захтевима занимања, потребама тржишта рада, развојем савремене науке, економије, технике и технологије; развој и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;

развој свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине, еколошке етике и заштите животиња;

развој способности комуницирања, дијалога, осећања солидарности, квалитетне и ефикасне сарадње са другима и способности за тимски рад и неговање другарства и пријатељства;

развијање способности за улогу одговорног грађанина, за живот у демократски уређеном и хуманом друштву заснованом на поштовању људских и грађанских права, права на различитост и бризи за друге, као и основних вредности правде, истине, слободе, поштења и личне одговорности;

формирање ставова, уверења и система вредности, развој личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности држави Србији, поштовање и неговање српског језика и свог језика, традиције и културе српског народа, националних мањина и етничких заједница, других народа, развијање мултикултурализма, поштовање и очување националне и светске културне баштине;

развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, толеранције и уважавање различитости; повећање образовног нивоа становништва и развој Републике Србије као државе засноване на знању

ОБАВЕЗНИ НАСТАВНИ ПРЕДМЕТИ

ОШ „Вук Караџић“ Блажево

Школски програм 2025-2029.година

Предмет:	Српски језик и књижевност				
Разред:	пети				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	110-00-182/2022-04 23. децембра 2022. године Правилник је објављен у “Сл. гласнику РС” - Просветни гласник, број 6/2007, 2/2010, 3/2011, 1/2013, 4/2013, 11/2016, 6/2017, 8/2017, 9/2017 и 12/2018				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
- оспособљавање ученика да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању, тако што ће овладати основним законитостима српског књижевног језика, да стиче основна знања о улози и значају језика у националној култури и изградњи националног идентитета; да кроз читање и тумачење књижевних дела из српске и светске баштине развија читалачке	<u>Књижевност</u> • ЛИРИКА	<u>Лектира</u> 1. Народна песма: „Вила зида град“ 2. Народне лирске песме о раду (избор); народне лирске породичне песме (избор) 3. Бранко Радичевић: „Певам дању, певам ноћу“ 4. Милица Стојадиновић Српкиња: „Певам песму“ 5. Душан Васиљев: „Домовина“/ Алекса Шантић: „Моја отаџбина“ 6. Војислав Илић: „Зимско јутро“ 7. Милован Данојлић: „Шљива“ / Десанка Максимовић: „Сребрне Плесачице“ 8. Пеђа Трајковић: „Кад књиге буду у моди“ <u>Књижевни термини и појмови</u>	По завршетку рареда ученик ће бити у стању да: <u>Књижевност</u> – разликује књижевни и некњижевни текст; – упоређује одлике фикционалне и нефикционалне књижевности; – чита са разумевањем и опише свој доживљај различитих врста књижевних дела; – чита са разумевањем одабране примере осталих типова текстова; – одреди род књижевног дела и књижевну врсту; – разликује карактеристике народне од карактеристика уметничке књижевности; – разликује реалистичну прозу и прозу засновану на натприродној мотивацији;	<u>Књижевност</u> - обрада текстова из лектире (сва три књижевна рода) на редовним часовима јединством аналитичких и синтетичких поступака и гледишта уз усвајање одговарајућих књижевних термина и појмова - истраживачко читање текстова из лектире према задацима и смерницама које наставник даје ученицима - читање домаће лектире према унапред	<u>Књижевност</u> 70 часова <u>Језик</u> 70 часова <u>Језичка култура</u> 40 часова

компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање, подстичу имажинацију и уметнички сензибилитет, естетско доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у српској и светској култури, негује љубав према српском језику и књижевности; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да	• ЕПИКА	- песник и лирски субјекат; - мотиви и песничке слике као елементи композиције лирске песме; - врста строфе према броју стихова у лирској песми: катрен; врста стиха по броју слогова (десетерац и осмерац); - одлике лирске поезије: сликовитост, ритмичност, емоционалност; - стилске фигуре: епитет, ономатопеја - врсте ауторске и народне лирске песме: описне (дескриптивне), родољубиве (патриотске); митолошке, песме о раду (посленичке) и породичне <u>Лектира</u> 1. Народна песма: „Свети Саво“ 2. Народна песма: „Женидба Душанова“ (одломак о савладавању препрека заточника Милоша Војиновића) 3. „Еро с онога свијета“ 4. „Дјевојка цара надмудрила“ 5. Милован Глишић: „Прва бразда“ 6. Стеван Сремац: „Чича Јордан“ (одломак) 7. Бранко Ћопић: „Поход на Мјесец“ 8. Иво Андрић: „Мостови“ 9. Данило Киш: „Дечак и пас“ 10. Горан Петровић: „Месец над	– анализира елементе композиције лирске песме (строфа, стих); епског дела у стиху и у прози (делови фабуле – поглавље, епизода; стих); драмског дела (чин, сцена, појава); – разликује појам песника и појам лирског субјекта; појам приповедача у односу на писца; – разликује облике казивања; – увиђа звучне, визуелне, тактилне, ольфакторне елементе песничке слике; – одреди стилске фигуре и разуме њихову улогу у књижевноуметничком тексту; – процени основни тон певања, приповедања или драмске радње (шаљив, ведар, тужан и сл.); – развија имажинацијски богате асоцијације на основу тема и мотива књижевних дела; – одреди тему и главне и споредне мотиве; – анализира узрочно-последично низање мотива; – илуструје особине ликова примерима из текста; – вреднује поступке ликова и аргументовано износи ставове; – илуструје веровања, обичаје, начин живота и догађаје у прошлости описане у књижевним делима; – уважава националне вредности	датим смерницама за интерпретативно читање и тумечење дела уз вођење дневника читања - разговор о прочитаним делима уз тумачење универзалних идеја и порука које дела нуде (теме пријатељства, етичности, критичког промишљања, заштите животне средине, толеранције и сл.) - компаративни приступ проучавању литерарног стваралаштва, уз одабир различитих нивоа обраде: интерпретације, приказа или осврта - прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја – граматике, правописа и језичке културе, али	

повезује садржаје предметних области	• ДРАМА	тепсијом“ (први одломак приче „Бели хлеб од претеривања” и крај приче који чине одељци „Можеш сматрати да си задобио венац славе” и „Мрави су вукли велике трошице тишине”) 11. Антон Павлович Чехов: „Шала“ <u>Књижевни термини и појмови</u> - писац и приповедач; - облици казивања: приповедање у првом и трећем лицу; - фабула: низање догађаја, епизоде, поглавља; - карактеризација ликова – начин говора, понашање, физички изглед, животни ставови, етичност поступака; - врсте епских дела у стиху и прози: епска народна песма, бајка (народна и ауторска), новела (народна и ауторска), шаљива народна прича; - врста стиха према броју слогова: десетерац <u>Лектира</u> 1. Бранислав Нушић: „Кирија“ 2. Душан Радовић: „Капетан Џон Пиплфокс“ 3. Љубиша Ђокић: „Биберче“ <u>Књижевни термини и појмови</u> - позоришна представа и драма; - чин, појава, лица у драми,	и негује српску културноисторијску баштину; – наведе примере личне добити од читања; – напредује у стицању читалачких компетенција; – упореди књижевну и филмско дело, позоришну представу и драмски текст. <u>Језик</u> – разликује променљиве речи од непроменљивих; – разликује категорије рода, броја, падежа речи које имају деклинацију; – разликује основне функције и значења падежа; – употребљава падежне облике у складу са нормом; – употребљава глаголске облике у складу са нормом; – разликује основне реченичне чланове (у типичним случајевима); – доследно примењује правописну норму у употреби великог слова; састављеног и растављеног писања речи; интерпункцијских знакова; – користи правопис (школско издање); – правилно изговара речи водећи	и међупредметног повезивања (нпр. Грађанско васпитање, Верска настава, Ликовна култура. Музичка култура Природа и друштво, Историја...) - компаративна анализа књижевне и филмске фабуле и израза (за књижевна дела која су екранизована) - своје ставове и судове о књижевним делима ученици треба да подробно аргументују цитатима из текстова - решавање проблемских питања која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем - вишеструка локализација текстова који то захтевају (одломци) - читање и тумачење књижевних дела - редовно праћење учениковог напретка (формативно и сумативно оцењивање)	

	• НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ • ДОМАЋА ЛЕКТИРА	драмска радња; - сцена, костим, глума, режија; - драмске врсте:једночинка, радио-драма 1. Вук Стефановић Караџић: „Моба и прело“ (одломак из дела „Живот и обичаји народасрпскога“) 2. Избор из енциклопедија и часописа за децу 1. Епске народне песме (о Немањићима и Мрњавчевићима – преткосовски тематски круг) 2. Народне бајке, новеле, шалове народне приче (избор); кратке фолклорне форме (питалице, брзалице, пословице, загонетке) 3. Бранислав Нушић: „Хајдуци“ 4. Данијел Дефо: „Робинзон Крусо“ (одломак о изградњи склоништа) 5. Марк Твен: „Доживљаји Хаклберија Фина“ / „Краљевић и просјак“ / „Доживљаји Тома Сојера“ 6. Избор ауторских бајки (Гроздана Олујић; Ивана Нешић: „Зеленбабини дарови“ - одломци) 7. Игор Коларов: „Аги и Ема“ 8. Избор из савремене поезије за децу (Александар Вучо, Мирослав Антић, Драгомир Ђорђевић, Владимир Андрић, Дејан Алексић...)	рачуна о месту акцента и интонацији реченице. Језичка култура – говори јасно поштујући књижевнојезичку норму; – течно и разговетно чита наглас књижевне и неуметничке текстове; – користи различите облике казивања: дескрипцију (портрет и пејзаж), приповедање у 1. и 3. лицу, дијалог; – издваја делове текста (наслов, пасусе) и организује га у смисаоне целине (уводни, средишњи и завршни део текста); – саставља говорени или писани текст о доживљају књижевног дела и на теме из свакодневног живота и света маште; – проналази експлицитно и имплицитно садржане информације у једноставнијем књижевном и некњижевном тексту; – напамет говори одабране књижевне текстове или одломке.	- пројектна настава Језик - усвајање језичких правила и граматичке норме, разумевање њихове функције и правилна примена у усменом и писменом изражавању - систематска вежбања - вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе - везивање језичких појава за говорне ситуација у којима се оне јасно могу препознати - морфосинтаксичке анализе реченица и текстова - језичке игре и радионице, недоумице и мозгалице - правописна вежбања: правописни диктати, исправка грешака у датом тексту, тестови са питањима из правописа итд. - исправљање правописних грешака	

	- ДОПУНСКИ ИЗБОР ЛЕКТИРЕ Језик - ГРАМАТИКА	1. Јован Јовановић Змај: „Песмо моја“ (из „Ђулића“) 2. Иван Цанкар: „Десетица“ 3. Дело завичајног аутора по избору - Променљиве речи: именице, заменице, придеви, бројеви, глаголи - Непроменљиве речи: прилози и предлози - Именице – значење и врсте (властите, заједничке, збирне, градивне; мисаоне, глаголске) - Промена именица (деклинација): граматичка основа, наставак за облик, појам падежа - Основне функције и значења падежа (с предлозима и без предлога): номинатив (субјекат); генитив (припадање и део нечега); датив (намена и усмереност); акузатив (објекат); вокатив (дозивање, обраћање); инструментал (средство и друштво); локатив (место) - Придеви – значење и врсте придева (описни, присвојни, градивни; месни и временски); род, број, падеж и компарација придева - Слагање придева са именицом у роду, броју и падежу - Заменице – личне заменице: промена, наглашени и ненаглашени облици, употреба личне заменице сваког лица <i>СЕБЕ СЕ</i> - Бројеви – врсте и употреба: главни (основни, збирни бројеви, бројне	у СМС комуникацији, као и у различитим типовима комуникације путем интернета . анализа најчешћих грешака у свакодневној комуникацији - ученике упућивати на служење правописом и правописним речником - ортоепске вежбе реализују се уз одговарајуће теме из граматике или књижевности - редовно праћење учениковог напретка (формативно и сумативно оцењивање) Језичка култура - лексичко-семантичке и стилске вежбе, које имају за циљ богаћење речника и равијање способности и вештине изражавања - вежбе развијања језичког мишљења изводе се на тексту	

	ПРАВОПИС	именице на -ица) и редни бројеви - Глаголи – глаголски вид (несвршени и свршени); глаголски род (прелазни, непрелазни и повратни глаголи); глаголски облици (грађење и основно значење): инфинитив (и инфинитивна основа), презент (презентска основа, наглашени и ненаглашени облици презента помоћних глагола), перфекат, футур I - Предикатска реченица – предикат (глаголски; именски); слагање предиката са субјектом у лицу, броју и роду; прави и неправи објекат; прилошке одредбе (за место, за време, за начин; за узрок и за меру иколичину); апозиција - Велико слово у вишечланим географским називима; у називима институција, предузећа, установа, организација (типични примери) - Велико и мало слово у писању присвојних придева - Заменица <i>Ви</i> из поштовања - Одрична речца <i>НЕ</i> уз именице, придеве и глаголе; речца <i>НАЈ</i> у суперлативу - Вишечлани основни и редни бројеви - Интерпункцијски знаци: запета (у набрајању, уз вокатив и апозицију); наводници (наслови дела и називи школа); црта (уместо наводника у управном говору)		или у току говорних вежби - осам писмених домаћих задатака (наизменично писаних ћирилицом и латиницом) и четири писмена школска задатка (писаних ћирилицом, а две исправке задатка написане латиницом) - језичке игре и радионице са системским функционалним вежбањима - говорне и писмене вежбе - редовно праћење учениковог напретка (формативно и сумативно оцењивање) *Часови свих тема се међусобно прожимају и допуњавају (нпр. књижевни текст истовремено је и граматички предлог за одговарајућу тему, али и повод за самостално изношење	

	ОРТОЕПИЈА <u>Језичка култура</u>	- Место акцента у вишесложним речима (типични случајеви) - Интонација и паузе везане за интерпункцијске знакове; интонација упитних реченица - Артикулација: гласно читање брзалица - Препричавање, причање, описивање – уочавање разлике између говорног и писаног језика - Писање писма (приватно, имејл) - Богаћење речника: синоними и антоними; некњижевне речи и туђице – њихова замена језичким стандардом; уочавање и отклањање безначајних појединости и сувишних речи у тексту и говору - Техника израде писменог састава (тежиште теме, избор и распоред грађе, основни елементи композиције и груписање грађе према композиционим етапама); пасус као уже тематске целине и његове композицијско-стилске функције - Осам домаћих писмених задатака - Четири школска писмена задатка		(усмено и писмено) утисака и размишљања, аргументације и сл. од стране ученика)	

Укупан број часова: 180

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА

Страни језик

Историја Музичка култура

Ликовна култура

Верска настава

Грађанско васпитање

МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Граматика -компетенције за учење -рад са подацима и информацијама -комуникација

Језичка култура компетенције за учење -комуникација -рад са подацима и информацијама -решавање проблема

Књижевност -компетенције за учење -одговорно учешће у демократском друштву - естетичка компетенција - комуникација - рад са подацима и информацијама - сарадња - дигитална компетенција

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Наставни програм предмета Српски језик и књижевност чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност – 70 часова, Језик – 70 часова и Језичка култура – 40 часова. Све три области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима. Наставни програм српског језика и књижевности заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области овог предмета.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника јесте да дати програм прилагоди, имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи, тј. глобални план рада, из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи

дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на нивоу конкретних наставних јединица. Од наставника се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходена три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које могу само неки ученици да достигну. На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. Током планирања треба, такође, имати виду да се неки исходи остварују брже и лакше, али је за већину исхода (посебно за предметну област Књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. Поред тога што ученике треба да оспособи за коришћење уџбеника, као једног од извора знања, наставник ваља да их упути у начине и облике употребе других извора сазнавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КЊИЖЕВНОСТ

Окосницу програма књижевности чине текстови из лектире. Лектира је разврстана по књижевним родовима – лирика, епика, драма и обогаћена избором нефикционалних, научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном националном корпусу, али је обогаћен савременим, актуелним делима. Избор дела је у највећој мери заснован на принципу прилагођености узрасту. Уз текстове које је потребно обрадити на часу дат је и списак домаће лектире. Циљ поновног увођења домаће лектире је формирање, развијање или неговање читалачких навика код ученика. Обимнија дела ученици могу читати преко распуста чиме се подстиче развијање континуиране навике читања. Уз обавезни списак дела за обраду додат је допунски избор текстова. Изборни део допушта наставнику већу креативност у достизању исхода. Такође, програмом се подстиче упознавање ученика са завичајном, локалном (или регионалном) културом и стваралаштвом, пошто је омогућено да сваки наставник обради дело по избору писца из завичајног (регионалног) корпуса. Уз доминантан корпус текстова канонских писаца којим се утиче на формирање естетског укуса ученика, изграђује и богати свест о природи националне књижевности (и вредностима класика светске књижевности), али и културном и националном идентитету, у избору лектире и допунском избору дата је могућност наставницима да одаберу и изврстан број књижевних дела савремених писаца, чиме се ученици упознају са репрезентативним примерима савремене књижевности и у прилици су да критички самеравају поезију њихових дела са канонским вредностима.

Циљ увођења савремених књижевних дела која још нису постала део канона јесте да се по својој мотивској или тематској сродности вежу за постојеће теме и мотиве оквиру наставног програма и да се таквим примерима покаже како и савремени писци промишљају епску народну традицију или теме пријатељства, етичности, развијају имагинацију и емпатију, чиме ће се богатити вертикално читалачко

искуство ученика и осавременили приступ настави. Овакав избор дела омогућава већу могућност примене компаративног приступа проучавању литерарног стваралаштва, уз одабир различитих нивоа обраде: интерпретације, приказа или осврта. Избор дела треба да буде усклађен са могућностима, потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива. Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја – граматике, правописа и језичке културе и сл.). Текстови из допунског дела програма треба да послуже наставнику и при обради наставних јединица из граматике, као и за обраду и утврђивање садржаја из језичке културе. Дела која неће обрађивати наставник треба да препоручи ученицима за читање у слободно време. Нови програм заснован је на уочавању природе и улоге књижевног дела, као и уочавању разлике књижевних и некњижевних текстова, односно њиховој већој корелативности. Ученици треба да буду оспособљени да разликују особености књижевног текста (фикционалност, конотативност, књижевни поступци, сликовитост, ритмичност и сл.) у односу на денотативност, информативност и казивање засновано на чињеницама и подацима у различитим видовима некњижевних текстова. Корелативност је омогућена адекватним комбиновањем обавезних и изборних дела. Са списка допунског избора наставник бира она дела која ће, уз обавезни део лектире, чинити тематскомотивске целине. Наставник може груписати и повезивати по сродности дела из обавезног и допунског програма на много начина. Могући примери функционалног повезивања наставних јединица могу бити следећи (никако и једини): тема пријатељство: Нушићеви Хајдуци – Твенови Доживљаји Тома Сојера / Доживљаји Хаклберија Фина – Кишов Дечак и пас – Раичковићево Велико двориште – Господар лопова К. Функе; социјални мотиви и проблеми у одрастању: Кишов Дечак и пас – Цанкарова Десетица – Г. Олујић, Село изнад облака – Коларовљев роман Аги и Ема – Глишићева Прва бразда; родољубље: Душан Васиљев, Домовина или Алекса Шантић, Моја отаџбина – народне епске песме о Немањинима и Мрњавчевићима; савремено детињство: Трајковићева песма Кад књиге буду у моди – роман Аги и Ема – Г. Олујић Црвена жаба; детињство у прошлости: Нушићеви Хајдуци – Твенови Доживљаји Тома Сојера / Доживљаји Хаклберија Фина – Миланковићеве Успомене, доживљаји, сазнања – Кишов Дечак и пас – Раичковићево Велико двориште – Ћопићев Поход на Мјесец – Глишићева Прва бразда; детињство великих научника и писаца: о Николи Тесли – Миланковићеве Успомене, доживљаји, сазнања; љубав према науци књижевности: Д. Обрадовић, О љубави према науци (по потреби прилагодити узрасту ученика) – Алексићеве приче Музика тражи уши или Кога се тиче како живе приче – Миланковићеве Успомене, доживљаји, сазнања – Трајковићева песма Кад књиге буду у моди; описивање: Илићево Зимско јутро – Данојлићева Шљива – Андрићеви Мостови – Сребрне плесачице Д. Максимовић – Путовање у путопис В. Огњеновић; обрада портрета: Чича Јордан – Миона – хајдуци – хобит Билбо Багинс – бака Ема – Том Сојер / Хаклбери Фин – Шипио; хумор и пародија: Еро с онога свијета – Нушићеви Хајдуци – Радовићев Капетан Џон Пиплфокс; митологија: митолошке народне лирске песме – Ршумовићева обрада грчких митова у

књизи Ујдурме и зврчке из античке Грчке; авантуре: Дефоов Робинсон Крусо – проза М. Петровића Аласа о гусарима, пиратима и путовању на „Робинсоново” острво – Радовићев Капетан Џон Пиплфокс – Твенови Доживљаји Тома Сојера / Доживљаји Хаклберија Фина. Наведени примери показују како се исти текст може повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или тону приповедања. Књижевна дела која су доживела екранизацију (Хајдуци, Аги и Ема, Доживљаји Тома Сојера, Хобит, Робинсон Крусо, Господар лопова) могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевне и филмске (адаптиране, измењене) фабуле и израза, чиме ученици могу доћи до закључка о природи два медија и развијати своју медијску писменост. Ученици се могу упутити и на друге филмове са сличном тематиком (дечје авантуре или авантуре у фантастичном свету, одрастање усамљеног детета и сл.) додатно повезати обраду једне тематско-мотивске целине. Са појединим елементима медијске писмености ученике треба упознати такође кроз корелацију: појам дечји часопис упознати на конкретном тексту из часописа по избору (садржај текста треба да буде у вези са лектиром); појам радио упознати уз обраду текста Капетан Џон Пиплфокс Душка Радовића. Поред корелације међу текстовима, неопходно је да наставник успостави вертикалну корелацију. Наставник мора бити упознат са садржајима српског језика претходних разреда ради поштовања принципа поступности и систематичности. Наставник, такође, треба да познаје садржаје предмета природа и друштво за 3. и 4. разред (пример: приликом обраде преткосовских песама у уводном делу часа или приликом мотивације, ученике треба подсетити на оно што су учили о Немањићима и Мрњавчевићима из овог предмета...). Хоризонталну корелацију наставник успоставља, пре свега, са наставом историје, ликовне културе, музичке културе, верске наставе и грађанског васпитања. Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно сложен наставни задатак. Управо на овом ступњу школовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће зависити ученичка књижевна култура, али и естетске компетенције. Ученици треба да разумеју фикционалну природу књижевног дела и његову аутономност (односно да праве разлику између лирског субјекта и песника, приповедача и писца), као и чињеницу да књижевно дело обликује једну могућу слику стварности.

При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. У складу са исходима, ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова. Проучавање књижевноуметничког дела у настави је сложен процес који започиње наставниковим и учениковим припремањем (мотивисање ученика за читање, доживљавање и проучавање уметничког текста, читање, локализовање уметничког текста, истраживачки припремни задаци) за тумачење дела, своје најпродуктивније видове добија у интерпретацији књижевног дела на наставном часу, а у облицима функционалне примене стечених знања и умења наставља се и после часа: у продуктивним обнављањима знања о обрађеном наставном градиву, у поредбеним изучавањима

књижевноуметничких дела и истраживачко-интерпретативним приступима новим књижевноуметничким остварењима. Средишње етапе процеса проучавања књижевноуметничког дела у настави јесу методолошко и методичко заснивање интерпретације и њено развијање на наставном часу. Обрада књижевног дела треба да буде проткана решавањем проблемских питања која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну локализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквири, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку – све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Приликом тумачења текста ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова, уз уважавање индивидуалног разумевања смисла књижевног текста и исказивање различитих ставова. наставној интерпретацији књижевноуметничког дела обједињавајући и синтетички чиниоци могу бити: уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи (тема, мотиви, песничке слике, фабула, односно сиже, књижевни ликови, смисао и значење текста, мотивациони поступци, композиција), форме приповедања (облици излагања), језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми. Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. У програму нису наведени појмови и врсте књижевних дела предвиђени за усвајање у претходним разредима првог основношколског циклуса, али се очекује ће се наставник наклонити на стечено знање ученика, обновити га и продубити на примерима, сходно старијем узрасту. Такав случај је са стилским фигурама (поређењем (компарацијом) и персонификацијом) које се усвајају у трећем и четвртном разреду; појму приповедања и облицима казивања у епском књижевном делу (дијалог, монолог, описивање)... Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више особина, осећања и душевних стања појединих ликова, као и да изражавају своје ставове о поступцима ликова.

Приликом повезивања књижевних (фикционалних), граничних, односно нефикционалних текстова (путописна и аутобиографска проза) и некњижевних текстова (енциклопедије, речници, часописи и сл.), треба реализовати исходе везане за уочавање разлике између фикционалне и нефикционалне књижевности (засноване на личном сведочењу и проверљивим подацима), као и књижевног и некњижевног текста и упућивати ученика да увиде разлику у књижевном поступку између наведених врста. Иако ученик усваја појмове народне и ауторске бајке у претходним разредима, сада треба да буде у стању да детаљније познаје одлике народне бајке и њене разлике у односу на ауторску бајку (композиција, (не)постојање стереотипног почетка и завршетка, ликови – човек као главни лик

народне бајке и животиње натприродна бића као јунаци ауторске бајке, поремећај равнотеже као узрок потраге јунака у народној бајци / потрага за идентитетом и животном срећом у ауторској бајци, коришћење (и измена) мотива народне бајке у ауторској бајци), као и у односу на драмску или сценску бајку (адаптација мотива, односно прилагођавање радње драмском облику). Такође, ученик треба да уочава разлике у особеностима народне и уметничке новеле на примерима из лектире. Загонетке и пословице уводе се у наставу српског језика и књижевности од првог разреда, па се знања о овим врстама обнављају и проширују. Исто важи и за причу о животињама и њену дистинкцију у односу на басну – наставник се наслања на знање из првог циклуса образовања, обнавља га и проширује. Исходи везани за наставну област књижевност засновани су на читању. Кроз читање и тумачење књижевних дела ученик развија читалачке компетенције које подразумевају не само истраживачко посматрање и стицање знања о књижевности већ подстичу и развијају емоционално и фантазијско уживљавање, имажинацију, естетско доживљавање, богате асоцијативне моћи, уметнички сензибилитет, критичко мишљење и изграђују морално просуђивање. Разни облици читања су основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела. У петом разреду негује се, пре свега, доживљајно читање, а ученици се поступно уводе у истраживачко читање (читање према истраживачким задацима, читање из различитих перспектива и сл.) и оспособљавају да искажу свој доживљај уметничког дела, увиде елементе од којих је дело сачињено и разумеју њихову улогу у изградњи света дела.

ЈЕЗИК

настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писану комуникацију стандардним (књижевним)српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на усвајање језичких правила и граматичке норме, већ и на разумевање њихове функције и правилну примену у усменом и писменом изражавању. Када се у садржајима програма наводе наставне јединице које су ученици већ обрађивали у нижим разредима, подразумева се да се степен усвојености и способност примене раније обрађеног градива проверава, а понављање и увежбавање на новим примерима претходи обради нових садржаја, чиме се обезбеђује континуитет рада и систематичност у повезивању новог градива са постојећим знањима. Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских вежбања, односно да наставно градиво није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања.

Граматика

Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција (у свакој погодной прилици могу се знања из граматике ставити у функцију

тумачења текста, како уметничког тако и научнопопуларног). Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Језичке појаве не треба наводити нити приказивати као изоловане (нпр. повезане речи и смисаоно некореспондентне реченице), већ их увек ваља контекстуализовати везивањем за говорне ситуације у којима се могу јасно препознати, издвојити и објаснити њихове карактеристике и функције. Наставни приступ падежима и вежбе усмерене на утврђивање знања о употреби правилних облика именских речи треба повезивати с одступањима од књижевног језика, колебањима и типичним грешкама које се јављају у усменом и писменом изражавању ученика. Стога се садржај вежбања падежа у настави мора одређивати на основу континуираног праћења језичког испољавања ученика (нпр. током дијалога на часу, а такође и на примерима из домаћих и писмених задатака ученика). Тако ће настава језика бити у функцији оспособљавања ученика за правилно комуницирање савременим књижевним српским језиком. Обрада предлога не може се сматрати окончаном на једном часу, указивањем на њихову непроменљивост, већ основна знања треба поступно проширивати током обраде падежа, и то наводећи најфреквентније примере и њихову типичну употребу. Исто важи и за прилоге, чију поделу по значењу треба повезати са прилошким одредбама, а функцију показивати у реченици и у тексту. И променљиве врсте речи треба повезивати са њиховим типичним функцијама у реченици да би ученици уочили реч као јединицу на морфолошком и синтаксичком нивоу. Правопис Правописна правила се усвајају путем систематских вежбања (правописни диктати, исправка грешака датом тексту, тестови са питањима из правописа итд.). У оквиру правописних вежби пожељно је повремено укључити и питања којима се проверава граfiја (писана слова: велико и мало ћирилично Ћ, Ћ; велико и мало латиничко Ћ, велико Г, С, Ш итд.). Такође, треба подстицати ученике да сами уочавају и исправљају правописне грешке у СМС комуникацији, као и у различитим типовима комуникације путем интернета. Поред тога, ученике треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање). Пожељно је да наставник доноси примерак Правописа на час кад год се обрађују правописне теме (тако би могао појединачно ученицима задавати да пронађу реч у правописном речнику и одреде њен правилан облик или правилно писање). Ортоепија Наставник стално треба да указује на важност правилног говора, који се негује спровођењем одређених ортоепских вежби. Ортоепске вежбе не треба реализовати као посебне наставне јединице, већ уз одговарајуће теме из граматике: нпр. уочавање места акцента у речи може се повезати са обрадом и утврђивањем знања о падежима (именице време, раме, теме и сл. у генитиву јединине и номинативу множине немају акценат на истом слогу итд.); реченична интонација може се с једне стране повезати са правописом, а са друге са синтаксом итд. Уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да препознају, репродукују и усвоје правилно акцентован говор, а у местима где се одступа од акценатске нормe, да разликују стандардни акценат од свога акцента, тј. од дијалекатске акцентуације. Неке ортоепске вежбе могу се спроводити и уз одговарајуће теме из књижевности: нпр. артикулација се може вежбати изговарањем брзалица, онда када се оне обрађују

као део народног стваралаштва; акценат речи, темпо, ритам, реченична интонација и паузе могу се вежбати гласним читањем одломака из изборне лектире (по избору наставника или ученика) итд. Као ортоепску вежбу треба спроводити и говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава).

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Развијање језичке културе један је од најважнијих задатака наставе матерњег језика. Ова наставна област, иако је програмски конституисана као посебно подручје, мора се повезивати с обрадом књижевних текстова као репрезентативних образаца изражавања, а такође и са наставом граматике и правописа. Исто тако, обрада књижевног текста и рад на граматички и правопису књижевног језика мора укључивати и садржаје који доприносе неговању културе усменог и писменог изражавања. Језичка култура се негује спровођењем лексичко-семантичких и стилских вежби, које имају за циљ богаћење речника и развијање способности и вештине изражавања. Све врсте тих вежбања, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или у току говорних вежби. Када су у питању домаћи задаци, препоручује се да се четири задатка пишу ћирилицом, а четири латиницом (наизменично). Годишње се ради четири школска писмена задатка – по два у сваком полугодишту (један час за израду задатка и два за анализу и писање побољшане верзије састава). Школске писмене задатке требало би писати ћирилицом, а два исправка латиницом. Приликом реализације програма предмета српски језик и књижевност наставници треба да користе и савремене технологије (нпр. видео-бим, паметну таблу и сл.). Осавремењивање часова може се постићи и коришћењем електронских уџбеника и других наставних средстава.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, а започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа знања. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. Формативно вредновање је саставни део савременог приступа настави и подразумева процену знања, вештина, ставова и понашања, као и развијања одговарајуће компетенције током наставе и учења. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су усвојене, а које нису, као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио ради остваривања циља. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и бројчаном оценом. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник, поред постигнућа ученика, континуирано прати и вреднује властити рад. Све што се покаже добрим и ефикасним, наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а оно што буде процењено као недовољно делотворно, требало би унапредити.

Предмет:	Енглескијезик				
Разред:	Петиразред				
СлужбенигласникРС-Просветнигласник-бр:	15/2018; 18/2018; 3/2019;3/2020;6/2020, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023, и 3/2023				
Циљ предмета:	Наставнетема	Садржаји	Исходи По завршетку разредаученик ћебитиустању дауусменој писаној комуникацији:	Начини и поступци остваривања програма	Укупан број часова
Циљ учења Страног језикаједасеученик усвајањем функционалнихзнањао језичком систему и	1) Личниидентитет 2)Породицаиужедруштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.) 3)Географске особености	Hello. Hi. I'm Maria. What's your name? I'm / My name is... Tony is 11. How old are you? I live in (town, city, village). Where do you live? I live at	разумекраће текстове који се односе на поздрављање, представљање	Токомчасасепрепоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.	У оквиру једног

култури и развијањем стратегијаучењастраног језика оспособи за основну писмену и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу	4)Становање–форме,навике 5)Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест 6)Историја, временско искуствоидоживљајвремена (прошлостсадашњост – будућност) 7)Школа, школски живот, школски систем,образовањеи ва- питање 8)Професионални живот (изабрана – будућаструка), плано- ви везани за будуће занимање 9)Млади–децаиомладина 10)Животни циклуси 11)Здравље, хигијена, превентива болести, лечење 12)Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи 13)Транспорт и превозна средства 14)Клима и временске прилике 15)Наука и истраживања 16)Уметност (нарочито модернакњижевностзамладе; са- времена музика) 17)Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде,	number46BlackStreet.Mybest friend lives next door. What’s your address? What’s yourphone number? Have yougot/Do you have an email address? These are my parents. Their names are ... I can’t play tennis, butIcandokarate.Canyouplay the guitar?My birthday is on the 21st of May. When is your birthday? This is Miss May. She’s my teacher. This is Mr Crisp. He’s my tennis coach. The Present Simple Tense за изражавање сталних радњи . Have got/Have за изражавање поседовања.Личнезаменицеу функцији субјекта – I, you ... Присвојни придеви – my, your... Показне заменице – this/these, that/those Питања са Who/What/Where/When/How(оld)... Основни бројеви (1-1000). Предлозизаизражавањеместа – in, at... Предлози за изражавање времена –in, on, at... Употреба неодређеногчланаса именицама у једнини. Изостављањечланаиспред	и тражење / давање информација личнеприроде; –поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једно- ставна језичка средства; –постави и одговори на једноставнија питања личне природе; у неколико везанихисказа саопшти информацијео себи и другима –разуме једноставн ији опис особа, биљака, животиња, предмета, појаваили места; упореди и опише	Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.). Рад у паровима, малим и великим групама (мини- дијалози, игра по улогама, симулације итд.). Мануелне активности (израда паноеа, презентација, зидних новина, постера и сл.). Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио- -записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.). Игре примерене узрасту Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји,годишњимдобима, волим/не волим, компарације...). Решавање „текућих проблема”уразреду,тј.	модул а у уџбенику могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегрисане тематске области за поједине модуле.

	толеранција и емпатија; брига о другоме 18)Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници) 19)Слободно време – забава, разонода, хобији 20)Исхрана и гастрономске навике 21)Путовања 22)Мода и облачење 23)Спорт 24)Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења 25)Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже 26)Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија	називаспортова. Употреба одређеног члана уз називе музичких инструмената. (Интер)културни садржаји: устаљена правила учтивости; титуле уз презимена особа (Mr, Miss, Mrs, Ms, Sir); имена и надимци; начин писања адресе. <i>Who's the boy with short fair hair and a black jacket? What's Maria wearing? She's wearing a nice white T-shirt and dark blue jeans. My brother is clever, but lazy. My best friend is kind and fiendly. There is/isn't a cinema / hospital in my town. There are two big bookshops in my town. What's this/that over there? It's a sports centre. How far is it? Zebras are white wild animals with black and white stripes. A cheetah is a fast, dangerous animal. How deep is the Adriatic Sea/the Pacific Ocean? How long is the Danube/the Thames River? Layla is prettier than Susan. Who's the best student in your class? This car is more expensive than that one. London is larger than Belgrade. About eight million people live there.</i>	карактеристике живих бића, предмета, појава и места, користећи једноставнија језичка средства; – разуме једноставније предлоге и одговори на њих; – упуту једноставан предлог; пружи одговарајући изговор или одговарајуће оправдање; – разуме једноставне и молебе и захтеве и реагује на њих; – упуту једноставне молебе и захтеве; – затражи и пружи кратко обавештење; – захвали и извинесена једноставан начин; саопшти кратко поруку (телефонски разговор, дијалог живо, СМС, писмо,	договори и мимички пројекти. „Превођење” исказа у гест и геста у исказ. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације). Разумевање писаног језика: – уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...); – препознавање везе између група слова и гласова; – одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор;	72

		<i>Belgrade is much smaller, but...</i> The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense за изражавање радњи и стања у садашњости Глаголи have got, to be за давање описа Питања са Who/What/Where/When/Which/How (old, far, deep, long...) Егзистенцијално There is / are... Употреба одређеног члана са именицама које означавају лица и пред-мете који су познати саговорнику, као и уз имена река, мора и океана. Употреба/изостављање одређеног члана уз имена градова и држава. Поређење придева (правилно и неправилно поређење). (Интер)културни садржаји: географске карактеристике Велике Британије; биљни и животињски свет. Императив <i>How about</i> + глаголска именица <i>Why don't we</i> + инфинитивна основа глагола <i>Would you like</i> + инфинитив глагола Модални глаголи за изражавање предлога – <i>can/could/shall</i> Глагол <i>will</i> за изражавање	имејл) којом се захваљује – разуме и следи једноставниј а упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота (правила игре, рецепт за припремање неког јела и сл.) са визуелном подршком без ње; – да једноставна упутства (нпр. може да опише како се нешто користи / прави, напише рецепт и сл.); – разуме честитку и одговори на њу; – упути прикладну честитку;	– извршавање прочитаних упутстава и наредби. Писмено изражавање: – повезивање гласова и групе слова; – замењивање речи цртежом или сликом; – проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи, и слично); – повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама; – попуњавање формулара (пријава за курс, налепница и пр. за пртљаг); – писање честитки и разгледница; – писање краћих текстова. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз. Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.	

		одлука (Интер)културни садржаји: прикладно позивање и прихватање/ одбијање позива. Can I help you? It's OK, I can do it. May I ask a question? Sure. What do you want? Do you want an orange? Yes, please. No, thank you. Can you pass me an orange, please? Of course, here you are. Thank you very much / so much. I want an apple. Can I have this one? Anything else? Can I borrow your pen? Sorry, you can't. I want to go home. Can we buy lemonade there? No, we can't. Oh no. I'm sorry. When does the movie start? It starts at 8. Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – can/could/may.(Интер)културни садржаји: правила учтивости комуникације. Drag (the word) and drop it in the correct place. Throw the dice. Move your token... Press the button and wait. Insert the coin in the slot. Peel the onions and chop them. Put the saucepan	разуме и, примењујући једноставнија језичка средства, опише начин прославе рођендана, празника и важних догађаја –разуме једноставније текстове у којима се описују сталне, уобичајене и тренутне радње и способности; –размени информације које се односе на дату комуникатив ну ситуацију; описује сталне, уобичајене и тренутне догађаје /	

		on the stove. Императив Личне заменице у функцији објекта – me, her, him... (Интер)културни садржаји: традиционалне / омиљене врсте јела. Children in Britain usually have their birthday parties at home. Everybody sings Happy Birthday! In Britain, people open their presents on Christmas Day. On Easter Sunday children often hunt for eggs. Happy Valentine's Day! Same to you! Roses are red, violets are blue, my heart is full of love for you. In my country we celebrate a lot of different festivals, but my favourite is... Good luck! Congratulations! Well done! Lucky you! I'm so happy for you! I'm sorry to hear that/about that! It's a pity! The Present Simple Tense за изражавање уобичајених радњи. Изостављање члана испред назива празника. Изостављање члана испред	активности и способности користећи неколико везаних исказа; - разуме краће текстове у којима се описују догађаји и способности у прошлости; - размени информације уези са догађајима и способностима у прошлости и; - опише неколико у краћих, везаних исказа догађаја у прошлости; описује неки историјски догађај, историјску личност и сл.;	

		именица употребљених у општем смислу. (Интер)културни садржаји: значајни празници и догађаји начин обележавања / прославе; честитање. I live in a flat on the first floor. What do you usually do on Sundays? Do you live in a house or in a flat? My sister doesn't go to school. What time do you go to bed / does she get up? He never tidies his room. I can clean my dad's car. When do Americans celebrate Halloween? When does winter start? Where do penguins live? What are you doing at the moment? I'm feeding my cat. We're going on a school trip today. They're having dinner now. I normally go to school by bus, but today I'm going on foot. I'm doing my homework. I always do it after dinner. I can speak three languages, but now I'm speaking English. I am good at maths. The Present Simple Tense за изражавање уобичајених и сталних радњи The Present	-разуме жеље и планове и намере реагује на њих; -размени једноставне исказе уези са својим и туђим жељама, плано-вима и намерама; саопшти шта он/ она или неко други жели, планира, намерава; -разуме и реагује на свакодневн е изразе у ези са непосредн им и конкретни м потребама, осетима и осећањима; изрази, основне потребе, осете и осећања једноставнијим	

		Continuous Tense за изражавање тренутних и привремених радњи Модални глагол can за изражавање способности Прилози за учесталост – usually, often... Предлози за изражавање правца кретања – to, from... Предлози за описивањеначина кретања – by (car), on (foot)... (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања. Wherewere you at eight o'clock last Saturday? I was at home. What was on TV last night? Whattimewasiton? Iwatched/ didn't watch TV last night. I played volleyball on Monday. What did you do? We went to Paris in July. We travelled by plane. Where did you spend your summer holiday? How did you travel? I lost my passport yesterday. Did you have a good time on holiday? Yes, we did. / No, we didn't. I could swim when I was five. I couldn't ski last year.	језичким средствима; -разуме једноставнија питања и одговори на њих; -разуме обавештењао простору и величинама; описе специфичније просторне односе и величине једноставним, везаним исказима; -разуме, тражи и даје једноставн ија обавештењ а о хронолошк омвремену и метеороло шким приликама	

		The Past Simple Tense правилних и најчешћих неправилних глагола Модални глагол could за изражавање способности у прошлости (Интер)културни садржаји: историсјки догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости (историјска личност, писац, I would like/want to be a doctor when I grow up. He would like a new mobile phone/to go out with his friends. I'm going to do my homework in the afternoon. What are you going to do this afternoon? My parents are going to visit their friends this evening, so I'm going to play all my favourite computer games. Oh! Are you? The Present Simple Tense (want) Would like + именица/инфинитив глагола. Going to за изражавање будућих планова. Употреба неодређеног члана уз називе занимања.	у ширем комуникат ивном контексту; - опише дневни / недељни распоред активности; опише метеоролошке прилике и климатске услове у својој земљи и једној од земаља циљне културе једноставним језичким средствима - разуме и реагује на једноставније забране, своје и туђе обавезе; - размени једноставније информације које се односе на забране и правила понашања у школи и на јавном месту	

		(Интер)културни садржаји: свакодневни живот и односи. I'm hot / cold / hungry / thirsty... Take off / Put on your coat. Why don't you take a sandwich/a glass of water? Do you want some juice/biscuits too? Yes, please. Would you like some fruit? I'm tired. What shall we do? Why don't we stop and take some rest? How about going home? I'm happy to see you. I'm glad/sorry to hear that. Oh dear! It's a pity! The Present Simple Tense (be, want) Императив Why don't we /you + инфинитивна основа глагола How about + глаголска именица Would like + именица/инфинитив глагола (Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; употреба емотикона. Which room is it in? Where's the library? It's on the left / right. Is the sofa by the door? What's next to/	(у превозном средству, спортском центру, биоскопу, зоолошком врту и сл.) као на своје и туђе обавезе; представи правила понашања, забране и листу својих туђих обавеза за користећи одговарајућа језичка средства; –разуме и формулише једноставније изразе који се односе на поседовање и припадност; пита и каже шта неко има/ нема и чије је	

		near the table? Where are the (books)? They're on the top / bottom shelf. It's in front of / behind the wardrobe. Where do you do your homework? Where is she? She's at the supermarket / in / at the park... The bakery is between the school and the supermarket. How wide / long / deep is the river? It's 45 metres wide / 2 kilometres long. An elephant is bigger than a hippo. The Blue whale is the biggest animal in the world. What is the largest room in your house/flat? The room above / below. My town is in the north-east of Serbia. Предлози за изражавање положаја и просторних односа – in front of, behind, between, opposite... Питања са What/Where/Which/How(far, deep, long...) Поређење придева (правилно и неправилно поређење). Употреба одређеног члана са суперлативом придева. (Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед школског и стамбеног простора; локалне мерне	нешто; -разумеи реагује на једноставније исказе којима се односе на описивање интересовања, хобија и изражавање допадања и недопадања; опише своја и туђа интересовања и хобије и изрази допадање и недопадање уз једноставно образложење – разуме и формулише једноставније исказе којима се тражи мишљење, изражава	

		јединице (инч, стопа...); природа. Whattimeisit?It'sfiveo'clock. It is half past six. It's (a) quarter to/past seven. It's ten past/to eleven. When do your lessons start? At (a) quarter to nine. When do you have your dance classes? On Monday and Wednesday. I was born in January/on the first of January/ January the first.. ...on Christmas/Easter Day... Columbus discovered Americain 1492 / in the 15th century. What is the weather like? It's cold/sunny... The wind is blowing. What was the weather like yesterday? It was foggy / cloudy/windy... It didn't rain, it snowed. It is usually warm in spring/hotinsummer/freezingin winter. It's wetter in the west than in the east. It is much drier in Australia than in Serbia. The Present Simple Tense за изражавање утврђених програма,плановаираспореда (ред возње, ТВ/ биоскопски програм и сл.) и уобичаје- них радњи. The Present Continuous Tenseзаизражавањетренутнихи	слагање/неслаг ање; – разуме једноставније изразекојисе односе на количину нечега; – пита и каже колико нечега има/ нема,користећи једноставија језичка средства; – на једноставан начинзатражи артикле у продавници једноставним изразима за количину, наручи јело и/или пиће у ресторану и пита/ каже/ израчуна колико нешто кошта; – састави списак за куповину –	

		привремених радњи The Past Simple Tense Предлози за изражавање времена – in, on, at, to, past, after... Питања са When, What (time/day)... Редни бројеви до 100. (Интер)културни садржаји: климатски услови у Великој Британији; разлика у часовној зони (Београд – Лондон). Remember to bring your membership card. You can't sit here, the seat isn't free. Can you use your phone in class? No, we can't. You mustn't use your phone in class. You must write in ink. Do you have to wear uniforms at school? They have to/don't have to wear uniforms at school. I must study today. I have to feed our dog every morning. I must/ have to go now. Модални глаголи за изражавање дозволе, забране, правила понашања и обавезе – can/can't, must/mustn't (Not) Have to за изражавање обавезе и одсуства обавезе (Интер)културни садржаји:	намирнице и количина намирница (две векне хлеба, пакет тестенине, три конзерве туњевине исл.) – изрази количину у мерама – 100 гр шећера, 300 гр брашна и сл.		

		понашање на јавним местима; значење знакова и симбола. Садржаји Саксонски генитив са именицом у једнини и множини (правилна и неправилна множина) – my friend's/friends'/ children's books Присвојни придеви my, your... Присвојне заменице mine, yours... Have got/Have за изражавање поседовања Питања са Whose (Интер)културни садржаји: породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини. I'm interested in (swimming). What (sports) are you interested in? My hobby is (collecting badges). What's your hobby? I love swimming because I'm good at it. I don't like skiing. I'm bad at it. What do you like doing? Peter doesn't like football. Sally is crazy about dancing. My favourite sport is tennis. What's your favourite sport? What are your hobbies and interests? Fifteen out of thirty people like			

		tennis – eight boys and seven girls. Придевско-предлошке фразе – interested in, good/bad at, crazy about... Глаголи like/love/hate + глаголска именица Питањаса What, Who, Why ... (Интер)културни садржаји: интересовања, хобији, забава, разонода, спорт и рекреација; уметност (књижевност за младе, стрип, музика, филм). What do you think of / about...? How do you like it? Please tell me about... Do you agree with (me)? I think / feel it's OK/Okay. You're right / wrong! That's true. Exactly. That's not true. I'm not sure. I like / don't like it because it's boring. The Present Simple Tense (think, like, agree...) Питања са What, Why, How ... (Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима. How many people are there in the park? There are two			

		men/women and three children in the park. How much milk does he need? Is there any butter in the fridge? No, there isn't any butter, but there's some margarine. I haven't got any food for you. I've got some lemonade / strawberries. There isn't much fruit in the bowl. There aren't many biscuits left in the cupboard. There are a lot of spoons and forks and some / six knives on the table. I need a hundred grams of sugar (100g) / a bottle of (fizzy) water / 2 kilos of potatoes. Can I have a sandwich and a glass of juice please? That's £7.80. Shopping list: a packet of butter, two loaves of bread, three pots of yoghurt, a bunch of bananas... Основни бројеви до 1000. Правилна множина именица. Множина именица које се завршавају на -y, -f/fe: strawberries, shelves, knives... Множина именица које се завршавају на -o: kilos, potatoes... Синкретизам једине и множине: sheep, fish...			

		Најчешћи облици неправилне множине (men, women, children, people, feet, teeth, mice.) Бројивеинебројивеименице—rounds, money... Детерминатори – some, any, no. Квантификатори – much, many, a lot of. Питања са How much / many. (Интер)културни садржаји: друштвеноокружење; локална мерна јединица за тежину (фунта);валута,намирницеи производи специ- фични за циљну културу.			

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА

Други страни језик ,Српски језик и књижевност, Биологија ,Грађанско васпитање, Географија ,Техника и технологија ,Информатика и рачунарство.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основне школе. Аутори уџбеника и наставници обрађују их у складу са интересовањима ученика и актуелним збивањима у свету.

Лични идентитет Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)

Географске особености

Становање – форме, навике

Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест

Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)

Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање

Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање

Млади – деца и омладина

Животни циклуси

Здравље, хигијена, превентива болести, лечење

Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи

Транспорт и превозна средства

Клима и временске прилике

Наука и истраживања

Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика)

Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме

Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)

Слободно време – забава, разонода, хобији

Исхрана и гастрономске навике

Путовања

Мода и облачење

Спорт

Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже

Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, садржаја и препоручених језичких активности у комуникативним ситуацијама наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи дефинисани по областима, тј. комуникативним функцијама, усмеравају наставника да операционализује исходе на нивоу једне или више наставних јединица. Наставник за сваку област има дефинисане исходе и од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и припреме часа, дефинише исходе имајући у виду ниво постигнућа ученика. То значи да исходе треба класификовати од оних које би сви ученици требало да достигну, преко оних које остварује већина па до оних које достиже мањи број ученика са високим степеном постигнућа. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упуту ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови: циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери; говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика; наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе; битно је значење језичке поруке; знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности

и зато узор није изворни говорник; са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем; наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа; сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије: усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину; поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности; наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја; ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину; уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала; учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан; рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад; за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто. Технике / активности Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута. Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.). Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.). Мануелне активности (израда паноя, презентација, зидних новина, постера и сл.). Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.). Игре примерене узрасту Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...). Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације). Разумевање писаног језика: уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...); препознавање везе између група слова и гласова; одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор; извршавање прочитаних упутстава и наредби. Писмено изражавање: повезивање гласова и групе слова; замењивање речи цртежом или сликом; проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично); повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама; попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг); писање честитки и разгледница; писање краћих текстова. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз. Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

обзиром на то да се исходи операционализују преко језичких вештина, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем. Стога је важно развијати стратегије за унапређивање

и увежбавање језичких вештина. Слушање Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције: дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука), референцијалну (о темама о којима је реч) и социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.). Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца: од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде, од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст, од особина онога ко говори, од намера с којима говори, од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују, од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд. Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће: присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости); дужина усменог текста; брзина говора; јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора; познавање теме; могућност/немогућност поновног слушања и друго. Читање Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита. На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања: читање ради усмеравања; читање ради информисаности; читање ради праћења упутстава; читање ради задовољства. Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели: глобалну информацију; посебну информацију, потпуну информацију; скривено значење одређене поруке. Писање Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд.), води белешке, сачини презентације и слично. Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста. Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће: теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима); текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке); лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену); степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања). Говор Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога. Активности монолошке говорне продукције су: јавно

обраћање (саопштења, давање упутстава и информација); излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.) Ове активности се могу реализовати на различите начине и то: читањем писаног текста пред публиком; спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др. реализацијом увежбане улоге или певањем. Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример: размену информација, спонтану конверзацију, неформалну или формалну дискусију, дебату, интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења. Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику. Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања. Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи. Упутство за тумачење граматичких садржаја Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора. Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и

продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика. Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста. Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес. Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социалингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

Предмет:	Ликовна култура			
Разред:	Пети разред			
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	15/2018, 18/2018, 3/2019, 3/2020,6/2020, 17/2021, 16/2022, 13/2023 и 14/2023			
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Укупан Бр. часова
Циљ учења Ликовне културе је да се ученик развијајући стваралачко и креативно мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и решавање проблема и да изграђује позитиван однос према уметничком наслеђу и културној баштини свог и других народа.	1) Ритам	-Поступци за безбедно и одговорно коришћење и одржавање прибора и радне површине. -Материјал из природе, вештачки материјал, материјал за рециклажу, рециклирани материјал, импровизовани прибор, школски прибор и материјал, професионални прибор. -Ритам у природи (смена дана и обданице, смена годишњих доба, таласи, падавине...). Ритам у простору (распоред тродимензионалних облика у природи, урбаним срединама и у ближем окружењу ученика). Ритам у структури (грађи) облика. Ритам у текстури природних и вештачких материјала. -Врсте ритма. Правилан и неправилан ритам. Слободан ритам. Спонтани ритам (ритам линија, облика, мрља). Функције ритма - понављање боја, линија и/или облика да би се	По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: - опише ритам који уочава у природи, окружењу и уметничким делима; - пореди утисак који на њега/ њу остављају различите врсте ритма; - гради правилан, неправилан и слободан визуелни ритам, спонтано или с одређеном намером; - користи, у сарадњи са другима, одабране садржаје као подстицај за стварање оригиналног визуелног ритма; - разматра, у групи, како је учио/ла о визуелном ритму и где та знања може применити; - направи, самостално, импровизовани прибор од одабраног материјала; - исказе своје мишљење о томе зашто људи стварају уметност;	72 У оквиру једног модула у уџбенику могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегрисане тематске области за појединачне модуле.

	2) Линија	постигла динамичност (живост) или ред. Утисак који различите врсте ритма остављају на посматрача. Субјективни утисак кретања и оптичка илузија кретања. -Ритам као принцип компоновања у делима ликовних уметности. Ритам у другим врстама уметности. Примена визуелног ритма у свакодневном животу. -Различити ритмови као подстицај за стваралачки рад – звуци из природе и окружења, музика, кретање у природи и окружењу, плес.... -Уметничко наслеђе - значај праисторијског наслеђа на простору Србије и у свету. -Врсте линија и изражајна својства линија. Линије у природи и окружењу. Линија као ивица тродимензионалних облика. -Изражајна својства линија у односу на прибор, материјал, притисак и угао под којим се држи прибор/материјал. Савремена средства за цртање-дигитална табла и оловка за цртање, 3Д оловка, апликативни програми за цртање...Својства линије у	- опише линије које уочава у природи, окружењу и уметничким делима; - пореди утисак који на њега/њу остављају различите врсте линија; - гради линије различитих вредности комбинујући материјал, угао и притисак прибора/материјала; - користи одабране садржаје као подстицај за стварање оригиналних цртежа; - црта разноврсним прибором и материјалом изражавајући замисли, машту, утиске и памћење опаженог; - разматра, у групи, како је учио/ла о изражајним својствима линија и где се та знања примењују; - искаже своје мишљење о томе како је развој цивилизације утицао на развој уметности; - пореди облике из природе, окружења и уметничких дела према задатим условима; - гради апстрактне и/или фантастичне облике користећи одабране садржаје као подстицај за стваралачки рад;	

	3) Облик	апликативном програму за цртање. Цртање светлом; -Уметнички цртеж, аматерски цртеж, дечји цртеж, схематски цртеж, технички цртеж, научне илустрације... Врсте уметничког цртежа - скица, студија, илустрација, стрип, карикатура, графити... Занимања у којима је неопходна вештина слободоручног цртања. -Поступци грађења цртежа додавањем и одузимањем линија. Лавирани цртеж. Линеарни цртеж. Цртеж у боји. -Текстура (ликовни елемент). Поступци грађења текстуре линијама. Ритам линија. -Различити садржаји као подстицај за стваралачки рад (облици из природе и окружења, звуци из природе и окружења, музика, кретање у природи и окружењу, текст, писмо...). -Читање (декодирале) цртежа, стрипа, карикатуре, графита, рекламних порука... -Уметничко наслеђе - значај наслеђа првих цивилизација.	- наслика реалне облике у простору самостално мешајући боје да би добио/ла жељени тон; - обликује препознатљиве тродимензионалне облике одабраним материјалом и поступком; - преобликује предмет за рециклажу дајући му нову употребну вредност; - комбинује ритам, линије и облике стварајући оригиналан орнамент за одређену намену; - објасни зашто је дизајн важан и ко дизајнира одређене производе; - разматра, у групи, како је учио/ла о облицима и где та знања примењује; - искаже своје мишљење о томе зашто је уметничко наслеђе важно; - пореди различите начине комуницирања од праисторије до данас; - обликује убедљиву поруку примењујући знања о ритму, линији, облику и материјалу; - изрази исту поруку писаном, вербалном, невербалном и визуелном комуникацијом; - тумачи једноставне визуелне	

		-Дводимензионални и тродимензионални облици. Правилни геометријски облици (геометријске фигуре и тела). Правилни облици у природи и у ликовној уметности. Неправилни облици. -Својства облика. Величина облика. Боја облика. Реална и имагинарна функција облика. Карактеристични детаљи и својства по којима је облик препознатљив. Светлост као услов за опажање облика. Изглед облика посматраног из различитих углова. Стилизовање облика. -Статични облици. Кретање облика (кретање статичних облика помоћу ветра и воде, карактеристично кретање бића и машина). -Распоред облика у простору и њихово дејство на посматрача. Положај облика у равни - линија хоризонта, планови и величина облика у односу на растојање од посматрача. Преклапање, прожимање, додиривање облика. - Поступци грађења апстрактних и фантастичних облика (превођење реалних облика у апстрактне одузимањем карактеристичних детаља, превођење реалних облика у	информације; - објасни зашто је наслеђе културе важно.	

	4) Визуелно споразумевање	фантастичне додавањем неочекиваних детаља, грађење имагинарних и апстрактних облика на основу једне, две и три информације...). - Луминообјекти. ЛЕД технологија у савременој уметности. Обликовање простора светлом. - Обликовање (дизајн) употребних предмета. Преобликовање материјала и предмета за рециклажу. - Различити садржаји као подстицај за стваралачки рад (облици из природе и окружења, кретање у природи и окружењу, уметничка дела, етно наслеђе, садржаји других наставних предмета...). - Орнамент и орнаментика. Функција орнамента. Симетрија. Ритам линија, боја и облика у орнаменту. - Уметничко наслеђе - наслеђе етно културе. Значајни римски споменици на тлу Србије. - Различите врсте комуникације од праисторије до данас. - Невербална комуникација - читање информација. Израз лица и карактеристичан положај тела. - Читање визуелних информација		

		(декодирање). Визуелно изражавање. - Уметничко наслеђе - значај наслеђа за туризам и за познавање сопственог порекла.		

Укупан број часова: 72

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА

Сви предмети

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући у виду специфичност наставног предмета ликовна култура, програм је оријентисан на процес (учења) и на исходе. Под учењем се подразумевају сва дешавања на часу која воде ка стицању функционалних знања и умења и развијању способности, навика и вредносних ставова, а који омогућавају целовит развој ученика и припремају их за живот у савременом свету. Осим у наставном програму, очекивана знања, умења, навике и ставови одређени су и: стандардима постигнућа за крај основног образовања и васпитања; међупредметним компетенцијама; циљевима образовања и васпитања и општим исходима и стандардима образовања и васпитања (Закон о основама система образовања и васпитања). Часови се одржавају у специјализованој учионици (кабинету намењеном настави предмета ликовна култура, информатика и рачунарство, техника и технологија или другог наставног предмета, а у зависности од опреме која је потребна за реализацију часа), учионици опште намене, простору школе, установама културе, локалном окружењу... Место реализације часова одређује се у складу са могућностима потребама школе и локалне заједнице, као и са планираним начином реализације часа или наставне јединице. Садржаји програма од петог до осмог разреда нису промењени, већ су организовани у четири тематске целине и допуњени. Груписање садржаја у четири тематске целине (по две за свако полугодиште) неопходно је да би сви ученици, у мањој или већој мери, достигли исходе теме. Четири тематске целине омогућавају и тимско планирање интегрисане тематске наставе. Оваква организација садржаја омогућава и коришћење постојећих уџбеника, без потребе за реорганизацијом или допуном њихових садржаја (кључни садржаји су обрађени у свим одобреним уџбеницима). Садржаји уџбеника не треба да буду водилја за формирање месечног и индивидуалног плана рада наставника, већ неопходно средство и ослонац у раду (имајући у виду и то да су приступачан извор репродукција уметничких дела). Исходи теме су искази о томе за шта је сваки ученик (у мањој или већој мери) оспособљен по завршетку учења теме. Исходе тема не треба изједначавати са исходима задатака, активности или наставне јединице, који се дефинишу прецизније (уобичајено их дефинише наставник како би могао лакше да процењује и прилагођава сопствену праксу). Један исход задатка достиже се по завршетку једног

задатка/активности. Један исход теме достиже се по завршетку више разноврсних активности, односно тек по завршетку теме. Приликом планирања активности и задатака пожељно је да сваки води ка достизању више од једног исхода теме. моделу курикулума који је усмерен на процес, фокус није на садржајима, па су сви садржаји програма препоручени. Програм је осмишљен тако да уважава и образовање, искуство, креативност и интегритет наставника. Наставник, самостално или у тиму, планира наставне јединице и одређује број часова за њихову реализацију, место и начин реализације, односно бира наставне методе, технике и поступке. Приликом планирања наставних јединица, наставник прави избор и редослед садржаја водећи рачуна да се одабрани садржаји постепено и логично надовезују. Фокус је на процесу, односно наставним методама, техникама и поступцима који на најефикаснији начин воде ученике ка развоју индивидуалних способности и достизању исхода. колони Садржаји нема предложених задатака, активности, материјала, ликовних техника, наставних метода и поступака. Ова колона садржи само предложене теоријске садржаје које наставник може да одабере и објасни. На пример, ако је предложен садржај материјал за рециклажу, не ради се о препорученом материјалу за рад, већ о теми за разговор (коришћење материјала за рециклажу у практичном раду прописано је исходима, а у складу са Националном стратегијом одрживог развоја, тако да није потребно и у садржајима истицати материјал који ученици користе). Наставник може да одлучи да ученицима објасни значај рециклирања у савременом свету или да говори о уметности рециклирања и доприносу уметника одрживом развоју или да говори о безбедности, хигијени и очувању здравља приликом обликовања употребљене амбалаже... Наставник није у обавези да поведе разговор о овој теми, могуће је да зада ученицима да преобликују материјал за рециклажу, без пратећег објашњења. Међутим, треба имати у виду да такав приступ не омогућава смислено учење и развој компетенција. Уколико ученици не знају због чега раде неки задатак, мало је вероватно да ће у овом узрасту сами закључити где све могу да примене стечено знање и искуство. Наставник са положеном лиценцом зна да се теоријски садржаји могу обрадити кроз пар реченица (информативно), кроз дијалог (питања која наводе ученика на размишљање), кроз мотивациони разговор, кроз необавезан разговор током рада на задатку, кроз игру...; уме да испланира време за објашњења тако да се не губи драгоцено време за стваралачки рад и зна да процени важност садржаја. Наставници који немају потребно искуство пролазе кроз менторски рад са искусним колегама и могу да добију помоћ од колега и на обукама. Очекује се и да се наставник самостално усавршава, у установи и ван ње, да чита стручне текстове и литературу и са колегама размењује искуства из праксе. Имајући у виду да садржаји нису прописани, садржаји програмских тема које су се до сада обрађивале допуњени су предлозима који треба да послуже као почетни подстицај, подршка

наставнику да самостално обогаћује програм. Предложени садржаји нису организовани као предлог наставних јединица, нити по утврђеној структури (редоследу), јер се водило рачуна о томе да се избегне нуђење готовог решења које би усмерило фокус на садржаје. Овај приступ је проверен у пракси и искуство је показало да је наставницима потребно извесно време да се навикну на већу самосталност у креирању програма. Из тог разлога се наставницима препоручује да приликом планирања наставних јединица по новом програму у почетку не одступају значајно од досадашње праксе и да у наредним годинама постепено уводе само оне измене које су претходно испитали у пракси. Програм садржи и две новине. Једна се односи на употребу савремене технологије, посебно апликативних програма. У петом разреду ова новина није видљива у исходима, јер се водило рачуна о томе да ученици претходно треба да савладају програм новог предмета информатика и рачунарство, али и основе ликовног језика у оквиру наставе предмета ликовна култура. Наставник може да потражи на интернету примере употребе савремене технологије у уметности и да о томе кратко информише ученике, како би ученици постепено развијали свест о томе да је напредак технологије утицао и на уметност (на пример, 3Д оловка, <https://www.youtube.com/watch?v=AQgI2-h7uUQ> , сликање помоћу Google's Tilt Brush, интерактивне ЛЕД скулптуре, као што је Fish Bellies у кампусу Државног универзитета Тексас и сл.). Затим, може да планира виртуелну посету пећини Ласко (http://www.lascaux.culture.fr/?lng=en#/fr/02_00.xml) или неком музеју. Уколико жели, наставник може да планира и стваралачки рад (цртање, сликање) на рачунару, у договору са наставником информатике и рачунарства. Друга новина је да програм не садржи препоручена уметничка дела и споменике културе. Приликом избора дела наставник може да се ослони на претходни програм, на уџбенике и на друге изворе. Свака тематска целина садржи и посебан део, Уметничко наслеђе. Препоручени садржаји овог дела нису прецизирани, јер се водило рачуна о специфичностима наслеђа свих националних мањина. Садржаје овог дела одређује наставник, односно савети националних мањина. Исходи тема су дефинисани уопштено како би наставник имао могућност да осмисли разноврсне задатке и активности. Од бројних могућих исхода теме одабрани су они које сваки ученик може да достигне. Уколико наставник жели да приликом планирања наставне јединице, активности или задатка дефинише прецизније исходе може да користи следећу схему: Уводни исказ (по завршетку задатка/наставне јединице ученик ће бити у стању да/умети да) + један глагол (наслика) + објекат (пејзаж) + критеријум (на основу имагинације). Исход задатка се формулише на основу циљева задатка. У наведеном примеру циљ би био да ученици на основу сопствене имагинације креирају оригиналан ликовни рад. Један задатак по правилу има више циљева и исхода. На пример, наставник може да очекује од ученика и да по завршетку рада вербално

опишу свој рад, да упореде радове осталих ученика (на пример, да анализирају композицију према задатим критеријумима). Коначно, треба имати у виду да је програм, укључујући и упутство, само помоћ наставнику у процесу осамостаљивања. Већа количина информација у програму не подразумева и већу оптерећеност ученика и наставника. Напротив, наставник треба да испланира наставне јединице тако да предвиди довољно времена да ученици реализују своје идеје и уживају у раду, као и да рачуна на неочекиване прилике и могућности које се јављају у пракси. **ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА**

Програм није организован по предметним областима, јер није пожељно, а често ни могуће, одвојено изучавати садржаје различитих предметних области (ни стандарди постигнућа за крај школовања нису организовани по предметним областима). Из тог разлога је на овом месту само дат опис предмета (без стриктне поделе на предметне области или области учења). Развој ученика Настава ликовне културе је индивидуализована и усмерена на целокупан развој ученика, а пре свега на развијање опажања и памћења, креативности, стваралачког мишљења, еманципације, емпатије, свести о општем и личном добру, толеранције, способности сарадње и разумевања различитости, естетичких критеријума, моторике и индивидуалних способности. Повезаност циља и садржаја наставе ликовне културе огледа се у повезаности опажања креативног изражавања и вредновања. Све почиње опажањем: креативно изражавање, посматрање уметничког дела и вредновање. Посматрање, истраживање и стварање изрази су надахнућа, али и примене знања о ликовним елементима, њиховим односима, како би се могле задовољити одговарајуће потребе ученика и развијати ликовни говор. Нужно је развијати и побуде као што су: знатижеља; мотивисаност; отвореност за стицање нових искустава; осетљивост за проблеме; преузимање ризика; толеранција према нејасноћама и самопоуздање, а од спознајних функција: флексибилност; оригиналност; спознају и памћење. Креативност се не везује само за уметност и даровите ученике. Сваки ученик има потенцијал који може да развије уколико му се пружи прилика. У складу са тим, све се чешће истиче потреба за учењем креативности и у настави се већ примењују неке технике за развој креативности (на пример, олуја идеја). Настава предмета ликовна култура има огроман потенцијал за развијање креативности сваког ученика (не само ученика који су даровити за уметност). Због тога је важно да ученици постепено стичу свест о томе на који начин су долазили до идеја за рад, шта их је мотивисало, као и да та искуства могу применити и у другим ситуацијама. Основни услов за развој креативности су мотивациони садржаји који подстичу интересовање, одушевљење, имагинацију и позитивну емотивну реакцију, као и настава која ученику (али и наставнику) обезбеђује задовољство у

раду. Уобичајени поступак је мотивациони разговор који омогућава да сваки ученик осмисли своју идеју (тему) за рад. Наставник може да испроба у пракси и следеће технике и поступке: постављање ликовног проблема (на пример, кретање облика) и нуђење више тема за рад од којих ученик треба да одабере ону која по његовом мишљењу одговара постављеном проблему (неке од тема треба да буду везане за појмове који нису у вези са кретањем, а може се десити да ученик пронађе неочекивану везу, односно оригинално решење); извлачење цедуља (2–3) на којима су исписани наизглед неспојиви појмови које треба повезати у смислену ликовну целину/ликовну причу; симулација ситуације у којој су ученици „дизајнери“, а наставник је „купац“ који наручује продукт и поставља услове (на пример, тражи комбинацију три боје или једну боју која доминира...); асоцијације (од ученика се тражи оригиналан рад мотивисан једним појмом или сликом, звуком, појавом, поруком, текстом...). Опажање се темељи на знању и осећајима ученика. Наглашава се ликовно-естетска перцепција, дакле ликовни и тактилни опажаји, спознаја и осећаји у којима ученици проналазе смисао у комуникацији с околином и уметничким ликовним делима. Задаци сваке наставне јединице развијају способност посматрања и уочавања карактеристика ликовних елемената. Треба увек осигурати пуно ликовних примера подстицати ученике да изразе оно што су истраживали, подједнако речима као и ликовно-техничким средствима. Ликовне технике и материјал Ликовне технике и материјал обрађују се кроз кратко упутство и савете током рада, у оној мери која је неопходна, јер се учење заснива на самосталном (и у сарадњи са другима) истраживању изражајних могућности техника, прибора и материјала. Наставник указује ученицима и на основне карактеристике неког материјала или прибора. На пример, уколико ученик црта и боји фломастерима његов рад ће с временом бледети и нестати, а уколико користи перманентне маркере треба да их користи према инструкцијама, јер су поједини маркери токсични. Ученици могу да буду демотивисани уколико покушају да добију секундарне боје или жељени тон мешајући водене боје које садрже мању количину (неквалитетног) пигмента. Једно од решења је да заједно експериментирају позајмљујући једни другима материјал. Употребљена амбалажа, уколико није припремљена (опрана, термички обрађена и сл.) садржи штетне микроорганизме. Теорија обликовања Договорена теорија не постоји, већ се у литератури срећу различите поделе и тумачења. Од наставника се очекује да буде упознат са различитим тумачењима и да их критички процени и одабере. У програму је предвиђено тумачење простора и тумачење композиције (врсте композиција, ликовни елементи принципи компоновања), међутим, свесно је избегнуто истицање једног од могућих тумачења. Теорија обликовања се може посматрати као отворени дијалог када је реч о уметничкој школи или факултету. Имајући у виду да би овакав приступ само збунио ученике

основне школе најбоље је задржати се на једноставним, основним информацијама. Појмови из теорије обликовања објашњавају се на примерима уметничких дела и на примерима из природе и урбаног окружења. Знања из теорије обликовања нису примењива само у ликовном раду и настави других предмета, већ и у свакодневном животу ученика. На пример, распоред ствари према одређеном ритму у соби ученика може да омета или да подстиче концентрацију, одређене боје подстичу агресивност... Теорија обликовања се од петог до осмог разреда постепено учи и примењује, а предвиђно је да ученици буду упознати са могућом применом стечених знања у свакодневном животу, наставку школовања и у различитим занимањима. Медијска писменост и комуникација Као и до сада, садржаји који омогућавају стицање медијске писмености планирају се у корелацији са садржајима предмета српски језик и односе се на читање (разумевање) садржаја слике, текста и мултимедијалних садржаја. Имајући у виду да су ученици све раније изложени различитим садржајима на интернету, као и штетним (негативним) порукама које се провлаче кроз рекламе, игре, музичке спотове, мимове и др. потребно је успоставити и корелацију са садржајима предмета информатика и рачунарство, техника и технологија, грађанско васпитање или веронаука, као и са осталим предметима који предвиђају медијско описмењавање. Медијска писменост подразумева и способност визуелног споразумевања, односно комуницирање медијумима ликовних уметности. Осим слободног и спонтаног изражавања, које је заступљено у највећем проценту, ученици се оспособљавају и да изражавају своје идеје, замисли, поруке, ставове, емоције... различитим медијумима ликовних уметности. Уметничко наслеђе Садржаји уметничког наслеђа обухватају ликовна дела и споменике културе из прошлости и уметничка дела настала у 20. и 21. веку, епохе, стилове, правце, појаве, трендове, уметнике и уметничке групе, значајне споменике културе, манифестације, установе културе, установе за заштиту културне баштине... Приликом обраде ових садржаја фокус није на меморисању података, већ на развијању сензибилитета за доживљавање и разумевање дела, као и на сагледавању развоја уметности кроз историју и међусобног утицаја уметности и друштва. Неизоставни садржаји су најзначајнија дела из светске културне баштине, а посебна пажња се посвећује баштини на тлу Србије. Ови садржаји се планирају у корелацији са садржајима предмета историја и музичка култура, а могу да се обраде кроз интегрисану наставу, пројектне задатке, играње улога, *insitu*...

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање се врши према Правилнику о оцењивању. Процењивање напредовања ученика и оствареност исхода врши се такозваном алтернативном (или аутентичном) методом, која се и до сада користила у пракси. Напредак ученика се прати да би наставник подржао развој потенцијала сваког ученика. Наставник може и да састави чек-листе за процену и самопроцену напретка. Међутим, ако се има у виду однос фонда часова и неопходног времена за неспутани развој ученика, као и искуство из света, пожељно је да се чек-листе не користе често. Уколико их наставник користи, препорука је да се користе на тромесечју и да садрже мањи број индикатора, кратко и јасно формулисаних (детаљнија објашњења могу се наћи у стручној литератури и на интернету). Треба имати у виду да су се до сада као најефикаснији вид подршке напредовању ученика показали савети које наставник даје у току практичног рада, као и питања која наводе ученике на промишљање и развијање идеја. Други вид ефикасне подршке је одељенска изложба (по завршетку задатка) на којој су заступљени сви радови ученика. Поређењем свих решења истог ликовног проблема ученици ефикасно уче на разликама и умеју да процене сопствени напредак. Коначно, ученички портфолио (мапа радова) омогућава ученику да и ван наставе самостално процењује сопствени напредак. Напредак и оствареност исхода процењују се на три нивоа (основни, средњи и напредни). Када обавештава ученике о њиховом напретку, наставник може да формулише исказе на подстицајнији начин (на пример, добро је, одлично, изузетно). Програм подржава индивидуални развој ученика. По завршетку прве теме, Ритам, не завршава се учење о ритму. У наредним темама и разредима ученици ће примењивати стечено искуство и знања о ритму у различитим контекстима, прошириваће и продубљивати знања и искуства на различите начине. То значи да ће многи ученици по завршетку прве теме достићи исходе теме на основном нивоу, а да ће до краја године напредовати и исте исходе остварити на средњем или напредном нивоу. Због тога је за закључну процену најважније сагледати целокупни напредак и крајњи резултат, односно доказ о томе да је ученик напредовао.

Предмет:	Музичка култура				
Разред:	Пети				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	(„Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон, 10/19 и 4/2024)				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења <i>Музичке културе</i> је да код ученика, развијајући интересовања за музику уметност, ства- ралачко и критичко мишљење, естетске критеријуме, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа.	ЧОВЕК И МУЗИКА	Човек у праисторији Улога музике у првобитном друштву. Човек и ритуал: улога музике у ритуалу (музичко-антрополошка истраживања). Магијска моћ музике. Елементи музичког тока: покрет, ритам (ритам као основа ритуала), коло/групни плес. Покрет: порекло плеса. Слушање/доживљај ритма телом. Најстарија фолклорна музичка традиција у Србији и светске баштине. Човек Антике	– наведе начине и средства музичког изражавања у праисторији и античком добу; – објасни како друштвени развој утиче на начине и облике музичког изражавања; – искаже своје мишљење о значају и улози музике у животу човека; – реконструише у сарадњи са другима начин комуникације кроз музи- ку у смислу ритуалног понашања и пантеизма ; – идентификује утицај ритуалног понашања у музици савременог доба	Знање о музици кроз различите епохе има за циљ разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика. У начину реализације ових садржа- ја увек треба кренути од музичког дела, слушања или извођења. Час треба да буде оријентисан на улогу и природу музике, однос човека у датом периоду према њој и њеној намени, као и промишљању да ли је музика (и ако јесте, на које начине) била уметност какву је данас познајемо или и нешто друго. Инфо рмације које се тичу контекста (на пример историјске, антрополошке, културолошке природе) треба да буду одабране и пренесене у служби разумевања света музике у да- том духу времена.	12

		Божанска природа музике: -митолошка свест античког човека; -музички атрибути богова; -музика и држава. Музика у храму и музика на двору; Примери различитих инструмената и музичких облика у античким цивилизацијама. Улога и место музике у античким цивилизацијама: Индија, Сумер/ Вавилон, Кина, Египат, Грчка, Рим. Појава првих нотација,пентатоника.	(музички елементи, наступ и сл.); – класификује инструменте по начину настанка звука; – опише основне карактеристике удараљки; – препозна везу између избора врсте инструмента и догађаја, односно прилике када се музика изводи; – изражава се покретима за време слушања музике; – вербализује свој доживљај музике; – идентификује ефекте којима различити елементи музичке изражајности (мелодија, ритам, темпо, динамика) утичу на тело и осећања; – анализира слушано дело у односу на извођачки састав и инструменте; – илуструје примере коришћења плесова и музике према намени у сва-	

			кодневном животу (војна музика, обредна музика, музика за забаву...); – критички просуђује лош утицај прегласне музике на здравље; – понаша се у складу са правилима музичког бонтона; – пева и свира самостално и у групи; – примењује правилну технику певања (правилно дисање, држање тела, артикулација); – кроз свирање и покрет развија сопствену координацију и моторику; – користи различита средства изражајног певања и свирања у зависно- сти од врсте, намене и карактера композиције; – искаже своја осећања у току извођења музике; – примењује принцип сарадње и међусобног		

			подстицања у заједнич- ком музицирању; – учествује у школским приредбама и манифестацијама; – користи могућности ИКТ-а за слушање музике и извођење; – користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет; – изражава своје емоције осмишљавањем мањих музичких целина; – комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом; учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката.		
	МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Најстарији инструменти: тело, ударалке, дувачки, жичани. Ударалке – настанак, првобитни облик и		Музички инструменти су незаобилазни елемент свих области Музичке културе. Како су, поред људског тела и гласа, једно од најстаријих средства изражавања	8

		развој. Ритмичке удараљке као најједноставнија група инструмената. Мелодијске удараљке.		човека, информације о пр- вим музичким инструментима треба да проистекну непосредно из историјског контекста и свакодневног живота. Инструменти Орфовог инструментаријума могу бити полазна тачка за класификацију инструмената у зависности од начина стварања звука (удараљке, дувачки и жичани). Информације треба да буду сведене и усмерене на настанак, првобитан облик и развој, као и основне карактеристике, изражајне могућности и примену ритмичких и мелодијских удараљки.	
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Елементи музичке изражајности – темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената. Слушање вокалних, вокално-инструменталних и кратких инструменталних композиција, домаћих и страних композитора. Слушање дела најстарије		Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Ученик треба да има јасно формулисана упутства на шта да усмери пажњу приликом слушања како би могао да прати музички ток (попут извођачког састава, темпа, начина на који је мелодија извајана, специфичних ритмичких карактеристика и сл.). Композиције које се слушају својим	20

		фолклорне традиције српског и других народа. Слушање народних и уметничких дела инспирисаних фолклором народа и народности, различитог садржаја, облика и расположења, као и музичких прича.		трајањем и садржајем треба да одговарају могућностима перцепције ученика. Вокална, инструментална и вокално-инструментална дела треба да буду заступљена равноправно	
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Свирање песама и лакших инструменталних дела по слуху на инстру- ментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима. Свирање дечјих, народних и уметничких композиција из нотног текста. Извођење дечијих, народних и уметничких игара. Извођење једноставних ритмичких и мелодијских мотива (у стилу) музике старих цивилизација на инструментима или покретом.		Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Научна истраживања указују да чита- ње с листа једноставног ритмичког записа активира највећи број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, осетљивост за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранци- ја) и fine моторичке радње. Певање Главни критеријум за избор песама је квалитет музичког дела. Ученике не треба потцењивати у смислу поједностављеног литерарног и музичког садржаја. Што је музичко дело квалитетни- је, то је већи потенцијал природне позваности ученика да учеству- је у музичком догађају Свирање	26

				Приликом инструменталног музицирања користити ритмичке и мелодијске инструменте (Орфов инструментаријум, као и друге доступне инструменте). Пошто су ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер се могу користити нотни примери појединих песама које су најпре солмизационо обрађене.	
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Креирање пратње за песме ритмичким и звучним ефектима, користећи притом различите изворе звука. Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Осмишљавање музичких питања и одговора, ритмичка допуњалка, мелодијска допуњалка са потписаним текстом, састављање мелодије од понуђених мотива. Импровизација мелодије на задати текст; Импровизација дијалога на инструментима Орфовог инструментарија и другим инструментима.		Дечије музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се стичу у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Оно подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење. Стваралаштво може бити заступљено кроз: – музичка питања и одговоре, – компоновање мелодије на задати текст, – састављање ритмичке вежбе или мелодије од понуђених мотива, – израду музичких инструмената (функционалних или не-	6

		Израда једноставних музичких инструмената. Реконструкција музичких догађаја у стилу старих цивилизација.		функционалних), – музичко-истраживачки рад, – пројеката, – осмишљавање музичких квизова, – осмишљавање музичких дидактичких игара, игара са певањем, игара уз инструменталну пратњу или музичких драматизација, креативну употребу мултимедија: ИКТ, аудио снимци, сликовни материјал, мобилни телефони...	

Укупан број часова:72

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Природа саме музике, па и предмета музичка култура указује на стално прожимање и садејство свих области и тема које су предвиђене наставним програмом. Све области се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима. Настава је усмерена на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика и музичко стваралаштво у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. У том смислу основни методски приступ је од звука ка теорији. Исходи по холистичком принципу обухватају различите сфере феномена музике и заједно рефлектују музичко биће у нама, те као такви јесу остварљиви за сваког ученика. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Да би постигао очекиване исходе васпитно-образовног процеса, наставник остварује наставу и учење користећи глас и покрет, музичке инструменте, елементе информационих технологија као и развијених модела мултимедијалне наставе. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи–глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну. На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава музичке културе остварује се кроз следеће области: Човек и музика, Музички инструменти, Слушање музике, Извођење музике, Музичко стваралаштво.

ЧОВЕК И МУЗИКА

Знање о музици кроз различите епохе има за циљ разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика. У начину реализације ових садржаја увек треба кренути од музичког дела, слушања или извођења. Час треба да буде оријентисан на улогу и природу музике, однос човека у датом периоду према њој и њеној намени, као и промишљању да ли је музика (и ако јесте, на које начине) била уметност какву је данас познајемо или и нешто друго. Информације које се тичу контекста (на пример историјске, антрополошке, културолошке природе) треба да буду одабране и пренесене у служби разумевања света музике у датом духу времена. Хронолошки аспект Музичке културе за пети разред доприноси корелацији знања и треба имати на уму да одређени предмети покривају информисаност о немумичким аспектима праисторије и антике на детаљнији и специфичнији начин.

МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Музички инструменти су незаобилазни елемент свих области Музичке културе. Како су, поред људског тела и гласа, једно од најстаријих средстава изражавања човека, информације о првим музичким инструментима треба да проистекну непосредно из историјског контекста и свакодневног живота. У том смислу треба посебно обратити пажњу на везу између избора инструмената и догађаја, односно прилике када се и на који начин музика изводила некада и сада. Инструменти Орфовог инструментаријума могу бити полазна тачка за класификацију инструмената у зависности од начина стварања звука (ударалке, дувачки и жичани). Посебан фокус је на инструментима из групе ударалки, као најједноставнијим и присутним од самог почетка музичког изражавања. Информације треба да буду сведене и усмерене на настанак, првобитан облик и развој, као и основне карактеристике, изражајне могућности и примену ритмичких и мелодијских ударалки. настави треба максимално тежити да се до знања о инструментима дође из непосредног искуства свирања, слушања и анализе, а

не фактографским набрајањем података. У томе, као и у примени знања из ове области, могу помоћи и доступне ИКТ апликације.

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Ученик треба да има јасно формулисана упутства на шта да усмери пажњу приликом слушања како би могао да прати музички ток (попут извођачког састава, темпа, начина на који је мелодија извајана, специфичних ритмичких карактеристика и сл.). Постепено, ови елементи музичког тока постају „константа” у процесу ученичке а/перцепције па наставник може да проширује опажајни капацитет код ученика усмеравајући њихову пажњу пре слушања на релевантне специфичности музичког дела. У контексту праисторије и антике, посебно треба обратити пажњу на везу између природе музичког тока и намене слушаног дела – описати специфичност одређених елемената музичког дела и звучни и карактерни ефекат који је њима постигнут, потом повезати са контекстом настанка дела и намене. Композиције које се слушају својим трајањем и садржајем треба да одговарају могућностима перцепције ученика. Вокална, инструментална и вокално-инструментална дела треба да буду заступљена равноправно. Код слушања песама посебно треба обратити пажњу на везу музике и текста, а код инструменталних дела на извођачки састав и изражајне могућности инструмената. Елементи музичке писмености су у служби горе наведеног. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања дела које су ученици слушали, подстичући креативност и критичко мишљење. Препоручене композиције за слушање Химне Државна химна Химна Светом Сави Химна школе Народне песме и игре Ј. Јовичић – Војвођанска свита С. Стевић – Бела вило (избор) Коледарска песма Играј, играј Лазаро – Лазаричка Крстоноше крста носе – Крстоношке Орач оре равно поње – Краљичка Додолска песма Човек и музика Песме примитивних племена Worldmusic Афрички бубњеви Pagandrumming:https://www.youtube.com/watch?v=63w_8KHrEZQ Vanuatu Women's Water Music <https://www.youtube.com/watch?v=vUUVEvffzSI> Ритуална игра северноамеричких Индијанаца Композиције старог века: Byzantine Hymns Good Friday Звуци реконструисаних старогрчких инструмената- лира, аулос Грчка музика, Епитаф деи Секилос(EpithedeiSeikilios)AtriummusicaedeMadrid Кинеска музика, ZhengQu (Планине и воде) Кинеска мелодија заснована на пентатоници NamMyohoRengeKyo - TheLotusSutra,<https://www.youtube.com/watch?v=r364h19dXio> Композиције инспирисане музиком старих епоха Жан Филип Рамо, LesIndesGalantes: LesSauvages (балет опера) Дворжак, Симфонија из Новог света 3. став А. Хачатурјан, Игра сабљама из балета „Гајана“ Бела Барток, Алегро Барбаро Игор Стравински, Посвећење пролећа Рихард Штраус, опера Саломе: Dance of the seven veils<https://www.youtube.com/watch?v=bL2fGdfG3X0> Оливије Месијан, композиције инспирисане звуцима птица Клод Дебиси, Danses sacree et profane<https://www.youtube.com/watch?v=f51LBBLzS8M>

Домаћи композитори С. Мокрањац – II руковет С. Мокрањац – V руковет П. Коњовић – Велика чочечка игра из опере „Коштана“ М. Тајчевић – Балканске игре (избор) С. Христић – игра „Грлица“, „Биљана платно белеше“ из балета „Охридска легенда“ Љубица Марић, Бранково коло Љубица Марић, Праг сна Вера Миланковић, Сењачка рапсодија <https://www.youtube.com/watch?v=bf1rvfmlNPo> Вера Миланковић Eine kleine Porgmusic, Трио Бора Дугић – Чаробна фрула (избор) Бора Дугић, Игра скакаваца, Месечина Страни композитори А. Вивалди – „Годишња доба“ (Пролеће, Лето, Јесен, Зима) Жан Филип Рамо, Hippolyte and Aricie: A la Chasse Јозеф Хајдн, „Коњаник“, Гудачки квартет, г-мол, оп.74, бр. 3, III став Лудвиг ван Бетовен, Шеста симфонија Л. В. Бетовен – Менует из II става Сонатине у Г-дуру оп. 49 В. А. Моцарт – Мала ноћна музика I и III став МозАртквартет Eine kleine World music Јоханес Брамс, Симфонија бр. 3, трећи став Рихард Вагнер, Танхојзер: Први чин, друга сцена „У Венерином брду“ Е. Григ – Буђење пролећа Едвард Григ, Пер Гинт, свита бр. 1 А. Дворжак – Хумореска, Б. Сметана – Влтава М. Мусоргски – Слике са изложбе (избор) Арам Хачатуријан, „Адађо“ из Спартакуса К. Орф – 4 кратка комада за ксилофон Лирој Андерсон Писаћа машина Хауард Шор, Господар прстенова (Isengard; UrukHai) Видео примери за композиције П.И.Чајковски – Игра малих лабудова из балета Лабудово језеро <https://www.youtube.com/watch?v=oiMOinQU5AY> https://www.youtube.com/watch?v=MDy_XrWfxHY Pagan drumming: https://www.youtube.com/watch?v=63w_8KHrEZQ Vanuatu Women's Water Music <https://www.youtube.com/watch?v=vUUVEvffzSI> Nam Myoho Renge Kyo - The Lotus Sutra, <https://www.youtube.com/watch?v=r364h19dXio> Рихард Штраус, опера Саломе: Dance of the seven veils <https://www.youtube.com/watch?v=bL2fGdfG3X0> Клод Дебиси, Danses sacree et profane <https://www.youtube.com/watch?v=f51LBBLzS8M> Вера Миланковић, Сењачка рапсодија, <https://www.youtube.com/watch?v=bf1rvfmlNPo>

ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Научна истраживања указују да читање с листа једноставног ритмичког записа активира највећи број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, осетљивост за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција) и fine моторичке радње. Квалитетно музичко изражавање има значајан утицај на психу ученика, а самим тим и на капацитет и могућност свих видова изражавања. Уједно је важно да се кроз извођење музике, а у оквиру индивидуалних могућности ученика, подстиче и развијање личног стила изражавања. обзиром на то да ће певање и свирање произићи и из историјског контекста, важно је имати на уму да начин извођења треба прилагодити у односу на дати контекст. Посебну пажњу треба усмерити на спонтане покрете као одговор на музику (плес) и покрете који имају одговарајуће значење у музичком чину (обред). Кроз примену на одговарајућим примерима музичких вежби и композиција, обрадити елементе музичке писмености. То су разлике између дура и мола, а-мол лествица (природна и хармонска), појам предзнака – повисилица и разрешилица, прости и

сложени тактови, шеснаестина ноте у групи и предтакт. Певање Главни критеријум за избор песама је квалитет музичког дела. Ученике не треба потцењивати у смислу поједностављеног литерарног и музичког садржаја. Што је музичко дело квалитетније, то је већи потенцијал природне позваности ученика да учествује у музичком догађају. Пре почетка певања потребно је спровести кратке вежбе за правилно дисање и распевавање. Посебно треба обратити пажњу на правилну дикцију. Рад на песми почиње фрагментима. У току рада треба указати на грешке, исправити их колико је то могуће, па тек на крају извести композицију у целини. Наставник треба да узме у обзир гласовне могућности ученика преодабира песама за певање. Уколико је у питању извођење песама најстарије музичке фолклорне традиције, треба неговати нетемперовани начин певања и дозволити природним бојама гласа да дођу до изражаја. То се може подстакнути пратњом која укључује природни инструмент (нетемперовани инструмент, као и људски глас). Такође, одређене песме ће карактерисати специфичан стил извођења (нпр. грлено певање). Свирање Приликом инструменталног музицирања користити ритмичке и мелодијске инструменте (Орфов инструментаријум, као и друге доступне инструменте). Пошто су ученици описмењени, свирање на мелодијским инструментима биће олакшано јер се могу користити нотни примери појединих песама које су најпре солмизационо обрађене. Примењујући принцип активног учешћа ученика на часу, свирањем се, поред осталог, развијају моторичке вештине, координација и опажајне способности. Препоручене композиције за певање и свирање Химне Државна химна Химна Светом Сави Химна школе Народне песме и игре Густа ми магла паднала (по слуху) Ајде, Јано (по слуху) Банатско коло Повела је Јела Девојачко коло Ти једина ливади под јасеном Пред Сенкином кућом Ми смо деца весела Коларићу, панићу Овим шором, јагодо Девојчица платно бели овако Шетња Дечје песме Бајоне, Срећна Нова свој деци света К. Орф, Динг, донг Д. Деспић, Шума на киши М. Милојевић, На ливади Песма из Русије, Нека увек буде сунце Песма из Финске, Пролеће у шуми Песма из Белгије, Нек свуд љубав сја Песма из Италије, Сад зиме више нема Р. Роџерс, Солмизација К. Бабић, Веверица Стеван Шром, Јагње моје М. М. Протић, Циц Свирање на Орфовим инструментима Вишњицица род родила Дивна, Дивна Дед` поиграј, медо Миодраг Илић Бели, Све је пошло наопачке

МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

Дечије музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се стичу у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Оно подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких репродуктивних и стваралачких активности и знања. Стваралаштво може бити заступљено кроз: музичка питања и одговоре, компоновање мелодије на задати текст, састављање ритмичке вежбе или мелодије од понуђених мотива, импровизација игре/покрета на одређену музику, илустрацију доживљаја музике, израду музичких инструмената (функционалних или нефункционалних), музичко-истраживачки рад, осмишљавање музичких догађаја, програма и

пројеката, осмишљавање музичких квизова, осмишљавање музичких дидактичких игара, игара са певањем, игара уз инструменталну пратњу или музичких драматизација, креативну употребу мултимедија: ИКТ, аудио снимци, сликовни материјал, мобилни телефони... Уколико има могућности, могу се осмислити и реализовати тематски пројекти на нивоу одељења или разреда (племенска музика, музика на двору, у храму, пригодна музика...).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава музичке културе подразумева учешће свих ученика, а не само оних који имају музичке предиспозиције. Како је предмет музичка култура синтеза вештина и знања, полазна тачка у процесу оцењивања треба да буду индивидуалне музичке способности и ниво претходног знања сваког ученика. Битни фактори за праћење музичког развоја и оцењивање сваког ученика су ниво његових постигнућа у односу на дефинисане исходе као и рад, степен ангажованости, кооперативност, интересовање, став, умешност и креативност. Тако се у настави музичке културе за исте васпитно-образовне задатке могу добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене, због тога што се конкретни резултати упоређују са индивидуалним ученичким могућностима. Начин провере и оцена треба да подстичу ученика да напредује и активно учествује у свим видовима музичких активности. Главни критеријум за процес праћења и процењивања је начин ученичке партиципације у музичком догађају, односно да ли је у стању да прати музичко дело при слушању и како односно, да ли и како изводи и ствара музику користећи постојеће знање. зависности од области и теме, постигнућа ученика се могу оценити усменом провером, краћим писаним проверама (до 15 минута) и проценом практичног рада и уметничког и стваралачког ангажовања. Поред ових традиционалних начина оцењивања, треба користити и друге начине оцењивања као што су: допринос ученика за време групног рада, израда креативних задатака на одређену тему, рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе), специфичне вештине. процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитета перцепције и начин размишљања приликом слушања, као и примену тероетског знања у музицирању. Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, из ученикове перспективе, оне могу пребродити. Када је у питању вредновање области Музичко стваралаштво, оно треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање, педагошки оправдане. Узимајући у обзир циљ предмета неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у учениковом живом контакту са музиком, тј. извођењу и

стваралаштву, а такође и слушању музике. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање остварености исхода. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати, ни задавати. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити. СКУПНО ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ ХОР

Свака основна школа је обавезна да организује рад хорова. Хорови могу бити организовани као: хор млађих разреда, хор старијих разреда или хор на нивоу школе, од 1. до 8. разреда. Часови хора се изводе континуирано од почетка до краја школске године, и као редовна настава (3 часа недељно, 108 часова годишње) улазе у недељни фонд часова наставника музичке културе. Недељни, односно годишњи фонд часова односи се на фонд наставника а не ученика који су у обавези да долазе 1–2 часа недељно како је приказано у наставном плану. Часови рада са хором уносе се у распоред школе и део су радне обавезе ученика које одабере наставник. Хор треба да броји минимум 35 чланова. Певање у хору има свој образовни и васпитни циљ. Образовни циљ обухвата развијање слуха и ритма, ширење гласовних могућности и учвршћивање интонације, способност за фино нијансирање и изражајно певање применом елемената музичке изражајности (темпо, динамика...), упознавање страних језика, литерарних текстова, што све води ка развијању естетских критеријума. Васпитни циљ обухвата развијање осећања припадности колективу – тимски рад, развијање толеранције, дисциплине, поштовања различитости и правила понашања, развијање одговорности, стицање самопоуздања, савладавање треме и пружање помоћи у смислу вршњачког учења и сарадње. Значајан је утицај музике на здравље (психолошки, социолошки, емоционални развој), тако да и певање у хору значајно доприноси смањењу стреса, агресивности и побољшању здравља уопште. Репертоар школских хорова обухвата одговарајућа дела домаћих и страних аутора разних епоха, као и народне, пригодне, песме савремених дечијих композитора и композиције са фестивала дечијег стваралаштва. У току школске године потребно је са хором извести најмање десет двогласних и трогласних композиција, а *capella* или уз инструменталну пратњу. При избору песама наставник треба да пође од узраста ученика, процене гласовних могућности, и примереног литералног садржаја. Наставник формира хор на основу провере слуха и певачких способности ученика, дикције и осећаја за ритам, након чега следи класификовање певача по гласовима. Хорске пробе се изводе одвојено по гласовима и заједно. Програм рада са хором треба да садржи пригодне композиције, као и дела озбиљније уметничке вредности, у зависности од могућности ансамбла. Садржај рада: одабир и разврставање гласова; вежбе

дисања, дикције и интонације; хорско распевавање и техничке вежбе; интонативне вежбе и решавање појединих проблема из хорске партитуре (интервалски, хармонски, стилски); музичка и психолошка обрада композиције; увежбавање хорских деоница појединачно и заједно; остваривање програма и наступа према Школском и Годишњем програму рада школе. На часовима хора, наставник треба да укаже на грађу и важност механизма који учествује у формирању тона у оквиру певачког апарата. Дисање, дикција и артикулација представљају основу вокалне технике па тако вежбе дисања и распевавања морају бити стално заступљене. Услов правилног дисања и правилно држање тела. Препоручује се комбиновано дисање, нос и уста истовремено, и то трбушно, дијафрагматично дисање. Певач на слушаоца делује и тоном и речју. У том смислу наставник треба да инсистира на доброј дикцији која подразумева јасан и разговетан изговор текста, односно самогласника и сугласника, али и на правилном акцентовању речи. Препоручљиво је певање вокала на истој тонској висини, уз минимално покретање вилице у циљу изједначавања вокала, а у циљу добијања уједначене хорске боје. Код обраде нове песме или композиције прво се приступа детаљној анализа текста. Уколико је текст на страном језику, ученици морају научити правилно да читају текст, изговарају нове, непознате гласове који не постоје у матерњем језику и упознају се са значењем текста. У оквиру анализе текста важно је обратити пажњу и на акцентовање речи и слогова у зависности од дела такта у коме се налазе и мелодијског тока. Следи анализа нотног текста и усвајање мелодије у фрагментима. Ова фаза припреме захтева одвојене пробе по гласовима. На заједничкој проби хора, након усвајања песме/композиције у целини треба обатити пажњу на динамику и агогику. Обрађене композиције изводити на редовним школским активностима (Дан школе, Свечана послава поводом обележавања школске славе Светог Саве, Годишњи концерт...), културним манифестацијама у школи и ван ње, као и на фестивалима и такмичењима хорова, како у земљи, тако и ван ње. Препоручене композиције за рад хорова Химне: Државна химна Химна Светом Сави Химна школе Канони: Непознат аутор, *Dona nobis pacem* Луиђи Керубини, На часу певања Волфганг Амадеус Моцарт, Ноћ је мирна Ј. Г. Ферари, Кукавица Јозеф Хајдн, Мир је свуда Војислав Илић, *Sine musica* Песме домаћих аутора: Константин Бабић, Балада о два акрепа Исидор Бајић, Српски звуци Златан Вауда, Мрави Златан Вауда, Пахуљице Славко Гајић, Тужнамуха Дејан Деспић, Киша Дејан Деспић, Огласи Дејан Деспић, Смејалица Владимир Ђорђевић, Веће врана Војислав Илић, Воденица Даворин Јенко, Боже правде Даворин Јенко, песме из Ђида Петар Коњовић, Враголан

ОРКЕСТАР

Оркестар је инструментални састав од најмање 10 извођача који свирају у најмање три самосталне деонице. У зависности од услова које школа има, могу се образовати оркестри блок флаута, тамбурица, Јосиф Маринковић, Љубимче пролећа Милоје Милојевић, Ветар Милоје Милојевић, Младост Милоје Милојевић, Муха и комарац Стеван Стојановић Мокрањац, Друга руковет Стеван Стојановић Мокрањац, Десета руковет Стеван Стојановић Мокрањац, Једанаеста руковет

Стеван Стојановић Мокрањац, На ранилу Стеван Стојановић Мокрањац, Ал` је леп овај свет Стеван Стојановић Мокрањац, Пазар живине Стеван Стојановић Мокрањац, Славска Стеван Стојановић Мокрањац, Тебепојем Стеван Стојановић Мокрањац, ХимнаВуку Војислав Симић, Пошла ми мома на вода Тодор Скаловски, Македонска хумореска Марко Тајчевић, Додолске песме Марко Тајчевић, Прва свита из Србије Шистек-Бабић, Ој, Србијо Миодраг Говедарица, Сугуба јектениј Страни композитори: Аутор непознат, La Violetta Палестрина, Benedictus Орландо ди Ласо, Ехо Лука Маренцио, Ad una fresca riva Ђовани да Нола, Chi la gagliarda Палестрина, Vigilate Карл Марија фон Вебер, Јека Волфганг Амадеус Моцарт, Успаванка Беджих Сметана, Долетеле ласте Франц Супе, Проба за концерт Јоханес Брамс, Успаванка Фредерик Шопен, Жеља Фредерик Шуберт, Пастрмка Гамбар Гусејнли, Моји пилићи Георги Димитров, Ана мрзелана Светослав Обретенов, Гајдар Золтан Кодаљ, Каталинка Золтан Кодаљ, Хидло Веген Јосип Каплан, Жуна гудачког састава, хармоника, мандолина као и мешовити оркестри. Рад наставника са оркестром улази као редовна настава (3 часа недељно, 108 часова годишње) у недељни фонд часова наставника музичке културе, а ученицима је део радне обавезе. Садржај рада: избор инструмената и извођача у формирању оркестра; избор композиција према могућностима извођача и саставу оркестра; техничке и интонативне вежбе; расписивање деоница и увежбавање по групама (прстомет, интонација, фразирање); спајање по групама (I-II; II-III; I-III); заједничко свирање целог оркестра, ритмичко-интонативно и стилско обликовање композиције. избору оркестарског материјала и аранжмана водити рачуна о врсти ансамбла, узрасту ученика и њиховим извођачким способностима. Репертоар школског оркестра чине дела домаћих и страних композитора разних епоха у оригиналном облику или прилагођена за постојећи школски састав. Школски оркестар може наступити самостало или као пратња хору.

ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА свакој основној школи има деце чије се интересовање и љубав за музику не могу задовољити само оним што им пружа редовна настава. За такву децу може се организовати додатна настава или секције где се могу укључити у разне групе. зависности од афинитета, креативних способности или извођачких могућности ученика рад се може организовати кроз следеће активности: солистичко певање, групе певача, „Мала школа инструмента“ (клавир, гитара, тамбуре...), групе инструмената, млади композитори, млади етномузиколози (прикупљање мало познатих или готово заборављених песама средине у којој живе), музичко-креативне радионице (прављење музичких инструмената, илустрације везане за наставу музичке културе и школске музичке догађаје, ажурирање школског сајта, креирање, организација и реализација музичких догађаја...), ритмичке радионице (модерни и традиционални плес, ритмичке игре, „бит боксинг“ – вокалне перкусије, игре чашама, штаповима...), посете концертима у школи и ван ње (концерти еминентних уметника, концерти у организацији Музичке омладине или неког другог удружења, концерти ученика музичких школа, пријатеља школе, пројекције музичких филмова...). Програм рада треба прилагодити индивидуалним могућностима, зрелости и нивоу претходног знања сваког ученика.

Предмет:	ИСТОРИЈА				
Разред:	5				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	15/2018, 18/2018, 3/2019				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења историје је да ученик изучавајући историјске догађаје,појаве,процесе и личности,стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света,развијање вештина критичког мишљења и одговоран однос према себи,сопственом и националном идентитету,културно-историјском наслеђу,друштву и држави	ОСНОВИ ПРУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ	Основни садржаји Појам прошлости и историја као наука о прошлости људског друштва. Хронологија – рачунање времена. Подела прошлости и периодизација историје. Историјски извори – дефиниција, основна подела и установе у којима се чувају. Проширени садржаји Сродне науке и помоћне историјске науке. Историја око нас. Историјско наслеђе – тековине.	– разликује основне временске одреднице (годину, деценију, век, миленијум, еру); – лоцира одређену временску одредницу на временској ленти; – разликује начине рачунања времена у прошлости и садашњости; – именује периоде прошлости и историјске периоде и наведе граничне догађаје; – разврста историјске изворе према њиховој основној подели; – повеже врсте историјских извора са установама у којима се чувају (архив, музеј, библиотека); – наведе главне проналаске и опише њихов утицај	Применом разноврсних метода уз операционализацију исхода приближити ученицима значај историје,поделу прошлости и предмет проучавања. Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са географијом, верском наставом уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања које се односе на праисторију, њену поделу, као и праисторијске локалитете у	6

у којој живи.			на начин живота људи у праисторији; – разликује основне одлике каменог и металног доба; – лоцира на историјској карти најважније цивилизације и државе Старог истока; – користећи историјску карту, доведе у везу особине рељефа и климе са настанком цивилизација Старог истока; – одреди место припадника друштвене групе на графичком приказу хијерархије заједнице; – пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева на Старом истоку; – наведе најважније одлике државног уређења цивилизација Старог истока; – идентификује основна обележја и значај религије у цивилизацијама Старог истока; – разликује врсте писама цивилизација Старог истока; – илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних	Србији,(коришћење различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са географијом, верском наставом,математиком уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања које се односе на територију Старог истока и настанку првих држава,њиховом друштвеном и државном уређењу,(коришћење различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са географијом, верском наставом,математиком уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања које	2 4

			достигнућа народа Старог истока на савремени свет; – користећи дату информацију или ленту времена, смести историјску појаву, догађај и личност у одговарајући миленијум или век; – изложи, у усменом или писаном облику, историјске догађаје исправним хронолошким редоследом; – прикупи и прикаже податке из различитих извора информација везаних за одређену историјску тему; – визуелне и текстуалне информације повеже са одговарајућим историјским периодом или цивилизацијом; – опише особености природних услова и географског положаја античке Грчке; – лоцира на историјској карти најважније цивилизације и државе античке Грчке; – приказује друштвену структуру и државно уређење грчких полиса на	се односе на територију Античке Грчке друштвеном и државном уређењу, ратовима, као и развоју Грчке културе, (коришћење различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са географијом, верском наставом, математиком уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања које се односе на територију Античког Рима друштвеном и државном уређењу, ратовима, као и развоју Грчке културе, (коришћење различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације),	12

			примеру Спарте и Атине; – пореди начин живота пр ипадника различитих др уштвених слојева у античкој Грчкој, – идентификује узроке и п оследице грчко- персијских ратова и Пел о- понеског рата; – истражи основна обележја и значај религије старих Грка; – разликује легенде и митове од историјских чињеница; – наведе значај и последице освајања Александра Великог; – илуструје примерима ва жност утицаја привредн их, научних и култур- них достигнућа античке Грчке и хеленистичког д оба на савремени свет; – користећи дату информа цију или ленту времена, смести историјску појаву, догађај и личност из историје античке Грчке и хеленизма у одговарајући миленијум, век или деценију; – израчуна временску удаљеност између појединих догађаја; – користи основне	12	

			историјске појмове; – лоцира на историјској карти простор настанка и ширења Римске државе; – наведе основне разлике између античке римске републике и царства; – разликује узроке од последица најзначајнијих догађаја у историји античког Рима; – истражи основна обележја и значај религије античког Рима; – илуструје примерима важност утицаја привредних, научних и културних достигнућа античког Рима на савремени свет; – пореди начин живота припадника различитих друштвених слојева у античком Риму; – наведе најзначајније последице настанка и ширења хришћанства; – лоцира на карти најважније римске локалитете на територији Србије; – користећи дату информацију или ленту времена, смести историјску појаву, догађај и личност из	

			историје античког Рима у одговарајући миленијум, век или деценију.		
	ПРАИСТОРИЈА	Основни садржаји Основне одлике праисторије (начин живота људи, проналасци). Подела праисторије (камено, метално доба). Проширени садржаји Најважнији праисторијски локалитети у Европи и Србији (Ласко, Алтамира, Лепенски Вир, Винча...).	—		
	СТАРИ ИСТОК	Основни садржаји Појам Старог истока – географске одлике, најзначајније цивилизације (Месопотамија, Египат, Јудеја, Феникија). Друштвени односи (робовласничко и теократско друштво) и државно уређење (монархија – царства/краљевства) у цивилизацијама Старог истока. Основне одлике привреде и свакодневни живот – обичаји, занимања, култура исхране и становања.	—		

		Култура и историјско наслеђе народа Старог истока – религија (мо- нотеизам и политеизам), писмо, књижевност, уметност, наука, цивилизацијске тековине (математика, архитектура, календар, иригациони систем, саобраћајна средства, медицина, закони...). Проширени садржаји Специфичности египатске религије. Специфичности религија цивилизација Месопотамије. Основне одлике јудаизма. Најважније цивилизације Далеког истока (Индија, Кина).			
	АНТИЧКА ГРЧКА	Основни садржаји Појам античке Грчке – географске одлике. Најстарији период грчке историје (Критска и Микенска цивилизација). Грчки митови (појам, примери) и хомерски епови. Колонизација и основне одлике привреде. Полиси – Спарта и Атина (појам полиса, структура друштва, државно уређење). Грчко-персијски ратови. Пелопонески рат – узроци и последице. Култура и свакодневни живот (религија, олимпијске игре, митологија, уметност, наука,	–		

		обичаји, занимања). Хеленистичко доба и његова култура. Историјско наслеђе (институције, закони, књижевност, позориште, филозофија, демократија, медицина, уметност, архитектура, беседни- штво, олимпијске игре). Проширени садржаји Пелопонески рат (ток рата, најважнији догађаји и личности). Најистакнутије личности: Драконт, Перикле, Филип II, Аристотел, Архимед... Грчка митологија, пантеон. Седам светских чуда античког доба.			
	АНТИЧКИ РИМ	Основни садржаји Појам античког Рима – географске одлике и периодизација. Оснивање Рима (легенда о Ромулу и Рему). Структура друштва и уређење Римске републике. Ширење Римске државе (освајања и провинције, привреда). Рим у доба царства – принципат и доминат.	—		

		Култура и свакодневни живот (религија, уметност, наука, обичаји, занимања). Хришћанство – појава и ширење. Пад Западног римског царства (почетак Велике сеобе народа, подела царства и пад Западног царства). Историјско наслеђе (абецеда, календар, медицина, уметност, архитектура, путеви, водовод, канализација, терме, римски бројеви, хришћанство, римско наслеђе на територији Србије). Проширени садржаји Етрурци. Римска војска. Римски градови на територији Србије. Најистакнутије личности: Ханибал, Цицерон, Јулије Цезар, Клеопатра, Октавијан Август, Константин Велики...). Римски пантеон. Гладиијаторске борбе.		

Укупан број часова: 36

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА

Српски језик и књижевност Матерњи језик Географија Ликовна култура Музичка култура Верска настава Грађанско васпитање

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм је конципиран тако да су за сваку од пет тематских целина (Основи проучавања прошлости, Праисторија, Стари исток, Античка Грчка и Антички Рим), дати исходи, основни и проширени садржаји. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи историју. Они омогућавају да се циљ наставе историје достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Тако дефинисани исходи помажу наставнику у планирању и реализовању непосредног рада са ученицима, олакшавајући му одређивање обима и дубине обраде појединих наставних садржаја. Основне и проширене садржаје чине најважнији догађаји, појаве и процеси, као и знамените личности које су обележиле најстарији период историје. Обим проширених садржаја прилагођава се могућностима и интересовањима ученика. Програм се може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају (археолошка налазишта, музејске збирке). Сви садржајису у функцији остваривања исхода предвиђених програмом. Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је та да је фокусирана на учење у школи, што значи да ученик треба да учи: смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из историје и других предмета; проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по темама олакшавају наставнику

даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну. На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. Препорука је да планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима. У планирању и припремању наставе, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Ученици у пети разред улазе са знањем о основним историјским појмовима, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности. Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава наставне активности. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода, како у оквиру једне, тако и више тема, постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Важно је нагласити да су поједини исходи, да би се избегло понављање, наведени само у оквиру једне теме, иако се остварују кроз више тема (ученик ће бити у стању да: лоцира одређену временску одредницу на временској ленти; одреди место припадника друштвене групе на графичком приказу хијерархије заједнице; изложи, у усменом или писаном облику, историјске догађаје исправним хронолошким редоследом; прикупи и прикаже податке из различитих извора информација везаних за одређену историјску тему; визуелне и текстуалне информације повеже са одговарајућим историјским периодом или цивилизацијом; израчуна временску удаљеност између појединих догађаја; користи основне историјске појмове). Многи од исхода су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода и обраде различитих садржаја. Примера ради, исход који гласи: ученик ће бити у стању да прикупи и прикаже податке из различитих извора информација везаних за одређену историјску тему, наведен је у оквиру теме Стари исток, али је, наравно, важан и у реализацији сваке друге теме, како у петом, тако и у наредним разредима. Битно је искористити велике могућности које историја као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као „прича” богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били

предочени јасно, детаљно, живо и динамично. Посебно место у настави историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести, не само у фази утврђивања и систематизације градива, већ и у самој обради наставних садржаја. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем. Настава би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било”, већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму”, у чему велику помоћ може пружити употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе. Коришћење историјских карата изузетно је важно јер омогућава ученицима да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, помажући им да кроз време прате промене на одређеном простору. Треба искористити и утицај наставе историје на развијање језичке и говорне културе (вештине беседништва), јер историјски садржаји богате и оплемењују језички фонд ученика. Неопходно је имати у виду и интегративну функцију историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и вештина. У настави треба, кад год је то могуће, примењивати дидактички концепт мултиперспективности. Одређене теме, по могућности, треба реализовати са одговарајућим садржајима из сродних предмета, а посебну пажњу треба посветити оспособљавању ученика за ефикасно коришћење информационо-комуникационих технологија (употреба интернета, прављење Powerpoint презентација, коришћење дигиталних аудио-визуелних материјала и израда реферата).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Праћење напредовања започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његов даљи рад. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. Наставник треба да подржи саморефлексију (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) подстакне саморегулацију процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања. настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења,

потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања. Потребно је, такође, ускладити оцењивање са његовом сврхом. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира користи тако да унапреди део своје наставне праксе. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад.

Предмет:	ГЕОГРАФИЈА				
Разред:	Пети				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Правилник је објављен у "Сл. гласнику РС" - Просветни гласник, број 15/2018, 18/2018, 3/2019, 3/2020, 6/2020, 17/2021, 16/2022, 13/2023 и 14/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења географије је да ученик изучавањем географских објеката, појава и процеса у природном и друштвеном окружењу и међусобној повезаности са	Човек и географија	Ширење географских хоризоната и велика географска открића. Одговорност човека према планети Земљи.	- повеже постојећа знања о природи и друштву са географијом као науком; - повеже географска знања о свету са историјским развојем људског	Применом разноврсних метода уз операционализацију исхода приближити ученицима значај географије, њену поделу на дисциплине и предмет проучавања.	1

њима развије одговоран однос према себи, природи и будућности планете Земље.	Васиона	Васиона, галаксија, Млечни пут, звезде, сазвежђа. Сунчев систем: Сунце, планете, сателити, Месец, месечеве мене, астероиди, комете, метеори.	друштва и научно-техничкимпрогресом; – на примеримапока жезначајучењагеографијезасвакодневни живот човека; – разликујеодговорно однеодговорног понашањачовекап ремапри- родним ресурсима и опстанку живота на планетиЗемљи; – разликује појмове васиона, галаксија,	Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са математиком, историјом уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања и вештине које се односе на васиону, њено практично коришћење и начине орјентисања у простору.	4

	Планета Земља	3.1.Облик Земље и структура њене површине	Облик и димензије Земље, распоред копна и воде на Земљи Сила Земљине теже, глобус, екватор, полови.	Млечни пут, Сунчевсистем, Земља; - објаснииприкаже структуруСунчев огсистемаиположајЗемљеу њему; - разликује небеска тела и наводи њиховекарактеристике; - одредиположајМесецауодносунЗемљуи именујемесечеве мене; - помоћу глобуса опиши облик Земљеинаведед окачео њеномо облик у; - помоћукартеопиши распоредкопнаи воденаЗемљиинаведе нази- ве континенатаи океана; - примерима објасни деловање Земљине теже на географскимотач; - разликује и објасни Земљина кретања и њиховепоследике; - повеже смер ротације са сменом дана и ноћи; - повеже нагнутост земљине осе са различитом осветљеношћу	Операционализацију м исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са историјом и математиком, , ученици се упознају са обликом и површином Земље, распоредом водених и копнених површина.	2
		3.2. Земљина кретања	Ротација Земље и последица ротације: смена обданице и ноћи, при- видно кретање Сунца, локално време. Револуција Земље и последице револуције: неједнака дужина обданице и ноћи током године, смена годишњих доба, календар, топлотни		Операционализацију м исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са историјом и математиком, , ученици се упознају са Земљиним кретањима и последицама тих	5

		појасеви. 3.3. Унутрашња грађа Земље и рељеф Постанак и унутрашња грађа Земље, литосферне плоче: кретање плоча, промена положаја континената. Вулканизам и земљотреси: елементи, настанак, зоне појава у свету и Србији, последице и шта радити у случају земљотреса. Стене: магматске, седиментне, метаморфне. Постанак рељефа процесима набирања и раседања, планине, низије, надморска и релативна висина. Обликовање рељефа дејством воде (радом река, таласа, леда, раста-рање стена) и ветра. Човек и рељеф (позитивни и	повр-шине Земље; - повеже револуцију Земље са сменом годишњих доба на северној и јужној полулопти и појавом топлотних појасева; - разликује деловање унутрашњих сила (сила Земљине тежине, унутрашња топлота Земље); - разликује основне унутрашње грађе Земље; - наведе спољашње силе (ветар, вода) Земље; - помоћу карте и цртежа опише начине и последице кретања литосферних плоча (вулканизам, земљотреси, набирање и раседање); - разликује хипоцентар и епицентар и наведе турсне	кретања. Операционализација м исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међу предметним повезивањем са историјом, математиком, ликовном културом, ученици се упознају са унутрашњом грађом Земље, кретањем литосферних плоча, елементима вулкана и земљотреса, стенама, рељефом.	9

			негативни утицаји).	зоне у свету иу Србији; - наведе поступке које ће предузети за време земљотреса; - опише процес вулканске ерупције и њене последице; - помоћу фотографија или узорка стена разликује основне врстестена, описује њихов настанак и наводи примере за њихово коришћење; - помоћу карте, цртежа и мултимедија објашњава настанак планина и низија и разликује надморску и релативну висину; - разликује ерозивне и акумулативне процесе; - наведе пример деловања човека на промену урбог елемента (бране, насипи, копови); - опише структуру атмосфере; - наведе временске промене које се дешавају у		

				тропосфери(ветрови, падавине, облаци, загревањеваздуха. ..); - разликује појам времена од појма клима; - наведе климатске елементе и чиниоце и основне типове климе; - графички представи и чита климатске елементе(климадијаграм) користећи ИКТ; - користи дневне метеоролошке извештаје и медија план и своје активности у складу са њима; - наводи примере утицаја човека на загађење		
		3.4. Ваздушни омотач Земље	Атмосфера (састав, структура и значај). Време и клима: климатски елементи и појаве (температура, притисак, влажност ваздуха, падавине, облачност, ветар). Климатски чиниоци, основни типови	атмосфере и предвиђа последице таквог понашања; - наводи примере утицаја атмосферских непогода на човека (екстремне температуре и падавине, град,	Операционализацију м исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада, међупредметним повезивањем са математиком, информатиком, ученици се упознају са атмосфером,	6

		климе. Човек и клима (атмосферске непогоде, утицај човека на климу). Светско море и његова хоризонтална подела, својства морске воде (сланост, температура, боја, провидност), кретање морске воде (тала- си, цунами, плима и осека, морске струје). Воде на копну: подземне воде и извори, реке, језера и ледници. Човек и вода – поплаве и бујице, заштита вода од загађења.	гром,олуја); - уочаваиразликује нагеографскојкарт иокеане,већамора, заливеи мореузе; - наведе и опише својства морскеводе; - помоћу карте прави разлику између речне мреже и речногслива; - наведе и опише елементе реке (извор, ушће, различити падовина речномтоку); - разликује типове језерских басена према начинупостанка; - наведеузроке настанкапопла ваибујицаиобја снипоследиче њиховогдејств а; - наведе поступке које ће предузети за време поплаве и наконње; - наведепримереути цајачовеканазагађи вањеводаипредвиђа после- дице таквогпонашања; - помоћу карте повеже климатске	временским (климатским) елементима, климатским факторима, типовима климе. Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада, међупредметним повезивањем са историјом и математиком, ликовномкултуром, информатиком, ученици се упознају са поделом Светског мора, својствима морске воде, кретањем морске	6

				услове сараспрострање ношћу живог света на Земљи; – помоћу карте на деприродне зоне и карактеристичан живи свету њима; – опише утицај човека на изумирање одређених биљних и животињ- ских врста; наведе примере за заштиту живог света на Земљи.	воде, површинским и подземним водама на Земљи.	
		3.6. Биљни и животињски свет на Земљи	Распростирање биљног и животињског света на Земљи. Угроженост и заштита живог света.		Операционализација и исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада, међупредметним повезивањем са математиком, информатиком, ученици се упознају са биљним и животињским светом на планети Земљи.	3

Укупан број часова: 36

Оцену одличан (5) добија ученик који:

- у потпуности показује способност трансформације знања и примене у новим ситуацијама;
- лако логички повезује чињенице и појмове;
- самостално изводи закључке који се заснивају на подацима;
- решава проблеме на нивоу стваралачког мишљења и у потпуности критички расуђује;

Оцену врло добар (4) добија ученик који:

- у великој мери показује способност примене знања и логички повезује чињенице и појмове;
- самостално изводи закључке који се заснивају на подацима;
- решава поједине проблеме на нивоу стваралачког мишљења и у знатној мери критички расуђује;

Оцену добар (3) добија ученик који:

- у довољној мери показује способност употребе информација у новим ситуацијама;
- у знатној мери логички повезује чињенице и појмове;
- већим делом самостално изводи закључке који се заснивају на подацима и делимично самостално решава поједине проблеме;
- у довољној мери критички расуђује;

Оцену довољан (2) добија ученик који:

- знања која је остварио су на нивоу репродукције, уз минималну примену;
- у мањој мери логички повезује чињенице и појмове и искључиво уз подршку наставника изводи закључке који се заснивају на подацима;

Недовољан (1) добија ученик који:

- знања која је остварио нису ни на нивоу препознавања и не показује способност репродукције и примене;
- не изводи закључке који се заснивају на подацима;
- критички не расуђује;– понекад је самосталан у решавању проблема и у недовољној мери критички расуђује;

Напомена: Све евентуалне корекције програма наставе и учења биће праћене и евидентиране кроз месечне планове и дневне припреме или на неки други одговарајући начин у складу са природом корекције.

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА

Биологија, Историја, Математика, Информатика и рачунарство, Физичко и здравствено васпитање, Ликовна култура

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА Наставни програм географије који је пред вама представља програм оријентисан на исходе. Суштинска промена овог програма, у односу на претходни, је у томе да је он оријентисан на процес учења ученичка постигнућа, а не на наставне садржаје. Исходи дефинисани програмом представљају ученичка постигнућа и као такви су основна водиља наставнику који креира наставу и учење. Наставни програм је тематски конципиран. За сваку област/тему дати су садржаји. Како је сада у први план стављен исход, а не садржај предмета, наставни садржаји дати у програму представљају само препоручене садржаје наставнику. Наставник је креатор наставе и учења и он има пуну слободу у планирању, осмишљавању и коришћењу садржаја којима ће остварити дефинисане исходе. Исходи су искази о томе шта ће ученици знати, разумети и умети да ураде након обрађене наставне области/теме, односно на основу знања која граде учећи географију. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз три програмске области овог предмета. Главна карактеристика наставе усмерене на достизање исхода је учење у школи током којег наставник треба да обезбеди услове у којима ће ученик учити: смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем онога што учи са оним што је већ учио из географије и других предмета; проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; предвиђањем последица; кооперативно: кроз рад и сарадњу са ученицима и наставником, кроз дискусију и размену мишљења користећи све расположиве изворе знања.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи (глобални) план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три

нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само најбољи ученици да достигну. На овај начин постиже се индиректна веза са образовним стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Јако је важно да при планирању за конкретан час наставник, поред својих, испланира и активности ученика. фази планирања наставе и учења треба имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Акценат наставе географије у петом разреду је да ученик увиди значај изучавања географије за њега лично и да изучавањем предвиђених наставних области развије знања, вештине, ставове и вредности за одговоран однос према себи, природи и будућности планете Земље. Програм се ослања на савремена достигнућа и перспективе развоја географске науке, корелативан је и примерен интересовањима и развојним способностима ученика. Он уважава дефинисане стандарде постигнућа за овај предмет за крај основног образовања и васпитања, као и међупредметне компетенције. Програмску структуру чине три области: Човек и географија, Ваздух и Планета Земља. На првом наставном часу наставник уводи ученике у наставни предмет, односно, упознаје ученике са значајем географије, не улазећи у терминологију географских дисциплина. На овом часу је потребно помоћи ученицима да повежу постојећа знања о природи и друштву са географијом као науком. Заједно са ученицима навести примере и разлоге зашто се изучава географија. Такође је потребно упознати ученике са садржајем наставног програма и дати им јасна упутства за рад. Програмску област Ваздух и Ваздух чине најосновнија математичко-географска и астрономска знања о ваздуху, Сунчевом систему, облику и величини Земље, њеном положају у ваздуху и о небеским телима Сунчевог система. Кроз ову наставну област потребно је информисати ученике о основним карактеристикама осталих небеских тела, без фактографских података о планетама: величина, удаљеност до Земље и слично. Препоручује се наставнику, ако има могућности, да са ученицима посети Планетаријум и Народну опсерваторију у Београду и да за време већних ноћи у локалној средини покаже ученицима видљива сазвежђа и оријентацију помоћу звезде Северњаче. Трећу програмску област Планета Земља чине садржаји физичке географије и разврстани су у шест тема. Посебан значај имају исходи који се односе на облик и величину Земље и распоред континената и океана. За достизање исхода предвиђених овом темом најбоље је користити демонстративно-илустративне методе и методе експеримента уз употребу модела Земљеглобуса и географске карте. Имајући у виду оријентацију програма предмета и његов фокус на развијање функционалних знања ученика, географска карта и њено коришћење током

просеца учења и подучавања је обавезна. Упознавање ученика са картом и са основним појмовима картографске писмености према наставном програму започиње у првом циклусу основног образовања и васпитања и представља основу развијања функционалних знања. Зато треба радити на даљем унапређивању сналажења ученика на карти током петог разреда, што представља основу за касније изучавање картографског градива у шестом разреду. За ученике овог узраста посебно може бити тешко разумевање Земљине ротације, револуције и последица ових кретања. Због тога је потребно посебну пажњу посветити обради и утврђивању ових садржаја. Наставнику се препоручује примена очигледних наставних средстава (глобус, батеријска лампа, телуријум, видео записи, анимације...) и демонстративно-илустративне методе и методе експеримента како би се могао постићи висок степен разумевања и достизања предвиђених исхода. То ће бити предуслов за касније усвајање низа других појмова који су у вези са сменом обданице и ноћи, сменом годишњих доба, формирањем климатских појасева, односно свих појмова који су у вези са временом и климом и уопште, појавама и процесима у атмосфери, као и у хидросфери и биосфери. При обради наставних садржаја Револуција Земље и Топлотни појасеви треба објаснити термине, као што су екватор, Гринич, северни и јужни повратник и северни и јужни поларник. Не треба улазити у терминологију географске ширине, дужине и часовних зона, јер ће то бити предмет изучавања у шестом разреду. Наставна област Планета Земља има посебан значај јер у оквиру ње ученици упознају објекте, појаве процесе, гранске и међугранске везе, као и посебне физичко-географске законитости. Акценат треба ставити на достизање исхода који се односе на функционално знање ученика (како се понашати у случају земљотреса, екстремних температура, атмосферских непогода, бујица и поплава...) и треба навести примере позитивног и негативног деловања човека на природу. Природна средина је у суштини сплет тесно повезаних и међусобно условљених компонената које представљају јединствену целину. Имајући у виду нарушавање равнотеже у природној средини, потребно је указивати на превенцију и на заштиту природе. Потребно је код ученика развијати одговорност о очувању биљних и животињских врста и рационалном коришћењу природних ресурса као услову опстанка на Земљи. Један од значајних исхода петог разреда је да се од ученика очекује да опише одговорност коју човек има према планети Земљи, планети коју настањујемо. Препорука је да се прилом планирог излета ученици упознају са објектима геонаслеђа и развију правилне ставове о његовом значају и очувању. Поједини препоручени садржаји могу бити тешки и апстрактни ученицима, па се зато препоручује задржавање на основним појмовима, појавама и процесима уз обилато коришћење дидактичког материјала разноврсних метода рада. Једна од основних вештина која се препоручује је правилно географско посматрање и уочавање природних објеката, појава и процеса у локалној средини чиме се подстиче природна радозналост деце, самостално истраживање и њихова правилна интерпретација. Садржаји физичке географије дају могућност стицања знања, вештина и навика коришћењем статистичког материјала који је систематизован у табелама, као и руковањем различитим мерним инструментима, регистрањем и обрадом података које они показују. Предлаже се, уколико за то има могућности да за обраду података ученици користе ИКТ. На овај начин повезују се и интерпретирају квантитативни показатељи и

утврђују узрочнопоследичне везе и односи. У оквиру ове теме сви физичко-географски објекти, појаве и процеси не могу се потпуно обрадити, што и није циљ овог наставног програма.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања ученика је у функцији развоја ученика у достизању исхода. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на то ће се процењивати његов даљи ток напредовања. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. У ту сврху, сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. Наставник треба да подржи саморефлексију (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) и подстицање саморегулације процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања и планирања како да их остваре. Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење остваривања прописаних циљева, исхода и стандарда постигнућа ученика у току савладавања школског програма. Ученик се оцењује на основу усмене провере постигнућа, писмене провере и практичног рада. Ученик се оцењује и на основу активности и његових резултата рада: писању и излагању презентација, различитим облицима групног рада, рад на пројектима и сл. Критеријуми бројчаног оцењивања (сумативно оцењивање) су дефинисани Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Од ученика не захтевати меморисање фактографског и статистичког материјала како би знања била применљива, а ученици оспособљени да сами истражују и анализирају одређене географске објекте, појаве и процесе. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад.

Предмет:	Математика				
Разред:	Шести				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	88/17 и 27/18				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
			Ученик ће бити у стању да:		
Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине удаљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.	ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ И ДЕЉИВОСТ	Својства операција сабирања, множења, одузимања и дељења у скупу N_0 . -Дељење са остатком у скупу N_0 (једнакост $a=bq+r$, $0 \leq r < b$). -Својства дељивости; чиниоци и садржаоци природног броја. -Дељивост са 2, 5 и декадним јединицама. -Дељивост са 4 и 25. -Дељивост са 3 и 9. -Скупови и скуповне операције: унија, пресек и разлика. -Прости и сложени бројеви. Ератостеново сито -Растављање природних бројева на просте чиниоце. Заједнички делилац и највећи заједнички делилац.	израчуна вредност једноставнијег бројевног израза и реши једноставну линеарну једначину или неједначину (у скупу природних бројева) - реши једноставан проблем из свакодневног живота користећи бројевни израз, једначину или неједначину - примени правила дељивости са 2, 3, 4, 5, 9, 25 и декадним јединицама - разликује просте и сложене бројеве и растави број на просте чиниоце - одреди и примени НЗС и НЗД - изводи скуповне операције уније, пресека, разлике и правилно употребљава одговарајуће скуповне ознаке - правилно користи речи и, или, не, сваки у математичко-логичком	овити својства скупова N и N_0 (претходник иследбеник) и подсетити се придруживања бројева тачкама бројевне полуправе -Кроз разноврсне задатке са изразима, једначинама и неједначинама из свакодневног живота, наставити са изграђивањем појмова бројевни израз, променљива, израз с променљивом и придруживање, користећи при томе и термине израз, формула, исказ. -Уочавати примере једноставнијих (функцијских) зависности у разним областима При томе је важно коришћење дијаграма и табела -Увести дељење са остатком -Правила дељивости декадним јединицама и бројевима 2, 5, 4 и 25 увести тако да ученици сами откривају	34

		Еуклидов алгоритам за налажење НЗД. Веза између НЗД и НЗС	смисл	законитости и активно се укључују у процес истраживања и учења, док за правила дељивости са 3 и 9 треба ученике добро изабраним примерима водити до правила. -На конкретним примерима подскупова N_0, увести различите начине записивања скупова уз увођење појма празног скупа и бесконачног скупа, скуп, елементи, подскуп, једнакост скупова, празан скуп, са одговарајућим знацима; скуповне операције. Коришћењем примера из текућих садржаја, изграђивати математички језик и уносити прецизност у изражавању. -На подесним примерима илустровати математичко логичку употребу речи: сваки, неки, или, и, не, следи (ако...онда). -Увести појмове простог и сложеног броја, објаснити поступак Ератостеновог сита и поступак растављања природних бројева на просте чиниоце и одређивања највећег заједничког делиоца и најмањег заједничког садржаоца, Еуклидов алгоритам (на конкретним примерима) и везу између НЗД и НЗС, и оспособити ученике за

			њихови примену у проблемским задацима.	
ОСНОВНИ ПОЈМОВИ ГЕОМЕТРИЈЕ -	Тачке и праве; односи припадања и распореда. -Однос правих у равни; паралелност. -Мерење дужине и једнакост дужи. -Кружница и круг. -- Кружница и права. -Преношење и надовезивање дужи. -Централна симетрија. -Вектор и транслација.	анализира односе датих геометријских објеката и запише их математичким писмом - опише основне појмове у вези са кругом (центар, полупречник, тангента, тетива) и одреди положај тачке и праве у односу на круг - нацрта праву паралелну датој правој користећи геометријски прибор - упореди, сабира и одузима дужи, конструктивно и рачунски - преслика дати геометријски објекат централном симетријом и транслацијом - правилно користе геометријски прибо	Главни циљ теме јесте да успостави природни прелаз на више нивое разумевања геометрије, са нивоа <i>визуелизације</i> (на коме су базирани садржаји геометрије у првом циклусу), на нивоа <i>анализирања</i> и <i>апстракције</i> (одн. <i>неформалне</i> <i>дедукције</i>). -Ученици усвајају елементе дедуктивног закључивања (правилно формулисање тврђења; комбинаторно размишљање. -Полазећи од појмова <i>тачке</i> и <i>праве</i> и односа <i>припадања</i> и <i>распореда</i> увести појам дужи и појам полуправе и начине њиховог обележавања. -Разматрати однос две праве у равни; заједно са овом чињеницом показати цртање праве паралелне датој правој кроз тачку која јој не припада. Као посебно важне области (заједно са границом) истаћи <i>троуглове</i> и <i>паралелограме</i> и начине њиховог означавања. -Објаснити практичан значај стандарних јединица мере и потребу за деловима јединице	17

				мере. -Увести појмове: кружница, круг, центар, полупречник, пречник, лук, тетива и тангента. Однос две кружнице, односно два круга разматрати на конкретним примерима и задацима. -Централном симетријом пресликавати тачке, дужи, кружнице, троуглове, квадрате и правоугаонике. Истаћи основне особине централне симетрије и повезати их са особинама паралелограма. -Увести појмове усмерених дужи и вектора Транслацијом („паралелним преношењем“) пресликавати тачке, дужи, кружнице, троуглове, квадрате и правоугаонике и остале једноставне фигуре	
	УГАО	-Угао, централни угао; једнакост углова. -Надовезивање углова (суседни углови, конструктивно упоређивање, сабирање и одузимање углова). -Упоредни углови; врсте углова. -Мерење углова,	идентификује врсте и опише својства углова (суседни, упоредни, унакрсни, углови на трансверзали, углови са паралелним крацима) и примени њихове узајамне односе - нацрта праву нормалну на дату праву користећи геометријски прибор - измери дати угао и нацрта угао	Угаону линију увести као унију две полуправе са заједничким почетком. Истаћи разлику између конвексне и неконвексне области. Угао увести као унију угаоне линије и једне од поменутих области, али даља разматрања ограничити само на конвексне углове. Увести и означавање углова малим словима грчког алфавета.	24

		сабирање и одузимање мере углова. -Угао између две праве; нормалне праве; унакрсни углови. -Углови на трансверзали. -Транслација и углови	задате мере - упореди, сабере и одузме углове рачунски и конструктивно - реши једноставан задатак применом основних својстава паралелограма (једнакост наспрамних страница и наспрамних углова)	Користећи се механичким моделима (кретање клатна, лепеза и сл.) мотивисати придруживање кружних лукова (и одговарајућих тетива) угловима. Једнаке углове увести као углове чије су одговарајуће тетиве у круговима једнаких полупречника једнаке. На ово објашњење надовезати конструктивно преношење углова помоћу шестара и лењира, а затим и конструктивно упоређивање, сабирање и одузимање углова. Развити код ученика вештину мерења и цртања угла помоћу угломера. Повезати једнакост углова са једнакошћу њихових мера. Увести делове степена (минуте и секунде) и поступке сабирања и одузимања мера углова. Објаснити једнакост унакрсних углова и увести нормалност правих. Ученике треба оспособити да цртају нормалу на праву из дате тачке употребом троугаоног лењира, а након истицања нормалности тангенте и одговарајућег полупречника, и за цртање тангенте на кружницу у задатој тачки кружнице. Објаснити шта се подразумева под растојањем тачке од праве. Под углом између правих

			које нису међусобно нормалне подразумевати одговарајући оштар угао. Истаћи углове које образује трансверзала две паралелне праве. Када трансверзала није нормална на паралелним правама, добијене углове поделити на оштре и тупе и истаћи да су сви углови исте врсте међусобно једнаки. Обновити једнакост наспрамних страница паралелограма, и извести једнакост наспрамних углова паралелограма. Објаснити шта се подразумева под растојањем између две паралелне праве. Истаћи односе углова са паралелним крацима	
4. РАЗЛОМЦИ	-Појам разломка облика a/b ($a, b \in \mathbb{N}$). -Придруживање тачака бројевне полуправе разломцима. -Проширивање, скраћивање и упоређивање разломака. -Децимални запис разломка и преводјење у запис облика a/b ($b \neq 0$). Упоредивање бројева у децималном запису. -Заокруљивање	прочита, запише, упореди и представи на бројевној полуправој разломке у оба записа и преводи из једног записа у други - одреди месну вредност цифре у запису децималног броја - заокругли број и процени грешку заокруљивања; - израчуна вредност једноставнијег бројевног израза и реши једноставну линеарну једначину и неједначину - реши једноставан проблем из свакодневног живота користећи бројевни израз, линеарну једначину или неједначину	На почетку увести појмове правога односно неправог разломка, као и мешовитог броја. Претварање мешовитог броја у неправи разломак и обрнуто, повезати са поступком дељења са остатком. -Геометријску интерпретацију ненегативних рационалних бројева уводимо помоћу бројевне полуправе. Примери за то треба да буду разноврсни, имениоци	55

		бројева. -Основне рачунске операције с разломцима (у оба записа) и њихова својства. Изрази. -Једначине и неједначине у скупу разломака. -Примене разломака (проценти, аритметичка средина, размера). Основна неједнакост $p < (p+q)/2 < q$	- одреди проценат дате величине - примени размеру у једноставним реалним ситуацијама - примени аритметичку средину датих бројева - сакупи податке и прикаже их табелом и кружним дијаграмом и по потреби користи калкулатор или расположиви софтвер	разломака не треба да буду већи од 10. Бројевна полуправа се може користити и за упоређивање разломака. -Проширивање и скраћивање разломака уводити на основу особине количника да се он не мењакада се и дељеник и делилац помноже, односно поделе истим бројем различитим од нуле. Скраћивање разломка до несводљивог повезати са познатим поступком налажења највећег заједничког делиоца бројиоца и имениоца. -Упознати ученике са различитим начинима упоређивања разломака. -Увођење децималног записа разломка и њихово приказивање на бројевној полуправој повезати са примерима из свакодневног живота. Превођење разломака у децимални запис започети са разломцима који се могу свести на децималне разломке, а након тога увести и појам периодичног децималног записа. -Сабирање и одузимање разломака увести свођењем на заједнички именилац. Пре дељења разломака упознати ученике са појмом реципрочне вредности разломка и природног броја. -Код сабирања, одузимања и

				множења децималних бројева користити аналогију са извођењем истих операција са природним бројевима. Код дељења увести прво дељење децималног броја природним, а након тога, кроз добро одабране примере, показати како се дељење децималних бројева своди на претходни случај. - Код израза се треба задржати на примерима који нису сувише сложени, јер је циљ увежбавање извођења рачунских операција и примена њихових особина. Приликом обраде једначина и неједначина треба се задржати на једноставнијим примерима и користити аналогију са решавањем једначина и неједначина у скупу природних бројева. - Веома важан део ове теме су проблемски – текстуални задаци у којима се користе разломци и децимални запис разломака, помоћу којих се подстиче развој логичког начина мишљења. Могу се обрадити и разни проблеми из свакодневног живота, нпр. планирање кућног буџета којим се, поред увежбавања операција са децималним записом бројева, ствара и основа за развој финансијске писмености. - У делу који се односи на

				примену, потребно је ученике оспособити да процентни запис разломка, аритметичку средину и размеру повежу са проблемима из свакодневног живота. -Увођење процентног записа разломка пожељно је обрадити кроз визуелне представе на дијаграмима и кроз ситуације у којима се проценат појављује, као што су израчунавања снижења или поскупљења неког производа. -Аритметичку средину је пожељно обрадити и вежбати на конкретним примерима (оцене у дневнику, спорт, кроз истраживачке задатке и сл.). -Важно је правилно формирање и разумевање појма размере. Оспособити ученике за њено коришћење у пракси: при цртању и читању разних планова и графикана; при одређивању растојања; при решавању проблема поделе у датој размери и при повећавању и смањивању слика. Обраду овог градива подредити практичном циљу, уз повезивање с већ упознатим садржајима математике и других предмета.	

			. Резултате истраживања ученици треба да представљају графички и на тај начин стекну осећај за упоређивање разломака у различитим записима	
ОСНА СИМЕТРИЈА	Осна симетрија у равни и њене особине. Оса симетрије фигуре. Симетрала дужи и конструкција нормале. - Симетрала угла	Идентификује оносиметричну фигуру и одреди њену осу симетрије - симетрично преслика тачку, дуж и једноставнију фигуру користећи геометријски прибор - конструише симетралу дужи, симетралу угла и примењује њихова својства -конструише праву која је нормална на дату праву или паралелна датој прав	Код увођења појма осне симетрије од велике важности су: примери који се ученицима дају на непосредно посматрање и експериментисање и питања која ученицима постављамо како би дошли до њихових основних представа о најважнијим карактеристикама осне симетрије. Примере са осном симетријом започети на квадратној мрежи са осама симетрије које су идентичне са линијама мреже, са циљем да ученици самостално дођу до основних особина осне симетрије, а затим прећи на примере без квадратне мреже. Осноm симетријом пресликавати тачку, дуж, круг, троугао, квадрат и правоугаоник, а приликом цртања користити геометријски	13

			прибор. Појам оносиметричне фигуре се такође усваја интуитивно, што значи да се низом примера указује да постоје фигуре које имају једну или више оса симетрија и фигуре које немају ту особину. Ученике научити да користећи геометријски прибор, конструишу симетралу дужи, симетралу угла, нормалу из тачке на праву и примене њихове особине у проблемским задацима	
Програмом предвиђених 8 часова за израду и исправку писмених задатака, Ови часови су издвојени јер по правилу не припадају једној од наставних области, на њима се систематизује знање из више наставних области.				

Укупан број часова:144

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА

Информатика и рачунарство

Техника и технологија

Српски језик и књижевност

Матерњи језик

Географија

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Основне карактеристике програма математике су: усклађеност са програмом математике за први циклус основног образовања и васпитања, логичка повезаност садржаја и настојање, где год је то могуће, да садржаји претходе садржајима других предмета у којима се примењују. При избору садржаја и писању исхода за предмет математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања.

Садржаји програма представљају основу за остваривање исхода, јер је њима обухваћено све оно што ученик треба да изгради на нивоу знања, које представља основни услов за остваривање исхода.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење. Предлог за реализацију програма Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање и систематизацију градива).

Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима. Природни бројеви и дељивост (34; 16+18) Основни појмови геометрије (17;7+10) Угао (17;7+10) Разломци (55; 23+32)

Осна симетрија (13; 5+8) наставном програму су садржаји појединих тема подељени на два или три дела, због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје. Предложени редослед реализације тема: Природни бројеви и дељивост – први део; Основни појмови геометрије; Природни бројеви и дељивост – други део; Разломци – први део; Угао; Разломци – други део; Осна симетрија; Разломци – трећи део. Предложена подела тема и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела. Напомена: за реализацију 4 писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да оствари исходе, које методе и технике да примени, као и које активности ће за то одабрати. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање који одговарају активностима планираним за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за друге потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљ коме се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода. При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче, организује и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака. На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Природни бројеви и дељивост – Ова тема представља природну везу са градивом првог циклуса и у оквиру ње треба проширити и продубити знања која су ученици раније стекли. Обновити својства скупова N и N_0 (претходник или следбеник) и подсетити се придруживања бројева тачкама бројевне праве. Кроз разноврсне задатке са изразима, једначинама и неједначинама из свакодневног живота, наставити са изграђивањем појмова бројевни израз, променљива, израз с променљивом и придруживање, користећи при томе и термине израз, формула, исказ. Код једначина и неједначина

задржати се на једноставнијим облицима, у циљу усвајања концепта решавања датог проблема. Уочавати примере једноставнијих (функцијских) зависности у разним областима (придруживање по датом правилу бројева – бројевима, бројева – дужима, бројева – површинама и др.). При томе је важно коришћење дијаграма и табела (дијаграм тока алгорита, табела резултата неког пребројавања или мерења др). У овом делу треба користити и примере са геометријским облицима, у којима се појављује зависност међу величинама. делу који се односи на дељивост, подсетити ученике да дељење у скупу природних бројева без остатка није увек могуће. Увести дељење са остатком, једнакост $a=bq+r$, $0 \leq r$.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе треба да буде и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес треба започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабровати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета.

Предмет:	Информатика и рачунарство				
Разред:	Пети				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	15/2018, 18/2018, 3/2019.				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Информатике и рачунарства је оспособљавање ученика за управљање информацијама, безбедну комуникацију у дигиталном окружењу, производњу дигиталних садржаја и креирање рачунарских програма за решавање различитих проблема у друштву којесе развојем дигиталних технологија брзо мења.	ИКТ	Предмет изучавања информатике и рачунарства. ИКТ уређаји, јединство хардвера и софтвера. Подешавање радног окружења. Организација података. Рад са сликама. Рад са текстом. Рад са мултимедијом. Рад са презентацијама.	-наведе примену информатике и рачунарства у савременом животу -правилно користи ИКТ уређаје -именује основне врсте и компоненте ИКТ уређаја -прави разлику између хардвера, софтвера и сервиса -прилагоди радно окружење кроз основна подешавања -креира текстуални документ и примени основне акције едитовања и форматирања (самостално и сараднички) -креира дигиталну слику и примени основне акције едитовања и форматирања (самостално и сараднички) -примени алате за снимање и репродукцију	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са математиком, техником и технологијом, енглеским језиком ученици се упознају са дигиталним уређајима и програмима, подешавањем радног окружења, управљањем дигиталним документима, радом са сликама, текстом и мултимедијалним презентацијама.	14(7+7)

			аудио и видео записа -креира мултимедијалну презентацију и примени основне акције едитовања и форматирања(самостално и сараднички) -сачува и организује податке -разликује основне типове датотека.		
	Дигитална писменост	Употреба ИКТ уређаја на одговоран и сигуран начин. Правила безбедног рада на интернету. Претраживање интернета, одабир резултата и преузимање садржаја. Заштита приватности личних података. Заштита здравља, ризик зависности од технологије и управљање временом.	-реагује исправно када дође у потенцијално небезбедну ситуацију у коришћењу ИКТ уређаја - доводи у везу значај правилног одлагања дигиталног отпада и заштиту животне средине -разликује безбедно од небезбедног, пожељно од непожељног понашања на интернету -реагује исправно када дође у контакт са непримереним садржајем или са непознатим особама путем интернета -приступа интернету, самостално претражује, проналази информације у дигиталном окружењу и преузима их на свој	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са математиком, техником и технологијом, енглеским језиком ученици се упознају са употребом ИКТ уређаја, интернет сервисима, безбедним радом на интернету, претраживањем интернета, заштитом приватности података и ауторских права, заштитом здравља од прекомерне употребе технологије.	5 (4+1)

			уређај -информацијама на интернету приступа критички -спроводи поступке за заштиту личних података и приватности на интернету -разуме значај ауторских права -препознаје ризик од зависности од технологије и доводи га у везу са својим здрављем -рационално управља временом које проводи у раду са технологијом и на интернету.		
	Рачунарство	Увод у логику и скупове: унија, пресек, разлика; речи „и“, „или“, „не“, „сваки“, „неки“, „ако...онда“. Увод у алгоритме аритметике: писмено сабирање, множење, дељење с остатком, Еуклидов алгоритам. Увод у тему програмирања. Радно окружење изабраног софтвера за визуелно програмирање.	-изводи скуповне операције уније, пресека, разлике и правилно употребљава одговарајуће скуповне ознаке -схвати математичко-логички смисао речи „и“, „или“, „не“, „сваки“, „неки“, израза „ако онда“ -зна алгоритме аритметике (сабирања, множења, дељења с остатком, Еуклидов алгоритам) и интерпретира их	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са математиком, техником и технологијом, енглеским језиком ученици се упознају са скуповним операцијама и логичким везницима, алгоритмима аритметике, алгоритмом, радним окружењем софтвера за визуелно програмирање, математичким	15 (10+5)

		Алати за рад са графичким објектима, текстом, звуком и видеом. Програм – категорије, блокови наредби, инструкции. Програмске структуре (линијска, циклична, разграната).	алгоритамски -наведе редослед корака у решавању једноставног логичког проблема -креира једноставан рачунарски програм у визуелном окружењу -сврсисходно примењује програмске структуре и блокове наредби -користи математичке операторе за израчунавања -објасни сценарио и алгоритам пројекта -анализира и дискутује програм -проналази и отклања грешке у програму	операторима, блоковима наредби, програмима, програмским структурама (линијска, циклична, разграната).	
	Пројектни задатак	Фазе пројектног задатка од израде плана до представљања решења. Израда пројектног задатка у групи укорелацији са другим предметима. Представљање резултата пројектног задатка.	-сарађује са осталим члановима групе у одабиру теме, прикупљању и обради материјала у вези са темом, формулацији и представљању резултата и закључака -одабира и примењује технике и алатке у складу са фазама реализације пројекта -наведе кораке и опише поступак решавања пројектног задатка -вреднује своју улогу у	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са математиком, техником и технологијом, енглеским језиком ученици се упознају са фазама пројектног задатка и начином вредновања.	2 (0+2)

			групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен -поставља резултат свог рада на интернет, ради дељења са другима, уз помоћ наставника.		

Укупан број часова: 36

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА

Сви предмети

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставног предмета информатика и рачунарство, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по спиралном моделу и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи говоре о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи овај предмет. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у три тематске целине: ИКТ, Дигитална писменост и Рачунарство. У настави оријентисаној на постизање исхода потребно је уважити стечене дигиталне вештине ученика. У планирању и припремању наставе, наставник полази од исхода које треба остварити и планира, не само своје, већ, превасходно активности ученика на часу. Наставник треба да буде више оријентисан ка менторској улози, а мање ка предавачкој. Потребно је да наставник програмске исходе, који треба да се достигну до краја петог разреда, разложи на исходе – кораке за сваки час, било да се ради о часовима обраде или утврђивања, а које треба да оствари сваки ученик. Такође, треба да за сваки час планира и припреми средства и начине провере остварености пројектованих исхода. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама из разредног већа због успостављања корелација међу предметима. Потребно је радити на развоју алгоритамског начина мишљења у поступку решавања проблема и задатака, развоју логичког мишљења и изградњи личних стратегија за учење уз примену ИКТ-а. Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је активности осмислити тако да укључују практичан рад, уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и са другим предметима. Пожељно је да планиране активности на часу прати сажето и јасно упутство ученику за реализацију задатка, уз демонстрацију поступка. Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност, односно да се кроз дискусију са ученицима одаберу најадекватнији алати, концепти и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, истрајност, аналитичност, самосталност у раду и спремност на сарадњу. Достижање дефинисаних исхода може се остварити уз одређени степен слободе наставника како у избору метода рада, програмских алата и технологија (рачунар, дигитални уређај...), тако и у редоследу и динамици реализације елемената различитих тематских области. На интернету се могу се наћи примери добре праксе који се, уз прилагођавање условима рада и поштовањем ауторских права, могу користити. С обзиром да је настава овог предмета теоријско-практичног карактера изводи се са половином одељења, један час недељно, у рачунарском кабинету/дигиталној учионици. Информационо-комуникационе технологије (9) Реализацију ове тематске целине започети навођењем примера примене ИКТ-а. Мотивисати ученике да дискутују о могућности примене ИКТ-а из њихове перспективе, да опишу искуства у коришћењу дигиталних

уређаја и наведу оно шта је њима важно код дигиталних уређаја: добар звук, боља фотографија, интернет, игре, запажања како њихови родитељи користе ИКТ уређаје и слично. Ученике информативно упознати са предметом изучавања информатике и рачунарства и то навођењем примера који би њима били познати. Објаснити појам информационо-комуникационе технологије (ИКТ). Увести појмове хардвер и софтвер. Навести врсте рачунара и дигиталних уређаја које ученици користе, делове из којих се састоје: тастатура, миш, екран, екран осетљив на додир, кућиште, звучници и сл., наводећи њихову функцију. Дискутовати са ученицима о њиховом искуству са хардвером и ИКТ уређајима. Циљ је да ученици буду у стању да разумеју намену основних делова дигиталних уређаја које користе. Напоменути да у рачунару постоји меморија у којој се памте бројеви којима су описани текст, слика, звук... Показати на примеру како би се нека слика кодирала бројевима. Скренути пажњу на правилно руковање ИКТ уређајима. Појам оперативни систем увести кроз повезивање претходног искуства ученика у коришћењу различитих дигиталних уређаја (кроз дискусију: нпр. који ОС користи мобилни телефон, навести примере: Андроид, Њиндоџс...). Нагласити који оперативни систем користе рачунари на којима ће радити у школи. Описати укратко улогу ОС, нагласити да препознаје и повезује делове рачунара и омогућава да користимо рачунар и друге дигиталне уређаје. На сличан начин увести и појам кориснички програми. Кроз демонстрацију и личну активност ученика, скренути пажњу на правила која важе у кабинету и у раду са рачунарима и опремом (правилно укључивање, пријављивање, коришћење, ођављивање и искључивање рачунара). Увести појам „радна површина” оперативног система (направити паралелу код рачунара и других дигиталних уређаја). Објаснити појмове икона, пречица, трака са задацима (навести елементе и њихову намену). Увести појам „Контролна табла”, појаснити намену и начин покретања. Без улажења у све детаље контролне табле, са ученицима у овом разреду урадити само најосновнија подешавања уређаја (миша, монитора...) и радног окружења (регионална језичка подешавања ОС-а, језик тастатуре СР ћирилица и латиница, јачина звука...). Овде паралелно урадити све активности, према могућностима, и кроз основна подешавања на телефону јер су такви уређаји ученицима блиски. Кроз конкретне примере објаснити појам датотеке и неопходност организације датотека у рачунару: чување и проналажење, премештање или брисање (поменути „Корпу за отпатке”). Дискутовати са ученицима о врстама датотека (текст, бројеви, слике, звук, видео и мултимедија). За креирање, измене, чување и приказивање резултата рада у форми датотека, одабрати доступне корисничке програме (лиценциране или бесплатне), као што су програми за: цртање, обраду текста, израду мултимедијалних презентација, снимање звука и видео-записа помоћу других уређаја (мобилни телефон, камера, микрофон...), репродукцију звука и видео материјала који могу бити инсталирани у рачунару или на „облаку”. Наставник може по својој процени одабрати и друге програме који ће такође утицати на стицање жељеног, функционалног ИКТ знања и вештина у раду са наведеним мултимедијалним елементима. У петом разреду ученик треба да креира и уреди дигиталне слике/цртеже коришћењем расположивих алата изабраног програма (селектовање, копирање, лепљење, промену величине слике, додавање и брисање облика, одсецање дела слике, чување, затварање, проналажење, дораду и чување продукта, као и алате за зумирање, унос

текста, употребу „четкице”, „гумице” и сл.). При раду са текстом применити основне алате за уређивање и обликовање текста (унос текста, додавање, брисање, копирање, селектовање, поравнање, промена фонта, боје, величине слова, уметање слика...). Наглашавати потребу одабира одговарајућег писма (кодног распореда: ћирилица, латиница...) и инсистирати на примени правописа. Увежбати чување и штампање документа. Рад са табелама и сложенијим алатима обрадити у старијим разредима. Паралелно са српском терминологијом поменути и изворне енглеске термине. Снимање звука и видео-записа, сходно могућностима, започети демонстрацијом употребе уређаја: камера, микрофон, звучници, мобилни телефони, итд. Обухватити најосновније технике у процесу снимања (покренити, зауставити, сачувај, обриши) и репродукције (покренити, паузирај, зауставити, пусти од почетка, подеси јачину звука). У вежби чувања аудио/видео записа скренути пажњу на различите типове датотека у конкретном програму (нпр. мп3, мп4, ави, миди...). При изради мултимедијалних презентација применити основне алате за уређивање и обликовање садржаја. У програму за израду мултимедијалних презентација користити раније креиране звучне и видео записе. Прилагодити тип датотеке изабраном програму (користити неки од расположивих програма за конверзију података). Кроз разговор са ученицима и кроз примере развити појам добре презентације и начине представљања (колико је битан садржај а не само форма). Дигитална писменост (5) При реализацији тематске целине Дигитална писменост појаснити ученицима шта значи коришћење ИКТ уређаја на одговоран и сигуран начин, и нагласити да то није обавеза само ИТ стручњака већ свих корисника. Демонстрирати функције антивирусног програма и заштитног зида. Анализирати са ученицима од каквог су материјала направљени ИКТ уређаји, да ли се такви материјали могу рециклирати и на које све начине се могу одлагати дигитални уређаји који нису у употреби, у циљу заштите животне средине. Проверити са ученицима њихова досадашња искуства у коришћењу веб-прегледача (читача, браузера). Разговарати о сајтовима претраживачима и начинима претраге, увести појмове аутор и ауторска права и навести основне лиценце. Претрагу интернета и одабир релевантних страница из приказаних резултата претраге. (Како проналазимо, бирамо и преузимамо информације? Како стварамо (онлајн апликације)? Како размењујемо информације и сарађујемо на интернету?) На унапред припремљеном скупу веб-страница кроз дискусију о процени информација пронађених на интернету (публика којој је сајт намењен, аутор, тачност/прецизност, објективност, актуелност и интернет адреса) подстицати развој критичког мишљења ученика. Упознати ученике са правилима понашања на интернету (енг. Нетикетете). За утврђивање и појашњавање ове теме, организовати квизове и радионице (на теме безбедно – небезбедно, пожељно – непожељно понашање на интернету) као и симулације небезбедних ситуација са акцентом на то како је пожељно реаговати у датим ситуацијама (кроз играње улога и сл.). Једна од активности за ученике, ради повезивања знања, може бити израда текстуалних докумената на тему: Моја правила понашања на интернету, Пет најважнијих правила за безбедан интернет, Како да интернет постане сигурнији за децу, и сл. У корелацији са другим предметима (физичко и здравствено васпитање) велику пажњу посветити томе како уређаји које свакодневно користе (рачунар, телефон, таблет...) могу лоше да утичу на њихово здравље при чему их треба водити ка ситуацијама на које их

родитељи свакодневно подсећају (лоше држање, дуго гледање у екран,...). Посебну пажњу посветити развоју свести код ученика о времену у току дана, утрошеном на рад са технологијом и могућим развојем зависности од технологије. Рачунарство (16) Реализација теме може се започети приказивањем мотивационих филмова о програмирању. Увести појмове: програм и програмирање. Демонстрирати готове анимације и рачунарске игре ради развијања свести и побуђивања мотивације да ученици сами могу да креирају своје игрице. Одабрати пример игрице за анализу (на пример са портала www.whoa.org), као и друге мотивационе материјале из сличних образовних извора) са циљем упознавања ученика са корацима у решавању једноставних проблемских задатака. Увести појам алгоритма при решавању најједноставнијег проблема. Искористити искуство које ученици имају као корисници технологије (рачунара, паметних телефона...) да би се направила јасна веза између процеса програмирања и коначног производа, игрица или анимација. Поред тога, истицати да се кроз учење програмирања и алгоритама, развијају стратегије за решавања животних проблема, сваки задатак који себи постављамо у свакодневном животу се решава корак по корак, тј. алгоритамски. У међупредметној координацији са предметом математика, увести математичко-логичке појмове које леже у основи информатике и рачунарства: скуп, елементи, подскуп, једнакост скупова, празан скуп (са одговарајућим знацима); Венови дијаграми; скуповне операције: унија, пресек, разлика и одговарајуће ознаке; речи: „и”, „или”, „не”, „сваки”, „неки”; одговарајуће логичке везнике и њихову интерпретацију скуповним операцијама и релацијама. Коришћењем примера из текућих садржаја, даље се осмишљава појам скупа, изграђује математичко-информатички језик и уноси прецизност у изражавању. Потребно је на разноврсним примерима користити одговарајуће симболе (знаке) и уочавати законитости скуповних и логичких операција. На подесним примерима илустровати математичко-логичку употребу речи: сваки, неки, или, и, не, следи (ако...онда). Ученици усвајају елементе дедуктивног закључивања (правилно формулисање тврђења; правилно закључивање, правилно коришћење везника „и”, „или”, а нарочито „ако...онда”). Наставити са даљим изграђивањем појмова: бројевни израз, променљива, израз с променљивом и придруживање, користећи при томе и термине израз, формула, исказ, алгоритам. Уочавати примере једноставнијих (функцијских) зависности у разним областима (придруживање по датом правилу бројева – бројевима, бројева – дужима, бројева – површинама и др.), као и једноставнијих алгоритамских процедура (основни алгоритми за извођење рачунских операција сабирања, множења, дељења с остатком, Еуклидовог алгоритма). При томе је важно коришћење дијаграма и табела (дијаграм тока алгоритма, табела резултата неког пребројавања или мерења и др). Објаснити проблем речима, дефинисати сваку појединачну инструкцију (корак) и поступак ређања блокова, представити дејство наредбе „покрени” и описати какво дејство има на понашање објекта. Напоменути да се једном поређани блокови инструкција могу више пута покренути. Преласком на наредне нивое сложености објаснити зашто је погодније заменити кораке који се понављају одговарајућом блок наредбом (петља–блок „понављај”) или ако проблемски задатак садржи неки задати услов, објаснити потребу раздвајања (гранање– блок „ако је”) на наредбе које ће се извршити ако је испуњен услов. Изабрати програмско окружење за

визуелно програмирање (Сцратцх, Стенцул, АппИнвентор, Алице, ...) које треба да омогући алгоритамско решавање проблема и основе програмирања. Програмско окружење бирати тако да омогућава једноставну анимацију објеката, односно, да алати омогућавају ученицима да се одмах, без много теоријског увода и објашњења сложених програмерских концепата, активно укључе у програмирање. У зависности од изабраног програмског окружења прилагодити сва следећа објашњења специфичностима тог алата. Кроз активну наставу и укљученост у процес креирања програма од првих часова, ученици ће поступно усвојити потребне појмове, знања и вештине. Указати на сличности и разлике са примерима и радним окружењем приказаним на првом часу, као што су ограничења у избору објеката, ограничења у инструкцијама у задатку и навести које могућности нуди изабрано програмско окружење. Погодан пример, приликом упознавања са радним окружењем, је да ученици за конкретан лик и конкретну сцену, поређају блокове наредби тако да се кликом на лик појави нека порука (нпр. „Здраво ја сам...”). Демонстрирати поступке: избор објеката (нагласак на библиотеке), слагање блокова по принципу „превуци– и–пусти” и покретање програма. Указати ученицима на могућност измене појединачних особина објеката који су доступни у библиотекама и галеријама одабраног софтвера у форми 2Д односно 3Д модела. Упознати ученике кроз овај једноставни пример са појмом наредбе и концептом писања програма кроз ређање блокнаредби. Подизати ниво сложености у складу са појмовима који се уводе: пројекат и сценарио и направити везу са појмовима задатак и писање приче. Довести у везу поступак решавања задатка са писањем програма, и повезати појмове сценарио и алгоритам. Увести појмове: Објекат – лик (библиотека објеката, подешавање особина и својства за изабрани објекат), Објекат – позорница (библиотека позорнице, подешавање позадине позорнице, координатни систем сцене), алати (умножи, исеци–обриши, увећај, умањи) и датотека програма (најчешће се користи термин – пројекат). За изабрано радно окружење за визуелно програмирање (за рад код куће) пожељно је припремити кратко писано упутство (проналажење, преузимање, инсталирање...), демонстрирати и појаснити (поступак: преузимања, чувања и инсталирања изабраног програмског окружења, напоменути могућност коришћења онлајн апликације, уколико таква могућност постоји). Сваки од објеката ученик може креирати самостално, уместо да користи предефинисане објекте из библиотека. Демонстрирати на сваком примеру следеће технике: креирање пројекта (нови пројекат, изабрати објекат чије се активности дефинишу, као и објекте који дефинишу његову околину, дефинисати почетни положај објекта и својства објекта – у неким окружењима информација о објекту), једноставна подешавања (употребу алата: увећај, умањи, умножи, исеци, окрени, промени боју...), задавање изабраног кретања или понашања (из палете блокова: управља догађајем, за задате акције одговарајући догађај...), чување пројекта (именовање, избор локације), поновно отварање (затварање, проналажење, покретање) и модификацију пројекта (измену неког елемента: оријентацију, боју, величину и сл., проналажење и исправљање грешака, чување измена у пројекту). Демонстрирати и указивати на разноврсне функционалности доступне у палетама блокова, за: кретања, изглед и активности коју објекат треба да реализује (предвиђених сценаријом) преко примера као што су: кретање објеката да се избегну препреке, разговор два лика о

појмовима које су учили у претходној лекцији и сл. Упознати ученике са категоријама блокова и начином задавања параметара (трајање догађаја, број понављања, промену угла, промену положаја...). Унос података преко тастатуре користити за промену параметара у оквиру блок-наредбе. Применом различитих функционалности објеката ученици треба да уоче информације о близини објеката, њиховој величини и просторним односима. На конкретном примеру демонстрирати утицај промене параметара на извршавање програма. Демонстрирати функције едитовања објеката, едитовања и управљања програмом (измене у редоследу блокова, обједињавање блокова који се понављају у петље или гранање), тестирање и праћење сваког корака приликом извршавања програма. Појам променљиве увести на конкретном примеру који једноставним рачунским операцијама и њиховим извршавањем доводи до решавања конкретног проблема. Обухватити појмове и поступке за креирање променљивих, доделу вредности и коришћење оператора. Нпр. сходно узрасту и у корелацији са математиком за пети разред креирати програм за израчунавање обима и површине правоугаоника. При томе креирати променљиве: дужина, ширина, обим и површина и скренути пажњу да су оператори који се користе у овом примеру основне рачунске операције (сабирање, множење). Поступно кроз примере увести појмове: линијска, циклична и разграната структура, као што су: промена позадине или лика у односу на догађај, креирање реченице од речи и слика, разврставање објеката у скупове (жива и нежива природа, планете, реке...), упоређивање вредности две променљиве, понављање кретања и мелодије док се не додирне други објекат, одређивање просечне температуре на основу пет бројева који представљају измерене температуре од понедељка до петка, налажење најлакшег ранца од дата три, одређивање просечне висине или тежине дечака и девојчица у групи (за напредније...) и слично. Без обзира на примере који се одаберу требало би свакако обавезно обрадити мале серије од коначно много елемената и за њих израчунати: број, збир, просек, минимум, максимум. Анализирати са ученицима карактеристике појединих структура и оправданост примене у појединим ситуацијама. Поступак корак по корак до решења проблема, треба да послужи за систематизацију поступка израде пројекта. Она треба да обухвати разумевање појма пројекта, израду сценарија и алгорита, ређање блокнаредби, проверу грешака, исправљање програма, дељење са другима преко Интернета. Нагласити да се алгоритми могу описати на разне начине: дијаграмом тока, псеудокодом, препричано обичним језиком, као и кроз програм креиран у једном од визуелно оријентисаних програмерских алата. Демонстрирати поступак постављања пројекта на Интернет. Указати на могућност преузимања готових пројеката са Интернета, ради проналажења најбољег решења за сопствени пројекат, уочавање туђих и својих грешака, као и за добијање идеја и развијања креативности. Пројектна настава (6) Наставницима се препоручује да у току петог разреда, ради развијања међупредметних компетенција и остваривања корелације са другим предметима, реализују са ученицима најмање два пројектна задатка. Време реализације пројектних задатака од којих је један из области ИКТ и Дигитална писменост и други из области Рачунарство одређује наставник у договору са ученицима и са наставницима других предмета, који покривају област изабране теме. При избору тема, сходно интересовањима извршити поделу ученика на групе/парове. При реализацији првог пројектног задатка

ставити нагласак на разradi пројектног задатка – од израде плана до представљања решења. Наставник планира фазе пројектног задатка у складу са временом, сложеносту теме, расположивим ресурсима (знања, вештине и ставови које су ученици усвојили након тематских целина ИКТ и Дигитална писменост, техничке опремљености школе и других релевантних фактора). Ученици заједно са наставником пролазе кроз све фазе рада на пројектном задатку, при чему наставник наглашава сваки корак, објашњава, иницира дискусију и предлаже решења. При представљању фаза пројекта може послужити следећи пример: Фаза 1: представљање тема, формирање група и одабир теме; Фаза 2: Одабир материјала и средстава, разматрање додатне подршке предметног наставника у зависности од теме; Фаза 3: Планирање времена и избор стратегије за решавање задатка у складу са роком за предају рада; Фаза 4: Прикупљање и проучавање материјала, израда задатка и припрема за излагање; Фаза 5: Представљање резултата пројектног задатка, дискусија и процена/самопроцена урађеног (наставник обезбеђује услове за што успешније излагање, усмерава дискусију и врши евалуацију урађеног са прецизном повратном информацијом). Пројектни задаци се баве реалним темама из школског или свакодневног живота. За предвиђени број часова ове тематске целине и са добро испланираним активностима, може се очекивати да ученици успешно израде и представе решење пројектног задатка. Акценат је на подстицању иницијатива и креативности, успостављању сарадничких и вредносних ставова код ученика. Циљ је развијање и неговање: поступности, повезивања и изградње сопствених стратегија учења, вршњачког учења, вредновања и самовредновања постигнућа. Пројектни задаци подразумевају корелацију и сарадњу са наставницима осталих предмета, која се може остварити на оваквим и сличним примерима: – израда интервју-а или чланака (на теме: занимљивости из света спорта, уметности, науке, ...); – израда упутства или туторијала (типа: „како да подесите”, „како да измените”, „како да решите овај задатак”, „како да користите програм ... ”); – израда правила понашања (на теме: у спортској сали, у кабинету..., за безбеднији рад на интернету, за креирање сигурне лозинке, заштите рачунара од злонамерних програма, заштите здравља...). Додатна мотивација за ученике може бити избор најбољих радова за: школски часопис, сајт школе, огласну таблу (одељење гласа – вредновање, самовредновање) а да остале радове постављају на пано у кабинету информатике и рачунарства... Дobar пример сумирања научених поступака је израда пратеће документације у виду фајлова различитог типа, као што су: текстуални фајлови, слике, видео материјали и сл. Други пројектни задатак се реализује по фазама које су већ описане. За пример могу послужити следеће теме: Направи калкулатор или Креирај програм за израчунавање...(математика), Прича из космоса, Испричај причу о месту у коме живиш или Туристички водич кроз... (географија), Интервјуиши другаре о будућим занимањима (у форми стрипа), Замеси хлеб (од њиве до трпезе)... Ученици такође, могу позајмити већ урађени пројекат, преузети га са интернета и прилагодити свом сценарију. Идеја за пројектни задатак може бити и израда квиза и теста за проверу знања, понављање, утврђивање, систематизацију градива из целог предмета. Ученици пре прикупљања материјала израђују сценарио (причу или алгоритам за конкретан задатак), разрађују кораке и описују поступак решавања пројектног задатка. Део задатка је и чување

материјала употребљеног за решавање пројектног задатка. Очекивани продукт пројектног задатка је мултимедијални садржај у форми: стрипа, анимације, игрице и сл., а напреднији ученици могу израдити алгоритам и програм за решавање конкретног проблемског задатка.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања потребно је континуирано пратити рад ученика. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Препоручује се и оцењивање базирано на практичним радовима и вежбањима. Квизове, тестове знања и слично користити за увежбавање и утврђивање појмова и чињеничних знања, као и за формирање коначних оцена. Препоручено је комбиновање различитих начина оцењивања да би се сагледале слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи своје наставне праксе. У оквиру плана рада наставника, у делу ваннаставних активности, поред додатне и допунске наставе, планирати секцију и време за менторски рад са ученицима који учествују на такмичењима из овог предмета. Препоручује се да се избор тема за рад на секцији изврши у сарадњи са другим наставницима, а да се почетна иницијатива препусти ученицима и њиховим интересовањима. Теме као што су израда и одржавање школског сајта, блога или неке друге школске веб странице, креирање и израда школског електронског часописа или летописа школе могу бити добре почетне идеје које ће повезати знања и вештине стечене у овом предмету са другим знањима, уз активно учешће у животу школе.

Предмет:	ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА				
Разред:	пети				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	„Службеном гласнику Републике Србије – Просветном гласнику”, број 15/2018, 18/2018, 3/2019, 3/2020, 6/2020, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023, 3/2024),				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Технике и технологије је да ученик развије техничко-технолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно	ЖИВОТНО И РАДНО ОКРУЖЕЊЕ	-Појам, улога и значај технике и технологије на развој друштва и животног окружења	- описује улогу технике, технологије и иновација у развоју заједнице и њихово повезивање	Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода.	6
	САОБРАЋАЈ	-Улога, значај и историјски развој саобраћаја.	– процени како би изгледао живот људи без саобраћаја;	планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода.	14
	ТЕХНИЧКА И ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	-Прибор за техничко цртање (оловка, гумица, лењир, троугаоници, шестар). Формати цртежа (А3, А4).	– самостално црта скицом и техничким цртежом једноставан предмет;	Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката	16
	РЕСУРСИ И ПРОИЗВОДЊА	-Правилно чита технички цртеж;	– правилно чита податке између ИКТ уређаја;	треба остваривати увек када за то постоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа,	20
	РЕСУРСИ И ПРОИЗВОДЊА	-Природни ресурси на Земљи: енергија и материјали.).	– преноси Интернет сервисе за претрагу и приступање online ресурсима;	савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје	16
	РЕСУРСИ И ПРОИЗВОДЊА	Израда предмета/модела ручном обрадом и			

		спајањем папира и/или дрвета, текстила, коже	самостално проналази информације потребне за израду предмета/ модела користећи ИКТ и Интернет сервис	одговарајући услови, ученицима треба обезбедити мултимедијалне програме у којима је заступљена ова тематика.	

Укупан број часова: 72

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА

Информатика и рачунарство

Математика

Биологија

Географија

Ликовна култура

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Наставни предмет техника и технологија намењен је развоју основних техничких компетенција ученика ради његовог оспособљавања за живот и рад у свету који се технички и технолошки брзо мења. Један од најважнијих задатака је да код ученика развија свест о томе да примена стечених знања и вештина у реалном окружењу подразумева стално стручно усавршавање и целоживотно учење, као и да је развијање предузимљивости један од важних предуслова личног и професионалног развоја. Наставни програм за пети разред оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет техника и технологија. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет наставних тема: животно и радно окружење, саобраћај, техничка и дигитална писменост, ресурси и производња и конструкторско моделовање.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања. С обзиром да је настава теоријско-практичног карактера, часове треба реализовати поделом одељења на две групе. Наставник

је у планирању, припреми и остваривању наставе и учење аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода. Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката треба остваривати увек када за то постоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа, савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје одговарајући услови, ученицима треба обезбедити мултимедијалне програме у којима је заступљена ова тематика.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у пети разред долазе са извесним знањем из области технике и технологије која су стекли у оквиру предмета свет око нас и природа и друштво, као и са одређеним животним искуствима у коришћењу различитих уређаја и учествовања у саобраћају. На томе треба градити даље стицање знања, овладавање вештинама водећи рачуна да су изузетно важни исходи овог предмета формирање правилних ставова према техници и технологији где је човек лично одговоран за њихову употребу и злоупотребу, као и за заштиту животне средине. Код ученика узраста 11, 12 година постоји природна радозналост за технику и технологију, као и потреба да нешто сами стварају својим рукама. То треба искористити на прави начин и учинити реализацију овог предмета што више повезаним са свакодневним животом ученика. Реализацијом вежби ученици откривају и решавају једноставне техничке и технолошке проблеме, упознају примену природних законитости у пракси, формирају свест о томе како се применом технике и технологије мења свет у коме живе. Они уочавају како на околину техника утиче позитивно, а како понекад нарушава природни склад и како се могу смањити штетни утицаји на природно окружење чиме развијају свест о потреби, значају и начинима заштите животне средине. Животно и радно окружење Упознавање подручја човековог рада и производње, занимања и послова у области технике и технологије треба реализовати уз активну улогу ученика и примену одговарајућих медија. Омогућити ученицима да идентификују одређена занимања којима се људи баве и послове који се обављају у оквиру тих занимања као и техничка средства која се при томе користе. Тако ће упознати основна подручја човековог рада, производње и пословања у техничко-технолошком подручју и развити критички однос који укључује разматрање ширег контекста технике и њеног утицаја на човека и планету Земљу с еколошког, економског, културолошког и социолошког аспекта. Упознати ученике са техником, техничким достигнућима и значајем технике и технологије. Указати на значај наставе технике и технологије у циљу стицања техничке културе, тј. техничке писмености и неопходност усвајања одређених знања о техничким уређајима који нас окружују, добробитима која доносе, начину рада, могућим опасностима, развијањем вештина које омогућују креативност и иновативност у дизајнирању и изради техничких средстава као и сигурно и правилно њихово коришћење. Тако ученици стичу и одређена сазнања о разним професијама што ће им касније помоћи при професионалном усмеравању и опредељивању. С обзиром да се кабинет за технику и технологију и рад у њему разликује од других кабинета у школи, ученици треба да упознају

специфичност рада, распоред и организацију радних места као и правила понашања и рада у кабинету. Посебну пажњу треба посветити безбедности на раду приликом коришћења алата и прибора. Указати на ситуације које могу због непоштовања правила понашања или неправилне употребе алата и прибора бити потенцијалне опасности, као и на примену мера заштите на раду. Коришћење техничких апарата и ИКТ уређаја у животном и радном окружењу, ученици углавном упознају скоро свакодневно у својим домовима. Уз активну улогу ученика и примену мултимедија указивати на правилну употребу и евентуалне последице у случају непридржавања упутстава за коришћење и неисправности техничких апарата у домаћинству (усисивач, миксер, разне грејалице и др.). Препоручени број часова за реализацију ове наставне теме је 6.

Саобраћај Ова област је изузетно важна јер се ученици петог разреда осамостаљују и шире радијус свог кретања, а статистика говори да у нашој земљи још увек велики број деце страда у саобраћају. По природи њиховог узраста још увек нису довољно пажљиви у саобраћају где могу бити пешаци, путници, возачи бицикла и дечијих возила. Зато је тежиште исхода на безбедном понашању и преузимању личне одговорности ученика за понашање у саобраћају. Употреба заштитне опреме при вожњи бицикла и других дечијих возила, као и коришћење сигурносних појасева у возилу је најважнији исход који треба постићи. Ученици треба да се на интересантан и очигледан начин упознају са правилима и прописима кретања пешака и бициклиста у саобраћају, начинима регулисања саобраћаја и безбедном кретању од школе до куће, да упознају хоризонталну, вертикалну и светлосну сигнализацију. За реализацију ових наставних садржаја треба користити одговарајуће мултимедије, а за практично увежбавање могу се користити полигони у оквиру школе или саобраћајне макете које могу израдити и ученици на редовним часовима или у раду слободних активности, као и коришћењем рачунарске симулације. Ученици имају прилику да упознају разне професије у области регулисања друског саобраћаја и могућности и процене сопствених потенцијала и интересовања у вези са тим професијама. Препоручени број часова за реализацију ове области је 14.

Техничка и дигитална писменост Циљ наставне теме је да ученици овладају вештинама употребе информационо-комуникационих технологија у техници и схвате њихову природну повезаност. У оквиру препорученог броја часова планирано је да се ученици упознају са техничким цртежом и обрадом дигиталне слике на рачунару. Техничко цртање представља универзални језик и основу техничке писмености у графичким комуникацијама у свим подручјима технике и свакодневном животу. Технички цртеж је средство размене информација у техници, од његовог настанка до производње тј. од идеје до реализације. Ученици развијају вештине читања и израде једноставнијих техничких цртежа и израду техничке документације. Ученике треба научити како се скицом може изразити идеја и како се применом правила (стандарда) израђује технички цртеж. Ученици треба да упознају формате папира и основни прибор за техничко цртање. Инсистирати на правилном коришћењу прибора за техничко цртање увежбавањем приликом геометријског цртања (паралелне линије, нормалне линије, кружнице). Потребно је да сваки ученик самостално нацрта једноставан технички цртеж у одређеној размери користећи одговарајуће врсте линија као и елементе котирања. Планирани исходи у области употребе и примене информационо-комуникационих технологија у

техници у петом разреду се првенствено односе на правилно и безбедно коришћење дигиталних уређаја (рачунар, лаптоп, таблет, мобилни телефон, тв, дигитални фотоапарат, веб камера) а потом и на овладавање вештинама обраде дигиталне слике на рачунару у циљу стицања одговарајућих компетенција које се односе на документовање и дизајн. Ово је једна од основних вештина које су неопходне у стицању општих предузетничких компетенција. Препоручује се наставницима да са ученицима у пару вежбају пренос података између рачунара и екстерних уређаја (мобилни телефон, фотоапарат) а да сваки ученик самостално реализује процедуре током рада на рачунару. Такође је препорука да сваки ученик (користећи знања и вештине које је стекао на часовима информатике и рачунарства) реализује једноставну вежбу уметања фотографије у одговарајући програм за обраду текста и уређивање документа. Где год је то могуће, треба користити Интернет претрагу и приступ онлине ресурсима. Препоручени број часова за реализацију ове области је 16. Ресурси и производња

Ученике треба упознати са појмом природних ресурса на Земљи и са значајем њиховог очувања. Тежиште ове теме је на енергији и материјалима. Назначити основне изворе енергије као важан ресурс за живот људи, технолошке процесе и производњу без улажења у детаље. Упознати ученике са начином коришћења и претварања у неке корисне облике њима већ познатих извора енергије воде, ветра и Сунца. Други важан ресурс су материјали. Упознати ученике са појмом и поделом материјала (природни, вештачки). Врсте и својства материјала (физичка, хемијска и механичка): дрво, папир, текстил, кожа објаснити на елементарном нивоу. Начин обраде материјала (принципи деловања алата за механичку обраду материјала, испитивање материјала). Припрема за обраду. Приказати правилно коришћење алата за ручну обраду материјала, извођење операција и заштита на раду: обележавање, сечење, завршна обрада (бушење, равнање, брушење). Избор материјала, операција и алата и редоследа њихове примене. Рециклажа материјала и заштита животне средине. Поступно увођење ученика у рад са алатом при извођењу разних операција мења суштински карактер наставе технике и технологије – обрада материјала тако постаје средство креативног изражавања, а не циљ у настави технике и технологије. Програм се реализује у форми предавања (теоретска настава) и вежби. Приликом вежбања са алатима и при обради материјала потребно је да ученици своје идеје исказују самостално. Препорука је да ученици, на крају ове области, направе план израде и самостално израде најмање три једноставна модела. Препоручени број часова за реализацију ове области је 20.

Конструкторско моделовање У овом делу програма ученици реализују заједничке пројекте примењујући претходно стечена знања и вештине из области обликовања и обраде материјала, употребе ИКТ-а у техници и техничког цртања. Циљ наставне теме је постављање циљева и приоритета, планирање, доношење одлука, тимски рад, комуникацијске вештине, као и развијање упорности, позитивног односа према раду, способностима решавања проблема, самопроцењивања и критичког мишљења. Препорука је да се пројекти реализују у паровима или малим групама. Наставник упознаје ученике са правилима рада у групи, поделом посла и одговорностима, са динамиком и роковима за реализацију пројектних активности. Ученици се сами опредељују за одређену активност у оквиру групе. Пружа им се могућност да реализују своју идеју која је у складу са њиховим

интересовањима и способностима при чему се постиже потпуна диференцијација и индивидуализација наставе. Ученици самостално истражују информације за пројектни задатак користећи информационо-комуникационе технологије, налазе решење, формирају идеју, израђују техничку документацију, планирају и реализују сопствени производ. Идентификација и избор материјала и алата за реализацију пројекта врше се уз подршку наставника. У том процесу, ученици усвајају и примењују знања, развијају вештине, ставове, одговорност и самосталност. Препорука је да се користе материјали и технологије које су ученици упознали у претходној области. Ученици самостално врше мерење и обележавање. Обрада материјала може се вршити индивидуално али је препорука да ученици раде у пару, чиме развијају способност сарадње и социјалних вештина. По завршетку, ученици самостално представљају производ/модел, усмено образлажући ток реализације, процењујући оствареност резултата и предлог унапређења. Тежиште оваквог рада није на квалитету коначног продукта већ на процесу који има своје кораке и на сарадничким односима у раду у групи. Наставник је ту пажљиви посматрач, помагач када је то потребно, давалац повратне информације и неко ко охрабрује. Ученицима јасно треба указати да се и на неуспелим продуктима може много научити ако се схвати где су грешке направљене. Дискутовати са ученицима и о цени понуђених решења. Нагласити важност доброг планирања буџета потребног за његову реализацију као и негативних последица лоших прорачуна. На тај начин ученике полако оспособљавати да размишљају предузетнички и развијати им основне компетенције везане за финансијску писменост. Препоручени број часова за реализацију ове области је 16. 3.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења. У процесу оцењивања потребно је узети у обзир све активности ученика (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др.). Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Предмет:	Биологија				
Разред:	Пети				
Службенигласник РС-Просветни гласник-бр:					
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења биологије је да ученик изучавањем живих бића у интеракцији са животном средином и биолошких процеса развије одговоран однос према себи и природи и разумевање значаја биолошке разноврсности и потребе за одрживим развојем.	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА	Жива бића, нежива природа и биологија. - Особине живих бића: ћелијска грађа, исхрана, дисање, излучивање, надражљивост, покретљивост, размножавање, раст и развиће. - Једноћелијски и вишећелијски организми. - Основе класификације: главни (морфолошки) карактери и особине важне за	- Истражује особине живих бића према упутствима наставника и води рачуна о безбедности током рада; - Групише жива бића према њиховим заједничким особинама; - Одабира макро-морфолошки видљиве особине важне за класификацију живих бића; - Идентификује основне прилагођености спољашње грађе живих бића на услове животне средине, укључујући и основне односе исхране и распрострањење.	- У изучавању ћелије акценат је на томе да је ћелија основна јединица грађесвих живих бића, да има своје основне делове (ћелијску мембрану, цитоплазму са органелама и једро са наследним материјалом, као и да постоје ћелије чији се наследни материјал налази слободан у цитоплазми, као услучају бактерија) и да према броју ћелија разликујемо једноћелијске и вишећелијске жива бића. - Није потребно детаљно изучавати грађу ћелије, нити помињати поједине органеле. - Процедуре за истраживање и елементе безбедног рада одређује наставник и упознаје ученике. Препорука је да се микроскоп не користи, већ да ђаци током вежбе самостално користе лупу посматрајући крупне ћелије које су им доступне сходно окружењу у	16o+6y+9v+1c=32

		класификацију. Формирање скупова карактера који се уклапају једни у друге (груписање живих бића). - Исхрана. Храна као извор енергије и градивних супстанци потребних за обављање свих животних процеса. - Дисање као размена гасова у различитим срединама. - Излучивање. - Надражљивост. - Покретљивост – кретање. - Размножавање: бесполно и полно. - Раст и развиће - Дужина живота - Промене које човек пролази током	- Једноставним цртежом приказује биолошке објекте које посматра и истражује и означава кључне детаље - Користи доступну ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата;	коме се школа налази, као нпр. ћелије паренхиме, поморанце, јаје птице, икварибе, јаја водоземаца. - Истраживање заједничких особина живих бића треба обрадити кроз огледе (потребе за водом, одговарајућом температуром за раст, дисање, развој и размножавање и исхрана се могу пратити на квасцу; дисање, у смислу размене гасова, се може пратити огледом са свећом; кретање се може пратити огледом са кишном глистом на папиру итд). - Потребно је заједничке особине обрађивати упоредо, на представницима свих великих група, али би увек требало кренути од човека као бића које је овом узрасту најближе. Особине које се не могу обрадити огледом, могу се обрадити кроз истраживачки рад ученика. - Препорука је да ученици овог узраста све задатке обављају упару, чиме развијају способности сарадње и ненасилне комуникације, а наставник може да оствари много бољи увид у активности ученика. - Све што ученици посматрају или истражују би требало да прикажу цртежом и на њему обележе кључне детаље.	

		развића;пубертет и полна зрелост.		- Послеистраживањазаједничких особина, ученици би требало самостално да изводе груписање организама, према задатом критеријуму. Наставник може самостално одабрати једну или вишегрупа(напримерубиљакаи животиња) погодних за савладавање научног принципа класификације организама. - Треба више пажње посветити карактеристичним особинама (морфологији), а не ономе што жива бића раде (нпр. расту целог живота, могу да пливају...), како изгледају (нпр. имају одређену боју), или зато што аргументи знамо припадностгрупи(нпр.цветнице, бескичмењаци, сисари...). Овакав начин на који се жива бића класификују путем успостављања хијерархије главних „атрибута“ (карактера) које имају и уклапања у појединескупове(групе),омогућава увођење научног приступа и разумевање биолошке еволуције. - Непрепоручујесеувођењенижих систематских категорија, осим врсте због наслеђивања особина. Слично као и код обраде заједничких особина живих бића, све што ученици посматрају или истражују	

				би	

				Требало да прикажу цртежом и на њему обележе кључне детаље, као и да направе речник основних појмова, при чему на овом узрасту не инсистирати на употреби појмова као штосуморфологија, анатомија, хијерархија.	

	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕКАО ОСНОВА ЖИВОТА	Животу воденој и копненој средини – изглед, прилагођености на начин живота Животу води – изглед, прилагођености на начин живота. Живот на копну – изглед, прилагођености на начин живота. Живот под земљом – изглед, прилагођености на начин живота.	Истражује особине живих бића према упутствима наставника и води рачуна о безбедности током рада; - Групише жива бића према њиховим заједничким особинама; - Одабира макро-морфолошки видљиве особине важне за класификацију живих бића; - Идентификује основне прилагођености спољашње грађе живих бића на услове животне средине, укључујући и основне односе исхране	У овој области је акценат на ученичком истраживању спољашњих особина живих бића из непосредног окружења и њиховом односу са условима средине у којој живе (нпр. за живот у воденој и копненој средини жаба, комарац, вилин коњиц итд; за живот у води речна шкољка, речни рак, шаран, штука, локвањ, дрезга, нека алга итд; за живот на копну човек, срна, пас, мачка, јазавац, слепи миш, сова ушара, кокошка, шумски мрав, стрижибуба, храст, смрча, дивља ружа, љубичица, хајдучка трава, камилица, ливадарка итд; за живот под земљом кртица, ровац, кишна глиста итд;) због чега у препорученим садржајима нема морских организама. Ако су ученици заинтересовани за њих, јер их срећу у нпр. географији или научно-популарним емисијама, наставник треба да одговори њиховим образовним потребама. Треба	(5o+1y+1v+1c=8)

			распрострањење. - Једноставним цртежом приказује биолошке објекте које посматра и истражујеи означава кључне детаље - Користи доступну ИКТи другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата;	имати у виду да су примери дати у табели само препоручени садржаји, тј. наставник може користити све или само неке од примера, а може увести и нове адекватне примере, сходно окружењу у коме се школа налази, структури одељења и интересовању ученика. – Резултате истраживања би требало искористити за генерализацију и увођење новог појма – прилагођеност (адаптација). – Часови утврђивања и часови вежбања могу се искористити за радионичарски рад, описивања и цртања животних форми на карактеристичним примерима.	

	НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА	Преношење особина са родитеља на потомке. Разлика родитеља и потомака. Разлике полног и бесполог размножавања у настанку варијабилности. Јединке унутар једне врсте међусобно	Истражује особине живих бића према упутствима наставника и води рачуна о безбедности током рада; - Групише жива бића према њиховим заједничким особинама; - Одабира макро-морфолошки видљиве особине важне за класификацију живих	– У овој области акценат је на преносу особина са родитеља на потомке размножавањем, разликама бесполог и полног размножавања у погледу наслеђивања особина и разликовању наследних и ненаследних утицаја у развићу особина јединки. – Потребно је разјаснити да се особине једне јединке развијају под утицајем наследних фактора које је она добила од родитеља и, истовремено, под утицајем животних услова у којима се њено развиће одвија. Требало би	(4o+2y+3v+1c=10)

		разликују (варијабилност) – узроци варијабилности: наслеђивање и утицај средине на развиће сваке јединке. Варијабилност организама унутар врсте је предуслов за еволуцију.	бића; - Једноставним цртежом приказује биолошке објекте које посматра и истражујеиозначава кључне детаље. - Прикупљаподаткео варијабилности организама унутар једне врсте, табеларно играфички их представља и изводи једноставнезакључке; - Разликује наследне особине и особине које су резултат деловањасредине,на моделима из свакодневног живота; - Поставља једноставне претпоставке, огледом испитује утицај срединских фактора на ненаследнеособине живих бића и критички сагледава резултате; - Користидоступну	нагласити да варијабилност (различитостјединки)унутарједне врсте настаје кроз садејство ових фактора. Наведене феномене би требало обрадити кроз ученичко истраживање варијабилности унутар једне врсте (нпр. разлике између деце у одељењу, у димензијама и боји плодова на пијаци, између говеда у истом домаћинству; уочавање разлика у висини стабла, броју листова и цветова биљака које расту у хладу и оних који расту на сунцу, или биљака које расту у близини саобраћајница и даље од њих) и кроз оглед са пелцерима или листовима афричке љубичице (биљке са истим наследним материјалом различито изгледају када расту под различитим условима). – Огледу треба да претходи постављање хипотезе која ће бити огледом испитана (шта очекујем да ће се десити ако резнице истебиљкегајимуразличитимусловима осветљеностиислично).Закључци о наслеђивању, утицају фактора животнесрединеиииндивидуалној варијабилности могу бити генерализовани и повезани са	

				питањима из свакодневног живота.	

			ИКТидругуопремуу истраживању, обради података и приказурезултата;	На овај начин се постиже разумевање различитости између људи са акцентом на то да је свака особа јединствена и непоновљива (чимеседоприноси фундаменталн ој изградњи осећања прихватања и толеранције јер сви смо међусобно различити). Такође, на овај начин намеће се суштинско разумевање разлога због којих животни стил сваког од нас (исхрана, физичка активност, пушење, наркоманија и сл.) утиче на наше особине (нпр. раст и формирање тела током одрастања и касније) и на потенцијална обољевања. –Табеларно и графичко приказивање резултата, са обавезним извођењемзакључака,битребало практиковати увек када се прикупљају подаци. –ПрепорукаједасеИКТопрема користи за прикупљање, обраду података и представљање резултата истраживања или огледа, када се ученици оспособе за њено коришћење на часовима предмета информатика и рачунарство и техника и технологија. –Упетомразреду,неопходноје увести само појам наследног	

				материјала као узрока уочене различитости и појам врсте због варијабилности.Непрепоручујесе увођење појмова ген, хроматин, хромозом, Менделових правила наслеђивања и слично.	

	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ	- Жива бића из непосредног окружења. - Позитиван и негативан утицај људи на жива бића и животну средину. - Заштита живих бића и животне средине. - Пројекат очувања природе у мом крају. - Дивље животиње као кућни љубимци – да или не. - Значај врста за човека (самоникло јестиво, лековито, отровно биље; живо тиње као	- Истражује особине живих бића према упутствима наставника и води рачуна о безбедности током рада; - Групише жива бића према њиховим заједничким особинама; - Одабира макро-морфолошки видљиве особине важне за класификацију живих бића; - Идентификује основне прилагођености спољашње грађе живих бића на услове животне средине, укључујући и основне односе исхране и распрострањење. - Користи доступну	- Исходи у овој области омогућавају да се жива бића проучавају у амбијенту у којем реално живе и да се код ученика развија осећање одговорности за заштиту природе и биолошке разноврсности, као и свест о властитом положају у природи и потреби одрживог развоја. - Препорука је да се часови намењени реализацији исхода из ове области изводе што чешће ван учионице у природном окружењу (школском дворишту или на неком другом терену), где би ђаци самостално или у групама проучавали жива бића, прикупљали и податке, осмишљавали и реализовали еколошке пројекте. - Пројекте могу да осмисле на почетку школске године, да их реализују током читаве године, а на часовима предвиђеним за ову област да представе резултате.	(4o+3y+5v+1c=13)

		храна и могући преносиоци болести, отровне животиње).	ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата; - Доведе у везу промене у спољашњој средини (укључујући утицај човека) са губитком разноврсности живих бића на Земљи; - 11. Направи разлику између одговорног и неодговорног односа према живим бићима у непосредном окружењу; - 12. Предлаже акције бриге о биљкама и животињама у непосредном окружењу, учествује у њима, сарађује са осталим учесницима и решава конфликте на ненасиљан начин; - 13. Илуструје примерима деловање људи на животну средину и процењује последице таквих дејстава;		

	ЧОВЕКИ ЗДРАВЉЕ	- Здрава исхрана и унос воде. - Енергетски напизи. - Штетност дуванског дима и психоактивних супстанци. - Физичка активност и здравље. - Промене у пубертету и последице прераног ступања у сексуалне односе.	- Истражује особине живих бића према упутствима наставника и води рачуна о безбедности током рада; - 9. Користи доступну ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата; - 14. Идентификује елементе здравог начина живота и у односу на њих уме да процени сопствене животне навике и избегава ризична понашања.	– У овој области акценат је на основним чињеницама о здравој исхрани (ужина спремљена код куће), водика онај здравијем пићу, штетности енергетских пића и дуванског дима. – Промене у и на телу, као последице пубертета, требало би повезати са потребом одржавања личне хигијене и хигијене животног простора и опасности од ступања у преране сексуалне односе. – Препорука је да се за обраду ових појмова повремено доведу стручњаци или одведу ученици у одговарајуће установе. – Свакако би требало обраду прераног ступања у сексуалне односе обрадити заједно са школским психологом.	$(4o+3y+1v+1c=9)$

Укупан број часова: 72

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА:

Математика

Физичко и здравствено васпитање

Информатика и рачунарство

Географија

Техника и технологија

Ликовна култура

Српски језик и књижевност Матерњи језик

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм биологије за пети разред је део спиралног наставног програма биологије за основну школу и оријентисан је на остваривање исхода. Спирални наставни програм подразумева да у сваком разреду из сваке области ученик усваја мању количину информација, до којих долази самостално уз подршку наставника. У сваком наредном разреду количина информација – знања се по мало повећава, при чему се ново знање повезује са знањем и искуством стеченим у претходном разреду, уз постепено појачавање захтева, у смислу логичких и методолошких операција. На тај начин се знање постепено проширује и продубљује, односно гради. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи биологију. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет области предмета: порекло и разноврсност живота, јединство грађе и функције као основа живота, наслеђивање и еволуција, живот у екосистему и човек и здравље. (Исходи за шесту област посматрање, мерење и експеримент у биологији су распоређени у претходних пет, сходно планираним активностима.) Исходи омогућавају да се циљ наставе биологије достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и ревидираним стандардима. Они не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. За израду исхода коришћена је Блумова ревидирана таксономија. Исходи су формулисани на нивоу примене. Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода биологије је настава усмерена на учење у школи, што значи да ученик треба да учи: смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из биологије и других предмета; проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника. Учећи на овај начин, ученик стиче нове вредности јер наставник поставља другачије захтеве.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног

одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи–глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише пирамиду исхода на три нивоа: оне које би сви ученици требало да достигну, оне које би већина ученика требало да достигне и оне које би требало само неки ученици да достигну. На овај начин постиже се индиректна веза са стандардима на три нивоа постигнућа ученика. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима (представљање група организама Веновим дијаграмима, писање есеја на матерњем и страном језику који уче, цртање итд.).

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у пети разред улазе са знањем основних биолошких појмова, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима, али и да се по томе разликују, и да на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности. Док се не појаве уџбеници који одговарају овом програму, препоручује се да наставници израђују материјале за учење. Акценат наставе биологије у петом разреду је на разумевању концепта разноврсности живог света и његовог значаја за природу и човека, значаја процеса који карактеришу живот и односа који се успостављају у природи. То би требало да буде добра основа за даље учење биологије и осталих предмета из природне групе и развој научног и критичког приступа биолошким феноменима. Област: Порекло и разноврсност живог света изучавању ћелије акценат је на томе да је ћелија основна јединица грађе свих живих бића, да има своје основне делове (ћелијску мембрану, цитоплазму са органелама и једро са наследним материјалом, као да постоје ћелије чији се наследни материјал налази слободан у цитоплазми, као у случају бактерија) и да према броју ћелија разликујемо једноћелијска и вишећелијска жива бића. Није потребно детаљно изучавати грађу ћелије, нити помињати поједине органеле. Процедуре за истраживање и елементе безбедног рада одређује наставник и упознаје ученике. Препорука је да се микроскоп не користи, већ да ђаци током вежбе самостално користе лупу посматрајући крупне ћелије које су им доступне сходно окружењу у коме се школа налази, као нпр. ћелије паренхима поморанце, јаје птице, икра рибе, јаја водоземаца... Изучавање заједничких особина живих бића треба обрадити кроз огледе (потребе за водом, одговарајућом температуром за раст, дисање, развој и размножавање и исхрана се могу пратити на квасцу; дисање, у смислу размене гасова, се може пратити огледом са свећом; кретање се може пратити огледом са кишном глистом на папиру итд.). Потребно је заједничке особине обрађивати упоредо, на представницима свих великих група, али би увек требало кренути од човека као бића које је овом узрасту најближе. Особине које се не могу обрадити огледом, могу се обрадити кроз истраживачки рад ученика. Препорука је да ученици овог узраста све задатке обављају у пару, чиме развијају способности сарадње и ненасилне комуникације, а наставник може да оствари много бољи увид у активности ученика. Све што ученици посматрају или истражују би требало да прикажу цртежом и на њему обележе кључне детаље. После истраживања заједничких особина, ученици би

требало самостално да изводе груписање организама, према задатом критеријуму. Наставник може самостално одабрати једну или више група (на примеру биљака и животиња) погодних за савладавање научног принципа класификације организама. Треба више пажње посветити карактеристичним особинама (морфологији), а не ономе што жива бића раде (нпр. расту целог живота, могу да пливају...), како изгледају (нпр. имају одређену боју), или зато што а priori знамо припадност групи (нпр. цветнице, бескичмењаци, сисари...). Овакав начин на који се жива бића класификују путем успостављања хијерархије главних „атрибута“ (карактера) које имају и уклапања у поједине скупове (групе), омогућава увођење научног приступа и разумевање биолошке еволуције. Не препоручује се увођење нижих систематских категорија, осим врсте због наслеђивања особина. Слично као код обраде заједничких особина живих бића, све што ученици посматрају или истражују би требало да прикажу цртежом и на њему обележе кључне детаље, као и да направе речник основних појмова, при чему на овом узрасту не инсистирати на употреби појмова као што су морфологија, анатомија, хијерархија... Препоручени број часова за реализацију ове области је: 16 за обраду, 8 за утврђивање, 9 за вежбе и 1 час за систематизацију. Област: Јединство грађе и функције као основа живота овој области је акценат на ученичком истраживању спољашњих особина живих бића из непосредног окружења и њиховом односу са условима средине у којој живе (нпр. за живот у воденој и копненој средини жаба, комарац, вилин коњиц итд; за живот у води речна шкољка, речни рак, шаран, штука, локвањ, дрезга, нека алга итд; за живот на копну човек, срна, пас, мачка, јазавац, слепи миш, сова ушара, кокошка, шумски мрав, стрижибуба, храст, смрча, дивља ружа, љубичица, хајдучка трава, камилица, ливадарка итд; за живот под земљом кртица, ровац, кишна глиста итд;) због чега у препорученим садржајима нема морских организама. Ако су ученици заинтересовани за њих, јер их срећу у нпр. географији или научно-популарним емисијама, наставник треба да одговори њиховим образовним потребама. Треба имати у виду да су примери дати у табели само препоручени садржаји, тј. наставник може користити све или само неке од примера, а може увести и нове адекватне примере, сходно окружењу коме се школа налази, структури одељења и интересовању ученика. Резултате истраживања би требало искористити за генерализацију и увођење новог појма – прилагођеност (адаптација). Часови утврђивања и часови вежбања могу се искористити за радионичарски рад описивања и цртања животних форми на карактеристичним примерима. Препоручени број часова за реализацију ове области је: 5 часова за обраду, 4 за утврђивање, 1 за вежбу и 1 час за систематизацију. Област: Наслеђивање и еволуција Исходи ове области доприносе промени концептуалне основе учења биологије јер уводе филогенетскоеволутивни приступ који повезује све области знања у биологији. Такође, савремена сазнања из области наслеђивања и еволуције (генетика, молекуларна биологија, биотехнологија, медицина) су већ део опште (медијске) културе, што ове садржаје чини неопходним у свакодневном животу. овој области акценат је на преносу особина са родитеља на потомке размножавањем, разликама бесполог и полног размножавања у погледу наслеђивања особина и разликовању наследних и ненаследних утицаја у развићу особина јединки. Потребно је разјаснити да се особине једне јединке развијају под утицајем наследних фактора које је она добила од родитеља и, истовремено, под утицајем животних услова у којима се њено развиће одвија. Требало би нагласити да варијабилност (различитост јединки) унутар једне врсте настаје кроз садејство ових фактора. Наведене феномене би требало обрадити кроз ученичко истраживање варијабилности унутар једне врсте (нпр. разлике између деце у одељењу, у димензијама и боји плодова на пијаци, између говеда у истом домаћинству; уочавање разлика у висини стабла, броју листова и цветова биљака које расту у хладу и оних који расту на сунцу, или биљака које расту у близини саобраћајница и даље од њих) и кроз оглед са пелцерима или листовима афричке љубичице (биљке са истим наследним материјалом различито изгледају када расту под различитим условима). Огледу треба да претходи постављање хипотезе која ће бити огледом испитана (шта очекујем да ће се десити ако резнице исте биљке гајим у различитим условима осветљености и слично). Закључци о наслеђивању, утицају фактора животне средине и индивидуалној варијабилности могу бити генерализовани и повезани са питањима из свакодневног

живота. На овај начин се постиже разумевање различитости између људи са акцентом на то да је свака особа јединствена и непоновљива (чиме се доприноси фундаменталној изградњи осећања прихватања и толеранције јер сви смо међусобно различити). Такође, на овај начин намеће се суштинско разумевање разлога због којих животни стил сваког од нас (исхрана, физичка активност, пушење, наркоманија и сл.) утиче на наше особине (нпр. раст и формирање тела током одрастања и касније) и на потенцијална обољевања. Табеларно и графичко приказивање резултата, са обавезним извођењем закључака, би требало практиковати увек када се прикупљају подаци. Препорука је да се ИКТ опрема користи за прикупљање, обраду података и представљање резултата истраживања или огледа, када се ученици оспособе за њено коришћење на часовима предмета информатика и рачунарство и техника и технологија. петом разреду, неопходно је увести само појам наследног материјала као узрока учене различитости и појам врсте због варијабилности. Не препоручује се увођење појмова ген, хроматин, хромозом, Менделових правила наслеђивања и слично. Препоручени број часова за реализацију ове области је: 3 часа за обраду, 1 за утврђивање, 2 за вежбе и 1 за систематизацију. Област: Живот у екосистему Исходи у овој области омогућавају да се жива бића проучавају у амбијенту у којем реално живе и да се код ученика развија осећање одговорности за заштиту природе и биолошке разноврсности, као и свест о властитом положају у природи и потреби одрживог развоја. Препорука је да се часови намењени реализацији исхода из ове области изводе што чешће ван учионице у природном окружењу (школском дворишту или на неком другом терену), где би ђаци самостално или у групама проучавали жива бића, прикупљали податке, осмишљавали и реализовали еколошке пројекте. Пројекте могу да осмисле на почетку школске године, да их реализују током читаве године, а на часовима предвиђеним за ову област да представе резултате. Препоручени број часова за реализацију ове области је: 4 часа за обраду, 3 за утврђивања, 4 за вежбе и 1 за систематизацију. Област: Човек и здравље овој области акценат је на основним чињеницама о здравој исхрани (ужина спремљена код куће), води као најздравијем пићу, штетности енергетских пића и дуванског дима. Промене у и на телу, као последице пубертета, требало би повезати са потребом одржавања личне хигијене и хигијене животног простора и опасностима од ступања у преране сексуалне односе. Препорука је да се за обраду ових појмова повремено доведу стручњаци или одведу ученици у одговарајуће установе. Свакако би требало обраду прераног ступања у сексуалне односе обрадити заједно са школским психологом. Препоручени број часова за реализацију ове области је: 4 часа за обраду, 2 за утврђивање (један је за дебату), 1 за вежбу и 1 за систематизацију. настави оријентисаној на постизање исхода, предност имају групни начин рада и индивидуализована настава. Ови начини организације наставе помажу ученицима да науче како се учи, да напредују у учењу сопственим темпом, да развијају унутрашњу мотивацију (потребу за сазнавањем) и иницијативу, да развијају вештину комуникације, аргументовани дијалог, толерантно понашање и солидарност. Користе се активни начини учења, као што је комбинација програмиране наставе (програмиран материјал многи наставници остављају на друштвеним мрежама или сајтовима школа, па се њихови ученици служе њима и уче темпом који им одговара) и проблемске наставе (на часу ученици, користећи стечена знања, решавају проблем који наставник формулише) или учење путем открића (наставник инструкцијама усмерава ученике који самостално истражују, структуришу чињенице и извлаче закључке; тако сами упознају стратегије учења и методе решавања проблема, што омогућава развој унутрашње мотивације, дивергентног мишљења, које отвара нове идеје и могућа решења проблема). На интернету, коришћењем речи WebQuest, project-based learning, thematic units, могу се наћи примери који се, уз прилагођавање условима рада, могу користити. Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава наставне активности. Проблеми су решиви уз сарадњу са стручним сарадницима и колегама из одељенских већа и стручног већа.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања.

Предмет:	Физичко и здравствено васпитање					
Разред:	Пети разред					
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	Сл. гласник РС – Просветни гласник", бр. 15/2018, 18/2018, 3/2019, 6/2020, 17/2021, 16/2022, 13/2023 и 14/2023					
Циљ предмета:	Наставне теме		Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ		Обавезни садржаји Вежбе за развој снаге Вежбе за развој покретљивости Вежбе за развој аеробне издржљивости Вежбе за развој брзине Вежбе за развој координације Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности	- примени једноставне комплексе простих и општеприпремних вежби - изведе вежбе (разноврсна природна и изведена кретања) и користи их у спорту, рекреацији и различитим животним ситуацијама - упореди резултате тестирања са вредностима за свој узраст и сагледа сопствени моторички напредак	НАСТАВНЕ МЕТОДЕ Жива реч – дијалошкомонологички метод Демонстрација НАСТАВНИ ОБЛИЦИ Рад по групама СПРАВЕ И РЕКВИЗИТИ Атлетска стаза, бућице, ниске препоне, штоперица	10
	МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ, СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Атлетика	Обавезни садржаји Техника истрајног трчања Истрајно трчање - припрема за крос Техника спринтерског трчања Техника високог и ниског старта Скок увис (прекорачна техника) Бацање лоптице (до 200 г) Препоручени садржаји Техника штафетног трчања Скок удаљ Бацања кугле 2 кг Бацање "вортекс-а" Тробој	- комбинује и користи постигнути ниво усвојене технике кретања у спорту и свакодневном животу - доводи у везу развој физичких способности са атлетским дисциплинама	НАСТАВНЕ МЕТОДЕ Жива реч – дијалошкомонологички метод Демонстрација НАСТАВНИ ОБЛИЦИ Рад по групама СПРАВЕ И РЕКВИЗИТИ Атлетска стаза, сталци за скок у вис, атлетска струњача, лоптица до 200гр или тениска лоптица, штафетне палице, кугла 2кг, јама за скок у даљ	25
		Спортска гимнастика	Обавезни садржаји Вежбе на тлу Прескоци и скокови Вежбе у упору Вежбе у вису	- одржава стабилну и динамичку равнотежу у различитим кретањима,	НАСТАВНЕ МЕТОДЕ Жива реч – дијалошкомонологички метод Демонстрација	

		Ниска греда Гимнастички полигон Препоручени садржаји Вежбе на тлу (напредне варијанте) Висока греда Трамболина Прескок Коњ са хватаљкама Вежбе у упору (сложенији састав) Вежбе у вису (сложенији састав)	изводи ротације тела - користи елементе гимнастике у свакодневним животним ситуацијама и игри - процени сопствене могућности за вежбање у гимнастици	НАСТАВНИ ОБЛИЦИ Рад по групама СПРАВЕ И РЕКВИЗИТИ Струњаче, козлић, паралелни разбој, вратило, ниска греда, одскачна даска, коњ са хватаљкама, висока греда	28
	Основе тимских и спортских игара	Обавезни садржаји Рукомет/минирукомет: Основни елементи технике и правила; - вођење лопте, - хватања и додавања лопте, - шутирања на гол, - финтирање, - принципи индивидуалне одбране - основна правила рукомета/минирукомета Спортски полигон Препоручени садржаји Напредни елементи технике, тактике и правила игре: - хватања котрљајућих лопти, - дриблинг, - шутирања на гол, - финтирање, - основни принципи колективне одбране.	- користи елементе технике у игри - примењује основна правила рукомета у игри - учествује на унутародељенским такмичењима	НАСТАВНЕ МЕТОДЕ Жива реч – дијалошкомонологички метод Демонстрација НАСТАВНИ ОБЛИЦИ Рад по групама СПРАВЕ И РЕКВИЗИТИ Рукометни терен, рикометне лопте, чуњеви	35
	Плес и ритмика	Обавезни садржаји Покрети уз ритам и уз музичку пратњу Ритмичка вежба без реквизита Скокови кроз вијачу Народно коло "Моравац" Народно коло из краја у којем се школа налази Основни кораци друштвених плесова Препоручени садржаји	- изведе кретања, вежбе и кратке саставе уз музичку пратњу - игра народно коло - изведе кретања у различитом ритму - изведе основне кораке плеса из народне традиције других култура	НАСТАВНЕ МЕТОДЕ Жива реч – дијалошкомонологички метод Демонстрација НАСТАВНИ ОБЛИЦИ Рад по групама СПРАВЕ И РЕКВИЗИТИ	10

			Вежбе са обручем Вежбе са лоптом Сложенији скокови кроз вијачу		Обручи, вијаче, цд-плејер	
	Скијање		Обавезни садржаји Предвежбе у обучавању скијања Игре на снегу Самопомоћ на стази Препоручени садржаји Скија у „плуг“, скија са паралелним скијама	- контролише тело на скијама- поштује правила понашања на стази	НАСТАВНЕ МЕТОДЕ Жива реч – дијалошкомонологички метод Демонстрација НАСТАВНИ ОБЛИЦИ Рад по групама СПРАВЕ И РЕКВИЗИТИ Скије,стаза,жичара	18
ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕ НА КУЛТУРА (Реализује се кроз све наставне области и теме уз практичан рад)	Физичко вежбање и спорт		Циљ и сврха вежбања у физичком и здравственом васпитању Основна правила Рукомета/минирукомета и Малог фудбала Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе) Чување и одржавање материјалних добара која се користе у физичком и здравственом васпитању Уредно постављање и склањање справа и реквизита неопходних за вежбање Упознавање ученика са најчешћим облицима насиља у физичком васпитању и спорту "Ферплеј" (навијање, победа, пораз решавање конфликтних ситуација) Писани и електронски извори информација из области физичког васпитања и спорта Значај развоја физичких способности за сналажење у ванредним ситуацијама (земљотрес, поплава, пожар...) Физичко вежбање и	- објасни својим речима сврху и значај вежбања - користи основну терминологију вежбања - поштује правила понашања у и на просторима за вежбање у школи и ван ње, као и на спортским манифестацијама - примени мере безбедности током вежбања - одговорно се односи према објектима, справама и реквизитима у просторима за вежбање - примени и поштује правила тимске и спортске игре у складу са етичким нормама - навија и бодри учеснике на такмичењима и решава конфликте на социјално прихватљив начин - користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких и спортскорекреативних активности - прихвати сопствену победу и пораз у складу са "ферплејом" - примењује научено у	Групни и индивидуални рад у зависности од теме која се обрађује у практичној настави. Излаже се у усменој или писмениј форми у зависности од садржаја наставне области.	

			естетика (правилно обликовање тела) Планирање дневних активности	физичком и здравственом васпитању у ванредним ситуацијама - препозна лепоту покрета и кретања у физичком вежбању и спорту - направи план дневних активности		
	Здравствено васпитање		Физичка активност, вежбање и здравље Основни принципи вежбања и врсте физичке активности Одржавање личне опреме за вежбање и поштовање здравствено-хигијенских мера пре и после вежбања Лична и колективна хигијена пре и после вежбања Утицај правилне исхране на здравље и развој људи Исхрана пре и после вежбања Прва помоћ: - значај прве помоћи, - врсте повреда. Вежбање и играње на чистом ваздуху - чување околине приликом вежбања	- наведе примере утицаја физичког вежбања на здравље - разликује здраве и нездраве начине исхране - направи недељни јеловник уравнотежене исхране уз помоћ наставника. - примењује здравственохигијенске мере пре, у току и након вежбања - препозна врсту повреде - правилно реагује у случају повреде - чува животну средину током вежбања		

Укупан број часова: 72+54 (обавезне физичке активности)

недељни фонд часова: 2+1,5

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА

Биологија

Географија

Музичка култура

Ликовна култура

Информатика

Математика

Српски језик

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Концепција физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству часовних, ванчасовних и ваншколских организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја. Главна промена у савременој концепцији и пракси образовања и васпитања, па тако и у програму предмета физичко и здравствено васпитање, је померање тежишта са наставних садржаја на јасно дефинисане исходе, односно са наставних садржаја на процес учења и његове резултате. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли у предмету физичко и здравствено васпитање, и учешћем у обавезним физичким активностима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у три предметне области: – физичке способности, – моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине и – физичка и здравствена култура. Они омогућавају да се циљ овог предмета достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. Циљ и исходи предмета се остварују кроз наставу физичког и здравственог васпитања (у трајању од 2 школска часа недељно) и обавезне физичке активности сваког ученика (у трајању од 1,5 школски час недељно). Програм петог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из првог циклуса основног образовања и васпитања. Настава физичког и здравственог васпитања усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или проширене садржаје у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада. Где је неопходно, програмске садржаје потребно је реализовати према полу. Обавезни организациони облици рада: А. часови физичког и здравственог васпитања; А1. обавезне физичке активности ученика; Остали облици рада (ванчасовне и ваншколске активности): Б. слободне активности – секције, В. недеља школског спорта, Г. активности у природи (кросеви, зимовање, летовање – камповање...), Д. школска и ваншколска такмичења Ђ. корективно-педагошки рад.

ОБАВЕЗНИ ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА

А. Часови физичког и здравственог васпитања Наставне области: 1. Физичке способности На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на: – развијање

физичких способности које се континуирано реализује у уводном и припремном делу часа путем вежби обликовања. Део главне фазе часа може се користити за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад; – подстицање ученика на самостално вежбање; – учвршћивање правилног држања тела. Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника. Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања, (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016).

2. Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине

Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену обавезних и препоручених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања, примењујући основне дидактичко-методичке принципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода. Усвојена знања, умења и навике треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, рекреацији и специфичним животним ситуацијама. Стицање знања, умења и навика је континуирани процес индивидуалног напредовања ученика у складу са његовим психо-физичким способностима. Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе. Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду. Усавршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд.). У раду са напреднијим ученицима реализују се препоручени садржаји или садржаји из наредних разреда. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за поједине спортове.

3. Физичка и здравствена култура

Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу. Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу. Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у физичком и здравственом васпитању и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика. Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

A1. Обавезне физичке активности ученика

Физичке активности ученика доприносе остваривању постављеног циља и исхода физичког и здравственог васпитања. Ове активности организују се у оквиру редовног распореда или према посебном распореду у складу са просторним могућностима школе и потребама ученика у трајању од 1,5 час недељно. План рада ових активности је саставни део планирања у физичком и здравственом васпитању. Школа се може одредити за један од понуђених начина организације ових активности на предлог Стручног већа. Начин организације ових активности је саставни део Школског програма и Годишњег плана рада школе. Начини организације рада обавезних физичких активности ученика: – реализују се у трајању од 45 минута, једном у току недеље. У школама које имају одговарајуће материјално-техничке и просторне услове, фонд од $\frac{1}{2}$ школског часа односно 22,5 минута, на недељном нивоу, може се реализовати тако што ће ученици сваке друге недеље имати још један час ових активности, или на други начин који предложи Стручно веће физичког и здравственог васпитања. Ради ефикаснијег рада и обухваћености свих ученика дозвољено је спајање два одељења истог разреда. Два наставника раде истовремено са два одељења – реализују се у трајању од 45 минута, једном у току недеље. Фонд од $\frac{1}{2}$ школског часа односно 22,5 минута, на недељном нивоу, реализује се кумулативно, једном у тромесечју, у укупном

трајању од 6 школских часова, односно 4,5 сати. Стручно веће може предложити неки други начин организације ових активности, посебно уколико се школа определи да ове активности реализује изван школе (пливање, скијање, клизање, оријентиринг итд.). Програмски садржаји обавезних физичких активности Обавезни програмски садржаји ових активности су: – Кондиционо вежбање ученика у трајању од најмање 20 минута; – Мали фудбал: 1. Вођење и контрола лопте, 2. Примање лопте и додавање лопте различитим деловима стопала, 3. Шутирање на гол и основе игре у нападу (откривање), 4. Одузимање лопте и основе игре у одбрани (покривање), 5. Вежбе са два и три играча, 6. Игра са применом основних правила за мали фудбал. Препоручени програмски садржаји ових активности: – Обучавање и усавршавање елемената предвиђених препорученим наставним садржајима: 1. Атлетике; 2. Гимнастике; 3. Плеса и ритмике; 4. Других активности предвиђених програмом школских такмичења. – Мали фудбал: 1. колективна игра у одбрани и нападу, 2. техника игре голмана, 3. игра уз примену правила – Пливање; – Скијање; – Клизање; – Бадминтон; – Стони тенис; – Оријентиринг; – Друге активности по избору Стручног већа школе.

ВАНЧАСОВНЕ И ВАНШКОЛСКЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма. Б. Слободне активности – секције Формирају се према интересовању ученика. Наставник сачињава посебан програм узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрастне карактеристике и способности ученика. Уколико је неопходно, секције се могу формирати према полу ученика. Ученик се у сваком тренутку може се укључити у рад секције. В. Недеља школског спорта Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта. Недеља школског спорта обухвата: – такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика; – културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...); – Ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју”, последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.). План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће физичког и здравственог васпитања у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности. Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање) Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи: – пролећни крос (дужину стазе одређује стручно веће); – зимовање – организује се за време зимског распуста (обука скијања, клизања, краћи излети са пешачењем или на санкама, и др.); – летовање – организује се за време летњег распуста у трајању од најмање седам дана (логоровање, камповање итд.). Д. Школска и ваншколска такмичења Школа организује и спроводи обавезна унутаршколска спортска такмичења, као интегрални део процеса физичког васпитања према плану Стручног већа и то у: – спортској гимнастици (у зимском периоду); – атлетици (у пролећном периоду), – најмање једној спортској игри (у току године). Школа може планирати такмичења из других спортских грана или игара уколико за то постоје услови и интересовање ученика (плес, оријентиринг, бадминтон, између две или четири ватре, полигони итд.). Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са наставним планом и програмом. Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава Ове активности организују се са ученицима који имају: – потешкоће у савладавању градива; – смањене физичке способности; – лоше држање тела; – здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе. За ученике који имају

потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних обавезних програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности; Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева: – уочавање постуралних поремећаја код ученика; – саветовање ученика и родитеља; – организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно; – организовање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом. Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења. Ослобађање ученика од наставе физичког и здравственог васпитања Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара. Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и у корелацији са садржајима других предмета. Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да: – суде, воде статистику, региструју резултат или прате ниво активности ученика на часу или школском такмичењу, – направе едукативни постер или електронску презентацију, припреме репортажу са спортског догађаја, – прате и евидентирају активност ученика на часу уз помоћ наставника и на други начин помажу у организацији, часовних, ванчасовних и ваншколских активности. Исходи за ученике ослобођене од практичног дела наставе По завршетку теме ученик ће бити у стању да: – Наведе основна правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања; – Дефинише основна здравствено-хигијенска правила вежбања; – Презентује и анализира информације о физичком вежбању, спорту, здрављу, историји спорта, актуелним спортским подацима итд.); – Учествоје у организацији Недеље школског спорта и школских такмичења. Планирање васпитно-образовног рада Дефинисани исходи су важан део и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године. Облици наставе Предмет се реализује кроз следеће облике наставе: – теоријска настава (до 4 часа); – практична настава (68–72 часа). Теоријска настава Посебни теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију наставе у просторима за вежбање или алтернативним објектима, и као први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују садржаји предвиђени темама Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање уз могући практичан рад у складу са условима. Максималан број часова без практичног рада не би требало да буде већи од четири (4) у току школске године. При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: садржај програма, претходна искуства ученика, садржаје других предмета (корелацију – међупредметне компетенције). Практична настава Број часова по темама планира се на основу, процене наставника, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Оквирни број часова по темама: 1. Атлетика (16); 2. Гимнастика (16); 3. Основе тимских и спортских игара: Рукомет – минирукомет; (16) 4. Ритмика и плес (4); 5. Пливање (12); 6. Тестирање и мерење (6–8). Програм физичког и здравственог васпитања остварује се реализацијом обавезних и препоручених садржаја. Обавезни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове. Препоручени садржаји су они које наставник бира и реализује у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали обавезне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутог исхода, потребе ученика и услове за рад. Физичке способности При планирању кондиционог вежбања у главној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке

структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање (обраду и утврђивање) конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући и интервални метод, кружни тренинг, и др.), пилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, доzirати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимизацији интензитета рада. Акцент се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније супротставља последицама хипокинезије. Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика. 1. Развој снаге – без и са реквизитима, – на справама и уз помоћ справа. 2. Развој покретљивости – без и са реквизитима, – уз коришћење справа, – у помоћ сувежбача. 3. Развој аеробне издржљивости – истрајно и интервално трчање, – вежбање уз музику – аеробик, – тимске и спортске игре, – други модели вежбања. 4. Развој координације – извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима (кретање екстремитетима у две равни). 5. Развој брзине и експлозивне снаге – једноставне и сложене структуре кретања изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.), – штафетне игре, – извођење вежби различитом максималном брзином (бацања, скокови, акробатика, шутирања, ударци кроз атлетику, гимнастику, тимске и спортске игре). За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање. Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине 1. Атлетика Садржаји атлетике се реализују у јесењем и пролећном периоду. Обавезни садржаји Истрајно трчање: вежбе технике; континуирано и интервално трчање; Спринтерско трчање: вежбе технике трчања, (ниски скип, високи скип, забацивање потколенице, гребајући корак, итд), ниски старт и фазе трчања; Скок увис прекорачном техником; техника скока увис кроз фазе (залет, отскок, прелазак летвице и доскок). Обучавање технике врши се у целини а по потреби рашиљавањем на фазе. Бацање лоптице у даљ: обучавање кроз фазе (залет и избачај) и усвајање вежбе у целини. Корелација са вежбама из рукомета (доножни корак, замах и техника избачаја дугим замахом). Препоручени садржаји: Ови садржаји се примењују у раду са ученицима који су савладали обавезне садржаје применом одговарајуће методике рада. – Техника штафетног трчања (штафетне игре, начини измене палице и др.); – Скок удаљ основни елементи згрчне технике – реализовати кроз фазе; – Бацања кугле 2 кг – из места и бочна техника; – Бацање „вортекс-а” у даљ; – Тробој – кроз одељенско такмичење применити три дисциплине које су ученици савладали (трчање, бацања и скокови). 2. Спортска гимнастика Садржаји се реализују у зимском периоду. Обавезни садржаји Ученике је неопходно поделити по полу и према способностима. Поставити више радних места. На сваком часу увести нови задатак уз понављање претходних. Док једна група обрађује нови садржај, остале групе понављају обрађене садржаје. Промена радних места врши се након одређеног броја понављања. Нпр. група које није прошла неки задатак на часу исти ће реализовати на следећем часу. Ученику који не може да изведе задату вежбу даје се олакшани задатак. Након неколико обрађених наставних јединица ове наставне теме, планом предвидети садржаје других наставних тема (спортска или тимска игра и др.) у циљу интензификације наставе. Гимнастички полигон осмислити према степену усвојености обрађених садржаја и претходних знања. – Вежбе на тлу: колут напред, колут назад, став о плећима – „свећа”, мост из лежања на леђима; вага претклоном и заножењем; став на шакама уз помоћ; предмет упором странце „звезда”. – Прескок: разношка (до 110 цм); – Вежбе у упору паралелни разбој – наскок у упор, издржај, њих у упору, предњихом сед разножно пред рукама, приножити једном до седа ван, саскок; – Вежбе у вису (доскочно вратило, кругови – њих и саскок у зањиху; љуљање и саскоци); – Пењања (шипка, канап, морнарске лестве – до 4 м висине); – Ниска греда: боком поред греде; суножним одскоком наскок на греду суножно (једна нога мало испред друге); различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем; скок суножним одскоком, суножни доскок на

место одскока; вага претклоном и занужењем; саскок згрчено. – гимнастички полигон састављен од обрађених програмских садржаја. Препоручени садржаји Могу се реализовати кроз часове на којима се реализују обавезни садржаји, диференцирани облик рада са напредним ученицима који нпр. прескачу козлић по дужини уместо по ширини, раде летећи колут након колута напред. Овакве моделе могуће је применити на све садржаје спортске гимнастике. – Вежбе на тлу: колут напред и назад – варијанте (нпр: из става раскорачног колут напред до става раскорачног, из става раскорачног колут назад до става раскорачног); Колут летећи; Мост заклоном; – Висока греда: наскок у упор предњи, упор одножно десном (левом) окретом за 90 степени удесно и прехватом бочно (палчеви су окренути један према другом), упор клечећи на десној са занужењем леве (мала вага); – основна кретања из претходних разреда на ниској греди извести на средњој или високој греди; – Трамболина или одскочна даска: скокови – предњи пружени и згрчени; – Прескок „разношка” – козлић постављен по дужини (110 цм); – Коњ са хватаљкама – упори и издржаји; – Вежбе у упору паралелни разбој – наскок у упор, њих и предњихом сед разножно пред рукама, саседом сножити, њих и предњихом саскок предношка; – Коњ са хватаљкама – упори и издржаји; – Вежбе у вису: дохватно вратило – вис завесом о потколено, наупор јашући и саскок одношка. 3. Основе тимских и спортских игара Садржаји рукомета реализују се на часовима физичког и здравственог васпитања, а малог фудбала на обавезним физичким активностима ученика. 3.1. Рукомет – минирукомет Обавезни садржаји – Обучавање елемената технике и тактике са лоптом: држање лопте: једном и обема рукама, плитки и дубоки хват; вођење лопте: у месту са променом висине вођења, променом руке, променом положаја; вођење лопте бочним и дубинским кретањем; праволинијски, са променом брзине и руке којом се води; променом правца кретања; вођење у кретању са заустављањем у два корака; дриблинг над пасивним и активним противником (игра „1 на 1”); додавање лопте: једном руком „кратким замахом” (смер напред, укосом, у страну); „дугим замахом” уз примену неког од залета (бочни–доножни, бочни–заножни); хватање лопте: у висини груди и главе; хватање непрецизно бачених лопти (бочних, изнад висине главе, у висини колена); хватање котрљајућих лопти; хватање и додавање лопте у кретању; шутирање: чеони шут и скок шут у даљ и вис; финтирање: (једнострука финта у јачу страну). – Обучавање индивидуалних елемената технике и тактике без лопте: у фази напада – позиционирање играча, утрчавање у празне просторе, промена смера кретања, откривање за пријем лопте; у фази одбране – одбрамбени став и кретање у ставу; заустављање нападача, одузимање лопте од противничког нападача, пресецање путање лопте код додавања, блок; елементи технике голмана – (основни став, кретање на голу, одбрана високих и ниских лопти, одбрана шутева са позиције крила, одбрана седмерца). – Обучавање групних и колективних елемената тактике игре: Игра уз индивидуалну одбрану „човек на човека” (пресинг); позиционирање играча у нападу и одбрани 6:0; игра на два гола (3 на 3, 4 на 4); игра уз примену основних правила уважавајући усвојени ниво претходно обучаваних елемената. Препоручени садржаји – Обучавање елемената технике и тактике играча са лоптом: вођење лопте: вежбе вођења са радом ногу (кроз ноге, поред и испред тела); вођење две лопте; додавање лопте: додавање „дугим замахом” – чеони залет; додавање лопте изведеним начинима; додавања са изменом места хватање лопте: хватање једном руком шутирање: бочни шут са отклоном, шутирање пивотмена, шут са крилне позиције финтирање: једнострука финта у „слабију страну”. – Обучавање групних и колективних елемената тактике игре: извођење слободног ударца; укрштања играча у фази напада, игра 5:1 и 5+1 4. Плес и ритмика; Обавезни садржаји Планирати вежбе које је неопходно поновити из програма млађих разреда (докорак, галоп, дечији поскоци, полкин корак...). Дати могућност ученику или групи ученика да изабере музику и осмисли ритмичку вежбу на основу усвојених елемената. Са вијачом применити „скокове кроз вијачу”, прескакање вијаче галопом и суножним поскоцима. Обработити прве две варијанте народног кола „Моравац” Препоручени садржаји Вежбе са вијачом усложити наизменичним прескоцима на левој и десној нози и у кретању. Планирати вежбе са обручем у које садрже окретања око разних делова тела, котрљања по тлу и провлачења. Вежбе са лоптом превасходно треба да обухвате манипулацију са њом, бацања. Основне варијанте

народног кола из краја у коме се школа налази; 5. Пливање; Наставна тема Пливање, реализује се у школама у којима за то постоје услови, у оквиру редовне наставе или обавезних физичких активности ученика. Школе које се одреде за реализацију програмских садржаја пливања на објектима изван школе, ове часове организују у оквиру обавезних физичких активности ученика. Уколико не постоји могућност реализације наставе пливања у овом разреду, број часова намењен овој наставној теми распоређује се другим наставним темама предвиђених програмом. Приликом реализације садржаја Пливања формирати групе пливача и непливача. Обавезни садржаји Вежбе дисања, рад ногу, пловак, одржавање у месту, завеслаји (краул и леђни краул), скок на ноге и изрон, самопомоћ у води (окретањем на леђа). Препоручени садржаји Пливање техником краула или леђног краула; Роњење по дужини. 6. Тестирање и мерење Праћење физичког развоја и моторичких способности спроводи се на почетку и крају школске године, из простора кардиореспираторне издржљивости (процена аеробног капацитета), телесног састава (посебно телесне масноће), мишићне снаге, издржљивости у мишићној снази, гipкости и агилности. Модел континуираног праћења физичког развоја и моторичких способности у настави физичког и здравственог васпитања, батерија тестова, критеријумске референтне вредности и начин њиховог тумачења, организација и протокол тестирања као педагошке импликације детаљно су објашњени у наведеном приручнику. Тестирање ученика могуће је спровести на часовима обавезних физичких активности. Оквирни број часова по темама обавезних физичких активности 1. Основе тимских и спортских игара: Мали фудбал (18); 2. Друге активности предвиђене програмом стручног већа (36). Дидактичко-методички елементи Основне карактеристике часова: – јасноћа наставног садржаја; – оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; – избор рационалних облика и метода рада; – избор вежби оптималне образовне вредности; – функционална повезаност свих делова часа – унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме. Уколико на часу истовремено вежбају два одељења, настава се спроводи одвојено за ученике и ученице. Приликом избора облика рада неопходно је узети у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита и динамику обучавања и увежбавања наставног задатка. Избор дидактичких облика рада треба да буде функцији рационалне организације и интензификације часа, као и достизања постављених исхода. Праћење и оцењивање Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом. Исходи помажу наставницима у праћењу, прикупљању и бележењу постигнућа ученика. Како ће у процесу вредновања искористити исходе наставник, сам осмишљава у односу на то који се начин праћења и процене њему чини најрационалнијим и најкориснијим. Поред тога, постојање исхода олакшава и извештавање родитеља о раду и напредовању ученика. У процесу оцењивања пожељно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник поједнако, континуирано прати и вреднује: – Активност и однос ученика према физичком и здравственом васпитању који обухвата: – вежбање у адекватној спортској опреми; – редовно присуствовање на часовима физичког и здравственог васпитања и обавезним физичким активностима; – учествовање у ванчасовним и ваншколским активностима и др. – Приказ једног од усвојених комплекса општеприпремних вежби (вежби обликовања), – Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика (напредак у усавршавању технике): Атлетика: Приказ технике спринтерског и истрајног трчања; приказ технике, скока увис прекорачна техника (маказе); Спринтерско трчање 30–50 м на време, бацање лоптице до 200 гр у даљ. Истрајно трчање у трајању од 6 минута. Трчање школског кроса. Спортска гимнастика: Вежбе на тлу: колут у напред, колут у назад, став о шакама уз помоћ,

мост из лежања, став на плећима „свећа”; Прескок: разношка уз помоћ; Вежбе у упору: – паралелни разбој: наскок у упор са повишења (шведска клупа, сандук, столица...), предњихом сед разножно, приножити једном и саскок, – ниско вратило: упор одскоком, издржај, саскок у почетни положај; Вежбе у вису (вратило/кругови): њих и саскок предњихом. Пењања: приказ технике пењања уз шипку и конопац. Рукомет: Контрола лопте у месту и кретању (вођење); Вођење лопте праволинијски са променом правца кретања (левом и десном руком); Хвата и додаје лопту у висини главе и рамена; Шутира једном техником; Мали фудбал: Додавање унутрашњом страном стопала и примање лопте ђоном и унутрашњом страном стопала; Вођење и шут на гол једном техником; Додавање, примање лопте у и шут на гол у кретању. Плес и ритмика: Замаси, кружења, трчања, поскоци и скокови без реквизита. Поскоци и скокови кроз вијачу. Народно „Моравац” коло уз музику (прва и друга варијанта). Пливање: Контролише и одржава тело у води. Самопомоћ у води. Индивидуални напредак моторичких способности сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир индивидуални напредак његов индивидуални напредак у односу на претходна достигнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу. Код ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник прати и вреднује: – ниво остварености исхода из области Физичка и здравствена култура; – учешће у организацији ваннаставних активности. Педагошка документација – Дневник рада за физичко и здравствено васпитање; – Планови рада физичког и здравственог васпитања и обавезних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације. – Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се реализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа; – Радни картон: наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама напомене о специфичностима ученика и остале податке неопходне наставнику. Педагошку документацију наставник сачињава у писаној, а по могућности и електронској форми.

Други страни језик

План и програм наставе и учења за пети разред
основног образовања и васпитања – француски језик

Предмет:	Француски језик				
Разред:	пети				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	бр. 6/07, 2/10, 3/11, 1/13, 4/13, 11/16, 6/17, 8/17 и 88/17				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама

Циљ наставе и учења страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему културе и развијање м стратегија учења страног језика оспособи за основну писмену и усмену комуникацију и истекне позитивно однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.	Поздрављање Представљање себе и других; давање основних информација о себи; давање и истражење основних информација о другима Разумевање и давање једноставних упутстава и налога Исказивање правила понашања Позивирање на познато из изученог заједничког јактивности Исказивање молбе, захтева и захвалности Честитање Описивање живих бића, предмета, места и појава Описивање уобичајених и тренутних активности, планова и способности Исказивање потреба, осећања	<i>Salut ! Tu vas bien ?</i> <i>Bonjour, ça va ? Ça va, merci !</i> <i>Bonsoir !</i> <i>Bonnenuit !</i> <i>Bonjour, Monsieur.</i> <i>Aurevoir, Madame.</i> <i>A demain. A bientôt.</i> Питање и нотаацијом. (Интер)културни садржаји: формално и неформално поздрављање; устаљена правила учтивости; лична имена и надимци. <i>Je m'appelle Milica. Je suis serbe.</i> <i>J'habite à Kragujevac.</i> <i>Tu t'appelles comment ?</i> <i>Comment allez-vous ?</i> <i>Tu habites où ?</i> <i>J'ai onze ans. Et toi, tu as quel âge.</i> <i>C'est mon copain /ma soeur /</i> <i>mon père. Il s'appelle Zoran.</i> Ненаглашене личне заменице у функцији субјекта . Наглашене личне заменице (<i>moi, toi</i>) Присвојни придеви (<i>mon/ ma, ton/ ta, son/ sa</i>). Упитне речи (<i>comment,</i>	-поздрави и отпоздрави, примењујући најједноставнија језичка средства; -представи себе и другог; - разуме јасно постављена питања једноставне природе и одговара на њих; - разуме упутства и аналоге и реагује на њих; - разуме једноставна и пажљиво исказана правила понашања (сугестије, препоруке, забране) и реагује на њих, уз визуелну подршку (знакови, симболи и слично) и без ње; - разуме позив и реагује на њега; - упутује позив на заједничку активност;	Комуникативна настава језика садржи средства комуникације. Стога је и програм усмерен на исходишта која указују на то шта је ученику комуникацији у стању да разуме и произведе. Табеларни приказ наставних корака и постојећих комуникативних функција као области, преко активности које унаставају оспособљавају ученика да комуницира и користи језик свакодневног живота, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводи и примењују следећи ставови: - циљни језик употребљавати у учионици и у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери; - говор наставника прилагодити узраст и знањима ученика;	

		<i>quel/ quelle</i>). Основни бројеви 1-100. Презент глагола <i>avoir</i> <i>être</i> и глагола прве групе. (Интер)културни садржаји: формално и неформално представљање, име, име и презиме, именовање средстава, градова, земаља; земље француског говорног подручја. Садржаји <i>Qui est absent ? Qui n'est pas là ?</i> <i>Vous comprenez ? C'est clair ? Je ne comprends pas. Vous pouvez répéter, s'il vous plaît ?</i> <i>Ecoutez ! Répondez !</i> <i>Lisez ! Regardez !</i> <i>Dessinez ! Vous allez écouter un dialogue.</i> <i>Ouvrez / fermez vos livres. Levez la main. Prenez vos cahiers.</i> <i>Dépêchez-vous ! Très bien !</i> <i>C'est parfait ! Vous avez fini ?</i> <i>J'ai fini. J'ai fait mon devoir. Pardon, Madame, je suis en retard.</i>	- разуме кратке и једноставне молбе и захтеве и реагује на њих; - упуту кратке и једноставне молбе и захтеве; - искаже и прихвати захвалност на једноставан начин; - разуме једноставно исказане честитке и одговара на њих; - упуту једноставне честитке; - разуме једноставан опис живих бића, предмета, места и појава; - опише жива бића, предмете и места и појаве једноставним језичким средствима; - разуме једноставне исказе о уобичајеним и тренутним активностима и способностима и реагује на њих; - опише и планира уобичајене и тренутне активности кратким једноставним језичким	- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе; - битно је значење језичке поруке; - знања ученика мересејасно одређеним релативним критеријумима тачно стиизатоузорнијеизворниговорник; - сациљем даунапредиквалитети обим језичког материјала, наставасезасниваинасоцијалној интеракцији; раду учioniцииванњеспроводисепутем групногили индивидуално грешавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима јасно одређе	

		Императивфреквентни хглагола. Блискобудућевреме (уустаљенимизразима везанимзаактивностиучионици). Сложениперфект (уустаљенимизразима везанимзаактивностиучионици). (Интер)културнисадржаји: поштовањес основних нормиучтивости, песме. <i>Silence.</i> <i>Il est interdit de faire du bruit.</i> <i>Entrée libre. Ne pas nourrir les animaux.</i> Именице. Негација <i>ne pas</i> + <i>инфинитив</i> (рецептивно). Униперсоналнеконструкције (<i>il est...</i>). (Интер)културнисадржаји: понашањена јавним местима, значењесимбола. <i>On va au cinéma ? Viens chez moi après l'école.</i> <i>Tu veux jouer avec moi ?</i> <i>Oui, super !</i>	средствима; - опише шта уме/не уме да (у)ради; - разуме свакодневне исказе у вези с непосредним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; - изрази основне потребе, осете и осећања кратким и једноставним језичким средствима; - разуме једноставна обавештења о простору и оријентацији у простору и реагује на њих; - тражи и пружи кратка и једноставна обавештења о оријентацији у простору; - опише непосредни простор у којем се креће;; - разуме једноставна обавештења о хронолошком/метеоролошком времену и реагује на њих; - тражи и даје кратка и	нимконтекстом, поступкомициљем; - наставникупућујеученикеу законитостиу својој писанојкодаи њиховог међусобног односа; - свиграматицисадржајиуводесеиндуктивног методекрозразноврснеко нтекстуализованепримереу складусанивоом, абездетаљнихграматичкихобјашњења, осим, уколикоученицина њим анеинсистирају, а њиховопознавањесвреднујеи оцењујенаоснову употребеу одговарајућем комуникативном контексту. Комуникативно-интерактивни приступу наставистранихјезикау кључујеисследећекатегорије: - усвајањејезичкогсадржаја кроз циљано и осмишљеноучествовањеудруштвеномчину; - поимањенаставног програма као динамичне, заједнички припремљен	

		<i>Désolé, je ne peux pas.</i> <i>Je t'invite à mon anniversaire.</i> Лична замена лица оп. Садашње времене не прави лних глагола (<i>aller, venir, pouvoir</i>). Заповедни начин. Питање интонацијом. Негација (<i>ne/ n'... pas</i>). (Интер)културни садржаји: прикладно прихватање и одбијање позива, рођендани прослава рођендана, игре. Садржаји <i>Est-ce que je peux sortir ?</i> <i>Tu pourrais me prêter ton portable, s'il te plait ?</i> <i>Tu me donnes ton numéro de téléphone ?</i> <i>Voilà. Merci ! Je t'en prie.</i> <i>Cher Pierre, peux-tu me rendre mon livre de français demain ?</i> Питање <i>са-est-ce que</i>. Инверзија (у устаљеним изразима). Кондиционал учтивости (<i>tu pourrais...</i>). (Интер)културни садр	једноставна обавештења о хронолошком/метеоролошком времену - разуме једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање и реагује на њих; - тражи и да једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање, поседовање/непоседовање; - разуме једноставне исказе за изражавање допадања/недопадања, слагања/неслагања и реагује на њих; - тражи мишљење и изражава допадање/недопадање једноставним језичким средствима; - разуме једноставне изразе који се односе на количину (број особа, животиња и предмета количина	и прилагођенелистезада атака и активности; - наставник треба да омогући приступи прихватање нових идеја; - ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину; - учбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала; - учioniца је простор који јемогуће прилагођавати потребама наставе из дан аудан; - радна пројекта коазадат ку који остварује корелац ију са другим предметима и подстиче ученика на студиозни истраживачки рад; - за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто. Технике / активности Током часа се препоручује	

		жаји: правилаучтивекомуник ације. Садржаји <i>Bon anniversaire !</i> <i>Bonne année!</i> <i>Bonne fête ! Joyeux</i> <i>Noël!</i> <i>Bravo, très bien!</i> <i>Merci, à toi / à vous</i> <i>aussi!</i> Придеви (<i>bon, bonne</i>). Узвичнереченице. Предлози (<i>à</i>). (Интер)културнисадр жаји: најзначајнијипразници иначинобележавања / прославе. <i>Ma meilleure amie</i> <i>s'appelle Ivana : Elle est</i> <i>petite et blonde. Elle</i> <i>aime le sport.</i> <i>Le chien de mon voisin</i> <i>est grand et noir. Mon</i> <i>école est grande. Ma</i> <i>classe est claire.</i> <i>Bruxelles est la capitale</i> <i>de la Belgique.</i> <i>C'est une belle ville.</i> Описнипридеви. Родпридева (<i>petit/</i>	приликом куповине и сл.) и реагује на њих; - тражи и пружи основне информације у вези са количинама и бројевима; - изрази присуство и одсуство некога или нечега;	единамичномењивање техника / активностикојенебитре балодатрајудужеод 15 минута. Слушањеиреаговањена команденаставникана раномјезикуилисааудио записа (слушај, пиши, повежи, одредиалииактивности увезисарадомуучиониц и: цртај, сеци, боји, отвори/затворисвеску, итд.). Радупаровима, малимивеликимгрупам а (мини-дијалози, играпоулогама, симулацијеитд.). Мануелнеактивности (израдапаноа, презентација, зиднихновина, постераисл.). Вежбеслушања (премаупутствимана ставникаилисааудио- записаповезатипојмове, додатиделовеслике, допунитиинформације, селектоватитачнеинета чнеисказе, утврдитихронологијуис л.). Игрепримеренеузрасту	

		<i>petite, grand/grande, blond/ blonde ; beau/ bel/ belle).</i> Конструкција из изражавања припадања (<i>de + именица</i>). Присвојни придеви (<i>mon/ ma, ton/ ta</i>). Презентативи (<i>c'est/ ce sont ...</i>). (Интер)културни садржаји: култура становања, однос према живој и неживој природи. <i>Je vais à l'école à huit heures.</i> <i>Il rentre de l'école à quatre heures.</i> <i>Je déjeune avec mes grands-parents le dimanche.</i> <i>Après l'école il joue au basket.</i> <i>Je sors toujours avec mes amis.</i> <i>A quelle heure commence le film?</i> <i>Le mercredi je vais à la piscine.</i> Одређени члан (<i>le, la, l' les</i>). Садашње време фреквентних правилних глагола		Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/неволим, компарације...). Решавање "текућих проблема" у азбучној, тј. договорним мини-пројектима. "Превођење" исказа у гест тигеста у исказ. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са кстимили, пак, именовањем наслова. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путевања, рекламни плакат, програм приредбе и линее друге манифестације). Разумевање писаног језика: - уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време,	

		(<i>rentrer, déjeuner, jouer, commencer</i>) инеправилних глагола (<i>aller, sortir</i>). Презент глагола <i>être</i>. Предлози (<i>à, de, avec</i>). Прилози <i>завреме</i> (<i>toujours, souvent</i>). (Интер)културни садржаји: радно време, разонода, живот породице. <i>Je voudrais du jus d'orange.</i> <i>J'ai faim / soif / sommeil / chaud / froid.</i> <i>Brrrr !!!</i> <i>Non, merci, je n'ai pas faim.</i> <i>Je suis contente. J'ai peur.</i> <i>Il est malade.</i> <i>Pourquoi est-il triste ?</i> Кондиционал учтивости (<i>je voudrais</i>) Негација (<i>ne/ n'... pas</i>). Презент глагола <i>avoir</i>. (Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; употреба емотикона. <i>Il y a un petit chat dans la rue.</i> <i>Il est sous la voiture. Je</i>		лице...); - препознавање <i>вези</i> измеђ у групаслова и гласова; - одговарање на једноставна питања <i>у вези</i> са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор; - извршавање прочитаних упутстава и наредби. Писмено изражавање: - повезивање гласова и групислова; - замењивање речи цртежом или сликом; - проналажење <i>недостајајућ</i> речи (употпуњавање <i>ни</i>за, проналажење "уљеза", <i>ос</i>мерке, <i>укрштене</i> речи, <i>ис</i>лично); - повезивање краћег текста и реченица са сликама и лустрацијама; - попуњавање формулара (пријава за курс,	

		<i>vais le mettre sur la fenêtre. La chaise est devant / derrière la table.</i> <i>Ma rue est longue. Cette place est grande.</i> <i>La pharmacie est à côté, première rue à gauche.</i> Неодређеничлан (<i>un, une, des</i>). Предлози (<i>dans, sous, sur, devant, derrière</i>). Прилози за место (<i>ici, là, à côté</i>). (Интер)културни садржаји: јавни простор, култура становања. <i>Quelle heure est-il ?</i> <i>Il est six heures.</i> <i>Hier, je suis allée à la bibliothèque.</i> <i>Demain, je vais aller au cirque.</i> <i>Quel temps fait-il chez toi ?</i> <i>Il pleut. Il fait beau. Il neige.</i> Униперсонални глаголи и конструкције (<i>il est..., il fait...</i>). Бројеви 1–20. Презентне правилних глагола (<i>être, aller, faire</i>). Сложени перфект фрекв		налепници (пр. запртљаг); - писање честитки и разгледница; - писање краћих текстова. Увођење дечијег књижевности и транспонованје у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз. <i>Предвиђена је израда једног писменог задатка у току школске године.</i>	

		ентних глагола. Блиско будуће време фреквентних глагола. Парцијално питање саупитним речима (<i>quel/ quelle</i>). (Интер)културни садржаји: клима, разговорно време, географске дестинације. <i>C'est à moi. C'en'est pas mon cartable. c'est le livre de Sophie.</i> <i>C'est ta robe ?</i> <i>A qui est ce stylo ?</i> <i>J'ai deux frères.</i> <i>Je n'ai pas de soeur.</i> Конструкција за исказивање припадања (<i>à moi, à toi, à qui</i>). Присвојни придеви (<i>mon/ ma, ton/ ta, son/ sa</i>). Негација (<i>ne/ n'... pas</i>). (Интер)културни садржаји: породица и пријатељи, однос према животињама, кућни љубимци. <i>D'accord. Je suis d'accord. Je ne suis pas d'accord. Vous êtes d'accord ? J'aime le</i>			

		<i>chocolat / la musique / les voyages. J'aime dessiner / chanter / lire. Je n'aime pas ce sport. Ma matière préférée est le sport.</i> Именице. Одређеничлан (<i>le, la, l', les</i>). Презентфреквентних глагола. Конструкција инфинитивом (<i>j'aime dessiner</i>). Негација (<i>ne/ n'... pas</i>). (Интер)културни садржаји: уметност (књижевност за младе, стрип, филм, музика...), храна, спорт. <i>Dans ma classe il y a 25 élèves et un kilo de pommes, s'il vous plaît.</i> <i>Combien coûte cette troussette?</i> <i>Il y a beaucoup de chats dans ce jardin.</i> Основни бројеви 1–100. Прилози (<i>beaucoup, peu, moins, plus</i>). Временска одредница <i>daily</i> а. Упитне речи (<i>combien</i>). (Интер)културни садржаји:			

		друштвеноокружење, путовања.			

Укупан број часова: 72

Предмет:	ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК				
Разред:	5				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Правилник о плану наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања: 15/2018-77, 18/2018-1, 3/2019-83, 3/2020-3, 6/2020-94,17/21,16/22,13/23,14/23,3/24				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Овладавање комуникативних вештина и развијање способности и метода учења страних језика,сазнајних,интелектуалних спосоности ученика,његових хуманистичких ,моралних,естетских ставова ,стицање позитивног става према другим језицима и културама.Учење другог страног језика, ослањајући се на искуства и знања стечена учењем првог страног језика,поспешује стицање вишејезичке и вишекултурне компетенције и	Benvenuti!(Unità introduttiva) Разумевање и давање једноставних упутстава и налога; исказивање правила понашања	Ciao! Buongiorno. Buonasera. Come stai? Come sta? Come va? Bene, grazie. Di dove sei? Sono di... A presto! A domani!Buona notte! Come ti chiami?/Come si chiama?/Mi chiamo.../Sono..... /Quanti anni hai?/Ho 12 anni -Презент глагола -Личне заменице -Правила читања	- разуме упутства и налоге које размењују учесници у наставном процесу и реагује на њих - разуме једноставна и пажљиво исказана правила понашања (сугестије, препоруке, забране) и реагује на њих, уз визуелну подршку (знакови, симболи и сл.) и без ње - разуме италијански алфавет, бројеве од 0 до 20 и боје	Слушање и читање краћих,једноставних текстовакоји се односе на комуникативне ситуације(дијалози,наративни текстови,формулари, реаговање на усмени или писмени импулс саговорника (наставника,вршњак а)и иницирање комуникације;	5
	Primo giorno di scuola Поздрављање;	Questo/a è il mio amico/la mia amica... Si chiama.../Questa è mia sorella (mostrando la foto)/Questa è la mia famiglia.../Questo è il signor.../la signora... Di dove sei?/Sono	-поздрави и отпоздрави, примењујући најједноставнија језичка средства -представи себе и другог -разуме јасно	Слушање и читање краћих,једноставних текстова који се односе на комуникативне ситуације(дијалози,наративни текстови,формулари,	13

развијање свести о језичком богатству ужег и ширег окружења, као и стицање позитивног става према сопственом језику и наслеђу.	представљање себе и других; давање основних информација о себи; давање и тражење основних информација о другима	di..../Sono della Serbia.../Quanti anni hai?/Ho 12 anni. Dove abiti? Dove vivi?/Abito a..., in Via.../Qual è il tuo/il Suo indirizzo?/Il mio indirizzo è.../Nome, cognome, indirizzo, nazionalità, data di nascita.../Quando sei nato/a? Sono nato/a il/l'....nel..../Quando è il tuo compleanno?/Cosa fai nel tempo libero? Nel tempo libero gioco a pallavolo/suono la chitarra/... -Презент индикатива(најфреквентнији правилни и неправилни глаголи): essere, avere, abitare, vivere, stare, fare, chiamarsi, giocare... -Личне заменице -Упитне речи: come, di dove, quanto, dove, come/chi, che cosa, chi Показне	постављена једноставна питања личне природе и одговара на њих -разуме краће текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење /давање информација личне природе у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима	реаговање на усмени или писмени импулс саговорника (наставника, вршњак а) и иницирање комуникације;	

		заменице(questo) -Бројеви -Месеци,дани у недељи			
	Tanti auguri! Честитање; исказивање осета и осећања; изражавање бројева и датума рођења	I ragazzi in Italia organizzano le feste di compleanno a casa loro. Tutti cantano la canzone "Tanti auguri a te". A Pasqua facciamo di solito una gita. Nel nostro Paese festeggiamo..., ma la mia feste preferita è.../Grazie, sei molto gentile!/Grazie, anche a te!/Forza, ragazzi!/Sono felice (contento/a) per te./Bravo/a/i/e! Bravissimo/a/i/e!/Ti voglio bene! -Садашње време -Придеви -Род ,број и слагање са именицом. -Прилози и прилошки изрази за време: sempre, mai, ancora, di solito...	-разуме једноставно исказане честитке и одговара на њих -упути једноставне честитке -разуме и реагује на свакодневне изразе у вези са непосредним и конкретним потребама, осетима и осећањима и реагује на њих -изрази основне потребе, осете и осећања кратким и једноставним језичким средствима -разуме једноставне изразе који се односе на бројеве и реагује на њих -тражи и пружи основне информације у вези са бројевима -да уочи сличности и разлике у начину живота између	-Усмено и писано честитање -Слушање и читање једноставнијих исказа којима се нешто честита -Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима -Усмено и писано договарање у вези са задовољавањем жеља и потреба; предлагање решења у вези са осетима и потребама; усмено и писано исказивање својих осећања и реаговање на туђа.	13

		-Везници (е, о, ма) -(Inter)културни значај:значајни празници,догађаји и начини обележавања	породица у Србији и породица у Италији		
	Foto di classe Разумевање и давање упутстава, исказивање просторних односа,изражавање количине и бројева,описивање предмета личности	È tuo questo libro? No, è di Marco./Di chi è questa bici? È di Paola e Laura./Questo zaino è mio./Hai un dizionario?/Luigi non ha il biglietto per il concerto. Questo/a è... Si chiama.../Ha i capelli/gli occhi/...È alto/a, magro/a.../Lui/lei porta i pantaloni neri/la gonna rossa/Ha i capelli corti/lunghi/biondi...gli occhi azzurri/ Questa è la mia famiglia.../Questo è mio fratello (mostrando la foto)/Lui ha...anni e ama suonare/leggere.../Gior gio è il mio fratello minore/maggiore. Nella mia città c'è/ci	- разуме једноставан опис предмета у учионици -описе предмете у учионици једноставним језичким средствима -тражи и пружи кратка и једноставна обавештења о оријентацији у простору -разуме основне информације које се односе на количину и бројеве -уочи сличности и разлике између система школовања у Србији и Италији	-Слушање и читање текстова који садрже једноставнија упутства с визуелном подршком и без ње; усмено и писано давање и тражење упутстава. -Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са смером кретања и специфичнијим просторним односима; усмено и писано размењивање информација у вези са смером кретања и просторним односима; усмено и писано описивање смера кретања и просторних односа.	12

		sono...Dov'è il cinema?È lontano/vicino da qui? -Презент глагола -Слагање придева у роду и броју са именицама Одређени,неодређени чланови,			
	Un nuovo compagno Описивање особа; изражавање припадања/не-припадања и поседовања/не-поседовања	Ti piace il nuoto?/Ti piace nuotare?/Mi piacciono i libri gialli perché.../Che cosa ti piace fare nel tempo libero? Nel tempo libero mi piace/preferisco....perché.../Il mio film preferito è.../ È tuo questo libro? No, è di Marco./Di chi è questa bici? È di Paola e Laura./Questo zaino è mio./Hai un dizionario?/Luigi non ha il biglietto per il concerto. -Ненаглашене заменице у функцији датива -Описни придеви	- разуме једноставан опис особа - опише особе једноставним језичким средствима и њихов карактер -изрази присустви или одсуство нечега -разуме једноставне исказе којима се изражава припадање,поседовање и реагује на њих -тражи и даје једноставне исказе којима се изражава припадање/неприпадање -уочава сличности и разлике у географским,културним и историјским одликама у Србији и	-Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се говори о томе шта неко има/ нема или чије је нешто; постављање питања у вези са припадањем и одговарање на њих. -Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се описују бића, предмети, места, појаве, радње, стања и збивања; усмено и писано описивање/ поређење бића, предмета, појава, места из искуственог света и фикционалног	13

		-Глагол riassere -Конструкције за исказивање припадности -Присвојни придеви -Показни придеви -Негација -Упитне заменице и конструкције	Италији	спектра	

	Ma che bella giornata! Описивање уобичајених и тренутних активности, планова и способности; исказивање времена (хронолошког)	Che ore sono? Che ora è? Sono le due e mezzo/a. Sono le sette meno un quarto./A che ora comincia la lezione? Alle otto./Quando hai il corso di danza? Il mercoledì e il venerdì./Quando sei stata a Padova? L'anno scorso./Sono nata il 6 giugno. È nata in marzo./Colombo ha scoperto l'America nel 1492./Che tempo fa? Fa caldo/freddo/. Domani piove/nevica. C'è vento/sole./In primavera/estate/autunno/inverno di solito in Serbia fa... e in Italia.... -Questa valigia è più grande di quella borsa./Il ghepardo è un animale velocissimo. -Поређење придева (компаративна конструкција più/meno и предлогом di)	-разуме једноставне исказе о уобичајеним тренутним активностима и способностима и реагује на њих -описује и планира уобичајене и тренутне активности кратким једноставним језичким средствима -разуме једноставна обавештења о хронолошком времену и реагује на њих -тражи и даје кратка и једноставна обавештења о хронолошком времену -уочава и разликује у породичним навикама у Србији и Италији		16 Укупан број часова: <u>72</u>

		-Апсолутни суперлатив			

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основне школе. Аутори уџбеника и наставници обрађују их у складу са интересовањима ученика и актуелним збивањима у свету. Лични идентитет Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.) Географске особености Становање – форме, навике Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање Млади – деца и омладина Животни циклуси Здравље, хигијена, превентива болести, лечење Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи Транспорт и превозна средства Клима и временске прилике Наука и истраживања Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници) Слободно време – забава, разонода, хобији Исхрана и гастрономске навике Путовања Мода и облачење Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, садржаја и препоручених језичких активности у комуникативним ситуацијама наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи дефинисани по областима, тј. комуникативним функцијама, усмеравају наставника да операционализује исходе на нивоу једне или више наставних јединица. Наставник за сваку област има дефинисане исходе и од њега се очекује

да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и припреме часа, дефинише исходе имајући у виду ниво постигнућа ученика. То значи да исходе треба класификовати од оних које би сви ученици требало да достигну, преко оних које остварује већина па до оних које достиже мањи број ученика са високим степеном постигнућа. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови: циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, пријатној и опуштеној атмосфери; говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика; наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе; битно је значење језичке поруке; знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник; са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем; наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа; сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем

комуникативном контексту. Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије: усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину; поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака активности; наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја; ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину; уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала; учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан; рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад; за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто. Технике / активности Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута. Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.). Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.). Мануелне активности (израда панoa, презентација, зидних новина, постера и сл.). Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.). Игре примерене узрасту Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добрима, волим/не волим, компарације...). Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације). Разумевање писаног језика: уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...); препознавање везе између група слова и гласова; одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор; извршавање прочитаних упутстава и наредби. Писмено изражавање: повезивање гласова и групе слова; замењивање речи цртежом или сликом; проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично); повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама; попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг); писање честитки и разгледница; писање краћих текстова. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру,

песму, драмски израз, ликовни израз. Предвиђена је израда једног писменог задатка у току школске године.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

Обзиром на то да се исходи операционализују преко језичких вештина, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем. Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина. Слушање Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције: дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука), референцијалну (о темама о којима је реч) и социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.). Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца: од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде, од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст, од особина онога ко говори, од намера с којима говори, од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују, од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд. Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће: присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости); дужина усменог текста; брзина говора; јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора; познавање теме; могућност/немогућност поновног слушања и друго. Читање Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита. На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања: читање ради усмеравања;

читање ради информисаности; читање ради праћења упутстава; читање ради задовољства. Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели: глобалну информацију; посебну информацију, потпуну информацију; скривено значење одређене поруке. Писање Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд.), води белешке, сачини презентације и слично. Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста. Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће: теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима); текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке); лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену); степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања). Говор Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога. Активности монолошке говорне продукције су: јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информација); излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.) Ове активности се могу реализовати на различите начине и то: читањем писаног текста пред публиком; спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др. реализацијом увежбане улоге или певањем. Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање

решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример: размену информација, спонтану конверзацију, неформалну или формалну дискусију, дебату, интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу. Социокултурна компетенција и медијација Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења. Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику. Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања. Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика

на који се преводи. Упутство за тумачење граматичких садржаја Настава граматике, с наставом и усвајањем лексики и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора. Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика. Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста. Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес. Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација,

језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

Предмет:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ				
Разред:	ПЕТИ				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Правилник је објављен у "Сл. гласнику РС" - Просветни гласник, број 15/2018, 18/2018, 3/2019, 3/2020,6/2020, 17/2021, 16/2022, 13/2023 и 14/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења грађанског васпитања је да ученик изучавањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе појединаца и заједнице и спреман да активно делује у заједници уважавајући демократске вредности.	ЉУДСКА ПРАВА -Права детета	Потребе и права Потребе и жеље. Права и правила у учионици. Правила рада у учионици, доношење групних правила. Права детета у документима о заштити права Посебност права детета и људска права. Конвенција о правима детета. Врсте права. Показатељи остварености и кршења дечијих права. Конвенција о правима детета у документима која се односе на школу.	- разликује жеље од потреба и наведе примере везе између потреба и људских права; - препозна своје потребе, као и потребе других и да их уважава; - штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права; - учествује у доношењу правила рада групе и поштује их; - аргументује потребу посебне заштите права детета; - на примеру препозна уграђеност права деце у основним документима која уређују рад школе; - наводи примере и	Праћење и вредновање: Наставник, као координатор, прати учешће и ангажовање ученика у свим активностима, води евиденцију, процењује резултате; ученици, такође, активно учествују у процени реализације наставе, раду других ученика и сопственом раду. Наставник прати комуникацију, активно слушање и конструктивно реаговање ученика у тимском раду, укљученост у рад групе. Наставник процењује	8

			показатеље остварености и кршења дечијих права; - наводи чиниоце који утичу на остварење дечијих права; - поштује права и потребе ученика који су у инклузији у његовом одељењу/школи; - препозна ситуације кршења својих права и права других; - идентификује кршење људских права на примеру неког историјског догађаја;	остваривање сазнајних, емоционалних (да ли ученик препознаје своје потребе и уважава потребе других), вољних (да ли покреће или учествује у активностима и акцији) и комбинованих исхода (да ли препознаје примере грађанског активизма и да ли је развио позитиван став према истом) и на основу ових критеријума вреднује рад ученика.	

	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО - Школа као заједница	Права и функционисање заједнице Моје заједнице. Школа као заједница. Одлучивање у учионици и школи. Гласање и консензус као демократски начини одлучивања Одговорности и обавезе у заједници Одговорност деце. Одговорности одраслих (родитеља, наставника). Кршење и заштита права Шта могу и коме да се обратим у ситуацијама насиља	- поштује правила одељенске заједнице и правила на нивоу школе; - поступа у складу са моралним вредностима грађанског друштва; - искаже свој став о значају правила у функционисању заједнице; - понаша се у складу са правилима и дужностима у школи; - наводи начине демократског одлучивања; - препозна одговорност одраслих у заштити права деце; - објасни улогу појединца и група у заштити дечијих права; - реално процени сопствену одговорност у ситуацији кршења нечијих права и зна коме да се обрати за помоћ;	– дефинисање правила одељенске заједнице и правила школе; - примена различитих интерактивних облика рада, као и одабир и коришћење одговарајућих метода и техника рада; - разумевање значаја правила у функционисању заједнице;	8

	ПРОЦЕСИ У САВРЕМНОМ СВЕТУ -Права детета	Наши идентитети Наше сличности и разлике (раса, пол, национална припадност, друштвено порекло, вероисповест, политичка или друга уверења, имовно стање, култура, језик, старост и инвалидитет). Стереотипи и предрасуде. Дискриминација. Толеранција. Сукоби и насиље Сукоби и начини решавања сукоба. Предности конструктивног решавања сукоба. Врсте насиља: физичко, активно и пасивно, емоционално, социјално, сексуално, дигитално. Реаговање на насиље. Начини заштите од насиља	- препозна и анализира сличности и разлике између ученика у групи; - прихвата друге ученике и уважава њихову различитост; - проналази примере моралних поступака у књижевним делима које чита, у медијима и у свакодневном животу; - наводи примере из свакодневног живота предрасуда, стереотипа, дискриминације, нетолеранције по различитим основама; - проналази примере нетолеранције и дискриминације у књижевним делима која чита; - у медијима проналази примере предрасуда, стереотипа, дискриминације, нетолеранције по различитим основама и критички их анализира; - препозна и објасни врсте	- осмишљавање и реализација различитих активности: радионица, симулација, играња улога, студија случаја, дебата, дискусија, пројеката, истраживања, промоција, ... - симулација примера из свакодневног живота: предрасуде, стереотипи, дискриминација и нетолеранција по различитим основама; - коришћење филмова, интернета, као и разговор о говору мржње, нетолеранцији и дигиталном насиљу; - развој конструктивног решавања сукоба;	10

			насиља; - прави разлику између безбедног и небезбедног понашања на друштвеним мрежама; - заштити од дигиталног насиља; - анализира сукоб из различитих углова (препознаје потребе учесника сукоба) и налази конструктивна решења прихватљива за све стране у сукобу; - аргументује предности конструктивног начина решавања сукоба;		

	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ	Планирање и извођење акција у школи у корист права детета Учесће ученика у школи. Избор проблема. Тражење решења проблема. Израда плана акције. Анализа могућих ефеката акције. Планирање и извођење акције. Завршна анализа акције и вредновање ефеката. Приказ и анализа групних радова.	-препознаје примере грађанског активизма у својој школи и исказује позитиван став према томе; - идентификује проблеме у својој школи; - прикупља податке о проблему користећи различите изворе и технике; - осмишљава акције, процењује њихову изводљивост и предвиђа могуће ефекте; - активно учествује у тиму, поштујући правила тимског рада (у групној дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на неугрожавајући начин);	- идентификација примера грађанског активизма у школи и неговање позитивног става према томе; - прикупљање података о проблему на основу различитих извора и техника; - реализација одабраних акција, као и њихова анализа; - неговање тимског рада; - вредновање ефеката спроведених акција у школи.	10

Укупан број часова: __36__

Оцену истиче седиоба ученик који: – у потпуности показује способност трансформације знања и примене у новим ситуацијама;

- лако логички повезује чињенице и појмове;
- самостално изводи закључке који се заснивају на подацима;
- решава проблеме на нивоу стваралачког мишљења и у потпуности критички расуђује;

Оцену добар-у довољној мери показује способност употребе информација у новим ситуацијама;

- у довољној мери логички повезује чињенице и појмове;
- већим делом самостално изводи закључке који се заснивају на подацима и делимично самостално решава поједине проблеме;
- у довољној мери критички расуђује;

Оцену задовољава добија ученик који:

- знања која је остварио су на нивоу репродукције, уз минималну примену;
- у минималној мери логички повезује чињенице и појмове и искључиво уз подршку наставника изводи закључке који се заснивају на подацима;
- ретко је самосталан у решавању проблема и у недовољној мери критички расуђује;

Напомена: Све евентуалне корекције програма наставе и учења биће праћене и евидентиране кроз месечне планове и дневне припреме или на неки други одговарајући начин у складу са природом корекције.

Напомена: Све евентуалне корекције програма наставе и учења биће праћене и евидентиране кроз месечне планове и дневне припреме или на неки други одговарајући начин у складу са природом корекције.

КОРЕЛАЦИЈА СА ДРУГИМ ПРЕДМЕТИМА

Српски језик и књижевност

Матерњи језик

Историја

Ликовна култура

Музичка култура

Информатика и рачунарство

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставног предмета грађанско васпитање, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по моделу спирале и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу онога што су стекли учећи овај предмет. Они представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у четири области (Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам) које се налазе у свим програмима другог циклуса. Теме по областима се спирално развијају што значи да се постојећи садржаји из разреда у разред проширују и продубљују, а многи исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, унапређују. Типичан пример таквог исхода су они који се односе на комуникацију. Активно слушање и конструктивно реаговање су исходи који се постепено унапређују кроз бројне активности и садржаје. Слично је и са јачањем осетљивости за потребе и права других, препознавање дискриминације и многе друге исходе који се не могу брзо и лако остварити обрадом само једног програмског садржаја. Све четири области су једнако важне, а наставник их, у непосредном раду са ученицима, интегрише јер између њих постоји природна веза. програму су наведени садржаји које наставник може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада али увек имајући у виду исходе које треба остварити. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља предмета. Између исхода, како у оквиру једне, тако и више области, постоји повезаност. Остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода. Посебност грађанског васпитања је у томе што је оно део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је тесно повезано са другим предметима, ваннаставним активностима и уопште етосом школе. По врсти, исходи могу бити: а) сазнајни (нпр. објасни улогу појединца и група у заштити дечијих права); б) емоционални (нпр. препозна своје потребе, као и потребе других); в) вољни (нпр. учествује у извођењу акције); г) комбиновани (нпр. препознаје примере грађанског активизма у својој

школи и исказује позитиван став према томе јер ставови садрже сазнајну, емоционалну и вољну компоненту). Сазнајни исходи се најлакше остварују, али тек кад су исходи све три врсте остварени општи циљ предмета је достигнут у потпуности. Зато није довољно познавати принципе конструктивне комуникације већ и комуницирати на такав начин. У овом програму постоје многи исходи који су вољни и манифестују се у понашању ученика али треба имати у виду да је за њихово остварење потребно више времена и више прилика да се научено непосредно практикује. Образовање за демократију није исто што и образовање о демократији. Зато овај програм тежиште не ставља на знања, већ на вештине применљиве у свакодневном животу у демократској заједници, на демократске ставове и вредности о универзалности права, једнакости, слободи и одговорности, социјалној осетљивости и припадности заједници, уз спремност да се активно делује за сопствену добит као и добит других. Остваривање овако постављених исхода захтева примену различитих интерактивних облика рада као одабир и коришћење одговарајућих метода и техника рада са ученицима. Наставници су у прилици да бирају: радионице, симулације, играње улога, студије случаја, дебате, дискусије, пројекте, истраживања, промоције, покретање акција као и да сами осмисле неке друге активности. За ученике петог разреда неке од ових метода рада су новина те их треба постепено навикавати на начин рада где су и они активни креатори наставе. Садржај грађанског васпитања има природну везу са другим наставним предметима. То се види у исходима који се односе на препознавање добрих примера и кршење људских права у садржајима који се обрађују у историји или у књижевним делима која се читају у оквиру српског језика и књижевности, односно матерњег језика. Из тог разлога, међупредметно планирање је велика подршка остварењу циља овог предмета. Посебну пажњу треба обратити на последњу област програма где се претходно стечена знања и вештине интегришу и практикују. Акције треба да буду мале и изводљиве али да имају све неопходне кораке. Ученике треба охрабрити када наиђу на тешкоће и јасно указивати да су и неуспеле акције такође добре, јер њиховом анализом долазимо до увида који су кораци били погрешни. Бројни су примери тема у оквиру којих се могу осмислити акције у школи у корист права детета. На пример, вршњачка подршка је важан сегмент укупне подршке инклузивног образовања, тако да је укљученост младих људи у овај сегмент живота и рада школе веома зачајан. Он се огледа управо у заједничком промишљању наставника и ученика на тему како осмислити план подршке, како га најуспешније реализовати, водећи рачуна о потребама сваког ученика обухваћеног инклузивним образовањем. предмету грађанско васпитање продукти ученичких активности имају посебан значај. Они могу бити различите врсте као што су постери, аудио-визуелни записи, презентације, прикази резултата истраживања, представе и

друго. Они се могу користи при интеграцији или рекапитулацији обрађених садржаја, процени напредовања ученика, као и самопроцени наставника колико успешно ради. Продукти се могу користити и ван групе, на пример на изложби у холу школе, у школским новинама, сајту школе, у раду ученичког парламента, у локалној заједници или локалним медијима. За реализацију наставе овог предмета и остваривање дефинисаних исхода, врло је важна улога наставника. Он је модел који својим понашањем даје пример и доприноси стварању демократске атмосфере која је погодна за размену и аргументовање идеја и мишљења међу ученицима; он је тај који даје повратне информације и подстиче ученике на разумевање односа у групи. Коструктивна комуникација и демократске процедуре нису само циљ већ и начин да се остваре жељени исходи. Битно је да наставник обезбеди равноправну укљученост сваког ученика (уважавајући различитост како у стилевима учења тако у типу личности). Реализација програма треба да се одвија у складу са принципима интерактивних односа (активне, проблемске и истраживачке наставе), са сталним рефлексијама на одговарајуће појаве из друштвеног контекста (прошлости и још више садашњости). Посебан захтев за наставнике представља потреба за припремом нових, актуелних материјала који најбоље одговарају садржају и исходима. Они се могу наћи у различитим изворима информација. За реализацију појединих тема могу се користити филмови јер активирају когнитивну и афективну страну личности и подстицајно делују на ученике да искажу мисли, осећања и ставове. Не треба занемарити ни интернет и различите социјалне мреже јер су то облици комуникације који су блиски младима и на којима се могу препознати и анализирати многи проблеми живота у савременом свету, али и разговарати о говору мржње, нетолеранцији, другим облицима кршења права, као и дигиталном насиљу. Наставник треба да обезбеди да се на часу сваки ученик осећа уважено, прихваћено и добродошло у својој различитости, уз обавезу да поштује и уважи друге и другачије погледе мишљења. Наставник треба да подстиче код ученика способност да разумеју сопствену одговорност у ситуацијама дискриминације и насиља, као и да бирају конструктивне начине реаговања на њих. Због специфичног статуса предмета (изборност у сваком разреду) сасвим је извесно да ће група у петом разреду бити хетерогена по искуству у области грађанског васпитања (најчешће промене изборног предмета дешавају се на преласку у други циклус). Зато је важно на почетку школске године пажљиво и уз поштовање процедура донети правила рада (јер група без реда и основних правила не може бити демократска). Битно је и да сви ученици учествују у доношењу правила како би свима била разумљива њихова функција. А да би се поштовала важно је да се договоре и прихвате начини њихове контроле (ученици одлучују о мерама за њихово непоштовање). Неколико првих часова су прилика да се ученици подсети шта су

научили, да размене сопствена знања, ставове, вредности и вештине као и да се уведу у садржаје којима ће се бавити. Посебну пажњу треба обратити на ученике који се по први пут у петом разреду сусрећу са овим предметом. На основу утврђених потреба ученика, наставник ће планирати реализацију наставе за сваку конкретну групу. Таква ситуација неуједначеног предзнања је прилика за вршњачко учење јер током часа грађанског васпитања ученици уче једни од других доприносе настави својим искуствима, знањима и способностима. Значај предмета налази се и у чињеници да исходи грађанског васпитања у великој мери доприносе развоју неколико међупредметних компетенција и да се његови садржаји врло добро уклапају у различите ваннаставне активности. Посебно је значајан допринос развоју међупредметне компетенције комуникација јер се при раду на свим садржајима инсистира на исказивању сопственог мишљења, осећања, ставова и то на начин који не угрожава друге, као међупредметне компетенције решавање проблема јер је приступ предмету да се у свакој тематској целини ученици оснажују да препознају проблеме али и активно траже решења. Чињеница да се предмет описно оцењује не умањује потребу да се континуирано прати напредовање ученика у достизању исхода које започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његово даље напредовање. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Грађанско васпитање пружа изузетну могућност за неговање саморефлексије (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) и подстицање саморегулације процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања и планирања како да се остваре.

Предмет:	Верска настава				
Разред:	пети				
Службени гласник РС- Просветни гласник- бр:	11/2016				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
- Упознавање ученикаса садржајем предмета, планом и програмом и начином реализације наставе Православног катихизиса; - Установити каква су знања стекли и какве ставовеусвојил и ученици у претходном школовању.	I – УВОД	Упознавање са садржајем програма и начиномрада Прелиминарна систематизација	- моћи да сагледа садржаје којима ће се бавити настава Православног катихизиса у току 5. разреда основнешколе; - моћи да уочи какво јењегово предзнање из градиваПравославног катихизиса обрађеног у претходном циклусушколовања. - бити мотивисан да похађачасове Православногкатихизиса.	Катихизација као литургијска делатност-заједничко је дело катихете (вероучитеља) и његових ученика. Катихета (вероучитељ) би требало стално да има науму да катихеза не постоји ради гомилања информација („знања о вери“), већ као настојање да се учење и искуство Цркве лично усвоје и спроведу у живот кроз слободно	1

• Упознати ученике са основним елементима религије и културе старог века. • Упознати ученике са паганским митовима и легендама о вечној животи. Припремити ученике за сусрет са Откровењем Истинитог Бога.	II - РЕЛИГИЈА И КУЛТУРА СТАРОГ СВЕТА	• Религија и култура старог света • Човекова жеља за Богом и вечним животом • Митови и легенде	• моћи да именују неке политеистичке религије. • моћи да наведу неке од карактеристика политеистичких религија и културе старог века	учешће у богослужбеном животу Цркве. На почетку сваке наставне теме ученике би требало упознати са циљевима и исходима наставе, садржајима по темама, начином остваривања програма рада, као и са начином вредновања њиховог рада.	3
• Развити код ученика свест о Богу као личност и откриће овеку • Упознати ученике са појмовима Светог Предања и Светог Писма Објаснити ученицима узрок и начин настанка Библије	III - ОТКРИВЕЊЕ - СВЕТ БИБЛИЈЕ	• Божије Откровење • Свето Писмо (настанак, подела)	• моћи да уочи да се Бог откривао изабраним људима, за разлику од паганских божанстава; • моћи да објасни да је рођење Христово догађај који дели историју на стару и		4

			новуеру; • моћи да наведе неке од библијских књига, њихове ауторе и оквирно временастанка • моћи да разликује Стари и Нови Завет • бити подстакнут да се односи према Библији као светојкњизи;		
• Пружити ученицима знања да Бог из љубави ствара свет да би му дао вечност постојања; • Оспособити ученике за разумевање посебности улоге човека у свету, као споне између Бога и света. • Објаснити ученицима повест о првородном греху и његовим последицама; Указати ученицима на начин на који се Бог стара о свету и	IV - СТВАРАЊЕ СВЕТА И ЧОВЕКА	• Шестоднев • Стварање човека „по икони и подобију“ • Прародитељски грех • Човеки зван рајског врта (Каин и Авељ, Ноје, Вавилонска кула)	• моћи да преприча библијску причу о постању и доживи је као дело љубави Божије • моћи да увиди да је Бог поред видљивог света створио и анђеле • моћи да преприча библијску приповест о стварању човека и уочи да је човек сличан Богу јер је слободан • бити подстакнут на развијање осећаја личне		8

човеку од Адама до Ноја; • Пробудити у ученицима осећај одговорности за • свет који их окружује.			одговорности према природи; • моћи да наведе неке од последица првородног греха по човека и читаву створену природу; • моћи да преприча неку од библијских прича до Аврама; • моћи да повеже причу о Нојевој барци са Црквом • бити подстакнут на послушност као израз љубави према Богу;		

• Упознати ученике старозаветних личности и догађаја • Указати ученицима на везу између старозаветних личности и Христа • Указати ученицима на повезаност Пасхе и Христа • Указати ученицима на етичку вредност старозаветних писана • Развијање свести ученика о старању Божјем за свет кроз библијску историју; Пружити ученицима знање о старозаветним мотивима у иконографији.	V - СТАРОЗАВЕТНА ИСТОРИЈА СПАСЕЊА	• Аврам и Божији позив • Исак и његови синови • Праведни Јосиф • Мојсије • Пасха	• моћи да наведе неке од најважнијих старозаветних личности и догађаја • моћи да уочи везу старозаветних пророка и патријараха са Христом • моћи да исприча да јеврејски народ прославља Пасху као успомену на излазак из Египта • моћи да извуче моралну поуку из библијских приповести • моћи да препозна старозаветне личности и догађаје у православној иконографији.		7

• Објаснити ученицима околности у којима је Бог дао 3 акона преко Мојсија; - Пружити ученицима основно знање о томе да се кроз заповести Божје остварује заједница између Бога и људи; - Пружити ученицима основно разумевање да су Десет Божијих заповестиводи чије припрема за Христове заповести љубави	VI - ЗАКОН БОЖИЈИ	• Добијање Божијих заповести на гори Синају • Садржај Десет Божијих заповести • Смисао Декалога као припреме за Христа	• моћи да преприча библијски опис давања Десет Божијих заповести Мојсију; • моћи да наведе и протумачи на основном нивоу Десет Божијих заповести; • моћи да разуме да је од односа према Заповестима зависила и припадност Божијем народу; • бити подстакнут да примени вредности Декалога у свом свакодневном животу.		4

• Упознати ученике са апостолом „обећане земље“ и њеним значајем за „изабрани народ Божији“ • Објаснити ученицима значај старозаветне Скиније и Храма • Указати ученицима на улогу старозаветних царева и пророка • Указати ученицима на лепоту Давидових псалама • Објаснити ученицима појам Месије • Предочити ученицима специфичности библијског текста и омогућити им да доживе његову сликовитост	VII - МЕСИЈАНСКА НАДА	• Насељавање Обећане земље (Исус Навин, Самсон...) • Цар Давид • Соломон и јерусалимски храм • Псалми Давидови • Старозаветни пророци Месијанска нада	• моћи да препозна на слици Ковчег Завета и Скинију и да у једној реченици каже шта јемана • моћи да именује најважније личности јеврејског народа у Обећаној земљи • моћи да уочи да је Светиња над светињама посебно место Божијег присуства • знати да је цар Давид испевао Псалме у славу Божију • моћи да наведе неке од старозаветних пророка		9

			• моћи да уочи да сустарозаветни пророци најављивали долазак Месије • увидети значај покајања имолитве као „жртве угодне Богу“ на основу одељака поучних и пророчких књига • моћи да уочи у којој мери је напредовао и савладао гради во Православног катихизиса у 5. разреду.		

Укупан број часова: 36

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ПРЕПОРУЧЕНЕ ВРСТЕ АКТИВНОСТИ И НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Препоручене врсте активности у образовно-васпитном раду дате су у наставним програмима за сваки обавезни и изборни предмет у делу Упутство за остваривање програма

ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРИПРЕМУ ИНДИВИДУАЛНОГ ОБРАЗОВНОГ ПЛАНА ЗА УЧЕНИКЕ КОЈИМА ЈЕ ПОТРЕБНА ДОДАТНА ОБРАЗОВНА ПОДРШКА

5.1. Индивидуални образовни план за социјално ускраћене ученике и ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом Индивидуални образовни план се припрема за ученике којима је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, каснијег укључивања у школовање, недовољног познавања језика и других разлога потребна додатна образовна подршка. Циљ индивидуалног образовног плана јесте постизање оптималног укључивања таквих ученика у редован образовно-васпитни рад и њихово осамостаљивање у вршњачком колективу. За сваког ученика појединачно, према његовим специфичним потребама и могућностима, припрема се прилагођен начин образовања који обухвата индивидуални образовни план, програм и начин рада који садрже: 1) дневни распоред активности часова наставе у одељењу; 2) дневни распоред рада са лицем које пружа додатну подршку и учесталост те подршке; 3) циљеве образовно-васпитног рада; 4) посебне стандарде постигнућа и прилагођене стандарде за поједине или све предмете са образложењем за одступање; 5) програм по предметима, у коме је прецизирано који садржаји се обрађују у одељењу, а који у раду са додатном подршком; 6) индивидуализован начин рада наставника, избор адекватних метода и техника образовно-васпитног рада. Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог стручног тима за инклузивно образовање. Тим за инклузивно образовање чине одељењски старешина и предметни наставници, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби педагошки асистент и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник при планирању свог рада у одељењу усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика. Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник.

5.2. Индивидуални образовни план за ученике са изузетним способностима За ученике са изузетним способностима припрема се индивидуални образовни план, програм и начин рада којим се утврђује обogaћен начин образовања и васпитања који садржи: 1) дневни распоред активности часова наставе у одељењу; 2) дневни распоред рада са лицем које пружа додатну подршку и учесталост те подршке; 3) циљеве образовно-васпитног рада; 4) посебне стандарде постигнућа и прилагођене стандарде за поједине или све предмете са образложењем за одступање; 5) програм по предметима, прецизирано који садржаји се обрађују у одељењу, а који у раду са додатном подршком; 6) индивидуализован начин рада наставника, избор адекватних метода и техника образовно-васпитног рада

ДРУГА ПИТАЊА ОД ЗНАЧАЈА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВНИХ ПРОГРАМА

Упутство за остваривање слободних наставних активности Слободне наставне активности школа планира Школским програмом и Годишњим планом рада. Оне могу бити из природних или друштвених наука, уметности и културе, технике, као и других области у складу са интересовањима ученика, просторним и људским ресурсима. Школа је у обавези да ученицима понуди листу од три слободне наставне активности, а ученик обавезно бира једну од њих и похађа током целе школске године. Слободне наставне активности реализују се по програму који припрема школа или по програмима који су претходно донети као изборни (нпр. свакодневни живот у прошлости, цртање, сликање, вајање, чувари природе и сл.). Сврха ових активности је оснаживање ученика да препознају своја интересовања и способности које су важне за професионални развој и доношење одлука за наставак школовања и зато ученици могу сваке године бирати различите слободне наставне активности. Наставу треба тако организовати да ученици имају што више могућности за активно учешће, за интеракцију са другим ученицима, коришћење различитих извора информација и савремених технологија.

7.2. Упутство за остваривање ваннаставних активности Школа је

у обавези да својим Школским програмом и Годишњим планом рада предвиди различите програме ваннаставних активности у складу са интересовањима ученика, ресурсима и просторним могућностим. Поред организације излета, екскурзије, посета изложбама и сарадње са локалном самоуправом, ученицима треба понудити већи број друштвених, техничких, хуманитарних, спортских и културних активности. Наставници, одељенске старешине и стручни сарадници кроз свој непосредни рад са ученицима упознају их са понудом ваннаставних активности, њиховим садржајем, начином рада и сврхом. Такође, потребно је да и родитељи буду упознати са понудом школе и мотивисани да њихова деца изаберу оне активности које им највише одговарају. План и програм ваннаставних активности школа сама припрема у складу са исказаним интересовањима ученика и својим могућностима. Избор начина рада треба да буде у функцији подстицања активног учешће ученика и њихове самосталности. Неке активности могу бити тако организоване да их заједнички воде два и више наставника (на пример: драма, покрет, музика). Учесће ученика у друштвеним, техничким, хуманитарним, спортским и културним активностима доприноси многим важним исходима образовања и васпитања, као што су: задовољење различитих образовних потреба и интересовања ученика; препознавање професионалних способности и интересовања, упознавање са светом рада; надоградња исхода који се остварују у оквиру редовне наставе идопринос развоју међупредметних исхода; унапређивање различитих способности (интелектуалне, физичке, креативне, радне...); јачање капацитета ученика за разликовање безбедног од небезбедног понашања и заштиту од ризичног понашања; подстицање хуманог и одговорног односа према себи, другима и окружењу, јачање осетљивости за оне којима је потребна помоћ (нпр. стари и болесни); унапређивање различитих врста писмености (језичке, медијске, културне, научне...); култивисање коришћења слободног времена; подстицање интеркултуралног дијалога; разумевање концепта инклузије и јачање осетљивости за различитост; јачање генерацијских веза између ученика различитих одељења без компетитивности; релаксација, растерећење напетости ученика, самоисказивање; јачање везе са локалном заједницом; развој осећања припадности својој школској заједници; подстицање самосталности, проактивности и предузимљивост; припрема за решавање различитих животних ситуација; промоција школе и њеног идентитета. Школа треба да настоји да резултати рада ученика у оквиру ваннаставних активности постану видљиви како у оквиру школе тако и шире као што су организовање представа, изложби, базара, објављивање на сајту, смотре стваралаштва, спортски сусрети и др.

5.разред

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Допунска настава

Географија

Циљеви допунске наставе: допунска настава се организује за ученике који спорије усвајају знања или су били одсутни са часова и за оне који желе да утврде своје знање, са циљем разумевања, препознавања, отклањања нејасноћа и бржег и квалитетнијег усвајања знања.

ТЕМА / ОБЛАСТ	АКТИВНОСТИ УЧЕНИКА	АКТИВНОСТИ НАСТАВНИКА	ОСНОВНИ ОБЛИЦИ ИЗВОЂЕЊА ПРОГРАМА	ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ САДРЖАЈА ПРОГРАМА
Човек и географија	-слушају -питају разговарају - описују	подстиче на усвајање знања -мотивише за рад -методе рада прилагођава карактеристикама и способностима ученика	-индивидуални -фронтални	боље разумевање, препознавање и усвајање знања
Васиона	-слушају -питају -разговарају - описују	подстиче на усвајање знања -мотивише за рад -методе рада прилагођава карактеристикама и способностима ученика	-индивидуални -фронтални	боље разумевање, препознавање и усвајање знања
Планета Земља	-слушају -питају -разговарају описују	подстиче на усвајање знања -мотивише за рад -методе рада прилагођава карактеристикама и способностима ученика	-индивидуални -фронтални	боље разумевање, препознавање и усвајање знања

Напомена: Часови допунске наставе се могу по потреби кориговати. Број часова зависи од потреба ученика.

Предмет:	Историја
Разред:	5
Циљ :	Наставне теме
Надокнадити губитке у знању,пружити ученику додатна објашњења наставних садржаја које ученик није разумео или има потешкоћа у усвајању знања,оспособити ученика за успешно учење у склопу редовне наставе.	1.Обнављање насатавних садржаја из теме: Основи проучавања прошлости <i>-прошлост,време(рачунање времена),историја као наука,подела прошлости(разговор са ученицима,давати објашњење на историјске процесе и догађаје ,узроке,објаснити начин рачунања века,деценије,миленијума.....)</i> 2.Обнављање наставних садржаја из теме: Стари исток <i>-уређење,друштво држава Старог истока</i> <i>-показивање на карти</i> <i>-објашњавање о култури народа Старог истока (разговор са ученицима)</i> 3.Обнављање наставних садржаја из теме:Античка Грчка <i>-најстарији период грчке историје</i> <i>-грчки полиси</i> <i>(разговор са ученицима,показивање на карти,објашњавање појмова.....)</i> 4.Обнављање наставних садржаја из теме:Античка Грчка <i>-култура грчког народа</i> <i>-хеленизам</i> <i>(разговор са ученицима,показивање на карти,објашњавање појмова....)</i> 5.Обнављање наставних садржаја из теме:Антички Рим <i>-оснивање и успон Рима</i> <i>-рим светска сила старог века</i> <i>-рим у доба царства</i> <i>(разговор са ученицима,давати објашњење о развоју римске државе,показивати на карти,коришћење историјског атласа.....)</i>

Укупан број часова: 5

Предмет:	Математика
Разред:	Пети
Циљ :	Наставне теме
Пружање помоћи ученицима у савладавању основних елемената и вештина из градива -увежбавање и понављање стечених знања и вештина и давање упутстава за савладавање потешкоћа у учењу; - Стицање радних навика, одговорности и самосталности у раду. Надокнадити губитке у знању,пружити ученику додатна објашњења наставних садржаја које ученик није разумео или има потешкоћа у усвајању знања,оспособити ученика за успешно учење у склопу редовне наставе.	ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ И ДЕЉИВОСТ (2) ОСНОВНИ ПОЈМОВИ ГЕОМЕТРИЈЕ (1) УГАО (2) РАЗЛОМЦИ (3) ОСНА СИМЕТРИЈА (1)

Укупан број часова: 9

Биологија – Допунска настава

Предметни исходи	Стандарди	Опште међупредметне компетенције	Назив теме/садржај	Кључни појмови садржаја	Начин и поступци остваривања програма (Дидактичко-методичко упутство)	Начин провере остварености исхода
- Истражује особине живих бића према упутствима наставника - Групише жива бића према њиховим заједничким особинама; - Идентификује основне прилагођености спољашње грађе живих бића на услове животне средине, - Једноставним цртежом приказује биолошке објекте	БИ.1.1.1 БИ.1.1.3 . БИ.1.2.1 . БИ.1.2.2 . БИ.1.2.3 . БИ.1.3.3 . БИ.1.5.1 . БИ.1.6.1 . БИ.1.6.2 . БИ.1.6.3	Компетенција за учење Рад са подацима и информацијама Комуникација Одговорноучешћеу демократском друштву Естетичка компетенција Решавање проблема арадна Дигитална компетенција Одговоран однос према околини Одговоран однос према здрављу	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА (5) - Жива бића, нежива природа и биологија. - Особине живих бића - Једноћелијски и вишећелијски организми. - Основне класификације - Исхрана. - Дисање. - Излучивање. - Надражљивост. - Покретљивост – кретање. - Размножавање. - Раст и развиће	- биологија. - фосили - Животни процеси - Ћелија - Једноћелијски и вишећелијски организми - колонија - Основе класификације	- У изучавању ћелије акценат је на томе да је ћелија основна јединица грађе свих живих бића, да има своје основне делове и да према броју ћелија разликујемо једноћелијска и вишећелијска жива бића. - Изучавањем заједничких особина живих бића треба обрадити упоредо, на представницима свих великих група, - Све што ученици посматрају би требало да прикажу цртежом и на њему обележе кључне детаље. .	Формативно, свакодневно оцењивање усмених одговора ученика Сумирање постигнућа усменог ангажовања

Истражује особине живих бића Групишеживабића према њиховим заједничким особинама; Идентификује основне прилагођености спољашње грађе живихбићанауслове животне средине	БИ.1.6.1 . БИ.1.6.2 . БИ.1.6.3 .	Компетенцијаза учењеЕстетичка компетенција Решавањепроблема Сарадња Одговоран однос према околини Одговоран однос према здрављу	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕКАО ОСНОВА ЖИВОТА (1) –Живот у воденој и копненој средини– изглед,прилагођености на начин живота –Живот у води – изглед, прилагођеностинаначин живота. –Живот на копну – изглед, прилагођеностинаначин живота. –Живот подземљом– изглед, прилагођеностинаначин живота.	- Адаптације - Ланциисхране - Воденасредин а - Копена средина - Земљиште - прилагођеност	–У овој областијесакценатнаучавању спољашњихособина живих бића из непосредног окружења и њиховом односу са условима средине у којој живе. Резултатеискористити за генерализацијупојма– прилагођеност (адаптација).	Формативно, свакодневно оцењивање усмениходг овра ученика Сумирање постигнућа усменог ангажовања
Прикупљаподаткео варијабилности организама Разликује наследне особине и особине које су резултат деловања средине;	БИ.1.3.1 . БИ.1.3.2 . БИ.1.6.1 БИ.1.6.3 .	Компетенцијаза учење Рад са подацима и информацијама Комуникација Решавањепроблема Одговоран однос према околини Одговоран однос	НАСЛЕЂИ ВАЊЕИ ЕВОЛУЦИЈА (1) –Преношењеособинасародитеља на потомке. –Разликеродитеља ипотомака. –Разликеполног бесполог размножавањаунастанку у варијабилности.	- Размножавањ е - Наследни материјал - Наслеђивање - Варијабилност - Еволуцијаврсте	–У овој области акценат је на преносу особина са родитеља на потомке размножавањем,разликамаб есполноги полног размножавања у погледу наслеђивања особина и разликовању наследних и ненаследних утицаја у развићу особина јединки.	Формативно, свакодневно оцењивање усмениходг овра ученика Сумирање постигнућа усменог ангажовања

Предмет:	Енглески језик
Разред:	Пети , шести , седми и осми
Циљ :	Наставне теме
Ученици ће усвојити граматичке и лексичке садржаје у зависности од потреба ученика и одељења, развити стратегије за учење страног језика како би се оспособили за основну усмену и писмену комуникацију	1) Лични идентитет 2)Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комши- је, наставници итд.) 3)Географске особености 4)Становање – форме, навике 5)Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест 6)Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлостсадашњост – будућност) 7)Школа, школски живот, школски систем, образовање и ва- питање 8)Професионални живот (изабрана – будућаструка), плано- ви везани за будуће занимање 9)Млади – деца и омладина 10)Животни циклуси 11)Здравље, хигијена, превентива болести, лечење 12)Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи 13)Транспорт и превозна средства 14)Клима и временске прилике 15)Наука и истраживања 16)Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; са- времена музика) 17)Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпа- тија; брига о другоме 18)Обичаји и традиција,фолклор, прославе (рођендани, пра- зници) 19)Слободно време – забава,разонода, хобији 20)Исхрана и гастрономске навике 21)Путовања 22)Мода и облачење 23)Спорт 24)Вербална и невербална комуникација, конвенције пона- шања и опхођења 25)Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже 26)Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

**Укупан број часова
за други циклус
образовања:36**

Предмет:	Српски језик и књижевност
Разред:	пети
Циљ :	Наставне теме
- оспособљавање ученика да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; - стицање основних знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури; - функционално повезивање садржаја предметних области; - мотивисање ученика да развију интересовање за изучавање језичког система; - развијање свести код ученика да је језик целовит и уређен систем који не захтева учење напамет; - развијање вештине читања текстова са разумевањем; - богаћење језичке културе	1. Уводни час: Договор о начину рада, циљевима допунске наставе и литературе Језик: 2. Врсте именица. Граматичке категорије именица 3. Падежни систем српског књижевног језика 4. Деклинација именица 5. Придеви и врсте придева 6. Компарација придева 7. Заменице (наглашени и ненаглашени облици) и њихова правилна употреба у свакодневном говору 8. Заменица за свако лице СЕБЕ/СЕ – <i>Девојчица види њу у огледалу/ Девојчица види себе у огледалу</i> 9. Бројеви и њихова промена по падежима 10. Именске речи и њихове граматичке категорије 11. Глаголи. Граматичке категорије глагола 12. Глаголски облици 13. Променљиве речи и њихове граматичке категорије 14. Непроменљиве речи 15. Прилози и предлози 16. Служба речи у реченици 17. Главни и зависни реченични чланови 18. Правилна употреба падежа у свакодневној комуникацији 19. Правописна вежбања 20. Најчешће правописне грешке у свакодневној комуникацији 21. Правилна употреба запета у свакодневној писаној комуникацији 22. Ортоепија: Гласно изговарање брзалица 23. Управни и неуправни говор 24. Писање вишечланих основних и редних бројева

25. Писање одричне речце НЕ уз именице, придеве и глаголе

Језичка култура:

26. Основне лексичке појаве: хомонимија, синонимија, антонимија

27. Изражајно читање непознатог текста и разговор о њему

28. Техника израде квалитетног писменог састава на задату тему

29. Вежбе читања текста са разумевањем

30. Језичка радионица – Играмо се речима

31. Говорна вежба на задату тему и према унапред одређеним задацима

Књижевност:

32. Основни функционални књижевнотеоријски појмови

33. Књижевна дела и писци

34. Књижевни родови и врсте

35. Уочавање лисрских, епских и драмских елемената на одабраним примерима

36. Завршни час: Анализа рада на часовима допунске наставе, ученичка процена колико су им часови били занимљиви, а колико корисни и предлози нових метода рада у наредној школској години

Укупан број часова : 36

План допунске наставе – ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК

Разред: пети Предмет: француски језик

1. Алфабет и правила читања
2. Глаголи être/avoir
3. Презент глагола прве групе
4. Основни и редни бројеви
5. Презент глагола друге групе
6. Придеви, описивање људи и предмета
7. Блиско будуће и прошло време
8. Упитни и одрични облик
9. Ред речи у реченици

Предмет:	ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК
Разред:	5
Циљ :	Наставне теме
-савладавање читања(основних правила и интонације) -савладавање правила који се тичу граматичког рода и броја именица -савладавање грађења презента правилних глагола -препознавање придева и слагање описних и присвојних придева са именицом -усмено и писмено познавање лексике која се тиче дана у недељи,месеца и изражавање времена и сати	1.LE REGOLE PER LEGGERE 2. GLI ARTICOLI E IL GENERE DI NOMI 3.IL PRESENTE INDICATIVO 4.GLI AGGETTIVI E I PRONOMI POSSESSIVI 5.I GIORNI,MESI E ORE

Укупан број часова:5

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Додатни рад

Предмет	ИСТОРИЈА
Разред:	5
Циљ :	Наставне теме
Омогућити свим заинтересованим ученицима стицање додатног знања из завичајне, националне и светске историје. Развијати код ученика критичност према одређеним историјским догађајим и личностима, као и оспособљавање да разумеју узроке и последице из прошлости. Развијати код ученика креативност у истраживачком раду.	1.Тема: Праисторија -Праисторија на тлу Србије (читање и анализа текстова, анализа илустрација, разговор са ученицима) 2.Тема: Стари исток -Изградња египатских пирамида и сфинге (читање текста, разговор са ученицима, гледање филма о изградњи сфинге, коментарисање филма) 3.Тема: Античка Грчка -Тројански рат (читање текста, разговор са ученицима, гледање део сцене из филма Троја) Моје виђење битке на Маратону? 4.Тема: Антички Рим -Легенда о Ромулу и Рему-читање текста -Србија у доба Римљана-(двд о Гамзиграду-коментарисање филма, изнети своје мишљење...)

Укупан број часова: ____ 4 ____

ДОДАТНИ РАД-ГЕОГРАФИЈА -5.РАЗРЕД

САДРЖАЈ:

Космос

-Васиона–небески простор

-Сунце–извор живота Картографија

-Географска мрежа

-Географска карта

-Оријентација карте Кретање Земље

-Ротација земље

Предмет:	Математика
Разред:	Пети
Циљ :	Наставне теме
Ученицима који успешно усвајају математичке садржаје у редовној настави омогућити напредовање продубљивањем и проширивањем тих садржаја. Мотивисање ученика на стваралачки рад, самосталан рад, развијање логичког, стваралачког и критичког мишљења; оспособљавање ученика за самообразовање уз помоћ литературе; припрема за такмичење из математике.	ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ И ДЕЉИВОСТ (2) ОСНОВНИ ПОЈМОВИ ГЕОМЕТРИЈЕ (1) УГАО (2) РАЗЛОМЦИ (3) ОСНА СИМЕТРИЈА (1) Припрема за такмичења (4)

Укупан број часова: 13

Предмет:	Енглески језик
Разред:	Пети, шести, седми и осми
Циљ :	Наставне теме
Кроз наставу Енглеског језика ученици ће развити и проширити знања из граматичких и лексичких садржаја као и из вештине говора, писања и слушања на енглеском језику.	1)Лични идентитет 2)Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комши- је, наставници итд.) 3)Географске особености 4)Становање – форме, навике 5)Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест 6)Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлостсадашњост – будућност) 7)Школа, школски живот, школски систем, образовање и ва- питање 8)Професионални живот (изабрана – будућаструка), плано- ви везани за будуће занимање 9)Млади – деца и омладина

	10)Животни циклуси 11)Здравље, хигијена, превентива болести, лечење 12)Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи 13)Транспорт и превозна средства 14)Клима и временске прилике 15)Наука и истраживања 16)Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; са- времена музика) 17)Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме 18)Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници) 19)Слободно време – забава, разонода, хобији 20)Исхрана и гастрономске навике 21)Путовања 22)Мода и облачење 23)Спорт 24)Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења 25)Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже 26)Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

Укупан број часова: 36

Предмет:	Српски језик и књижевност
Разред:	пети
Циљ :	Наставне теме
- оспособљавање ученика да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; - оспособљавање ученика да приликом тумачења књижевног дела открива различите слојеве и значења; - стицање основних знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури, као и о медијској писмености; - функционално повезивање садржаја предметних области; - мотивисање ученика да учествују на такмичењима из језика; - развијање свести код ученика да је језик целовит и уређен систем који не захтева учење напамет; - развијање вештине читања текстова са разумевањем; - богаћење језичке културе	1. Уводни час: Договор о начину рада, циљевима додатне наставе и литературе Језик: 2. Врсте именица. Граматичке категорије именица 3. Падежи и најчешће грешке при употреби падежа у свакодневној комуникацији 4. Деклинација именица 5. Придеви и врсте придева 6. Компарација придева 7. Заменице (наглашени и ненаглашени облици) и њихова правилна употреба у свакодневном говору 8. Заменица за свако лице СЕБЕ/СЕ – <i>Девојчица види њу у огледалу/ Девојчица види себе у огледалу</i> 9. Бројеви и њихова промена по падежима 10. Именске речи и њихове граматичке категорије 11. Глаголи. Граматичке категорије глагола 12. Глаголски облици 13. Променљиве речи и њихове граматичке категорије 14. Непроменљиве речи 15. Прилози и предлози 16. Служба речи у реченици 17. Главни и зависни реченични чланови 18. Комуникативна и предикатска реченица 19. Правописна вежбања 20. Најчешће правописне грешке у свакодневној комуникацији 21. Акценти у српском књижевном језику 22. Ортоепија: Гласно изговарање брзалица Језичка култура: 23. Основне лексичке појаве: хомонимија, синонимија, антонимија 24. Изражајно читање непознатог текста и разговор о њему 25. Техника израде квалитетног писменог састава на задату тему 26. Вежбе читања текста са разумевањем 27. Читање текста различитим стратегијама читања

	28. Креативно писање 29. Говорна вежба на задату тему 30. Говорне вежбе према унапред одређеним задацима <u>Књижевност:</u> 31. Стилска изражајна средства 32. Основни функционални књижевнотеоријски појмови 33. Књижевна дела и писци 34. Књижевни родови и врсте 35. Уочавање лисрских, епских и драмских елемената на одабраним примерима <u>Тестови као припрема ученика за такмичење:</u> * према заинтересованости ученика за учешће на такмичењу из језика 36. Завршни час: Анализа рада на часовима додатне наставе, ученичка процена колико су им часови били занимљиви, а колико корисни и предлози нових метода рада у наредној школској години

Укупан број часова: 36

Биологија – додатна настава

Предметни исходи	Стандарди	Опште међупредметне компетенције	Назив теме/ садржај	Кључни појмови садржаја	Начини поступка и остваривања програма (Дидактичко-методичко упутство)	Начин провере остварености исхода
- Истражује особине живих бића према упутствима - Одабира макро-морфолошки видљиве особине важне за класификацију - Идентификује прилагођености на услове животне средине, укључујући и основне односе исхране и распрострањеност. - Једноставним цртежом приказује биолошке објекте које посматра и истражује и означава кључне детаље - Користи доступну ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података	БИ.2.6.1. БИ.2.6.2 БИ.2.6.3. БИ.3.1.2. БИ.3.1.3. БИ.3.6.1. БИ.3.6.2.	Компетенција учења Рад са подацима и информацијама Комуникација Одговорно учешће у демократском друштву Естетичка компетенција Решавање проблема Сарадња Дигитална компетенција Одговоран однос према околини Одговоран однос према здрављу	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА (5) - Особине живих бића - Једноћелијски и вишећелијски организми. - Основне класификације: главни (морфолошки) карактери и особине важне за класификацију. Формирање скупова карактера који се уклапају једни у друге (груписање живих бића). - Храна као извор енергије и градивних супстанци - Дисање као размена гасова у различитим срединама. - Излучивање. - Надражљивост. - Покретљивост – кретање. - Размножавање: бебелно и полно. - Раст и развиће - Дужина живота - Промена које човек пролази током	- оглед - фосили - Животни процеси - Ћелија - Једноћелијски и вишећелијски организми, колонија - Основне класификације - Исхрана - Дисање - Излучивање. - Надражљивост - Покретљивост – кретање. - Размножавање: полно и бесполоно - Раст и развиће - Дужина живота	- У изучавању ћелије акценат је на једру са наследним материјалом, као и да постоје ћелије чији се наследни материјал налази слободан у цитоплазми, - Процедуре за истраживање – микроскопски посматрајући крупне ћелије - Изучавање заједничких особина живих бића - треба обрадити кроз огледе (потребно езавадом, одговарајућом температуром за раст, дисање, развој и размножавање и исхрана се могу пратити на квасцу; дисање, у смислу размене гасова, се може пратити огледом са свећом; кретање се може пратити огледом са кишном глистом на папиру итд). - Потребно је заједничке особине обрађивати упоредо, Особине које се не могу обрадити огледом, могу се обрадити кроз истраживачки рад ученика. - После истраживања заједничких особина - начин на који се жива бића класификују путем успостављања хијерархије главних „атрибута“ (карактера) које имају и уклапања у поједине	• Формативно, свакодневно оцењивање усмених одговора ученика • Сумирање постигнућа ангажовања

и приказу резултата;			развића; пубертет и полна зрелост.	- пубертет - полна зрело ст.	скупове (групе), омогућава увођење научног приступа и разумевање биолошке еволуције.	
Идентификује прилагођености спољашње грађе живих бића на усло ве животне средине, укључујући и основне односе исхране и распрострањење. цртежом приказује биолошке објек те које	БИ.2.1.2. БИ.2.3.3. БИ.3.6.2. БИ.3.1.1	Компетенц ија за учење Рад са подаци ма и информација ма Естетичка компетенција а Решавање проблема Са радња Дигитална компетенција	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА (1) – Живот у воденој средини – изглед, прилагођености на начин живота – Живот у води – изглед, прилагођеностина	- Адаптације - Ланци исхран е - Водна средина на - Копена средина - Земљиште - прилагођеност	– У овој области је акценат на ученичком истраживању спољашњих особина живих бића из непосредног окружења и њихово односа у условима средине у којој живе .Резултате истраживања би требало искористити за генерализацију и увођење новог појма – прилагођеност (адаптација). .	• Формативно, свакодневно оцењивање усмених одговора ученика • Сумирање постигнућа ангажовања

посматра и		а Одговоранод нос	начин живота. –Живот накопну–изглед,			

истражујеиозначава кључне детаље Користи доступну ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказурезултата;		према околини Одговорано днос према здрављу	прилагођеностин аначин живота. –Животподземљом– изглед, прилагођености на начин живота.			
Прикупљаподаткео варијабилности организама унутар једне врсте, табеларно и графички их представљаиизводи закључке; Разликује наследне особине и особине које су результат деловањасредине,на моделима из свакодневногживота; Постављаједноставне претпоставке,огледом испитује утицај срединских фактора на ненаследне особине живих бића и критички	БИ.2.6.1 · БИ.2.6.3 ·	Компетенци јаза учење Рад са подацима и информација ма Комуникација Одговорноуче шће у демократском друштвуЕстет ичка компетенција Решавање проблема Сарадња Дигитална компетенциј а	НАСЛЕЂИВАЊЕИ ЕВОЛУЦИЈА (1) –Варијабилност организама унутарврстејепредус ловза еволуцију.	-Варијабилност -Еволуцијаврст е -мутација	–Ученичко истраживање варијабилности унутар једне врсте (нпр. разлике између деце у одељењу, у димензијама и боји плодова на пијаци, између говеда у истом домаћинству; уочавање разлика у висини стабла, броју листова и цветова биљака које расту у хладу и онихкојирастунасунц у,илибиљакакојераст у у близини саобраћајница и даље	•Формативно, свакодневно оцењивање усмениходговора ученика •Сумирање постигнућа ангажовања

сагледава резултате; Користи доступну ИКТидругуопрему у истраживању, обради података и приказу резултата;		Одговорано днос према околини Одговорано днос према здрављу			од њих) и кроз оглед са пелцерима или листовима афричке љубичице (биљке са истим наследним материјалом различит о изгледају кадараступ од различитим условима). Огледу треба да претх оди постављањем хипот езе која ће бити огледом ис питана (шта очекујем да ће се десити ако резнице исте биљке гајим у различитим условима осветљености и слично). Закључци о наслеђивању, утицају фактора животне средине и индивидуалној варијабилности могу бити генерализовани и повезани са питањима из свакодневног живота. Табеларно и графичко приказивање резултата, са обавезним извођењем закључака,	

Користи доступну ИКТидругуопрему у истраживању, обради података и приказу резултата; Предлаже акције бриге о биљкама и животињама у непосредном окружењу,учествује у њима, сарађује са осталимучесницима	БИ.2.4.4 . БИ.2.6.1 . БИ.3.4.2	Компетенци јаза учење Рад са подацима и информација ма Комуникација Одговорноуче шће у демократском друштвуРеша вање проблема Сарад ња Дигита лна	ЖИВО Т У ЕКОСИ СТЕМУ (1) –Позитиванинегатива нутицај људинаживабићаи животну средину. –Заштитаживихбићаи животне средине. –Пројекаточувањаприр одеу мом крају.	- Животнасредин а -Утицај човека на животнусреди ну - Заштитаприрод е	–Пројектемогу даосмисле напочетку школске године,даихреализују токомчитавагодине,а на часовима предвиђеним за ову област да представе резултате.	–Формативно, свакодневно оцењивање усмениходговора ученика –Сумирање постигнућа ангажовања

и решава конфликте на ненасиљан начин Илуструјепример има деловање људи на животну средину и процењујепослед ице таквих дејстава;		компетенција Одговоранодн ос према околини Одговоранодн ос према здрављу				

Користи доступну ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата; Идентификује елементе здравог начина живота и у односу на њих уме да процени сопствене животне навике и избегава ризична понашања.	БИ.2.5.3 БИ.2.5.4 • БИ.3.5.5 •	Компетенциј аза учење Рад са подацима и информацијама Комуникација Одговорно уче шће у демократском друштву Естетичка компетенција Решавање проблема Сарадња Дигитална компетенција Одговорно дн ос према околини Одговорно дн ос према здрављу	ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ (1) –Здрава исхрана и унос воде. –Енергетски напаци. –Штетност дуванског дима и психоактивних супстанци. –Физичка активност и здравље.	-Пирамида исхране -Вода -Енергетски напаци -Болести зависности -	–У овој области акценат је на истраживању о основним чињеницама о здравој исхрани (ужина спремљена код куће), води као најздравијем пићу, штетности енергетских пића и дуванског дима.	–Формативно, свакодневно оцењивање усмених одговора ученика –Сумирање постигнућа ангажовања

План додатне наставе –ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК

Разред: пети, шести, седми осми

Предмет: француски језик

1. Вежбе слушања
2. Вежбе читања
3. Вежбе писања
4. Говорне вежбе
5. Припрема за DELF тест
6. Култура и историја Француске
7. Историја француског језика
8. Франкофонија
9. Дијалекти француског језика

Предмет:	ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК
Разред:	5
Циљ :	Наставне теме

-Употреба безличног глагола у реченицама и савладавање правила ESSERCI
-Описати једноставним језичким средствима себи драгу особу
-Описати писменим путем уобичајне свакодневне активности користећи повратне глаголе
-Представити се песмом на италијанском ,жанр по избору

1.C'è E CI SONO
2.DESCRIVERE UN CARATTERE
3.DESCRIVERE LE ATTIVITÀ QUOTIDIANE
4.CANTARE UNA CANZONE

ШЕСТИ РАЗРЕД

НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ШЕСТИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

СВРХА, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ПРОГРАМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Сврха програма образовања

Квалитетно образовање и васпитање, које омогућава стицање језичке, математичке, научне, уметничке, културне, здравствене, еколошке и информатичке писмености, неопходне за живот у савременом и сложеном друштву.

Развијање знања, вештина, ставова и вредности које оспособљавају ученика да успешно задовољава сопствене потребе и интересе, развија сопствену личност и потенцијале, поштује друге особе и њихов идентитет, потребе и интересе, уз активно и одговорно учешће у економском, друштвеном и културном животу и доприноси демократском, економском и културном развоју друштва.

Циљеви и задаци програма образовања су:

развој интелектуалних капацитета и знања деце и ученика нужних за разумевање природе, друштва, себе и света у коме живе, у складу са њиховим развојним потребама, могућностима и интересовањима;

подстицање и развој физичких и здравствених способности деце и ученика; оспособљавање за рад, даље образовање и самостално учење, у складу са начелима сталног усавања и начелима доживотног учења;

оспособљавање за самостално и одговорно доношење одлука које се односе на сопствени развој и будући живот;

развијање свести о државној и националној припадности, неговање српске традиције и културе, као и традиције и културе националних мањина;

омогућавање укључивања у процесе европског и међународног повезивања;

развијање свести о значају заштите и очувања природе и животне средине;

усвајање, разумевање и развој основних социјалних и моралних вредности демократски уређеног, хуманог и толерантног друштва;

уважавање плурализма вредности и омогућавање, подстицање и изградња сопственог система вредности и вредносних ставова који се темеље на начелима различитости и добробити за све;

развијање код деце и ученика радозналости и отворености за културе традиционалних цркава и верских заједница, као и етничке и верске толеранције, јачање поверења међу децом и ученицима и спречавање понашања која нарушавају остваривање права на различитост;

поштовање права деце, људских и грађанских права и основних слобода и развијање способности за живот у демократски уређеном друштву;

развијање и неговање другарства и пријатељства, усвајање вредности заједничког живота и подстицање индивидуалне одговорности.

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година

Обавезни предмети

Предмет:	Српски језик и књижевност				
Разред:	шести				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Правилник је објављен у “(“Сл. гласник РС - Просветни гласник”, бр. 15/2018)				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
- оспособљавање ученика да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у	<u>Књижевност</u> ЛИРИКА	<u>Лектира</u> - Обредне лирске народне песме (избор) - Ђура Јакшић: „Вече“	По завршетку редова ученик ће бити у стању да: <u>Књижевност</u> — повеже књижевне термине и појмове	<u>Књижевност</u> - обрада текстова из лектире (сва три књижевна рода) на редовним часовима јединством аналитичких и синтетичких поступака и гледишта уз усвајање одговарајућих књижевних термина и	<u>Књижевност</u> 54 часова

говору и писању, тако што ће овладати основним законитостима српског књижевног језика, да стиче основна знања о улози и значају језика у националној култури и изградњи националног идентитета; да кроз читање и тумачење књижевних дела из српске и светске баштине развија читалачке компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање, подстичу имагинацију и уметнички сензибилитет, естетско		3. Јован Дучић: „Село“ 4. Мирослав Антић: „Плава звезда“ 5. Вељко Петровић: „Ратар“ / Алекса Шантић: „О, класје моје“ 6. Десанка Максимовић: „Грачаница“ / Војислав Илић: „Свети Сава“ 7. Стеван Раичковић: „Хвала сунцу, земљи, трави“ 8. Милован Данојлић: „Овај дечак зове се Пепо Крста“ 9. Сергеј Јесењин: „Песма о керуши“ <u>Књижевни термини и појмови</u> - врста строфе према броју стихова у лирској песми: дистих; терцет; врста стиха по броју слогова (лирски и епски десетерац) - одлике лирске поезије: нагласак речи и ритам; рима – парна, укрштена, обгрљена; улога риме у обликовању стиха - стилске фигуре: контраст, хипербола - врсте ауторске и народне лирске	обрађиване у претходним разредима са новим делима која чита; – чита са разумевањем; парафразира прочитано и описује свој доживљај различитих врста књижевних дела и научно-популарних текстова; – одреди род књижевног дела и књижевну врсту; – прави разлику између дела лирског, епског и драмског карактера; – разликује ауторску приповетку од романа; – анализира структуру лирске песме (строфа, стих, рима); – уочава основне елементе структуре књижевноуметничког дела: тема, мотив; радња, време и место радње; – разликује заплет и	појмова - истраживачко читање текстова из лектире према задацима и смерницама које наставник даје ученицима - читање домаће лектире према унапред датим смерницама за интерпретативно читање и тумачење дела уз вођење дневника читања - разговор о прочитаним делима уз тумачење универзалних идеја и порука које дела нуде (теме пријатељства, етичности, критичког промишљања, заштите животне средине, толеранције и сл.) - компаративни приступ проучавању литерарног стваралаштва, уз одабир различитих нивоа обраде: интерпретације, приказа или осврта - прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја – граматике, правописа и језичке културе, али и међупредметног повезивања (нпр.	<u>Језик</u> 52 часа <u>Језичка култура</u> 38 часова

доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у српској и светској култури, негује љубав према српском језику и књижевности; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да	песме: социјалне песме, дитирамб, елегија; обредне песме (коледарске, краљичке, додолске, божићне) <u>Лектира</u> 1. Народна песма: „Смрт Мајке Југовића“ 2. Народна песма: „ Марко Краљевић укида свадбарину“ 3. Петар Кочић: „Јаблан“ 4. Исидора Секулић: „Буре“ (одломак) / Бранко Ћопић: „Чудесна справа“ 5. Иво Андрић: „Аска и вук“ 6. Антон Павлович Чехов: „Вањка“ 7. Светлана Велмар Јанковић: „Сирото ждребе“ (из „Књиге за Марка“) <u>Књижевни термини и појмови</u> - основна тема и кључни мотиви - облици казивања: наратија (хронолошко приповедање), описивање, дијалог, монолог	расплет као етапе драмске радње; – разликује појам песника и појам лирског субјекта; појам приповедача у односу на писца; – разликује облике казивања; – увиђа звучне, визуелне, тактилне, олфакторне елементе песничке слике; – одреди стилске фигуре и разуме њихову улогу у књижевноуметничком тексту; – анализира узрочно-последичне односе у тексту и вреднује истакнуте идеје које текст нуди; – анализира поступке ликова у књижевноуметничком делу, служећи се аргументима из текста; – уочава хумор у	Грађанско васпитање, Верска настава, Ликовна култура. Музичка култура Природа и друштво, Историја...) - компаративна анализа књижевне и филмске фабуле и израза (за књижевна дела која су екранизована) - своје ставове и судове о књижевним делима ученици треба да подробно аргументују цитатима из текстова - решавање проблемских питања која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем - вишеструка локализација текстова који то захтевају (одломци) - читање и тумачење књижевних дела - редовно праћење учениковог напретка (формативно и сумативно оцењивање) - пројектна настава <u>Језик</u> - усвајање језичких правила и граматичке норме, разумевање њихове функције и правилна примена у усменом

повезује садржаје предметних области	ЕПИКА	- фабула/радња, редослед догађаја - врсте епских дела: приповетка, роман - културно-историјско предање <u>Лектира</u> 1. Коста Трифковић: „Избирачица“ (одломак) 2. Миодраг Станисављевић: „И ми трку за коња имамо“ (одломак) 3. Бранислав Нушић: „Анафалета“ (одломак) <u>Књижевни термини и појмови</u> - драмске врсте: комедија – основне одлике - монолог и дијалог у драми. - дијаскалије, реплика - етапе драмске радње (заплет и расплет). 1. Вук Караџић: „Живот и обичаји народа српскога“: „Божић“ (одломак); „Ђурђевдан“ (одломак); „Додоле,	књижевном делу; – разликује хумористички и дитирамбски тон од елегичног тона; – илуструје веровања, обичаје, начин живота и догађаје у прошлости описане у књижевним делима; – уважава националне вредности и негује културноисторијску баштину; – препоручи књижевно дело уз кратко образложење; – упореди књижевно и филмско дело, позоришну представу и драмски текст <u>Језик</u> – повеже граматичке појмове обрађене у претходним разредима са новим наставним	и писменом изражавању - систематска вежбања - вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе - везивање језичких појава за говорне ситуација у којима се оне јасно могу препознати - морфосинтаксичке анализе реченица и текстова - језичке игре и радионице, недоумице и мозгалице - правописна вежбања: правописни диктати, исправка грешака у датом тексту, тестови са питањима из правописа итд. - исправљање правописних грешака у СМС комуникацији, као и у различитим типовима комуникације путем интернета . анализа најчешћих грешака у свакодневној комуникацији - ученике упућивати на служење правописом и правописним речником	

		прпоруше и чароице“ (одломци)	садржајима;	- ортоепске вежбе реализују се уз одговарајуће теме из граматике или књижевности
		2. Никола Тесла: „Моји изуми“ (поглавље по избору)	– препозна делове речи у вези са њиховим грађењем;	- редовно праћење учениковог напретка (формативно и сумативно оцењивање)
• ДРАМА		1. Епске народне песме о Косовском боју (избор)	– разликује гласове српског језика по звучности и месту изговора;	
		2. Епске народне песме о Марку Краљевићу (избор)		
		3. Бранислав Нушић: „Аутобиографија“	– разликује врсте гласовних промена у једноставним примерима и примењује књижевнојезичку норму;	Језичка култура
		4. Анђела Нанети: „Мој дека је био трешња“		- лексичко-семантичке и стилске вежбе, које имају за циљ богаћење речника и развијање способности и вештине изражавања
		5. Весна Алексић: „Каљави коњ“ („Прича о богињи Лади – Звездана вода“; „Прича о богу Сварогу – Небески ковач“ и „Прича о богу Стрибору – Сеченско светло“)	– одреди врсте и подврсте заменица, као и њихов облик;	- вежбе развијања језичког мишљења изводе се на тексту или у току говорних вежби
		6. Бранко Ћопић: „Орлови рано лете“	– препознаје глаголска времена и употребљава их у складу са нормом;	- осам писмених домаћих задатака (наизменично писаних ћирилицом и латиницом) и четири писмена школска задатка (писаних ћирилицом, а две исправке задатка написане латиницом)
		7. Ференц Молнар: „Дечац Павлове улице“	– разликује реченице по комуникативној функцији;	
		1. Бранислав Петровић: Избор из антологија песама за децу („Морава“, „Влашићи“, „Дунав“, „Говор дрвећа“, „Грађење куће“, „Па шта, па шта“ и	– доследно примењује правописну норму;	- језичке игре и радионице са системским функционалним вежбањима
			– користи правопис	- говорне и писмене вежбе

		друге)	(школско издање);	- редовно праћење учениковог напретка (формативно и сумативно оцењивање)
		2. Тиодор Росић: „Приче старог чаробњака“ (једна прича по избору)	- разликује дуги и кратки акценат	
		3. Реј Бредбери: „Маслачково вино“ (избор)	у изговореној речи	
		- Подела речи по настанку: просте речи и творенице; породица речи,	Језичка култура	*Часови свих тема се међусобно прожимају и допуњавају (нпр. књижевни текст истовремено је и граматички предложак за одговарајућу тему, али и повод за самостално изношење (усмено и писмено) утисака и размишљања, аргументације и сл. од стране ученика)
		учавање корена речи	– употребљава различите облике усменог и писменог изражавања:	
		- Саставни делови твореница (творбене основе, префикси и суфикси)	препричавање различитих типова текстова, без сажимања и са сажимањем, причање (о догађајима и доживљајима) и описивање;	
		- Граматичка основа и граматички наставци у поређењу са творбеном основом и суфиксима	– разликује и гради аугментативе и деминутиве;	
		- Настанак гласова и говорни органи; подела гласова: самогласници	– саставља обавештење, вест и кратак извештај;	
		и сугласници (прави сугласници и сонанти)	– разуме основна значења књижевног и	
		- Подела сугласника по звучности и по месту изговора		
		- Подела речи на слоге; слоготворно		
	• НАУЧНО ПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ • ДОМАЋА ЛЕКТИРА			

		Р - Гласовне промене – уочавање у грађењу и промени речи: непостојано А; промена Л у О; палатализација; сибиларизација; јотовање; једначење сугласника по звучности; једначење сугласника по месту изговора; губљење сугласника - Заменице: неличне именичке заменице (односно-упитне, неодређене, опште, одричне); придевске заменице: присвојне (с нагласком на употребу заменице свој, показне, односно-упитне, неодређене, опште, одричне) - Граматичке категорије заменица: род, број, падеж и лице - Грађење и основна значења глаголских времена: аорист, имперфекат (само на нивоу препознавања; имперфекат глагола бити); плусквамперфекат - Независне предикатске реченице – појам комуникативне функције; подела на обавештајне, упитне, заповедне, жељне и узвичне реченице	неуметничког текста; – проналази, повезује и тумачи експлицитно и имлицитно садржане информације у краћем, једноставнијем књижевном и неуметничком тексту; – драматизује одломак одабраног књижевноуметничког текста; – говори јасно, поштујући стандарднојезичку норму; – изражајно чита обрађене књижевне текстове.		

• ДОПУНСКИ ИЗБОР ЛЕКТИРЕ

Језик

• ГРАМАТИКА

		- Писање имена васионских тела - Растављање речи на крају реда (основна правила) - Правописна решења у вези са гласовним променама - Писање именичких и придевских одричних заменица са предлозима - Писање заменице <i>Vaui</i> великим почетним словом - Правописна решења у вези са писањем обрађених глаголских облика - Правилан изговор гласова Ч, Ћ, Џ, Џ, Р - Дуги и кратки акценти - Текстови у функцији унапређивања језичке културе - Анализирање снимљених казивања и читања (звучна читанка) - Говорне вежбе на унапред одређену			

		тему - Учтиве форме обраћања - Лексикологија: аугментативи (са пејоративима), деминутиви (са хипокористцима) - Правописне вежбе: диктат; допуњавање текста; уочавање и објашњавање научених правописних правила у тексту - Богаћење речника: лексичко-семантичке вежбе (нпр. избегавање сувишних речи и туђица; фигуративна значења речи; проналажење изостављених реченичних делова); стилске вежбе: (нпр. текст као подстицај за сликовито казивање; ситуациони предлог за тражење погодног израза) - Писмене вежбе и домаћи задаци и њихова анализа на часу - Четири школска писмена задатка		

- ПРАВОП
ИС

- ОРТОЕП
ИЈА

Језичка култура

Укупан број часова: 144

Кључни појмови садржаја: књижевност, језик, језичка култура.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА Програм наставе и учења Српског језика и књижевности чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура.

Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност – 54 часа, Језик – 52 часа и Језичка култура – 38 часова.

Укупан фонд часова, на годишњем нивоу, износи 144 часа. Све три области програма наставе и учења се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима. Програм наставе и учења Српског језика и књижевности заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области овог предмета.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника јесте да начине реализације подучавања и учења прилагоди потребама сваког одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи, тј. глобални план рада, из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на нивоу конкретних наставних јединица. Од наставника се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час прилагоди исходима учења. Током планирања треба, такође, имати у виду да се неки исходи остварују брже и лакше, али је за већину исхода (посебно за предметну област Књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред тога што ученике треба да оспособи за коришћење уџбеника, као једног од извора знања, наставник ваља да их упуту у начине и облике употребе других извора сазнавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КЊИЖЕВНОСТ

Окосницу програма књижевности чине текстови из лектире. Лектира је разврстана по књижевним родовима – лирика, епика, драма и обogaћена избором нефикционалних, научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део лектире састоји се, углавном, од дела која припадају основном националном корпусу, али је обogaћен актуелним делима. Избор дела је у највећој мери заснован на принципу прилагођености узрасту. Уз текстове које је потребно обрадити на часу, дат је и списак домаће лектире. Циљ увођења домаће лектире је формирање, развијање или неговање читалачких навика код ученика. Обимнија дела ученици могу читати преко распуста, чиме се подстиче развијање континуиране навике читања. Уз обавезни списак дела за обраду додат је допунски избор текстова. Изборни део допушта наставнику већу креативност у достизању исхода. Уз доминантан корпус текстова канонских писаца којим се утиче на формирање естетског укуса ученика,

изграђује и богати свест о природи националне књижевности (и вредностима класика светске књижевности), али и културном и националном идентитету, у избору лектуре и допунском избору дата је могућност наставницима да одаберу и изванредан број књижевних дела савремених писаца, чиме се ученици упознају са репрезентативним примерима савремене књижевности и у прилици су да критички самеравају поетику њихових дела са канонским вредностима. Циљ увођења савремених књижевних дела која још нису постала део канона јесте да се по својој мотивској или тематској сродности вежу за постојеће теме и мотиве у оквиру програма и да се таквим примерима покаже како и савремени писци промишљају епску народну традицију или теме пријатељства, етичности, развијају имагинацију и емпатију, чиме ће се богатити вертикално читалачко искуство ученика и осавременили приступ настави. Овакав избор дела омогућава већу могућност примене компаративног приступа проучавању литерарног стваралаштва, уз одабир различитих нивоа обраде: интерпретације, приказа или осврта. Избор дела треба да буде усклађен са могућностима, потребама и интересовањима конкретних јачког колектива. Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја – граматике, правописа и језичке културе и сл.). Текстови из допунског дела програма треба да послуже наставнику и при обради наставних јединица из граматике, као и за обраду и утврђивање садржаја из језичке културе. Дела која неће обрађивати, наставник треба да препоручи ученицима за читање у слободно време. Нови програм заснован је на уочавању природе и улоге књижевног дела, као и уочавању разлике књижевних и некњижевних текстова, односно њиховој већој корелативности. Ученици треба да буду оспособљени да разликују особености књижевног текста (конотативност, књижевни поступци, сликовитост, ритмичност и сл.) у односу на денотативност, информативност и казивање засновано на чињеницама и подацима у различитим видовима некњижевних текстова. Корелативност је омогућена адекватним комбиновањем обавезних и изборних дела. Са списка допунског избора наставник бира она дела која ће, уз обавезни део лектуре, чинити тематскомотивске целине. Наставник може груписати и повезивати по сродности дела из обавезног и допунског програма на много начина. Могући примери функционалног повезивања наставних јединица могу бити следећи (никако и једини): Словенска митологија: обредне народне лирске песме; Вук Стефановић Караџић: Живот и обичаји народа српскога (Божић, Ђурђевдан, Додоле, прпоруше и чароице); Весна Алексић: Каљави коњ; песма Влашићи Бранислава Петровића; Тиодор Росић: Приче старог чаробњака (избор); Миодраг Станисављевић: И ми трку за коња имамо; Ивана Брлић Мажуранић: Приче из давнина (избор), у корелацији нпр. са филмом Чудотворни мач Војислава Нановића. Марко Краљевић: народне епске песме о Марку Краљевићу (Марко Краљевић укида свадбарину); предање Смрт Марка Краљевића; Светлана Велмар Јанковић: Књига за Марка (прича Сирото ждребе); Владислава Војновић: Приче из главе (одломци приче Позориште). Авантуре и дружине: Хенрик Сјенкијевич: Кроз пустињу и прашуму (одломци); Џек Лондон: Зов дивљине или Бели очњак; Ференц Молнар: Дечаци Павлове улице; Бранко Ћопић: Орлови рано лете; Владимир Андрић: Пустолов; Жан-Бернар Пиј, Серж Блок, Ан Бланшар: Енциклопедија лоших ђака, бунтовника и осталих генијалаца – одломак о Џеку Лондону, прича о Џеку Лондону из Били су деца као и ти Гроздане Олујић. Дела заснована на хумору и животном оптимизму: Коста Трифковић: Избирачица; Бранислав Нушић: Аутобиографија; Владимир Андрић: Пустолов; Влада Стојиљковић: Писмо Бранку Ћопићу (из Писмописаца); Стеван Раичковић: Хвала сунцу, земљи, трави; Добрица Ерић Месечеви миљеници (избор); Александар Поповић: Снежана и седам патуљака. Слике детињства у различитим епохама и срединама: Исидора Секулић: Буре; Бранко Ћопић: Чудесна справа; Влада Стојиљковић: Писмо Бранку Ћопићу (из збирке Писмописаца); Милован Данојлић: Овај дечак зове се Пепо Крста; Сергеј Јесењин: Песма о керуши; Ференц Молнар: Дечаци Павлове улице; Гроздана Олујић: Били су деца као и ти (одабране приче); Јасминка Петровић: Ово је најстрашнији дан у мом животу; Реј Бредбери: Маслачково вино (избор); Џејмс Крис: Тим Талир или Продати смех; Анђела Нанети: Мој дека је био трешња; Никола Тесла: Моји изуми (одломци о детињству) уз приче о Тесли, Ћопићу и Исидори Секулић из Били су деца као и ти. Социјална тематика: Алекса Шантић: О, класје моје; Вељко Петровић: Ратар; Петар Кочић: Јаблан; Антон Павлович Чехов: Вањка;

Италио Калвино: Шума на ауто-путу (из збирке прича Марковалдо или годишња доба у граду); Вилијем Саројан: Зовем се Арам; уз приче о Петру Кочићу и Чехову из Били су деца као и ти Г. Олујић. Родољубива тематика: Ђура Јакшић: Вече; народне епске песме о Косовском боју; Смрт Мајке Југовића; народне епске песме о Марку Краљевићу; Десанка Максимовић: Грачаница; Војислав Илић: Свети Сава; песме Морава, Дунав Бранислава Петровића. Лепота маштања, певања и приповедања: Добрица Ерић: Месечеви миљеници (избор); Мирослав Антић: Плава звезда; Иво Андрић: Аска и вук; песме Па шта, па шта, Говор дрвећа Бранислава Петровића; Владимир Андрић: Пустолов; Анђела Нанети: Мој дека је био трешња; Владимир Хулпах: Легенде о европским градовима (избор); Тиодор Росић: Приче старог чаробњака (избор). Животиње и људи: Петар Кочић: Јаблан; Вилијем Саројан: Зовем се Арам; Сергеј Јесењин: Песма о керуши; Иво Андрић: Аска и вук; Добрица Ерић: Месечеви миљеници (избор); Џек Лондон: Бели очњак или Зов дивљине. Исти текст може се повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или тону приповедања, у склопу пројектне наставе, која се базира на исходима, а не на садржајима учења. Предложени обавезни, књижевни, научнопопуларни и информативни текстови и садржај обавезне домаће лектире, као и примери из допунског избора, приликом осмишљавања годишњег плана рада, а потом и при обликовању оријентационих, месечних планова рада, могу се тематски повезивати. Поред тога, неопходно је успоставити и уравнотежену дистрибуцију наставних јединица везаних за све подобласти предмета, функционално повезати садржаје из језика и књижевности (где год је то могуће) и оставити довољно часова за утврђивање и систематизацију градива. Књижевна дела која су доживела позоришно извођење или екранизацију могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевне и позоришне/филмске (адаптиране, измењене) фабуле и израза (рецимо, на примеру Поповићеве сценске бајке може се закључити како драмски писац мења познату причу и смешта је у савремено доба), чиме ученици могу доћи до закључка о природи различитих медија и развијати своју медијску писменост. Препоручује се читање бар једног целовитог драмског текста (од три одређена Програмом). Ученици се могу упутити и на филмове са тематиком сличном прочитаним књижевним текстовима (дечје авантуре или авантуре у фантастичном свету, одрастање усамљеног детета и сл.) и додатно повезати обраду једне тематско-мотивске целине. Са појединим елементима медијске писмености ученике треба упознати такође кроз корелацију: појам дечји часопис или енциклопедија за децу упознати на конкретном тексту из часописа/енциклопедије по избору (садржај текста треба да буде у вези са лектиром). Поред корелације међу текстовима, неопходно је да наставник успостави вертикалну корелацију. Наставник се претходно обавезно упознаје са садржајима Српског језика и књижевности из претходних разреда ради успостављања принципа поступности и систематичности. Наставник, такође, треба да познаје садржаје других предмета обрађиваних у млађим разредима и у петом разреду основне школе, који корелирају с предметом Српски језик и књижевност. Тако, хоризонталну корелацију наставник успоставља, пре свега, са наставом историје, ликовне културе, музичке културе, верске наставе и грађанског васпитања. Увођење ученика у свет књижевности, али и осталих, тзв. некњижевних текстова (популарних, информативних), представља изузетно сложен наставни задатак. Управо на овом степену школовања стичу се основна и врло значајна знања, умења и навике од којих ће зависити ученичка књижевна култура, али и естетске компетенције. Ученици треба да разумеју фикционалну природу књижевног дела и његову аутономност (односно да праве разлику између лирског субјекта и песника, приповедача и писца), као и чињеницу да књижевно дело обликује једну могућу слику стварности. При обради текста, примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. У складу са исходима, ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова. Обрада књижевног дела пожељно је да буде проткана решавањем проблемских питања која су подстакнута текстом и уметничким доживљавањем. Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну локализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвеноисторијске оквири, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку – све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Приликом тумачења текста ученике треба навикавати да

своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова, уз уважавање индивидуалног разумевања смисла књижевног текста и исказивање различитих ставова. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела, обједињавајући и синтетички чиниоци могу бити: уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи (тема, мотиви, песничке слике, фабула, односно сиже, књижевни ликови, смисао и значење текста, мотивациони поступци, композиција), форме приповедања (облици излагања), језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми. Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обраду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. У програму нису наведени сви појмови и врсте књижевних дела предвиђени за усвајање у претходним разредима, али се очекује ће се наставник наклонити на стечено знање ученика, обновити га и продубити на примерима, сходно старијем узрасту. Такав случај је са стилским фигурама (поређењем/компарацијом и персонификацијом) које се усвајају у трећем и четвртном разреду, а потом им се додају епитет, ономатопеја, контраст и хипербола; са појмом приповедања и облицима казивања у епском књижевном делу (дијалог, монолог, описивање: портрет и пејзаж); са појмовима везаним за драмско дело којима се додају заплет и расплет, као елементи драмске радње. Обнављање и повезивање знања из првог циклуса образовања и петог разреда основне школе је обавезно. Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сутестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стиљска условљеност. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици откривају што више особина, осећања и душевних стања појединих ликова, као и да изражавају своје ставове о поступцима ликова. Ученик се подстиче да уочава смисао смешног и хумористичног на примерима из лектире, као и да разликује хумористички или оптимистички, дитирамбски тон у певању/приповедању/драмској радњи од елегичног тона. Теоријско савладавање појма културноисторијско предање није обавезно. Предање Смрт Марка Краљевића уводи се као пример, уз описно образлагање ове врсте предања у оквиру категорије народне прозе. Обнављају се и проширују знања о родољубивој поезији, савладава се појава и смисао социјалних мотива у предложеним песмама или причама, уче се дитирамб и елегија као врсте лирске поезије. Исходи везани за наставну област књижевност засновани су на читању. Кроз читање и тумачење књижевних дела ученик развија читалачке компетенције које подразумевају не само истраживачко посматрање и стицање знања о књижевности већ подстичу и развијају емоционално и фантазијско уживљавање, имажинацију, естетско доживљавање, богате асоцијативне моћи, уметнички сензибилитет, критичко мишљење и изграђују морално просуђивање. Разни облици читања су основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела. И у шестом разреду негује се, пре свега, доживљајно читање, а ученици се поступно уводе у истраживачко читање (читање према истраживачким задацима, читање из различитих перспектива и сл.) и оспособљавају да искажу свој доживљај уметничког дела, увиде елементе од којих је дело сачињено и разумеју њихову улогу у изградњи света дела. Повећан број допунског избора лектире указује на могућност обраде појединих предложених садржаја (књижевних дела) на часовима додатне наставе. Препоручује се да ученици у настави користе електронски додатак уз уџбеник, уколико за то постоји могућност у школи.

ЈЕЗИК

У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писану комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на усвајање језичких правила и граматичке норме, већ и на разумевање њихове функције и правилну примену у усменом и писменом изражавању. Када се у садржајима програма наводе наставне јединице које су ученици већ обрађивали у нижим разредима, подразумева се да се степен усвојености и способност примене раније обрађеног градива проверава, а понављање и увежбавање на новим примерима претходи обради нових садржаја, чиме се обезбеђује континуитет рада и систематичност у повезивању новог градива са постојећим знањима. Нужно је да наставник увек има на уму пресудну улогу умесних и систематских вежбања, односно да наставно градиво

није усвојено док се добро не увежба. То значи да вежбања морају бити саставни чинилац обраде наставног градива, примене, обнављања и утврђивања знања. Граматика Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција (у свакој погодной прилици могу се знања из граматике ставити у функцију тумачења текста, како уметничког тако и научнопопуларног). Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењени језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. Настава творбе речи подразумева пре свега поделу речи по настанку на просте и творенице (у оквиру твореница уочавају се речи настале суфиксацијом, префиксацијом и слагањем). На школским примерима (нпр. певач, школски, школовати се, праунук, превелик, научити, Београд, пароброд) ученици треба да уоче саставне делове твореница: творбене основе, префиксе и суфиксе. На примерима породице речи, ученици треба да уочавају корен речи. Тиме се поставља основ за проширивање знања из творбе речи у старијим разредима. На часовима утврђивања градива треба нагласити разлику између граматичке основе и граматичких наставака у поређењу са творбеном основом и суфиксима (нпр. школ-а, школар-ац и сл.). Ученици су се већ раније срили са појмом гласа, а сада проширују своја знања из фонетике основним информацијама о настанку гласова и говорним органима који у овом процесу учествују. На основу изговора гласови се деле на самогласнике и сугласнике (а сугласници на праве сугласнике и сонанте). Сугласници се деле по звучности и по месту изговора (овде је пожељно направити корелацију са наставом страних језика – нпр. различито место изговора неких гласова у српском и енглеском језику и сл.). Подела речи на слоге подразумева проширивање знања у односу на млађе разреде: треба увести и примере слогова који се завршавају на сонант, с посебним нагласком на позицију слоготворног р. Ово градиво треба повезати са основним правописним правилима за растављање речи на крају реда. Пошто се ученици у шестом разреду први пут срећу са термином гласовне промене, није потребно правити разлику у односу на гласовне алтернације. Ову разлику ће усвојити у градиву за средњу школу. Препорука је да се, ради лакшег анализирања примера, гласовне промене предају следећим редоследом: непостојано а, промена л у о, палатализација, сибиларизација, јотовање, једначење сугласника по звучности, једначење сугласника по месту изговора, губљење сугласника. Гласовне промене треба уочавати у грађењу и промени речи (а на одступања указати у примерима). Настава морфологије подразумева проширивања знања о заменицама (у петом разреду су биле обрађене само личне заменице). Сада се уводи подела заменица на именичке и придевске. У оквиру именичких обрађују се: односно-упитне, неодређене, опште и одричне; у оквиру придевских: присвојне (с нагласком на употребу заменице свој), показне, односно-упитне, неодређене, опште и одричне. Такође, треба указати и на граматичке категорије заменица: род, број, падеж и лице. Знања о глаголским облицима ученици проширују тако што усвајају грађење осталих глаголска времена изузев презента, перфекта и футура I, с тим што се имперфекат обрађује само на нивоу препознавања, а посебно се наводи имперфекат помоћног глагола бити. Препорука је да се глаголска времена уводе овим редоследом: аорист, имперфекат, плусквампефекат. Посебно треба нагласити правописна решења у вези са писањем глаголских облика. Знања из синтаксе ученици проширују поделом независних предикатских реченица према комуникативној функцији. Потребно је посебно скренути пажњу на употребу знака узвика, као и на остале интерпункцијске знаке. Правопис Правописна правила се усвајају путем систематских вежбања (правописни диктати, исправка грешака у датом тексту, тестови са питањима из правописа итд.). У оквиру правописних вежби пожељно је повремено укључити и питања којима се проверава грађија (писана слова: велико и мало ћирилично Ћ, Ћ; велико и мало латиничко Ћ, велико Г, С, Ш итд.). Такође, треба подстицати ученике да сами уочавају и исправљају правописне грешке у СМС комуникацији, као и у различитим типовима комуникације путем интернета. Поред тога, ученике треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање). Пожељно је да наставник доноси примерак Правописа на час кад год се обрађују правописне теме (тако би могао појединачно ученицима задавати да пронађу реч у правописном речнику и одреде њен правилан облик или правилно писање). Ортоепија Наставник стално треба да указује на важност правилног говора, који се негује

спровођењем одређених ортоепских вежби. Ортоепске вежбе не треба реализовати као посебне наставне јединице, већ уз одговарајуће теме из граматике: нпр. уочавање дужине акцента у речи може се повезати са обрадом и утврђивањем знања о врстама речи (именица скуп има кратак акценат, а придев скуп има дуг акценат итд.). На овом нивоу ученици треба само да уоче разлику у дужини акцента, без разликовања интонације и без употребе акценатских знакова. Уз коришћење аудио снимака, ученике треба навикавати да препознају, репродукују и усвоје правилно акцензован говор, а у местима где се одступа од акценатске нормe, да разликују стандардни акценат од свога акцента, тј. од дијалекатске акцентуације. Неке ортоепске вежбе могу се спроводити и уз одговарајуће теме из књижевности: нпр. артикулација се може вежбати изговарањем брзалица, онда када се оне обрађују као део народног стваралаштва; акценат речи, темпо, ритам, реченична интонација и паузе могу се вежбати гласним читањем одломака из изборне лектире (по избору наставника или ученика) итд. Као ортоепску вежбу треба спроводити и говорење напамет научених одломака у стиху и прози (уз помоћ аудитивних наставних средстава).

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА (УСМЕНО И ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ)

Развијање и унапређивање језичке културе ученика представља један од најзначајнијих задатака наставе Српског језика. Један од основних задатака наставе језичке културе односи се на усавршавање језичкоизражајних средстава код ученика, а њен крајњи циљ је да ученици буду оспособљени за успостављање квалитетне и сврсисходне комуникације. Област Језичка култура обухвата усмено и писмено изражавање. Наставни рад у овој области реализује се у садејству са другим областима предмета Српски језик, као и кроз самосталне наставне јединице. У повратном смеру, обрада књижевног текста и рад на граматички морају укључивати и садржаје за неговање културе усменог и писменог изражавања ученика. Настава ће бити очигледнија и ефикаснија ако се анализирају снимљена казивања и читања. Приликом реализације наставних садржаја пожељно је користити и савремене информационо-комуникационе технологије (нпр. паметну таблу, рачунар и видео-бим и сл.). Свака од програмских вежби (говорне, правописне, лексичко-семантичке, стилске вежбе) планира се и реализује у наставном контексту у коме постоји потреба за функционалним усвајањем и функционалном применом датих језичких законитости и појава у новим комуникативним ситуацијама, као и потреба за утврђивањем, обнављањем или систематизовањем знања стеченог током наставе језика и наставе књижевности. Све врсте вежби, чији је циљ развијање језичког мишљења, изводе се на тексту или током говорних вежби. Циљ говорних вежби јесте унапређивање културе усменог изражавања. Детаљна организација, вешто осмишљене садржајне структуре и мотивисање ученика за разговор водиће ка правилности, лакоћи, јасности, једноставности, прецизности и флуентности у усменом излагању ученика. Ове вежбе би требало да приближе учеников говор стандарднојезичком изговору. Форме учтивости, односно посебна језичка средства којима се исказује учтивост представљају важан сегмент у реализацији наставе језичке културе. Потребно је код ученика развијати свест о неопходности и значају језичке учтивости, тј. учтивног комуникативног понашања, односно истакнути значај неговања правилног и учтивног говора и писања. Ученицима треба указати на то да су у домену конвенција учтивости најтипичније форме усмене и писмене етикеције: употреба заменице Ви, етикете за исказивање уважавања приликом ословљавања у јавном и службеном комуницирању (господине, госпођо/госпођице, Ваша екселенцијо, Ваша светости...), као и говорни чинови експресивног типа (формуле учтивости): извињавање, захваљивање, честитање, молба. Лингвометодички текстови који садрже дијалошку форму у којој се испољава језичка учтивост могу послужити за уочавање форми учтивости. Такође, требало би подстицати ученике да износе своје мишљење и сопствена запажања о (не)учтивном комуникативном понашању. Велики део лексики српског језика сачињавају лексеме настале творбом речи. Она представља продуктиван процес којим се свакодневно богати наш лексички фонд. Стога, у настави језичке културе би лексикологији, односно творби речи требало приступити, најпре, као начину за настајање нових речи, како би ученици схватили њен практични значај. Потребно је оспособити ученике да граде и разликују аугментативе (са пејоративима) и деминутиве (са хипокористичима), тако што обрада теме неће бити само описана, тј. требало би се задржати што краће на формалном приступу теми. Стваралачки и истраживачки приступ може

позитивно утицати на мотивацију ученика да упознају ову тематику. Пожељно је навести само најчешће суфиксе и за један и за други творбени модел. Требало би подстицати ученике да објасне значење датих изведеница и указати им на њихову улогу у свакодневном језичком изражавању (нпр. експресивно значење и стилска обојеност изведеница, попут мајчица, сестрица, људина и сл.). Правописне вежбе омогућавају ученицима да посебно обратe пажњу на правописне захтеве и на њихову улогу у тексту. Системска примена адекватних правописних вежби омогућава да теоријско правописно знање благовремено пређе у умење, као и да се стечена навика примене правописних правила испољи у практичној и спонтаној намени. Правописне вежбе представљају најпогоднији начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. Најбоље је примењивати и просте и сложене правописне вежбе које су погодне за савлађивање како само једног правописног правила из једне правописне области, тако и више правописних правила из неколико правописних области. Правописне вежбе је потребно најпре припремити. Притом је пожељно поштовати принцип поступности, систематичности, јединства теорије и праксе. Приликом савлађивања правописних начела погодне могу бити следеће правописне вежбе: диктат, самостално писање, допуњавање текста. Може бити подстицајно и организовање квиза на часовима посвећеним систематизовању градива из правописа (нпр. препознај правописну област, пронађи грешку, да ли су тврдње о употреби, нпр. великог слова, тачне и сл.), а требало би и проверавати да ли су ученици у стању да објасне научена правописна правила у одређеном тексту. Циљ примењивања лексичко-семантичких вежби јесте богаћење речника ученика и упућивање на различите могућности приликом избора речи и израза и указивање на њихову сврсисходнију употребу. Применом лексичко-семантичких вежби код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику. Врсте ових вежби треба усагласити са интересовањима ученика и наставним садржајима. Развијању смисла за прецизно изражавање и подстицању ученика да размишљају о речима и о њиховим значењима доприносе вежбе којима се ученици упућују на избегавање сувишних речи, поштапалица и туђица. Подстицајне су и вежбе које се односе на фигуративна значења речи, као и вежба проналажење изостављених реченичних делова која подстиче ученике да пронађу адекватну реч, али и да у складу са контекстом прошире скалу дозвољених значењских и лексичких могућности. Применом стилских вежби, ученици се упућују на то да на другачији начин од уобичајеног повезују речи и изразе и да истражују њихове семантичке потенцијале. Њихов циљ није да се само отклоне учињене грешке, већ да ученици стекну адекватне навике да говоре и пишу ваљано, односно да примењују стваралачке поступке у језику. Знања о стилу и изражајним могућностима језика ученици углавном стичу увидом у књижевноуметничке текстове, због чега је неспорна повезаност са наставом књижевности, али се не сме поистоветити са језичко-стилском анализом ових текстова. Стилске вежбе је потребно што непосредније повезивати и са наставом граматике. Може се креирати ситуациони предлогачак за развијање и унапређивање језичко-стилског знања ученика у складу са узрастом и начелом систематичности и условности. Стваралачки облик рада на развијању стилског умења ученика може се, на пример, заснивати на тексту као подстицају за сликовито казивање, с обзиром на то да се на различитим књижевноуметничким текстовима лако увиђа изражајност стилског поступка који може да буде примењен приликом уобличавања језичке грађе у новим комуникативним ситуацијама.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, а започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа знања, у односу на који ће се одмеравати даљи напредак и формирати оцена. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. Формативно вредновање је саставни део савременог приступа настави и подразумева процену знања, вештина, ставова и понашања, као и развијања одговарајуће компетенције током наставе и учења. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, при чему се најчешће примењују следеће технике: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна

комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и бројчаном оценом. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник, поред постигнућа ученика, континуирано прати и вреднује властити рад. Све што се покаже добрим и ефикасним, наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а оно што буде процењено као недовољно делотворно, требало би унапредити.

Предмет:	Енглески језик				
Разред:	Шести разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	15/2018; 18/2018; 3/2019;3/2020;6/2020; 17/2021; 16/2022; 13/2023; 14/2023;				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Укупан број
Циљ учења Страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писмену и усмену	1) Лични идентитет 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.) 3) Географске особености 4) Србија – моја домовина 5) Становање – форме, навике	What’s your first/last name/surname? Jack, this is Andrew. He’s the new boy in our class. Hi Andrew. Nice to meet you. I’m glad to meet you too. What’s your nickname? It’s Andy. Where do you live? I live in Sunny Street. How do you go to school? I walk there/take the bus... What does your father do? He’s a science teacher. Have you	– разуме једноставније текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење/давање информација личне природе; – поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једно- ставнија језичка средства;	Током часа се препоручује динамично смењивање техника/ активности које не би требало да трају дуже од 15 минута. Слушање и реаговање на команде наставника на страном је- зику или са аудио записа (слушај, пиши,	У оквиру једног модула у уџбенику могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегрисане тематске

комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу	6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест 7) Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност) 8) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање 9) Професионални и живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање 10) Млади – деца и омладина 11) Животни циклуси 12) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење 13) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи 14) Транспорт и превозна средства 15) Клима и временске прилике	got/Do you have any brothers or sisters? No, I'm an only child, but my mum's got two sisters, Sophia and Lily. Aunt Lily is the eldest. She says I am her favourite nephew. This is my cousin, Bob. Where does he come from? He lives in Brisbane now, but he was born in London. Where were you born? When did you move there? We moved there when I was four. Where were you living when you started school? Who do you usually go out with? How long have you known Susan? For one year. Since last year. The Present Simple Tense за изражавање сталних и уобичајених радњи. The Past Simple Tense глагола to be и осталих глагола (правилних и неправилних). The Past Continuous Tense. The Present Perfect Tense учесталијих глагола (правилних и неправилних). Питања са Who/What/Where/When/Why... Питања са препозиционим глаголима. Употреба и изостављање чланова при ближем одређивању лица, у фиксним изразима (go to school/by	– размени једноставније информације лично природе; – у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима; – разуме једноставније текстове који се односе на опис особа, биљака, животиња, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – опише и упоређи жива бића, предмете, места, појаве, радње, стања и збивања користећи једноставнија језичка средства; – разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење; – упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; – затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима,	повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.). Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.). Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.). Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.). Игре примерене узрасту. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добрима, волим/не волим,	области за појединачне модуле. 72

16) Наука и истраживања	car/on foot...), са основним географским појмовима (називима улица, градова, држава...)	савети- ма и позивима на заједничке активности;	компарације...).
17) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика)	(Интер)културни садржаји: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе; већи градови у земљама циљне културе.	– разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих;	Решавање „проблем- ситуација” у разреду, тј. договори и мини-пројекти.
18) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; бри- га о другоме	What does Emma look like? She looks gorgeous. She’s the prettiest girl in our class. What’s he like? He’s smart and hard-working.	– упуту уобичајене молбе и захтеве;	„Превођење” исказа у гест и геста у исказ.
19) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)	Noah doesn’t care about anyone. He’s is selfish. My friend is sporty and good-looking, but he is very shy.	– честита, захвали се и извини се користећи једноставнија језичка средства;	Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова.
20) Слободно време – забава, разонода, хобији	Her clothes are cool!	– разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота;	Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности,
21) Исхрана и гастрономске навике	Samuel is as tall as his brother/not as(so) tall as his father.	– пружи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота;	извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).
22) Путовања	This laptop is less expensive than that one. It’s the least expensive laptop in the shop.	– разуме једноставније текстове у којима се описују радње и ситуације у садашњости;	Разумевање писаног језика:
23) Мода и облачење	Jacob’s room is usually tidy, but Michael’s is often untidy/messy. You can find his clothes everywhere. Why is he exhausted? Because the trip was exhausting.	– разуме једноставније текстове у којима се описују способности и умећа;	– уочавање дистинктивних обележја која указују на грама- тичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);
24) Спорт	The party was really exciting. Everybody was excited.	– размени појединачне информације и/или неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости;	
25) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења	She looks really unhappy.	– опише радње,	
26) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже	How does he swim? He swims		
27) Живот у			

	иностранству, контакти са странцима, ксенофобија	well. We worked hard. He was running fast. It is raining heavily. Are they listening carefully? Ten minutes from here is the biggest wheel of its kind in the world – the London Eye. The buildings are amazing /fantastic. That’s the cafe where my sister works. Is that the message which/that Tom sent? There’s somebody/nobody/no one in the street. There was nothing strange in his voice. Everything was OK. This chair’s uncomfortable. That’s impossible! The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у садашњости, The Past Simple Tense и The Past Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у прошлости. Поређење придева по једнакости as...as, not so/as...as. Поређење придева са less и the least. Придеви са наставцима –ed и –ing. Творба и употреба прилога за начин (beautifully, quickly,	способности и умећа користећи неколико везаних исказа; – разуме једноставније текстове у којима се описују искуства, догађаји и способности у прошлости; – размени појединачне информације и/или неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости; – опише у неколико краћих, везаних исказа искуства, догађај из прошлости; – опише неки историјски догађај, историјску личност и сл. – разуме једноставније исказе који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђања и реагује на њих; – размени једноставније исказе у вези са обећањима, одлукама, плано- вима, намерама и предвиђањима; – саопшти шта	– препознавање везе између група слова и гласова; – одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/ нетачно, вишеструки избор; – извршавање прочитаних упутстава и наредби. Писмено изражавање: – повезивање гласова и групе слова; – замењивање речи цртежом или сликом; – проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, прона- лажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи, и слично); – повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустра- цијама; – попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг);	

	happily, well, badly, fast, hard...) Употреба одређеног члана уз суперлатив придева. Употреба/изостављање одређеног члана уз називе места. (споменици, музеји, улице, паркови...). Релативне заменице who, which, that, whose, where... Неодређене заменице (somebody, something, anybody, anything, nobody, no one, nothing, everything...). Питања са What...like, How, Why... Негативни префикси un-, im-... (Интер)културни садржаји: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.) I'm going to the swimming pool. Would you like to come? Yes, please. I like swimming. Would you like a cup of tea? No, thank you/thanks. What are you doing next weekend? Do you want to come to my party? Yes, I'd love to. When is it? At 7.30 on Saturday. Do you fancy/How about a game of tennis this afternoon? Sorry. I can't. I've got a dance class.	он/она или неко други планира, намерава, предвиђа; – разуме уобичајене изразе у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – изрази жеље, интересовања, потребе, осете и осећања једноставни- јим језичким средствима; – разуме једноставнија питања која се односе на оријентацију/положај предмета и бића у простору и правац кретања и одговори на њих; – затражи и разуме обавештења о оријентацији/положају предмета и бића у простору и правцу кретања; – опише правац кретања и просторне односе једноставним, везаним исказима; – разуме једноставније забране, правила понашања, своје и туђе обаве- зе и реагује на њих;	– писање честитки и разгледница; – писање краћих текстова. Увођење дечје књижевности и транспоноване у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз. Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.	

		Shall we go to the sports centre today? Good idea. See you there at 6.00 pm. That's no good for me. What about 5.30? Yes, sure. How about trying my new computer game this morning? I'm afraid I can't. I'm looking after my little sister. Why don't we go to the park? Let's get out of here. That sounds good. The music is too loud. We could/ may/might stay here and watch DVDs. That's boring. If it is cold, put on your jacket. If you hurry, you won't miss the bus. If you don't feel well, you should see a doctor. I've got the flu. You must stay in bed and drink lots of hot drinks. If you don't stay up late, you won't feel tired. You shouldn't eat too much chocolate. Don't give your real name on the Internet. The Present Continuous Tense за унапред договорене радње. Заповедни начин. Изрази: How about...? What about...? Why don't we...? Would you like...? Do you want...? Shall we...? Let's... Модални глаголи за изражавање предлога – can/could/may/might. Модални глаголи should за	– замени једноставније информације које се односе на забране и правила понашања у школи и на јавном месту, као и на своје и туђе обавезе; – саопшти правила понашања, забране и листу својих и туђих обавеза користећи одговарајућа језичка средства; – разуме једноставније изразе који се односе на поседовање и припадност; – формулише једноставније исказе који се односе на поседовање и припадност; – пита и каже шта неко има/нема и чије је нешто; – разуме једноставније исказе који се односе на изражавање допадања и недопадања и реагује на њих; – изрази допадање и недопадање уз једноставно образложење; – разуме	

		давање савета. Први кондиционал. (Интер)културни садржаји: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве. Can/Could you help me with these bags, please? They're too heavy. Could I have a glass of water, please? Could I see your exercise book, please? Yes, just a minute. Oh, no. I can't find it. May I see your tickets, please? Here you are, sir. Thank you. Will you open the door for me? Sure. I'm so sorry for... It's all my fault. Sorry, it was an accident. I didn't mean to (break your skateboard). That's all right/OK. Never mind. It doesn't matter. Thank you for (your help). Thank you from the bottom of my heart. That's very kind of you. That means a lot to me. Don't mention it. It's nothing. You're welcome. Well done. Congratulations! Happy (festival). When does the train for Glasgow leave? It leaves at 7.38. School starts at 8.45. Which book do you want? The	једноставније исказе којима се тражи мишљење и реагује на њих; – изражава мишљење, слагање/неслагање и даје кратко образложење; – разуме једноставније изразе који се односе на количину и цену; – пита и саопшти колико нечега има/нема, користећи једноставнија језичка средства; – пита/каже/израчу на колико нешто кошта.	

		red one. Can I try on those trousers, please? Which ones? The blue ones. Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – can/could/may. Would you like...? Will за изражавање молби. The Present Simple Tense за изражавање утврђених програма, реда вожње, распореда и сл. Заменице one, ones. (Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања. Read the explanation and circle the correct words. State your problem and describe how you feel about it. Use the expressions below. Make a project about an important city in your town. Make a map and label the important places. To end the call, tap the „end call” button (typically a red button on the left side of your cell phone) or close your phone. Do not touch the adapter with wet hands. Заповедни начин.			

		(Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом. She rarely takes the bus to school. They usually play games in their free time. Does James play any musical instruments? Yes, he does. No, he doesn't. How many languages do you speak? What time do you usually wake up on school days? My sister doesn't eat fish. Water freezes at zero degrees Celsius. If /When you heat ice, it melts. What are you looking for? I am looking for my glasses. I can't find them. Shhh! I am trying to concentrate. What are you thinking about? Who are you talking to? Sorry, she can't come to the phone right now. She's having a shower. She is studying French in Paris. We are very busy these days. We are decorating the school hall. Look! It's raining. It doesn't usually rain here in summer. Does it rain a lot in your hometown? We normally grow vegetables, but this year we aren't growing any. I can't see anybody/anyone.		

		How long has he played the guitar? For five years./Since last summer. The Present Simple Tense за изражавање сталних и уобичајених радњи. The Present Continuous Tense за изражавање тренутних и привремених радњи. Разлике у употреби глаголских облика The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense. The Present Perfect Simple Tense за изражавање радњи које су почеле у прошлости и још увек трају. Нулти кондиционал. Питања са препозиционим глаголима. Модални глагол can за изражавање способности. (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања. When did Columbus discover America? Who invented the telephone? People lived in caves a long time ago. We saw a good film last week. She used to wear glasses. Did he use to drink tea every morning? No, he didn't. What			

		did you do when you heard the noise? First, I called the police. What were you doing when you heard the noise? I was watching TV. At ten o'clock yesterday morning, I was cycling to school. I fell off my bike and hurt my knee. I couldn't stand up. Was there anyone to help? No, there wasn't. I was walking down the lane when I saw a beautiful lady. She was wearing a red dress and a big red hat. While I was sleeping, my brother was helping our father in the garden. She was sleeping when we came in. As soon as I saw them, I started to run. They have finished their project. They finished it yesterday. Who did you get the letter from? Have you ever been to London? Yes, I have. I was there last year./ No, I haven't. I have never been to London. He has just arrived. I've already learnt to use that program. Have they arrived yet? They haven't finished their dinner yet. The Past Simple Tense правильных и неправильных глагола, все употребе.			

		The Past Continuous Tense, све употребе Used to. Контрастирање употребе и значења глаголских облика The Past Simple Tense и The Past Continuous Tense. The Present Perfect Simple Tense за изражавање искустава и радњи у неодређеној прошлости и са ever, never, just, already, yet... Контрастирање употребе и значења глаголских облика The Past Simple Tense и The Present Perfect Simple Tense. Модални глагол could за изражавање способности у прошлости Linking words and phrases (first, then, next, as soon as, after that, finally...). Питања са Who/What/Where/When/Why... Питања са препозиционим глаголима. (Интер)културни садржаји: историсјки догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости When I grow up, I would like/I'm going to be a web designer. What about you? I really want to be a programmer. I can't find my keys anywhere. I'll/I will help you look for			

		them. I'll take it, please. I'll leave it, thanks. I promise I won't be late. I believe he will be a great pianist. I don't think he will make it. It will be rainy tomorrow. Why are you putting on your coat? I'm going to take my dog for a walk. It's my birthday next Saturday. I'm going to have a big party. Look at those cars! They're going to crash! What are you doing tonight? We're playing football with friends. Would like + именица/инфинитив глагола. Stative verbs (want, promise, believe, think...) The Future Simple Tense за изражавање одлука донетих у тренутку говора, обећања и предвиђања на основу знања, искуства и веровања. Going to за изражавање планова, намера и предвиђања на основу чулних опажања. The Present Continuous Tense за изражавање унапред договорених/испланираних радњи. (Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са			

		степеном формалности и ситуацијом. I'd like to try bungee jumping. I'm interested in swimming. What sports are you interested in? My hobby is collecting badges. What's your hobby? I'm starving. Shall I make a sandwich for you? Yes, please. I'm thirsty. Would you like some lemonade? What's wrong/the matter? I'm tired of/sick of/fed up with/bored with playing this game. Are you tired? I'm exhausted. I'm cold/hot. I don't feel well. I feel sick. Why don't you go to bed? I'm nervous / frightened /upset /scared... Don't worry. Everything will be all right/just fine. It's going to be all right. Are you happy with your new friends? Oh, yes. I am so glad/happy to hear that. I've got/ I have a terrible headache. Take a painkiller. My ear hurts. I'm sorry to hear that. Oh dear! My finger is bleeding. Why don't you put a plaster on it? I've sprained my ankle. Put some ice on it. I'm in trouble. I don't know what to do. Stative verbs (be, want, hurt, have, feel, know...) Заповедни начин. Why don't we/you +			

		инфинитивна основа глагола. Would like + именица/инфинитив глагола. Употреба придевско- предлошких израза tired of / sick of / fed up with / bored with. The Present Perfect Simple Tense (Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација. Excuse me. How do I get to...? What's the best way to...? Could you tell me the way to...? Go straight on until you get to (a bridge). Cross (the bridge). Turn back. Go back. Turn left/right into... Take the first/second turning on the right/left. Go along... It's on the left/right. It's opposite/behind/between/in front of/near/next to/at the corner/just around the corner... Заповедни начин. Предлози за изражавање положаја и просторних односа – in front of, behind, between, opposite... (Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед места. Don't throw litter around. Save			

energy. Turn off lights when not in use. You can/can't sit here. The seat is/isn't free. Can I use your mobile phone? Sure. You mustn't use calculators during the exam. Students must turn off their phones in the classroom. Do you have to wear a uniform at your school? John can't come because he has to work. I must get up early tomorrow morning. I don't have to take my dog for a walk every day/tomorrow. My parents let me go out at weekends. They won't let us feed the animals. Our head teacher made us clean our classroom last Friday. John couldn't come because he had to work. He didn't have to come early yesterday. You should slow down, you shouldn't run down the corridor.

Заповедни начин.
 Модални глаголи за
 изражавање дозволе, забране,
 правила понашања и
 присуство/одсуство обавезе –
 can/can't, must/mustn't, have
 to/don't/doesn't have to, had
 to/didn't have to,
 shoud/shouldn't.

		Let/Make + инфинитивна основа глагола. (Интер)културни садржаји: понашање на јавним местима; значење знакова и симбола. Is this your dog? No, it's Steve's dog. Whose house is this? It's Jane and Sally's house. They're Jane's and Sally's bags. These are the children's toys. That's my parents' car. This is my blanket. This blanket is mine. This isn't your card. It's hers. I've got/I have a ruler. Have you got/Do you have a pen? Sally hasn't got /doesn't have an umbrella. Саксонски генитив са именицом у једнини и множини (правилна и неправилна множина) – my friend's/ friends'/ children's books. Присвојне заменице mine, yours... Питања са Whose. (Интер)културни садржаји: породица и пријатељи; однос према својој и туђој имовини. I love working with people. I don't like skiing. I'm bad at it. What do/don't you like doing? Peter hates watching horror films. He enjoys playing video			

		games. I can't/couldn't stand the heat. My favourite sport is tennis. What's your favourite sport? What are your hobbies and interests? Fifteen out of thirty people like tennis – eight boys and seven girls. Придевско-предлошке фразе – interested in, good/bad at, crazy about... Глаголи like/love/hate/enjoy/can't stand + глаголска именица Питања са What, Who, Why ... (Интер)културни садржаји: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм. Tea is better than coffee. Of course. That's true. You are right. The food was great! I disagree/don't agree with you. It was awful. I think we should help him. Yes, I agree with you. He always helps his friends. I enjoy skiing. Me too. I don't think he will win the race. Well, I do. No chance! I don't believe it! That's right! That's wrong! Stative verbs (think, like, agree, believe...)			

		Питања са What, Why, How ... (Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима. How many people are there (in the park)? There are two men/women and three children (in the park). How much fruit do we have? There isn't much fruit in the bowl. There aren't many books on the shelves. A lot of/Lots of people went to the match. A lot of/Lots of snow falls in winter. There were loads of apples on the table. There is a little lemonade in the bottle. There are a few apples. How much is this? It's € 2,365 (two thousand, three hundred and sixty-five euros). That's £ 245 (two hundred and forty-five pounds)/ \$300 (three hundred dollars). In my school, 60% of children eat junk food. Основни бројеви преко 1000. Правилна множина именица. Множина именица које се завршавају на -y, -f/fe: strawberries, shelves, knives... Множина именица које се завршавају на -o: kilos,			

		potatoes... Синкретизам једине и множине: sheep, fish... Најчешћи облици неправилне множине (men, women, children, people, feet, teeth, mice.). Бројиве и небројиве именице – rounds, money... Квантификатори – much, many, a lot of, lots of, loads of, a few, a little. Питања са How much/many. (Интер)културни садржаји: друштвено окружење; валуте циљних култура.			

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основне школе. Аутори уџбеника и наставници обрађују их у складу са интересовањима ученика и актуелним збивањима у свету . У оквиру једног модула у уџбенику могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегрисане тематске области за појединачне модуле.

Укупан број часова: 72

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

Планирање наставе и учења

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, садржаја и препоручених језичких активности у комуникативним ситуацијама наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи дефинисани по областима, тј. комуникативним функцијама, усмеравају наставника да операционализује исходе на нивоу једне или више наставних јединица. Наставник за сваку област има дефинисане исходе и од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и припреме часа, дефинише исходе имајући у виду ниво постигнућа ученика. То значи да исходе треба класификовати од оних које би сви ученици требало да достигну, преко оних које остварује већина па до оних које достиже мањи број ученика са високим степеном постигнућа.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

Остваривање наставе и учења

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;
- битно је значење језичке поруке;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;

– сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;
- учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике/активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).

Мануелне активности (израда паноя, презентација, зидних новина, постера и сл.).

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.).

Игре примерене узрасту.

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добрима, волим/не волим, компарације...).

Решавање „текућих проблема” у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

„Превођење” исказа у гест и геста у исказ.

Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова.

Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

Разумевање писаног језика:

- уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);
- препознавање везе између група слова и гласова;
- одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор;
- извршавање прочитаних упутстава и наредби.

Писмено изражавање:

- повезивање гласова и групе слова;
- замењивање речи цртежом или сликом;
- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи, и слично);
- повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама;
- попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг);
- писање честитки и разгледница;
- писање краћих текстова.

Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.

Стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина

С обзиром на то да се исходи операционализују преко језичких вештина, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.

Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

Слушање

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције:

- дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука),
- референцијалну (о темама о којима је реч) и

– социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:

- од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде,
- од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,
- од особина онога ко говори,
- од намера с којима говори,
- од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују,
- од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

- присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости);
- дужина усменог текста;
- брзина говора;
- јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;
- познавање теме;
- могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Читање

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:

- читање ради усмеравања;
- читање ради информисаности;
- читање ради праћења упутстава;
- читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

- глобалну информацију;

- посебну информацију,
- потпуну информацију;
- скривено значење одређене поруке.

Писање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд.), води белешке, сачини презентације и слично.

Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексики и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.

Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:

- теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);
- текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);
- лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену);
- степен самосталности ученика (од вођеног/усмеравањег писања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).

Говор

Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Активности монолошке говорне продукције су:

- јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информација);
- излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.)
- Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:
- читањем писаног текста пред публиком;

– спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.

– реализацијом увежбане улоге или певањем.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:

– размену информација,

– спонтану конверзацију,

– неформалну или формалну дискусију, дебату,

– интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација

Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења.

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи.

Упутство за тумачење граматичких садржаја

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне modele, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

Праћење и вредновање наставе и учења

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социolingвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и

ученик

—

ученик.

Предмет:	Ликовна култура			
Разред:	Шести разред			
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	15/2018, 18/2018, 3/2019, 3/2020,6/2020, 17/2021, 16/2022, 13/2023 и 14/2023			
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Укупан Бр. часова
Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме, кроз практични рад оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.	1) Боја 2.Комуникација 3.Текстуре	Пигментне боје (хроматске и ахроматске боје; основне и изведене боје). Дејство боја (утисак који боја оставља на посматрача; топле и хладне боје; комплементарне боје). Светлост и боја (светлост као услов за опажање боје, разлике у опажању боја; валер; градација и контраст). Примена боја (технике и средства: акварел, темпера, мозаик, витраж, апликативни програми...; изражајна својства боја у керамици, скулптури, графици, таписерији, дизајну одеће и обуће, индустријском дизајну...; примена у свакодневном животу ученика). Уметничко наслеђе (музеји и експонати). Комуникативна улога уметности (теме, мотиви и поруке у визуелним уметностима; улога уметности у свакодневном животу). Уметничко наслеђе (уметност некад и сад). Текстура (врсте текстура - тактилна и визуелна; текстуре у природи и уметничким	По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: - користи одабране информације као подстицај за стваралачки рад; - прави разноврсне текстуре на подлогама, облицима или у апликативном програму; - користи изражајна својства боја у ликовном раду и свакодневном животу; - обликује, самостално, или у сарадњи са другима, употребне предмете од материјала за рециклажу; - изрази своје замисли и позитивне поруке одабраном ликовном техником; - опише свој рад, естетски доживљај простора, дизајна и уметничких дела; - идентификује теме у одабраним уметничким делима и циљеве једноставних визуелних порука; - повезује карактеристичан експонат и одговарајући музеј; - разматра са другима шта и како	36 У оквиру једног модула у уџбенику могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегрисане тематске области за појединачне модуле.

		делима, материјали и текстура, облик и текстура, линија и текстура, ритам и текстура). Уметничко наслеђе (грађевине, скулптуре и паркови).	је учио и где та знања може применити.	
	4. Уобразиља	Стваралачка уобразиља (стварност и машта, значај маште; разноврсне информације као подстицај за стварање - снови, бајке, митови, легенде...). Уметничко наслеђе (необична уметничка остварења).		
	5. Простор	Амбијент (елементи који чине амбијент - дизајн ентеријера, атмосфера, корисници; утицај амбијента на расположење, активност и учење; обликовање школског простора; поставка изложбе).		

Укупан број часова: 36

Кључни појмови садржаја: простор, боја, текстура

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У првом разреду их има три: простор – облик, линија; у другом разреду четири: простор – облик, линија, боја; у трећем пет: простор – облик, линија, боја, текстура и од четвртог шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина. Понављање истих кључних појмова из разреда у разред не подразумева понављање истих садржаја и активности. У сваком разреду кључни појмови се разматрају из другог угла и надограђују новим појмовима и подпојмовима. У програму су назначени кључни појмови који се нарочито надограђују у датом разреду (испод табеле). Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено, до краја школовања, да истражују и откривају те везе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компетенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика. Да би се омогућили услови за напредовање ученика, у настави треба да доминирају задаци (ликовни, пројектни, истраживачки), који циљају више исхода и међупредметних компетенција. У другој колони табеле предложени су називи целина, а у трећој појмови, подпојмови и теме за разговор и истраживање. Нови модел наставе и учења није усмерен на садржаје, па структура програма није прописана. Наставник има слободу да осмисли називе, број и редослед наставних тема и наставних јединица, а у складу са дидактичким принципима и условима у школи.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Боја

У овој целини предложени су појмови, подпојмови и теме за разговор, а које су везане за изражајне могућности материјала и техника које ученик користи. Наставник нуди само основне информације и корисне савете. Ученици треба да знају да понекад не могу да добију жељени тон зато што сликарске боје које се производе као школски прибор садрже мање пигмента. Ако ученици не могу да набаве квалитетан школски прибор, решење може да буде додавање течних тонера за фасадне боје, који се набављају у фарбари. Тонери и паковање беле еколошке боје за зидове довољни су за одељење. Цртеже и слике које сматрају неуспелим могу да искористе за колаж. У шестом разреду раде и једноставне пројекте. Наставник може да понуди две или више техника, а да ученици гласају коју ће учити или да се поделе на групе према одабраној техници. Скице се раде и бирају у школи, а пројекти могу да се доврше код куће. Уколико ученици желе да раде чворовану таписерију не морају да користе вуну, могу да исеку траке од пластичних кеса. Витраж могу да праве од папира и фолија у боји, а могу и да сликају на пластичним флашама. Најједноставније је да код куће,

уз помоћ одраслих, одесеку дно и део флаше тако да добију посуду за оловке. Пластика се лако осликава акварел бојама. Ако желе да имитирају витраж могу да користе и црни перманентни маркер. За мозаик могу да користе пластичне чепове... Наставник може да подстакне ученике на размишљање и истраживање питањима и одабраним информацијама. На пример, причом о томе шта значе боје у неким културама, да ли животиње умеју да сликају, да ли постоји веза између тонова у музици и тонова у визуелној уметности, које две боје би употребили да изразе одређену емоцију, како су боје добиле своје називе... Није пожељно оптерећивати ученике проширеним информацијама (о валерским кључевима, адитивном мешању боја...); боље је да се о томе разговара у следећим разредима, када буду имали више предзнања и када буду више користили савремену технологију. Ученици треба да добију само елементарне информације о утицају светлости на опажање боја. Важније је да знају да је нормално да постоје разлике у опажању тонова – постоје незнатне разлике у грађи ока, на опажање утичу и околне боје, на различитим мониторима иста слика има другачије тонове (остало ће учити касније). Ако желе да одштампају на мајици слику коју су урадили у апликативном програму потребно је да слику из RGB система (црвена, зелена, плава) пребаце у CMYK систем (цијан, магента, жута и кључ, односно катран/црна), који се користи у штампи (остале информације могу да добију од наставника Информатике). У оквиру целине, предложена је и додатна тема за разговор, „Музеји и експонати“, везана за музеје и карактеристичне експонате који се у њима чувају. Пожељно је да се ученици прво упознају са музејима у Србији, а ученици који наставу слушају на матерњем језику треба да добију основне информације о најзначајнијим музејима у матичној држави. Разговор прате одговарајући визуелни садржаји, а заинтересовани ученици могу да раде и истраживачке задатке. Комуникација У овој целини су предложене теме за разговор о садржају уметничких дела и рекламних (визуелних и аудиовизуелних) порука. Наставник не нуди анализу дела коју ученици записују и меморишу без разумевања. Смисао учења је да ученици доживе уметничко дело, да размишљају о њему и слободно изражавају своје мишљење. Наставник их само подстиче питањима. Ученици треба да разговарају и о томе колико су рекламе на телевизији и интернету ефикасне, колико могу да их заинтересују, а на који начин их одбијају... Наставник може да подстакне ученике да самостално истражују тако што ће поставити одговарајуће питање. На пример: да ли има скривених порука у уметничким делима? У ликовном раду ученици бирају материјал и технику којом ће најефикасније изразити неки садржај (идеју, поруку, став...). У оквиру целине, предложена је и додатна тема за разговор, „Уметност некад и сад“, односно поређење неке теме (садржаја ликовног дела) кроз епохе. Текстуре У овој целини су груписани предлози везани за истраживање изражајних могућности традиционалних цртачких, вајарских и сликарских техника. Уколико ученици желе да цртају или сликају текстуру у апликативном програму, то могу да раде као пројекат. У додатној теми за разговор, „Грађевине, скулптуре и паркови“, фокус није на текстури, већ на значајним грађевинама, скулптурама у пленеру и парковима у нашој земљи. Наставник може да прикаже презентацију и да упореди наше наслеђе са светским, нарочито значај за културни туризам и идентитет краја или земље. Уобразиља У овој целини су груписани предлози везани за разговор о значају маште (уобразиље, имагинације) у уметности, науци и свакодневним ситуацијама када је потребно пронаћи решење за неки проблем. И у шестом разреду ученици уче о томе како да пронађу подстицај за развијање креативних идеја. Наставник прво показује репрезентативна остварења светских и домаћих уметника заснована на сновима, бајкама, митовима и легендама. Ученици треба самостално да одаберу податке (снове, бајке, митове или легенде) који их подстичу на рад. Додатну тему, „Необична уметничка остварења“, потребно је везати за самостално истраживање и формирање дигиталне збирке „необичних“ савремених остварења. Збирка може да буде индивидуална или одељенска. Наставник може да подстакне ученике приказивањем неколико визуелних примера (хидропонична лампа дизајнера Марка Вучковића, радови Сесилије Вебер из серије Natural Humans, уличне слике Џулијана Бивера, подводни музеј у Канкуну, хотел од леда у Шведској...). Ученици бирају врсту уметничких радова које ће истраживати (куће за становање, ципеле, одећа, накит, скулптуре, аутомобили...). Простор У овој целини су груписани предлози везани за пројектну наставу и обликовање простора у школи. Уколико школа има могућности, ученици могу да обликују башту у школском дворишту. Идеје се могу пронаћи на интернету ако се у претраживач унесе: „bottle tower gardening“, „plastic bottles art“, „school garden projects“, „recycled garden

ornaments“ или „garden ornaments for schoolyard“. Уколико школа нема таквих могућности, могу да обликују део учионице или хола. Сврха ових активности је да ученици науче како да од доступних материјала направе нешто што ће им користити у свакодневном животу. На пример, од пластичних флаша се могу направити фотеље, клупе, сточићи, полице, жардињере, вазе, лампе, лустери... Употребни предмети које ученици праве самостално или у заједничком раду не треба да имају само употребну, већ и естетичку вредност. Други предлог је симулација музејске поставке или изложбе. Ученици треба да осмисле поставку, да сами распоређују експонате, дизајнирају позивнице за родитеље... Сврха ових активности је да се оспособљавају за презентовање радова.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Исходи су формулисани тако да до краја разреда сви ученици могу да их достигну (у мањој или већој мери) уколико су радили разноврсне задатке од којих сваки циља више исхода и међупредметних компетенција. Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су: Однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...); Однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истражан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...) Однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...) Разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...; раздваја битно од небитног...) Повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...) Оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...) Организација композиције (примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о перспективи, правцу, смеру...) Вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...) Употреба техника (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала)... Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка. Самопроцена радова је вербална и писана, а захтеви се уводе постепено. Најефикаснија је метода 3, 2, 1. Ученик сам припрема листић на коме уписује име, презиме, датум. Затим кратко наводи: 3 ствари које сам научио на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио, 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио. Када се разговара о ликовним делима, ученик пише: 3 речи којима бих описао дело, 2 ствари које ми се највише допадају на делу, 1 ствар коју не разумем. Када се разговара о уметнику: 3 ствари због којих је уметник значајан, 2 дела која ми се највише свиђају, 1 питање које бих поставио уметнику. Листићи се предају наставнику, да би имао потпунији увид у напредовање ученика, а наставник их враћа ученику следећег часа. Листићи могу да се лепе у свеску (ликовни дневник) или чувају у блоку. Када се ученик ликовно изражава: 3 ствари о којима сам размишљао током рада, 2 ствари које ми се свиђају на мом раду, 1 ствар коју бих променио. Или: 3 речи којима бих описао свој рад, 2 разлога због којих је мој рад оригиналан, 1 ствар коју бих урадио другачије. Листићи се лепе на полеђину рада, а садрже и назив рада. Важно је да ученик не наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање или да дође до бољих идеја. Ученике је потребно навикавати да листиће попуњавају брзо. Понекад је најважније оно чега се првог сете. Вербална самопроцена подразумева излагање свих радова и поређење ликовних решења

Предмет:	Музичка култура				
Разред:	Шести				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	(„Службени гласник РС”, бр.88/17,27/18др.закон, 10/194/2024) н,				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Музичке културе је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, ства- ралачко и критичко мишљење, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа.	ЧОВЕК И МУЗИКА	Средњи век: Ранохришћанска музика. Византијско певање. Грегоријански корал. Рани облици вишегласја – мотет.Световна музика средњег века: трубадури, трувери минезенгери. Духовна исветовна музика у средњовековнојЕвропи и Србији. Музика средњег века као инспирација за уметничку и популарну музику. Ренесанса Развој духовног и световног вишегласја.Мотет,	– повеже различите видове музичког изражавања са друштвено-исто-ријским амбијентом у коме су настали; – наведе изражајна средстава музичке уметности карактеристична за период средњег века и ренесансе; – уочи основне карактеристике музичког стваралаштва у средњем веку и ренесанси; – опише улогу музике у средњовековној Србији; – уочи разлике	Стицање знања о музици у различитим епохама има за циљ разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика. У начину реализације ових садржаја увек треба кренути од музичког дела, слушања или извођења. Час треба да буде оријентисан на улогу и природу музике, однос човека у датом периоду према њој и њеној намени, као и промишљању да ли је музика (и ако	7

			између духовних и световних		

		миса, мадригал. Највећи представници ренесансне вокалне музике: Ђ. П. да Палестрина, О. ди Ласо. Инструментална музика ренесансе	вокалних композиција средњег века и ренесансе; – издвоји начине коришћења изражајних средстава у одабраним музичким примерима; – објасни како је музика повезана са другим уметностима и областима ван уметности (музика и религија; технологија записивања, штампања нота; извођачке и техничке могућности инструмената; – одреди врсту музичког инструмента са диркама по изгледу и звуку; – опише разлику у начину добијања звука код инструмената са диркама;	јесте, на које начине) била уметност какву данас познајемо или и нешто друго. Хронолошки аспект Музичке културе за шести разред доприноси корелацији знања и треба имати на уму да одређени предмети покривају информисаност о немусичким аспектима средњег века и ренесансе на детаљнији и специфичнији начин.	

			– препозна инструмент или групу према врсти композиције у оквиру датог музичког стила; – разликује вокално-		

	МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Инструменти са диркама: оргуље, чембало, клавира, хармоника, челеста. Народни инструменти.		Музички инструменти су незаобилазни елемент свих обла- сти Музичке културе. Како су, поред људског тела и гласа, значајно средство музичког изражавања човека, информације о музичким инструментима треба да проистекну непосредно из историјског и стваралачког контекста	3

			инструменталне и инструменталне облике сред- њег века и ренесансе; - коментарише слушано дело у односу на извођачки састав и инстру- менте ; - идентификује репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника средњег века и ренесансе; - уочи сличности и разлике између православне и (римо)католичке духовне музике; - идентификује елементе средњовековне музике као инспирацију у музици савременог доба; - изводи музичке примере користећи глас, покрет и традиционалне и/ или електронске инструменте, самостално и у	Инструменте средњег века и ренесансе потребно је аудитив- но и визуелно приказати кроз најосновније информације у оквиру предвиђеног наставног садржаја. Народне инструменте појединих крајева треба слушно представити и повезати са обрадом народне песме одређеног краја.	

			групи; – примењује правилну технику певања;		

	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Елементи музичке изражајности: темпо, динамика, тонске боје разли- читих гласова и инструмената. Слушање световне и духовне средњовековне и ренесансне музике. Слушање вокалних, вокалноинструменталних и инструменталних композиција, домаћих и страних композитора. Слушање дела традиционалне		Слушање музике је активан психички процес који подразуме- ва емоционални доживљај и мисаону активност. Ученик треба да има јасно формулисана упутства на шта да усмери пажњу прили- ком слушања како би могао да прати музички ток (попут извођач- ког састава, темпа, начина на који је мелодија извајана,	9

		народне музике. Слушање дела инспирисаних фолклором.	– примењује различита средства изражајног певања и свирања у зави- сности од врсте, намене и карактера композиције; – развије координацију и моторику кроз свирање и покрет; – примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједнич- ком музицирању; – користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет; – комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом; – учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката;	специфич- них ритмичких карактеристика и сл.). Композиције које се слушају, својим трајањем и садржајем треба да одговарају могућностима перцепције ученика. Вокална, ин- струментална и вокално- инструментална дела треба да буду засту- пљена равноправно. Код слушања песама посебно треба обрати- ти пажњу на везу музике и текста, а код инструменталних дела на извођачки састав и изражајне могућности инструмената	

			– изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност);		

	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Певање песама по слуху самостално и у групи. Певање песама из нотног текста солмизацијом. Извођење (певање или свирање) једноставних ритмичких и мелодијских мотива у стилу музике средњег века и ренесансе.		Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Читање с листа једноставног ритмичког записа активира највећи број когнитивних радњи, развија дугороч-но памћење, осетљивост	13

		Певање песама у комбинацији са покретом. Свирање по слуху дечјих, народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима. Свирање из нотног текста дечјих, народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом	– учествује у школским приредбама и манифестацијама; – понаша се у складу са правилима музичког бонтона у различитим музичким приликама; – критички просуђује лош утицајпрегласне музике на здравље; користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.	за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција) и fine моторичке радње Певање Главни критеријум за избор песама је квалитет музичког дела. Посебну пажњу треба обратити на тонски опсег композиција за певање због физиолошких промена певачког апарата (мутирање). Приликом извођења песама најстарије музичке фолклорне традиције, треба неговати нетемперовани начин певања и дозволити природним бојама гласа да дођу до изражаја Свирање Узвођење свирањем треба реализовати на ритмичким и мелодијским инструментима. Свирање на	

				мелодијским инстру- ментима је олакшано чињеницом да су ученици музички описме- њени те могу користити нотне примере појединих песама које су најпре анализиране и солмизационо обрађене	

	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Креирање пратње за песме ритмичким и звучним ефектима, кори- стећи притом различите изворе звука. Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Стварање мелодије на задати текст. Импровизација дијалога на инструментима Орфовог инструментарија и другим инструментима. Реконструкција музичких догађаја у стилу средњег века и ренесансе		-Дечје музичко стваралаштво представља виши степен акти- вирања музичких способности које се развијају у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Стваралаштво може бити заступљено кроз: – музичка питања и одговоре – компоновање мелодије на задати текст – састављање ритмичке вежбе или мелодије од понуђених мотива – илустрацију доживљаја музике	4

				– израду музичких инструмената (функционалних или не-функционалних) – музичкоистраживачки рад осмишљавање музичких квизова – креативну употребу мултимедија: ИКТ, аудио снимци, сликовни материјал, мобилни телефони...	

Кључни појмови садржаја: световна музика, духовна музика, вишегласје, народна музичка традиција, музички инструменти.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА Природа саме музике, па и предмета Музичка култура указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Ниједна област се не може изучавати изоловано од примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједничком музицирању; користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет; комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом; учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката; изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност); учествује у школским приредбама и манифестацијама; понаша се у складу са правилима музичког бонтона у различитим музичким приликама; критички просуђује лош утицај прегласне музике на здравље; користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво. са обрађеном темом

МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

Креирање пратње за песме ритмичким и звучним ефектима, користећи притом различите изворе звука. Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Стварање мелодије на задати текст. Импровизација дијалога на инструментима Орфовог инструментарија и другим инструментима. Реконструкција музичких догађаја у стилу средњег века и ренесансе. друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Музику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика. Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче мисаону активност, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика, и представља одличну основу за интеграцију са другим предметима. Настава усмерена на остваривање исхода даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање (певање и свирање) ученика и музичко стваралаштво у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. Основни методски приступ се темељи на звучном утиску, по принципу од звука ка нотној слици и тумачењу. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Настава Музичке културе остварује се кроз следеће области: Човек и музика, Музички инструменти, Слушање музике, Извођење музике, Музичко стваралаштво. Да би постигао очекиване исходе наставе и учења, наставник користи глас и покрет, музичке инструменте, елементе информационих технологија као и развијене моделе мултимедијалне наставе. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности. Програм наставе и учења омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура. Музика у функцији здравља и

музички бонтон Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садржаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Упућивање ученика на правила понашања при слушању музике и извођењу музике чини део васпитног утицаја који наставник има у обликовању опште културе понашања. Овај модел понашања ученик треба да пренесе касније на концерте и различите музичке приредбе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм имајући у виду: састав и карактеристике ученика у одељењу, уџбенике и остали дидактички материјал који користи за реализацију наставних садржаја, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи- глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај, али је она увек повезана и са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе што се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Процес учења базира се на перцепцији најупечатљивијих музичких примера (за слушање или извођење музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући сазнајно-емоционални доживљај. Човек и музика Стицање знања о музици у различитим епохама има за циљ разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика. У начину реализације ових садржаја увек треба кренути од музичког дела, слушања или извођења. Час треба да буде оријентисан на улогу и природу музике, однос човека у датом периоду према њој и њеној намени, као и промишљању да ли је музика (и ако јесте, на које начине) била уметност какву данас познајемо или и нешто друго. Информације које се тичу контекста (на пример историјске, антрополошке, културолошке природе) треба да буду одабране и пренесене у служби разумевања света музике у датом духу времена. Хронолошки аспект Музичке културе за шести разред доприноси корелацији знања и треба имати на уму да одређени предмети покривају информисаност о немумичким аспектима средњег века и ренесансе на детаљнији и специфичнији начин. Музички инструменти Музички инструменти су незаобилазни елемент свих области Музичке културе. Како су, поред људског тела и гласа, значајно средство музичког изражавања човека, информације о музичким инструментима треба да проистекну непосредно из историјског и стваралачког контекста. У том смислу, треба посебно обратити пажњу на везу између избора инструмената и догађаја, односно прилика када се и на који начин музика изводила. Као и све друге, инструменте са диркама треба обрадити кроз одговарајуће слушне примере који на упечатљив начин презентују њихове основне карактеристике. Информације о инструментима са диркама (клавијатуром) треба да буду сведене и усмерене на начин добијања тона, тонску боју, изражајне и основне техничке могућности и примену. Инструменте средњег века и ренесансе потребно је аудитивно и визуелно приказати кроз најосновније информације у оквиру предвиђеног наставног садржаја. Народне инструменте

појединих крајева треба слушно представити и повезати са обрадом народне песме одређеног краја. До знања о инструментима ученици треба да дођу из непосредног искуства путем слушања и опажања, а не фактографским набрајањем, односно меморисањем података. У томе, као и у примени знања из ове области, могу помоћи и доступне ИКТ апликације. Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Ученик треба да има јасно формулисана упутства на шта да усмери пажњу приликом слушања како би могао да прати музички ток (попут извођачког састава, темпа, начина на који је мелодија извајана, специфичних ритмичких карактеристика и сл.). Постепено, ови елементи музичког тока постају 'константа' у процесу ученичке перцепције па наставник може да проширује опажајни капацитет код ученика усмеравајући њихову пажњу пре слушања на релевантне специфичности музичког дела. У контексту средњег века и ренесансе, посебно треба обратити пажњу на везу између природе музичког тока и намене слушаног дела – описати специфичност одређених елемената музичког дела и звучни и карактерни ефекат који је њима постигнут, потом повезати са контекстом настанка дела и намене. Композиције које се слушају, својим трајањем и садржајем треба да одговарају могућностима перцепције ученика. Вокална, инструментална и вокално-инструментална дела треба да буду заступљена равноправно. Код слушања песама посебно треба обратити пажњу на везу музике и текста, а код инструменталних дела на извођачки састав и изражајне могућности инструмената. Елементи музичке писмености су у служби горе наведеног. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела, подстичући код ученика креативност и критичко мишљење. Слушање дела инспирисаних фолклором, свог и других народа и народности треба представити у контексту разумевања различитог садржаја, облика и расположења слушаних композиција.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА СЛУШАЊЕ

Химне Државна химна Химна Светом Сави Химна школе Народне песме и игре Ансамбл Ренесанс: избор (Скомрашка игра, Ситан бибер) Човек и музика Средњи век: Византијско певање Дивна Љубојевић: Тебе појем Грегоријански корал Кир Стефан Србин: Ниња сили Кир Стефан Србин: Ниње сили, Д. П. Аксентијевић Никола Србин: Херувимска песма, глас други, Д. П. Аксентијевић Осмогласник: Бог Господ, глас четврти; Алилуја, глас шести; Д. П. Аксентијевић Исаија Србин: Agios o teos (Свети Боже) Исаија Србин, Алилуја Божићни тропар Рождество твоје Тропар Светом Сави Адам де ла Ал: Игра о Робену и Мариони Ренесанса: В. Бирд, The Bells. FVB I/69. Роберт Хил, чембало П. Пасеро, Мадригал Il est bel et bon, commere, mon mari. Непознати аутор, Greensleeves О. ди Ласо, Ехо М. Преториус, Кокошји плес (Ballet des coqs) Ђ. П. да Палестрина, Миса папе Марчела (Кирие), Миса Бревис (Глория) К. Жанекен, Певање птица Композиције инспирисане музиком средњег века и ренесансе Ера, Амано Никло Винсент и хор Црвене армије, Амано К. Орф, Кармина Бурана (O Fortuna; Veni, veni, venias) Музички инструменти Оргуље: Ј. С. Бах, Токата и Фуга де-мол Чембало: Ј. С. Бах, Добро темперовани клавир, Прелудијум и фуга Це-дур Ј. Пахелбел: Канон (верзија на чембалу) Клавир: Д. Деспић, Музички речник В. Миланковић, Кончертино на српске теме О. Месијан, Petites esquisses d'oiseaux (композиције инспирисане звуцима птица) Ф. Лашини, Клавирске композиције инспирисане звуцима природе Е. Сати, Gymnopédie No.1 (клавир) Ф. Лист, Мађарска рапсодија бр. 5 М. Мусоргски, Стари замак К. Дебиси, Дечји кутак, Арабеска бр.1 Н. Паганини, Ла кампанела Л. ван Бетовен, За Елизу Хармоника: В. А. Моцарт, Турски марш (Соната за клавир а-мол), аранжман за хармонику, гитару и контрабас (Золтан Орос трио) Љ. Павковић, Народна песма и народно оро (хармоника), у извођењу Љубише Павковића Ј. Дербенко, Рок Токата Челеста: П. И. Чајковски, Игра шећерне виле Елементи музичке писмености 6/8 такт: Градска песма: Бледи месец загрлио Н. Грбић: Ово је Србија Ге-дур: В. А. Моцарт: Мала ноћна музика, I став Ђ. Верди: Корачница (из опере Аида), С. Ст. Мокрањац: Џанум на сред села, Осма руковет де-мол: С. Ст. Мокрањац: Текла вода текелија, Трећа руковет Канон Видео примери Sumer is icumen in (1260) <https://www.youtube.com/watch?v=B2Tk1JseYkU> Ансамбл Ренесанс: Гаета, <https://www.youtube.com/watch?v=Pb7yByKAICw> Алфонсо X: Cantigas De Santa Maria - Rosa Das Rosas, CSM 10 <https://www.youtube.com/watch?v=Z7y-s8yG6oI> Традиционална песма из Енглеске: Scarborough Fair <https://www.youtube.com/watch?v=M8kX3rWvBmQ> Грегоријански корал, Хвалите Господа (Alleluia)

https://www.youtube.com/watch?v=WacH0_3rt-c FAUN <https://www.youtube.com/watch?v=zOvsyamoEDg>
 Средњовековни плес: <https://www.youtube.com/watch?v=3D1A-3krzbE> Hymn of Acxiom - Coastal Sound Youth Choir
https://www.youtube.com/watch?v=4H_HOw4sBeM Ренесансни плес: Recercada Primera
<https://www.youtube.com/watch?v=q2lobVuxjAU&t=40s> Анонимус: La Folia di Rodrigo Martinez
https://www.youtube.com/watch?v=AUxAvwJ_bnE К. Жанекен: Le chant des oiseaux
<https://www.youtube.com/watch?v=XoTfSQOqOis> Tsung Tsung:
<https://www.youtube.com/watch?v=e3oNVmSaMsE> J. С. Бах: Токата и fuga, де-мол, BWV 565
<https://www.youtube.com/watch?v=Nnuq9PXbywA> Ц. Бери: Тема из филма Џејмс Бонд:
<https://www.youtube.com/watch?v=fQfZj4c75uo> Д. П. Аксентијевић и група Запис, Невен вене
<https://www.youtube.com/watch?v=i8ye-FpR1eI> Ступови: Лази, Лазо, Лазаре
<https://www.youtube.com/watch?v=bYH42oeD11M>

ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Читање с листа једноставног ритмичког записа активира највећи број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, осетљивост за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција) и фине моторичке радње. Квалитетно музичко изражавање има значајан утицај на психу ученика, а самим тим и на капацитет и могућност свих видова изражавања. Уједно је важно да се кроз извођење музике, а у оквиру индивидуалних могућности ученика, подстиче и развијање личног стила изражавања. С обзиром на то да ће певање и свирање произићи и из историјског контекста, начин извођења треба прилагодити у односу на дати контекст. Посебну пажњу треба усмеравати на спонтане покрете као одговор на музику (игра) и покрете који имају одговарајуће значење у музичком чину. Певање Главни критеријум за избор песама је квалитет музичког дела. Посебну пажњу треба обратити на тонски опсег композиција за певање због физиолошких промена певачког апарата (мутирање). Приликом извођења песама најстарије музичке фолклорне традиције, треба неговати нетемперовани начин певања и дозволити природним бојама гласа да дођу до изражаја. Песме се обрађују по слуху и из нотног текста. Приликом обраде песама из нотног текста након текстуалне, следи анализа нотног текста, савладавање ритма, певање солмизацијом и на крају певање са литерарним текстом. Са ученицима је неопходно постићи изражајно певање. Свирање Узвођење свирањем треба реализовати на ритмичким и мелодијским инструментима. Свирање на мелодијским инструментима је олакшано чињеницом да су ученици музички описмењени те могу користити нотне примере појединих песама које су најпре анализиране и солмизационо обрађене. Свирањем се поред осталог развијају моторичке вештине, координација и опажајне способности. Елементи музичке писмености Елементе музичке писмености треба обрађивати кроз одговарајуће музичке примере и композиције, од звука ка нотној слици и тумачењу. То су: обрада осминске триоле и синкопе; пунктирани ритам; такт 6/8; Г-дур, Ф-дур, Г-мол лествица (природна и хармонска); канон (основне карактеристике).

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ

Химне Државна химна Химна Светом Сави Химна школе Човек и музика: А. де ла Ал: Игра Робина и Марион Д. Љубојевић: Црквена химна Статије, Божићни тропар Ђакон Петар Којић: Молитва Господња Оче наш, Ј. Преторијус: Канон Живела музика В. Ђорђевић: Канон Сви петлићи лепо поје Елементи музичке писмености: Такт 6/8: Б. Трудих: На студенцу; М. Ђурђевић: Анђели певају. Пунктирани ритам: В. А. Моцарт: Гле, игре ли красне; К. Станковић: Сећаш ли се оног сата; Ђорђевић/Милосављевић: Примили смо вести тазе. Шеснаестине: Б. Станчић: Вејавица вејала Синкопа: Д. Краљић: Чамац на Тиси Лествица Ге-дур: А. Моцарт: Мала ноћна музика, I став; Р. Роџерс: Рунолист; Дечја песма из Италије: Сад зиме више нема ; Ја посејох лубенице (двоглас). Лествица де-мол: Источниче живоносни; Тавна ноћи; Све птичице запјевале; Расти, расти мој зелени боре; Небо је тако ведро; Ђ. Б. Перголези: Где је онај цветак жути ; Ж. Ф. Рамо: Тамбурин ; Заспо

Јанко (двоглас); Растко (двоглас), аранжман Предраг Миодраг. Лествица Еф-дур:Шкрипи ћерам; Л. ван Бетовен: Ода радости; Ј. С. Бах: Ах што волим; С. Ст. Мокрањац: Ал је леп овај свет.

МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се развијају у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Оно подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и памћењу музичких вештина и знања. Стваралаштво може бити заступљено кроз: музичка питања и одговоре компоновање мелодије на задати текст састављање ритмичке вежбе или мелодије од понуђених мотива импровизација игре/покрета на одређену музику илустрацију доживљаја музике израду музичких инструмената (функционалних или нефункционалних) музичко-истраживачки рад осмишљавање музичких догађаја, програма и пројеката осмишљавање музичких квизова осмишљавање музичких дидактичких игара, игара са певањем, игара уз инструменталну пратњу или музичких драматизација креативну употребу мултимедија: ИКТ, аудио снимци, сликовни материјал, мобилни телефони... Уколико има могућности, могу се осмислити и реализовати тематски пројекти на нивоу одељења или разреда.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава Музичке културе подразумева учешће свих ученика, а не само оних који имају музичке предиспозиције. Како је предмет Музичка култура синтеза вештина и знања, полазна тачка у процесу оцењивања треба да буду индивидуалне музичке способности и ниво претходног знања сваког ученика. Битни фактори за праћење музичког развоја и оцењивање сваког ученика су његово знање, рад, степен ангажованости, кооперативност, интересовање, став, умешност и креативност, али и напредовање у односу на претходна постигнућа. Тако се у настави Музичке културе за исте васпитно-образовне задатке могу добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене, због тога што се конкретни резултати упоређују са индивидуалним ученичким могућностима. Начин провере и оцена треба да подстичу ученика да напредује и активно учествује у свим видовима музичких активности. Главни критеријум за процес праћења и процењивања је начин ученичке партиципације у музичком догађају, односно да ли је у стању да прати музичко дело при слушању и како односно, да ли и како изводи и ствара музику користећи постојеће знање. У зависности од области и теме, постигнућа ученика се могу оценити усменом провером, краћим писаним проверама (до 15 минута) и проценом практичног рада и стваралачког ангажовања. Поред ових традиционалних начина оцењивања, треба користити и друге начине оцењивања као што су: допринос ученика за време групног рада, израда креативних задатака на одређену тему, рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе), специфичне вештине. У процесу вредновања резултата учења, наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитет перцепције и начин размишљања приликом слушања, као и примену теоретског знања у музицирању. Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, из ученикове перспективе, оне могу пребродити. Када је у питању вредновање области Музичко стваралаштво, њу треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање педагошки оправдане. Узимајући у обзир све циљеве које процес учења, краткорочно и дугорочно, треба да постигне, неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у учениковом живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области,

посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање резултата учења. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено.

Предмет:	ИСТОРИЈА				
Разред:	6				
Службени гласник РС- Просветни гласник- бр:	15/2018, 18/2018, 3/2019				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ историје је да ученик ајући историјске догађаје,процесе и ти,стекне и компетенцијоне за вање савремено ,развијање на ког ења и ран однос пственом и	ОСНОВИ ПРУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ	Основне одлике периода средњег века и новог века (појмови <i>средњи век</i> , <i>нови век</i> , <i>прединдустријско доба</i> , хронолошки и просторни оквири). Историјски извори за историју средњег века и раног новог века и њихова сазнајна вредност (писани и материјални).	– образложи узроке и последице историјских догађаја наконкретним примерима; – пореди историјскепојаве; – наведе најзначајније последице настанка и развоја држава уЕвропи и Средоземљу у средњем и раном новомвеку; – на основу датих примера, изводи закључак о повезаности наци-оналнеисторијесарегионалномиевропско м(наплануполитике, економских прилика, друштвених и културнихпојава); – сагледазначајиулогуистакнутихличностиу датомисторијском контексту; – приказујенаисторијскојкартидинамикуразл ичитихисторијских појава ипромена; – наисторијскојкартилоцираправцемиграциј аипросторнасељен Србима и њиховим суседима у средњем и раном новомвеку; – идентификујеразликеизмеђутиповадржавн огуређењаупериоду средњег и раног новогвека;	Применом разноврсних методама уз операционализацију исхода упознати ученике са основним одликама средњег и новог века,као и коришћење историјских извора	6
	ЕВРОПА, СРЕДОЗЕМЉЕ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У РАНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ	Велика сеоба народа и стварање нових држава у Европи (германска и словенска племена, Бугари, Мађари, Викинзи). Најзначајније државе раног средњег века (Франачка држава, Визан- тијско царство, Арабљани). Религија у раном средњем веку (христијанизација и хришћанска црква, Велики раскол, ислам). Феудално друштво (структура,		17	
					Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са географијом, верском наставом,математико

иалном ету,културн ијском у,друштву ви у којој		друштвене категорије,вазални односи). Српске земље и Балканско полуострво (досељавање Срба иХрвата, односи са староседеоцима и суседима, формирање српских земаља, християнизација, ширењеписмености). Истакнуте личности: Јустинијан, Карло Велики, кнез Властимир, цар Симеон, Јован Владимир, Василије II, краљ Михаило, Ћирило и Методије.	– изводи закључак о значају српске средњовековне државностии издваја најистакнутије владарскепородице; – пореди положај и начин живота жена и мушкараца, различитих жи- вотних доби, припадника постојећих друштвених слојева, у средњем и раном новомвеку; – разликује основна обележја и идентификује најзначајнијепоследице настанка и ширења различитих верских учења у средњем и раном новомвеку; – на понућеним примерима, разликује легенде имитове од историј- ских чињеница, као и историјске од легендарнихличности; – образлаже најважније последице научно- техничких открића уперии- ду средњег и раног новогвека; – идентификујеосновнеодликеипроменеуна чинупроизводњеу средњем и раном новомвеку; – илуструје примерима значај прожимања различитихцивилизација; – разликује споменике различитих епоха, са посебним освртом наоне у локалнојсредини; – илуструје примерима важност утицаја политичких, привредних, на- учнихикултурнихтековинасредњегираногно вогвекаусавременом друштву; – користећи ИКТ, самостално или у групи, презентује резултате елементарног истраживања заснованог на коришћењуодабраних историјских извора илитературе; – повеже визуелне и текстуалне информације са одговарајућим исто- ријским контекстом (хронолошки, политички, друштвени,културни);	м,српским језиком уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања које се односе на Европу,средоземље и српске земље у раном средњем веку,узроке о последице догађаја(коришћење различитих историјских текстова, карата и других извора историј- ских података (документарни и играни видео и дигитални мате- ријали, музејски експонати, илустрације),развијањ е језичке и говорне културе	27
	ЕВРОПА, СРЕДОЗЕМЉЕ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У ПОЗНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ	Државно уређење (типови европских монархија; република). Сусрети и прожимања цивилизација и народа (хришћанство, ислам, јудаизам, Крсташки ратови, најзначајнији путописци и њихова путо- вања – Марко Поло, Ибн Батута и др). Српске земље и суседи (краљевина и царство, деспотовина, аутоке- фална црква, односи са Византијом, Угарском, Бугарском, Венецијом, османска освајања у југоисточној Европи). Опште одлике средњовековне културе (верски карактер културе, ви- тешка култура, културне области, школе и универзитети, проналасци; писана и визуелна култура код Срба, легенде – Косовска, о краљу Артуру...). Истакнуте личности: Фридрих Барбароса, Ричард Лавље Срце, Саладин, Стефан Немања, Стефан Првовенчани, Сава	– изводи закључак о значају српске средњовековне државностии издваја најистакнутије владарскепородице; – пореди положај и начин живота жена и мушкараца, различитих жи- вотних доби, припадника постојећих друштвених слојева, у средњем и раном новомвеку; – разликује основна обележја и идентификује најзначајнијепоследице настанка и ширења различитих верских учења у средњем и раном новомвеку; – на понућеним примерима, разликује легенде имитове од историј- ских чињеница, као и историјске од легендарнихличности; – образлаже најважније последице научно- техничких открића уперии- ду средњег и раног новогвека; – идентификујеосновнеодликеипроменеуна чинупроизводњеу средњем и раном новомвеку; – илуструје примерима значај прожимања различитихцивилизација; – разликује споменике различитих епоха, са посебним освртом наоне у локалнојсредини; – илуструје примерима важност утицаја политичких, привредних, на- учнихикултурнихтековинасредњегираногно вогвекаусавременом друштву; – користећи ИКТ, самостално или у групи, презентује резултате елементарног истраживања заснованог на коришћењуодабраних историјских извора илитературе; – повеже визуелне и текстуалне информације са одговарајућим исто- ријским контекстом (хронолошки, политички, друштвени,културни);	е,српским језиком уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања које се односе на Европу,средоземље и српске земље у раном средњем веку,узроке о последице догађаја(коришћење различитих историјских текстова, карата и других извора историј- ских података (документарни и играни видео и дигитални мате- ријали, музејски експонати, илустрације),развијањ е језичке и говорне културе Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са географијом, верском наставом,математиком,српским језиком уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања које се односе на	22

		Немањић, краљ Милутин, Стефан Душан, кнез Лазар и кнегиња Милица, Твртко I Котроманић, Стефан Лазаревић, деспот Ђурађ, султанија Мара, Ђурађ Кастриот Скендербег, Балшићи, Црнојевићи, Мехмед II Освајач.	учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културесећања.	Европу,средоземље и српске земље у позном средњем веку,узроке о последице догађаја(коришћење различитих историјских текстова, карата и других извора историј- ских података (документарни и играни видео и дигитални мате- ријали, музејски експонати, илустрације),развијањ е језичке и говорне културе	
	ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У РАНОМ НОВОМВЕКУ (Прединдустријс кодоба)	Прединдустријско доба (хронолошки оквири, научна и техничка открића, штампа, промене у начину производње, банкарство, успон градова – примери Фиренце, Венеције, Антверпена...). Велика географска открића и колонизација (истакнути морепловци и њихова путовања, сусрет са ваневропским цивилизацијама – Северна и Јужна Америка, Индија, Африка, Кина, Јапан, Аустралија; после- дице). Опште одлике културе раног новог века (основна обележја хуманизма и ренесансе; књижевност, политичка мисао, промене у свакодневном животу, обичаји и веровања – прон „вештиц. Реформација и противреформација (узроци, протестантизам, католич- ка реакција – улога језуита; верски сукоби и ратови). Појава апсолутистичких монархија (промене у државном уређењу, централизација државе, положај владара). Живот Срба под османском, хабзбуршком и млетачком влашћу(обноваПећкепатријаршије;мењање		Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са географијом, верском наставом,математиком,српским језиком уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања које се односе на Европу,свет и српске	

		верског и културног идентитета – исламизација, по католичавање, унијаћење; у чешће у ратовима, отпори и сеобе, положаји привилегије, Војна крајина). Истакнуте личности: Јохан Гутенберг, Изабела Кастиљска, Кри-стифор Колумбо, Фернандо Магелан, Леонардо да Винчи, Мике-ланђело Буонароти, Николо Макијавели, Никола Коперник, Исак Њутн, Мартин Лутер, Карло V и Филип II Хабзбуршки, Елизабета I, Вилијам Шекспир, Луј XIV, Сулејман Величанствени, Мехмед-паша Соколовић, Арсеније III Црнојевић, Арсеније IV Јовановић.		земље у раном новом веку, узроке о последице догађаја (коришћење различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), развијање језичке и говорне културе	

Укупан број часова :36

Кључни појмови садржаја: феудализам, прединдустијско доба, монархија, градска комуна, Црква, религија, хуманизам и ренесанса, географска открића, научна открића и технички проналасци, сеобе, прожимање цивилизација, индивидуални и колективни идентитети.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм је конципиран тако да су уз дефинисане исходе за крај разреда и кључне појмове, за сваку од четири тематске целине (Основи проучавања прошлости; Европа, Средоземље и српске земље у раном средњем веку; Европа, Средоземље и српске земље у позном средњем веку и Европа, свет и српске земље у раном новом веку – прединдустијско доба), дати и садржаји. Приступ настави заснован на процесу и исходима учења подразумева да ученици развијају не само основна знања, већ да их искористе у развоју вештина историјског мишљења и изградњи ставова и вредности. Програм, у том смислу, нуди садржински оквир, а наставник има могућност да изабере и неке додатне садржаје уколико сматра да су примерени средини у којој ученици живе, или да одговарају њиховим интересовањима (програм се, на пример, може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају – археолошка налазишта, музејске збирке). Сви садржаји су дефинисани тако да буду у функцији остваривања исхода предвиђених програмом. Наставник има значајан простор за избор и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика. Важна карактеристика наставе и учења усмерених на остваривање исхода је та да су фокусирани на учење у школи. Ученик треба да учи: смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Историје и других предмета; проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Од њега се очекује и да, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за сваку наставну јединицу. При планирању треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. У планирању и припремању наставе и учења, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у шести разред улазе са знањем о основним историјским појмовима, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ учења предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи од исхода су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовноаспитног рада, током дужег временског периода и обраде различитих садржаја. Битно је искористити велике могућности које Историја као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као „прича” богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били предочени јасно, детаљно, живо и динамично. Посебно место у настави Историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести. У зависности од циља који наставник

жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем. Учење историје би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било”, већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму”, у чему велику помоћ може пружити употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе. Коришћење историјских карата изузетно је важно јер омогућава ученицима да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, помажући им да кроз време прате промене на одређеном простору. Треба искористити и утицај наставе Историје на развијање језичке и говорне културе (вештине беседништва), јер историјски садржаји богате и оплемењују језички фонд ученика. Неопходно је имати у виду и интегративну функцију Историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и вештина. У настави треба, кад год је то могуће, примењивати дидактички концепт мултиперспективности. Одређене теме, по могућности, треба реализовати са одговарајућим садржајима из сродних предмета, а посебну пажњу треба посветити оспособљавању ученика за ефикасно коришћење информационо- комуникационих технологија (употреба интернета, прављење презентација, коришћење дигиталних аудио-визуелних материјала и израда реферата).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његов даљи рад. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Предмет:	ГЕОГРАФИЈА				
Разред:	Шести				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	15/2018, 18/2018, 3/2019, 3/2020, 6/2020, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023, 3/2024.				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности	Обнављање градива 5.р, програмски садржаји 6.р. и иницијално процењивање	Обнављање градива 5.р, програмски садржаји 6.р. и иницијално процењивање	– успоставља везе између физичко-географских и друштвено-географских објеката, појава и процеса;	Применом разноврсних методама и облика рада уз операционализацију исхода	4
	Друштвена географија	Друштвена географија, предмет проучавања и подела.	– одређује математичко географски положај на Земљи; – анализира, чита и тумачи општегеографске и тематске карте;	Применом разноврсних методама уз операционализацију исхода приближити ученицима значај друштвене географије, њену поделу на дисциплине и предмет проучавања.	2
	Географска карта	Географска/картографска мрежа. Географска ширина и географска дужина, часовне зоне. Појам карте и њен развој кроз историју.	– оријентише се у простору користећи компас, географску карту и сателитске навигационе системе; – доводи у везу размештај светског становништва са природним карактеристикама простора;	Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са математиком, уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања и вештине које се односе на географску карту, њено практично коришћење и начине оријентисања у простору.	9

мултикултур алности и патриотизма.		Елементи карте (математички, географски и допунски). Картографски знаци и методе за представљање рељефа на карти. Подела карата према садржају и величини размера. Оријентација у простору и оријентација карте, мерење на карти, сателитски навигациони системи.	– анализира компоненте популационе динамике и њихов утицај на формирање укупних демографских потенцијала на примерима Србије, Европе и света; – анализира различита обележја светског становништва и развија свест о солидарности између припадника различитих социјалних, етничких и културних група; – анализира географски положај насеља; – објашњава		
	Становништво	Основни појмови о становништву: демографски развитак и извори података о становништву. Број и распоред становништва на Земљи. Природно кретање становништва.	континуиране процесе у развоју насеља и даје примере у Србији, Европи и свету;– доводи у везу типове насеља и урбане и руралне процесе са структурама становништва, миграцијама, економским и глобалним појавама и процесима; – уз помоћ географске карте анализира утицај	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и пројектних задатака,, међупредметним повезивањем са историјом и математиком, информатиком, предметним повезивањем, ученици се упознају са основним појавама и процесима у развоју становништва и њиховим просторним карактеристикама. Упознају се са одликама и факторима демографског развоја, распоредом	9

		Миграције становништва. Структуре становништва: биолошке и друштвено-економске. Савремени демографски процеси у Србији, Европи и свету.	природних и друштвених фактора на развој и размештај привредних делатности; – доводи у везу размештај привредних објеката и квалитет животне средине; – вреднује алтернативе за одрживи развој у својој локалној средини, Србији, Европи и свету;	становништва на Земљи, као и његовим структурним обележјима	
	Насеља	Појам и настанак првих насеља. Положај и географски размештај насеља. Величина и функције насеља. Типови насеља. Урбанизација. Град – унутрашња структура и односи са околним простором. Село и рурални процеси.	– објасни политичко-географску структуру државе; – представи процесе који су довели до формирања савремене политичко-географске карте света; – објасни како се издвајају географске регије; – илуструје уз помоћ карте најважније географске објекте, појаве и процесе на простору Европе.	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада, пројектних задатака, међупредметним повезивањем са историјом, математиком, техником и технологијом, информатиком, предметним повезивањем, ученици се упознају са основним појавама и процесима (законитостима) у развоју насеља у Србији, Европи и свету.	9
	Привреда	Привреда, привредне		Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода,	12

		делатности и сектори привреде. Пољопривреда и географски простор. Индустрија и географски простор. Саобраћај, туризам и географски простор. Ванпривредне делатности. Развијени и неразвијени региони и државе и савремени геоекономски односи у свету. Концепт одрживог развоја.		техника, облика рада, пројектних задатака, међупредметним повезивањем са историјом, математиком, биологијом, техником и технологијом, информатиком, предметним повезивањем, ученици се упознају са основним појмовима о привреди, факторима развоја привреде, појединим привредним делатностима, утицајем привреде на географски простор, концептом одрживог развоја и уводе се у регионалне разлике у развоју светске привреде.	
	Држава и интеграциони процеси	Појам и настанак првих држава. Географски положај државе. Величина и компактност		Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада, пројектних задатака, међупредметним повезивањем са историјом, математиком и информатиком, предметним повезивањем, ученици се	15

		територије државе. Појам и функција државних граница. Главни град. Облик владавине. Политичко-географска карта Европе после Другог светског рата. Политичко-географска карта света после Другог светског рата. Територијални интегритет и спорови. Интеграциони процеси.		упознају са политичко-географским карактеристикама државе, дефиницијом појма државе, њеним елементима, постанком првих држава, територијалним интегритетом, променом политичке карте после Другог светског рата и интеграционим процесима.	
	Географија Европе	Географске регије и регионална географија. Положај и границе Европе. Природне карактеристике		Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада, пројектних задатака, међупредметним и предметним повезивањем, ученици континенту.	12

		Европе. Становништво Европе. Насеља Европе. Привреда Европе. Географске регије Европе			

Кључни појмови садржаја: географска карта, становништво, насеља, привреда, држава, регије, Европа.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању процеса наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и препоручених садржаја, образовних стандарда за крај обавезног образовања, циљева и исхода образовања и васпитања, кључних компетенција за целоживотно учење, предметних и општих међупредметних компетенција наставник најпре креира свој годишњи (глобални) план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Наставник има слободу да сам одреди број часова за дате теме у годишњем плану. Предметни исходи су дефинисани у складу са ревидираном Блумовом таксономијом и највећи број њих је на нивоу примене. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Од наставника се очекује да операционализује дате исходе у својим оперативним плановима за конкретну тему, тако да тема буде једна заокружена целина која укључује могућа међупредметна повезивања. У фази планирања и писања припреме за час наставник дефинише циљ и исходе часа.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дати садржаји су препоручени и распоређени у седам тематских целина: Друштво и географија, Географска карта, Становништво, Насеља, Привреда, Држава и интеграциони процеси и Географија Европе. У раду са ученицима препоручује се наставнику да на почетку школске године упуту ученике на самостални рад тако што ће сваки ученик добити задатак да обради по једну европску државу. Кроз све теме друштвене географије које изучавају у шестом разреду, самостално, у паровима или у групама, ученици ће уз помоћ наставника, расположивих статистичких извора, картографске грађе и средстава ИКТ-а (интернет извори, презентације: Power Point, Prezi, Edmodo, Kahoot квизове, и др.) обрађивати појединачне државе Европе (нпр. природни прираштај, миграције, велики градови, рударство, пољопривреда Русије, Немачке, Словеније, итд.). До краја школске године, ученици ће имати детаљан преглед друштвених одлика по одабраним државама, а онда ће добијене материјале удруживати како би добили регионално-географске приказе. На овај начин ученици ће бити у могућности да сагледају синтетички карактер регионалне географије у односу на појединачне дисциплине опште (физичке и друштвене) географије које карактерише примена аналитичких научних метода.

ДРУШТВО И ГЕОГРАФИЈА

У обради прве теме Друштво и географија, ученици треба да се упознају са општим предметом проучавања ове, веома широке области географије. Друштвена географија представља систем географских дисциплина, које се, свака из свог угла, баве односом човека (друштва) и географског простора (географске средине) у најширем смислу. С тим у вези, треба да се упознају са друштвено-географским дисциплинама и њиховим предметима проучавања (нпр. географија становништва, географија насеља – у оквиру ње урбана и рурална географија, економска, политичка географија итд.), као и са њиховим везама са другим географским дисциплинама и другим наукама. На реализацији првог исхода, који се односи на успостављање веза између физичко-географских и друштвено-географских објеката, појава и процеса, ради се током читаве године, а исход се остварује на крају шестог разреда.

ГЕОГРАФСКА КАРТА

Тема Географска карта чини скуп знања и вештина којима ученици треба да овладају у настави географије, а односе се на познавање географске карте, њено практично коришћење и начине оријентисања у простору. На првим часовима потребно је објаснити и усвојити појмове меридијани (подневци), паралеле (упоредници),

екватор и гринич. При обради садржаја о картографској/географској мрежи неопходно је користити глобус, индукциони глобус и карту света. Након усвајања ових појмова и демонстрације на глобусу и географској карти света акценат се ставља на одређивање географске ширине и географске дужине, односно угаоно растојање неке тачке на Земљиној површини у односу на екватор и гринички меридијан. Од изузетног је значаја оспособити ученике да самостално одређују географску ширину и дужину задатих тачака на глобусу, географској карти света и Србије. При обради ових садржаја логична је корелација са математиком, посебно када одређујемо угаоно растојање тачке на Земљиној површини у односу на почетни меридијан и почетну паралелу. На наредним часовима потребно је да ученици усвоје и разумеју појам географске карте, а затим истаћи да свака географска карта мора да садржи математичке, географске и допунске елементе. Када је реч о математичким елементима карте посебно је важно објаснити како се помоћу размера карте и размерника одређује однос растојања на карти и стварних растојања у природи, како се врше различита мерења на карти и како се деле карте према величини размера. Треба истаћи да се у обради ових садржаја успоставља корелација са математиком. При обради препоручених садржаја о географским елементима карте неопходно је објаснити да се они на географској карти представљају картографским знацима (линијским, контурним и ванразмерним) и да се њихово објашњење налази у легенди карте. Треба оспособити ученике да тумаче различите картографске знаке. Нарочито је битно објаснити како се представља рељеф на географским картама, применом различитих метода (изохипси, боја, сенчења и шрафирања). Потребно је научити шта су изохипсе, како се нагиб терена доводи у везу са растојањем међу изохипсама, шта су изобате, који облици рељефа се представљају различитим нијансама зелене, браон и плаве боје, чему служи висинско-дубинска скала у легенди карте. Комбинацијом различитих метода за представљање рељефа ученици стичу представу о његовој конфигурацији, а истиче се трећа димензија у простору. Од изузетног је значаја оспособити ученике да читају, тумаче и анализирају општегеографске и тематске карте. На тај начин долази до изражаја самосталност у раду ученика и усавршава се вештина практичне примене географске карте. При обради садржаја везаних за оријентацију у простору неопходно је повезати већ постојеће знање о начинима оријентације помоћу Сунца, звезде Северњаче, маховине на дрвету, година итд., и усвојити нова знања о оријентацији помоћу компаса, географске карте и компаса, Глобалних сателитских система (GPS и Галилео).

СТАНОВНИШТВО

Тему Становништво чине садржаји који третирају основне појаве и процесе у развоју становништва и њихове просторне карактеристике. Ученике треба упознати са одликама и факторима демографског развоја, распоредом становништва на Земљи, као и његовим структурним обележјима. На уводном часу посвећеном овој теми препоручује се да нагласак буде на обради основних појмова о становништву, значају његовог проучавања, као и основним изворима података. У наставној јединици која обрађује број становника на Земљи неопходно је указати на основне карактеристике популационе динамике у прошлости и данас, уз издвајање карактеристичних простора са популационим порастом и падом. Приликом обраде теме која се односи на распоред становништва на Земљи ученике је потребно упознати са појмовима екумена и анекумена, као и са појмом густина насељености, уз издвајање области велике и мале густине насељености у свету, Европи и Србији. Како је распоред становништва условљен различитим физичкогеографским карактеристикама средине, код ученика треба развијати свест о значају улоге човека у простору у којем живи, али и обратно. Када је реч о садржајима који се односе на компоненте популационе динамике (природно и миграционо кретање) препоручује се да се поред основних термина и процеса, ученици упознају и са одређеним показатељима. Наиме, неопходно им је представити начине израчунавања стопа наталитета, морталитета и природног прираштаја, али на један једноставан, њима прихватљив и разумљив начин, кроз примере из света и Србије. Обрадом садржаја о миграцијама становништва препоручује се да се нагласак стави на појам, врсте, узроке и последице ових кретања, као и на значај ових процеса за савремени демографски развој. На наредним часовима ученике треба упознати са поделом становништва према одређеним карактеристикама, односно основним структурним обележјима. Препоручује се да се ова обимна целина о структурама становништва подели на две подцелине ради лакше обраде и разумевања и то на биолошке и на друштвеноекономске структуре. Приликом обраде садржаја који се односи на биолошке структуре, неопходно је објаснити старосно-полну (бројчани однос мушкараца и жена у свету, старост становништва, као и њен графички приказ – старосно-полну пирамиду) и расну структуру становништва (основне и мешовите типове раса и њихово географско распрострањење). Приликом обраде садржаја који се односи на друштвеноекономске структуре неопходно је ученике упознати са економском структуром, затим образовном структуром (писменост, завршени степен формалног образовања), етничком структуром

(најбројнији народи света и њихово географско распрострањење), верском структуром (највеће светске религије, њихова основна обележја и географско распрострањење религија), језичком структуром (најзаступљенији језици света, географско распрострањење језика у свету). Кроз обраду садржаја о структурама становништва ученицима се указује на различитости социјалних, етничких и културних група што је важан корак у подстицању толеранције и солидарности. При обради садржаја о становништву ученике не треба оптерећивати квантитативним вредностима и фактографским материјалом, већ више инсистирати на појавама и процесима који утичу на демографски развитак света уз адекватне примере из Србије. С обзиром на комплексност проблематике, наставницима се препоручује да уз помоћ географске карте, различитих тематских карата, дијаграма, графичких приказа, објасне основне демографске процесе, издвоје карактеристичне регионе и укажу на позитивне и негативне трендове у развитку становништва у свету и у Србији. Неопходно је да ученици усвоје и правилно одреде појмове као што су популациона експлозија, неравномеран размештај становништва, пренасељеност, недовољно рађање, депопулација, бела куга, имиграционе и емиграционе области, процес старења становништва, а све у циљу разумевања савремених популационих процеса. Обрадом садржаја о демографским карактеристикама потребно је допринети да ученици правилно разумеју односе становништва и географског простора, уз коришћење адекватних примера у локалној средини. Значајно је указати ученицима на постојање публикације Републичког завода за статистику: Попис и основци (<http://popis2011.stat.rs/?p=3397>), чији је циљ да на сликовит начин прикаже историјат, процес припреме и спровођења пописа становништва, као најзначајнијег и најобимнијег статистичког истраживања. Предлог пројектног задатка за ученике: Израда постера о одређеним демографским карактеристикама становништва Србије, Европе и света. Ученици у паровима израђују постере на којима су приказне одређене демографске карактеристике (нпр. области високе и ниске густине насељености, простори или државе са порастом и падом броја становника, простори са позитивним и негативним природним прираштајем, имиграциони и емиграциони простори), односно структурна обележја (најбројнији народи света, распоред језика, распоред светских религија, распоред раса на Земљи). За поједине задатке се могу користити неке карте, на којима се могу издвојити методом боја карактеристични простори и државе. Ако постоје техничке могућности, ученици могу припремити и Power Point презентацију. На тај начин ученици ће бити у стању да кроз визуелизацију садржаја самостално анализирају и доносе закључке о одређеним демографским питањима и проблемима савременог света и Србије.

НАСЕЉА

У оквиру ове теме предвиђено је да се ученици упознају са основним појавама и процесима (законитостима) у развоју насеља у Србији, Европи и свету. У првим наставним јединицама потребно је дефинисати појам насеља, а затим и направити преглед најстаријих насеља на свету, али и на тлу Србије. У обради ових садржаја логична је корелација са историјом, посебно када се помињу најстарија насеља у свету (нпр. градови у долинама река, у Палестини, Месопотамији, Египту и сл.), али и на територији Србије (нпр. Лепенски вир, Винча и винчанска култура). Проблематика географског положаја насеља неодвојива је од њиховог постанка, јер на положај и генезу насеља утичу пре свега природни услови и фактори (вода, земљиште и сл.), али и историјске околности, као и функције. У наставним јединицама које се баве величином насеља најважније је скренути пажњу на популационе величине. Такође је смислено број становника повезати са површинама које различита насеља заузимају, са густином насељености, те направити разлике (нпр. разбијена села наспрам милионских градова). Иако ученике не треба оптерећивати фактографским подацима, потребно је да они стекну представе о основним квантитативним показатељима, као што је популациона величина градова. Тако нпр. Дивчибаре (141 становник), Куршумлијска бања (106) и Алексиначки рудник (1.300) су градска насеља у Србији (око 9 мил. ст.), а градско насеље је и Град Мексико (око 9 мил. ст.), чије шире градско подручје има преко 20 милиона становника. Када је реч о функцијама насеља потребно је разликовати пољопривредну, индустријску, административну, културну, туристичку итд. Ове разлике могу се представити и као један од критеријума за разликовање типова насеља. У обради типова насеља важно је објаснити најосновнију поделу на села и градове. Кроз ову поделу акценат треба да буде на критеријумима разликовања села и градова: популациона величина, густина насељености, структуре становништва – старосна, образовна, социоекономска, изграђеност и физички изглед насеља, веза са природном средином, начин живота, административни значај, доминантне функције насеља. Подједнако је важно и указати им на то да постоје и прелазне форме насеља која су између ове две основне категорије (приградска насеља или општински центри или насеља са специфичним функцијама, нпр. туристичком и сл.). Акценат треба ставити на процесе у развоју насеља (урбанизација уз паралелне процесе депопулације и деаграризације села). Препоручује се

уознавање ученика са појмовима урбанизације и депопулације, док се појам деаграризације може обрадити само као напуштање пољопривреде. Кроз читаву тему важно је нагласити да се сва насеља мењају временом – развијају се, нестају (гасе се) или мењају своје функције. Процес урбанизације потребно је сагледати кроз његове елементе – демографске, функционалне и сл., а посебно довести у везу са миграцијама из руралних насеља и напуштањем пољопривреде у њима. У склопу процеса урбанизације треба поменути и мегаполисе и конурбације. У вези са овим процесима јесу и унутарградске просторне и социо-економске разлике, које су последица урбанизације. Ове разлике односе се на издвајање централне пословне зоне (центра града, урбаног језгра) и слабије урбанизоване периферије, која личи на село. У великим градовима посебно на западу постоје сламови – сиротињске четврти, наспрам богатих делова града, који су често у непосредном суседству. Ово је последица стихијског развоја. Под појмом односа града са околним простором мисли се на утицај града на окружење. Он опслужује окружење разним функцијама (нпр. административна, здравствена, културна итд.), али истовремено и привлачи елементе окружења – радну снагу – сталне или дневне миграције, сировине, шири изграђене просторе...). Мањи градови утичу на мањи околни простор. За разлику од њих, светски (глобални) градови утичу на регије, континенте, свет (нпр. Њујорк и Лондон у којима су светске берзе на којима се одређују цене пољопривредних производа у читавом свету). Важно је нагласити да су процеси урбанизације у вези са руралним процесима. Под руралним процесима мисли се на процесе напуштања (депопулације) руралних насеља, напуштања пољопривреде у њима (деаграризације), као и на преображај руралних насеља у близини градова, тако да све више добијају одлике града. За ученике шестог разреда може бити тешко разумевање појмова „критеријума за поделу насеља“ и „функција“ насеља, али им се они могу приближити различитим примерима – у традиционалном српском селу већина становника се бавила земљорадњом и сточарством, а данас више не, већ се становници руралних насеља или пресељавају у град, где раде друге послове (најчешће услужне делатности), или свакодневно путују на посао из села у суседни град. Пример могу бити и индустријски градови, где велики део становника ради у доминантној производњи (нпр. у аутомобилској индустрији у Крагујевцу), док су Београд и Нови Сад градови услуга (терцијарног и квартарног сектора). У том смислу, могу се поменути и туристички градови или рударски и слично. Акценат ове наставне теме треба да буде на законитостима процеса који мењају насеља. Овим процесима требало би да се обједине сви елементи ове наставне теме. Такође, корелације са претходном темом – Становништво, као и са осталим темама које следе (Привреда, Држава и интеграциони процеси, Географија Европе) су незаобилазне. Након што усвоје основне појмове и законитости, од ученика се очекује да препознају и описују појаве и процесе у развоју насеља кроз примере из локалне средине, Србије, Европе и света. предлог пројектног задатка: Проучимо насеље Ученици раде у групама, а свакој групи се задаје по једно насеље из Србије или света. Задатак групе је да открије и објасни: положај насеља, његову величину, значај, функције, изглед (физиономију простора), начин живота, као и ком типу припада. предлог пројектног задатка: Пресељавање из села у град Ученици раде у групама (на часу или као домаћи задатак), тако да свака група тражи одговоре на по једно питање: група: Који су узроци ових миграција? Које су последице ових миграција у селу? Које су последице овог процеса у граду? Какве су структуре становништва које учествују (старосно-полне, образовне, економске и сл.)? Какве су функције села, а какве града? Какав је начин живота у селу и у граду? Радећи овај задатак, ученици примењују знања о узрочно-последичним везама у процесу миграција становништва из села у градове, а тиме уче и о законитостима процеса урбанизације и депопулације села.

ПРИВРЕДА

Тему Привреда чине садржаји из области економске географије у оквиру којих ученици треба да се упознају са основним појмовима о привреди, факторима развоја привреде и појединих привредних делатности, утицајем привреде на географски простор, концептом одрживог развоја и да се уведу у регионалне разлике у развоју светске привреде. На уводном часу посвећеном овој теми препоручује се обрада појмова привреде, привредних делатности и сектора привреде као и појмова природна и географска средина. На наредним часовима ученици ће се упознати са структуром привредних сектора, природним и друштвеним факторима њиховог развоја и утицајима на географски простор (животну средину) најважнијих привредних грана у склопу сваког сектора (пољопривреде у склопу примарног сектора, индустрије у склопу секундарног, саобраћаја и туризма у склопу терцијарног сектора). У обради непривредних делатности (квартарни сектор) ученицима треба истаћи да услед развоја информационо-комуникационих технологија и аутоматизације индустријских процеса све већи број људи у свету прелази да ради у овом сектору и да је број запослених у њему показатељ економске развијености државе. У обради економско-географских садржаја, осим разјашњења природних и друштвених фактора развоја привреде, важно је да ученици разумеју да су велике

разлике у степену економске развијености држава и појединих регија у оквиру једне државе узроци просторне покретљивости (миграција) становништва. Настава географије треба да допринесе да ученици правилно разумеју односе привреде и географског простора. У том смислу треба избећи погрешно разумевање привреде као фактора нужне деградације природе. Где год постоје могућности, треба искористити поучне примере у локалној средини (нпр. испуштање у реке загађујућих материја из фабричких постројења, пречишћавање воде, површински копови угља, рекултивација, ветропаркови, дивље депоније, адекватно збрињавање комуналног отпада – постројења за сепарацију, рециклажу, итд.). У светлу концепције одрживог развоја треба показати да се правилним односом према географској средини постиже и економска развијеност уз истовремено побољшање стања квалитета животне средине и смањење социјалних разлика у друштву и тај став илустровати примерима из развијених европских земаља. У обради привредно развијених и неразвијених региона и држава у свету ученицима треба разјаснити услове природне средине (географски положај, постојање привредних ресурса, итд.) и друштвено-историјске и савремене узроке ових (политичких и економских) односа. Предлог пројектног задатка: Применом групног облика рада ученици уз помоћ наставника могу да прикажу како се збрињава комунални отпад у њиховој средини, да ли је реч о санитарној депонији или о сметлишту, где се она налази, ко и како живи на њеном ободу, да ли је то (еколошки) прихватљив начин решавања проблема отпада и како се он исправно решава (на неком примеру у Европи).

ДРЖАВА И ИНТЕГРАЦИОНИ ПРОЦЕСИ

Тема Држава треба ученика да упозна са политичко-географским карактеристикама државе, дефинише појам државе, њене елементе и укаже на време и место настанка првих држава у свету. Приликом проучавања државне границе, као линије која раздваја суверене државе, треба указати на ефекте које оне остварују у простору у зависности од функције (баријерна, филтрирајућа, контактна, интеграциона). Анализа територије државе треба да се заснива на посматрању њене површине и компактности као и ефектима који произилазе из тих карактеристика. Према површини територије треба извршити класификацију држава од оних највећих (гигантских), до најмањих (микро државе). Битна напомена је да не постоји опште прихваћена класификација, тако да је на наставнику да сам изабере. У случају компактности треба да се узме у обзир да ли су у питању државе које имају компактну или фрагментирану (издељену) територију. У оквиру садржаја који говори о државама са фрагментираном територијом треба дефинисати појмове енклава и ексклава и навести примере. Свака држава има своју престоницу (главни град). За ученика је важно да се упозна са појмом и функцијама главног града, разлозима зашто се премештају као и типовима престоница (европски и амерички). Када се говори о географском положају државе, важно је да се дефинише појам географског положаја, наведу његове компоненте (математичко-географски положај, физичко-географски положај, економско-географски положај, саобраћајно-географски положај, друштвено-географски положај). Важна карактеристика државе, са којом би требало упознати ученика, је и начин на који она бира свог председника као и који облици владавине постоје (монархије, републике). Посредством географских карата ученик би требало да се упозна са настанком нових самосталних држава након Другог светског рата као и процесима који су довели до тога. На нивоу од неколико примера упознати ученика са примерима нарушавања територијалног интегритета државе где треба поред изабраних примера из света (Тајван, Арапско-израелски спор, Кашмир, итд.) навести и пример Косова и Метохије. Интеграциони процеси издвојени су као посебан појам с обзиром на њихов значај који имају за државу. У склопу ове јединице, важно је ставити акценат на мотиве (интересе) интеграционих процеса – економске, политичке, војно-стратегијске итд. Указати на значајне међународне организације које су пример интеграционих процеса (ЕУ, УН, НАТО пакта и сл).

ГЕОГРАФИЈА ЕВРОПЕ

Након обраде друштвено-географских појава и процеса, ученици се уводе у садржаје регионале географије као трећег субсистема географских наука. На првом часу у склопу ове наставне теме ученици уче шта је предмет проучавања регионалне географије и које је њено место у систему географских наука. Ученици треба да увиде да знања која су стицали из опште (физичке и друштвене) географије сада налазе примену у регионалној географији будући да су географске регије јединствене (непоновљиве), континуиране (непрекинуте) и ограничене просторне целине које су одређене (детерминисане) склопом природних и друштвених објеката, појава и процеса. У програму наставе и учења за шести разред основне школе планирано је да се направи увод у регионалну географију Европе. Наставна тема Географија Европе обухвата основне појмове о континенту: географски положај, границе и величину, природне одлике и друштвене одлике и то према шеми како су проучаване друштвено-географске теме: Становништво, Насеља, Привреда и

Географске регије Европе. Географске регије Европе појединачно, карактеристичне државе Европе и Европска Унија обрађиваће се током седмог разреда који је цео посвећен регионалној географији света. Будући да су ученици још на почетку школске године добили задатак да самостално, у пару или групама обрађују друштвено-географске појаве и процесе, крај школске године, односно време када се обрађује наставна тема Географија Европе је право време када ће они да презентују резултате свога рада (нпр. у виду реферата, мини енциклопедијских чланака, тематских атласа, статистичких / табеларних приказа, фотоалбума, постер презентација, видео-клипова са својих путовања,...). Врло је важно да наставник током целе школске године прати рад ученика на њиховим истраживачким задацима, усмерава их на релевантне изворе и литературу, како би током обраде наставне теме Географија Европе могли да се презентују кључни подаци (закључци), изведу најбоља поређења држава (нпр. у величини природног прираштаја или производњи угља или стању загађености и заштите животне средине у изабраним географским регијама) и издвоје географске регије. Ученицима треба указати да је могуће да се географски простор Европе подели на различите начине према различитим географским критеријумима те да географске регије нису некакве објективне датости где једна географска подела простора Европе искључује било коју другу.

III ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење и процењивање резултата постигнућа ученика, а у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа знања на коме се ученик налази. Свака активност на часу служи за континуирану процену напредовања ученика. Неопходно је ученике стално оспособљавати за процену сопственог напретка у остваривању исхода предмета. Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења. На почетку школске године наставници географије треба да направе план временске динамике и садржаја оцењивања знања и умења (процењивања постигнућа) ученика водећи рачуна о адекватној заступљености сумативног и формативног оцењивања. Будући да се у новим програмима наставе и учења инсистира на функционалним знањима, развоју међупредметних компетенција и пројектној настави, важно је да наставници на почетку школске године добро осмисле и са ученицима договоре како ће се обављати формативно оцењивање. Оно за циљ има да укаже ученику на чему треба и колико додатно да ради, као и да развија мотивацију код ученика. У том смислу препоручује се наставницима да на нивоу стручних већа договоре критеријуме и елементе формативног оцењивања (активност на часу, допринос групном раду, израда домаћих задатака, кратки тестови, познавање географске карте,...). Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да унапреди део своје наставне праксе. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад.

[illegible]

се усмере према примени физичких закона у свакодневном животу и раду.	МАСА И ГУСТИНА	и последице таквог деловања: покретање, заустављање и промена брзине тела, деформација тела (истезање, сабијање, савијање), трење при кретању тела по хоризонталној подлози и отпор при кретању тела кроз воду и ваздух.	интервале. Да зна да постоји узајамно деловање са непосредним додиром тела, и узајамно деловање без непосредног додира.	могућностима ученика; - "вратити" експеримент у наставу физике; - методски унапредити излагање програмских садржаја; - извршити бољу корелацију редоследа излагања садржаја физике са математиком и предметима осталих природних наука.	14
	ПРИТИСАК	Основне и изведене физичке величине и њихове јединице. Међународни систем мера.	Да зна да у физици постоје основне и изведене величине.	Нови програм је по садржају, обиму и методском презентовању прилагођен ученицима основне школе.	15
		Инертност тела. Закон инерције (Први Њутнов закон механике).	Да зна које су основне величине у физици и које су њихове јединице по Међународном систему јединица		
		Маса тела на основу појма о инертности и о узајамном деловању тела.	инерције.	<i>Полазна опредељења при конципирању програма физике</i>	15
		Притисак чврстих тела.	Да зна да дефинише појам масе на основу појма о инертности при узајамном деловању тела.	При изради програма физике доминантну улогу имале су и следеће чињенице:	
		Притисак у мирној течности. Хидростатички притисак. Спојени судови.	Да зна да разликује појам масе од појма тежине тела.	- основно образовање је обавезно за целокупну популацију ученика; - код ученика основне	
		Атмосферски притисак. Торичелијев оглед. Зависност атмосферског притиска од надморске	Да уме да мери масу		

		висине. Барометри.	тела вагом. Да зна да дефинише притисак чврстог тела. Да зна шта је хидростатички притисак. Да схвати начин функционисања спојених судова. Да зна да дефинише атмосферски притисак и да зна да исти зависи од надморске висине. Да зна чиме се мери атмосферски притисак. Да зна Паскалов закон и схвати његову примену.	школе способност апстрактног мишљења још није довољно развијена; - физика је апстрактна, егзактна и разуђена научна дисциплина чији се закони често исказују у математичкој форми која је ученику основне школе потпуно неприступачна; - у настави физике је запостављен оглед (иако је физика експериментална наука), а лабораторијске вежбе ученици све ређе изводе.	12

Кључни појмови садржаја: кретање, мерење, сила, маса, густина, притисак

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Полазна одређења при дефинисању исхода и конципирању програма наставе и учења Физике били су усвојени стандарди постигнућа ученика у основној школи. Ученици шестог разреда треба да науче основне појмове и законе физике на основу којих ће разумети појаве у природи и значај Физике у образовању и свакодневном животу. Они треба да стекну основу за праћење програма Физике у следећим разредима. Полазна одређења утицала су на избор програмских садржаја и метода логичког закључивања, демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, оријентисаних на очекиване исходе. Из физике као научне дисциплине одабрани су они садржаји које на одређеном нивоу, у складу са образовним стандардима и исходима, могу да усвоје сви ученици шестог разреда.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

При планирању наставног процеса наставник, на основу дефинисаног циља предмета и исхода, самостално планира број и редослед часова обраде и осталих типова часова, као и методе и облике рада са ученицима. Наставник може у одређеној мери (водећи рачуна да се не наруши логичан след учења Физике) прерасподелити садржаје према својој процени. Улога наставника је да при планирању наставе води рачуна о саставу одељења и резултатима иницијалног теста, степену опремљености кабинета за Физику, степену опремљености школе (ИТ опрема, библиотека,...), уџбенику и другим наставним материјалима које ће користити. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи/глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Од метода логичког закључивања, које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогiji, итд.), ученицима шестог разреда најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод. Увођење једноставних експеримената за демонстрирање физичких појава има за циљ развијање радозналости и интересовања за физику и истраживачки приступ у природним наукама. Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, користећи многе предмете и материјале из свакодневног живота.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Препоручени садржаји наставе оријентисане на исходе за шести разред доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе Физике: Поступност (од једноставног ка сложеном) при упознавању нових појмова и формулисању закона. Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину наведено је више демонстрационих огледа, а у недостатку наставних средстава могуће је користити и симулације). Повезаност наставних садржаја са појавама у свакодневном животу. Програмски садржаји на основу исхода се могу реализовати: 1.излагањем садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе; 2.решавањем квалитативних и квантитативних проблема као и проблем-ситуација; 3.лабораторијским вежбама; 4.коришћењем других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (домаћи задаци, пројекти, допунска настава, додатни рад...); 5.систематским праћењем рада сваког ученика. Да би се циљеви и задаци наставе Физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима. Методска упутства за предавања Како уз сваку тематску целину иду демонстрациони огледи, ученици ће спонтано пратити ток посматране појаве, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра. После тога, наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише закон појаве. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се, ако је могуће, на презентовање закона у математичкој форми. Методска упутства за решавање рачунских задатака При решавању квантитативних (рачунских) задатака из физике, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се

физичко тумачење добијеног резултата. У циљу развијања природно-научне писмености наставник треба да инстистира на систематском коришћењу јединица мере физичких величина SI (међународни систем јединица). Методска упутства за извођење лабораторијских вежби Лабораторијске вежбе чине саставни део редовне наставе и организују се на следећи начин: ученици сваког одељења деле се у две групе, тако да свака група има свој термин за лабораторијску вежбу. Опрема за сваку лабораторијску вежбу умножена је у више комплета, тако да на једној вежби (радном месту) може да ради два до три ученика. Час експерименталних вежби састоји се из: уводног дела, мерења и записивања података добијених мерењима, анализе и дискусије добијених резултата, извођења закључака. У уводном делу часа наставник: обнавља делове градива који су обрађени на часовима предавања, а односе се на дату вежбу (дефиниција величине која се одређује и метод који се користи да би се величина одредила), обраћа пажњу на чињеницу да свако мерење прати одговарајућа грешка и указује на њене могуће изворе, упознаје ученике с мерним инструментима и обучава их да пажљиво рукују лабораторијским инвентаром, указује ученицима на мере предострожности, којих се морају придржавати ради сопствене сигурности. Док ученици врше мерења, наставник активно прати њихов рад, дискретно их надгледа и, кад затреба, објашњава им и помаже. При уношењу резултата мерења у ђачку свеску, процену грешке треба вршити само за директно мерене величине (дужину, време,...), а не и за величине које се посредно одређују (нпр. притисак чврстог тела). Процену грешке посредно одређене величине наставник може да изводи у оквиру додатне наставе. Методска упутства за друге облике рада При одабиру домаћих задатака наставник треба да води рачуна о нивоу сложености задатака, али и о њиховој мотивационој функцији. С обзиром да кроз израду домаћег задатка ученици проверавају степен разумевања усвојеног садржаја, коректност урађеног домаћег задатка треба да буде проверена на наредном часу. Праћење рада ученика Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидну контролу његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака и лабораторијских вежби. Такође је у обавези да уредно води евиденцију о раду и напредовању сваког ученика. Оцењивање ученика само на основу резултата које је он постигао на писменим вежбама непримерено је ученичком узрасту и физици као научној дисциплини. Неопходно је да наставник од ученика, који се први пут среће са физиком, не тражи само формално знање већ да га подстиче на размишљање и логичко закључивање. Ученик се кроз усмене одговоре навикава да користи прецизну терминологију и развија способност да своје мисли јасно и течно формулише. Будући да је програм оријентисан на исходе, по садржају и обиму, прилагођен психофизичким могућностима ученика шестог разреда, сталним обнављањем најважнијих делова из целокупног градива постиже се да стечена знања, вештине и ставови буду трајнији и да ученик боље уочава повезаност разних области физике. Допунска настава и додатни рад Додатна настава из Физике организује се у шестом разреду са по једним часом недељно. Ова врста наставе обухвата нове садржаје, који се надовезују на програм редовне наставе, али се односе на сложеније физичке појаве или на појаве за које су ученици показали посебан интерес. Редослед тематских садржаја у додатној настави прати редослед одговарајућих садржаја у редовној настави. Уколико у школи тренутно не постоје технички услови за остваривање неких тематских садржаја из додатне наставе, наставник бира оне садржаје који могу да се остваре. Поред понуђених садржаја, могу се реализовати и теме за које ученици покажу посебно интересовање. Допунска настава се такође организује са по једним часом недељно. Њу похађају ученици који у редовној настави нису били успешни. Циљ допунске наставе је да ученик, уз додатну помоћ наставника, стекне минимум основних знања из садржаја које предвиђа програм Физике у шестом разреду. Слободне активности ученика, који су посебно заинтересовани за физику и друге природне науке, могу се организовати кроз разне секције.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се остварени ниво постигнућа и напредовање током процеса учења. Да би вредновање било објективно, потребно је да буде усклађено са принципима оцењивања (Правилник о оцењивању у основној школи из 2013. године). Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидно проверавање његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних, квалитативних и графичких задатака, лабораторијских вежби, пројеката... У сваком разреду треба континуирано пратити и вредновати знања, вештине и ставове ученика помоћу усменог испитивања, кратких писмених провера, тестова на крају већих целина, контролних вежби и провером експерименталних вештина. Наставник треба да омогући ученицима да искажу сопствена размишљања о неким физичким појавама и да то адекватно вреднује. На почетку школске године, потребно је спровести иницијални тест. Овај тест је инструмент провере предзнања и потенцијала ученика. На крају школске године, такође, треба спровести часове систематизације градива и проверити ниво постигнућа ученика.

ПРИЛОГ: Оријентациони број часова по темама и број часова предвиђених за израду лабораторијских вежби. ФИЗИКА

VI	разред	(2	часа	недељно,	72	часа	годишње).

Предмет:	Математика				
Разред:	Шести				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	15/2018, 18/2018, 3/2019.				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештина ма, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникацијематематичкимјезикомиписмомиприменистеченазнањаивештинеудаљемшколовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичкихпојмова.	ЦЕЛИ БРОЈЕВИ	Скуп целих бројева (Z). Супротан број. Апсолутна вредност целог броја. Приказ целих бројева на бројевној правој. Упоредивање целих бројева. Основне рачунске операције у скупу Z и њихова својства. Изрази са целим бројевима.	– прочита, запише, упореди и представи на бројевној правој целе бројеве; – одреди супротан број, апсолутну вредност целог броја;– израчуна вредност једноставнијег бројевог израза и реши једноставну линеарну једначину и неједначину у скупу целих бројева;– реши једноставан проблем из	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са историјом, информатиком и рачунарством, географијом, српским језиком ученици се упознају са појмом целих бројева (читање, приказ, упоређивање), супротним бројем, апсолутном	24 (9+15)

			свакодневног живота користећи бројевни израз, линеарну једначину или неједначину;	вредношћу целог броја, рачуном у скупу целих бројева Z и особинама рачунских операција, применом у изразима.	
	РАЦИОНАЛНИ БРОЈЕВИ	Први део Скуп рационалних бројева. Супротан број. Апсолутна вредност рационалног броја. Приказ рационалних бројева на бројевној правој. Упоредивање рационалних бројева. Основне рачунске операције у скупу Q и њихова својства. Изрази са рационалним бројевима. Једначине и неједначине: $ax + b = c$; $ax + b \leq c$;	– прочита, запише, упореди и представи на бројевној правој рационалне бројеве (записане у облику разломка или у децималном запису); – одреди супротан број, апсолутну вредност и реципрочну вредност рационалног броја; – израчуна вредност једноставнијег бројевог израза и реши једноставну линеарну једначину и неједначину у	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са историјом, информатиком и рачунарством, географијом, српским језиком ученици се упознају са појмом рационалних бројева (читање, приказ, упоређивање), супротним бројем, апсолутном вредношћу рационалног броја,	50 (18+32)

		$ax + b < c$; $ax + b \geq c$; $ax + b > c$ ($a, b, c \in \mathbb{Q}, a \neq 0$). Други део Координатни систем. Приказ података у координатном систему. Приказ зависности међу величинама. Размере, пропорције и проценти. Директна пропорционалнос т. Обрнута пропорционалнос т.	скупу рационалних бројева; – реши једноставан проблем из свакодневног живота користећи бројевни израз, линеарну једначину или неједначину; – примени пропорцију и проценат у реалним ситуацијама; – прикаже податке и зависност између две величине у координатном систему (стубичасти, тачкасти и линијски дијаграм); – тумачи податке приказане табелом и графички;	рачуном у скупу целих бројева $\mathbb{Q}$ и особинама рачунских операција, применом у изразима, решавањем једначина и неједначина, координатним системом (приказ података), размерама, пропорцијама и процентима, директном и обрнутом пропорционалношћу, применом у реалним ситуацијама.	

	ТРОУГАО	Први део Појам троугла. Обим троугла. Једнакокраки и једнакостранични троуглови. Висина троугла. Углови троугла. Збир углова троуглова. Врсте троуглова према угловима. Однос између страница и углова троугла. Неједнакост троугла. Конструкције неких углова (60°, 120°, 30°, 45°, 75°, 135°) Други део Основне конструкције троуглова. Појам подударности и ставови подударности. Централна симетрија и подударност. Осна симетрија и подударност. Центар описане и	– класификује троуглове на основу њихових својстава; – конструише углове од 90° и 60° и користи њихове делове за кон- струкције других углова; – уочи одговарајуће елементе подударних троуглова; – утврди да ли су два троугла подударна на основу ставова подудар- ности; – конструише троугао на основу задатих елемената (странице и углови троуглова); – примени својства троуглова у једноставнијим проблемским задацима; – одреди центар описане и уписане	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са историјом, информатиком и рачунарством, географијом, српским језиком ученици се упознају са појмом троугла (елементи, висина, обим, врсте, збир углова, врсте троуглова, однос углова и страница троугла), конструкцијама неких углова, конструкцијама троугла, појмом подударности и ставовима подударности, централном/осном симетријом и подударношћу, описаном и	24 (9+15)

		уписане кружнице троугла.	кружнице троугла; – примењује особине централне и осне симетрије и транслације у једноставнијим задацима;	уписаном кружницом и њиховом конструкцијом.	
	ЧЕТВОРОУГАО	Четвороугао. Углови четвороугла. Збир углова четвороугла. Паралелограм. Особине паралелограма. Услови да четвороугао буде паралелограм. Ромб, правоугаоник и квадрат. Конструкција паралелограма. Сабирање и одузимање вектора. Множење вектора бројем. Трапез. Особине трапеза. Средња линија	– класификује четвороуглове на основу њихових својстава; – конструише паралелограм и трапез на основу задатих елемената (странице и углови четвороуглова и дијагонала четвороугла); – примени својства четвороуглова у једноставнијим проблемским задацима; – сабира и одузима векторе и користи их у реалним ситуацијама; – примењује	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са историјом, информатиком и рачунарством, географијом, српским језиком ученици се упознају са појмом четвороугла (елементи, збир углова, врсте), паралелограмом (особине, услови, конструкција, врсте), векторима (сабирање,	22 (8+14)

		троугла и трапеца. Конструкције трапеца. Делтоид.	особине централне и осне симетрије и транслације у једноставнијим задацима;	одузимање; множење бројем), трапезом (особине, конструкција), средњом линијом троугла и трапеца, делтоидом.	
	ПОВРШИНА ЧЕТВОРОУГЛА И ТРОУГЛА	Појам површине фигуре, површина правоугаоника и квадрата. Једнакост површина подударних фигура. Површина паралелограма, троугла, трапеца. Површина четвороугла с нормалним дијагоналама.	– израчуна површину троугла и четвороугла користећи обрасце или разложиву једнакост.	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са историјом, информатиком и рачунарством, географијом, српским језиком ученици се упознају са појмом површине (мерне јединице за површину), Продубљује се површина квадрата и правоугаоника. Уводи се површина паралелограма, троугла, трапеца, четвороугла	16 (6+10)

				а са нормалним дијагоналама.	

Кључни појмови садржаја: цео број, апсолутна вредност, рационалан број, изрази, једначине и неједначине, координатни систем, пропорција, конструкције углова, троуглова и четвороуглова, паралелограм, ромб, трапез, делтоид, центар описаног и уписаног круга, површине троуглова и четвороуглова.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

При избору садржаја и писању исхода за предмет Математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања. Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење. Предлог за реализацију програма Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима. Цели бројеви (24; 9 + 15) Рационални бројеви (50; 18 + 32) Троугао (24; 9 + 15) Четвороугао (22; 8 + 14) Површине фигура (16; 6 + 10) У програму су садржаји појединих тема подељени на два дела, због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје. Предложени редослед реализације тема: Цели бројеви; Троугао – први део; Рационални бројеви – први део; Троугао – други део; Рационални бројеви – други део; Четвороугао; Површина четвороугла. Предложена подела тема и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ представљају само један од могућих модела. Напомена: за реализацију 4 писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода. При обради нових садржаја, треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака. На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика. II

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Цели бројеви Проширивањем система N_0 , природних бројева са нулом, настаје систем целих бројева Z , као скуп који је допуњен негативним целим бројевима и на који се, са N_0 , такође проширује значење операција и релација.. Први корак у овом проширењу чини додавање негативних целих бројева скупу N_0 , а природни бројеви у том ширем скупу слове као позитивни цели бројеви. Уз то треба истаћи значење тих бројева које они имају на разним скалама (термометарској, табли лифта, приказивању прихода и расхода...). Указати на температуре -50°C , тастер лифта који носи ознаку -1 , стање на личном рачуну које има ознаку 40 000 динара и $-40\,000$ динара. У том смислу, пожељно је, на конкретним примерима, на разним скалама приказати неке позитивне и негативне температуре, нека позитивна и негативна финансијска стања, надморску висину... Ако је n ознака за природне бројеве, онда ће $-n$ бити ознака за негативне целе бројеве и при том: n и $-n$ чине пар супротних бројева, n је апсолутна вредност за оба броја: n и $-n$. Броју $-n$ супротан је број n , тј. $-(-n) = n$. Поређење целих бројева ослања се интуитивно на њиховом представљању тачкама на бројевној правој и прати представу о распореду тих тачака. Уз ту представу иде и она о усмереној дужи као „ходу” од тачке нула до тачке која представља тај број. Треба нагласити да, када се бројевна права позитивно оријентише, кретање у супротном правцу генерише негативне бројеве. У том контексту треба указати и на геометријско тумачење апсолутне вредности целог броја и потенцирати апсолутну вредност целог броја као одстојање тачке од (координатне) нуле, истичући да цео број и њему супротан број имају једнаке апсолутне вредности, тј. једнака одстојања од (координатне) нуле. Сабирање у скупу Z интерпретира се као настављање „хода” тј. надовезивање усмерених дужи, у смислу да $3 + 5$ представљање наставак „кретања” у истом смеру, а да $3 + (-5)$ представља кретање за 3 јединице у позитивном смеру и потом 5 јединица у негативном смеру. После рада са конкретним примерима (који би били систематски груписани и записивани, као на пример, $7 + 5$, $7 + (-5)$, $(-7) + 5$, $(-7) + (-5)$) треба прећи на формалну дефиницију збира целих бројева. Та формализација може уследити и касније, када ученици у потпуности овладају сабирањем целих бројева. Много је важније да ученици суштински схвате алгоритам сабирања и да тачно извршавају сабирање, него да знају да искажу дефиницију, а не знају да је примене. Особине сабирања целих бројева (комутативност и асоцијативност) такође треба приказати кроз конкретне примере. Једноставно треба показати да $7 + (-5)$ има једнаку вредност као и $(-5) + 7$, тј. да је потпуно свеједно да ли се „крећемо” прво у позитивном смеру за 7 јединичних дужи или у негативном смеру за 5 јединичних дужи. Одузимање у скупу Z дефинише се као сабирање са супротним бројем, па је потребно истаћи да је у скупу Z та операција увек изводљива, тј. да више није неопходно да умањеник буде већи или једнак од умањеноца. Приликом увођења множења у скупу Z , први корак је опет интуитиван. То, на пример, значи да проблем множења $3 \in 2$ поново сводимо на продужено сабирање, тј. на релацију $3 \in 2 = 2 + 2 + 2$. Аналогно и проблем $3 \in (-2)$ сводимо на релацију $3 \in (-2) = (-2) + (-2) + (-2)$ и кроз низ сличних примера долазимо до правила за множење позитивног и негативног целог броја. Али и до важних последица, а то је да је $n \in (-1) = (-1) \in n = 1 \in (-n) = (-n) \in 1 = -n$. тј. да је $n \in (-m) = n \in (-1) \in m = -n \in m$. Остаје да се објасни случај множења два негативна цела броја па производ $(-3) \in (-2)$ записујемо као $(-3) \in (-2) = -3 \in (-2) = -(-6) = 6$ (на основу већ познате једнакости $-(-n) = n$). Уопштеније $(-n) \in (-m) = -n \in (-m) = -(-n \in m) = n \in m$. Свуда прво долазе конкретни примери множења, па се после њих дају опште формулације. Својства комутативности и асоцијативности множења илуструју се прво на конкретним примерима, а тек потом се и формално изводе на основу дефиниције множења. На сличан начин, преко примера и кроз задатке, треба илустровати и својство дистрибутивности. Кроз примере треба и показати да скуп Z није затворен за дељење, тј. да количник два цела броја није увек цео број. Уврстимо и ову важну напомену: наративно изражавање дефиниција и својстава је дидактички врло оправдано, али тек када ученици стекну искуство кроз примере и задатке треба дати прецизну математичку формулацију (а не да се прво искажу правила, а потом да се на основу датих правила решавају задаци). На крају ове теме треба дати преглед основних својстава операција у скупу Z користећи a , b , c итд. као ознаке за променљиве (а не оне којима се истиче знак целог броја). Рационални бројеви Проширивање скупа ненегативних рационалних бројева тече на потпуно аналоган начин као и проширивање скупа N_0 , при чему се треба позивати на одговарајуће поступке примењене у случају конструкције система Z и тиме скраћивати излагање. Када је $r \in Q^+$, негативне рационалне бројеве треба означавати пишући и избегавати непотребно нагомилавање заграда. Дељење у систему рационалних бројева Q осмишљава се као множење реципрочним бројем, па треба истаћи да је сад та операција увек изводљива (сем дељења нулом, кад треба рећи да такво дељење нема смисла). На крају, систематизују се основна својства операција у скупу Q . Решавање линеарних једначина и неједначина обрађивати после проширења бројевних система до скупа Q рационалних бројева. Тек у овом скупу је то решавање изводљиво без познатих ограничења. Позната правила решавања једначина и неједначина наведеног облика треба повезати и објаснити одговарајућим особинама операција у скупу Q :

ако је $a = b$, онда је $a + c = b + c$, ако је $a < b$ онда је $a + c < b + c$ итд. На пример, неједначина $5 - 3x < 6$ се може решавати следећим корацима: $5 < 6 + 3x$ (обема странама додато $3x$), $-1 < 3x$ (обема странама додато -6), $3x > -1$, $x >$ (обе стране помножене са $\frac{1}{3}$). Пожељно је приликом објашњавања користити модел теразија. Кад се бирају нешто сложенији примери једначина и неједначина, непозната треба да фигурише само једанпут (на пример, $3 \cdot (7x - 4) = 25$). Решавајући текстуалне проблеме састављањем и решавањем одговарајућих једначина и неједначина, утврђују се научени поступци и сагледава њихова примена. У делу који се односи на примену, најпре увести појам координатног система (апсцисна и ординатна оса, јединична дуж, квадранти), као и појам координата као уређеног пара који одређује положај тачке у координатној равни. У овом делу постоји могућност за понављање појмова из претходне године, одређивање осно и централно симетричних тачака и објеката у координатном систему у односу на координатне осе и координатни почетак, као и транслације тачака или познатих геометријских објеката за задати вектор. Обрадити одређивање растојања између две тачке само када оне имају једнаке вредности апсциса или ордината, а одређивање средишта дате дужи у координатном систему повезати са појмом аритметичке средине из петог разреда. Након усвајања основних појмова, ученици могу да прошире знања из петог разреда и приказују податке о зависним величинама табелама, тачкастим, линијским или стубичастим дијаграмима (и са вишеструким стубићима). Важно је да се ученици оспособе да „читају“ графиконе и уочавају зависности међу величинама и у случајевима када оне нису приказане директно на графикону или табели (пређени пут – брзина, број килограма – цена и сл.). У овом делу ученици би на једном делу часова, када савладају основне појмове, могли да се оспособе за елементарно коришћење неког од бесплатних динамичких софтвера за приказивање објеката у координатном систему и за цртање дијаграма. Након понављања о појму размере из претходног разреда, увести појам пропорције и коефицијента пропорционалности. Обраду овог градива подредити практичном циљу, уз повезивање са већ познатим садржајима Математике (проценти) и других предмета (Физика, Географија, Биологија, Информатика) у циљу израчунавања непознатог члана пропорције. Кроз практичне примере, увести појам директне и обрнуте пропорционалности уз приказ зависности директне пропорционалности у координатном систему. Директну пропорционалност приказивати графички у координатном систему и условом $y = kx$, при чему се не уводи општи појам функције, а може се поменути назив график линеарне функције. График линеарне функције повезати са практичним примерима из свакодневног живота и других предмета. Троугао Основни циљ наставе геометрије је да се настави прелаз, започет у петом разреду, са нивоа визуелизације на ниво анализирања и апстракције са првим корацима према дедукцији. Због тога треба инсистирати на правилним формулацијама, закључивању, коришћењу логичких везника (и, или, ако...онда), али не треба претеривати у строгости код појединих дефиниција и доказа. Изузетно је значајно да се садржаји повезују са познатим појмовима и тврђењима из претходних разреда. У неким једноставнијим ситуацијама дати потпуне доказе тврђења. Појам троугла повезати са познатим појмом затворене изломљене линије, а обим троугла повезати са збиром дужина дужи. Повезати тврђење о збиру унутрашњих углова троугла са познатим својствима трансверзалних углова и анализирати својства спољашњих углова троугла. Ученике навикавати да систематски и прецизно користе одговарајуће ознаке при обележавању страница, темена и углова троугла. Инсистирати да класификацију троуглова на оштроугле, правоугле и тупоугле усвоје сви ученици. Појмове једнакокраког и једнакостраничног троугла повезати са осном симетријом и инсистирати да ученици прихвате да се наспрам једнаких углова у троуглу налазе једнаке странице и обрнуто. Објаснити чињеницу да се наспрам дуге странице у троуглу налази већи угао и обрнуто, као и теорему о неједнакости троугла. Увести висину троугла као дуж која садржи теме троугла и нормална је на праву одређену наспрамном страницом, али не помињати ортоцентар, који је предвиђен за седми разред. Конструкције висине лењиром и шестаром повезати са знањима из петог разреда – конструкцијом нормале из тачке на праву. Објаснити најпре конструкције углова од 90° и 60° , а затим увежбати конструкцију симетрале угла лењиром и шестаром и подсетити ученике на конструктивно сабирање и одузимање углова. На овај начин конструисати углове од 30° , 15° , 75° , $22^\circ 30'$, $52^\circ 30'$ и друге углове. Указати на разлику између конструкције неког угла и цртања помоћу угломера. Јасно истаћи да је у (геометријским) конструкцијама дозвољена употреба само обичног лењира и шестара. Важно је са ученицима поновити конструкције нормале на праву из дате тачке и паралеле дате праве кроз тачку која не припада тој правој. Након претходних уводних садржаја о троуглу, обрадити основне конструкције троуглова: (СУС) конструкција троугла када су дате дужине две странице и величина угла између њих; (УСУ) конструкција троугла када је дата дужина једне странице и мера углова који на њу налажу; (ССС) конструкција троугла када су дате дужине све три странице; (ССУ) конструкција троугла када су дате дужине две странице и величина угла наспрам веће од њих. Сваку од основних конструкција треба да прати одговарајуће тврђење о одређености страница и углова

троугла. Нпр. тврђење за СУС конструкцију треба да гласи: ако су дате две странице троугла и угао између њих, онда су одређене величине свих углова и свих страница тог троугла. На примерима илустровати ситуације када није могуће конструисати одговарајући троугао: у случају УСУ ако је збир датих углова већи од 180° ; у случају ССС ако дате дужи не задовољавају неједнакости троугла. На примерима показати да у случају када су задате две странице и угао наспрам краће од њих постоје три могућности (задатак има два решења, једно решење или нема решења), али не инсистирати на оваквим задацима. На часовима вежбања, кроз задатке истицати специфичности у вези са конструкцијама једнакокраних, једнакостраничних и правоуглих троуглова. (Сложеније конструкције троуглова планиране су за седми разред.) Обрада појма подударности међу троугловима природно се дели на три фазе. У првој фази увести појам подударности ослањајући се на визуелну перцепцију и геометријску интуицију ученика. Два троугла сматрамо подударним ако се један од њих може пренети тако да потпуно поклопи други, односно ако се ти троуглови разликују само по свом положају (у равни) и осим тога не постоји било каква друга разлика међу њима (по облику и димензијама). У овој фази, најважније је да ученици уочавају парове одговарајућих страница и парове одговарајућих углова два подударна троугла. Друга фаза је упознавање са ставовима подударности. Тврђења СУС, УСУ, ССС, ССУ, раније формулисана у вези са основним конструкцијама, треба да послуже за формулацију одговарајућих ставова. Нпр. тврђење СУС треба да буде преформулисано у став СУС: Ако су две странице и њима захваћени угао једнаки двема страницама и њима захваћеним углом другог троугла, онда су ти троуглови подударни. У другој фази од ученика захтевати примену ставова само у најједноставнијим случајевима. Прецизније, треба се ограничити искључиво на задатке: у којима су дата (нацртана или описана) два троугла за које се непосредно (са слике или из текста) могу уочити једнакости из услова неког става; у којима се захтева од ученика да уочи који став се може применити и да одреди једнакост осталих парова одговарајућих страница, односно углова. Кроз задатке наведеног типа истицати специфичности у случајевима када треба утврдити подударност једнакокраних, једнакостраничних, односно правоуглих троуглова. У трећој фази обраде подударности, применом ставова треба извести особине централне и осне симетрије које су ученицима познате из петог разреда. Оваква примена ставова подударности пре свега се односи на детаљна објашњења наставника, кроз која ће ученици постепено усвајати дедуктивни начин закључивања. Доказати најважнија тврђења о симетрали дужи и симетрали угла и из њих касније извести одговарајуће закључке о центру описане и уписане кружнице троугла. (У седмом разреду биће обрађени појмови ортоцентар, тежишна дуж и тежиште, особине у вези са њима, као и сложеније примене ставова подударности.) Четвороугао У овој области треба обрадити дефиниције и основна својства четвороуглова: паралелограма, квадрата, правоугаоника, ромба, трапеза и делтоида. Истицати и логичку повезаност ових фигура (квадрат је правоугаоник, правоугаоник је паралелограм, ромб је паралелограм). Посебно је важно нагласити да све особине паралелограма задовољавају и квадрат, правоугаоник и ромб, али да и сваки од њих има своје специфичне особине. Велики број особина троуглова треба поновити и искористити приликом откривања особина четвороуглова. Запазити да се четвороугао разлаже на два троугла (дијагоналом), ослањајући се на теореме о угловима троуглова доћи до одговарајуће теореме о угловима четвороуглова. Паралелограму посветити највећу пажњу и пре свега обновити научено о паралелограму у петом разреду. На основу наученог о паралелограму у петом разреду као и наученог о подударности троуглова и централној симетрији, осној симетрији и транслацији у шестом разреду, изводе се особине паралелограма и услови да четвороугао буде паралелограм. Важно је доказати својства паралелограма. Нагласити да су тачни и обрати неких теорема у вези са паралелограмом. Треба се ослањати на карактеристична (и изведена) својства при извођењу једноставнијих конструкција поменутих геометријских фигура и конструкције са њима повезаним елементима (дужима, угловима и дијагоналама). Сваки задатак са конструкцијом искористити за обнављање основних особина четвороугла који се конструише. Обновити појам усмерених дужи и вектора (интезитет, правац, смер, једнакост вектора). Увести појам супротног вектора и множења вектора бројем. Објаснити поступак сабирања вектора надовезивањем вектора. Повезати сабирање вектора са паралелограмом, дијагоналом паралелограма. Одузимање вектора увести као сабирање вектора при чему се један вектор сабира са супротним вектором другог вектора. Трапез дефинисати као четвороугао који има тачно један пар паралелних страница. Разлагањем трапеза на паралелограм и троугао или паралелограм и два троугла проучити његова својства. Такође, иста разлагања применити приликом конструкције трапеза и тако извођење конструкције трапеза свести на оне конструкције које су ученицима већ познате. Код увођења појма средње линије троугла и трапеза и њихових својстава треба се ослонити на знања о векторима. Увести појам и особине делтоида. Није предвиђена конструкција делтоида. Површина четвороугла и троугла Појам површине, којој је посвећено доста пажње, ученици су упознали у првом циклусу. Важно је обновити јединице које се користе за мерење површине. Показати и

израчунавање површине неких једноставнијих фигура нацртаних у квадратној мрежи, при чему је један квадрат те мреже изабран за јединицу мере. Једначење површина геометријских фигура осмишљава се на класични начин, ослањајући се на појмове разложиве једнакости. При томе се узима да су површине подударних троуглова једнаке. Полазећи од формуле за површину правоугаоника, допуњавањем и разлагањем, изводе се формуле за површину паралелограма, троугла и трапеза. Обрадити израчунавање површине четвороуглова са нормалним дијагоналама: квадрат, ромб, делтоид, као и израчунавање површине произвољног четвороугла разлагањем на познате геометријске фигуре. Укључити практичне примене рачунања површина реалних објеката, и кроз ту примену константно обнављати јединице за мерење дужине и површине. Осим тога, важно је обрадити и ситуације у којима се рачуна површина фигура задатих у координатном систему.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Предмет:	Биологија				
Разред:	Шести				
Службени гласник РС- Просветни гласник- бр:					
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења биологије је да ученик изучавањем живих бића и интеракцијом са животном средином и биолошких процеса развије одговоран однос према себи и природи и разумевање значаја биолошке разноврсности и потребе за одрживим развојем	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА	-Грађа живих бића – спољашња и унутрашња. -Грађа људског тела: хијерархијски низ од организма до ћелије. -Једноћелијски организми – бактерија, амеба, ћелија квасца. Удруживање ћелија у колоније. Вишећелијски организми – одабрани примери гљива, биљака и животиња. -Основне животне функције на нивоу организма: исхрана, дисање, транспорт и елиминација штетних супстанци, размножавање.	-упореди грађу животиња, биљака и бактерија на нивоу ћелије и нивоу организма; -одреди положај органа човека и њихову улогу; -цртежом или моделом прикаже основне елементе грађе ћелије једноћелијских и вишећелијских организама; -користи лабораторијски прибори школским микроскопом за израду и посматрање готових	-Уостваривању наставе потребно је подстицати истраживачки рад ученика основних сличности и разлика спољашње и унутрашње грађе и функционисања различитих живих бића, треба користити школским микроскоп, обрађивати примере из непосредног окружења и водити рачуна да се ученици хумано опходе према живим бићима које истражују -Достизање исхода је могуће кроз различите вежбе и	15о+9в+10у+2с=36

		-Разликеуграђи биљака, гљиваиживотињаи	самостално израђенихпрепарата; -хуманопоступапрема	практичне активностиученикакао нпр. израда	
		начину функционисања, као исличностииразликеу обављању основних животних процеса. -Открићећелијеи микроскопа. -Основна грађа ћелије (мембрана,цитоплазма, једро, митохондрије, хлоропласти). -Разликаизмеђу бактеријске, и биљнеиживотињске ћелије. -Ћелијскодисање, стварање енергије,основ	организмима којеистражује; -групишеорганизме према особинамакојеуказују на заједничко порекложивотана Земљи; -користиИКТидругу опрему у истраживању, обради података иприказу резултата. -табеларноиграфички представи прикупљенеподаткеи изведе одговарајуће закључке; –разматра,угрупи,шта и како је учио/училаигдета знања може да примени.	плаката(људскотело, упоредни прегледспољашњеграђе: човек, једанкичмењак,један бескичмењак, биљка, гљива), квиз (нпр.Чијисузуби?), мерење пулса примировањуифизичкој активности, испитивање тока воде крозбиљку,дисековање цвета, размножавање биљака семеном ипелцером, микроскопирање ћелија квасца/инфузоријума/само стално направљенихпрепарата, употреба едукативнихфилмова (нпр. Живот у капиводе)итд.	
	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ ($8o+4в+3y+1c=16$)	-Популација,станиште, екосистем, еколошке нише, адаптације, животне форме, трофички односи – ланци исхране. -Абиотичкиибиотички фактори. Значајабиотичкихи	-направиразликуизмеђу животне средине, станишта, популације,екосистемаи еколошке нише; -размотриодносемеђу члановима једнепопулације,каои односе	-Знањаиискустваученика стечена у претходномразреду,треба проширити инадоградитипојмовима: животна средина,популација, екосистем и еколошка ниша. -Темесеобрађујуузвише	($8o+4в+3y+1c=16$)
		биотичких фактора. Антропогенифактори облици загађења. -Угрожавање живих	између различитих популација на конкретнимпримерима; -илуструјепримерима	вежби теренскогтипа. -ЗадациИстражиии прикажи могу да будупоказатељукојој мери су ученици разумели основне	

		бићаи њихова заштита.	међусобни утицај живих бића и узајамни однос са животном средином; - истражи утицај средине на испољавање особина, поштујући принцип научног метода; - идентификује примере природне и вештачке селекције у окружењу и у задатом тексту; - повеже узроке нарушавања животне средине са последицама а по животну средину и људско здравље и делује личним примером у циљу заштите животне средине; - користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата. - табеларно и графички	еколошке појмове. Истраживање може да подразумева познати терен, литературу, интернет. Важно је да се обезбеди час за презентовање резултата истраживања, као и да ученици сами процене квалитет и добију повратну информацију од наставника. Акценат треба ставити на односе размножавања када су у питању јединке исте популације и трофичке односе када су у питању јединке различитих популација. - Приликом обраде абиотичких фактора, не треба	
			представи прикупљене по- датке и изведе одговарајуће закључке; - разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где знања може да примени.	инсистирати на груписању већ пажњу усмерити на њихову утицај на раст и развиће. - Антропогени фактор треба обрадiti кроз различите облике загађења, без улажења у хемијске процесе јер ученици немају потребна знања из	

				ове области -Требалобиукључивати ученике у активности за заштиту животне средине, мотивисати их да предлажу акције и данас своје вршњаке делују личним примером.	
	НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА	- Наследни материјал (ДНК, гени). Телесне и полне ћелије. - Пренос наследног материјала. - Наследне особине (веза између гена и особина, утицај спољашње средине). - Индивидуална варијабилност. - Природна селекција	- користи лабораторијски прибор и школски микроскоп за израду и посматрање готових препарата; - хумано поступа према организмима које истражује; - истражи утицај средине	- Уводесенови појмови: ген и ДНК (у једру или ван једра код прокариота), део телесних и полних ћелија, количина наследног материјала. - Индивидуалну варијабилност организама у популацији треба	(3o+1v+2y=6)
		- одабрани примери. - Вештачка селекција. - Значај гајених биљака и припитомљених животиња за човека.	- на испољавање особина, поштујући принципе научног метода; - идентификује примере природне и вештачке селекције у окружењу и у задатом тексту/илустрацији; - повеже еволутивне промене са наследном варијабилношћу и природном селекцијом; - користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата.	- повезати са механизмом природне селекције, као еволуционим механизмом који доводи до адаптирања организама на услове животне средине. - Потребно је подстицати ученике да сами пронађу примере деловања природне селекције. За вештачку селекцију потребно је да ученици сами истраже које су биљке и животиње људи почели припитомљавати у прошлости и избог чега. - Природну и вештачку селекцију треба реализовати кроз обраду табеларно и графичко приказивање неколико различитих примера, са обавезним извођењем закључака.	

			- табеларно и графички представи прикупљене податке и изведе одговарајуће закључке; - разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени.	Потребно је ученике подстицати да истражују нове примере	
				индивидуалне варијабилности и резултате прикажу одељењу.	
	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА	Постанак живота на Земљи (прве ћелије без једра, постанак ћелија са једром и појава вишећеличности). „Дрво живота“ (заједничко порекло и основни принципи филогеније, сродности сличност). Организми без једра. Организми са једром. Положај основних група једноћелијских и вишећелијских организама на „дрвету живота“.	- истражи утицај средине на испољавање особина, поштујући принципе научног метода; - повеже еволутивне промене са наследном варијабилношћу и природном селекцијом; - групише организме према особинама које указују на заједничко порекло живота на Земљи; - одреди положај непознатих врста а „дрвету живота“, на основу познавања општих карактеристика једноћелијских и	Основна идеја коју ученици треба да усвоје је да су сви организми који данас живе на Земљи потомци заједничког претка, који је био једноћелијски организам без формираног једра Потребно је обрадити улогу ћелија без једра и ћелија са једром у појави вишећеличности. При разврставању и груписању живог света, треба користити филогенетски приступ, односно заједничко порекло, принцип сродности и сличности. Положај основних група једноћелијских и вишећелијских организама на „дрвету живота“ треба да има логички след, који произилази из знања о	(3o+1v+1y+1c=6)

			- вишећелијских организама; - користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата.		
			- табеларно и графички представи прикупљене податке и изведе одговарајуће закључке; - разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени.	грађићелија	
	ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ	Обољења која изазивају, односно преносе бактерије и животиње. Бактерије и антибиотици. Путеви преношења заразних болести. Повреде и прва помоћ: повреде коже, убои инсеката и других бескичмењака, тровање храном, сунчаница, топлотни удар. Превенција и понашање у складу са климатским параметрима. Последице болести зависности – алкохолизам.	- одржава личну хигијену и животни простор у циљу спречавања инфекција; - доведе у везу измењено понашање ђуди са коришћењем психоактивних супстанци; - збрине површинске озледе коже, укаже прву помоћ у случају убода инсеката, сунчанице и топлотног удара и затражи лекарску помоћ кад процени да је потребна;	- У овој области акценат је на основним чињеницама о превенцији заразних болести, путевима преношења и спречавању ширења - Посебно треба обратити пажњу на антибиотике - Важање ове области је упознавање са болестима зависности, нарочито алкохолизмом - Неопходно је подстаћи ученике да сами, уз употребу ИКТ технологија истражују ову област - Градиво на тему климатских промена обрнути у виду пројекта (радионице, филм	(4o+1y+2в+1с=8)

			повеже узроке нарушавања животне средине са последицама по животну	и	
			средину и људско здравље и делује личним примером у циљу заштите животне средине; - користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата - разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени	приредба) - Препорука је да се за обраду ових појмова повремено доведу стручњаци или одведу ученици у одговарајуће установе.	

Кључни појмови садржаја: научни метод, грађа живих бића, животне функције, популација, екосистем, еколошки фактори, еколошка ниша, наследни материјал, селекција, „дрво живота”, хигијена, болести зависности, здравље, заштита животне средине.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм Биологије за шести разред је део спиралног програма Биологије за основну школу и оријентисан је на достизање исхода. Спирални програм подразумева да у сваком разреду из сваке области ученик усваја мању количину информација, до којих долази самостално уз подршку наставника. У сваком наредном разреду количина информација – знања се по мало повећава, при чему се ново знање повезује са знањем и искуством стеченим у претходном разреду, уз постепено појачавање захтева. На тај начин се знање постепено проширује и продубљује, односно гради. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи Биологију и друге предмете. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет области предмета: Јединство грађе и функције као основа живота, Живот у екосистему, Наслеђивање и еволуција, Порекло и разноврсност живота и човек и здравље. (Исходи за шесту област Посматрање, мерење и експеримент у биологији су распоређени у претходних пет, сходно планираним активностима.) Достизање исхода води развоју предметних, свих кључних, општих међупредметних компетенција и остваривању образовних стандарда. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. За израду исхода коришћена је ревидирана Блумова таксономија. Исходи су формулисани на нивоу примене као минимуму. Важна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је да је настава усмерена на учење у школи. Ученик треба да учи: смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Биологије и других предмета; проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм према потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи/глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања као нпр. сајтове релевантних институција, писану научно популарну литературу, мапе, шеме, енциклопедије... Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима (нпр. представљање група организама Веновим дијаграмима, одређивање климатских услова у зависности од географског положаја, писање есеја, тј. приказ података /малих истраживања на матерњем и страном језику који уче, цртање итд.).

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У остваривању наставе потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима. Препоручује се максимално коришћење ИКТ решења јер се могу превазићи материјална, просторна и друга ограничења (платформе за групни рад нпр. Pbworlks, платформа Moodle, сарадња у „облаку“ као Гугл, Офис 365...; за јавне презентације могу се користити веб решења нпр. креирање сајтова, блогова – Weebly, Wordpress...; рачунарске симулације као нпр. <https://phet.colorado.edu/sr/> и апликације за андроид уређаје; домаћи и међународни сајтови и портали, нпр. www.cpn.rs, www.scientix.eu, www.go-lab-project.eu, www.scienceinschool.org, www.science-on-stage.eu и други). Област: Јединство грађе и функције као основа живота За достизање исхода: упореди грађу животиња, биљака и бактерија на нивоу ћелија и нивоу организма; повеже грађу и животне процесе на нивоу ћелије и нивоу организма; одреди положај органа човека и њихову улогу, цртежом или моделом прикаже основне елементе грађе ћелије једноћелијских и вишећелијских организама; користи лабораторијски прибор и школски микроскоп за израду и посматрање готових и самостално израђених препарата; хумано поступа према организмима које истражује, акценат треба ставити на ученичко истраживање основних сличности и разлика спољашње и унутрашње грађе и функционисања различитих живих бића. Препоручује се да се хијерархијски низ сложености обради од нивоа организма ка ћелији, на примеру грађе човека, с обзиром да је грађа људског тела најпогоднија за разумевање на овом узрасту. Ученици треба да разумеју да се наше тело састоји од органа, међусобно повезаних у системе, да системи обављају животне функције, да се органи састоје од група повезаних ткива, а ткива од група ћелија. Дакле, у објашњавањима грађе живих бића требало би се кренути од макронивоа, тј. видљивог (уз опис функције органа), ка саставним деловима (до ћелије). При обради хијерархијског низа не препоручује се обрада типова ћелија и подела ткива на типове. Потребно је само да се разуме хијерархија грађе вишећелијског организма и да ученици схвате разлику између ћелије и ткива, и органа и система органа, и то на блиским примерима (на пример, систем органа за дисање, варење, итд. – код човека). За упоредни преглед спољашње грађе човека и других животиња и биљака, кад год је могуће треба обрађивати примере из непосредног окружења (парк, школско двориште, место становања...). Потребно је водити рачуна да се ученици хумано опходе према живим бићима које истражују. Уколико се ради о животињама, треба поступати у складу са Законом о добробити животиња (Закон о добробити животиња, Службени гласник Републике Србије, члан 44. „Огледи на животињама у образовне сврхе могу се спроводити само ако не проузрокују бол, патњу, страх, стрес, повреду или смрт животиња. У основним и средњим школама дозвољено је обављати вежбе на живим животињама које су опсервативног карактера”). Разлике у грађи и начину функционисања и сличности и разлике у обављању основних животних функција вишећелијских организама требало би обрадити упоредно на одабраним представницима биљака, гљива и животиња. Приликом обраде биљних органа потребно је посветити пажњу улогама, а грађом и типовима органа (листова, стабала...) не треба се бавити детаљно. Ђаци, кроз вежбе, могу да уочавају разлике између тих органа на примерцима биљака различитих врста. Важно је да ученик што више самостално „открива“, на пример успостави везу између грађе и облика зуба са начином исхране, установи путеве тока воде кроз биљку кроз извођење огледа (биљка у обојеној води) итд. Израдом упоредног прегледа грађе различитих организама ученици ће моћи лакше да уоче сличности и разлике спољашње грађе. На сличан начин се могу поредити и основне животне функције биљака, животиња и гљива. Потребно је пажљиво описати вишећелијност, тј. направити разлику између „удруживања ћелија у колоније“ (присутна и код појединих прокариотских ћелија и код неких примарно једноћелијских еукариота) и правих вишећелијских организама код којих постоје ткива (и органи). Најбољи начин да се ова разлика подвуче јесте објашњење да код примарно једноћелијских облика, свака ћелија може самостално да обавља све животне функције, као и да самостално опстане у животној средини, док код вишећелијских организама постоји „подела посла“ међу ћелијама, па стога појединачне ћелије, изван целог организма, не могу опстати. Појавом епитела, спољашњег слоја ћелија, у еволуцији вишећелијности, успоставља се разлика између организма (индивиде) и колоније, и јасно разграничава унутрашњост тела од околне средине. Препорука је да се уместо термина „колонијални организми“, користити термин „удруживање ћелија у колоније“. За изучавање грађе ћелија и ткива треба користити школски микроскоп. У складу са могућностима, потребно је фаворизовати индивидуални ангажман ученика у изради микроскопских препарата и микроскопирању. Препорука је да се грађа ћелије обрађује путем самостално израђених, као и виртуелних модела ћелије (коришћењем ИКТ-а, разних едукативних платформи на интернету, youtube...). Потребно је нагласити улогу и значај мембрана у ћелији, као и да вакуоле постоје и у биљној и у животињској ћелији. Осим тога, треба обрадити и цитоплазму, једро, митохондрије и хлоропласте. При обради једра, требало би, као наследни материјал, поменути ДНК и гене (без залажења у детаље), да би се у оквиру области Наслеђивање и еволуција довели у везу са наслеђивањем

особина током размножавања. При обради хлоропласта, треба поменути зелени пигмент хлорофил и његову основну улогу. Након обраде грађе ћелије треба обрадити основне процесе који се одвијају у ћелији: ћелијско дисање, стварање енергије, основне чињенице о фотосинтези. Фотосинтезу треба обрадити на примеру биљака, док организме, као нпр. алге и модно-зелене бактерије, треба само поменути као фотосинтетичке организме. При обради ћелијског дисања и фотосинтезе треба имати у виду да ученици овог узраста нису још учили хемију, па у том смислу треба прилагодити и ниво обраде ових садржаја. Организми који су задржали једноћелијски облик организације могу се обрадити на примерима: моднозелена бактерија, амеба и ћелија квасца. Достицање исхода је могуће кроз различите вежбе и практичне активности ученика као нпр. израда плаката (људско тело, упоредни преглед спољашње грађе: човек, један кичмењак, један бескичмењак, биљка, гљива), квиз (нпр. Чији су зуби?), мерење пулса при мировању и физичкој активности, испитивање тока воде кроз биљку, дисековање цвета, размножавање биљака семеном и пелцером, микроскопирање ћелија квасца/инфузоријума/самостално направљених препарата, употреба едукативних филмова (нпр. Живот у капи воде) итд. Препоручени број часова за реализацију ове области је: 36 (15 часова за обраду, 9 за вежбе, 12 за утврђивање и систематизацију. Област: Живот у екосистему У достигању исхода у овој области: направи разлику између животне средине, станишта, популације, екосистема и еколошке нише; размотри односе међу члановима једне популације, као и односе између различитих популација на конкретним примерима; илуструје примерима међусобни утицај живих бића и узајамни однос са животном средину, знања и искуства ученика стечена у првом циклусу и претходном разреду, треба проширити и надоградити појмовима: животна средина, популација, екосистем и еколошка ниша. Ученици треба да их јасно разликују. Не препоручује се обрада особина популације (бројност, густина...) и подела екосистема на типове. Обрада може да буде праћена радионичарским, односно групним радом. Ученицима се могу понудити велики цртежи различитих и репрезентативних екосистема попут језера, ливаде и шуме и мале слике карактеристичних врста и њихових адаптација на одређена станишта које су истражили у петом разреду, са задатком да мале слике залепе на велике, како би се дочарале еколошке нише. Простор који те врсте насељавају у екосистему се може обележити и бојама (слично немим картама у географији). На истом материјалу стрелицама могу да дочарају и ланце исхране. Може се обрадити и спратовност (вертикална и хоризонтална) са узроцима распоређивања по спратовима. Препорука је да се теме обрађују уз више вежби теренског типа (школско двориште, оближњи парк...). На пример: ученици у школском дворишту, на скици површине дворишта, обележавају договореним симболима уочене организме, животне форме и/или адаптације, а на следећем часу раде на приказивању резултата. Сумирањем резултата свих парова/група стичу целовиту слику о значењу еколошких појмова које изучавају. Задаци за ученике/парове/групе типа Истражи и прикажи могу да буду добар показатељ у којој мери су ученици разумели основне еколошке појмове. Истраживање може да подразумева неким ученицима познат терен, научно популарну литературу, интернет. Начин приказа резултата може бити задат или по слободном избору. Важно је да се обезбеди час за презентовање резултата истраживања, као и да ученици сами процене квалитет и добију повратну информацију од наставника. Акценат треба ставити на односе размножавања када су у питању јединке исте популације и трофичке односе када су у питању јединке различитих популација. Приликом обраде абиотичких фактора, не треба инсистирати на груписању у едафске, орографске и климатске, већ пажњу треба усмерити на њихов утицај на раст и развиће. Ученици би могли да гаје биљке под одређеним условима, нпр. засеју зрна пшенице на различите подлоге (песак, црница – земља за цвеће), па једну биљку заливају превише, другу премало, једну изложе расту без светла, друга расте на светлу, итд. Резултати огледа представљају очигледан утицај абиотичких фактора. Значај абиотичких и биотичких фактора се може обрадити и кроз истраживање адаптација животиња, сличних оним који су обрађивани у петом разреду, а кроз примере односа исхране и конкуренције. Антропогени фактор треба обрадити кроз различите облике загађења, без улажења у хемијске процесе јер ученици немају потребна знања из ове области. Као један од биотичких фактора, антропогени фактор може имати негативан и позитиван ефекат. Негативан ефекат би се могао проучити на пшеници израслој у оптималним условима, коју би заливали нпр. сирћетом, раствором детерџента, уљем, посипали лишће песком (или пудером), са задатком да посматрају последице таквог третмана, упоређују са контролом и изведу закључак. Негативан антропогени ефекат би се могао обрадити и у саставу области Човек и здравље кроз оглед „прављење вештачког смога у тегли“. Уз помоћ батеријске лампе лако може да се дочара загађење ваздуха, које се може понекад видети у сумрак испод сијалице бандере, а може се повезати са утицајем на здравље органа за дисање. Позитиван антропогени ефекат се може повезати, између осталог, и са вештачком селекцијом. Требало би укључивати ученике у активности за заштиту животне средине, мотивисати их да предлажу акције и да на своје вршњаке делују личним примером. Препоручени број часова за реализацију ове области је: 16 (8 часова за обраду, 4 за вежбе и 4 за утврђивање и систематизацију). Област: Наслеђивање и еволуција

Исходи ове области: истражи утицај средине на испољавање особина, поштујући принципе научног метода; идентификује примере природне и вештачке селекције у окружењу и у задатом тексту/илустрацији; повеже еволутивне промене са наследном варијабилношћу и природном селекцијом, доприносе надограђивању претходно стечених знања о узроцима различитости јединки у једној популацији. Додатно, у шестом разреду ће ова знања бити употребљена за разумевање улоге индивидуалне варијабилности у адаптирању организама на услове животне средине и, последично, еволуцији живог света. Будући да је у петом разреду започета тема о наслеђивању, тј. о томе да потомци личе на своје родитеље, као и да је у шестом разреду планирано да се обрађује грађа ћелија, требало би увести појмове ген и ДНК (у једру или ван једра код прокариота). Осим појмова ДНК, ген и наследна особина, не препоручује се увођење појмова као што су хромозом, нуклеотид, генотип, фенотип. Гени се могу представити као делови ДНК који носе информације о особинама, а деобу ћелија, без било каквих детаља о митози и мејози, као начин преноса и расподеле наследног материјала оличеног у ДНК и генима. Довољно је нагласити да у деобама телесних ћелија настају „ћерке“ ћелије које су идентичне ћелији од које су настале (по садржају наследног материјала) и да је деоба телесних ћелија нужна за развиће вишећелијског организма. С друге стране, ћелијска деоба при којој настају гамети (специјализоване ћелије у вишећелијском организму), подразумева да се количина наследног материјала преполови. Спајањем два гамета, поново се успоставља дупла количина наследног материјала који ће имати телесне ћелије потомачког организма. С обзиром да родитељи имају различите варијанте гена, потомак ће имати нову комбинацију гена и другачије особине. За размножавање једноћелијских организама, у поређењу са вишећелијским, треба поменути само сличност са деобом телесних ћелија вишећелијских организама. Комбиновање различитих гена родитеља у потомству треба повезати са индивидуалном варијабилношћу, која је обрађена и у петом разреду. У овом контексту поменути да особине јединке зависе и од наслеђених гена и од животне средине (примери су већ дати и у петом разреду, а овде их треба проширити – нпр. већа количина хране коју узима нека јединка доводи до веће телесне масе и димензија, без обзира на наслеђене гене). Индивидуалну варијабилност организама у популацији (појам популације је обрађен у области Живот у екосистему) овде треба повезати са механизмом природне селекције, као еволуционим механизмом који доводи до адаптирања организама на услове животне средине (повезати са темама у области Живот у екосистему). С обзиром да у једној популацији постоје разлике између јединки у бројним особинама, оне јединке са особинама које им омогућавају да у датим условима животне средине боље преживљавају и, самим тим, више се репродукују, више ће својих гена пренети у наредну генерацију (имаће више потомака) у односу на јединке које имају другачије особине. Примери се могу односити на дебљину крзна код организама у хладним пределима (јединке у популацији са дебљим крзном боље преживљавају од оних са танким крзном) или еволуцију мимикрије (јединке са обојеношћу тела која их боље камуфлира у животној средини, биће мање уочљиве за предаторе). Потребно је подстицати ученике да сами пронађу примере о деловању природне селекције. У оквиру обраде вештачке селекције, препорука је да ученици сами истраже које су биљке и животиње људи почели припитомљавати у прошлости и због чега. Овим се ученицима скреће пажња да је вештачка селекција пре свега занимљив биолошки феномен, али да је такође имала и историјски, социолошки и културолошки значај важан за развој људске заједнице. Обрада теме на овај начин допринеће не само повећању знања из биологије, већ и подизању нивоа опште културе и информисаности ученика. При обради ове теме, посебно нагласити користи праксе вештачке селекције за данашње људе и животну средину. Препорука је да природну и вештачку селекцију треба реализовати кроз обраду и табеларно и графичко приказивање неколико различитих примера, са обавезним извођењем закључака. Потребно је ученике подстицати да истражују нове примере индивидуалне варијабилности и резултате прикажу одељењу. Препоручени број часова за реализацију ове области је: 6 (3 часа за обраду, 1 за вежбу и 2 за утврђивање). Област: Порекло и разноврсност живог света У достизању исхода: групише организме према особинама које указују на заједничко порекло живота на Земљи; одреди положај непознате врсте на „дрвету живота“ на основу познавања општих карактеристика једноћелијских и вишећелијских организама, основна идеја коју ученици треба да усвоје је да су сви организми који данас живе на Земљи потомци заједничког претка, који је био једноћелијски организам без формираног једра (нагласити чињеницу да и данас постоје слични организми). Требало би поменути само оквирни период за који се везује постанак живота на Земљи (од пре 3,8 до 4,5 милијарди година), без помињања назива геолошких доба, јер ће се она обрађивати у старијим разредима. Користећи већ усвојена знања ученика о грађи једноћелијских организама (у области Јединство грађе и функције као основа живота), требало би обрадити улогу ћелија без једра и ћелија са једром у појави вишећелијности (и појаву биоенергетских органела, митохондрија и хлоропласта, у ћелијама). Пажљиво би требало описати вишећелијност, јер се она односи на ткива, али и на удруживање појединих прокариотских ћелија (не треба помињати термине биофилмови и плаке) и удруживање еукариотских ћелија у колоније,

често са поделом рада међу ћелијама, или у једноставне организме на ћелијском нивоу организације (нпр. сунђери). Потребно је нагласити да се важним догађајем у еволуцији вишећелијности сматра појава епитела, који прави разлику између организма (индивидуе) и колоније. При разврставању и груписању живог света, треба користити филогенетски приступ, односно заједничко порекло, принцип сродности и сличности. Положај основних група једноћелијских и вишећелијских организама на „дрвету живота” треба да има логички след, који произилази из знања о грађи ћелија. Полазећи од заједничког претка у основи дрвета, треба издвојити грану која води ка данашњим организмима без једра (нпр. бактерије и модрозелене бактерије из домена Bacteria) и грану која представља организме са једром (домен Eucarya). У оквиру организама са једром, треба издвојити гране једноћелијских (са хлорофилом – нпр. алга хлорела и без хлорофила – нпр. амеба), као и вишећелијских организама. Како се вишећелијност у току еволуције појавила у оквиру неколико посебних група, неке групе организама имају хлорофил (биљке, вишећелијске алге), а друге су без хлорофила (гљиве и животиње). Не треба улазити у детаљнија гранања која постоје у оквиру сваке од поменутих главних група на „дрвету живота”. Алге треба третирати као несистематску групу и не представљати их као посебну таксономску категорију. На овај начин, упућивањем да се организми класификују на основу јасно дефинисаних критеријума, одн. биолошких одлика, ученик ће бити у стању да одреди положај било које врсте на „дрвету живота”, на основу познавања општих карактеристика једноћелијских и вишећелијских организама. Не треба улазити у детаљну грађу организама, већ само искористити сличности и разлике (једноћелијски или вишећелијски, имају хлоропласте или не, сличности/разлике у хабитусу...). Само на нивоу информације, може се поменути да постоји и трећа велика група организама (Archaea) слична бактеријама, која ће се обрађивати у старијим разредима. Препоручени број часова за реализацију ове области је: 6 (3 часа за обраду, 1 за вежбу и 2 часа за утврђивање). Област: Човек и здравље За достизање исхода у овој области прикупе податке о радовима научника који су допринели изучавању људског здравља и изнесе свој став о значају њихових истраживања; одржава личну хигијену и хигијену животног простора у циљу спречавања инфекција; доведе у везу измењено понашање људи са коришћењем психоактивних супстанци; збрине површинске озледе коже, укаже прву помоћ у случају убода инсеката, сунчанице и топлотног удара и затражи лекарску помоћ кад процени да је потребна; повеже узроке нарушавања животне средине са последицама по животну средину и људско здравље и делује личним примером у циљу заштите животне средине, акценат је на превенцији и заштити од, пре свега, бактеријских инфекција. Препоручује се да ученици прикупе податке о радовима истакнутих научника који су се бавили истраживањем здравља човека (како су дошли до идеје, на који начин су радили истраживања и друге занимљивости), како би разумели пут ка великим открићима. Требало би обрадити начине на које се људи могу заразити бактеријама изазивачима болести: директним контактом (додиривањем или коришћењем истог прибора за хигијену и одеће) или индиректно (ваздухом, преко хране или воде, или преко инсеката и других животиња) и које су мере превенције које треба предузети (оштећења коже и ране су улаз за бактерије). Добра лична хигијена, хигијенско спремање хране, коришћење воде из проверених извора, су мере превенције које ученици треба да примењују свакодневно, како би смањили могућност инфекције (редовно прање руку, заштиту хране од контакта са животињама, остављање хране на ниској температури...). Посебно треба обратити пажњу на антибиотике: откриће антибиотика, улога организама у њиховој производњи, зашто их је потребно узимати искључиво уз савет лекара и зашто је потребно довршити комплетну терапију антибиотиком. Ова тема се може повезати са селекцијом и резистенцијом бактерија на антибиотике. Ученици би требало да препознају ситуације када треба да се обрате лекару (односно старијој особи), а када могу и сами да реагују и пруже помоћ (збрину површинску озледу коже и укажу прву помоћ у случају блаже сунчанице и топлотног удара). Не препоручује се увежбавање имобилизације и коришћења завоја. Потребно је да ученик зна да је алкохолизам најчешћа болест зависности, колико алкохол штети организму, функционисању породице и друштву, како да препозна знаке зависности код људи у непосредном окружењу (породици) и коме се обратити за помоћ. Ову тему треба обрадити неутрално и пажљиво Препоручени број часова за реализацију ове области је: 8 (4 часа за обраду, 2 за вежбе и 2 за утврђивање и систематизацију). Исходи користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата; табеларно и графички представи прикупљене податке и изведе одговарајуће закључке; разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени, су развојни и међупредметни и треба их планирати и радити на њиховом достизању уз остале исходе. Током рада, ученици би требало да користе лабораторијски прибор (пинцете, капалке, лабораторијске чаше, сахатно стакло и сл.) у мери у којој је школа опремљена. У случају да прибор не постоји, може се надоместити предметима за свакодневну употребу (пинцете, капалице са флашице од капи за нос...). Табеларно и графичко приказивање резултата са обавезним извођењем закључака би требало практиковати увек када се прикупљају подаци. Препорука је да се ИКТ користи за прикупљање,

обраду података и представљање резултата истраживања или огледа, када се ученици оспособе за њено коришћење на часовима предмета информатика и рачунарство и техника и технологија. У настави оријентисаној на постизање исхода, предност имају групни начин рада, рад у пару и индивидуализована настава. Ови начини организације наставе помажу ученицима да науче како се учи, да напредују у учењу сопственим темпом, да развијају унутрашњу мотивацију (потребу за сазнавањем) и иницијативу, да развијају вештину комуникације, аргументовани дијалог, толерантно понашање и солидарност. Користе се активни начини учења, као што је комбинација програмиране наставе (програмиран материјал многи наставници остављају на друштвеним мрежама или сајтовима школа, па се њихови ученици служе њима и уче темпом који им одговара) и проблемске наставе (на часу ученици, користећи стечена знања, решавају проблем који наставник формулише) или учење путем открића (наставник инструкцијама усмерава ученике који самостално истражују, структуришу чињенице и извлаче закључке; тако сами упознају стратегије учења и методе решавања проблема, што омогућава развој унутрашње мотивације, дивергентног мишљења, које отвара нове идеје и могућа решења проблема). На интернету, коришћењем речи WebQuest, project-based learning, thematic units, могу се наћи примери који се, уз прилагођавање условима рада, могу користити. Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава наставне активности.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА У настави оријентисаној ка достизању исхода прате се и вреднују процес наставе и учења, постигнућа ученика (продукти учења) и сопствени рад. Наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици партиципирају, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, документују итд. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое исхода и начине оцењивања.

Предмет:	ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА				
Разред:	ШЕСТИ				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	(„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020 и 8/2020, 5/2021,17/2021,16/2022,13/2023 и 14/2023)				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења технике и технологије је да ученик развије техничкотехнолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно.	-Животно и радно окружење	Значај и развој грађевинарства. Просторно и урбанистичко планирање.	повеже развој грађевинарства и значај урбанизма у побољшању услова живљења;	Уз помоћ медија потребно је, у најкраћим цртама, приказати историјски развој грађевинарства и повезати га са побољшањем услова живљења (по могућству интерактивно)..	6
	-Саобраћај	Култура становања Култура становања Саобраћајни системи.	- анализира карактеристике савремене културе становања;	За реализацију ових садржаја користити мултимедије као и саобраћајне полигоне практичног понашања у саобраћају у оквиру школе	8
	-Техничка и дигитална писменост	Саобраћајни објекти. Управљање саобраћајном Сигнализацијом Приказ грађевинских објеката и техничко цртање у грађевинарству.	- повезује коришћење информационах технологија у саобраћајним објектима са управљањем и безбедношћу путника и робе;	-Акценат треба да буде на дизајну мултимедијалних елемената презентације, начину представљања решења .	18
	-Конструкторско моделовање	Техничко цртање помоћу рачуИзрада техничке документацијенара.	скицира просторни изглед грађевинског објекта;	Ученике треба упознати са могућношћу да се сами опредељују за одређену активност у оквиру дате теме која се односи на израду модела	20

Кључни појмови садржаја: грађевинарство, пољопривреда, саобраћај, техничка документација, енергетика, предузимљивост и иницијатива

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења технике и технологије захтева разноврстан методички приступ с обзиром на различитост функција и карактера појединих делова програмских садржаја, као и психофизичке могућности ученика. За успешно остваривање програма, односно циља учења, потребно је организовати наставу у складу са следећим захтевима: – уводити ученике у свет технике и савремене технологије на занимљив и атрактиван начин, чиме се подстиче њихово интересовање за техничко стваралаштво; – омогућити ученицима да исказују властите креативне способности, да траже и налазе сопствена техничка решења и да се доказују у раду; – систематизовано излагати ученике проблемским ситуацијама – расподела комплексних задатака на низ једноставнијих захтева, идентификовање елемента који ученик мора узети у разматрање приликом решавања проблемских ситуација, као и подстицање ученика на коришћење различитих когнитивних процеса као што су индуктивно и дедуктивно закључивање, поређење, класификација, предвиђање резултата, трансфер знања од познатог на непознато; – обезбедити услове да ученици на најефикаснији начин стичу трајна и применљива научно-технолошка знања и да се навикавају на правилну примену техничких средстава и технолошких поступака; – не инсистирати на запамћивању података, поготову мање значајних чињеница и теоријских садржаја који немају директну примену у свакодневном животу; – ради што успешније корелације одговарајућих садржаја, усклађивања терминологије, научног осмишљавања садржаја и рационалног стицања знања, умења и навика, неопходна је стална сарадња са наставницима информатике и рачунарства, физике, математике, хемије, биологије и ликовне културе. у циљу развоја међупредметних компетенција; – приликом конкретизације појединих садржаја, нарочито упознавања нових и савремених технологија, у обзир узимати специфичности средине и усклађивати их са њеним потребама. С обзиром да је настава технике и технологије теоријско-практичног карактера, часове треба остваривати са одељењем подељеним на групе, односно са највише 20 ученика. Програм наставне и учења треба остваривати на спојеним часовима. Животно и радно окружење У области животно и радно окружење обрађују се садржаји који се односе на грађевинарство као грану технике. Уз помоћ медија потребно је, у најкраћим цртама, приказати историјски развој грађевинарства и повезати га са побољшањем услова живљења (по могућству интерактивно). Потребно је нагласити значај урбанизма и просторног планирања (на основу посматрања планова, макета, слика насеља, треба објаснити значај околине стана са хигијенског и естетског становишта). Препорука је да се користите рачунарске мапе за одређивање положаја грађевинских објеката у односу на околину. Путем посматрања и анализе примера, навести ученике да анализирају и закључују како се култура становања разликује у зависности од врста насеља (рурално и урбано насеље) и стамбених објеката, које су карактеристике и посебности, као и како се одређује распоред просторија у стану са аспекта функционалности, удобности и економичности. Потребно је упознати ученике са врстама и наменом кућних инсталација и правилном употребом. Препорука је да се обезбеде услови за ситуационо учење нпр. кроз компјутерску симулацију. Препоручени број часова је 6. Саобраћај У односу на програм петог разреда, у области саобраћаја садржај је проширен и односи се на саобраћајне објекте, њихову намену, функционисање и организацију саобраћаја. Посебно обратити пажњу да безбедност учесника у саобраћају зависи и од прописне инфраструктуре (опреме пута, обележавања и сигнализација, квалитет израде саобраћајних објеката) као и прилагођавања постојећим условима (брзина). Препорука је да се кроз примере симулације, а који су доступни на Интернету, ученици уведу у ситуацију да препознају сигурносне ризике и предвиде опасне ситуације у саобраћају. Уз помоћ мултимедијалних примера објаснити како се управља саобраћајем коришћењем ИКТ и колико такво управљање утиче на безбедност путника и робе. Са аспекта безбедности учесника у саобраћају обратити пажњу на учешће пешака и возача бицикла у јавном саобраћају. За реализацију ових садржаја користити мултимедије као и саобраћајне полигоне практичног понашања у саобраћају у оквиру школе. Препоручује се да се, уколико школа нема просторне могућности за израду саобраћајног полигона, користе дворишта, шири ходници или фискултурне сале ради остваривања овог исхода. Препоручени број часова је 8. Техничка и дигитална писменост У овом делу програма ученици развијају нове интегрисане модалитете техничке и дигиталне писмености. На почетку реализације области укратко поновити која су знања и вештине из техничког цртања ученици усвојили у претходном разреду. Ученике треба оспособити за рад у рачунарској апликацији за техничко цртање примереној њиховом узрасту и потребама. Објаснити правила и симболе који

се користе у техничком цртању у области грађевинарства. Приликом израде техничких цртежа на папиру и помоћу рачунара препоручује се индивидуални облик рада. Ученици треба да развијају вештине визуелног опажања и разумевања релацијских односа између објеката и предмета, стога је примерено задати им да скицирају просторни изглед одређеног грађевинског објекта који им је познат. Представити могућности и рад са једноставним рачунарским апликацијама за 3D приказ грађевинских објеката. Ученицима објаснити појам пресека коришћењем наставних помагала и рачунарске симулације. Упознати ученике са радом у рачунарској апликацији за унутрашње уређење стана наглашавајући функционалност и естетску вредност решења. Како би ученици функционализовали стечена знања предвидите мини-пројекат на тему израде скице хоризонталног и вертикалног пресека стана у коме ученици живе и уређење стана према истим. Скица може бити израђена на папиру или помоћу рачунара. Ученици своја решења скице грађевинског објекта и унутрашњег уређења стана самостално представљају током редовне наставе. У оквиру ових активности предвидети коришћење дигиталних презентација које су ученици израдили. Акценат треба да буде на дизајну мултимедијалних елемената презентације, начину представљања решења (ток презентације) и развоју вештине комуникације (контакт са публиком), а не на техници израде презентације. У оквиру ове активности потребно је обезбедити простор за дискусију и давање вршњачке повратне информације на основу успостављених критеријума. Препоручени број часова је 18. Ресурси и производња Ово је сложена наставна област јер се у оквиру ње изучавају грађевинарство, пољопривреда, енергетика и екологија надовезује се на знања које су ученици стекли о ресурсима у петом разреду. На почетку рада на овој области упознати ученике, на нивоу обавештености, са основном поделом грађевинских материјала (према пореклу и намени). Врсте, начин производње, основне карактеристике грађевинских материјала и њихову примену објаснити на елементарном нивоу, без улажења у детаље. Препоручљиво је ученицима показати угледне примере појединих грађевинских материјала или своје предавање поткрепити сликама, перспективама или мултимедијом. Упознати ученике са конструктивним елементима грађевинског објекта (темељ, зидови, међуспратна конструкција, степенице и кров) уз међусобно функционално повезивање и начине изградње. Направити везу између конструктивних делова грађевинског објекта и материјала за њихову изградњу. Уз помоћ мултимедије или слика упознати ученике са врстама грађевинских објеката у оквиру нискоградње, високоградње и хидроградње. Тежиште овог дела теме ставити на изградњи стамбених грађевинских објеката у оквиру класичног (традиционалног) и савременог начина изградње. У оквиру овог дела области ученици треба да повежу делове конструкције и начине градње грађевинског објекта са њиховом наменом. Савремени начин изградње све више потискује традиционални начин изградње помоћу ручних алата и предност даје савременим грађевинским машинама уз помоћ којих се убрзава и побољшава квалитет изградње. У том смислу оспособити ученике да препознају и повезују алате и машине са врстама грађевинских радова (основна подела грађевинских машина и алата и њихове најважније карактеристике). Тежиште дела теме, у вези енергетике, је на рационалној потрошњи енергије за загревање стана/куће. Указати на значај планирања избора материјала за изградњу грађевинског објекта и његове изолације још током пројектовања, са аспекта рационалне потрошње енергије и уштеде топлотне енергије. Повезати значај извођења топлотне изолације са уштедом енергије. Упознати ученике са врстама грејања у кући/стану. Кроз разговор са ученицима и уз изношење различитих примера из живота, ученике упутити на правилно и безбедно коришћење уређаја за загревање и климатизацију простора у кући/стану, а све са циљем рационалне потрошње енергије. Посебно нагласити значај великих могућности коришћења обновљивих и алтернативних извора енергије за загревање стана/куће. За реализацију овог дела наставне теме користити мултимедију и разне узорке изолационих материјала. У другом делу ове области, ученике упознати са организацијом рада у пољопривредној производњи и најважнијим машинама и уређајима које су неопходне за нормално одвијање производње. Кроз разне илустрације модела или мултимедију, оспособити ученике да препознају основне процесе пољопривредне производње са посебним освртом на производњу хране. Савремена пољопривредна производња не би могла да се замисли без савремених машина и уређаја. Уз помоћ слика, мултимедије или макета ученицима треба представити најважније машине у пољопривреди са њиховим најбитнијим карактеристикама. Истакнути значај рециклаже материјала и заштите животне средине у грађевинарству и пољопривреди. Организовати активне методе рада и учења (рад у малим групама) при чему ће ученицима бити омогућено да разумеју успостављање везе између квалитета животне средине и квалитета свог живота. Могуће је организовати нпр. интерни конкурс за предлог пројекта/активности којим би ученици приказали да разумеју које активности подстичу одрживост (нпр. штедња воде и енергије, разврставање отпада, рециклажа) као и да ли повезују значај тих активности са својим будућим животом, животом заједнице као и животом будућих генерација. На крају ове области ученике поступно увести у свет практичног стваралаштва. Кроз практичан рад ученици стечена теоријска знања претварају у функционална, развијајући алгоритамски начин размишљања од идеје до

реализације. Њихов стваралачки рад треба да се заснива на изради модела грађевинске или пољопривредне машине, уређаја или модела који користи обновљиве изворе енергије, уз обавезну примену мера заштите на раду. Препоручени број часова је 20. Конструкторско моделовање У овом делу програма ученици реализују заједничке пројекте примењујући претходно стечена знања и вештине што даје простора за креативну слободу, индивидуализацију наставе и диференцијацију према способностима, полу и интересовањима ученика, могућностима школе и потребама животне средине. За остваривање исхода у овој области потребно је поступно уводити ученике у алгоритме конструкторског моделовања при изради сопственог пројекта, креирању планске документације (листа материјала, неопходан прибор и алат, редослед операција, процена трошкова) до извршавања радних операција, графичког представљања замисли и процене и вредновања. Ученике треба упознати са могућношћу да се сами опредељују за одређену активност у оквиру дате теме која се односи на израду модела разних машина и уређаја у грађевинарству, израду макете грађевинског објекта или стана на основу плана и предлог за његово уређење као и моделовање машина и уређаја у пољопривредној производњи. Потребно је да ученици користе податке из различитих извора, самостално проналазе информације о условима, потребама и начину реализације макете/модела користећи ИКТ, израђују макету/модел, поштујући принципе економичног искоришћења материјала и рационалног одабира алата и машина примењујући процедуре у складу са принципима безбедности на раду. Реализацијом својих пројеката откривају и решавају једноставне техничке и технолошке проблеме, сазнавајући примену природних законитости у пракси. На тај начин ученици формирају свест о томе како се применом технике и технологије мења свет у коме живе. Уочавају како техника утиче позитивно на околину, а како се, понекад нарушава природни склад и како се могу смањити штетни утицаји на природно окружење и развијање еколошке свести. У пројекат се може укључити и више ученика уколико је рад сложенији, односно ако се ученици за такав вид сарадње одлуче. Ученици учествују у успостављању критеријума за вредновање, процењују свој рад и рад других и предлажу унапређење постојеће макете/модела. На избор активности, може утицати и опремљеност кабинета алатом и материјалом. У свим сегментима наставе у овој области, код ученика треба развијати предузетнички дух. Препоручени број часова је 20.

Предмет:	ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА				
Разред:	ШЕСТИ				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	(„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020 и 8/2020, 5/2021,17/2021,16/2022,13/2023 и 14/2023)				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења технике и технологије је да ученик развије техничкотехнолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно.	-Животно и радно окружење	Значај и развој грађевинарства. Просторно и урбанистичко планирање. Култура становања Култура становања Саобраћајни системи. Саобраћајни објекти. Управљање саобраћајном Сигнализацијом Приказ грађевинских објеката и техничко цртање у грађевинарству. Техничко цртање помоћу рачуИзрада техничке документацијенара.	повеже развој грађевинарства и значај урбанизма у побољшању услова живљења; - анализира карактеристике савремене културе становања; - повезује коришћење информационих технологија у саобраћајним објектима са управљањем и безбедношћу путника и робе; скицира просторни изглед грађевинског објекта; - чита и црта грађевински технички цртеж	Уз помоћ медија потребно је, у најкраћим цртама, приказати историјски развој грађевинарства и повезати га са побољшањем услова живљења (по могућству интерактивно)..	6
	-Саобраћај			За реализацију ових садржаја користити мултимедије као и саобраћајне полигоне практичног понашања у саобраћају у оквиру школе	8
	-Техничка и дигитална писменост			-Акценат треба да буде на дизајну мултимедијалних елемената презентације, начину представљања решења .	18
	Ресурси и производња			Ученике треба упознати са могућношћу да се сами опредељују за одређену активност у оквиру дате теме која се односи на израду модела	20
	-Конструкторско моделовање				

Кључни појмови садржаја: обрада текста, табела, слајд презентације, интернет сервиси, безбедност на интернету, текстуални програмски језик

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења информатике и рачунарства, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по спиралном моделу и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су јасни и прецизни искази о томе шта ученик зна, да уради и вредносно процени по завршетку процеса учења. Наставни програм предмета информатика и рачунарство се састоји из три тематске целине: Информационо-комуникационе технологије (скр. ИКТ), Дигитална писменост и Рачунарство. Да би сви ученици остварили предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и према њима планира и прилагођава наставне активности. Наставник треба да осмисли активности тако да укључују практичан рад уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и са другим предметима. Пожељно је да планиране активности ученика на часу прати сажето и јасно упутство за реализацију задатка, уз евентуалну претходну демонстрацију поступка од стране наставника. Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност – кроз дискусију са ученицима одабирати адекватне алате, концепте и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, аналитичност, истрајност, самосталност у раду, али и спремност на сарадњу и одговоран приступ тимском раду. Достижање дефинисаних исхода може се остварити уз одређени степен слободе наставника како у избору метода рада, програмских алата и технологија (рачунар, дигитални уређај...), тако и у редоследу и динамици реализације елемената различитих тематских области. На интернету и у литератури се могу се наћи примери добре праксе које, уз прилагођавање условима рада и поштовање ауторских права, треба користити у настави и учењу. С обзиром на то да је настава овог предмета теоријско-практичног карактера часове треба остваривати са одељењем подељеним на групе, односно са највише 20 ученика. Програм наставне и учења треба остваривати на спојеним часовима. Подсетити ученике на значај поштовања правила која важе у кабинету и у раду са рачунарима и опремом, кроз демонстрацију и личну активност ученика (правилно укључивање, пријављивање, коришћење, одјављивање и искључивање рачунара). Наставницима се препоручује да у току шестог разреда, ради развијања међупредметних компетенција и остваривања корелације са другим предметима, реализују са ученицима најмање два пројектна задатка који обухватају теме и из других предмета. Време реализације пројектних задатака (једног из области ИКТ и Дигитална писменост и другог из области Рачунарство) одређује наставник у договору са ученицима и са наставницима других предмета, који обухватају област изабране теме. При избору тема, понудити неколико пројектних тема и омогућити тимовима ученика да одаберу ону која највише одговара њиховим интересовањима. Информационо-комуникационе технологије Поновити и дискутовати са ученицима врсте дигиталних уређаја, као и намену програма које су користили у петом разреду. Ученици би требало да знају да наведу и препознају из којих се компоненти састоји стони и/или преносни рачунар и укратко опишу основну улогу сваке од њих. Оспособити ученике за рад у програму за управљање документима на рачунару (који је део оперативног система рачунара), проналажење, копирање/пренос докумената са екстерних уређаја и меморија. Представити функције стандардних дијалога за читавање, снимање и проналажење датотека. Наставник бира корисничке програме (комерцијалне или слободне) које ће ученици користити. Програми за цртање, обраду текста, израду мултимедијалних презентација, снимање звука и видео-записа, репродукцију звука и видео материјала могу бити инсталирани локално на рачунару или у “облаку” тј. могу се користити преко интернета. При раду са текстом фокусирати се на креирање и формирање докумената из стварног живота који могу бити блиски ученицима овог узраста (нпр. писмо другу или другарици, кратак семинарски рад из биологије, распоред часова, списак ствари које треба понети на екскурзију). Све кораке у раду са програмом за обраду текста реализовати и у инсталираној верзији програма за обраду текста и на некој од бесплатних сарадничких

платформи и мотивисати ученике да сарађују током креирања заједничких докумената. Најпре обновити рад са основним алатима за уређивање и обликовање текста (унос текста, додавање, брисање, копирање, селектовање, поравнање, промена фонта, боје, величине слова, уметање слика, ...). Наглашавати потребу одабира одговарајућег писма одабиром тастатурног распореда за наше говорно подручје (ћирилица, латиница...) и инсистирати на примени језичког и дигиталног правописа. Усвојене вештине је неопходно увежбавати са ученицима, да би што ефикасније вршили основне операције са текстом коришћењем само тастатуре (да се крећу кроз текст карактер по карактер, реч по реч, пасус по пасус, да користе тастере Home и End, да селекују текст помоћу тастера Shift и тастера за кретање кроз текст, користе пречице за копирање, исецање, лепљење и сл.). Нагласити да се исте технике за рад са чистим текстом користе у великом броју разнородних програма (едиторима текста, текст-процесорима, клијентима електронске поште итд.). Активности ученика усмерити на могућности одабраног текст-процесора, подешавање радног окружења, врсте приказа које су погодније у зависности од тога да ли се уноси текст, исправљају грешке у тексту или врши преглед документа пре штампања и сл. Оспособити ученике да подешавају радно окружење изабраног текстпроцесора, подешавају димензије и маргине странице, уносе текст ћириличким и латиничким писмом, сачувају унети текст, отварају постојећи текстуални документ, затварају активни документ, врше основно форматирање текста (својства пасуса, карактера итд.). Објаснити појам логичке структуре документа и приказати како се у документу могу експлицитно означити наслови, поднаслови и пасуси коришћењем уграђених стилова Наслов 1, Наслов 2 и Текст (прилагођавање постојећих и креирање нових стилова је напреднија тема која ће бити обрађивана у старијим разредима). Навести елементе који се могу уметнути у текстуални документ (слике, графички облици, табеле, симболи...). Указати на сврху уметања таквих елемената наводећи једноставне примере и повезати технику уметања ових елемената са уметањем слика које су вршили у петом разреду. Посебну пажњу посветити табелама. Изабрати једноставне примере (распоред часова, календар и сл.) помоћу којих се уводе елементи табеле: ћелија, ред и колона. Представити алате за рад са табелама који су доступни у програму за обраду текста. Вежбати њихово додавање, брисање, селекцију, применити шаблоне за дизајн и сл. Оспособити ученике да уметну табелу у текстуални документ, уносе и уређују садржаје табела, форматирају табелу. Особити ученике да прегледају текстуални документ пре штампања, подесе параметре за штампу и, ако постоје услови, одштапају документ. У оквиру уређивања дигиталне слике/цртежа оспособити ученике да поред основних алата изабраног програма (селектовање, копирање, лепљење, промену величине слике, додавање и брисање облика, одсецање дела слике, чување у жељеној величини и квалитету слике, затварање, проналажење и сл.) користе и напредне алате за припрему слике за уметање у текстуални документ и мултимедијалну презентацију (нпр. алати за зумирање, унос текста, употребу четкице, гумице, додавање сенке, додавање тродимензионалних ефеката). Снимање звука и видео-записа сходно могућностима започети демонстрацијом употребе уређаја: камера, микрофон, звучници, мобилни телефони, односно других расположивих уређаја који обављају предвиђене функције. Поред основних техника у процесу снимања (покрени, заустави, сачувај, обриши) и репродукције (покрени, паузирај, заустави, пусти од почетка, подеси јачину звука) обучити ученике да одговарајућим алатом модификују видео запис (скраћивање). У вежби чувања аудио/видео записа скренути пажњу на различите типове датотека у конкретном програму (нпр. mp3, mp4, avi, midi...). Пре обраде теме израде слајд-презентација подсетити ученике на основна правила визуелизације и презентовања, а при реализацији наставе стално указивати на најчешће грешке (сувише текста, велики број слајдова, различити фонтови и сл.). При изради мултимедијалних презентација демонстрирати примену основних алата за уређивање и обликовање садржаја у изабраном програму. Поред алата за уређивање и обликовање текста и слика, представити алате за рад са уметнутим елементима проширујући примену на рад са табелама, графичким објектима, видео и аудио записима (користити претходно креиране звучне и видео записе, прилагодити тип датотеке изабраном програму – представити ученицима неки од расположивих програма за конверзију формата датотека). Оспособити ученике да подесе радно окружење, бирају одговарајући поглед на презентацију, креирају слајдове, уносе текст и друге објекте (слике, табеле, графиконе) и доследно их форматирају (користећи мастер слајд). Теме треба да буду смислене и релевантне за ученике, најбоље је да се користе

презентације у којима се обрађују теме из наставе, како информатике и рачунарства, тако и других предмета. Ученици неке презентације могу да креирају и у склопу домаћих задатака, а на часу је могуће анализирати презентације направљене код куће. Кроз разговор са ученицима дефинисати појам добре презентације и демонстрирати начине представљања. Нагласити да презентације треба да буду једино у функцији садржаја, избегавати анимације „по сваку цену” које оптерећују презентацију. Препоручени број часова је 10. Дигитална писменост Представити појам и врсте рачунарских мрежа и увести основне појмове и терминологију из ове области (сервер, клијент, локалне мреже, мреже широког распона, глобална мрежа – Интернет). Подсетити ученике на правила коришћења ИКТ уређаја на одговоран и сигуран начин, сада у мрежном окружењу. Представити ученицима основне интернет сервисе: сервис електронске поште, www као јавни информациони сервис, дискусионе групе и сервисе за претраживање интернета. Објаснити чему ти сервиси служе, упознати их са планом коришћења ових сервиса. Представити веб као најпознатији интернет сервис. Објаснити да веб функционише тако што су корисницима потребне услуге и њима их пружају уређаји специјализовани за то (сервери). У свакој комуникацији морају да постоје правила, односно протоколи (HTTP и HTTPS) као и правилно навођење и коришћење адреса (домена и УРЛ са једне и IP и MAC адреса са друге стране). Објаснити структуру УРЛ адресе и значење појединих домена edu.rs, gov.rs, .com... Упутити ученике на веб сајт (нпр. <http://www.mojaipadresa.info/>) путем кога могу да пронађу информације о IP-адреси сајта, као и уређаја који је употребљен за претрагу. Нагласити значај дигиталног трага који посетилац оставља приликом посете неком сајту. Напредне технике претраге у изабраном претраживачу представити на унапред припремљеном скупу веб-страница (претрага према веб адреси сајта), кроз дискусију и практичан рад на вредновању интернет извора (публика којој је сајт намењен, аутор, тачност/прецизност, објективност, актуелност и интернет адреса) подстицати развој критичког мишљења ученика. Код преузимања било ког садржаја са интернета важно је подсетити ученике на поступке преузимања и чувања на жељеној локацији, као и на етичка и правна питања приступа садржајима (лиценце), заштите од нежељених програма, као и на правила понашања на интернету (енг. netiquette). Подсетити ученике на значај поштовања ауторских права и сврху CC (Creative Commons) лиценци. Представити начин лиценцирања сопственог ауторског дела комбинацијом расположивих симбола, на адреси <https://creativecommons.org/share-your-work/> . Нагласити да се приликом посете сајтовима, као и приликом преузимања садржаја, дигитални уређај који користимо је изложен процедурама којима се прикупљају подаци за које корисник не зна у коју ће сврху бити употребљени (IP адреса, локација), а уређај може бити изложен дејству нежељених програма (вируси, шпијунски програми). У ту сврху је потребно применити расположиве мере заштите. Посебну пажњу посветити питањима дигиталног насиља (приликом обраде или кроз пројектни задатак пожељно је спровести са ученицима истраживање на тему дигиталног насиља, применом онлајн упитника, радионица или квиза, какви се могу наћи, на пример, на адреси <http://www.mpn.gov.rs/grupa-za-prevencijunasilja/>, у приручнику Дигитално насиље – превенција и реаговање). Набројати и описати најчешће видове дигиталног насиља (како се дигитални уређаји и сервиси користе као оруђа дигиталног насиља: социјалне мреже, СМС и телефонски позиви, сликовне поруке и видео материјали и др.), како препознати облике дигиталног насиља, посебно вршњачког насиља. Дискутовати ситуације када се неко насиље врши у стварном свету и преноси у дигитални свет, који су најчешћи примери, како исправно реаговати у конкретним ситуацијама, коме се обратити, које поступке је могуће примењивати и која правила понашања установити за безбедно представљање на мрежи. Упознати ученике са неким од начина за препознавање и пријаву дигиталног насиља: СОС телефон и онлајн форма за пријаву насиља, као и сајтови који су посвећени пројектима владе у борби против дигиталног насиља. Представити предности употребе веб сервиса на примеру алата за креирање онлајн упитника, који не би садржао више од три питања различитог типа. Нагласити значај онлајн упитника као корисног алата за прикупљање података у истраживањима, анкетама, квизовима или тестовима. Наставник креира онлајн упитник на свом налогу на диску, објављује га на школском сајту и ученицима поставља као задатак да на својим радним јединицама попуне упитник. Показати ученицима како изгледа табела са свим њиховим одговорима. Преузети табелу и без удубљивања у њену структуру показати како за свако питање изгледа колона са њиховим одговорима. Урадити попуну упитника два пута, први пут

допустити ученицима да се представе са својим измишљеним именима и други пут, нагласити ученицима да попуне своја права имена. Упоредити, заједно са ученицима, одговоре за иста питања у једном и другом случају. За утврђивање и појашњавање ове теме организовати квизове или радионице (на теме безбедно-небезбедно, пожељно-непожељно понашање на интернету) као и симулације небезбедних ситуација са акцентом на то како је пожељно реаговати у датим ситуацијама (кроз играње улога и сл.). Једна од активности за ученике, ради повезивања знања, може бити израда текстуалних докумената или мултимедијалних презентација на тему: Моја правила понашања на интернету, Пет најважнијих правила за безбедан интернет, Како да интернет постане сигурнији за децу, и сл. Кроз креирање ових докумената увежбавати сараднички рад и коришћење бесплатних онлајн платформи. Препоручени број часова је 4.

Пројектни задатак из области ИКТ и Дигитална писменост При реализацији тематске целине нагласак је на разradi пројектног задатка – од израде плана до представљања решења. Наставник планира фазе пројектног задатка у складу са временом, сложености теме, расположивим ресурсима (знања, вештине и ставови које су ученици усвојили након тематских целина ИКТ и Дигитална писменост, техничке опремљености школе и других релевантних фактора). Ученици заједно са наставником пролазе кроз све фазе рада на пројектном задатку, при чему наставник наглашава сваки корак, објашњава, иницира дискусију и предлаже решења. При представљању фаза пројекта може послужити следећи пример: Фаза 1: представљање тема, формирање група и одабир теме; Фаза 2: Одабир материјала и средстава, разматрање додатне подршке предметног наставника у зависности од теме; Фаза 3: Планирање времена и избор стратегије за решавање задатка у складу са роком за предају рада; Фаза 4: Прикупљање и проучавање материјала, израда задатка и припрема за излагање; Фаза 5: Представљање резултата пројектног задатка, дискусија и процена/самопроцена урађеног (наставник модулира, обезбеђује услове за што успешније излагање, усмерава дискусију и врши евалуацију урађеног са јасном повратном информацијом). Пројектни задаци се баве реалним темама из школског или свакодневног живота. За предвиђени број часова ове тематске целине и са добро испланираним активностима може се очекивати да ученици успешно израде и представе решење пројектног задатка. Акценат је на подстицању иницијативе и креативности, успостављању сарадничких и вредносних ставова код ученика. Циљ је развијање и неговање: поступности, повезивања и изградње сопствених стратегија учења, вршњачког учења, вредновања и самовредновања постигнућа. Пројектни задаци подразумевају корелацију и сарадњу са наставницима осталих предмета, која се може остварити на оваквим и сличним примерима: – израда упутства или tutorијала са табеларним представљањем података – израда упитника на тему дигиталног насиља. Спровести са ученицима истраживање на тему дигиталног насиља, а резултате спроведеног истраживања користити приликом представљања пројектног задатка (пожељно је да наставник користи онлајн упитник приликом прикупљања података, за које би ученици приредили питања). Ученици се могу поделити у групе сходно фази истраживања: група која осмишљава питања, група која анализира прикупљене податке, представља резултате истраживања и група која израђује упутства заштите од дигиталног насиља. Додатна мотивација за ученике може бити избор најбољих радова за: школски часопис, сајт школе, огласну таблу (одељење гласа – вредновање, самовредновање) а да остале радове постављају на пано у кабинету информатике и рачунарства... Дobar пример сумирања научених поступака је израда пратеће документације у виду фајлова различитог типа, као што су текстуални фајлови, слике, видео материјали и сл. Препоручени број часова је 4.

Рачунарство Представити концепт текстуалних програмских језика, укратко, потом изабраног програмског језика, као и неке основне сличности и разлике у односу на визуелни програмски језик који су ученици користили у петом разреду. Укратко представити едитор изабраног текстуалног програмског језика и значај поштовања основних правила приликом писања наредби. Направити везу између наредби које записујемо текстом и очекиваног дејства те наредбе, на једноставном примеру, као и везу између корака алгоритма и одговарајуће наредбе. Реализацију теме започети приказом израде задатака израчунавањем, применом операција: сабирања, одузимања, множења и (реалног) дељења. Пожељно је бирати задатке који имају реалну примену у стварном животу из области блиских ученицима (спорт, мода), било у другим наставним предметима (математика, физика, биологија, историја, географија и слично). Увести појам израза у програмском језику и његових саставних елемената (бројевних константи, променљивих и

аритметичких оператора, уз пратећи појам типа). Увести променљиве као појам за именовање улазних података и међурезултата израчунавања као и механизам за учитавање вредности улазних података и испис резултата. Променљиве у почетку третирају на исти начин као у математици и не мењати вредности једном додељеним променљивима (императивна додела, попут $i=i+1$, је нов концепт на који је потребно поново се вратити током обраде итеративних поступака). Ако је приликом уноса података неопходна конверзија читаног текста у број укратко је описати, а детаљно појашњење дати када се буде обрађивала тема рада са текстом. Обратити пажњу на то да се задаци који су у математици обично рађени над конкретним вредностима улазних података сада решавају над симболичким вредностима (у општим бројевима) и дати довољно времена ученицима да савладају ту промену. Увести посебно операције одређивања целобројног количника и остатка и показати могуће примене: конверзије метричких јединица (нпр. конверзија центиметара у метре и центиметре, конверзија времена из минута у сате и минуте, конверзија углова из секунди у степене, минуте и секунде, одређивање цифара двоцифреног броја и слично). Обратити пажњу на то да се на часовима математике не уводе функције за одређивање количника и остатка тако да од ученика не треба очекивати предзнање у овом домену. Поред израчунавања, још један незаобилазан елемент програмирања чине наредбе и контрола тока програма. Осим секвенцијалног ређања наредби једне иза друге, основу контроле тока чине гранање и понављање. Вежбање контроле тока програма може се веома лепо постићи цртањем уз помоћ покретања објекта који током кретања оставља траг на екрану и робота који у лавиринту има задатак да дође на одређено место, заобилазећи при том препреке и премештајући предмете. Ова два приступа су често део уводних курсева програмирања заснованих на блоковском програмирању (нпр. на `code.org`), а за њих постоји и директна подршка у неким програмским језицима и окружењима. Ученицима искорак у рачунарску графику обично бива занимљивији од писања програма који раде у чистом текстуалном режиму и стога има смисла током обраде теме контроле тока програма користити овакве библиотеке. У склопу обраде гранања потребно је приказати релацијске операторе (једнако, различито, мање, веће, мањеједнако, већеједнако) и писање релацијских израза који се јављају као услови у наредби гранања. Показати непотпуни (тзв. `if-then`) и потпуни (тзв. `if-then-else`) облик наредбе гранања. Приказати и логичке операторе (и, или, не) који се користе за изражавање сложенијих услова. На основном нивоу сасвим је довољно да ученици савладају гранање на основу елементарног услова (нпр. да у зависности од унете спољне температуре одреде да ли је довољно топло за купање) и евентуално да повежу два услова на одговарајући начин (нпр. да одреде да ли број припада неком интервалу поређењем са доњом и горњом границом интервала). Понављање започети најједноставнијим обликом у којем се тражи да се неки блок наредби понови одређени број пута (нпр. помери робота десет корака напред, десет пута испиши неки текст, четири пута помери корњачу напред и окрени је за 90 степени). Иако визуелни програмски језици често имају посебну наредбу за ово, у текстуалним програмским језицима се она обично реализује општијим наредбама (класичном петљом `for`). Кроз низ задатака ученицима скренути пажњу на измену вредности бројачке променљиве током трајања петље. Претходно, веома пажљиво, скренути пажњу ученицима на то да се вредности променљивих током трајања програма могу мењати (нпр. цена пре и после поскупљења се може чувати у једној променљивој), за разлику од математичког контекста на који су ученици навикли у којем су променљиве само имена вредности и не постоји могућност измене вредности једном уведене променљиве. Описати намену и начин употребе коментара као поруке приликом задавања улазних и излазних вредности за променљиве. Поред рада са бројевима у реалним програмима најчешћи је рад са текстуалним подацима. У већини савремених језика постоји посебан тип података за то (ниске тј. стрингови), опремљен великим бројем корисних библиотечких функција. Ученицима приказати како се формирају променљиве текстуалног типа, како се одређује дужина текста, како се врши конверзија између текста (који садржи низ цифара) и бројева, како се врши провера да ли текст садржи карактер, како се издваја део текста на датим позицијама и слично. Ако је директно подржан програмским језиком, илустровати и поредак између ниски (лексикографски, као у речнику). Представити концепт декомпоновања сложенијих проблема на једноставније потпроблеме у домену израчунавања кроз дефинисање и употребу помоћних функција. Одабрати пригодне, једноставне задатке, којима се илуструје употреба неких елементарних

библиотечких функција (нпр. растојање између два броја се може увести као апсолутна вредност њихове разлике, минимум и максимум више задатих вредности или других пригодних које се могу проналазити у библиотечким функцијама). Ученицима приказати и могућност дефинисања помоћних функција, али инсистирати само на изразито једноставним примерима (нпр. функција која израчунава обим правоугаоника). Од ученика, на овом нивоу, није могуће очекивати креирање сложенијих програма, па сходно томе, задатке прилагодити тако да горња граница дужине текста програма буде десетак линија. У првој фази ученици треба да разумеју како раде готови програми које наставник пише (да могу да предвиде резултат њиховог рада без извршавања програма), затим у наредној фази могу да допуњавају програме чији је основни костур дат и тек онда да самостално пишу програме од почетка до краја. Метода откривања и отклањања грешака у готовим програмима може се користити у свим поменутих фазама (на основном нивоу, то су једноставне синтаксичке грешке, а на напредном су озбиљнији семантички пропусти). У склопу додатне наставе и рада са заинтересованим ученицима препоручује се израда задатака донекле комплексније алгоритамске структуре и упознавање ученика са мало ширим фрагментом библиотеке одабраног програмског језика. Кроз задатке могуће је упознати ученике са сложенијим и угњежденим гранањем (на пример, одређивање агрегатног стања воде на основу температуре или оцене ученика на основу броја поена, упоређивање два датума на основу поређења година, затим месеца и на крају дана и слично). У склопу обраде петљи могуће је обрадити имплементације неколико основних алгоритама: одређивање збира, производа, броја елемената, минимума и максимума серије елемената, пресликавање и филтрирање серије (на пример, штампање таблице квадрата и корена, издвајање свих дана у којима је дневна температура била испод нуле), линеарна претрага серије елемената (провера да ли серија садржи елемент који задовољава одређено својство) и њихове комбинације. Да би ученици боље разумели ове алгоритме, могуће их је прво имплементирати на кратким серијама, без коришћења петље (на пример, имплементирати прво одређивање максимума пет бројева, па тек онда прећи на максимум n бројева). Ученицима је могуће приказати и алгоритме одређивања цифара у позиционом запису броја и формирања броја на основу датих цифара. У циљу једноставнијег решавања задатака, ученицима је могуће приказати напредније структуре података које савремени програмски језици подржавају: уређене парове и n -торке (на пример, пар географских координата), мапе тј. речнике (на пример, пресликавање имена ученика у број освојених поена, пресликавање имена града у пар његових географских координата) и слично. Такође, могуће је проширити скуп библиотечких функција које ученици могу да користе. Све појмове увести искључиво кроз примере употребе у смисленим задацима и избегавати приступ у коме се нови појмови уводе без јасне мотивације. Препоручени број часова је 15. Пројектни задатак из области Рачунарство Пројектна настава је комплексан приступ настави и учењу који најчешће користи методе као што су проблемска настава и учење засновано на истрази (питањима). Проблемска настава поставља пред ученике стварни проблем из живота који треба истражити и за који треба предложити могућа решења. Све врсте реалних животних проблема могу бити повод за проблемску наставу. Пронађена решења се могу тестирати и о њима се може расправљати. Истраживање можемо да дефинишемо као „потрагу за истином, информацијама или знањем”. Учење засновано на истраживању почиње постављањем питања, наставља са истраживањем и завршава се проналажењем решења, доношењем разумних закључака, одговарајућих одлука, или применом нових знања или вештина. Обе наставне методе се фокусирају на развијање вештина за решавања проблема, критичко мишљење и обраду информација. Оне дају најбоље резултате када су почетна питања/проблеми довољно отворени (одговор није могуће наћи једноставним укуцавањем у претраживач) и када ученици раде у малим тимовима или групама. Ове две методе су уско повезане и често се преклапају. Изузетно је важно имати на уму да у оба приступа нема нужно тачних и нетачних одговора. Свако решење може имати мане и врлине, а ученици морају да их анализирају и процењују. Наставни пројекат подразумева програмирање у текстуалном програмском језику или адаптацију унапред датог програма у циљу решавања пројектног задатка. Могуће теме наставног пројекта: – како да убедимо тинејџере да се здраво хране? (израда програма који нпр. нуди намирнице различитих група и, на основу одабраних, рачуна калоријску вредност...); – како би могао да изгледа најефикаснији бицикл на свету? (израда програма који прорачунава перформансе бицикла на основу нпр. различите величине точкова...); –

шта можемо да учинимо са школским отпадом? (израда програма који прорачунава нпр. зараду од продаје секундарних сировина...) – како би могли да редизајнирамо учионицу па да услови за учење буду бољи? (израда програма који прорачунава нпр. цене кречења различитим врстама материјала или цене различитог школског мобилијара...); – како да производимо здраву ужину за дефинисани буџет? (израда програма који прорачунава нпр. укупну цену успостављања пластеника са различитим биљним културама). Сви елементи пројектног задатка морају бити реални. Ученици треба да потраже цене одређених производа и/или услуга, дизајнирају једно или више решења и предвиде трошкове за свако од њих. Напомена: На првом часу, заједно са ученицима, формирати листу критеријума на основу којих ће се процењивати квалитет решења проблемских задатака. На овај начин, ученицима ће бити потпуно јасно шта квалитетно решење подразумева. Листа мора бити свеобухватна – не сме да се односи само на квалитет креираних програма, већ и на квалитет представљања и образлагања предложених решења (коришћењем научених техника рада у програмима за обраду текста, звучних и видео записа, програмима за израду презентација). Препоручени број часова је 3.

Предмет:	ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ				
Разред:	шести				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	"Сл. гласник РС – Просветни гласник", бр. 15/2018, 18/2018, 3/2019, 6/2020, 17/2021, 16/2022, 13/2023 и 14/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења физичког и здравственог васпитања је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.	-ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ -МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ -ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој покретљивости. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Техника штафетног трчања. Скок удаљ. Бацања кугле 2 кг. Истрајно трчање - припрема за крос. Скок увис (опкорачна Техника) Основна правила вежбања. Основна правила Кошарке и правила Рукомета. Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и	-примени комплексе простих и општеприпремних вежби у већем обиму и интензитету у самосталном вежбању; - разликује атлетске дисциплине; - развија своје моторичке способности применом вежбања из атлетике; - одржава равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела; - схвати вредност спортске гимнастике за сопствени развој; - изведе елементе кошаркашке технике; - примени препоручени дневни ритам рада, исхране и одмора; - користи здраве намирнице у	- Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјалнотехничким условима за рад; - подстицање ученика на самостално вежбање; - учвршћивање правилног држања тела -Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања, примењујући основне дидактичко-методичке принципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода. -Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у физичком и здравственом васпитању уз	Облици наставе: - теоријска настава (до 4 часа); - практична настава (68-72 часа).

		сопствене екипе). Чување и одржавање материјалних добара која се користе у вежбању. Уредно постављање и склањање справа и реквизита неопходних за вежбање. Облици насиља у физичком васпитању и спорту. "Ферплеј" (навијање, а).	исхрани; - користи само препоручене додатке исхрани; - примењује здравствено - хигијенске мере у вежбању	практичан рад и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика	

Укупан број часова: 72 часа + 54 часа обавезних физичких активности

Кључни појмови садржаја: физичко вежбање, плес, кошарка, здравље, васпитање.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА Концепција физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја. Циљ и исходи предмета се остварују кроз наставу физичког и здравственог васпитања (у трајању од 2 школска часа недељно) и обавезне физичке активности сваког ученика (у трајању од 1,5 школски час недељно). Програм шестог разреда базиран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из петог разреда. Настава физичког и здравственог васпитања усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или проширене садржаје у часовној, ванчасовној и ваншколској организацији рада. Где је неопходно, програмске садржаје потребно је реализовати према полу. Обавезни организациони облици рада: А. часови физичког и здравственог васпитања; А1. обавезне физичке активности ученика; Остали облици рада: Б. секције, В. недеља школског спорта, Г. активности у природи (кросеви, зимовање, летовање – камповање...), Д. школска и ваншколска такмичења Ђ. корективно-педагошки рад.

ОБАВЕЗНИ ОРГАНИЗАЦИОНИ ОБЛИЦИ РАДА А. Часови физичког и здравственог васпитања Наставне области: I. Физичке способности На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на: – развијање физичких способности које се континуирано реализује у уводном и припремном делу часа путем вежби обликовања. Део главне фазе часа може се користити за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад; – подстицање ученика на самостално вежбање; – учвршћивање правилног држања тела. Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника. Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања, (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016). II. Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања, примењујући основне дидактичко-методичке принципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода. Усвојена знања, умења и навике треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, рекреацији, свакодневним и специфичним животним ситуацијама. Стицање знања, умења и навика је континуирани процес индивидуалног напредовања ученика у складу са његовим психо-физичким способностима. Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, задају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе. Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду. У савршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд.). У раду са напреднијим ученицима реализују се препоручени садржаји или садржаји из наредних разреда. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за поједине спортове. III. Физичка и здравствена култура Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу. Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу. Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у физичком и здравственом васпитању уз практичан рад и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту;

развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика. Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд. А1. Обавезне физичке активности ученика Физичке активности ученика доприносе остваривању постављеног циља и исхода физичког и здравственог васпитања. Ове активности организују се у оквиру редовног распореда или према посебном распореду у складу са просторним могућностима школе и потребама ученика у трајању од 1,5 час недељно, реализацијом обавезних и препоручених садржаја. План рада ових активности је саставни је део планирања у физичком и здравственом васпитању. Школа се може одредити за један од понуђених начина организације ових активности на предлог Стручног већа. Начин организације ових активности је саставни део Школског програма и Годишњег плана рада школе. Начини организације рада обавезних физичких активности ученика: – Реализују се у трајању од 45 минута, једном у току недеље. У школама које имају одговарајуће материјалнотехничке и просторне услове, фонд од $\frac{1}{2}$ школског часа односно 22,5 минута, на недељном нивоу, може се реализовати тако што ће ученици сваке друге недеље имати још један час ових активности, или на други начин који предложи Стручно веће физичког и здравственог васпитања. Ради ефикаснијег рада и обухваћености свих ученика дозвољено је спајање два одељења истог разреда. Два наставника раде истовремено са два одељења. – Реализују се у трајању од 45 минута, једном у току недеље. Фонд од $\frac{1}{2}$ школског часа односно 22,5 минута, на недељном нивоу, реализује се кумулативно, једном у тромесечју, у укупном трајању од 6 школских часова односно 4,5 сати. – Стручно веће може предложити неки други начин организације ових активности, посебно уколико се школа определи да ове активности реализује изван школе (пливање, скијање, клизање, оријентиринг итд.). Програмски садржаји обавезних физичких активности Обавезни програмски садржаји ових активности су: – Кондиционо вежбање ученика у трајању од најмање 20 минута; – Рукомет/минирукомет. Напредни елементи технике, тактике и правила игре: 1. хватања котрљајућих лопти; 2. дриблинг – вежбе вођења са радом ногу (кроз ноге, поред и испред тела); вођење две лопте; 3. додавање лопте: додавање „дугим замахом” – чеони залет; додавање лопте изведеним начинима; додавања са изменом места; 4. шутирања на гол, бочни шут са отклоном, шутирање пивотмена, шут са крилне позиције; 5. финтирање: једнострука финта у „слабију страну”; 6. хватање лопте: хватање једном руком; 7. вежбе са два и три играча у нападу; 8. основни принципи колективне одбране; 9. техника игре голмана; 10. игра са применом правила. Препоручени програмски садржаји ових активности: – Обучавање и усавршавање елемената предвиђених проширеним наставним садржајима: 1. Атлетике; 2. Гимнастике; 3. Пlesa и ритмике; 4. Других активности предвиђених програмом. – Мали фудбал: 1. колективна игра у одбрани и нападу; 2. техника игре голмана; 3. игра уз примену правила. – Пливање; – Скијање; – Клизање; – Бадминтон; – Стони тенис; – Оријентиринг; – Друге активности по избору Стручног већа школе; – Активности од значаја за локалну заједницу.

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма. Б. Секције Формирају се према интересовању ученика. Наставник сачињава посебан програм узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрастне карактеристике и способности ученика. Уколико је неопходно, секције се могу формирати према полу ученика. Ученик се у сваком тренутку може укључити у рад секције. В. Недеља школског спорта Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта. Недеља школског спорта обухвата: – такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика; – културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...); – ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју”, последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.). План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће физичког и

здравственог васпитања у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе физичког и здравственог васпитања буду укључени у организацију ових активности.

Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање) Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи: – пролећни крос (дужину стазе одређује стручно веће); – зимовање: организује се за време зимског распуста (обука скијања, клизања, краћи излети са пешачењем или на санкама и др.); – летовање: организује се за време летњег распуста у трајању од најмање седам дана (логоровање, камповање и др.).

Д. Школска и ваншколска такмичења Школа организује и спроводи обавезна унутаршколска спортска такмичења, као интегрални део процеса физичког васпитања према плану стручног већа и то у: – спортској гимнастици (у зимском периоду); – атлетици (у пролећном периоду); – најмање једној спортској игри (у току године). Школа може планирати такмичења из других спортских грана или игара уколико за то постоје услови и интересовање ученика (плес, оријентиринг, бадминтон, између две или четири ватре, полигони итд.). Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у складу са наставним планом и програмом. Како би што већи број ученика био обухваћен системом такмичења, на ваншколским такмичењима један ученик може представљати школу само у једном спорту и једној дисциплини из гимнастике или атлетике током школске године.

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава Ове активности организују се са ученицима који имају: – потешкоће у савладавању градива; – смањене физичке способности; – лоше држање тела; – здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе. За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних обавезних програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности. Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева: – уочавање постуралних поремећаја; – саветовање ученика и родитеља; – организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно; – организовање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом. Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења. Ослобађање ученика од наставе физичког и здравственог васпитања Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара. Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са садржајима других предмета. Ученицима који су ослобођени практичног дела наставе треба пружити могућност да: – суде, воде статистику, региструју резултат или прате ниво активности ученика на часу или школском такмичењу; – направе едукативни постер или електронску презентацију, припреме репортажу са спортског догађаја; – прате и евидентирају активност ученика на часу уз помоћ наставника и на други начин помажу у организацији, часовних, ванчасовних и ваншколских активности. Исходи за ученике ослобођене од практичног дела наставе По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: – Наведе основна правила гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања; – Дефинише основна здравствено-хигијенска правила вежбања; – Презентује и анализира информације о физичком вежбању, спорту, здрављу, историји физичке културе, актуелним спортским подацима итд.; – Учествоје у организацији Недеље школског спорта и школских такмичења. Ученицима са инвалидитетом настава се прилагођава у складу са њиховим могућностима и врстом инвалидитета. Планирање васпитно-образовног рада Дефинисани исходи су основни и незаобилазан елемент процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током године.

Облици наставе: – теоријска настава (до 4 часа); – практична настава (68–72 часа). Теоријска настава Посебни теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију

наставе у просторима за вежбање или алтернативним објектима, као и први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују садржаји предвиђени темама Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање уз могући практичан рад у складу са условима. При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: садржај програма, претходна искуства ученика, садржаје других предмета (корелацију – међупредметне компетенције). Практична настава Број часова по темама планира се на основу процене наставника, материјално-техничких и просторних услова. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Оквирни број часова по темама: Атлетика (16); Гимнастика (16); Основе тимских и спортских игара: Кошарка; (16); Ритмика и плес (4); Пливање (12); Полигони (6–8); Тестирање и мерење (6–8). Програм физичког и здравственог васпитања остварује се реализацијом основних и проширених садржаја. Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове. Проширени садржаји су они који се бирају и реализују у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали обавезне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутог исхода, потребе ученика и услове за рад. Физичке способности При планирању кондиционог вежбања у главној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обучавање и увежбавање (обраду и утврђивање) конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући и интервални метод, кружни тренинг и др.) прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, доzirати вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и оптимализације интензитета рада. Акценат се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније супротставља последицама хипокинезије. Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика.

1. Развој снаге – без и са реквизитима, – на справама и уз помоћ справа.
2. Развој покретљивости – без и са реквизитима, – уз коришћење справа, – у помоћ сувежбача.
3. Развој аеробне издржљивости – истрајно и интервално трчање, – вежбање уз музику – аеробик, – тимске и спортске игре, – други модели вежбања.
4. Развој координације – извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима (кретање екстремитетима у две равни).
5. Развој брзине и експлозивне снаге – једноставне и сложене кретне структуре изводити максималним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.), – штафетне игре, – извођење вежби различитом максималном брзином (бацања, скокови, акробатика, шутирања, ударци кроз атлетику, гимнастику, тимске и спортске игре).

За ученике који из здравствених разлога изводе посебно одабране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање, а за оне са којима се програм реализује по индивидуалном образовном програму неопходно је обезбедити одговарајуће услове, узимајући у обзир њихове могућности. Моторичке вештине, спортови и спортске дисциплине

1. Атлетика Препорука је да се садржаји атлетике реализују у јесењем и пролећном периоду, у складу са условима. Основни садржаји Техника штафетног трчања (начини измене палице и др.); Скок удаљ, основни елементи технике „увинуће” – реализовати кроз фазе (предвежбе); Скок увис опкорачном техником, техника скока увис кроз фазе (залет, отскок, прелазак летвице и доскок). Обучавање технике врши се у целини а по потреби рапчлањивањем на фазе; Бацања кугле 2 kg – бочна техника; Бацање „вортекс-а” у даљ; Проширени садржаји: Тробој – кроз одељенско такмичење применити три дисциплине које су ученици савладали (трчање, бацања и скокови).
2. Спортска гимнастика Препорука је да се садржаји реализују у оба полугодишта са одређеним бројем часова. Основни садржаји Ученике је неопходно поделити у радне групе према полу и према нивоу усвојености елемената из претходних разреда и способностима. Са ученицима који нису савладали поједине вежбе из програма до шестог разреда потребне су предвежбе и вежбе којима се то надокнађује. Усвојени елементи из петог разреда надограђују се новим вежбовним садржајима предвиђеним овим програмом. Поставити више радних места. На сваком часу увести нови задатак уз понављање претходних. Док једна група обрађује нови садржај, остале групе понављају

усвојене садржаје где је могуће чување и помагање од стране ученика.Промена радих места врши се након одређеног броја понављања.Нпр. група које није прошла неки задатак на часу исти ће реализовати на следећем часу.Ученику који не може да изведе задату вежбу даје се лакши задатак.Након неколико обрађених наставних јединица наставне теме, планом предвидети садржаје других наставних тема (спортска или тимска игра и др.) у циљу интензификације наставе.Гимнастички полигон осмислити према степену усвојености обрађених садржаја и претходних знања. Вежбе на тлу (ученице и ученици): повезана два колута напред, колут назад, став о плећима – „свећа”; колут напред летећи; став на глави уз помоћ, став на шакама уз помоћ; прамет упором странце „звезда”. Састав на тлу комбинован од елемената из петог и шестог разреда. Прескок (ученице и ученици): разношка, згрчка (до 120 cm). Вежбе у упору: – дохватно вратило (ученици) или двовисински разбој – нижа притка (ученице) – вис завесом о потколелу, наупор јашући и саскок одношка; – паралелни разбој (ученици) – наскок у упор; њихање и предњихом сед разножно пред рукама; сасед и њихање; њихање и зањихом саскок. Састав од научених елемената. Вежбе реализовати уз помоћ наставника; – двовисински разбој (ученице); – наскок из места или залета у упор предњи, премак једном ногом у сед јашући, премак другом ногом у упор стражњи и саскок уз помоћ. Вежбе у вису: доскочно вратило (ученици) њихање са повећаном амплитудом и саскок у зањиху; кругови (ученици и ученице) љуљање на круговима мањом амплитудом и саскоци уз помоћ наставника; двовисински разбој или нека друга справа за вежбе у вису (ученице) климом успоставити њих, њихање са већом амплитудом и спојено саскок у зањиху. Пењања (шипка, канап, морнарске лесте – до 5 m висине); Трамболина или одскочна даска: скокови – предњи пружени и згрчени Ниска греда: – боком поред греде; – суножним одскоком наскок на греду суножно (једна нога мало испред друге); – различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножњем, са одножењем, са високим предножењем; окрет у успону на средини греде; – суножни одскок из става предножног са променом ноге и доскок; вага претклоном и заножњем; саскок згрчено. Проширени садржаји Могу се реализовати кроз часове на којима се реализују обавезни садржаји, диференцирани облик рада са напредним ученицима који нпр.прескачу козлић по дужини уместо ширини, раде летећи колут након колута напред. Овакве моделе могуће је применити на све садржаје спортске гимнастике. Вежбе на тлу: – колут напред и назад – сложеније варијанте – колут летећи преко препреке; – Повезани премети странце „звезда” у једну или у обе стране; Висока греда: – наскок у упор предњи, упор одножно десном (левом) окретом за 90 степени удесно и прехватом бочно (палчеви су окренути један према другом), вага претклоном и заножњем уз помоћ; – основна кретања из претходних разреда на ниској греди извести на средњој или високој греди. Прескок „разношка” – козлић постављен по дужини, или са продуженом фазом првог лета (120 cm). Коњ са хватаљкама – упори и издржаји. Вежбе у упору: – двовисински разбој (ученици); – саскок предњихом. 3. Основе тимских и спортских игара Садржаји кошарке реализују се на часовима физичког и здравственог васпитања, а садржаји рукомета/минирукомета на обавезним физичким активностима ученика заједно са другим наставним садржајима. 3. 1. Кошарка Према просторним и материјалним условима школе користити могућност реализације наставе у оба полугодишта.Усвојене елементе технике треба применити у игри на часу.Континуитет у усвајању садржаја могуће је постићи тако што се претходно усвојени садржаји користе као уводни или специфично припремни у наредном часу. Основни садржаји – држање лопте, основни ставови у нападу са лоптом, заустављање у став; – хватање и додавање лопте у месту и кретању; – пивотирање; – дриблинг у месту и кретању; – двокораком шут на кош; – шут из места и скок шут; – основни став у одбрани, кретање у одбрани, чување нападача са лоптом; – ситуациона игра 1:1; – сарадња два и три играча у позиционој игри и контранападу (обука кроз игру); – игра 3:3; 4:4 (игра на један кош); – игра 5:5 уз примену правила прилагођених нивоу усвојености елемената игре. Проширени садржаји – демаркирање; – повезивање елемената технике у акционе целине (хватање лопте, дриблинг, шутирање и др.); – финте (продор, шут); – игра „2:2- pick and roll”; – игра „2:2” по на принципу „додај и утрчи – back door”; – позициона игра 3:3 и 5:5. 4. Плес и ритмика Основни садржаји Њихања и кружења са вијачом у фронталној и сагиталној равни у месту и кретању (вежбе по избору наставника). Поновити прве две варијанте народног кола Моравац и обрадити трећу и четврту варијанту. Проширени садржаји Састав са вијачом од елемената предвиђених програмом петог и шестог разреда. Састав са обручем састављен од елемената обрађених у петом разреду. Састав са

лоптом састављен од елемената обрађених у петом разреду. Усавршити коло из краја у коме се школа налази усвојено у претходном разреду Енглески Валцер. 5. Пливање Ова наставна тема реализује се у школама у којима за то постоје услови, у оквиру редовне наставе или обавезних физичких активности ученика. Приликом реализације садржаја формирати групе пливача и непливача. Школе које се одреде за реализацију програмских садржаја пливања на објектима изван школе, ове часове организују у оквиру обавезних физичких активности ученика. Уколико не постоји могућност реализације наставе пливања у овом разреду, број часова намењен овој наставној теми распоређује се другим наставним темама из програма. Основни садржаји Вежбе дисања, рад ногу, пловак, одржавање у месту, завеслаји (краул и леђни краул), скок на главу и изрон. Пливање техником краула или леђног краула. Проширени садржаји Пливање 25 m на време слободном техником. Рођење по дужини у складу са способностима ученика. 6. Полигони Наставник након једне или више обрађених наставних тема може реализовати полигон у складу са усвојеним моторичким садржајима и могућностима ученика. 7. Тестирање и мерење Праћење физичког развоја и моторичких способности спроводи се на почетку и крају школске године, из области кардиореспираторне издржљивости (процена аеробног капацитета), телесног састава (посебно телесне масноће), мишићне снаге, издржљивости у мишићној снази, гipкости и агилности. Модел континуираног праћења физичког развоја и моторичких способности у настави физичког и здравственог васпитања, батерија тестова, критеријумске референтне вредности и начин њиховог тумачења, организација и протокол тестирања као педагошке импликације детаљно су објашњени у наведеном приручнику. Оквирни број часова по темама обавезних физичких активности 1. Основе тимских и спортских игара: Рукомет/минирукомет; (12–18) 2. Друге активности предвиђене програмом стручног већа (42–36). Дидактичко-методички елементи Основне карактеристике часова: – јасноћа наставног процеса; – оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; – избор рационалних облика и метода рада; – избор вежби оптималне образовне вредности; – функционална повезаност свих делова часа – унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме. Уколико на часу истовремено вежбају два одељења, настава се спроводи одвојено за ученике и ученице. Приликом избора облика рада неопходно је узети у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и реквизита и динамику обучавања и увежбавања наставног задатка. Избор дидактичких облика рада треба да буде у функцији достизања постављених исхода, рационалне организације и интензификације часа. Праћење и оцењивање Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом. Поред тога, постојање исхода олакшава и извештавање родитеља о раду и напредовању ученика. У процесу праћења и оцењивања пожељно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује: – Активност и однос ученика према физичком и здравственом васпитању који обухвата: – вежбање у адекватној спортској опреми; – редовно присуствовање на часовима физичког и здравственог васпитања и обавезним физичким активностима; – учествовање у ванчасовним и ваншколским активностима и др. – Приказ два комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), са и без реквизита. – Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика (напредак у усавршавању технике). Атлетика: Приказ технике штафтног трчања – техника измене штафете, приказ технике, скока увис опкорачна техника; Спринтерско трчање 50 m на време, бацање вортекса. Истрајно трчање у трајању од 7 минута. Трчање школског кроса. Спортска гимнастика: Вежбе на тлу: колут у напред, колут у назад, летећи колут, став о шакама уз помоћ, мост из лежања, став на плећима „свећа”, прамет странце „звезда”. Прескок: згрчка уз помоћ. Вежбе у упору: – дохватно вратило (ученици) или двовисински разбој – нижа притка (ученице) – вис завесом о потколени, наупор јашући и саскок одношка. – паралелни разбој (ученици) – наскок у упор; њихање и предњихом сед разножно пред

рукама; сасед и њихање; њихање и зањихом саскок. Састав од научних елемената. Вежбе реализовати уз помоћ наставника – двовисински разбој (ученице) – наскок из места или залета у упор предњи, премах једном ногом у сед јашући, премах другом ногом у упор стражњи и саскок уз помоћ; Вежбе у вису: – доскочно вратило (ученици) њихање са повећаном амплитудом и саскок у зањиху; – кругови (ученици и ученице) љуљање на круговима мањом амплитудом и саскоци уз помоћ наставника; – двовисински разбој или нека друга справа за вежбе у вису (ученице) – климом успоставити њих, њихање са већом амплитудом и спојено саскок у зањиху; Приказ технике пењања (шипка, канап, морнарске лестве – до 4 m висине); Трамболина или одскачна даска: скокови – предњи пружени и згрчени; Ниска греда: – боком поред греде; – суножним одскоком наскок на греду суножно (једна нога мало испред друге); – различити начини ходања: у успону, са згрченим предножењем, са заножењем, са одножењем, са високим предножењем; окрет у успону на средини греде; – суножни одскок из става предножног са променом ноге и доскок; вага претклоном и заножењем; саскок згрчено; Гимнастички полигон састављен од обрађених програмских садржаја. Кошарка: Контрола лопте у месту и кретању (вођење); Вођење лопте са променом правца кретања (левом и десном руком); Хвата и додаје лопту у висини груди, кука изнад главе; Двокорак у „јачу” страну; Шут на кош; Рукомет и други садржаји Обавезних физичких активности ученика: Пратити и вредновати обрађене садржаје рукомета/минирукомета и друге садржаје реализоване у складу са програмом. Плес и ритмика: Замаси, кружења, трчања, поскоци и скокови са вијачом. Поскоци и скокови кроз вијачу. Народно Моравац коло уз музику (трећа и четврта варијанта). Пливање: Техника краула. Индивидуални напредак моторичких способности сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир његов индивидуални напредак у односу на претходна достигнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу. Код ученика ослобођених од практичног дела наставе наставник прати и вреднује: – познавање основних правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања и основних здравственохигијенских правила вежбања; – учешће у организацији ваннаставних активности. Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник може извршити усменим или писменим путем. Праћење вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог индивидуалног напретка. Педагошка документација – Дневник рада за физичко и здравствено васпитање; – Планови рада физичког и здравственог васпитања и обавезних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације; – Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се реализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа; – Радни картон: наставник води за сваког ученика и он садржи податке о стању физичких способности ученика са тестирања, оспособљености у вештинама, напомене о специфичностима и остале податке неопходне наставнику. Педагошку документацију наставник сачињава у електронској или писаној форми.

ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТИ

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година

Предмет:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ				
Разред:	ШЕСТИ				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Правилник је објављен у "Сл. гласнику РС" - Просветни гласник, број 15/2018, 18/2018, 3/2019, 3/2020,6/2020, 17/2021, 16/2022, 13/2023 и 14/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе и учења грађанског васпитања је да ученик изучавањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе појединаца и заједнице и спреман да активно делује у	ЉУДСКА ПРАВА	Права и одговорности Моја и твоја права – наша су права Права и одговорности Посебна права:слобода да и припадајуће одговорности Посебна група права: заштита од и припадајуће одговорности	- образложи везу права и одговорности на примеру -наводи примере за посебне групе права слобода да и заштита од -аргументује значај инклузивног образовања, права и потребе свих ученика за образовањем -штити своја права на начин који не -угрожава друге и	Чињеница да је оцењивање описно не умањује потребу за континуираним праћењем напредовања ученика у достизању исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања у односу на иницијалну процену и давања повратне информације. Ученике треба оспособљавати и охрабрити да процењују сопствени напредак и напредак других ученика. Грађанско васпитање пружа изузетне могућности за неговање саморефлексије (промишља о томе шта зна, уме, може) и подстицање саморегулације процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања и планирања како то да оствари.	8

заједници уважавајући демократске вредности.		Право на очување личног, породичног, националног, културног, верског идентитета и припадајуће одговорности Право на квалитетно образовање и једнаке могућности за све припадајуће одговорности Инклузивно образовање-квалитетно образовање за све	Њихова права; -идентификује показатеље кршења људских права у свакодневном животу, на примеру из историје или литературе		
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО	Демократско друштво и партиципација грађана Демократско друштво-појам,	-сврсисходно користи кључне појмове савременог демократског друштва:демократија, грађанин, власт	Чињеница да је оцењивање описно не умањује потребу за континуираним праћењем напредовања ученика у достизању исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања у односу на иницијалну процену и давања повратне информације. Ученике треба оспособљавати и охрабрити да процењују	9

		карактеристике Грађанин Дете као грађанин Процедуре којима се регулише живот у заједници: ко је овлашћен да доноси колективне одлуке и на основу којих процедура Власт Нивои власти и гране власти Лествица партиципације ученика у школи: манипулација, декоративна употреба, симболична употреба, стварна партиципација	-образложи улогу грађана у друштвеном систему и систему власти на примеру -разликује стварну партиципацију ученика у одељењу и школи од симболичке и декоративне	сопствени напредак и напредак других ученика. Грађанско васпитање пружа изузетне могућности за неговање саморефлексије (промишља о томе шта зна, уме, може) и подстицање саморегулације процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања и планирања како то да оствари.	
	ПРОЦЕСИ У САВРЕМНОМ СВЕТУ	Употерба и злоупотреба интернета и мобилних телефона Позитивно коришћење интернета и	– Позитивно користи интернет и мобилни телефон за учење, информисање, дружење,	Чињеница да је оцењивање описно не умањује потребу за континуираним праћењем напредовања ученика у достизању исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања у односу на иницијалну процену и давања повратне информације. Ученике треба оспособљавати и охрабрити да процењују сопствени напредак и напредак других ученика.	9

		мобилног телефона Шта је дозвољено, а шта није на интернету Утицај друштвених мрежа на мишљење и деловање појединца Опасности у коришћењу интернета и мобилног телефона Дигитално насиље и веза са Конвенцијом о правима детета. Карактеристике и последице дигиталног насиља. Седам правила за сигурно четовање и коришћење СМС порука. Реаговање у ситуацијама дигиталног насиља. Одговорност ученика и школе.	покретање акција – -образложи могући утицај друштвених мрежа на ставове и деловање појединца – примени 7 правила за сигурно четовање и коришћење СМС порука – препознаје ситуације дигиталног насиља и зна како да реагује и коме да се обрати за помоћ	Грађанско васпитање пружа изузетне могућности за неговање саморефлексије (промишља о томе шта зна, уме, може) и подстицање саморегулације процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања и планирања како то да оствари.	
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗ	Планирање и извођење истраживања о понашању ученика	-учествује у избору теме, узорка и инструмента	Чињеница да је оцењивање описно не умањује потребу за континуираним праћењем напредовања ученика у достизању исхода. Свака	10

	АМ	у школи и њиховим ставовима о употреби/злоупотреби интернета и мобилних телефона Шта су ставови, на чему се заснивају и каква је њихова веза са понашањем Избор теме, узорка и инструмента истраживања Спровођење истраживања Обрада података Тумачење резултата Припрема и презентација добијених резултата Евалуација истраживања	истраживања -учествује у спровођењу истраживања, прикупљању и обради добијених података ии извођењу закључака -презентује спроведено истраживање и добијене резултате -процењује ефекте спроведеног истраживања и идентификује пропусте и грешке -у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин -учествује у доношењу правила рада групе и поштује	активност је добра прилика за процену напредовања у односу на иницијалну процену и давања повратне информације. Ученике треба оспособљавати и охрабрити да процењују сопствени напредак и напредак других ученика. Грађанско васпитање пружа изузетне могућности за неговање саморефлексије (промишља о томе шта зна, уме, може) и подстицање саморегулације процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања и планирања како то да оствари.	

			их -проналази, критички разматра и користи информације из различитих извора		

Оцену истиче седобија ученик који:– у потпуности показује способност трансформације знања и примене у новим ситуацијама;

- лако логички повезује чињенице и појмове;
- самостално изводи закључке који се заснивају на подацима;
- решава проблеме на нивоу стваралачког мишљења и у потпуности критички расуђује;

Оцену добар-у довољној мери показује способност употребе информација у новим ситуацијама;

- у довољној мери логички повезује чињенице и појмове;
- већим делом самостално изводи закључке који се заснивају на подацима и делимично самостално решава поједине проблеме;
- у довољној мери критички расуђује;

Оцену задовољава добија ученик који:

- знања која је остварио су на нивоу репродукције, уз минималну примену;
- у минималној мери логички повезује чињенице и појмове и искључиво уз подршку наставника изводи закључке који се заснивају на подацима;
- ретко је самосталан у решавању проблема и у недовољној мери критички расуђује;

Напомена: Све евентуалне корекције програма наставе и учења биће праћене и евидентирани кроз месечне планове и дневне припреме или на неки други одговарајући начин у складу са природом корекције.

Напомена: Све евентуалне корекције програма наставе и учења биће праћене и евидентирани кроз месечне планове и дневне припреме или на неки други одговарајући начин у складу са природом корекције.

Предмет:	Верск настава				
Разред:	шести				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	11/2016				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Упознавање ученика са садржајем предмета, планом и програмом и начином реализације наставе Православног катихизиса; Установити каква су знања стекли и какве ставове усвојили ученици у претходном разреду школовања.	I – УВОД	Упознавање са садржајем програма и начином рада	- моћи да сагледа садржаје којима ће се бавити настава Православног катихизиса у току 6. разреда основне школе; - моћи да уочи какво је његово предзнање из градива Православног катихизиса обрађеног у претходном разреду школе	Катихизација као литургијска делатност-заједничко је дело катихете (вероучитеља) и његових ученика. Катихета (вероучитељ) би требало стално да има науму да катихеза не постоји ради гомилања информација („знања о вери“), већ као настојање да се учење и искуство Цркве лично усвоје и спроведу у живот кроз слободно учешће у богослужбеном животу Цркве. На почетку сваке	1

			овања. • бити мотивисан да похађачо ве Православн огкати хизи са.	наставне теме ученике би требало упознати са циљевима и исходима наставе, садржајима по темама, начином остваривања програма рада, као и са начином вредновања њиховог рада.	
• Упознати ученике са културно-историјским приликама у Палестини пред Христово рођење; • Указати ученицима на старозаветна пророштва везана за долазак Спаситеља – Месије; • Објаснити ученицима улогу и значај Светог Јована Претече; Развити свест код ученика о значају покајања и врлинског живота;	II - ПРИПРЕМА СВЕТА ЗА ДОЛАЗАК СИНА БОЖИЈЕГ	• Историјске околности пред долазак Христов • Старозаветна пророштва о доласку Месије • Свети Јован Претеча	• моћи да каже да су Јевреји пред долазак Месије били под Римском окупацијом и да су међу њима постојале поделе • моћи да препозна да су Јевреји очекивали Месију на основу старозаветних пророштва • моћи да преприча живот Светог Јована		5

			Претече и Крститеља Господњег и каже да је он припремао народ за долазак Христа • моћи да доживи врлински живот и покајање као припрему за сусрета Христом;		
• Упознати ученике са настанком новозаветних књига; • Објаснити ученицима кључне новозаветне појмове; • Пружити ученицима основно разумевање смисла новозаветних догађаја; • Подстаћи ученике да самостално читају Свето Писмо.	III - УВОД У НОВИ ЗАВЕТ	• Нови Завет је испуњење Старог Завета • Новозаветни списи (настанак, подела, функција, аутори...) • Јеванђељисти	• моћи да закључи да је доласком Исуса Христа Бог склопио Нови Завет са људима. моћи да наведе неке од новозаветних књига и околности њиховог настанка; • моћи да понуди одређене библијске		5

			блиј скио деља к; • моћи да каже Библија користина богослужењима; • моћи да именује Јеванђеље и препозна њихове иконографске симболе; • бити под стабама Светог Писма.		
• Пружити ученицима основно знање о личности Пресвете Богородице; • Објаснити ученицима хришћанско поимање слободе; • Пружити ученицима основно знање о јеванђељским казивањима о Господу Исусу Христу;	IV - БОГОЧОВЕК – ИСУС ХРИСТОС	• Пресвета Богородица – Благовести • Богородичини празници • Рођење Христово • Христос је Богочовек • Крштење	• моћи да преприча догађај Благовести и да препозна да јето „почетак спасења“; • моћи да препозна службу анђела као гласника и служитеља Божијих; • моћи да		17

• Објаснити ученицима разлог оваплоћења Сина Божијег; • Подстаћи ученике да у описима Христових чуда увиде љубав Божију Кроз Христове заповести о љубави и тумачење појединих одељака из Беседе на гори указати ученицима на значај љубави према Богу и ближњима. • Подстаћи ученике да живе по Јеванђељу; • Указати ученицима на повезаност Тајне Вечере и Свете Литургије; Представити ученицима догађаје Страдања и Васкрсења Христовог као		Христово • Христовачуда • Новозаветне заповести и Беседа на гори • Христос – Онај који је наш „пут, истина и живот“ Лаза рева Субота и Цвети • Тајна Вечера – прва Литургија • Страдање Христово • Васкрсење Христово	препозна Богородичино прихватање воље Божије као израз слободе; • моћи да уочи да је за разлику од Еве, Богородица послушала Бога • моћи да преприча неке од догађаја из живота Пресвете Богородице и повеже их са Богородичиним празницима; • моћи да преприча библијски опис Рођења Христовог; моћи да препозна да је Христос дошао на		

кључне за спасење света и човека.			свет да сједини Бога и човека • моћи да преприча библијски опис Христовог Крштења, поста и кушања; • моћи да препозна да су Христова чуда израз Његове љубави према људима; • моћи да увиди разлику између старозаветног закона и новозаветних заповести о љубави; • бити подстакнут да прихвати Христа		

			за свој животн иузор; • моћи да преприча догађаје Васкрсења Лазаревог и Уласка у Јерусалим; • моћи да увиди контрадиктор ност између очекивања јеврејског народа спрам Христовеличн ости; • моћи да хроно лошки наведе догађа је Страс несед мице; • моћи да преприча библијски опис Тајне Вечере и у приносу хлеба и вина		

			препозна Свету Литур гију; • моћи да преприча библијски опис Христовог Страдања и Васкрсења • моћи да кроз тумачење тропара Христовог Васкрсења препозна да је Христос победио смрт и омогућио свима васкрсење из мртвих;		
• Објаснити ученицима значај догађаја Васкрсења и Педесетнице; • Упознати ученике са мисионарском делатношћу светих апостола; • Упознати ученике са особеностима	V - ЦРКВА ДУХА СВЕТОГА	• Вазнесење и Педесетница • Заједница у Јерусалиму, према извештају из Дела апостолских • Мисионарско дело светог апостола	☐ моћи да преприча догађаје Вазнесења и Педесетнице;		8

сведочења вере у ранојЦркви; • Указати ученицима на узроке гоњења хришћана; Подстаћи ученике на толеранцију према припадницимадругих вероисповести.		Павла • ГоњењаЦркве • Свети цар Константи н и крштење царства	☐ моћи да каже да је силаскомДуха Светог на апостоле рођена Црква Христова; ☐ моћи да именује неколико светих апостола и наведе неке од догађаја из њиховогживота; ☐ моћи да уочи да су у Римском царству хришћани били гоњени и наведе неке од примера мучеништва ; ☐ моћи да објасни значајдоношења Миланскогедикта; ☐ моћи да усвоји		

			вредност толеранције међу људима различитих верских убеђења; ☐ моћи да уочи у којој мери је напредовао и савладао градиво Православног катихизиса у 6. разреду.		

Назив предмета

ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК

Циљ

Циљ учења Страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну усмену и писану комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.

Разред Шести

Предмет:	Француски језик				
Разред:	шести				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	Правилник о плану наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања: 15/2018-77, 18/2018-1, 3/2019-83, 3/2020-3, 6/2020-94,17/21,16/22,13/23,14/23,3/24				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе страног језика у основном образовању стога јесте: развијање сазнајних и интелектуалних способности ученика, његових хуманистичких, моралних и естетских ставова, стицање позитивног односа према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном	Представљање себе и других Поздрављање Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама) Разумевање и давање једноставних упутстава и команди Постављање и одговарање на питања Молбе и изрази захвалности Примање и давање позива за учешће у игри/групној активности Изражавање допадања/недопадања Изражавање физичких сензација и потреба Именовање	1. презентативес <i>'est/ce sont; voici/voilà; il y a; C'est ma soeur. Ce sont mes parents. Voici Miki, notre chien. Voilà nos chats. Il y a cinq chats.</i> 2. Средства која указују на лице: а) личне заменице у функцији субјекта (и испред глагола који почињу самогласником): <i>J'habite Novi Sad. Nous avons des amis en France. Ils ont des jeux de société. Le jeu qu'elles adorent, c'est</i> б) наглашене личне заменице): <i>Qui veut effacer le tableau ? - Moi ! Qui a trouvé ce chaton ? - Elles !</i> в) личне заменице у функцији директног и индиректног објекта	- разуме изразе које наставник употребљава током часа да би дао упутства за рад и друго; - разуме кратке дијалоге и монолошке излагања до осам реченица, које наставник исказује природним темпом, други	Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови: - циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери; - говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика; - наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе; - битно је значење језичке поруке; - наставник и даље ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа; - знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник; - са циљем да унапреди квалитет и количину језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи,	

наслеђу, уз уважавање различитости и навикавање на отвореност у комуникацији, стицање свести и сазнања о функционисању у страног и матерњег језика. Током основног образовања, ученик треба да усвоји основна знања из страног језика која ће му омогућити да се у једноставној усменој и писаној комуникацији споразумева са људима из других земаља, усвоји норме вербалне и невербалне комуникације у складу са специфичностима језика који учи, као и да настави, на	активности (у вези са темама) Исказивање просторних односа и величина (Идем, долазим из..., Лево, десно, горе, доле...) Давање и тражење информација о себи и другима Тражење и давање обавештења Описивање лица и предмета Изрицање забране и реаговање на забрану Изражавање припадања и поседовања Тражење и давање обавештења о времену на часовнику Скретање пажње Тражење мишљења и изражавање слагања/неслагања Исказивање извињења и оправдања	(ненаглашене личне заменице за прво и друго лице): <i>Tu m'écoutes ? Elles vous connaissent bien. Je te donnerai mon devoir.</i> (за треће лице): <i>Tu l'aimes beaucoup ? Vous pouvez le dire à Marta ? Nous les voyons souvent. Il lui fait des misères, puis il lui donne des bonbons ! Je leur écris tous les jours.</i> 3. Актуализаторе именице (члан - одређени/неодређени/нути, демонстративе, посесиве, квантификаторе): <i>Le pays où nous avons passé nos vacances, c'est la Suisse. C'est un très beau pays. Il y a des lacs et des montagnes. Sur cette photo, c'est mon copain Pierre: il est guide. Ces deux filles sont ses soeurs: Marie est infirmière, elle a 23 ans; Sophie est étudiante, elle a 20 ans.</i> 4. Модалитете реченице: афирмацију, негацију, интерогацију (која садржи афирмацију и негацију, као и потврдни одговор си): <i>ne/n'....pas/personne/jamais</i>	ученици или их чује преко звучног материјала, а који садрже искључиво језичку грађу обрађену током петог и шестог разреда; - разуме једноставне песме у вези са обрађеном тематиком; - разуме и реагује на одговарајући начин на кратке усмене поруке у вези са личним искуством и са активностима на	проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем; - наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа. Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће: - усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину; - поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности; - наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја; - ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину; - учбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала; - учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан; - рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад; - за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто; Технике (активности) Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута. 1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.). 2. Рад у паровима, малим и великим групама (минидијалози, игра по улогама, симулације итд.) 3. Мануалне активности (израда панона,	

вишем нивоу образовања и самостално, учење истог или других страних језика на различите начине и у свим околностима које живот створи. Учење другог страног језика, ослањајући се на искуства и знања стечена учењем првог страног језика, поспешује стицање вишејезичке и вишекултурне компетенције и развијање свести о језичком богатству ужег и ширег окружења. Кроз наставу страних језика ученик богати себе упознајући другог, стиче свест о значају		<i>s/rien</i>, губљење <i>ne/n'</i> у фамилијарном говору: <i>On va au cinéma ce soir. Je t'invite Je ne veux pas venir avec toi/Je veux pas.... Je n'aime pas tes amis/ J'aime pas... Je ne vois personne... Ils ne font jamais ce que je propose Tu ne veux rien me dire ? Vous êtes toujours à ... ? Vous ne devez pas prendre le train de midi ? Si ! Est-ce que vous connaissez X ? Savez-vous où je peux trouver X, s'il vous plaît ? Quand est-ce qu'il revient ? Pourquoi partez-vous si tôt ?</i> 5. Средства за исказивање просторних односа: <i>ici/là/là-bas; en haut/en bas; à gauche/à droite/en face/tout droit.</i> 6Квалификацију - помоћу компаратива супериорности и суперлатива; <i>Je suis plus fort que toi! C'est ma meilleure amie,</i> - помоћу компаративног<i>comme; Je suis comme toi !</i> Детерминацију помоћу релативних реченица: релативне заменице <i>qui, que, où; Le village que</i>	часу. Разумевање писаног текста Ученик треба да: - упозна и, када је у питању позната језичка грађа, савлада технике читања у себи и гласног читања; - даље упознаје правила графије и ортограф ије; - разуме упутства за израду вежбања у уџбенику и радним листовим а; - разуме смисао краћих	презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.) 4. Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.) 5. Игре примерене узрасту 6. Певање у групи 7. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...) 8. Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-пројекти 9. Цртање по диктату, израда сликовног речника 10. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ 11. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова 12. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације) 13. Разумевање писаног језика: - уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...) а. препознавање везе између група слова и гласова б. одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор ц. извршавање прочитаних упутстава и наредби 14. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз. 15. Писмено изражавање: - повезивање гласова и групе слова - замењивање речи цртежом или сликом - проналажење недостајуће речи (употпуњавање	

сопственог језика и културе у контакту са другим језицима и културама. Ученик развија радозналост, истраживачки дух и отвореност према комуникацији са говорницима других језика. Поред тога, ученик уочава значај личног залагања у процесу учења страног језика.		<i>nous avons visité s'appelle ...; le village qui se trouve au bord du Danube s'appelle...; le village où est né mon père s'appelle....</i> 7. Средства за исказивање временских односа: - временске индикаторе <i>hier, demain, en ce moment/à ce moment-là; aujourd'hui/ce jour-là</i> - везнике <i>quand, lorsque</i> и везички израз <i>pendant que</i>. 8. Глаголске начине и времена: - презент, сложени перфект, имперфект, футур први индикатива, као и перифрастичне конструкције: блиски футур, блиска прошлост: <i>Je lis beaucoup; ce roman, je viens de le finir; cette BD, je vais la lire pendant les vacances;</i> - презент субјунктива глагола прве групе (после <i>il faut que</i>): <i>Il faut que tu racontes ça à ton frère, као и рецензивно:: Il faut que tu fasses/ que tu ailles/ que tu sois/ que tu lises/ que tu saches/ que tu écrives;</i> - презент кондиционала	писаних порука и илустрова них текстова о познатим темама (око 70 речи); - издваја основне информац ије из краћег прилагође ног текста у вези са неком особом или догађајем (ко, шта, где, када...). Усмено изражава ње Ученик треба да: - разговетн о изговара гласове, посебно оне које	низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично) - повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама - попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дечији часопис или сл, налепнице за кофер) - писање честитки и разгледница - писање краћих текстова Елементи који се оцењују не треба да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи са акцентом на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама. Елементи за проверу и оцењивање: - разумевање говора - разумевање краћег писаног текста - усмено изражавање - писмено изражавање - усвојеност лексичких садржаја - усвојеност граматичких структура - правопис - залагање на часу - израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи) Начини провере морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима. Предвиђена су два писмена задатка, по један у сваком полугодишту.	

		(у изражавању сугестије/савета): <i>On pourrait lui montrer ma bibliothèque !</i> - императив <i>sois, soyez.</i> 9. Личне глаголске облике и безличне глаголске облике са инфинитивном допуном, директном и препозиционалном: <i>Ils veulent aller au cinéma. Il faut travailler plus. Je dois travailler. Je peux travailler. Il apprend à parler français.</i> - Употребу глаголских израза <i>avoir la permission de, avoir le temps de: Nous avons la permission de rester jusqu'à minuit ! Je n'ai pas le temps de ranger ma chambre, je suis en retard.</i> - Глаголе који уводе комплетивну реченицу са везником <i>que: Il pense que c'est trop loin. Il dit que c'est très loin.</i> 10. Средства за исказивање логичких односа: - узрок: <i>Pourquoi tu ne viens pas avec nous? Parce que je n'ai pas fini mon travail. Il part car il est fatigué. J'ai compris cette</i>	наш језик не познаје, акцентује речи, поштује ритам и интонациј у при спонтано м говору и читању; - ступи у дијалог и у оквиру шест - седам реплика, поставља њем и одговара њем на питања, води разговор у оквирима комуникативних функција и лексике обрађених током петог и шестог разреда; -		

		<i>phrase grâce à ta mère !</i> - последица: <i>Il ne fera pas beau, il faut donc organiser la fête dans un restaurant.</i> - опозиција: <i>Je sais chanter, mais pas danser.</i>	монолош ки, без претходне припреме, али уз наставник ов подстицај , у десетак реченица представи себе или другога, уз помоћ питања саопшти садржај дијалога или наративно г текста, или опише слику, лице, предмет, животињу и ситуацију ; - интерпрет ира кратке, тематски прилагође		

			не песме и рецитациј е. Интеракц ија Ученик треба да: - реагује вербално или невербалн о на упутства и поставље на питања у вези са конкретн ом ситуацијо м; - поставља једностав на питања и одговара на њих; - изражава допадање или недопада ње; - учествује		

			у комуникацији на часу (у пару, у групи, итд.); - тражи разјашњења када нешто не разуме. Писмено изражавање Ученик треба да: - даље упознаје правила графије, ортографије и интерпункције; - допуњава и пише речи и кратке реченице на основу датог модела, слике или другог визуелног		

			подстицаја; - пише пригодне честитке, поруке и електронска писма користећи модел; - пише своје личне податке и податке других особа (име, презиме и адресу); - одговори на једноставна питања (ко, шта, где) која се односе на обрађене теме, ситуације у разреду или њега лично; - прави спискове		

			с различити м наменама (куповина , прославе рођендана , обавезе у току дана...) Знања о језику - препознај е шта је ново научио; - схвата значај познавањ а језика; - увиђа могућнос ти позитивн ог трансфера знања и стратегија стечених учењем првог страног језика; - користи језик у складу са		

			нивоом формално сти комуника тивне ситуације (нпр. форме учтивости); - разуме везу између сопствено г залагања и постигнућ а у језичким активност има.		

Укупан број часова:72

Предмет:	ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК				
Разред:	6				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Правилник о плану наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања и програму наставе и учења за пети и шести разред основног образовања и васпитања: 15/2018-77, 18/2018-1, 3/2019-83, 3/2020-3, 6/2020-94,17/21,16/22,13/23,14/23,3/24				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
владавање комуникативних вештина и развијање способности и метода учења страних језика,сазнајних,интелектуалних способности људи,његових емоционалних,естетских ставова ,стицање позитивног става према другим језицима и културама.Учење другог страног језика, слањајући се на искуства и знања стечена учењем првог страног језика,поспешује стицање вишејезичке и културне компетенције и развијање свести о језичком богатству ужег ширег окружења,као стицање позитивног става према сопственом	Ti presento i miei Описивање радњи у садашњости; исказивање просторних односа и упутстава за оријентациј у у простору,изражавање припадања,тражење и пружање личних информација(породица,кућа)	Questo/a è il mio amico/la mia amica... Si chiama.../ Questa è mia sorella (mostrando la foto)/Questa è la mia famiglia.../Questo è il signor.../la signora... Di chi è questo libro? – È mio./È di Luigi./Dov'è la libreria? È a destra, dietro l'angolo/accanto alla posta./Dove sono i miei quaderni? Sono sul banco./Sotto la sedia c'è un gatto. Fra il tavolo e la sedia c'è lo zaino. /Marta va a casa. Andiamo al cinema/in piscina/al mercato.../ Questa valigia è più grande di quella borsa. / Il ghepardo è un animale velocissimo./Il lago si trova a nord di Milano.	- разуме једноставније текстове у којима се описују тренутне радње - размени информације које се односе на дату комуникативну ситуацију - опише тренутне догађаје/активности - разуме једноставна обавештења о простору и оријентацији у простору и реагује на њих - тражи и пружи кратка и једноставна обавештења о оријентацији у простору - формулише једноставне исказе који се односе на припадност -уочава сличност и	-Слушање и читање краћих текстова у вези са специфичнијим просторним односима и величинама; усмено и писано размењивање информација у вези са просторним односима и величинама -Усмено и писано описивање просторних односа и величина.	15

зику и наслеђу.		Упитне речи: come, di dove, quanto, dove, come/chi, che cosa, chi -Прилози за место (qui, lì, là, davanti, dietro, accanto, giù, su, vicino)	разлике у култури становања,животу породице,јавном простору између Италије и Србије		
	Da grande voglio fare Исказивање жеља, интересовања, потреба, осета и осећања,описивање уобичајених активности,планова, догађаја у садашњости. Изражавање интересовања, допадања и недопадања	Da grande vorrei diventare.../ Che bello!/Ti va di venire in piscina con me ? Certo! Chiediamo anche a Paolo? Lo chiami tu?/Stasera finisco il mio compito/Devo studiare molto perché domani abbiamo il test di italiano./ Beato/a te! Ti piace il nuoto?/Ti piace nuotare?/ Mi piacciono i libri gialli perché.../ Che cosa ti piace fare nel tempo libero? Nel tempo libero mi piace/preferisco....perché.../ Il mio film preferito è.../ Употреба садашњег времена за будућу радњу Модални глаголи за	-разуме жеље и интересовања и реагује на њих -размени једноставнеисказе у вези са својим и туђим жељама и интересовањима -саопшти шта он/она или неко други жели -описује своја и туђа интересовања и изрази допадање или недопадање уз образложење -разуме и размењује инфо о друштвеном окружењу у Италији	-Слушање и читање краћих текстова у вези са жељама, плановима и намерама; усмено и писано договарање о жељама, плановима -Слушање и читање краћих намерама,обавезама текстова у вези са нечијим интересовањима, хобијима и стварима које воли / не воли, које му / јој се свиђају / не свиђају;	14

		изражавање жеље, могужности,обавеза. Глагол piacere Ненаглашење личне заменице у функцији индиректног објекта (pronomi indiretti: mi, ti, le/gli)			
	Facciamo spese! Изражавање мишљења; изражавање количине и бројева; изражавање молби, захтева, обавештења, извињења, захвалности,описива ње бића ,појава,предмета	Quanto costa questo zaino? 50 euro/Che taglia porti?/Ti piace numero porti?/Non mi piace questa maglione/Secondo me e troppo chiara! Mi può dire quanto costa?/Posso provare ,vedere questa giacca,per favore?/ Упитни придев /прилог: quanto -Изражавање мишљења индикативом (Secondo me/Per me...) -глагол допадања piacere -	-разуме једноставне исказе за изражавањ едопадања/недопада ња и реагујенањих -изражава допадање/недопадањ е једноставним језичким средствима -разуме и формулише једноставније исказкојима се тражи мишљење -разуме једноставне изразе који се односе на количину (количина приликом куповине и сл.) и реагује на њих -тражи и пружи основне информације у вези са количинама и бројевима -разуме кратке и једноставне молбе и захтеве и реагује на њих -упути кратке и једноставне молбе и	-Слушање и читање једноставнијих текстова који говоре о цени нечега; постављање питања у вези с количином,и ценом одговарање на њих, усмено и писано; слушање и читање текстова на теме куповине, играње улога (у продавници, у кухињи ...); писање списка за куповину; записивање и рачунање цена. -Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са тражењем мишљења и изражавањем слагања/неслагања; усмено и писано тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања.	13

			захтеве разумеју и размењују инфо о моди		
	Buone vacanze! Изношење предлога и савета; упућивање позива за учешће у заједничкој активности и реаговање на њих, исказивање планова и намера, исказивање осета, потреба, жеља,	Ascoltiamo! Scriviamo! Leggiamo! Disegniamo! Andiamo al cinema domani? Perché no? È un'ottima idea! Dai, andiamo! Dove ci troviamo? A che ora? Alle sette, va bene? Va bene! /Ti invito a andare al mare con me! /Andiamo quest'anno al mare. /Mi dispiace, ma non posso, devo fare i compiti/non mi sento bene.../Facciamo un dolce italiano! Императив фреквентних глагола (ascoltare, leggere, scrivere, parlare, ripetere, andare, fare, venire, organizzare...) -Упитни облици позива -Презент глагола	- разуме једноставније предлоге и одговори на њих - упуту једноставан предлог - разуме позив и реагује на њега - упуту позив на заједничку активност -разуме једноставан опис особа или места; опише карактеристике бића, предмета, појава и места користећи једноставна језичка средства; -разуме свакодневне изразе у вези са непосредним и конкретним жељама, потребама, осетима и осећањима и реагује на њих	-Слушање и читање једноставнијих текстова који садрже предлоге; -усмено и писано преговарање и договарање око предлога и учешћа у заједничкој активности; писање позивнице за прославу / журку или имејла / СМС-а којим се уговара заједничка активност; прихватање /одбијање предлога, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости и давање одговарајућег оправдања / изговора. -	14
		Cosa hai fatto ieri? Sono stata a casa. Ho guardato la TV, ho letto un po', sono	- искаже и прихвати захвалност на једноставан начин - разуме краће	Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање исказа у вези са	

	Andiamo a Venezia Описивање догађаја и способности у прошлости	uscita con Maria...e tu?/L'anno scorso sono stata dai nonni in campagna./Leonardo da Vinci ha dipinto la Gioconda. Questo pittore è nato in Toscana.Le sue altre opere sono... Прошло време (Passato prossimo): помоћни глаголи essere/avere Прилози и прилошки изрази за време: ieri, due settimane fa, un anno fa...	текстове у којима се описују догађаји у прошлости - размени информације у вези са догађајима у прошлости - опише у неколико краћих, везаних исказа догађаје у прошлости	догађајима / активностима и способностима у прошлости; -Усмено и писано описивање догађаја / активности и способности у прошлости;	6
	Una telefonata Описивање радњи у прошлости,описивање бића,појава и места Упућивање позива за учешће у заједничкој активности и реаговање на њих	Cosa hai fatto ieri? Sono stata a casa. Ho guardato la TV, ho letto un po', sono uscita con Maria...e tu?/L'anno scorso sono stata dai nonni in campagna./Leonardo da Vinci ha dipinto la Gioconda. Questo pittore è nato in Toscana.Le sue altre opere sono... Vieni da me? Quella bionda ragazza?Si,si Quella è più alta di Anna.	- разуме краће текстове у којима се описују догађаји у прошлости - размени информације у вези са догађајима у прошлости - опише у неколико краћих, везаних исказа догађаје у прошлости - разуме и опише једноставан опис особа, биљака, животиња, предмета, појава или места;	-Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање исказа у вези са догађајима / активностима и способностима у прошлости; -Усмено и писано описивање догађаја / активности и способности у прошлости -усмени и писмени позив за заједничку активност -Писменим и усменим путем	10

		Прошло време (Passato prossimo): помоћни глаголи essere/avere Прилози и прилошки изрази за време: ieri, due settimane fa, un anno fa... Компарација придева		описати и упоредити неку особу	

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ПРЕПОРУЧЕНЕ ВРСТЕ АКТИВНОСТИ И НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Препоручене врсте активности у образовно-васпитном раду дате су у програмима за сваки обавезни предмет и изборни програм у делу Упутство за остваривање програма

ПРЕПОРУКЕ ЗА ПРИПРЕМУ ИНДИВИДУАЛНОГ ОБРАЗОВНОГ ПЛАНА ЗА УЧЕНИКЕ КОЈИМА ЈЕ ПОТРЕБНА ДОДАТНА ОБРАЗОВНА ПОДРШКА

Индивидуални образовни план за социјално ускраћене ученике и ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом Индивидуални образовни план се припрема за ученике којима је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, каснијег укључивања у школовање, недовољног познавања језика и других разлога потребна додатна образовна подршка. Циљ индивидуалног образовног плана јесте постизање оптималног укључивања таквих ученика у редован образовно-васпитни рад и њихово осамостаљивање у вршњачком колективу. За сваког ученика појединачно, према његовим специфичним потребама и могућностима, припрема се прилагођен начин образовања који обухвата индивидуални образовни план, програм и начин рада који садрже: 1) дневни распоред активности часова наставе у одељењу; 2) дневни распоред рада са лицем које пружа додатну подршку и учесталост те подршке; 3) циљеве образовно-васпитног рада; 4) посебне стандарде постигнућа и прилагођене стандарде за поједине или све предмете са образложењем за одступање; 5) програм по предметима, у коме је прецизирано који садржаји се обрађују у одељењу, а који у раду са додатном подршком; 6) индивидуализован начин рада наставника, избор адекватних метода и техника образовно-васпитног рада. Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог стручног тима за инклузивно образовање. Тим за инклузивно образовање чине одељењски старешина и предметни наставници, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби педагошки асистент и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник при планирању свог рада у одељењу усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика. Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник.

5.2. Индивидуални образовни план за ученике са изузетним способностима

За ученике са изузетним способностима, школа обезбеђује израду, доношење и остваривање индивидуалног образовног плана којим се врши проширивање и продубљивање садржаја образовно-васпитног рада. Индивидуални образовни план је посебан акт, који има за циљ оптимални развој ученика и остваривање исхода образовања и васпитања, у складу са прописаним циљевима и принципима, односно задовољавања образовно-васпитних потреба ученика. Индивидуални образовни план укључује: 1) педагошки профил ученика, у ком су описане његове јаке стране и потребе за подршком; 2) план индивидуализованог начина рада, којим се предлажу одређени видови прилагођавања наставе (простора и услова, метода рада, материјала и учила) специфичним потребама ученика и 3) план активности, којим се предвиђени облици додатне подршке операционализују у низ конкретних задатака и корака, и спецификује распоред, трајање, реализатори и исходи сваке активности. Индивидуални образовни план доноси педагошки колегијум на предлог тима за инклузивно образовање, односно тима за пружање додатне подршке ученику. Тим за пружање додатне подршке чине: наставник предметне наставе, стручни сарадник школе, родитељ/старатељ, а по потреби и стручњак ван школе, на предлог родитеља/старатеља. Родитељ/старатељ даје сагласност за спровођење индивидуалног образовног плана. Наставник при планирању свог рада у одељењу усклађује свој план са индивидуалним образовним планом ученика, укључујући мере и активности предвиђене индивидуалним образовним планом. Он се остварује доминатно у оквиру заједничких активности у одељењу а у складу са потребама

ученика, на основу одлуке тима за пружање додатне подршке ученику, делом може да се остварује и ван одељења. Спровођење индивидуалних образовних планова прати просветни саветник.

6.РАЗРЕД

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Допунска настава

Предмет:	Математика
Разред:	Шести
Циљ :	Наставне теме
Пружање помоћи ученицима у савладавању основних елемената и вештина из градива -увежбавање и понављање стечених знања и вештина и давање упутстава за савладавање потешкоћа у учењу; - Стицање радних навика, одговорности и самосталности у раду. Надокнадити губитке у знању,пружити ученику додатна објашњења наставних садржаја које ученик није разумео или има потешкоћа у усвајању знања,оспособити ученика за успешно учење у склопу редовне наставе.	ЦЕЛИ БРОЈЕВИ (2) РАЦИОНАЛНИ БРОЈЕВИ (3) ТРОУГАО (2) ЧЕТВОРОУГАО (1) ПОВРШИНА ЧЕТВОРОУГЛА И ТРОУГЛА (1)

Укупан број часова: 9

Предмет:	ГЕОГРАФИЈА
Разред:	Шести
Циљ :	Наставне теме
Циљ допунске наставе је да ученик савлада основна знања које није савладао у току редовне наставе о географској карти, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским одликама и интеграцијама.	Географска карта
	Становништво
	Насеља
	Привреда
	Држава и интеграциони процеси
	Географија Европе

Укупан број часова:6

Предмет:	Историја
Разред:	6
Циљ :	Наставне теме
Надокнадити губитке у знању,пружити ученику додатна објашњења наставних садржаја које ученик није разумео или има потешкоћа у усвајању знања,оспособити ученика за успешно учење у склопу редовне наставе.	1.Обнављање наставних садржаја у оквиру теме: Основи проучавања прошлости; Европа,Средоземље и српске земље у раном средњем веку <i>-основне одлике средњег века</i> <i>-Историјски извори о средњем веку</i> <i>-велика сеоба народа,историја византије,хришћанска црква</i> <i>(давати ученицима објашњење о историјским појавама и феноменима,непознате појмове,показивати на карти,користити историјски атлас.....)</i> 2.Обнављање наставних садржаја у оквиру теме: Европа,Средоземље и српске земље у раном средњем веку <i>-начин живота старих словена</i> <i>-узроци сеобе словена и њихов однос према староседеоцима,прве српске земље,улога Ћирила и Методија.....</i> <i>(разговор са ученицима,показивање на карти,коришћење историјског атласа,објашњавање историјских процеса ,разумети значај рада мисионара</i> 3.Обнављање наставних садржаја у оквиру теме: Европа,Средоземље и српске земље у позном средњем веку <i>-владавина династије немањих,границе српске државе,важне битке,проширење државе</i> <i>(разговор са ученицима,објашњење о односу Србије и околних држава,уочити границе и показати на карти,коришћење историјског атласа,објаснити главне тековине владара из династије немањих...)</i> 4.Обнављање наставних садржаја у оквиру теме: Еврпоа,свет и српске земље у раном новом веку <i>(разговор са ученицима,давати објашњење,постављати питања,самостално коришћење карте или атласа,објаснити историјске промене и догађаје ,као и њихове узроке и последице...)</i> Укупан број часова:6

Предмет:	Српски језик и књижевност
Разред:	шести
Циљ :	Наставне теме
- оспособљавање ученика да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; - стицање основних знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури; - функционално повезивање садржаја предметних области; - мотивисање ученика да развију интересовање за изучавање језичког система; - развијање свести код ученика да је језик целовит и уређен систем који не захтева учење напамет; - развијање вештине читања текстова са разумевањем; - богаћење језичке културе	1. Уводни час: Договор о начину рада, циљевима допунске наставе и литературе <u>Језик:</u> 2. Подела гласова српског језика 3. Како да лакше памтимо поделу гласова српског језика према различитим критеријумима – прављење сликовног подсетника 4. Гласовне промене 5. Правописна решења у вези са гласовним променама 6. Најчешће грешке у комуникацији у вези са гласовним променама 7. Одступања од гласовних промена 8. Именичке заменице 9. Придевске заменице 10. Граматичке категорије заменица 11. Глаголи и њихове граматичке категорије 12. Глаголски облици 13. Глаголске основе 14. Конјугација помоћних глагола у српском језику 15. Најчешће грешке у вези са писањем глаголских облика 16. Комуникативна и предикатска реченица 17. Морфосинтаксичка анализа реченице 18. Писање одричних именичких и придевских заменица у предлошко-падежним конструкцијама 19. Ортоепија: Гласно изговарање брзалица 20. Најчешће правописне недоумице у свакодневној комуникацији 21. Правописна и граматичка анализа СМС порука <u>Књижевност:</u> 22. Стилска изражајна средства 23. Основни функционални књижевнотеоријски појмови 24. Књижевна дела и писци 25. Књижевни родови и врсте 26. Вештина читања књижевног дела са разумевањем 27. Тумачење књижевног дела по избору ученика 28. Техника читања текста „с оловком у руци“ <u>Језичка култура:</u> 29. Изражајно читање непознатог текста и разговор о њему 30. Техника израде квалитетног писменог састава на задату тему

	31. Вежбе читања текста са разумевањем 32. Читање текста различитим стратегијама читања 33. Писмене вежбе на задату тему 34. Говорна вежба на задату тему 35. Говорне вежбе према унапред одређеним задацима 36. Завршни час: Анализа рада на часовима допунске наставе, ученичка процена колико су им часови били занимљиви, а колико корисни и предлози нових метода рада у наредној школској години

Укупан број часова:36

Биологија – допунска настава

Предметни исходи	Стандарди	Опште међупредметне компетенције	Назив теме/ садржај	Кључни појмови садржаја	Начини и поступци остваривања програма (Дидактичко-методичко упутство)	Начин провере остварености исхода
-упореди грађу животиња, биљака и бактерија на нивоу ћелија и нивоу организма; -одреди положај органа човека и њихову улогу; -цртежи или моделом прикаже основне елементе грађе ћелије - једноћелијских - вишећелијских организама; -групише организме према особинама које указују на заједничко порекло живог света Земљи;	БИ.1.1.3. БИ.1.1.4. БИ.1.2.1. БИ.1.2.2. БИ.1.2.3. БИ.1.2.4. БИ.1.2.5. БИ.1.2.6. БИ.1.2.7. БИ.1.6.1. БИ.1.6.2. БИ.1.6.3. БИ.1.6.4.	Компетенција за учење Рад са подацима и информацијама Комуникација Одговорно учење у демократском друштву Естетичка компетенција Решавање проблема Сарадња Одговоран однос према околини Одговоран однос према здрављу	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА (5) - Грађа живих бића – спољашња и унутрашња. - Грађа људског тела - Једноћелијски организми -- - Основне животне функције на нивоу организма. - Разлике у грађи биљака, гљива и животиња и начину функционисања, - Основна грађа ћелије - Разлика између бактеријске, и биљне и животињске ћелије. - Ћелијско дисање, стварање енергије, основне чињенице фотосинтезе.	- Ћелија, ткиво, орган, органски систем, организам - Амеба - Вегетативни биљни органи - Систем за варење - Систем за дисање - Транспортни систем - Реакција надражи - Мишићи - Скелет - Систем за излучивање - Систем за размножавање - Реродуктивни биљни органи	- У остваривању наставе потребно је подстицати ученика на уочавање основних сличности и разлика спољашње и унутрашње грађе и функционисања различитих живих бића - Достицање исхода је могуће кроз различите вежбе и практичне активности ученика као нпр. израда плаката (људско тело, упоредни преглед спољашње грађе: човек, један кичмењак, један бескичмењак, биљка, гљива), квиз (нпр. Чијису зуби?), мерење пулса, применом физичкој активности, испитивање тока воде кроз биљку, дисековање цветова, размножавање биљака семеном и пелцером, микроскопирање ћелија квасца	- Формативно, свакодневно оцењивање усмених одговора ученика - Сумирање постигнућа ангажовања
-направи разлику између животног средине, - станишта, популације, екосистема и еколошке нише; -размотри односе међу члановима једне популације, као и	БИ.1.1.2. БИ.1.1.5. БИ.1.2.5. БИ.1.2.7. БИ.1.4.1. БИ.1.4.2. БИ.1.4.6. БИ.1.4.8	Компетенција за учење Рад са подацима и информацијама Комуникација Одговорно учење у демократском друштву	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ (1) - Популација, станиште, екосистем, еколошка ниша, адаптације, животне форме, трофички односи – ланци	- Екологија - Животна средина - Биотоп - Биоценоза - Екосистем - Еколошка ниша - Популација - Произвођач,	- Знања и искуства ученика стечена у претходном разреду, треба проширити и надоградити појмовима: животна средина, популација, екосистем и еколошка ниша. - Акцент треба ставити на односе размножавања када су у питању јединке исте популације и трофичке односе	- Формативно, свакодневно оцењивање усмених одговора ученика - Сумирање постигнућа ангажовања

односе између различитих популација -идентификује примере	БИ.1.5.7. БИ.1.6.1. БИ.1.6.2.	Естетичка компетенција Решавање	исхране. -Абиотички и биотички фактори.	поптрошач,разлагач -Еколошки фактори Антропогени фактор	кадасуупитањујединке различитих популација. -Приликом обраде абиотичких фактора, не треба инсистирати на груписању већ пажњу усмерити на њихову тицајна раст и развиће. -Антропогени фактор треба обрадити кроз различите облике загађења, без улажења у хемијске процесе јер ученици немају потребна знања из ове области	
природне и вештачке селекције -повеже узроке нарушавања животне средине са последицама по животну средину и људско здравље		проблема Сарадња Дигитална компетенција Одговоран однос према околини Одговоран однос према здрављу	.Антропогени фактори облици загађења. -Угрожавање живих бића и њихова заштита.			

-идентификује примере природне и вештачке селекције у окружењу и у задатом тексту/илустрацији; -повеже еволутивне промене са наследном варијабилношћу и природном селекцијом ;	БИ.1.3.1. БИ.1.3.2. БИ.1.3.3. БИ.1.3.4. БИ.1.3.5. БИ.1.3.6. БИ.1.3.7. БИ.1.3.10. БИ.1.6.1. БИ.1.6.2. БИ.1.6.3. БИ.1.6.4.	Компетенција за учење Рад са подацима и информацијама Комуникација Одговорно учење у демократском друштву Естетичка компетенција Решавање проблема Сарадња Дигитална компетенција Одговоран однос према околини Одговоран однос према здрављу	НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА (1). - Наследни материјал (ДНК, гени). - Телесне и полне ћелије. - Наследне особине - Индивидуална варијабилност. - Природна селекција - Вештачка селекција.	- ДНК - Гени - Телесне и полне ћелије - Варијабилност - Природна селекција - Еволутивне промене - Вештачка селекција - Сорта, раса	- Индивидуална варијабилност организама у популацији и потреба повезати са механизмом природне селекције, као еволуционим механизмом који доводи до адаптација организама на услове животне средине. - Биљке и животиње људи почели припитомљавати у прошлости и због чега. - Природну и вештачку селекцију треба реализовати кроз обраду и табеларно и графичко приказивање неколико различитих примера, са обавезним извођењем закључака. - Потребно је ученике подстицати да истражују нове примере индивидуалне варијабилности и резултате прикажу одељењу.	- Формативно, свакодневно оцењивање усмених одговора ученика - Сумирање постигнућа ангажовања
- групише организме према особинама које указују на заједничко порекло живота на Земљи; - одреди положај непознате врсте на „дрвету живота“, на основу познавања општих карактеристика заједничких	БИ.1.1.5. БИ.1.2.2. БИ.1.3.8. БИ.1.3.9. БИ.1.6.1	Компетенција за учење Рад са подацима и информацијама Комуникација Одговорно учење у демократском друштву Естетичка компетенција Решавање проблема	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА (1) Постанак живота на Земљи (прве ћелије без једра, постанак ћелија са једром и појава вишећелијности). „Дрво живота“ (заједничко порекло и основни принципи филогеније, сродност и сличност). Организми без једра. Организми са једром.	- Еволуција - Епител, епидермис - Дрво живота - Еубактерије - Археје - Еукарије - Сродности и сличност - Породично стабло	- Основна идеја коју ученици треба да усвоје је да су сви организми који данас живе на Земљи потомци заједничког претка, који је био једноћелијски организам без формираног једра - Потребно је обрадити улогу ћелија без једра и ћелија са једром - При разврставању и груписању живог света, треба користити филогенетски приступ, односно заједничко порекло, принципи сродности и сличности. - Положај основних група	- Формативно, свакодневно оцењивање усмених одговора ученика - Сумирање постигнућа ангажовања

вишећелијских организама;		Сарадња Дигитална компетенција Одговоран однос према околини Одговоран однос према здрављу	Положај основних група једноћелијских и вишећелијских организа ма, на „дрвету живота”.		једноћелијских и вишећелијских организама, „дрвету живота” треба да има логички след, који произилази из знања о грађи ћелија	
- одржавати чистоту и хигијену и хигијену животног простора - доведе увезу измеђено понашања људиса коришћењем психоактивних супстанци; - збрине површинске озледе коже, укаже прву помоћ случају убода	БИ.1.5.1. БИ.1.5.2. БИ.1.5.4. БИ.1.5.7. БИ.1.5.8. БИ.1.5.12.	Компетенција за учење Одговорно учење у демократском друштву Решавање проблема Одговоран однос према околини Одговоран однос	ЧОВЕК ИЗ ДРАВЉЕ (1) Обољења која изазивају, односно преносе бактерије и животиње. Бактерије и антибиотици. Путеви преношења заразних болести. Повреде и прва помоћ: повреде коже, убоди и инсек ата	- Патогени - Клицоноша - Заразна болест - Карантин - Бактерије које изазивају болест и - Антибиотици - Пробиотици - Прва помоћ - Превенција	- У овој области акценат је на основним чињеницама о превен цији заразних болести, путевима преношења и спречавању ширења - Посебно треба обратити пажњу на антибиотике - упознавање са болестима зависности, нарочито алкохоли змом	— Формативно, свакодневно оцењивање усмених одговора ученика — Сумирање постигнућа ангажовања

инсеката, сунчанице и топлотногудараизатраж и лекарску помоћ кад процени да је потребна;		премаздрављу	и других бескичмењака, тровање храном, сунчаница, топлотноудар.Превенцијаи понашање у складу са климатским параметрима. Последице болести зависности–алкоголизам.	Сунчаница,топлотни удар -Алкохолизам		

Физика - допунска настава

месец	Редни број саджаја рада	САДЖАЈ РАДА (АКТИВНОСТИ)	Број часова	напомена
новембар	1	КРЕТАЊЕ Ученик - уме да препозна врсту кретања према облику путање, - препознаје равномерно кретање, - уме да израчуна средњу брзину, пређени пут или протекло време ако су му познате друге две величине,	1.	Због већег броја наставних часова (редовна настава), уколико наставник
децембар	2.	СИЛА Ученик: - препознаје гравитациону силу која делује на тело које мирује или се креће равномерно,	1.	к примети да ученици тешко савладав

		- разуме принцип спојених судова		ају исте, биће предвиђе н већи број часова на наставни м темама
Март - април	3.	МЕРЕЊЕ Ученик: - Чита мерну скалу и зна да одреди вредност најмањег подеока, - Уме да препозна мерила и мерне инструменте, - Користи основне јединице за дужину, масу, запремину и време - Препознаје јединицу за брзину, - Зна да мери масу, дужину, време	1	
мај	4.	МАСА И ГУСТИНА Ученик: - Уме да разликује масу у тежину тела - Мери масу и запремину и на основу вредности одређује густну, - Разликује основне и изведене величине	1	
јун	5.	ПРИТИСАК - Уме да наведе примере примене(хидраулична преса, кочнице аутомобила, ходање по снегу...) - Разуме принцип рада водовода, фонтане...) - Решава заадатке везане за притисак	1	
УКУПНО			5	

Предмет:	Енглески језик
Разред:	Пети , шести , седми и осми
Циљ :	Наставне теме
Ученици ће усвојити граматичке и лексичке садржаје у зависности од потреба ученика и одељења, развити стратегије за учење страног језика како би се оспособили за основну усмену и писмену комуникацију	1) Лични идентитет 2)Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комши- је, наставници итд.) 3)Географске особености 4)Становање – форме, навике 5)Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест 6)Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлостсадашњост – будућност) 7)Школа, школски живот, школски систем, образовање и ва- питање 8)Професионални живот (изабрана – будућаструка), плано- ви везани за будуће занимање 9)Млади – деца и омладина 10)Животни циклуси 11)Здравље, хигијена, превентива болести, лечење 12)Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи 13)Транспорт и превозна средства 14)Клима и временске прилике 15)Наука и истраживања 16)Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; са- времена музика) 17)Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпа- тија; брига о другоме 18)Обичаји и традиција,фолклор, прославе (рођендани, пра- зници) 19)Слободно време – забава,разонода, хобији 20)Исхрана и гастрономске навике 21)Путовања 22)Мода и облачење 23)Спорт 24)Вербална и невербална комуникација, конвенције пона- шања и опхођења 25)Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже 26)Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

Укупан број часова : 36

План допунске наставе – ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК

Разред: шести

Предмет: француски језик

1. Перфекат
2. Повратни глаголи
3. Правила читања, фонолошке групе
4. Род и број придева, слагање придева
5. Наглашене и ненаглашене заменице
6. Разумевање и тумачење текста
7. Кондиционал
8. Постављање питања и упитне речи
9. Будуће време

Предмет:	ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК
Разред:	6
Циљ :	Наставне теме
-Именовање најближих чланова породице -именовање предмета и просторија у кући -именовање одевних предмета и боја -основно правило грађења прошлог времена	1.LE PARENTELLA 2.GLI OGGETTI BELLA CASA 3.LE PROFESSIONI 4.I VESTITI E I COLORI 5.IL PASSATO PROSSIMO Укупан број часова:5

„Вук Карацић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Додатни рад

Предмет:	Српски језик и књижевност
Разред:	шести
Циљ :	Наставне теме
- оспособљавање ученика да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; - оспособљавање ученика да приликом тумачења књижевног дела открива различите слојеве и значења; - стицање основних знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури, као и о медијској писмености; - функционално повезивање садржаја предметних области; - мотивисање ученика да учествују на такмичењима из језика; - развијање свести код ученика да је језик целовит и уређен систем који не захтева учење напамет; - развијање вештине читања текстова са разумевањем; - богаћење језичке културе	1. Уводни час: Договор о начину рада, циљевима додатне наставе и литературе <u>Језик:</u> 2. Подела гласова српског језика 3. Играмо се речима – глас као фонема 4. Гласовне промене 5. Правописна решења у вези са гласовним променама 6. Поступком реконструкције гласовних промена откривамо како је реч гласила у старијем облику 7. Језичке мозгалице у вези са гласовним променама 8. Именичке заменице 9. Придевске заменице 10. Граматичке категорије заменица 11. Глаголи и њихове граматичке категорије 12. Глаголски облици 13. Глаголске основе 14. Конјугација помоћних глагола у српском језику 15. Најчешће грешке у вези са писањем глаголских облика 16. Комуникативна и предикатска реченица 17. Морфо-синтаксичка анализа реченице 18. Акценти у српском књижевном језику 19. Ортоепија: Гласно изговарање брзалица 20. Најчешће правописне недоумице у свакодневној комуникацији 21. Правописна анализа СМС порука <u>Књижевност:</u> 22. Стилска изражајна средства 23. Основни функционални књижевнотеоријски појмови 24. Књижевна дела и писци

25. Књижевни родови и врсте
 26. Самостална интерпретација књижевног дела – елементи књижевнотеоријске анализе
 27. Тумачење књижевног дела по избору ученика
 28. Техника читања текста „с оловком у руци“
Језичка култура:
 29. Изражајно читање непознатог текста и разговор о њему
 30. Техника израде квалитетног писменог састава на задату тему
 31. Вежбе читања текста са разумевањем
 32. Читање текста различитим стратегијама читања
 33. Креативно писање
 34. Говорна вежба на задату тему
 35. Говорне вежбе према унапред одређеним задацима
Тестови као припрема ученика за такмичење:
 * према заинтересованости ученика за учешће на такмичењу из језика
 36. Завршни час: Анализа рада на часовима додатне наставе, ученичка процена колико су им часови били занимљиви, а колико корисни и предлози нових метода рада у наредној школској години

Предмет:	Енглески језик
Разред:	Пети, шести, седми и осми
Циљ :	Наставне теме
Кроз наставу Енглеског језика ученици ће развити и проширити знања из граматичких и лексичких садржаја као и из вештине говора, писања и слушања на енглеском језику.	1)Лични идентитет 2)Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комши- је, наставници итд.) 3)Географске особености 4)Становање – форме, навике 5)Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест 6)Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлостсадашњост – будућност) 7)Школа, школски живот, школски систем, образовање и ва- питање 8)Професионални живот (изабрана – будућаструка), плано- ви везани за будуће занимање 9)Млади – деца и омладина 10)Животни циклуси 11)Здравље, хигијена, превентива болести, лечење 12)Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи

	13)Транспорт и превозна средства 14)Клима и временске прилике 15)Наука и истраживања 16)Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; са- времена музика) 17)Духовни живот; нормe и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме 18)Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници) 19)Слободно време – забава, разонода, хобији 20)Исхрана и гастрономске навике 21)Путовања 22)Мода и облачење 23)Спорт 24)Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења 25)Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже 26)Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

Укупан број часова : 36

Додатни рад за 6 разред

Циљеви додатног рада:

Додатни рад се организује за ученике који показују већи интересовање и жељу за новим садржањима који превазилазе оквир предвиђеног програма, са циљем повезивања и примене наученог у свакодневном животу.

Предметни исходи	Стандарди	Опште међупредметне компетенције	Назив теме/садржај	Кључни појмови садржаја	Начини поступци остваривања програма (Дидактичко-методичко упутство)	Начин провере остварености исхода
-повеже грађу и животне процесе -користи лабораторијски прибори школски микроскоп за израду и посматрање готових и самостално израђених препарата; -групише организме према особинама које указују на заједничко порекло животног Земљи; -користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата. -табеларно и графички представља прикупљене податке и изведе одговарајуће закључке; –разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени.	БИ.2.2.1. БИ.2.2.2. БИ.2.2.3. БИ.2.2.4. БИ.2.2.5. БИ.2.2.6. БИ.2.6.1 БИ.2.6.3. БИ.3.1.3. БИ.3.2.1. БИ.3.2.2. БИ.3.2.3.	Компетенција за учење Рад са подацима и информацијама Комуникација Одговорно учење у демократском друштву Естетичка компетенција Решавање проблема Сарадња Дигитална компетенција Одговоран однос према околини Одговоран однос према здрављу	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА (5) - Грађа људског тела: хијерархијски низ од организма до ћелије. - Једноћелијски организми. Удруживање ћелија у колоније. Вишећелијски организми – примери гљива, биљака и животиња. - Разлике у грађи биљака, гљива и животиња и начину функционисања, као и сличности и разлике у обављању основних животних процеса. - Откриће ћелије и микроскопа. - Разлика између бактеријске, и биљне и животињске ћелије. - Ћелијско дисање, стварање енергије, чињенице о фотосинтези	Морфологија Анатомија Биолошки ниво и организације Грађа ћелије – разлике Кандида Ферментација Колонија Мицелијум – хифе Веgetативни репродуктивни биљни органи Систем за варење Систем за дисање Транспортни систем Реакција надражи Мишићи Скелет Систем за излучивање Систем за размножавање	-У остваривању наставе потребно је подстицати истраживачки рад ученика основних сличности и разлика спољашње и унутрашње грађе и функционисања различитих живих бића, треба користити школски микроскоп, обрађивати примере из непосредног окружења и водити рачуна да се ученици хумано понашају према живим бићима које истражују -вежбе и практичне активности ученика као нпр. израда плаката (људско тело, упоредни преглед спољашње грађе: човек, један кичмењак, један бескичмењак, биљка, гљива), мерење пулса, примивање и физичкој активности, испитивање тока воде кроз биљку, дисековање цветова, размножавање биљака семеном и пелцером, микроскопирање ћелија квасца/инфузоријума/самостално направљених препарата, употреба едукативних филмова (нпр. Живот у капиводи) итд.	–Формативно, свакодневно оцењивање усмених одговора ученика –Сумирање постигнућа ангажовања
-размотри односе у популацији и биоценози на конкретним примерима; -илустрира примерима акција, реакција, коакција -истражи утицај средине на испољавање особина, поштујући принципе научног метода; -повеже узрок и нарушавања	БИ.2.1.4. БИ.2.3.6. БИ.2.4.1. БИ.2.4.2. БИ.2.4.3. БИ.2.4.7. БИ.2.4.8. БИ.2.5.4. БИ.2.6.1. БИ.3.1.5	Компетенција за учење Рад са подацима и информацијама Комуникација Одговорно учење у демократском друштву Естетичка компетенција	ЖИВОТУ ЕКОСИСТЕМУ (2) -еколошки нише, адаптације, животне форме, трофички односи – ланци исхране. -Абиотички и биотички фактори. Значаја биотичких	-Екосистем -Сптаровност -Еколошки ниша -Животна форма, -Аспект -Популација -Биомаса -Трофичка пирамида -Акција, реакција, коакција -Антропогени фактор	-Тема се обрађује уз више вежби теренског типа. Истраживање може да подразумева познати терен, литературу, интернет. Важно је да се обезбеди час за презентовање резултата истраживања, као и да ученици сами процене квалитет. Акцент треба ставити на однос размножавања када су у питању јединке и степопулације и трофичке односе када су у питању јединке	–Формативно, свакодневно оцењивање усмених одговора ученика –Сумирање постигнућа ангажовања

животнесредина последикамапоживотну срдинуиљудскоздрављеи	БИ.3.3.6. БИ.3.4.7. БИ.3.6.1.	Решавање проблема	биотичкихфактора. Антропогенифакториоблиц и загађења.	- Депоније - Смог	различитихпопулација. -Требалобиукључиватиученикеу активностизазаштитуживотне	

делујеличним примерому циљу заштите животне средине; користи ИКТ и другу опрему у истраживању, обради података и приказу резултата. табеларно и графички представи прикупљене податке и изведе одговарајуће закључке; разматра, у групи, шта и како је учио/учила и где та знања може да примени. користи лабораторијски	БИ.3.6.2. БИ.3.6.4.	Сарадња Дигитална компетенција Одговоран однос према околини Одговоран однос према здрављу	- Угрожавање живих бића и њихова заштита.	- Рециклажа - Компост - Биогориво	средине, мотивисати их да апредлажу акције и да на своје вршњаке делују личним примером.	
прибори школски микроскоп за израду посматрање готових самостално израђених препарата; повеже еволутивне промене са наследном варијабилношћу и природном селекцијом; користи ИКТ и другу опрему у истраживању,	БИ.2.3.1. БИ.2.3.2. БИ.2.3.3. БИ.2.3.4. БИ.2.3.6. БИ.2.6.1 БИ.2.6.3 БИ.3.3.1. БИ.3.3.3. БИ.3.3.5.	Компетенција за учење Рад са подацима и информацијама Комуникација Одговорно учешће у демократском друштву Естетичка компетенција Решавање проблема	НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА (1). - Пренос наследног материјала. - Наследне особине (веза између генетичке особине, утицај спољашње средине). - Индивидуална варијабилност. - Природна селекција на одабраним примерима. Вештачка селекција. - Значај гајених биљака и припитомљених животиња за човека.	- ДНК - Гени - Телесне и полне ћелије - Варијабилност - Природна селекција - Еволутивне промене - Вештачка селекција - Сорте, расе	- Индивидуална варијабилност организма у популацији треба повезати са механизмом природне селекције, као еволуционим механизмом који доводи до адаптирања организма на услове животне средине. - Потребно је подстицати ученике да сами пронађу примере одрживог развоја у природној селекцији. За вештачку селекцију потребно је да ученици сами истраже које су биљке и животиње људи почели припитомљавати	- Формативно, свакодневно оцењивање усмених одговора ученика - Сумирање постигнућа ангажовања

обрадиподатакаи приказурезултата. -табеларноиграфички представиприкупљене податкеиизведе одговарајућезакључке; -разматра,угрупи,штаи какојеучио/учила игде тазнањаможеда примени.	БИ.3.3.6.	Сарадња Дигитална компетенција Одговораноднос премаоколини Одговораноднос премаздрављу			прошлостиизбогчега. - Природнуивештачкусел екцијутреба реализоватикрозобраду итабеларнои графичкоприказивање неколикоразличитихпри мера,са обавезнимизвођењем закључака. - Потребнојеученикеподс тицатида истражујуновепримереи ндивидуалне варијабилностиирезулта теприкажу одељењу.	
- повеже еволутивне промене са наследном варијабилношћу и природномселекцијом; - групише организме премаособинамакоје указујуназаједничко порекло живота на Земљи; - одреди положај непознатеврстена	БИ.2.1.3 БИ.2.1.4 . БИ.2.3.5 . БИ.3.3.5 .	Компетенцијаза а учење Рад са подацима и информацијама Комуникација Одговорноучешће у демократском друштвуЕстетичка компетенција Решавање	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА (1) ПостанакживотанаЗемљи (прве ћелије без једра, постанакћелијасажедрами појава вишећеличности). „Дрвоживота“(заједничко порекло и основни	-Протоћелије -Еволуција -Колоније -Вишећелијски организм -Епител,епидермис -Дрвоживота -Еубактерије -Археје -Еукарије -Сродности сличност	- ученици треба да усвоје је да су сви организми који данас живе на Земљи потомцизаједничкогпрет ка,којијебио једноћелијски организм без формираног једра - Потребнојеобратитиулогућелија без једра и ћелија саједром у појави вишећеличности. - Приразврставањуигруписањуживог света, треба користити филогенетски приступ, односно заједничко порекло,	—Формативно, свакодневно оцењивање усмениходговора ученика —Сумирање постигнућа ангажовања

ДОДАТНИ РАД-МАТЕМАТИКА-6. РАЗРЕД

САДРЖАЈ:

- Цели бројеви
- Рационални бројеви
- Троугао
- Четвороугао
- Површина троуглова и четвороуглова
- Конструкција паралелограма

ДОДАТНИ РАД-ГЕОГРАФИЈА-6. РАЗРЕД

САДРЖАЈ:

- Уводу план рада
- Планета Земља
- Становништво и насељана Земљи
- Географска средина и људске делатности
- Регионална географија Европе

ДОДАТНИ РАД-ИСТОРИЈА-6.РАЗРЕД

САДРЖАЈ:

- Велика сеоба народа
- Тајанствена Византија
- Стари Словени
- Србија у доба владавине династије Немањића
- Српска држава после пропасти царства
- Европа у средњем веку

ДОДАТНИ РАД-ФИЗИКА-6.РАЗРЕД

САДРЖАЈИ:

Кретање

- Брзина равномерног кретања
- Пређени пут
- Време кретања тела Сила
- Мерење силе
- Тежина је сила – решавање различитих задатака
- Маса и тежина Мерење

-Мерење дужине, површине и запремине - решавање задатака

-Мерење времена

План додатне наставе- ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК

Разред: пети, шести, седми осми

Предмет:

француски језик

1. Вежбе слушања
2. Вежбе читања
3. Вежбе писања
4. Говорне вежбе
5. Припрема за DELF тест
6. Култура и историја Француске
7. Историја француског језика
8. Франкофонија
9. Дијалекти француског језика

Предмет:	ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК
Разред:	6
Циљ :	Наставне теме
-Описати своју собу користећи не само познату лексику,предлоге за место већ и своје емоције које се односе на животни простор -Написати оглас за новине који се тиче некретнина -Истражити и урадити пано који се тиче географије италије -Истражити и урадити пано или презентацију која се односи на историју и културни аспект Италије	1.DESCRIVERE LA SUA STANZA 2.SCRIVERE UN ANNUNCIO 3.GEOGRAFIA 4.STORIA D-ITALIA

Укупан број часова : 4

СЕДМИ РАЗРЕД

ЦИЉЕВИ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА СУ:

обезбеђивање добробити и подршка целовитом развоју ученика;

обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за целовити развој ученика, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;

свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;

развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;

развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добробити животиња;

континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним садржајима и образовној пракси;

развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења; пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрастом, развојним потребама и интересовањима;

развијање кључних компетенција за целоживотно учење, развијање међупредметних компетенција за потребе савремене наставе и технологије;

развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења; оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота;

На основу члана 67. став 1. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон и 10/19), Министар просвете, науке и технолошког развоја доноси ПРАВИЛНИК о програму наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања Члан 1. Овим правилником утврђује се програм наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања, који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део. развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства; развијање позитивних људских вредности; развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву;

развој и поштовање расне, националне, kulturne, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, развој толеранци- је и уважавање различитости; развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултурал- ности, поштовање и очување националне и светске културне баштине;

повећање ефикасности употребе свих ресурса образова- ња и васпитања, завршавање образовања и васпитања у предвиђе- ном року са минималним продужетком трајања и смањеним напу- штањем школовања; повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништва Републике Србије као државе засноване на знању.

ПРОГРАМИ ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ И ПРОЦЕС УЧЕЊА

Структура програма свих наставних предмета је конципи- рана на исти начин. На почетку се налази циљ наставе и учења предмета за други циклус образовања и васпитања. У табели која следи, у првој колони, дефинисани су предметни исходи за крај шестог разреда, у другој колони дате су области и/или теме, а у трећој се налазе предметни садржаји. Иза табеле налазе се кључни појмови садржаја програма и препоруке за остваривања наставе и учења конкретног предмета под насловом Упутство за дидактичкометодичко остваривање програма. Програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама и могућностима ученика шестог разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садржаји више нису циљ сами по себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног наставног предмета. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних, као и међупредметних. Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних и општих међупредметних компетенција које желимо да наши ученици имају на крају основног образовања. На путу остваривања циља и исхода кључна је улога наставника који добија значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја; метода, поступака и техника наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе стара се не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом. Програми наставе и учења намењени су, пре свега, наставни- цима који непосредно раде са ученицима, али и онима који на по- средан начин узимају учешће у образовању и васпитању. Зато треба имати у виду да терминологија, која је коришћена у програмима наставе и учења, није намењена ученицима и треба је приликом дефинисања конкретних наставних јединица, било за непосредан рад са ученицима, било за потребе уџбеничких и дидактичких ма- теријала, прилагодити узрасту ученика. Програми наставе и учења су наставницима полазна основа и педагошко полазиште за развијање образовноваспитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непосредну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и праћења и вредновања наставе и учења кроз сопствена промишљања, разговор са колегама итд. Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно

унапред предвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато, уместо израза реализовати програм, боље је рећи да се на основу датих програма планира и остварује настава и учење које одговара конкретним потребама одељења.

Седми разред

ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година

Предмет:	Српски језик и књижевност				
Разред:	седми				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	"Сл. гласник РС" - Просветни гласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020, 8/2020, 5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023 и 14/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
– користи књижевне термине и појмове обрађиване у претходним разредима и повезује их са новим делима која чита; – истакне универзалне вредности књижевног дела и повеже их са сопственим искуством и околностима у којима живи; – чита са разумевањем различите врсте текстова и коментарише их, у складу са узрастом;	Књижевност	ЛИРИКА 1. Јован Дучић: <i>Подне</i> 2. Милан Ракић: <i>Божур</i> 3. Владислав Петковић Дис: <i>Међу својима</i> 4. Милутин Бојић: <i>Плава гробница</i> 5. Десанка Максимовић: <i>Крвава бајка</i> 6. Стеван Раичковић: <i>После кише</i> 7. Јован Јовановић Змај: <i>Јутутунска јухахаха</i> 8. Рабиндранат Тагоре: <i>Папирни бродови</i> 9. Вислава Шимборска: <i>Облаци</i> ЕПИКА 1. Народна бајка (једна по избору): <i>Међедовић / Чудотворни прстен / Златоруни ован</i> 2. Стефан Митров Љубиша: <i>Кањош Мацедоновић</i> (одломак) 3. Радоје Домановић: <i>Вођа</i> (одломак)	-користи књижевне термине и појмове обрађиване у претходним разредима и повезује их са новим делима која чита; -истакне универзалне вредности књижевног дела и повеже их са сопственим искуством и околностима у којима живи; -чита са разумевањем различите врсте текстова и коментарише их, у складу са узрастом;	Програм наставе и учења Српског језика и књижевности чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност – 54 часа, Језик –	54

– разликује народну од ауторске књижевности и одлике књижевних родова и основних књижевних врста; – разликује основне одлике стиха и строфе –укрштену, обгрљену и парну риму; слободни и везани стих; рефрен; – тумачи мотиве (према њиховом садејству или контрастивности) и песничке слике у одабраном лирском тексту; – локализује књижевна дела из обавезног школског програма; – разликује етапе драмске радње; – разликује аутора књижевноуметничког текста од наратора, драмског лица или лирског субјекта; – разликује облике казивања (форме приповедања); – идентификује језичко-стилска изражајна средства и разуме њихову функцију; – анализира идејни слој		- Петар Кочић: <i>Кроз мећаву</i> - Иво Андрић: <i>Јелена, жена које нема</i> (одломак) - Данило Киш: <i>Прича о печуркама / Еолска харфа</i> - Алфонс Доде: <i>Последњи час / Владимир Набоков: Лош дан</i> <i>Дневник Ане Франк</i> (одломак) - Ефраим Кишон: <i>Код куће је најгоре</i> (једна прича по избору) - Афоризми (Душан Радовић и други) ДРАМА - Бранислав Нушић: <i>Власт</i> (одломак) - Вида Огњеновић: <i>Кањош Мацедоновић</i> (одломак о сусрету Кањоша и Фурлана) НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ -Обавезна дела - Михајло Пупин: <i>Са пашњака до научењака</i> (одломак) - Јелена Димитријевић: <i>Седам мора и три океана</i> (одломак) / Милош Црњански: <i>Наша небеса</i> („Крф, плава гробница“ – одломак) Једно дело по избору - Јован Цвијић: <i>Охридско језеро</i> (одломак) / Пеђа Милосављевић: <i>Потера за пејзажима</i> - Светлана Велмар Јанковић: <i>Српски Београд деспота Стефана (Капија Балкана)</i> - Уметнички и научнопопуларни текстови о природним лепотама и културноисторијским споменицима завичаја - Избор из енциклопедија и часописа за децу ДОМАЋА ЛЕКТИРА	– разликује народну од ауторске књижевности и одлике књижевних родова и основних књижевних врста; – разликује основне одлике стиха и строфе –укрштену, обгрљену и парну риму; слободни и везани стих; рефрен; – тумачи мотиве (према њиховом садејству или контрастивности) и песничке слике у одабраном лирском тексту; – локализује књижевна дела из обавезног школског програма; – разликује етапе драмске радње; – разликује аутора књижевноуметничког текста од наратора, драмског лица или лирског субјекта; – разликује облике казивања (форме приповедања); – идентификује језичко-стилска изражајна средства и разуме њихову функцију; – анализира идејни слој	52 часа и Језичка култура– 38 часова. Укупан фонд часова, на годишњем нивоу, износи 144 часа. Све три области програма наставе и учења се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима. Програм наставе и учења Српског језика и књижевности заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне	

књижевног дела служећи се аргументима из текста; – уочи разлике у карактеризацији ликова према особинама: физичким, говорним, психолошким, друштвеним и етичким; – разликује хумористички од ироничног и сатиричног тона књижевног дела; – критички промишља о смислу књижевног текста и аргументовано образложи свој став; – доведе у везу значење пословица и изрека са идејним слојем текста; – препозна националне вредности и негује културноисторијску баштину; – размотри аспекте родне равноправности у вези са ликовима књижевно-уметничких текстова; – препоручи књижевно дело уз кратко образложење;	1. Епске народне песме покосовског тематског круга (<i>Смрт војводе Пријезде, Диоба Јакишића</i> ипесма по избору) 2. Епске народне песме о хајдучима и ускоцима (<i>Мали Радојица, Стари Вујадин, Старина</i> <i>Новак и кнез Богосав; Иво Сенковић и ага од</i> <i>Рибника, Ропство Јанковић Стојана</i>) 3. <i>Свети Сава у књижевности</i>: - одломак из <i>Житија Светог Симеона</i> (о опроштају оца од сина); - избор из народних прича и предања (на пример <i>Свети Сава и ђаво</i>, легенде о Светом Сави); - избор из ауторске поезије о Св. Сави (на пример Матија Бећковић: <i>Прича о Светом</i> <i>Сави</i>) 4. Мирослав Антић: <i>Плави чуперак и Шашава</i> <i>књига</i> (избор) 5. Антоан де Сент Егзипери: <i>Мали Принц</i>; Мома Капор: <i>Мали Принц</i> 6. Јован Стерија Поповић: <i>Покондирена тиква</i> 7. Душан Ковачевић: <i>Свемирски змај</i> 8. Дејан Алексић: <i>Ципела на крају света</i> / Игор Коларов: <i>Дванаесто море</i> ДОПУНСКИ ИЗБОР ЛЕКТИРЕ (бирати 3 дела): 1. Милорад Павић: <i>Руски хрт</i> (одломак) 2. Тургењев: <i>Шума и степа</i> 3. Антон Павлович Чехов: <i>Чиновникова смрт</i> 4. Јанко Веселиновић: <i>Хајдук Станко</i> (одломак из првог дела романа) 5. Гордана Малетић: <i>Катарке Београда</i> (прича <i>Зебња</i> и друге)	књижевног дела служећи се аргументима из текста; – уочи разлике у карактеризацији ликова према особинама: физичким, говорним, психолошким, друштвеним и етичким; – разликује хумористички од ироничног и сатиричног тона књижевног дела; – критички промишља о смислу књижевног текста и аргументовано образложи свој став; – доведе у везу значење пословица и изрека са идејним слојем текста; – препозна националне вредности и негује културноисторијску баштину; – размотри аспекте родне равноправности у вези са ликовима књижевно-уметничких текстова; – препоручи књижевно	области овог предмета. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Праћење и вредновање резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа знања, у односу на који ће се одмеравати даљи напредак и формирати оцена. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистравање напретка ученика и упућивање на даље активности.

– упореди књижевно и филмско дело настало по истом предлошку, позоришну представу и драмски текст; – разликује глаголске начине и неличне глаголске облике и употреби их у складу са нормом; – одреди врсте непроменљивих речи у типичним случајевима; – уочи делове именичке синтагме; – разликује граматички и логички субјекат; – разликује сложени глаголски предикат од зависне реченице са везником да; – препозна врсте напоредних односа међу реченичним члановима и независним реченицама; – идентификује врсте зависних реченица; – искаже реченични члан речју, предлошко-падежном конструкцијом, синтагмом и		6. Урош Петровић: <i>Загонетне приче</i> 7. Александар Манић: <i>У свитање света</i> 8. Јасминка Петровић: <i>Лето кад сам научила да летим</i> 9. Градимир Стојковић: <i>Хајдук у Београду</i> 10. Корнелија Функе: <i>Срце од мастила</i> 11. Душица Лукић: <i>Земља је у квару</i> (избор) 12. Гордана Брајовић: из збирке песама <i>Индија, Индија (Пролази слон пун мириса, Пролази слон пун Хималаја)</i> 13. Душан Поп Ђурђевић: <i>Лет лионског Икара</i> КЊИЖЕВНИ ТЕРМИНИ И ПОЈМОВИ Опкорачење. Рефрен. Цезура. Везани и слободни стих. ауторске лирске песме: рефлексивна и сатирична песма. Језичко-стилска изражајна средства: метафора, алегорија, градација, словенска антитеза, фигуре понављања (асонанца и алитерација). Функција мотива у композицији лирске песме. Песма у прози. Фабула и сиже. Статички и динамички мотиви. Композиција. Епизода. Идејни слој књижевног текста. Хумор, иронија и сатира. Врсте карактеризације књижевног лика. Унутрашњи монолог. Хронолошко и ретроспективно приповедање. Дневник. Путопис. Аутобиографија. Легендарна прича. Предања о постанку бића, места и ствари. Афоризам. Пословице, изреке; питалице; загонетке. Драмска радња; етапе драмске радње: увод, заплет, врхунац, перипетија, расплет. Драмска ситуација. Драма у ужем смислу. Грађење и основна значења глаголских облика: футур II, императив, потенцијал; трпни гл.	дело уз кратко образложење; – упореди књижевно и филмско дело настало по истом предлошку, позоришну представу и драмски текст; -разликује глаголске начине и неличне глаголске облике и употреби их у складу са нормом; -одреди врсте непроменљивих речи у типичним случајевима; -уочи делове именичке синтагме; -разликује граматички и логички субјекат; -разликује сложени глаголски предикат од зависне реченице са везником да; -препозна врсте напоредних односа међу реченичним члановима и независним реченицама; -идентификује врсте зависних реченица; -искаже реченични члан речју, предлошко-падежном	Формативно вредновање је саставни део савременог приступа настави и подразумева процену знања, вештина, ставова и понашања, као и развијања одговарајуће компетенције током наставе и учења. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, при чему се најчешће примењују следеће технике: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна

реченицом; – примени основна правила конгруенције у реченици; – доследно примени правописну норму; – разликује дугосилазни и дугоулазни акценат; – говори на задату тему поштујући књижевнојезичку норму; – разликује књижевноуметнички од публицистичког функционалног стила; – састави кохерентан писани текст у складу са задатом темом наративног и дескриптивног типа; – напише једноставнији аргументативни текст позивајући се на чињенице; – користи технички и сугестивни опис у изражавању; – препозна цитат и фусноте и разуме њихову улогу; – пронађе потребне информације у нелинеарном тексту;	Граматика Језичка култура	придев, гл. прилог садашњи и гл. прилог прошли. Подела глаголских облика на просте и сложене и на личне (времена и начини) и неличне. Непроменљиве врсте речи: везници, речце, узвици. Појам синтагме (главни члан и зависни чланови); врсте синтагми: именичке, придевске, прилошке и глаголске. Атрибут у оквиру синтагме. Логички субјекат. Сложени глаголски предикат. Напоредни односи међу реченичним члановима – саставни, раставни и супротни. Појам комуникативне и предикатске реченице. Независне предикатске реченице – напоредни односи међу независним реченицама (саставни, раставни, супротни). Зависне предикатске реченице (изричне, односне, месне, временске, узрочне, условне, допусне, намерне, последичне и поредбене). Реченични чланови исказани речју, предлошко-падежном конструкцијом, синтагмом и реченицом. Конгруенција – основни појмови. Правописна решења у вези са обрађеним глаголским облицима. Интерпункција у вези са зависним реченицама (запета, тачка и запета). Писање скраћеница. правописних знакова. Дугоулазни и дугосилазни акценат. Књижевни и остали типови текстова у функцији унапређивања језичке културе. Књижевноуметнички и публицистички текстови. Усмени и писмени састави према унапред задатим смерницама (ограничен број речи; задата лексика; одређени граматички модели и сл.). Текст заснован на	конструкцијом, синтагмом и реченицом; - примени основна правила конгруенције у реченици; - доследно примени правописну норму; – разликује дугосилазни и дугоулазни акценат; – говори на задату тему поштујући књижевнојезичку норму; – разликује књижевноуметнички од публицистичког функционалног стила; – састави кохерентан писани текст у складу са задатом темом наративног и дескриптивног типа; – напише једноставнији аргументативни текст позивајући се на чињенице; – користи технички и сугестивни опис у изражавању; – препозна цитат и фусноте и разуме	комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и бројчаном оценом. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник, поред постигнућа ученика, континуирано прати и вреднује властити рад. Све што се покаже добрим и ефикасним, наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а оно што	52	38

– напише електронску (имејл, SMS) поруку поштујући нормативна правила; – примени различите стратегије читања (информативно, доживљајно, истраживачко и др.); – састави текст репортажног типа (искуствени или фикционални); – правилно употреби фразеологизме и устаљене изразе који се јављају у литерарним и медијским текстовима намењеним младима.		аргументима. Технички и сугестивни опис. Репортажа. Цитати и фусноте из различитих књижевних и неуметничких текстова. Нелинеарни текстови: табеле, легенде, графикони, мапе ума и друго. Говорне вежбе: интерпретативно-уметничке (изражајно читање, рецитовање); вежба аргументовања (дебатни разговор). Правописне вежбе: диктат, исправљање правописних грешака у тексту; запета у зависносложеним реченицама; глаголски облици; електронске поруке. Језичке вежбе: допуњавање текста различитим облицима променљивих речи; допуњавање текста непроменљивим речима; обележавање комуникативне реченице у тексту; исказивање реченичног члана на више начина (реч, синтагма, предлошко-падежна конструкција, реченица); фразеологизми (разумевање и употреба) и друге. Писмене вежбе и домаћи задаци и њихова анализа на часу. Четири школска писмена задатка – по два у сваком полугодишту.	њихову улогу; – пронађе потребне информације у нелинеарном тексту; – напише електронску (имејл, SMS) поруку поштујући нормативна правила; – примени различите стратегије читања (информативно, доживљајно, истраживачко и др.); – састави текст репортажног типа (искуствени или фикционални); – правилно употреби фразеологизме и устаљене изразе који се јављају у литерарним и медијским текстовима намењеним младима.	буде процењено као недовољно делотворно, требало би унапредити.	

Укупан број часова: 144

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Српског језика и књижевности чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура.

Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност – 54 часа, Језик – 52 часа и Језичка култура – 38 часова. Укупан фонд часова, на годишњем нивоу, износи 144 часа. Све три области програма наставе и учења се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима. Програм наставе и учења Српског језика и књижевности заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области овог предмета.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника јесте да начине реализације подучавања и учења прилагоди потребама сваког одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи, тј. глобални план рада, из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на нивоу конкретних наставних јединица. Од наставника се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час прилагоди исходима учења. Током планирања треба, такође, имати у виду да се неки исходи остварују брже и лакше, али је за већину исхода (посебно за предметну област Књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. Препоручени исходи нису диференцирани према нивоима ученичких постигнућа. Они представљају обавезне делове описа стандарда и могу се уситњавати или ширити, у зависности од ученичких индивидуалних могућности и других наставних потреба. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред тога што ученике треба да оспособи за коришћење уџбеника, као једног од извора знања, наставник ваља да их упуту у начине и облике употребе других извора сазнавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА КЊИЖЕВНОСТ

Окосницу програма књижевности чине текстови из лектире. Лектира је разврстана по књижевним родовима – лирика, епика, драма и обogaћена избором нефикционалних, научнопопуларних и информативних текстова. Избор дела је у највећој мери заснован на принципу прилагођености узрасту. Уз текстове које је потребно обрадити на часу дат је и списак домаће лектире. Циљ обраде дела у оквиру домаће лектире је формирање, развијање или неговање читалачких навика код ученика. Обимнија дела ученици могу читати преко распуста, чиме се подстиче развијање континуиране навике читања. Уз обавезни списак дела за обраду додат је допунски избор текстова. Изборни део допушта наставнику већу креативност у достизању исхода. Уз доминантан корпус текстова канонских писаца којим се утиче на формирање естетског укуса ученика, изграђује и богати свест о природи националне књижевности (и вредностима класика светске књижевности), али и културном и националном идентитету. Циљ увођења савремених књижевних дела која још нису постала део канона јесте да се по својој мотивској или тематској сродности вежу за постојеће теме и мотиве у оквиру наставног програма и да се таквим примерима покаже како и савремени писци промишљају епску народну традицију или теме пријатељства, етичности, развијају имагинацију и емпатију, чиме ће се богатити вертикално читалачко искуство ученика и осавременити приступ настави. Преко извесног броја књижевних дела савремених писаца, ученици ће бити у прилици да критички самеравају поезику њихових дела са

канонским вредностима. Избор дела омогућава примену компаративног приступа проучавању литерарног стваралаштва, уз одабир различитих нивоа обраде: интерпретације, приказа или осврта. Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја – граматике, правописа и језичке културе и сл.). Текстови из допунског дела програма треба да послуже наставнику и при обради наставних јединица из граматике, као и за обраду и утврђивање садржаја из језичке културе. Дела која неће обрађивати наставник треба да препоручи ученицима за читање у слободно време. Нови програм заснован је на уочавању природе и улоге књижевног дела, као и уочавању разлике књижевних и некњижевних текстова, односно њиховој већој корелативности. Ученици треба да буду оспособљени да разликују особености књижевног текста (конотативност, књижевни поступци, сликовитост, ритмичност и сл.) у односу на денотативност, информативност и казивање засновано на чињеницама и подацима у различитим видовима некњижевних текстова. Корелативност је омогућена адекватним комбиновањем обавезних и изборних дела. Исти текст може се повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или тону приповедања, у склопу пројектне наставе, која се базира на исходима, а не на садржајима учења. Предложени обавезни, књижевни, научнопопуларни и информативни текстови и садржај обавезне домаће лектире, као и примери из допунског избора, приликом осмишљавања годишњег плана рада, а потом и при обликовању оријентационих, месечних планова рада, могу се тематски повезивати. Поред тога, неопходно је успоставити и уравнотежену дистрибуцију наставних јединица везаних за све подобласти предмета, функционално повезати садржаје из језика и књижевности (где год је то могуће) и оставити довољно часова за утврђивање и систематизацију градива. Са списка допунског избора наставник бира она дела која ће, уз обавезни део лектире, чинити тематско-мотивске целине. Наставник може груписати и повезивати по сродности дела из обавезног и допунског програма на много начина. Могући примери функционалног повезивања наставних јединица могу бити следећи (никако и једини). Јунаци/хероји, борци за слободу (хајдучи и ускоци): народне епске песме; С. Митров Љубиша, Кањош Мацедоновић; В. Огњеновић, Кањош Мацедоновић; Ј. Веселиновић, Хајдук Станко; М. Бојић, Плава гробница; М. Црњански, Наша небеса („Крф, плава гробница” – одломак); Д. Максимовић, Крвава бајка. Хероине (истакнути женски ликови у различитим епохама): Смрт војводе Пријезде, Диоба Јакшића; В. Петковић Дис, Међу својима; Дневник Ане Франк; лик мајке у Пупиновом делу Са пашњака до научењака; путописна перспектива путнице у Седам мора и три океана. Судбине наставника и ђака – чувара језика и културе: А. Доде, Последњи час; Д. Максимовић, Крвава бајка; Дневник Ане Франк; М. Пупин, Са пашњака до научењака. Размишљање о себи и свету: С. Раичковић, После кише; Р. Тагоре, Папирни бродови; В. Шимборска, Облаци; песме у прози Г. Брајовић; Дневник Ане Франк; Д. Киш, Еолска харфа; И. Андрић: Јелена, жена које нема; афоризми. Одрастање у различитим временима и културама: А. Манић, У свитање света; Г. Малетић, Зебња и др.; М. Пупин, Са пашњака до научењака; В. Петковић Дис, Међу својима; Дневник Ане Франк; Е. Кишон, Код куће је најгоре; Д. Киш, Прича о печуркама, Еолска харфа; В. Набоков: Лош дан; М. Антић: Плави чуперак / Шашава књига; Г. Стојковић, Хајдук у Београду; Д. Ковачевић, Свемирски змај; Ј. Петровић, Лето кад сам научила да летим; М. Капор, Мали принц. Дете и породица: М. Пупин, Са пашњака до научењака; П. Кочић, Кроз међаву; В. Петковић Дис, Међу својима; Дневник Ане Франк; М. Антић: Плави чуперак / Шашава књига; Г. Стојковић, Хајдук у Београду; Д. Киш, Прича о печуркама, Еолска харфа; В. Набоков, Лош дан; Е. Кишон, Код куће је најгоре; Ј. Петровић, Лето кад сам научила да летим. Описивање простора у различитим временским условима: Ј. Дучић, Подне; М. Ракић, Божур; С. Раичковић, После кише; П. Кочић, Кроз међаву; П. Милосављевић: Потера за пејзажима; М. Павић, Руски хрт, Тургењев, Шума и степа; Ј. Димитријевић, Седам мора и три океана; Ј. Цвијић, Охридско језеро; Г. Малетић, Катарке Београда; Г. Брајовић, Пролази слон пун мириса. Хумор, иронија и сатира: афоризми; Д. Ковачевић, Свемирски змај; Ј. Јовановић Змај, Јутутунска јухахаха; Б. Нушић, Власт; Р. Домановић, Вођа; Ј. Стерија Поповић, Покондирена тиква, А. Павлович Чехов, Чиновникова смрт; Д. Алексић: Ципела на крају света. Књижевна дела која су доживела позоришно извођење или екранизацију могу послужити за компаративну анализу и уочавање разлике између књижевне и позоришне/филмске (адаптиране, измењене) фабуле и израза (у случају драматизације Кочићеве приче, драме Б. Нушића, В. Огњеновић, Д. Ковачевића, Дневника Ане Франк или екранизације Егзиперијевог Малог принца / романа Корнелије Функе), чиме ученици могу доћи до закључка о природи различитих медија и развијати своју медијску писменост. Ученици се могу упутити и на филмове са тематиком сличном прочитаним

књижевним текстовима и додатно повезати обраду једне тематско-мотивске целине. Кроз упоредну анализу филма и књижевног дела, ученици треба да разумеју да је филм независно уметничко остварење а не препричавање књиге, односно да је књи- га само предлог за ново, оригинално уметничко дело. Предвиђени часови у оквиру подобласти Језичка култура у одређеном обиму изједначени су са часовима утврђивања садржаја из подобласти Књижевност, што доприноси функционалном повезивању наставног градива. Са појединим елементима медијске писмености ученике треба упознати такође кроз корелацију: са појмом дечји часопис или енциклопедија за децу упознати се на конкретном тексту из часо- писа / енциклопедије по избору (садржај текста треба да буде у вези са лектиром). Поред корелације међу текстовима, неопходно је да наставник успостави вертикалну корелацију. Наставник се претходно обавезно упознаје са садржајима Српског језика и књижевности из претходних разреда ради успостављања принципа поступности и систематичности. Наставник, такође, треба да познаје садржаје других пред- мета који се обрађују у петом, шестом и седмом разреду основне школе, који корелирају с предметом Српски језик и књижевност. Хоризонталну корелацију наставник успоставља, пре свега, са на- ставом историје, ликовне културе, музичке културе, верске наставе и грађанског васпитања. Ученици треба да разумеју фикционалну природу књижевног дела и његову аутономност (односно да праве разлику између лир- ског субјекта и песника, приповедача и писца), као и чињеницу да књижевно дело обликује једну могућу слику стварности. Поређење књижевног и научнопопуларног текста о истој теми (нпр. средњо- вековни начин живота у Београду за време Деспота Стефана Лаза- ревића у књижевном тексту Гордана Малетић и научнопопуларном тексту Светлане Велмар Јанковић) омогућава ученику да лакше уочи ту врсту разлике. У седмом разреду уводе се и неки гранични, нефикционални жанрови: дневник, путопис и аутобиографија, па ученици треба да разумеју како се и у текстовима који почивају на стварносном искуству примењују књижевни поступци. При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. У складу са исходима, ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживач- ку делатност и заузимање критичких ставова. Обрада књижевног дела пожељно је да буде проткана реша- вањем проблемских питања која су подстакнута текстом и умет- ничким доживљавањем. Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну локализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштвено-историјске оквири, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку – све су то услови без којих се у бројним случајевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. Приликом тумачења текста ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста (и то експлицитно и имплицитно садржане информације) и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова, с посебном пажњом на заузимање различитих позиција у односу на текст и уважавање индивидуалног разумевања смисла књижевног текста. Ученике у овом узрасту треба подстицати да актуелизују свет књижевног дела, односно да га доведу у везу са сопственим искуством, размишљањима и светом у којем живе (посебно у вези са рефлексивним песмама и сатиричним делима). У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела об- једињавајући и синтетички чиниоци могу бити: уметнички доживљаји, текстовне целине, битни структурни елементи (тема, мотиви, песничке слике, фабула, односно сиже, књижевни ликови, смисао и значење текста, мотивациони поступци, композиција), форме приповедања (облици излагања), језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми. Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обра- ду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалачко искуство. У програму нису наведени сви појмови и врсте књижев- них дела предвиђени за усвајање у претходним разредима, али се очекује ће се наставник наклонити на стечено знање ученика, обно- вити га и продубити на примерима, сходно старијем узрасту. Обна- вљање и повезивање књижевних термина и појмова обрађиваних у претходним разредима са новим делима која се обрађују у овом ра- зреду је обавезно. У погледу разумевања лирских књижевних дела на постојеће знање о врстама стихова, строфа и риме надовезују се појмови цезуре и опкорачења, уочавање разлике између везаног и слободног стиха, и песме у стиху и прози. Обнављају се и проширују знања о родољубивој поезији, савладава се смисао социјалних мотива у предложеним песмама или причама, усвајају се нове врсте лирских песама (рефлексивна и сатирична). Знање о стилским фигурама допуњава се контрастом, хиперболом, метафором, алего- ријом, словенском антитезом, асонанцом и алитерацијом. Постојећа знања о елементима епског дела (појам мотива, разлика фабуле и сижеа), о композицији и облицима казивања / приповедања благо се усложњавају и

продубљују (увођење појмова о статичким и ди- намичким мотивима, о епизоди, унутрашњем монологу, разликовање хронолошког и ретроспективног приповедања). Знање о народној епизи проширује се увођењем легендарне приче и етиолошких и културноисторијских предања (која не треба термилошки именовати, због тога су само описно назначена у програму). У претходним разредима ученик је подстицао да уочава смисао смешног и хумористичног на примерима из лектире и да разликује хумористички, дитирамбски и елегични тон у певању/ приповедању/драмској радњи. Та умена треба продубити уочавањем разлика између хумористичког, иронијског и сатиричног тона у певању / приповедању и довођењем основног тона певања / приповедања у везу са идејним слојем текста. Такође, пошто овладају појмом мотивације, ученици треба да развију способност разликовања реалистичке и натприродне мотивације (и њених различитих видова: чудесне мотивације у народној бајци, фантастике и научне фантастике у уметничкој књижевности) на одабраним примерима из лектире. Језичко-стилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полазиће се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па ће се потом истраживати њихова језичко-стилска условљеност. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици буду у стању да начине различите врсте карактеризације ликова: откривају што више особина, осећања и душевних стања књижевних ликова (према особинама: физичким, говорним, психолошким, друштвеним и етичким), да изражавају своје ставове о њиховим поступцима и да покушају да их сагледају из различитих перспектива. Исходи везани за наставну област књижевност засновани су на читању. Кроз читање и тумачење књижевних дела ученик развија читалачке компетенције које подразумевају не само истраживачко посматрање и стицање знања о књижевности, већ подстичу и развијају емоционално и фантазијско уживљавање, имагинацију, естетско доживљавање, богате асоцијативне моћи, уметнички сензибилитет, критичко мишљење и изграђују морално просуђивање. Разни облици читања су основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела. Осим доживљајног читања ученике све више треба усмеравати на истраживачко читање (читање према истраживачким задацима, читање из различитих перспектива и сл.) и оспособљавају да ис- кажу свој доживљај уметничког дела, увиде елементе од којих је дело сачињено и разумеју њихову улогу у изградњи света дела. Повећан број допунског избора лектире указује на могућност обраде појединих предложених садржаја (књижевних дела) на часовима додатне наставе. Препоручује се да ученици у настави користе електронски додатак уз уџбеник, уколико за то постоји могућност у школи. ЈЕЗИК У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писану комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на усвајање језичких правила и граматичке норме, већ и на разумевање њихове функције и правилну примену у усменом и писменом изражавању. Када се у садржајима програма наводе наставне јединице које су ученици већ обрађивали у претходним разредима, подразумева се да се степен усвојености и способност примене раније обрађеног градива проверава, а понављање и увежбавање на новим примерима претходи обради нових садржаја, чиме се обезбеђује континуитет рада и систематичност у повезивању новог градива са постојећим знањима. Граматика Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција (у свакој погодној прилици могу се знања из граматике ставити у функцију тумачења текста, како уметничког тако и научнопопуларног). Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењује језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. На овај начин се код ученика развија и свест о важности културе говора, која је неопходна за свакодневни живот као део опште културе, а не само као део наставног програма. Настава морфологије подразумева заокруживање знања о грађењу глаголских облика. Као нови садржаји усвајају се: грађење и значење футура II, императива и потенцијала; трпног глаголског придева, глаголског прилога садашњег и глаголског прилога прошлог. Неопходно је повезати нове садржаје са градивом обрађеним у претходним разредима, па прегледом свих обрађених глаголских облика направити синтезу и поделити све глаголске облике најпре на личне и неличне, а потом личне глаголске облике на времена и начине. Такође, потребно је указати и на поделу свих глаголских облика на просте и сложене. Посебно треба обратити пажњу на футур I као сложени глаголски облик, који се само због правописног решења јавља у облику једне речи. Футур II треба првенствено сврставати у начине, али треба напоменути да се њиме могу изразити и временска значења (о чему ће више учити у средњој школи). Употребу трпног глаголског придева треба објаснити најтипичнијим примерима пасивних конструкција. Систематизовати

поделу врста речи усвајањем нових садржаја: везника, речци и узвика. Настава синтаксе подразумева увођење појма синтагме и уочавање главног и зависног члана у оквиру ње. На јасним и не- спорним примерима ученици кроз вежбања уочавају главни и за- висни члан, као и врсту синтагме. Уводи се атрибут и то као синтагматски, а не реченични члан. Важно је указати на то које врсте речи се јављају у оквиру атрибута. У ранијим разредима обрађен је граматички субјекат, а сада се уводи и појам логичког субјекта. Неопходно је повезивање са раније обрађеним градивом и на примерима показати разлику између граматичког и логичког субјекта. Прости глаголски предикат је усвојен у ранијим разредима, а сада се уводи и сложени глаголски предикат. Потребно је да ученици уоче разлику између сложеног предиката и зависних реченица са везником да. Уводи се појам комуникативне и предикатске рече- нице. Мора се указати на надређени појам (комуникативна речени- ца) и показати однос ова два типа реченица (једна комуникативна реченица може садржати више предикатских реченица). У оквиру напоредних односа међу независним реченицама и реченичним члановима обрађују се само саставни, раставни и супротни однос. Усвајају се основни типови зависних реченица у једноставним примерима, а то се повезује са морфолошким знањима о везницима, с једне стране, а с друге са правописним решењима у вези са запетом. Нови садржаји из синтаксе могу да се систематизују и исказивањем реченичних чланова речју, предлошко-падежном кон- струкцијом, синтагмом и реченицом. Потребно је указати на ра- злику између синтагме и предлошко-падежне конструкције. Уводи се појам конгруенције који се илуструје једноставним примерима. На овом нивоу само се уводи појам, а типови конгруенције и друга сложена питања остају за обраду у средњој школи. Правопис Садржаје из правописа неопходно је повезивати са одговара- јућим темама и на часовима граматике и на часовима књижевности. На пример, када се обрађује грађење глаголских облика, тре- ба обрадити и правописна решења у вези са писањем глаголских облика. То подразумева и обнављање наученог и усвајање нових садржаја (нпр. писање негације уз глаголе, писање облика у футу- ру I, облици помоћног глагола у потенцијалу, облици императива и сл.). У вези са усвајањем типова реченица неопходно је обрадити интерпункцију, првенствено, запету као најважнији интерпункцијски знак. Потребно је јасно навести правила када се запета мора писати, а када је запета необавезни знак или одлика стила. Пове- зивање садржаја из граматике и књижевности врши се анализирањем употребе запете у издвојеним реченицама и уочавањем употребе запете у књижевним делима. У основним цртама потребно је указати на специфичност књижевноуметничког стила, где се по- некад, као резултат пишчеве креативности, намерно не примењују правописна правила (нарочито у поезији). Комбиновање правописних знакова усваја се још у млађим разредима у вези са управ- ним говором, али се сада указује на остале типове комбиновања правописних знакова, пре свега на употребу запете иза скраћеница и редних бројева. Писање скраћеница односи се на обнављање наученог у вези са скраћеницама, али и на проширивање типова скраћеница које се наводе у важећем правопису. Правописна правила се усвајају путем систематских вежба- ња (правописни диктати, исправка грешака у датом тексту, тестови са питањима из правописа итд.). Такође, треба подстицати ученике да сами уочавају и исправљају правописне грешке у SMS комуникацији, као и у различитим типовима комуникације путем интернета. Поред тога, ученике треба упућивати на служење правописом и правописним речником (школско издање). Пожељно је да наставник доноси примерак Правописа на час кад год се обрађују правописне теме (тако би могао појединачно ученицима задавати да пронађу реч у правописном речнику и одреде њен правилан облик или правилно писање). Ортоепија Ортоепске вежбе не треба реализовати као посебне наставне јединице, већ уз одговарајуће теме из граматике, али и на часови- ма из књижевности. На овом нивоу ученици треба да уоче разлику између дугосилазног и дугоузлазног акцента и да правилно обе- леже ове акценте у типичним случајевима. Уколико за то постоје могућности, наставник би требало да пушта снимке правилног из- говора и указује на разлике у изговору. Ученике треба навикавати да препознају, репродукују и усвоје правилно акцентован говор, а у местима где се одступа од акценатске норме да разликују стан- дардни акценат од свога акцента, тј. од дијалекатске акцентуације.

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Један од основних задатака наставе језичке културе односи се на усавршавање језичкоизражајних средстава код ученика, а њен крајњи циљ је да ученици буду оспособљени за успоставља- ње квалитетне и сврсисходне комуникације. Иако је област језичке културе програмски конституисана као посебно подручје, предви- ђено је да се у целокупној настави српског језика и књижевности повезује са другим двома областима: са

књижевношћу и са јези- ком. Област Језичка култура обухвата усмено и писмено изража- вање. Притом, једнаку пажњу би требало посветити усменом и писаном изражавању. На овом узрасту требало би разматрати специфичности два функционална стила: књижевноуметничког и публицистичког. Ученике би требало подстицати да у задатом наменски креираном мешовитом тексту проналазе и разврставају реченице с обзиром на то да ли припадају књижевноуметничком или публицистичком стилу. Потом, да пронађу реченицу написану публицистичким стилем у тексту који је написан књижевноуметничким стилем и обрнуто. Требало би да објасне сличности и разлике између ова два функционална стила, да препознају и образложе елементе оба стила у адекватно одабраним текстовима, развијајући способност разумевања њихових особености. Кохерентност представља значајно обележје текстуалне структуре и упућује на континуални карактер неког текста. Стога би у настави језичке културе требало оспособљавати ученике да у усменој и писменој форми конципирају саставе према смерни- цама које ће им бити задате. На пример, требало би да саставља- ју логички смислене текстове на основу задатих речи уз обавезну употребу ових речи; да састављају текстове чија ће дужина бити ограничена (ограничен број речи); да у тексту који састављају употребљавају искључиво одређене граматичке моделе или одређену лексику. Такође, требало би их подстицати да осмисле више различитих почетака текста на исту задату тему или да осмисле више различитих завршетака наменски припремљеног и према захтеву прилагођеног недовршеног текста; да мењају крај (или друге погодне делове) литерарног предлошка; да успостављају нарушен хронолошки или смислени поредак у задатом тексту и слично. Веома важна компетенција – која се налази у основи виших нивоа разумевања текста, јесте вештина аргументације. Имајући у виду да развој аргументованог мишљења има значајну улогу у образовању јер може позитивно да утиче на усвајање знања, током наставе језичке културе требало би проверавати у којој мери су ученици у стању да разумеју аргументативне текстове. Требало би подстицати ученике да аргументовано образлажу свој став везан за проблемску ситуацију у књижевном делу; да аргументовано образлажу свој експлицитно изнети став о неком, за њих, значајном питању; да у низу образложења неког/нечијег става издвајају аргу- менте којима је тај став образложен и одбацују делове текста који нису повезани са аргументацијом; да аргументима искажу зашто се не слаже са аргументима других. Такође, требало би их оспосо- бити да тумаче поступке јунака у књижевном делу, позивајући се на аргументе који проистичу из текста. Један од основних облика усменог и писменог изражавања – описивање, представља темељан програмски садржај за усавр- шавање и неговање ваљане језичке културе ученика. На овом узрасту ученици би требало да користе обе врсте описа: технички и сугестивни, односно требало би их оспособити да описују одређе- ни предмет, појам или биће, најпре објективно (технички опис), а потом изражавајући сопствене утиске (сугестивни опис). Такође, требало би их подстицати да смишљају паралелно обе врсте описа истог предмета описивања; да проналазе елементе оба описа у мешовитом тексту; да открију „уљеза” (технички опис залутао у сугестивни и обрнуто); да препознају ситуације у којима би тре- бало употребити једну или другу врсту описа и да образложе своје мишљење; да на основу готовог техничког и сугестивног описа уочавају одлике једног и другог начина описивања. Једна од форми изражавања која је у функцији оспособљава- ња ученика да свој језички израз унапреде, обогате и прилагоде одређеној комуникативној ситуацији може бити и репортажа. Ученике би требало упутити у основне карактеристике овог новинар- ског жанра како би могли да напишу састав репортажног типа (на пример, репортажа о школи, екскурзији и слично). Током наставе језичке културе на овом узрасту требало би указати ученицима, између осталог, и на методе приказивања извора и идеја, као и додатних појашњења која се користе у тексту. Требало би их подстицати да објашњавају разлоге и функције цитирања; да тумаче проблемске ситуације уочене у књижевним и другим текстовима помоћу цитата; да тумаче значај и смисао употребљене фусноте на задатом примеру; да разликују цитате и парафразе у задатим примерима. Такође, требало би има указати на правила која се тичу писања експонираних бројева којима се означавају фусноте на крају реченице. Оспособљавање ученика за успешно читање, коришћење и разумевање нелинеарног текста један је од задатака наставе језичке културе на овом узрасту. Ученици би требало да направе једноставне табеле на основу задатог текста који садржи податке погод- не за табеларни приказ; да читају податке из табеле и тумаче их; да праве једноставне дијаграме на основу задатих података, као и да тумаче податке из једноставнијих дијаграма и да изводе закључке на основу тих података. Требало би да смештају садржаје погод- них граматичких јединица у табеларне приказе и да на основу података из нелинеарног текста саставе линеарни текст и друго. Имајући у виду утицај медијских технологија на језик, током наставе језичке културе требало би подстицати ученике да примењују експлицитну норму и када комуницирају посредством савремених информационо-комуникационих

технологија. Ученике би требало подстицати, на пример, да анализирају имејл/SMS поруке, уочавајући у њима огрешења о нормативна правила, да претварају имејл/SMS поруке у којима нису испоштована нормативна правила у оне у којима ће бити поштована, као и да на основу краћих задатих текстова пишу имејл или SMS поруку. Примењивање различитих стратегија читања повезано је са разумевањем прочитаног и са успешним читањем текста. Стога би у настави језичке културе требало подстицати ученике, на пример, да уочавају разлике у функцији и квалитету различитих типова читања; да дефинишу ситуације у којима би требало употребити неку стратегију читања; да вежбају да брзо, временски ограничено пронађу информације у задатом тексту; да тумаче доживљај прочитаног текста; да разликују чињенице од коментара у склопу истражи- вачког читања; да аргументовано образлажу читалачки доживљај. Да би говорна вежба у потпуности остварила своју улогу у настави језичке културе, потребно је да буде прецизно испланира- на, ваљано припремљена и детаљно организована. Кроз говорне вежбе треба указивати и на основне особине правилног и доброг говора (није важно само шта се каже већ и како се каже), као и на најчешћа огрешења као што су употреба поштапалица, неприме- рене лексике и сл. На овом узрасту најпогодније могу бити следе- ће говорне вежбе: интерпретативно-уметничке (изражајно читање, рецитовање); вежба аргументовања (дебатни разговор). Правописне вежбе представљају најбољи начин да се право- писна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци откло- не. На овом узрасту најбоље је примењивати и просте и сложене правописне вежбе које су погодне за савлађивање како само једног правописног правила из једне правописне области, тако и више правописних правила из неколико правописних области. Адекват- не могу бити следеће правописне вежбе: диктат, исправљање пра- вописних грешака у тексту; запета у зависносложеним реченица- ма; глаголски облици; електронске поруке. Врсте језичких вежби потребно је одабрати према интере- совањима ученика или у контексту наставног садржаја. То могу бити: допуњавање текста различитим облицима променљивих речи; допуњавање текста непроменљивим речима; обележавање комуникативне реченице у тексту; исказивање реченичног члана на више начина. Применом језичких вежби код ученика се ства- ра навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику, са нарочитим нагласком на фразеологизме и устаљене изразе (примере узимати из обрађених текстова). У сваком полугодишту раде се по два писмена задатка (укупно четири годишње). Препоручује се да се ради осам домаћих за- датака (писаних састава).

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, а започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа знања, у односу на који ће се одмеравати даљи напредак и формирати оцена. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно реги- стровање напретка ученика и упућивање на даље активности. Формативно вредновање је саставни део савременог приступа настави и подразумева процену знања, вештина, ставова и пона- шања, као и развијања одговарајуће компетенције током наставе и учења. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, при чему се најчешће примењују следеће технике: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникаци- ја између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказани и бројчаном оценом. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник, поред постигнућа ученика, континуирано прати и вреднује властити рад. Све што се покаже добрим и ефикасним, наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а оно што буде процењено као недовољно делотворно, требало би унапредити.

Предмет:	Енглески језик				
Разред:	Седми разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	5/2019;1/2020;6/2020;8/2020; 5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023 и 14/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Укупан Бр. часова
Циљ учењаСтрано г језика јесте да се ученик усвајањем функционалн их знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писану и усмену комуникациј у и стекне позитиван однос према другим	1) Лични идентитет 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.) 3) Географск е особености 4) Србија – моја домовина 5) Становањ е – форме, навике 6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест 7) Историја, временско искуство и	<i>The Present Simple Tense</i> за изражавање сталних и уобичајених радњи <i>The Past Simple Tense</i> глагола <i>to be</i> и осталих глагола (правилних и неправилних) <i>The Past Continuous Tense</i> <i>The Present Perfect Tense</i> учесталијих глагола (правилних и неправилних) Питања са <i>Who/What/Which/Where/When/Why...</i> Питања са препозиционим глаголима Употреба и изостављање чланова при ближем одређивању лица, у фиксним изразима (<i>go to school/by car/on foot...</i>), са основним географским појмовима (називима улица, градова, држава...) Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (<i>must, can't, may...</i>) Пасивни облик глагола у простим временима (<i>Present Simple, Past Simple, Future Simple</i>) (Интер)културни садржаји:	– разуме једноставније текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење/давање информација личне природе; – поздрави и отпоздрави, представи себе и другог користећи једноставнија језичка средства; – размени једноставније личне природе; – у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и другима;	– циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери; – говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика; – наставник треба да буде сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке,	72 У оквиру једног модула у учбенику могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегриса не тематске области за појединач не модуле.

језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.	доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност) 8) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање 9) Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање 10) Млади – деца и омладина 11) Животни циклуси 12) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење 13) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи 14) Транспорт и превозна средства 15) Клима и временске	устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе. Већи градови у земљама циљне културе. <i>The Present Simple Tense</i> <i>The Present Continuous Tense</i> за изражавање појава, радњи, стања и збивања у садашњости, <i>The Past Simple Tense</i> <i>The Past Continuous Tense</i> за изражавање појава, радњи, стања и збивања у прошлости Поређење прилога Придеви са наставцима –<i>ed</i> –<i>ing</i> <i>Too (adjective) to... / (not) enough (adjective) to...</i> Творба и употреба прилога за начин (<i>beautifully, quickly, happily, well, badly, fast, hard...</i>) Употреба одређеног члана код поређења придева/прилога Употреба/изостављање одређеног члана са основним географским појмовима (називима градова, држава, река...) Релативне заменице <i>who, which, that, whose, where...</i> Неодређене заменице (<i>somebody, something, anybody, anything, nobody, no one, nothing, everything...</i>). Питања са <i>What...like, How, Why...</i> Негативни префикси <i>un-, im-, ir-...</i> Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (<i>must, can't,</i>	– разуме једноставније текстове који се односе на опис особа, биљака, животиња, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – опише и упореди жива бића, предмете, места, појаве, радње, стања и збивања користећи једноставнија језичка средства; – разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење; – упуту предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе;	васпитне и социјализирајуће елементе; – битно је значење језичке поруке; – знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник; – с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих	

	прилике 16) Наука и истраживања 17) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика, визуелне и драмске уметности) 18) Етички принципи; ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме 19) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници) 20) Слободно време – забава, разонода, хобији 21) Исхрана и гастрономске навике 22) Путовања	may...) Пасивни облик глагола у простим временима (<i>Present Simple, Past Simple, Future Simple</i>) <i>What (a/an) + adjective + noun</i> <i>Question tags</i> (Интер)културни садржаји: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.) <i>Should</i> за давање савета Изрази: <i>How about...? What about...? Why don't we...? Would you like...? Do you want...? Shall we...? Let's...</i> Модални глаголи за изражавање предлога а- <i>can/could/may/might</i> Заповедни начин <i>The Present Continuous Tense</i> за унапред договорене радње <i>Question tags</i> Индиректни предлози и савети Први кондиционал Повратне заменице (Интер)културни садржаји: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на предлоге, савете и позиве. Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – <i>can/could/may/will</i>	– затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности; – разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих; – упутства уобичајене молбе и захтеве; – честита, захвали и извини се користећи мање сложена језичка средства; – разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; – пружи једноставнија упутства у вези са уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота;	извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем; – наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа; – сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у	

	23) Мода и облачење 24) Спорт 25) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења 26) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже 27) Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија	Индиректне наредбе и молбе <i>Gerund/Infinitive</i> (Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања. Први кондиционал Заповедни начин Пасивни облик модалних глагола (Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом. <i>The Present Simple Tense</i> за изражавање сталних и уобичајених радњи <i>The Present Continuous Tense</i> за изражавање тренутних и привремених радњи. Разлике у употреби глаголских облика <i>The Present Simple Tense</i> и <i>The Present Continuous Tense</i> <i>The Present Perfect Simple Tense</i> за изражавање радњи које су почеле у прошлости и још увек трају Нулти кондиционал Питања са препозиционим глаголима <i>Can</i> за изражавање способности у садашњости Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (<i>must, can't, may...</i>) Пасивни облик глагола у простим	– разуме једноставније текстове у којима се описују радње и ситуације у садашњости; – разуме једноставније текстове у којима се описују способности и умећа; – размени појединачне информације и/или неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости; – опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа; – разуме једноставније текстове у којима се описују искуства, догађаји и способности у	складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативно м контексту. Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије: – усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину; – поимање наставног програма као	

	временима (<i>Present Simple</i>) <i>Question tags</i> (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји. <i>The Past Simple Tense</i> правилних и неправилних глагола, све употребе <i>The Past Continuous Tense</i>, све употребе Контрастирање употребе и значења глаголских облика <i>The Past Simple Tense</i> и <i>The Past Continuous Tense</i> <i>The Present Perfect Simple Tense</i> за изражавање искустава и радњи у неодређеној прошлости и са <i>ever, never, just, already, yet...</i> Контрастирање употребе и значења глаголских облика <i>The Past Simple Tense</i> и <i>The Present Perfect Simple Tense</i> <i>Used to</i> <i>Could</i> и <i>was/were able to</i> за изражавање способности у прошлости Питања са <i>Who/What/Which/Where/When/Why...</i> Питања са препозиционим глаголима Пасивни облик глагола у простим временима (<i>Past Simple</i>) <i>Question tags</i> (Интер)културни	прошлости; – размени појединачне информације и/или неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости; – опише у неколико краћих, везаних исказа искуства, догађај из прошлости; – опише неки историјски догађај, историјску личност и сл.; – разуме једноставније исказе у вези са обећањима, одлукама,	динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности; – наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја; – ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину; – учбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала; – учioniца је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана	

	садржаји: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости <i>The Present Continuous Tense</i> за изражавање унапред договорених/испланираних радњи <i>The Present Simple Tense</i> за изражавање будућих радњи које су део утврђених распореда/програма <i>The Future Simple Tense</i> за изражавање одлука донетих у тренутку говора, обећања и предвиђања на основу знања, искуства и веровања Модални глаголи за изражавање вероватноће: <i>could/may/might</i> <i>Going to</i> за изражавање планова, намера и предвиђања на основу чулних опажања Временске зависне реченице за изражавање будућности и одговарајући везници (<i>when, after, before, as soon as...</i>) <i>Stative verbs</i> (<i>promise, believe, think, hope...</i>) Пасивни облик глагола у простим временима (<i>Future Simple</i>) <i>Question tags</i> <i>Will be able to</i> за изражавање способности у будућности (Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји.	плановима, намерама и предвиђањима; – саопшти шта он/она или неко други планира, намерава, предвиђа; – разуме уобичајене изразе у вези са жељама, интересовањима, потребама, осећањима и реагује на њих; – изрази жеље, интересовања, потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима; – разуме једноставнија питања која се односе на оријентацију/положај предмета, бића и места у простору и правац кретања и одговори на њих;	у дан; – рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад; – за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто. Током часа наставник динамично смењује технике/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута. Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји,	

		<i>Stative verbs (be, want, need, have, hurt, feel, smell, taste...)</i> <i>Whydon't we/you+</i> инфинитивна основа глагола. <i>Would like+</i> именица/инфинитив глагола. Употреба придевско-предлошких изразата <i>tired of / sick of / fed up with / bored with / disappointed with/by / happy for/about / angry with / proud of / interested in...</i> <i>The Present Simple / Past Simple / Present Perfect Simple Tense</i> Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (<i>must, can't, may...</i>) Пасивни облик глагола у простим временима (<i>Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple</i>) Заповедни начин Gerund/Infinitive <i>too (adjective) to/(not) enough (adjective) to</i> (Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; интересовања, хоби, забава, разонода, спорт и рекреација. Предлози за изражавање положаја и	– затражи и разуме обавештења о оријентацији/полажу предмета, бића и места у простору и правцу кретања; – опише правац кретања и просторне односе једноставнијим, везаним исказима; – разуме једноставније исказе који се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе и реагује на њих; – размени једноставније информације које се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе код куће, у школи и	отвори/затвори свеску, итд.). Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.). Мануелне активности (израда панова, презентација, зидних новина, постера и сл.). Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.). Игре примерене узрасту Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добрима, волим/не волим, компарације...). Решавање „проблем-ситуација“ у разреду, тј. договори и мини-пројекти. „Превођење“ исказа у гест и геста у исказ. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак,	

	просторних односа: <i>in front of, behind, between, opposite, along, above, against...</i> Предлозиса глаголима кретања: <i>onto, into...</i> Предлошки изрази са именицама за означавање страна света: <i>north of, south of, to the south, to the west...</i> Придеви изведени од именица за означавање страна света: <i>western, eastern...</i> Компаратив и суперлатив придева Заповедни начин Пасивни облик глагола у простим временима (<i>Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple</i>) Употреба/изостављање одређеног члана са основним географским појмовима (називима градова, држава, река, планина, мора, океана...) (Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика; идиоматска/метафоричка употреба предлошких изрази. Заповедни начин Модални глаголи и глаголски облици за изражавање дозволе, забране, правила понашања и присуство/одсуство обавезе: <i>can/can't</i>,	на јавном месту; – разуме једноставније исказе који се односе на поседовање и припадање; – формулише питања и једноставније исказе који се односе на поседовање и припадање; – разуме једноставније исказе који се односе на поседовање и припадање; – разуме једноставније исказе који се односе на изражавање допадања и недопадања и реагује на њих; – изрази допадање и недопадање уз једноставније образложење; – разуме једноставније исказе којима се тражи мишљење и реагује на њих; – изражава мишљење, слагање/неслагање и даје кратко	именовање наслова. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације). Разумевање писаног језика: -уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...); -одговарање на једноставнија питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор; -извршавање прочитаних упутстава и наредби; -ређање чињеница логичким или хронолошким редоследом. -Писмено изражавање: -проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза“, осмосмерке, укрштене речи, и слично); повезивање краћег текста и реченица

		<i>must/mustn't, should/shouldn't, have to/don't/doesn't have to, had to/didn't have to, (not to) be allowed to</i> Модални глаголи за изражавање вероватноће: <i>could/may/might</i> <i>Let/Make</i> + инфинитивна основа глагола Индириктне наредбе и молбе Пасивни облик глагола у комбинацији са модалним глаголима (Интер)културни садржаји: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола. Саксонски генитив са именицом у једнини и множини (правилна и неправилна множина) – <i>my friend's/friends'/ children's books</i> Присвојне заменице <i>mine, yours...</i> Питања са <i>Whose</i> Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (<i>must, can't, may...</i>) <i>Questiontags</i> (Интер)културни садржаји: однос према својој и туђој имовини. Придевско-предлошке фразе – <i>interested in, good/bad at, crazy about, keen on...</i> Глаголи <i>like/love/hate/enjoy/prefer/can't</i>	образложење; – разуме једноставније исказе који се односе на количину, димензије и цене; размени информације у вези са количином, димензијама и ценама	са сликама/илустрацијама; попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг); писање честитки и разгледница; писање краћих текстова. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз. Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.	

		<i>stand</i> + глаголска именица Питања са <i>What, Who, Why, Which...</i> Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (<i>must, can 't, may...</i>) <i>Questiontags</i> (Интер)културни садржаји: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт. <i>Stative verbs (think, like, agree, believe, mean...)</i> Питања са <i>What, Why, How...</i> Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (<i>must, can 't, may...</i>) Пасивни облик глагола у простим временима (<i>Present Simple, Past Simple, Future Simple</i>) Пасивни облик модалних глагола (Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима. Основни бројеви преко 1000 Небројиве именице: <i>information, advice, news, homework...</i> Грађење именица за изражавање димензија: <i>high-height, long-length, deep-depth, wide-width...</i>			

		(Интер)културни садржаји: друштвено окружење; валуте циљних култура; правописне конвенције при раздвајању хиљада, као и целих од децималних бројева; конвенције у изговору децималних бројева; метрички и неметрички систем мерних јединица.			

СТРАНИ ЈЕЗИК

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ – ДРУГИ ЦИКЛУС

Напомена:

Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика.

Лични идентитет

Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)

Географске особености

Србија – моја домовина

Становање – форме, навике

Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест

Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)

Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање

Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање

Млади – деца и омладина

Животни циклуси

Здравље, хигијена, превентива болести, лечење

Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи

Транспорт и превозна средства

Клима и временске прилике

Наука и истраживања

Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика, визуелне и драмске уметности)

Етички принципи; ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме

Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)

Слободно време – забава, разонода, хобији

Исхрана и гастрономске навике

Путовања

Мода и облачење

Спорт

Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења

Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже

Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

Циљ наставе и учења страног језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну писмену и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.

Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних јединица имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упути ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комуникативна настава **језик** сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од исхода преко комуникативне функције као области до **препоручених језичких активности и садржаја** у комуникативним функцијама које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;

говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;

наставник треба да буде сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;

битно је значење језичке поруке;

знања ученика мере се јасно одређеним *релативним* критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;

сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије:

усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;

ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

учбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;

учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;

за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике/активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.).

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.).

Игре примерене узрасту

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...).

Решавање „проблем-ситуација“ у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

„Превођење“ исказа у гест и геста у исказ.

Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова.

Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

Разумевање писаног језика:

уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);

одговарање на једноставнија питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор;

извршавање прочитаних упутстава и наредби;

ређање чињеница логичким или хронолошким редоследом.

Писмено изражавање:

проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза“, осмосмерке, укрштене речи, и слично);

повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама;

попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг);

писање честитки и разгледница;

писање краћих текстова.

Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

Предвиђена је израда **два** писмена задатка у току школске године.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да се исходи остварују преко активности језичке комуникације, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.

Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

Слушање

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције:

дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука),
референцијалну (о темама о којима је реч) и
социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:

од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде,
од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,
од особина онога ко говори,
од намера с којима говори,
од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују,
од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости);

дужина усменог текста;

брзина говора;

јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;

познавање теме;

могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Читање

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:

читање ради усмеравања;

читање ради информисаности;

читање ради праћења упутстава;

читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

глобалну информацију;

посебну информацију,

потпуну информацију;

скривено значење одређене поруке.

Писање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд.), води белешке, сачини презентације и слично.

Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.

Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:

теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);

текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);

лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену);

степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).

Говор

Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији *монолошког излагања*, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији *интеракције*, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Активности монолошке говорне продукције су:

јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информација);

излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.)

Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:

читањем писаног текста пред публиком;

спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.

реализацијом увежбане улоге или певањем.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:

размену информација,

спонтану конверзацију,

неформалну или формалну дискусију, дебату,

интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација

Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења.

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневной комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља *интеркултурна компетенција*, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи.

Упутство за тумачење граматичких садржаја

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексики и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава

наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вредновања и подстичу га на преузимање одговорности за властито планирање и унапређивање процеса учења.

Предмет:	Ликовна култура			
Разред:	Седми разред			
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	5/2019;1/2020;6/2020;8/2020; 5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023 и 14/2023			
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Укупан Бр. часова
Циљ учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.	1)Простор и композиција 2)Комуникација	-Композиција. -Боје и емоције, стилизација облика. -Композиција линија, композиција боја, композиција облика. -Равнотежа, контраст, понављање и степеновање облика, варијације. - Орнамент и арабеска. -Пропорције. -Пропорције главе и тела. -Перспектива. -Колористичка, ваздушна, линеарна перспектива. -Историјска, религијска и митолошка тема. -Оригинал, копија и плагијат. -Дигитална фотографија. - Кадар, селфи и аутопортрет. -Анимација. -Процес креирања, стори борд. -Сцена. -Обједињавање покрета, игре и	- користи традиционалне технике и одабрана савремена средства за ликовна истраживања; - изражава, одабраним ликовним елементима, емоције, стање или имагинацију; - обликује композиције примењујући основна знања о пропорцијама и перспективи; - користи, сам или у сарадњи са другима, одабране изворе, податке и информације као подстицај за стваралачки рад; - разговара о одабраним идејама, темама или мотивима у уметничким остварењима различитих култура и епоха; - уважава себе и друге када снима, обрађује и дели дигиталне фотографије; - учествује у заједничком креативном раду који обједињује различите уметности и/или уметност и технологију; - прави, самостално или у тиму,	36 У оквиру једног модула у уџбенику могу се обработити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегрисане тематске области за појединачне module.

	3) Уметност око нас	звуча. - Презентације. - Уметност и технологија. - Уметничка занимања и производи. - Савремена технологија и уметност. - Уметност око нас. - Уметничка рециклажа, уметнички пројекти, хуманитарне акције... - Наслеђе.	презентације о одабраним темама повезујући кључне текстуалне податке и визуелне информације; - представи своје и радове других, кратко, аргументовано и афирмативно; - предлаже идеје за уметничку рециклажу, хуманитарне акције кроз ликовно стваралаштво или обилазак места и установа културе; - разматра своја интересовања и могућности у односу на занимања у визуелним уметностима.	

Укупан број часова: 36

Кључни појмови садржаја: простор, облик, линија, боја, текстура, светлина.

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је простор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појма су изведени остали кључни појмови. У седмом разреду их има шест: простор – облик, линија, боја, текстура, светлина. Понављање истих кључних појмова из разреда у разред не подразумева понављање истих садржаја и активности. У сваком разреду кључни појмови се разматрају из другог угла и надограђују новим појмовима и подпојмовима. Централни појам, простор, указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Сви садржаји везани за визуелну уметност (укључујући и уметничка остварења из ближе и даље прошлости) у блиској су вези са савременим светом и ученици треба постепено, до краја школовања, да истражују и откривају те везе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Исходи воде ка постепеном развијању компетенција. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. У другој колони табеле предложени су називи целина, а у трећој појмови, подпојмови и теме за разговор и истраживање. Треба имати у виду да предложени садржаји нису предлози наставних тема и наставних јединица. У новом моделу наставе и учења фокус није на садржајима. Наставник креира програм на основу компетенција, предметног циља, исхода и кључних појмова. Једна наставна тема траје најмање четири часа. У оквиру теме се повезују појмови које наставник бира из свих целина. Да би се омогућили услови за напредовање ученика, у настави треба да доминирају сложени задаци који циљају више исхода и међупредметних компетенција. Осим стваралачког рада значајан је и разговор. Наставник планира питања која подстичу ученике на размишљање, истраживање и развијање креативних идеја. Имајући у виду недовољан фонд часова и опремљеност кабинета/учионица у којима се одржава настава Ликовне културе, пожељно је да се настава планира тимски. Поједини задаци/активности могу да се реализују у кабинету за информатику, у интегрисаној настави, у настави других предмета, ван школе (на екскурзији, у музеју...) или као домаћи задатак (индивидуални или тимски пројекти).

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ПРОСТОР И КОМПОЗИЦИЈА

Наставник бира оне појмове и ликовне проблеме које ће ученици истраживати кроз стваралачки (ликовни) рад. Затим, планира теме и појмове које ученици могу да истраже сами (код куће), а према сопственим интересовањима. Композиција Када ученици сликају, наставник може да постави ликовни проблем који се односи на повезивање емоција и боја (изражавање сопственог расположења или планско коришћење боја да би се изазвале одређене емоције код посматрача). Ученици, ако желе, могу да одаберу и истраживачке теме везане за пигментну боју (на пример, по чему боје добијају називе, занимљивости о производњи боје током историје, психолошко дејство боје, боје и амбалажа производа, комбиновање боја приликом уређења просторије и утисак који комбинација оставља на посматраче...). Одабрану тему могу да истраже тако што ће истраживати податке код куће и/или кроз

ликовни рад на часу. Када је реч о стилизовању облика, предлог се односи на то да ученици науче како да максимално поједноставе сложени облик, да га кроз фазе, поступно, сведу на знак. Потребно је да уоче по чему је облик препознатљив, да разликују његову битну карактеристику од мање важних детаља. Затим, да испробају неке поступке који ће им помоћи да стилизују облик (брисање детаља сложеног цртежа белом бојом, свођење сложеног облика на геометријске фигуре, опцртавање контуре, цртање контуре, истицање/преувеличавање карактеристичног детаља...). Могу да ураде више нацрта на мањем формату папира. Касније, када буду стварали сложеније радове (на пример, портрет) могу да примењују поступак или поступке који им највише одговарају. Потребно је и да ученици разумеју разлику између тродимензионалног објекта и илузије тродимензионалности (која се постиже на дводимензионалној подлози традиционалним техникама или у апликативном програму). Ако процени да су ученици заинтересовани, наставник може да планира и креирање илузија (оп-арт или друге илузије), у супротном илузије могу да се планирају за осми разред. Предвиђено је да се о принципима компоновања више учи у осмом разреду. У седмом разреду фокус је на оригиналности. Једнако је важно да, када наставник постави ликовни проблем, ученици плански примене онај принцип или принципе компоновања о којима су учили, као и да искуствено и спонтано откривају оне о којима нису учили. Наставник повезује одабране појмове и ликовне проблеме са другим одабраним садржајима. На пример, композиција боја може да се повеже са колористичком перспективом, бојом и емоцијама, наслеђем, одабраним принципом компоновања на коме ће бити фокус (на пример, равнотежа или доминанта)... Орнамент и арабеска могу да се повежу са ритмом, наслеђем, уметничким занимањима... Цртежи и текстуре се креирају традиционалним техникама, на часу. Мобилни уређаји могу да се користе за истраживање линија тако што ће ученици прво обликовати жичану скулптуру, затим је осветлити мобилним уређајем тако да сенка пада на папир, оловком пратити траг бачене сенке, а затим довршити апстрактни цртеж комбинованом техником. Пропорције Наставник нуди само основне податке о пропорцијама људске главе и тела, ученици уче кроз практични рад (златни пресек и ергономија могу да се помену у осмом разреду). Када обликују фигуре од меког материјала, могу и да користе жичану конструкцију. Ако приказују фигуре и предмете у простору, потребно је да обрате пажњу на однос величина више облика (на пример, људска фигура-пас-зграда или бокал-сто-јабука...) и на положај облика. Перспектива Наставник може да покаже графички приказ/приказе тродимензионалног објекта у отвореном простору и да говори о стаја-лишту, односно месту са кога посматрамо објекат или приказ, о линији хоризонта и тачки нестајања/недогледа (прво једној). Ученици могу прво да вежбају приказивање једноставних облика (коцка, квадар, слово) у перспективи, на папиру мањег формата (могу да користе и папир на квадратиће). Међутим, треба имати у виду да се не ради о садржају из нацртне геометрије и пројектовања. Циљ је да ученици развијају визуелно мишљење и да примењују перспективу без мерења, без лењира, без помоћних линија... Најважније је да их наставник научи како да опајају. Наставник показује и очигледне примере перспективе у уметничким делима. Треба водити рачуна о томе да се учење одвија постепено. Перспектива ће се учити и у осмом разреду, па наставник не треба да покаже ученицима све врсте перспектива.

КОМУНИКАЦИЈА У овој целини су груписани садржаји који се односе на комуникацију – тумачење садржаја и изражавање (визуелно, вербално, писано и невербално). Ученици треба да до краја седмог

разреда науче како да кратко, афирмативно и аргументовано говоре о својим радовима, радовима својих вршњака и о наслеђу, а до краја осмог разреда како да на прихватљив начин изразе критику или неслагање. Одабрани појмови/теме се повезују са одговарајућим појмовима других целина. Садржај уметничког дела Теме и мотиви које су ученици постепено упознавали претходних година (пејзаж, портрет, аутопортрет, мртва природа...) могу, према процени наставника, да се систематизују пре него што се покажу примери историјских, религијских и митолошких композиција. У разговору је неопходно повезати појмове/теме са садашњим временом и искуством ученика. Ученици се, постепено, уводе у разговор о намери уметника, о значају и утицају одабраних уметника и уметничких остварења у прошлости и данас, почев од примера из националног наслеђа. Ученици треба да разумеју и чему служе копије уметничких дела, шта је плагијат и какав је однос друштва (и закона) према плагирању, шта је оригиналност и због чега је важна. Када ученици обликују ликовне радове, фокус је на изражавању емоција, стања и/или имажинације. Дигитална фотографија О фотографији и филму ће се више учити у осмом разреду, а у седмом разреду је предвиђено да се ученици кроз практични рад и мотив близак њиховом искуству постепено уводе у начин комуницирања фотографијом. Елементарне податке о организацији композиције и основну терминологију потребно је повезати са одговарајућим садржајима прве целине и обезбедити да ученици прво изграде неопходну основу да би могли да се фокусирају на комуникацију – изражавање емоција, стања, порука... и утисак који фотографија оставља на посматрача. Разговор може да почне поређењем аутопортрета урађених традиционалним техникама, процењивањем како је уметник намеравао да се представи. У практичном раду, предлог је да ученици уче како да ураде занимљиве селфи примењујући основна знања о кадрирању, а без обраде у фото едиторима. Важно је и да науче како да направе избор, односно да се фокусирају на то да ли су успешно приказали оно што је договорено, уместо на то да ли су „лепо испали“. Уколико немају сви ученици фото апарате/мобилне уређаје, наставник планира рад у групи и коришћење школског фото апарата. Фотографије могу да се користе на часу за анализу, али се не излажу/објављују без дозволе ученика и родитеља/старатеља. Потребно је упозорити ученике да не фотографишу једни друге, мењају и објављују те фотографије без знања и дозволе. Анимација Предложени садржаји се односе на кратко упознавање ученика са начином креирања анимираних остварења. Довољно је рећи да је креирање анимације сложено посао који подразумева планирање, продукцију и продају. У току продукције (израде) анимације припрема се књига снимања и стори борд (често и аниматик). Наставник кратко објашњава функцију стори борда и истиче да се стори борд битно разликује од стрипа који је целовито остварење (о стрипу ће се више учити у осмом разреду). Ученици могу да скицирају на часу стори борд користећи традиционалну цртачку технику. Циљ је да ученици сазнају да у креирању појединих уметничких остварења учествује више тимова који међусобно сарађују, да се рад на таквим делима унапред планира, да се идеје разрађују на различите начине и да науче како да скицирају своју замисао у форми стори борда. Они ученици који су заинтересовани за индивидуални пројекат (домаћи рад) могу да ураде и дизајн карактера (изглед и особине јунака), затим причу или синопсис који су сами осмислили (индивидуални пројекат који се планира у договору са наставником Српског језика и књижевности), или могу да анимирају лик који су осмислили (индивидуални пројекат који се планира у договору са

наставником Информатике и рачунарства). Сцена Предложени садржај се односи на обједињене уметности. Овај садржај се до сада у пракси реализовао различито. Предлог је да наставник прво покаже одабрана уметничка остварења (мултимедијално позориште, интерактивно позориште, сценски дизајн...), а затим да заједно са ученицима договори активност у којој ће сви ученици учествовати према својим афинитетима и способностима. Презентације Ученици треба да почну да уче како да из текста издвоје најбитније садржаје, највише десет теза (број теза је потребно постепено смањивати). Када раде дигиталну презентацију, наставник треба да поставља јасне захтеве. На пример, да презентација нема више од седам слајдова, да су текст и слика у равнотежи, да контраст између боје подлоге и боје слова не замара очи... Затим, да су визуелне информације релевантне. Такође, потребно је разговарати о томе коме је презентација намењена и како држи пажњу публици. Потребно је водити рачуна о постепеном повећавању захтева (презентације ће се радити и у осмом разреду).

УМЕТНОСТ ОКО НАС

У овој целини су груписани садржаји који се односе на укључивање ученика у културне и уметничке активности у заједници и на развијање позитивних ставова према наслеђу свог и других народа. Уметност и технологија До краја седмог разреда ученици треба да упознају сва уметничка занимања за која се могу оспособити у средњим уметничким школама (остала занимања су предвиђена за осми разред). Ученици треба да размотре своја интересовања и могућности и да на време почну са припремањем за пријемни испит, уколико планирају да упишу уметничку школу. Циљ разговора о новој технологији је да се ученици упознају са технологијом која се тренутно користи и да размотре на који начин технологија утиче на рад уметника. Наставник нуди минимум података, само онолико колико је потребно да се објасне основни појмови. На пример, израз „виртуелна реалност” (VR) се односи на симулације облика и простора које су створене различитим технологијама (израз се не везује за традиционалне ликовне технике). Компјутерски генерисане слике (CGI) се користе у филму, анимираном филму, рекламама, играцама. Апликативни програми омогућавају вајарима да за краће време обликују скулптуре, које остају као трајни записи, а не морају да се изведу у материјалу. Холограми су слике направљене помоћу ласерске технологије. У овом тренутку, 7D облици су холограми у реалном простору које видимо и без специјалних наочара. Јапански научници су произвели холограм који можемо и да додирнемо. Дигиталном оловком „Phree” могуће је цртати скоро на свакој површини. Осим за фотографисање, дронови могу да се користе и за сликање. 3D штампа омогућава да се за кратко време „одштампа” било шта: кућа, аутомобил, вештачки органи, скулптуре... Познате дизајнерске куће (Levi's, Nike, Ralph Lauren...) сарађују са великим корпорацијама које производе рачунаре и електронику, као што је Мајкрософт. Неким уметничким дисциплинама нова технологија пружа више могућности, док друге ограничава. Наставник планира како ће подстаћи ученике да развијају ставове. Уметност око нас Први предлог се односи на развијање позитивних ставова према себи, другима и друштву у целини, а кроз ангажовање у ликовном раду за хуманитарне активности, у уметничким пројектима (рециклажа), у програмима у музејима, у културно-уметничким манифестацијама у свом месту. Уколико нема могућности да се ученици непосредно укључе у културно уметнички живот заједнице, могу да смишљају и предлажу пројекте, да се повежу са

музејима путем видео конференције, да користе предности дигитализованог наслеђа. Наставник прави избор садржаја из националног наслеђа. Имајући у виду фонд часова, одабрани садржаји се могу користити као пример за ликовне проблеме који се истражују, као подстицај (мотивација) за стварање, као истраживачке теме (креирање презентација), могу се реализовати у корелацији са другим про- грамима, у интегрисаној тематској настави. Наставник објашњава и зашто су одабрани примери значајно наслеђе, зашто су важни за развој културног туризма и на који начин су повезани са животом ученика. Препорука је да школа у току године најмање једном реализује учење у сарадњи са установом културе, по могућности у самој установи културе. Садржаји који се односе на промоцију наслеђа и на установе за заштиту наслеђа предвиђени су за осми разред.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник у току године прати, процењује и подстиче разви- јање индивидуалних потенцијала сваког ученика. Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су: однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...); однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истрајан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...); однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...); разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...); повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...); оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...); организација композиције (у складу са својом идејом примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о простору, перспективи, пропорцијама, правцу, смеру...); вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...); употреба техника и средстава (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала; користи дигиталну технологију као помоћно средство у раду; обликује рад у одабраном апликативном програму). Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка. Самопроцена радова је вербална и писана. Најефикаснија је метода 3, 2, 1. Ученик сам припрема листић на коме уписује име, презиме, датум и назив рада. Затим кратко наводи: 3 ствари које сам научио на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио, 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио. Када се разговара о ликовним делима, ученик пише: 3 речи којима бих описао дело, 2 ствари које ми се највише допадају на делу, 1 ствар коју не разумем. Када се разговара о уметнику: 3 ствари због којих је уметник значајан, 2 дела која ми се највише свиђају, 1 питање које бих поставио уметнику. Када се ученик ликовно изражава: 3 ствари о којима сам размишљао током рада, 2 ствари које ми се свиђају на мом раду, 1 ствар коју бих променио. Или: 3 речи којима бих описао свој рад, 2 разлога због којих је мој рад оригиналан, 1 ствар коју бих урадио другачије. Важно је да ученик не наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у

случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање или да дође до бољих идеја. Ученике је потребно навикавати да листиће попуњавају брзо. Понекад је најважније оно чега се првог сете. Наставник може да прилагођава методу у складу са типом активности/задатка или да осмисли другачије чек-листе

Предмет:	Музичка култура				
Разред:	Седми				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	(„Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон, 10/19 и 4/2024)				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења предмета Музичка култура је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, стваралачко и критичко мишљење, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и	ЧОВЕК И МУЗИКА	<u>Барок.</u> Рођење опере. Клаудио Монтеверди. Облици вокалноинструменталне музике (ораторијум, кантата). Инструментална музика: солистичко, камерно и оркестарско музицирање. Инструментални облици: свита, кончерто гресо. Антонио Вивалди, Јохан Себастијан Бах и Георг Фридрих Хендл. <u>Класицизам</u> Појам сонате и симфоније. Жанрови класичне музике –опера, црквени	□ препозна врсту жичаних инструмента по изгледу и звуку; □ опише начин добијања тона код жичаних инструмената; □ повеже различите видове музичког изражавања са друштвеноисторијск им амбијентом у коме су настали; □ наведе изражајна средстава музичке уметности карактеристична за период барока	Знање о музици кроз различите епохе има за циљ разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика. У начину реализације ових садржаја увек треба кренути од музичког дела, слушања или извођења. Час треба да буде оријентисан на улогу и природу музике, однос човека у датом периоду према њој и њеној намени, као и промишљању да ли је музика (и ако јесте, на које начине) била уметност какву данас познајемо или и нешто друго. Информације које се тичу контекста (на пример	8

култури свога и других народа				историјске, антрополошке, културолошке природе) треба да буду одабране и пренесене у	

жанрови, симфонијска,
концертантна, камерна
(посебно гудачки
квартет), солистичка
музика. Јозеф Хајдн,
Волфганг Амадеус
Моцарт и Лудвиг ван
Бетовен.

Развој српске црквене музике

и класицизма;

- ☐ уочи основне
карактеристике
музичког стваралаштва
у бароку и класицизму;
- ☐ препозна инструмент
или групу према врсти
композиције у оквиру
датог музичког стила;
- ☐ објасни како је музика
повезана са другим
уметностима и

служби разумевања света
музике у датом духу времена.

МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

Жичани: трзалачки и гудачки.
Градитељске школе. Појам
симфонијског оркестра
Српски народни музички
инструменти.

областима ван
уметности (музика и
религија; технологија
записивања, штампања
нота; извођачке и
техничке могућности
инструмената;

- разликује музичке
форме барока и
класицизма;

Музички

инструменти су
незаобилазни елемент
свих области Музичке
културе. Како су, поред
људског тела и гласа,
значајно средство
музичког
изражавања
човека, информације о
музичким
инструментима треба
да проистекну
непосредно из
историјског и
стваралачког
контекста.
Информације о
жичаним
инструментима
(трзалачким и гудачким)
треба да буду сведене и
усмерене на начин
добивања тона, тонску боју,
изражајне и

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

Елементи музичке изражајности: темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и инструмената. Слушање световне и духовне музике барока и класицизма. Слушање вокалних, вокалноинструменталних и

- идентификује репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника барока и класицизма; основне техничке могућности и примену. Инструменте барока и класицизма потребно је аудитивно и визуелно приказати кроз најосновније информације у оквиру предвиђеног наставног садржаја.
 - идентификује елементе музике барока и класицизма као инспирацију у музици савременог доба; Карактеристичне народне инструменте, од севера до југа Србије,
 - изводи музичке примере користећи глас, представити слушно и визуелно. покрет и инструменте, самостално и у групи;
 - користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет;
 - комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Ученик треба да има јасно формулисана упутства на шта да усмери пажњу приликом слушања како би могао да прати музички ток (попут извођачког састава, темпа, начина на који је мелодија извајана, специфичних ритмичких карактеристика и сл.).
- Композиције које се слушају, својим

13

трајањем и садржајем треба
да одговарају могућностима
перцепције

инструменталних
композиција, домаћих и
страних композитора.
Слушање дела
традиционалне народне
музике.

инструментом или покретом; □ учествује у креирању школских приредби, догађаја и пројеката; □ изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или говорна реч, ликовна уметност); □ учествује у школским приредбама и	ученика. Вокална, инструментална и вокалноинструментална дела треба да буду заступљена равноправно. Слушање дела инспирисаних фолклором, свог и других народа и народности треба представити у контексту разумевања различитог садржаја, облика и расположења слушаних композиција.

ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ

Певање песама по слуху и из нотног текста (солмизацијом) самостално и у групи. Певање песама у комбинацији са покретом. Певање и свирање из нотног текста народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима. Извођење

манифестацијама ;

- примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у заједничком музицирању;
- понаша се у складу са правилима музичког бонтона у различитим

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Читање с листа једноставног ритмичког записа активира највећи број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, осетљивост за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција) и fine моторичке радње. Уједно је важно да се кроз извођење музике, а у оквиру индивидуалних могућности ученика, подстиче и развијање личног стила изражавања. Певање: Песме се обрађују по слуху и из нотног текста. Приликом обраде песама из нотног текста након текстуалне, следи

једноставнијих
музичких примера у
вези са обрађеном
темом.
Извођење (певање или
свирање) једноставних
ритмичких и
мелодијских
репрезентативних
примера
(одломака/тема) у
стилу музике барока,
класицизма.

- музичким приликама;
- критички просуђује
утицај музике на
здравље;
 - користи могућности
ИКТ-а за самостално
истраживање, извођење
и стваралаштво.

анализа нотног текста,
савладавање ритма, певање
солмизацијом и на крају
певање са литерарним
текстом. Са ученицима је
неопходно постићи
изражајно певање.

Свирање:

Узвођење свирањем
треба реализовати на
ритмичким и мелодијским
инструментима. Свирање на
мелодијским инструментима
је олакшано чињеницом да
су ученици музички
описмењени те могу
користити нотне примере
појединих песама које су
најпре анализиране и
солмизационо обрађене.
Свирањем се поред осталог
развијају моторичке
вештине, координација и
опажајне способности.

МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО

Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Креирање ритмичке пратње. Реконструкција музичких

догађаја у стилу барока и класицизма.

Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се развијају у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Стваралаштво може бити заступљено кроз:

4

- ☐ музичка питања и одговоре;
- ☐ компоновање мелодије на задати текст;
- ☐ састављање ритмичке вежбе или мелодије од понуђених мотива;
- ☐ илустрацију доживљаја музике;
- ☐ израду музичких инструмената (функционалних или нефункционалних);
- ☐ осмишљавање музичких квизова;

- креативну
употребу
мултимедија:
ИКТ, аудио
снимци, сликовни
материјал,
мобилни
телефони...

Укупан број часова 36

Природа саме музике, па и предмета музичка култура указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Му- зику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика. Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче мисаону активност, драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика, и представља од- личну основу за интеграцију са другим предметима. Настава усмерена на остваривање исхода даје предност иску- ственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос пре- ма музици а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање (певање и свирање) ученика и музичко стваралаштво у оквиру којих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. Основни методски приступ се темељи на звучном ути- ску, по принципу од звука ка нотној слици и тумачењу. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотиваци- је и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Настава музичке културе остварује се кроз следеће области: Човек и музика. Музички инструменти. Слушање музике. Извођење музике. Музичко стваралаштво. Да би постигао очекиване исходе образовног васпитног процеса, наставник користи глас и покрет, музичке инструмен- те, елементе информационих технологија као и развијене моделе мултимедијалне наставе. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код учени- ка треба развијати вештине приступања информацијама и њиховог коришћења (интернет, књиге...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајни- јег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности. Програм наставе и учења омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и компози- ције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересо- вањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура. Музика у функцији здравља и музички бонтон Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садр- жаја, ученике треба стално упућивати на неопходност неговања гласовног и слушног апарата. Упозорења да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма, треба да се спроводе у континуитету. Важно је стално указивати на позитиван ефекат музике, у смислу опушта- ња, подизања пажње, емоционалних и физичких одговора, когни- тивне стимулације и развијања меморије. Упућивање ученика на правила понашања при слушању му- зике и

извођењу музике чини део васпитног утицаја који настав- ник има у обликовању опште културе понашања. Овај модел по- нашања ученик треба да пренесе касније на концерте и различите музичке приредбе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм имајући у виду: састав и карактеристике ученика у одељењу, уџбенике и остали дидактички ма- теријал који користи за реализацију наставних садржаја, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније разви- јати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, кон- кретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере оства- рености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству уче- ника, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). На часу треба да преовладају активност којом се савладава нови музички садржај, али је она увек повезана и са другим му- зичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе што се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој. У оквиру организације годишњих и месечних активности не- опходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Процес учења базира се на перцепцији најупечатљивијих музичких примера (за слушање или извођење музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу учени- ка, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући сазнајно- -емоционални доживљај. Човек и музика Знање о музици кроз различите епохе има за циљ разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних сред- става, инструмената, жанрова и облика. У начину реализације ових садржаја увек треба кренути од музичког дела, слушања или извођења. Час треба да буде оријентисан на улогу и природу музи- ке, однос човека у датом периоду према њој и њеној намени, као и промишљању да ли је музика (и ако јесте, на које начине) била уметност какву данас познајемо или и нешто друго. Информације које се тичу контекста (на пример историјске, антрополошке, културолошке природе) треба да буду одабране и пренесене у служби разумевања света музике у датом духу време- на. Хронолошки аспект Музичке културе за седми разред допри- носи корелацији знања и треба имати на уму да одређени предме- ти покривају информисаност о немужичким аспектима барока и класицизма на детаљнији и специфичнији начин.

Музички инструменти Музички инструменти су незаобилазни елемент свих обла- сти Музичке културе. Како су, поред људског тела и гласа, значајно средство музичког изражавања човека, информације о музичким инструментима треба да проистекну непосредно из историјског и стваралачког контекста. У том смислу треба посебно обратити па- жњу на везу између избора инструмената и догађаја, односно при- лика када се и на који начин музика изводила. Као и све друге, жичане инструменте треба обрадити кроз одговарајуће слушне примере који на упечатљив начин

презентују њихове основне карактеристике. Информације о жичаним инструментима (трзалачким и гудачким) треба да буду сведене и усмерене на начин добијања тона, тонску боју, изражајне и основне техничке могућности и примену. Инструменте барока и класицима потребно је аудитивно и визуелно приказати кроз најосновније информације у оквиру предвиђеног наставног садржаја. Карактеристичне народне инструменте, од севера до југа Србије, представити слушно и визуелно. Неопходно је наставне садржаје међусобно интегрисати – географско подручје повезати са народном песмом, игром, ношњом и обичајима обрађиваног локалитета. До знања о инструментима ученици треба да дођу из непосредног искуства путем слушања и опажања, а не фактографским набрајањем, односно меморисањем података. Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Ученик треба да има јасно формулисана упутства на шта да усмери пажњу приликом слушања како би могао да прати музички ток (попут извођачког састава, темпа, начина на који је мелодија извајана, специфичних ритмичких карактеристика и сл.). Постепено, ови елементи музичког тока постају „константа” у процесу ученичке перцепције па наставник може да проширује опажајни капацитет код ученика усмеравајући њихову пажњу пре слушања на релевантне специфичности музичког дела. У контексту барока и класицизма, посебно треба обратити пажњу на везу између природе музичког тока и намене слушаног дела – описати специфичност одређених елемената музичког дела и звучни и карактерни ефекат који је њима постигнут, потом повезати са контекстом настанка дела и намене. Композиције које се слушају, својим трајањем и садржајем треба да одговарају могућностима перцепције ученика. Вокална, инструментална и вокално-инструментална дела треба да буду заступљена равноправно. Код слушања песама посебно треба обратити пажњу на везу музике и текста, а код инструменталних дела на извођачки састав, изражајне могућности инструмената и врсте вишегласја. Елементи музичке писмености су у служби горе наведеног. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела, подстичући код ученика креативност и критичко мишљење. Слушање дела инспирисаних фолклором, свог и других народа и народности треба представити у контексту разумевања различитог садржаја, облика и расположења слушаних композиција.

ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА СЛУШАЊЕ Химне Државна химна Химна Светом Сави Химна школе Народне песме и игре Сјајна месечина мила нане (Бела Паланка) Горанине, Ђафанине Ваљевска подвала Уродиле жуте крушке Човек и музика Барок Марк Антоан Шарпантје, Те Деум Георг Фридрих Хендл, Алелуја, ораторијум Месија Жан Жозеф Муре, Рондо из Симфоније фанфара Јохан Себастијан Бах, Бранденбуршки концерт бр. 3, финале Јохан Себастијан Бах, Токата и fuga, демол Јохан Себастијан Бах, Токата, Це-дур Јохан Себастијан Бах, Ваздух Антонио Вивалди, Четири годишња доба (избор) Антонио Вивалди, Арија *Agitata da due venti* Георг Фридрих Хендл: Арија *Lascia ch'io pianga*, опера Риналдо Георг Фридрих Хендл: Музика за ватромет Јохан Пахелбел, Канон у Де-дуру Класицизам Волфганг Амадеус Моцарт, Мала ноћна музика Волфганг Амадеус Моцарт, Турски марш Волфганг Амадеус Моцарт, *Lacrimosa* из Реквијема Волфганг Амадеус Моцарт, Клавирски концерт бр. 21 Елвира Мадиган, 2. став Лудвиг ван Бетовен, За Елизу Лудвиг ван Бетовен, Месечева соната, 1. став Лудвиг ван Бетовен, V симфонија, 1. став Лудвиг ван Бетовен, IX симфонија, 4. став, финале Франц Јозеф Хајдн, Симфонија изненађења Волфганг Амадеус Моцарт, Арија краљице

ноћи, опера Ча- робна фрула Композиције инспирисане музиком барока и класицизма и савремене обраде Томазо Албинони, Адађо, ге-мол Тони Бритен, Химна Лиге шампиона Јохан Себастијан Бах, Токата и фуга, де-мол, изводи Ванеса Ме Музички инструменти Гудачки Антонио Вивалди, Четири годишња доба (избор) Антоњин Дворжак, „Амерички квартет” оп. 96, бр.12, Еф-дур Антоњин Дворжак, Багателе за гудачки трио и хармонијум, 5. став Бенџамин Бритн, Simple Symphony for String Quartet Op. 4 Хауард Шор, Господар прстенова (The Shire) Стив Јаблонски, тема из филма Трансформери: The Score – Arrival To Earth Виолина: Јохан Себастијан Бах: Партита бр.3, Гавота, BWV 1006 Јохан Себастијан Бах: Партита, Е-дур, Прелудијум, BWV 1006 Ђузепе Тартини, Ђавољи трилер, 3. став Франц Шуберт, Пчела Феликс Менделсон, Виолински концерт, е-мол, оп. 64, 3. став Николо Паганини, Ла кампанела, 3. став Џон Вилијамс, тема из филма Шиндлерова листа Виола: Јохан Кристиан Бах, Концерт за виолу, це-мол Јоханес Брамс, Соната за , еф-мол, оп. 120, бр. 1 Ребека Кларк, Соната за виолу, Импетуозо Виолончело: Јохан Себастијан Бах, Свита за виолончело бр.1, Прелудијум Лудвиг ван Бетовен, V симфонија, 2. став Енио Мориконе, тема из филма Габриелова обоа, изводи Јо Јо Ма Контрабас: Камиј Сен Санс, Слоп Јохан Баптист Ванхал, Концерт за контрабас, Дедур Трзалачки Харфа: Георг Фридрих Хендл, Концерт за харфу и оркестар Михаил Глинка, Варијације на Моцартову тему Мануел де Фалџа, Шпански плес Вера Миланковић, Ноктурно Гитара: Франциско Тарега, Сећање на Алхамбру Јохан Себастијан Бах, Бранденбуршки концерт бр. 3, Алегро, изводи Чет Еткинс Ерик Клептон, Лејла, инструментал Волфганг Амадеус Моцарт, Турски марш, изводи Ингвие Малмстен Тамбура: Јаника Балаж и Тамбурашки оркестар, Осам тамбураша Тамбураши, Вратиће се роде Народна песма, Саградићу шајку, изводе Звонко Богдан и Тамбурашки оркестар Јанике Балажа Мандолина: Енио Мориконе и Нино Рота, Тема љубави из филма Кум Лудвиг ван Бетовен, Сонатина за мандолину и фортепиано, Це-дур Лаута: Јохан Себастијан Бах, Токата и фуга де-мол, изводи Ванеса Ме Јохан Георг Конради, Свита за лауту Душан Богдановић, Псалм, Пасакаља и Ричеркар, на тему старе босанске песме, изводи Един Карамазов Цитра: Антонио Вивалди, Концерт за лауту, Де-дур Роналд Бинге, Елизабетанска серенада Балалајка: Руска традиционална песма, Каљинка Морис Жар, Ларина тема из филма Ларина песма Видео примери Барок: Јохан Себастијан Бах, Токата и фуга, де-мол <https://www.youtube.com/watch?v=Nnuq9PXbywA> Антонио Вивалди, Арија Agitata da due venti, Тећилиа Бартоли https://www.youtube.com/watch?v=6czLBVqo_zw Георг Фридрих Хендл, Музика на води <https://www.youtube.com/watch?v=C6dHO2F2OHc> Хенри Пурсел, Abdelazer <https://www.youtube.com/watch?v=TUxhcJIOHNY> Жан Батист Лили, арија из опере Изис <https://www.youtube.com/watch?v=bPnNA8yTD8E> Франсоа Купрен, Les Coucous Benevoles, на харпсикорду изводи Клаудио ди Вероли <https://www.youtube.com/watch?v=xFlX2XSGCIQ> Луи Клод Дакен, Le Coucou <https://www.youtube.com/watch?v=e28jSNgr4c4> Ђироламо Фрескобалди, L'Amoroso – <https://www.youtube.com/watch?v=QEbuVWAbkZo> Ђироламо Фрескобалди, Aria detta la Frescobala <https://www.youtube.com/watch?v=InSbiGcUp34> Барокни плес <https://www.youtube.com/watch?v=-3-N3qtib24> Yanni, The Storm <https://www.youtube.com/watch?v=BNi9fOjXx-Y> Јохан Себастијан Бах, Токата и фуга де-мол, изводи Ванеса Ме https://www.youtube.com/watch?v=Hg8Fa_EUQqY Класицизам: Инсерт из филма Амадеус https://www.youtube.com/watch?v=-ciFTP_KRy4 MozART Group, Eine Kleine World Music <https://www.youtube.com/watch?v=fAO9LR9gZB0> 2 Cellos, Whole Lotta

Love vs. Beethoven 5th Symphony [https:// www.youtube.com/watch?v=x8yymm3DtVA](https://www.youtube.com/watch?v=x8yymm3DtVA) Line Riders – Beethoven’s 5th <https://www.youtube.com/watch?v=vcBn04IyELc> Инсерт из филма Coping Beethoven <https://www.youtube.com/watch?v=qXlsrzLUq1I> The Muppets, Ode To Joy <https://www.youtube.com/watch?v=VnT7pT6zCcA> Гудачки инструменти: Виторио Монти, Csárdás, изводи Немања Радловић <https://www.youtube.com/watch?v=XIJM2kZgYiI> 2 CELLOS, Thunderstruck <https://www.youtube.com/watch?v=uT3SBzmDxGk> Камиј Сен Санс, Лабуд https://www.youtube.com/watch?v=F-Z8X2HS_low Николај Римски Корсаков, Бумбаров лет, за два контрабаса <https://www.youtube.com/watch?v=kLvC1046t7w> Трзалачки инструменти: Ане Вансхоторс, A bird came flying https://www.youtube.com/watch?v=BBrSypv7y_E Петар Иљич Чајковски, каденца из балета Лабудово језеро <https://www.youtube.com/watch?v=v53lusUi088> Харолд Арлен, Over The Rainbow, изводи Томи Емануел <https://www.youtube.com/watch?v=0cHeNscKZN0> Пако де Лусиа, Flamenco – Alegrias https://www.youtube.com/watch?v=jGfx_e4Dhk8 Стивен Ворбек, Palegia’s Song из филма Мандолина капетана Корелија, <https://www.youtube.com/watch?v=IOMmwyfPEio&t=18s> Антонио Вивалди, Концерт за лауту, Де-дур <https://www.youtube.com/watch?v=hyHd4rDUd5g> Роналд Бинге, Елизабетанска серенада https://www.youtube.com/watch?v=sMOt05cG_mc Морис Жар, Ларина тема из филма Ларина песма <https://www.youtube.com/watch?v=bWh3aAodUJk> Савремене обраде традиционалне музике: Yanni, World Dance <https://www.youtube.com/watch?v=Fn8lod-DV4Zw> Традиционална из Македоније, Зајди, зајди (извођење Тошета Проеског) <https://www.youtube.com/watch?v=vM9WWE6YXTg> Традиционална из Македоније, Јовано, Јованке <https://www.youtube.com/watch?v=beh-bnTHxcw> Извођење музике Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Читање с листа једноставног ритмичког записа активира највећи број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, осетљивост за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција) и fine моторичке радње. Квалитетно музичко изражавање има значајан утицај на психу ученика, а самим тим и на капацитет и могућност свих видова изражавања. Уједно је важно да се кроз извођење музике, а у оквиру индивидуалних могућности ученика, подстиче и развијање личног стила изражавања. С обзиром на то да ће певање и свирање произилазити и из историјског контекста, начин извођења треба прилагодити у односу на дати контекст. Посебну пажњу треба усмеравати на покрете који имају одговарајуће значење у музичком чину. Певање Главни критеријум за избор песама је квалитет музичког дела. Посебну пажњу треба обратити на тонски опсег композиција за певање због физиолошких промена певачког апарата (мутирање). Приликом извођења песама најстарије музичке фолклорне традиције, треба неговати нетемперовани начин певања и дозволити природним бојама гласа да дођу до изражаја. Песме се обрађују по слуху и из нотног текста. Приликом обраде песама из нотног текста након текстуалне, следи анализа нотног текста, савладавање ритма, певање солмизацијом и на крају певање са литерарним текстом. Са ученицима је неопходно постићи изражајно певање. Свирање Извођење свирањем треба реализовати на ритмичким и мелодијским инструментима. Свирање на мелодијским инструментима је олакшано чињеницом да су ученици музички описани те могу користити нотне примере појединих песама које су најпре анализирани и солмизационо обрађени. Свирањем се поред осталог развијају моторичке вештине, координација и опажајне способности. Елементи музичке

писмености Елементе музичке писмености треба обрађивати кроз одгова- рајуће музичке примере и композиције, од нотне слике и тумачења према звуку. Елементима који су обрађени у претходним разредима додати обраду Де-дур лествице кроз одговарајуће музичке примере. ИЗБОР КОМПОЗИЦИЈА ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ Химне Државна химна Химна Светом Сави Химна школе Човек и музика: Марк Антоан Шарпантје, Те Деум Волфганг Амадеус Моцарт, Мала ноћна музика Лудвиг ван Бетовен, Ода радости, IX симфонија Елементи музичке писмености: Народна песма из Србије, Дуње ранке Харолд Арлен, Изнад дуге Волфганг Амадеус Моцарт, Чежња за пролећем Александар Јорговић, Циц. Георг Фридрих Хендл, канон Игра коло весело Јохан Себастијан Бах, Радост и весеља сласт, из кантате О селу Јозеф Хајдн, Јесење лишће из 3. става ораторијума Годишња доба Волфганг Амадеус Моцарт, Арија Папагена из опере Чароб- на фрула Лудвиг ван Бетовен, Птич'ја туга Лудвиг ван Бетовен, Ода радости, тема из IV става Симфо- није бр. 9 Народне песме и игре Чије је оно девојче (Ђурђеле) Вита јела до неба Врбо, врбице Дум дага дум Фатише коло врањске девојке Ој, голубе, мој голубе ,Ајде Јано, коло да играмо Море, изгрејала, нане, сјајна месечина Жубор вода жуборила Пуче пушка Играле се делије Чај горо, лане моје, причувај ми овце Ти момо, ти девојко Руска народна песма, Каљинка Староградске песме Диван је кићени Срем Ој, јесенске дуге ноћи Пред Сенкином кућом Не лудуј лело, чуће те село Ти једина Духовне песме Везак је везла Дјева Марија Божићу, наша радости Стеван Стојановић Мокрањац, Тебе појем Тропар за Божић Тропар Светом Сави Помози нам вишњи Боже Корнелије Станковић, Многаја лета Песме из балканских ратова и Првог светског рата Креће се лађа француска Тамо далеко Канони Михаел Преторијус, Живела музика Михаел Преторијус Освану дан Георг Фридрих Хендл, Игра коло весело (канон) Јозеф Хајдн, Интервали Лудвиг ван Бетовен, Скала Музичко стваралаштво Децје музичко стваралаштво представља виши степен акти- вирања музичких способности које се развијају у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Оно подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и пам- ћењу музичких вештина и знања. Стваралаштво може бити заступљено кроз: музичка питања и одговоре; компоновање мелодије на задати текст; састављање ритмичке вежбе или мелодије од понуђених мотива; импровизација игре/покрета на одређену музику; илустрацију доживљаја музике; израду музичких инструмената (функционалних или не- функционалних); музичко-истраживачки рад; осмишљавање музичких догађаја, програма и пројеката; осмишљавање музичких квизова; осмишљавање музичких дидактичких игара, игара са пева- њем, игара уз инструменталну пратњу или музичких драматизација; креативну употребу мултимедија: ИКТ, аудио снимци, сли- ковни материјал, мобилни телефони... Уколико има могућности, могу се осмислити и реализовати тематски пројекти на нивоу одељења или разреда. Пројектна настава се остварује реализацијом пројекта и тим- ским радом ученика. Тема пројекта се састоји од подтема које уче- ници могу да реализују у тиму, тандему или појединачно. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Настава музичке културе подразумева учешће свих ученика, а не само оних који имају музичке предиспозиције. Како је пред- мет музичка култура синтеза вештина и знања, полазна тачка у процесу оцењивања треба да буду индивидуалне музичке способ- ности и ниво претходног знања сваког ученика. Битни фактори за праћење музичког развоја и оцењивање сваког ученика су његово знање, рад, степен ангажованости, кооперативност,

интересовање, став, умешност и креативност, али и напредовање у односу на претходна постигнућа. Тако се у настави музичке културе за исте образовне-васпитног задатке могу добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене, због тога што се конкретни резултати упоређују са индивидуалним ученичким могућностима. Начин провере и оцена треба да подстичу ученика да напредује и активно учествује у свим видовима музичких активности. Главни критеријум за процес праћења и процењивања је начин ученичке партиципације у музичком догађају, односно да ли је у стању да прати музичко дело при слушању и како односно, да ли и како изводи и ствара музику користећи постојеће знање. У зависности од области и теме, постигнућа ученика се могу оценити усменом провером, краћим писаним проверама (до 15 минута) и проценом практичног рада и стваралачког ангажовања. Поред ових традиционалних начина оцењивања, треба користити и друге начине оцењивања као што су: допринос ученика за време групног рада; израда креативних задатака на одређену тему; рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе); специфичне вештине. У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитета/перцепције и начин размишљања приликом слушања, као и примену теоретског знања у музицирању. Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, из ученикове перспективе, оне могу пребродити. Када је у питању вредновање области Музичко стваралаштво, оно треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање педагошки оправдане. Узимајући у обзир све циљеве које процес учења, краткорочно и дугорочно треба да постигне, неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у учениковом живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање резултата учења. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати ни задавати.

Предмет:	ИСТОРИЈА				
Разред:	7				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	(„Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон, 10/19 и 6/2020)				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-	ОСНОВИ ПРУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ	Основне одлике, хронолошки и просторни оквири периода од Индустијске револуције до завршетка Првог светског рата. Историјски извори за изучавање периода од Индустијске револуције до завршетка Првог светског рата и њихова сазнајна вредност (материјални, писани, аудио и визуелни).	доводи у везу узроке и последице историјских догађаја, појава и процеса на конкретним примерима; изводи закључак о повезаности националне историје са регионалном и европском, на основу датих примера;	Применом разноврсних метода уз операционализацију исхода упознати ученике са основним одликама новог века, као и изучавање и коришћење историјских извора	3
	ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ ИНДУСТРИЈСКОГ ДОБА	Индустијска револуција (парна машина и њена примена; промене у друштву – јачање грађанске и појава радничке класе). Политичке револуције (узроци,	уочава везу између развоја српске државности током новог века и савремене српске државе; сагледа значај и улогу		

историјском наслеђу, друштву и држави у којој живи.	(до средине XIX века)	последнице и обележја, европске монархије уочи револуција, просветитељске идеје, примери америчке и француске револуције; појмови уставности и поделе власти, Декларација о правима човека и грађанина, укидање феудализма). Наполеоново доба (Наполеонова владавина, ратови, тековине, Бечки конгрес). Свакодневни живот и култура (промене у начину живота). Источно питање и балкански народи (политика великих сила, борба балканских народа за ослобођење). Живот Срба под османском и хабзбуршком влашћу. Српска револуција 1804–1835 (основна обележја, ток Првог и Другог српског устанка,	истакнутих личности у датом историјском контексту; наведе специфичности друштвених појава, процеса, политичких идеја, ставова појединаца и група насталих у новом веку; препознаје основне карактеристике различитих идеологија; анализира процес настанка модерних нација и наводи њихове основне карактеристике; уочава утицај и улогу књижевних и уметничких дела на формирање националног идентитета у прошлости; уочава утицај историјских догађаја, појава и процеса на прилике у савременом друштву;	Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са географијом, верском наставом, математиком, српск им језиком уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања које се односе на Европу, свет, српску државу и народ на почетку индустријског доба, узроке и последице догађаја (коришћење различитих историјских текстова, карата и других извора историј-ских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), развијање језичке и говорне културе	26

	последнице и значај). Развој модерне српске државе (аутономија Кнежевине Србије, успостава државе, оснивање образовних и културних установа). Црна Гора у доба владичанства (основна обележја државног и друштвеног уређења). Истакнуте личности: Џејмс Ват, Волтер, Катарина II, Марија Терезија, Робеспјер, Наполеон Бонапарта, вожд Карађорђе, кнез Милош, кнегиња Љубица, Доситеј Обрадовић, Вук Караџић, прота Матеја Ненадовић, Петар I и Петар II Петровић Његош, Сава Текелија, митрополит Стефан Стратимировић.	препознаје историјску подлогу савремених институција и друштвених појава (грађанска права, парламентаризам, уставност); анализирајући дате примере, уочава утицај научно-технолошког развоја на промене у друштвеним и привредним односима и природном окружењу; пореди положај и начин живота припадника различитих друштвених слојева и група у индустријско доба; приказује на историјској карти динамику различитих историјских појава и промена у новом веку; уочава историјске промене, поређењем политичке карте савременог света са		
ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА	Рађање модерних држава, међународни односи и кризе (револуције 1848/49 – „пролеће народа“, политичке идеје, настанак модерне Италије и Немачке, успон САД и грађански			

	рат, борба за колоније у Африци и Азији, Персија, Индија, Кина, опадање Османског царства). Промене у привреди, друштву и култури (Друга индустријска револуција, људска права и слободе – право гласа, укидање робовласништва, положај деце и жена; култура, наука, образовање, свакодневни живот). Кнежевина и Краљевина Србија и њено окружење (развој државних установа и политичког живота, унутрашња и спољна политика, међународно признање – Берлински конгрес; културна и просветна политика, свакодневни живот; положај Срба под хабзбуршком и османском влашћу). Истакнуте личности: Ђузепе Гарибалди, Ото фон Бизмарк, Наполеон III, краљица Викторија, Абрахам Линколн, Карл Маркс, браћа Лимијер, Алфред Нобел,	историјским картама других епоха; поређи информације приказане на историјској карти са информацијама датим у другим симболичким модалитетима; повеже визуелне и текстуалне информације са одговарајућим историјским контекстом (хронолошки, политички, друштвени, културни); поређи различите историјске изворе и класификује их на основу њихове сазнајне вредности; анализира и процени ближе хронолошко порекло извора на основу садржаја; уочава специфичности у тумачењу одређених историјских догађаја и појава на основу		

	кнез Александар Карађорђевић, кнез Михаило, краљ Милан, краљица Наталија и краљ Александар Обреновић, књаз Никола Петровић, Илија Гарашанин, Јован Ристић, Никола Пашић, Стојан Новаковић, патријарх Јосиф Рајачић, Катарина Ивановић, Светозар Милетић, Бењамин Калај, Алекса Шантић.	поређења извора различитог порекла; уочи пристрасност, пропаганду и стереотипе у садржајима историјских извора; употреби податке из графикона и табела у елементарном истраживању;	
ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ XX ВЕКА	Међународни односи и кризе (формирање савеза, сукоби око колонија, Руско-јапански рат, Мароканска криза, Анексиона криза, Либијски рат, балкански ратови). Култура, наука и свакодневни живот (Светска изложба у Паризу, примена научних достигнућа, положај жена). Краљевина Србија и њено окружење (Мајски преврат, политички живот, унутрашња и спољна политика; појава југословенства, наука, култура, свакодневни живот, положај	презентује, самостално или у групи, резултате елементарног истраживања заснованог на коришћењу одабраних историјских извора и литературе, користећи ИКТ; упоређује, анализира и уочава разлике између својих и ставова других; раздваја битно од небитног у историјској наративи; препознаје смисао и сврху неговања сећања на важне личности и	24

	Срба под аустроугарском и османском влашћу, Црна Гора – доношење устава, проглашење краљевине; учешће Србије и Црне Горе у балканским ратовима). Велики рат (узроци и повод, савезништва и фронтови, Србија и Црна Гора у рату; преломнице, ток и последице рата; аспекти рата – технологија рата, пропаганда, губици и жртве, глад и епидемије; човек у рату – живот у позадини и на фронту; живот под окупацијом и у избеглиштву; Велики рат у сећању). Истакнуте личности: Алберт Ајнштајн, Пјер и Марија Кири, Сигмунд Фројд, Михајло Пупин, Никола Тесла, Хенри Форд, Вилхелм II, Николај II Романов, Вудро Вилсон, краљ Петар и престолонаследник Александар Карађорђевић, Јован Цвијић, Надежда Петровић, Арчибалд Рајс, Милунка Савић, Флора	догађаје из историје државе и друштва; идентификује историјске споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских активности везаних за развој културе сећања.	Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са географијом, верском наставом, математиком, српск им језиком уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања које се односе на Европу, свет, српску државу и народ у другој половини 19. века, узроке и последице догађаја (коришћење различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати,	

		Сендс, Радомир Путник, Степа Степановић, Живојин Мишић, Петар Бојовић, Јанко Вукотић, Драгутин Димитријевић Апис.		илустрације),развијање језичке и говорне културе	

				Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са географијом, верском наставом, математиком, српским језиком уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања које се односе на Европу, свет, српску државу и народ на почетку 20. века, узроке и последице догађаја (коришћење различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), развијање језичке и говорне културе	

Програм је конципиран тако да су уз дефинисане исходе за крај разреда и кључне појмове, за сваку од четири тематске целине (ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ; ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ ИНДУСТРИЈСКОГ ДОБА – до средине XIX века; ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX ВЕКА и ЕВРОПА, СВЕТ, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД НА ПОЧЕТКУ XX ВЕКА), дати и садржаји. Приступ настави заснован на процесу и исходима учења под- разумева да ученици развијају не само основна знања, већ да их искористе у развоју вештина историјског мишљења и изградњи ставова и вредности. Програм наставе и учења, у том смислу, нуди садржински оквир, а наставник има могућност да изабере и неке додатне садржаје уколико сматра да су примерени средини у којој ученици живе, или да одговарају њиховим интересовањима (програм се, на пример, може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају – археолошка налазишта, музејске збирке). Сви садржаји су дефинисани тако да буду у функцији остваривања исхода предвиђених програмом. Наставник има значајан простор за избор и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика. Важна карактеристика наставе и учења усмерених на остваривање исхода је та да су фокусирани на учење у школи. Ученик треба да учи: смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Историје и других предмета; проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Од њега се очекује и да, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за сваку наставну јединицу. При планирању треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. У планирању и припремању наставе и учења, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

Ученици у седми разред улазе са знањем о основним историјским појмовима, са одређеним животним искуствима и уобличеним ставовима и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ учења предмета и де-финисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи од исхода су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода и обраде различитих садржаја. Битно је искористити велике могућности које Историја као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као „прича” богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били предочени јасно, детаљно, живо и динамично. Посебно место у настави Историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем. Учење историје би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било”, већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму”, у чему велику помоћ може пружити употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе. Коришћење историјских карата изузетно је важно јер омогућава ученицима да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, помажући им да кроз време прате промене на одређеном простору. Треба искористити и утицај наставе Историје на развијање језичке и говорне културе (вештине беседништва), јер историјски садржаји богате и оплемењују језички фонд ученика. Неопходно је имати у виду и интегративну функцију Историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и вештина. У настави треба, кад год је то могуће, примењивати дидактички концепт мултиперспективности. Одређене теме, по могућности, треба реализовати са одговарајућим садржајима из сродних предмета, а посебну пажњу треба посветити оспособљавању ученика за ефикасно коришћење информационокомуникационих технологија (употреба интернета, прављење презентација, коришћење дигиталних аудио-визуелних материјала и израда реферата).

Праћење напредовања започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његов даљи рад. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Предмет:	ГЕОГРАФИЈА				
Разред:	Седми				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	5/2019, 1/2020, 6/2020, 8/2020, 5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023.				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.	Обнављање градива 6.р. програмски садржаји 7.р. и иницијално процењивање	Обнављање градива 6.р. програмски садржаји 7.р. и иницијално процењивање	– дефинише границе континента и показује на карти океане и мора којима је проучавани континент окружен и лоцира највећа острва, полуострва, мореузе, земљоузе, пролазе, ртове;	Применом разноврсних методама уз операционализацију исхода	4
	Регионална географија	Регионална географија, принципи регионализације. Хомогеност и хетерогеност географског простора.	– проналази на карти државе проучаване регије и именује их; – приказује на немој карти: континенте, океане, мора, облике разуђености обала, низије, планине, реке, језера, државе,	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада, предметним повезивањем се ученицима указује да светско копно није хомоген простор, да га различити физичко-географски и друштвено-географски елементи чине хетерогеним. Објаснити ученицима значај изучавања регионалне географије	2

			градове; – класификује облике рељефа, водне објекте и живи свет карактеристичан за наведену територију; – анализира утицај географске ширине, рељефа, односа копна и мора, морских струја, вегетације и човека на климу; – објашњава настанак пустиња на територији проучаваног континента; – проналази податке о бројном стању становништва по континентима, регијама и одабраним државама и издваја просторне целине са највећом концентрацијом становништва у свету; – укаже на узроке и последице кретања броја становника, густине насељености,	и принципе регионализације као и да се обрада наставних јединица о континентима врши по Керовом систему.	
	Географске регије Европе	Јужна Европа – културно-цивилизацијске тековине, етничка хетерогеност, туризам, политичка подела. Државе Јужне Европе: државе бивше СФРЈ, Италија, Шпанија и Грчка – основне географске карактеристике. Средња Европа – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела. Немачка – основне географске карактеристике. Западна Европа –		Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и пројектних задатака,, међупредметним повезивањем са историјом, биологијом, математиком и информатиком, предметним повезивањем, ученици се упознају са географским целинама Европе, њиховим географским специфичностима и развојним карактеристикама.	20

		културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела. Француска и Уједињено Краљевство – основне географске карактеристике. Северна Европа – природни ресурси и економски развој, народи, политичка подела. Норвешка – основне географске карактеристике. Источна Европа – културно-цивилизацијске тековине, етничка хетерогеност, природни ресурси и економски развој, политичка подела. Руска Федерација –	природног прираштаја, миграција и специфичних структура становништва по континентима, регијама и у одабраним државама; – тумачи и израђује тематске карте становништва по континентима, регијама и одабраним државама; – описује узроке и последице урбанизације на различитим континентима, регијама и у одабраним државама; – доведе у везу природне ресурсе са степеном економске развијености појединих регија и одабраних држава; – уз помоћ географске карте објашњава специфичности појединих просторних		

		основне географске карактеристике. Европска унија – пример интеграционих процеса.	целина и описује различите начине издвајања регија; – објасни формирање политичке карте света; – објашњава узроке и последице глобалних феномена као што су сиромаштво, унутрашње и спољашње миграције, демографска експлозија и пренасељеност, болести и епидемије, политичка нестабилност; – доводе у везу квалитет живота становништва са природним, демографским, економским и политичко-географским одликама простора; – препознаје негативне утицаје човека на животну средину настале услед специфичности развоја		
	Азија	Географски положај, границе и величина Азије. Природне одлике Азије. Становништво Азије. Насеља Азије. Привреда Азије. Политичка и регионална подела. Југозападна Азија – природни ресурси и економски развој, културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, урбанизација, политичка подела. Јужна Азија –		Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и пројектних задатака,, међупредметним повезивањем са историјом, биологијом, математиком и информатиком, предметним повезивањем, ученици се упознају са општегеографским одликама Азије-географским положајем, границама, величином, природним одликама, становништвом, насељима, привредом, политичком поделом и одликама регионалних целина.	16

		културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, етничка хетерогеност, урбанизација, политичка подела. Југоисточна Азија – природни ресурси и економски развој, политичка подела. Источна Азија – културно-цивилизацијске тековине, савремени демографски процеси, етничка хетерогеност, природни ресурси и економски развој, урбанизација, политичка подела. Централна Азија – природни ресурси, политичка подела, насеља и становништво.	пољопривреде, рударства, енергетике, индустрије, саобраћаја и туризма на проучаваним континентима, регијама и у одабраним државама; – анализира примере позитивног утицаја човека на животну средину у државама које улажу напоре на очувању природе и упоређује их са сличним примерима у нашој земљи; – изводи закључак о могућим решењима за коришћење чистих извора енергије у државама чија се привреда заснива највише на експлоатацији нафте и угља; – истражује утицај Европске уније на демографске, економске и политичке процесе у		
	Африка	Географски положај, границе и величина Африке.		Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и	13

		Природне одлике Африке. Становништво Африке. Насеља Африке. Привреда Африке. Политичка и регионална подела. Афрички Медитеран и Сахарска Африка. Подсахарска Африка.	Европи и свету; – описује улогу међународних организација у свету.	пројектних задатака,, међупредметним повезивањем са историјом, биологијом, математиком и информатиком, предметним повезивањем, ученици се упознају са положајем, границама, величином, природно-географским и друштвено-економским одликама Африке и географским специфичностима регионалних целина овог континента.	
	Северна Америка	Географски положај, границе, величина и регионална подела Северне Америке. Природне одлике Северне Америке. Становништво Северне Америке. Насеља Северне Америке. Привреда Северне		Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и пројектних задатака,, међупредметним повезивањем са историјом, предметним повезивањем, ученици се упознају са географским положајем континента, природним одликама, демографским и насеобинским	6

		Америке. Политичка подела		одликама, економским процесима, регионалном поделом и одликама Англоамерике и Средње Америке.	
	Јужна Америка	Географски положај, границе и величина Јужне Америке. Природне одлике Јужне Америке. Становништво Јужне Америке. Насеља Јужне Америке. Привреда Јужне Америке. Политичка подела.		Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и пројектних задатака,, међупредметним повезивањем са историјом, математиком и информатиком, предметним повезивањем, ученици се упознају са географским положајем континента, границама, величином, природно-географским одликама, друштвено-економским одликама, политичком поделом при чему треба да уоче међузависност горе наведених елемената.	3
	Аустралија и океанија	Географски положај, границе и величина Аустралије и Океаније. Природне одлике		Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и пројектних задатака,, међупредметним	5

		Аустралије. Колонијални период и становништво Аустралије. Насеља Аустралије. Привреда Аустралије. Океанија – основна географска обележја. Политичка и регионална подела.		повезивањем са историјом, предметним повезивањем, ученицима се објашњавају географске одлике континента при чему је важно указати на изолованост континента и последице које се огледају у специфичним биогеографским и антропогеографским одликама.	
	Поларне области	Основне географске одлике Антарктика – откриће, назив, географски положај, природне одлике, природни ресурси и научна истраживања. Основне географске одлике Арктика – откриће, назив, географски положај, природне одлике, природни ресурси и савремена научна истраживања.		Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада, међупредметним повезивањем и предметним повезивањем, ученици се упознају са географским специфичностима поларних области- Арктика и Антарктика (орјентацијом на половима, сменом обданице и ноћи, висином Сунца над хоризонтом,	3

				истраживањима и међународном поделом ових простора.	

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању процеса наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и препоручених садржаја, образовних стандарда за крај обавезног образовања, циљева и исхода образовања и васпитања, кључних компетенција за целоживотно учење, предметних и општих међупредметних компетенција, наставник најпре креира свој годишњи (глобални) план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Наставник има слободу да сам одреди број часова за дате теме у годишњем плану. Предметни исходи су дефинисани на нивоу разреда у складу са ревидираном Блумовом таксономијом и највећи број њих је на нивоу примене. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Од наставника се очекује да операционализује дате исходе у својим оперативним плановима за конкретну тему, тако да тема буде једна заокружена целина која укључује могућа међупредметна повезивања. У фази планирања и писања припреме за час наставник дефинише циљ и исходе часа.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дати садржаји су препоручени и распоређени у осам тематских целина: Регионална географија, Географске регије Европе, Азија, Африка, Северна Америка, Јужна Америка, Аустралија и Океанија, Поларне области. У раду са ученицима препоручује се наставнику да на почетку школске године упуту ученике на самостални рад тако што ће ученици приликом обраде нове тематске целине добити задатке да обраде по једну или више репрезентативних држава. Ученици ће уз помоћ наставника, расположивих статистичких извора, картографских и средстава информационо комуникационих технологија обрађивати појединачне државе света (географски положај, границе, величину, основне природно-географске и друштвено-економске одлике). До краја школске године, сви ученици ће имати регионалногеографске приказе одабраних држава. На овај начин ученици ће бити у могућности да сагледају синтетички карактер регионалне географије у односу на појединачне дисциплине опште (физичке и друштвене) географије које карактерише примена аналитичких научних метода. Регионална географија На првим часовима наставник ће упознати ученике са методом и задацима проучавања, као и поделом регионалне географије, ослањајући се на њихова већ стечена географска знања из 6. разреда о појму географске регије, а са циљем разумевања комплексних односа и веза између географских објеката, појава и процеса у географској средини. У обради садржаја о регионалној географији, требало би указати на то да светско копно није једноличан или хомоген географски простор, већ да га одликује заступљеност различитих физичкогеографских и друштвеногеографских елемената, које га чине хетерогеним. Објаснити да се регионална географија изучава са циљем да би ученици сазнали какви су односи и везе између природе и људи, као и да би постали свесни да опстанак живота на Земљи зависи од њиховог међусобног односа. Објаснити ученицима да

су принципи регионализације (физичко-географски и друштвено-географски) правила на основу којих се врши подела хетерогене Земљине површине на хомогене географске регије, као нпр. геоморфолошке, климатске, хидрографске, педолошке, биогеографске, економске (рударске, аграрне, индустријске, туристичке), урбане, културне, историјске, политичке и друге регије. На крају обраде наставне теме Регионал- на географија, указати на то да одређене регије карактерише сли- чан географски изглед (физиономске регије), а да друге поседују једну или неколико функција (функционалне регије). Обраду наставних јединица о континентима вршити по Керовом систему, који подразумева следећи редослед излагања: географски положај, границе и величина, рељеф, клима, воде, живи свет, становништво, насеља, привреда, политичка и регионална подела континента. Истим редоследом анализирати и одабране државе. При обради наставних јединица о географским регијама избећи Керов систем, јер се на тај начин непотребно, два пута понављају већ обрађени садржаји у оквиру континента (иста настав- на тема). С обзиром на то да су друштвеногеографски процеси знатно динамичнији од физичко-географских, као и то да утичу на различите начине на трансформацију географског простора и на укупан развој, њима је приликом обраде географских регија дат посебан значај. У табеларном прегледу програма, у колони Садржаји, за сваку географску регију предложени су они географски садржаји који их чине специфичним, али то није коначни нити обавезујући попис садржаја за те географске регије. Географске регије Европе Реализацијом исхода друге теме Географске регије Европе ученици ће стећи знања о географским целинама Европе – Јужна, Средња, Западна, Северна и Источна Европа, као и њиховим географским специфичностима и развојним карактеристикама које их издвајају у односу на суседне географске регије, политичком поделом и одабраним државама. Избегавати понављање географ- ских садржаја из теме Географија Европе, који су анализирани у шестом разреду. При одбради Јужне Европе истаћи културноцивилизацијске тековине регије (нпр. колевка европске цивилизације, период географских открића, хуманизам, ренесанса...), етнолингвистичку хетерогеност (романски, јужнословенски и изоловане групе на- рода), привредне одлике кроз везу са природним условима и ре- сурсима, са освртом на туризам (позната туристичка регија света / краљица туризма) и политичку поделу. У оквиру Јужне Европе препоручује се обрада држава бивше СФР Југославије, Италија, Шпанија и Грчка. У оквиру Средње Европе обрадити културно-цивилизацијске тековине регије (процвет науке, културе и технологи- је захваљујући хуманизму и ренесанси, културно-уметнички прав- ци, традиција народних фестивала, филмска индустрија и сл.), савремене демографске процесе, природне ресурсе и привредни развој, урбанизацију (велики градови, агломерације, конурбације и мегалополиси) и политичку поделу. Препоручује се обрада Саве- зне Републике Немачке у оквиру регије. Западну Европу обрадити кроз културно-цивилизацијске тековине регије (велика колонијална царства, индустријске револуције...), демографске процесе, природне ресурсе и привредни развој (најразвијенија европска регија), урбанизацију (индустријски градови, конурбације нпр. Ранштад, Велики Лондон, Париз, Фламански дијамант...), политичку поделу, као и географска обележја Републике Француске и Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске. У оквиру Северне Европе посебно анализирати везу природних ресурса (енергенти, руде, минералне сировине) са привредним развојем (специјализована индустрија, висок животни стандард становни- штва) и

анализирати етничка обележја, политичку поделу и основ- не географске карактеристике Норвешке. При обради Источне Европе истаћи културно-цивилизацијске тековине, етничку хете- рогеност (Руси, Татари, Украјинци, Белоруси, Казаси, Јермени,...), природне услове и ресурсе, привредне карактеристике и поли- тичку поделу. Обрадити Руску Федерацију, трансконтиненталну државу, која чини највећи део Источне Европе и Северне Азије. На крају наставне теме Географске регије Европе објаснити значај Европске уније у свету, као пример интеграционих процеса. За цртање тематских карата о географским регијама Европе користити неме карте, на којима се могу издвојити карактеристич- не регије и њихови географски садржаји. При цртању и тумачењу тематских карата долази до изражаја самосталност у раду учени- ка и усавршава се вештина практичне примене географске карте у настави. Уколико постоје техничке могућности, ученици могу припремити презентације, чиме се оспособљавају да кроз визуе- лизацију садржаја самостално анализирају и доносе закључке о одређеним специфичностима географских регија Европе. Кроз читаву тему важно је нагласити да се временом гео- графске регије Европе развијају и мењају функције. Важно је ис- користити велике могућности које географија као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Географске регије Европе би требало да буду представљене као географска прича, богата информацијама и занимљивостима, како би географске појаве и процеси били предо- чени јасно, детаљно и динамично. Ученике не оптерећивати квантитативним вредностима, већ инсистирати на појаве и процесе који утичу на развој европских регија. У циљу подстицања толеранције и солидарности код ученика, указати на постајање различитих социјалних, етничких и културних група у Европи. Азија На почетку наставне теме Азија обрађују општегеографске од- лике овог континента, и то: географски положај, границе и величи- на, природне одлике, становништво, насеља, привреда и политичка и регионална подела, након чега се прелази на регионалне целине: југозападну, јужну, југоисточну, источну и централну Азију. Приликом обраде положаја, границе и величине Азије, кључ- но је да се истакне да је Азија саставни део јединствене копнене целине Евроазија, да се овај континент разграничи од Европе и од Африке, да ученици увиде да се Азија простире и на северној и на јужној, као и на источној и западној Земљиној полулопти. Даље, важно је да се ученицима објасни шта значи да је Азија део Старог света и да ова знања повежу са знањима која стичу на часовима историје (Велика географска открића). Код приказивања величине Азије важно је да ученици стекну представу о односима површине и броја становника у поређењу са осталим континентима, а посеб- но са Европом. Разумевање природних одлика Азије кључно је за касније схватање просторне дистрибуције становништва, размештаја при- родних ресурса, развоја и размештаја појединих привредних грана (пољопривреде, индустрије, саобраћаја и туризма) на континенту. Као посебно значајне садржаје у овој области истичемо: настанак набраних планина и острвских архипелага, тумачење појава вулканизма и трусова у светлу теорија литосферних плоча, различите узроке постанка пустиња у југозападној, јужној и централној Ази- ји, климатску и мозаичност живог света Азије, и др. Приликом обраде становништва Азије пажњу би требало усмерити на разумевање просторне дистрибуције становништва, поларизованог демографског развоја, савремених миграција (нарочито из ратовима угрожених држава према Европи) и структуре становништва (групе народа, најмногољуднији народи). Адекватно коришћење статистичких извора

овде је јако важно. Ученици не треба да памте податке из области демографске статистике, они треба да разумеју односе величина, без фактографског памћења података. У школама које су технички опремљене (постојање ин-тернет прикључка, рачунара, таблет уређаја, паметних телефона), ученици треба на часовима да користе релевантне статистичке изворе, да их тумаче и сами или уз помоћ наставника представљају графиконима и тематским картама. Насеља Азије представљају прави мозаик људских насеоби-на што је условљено факторима природне средине, специфично-стима привреде и културноцивизацијског развоја. Ученицима овде треба приказати контрасте руралних насеља (нпр. у пусти-њама Југозападне Азије, у Индији, на Тибету, рибарска насеља у Југоисточној Азији, итд.) и вишемилонских градова, центара гло-балних политичких и економских процеса (нпр. Сингапур, Токио, Шангај...). Пажњи наставника и ученика препоручујемо и специ-фичности процеса урбанизације (сјај Токија са једне и псеудоурба-низација у Индији, сампани у Кини, итд. са друге стране). Привредне одлике Азије могу се обрадити на различите на-чине: кроз приказ територијалног размештаја привредних грана, сагледавање утицаја природних и друштвених фактора на развој привреде или кроз истицање регионалних специфичности развоја и размештаја привреде. У програму наставе и учења дата регионална подела Азије је препоручена. Наставници, ученици и аутори уџбеника могу Азију да поделе и на друге начине, али је важно да ученици разумеју критеријуме просторне диференцијације. Како би се остварио принцип очигледности и знања која се стичу на часовима географије учинила трајним, наставници у обради опште-и регионалногеографских садржаја треба да користе зидне географске карте, а ученици атласе и неме карте. Коришћење ових наставних средстава није само себи сврха, тачније њихова употреба не завршава се лоцирањем географских објеката на картама већ представља основу за даље тумачење каузалних и функционалних односа између проучаваних географских објеката, појава и процеса. То, на пример, значи да ученик треба да буде у стању да пошто покаже на карти Индијски океан, Хиндустанску низију, Хималаје и Тибет закључи зашто је на Тибету хладна и сува клима. Употреба средстава информациокомуникационих технологија у настави (нпр. организација виртуелне шетње Забрањеним градом помоћу апликације Google Maps, коришћење програма за израду квизова за утврђивање градива, итд.) додатно ће доприне-ти реализацији принципа очигледности и учвршћивању трајности ученичких знања. Африка Приликом обраде положаја, границе и величине Африке ва-жно је истаћи да се она пружа меридијански што за последицу има јасну диференцираност континента на природне зоне од екватора према југу и северу. Указати на границу Африке према Азији као и на припадајућа острва овом континенту. Знања која ученици стичу изучавањем климе, хидрографије и рељефа Африке важна су за разумевање просторне дистрибуције становништва, положаја насеља, размештаја природних ресурса, развоја и размештаја пољопривреде, рударства и туризма на кон-тиненту. Значајно је истаћи хидрографске карактеристике Нила, Нигера и реке Конго и језера Викторија, Њаса и Тангањика, као места значајне концентрације становништва, насеља и пољопри-вреде. Приликом обраде флористичких и зоогеографских каракте-ристика континента указати и на географске факторе ендемизма фауне Мадагаскара. Приликом обраде наставних садржаја о становништву Африке битно је разумевање просторне дистрибуције становништва (пренасељени, густо, ретко и ненасељени простори), природног прираштаја, савремених миграција (нарочито из ратовима угрожених држава

према Европи) и структуре становништва. У оквиру политичко-географских одлика Африке посебно се треба осврнути на процесе колонизације и деколонизације као и на ефекте ових процеса у савременим економско-политичким односима афричких држава (неоколонијализам). Регионалну поделу Африке иницијално би требало посматрати кроз физичко-географску и културно-цивилизацијску поларизацију континента на Афрички Медитеран и Сахарску Африку на северу и Подсахарску Африку на југу. Поред климе као главног физичко-географског фактора други значајан фактор поларизације је Арапско-исламска цивилизација на северу и Негро-афричка цивилизација на југу. Као последица етничке и демографске хетерогености Подсахарске Африке, треба указати на одређене друштвено-политичке разлике унутар ње. Приликом обраде ове теме треба се осврнути на савремене географске проблеме Африке као што су дезертификација, екстремно високи природни прираштај, несташица хране, интензивне миграције ка Европи, прекомерну експлоатацију природних ресурса, итд. Обрада ових садржаја би требало да допринесе формирању ставова код ученика, према овим актуелним географским темама. Северна Америка За достизање исхода у оквиру ове теме важно је указати на положај овог континента између Атлантског и Тихог океана као и на повезаност/раздвојеност са суседним континентима. Ово је посебно значајно у контексту саобраћајно-географског положаја, економске повезаности са обалама других континената. У реализацији исхода који се односе на издвајање регија, потребно је нагласити постојање две културне целине на територији Северне Америке: Англоамерике (САД и Канада) и Латинске Америке (Средња Америка) и кроз корелацију са садржајима историје објаснити значај насељавања Америка. При обради природних одлика Северне Америке битно је указати на генезу рељефа континента и издвојити карактеристичне рељефне целине. Овде треба објаснити настанак Канадског штита, Кордиљера, Апалача, Средишњих низија и других особених целина. Познавање рељефа овог континента веома је значајно и за разумевање његове климе и распореда природних зона. У том смислу потребно је нагласити меридијанску циркулацију ваздуха и морске струје. У регионализацији простора овог континента важно је применити и физичко-географски принцип регионализације. При обради наставне јединице становништва Северне Америке потребно је указати на етапе насељавања континента (присуство староседелача, утицај европских досељеника, тзв. претапање у једну нацију и сл.). У реализацији исхода који се односе на објашњења демографских процеса значајно је сагледати разлике у популационом развоју средњеамеричких и англоамеричких народа, последичне миграције према САД и Канади, разлике у структури становништва и слично. За достизање исхода који се односи на разумевање процеса урбанизације препоручује се указивање на разлике у друштвено-економском развоју и културном наслеђу Англоамерике и Латинске Америке, степену урбанизације, физиономији села и градова, разликама између планског и стихијског развоја, миграцијама из села у градове, начину живота и слично. Исходи који се односе на разумевања и објашњења економских процеса такође могу да се реализују кроз анализу диспаритета развоја између Англо и Латинске Америке. Они се могу објаснити анализом природних и друштвених фактора привредног развоја, анализом привредних сектора, посматрањем просторног размештаја делатности и сл. У остваривању исхода који се односе на утицаје човека на животну средину сврсисходно је указати на везу између експлоатације природних ресурса, квалитета живота, потрошње и утицаја на животну средину. Исходи

који се односе на регионалну поделу овог простора могу да се реализују применом различитих начина издавања карактеристичних регија (физичко-географске или друштвено-економске регије). У погледу политичке поделе, такође је могуће препознати разлике између политичкогеографске уситњености средњеамеричког простора с једне стране и постојање две популационо и територијално велике, а истовремено високоразвијене државе Англоамерике. Јужна Америка За достизање исхода који се односе на дефинисање географског положаја потребно је нагласити у којим топлотним појасевима се простира Јужна Америка, затим повољност положаја између Тихог и Атлантског океана, као и велику удаљеност од осталих континената. У погледу друштвеногеографске компоненте положаја важно је истаћи колонизацију, латиноамеричко наслеђе, поделу на интересне сфере између Шпаније и Португалије и сл. Природне одлике Јужне Америке могу се систематично обрадити почев од генетских типова рељефа и редоследа постанка појединих целина. Препоручује се да се климатске одлике континента анализирају кроз утицај климатских фактора, чиме се уједно објашњавају и типови климе. На тај начин се реализују исходи о утицају климатских фактора на климу и распоред природних зона. Исход који се односи на препознавање негативних утицаја човека на животну средину може да се реализује анализом значаја и неконтролисане сече амазонских селваса. При обради садржаја Становништво Јужне Америке потребно је истаћи културноцивилизацијске узроке велике етничке и расне разноликости. У остваривању исхода који се односе на развој насеља Јужне Америке препорука је да се акценат стави на узроке стихијских процеса урбанизације и на последично велики јаз који постоји између развоја милионских градова с једне стране и бројних сеоских насеља у Андима, Амазонији и слично. Важно је нагласити везу између рурално-урбаних миграција и великих контраста који постоје у простору јужноамеричких градова. Препоручује се да се привреда Јужне Америке сагледа кроз анализу утицаја природних и друштвених фактора привредног развоја. У привредној структури потребно је указати на значај делатности примарног и секундарног сектора. У објашњењу политичке поделе простора Јужне Америке битно је указати на културноцивилизацијске узроке поделе. Достизање исхода је могуће кроз практичне активности у оквиру самосталних или групних задатака, тако да ученици сами проуче и представе одлике одабраних регионалних целина или држава. Аустралија и Океанија За достизање исхода, наставник у оквиру географског положаја ученицима треба да укаже на димензије континента као и на просторни обухват Океаније (припадајућа острва Меланезији, Микронезији и Полинезији). Важно је указати на факторе географске изолованости Аустралијског континента у односу на остале континенте као и последице које се огледају у специфичним биогеографским и антропогеографским одликама. Физичкогеографски садржаји треба да укажу на геотектонску еволуцију Аустралије (Пангеа, Гондвана), постанак планина као и на постанак острва Океаније (вулканска острва, атоли). Истаћи факторе који су довели до формирања пустиња, великог коралног гребена као и аутентичне аустралијске флористичке и зоогеографске области. Приликом обраде становништва Аустралије и Океаније указати на домицилно становништво (Аборицини, Маори) и придошло европско и азијско становништво. Извршити периодизацију етно-демографског развоја Аустралије и Океаније на предколонијални и колонијални период. Указати на савремене демографске процесе (природни прираштај, миграције) и насељеност континента (насељени и ненасељени простори). У политичко-

географској анализи указати на процесе колонизације, деколонизације и формирања независних држава. Истаћи значај саобраћајно-географског и политичко-географског положаја острва Океаније у контексту савремених економских, политичких и војних процеса. Приликом обраде насеља Аустралије указати на природне факторе формирања савремене мреже насеља. Поларне области За достизање исхода у оквиру наставне теме Поларне области препоручени садржај чине карактеристичне одлике ових простора. У том смислу, пажњу треба посветити специфичностима оријентације на половима (нпр. помоћу звезда, компаса, Сунца), дужини обданице и ноћи, висини Сунца над хоризонтом, односима копна и мора, историјату истраживања, садашњим истраживањима, као и међународној подели ових простора.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење и процењивање резултата постигнућа ученика, а у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа знања на коме се ученик налази. Свака активност на часу служи за континуирану процену напредовања ученика. Неопходно је ученике стално оспособљавати за процену сопственог напретка у остваривању исхода предмета. Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање на тај начин постаје мотивациони фактор за ученике. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења. На почетку школске године наставници географије треба да направе план временске динамике и садржаја оцењивања знања и умења (процењивања постигнућа) ученика водећи рачуна о адекватној заступљености сумативног и формативног оцењивања. Будући да се у новим програмима наставе и учења инсистира на функционалним знањима, развоју међупредметних компетенција и пројектној настави, важно је да наставници на почетку школске године добро осмисле и са ученицима договоре како ће се обављати формативно оцењивање. У том смислу препоручује се наставницима да на нивоу стручних већа договоре критеријуме и елементе формативног оцењивања (активност на часу, допринос групном раду, израда домаћих задатака, кратки тестови, познавање географске карте...). Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано спроводи евалуацију и самоевалуацију процеса наставе и учења.

Предмет:	ФИЗИКА				
Разред:	седми				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Правилник је објављен у "Сл. гласнику РС" - Просветни гласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020, 8/2020, 5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023 и 14/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе физике јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку и научну писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за	СИЛА И КРЕТАЊЕ	Сила као узрок промене брзине тела. Појам убрзања. Успостављање везе између силе, масе тела и убрзања. Други Њутнов закон.	брзину и пређени пут код равномерно променљивог праволијинског кретања зна дефиницију за убрзање и тренутну брзину	Током остваривања програма потребно је уважити високу образовну и мотивациону вредност активних и интерактивних (кооперативних) метода наставе/учења те кроз све програмске целине доследно осигурати да најмање једна трећина наставе буде организована употребом ових метода.	25
	КРЕТАЊЕ ТЕЛА ПОД ДЕЈСТВОМ СИЛЕ ТЕЖЕ	Динамичко мерење силе	зна обрасце за израчунавање брзине и висине код слободног падања, хица навише, хица наниже	У настави користити, најмање у трећини случајева, задатке који захтевају примену наученог у разумевању и решавању свакодневних проблемских ситуација препоручених од стране Министарства и Завода, а приликом оцењивања обезбедити да су ученици информисани о критеријумима на основу	12
	РАВНОТЕЖА ТЕЛА	Слободно падање тела, бестежинско стање.	зна образац за израчунавање силе трења		11
	МЕХАНИЧКИ РАД И ЕНЕРГИЈА. СНАГА	Хитац навише и хитац наниже. Деловање две силе на тело дуж истог правца. Појам и врсте равнотеже тела. Полуга, момент силе.	зна да дефинише слободно падање, хитац зна појам равнотеже зна појам обртног кретања и полуге уме да дефинише силу потиска		15

предметне садржаје, као и да упознају природне појаве и основне природне законе, да се оспособе за уочавање и распознавање физичких појава у свакодневном животу и за активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање, да оформе основу научног метода и да се усмере према примени физичких закона у свакодневном животу и раду.	ТОПЛОТНЕ ПОЈАВЕ	Равнотежа полуге и њена примена. Механички рад. Рад силе. Рад силе теже и силе трења. Квалитативно увођење појма механичке енергије тела. Кинетичка енергија тела. Потенцијална енергија. Гравитациона потенцијална енергија тела Топлотно ширење тела. Појам и мерење температуре. Количина топлоте. Специфични топлотни капацитет. Топлотна равнотежа.	зна да дефинише механички рад, кинетичку енергију, потенцијалну енергију, снагу и кефицијент корисног дејства зна ознаке и јединице за механички рад, развијање функционалне писмености где ученик зна ознаке и јединице за температуру, количину топлоте и специфични топлотни	којих су оцењивани. При изради програма узете су у обзир примедбе и сугестије наставника физике основних школа изречене на стручним скуповима и семинарима у оквиру разговора о програмима и настави физике у основним и средњим школама. Оне се могу сажети у следећем: - смањити укупну оптерећеност ученика - растеретити важећи програм свих садржаја који нису примерени - психофизичким могућностима ученика	9

Укупан број часова: 72

Полазна опредељења при дефинисању исхода и конципирању програма физике били су усвојени Стандарди образовних постигнућа ученика у основној школи. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина и ставова које ученик стиче у процесу остваривања наставе у пет области предмета: Сила и кретање, Кретање тела под дејством силе теже. Силе трења, Равнотежа тела, Механички рад и енергија. Снага, Топлотне појаве. Обнављање дела градива из шестог разреда, које се односи на равномерно праволинијско кретање, силу као узрок промене стања тела и инертност тела, треба да послужи као увод и обезбеди континуитет. Ученици седмог разреда треба да наставе са учењем основних појмова и закона физике на основу којих ће разумети појаве у природи и значај физике у образовању и свакодневном животу. Они треба да стекну основу за праћење програма физике у следећим разредима. Полазна опредељења утицала су на избор програмских садржаја и метода логичког закључивања, демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, оријентисаних на очекиване исходе. Из физике као научне дисциплине одабрани су они садржаји које на одређеном нивоу, у складу са образовним стандардима и исходима, могу да усвоје сви ученици седмог разреда.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

При планирању наставног процеса наставник, на основу дефинисаног циља предмета, исхода и образовних стандарда, самостално планира број и редослед часова обраде и осталих типова часова, као и методе и облике рада са ученицима. Редослед проучавања појединих тема није потпуно обавезујући. Наставник може у одређеној мери (водећи рачуна да се не наруши логичан след учења физике) прерасподелити садржаје према својој процени. Улога наставника је да при планирању наставе води рачуна о саставу одељења и резултатима иницијалног теста, степену опремљености кабинета за физику, степену опремљености школе (ИТ опрема, библиотека,...), уџбенику и другим наставним материјалима које ће користити. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију истих на ниво конкретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за остале исходе потребно више времена и више различитих активности. Од метода логичког закључивања, које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогiji итд.), ученицима седмог разреда најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод. Увођење једноставних експеримената за демонстрирање физичких појава има за циљ развијање радозналости и интересовања за физику и истраживачки приступ у природним наукама. Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, користећи многе предмете и материјале из свакодневног живота. Одређени садржаји и тематске целине се могу реализовати и преко пројектне наставе.

Програмски садржаји седмог разреда доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе физике: Поступност (од једноставног ка сложеном) при упознавању нових појмова и формулисању закона. Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину наведено је више демонстрационих огледа, а у недостатку наставних средстава могуће је користити и видео симулације). Повезаност наставних садржаја са појавама у свакоднев- ном животу. Програмски садржаји на основу исхода се могу реализовати: излагањем садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе; решавањем квалитативних и квантитативних проблема као и проблем – ситуација; лабораторијским вежбама; домаћим задацима; коришћењем других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (пројекти, допунска настава, додатни рад...); систематским праћењем рада сваког ученика. Да би се циљеви и задаци наставе физике остварили у целини, неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима. Методска упутства за предавања Како уз сваку тематску целину иду демонстрациони огледи, ученици ће спонтано пратити ток посматране појаве, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра. После тога наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише законе. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се, ако је могуће, на пре- зентовање закона у математичкој форми. Методска упутства за решавање рачунских задатака При решавању већине квантитативних (рачунских) задатака из физике, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и диску- сија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. У циљу развијања природно-научне писмености наставник треба да инстистира на систематском коришћењу јединица мере физичких величина SI (међународни систем јединица). Методска упутства за извођење лабораторијских вежби Лабораторијске вежбе чине саставни део редовне наставе и организују се на следећи начин: ученици сваког одељења деле се у две групе, тако да свака група има свој термин за лабораторијску вежбу. Опрема за лабораторијске вежбе умножена је у више комплета, тако да на једној вежби (радном месту) може да ради три до четири ученика. Час експерименталних вежби састоји се из: уводног дела, мерења и записивања података добијених мерењима, анализе и дискусије добијених резултата, извођења закључака. У уводном делу часа наставник: обнавља делове градива који су обрађени на часовима предавања, а односе се на дату вежбу (дефиниција величине која се одређује и метод који се користи да би се величина одредила), обраћа пажњу на чињеницу да свако мерење прати одговарајућа грешка и указује на њене могуће изворе, упознаје ученике с мерним инструментима и обучава их да пажљиво рукују лабораторијским инвентаром, указује ученицима на мере предострожности, којих се морају придржавати ради сопствене сигурности. Док ученици врше мерења, наставник активно прати њихов рад, дискретно их надгледа и, кад затреба,

објашњава им и помаже. При уношењу резултата мерења у ђачку свеску, процену грешке треба вршити само за директно мерене величине, а не и за величине које се посредно одређују. Процену грешке посредно одређене величине наставник може да изводи у оквиру додатне наставе. Методска упутства за друге облике рада При одабиру домаћих задатака наставник треба да води рачуна о нивоу сложености задатака, али и о њиховој мотивационој функцији. С обзиром на то да кроз израду домаћег задатка ученици проверавају степен разумевања усвојеног садржаја, коректност урађеног задатог домаћег задатка треба да буде проверена на наредном часу. Пројектна настава, као један од облика рада, обухвата припрему, израду пројекта, презентацију и дискусију. Пројекат изводе ученици по групама уз асистенцију наставника. Овакав начин рада подразумева активно учешће сваког ученика у групи у оквиру прикупљања података, извођење експеримената, мерења, обраде резултата, припрема презентације и презентовање. Резултат оваквог начина рада је активно стицање знања о физичким појавама кроз истраживање. У оквиру израде пројекта могуће је обухватити неке од следећих тема: Улога физике у заштити човекове околине. Енергетска ефикасност. Климатске промене. Својства воде – физичка, хемијска, значај воде за живи свет. Праћење рада ученика Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз проверу његових усвојених знања, стечених путем организовања различитих облика наставе. Такође је у обавези да уредно води евиденцију о раду и напредовању сваког ученика. Оцењивање ученика само на основу резултата које је он постигао при реализацији само једног облика наставе није добро. Неопходно је да наставник од ученика не тражи само формално знање већ да га подстиче на размишљање и логичко закључивање. Ученик се кроз усмене одговоре навикава да користи прецизну терминологију и развија способност да своје мисли јасно формулише. Будући да је програм, како по садржају, тако и по обиму, прилагођен психофизичким могућностима ученика седмог разреда, сталним обнављањем најважнијих делова из целокупног градива постиже се да стечено знање буде трајније и да ученик боље уочава повезаност разних области физике.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се остварени ниво постигнућа и напредовање током процеса учења. Да би вредновање било објективно, потребно је да буде усклађено са принципима оцењивања (Правилник о оцењивању у основној школи из 2013. године). Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидно проверавање његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака, лабораторијских вежби, и пројеката... У сваком разреду треба континуирано проверавати и вредновати компетенције (знања, вештине и ставове) ученика помоћу усменог испитивања, кратких писмених провера, тестова на крају већих целина, контролних вежби и провером експерименталних вештина. Наставник физике треба да омогући ученицима да искажу сопствена размишљања о неким физичким појавама и да то адекватно вреднује. На почетку школске године потребно је спровести иницијални тест. Овај тест је инструмент провере предзнања ученика. На крају школске године, такође, треба спровести часове систематизације градива.

Предмет:	Математика				
Разред:	Седми				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	5/2019, 1/2020, 6/2020 и 8/2020				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању	РЕАЛНИ БРОЈЕВИ	Квадрат рационалног броја. Решавање једначине $x^2 = a$, $a \geq 0$; постојање ирационалних бројева (на пример решења једначине $x^2 = 2$). Реални бројеви и бројевна права. Квадратни корен, једнакост $\sqrt{a^2} = a$. Децимални запис реалног броја; приближна вредност реалног броја; апсолутна грешка. Основна својства операција с реалним бројевима. Функција директне пропорционалности $y = kx$, $k \in \mathbb{R} \setminus \{0\}$. Продужена пропорција.	– израчуна квадрат реалног броја и квадратни корен потпуног квадрата и примени одговарајућа својства операција; – одреди бројевну вредност једноставнијег израза са реалним бројевима; – на основу реалног проблема састави и израчуна вредност једноставнијег бројевог израза са реалним	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са историјом, информатиком и рачунарством, географијом, српским језиком и физиком ученици се упознају са квадратом рационалног броја, квадратним кореном, ирационалним бројевима, реалним бројевима и операцијама с њима, приближним вредностима реалног броја, функцијом директне пропорционалности и продуженом пропорцијом.	21 (8+13)

проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.			бројевима; – одреди приближну вредност реалног броја и процени апсолутну грешку; – нацрта график функције $y = kx$, $k \in \mathbb{R} \setminus \{0\}$; – примени продужену пропорцију у реалним ситуацијама;		
	ПИТАГОРИНА ТЕОРЕМА	Питагорина теорема (директна и обратна). Важније примене Питагорине теореме. Конструкције тачака на бројевној правој које одговарају бројевима $\sqrt{2}$, $\sqrt{3}$, $\sqrt{5}$, итд. Растојање између две тачке у координатном систему.	– примени Питагорину теорему у рачунским и конструктивним задацима;	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са историјом, информатиком и рачунарством, географијом, српским језиком и физиком ученици се упознају са Питагорином теоремом (директном и обратном) и применама у рачунским и конструктивним задацима.	19 (6+13)
	ЦЕЛИ АЛГЕБАРСКИ ИЗРАЗИ	Први део Степен чији је изложилац природан број; степен декадне јединице чији је изложилац цео број; операције са степенима; степен производа,	– израчуна степен реалног броја и примени одговарајућа својства операција; – трансформише	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са историјом, информатиком и рачунарством, географијом,	48 (19+29)

		количника и степена. Други део Алгебарски изрази. Полиноми и операције (мономи, сређени облик, трансформације збира, разлике и производа полинома у сређени облик полинома). Квадрат бинома и разлика квадрата. Растављање полинома на чиниоце коришћењем дистрибутивног закона, формуле за квадрат бинома и разлику квадрата. Примене.	збир, разлику и производ полинома; – примени формуле за разлику квадрата и квадрат бинома; – растави полином на чиниоце (користећи дистрибутивни закон и формуле за квадрат бинома и разлику квадрата); – примени трансформације полинома на решавање једначина;	српским језиком и физиком ученици се упознају са појмом степена, особинама степена, операцијама са степенима, трансформацијама збира, разлике и производа полинома у сређени облик полинома, квадратом бинома и разликом квадрата, растављањем полинома на чиниоце коришћењем дистрибутивног закона, формуле за квадрат бинома и разлику квадрата, применама полинома у једначинама, геометрији.	
	МНОГОУГАО	Појам многоугла. Врсте многоуглова. Збир углова многоугла. Број дијагонала многоугла. Правилни многоуглови (појам, својства, конструкције). Обим и површина многоугла. Тежишна дуж троугла. Ортоцентар и тежиште троугла. Сложеније примене ставова подударности.	– примени својства страница, углова и дијагонала многоугла; – израчуна површину многоугла користећи обрасце или разложиву једнакост; – конструише ортоцентар и тежиште троугла; – примени ставове	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са историјом, информатиком и рачунарством, географијом, српским језиком и физиком ученици се упознају са појмом и врстама многоугла, збиром углова и бројем дијагонала многоугла, правилним многоугловима (појам, особине, конструкције, обим и	21 (9+12)

			подударности при доказивању једноставнијих тврђења и у конструктивним задацима;	површина), ортоцентром и тежиштем троугла, сложенијим применама ставова подударности.	
	КРУГ	Централни и периферијски угао у кругу. Обим круга, број π . Дужина кружног лука. Површина круга, кружног исечка и кружног прстена. Ротација.	– примени својства централног и периферијског угла у кругу; – израчуна обим и површину круга и његових делова; – преслика дати геометријски објекат ротацијом;	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са историјом, информатиком и рачунарством, географијом, српским језиком и физиком ученици се упознају са централним и периферијским углом у кругу, обимом и површином круга и његових делова, ротацијом.	18 (7+11)
	ОБРАДА ПОДАТАКА	Средња вредност, медијана и мод.	одређује средњу вредност, медијану и мод.	Ову тему реализовати као пројектни задатак. Циљ је да ученици овладају појмовима средња вредност, медијана и мод и дасе увере у применљивост обраде података у свакодневној пракси.	5

При избору садржаја и писању исхода за предмет математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резонување и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања. Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење. Предлог за реализацију програма Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима. Реални бројеви (21; 8 + 13) Питагорина теорема (19; 6 + 13) Цели алгебарски изрази (48; 19 + 29) Многоугао (21; 9 + 12) Круг (18; 7 + 11) Обрада података (5) У програму је садржај теме Цели алгебарски изрази подељен на два дела, због тога што је пожељно комбиновати алгебарске и геометријске садржаје. Предложени редослед реализације тема: Реални бројеви; Питагорина теорема; Цели алгебарски изрази – први део; Многоугао; Цели алгебарски изрази – други део; Круг; Обрада података. Предложена подела теме и редослед реализације нису обавезни за наставнике, већ само представљају један од могућих модела. Напомена: За обнављање градива, иницијални тест и анализу резултата иницијалног теста, планирана су 4 часа, а за реализацију 4 писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање

развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабrivати да процењују сопствени напредак у учењу.

Предмет:	Биологија				
Разред:	Седми				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	14/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења биологије је да ученик, изучавањем биолошких процеса и живих бића у интеракцији са животном средином, развије одговоран однос према себи и природи и разумевање значаја биолошке разноврсности и потребе за одрживим развојем.	НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА	-Деоба ћелије (хромозоми, настајање телесних и полних ћелија. -ДНК и појам гена (алел, генотип, фенотип). -Прво Менделово правило, крвне групе, трансјузија и трансплантација. -Наслеђивање пола. -Наследне болести. -Животни циклуси биљака и животиња. Смена генерација. -Једнополни и двополни организми. -Значаји улога полног размножавања.	-прикупити и анализирати податке о животним циклусима почевши од оплођења; -упоредити полно и бесполно размножавање; -идентификовати разлике између митозе и мејозе На основу промене броја хромозома и основну улогу геничког материјала у ћелији; -шематски приказати наслеђивање пола и других особина према Менделовом правилу;	-Потребно је повезати знања ученика о појмовима гена и ДНК и њиховом положају у ћелији прокариота и еукариота. -Уводити се појам хромозома (грађа, изглед у деоби ћелије и њено улога у хромозома у контроли метаболизма ћелије, приче о појму метаболизма познат из претходног разреда). -На пример уљудског кариограма, објаснити парове хромозома и да хромозоми једног паруса називају хомологи хромозоми. -Препорука је да ученици користе моделе деобе које могу сами направити. На основу модела	(3О+2В+3У=8)

				ученикможедаопишеток деобе, да их упореди и да направи табелу разликамитозеимејозе. - Надовезати садржај о размножавању на садржај којисеодносинаћелијске деобе. Бесполно размножавање треба повезати са митозом и настанком идентичних ћелија, због чега су потомци генетички идентични једном родитељу. - Примери бесполог размножавањакодбиљка и животиња. - Полно размножавање треба повезати са мејозом, деобом којом настају гамети, чијим спајањем ће се гени родитељаискомбиновати, у јединственукомбинацију коју свака јединка носи. -Ток развића вишећелијских организама објаснитинамоделу човека,аученици самосталним	

				истраживањем треба да дођу до података о животним циклусима животиња из непосредног окружења. - Дати шему наслеђивања неке особине (светле очи/тамне очи) у једној генерацији и на њој објаснити Менделово правило. - Као примере стања организма и наследних болести могу се навести болести које зависе: само од наслеђених гена, од наслеђених гена и начина живота, оне које су везане за полне хромозоме, болести које су одређене већим бројем гена и такође зависне од начина живота, или су последица промене у броју хромозома.	
	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА	- Појам симетрије типични примери код једноћелијских и вишећелијских организама. - Симетрија, цефализација и сегментација код	- упореди организмена различитим позицијама на «дрвету живота» према начину на који обављају животне процесе; - користи микроскоп за посматрање грађе гљива, биљних и	- Акцент треба да буде на ученичком истраживању основних принципа организације живих бића и значају ткива, органа и органских система и за функционисање организма.	(13O+6B+10Y+2C=31)

		животиња. - Присуство/одсуство биљних органа. - Ћелије са специфичном функцијом: мишићне, крвне, нервне, ћелије затварачице... - Грађа и улога ткива, органа, органских система и значај за функционисања организма. - Компаративни преглед грађеглавних група биљака, гљива и животиња.	животињских ткива;	Симетричност тела треба обрадити као особину која се јавља у свим групама живих организама, са типичним примерима зрачне, двобочне симетрије и асиметрије. - Корисити примере познатих врста које су обрађиване у претходним разредима. - Обратити пажњу на појаву симетрије/асиметрије код биљака и код животиња, како би се разумео значај симетрије тела за живот у одређеној средини. Формирање главеног региона код животиња би требало описати као груписање главних органа за пријем и спровођење информација у предњем делу тела, јер овај део тела први ступа у контакт са спољашњом средином. - Главне групе једноћелијских еукариотских организама треба обрадити	

				кроз упоредни преглед грађе и сличности/разлике основних животних функција -Сличности и разлике у грађи ткива и органа значјних за обављање основних вегетативних процеса биљака обрадити паралелно, тј. компаративним прегледом грађе одбраних представника -Компаративни преглед грађе и функције животиња треба реализовати кроз обраду на одабраним представницима, којису од раније познати ученицима -Компаративни преглед грађе главних група гљива : плесни, квасци и печурке треба обрадити кроз преглед сличности и разлика у обављању основних животних процеса. Са гљивама треба обрадити или шајеве, ко пример обострано	

				корисне за јединице организама.	
	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОГ СВЕТА	- Основни принципи систематике - Приказ разноврсности живота кроз основне систематске категорије до нивоа кола и класе - Докази еволуције, фосили и тумачење филогенетских низова (предачке и потомачке форме, прелазни фосили)	- разврста организма према задатим критеријумима применом дихотомних кључева; - повеже принципе систематике са филогенијом и еволуцијом на основу данашњих и изумрлих врста-фосили;	- Увод у систематику засновати на приказу основних принципа систематике, навођењем основних систематских категорија, као и спомињањем биномне номенклатуре. - На основу биномне номенклатуре демонстрирати принцип врсте унутар једног рода, а затим се по исто м принципу може појаснити припадност родова једној фамилији, фамилија реду итд. - Систематику треба обрадити мање детаљно, а инсистирати на правилима примене, чиме би ученици били оспособљени да сами разврстају жива бића и на основу задатих критеријума одреде њихову позицију на	(8o+1v+4y+1c=14)

				дрвету живота. - Принципе систематике, порекло и развој група организамаодзаједничког претка ислустровати	

				приказомпрелазних фосила.	

	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ	-Саставиструктура популација. Популационадинамика (природни прираштајимиграције; -Абиотички фактори и биотички односи као чиниоци природне селекције(адаптације). -Мреже исхране. Животнеобласти. - Конвергенција и дивергенцијаживотних форми. - Заштитаприроде. Заштита биодиверзитета	- идентификујеосновне односе у биоценози на задатим примерима; - илуструје примерима односизмеђуеколошких фактора и ефеката природне селекције; - упореди прикупљене податке о изабраној врстиињенојбројности на различитимстаништима; - повеже утицај абиотичкихчинилагау одређеној животној области - биому с аживотним формама које га насељавају; - анализира разлику између сличности и сродностиорганизама на примерима конвергенције и дивергенције; - идентификујетрофички ниво организма у мрежи исхране; - предложиакције заштите биодиверзитета и учествује у њима	- Препорукаједасе користе теренска истраживања у паровима/групи. -Ученицитребада прикупеподаткео различити врстама које живе на различитимстаништима. Није неопходно да знају назив врсте, довољно је да их разликују. -Знањоеколошким факторима треба да повежу саприродном селекцијом. -Потребнојепроширити и продубити знања о трофичким односима и ланцима исхране (групни рад). -Обрадити еколошке факторе који одређују распрострањењеосновних животних области на копну. - Начинисхранеможе се повезати са актерима ланаца исхране/мреже исхране. Слично је и са подударношћу опрашивачаицветова,у	(4o+4в+2у+1с=11)

				оквиру исте области. - Наосновупозитивн их примера деловања човека на животну средину, ученици тр еба да осмисле предлоге који се односе на стање у свих 8 копнених животних области, као и уводе ним биомима, уз напоме ну да свака акција није уједино и добра акција .	

	ЧОВЕКИ ЗДРАВЉЕ	-Примеринаследних болести. - Особине и грађа вируса. Болести изазваневирусима. - Имунитет.Вакцине. - Пулсикрвни притисак. - Првапомоћ,повреде крвних судова (практичан рад). - Принципи уравнотеженеисхране и поремећаји у исхрани. - Значај правилног чувања, припреме и хигијененамирница, тровање храном. -Промене у адолесценцији.	- анализира задати јеловник са аспекта уравнотежене и разноврснеисхране; - идентификује поремећаје исхраненаоснову типичних симптома (гојазност,анорексија, булимија); - планиравремезарад, одмор и рекреацију; - доведеувезуизмењено онашање људи с акоришћењем психоактивних супстанци; - аргументујепредности вакцинације; - примени поступкезбрињавања	- Обрадити особине и грађу вируса, начине преношења и превенције најчешћих вирусних болести.Пожељноједато буду болести противкојих постоји вакцина. То је и прилика да сеученици подсети путева преношења и начина превенције најчешћих бактеријских болести – повезати са градивом претходних разреда - Приобрадиимунитетаи вакцинације задржати се на основном објашњењунастанк а имунитета беззалажењаумехан изме настанка антитета.	(3o+3y+1в+1с=8)

		-Здравистилови живота (сан, кондиција...). -Последицеболести зависности (наркоманија)	Лакших обликакварења; - расправља о различитостимеђу људимасааспекта генетичке варијабилности, толеранције и прихватања различитости.	- Током обраде правила чувања и припремања намирницанаставникби требало да упути ученике да повежу сазнањасаонимштоимје познато о бактеријама и гљивама - Потребно је да ученик зна да коришћење психоактивнихсупстанци доводи до физичке и психичке зависности, у којојјетомериштетноза поједница, породицу, друштво,коидазнакоме се треба обратити за помоћ и лечење одзависности. Могу се емитовати едукативни филмови.	

Укупан број часова: 72

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм Биологије за седми разред је део спиралног програма Биологије за основну школу и оријентисан је на достизање исхода. Спирални програм подразумева да у сваком разреду из сваке области ученик усваја мању количину информација, до којих долази самостално уз подршку наставника. У сваком наредном разреду количина информација – знања се по мало повећава, при чему се ново знање повезује са знањем и искуством стеченим у претходним разредима и знањем стеченим неформалним образовањем, уз постепено подизање захтева. На тај начин се знања постепено проширују и продубљују, односно граде. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи биологију и друге предмете. Исходи се односе на пет области предмета: наслеђивање и еволуција, јединство грађе и функције као основа живота, порекло и разноврсност живота, живот у екосистему и човек и здравље. (Исходи за шесту област посматрање, мерење и експеримент у биологији су распо- ређени у претходних пет, сходно планираним активностима.) Достизање исхода води развоју предметних, свих кључних и општих међупредметних компетенција и остваривању образовних стандарда. Исходи не прописују структуру, садржаје и организацију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. За израду исхода коришћена је Блумова таксономија. Исходи су формулисани на нивоу примене као минимуму. Важна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода је да је настава усмерена на учење у школи. Ученик треба да учи: смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из биологије и других предмета; проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм према потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове.

Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања као нпр. сајтове релевантних институција, писану научно популарну литературу, мапе, шеме, енциклопедије... Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима (нпр. представљање група организа- ма Веновим дијаграмима, одређивање климатских услова у зависности од географског положаја, писање есеја, тј. приказ података /малих истраживања на матерњем и страном језику који уче, цртање итд.

Предмет:	ХЕМИЈА				
Разред:	Седми				
Службенигласник РС-Просветни гласник-бр:	(„Службенигласник РС“–Просветнигласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020, 8/2020, 5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023)				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
. Циљ учења Хемије је да ученик развије систем основних хемијских појмова и вештине за правилно руковање лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, да се оспособи за примену стеченог знања и вештина за решавање проблема у свакодневном животу и наставку образовања, да развије способности апстрактног и критичког мишљења, способности за сарадњу и тимски рад, и одговоран однос према себи и другима .	ХЕМИЈА КАО ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА НАУКА И ХЕМИЈА У СВЕТУ ОКО НАС	- Предмет изучавања хемије. Везе измеђ хемије и других наука	. идентификује и објашњава појмове који повезују хемију са другим наукама повезује физичка и хемијска својства супстанци са применом у свакодневно животној разликује хемијске елементе и једињења на основу хемијских симбола и формула	- Препоручен је број часова за реализацију сваке теме који укључује и предвиђене лабораторијске вежбе, вежбе и демонстрационе огледе. Формирање појмова треба базирати на демонстрационим огледима и лабораторијским вежбама.	3
	ХЕМИЈСКА ЛАБОРАТОРИЈА	- Хемијска лабораторија и експеримент. Лабораторијско посуђе и прибор.	у свакодневно животној разликује хемијске елементе и једињења на основу хемијских симбола и формула	- У оквиру теме ученици идентификују да је предмет изучавања хемије супстанца. На основу претходног знања разликују супстанцу и физичко тело, класификују супстанце према сложености састава	7
	АТОМИ И ХЕМИЈСКИ ЕЛЕМЕНТИ	- Атом хемијских елемената. Хемијски симболи. Грађа атома: атомско језгро и електронски омотач.	вантитативно тумачи хемијске симболе и формуле користећи појмове релативна атомска индикаторима и испитаи на рН скали процени киселост раствора	на хемијске елементе и хемијска једињења, и сазнају да се елементи и једињења у природи могу наћи као чисте супстанце и као састојци смеша.	10
	МОЛЕКУЛИ ЕЛЕМЕНАТА И ЈЕДИЊЕЊА, ЈОНИ И ЈОНСКА ЈЕДИЊЕЊА	- Ковалентна веза: молекули елемената и молекули једињења. Атомска и молекулска кристална решетка.		У демонстрационим огледима ученици уочавају које се лабораторијско	9
	ХОМОГЕНЕ И ХЕТЕРОГЕНЕ СМЕШЕ	- Смеше: хомогене и хетерогене. Раствори – хомогене			11

	ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ И ХЕМИЈСКЕ ЈЕДНАЧИНЕ	смеше. Растварање и растворљивост. -Хемијске реакције. Закон о одржању масе. Хемијске једначине. Релативна атомска и релативна молекулска маса. Количина супстанце и мол. Моларна маса. -Водоник. Кисеоник. Оксидација, сагоревање и корозија.		посуђе и прибор користи у експерименталном раду, како се правилно њиме рукује, уочавају и разликују физичка и хемијска својства супстанци, и физичке и хемијске промене супстанци -Учећи о структури атома ученици би требало да користе различите моделе атома (слике, тродимензионалне и анимиране моделе атома доступне преко савремених информационо комуникационих технологија, ИКТ). -Посматрањем демонстрационих огледа ученици би требало да уоче разлике својстава супстанци са поларно и неполарном ковалентном везом – скретање млаза поларне супстанце у електричном пољу; поларност воде и етанола. -Током учења садржај атеме ученици формирају појмове: хетерогена и хомогена смеша, раствори и растворљивост, разликују	8 12 12
	ИЗРАЧУНАВАЊА У ХЕМИЈИ				
	ВОДОНИК И КИСЕОНИК, И ЊИХОВА ЈЕДИЊЕЊА. СОЛИ				

			квалитативни и квантитативни састави смеша и представљају квантитативни састав смеша преко масеног процентног састава. - У оквиру теме ученици треба да граде квалитативно и квантитативно значење хемијске једначине којом се представља одређена хемијска промена, да примењују значење коефицијента и да разликују коефицијент од индекса У оквиру ове теме ученици формирају појмове: релативна атомска маса, релативна молекулска маса, количина супстанце, мол, моларна маса. - У последњој теми у 7. разреду ученици уче о водонику и кисеонику, и класама неорганских једињења (оксида, киселине, хидроксида/базе соли)	Укупан број часова: 72

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Хемије првенствено је оријентисан на процес учења и остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи хемију. Они омогућавају да се циљ наставе хемије достигне у складу са предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Исходи представљају ученичка постигнућа и као такви су основна водила наставнику који креира наставу и учење. Програм наставе и учења хемије је тематски конципиран. За сваку област/тему предложени су садржаји, а ради лакшег планирања наставе предлага се оријентациони број часова по темама. Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода Хемије је настава усмерена на учење у школи, што значи да ученик треба да учи: смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из хемије и других предмета; проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. При планирању наставе и учења важно је имати у виду да се исходи разликују по потребном времену за њихово постизање. Неки се лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација са предметима. У фази планирања наставе и учења треба имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Препоручен је број часова за реализацију сваке теме који укључује и предвиђене лабораторијске вежбе, вежбе и демонстрационе огледе. Формирање појмова треба базирати на демонстрационим огледима и лабораторијским вежбама. Ако у школи не постоје супстанце предложене за извођење демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, огледи се могу извести са доступним супстанцама.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Хемија као експериментална наука и хемија у свету око нас Хемија као експериментална наука и хемија у свету око нас је тема у којој ученици идентификују појмове који повезују хемију са другим наукама и различитим професијама, кроз различите примере из савременог живота (на пример, производња и прерада хране, производња лекова, нових врста грађевинских и изолационих материјала,

козметичких производа, средстава за хигијену, конзерванаса, боја, лакова). Ученици би требало да уоче да је развијеност хемијске производње значајан показатељ нивоа развијености друштва, да хемијски производи представљају стално окружење савременог човека, са свим добитима и ризицима. Хемија као природна наука, заједно са физиком и биологијом, пружа могућност комплексног сагледавања природе и доприноси да ученици формирају позитиван став према њеном очувању. У оквиру теме ученици идентификују да је предмет изучавања хемије супстанца. На основу претходног знања разликују супстанцу и физичко тело, класификују супстанце према сложености састава на хемијске елементе и хемијска једињења, и сазнају да се елементи и једињења у природи могу наћи као чисте супстанце и као састојци смеша. Зато је важно да у оквиру демонстрације ученици посматрају узорке хемијских елемената, једињења и смеша, познатих из свакодневног живота. У овом периоду од њих се не може очекивати да прецизирају разлику у саставу различитих једињења. Препоручени број часова за реализацију ове теме је 3. Хемијска лабораторија У оквиру ове теме ученици уочавају улогу експеримента у хемији, усвајају основна правила понашања у хемијској лабораторији, мере опреза при руковању супстанцама, лабораторијским посуђем и прибором, мере заштите себе и других, заштите животне и радне средине, и мере прве помоћи у случају повреде при раду. Ученици започињу учење о правилима понашања и мерама опреза у раду, а она се даље разрађују на садржајима наредних тема. Знања и вештине које ученици стичу на овим часовима неопходна су и за задовољавање свакодневних животних потреба. Почев од ове теме, ученици се упознају са основним техникама рада у лабораторији (мешање, уситњавање и загревање супстанци), као и техникама: посматрања, мерења, бележења и уочавања правилности међу прикупљеним подацима, формулисања објашњења, извођења закључака. Ученици експериментално испитују и описују физичка и нека хемијска својства супстанци, на пример, запаљивост, као и физичке и хемијске промене супстанци и повезују их са применом у свакодневном животу и различитим професијама. У демонстрационим огледима ученици уочавају које се лабораторијско посуђе и прибор користи у експерименталном раду, како се правилно њиме рукује, уочавају и разликују физичка и хемијска својства супстанци, и физичке и хемијске промене супстанци. Да би ученици препознали када је дошло до хемијске реакције, могу се демонстрирати огледи: издвајање гаса (реакција између цинка и хлороводоничне киселине, реакција између натријум-хидрогенкарбоната и етанске киселине), издвајање талога (реакција између раствора олово(II)-нитрата и калијумјодида, бакар(II)-сулфата и натријумхидроксида), промена боје реактаната (сагоревање хартије и сахарозе, разлагање амонијумдихромата), појава светлости (сагоревање траке магнезијума). У овом периоду учења хемије важно је да ученици само уоче шта указује на хемијску промену (хемијску реакцију). У оквиру ове теме ученици први пут изводе лабораторијске вежбе. Потребно је да они претходно виде како се правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама и зато је важно да посматрају демонстрације огледа пре сваке вежбе. То важи и за све остале теме. Препоручени број часова за реализацију ове теме је 7 и три лабораторијске вежбе. Атоми и хемијски елементи Учење шта је атом, о структури атома и субатомским честицама (протони, електрони, неутрони), ученици би требало да започну на примеру атома хелијума (с обзиром на то да атом нај-

заступљенијег изотопа водоника нема неутроне). Потребно је да ученици упореде наелектрисање и масу протона, неутрона и електрона, а потом наелектрисање, масу и величину атомског језгра и електронског омотача. Ученици би требало да примењују појмове атомски и масени број у описивању структуре атома. У овом периоду учења хемије ученици би требало да прошире дефиницију хемијског елемента тиме да хемијски елемент изграђује једна врста атома, тј. да сви атоми хемијског елемента имају исти број протона, односно атомски број. Учећи о структури атома ученици би требало да користе различите моделе атома (слике, тродимензионалне и анимиране моделе атома доступне преко савремених информационо комуникационих технологија, ИКТ). При томе је важно да ученици критички посматрају моделе, уочавају информације о структури атома које модели пружају, као и њихова ограничења. Учећи о изотопима важно је да ученици уоче да атоми једне врсте, тј. једног хемијског елемента, могу да се разликују према броју неутрона. Уз то, потребно је да уоче различиту заступљеност изотопа у природи и да познају каква је њихова практична примена. У оквиру ове теме ученици први пут разликују врсте хемијских елемената: метале, неметале, металоиде и племените гасове. Они би требало да уоче: када је максимално попуњен валентни ниво, распоред електрона у атомима племенитих гасова, да шематски представљају распоред електрона по енергетским нивоима, и да повезују распоред електрона у атому елемената са положајем елемента у Периодном систему елемената. Учећи о племенитим гасовима ученици би требало да повежу структуру атома са својствима елемената, применом, као и са заступљеношћу њихових слободних атома у природи. Демонстрациони огледи: демонстрирање огледа за постављање претпоставке о честичној структури супстанце: растварање калијум-перманганата у води и разблаживање раствора калијум-перманганата. Препоручени број часова за реализацију ове теме је 10 и једна вежба. Молекули елемената и једињења, јони и јонска једињења Током учења садржаја ове теме, ученици би требало да наставе повезивање својстава и структуре супстанци. При томе, важно је да уоче веома малу заступљеност слободних атома у природи, тј. да су само атоми племенитих гасова слободни. Удруживање атома у стабилне молекуле, односно грађење ковалентне везе, ученици би требало да уче на примерима: водоника, хлора, кисеоника, азота, хлороводоника, воде и амонијака, а о јонској хемијској вези на примерима: натријум-хлорида, натријум-оксида и магнезијум-хлорида. Ученици би требало да пишу формуле и назове супстанци користећи појам валенце. Учећи о хемијској вези могу користити моделе атома, молекула, јона, кристалних решетки доступних преко савремених ИКТ. Посматрањем демонстрационих огледа ученици би требало да уоче разлике својстава супстанци са поларном и неполарном ковалентном везом – скретање млаза поларне супстанце у електричном пољу; поларност воде и етанола. Такође, као и да уоче разлике својстава супстанци са јонском и ковалентном везом: растворљивост, температура топљења, и агрегатно стање при стандардним условима. Препоручени број часова за реализацију ове теме је 9 и једна лабораторијска вежба. Хомогене и хетерогене смеси Током учења садржаја теме ученици формирају појмове: хетерогена и хомогена смеша, раствори и растворљивост, разликују квалитативни и квантитативни састав смеша и представљају квантитативни састав смеша преко масеног процентног састава. Ученици треба да овладају основним техникама раздвајања састојака смеша и да

их самостално изводе: декантовање, цеђење и одвајање помоћу магнета. (Могу се информисати и о осталим техникама раздвајања састојака смеша). Требало би да препознају воду за пиће, ваздух, али и речну воду или морску воду, као примере хомогених смеша. Упоредивши различите узорке вода у природи и разматрајући различите природне или деловањем човека изазване промене у њиховом саставу, треба да уоче када вода и ваздух представљају хомогене, а када хетерогене смеше. При томе, важно је да разликују воду као једињење (чиста супстанца), од примера вода у природи које су смеше (изворска, морска, речна, језерска, подземна, минерална вода, атмосферска и отпадна вода). Ученици би требало да објасне шта се раствара у води, да схвате значај воде за живот, и да је чувају од загађења. Важно је да знају су неке супстанце загађујуће за ваздух, али и да се могу предузети мере у циљу спречавања загађивања ваздуха. Израчунавања у вези са масеним процентним саставом смеша ученици би требало да у највећој мери повезују са саставом комерцијалних производа (на пример, медицинска средства, прехранбени производи, средства за одржавање хигијене). У демонстрационим огледима ученици би требало да уоче да је састав смеша произвољан, да састојци смеша не мењају својства у смешама и да својства смеша зависе од заступљености састојака у смешама. Они би требало да виде како се припремају раствори, на пример припремање презасићеног раствора натријум-ацетата и кристализацију растворене супстанце. Препоручује се и демонстрација огледа којим се показује да у води има раствореног кисеоника, растварање калијум-перманганата и јода у води и не-поларним растварачима („хемијски коктел”). Поред наведеног, пре лабораторијске вежбе намењене раздвајању састојака смеша, потребно је да наставник демонстрационим огледима покаже како се изводе поједини поступци. Препоручени број часова за реализацију ове теме је 11 и две лабораторијске вежбе. Хемијске реакције и хемијске једначине У оквиру теме ученици треба да граде квалитативно и квантитативно значење хемијске једначине којом се представља одређена хемијска промена, да примењују значење коефицијента и да разликују коефицијент од индекса. Закон о одржању масе ученици треба да разумеју са становишта честичне структуре супстанце, тј. да је маса супстанце пре и после хемијске реакције иста, јер је број атома пре и после хемијске реакције исти. Ученици би требало да усмене и текстуалне описе хемијских реакција преводе у симболички запис, тј. да записују једначине хемијских реакција, разликују реактанте од производа хемијске реакције и одређују коефицијенте у хемијској једначини. Ученици би требало да уоче топлотне ефекте при физичким и хемијским променама супстанци, тј. да се током промена ослобађа или троши топлота на пример, при растварању натријумхидроксида и растварању амонијум-хлорида у води. При писању хемијских формула супстанци и записивању једначина хемијских реакција ученици уче и како се пишу хемијске формуле у програмима за обраду текста и посебним програмима креираним за ту сврху. Велики значај у усвајању нових појмова у овој теми имају демонстрациони огледи: сагоревање свеће, реакција између натријумхидрогенкарбоната и сирћетне киселине, реакција између натријум-хлорида и сребро-нитрата, и баријум-хлорида и натријум-сулфата. Препоручени број часова за реализацију ове теме је 8 и једна вежба. Израчунавања у хемији У оквиру ове теме ученици формирају појмове: релативна атомска маса, релативна молекулска маса, количина супстанце, мол, моларна маса. Ученици на основу назива или

хемијске фор- муле супстанце израчунавају релативне молекулске масе задатих супстанци користећи таблицу ПСЕ. Лабораторијска вежба предви- ђа да ученици на техничкој ваги измере масу одређене супстанце, а затим да израчунају количину супстанце, и обрнуто, да за зада- ту количину супстанце израчунају масу те супстанце, а онда и да је измере помоћу ваге. Важно је да током израчунавања ученици успостављају везе између масе супстанце, количине супстанце и броја честица, да изводе израчунавања на основу хемијских фор- мула – израчунавање масеног елементарног процентног састава једињења, израчунавања на основу хемијских једначина, на основу односа количине, масе и броја честица учесника у хемијској реак- цији. Препоручени број часова за реализацију ове теме је 12 и јед- на лабораторијска вежба. Водоник и кисеоник, и њихова једињења. соли У последњој теми у 7. разреду ученици уче о водонику и кисеонику, и класама неорганских једињења (оксиди, киселине, хидроксиди/базе и соли). У оквиру теме ученици детаљније са- знају о својствима и практичној примени ова два елемента, као и о њиховим једињењима учећи у наставку о класама неорганских једињења. Тако ученици сазнају о заступљености водоника у природи, својствима водоника и повезују својства и примену водони- ка. Примењују Закон о одржању масе приликом писања хемијских једначина добијања водоника електролизом воде и сагоревања во- доника. На тим примерима, ученици могу уочити разлику између хемијске реакције анализе и синтезе. Заступљеност кисеоника у природи ученици повезују са зна- чајем кисеоника за живи свет – дисање. Они би требало да знају 2 3 чишћење сливника) и тако уоче везу између својстава и примене киселина и хидроксида. Ученици уче о киселости раствора и рН-скали на примерима из свакодневног живота (на пример, средства за одржавање хиги- јене, козметички препарати, прехранбени производи, телесне течности), што им помаже у разумевању информација о рН вредности на етикетама тих производа. Ученици на крају теме систематизују знање о киселинама, хидроксидима/базама и солима кроз демонстрациони оглед, испи- тивање електропроводљивости дестиловане воде, хлороводоничне киселине, раствора натријумхидроксида и раствора натријум-хло- рида, и разматрање зашто неке течности проводе електричну стру- ју, а неке не проводе. Препоручени број часова за реализацију ове теме је 12 и јед- на лабораторијска вежба.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА У настави оријентисаној на достизање исхода вреднује се процес и продукти учења. Приликом сваког вредновања постигну- ћа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша учење и резултат. Свака активност је прилика за процену напредовања и давања повратне информа- ције (формативно проверавање), а ученике треба оспособљавати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета. Тако, на пример, питања у вези с демонстрацијом огледа, ученичка запажања, објашњења и закључци, могу бити један од начина фор- мативног проверавања. Анализа ученичких одговора пружа увид у то како они примају информације из огледа и издвајају битне, анализирају ситуације, повезују хемијске појмове и појмове фор- миране у настави других предмета у формулисању објашњења и извођењу закључака о својствима и променама супстанци. Таква пракса праћења напредовања ученика поставља их у позицију да повезују и примењују научне појмове у

контекстима обухваћеним демонстрираним огледима, доприноси развоју концептуалног разумевања и критичког мишљења, и припрема ученике да на тај начин разматрају својства и промене супстанци с којима су у контакт- ту у свакодневном животу. Праћење напредовања ученика требало би да обухвати све нивое презентовања хемијских садржаја: макроскопски, честич- ни и симболички ниво. Питањима би требало подстицати ученике да предвиде шта ће се десити, да оправдају избор, објасне зашто се нешто десило и како се десило, повежу различите области са- држаја, препознају питања постављена на нови начин, извуку корисне податке, али и да процењују шта нису разумели. Ученике би требало охрабривати да презентују, објашњавају и бране стра- тегије које користе у решавању проблема. Тиме се они подстичу да реструктурирају и организују садржај на нов начин, издвајају релевантан део садржаја за решавање проблема, цртају дијаграме, да су својства О и О различита, и значај озона за заштиту живог анализирају везе између компоненти, објашњавају како су решили света од зрачења из космоса. Ученици треба да формирају појмове оксидација, сагоревање и корозија, и да уоче улогу кисеоника у овим процесима. Учени- ци треба да уоче да оксидација може бити бурна или тиха, и да се производи оксидације разликују по својим својствима. При томе могу се користити примери хемијских једначина реакције оксида- ције из теме ХЕМИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ И ХЕМИЈСКЕ ЈЕДНАЧИНЕ, и формуле оксида (писање на основу валенце кисеоника), из теме МОЛЕКУЛИ, ЈОНИ И ХЕМИЈСКА ЈЕДИЊЕЊА. Потребно је да ученици кроз демонстрационе огледе и лабо- раторијску вежбу повежу састав и својства киселина, база и соли, да уоче шта је заједничко у саставу киселина (на пример, HCl , H_2SO_4 , CH_3COOH), и у саставу хидроксида/база (NaOH , Ca(OH)_2). проблем или трагају за различитим начинима решавања проблема. Улога наставника је да води питањима или сугестијама резонова- ње ученика, као и да пружа повратне информације. На основу ре- зултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба плани- рати процес учења. Оцењивање (сумативно проверавање) је саставни део проце- са наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење оствари- вања циља, исхода и стандарда постигнућа. Ученик се оцењује на основу усмене провере постигнућа, писмене провере и практичног рада. Важно је да активности ученика у процесу наставе и учења буду усаглашени са очекиваним исходима, и да се од ученика не очекују знања и вештине које у настави нису имали прилике да ра- звију. 2 4 3 2 Промену боје индикатора у растворима различитих киселина и база требало би да повежу с постојањем H^+ , односно OH^- јона у воденим растворима, што одређује и остала хемијска својства ових једињења. Важно је да то знање повежу са примерима из сва- кодневног живота. Важно је да ученици испитују кисело-базна својстава комер- цијалних производа (за уклањање каменца, одмашћивање перни, Наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Преиспитивање наставе према резултатима које постижу ученици је важна активност наставника и подразумева промену у методама наставе и учења, активностима и задацима ученика, изворима за учење, наставним средствима, тако да се ученицима обезбеди на- предовање ка бољим постигнућима.

Предмет:	ТЕХНИКА И ТЕХНОЛОГИЈА				
Разред:	седми				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	(„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020 и 8/2020, 5/2021,17/2021,16/2022,13/2023 и 14/2023)				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Технике и технологије је да ученик развије техничко-технолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно	ЖИВОТНО И РАДНО ОКРУЖЕЊЕ	-Појам, улога и развој машина и механизма.Зависност очувања животне средине од технологије.	-Појам, улога и развој машина и механизма. Зависност очувања животне средине од технологије.	Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености	6
	САОБРАЋАЈ	-Машине спољашњег и унутрашњег транспорта.	-Машине спољашњег и унутрашњег транспорта.	пројектованих исхода	6
	ТЕХНИЧКА И ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	-Специфичности техничких цртежа у машинству. Ортогонално и просторно приказивање предмета.	-Специфичности техничких цртежа у машинству. Ортогонално и просторно приказивање предмета.	Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката треба остваривати увек када за то постоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа,	18
	РЕСУРСИ И ПРОИЗВОДЊА	-Рационално коришћење ресурса на Земљи - Проналажење информација, стварање идеје . Самосталан/тимски рад на пројекту.	-Рационално коришћење ресурса на Земљи и очување и заштита животне средине. Проналажење информација, стварање идеје и дефинисање задатка. Самосталан/тимски рад на пројекту.	савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје одговарајући услови, ученицима треба обезбедити мултимедијалне програме у којима је заступљена	20
	КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ				22

				ова тематика.	

Укупан број часова: 72

Предмет Техника и технологија намењен је развоју основних техничких компетенција ученика ради његовог оспособљавања за живот и рад у свету који се технички и технолошки брзо мења. Један од најважнијих задатака је да код ученика развија свест о томе да примена стечених знања и вештина у реалном окружењу подразумева стално стручно усавршавање и целоживотно учење, као и да је развијање предузимљивости један од важних предуслова личног и професионалног развоја. Програм наставе и учења за седми разред оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет Техника и технологија. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет наставних тема: животно и радно окружење, саобраћај, техничка и дигитална писменост, ресурси и производња и конструкторско моделовање.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Дефинисани исходи олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Настава се не планира према структури уџбеника, јер ученици не треба да уче лекције по реду, већ да истражују уџбеник као један од извора података и информација како би развијали међупредметне компетенције. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања. Наставник је у планирању, припреми и остваривању наставе и учења аутономан. За сваки час треба планирати и припремити средства и начине провере остварености пројектованих исхода. Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката треба остваривати увек када за то постоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа, савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје одговарајући услови, ученицима треба обезбедити мултимедијалне програме у којима је заступљена ова тематика. С обзиром да је настава Технике и технологије теоријско-практичног карактера, часове треба реализовати поделом одељења на 2 (две) групе, уколико одељење има више од 20 ученика. Програм наставне и учења треба остваривати на спојеним часовима.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења. У процесу оцењивања потребно је узети у обзир све активности ученика (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др.). Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, потребно је обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу. На тај начин ученици ће бити подстакнути да промишљају о квалитету свог рада и начинима како га унапредити. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Предмет:	ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО				
Разред:	седми				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	(„Службени гласник РС“ – Просветни гласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020 и 8/2020,5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023 и14/2023)				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Информатике и рачунарства је оспособљавање ученика за управљање информацијама, безбедну комуникацију у дигиталном окружењу, креирање дигиталних садржаја и рачунарских програма за решавање различитих проблема у друштву које се развојем дигиталних технологија брзо мења.	1.ИКТ	-Обележавање логичке структуре и генерисање прегледа садржаја текстуалног документа.	–користи алате за стилско обликовање документа и креирање прегледа садржаја у програму за обраду текста;	Наставник треба да осмисли активности тако да укључују практичан рад уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и других предмета. Пожељно је да планиране активности ученика на часу прати сажето и јасно упутство за реализацију задатка, уз евентуалну претходну демонстрацију поступка од стране наставника.. У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, аналитичност, истрајност, самосталност у раду, али и спремност на сарадњу и одговоран приступ тимском раду.	10
	2.ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	URL, DNS, IP адреса. Електронска пошта,	–		4
	3. РАЧУНАРСТВО	креирање налога, слање и пријем поште. Рад са изабраним текстуалним програмским језиком у области 2Д графике. Основне карактеристике изабране	креир а, форматира и шаље електронску пошту;		14
	4.ПРОЈЕКТНИ ЗАДАЦИ		– уз помоћ програмске библиотеке текстуалног програмског		8

		графичке библиотеке. Израда пројектног задатка у корелацији са другим предметима.	језика исцртава елементе 2Д графике; -вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен.		

Укупан број часова: 36

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА Програм наставе и учења информатике и рачунарства, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по спиралном моделу и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су јасни и прецизни искази о томе шта ученик зна да уради и вредносно процени по завршетку процеса учења. Наставни програм предмета информатика и рачунарство се састоји из три тематске целине: Информационо-комуникационе технологије (скр. ИКТ), Дигитална писменост и Рачунарство. Да би сви ученици остварили предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и према њима планира и прилагођава наставне активности. Наставник треба да осмисли активности тако да укључују практичан рад уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и других предмета. Пожељно је да планиране активности ученика на часу прати сажето и јасно упутство за реализацију задатка, уз евентуалну претходну демонстрацију поступка од стране наставника. Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност – кроз дискусију са ученицима одабирати адекватне алате, концепте и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, аналитичност, истрајност, самосталност у раду, али и спремност на сарадњу и одговоран приступ тимском раду. Достижање дефинисаних исхода може се остварити уз одређени степен слободе наставника како у избору метода рада, програмских алата и технологија (рачунар, дигитални уређај...), тако и у редоследу и динамици реализације елемената различитих тематских области. На интернету и у литератури се могу се наћи приме-ри добре праксе које, уз прилагођавање условима рада и поштовање ауторских права, треба користити у настави и учењу. С обзиром на то да је настава овог предмета теоријско-практичног карактера часове треба остваривати са одељењем подеље-ним на групе. Подсетити ученике на значај поштовања правила која важе у кабинету и у раду са рачунарима и опремом, кроз демонстрацију и личну активност ученика (правилно укључивање, пријављивање, коришћење, одјављивање и искључивање рачунара). Наставницима се препоручује да у току седмог разреда, ради развијања међупредметних компетенција и остваривања корелације са другим предметима, реализују са ученицима најмање два пројектна задатка који обухватају теме и из других предмета. Време реализације пројектних задатака (једног из области ИКТ и Дигитална писменост и другог из области Рачунарство) одређује наставник у договору са ученицима и са наставницима других предмета, који обухватају област изабране теме. При избору тема, понудити неколико пројектних тема и омогућити тимовима ученика да одаберу ону која највише одговара њиховим интересовањима. Предлог за реализацију програма Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива, плус број часова за утврђивање и систематизацију градива). Информационо-комуникационе технологије (10) Дигитална писменост (4) Рачунарство (14) Пројектни задатак за теме ИКТ и Дигитална писменост (4) Пројектни задатак за теме Рачунарство (4) Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

У процесу вредновања потребно је континуирано пратити рад ученика. У настави оријентисаној на достизање исхода вред- нују се и процес и продукти учења. Будући да предмет информатика и рачунарство у седмом разреду треба, првенствено да развије вештине, навике, вредносне ставове и стилове понашања, требало би и вредновање више усмерити ка праћењу и вредновању практичних радова и вежбања, а мање ка тестовима знања. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у пита- њу, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Препоручује се да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења. У процесу оцењивања добро је користити портфолио (електронска збирка докумената и евиденција о процесу и производима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења портфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. Употребу портфолија отежавају недостатак критеријума за одабир производа учења, материјално-физички проблеми, време, финансијска средства и велики број ученика. Већи број ометајућих фактора, у прикупљању прилога и успостављању критеријума оцењивања, је решив успостављањем сарадње наставника са стручним сарадником, уз коришћење Блумове таксономије. Препоручује се и оцењивање базирано на практичним радовима и вежбањима. Квизове, тестове знања и слично користити првенствено за увежбавање и утврђивање појмова и чињеничних знања, а мање за формирање коначних оцена. Креирање таквих инструмената за утврђивање градива, кад год је могуће, препустити самим ученицима, чиме се постиже вишеструки ефекат на усвајање знања и вештина. Препоручено је комбиновање различитих начина оцењивања да би се сагледале слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да промени део своје наставне праксе. Када је промени, потребно је да прикупи нове податке да би могао да види колико су те промене ефикасне. У оквиру плана рада наставника, у делу ваннаставних активности, поред додатне и допунске наставе, планирати секцију и време за менторски рад са ученицима који учествују на такмичењима из овог предмета. Препоручује се да се избор тема за рад на секцији изврши у сарадњи са другим наставницима, а да се почетна иницијатива препусти ученицима и њиховим интересовањима. Теме као што су израда и одржавање школског сајта, блога или неке друге школске веб странице, креирање и израда школског електронског часописа или летописа школе могу бити добре почетне идеје које ће повезати знања и вештине стечене у овом предмету са другим знањима, уз активно учешће у животу школе.

Предмет:	Физичко и здравствено васпитање				
Разред:	Седми				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	бр. 18/2018 и 13/2023				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења предмета Физичко и здравствено васпитање је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ	Основни садржаји Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој гипкости. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности. Техника спринтерског трчања Истрајно трчање-припрема за крос Техника штафетног трчања Скок удаљ Бацање кугле Скок увис Бацање „вортекс-а“	– примени комплексе простих и општеприпремних вежби одговарајућег обима и интензитета у самосталном вежбању; – сврсисходно користи научене вежбе у спорту, рекреацији и различитим ситуацијама; – упоређује и анализира сопствене резултате са тестирања уз помоћ наставника са вредностима за свој узраст; – примени достигнути ниво усвојене технике	- Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјалнотехничким условима за рад; - подстицање ученика на самостално вежбање; - учвршћивање правилног држања тела -Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања и	1. Атлетика (14); 2. Гимнастика (14); 3. Основе тимских и спортских игара: Одбојка (16) Футсал (10) Рукомет (10) Кошарка (10) Активност по избору ученика (10) 4. Ритмика и плес (4); 5. Пливање и ватерполо (10); 6. Полигони (5); 7. Тестирање и мерење (5).

	ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Проширени садржаји Скок увис(леђна техника) Тробој. Основни садржаји: Вежбе и комбинације вежби карактеристичних за поједине справе: Тло Прескок Трамполина Вратило Двовисински разбој Паралелни разбој Кругови Коњ са хватаљкама Греда. Проширени садржаји: На тлу и справама сложеније вежбе и комбинације вежби Одбојка: Основни елементи технике, тактике и правила игре. Футсал: Игра уз примену правила. Рукомет: Игра уз примену правила.	кретања у игри, спорту и свакодневном животу; – примени атлетске дисциплине у складу са правилима; – развија своје моторичке способности применом вежбања из атлетике; – одржава равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела; – примени вежбања из гимнастике за развој моторичких способности; – изведе елементе одбојкашке технике; – примени основна правила одбојке; – користи елементе технике у игри; – примени основне тактичке елементе спротских игара; – учествује на такмичењима између одељења; – изведе кретања у различитом ритму;	Ватерпола, полигона, физичког вежбања и спорта, здравственог васпитања, примењујући основне дидактичко-методичке принципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода. - Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у физичком и здравственом васпитању уз практичан рад и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување	

		Кошарка: Сложенији елементи технике, тактике и правила игре. Активност по избору. Основни садржаји Вежбе са вијачом. Вежбе са обручем. Вежбе са лоптом. Народно коло „Моравац“. Народно коло из краја у којем се школа налази. Енглески валцер. Проширени садржаји Састав са обручем. Састав са лоптом. Састав са вијачом. Основни кораци rock n roll. Основни садржаји Пливање Техника краула. Техника прсног пливања. Одржавање на води на разне начине и самопомоћ. Роњење у дужину до 10 m. Пливање 25 m	– игра народно коло; – изведе основне кораке плеса из народне традиције других култура; – изведе кретања, вежбе и саставе уз музичку пратњу; – преплива 25 m техником краула, леђног краула и прсном техником; – процени своје способности и вештине у води; – скочи у воду на ноге и на главу; – рони у дужину у складу са својим могућностима; – поштује правила понашања у води, и око водене средине; – уочи ризичне ситуације у води и око ње; вреднује утицај	животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика	

		одабраном техником на време. Проширени садржаји Мешовито пливање (две технике). Ватерполо Пливање са лоптом. Хватање и додавање. Шут на гол. Проширени садржаји Пливање Мешовито пливање. Игре у води. Ватерполо Основни елементи тактике и игра. Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима Основни садржаји Основна подела вежби. Функција скелетно-мишићног система. Основна правила одбојке. Понашање према осталим субјектима у игри (према судији, играчима супротне и сопствене екипе).			

		Чување и одржавање материјалних добара која се користе у вежбању. Облици насиља у физичком васпитању и спорту. Навијање, победа, пораз решавање спорних ситуација. Писани и електронски извори информација из области физчког васпитања и спорта. Вежбање у функцији сналажења у ванредним ситуацијама. Значај вежбања за одбрамбено-безбедносне потребе. Повезаност физчког вежбања и естетике. Породица и вежбање Планирање вежбања. Основни садржаји Утицај аеробног вежбања (ходања, трчања и др.) на кардио-респираторни			

		систем. Здравствено-хигијенске мере пре и после вежбања. Значај употребе воћа и поврћа и градивних материја (протеини и беланчевине) у исхрани. Подела енергетских напитака и последице њиховог прекомерног конзумирања. Прва помоћ након површинских повреда (посекотина и одеротина). Вежбање у различитим временским условима. Чување околине при вежбању. Последице конзумирања дувана и алкохола. Додаци исхрани-суплементи. Вежбање и менструални циклус. Значај заштите репродуктивних органа приликом вежбања.			

Укупан број часова: 108

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Циљ и исходи предмета се остварују кроз јединство наставе Физичког и здравственог васпитања, ваннаставних и ваншколских активности у складу са програмом. Програм седмог разреда бази-ран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из претходних разреда. Настава Физичког и здравственог васпитања усмерена је пре-ма индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или прошире-не садржаје у часовној, ваннаставној и ваншколској организацији рада. Где је неопходно, програмске садржаје је потребно реализо-вати према полу. Организациони облици рада мовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу. Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу. Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитнообразовног подручја. А. Часови физичког и здравственог васпитања. Б. Секције. В. Недеља школског спорта. Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање – камповање...). Д. Школска и ваншколска такмичења. Ђ. Корективно-педагошки рад.

НАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

Часови физичког и здравственог васпитања Наставне области: Физичке способности На свим часовима као и на другим организационим облици-ма рада, посебан акценат се ставља на: развијање физичких способности које се континуирано ре-ализује у уводном и припремном делу часа путем вежби обликовања. Део главне фазе часа користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад; подстицање ученика на самостално вежбање; правилно држања тела. Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника. Праћење, вредновање и евидентирање физичких способно-сти ученика спроводи се на основу Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања, (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016). Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања и ватерпола, примењујући основне дидактичко-методичке принципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода. Усвојена знања, умења и навика треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, рекреацији, свакодневним и специфичним ситуацијама. Стицање знања, умења и навика је континуирани процес индивидуалног напредовања ученика у складу са њиховим психофизичким способностима.

Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, за- дају се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе. Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду. Усаваршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд.). У раду са напреднијим ученицима реализују се проширени садржаји или садржаји из наредних разреда. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за поједине спортове. Физичка и здравствена култура Достицањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним пој- Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у Физичком и здравственом васпитању уз практичан рад и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика. Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Дефинисани исходи су основни и незаобилазни елементи процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим исходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обратити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активности током школске године. Облици наставе Предмет се реализује кроз следеће облике наставе: теоријска настава (до 5 часова); практична настава (103–108 часова). Теоријска настава Посебни теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију наставе у просторима за вежбање или алтернативним објектима и као први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују садржаји предвиђени тематика Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање уз могући практичан рад у складу са условима. При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: садржај програма, претходна искуства ученика, садржаје других предмета (корелацију – међупредметне компетенције). Практична настава Број часова по темама планира се на основу: процене сложености садржаја за ученике и услова за реализацију наставе. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Оквирни број часова по темама: Атлетика (14); Гимнастика (14); Основе тимских и спортских игара: Одбојка (16) Футсал (10) Рукомет (10) Кошарка (10) Активност по избору ученика (10); Ритмика и плес (4); Пливање и ватерполо (10); Полигони (5); Тестирање и мерење (5). Програм Физичког и здравственог васпитања остварује се достизањем предвиђених исхода реализацијом основних и проширених садржаја. Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, материјално-техничке и просторне услове. Проширени садржаји су

они који се бирају и реализују у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали обавезне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутоги исхода, потребе ученика и услове за рад.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ Исходи представљају добру основу за праћење и процену постигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом. Исходи помажу наставницима у праћењу, прикупљању и бележењу постигнућа ученика. Како ће у процесу вредновања искористити исходе наставник, сам осмишљава у односу на то који се начин праћења и процене њему чини најрационалнијим и најкориснијим. Поред тога, постојање исхода олакшава и извештавање родитеља о раду и напредовању ученика. У процесу праћења и оцењивања пожељно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе Физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник подједнако, континуирано прати и вреднује: Активност и однос ученика према физичком и здравственом васпитању који обухвата: вежбање у адекватној спортској опреми; редовно присуствовање часовима Физичког и здравственог васпитања; учествовање у ваннаставним и ваншколским активностима и др. Приказ три комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), са и без реквизита. Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика (напредак у усавршавању технике): Атлетика: Техника измене штафете; скока увис опкорачна техника; Спринтерско трчање 60 m на време, бацање вортекса. Истрајно трчање у трајању од 8 минута. Техника бацања „вортекса”. Трчање школског кроса. Спортска гимнастика: Вежбе на тлу: став на шакама, колут напред уз помоћ, летећи колут, два предмета странце „звезде” спојено, мост заклоном (ученице); мост из лежања на леђима (ученици). Састав на тлу комбинован од елемената из петог, шестог и усвојених елемената из седмог разреда. Прескок: разношка, згрчка (висина справе до 120 cm). Трамполина или одскочна даска (ученице и ученици): скокови: пруженим телом; скок са згрченим предножењем. Вратило: дочелно вратило: упор предњи, премаах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи; комбинација: узмак из виси стојећег, коврљај назад у упору, саскок из упора предњег замахом ногама уназад (зањихом) до става на тлу; доскочно вратило: њихање у вису предњем са повећавањем амплитуде, у зањиху саскок. Двовисински разбој комбинација: лицем према н/п – суножним одскоком наскок у упор предњи, премах одножно десном, премах одножно левом – нагласити упор стражњи, прехват на в/п, предњих и спојено саскок у предњиху (уколико нема двовисинског разбоја саскок замахом ногама унапред – предношка). Паралелни разбој комбинација: (из положаја бочно): наскок у упор, предњих, зањих, предњихом предношка са окретом (1800) према притци до става на тлу. Кругови дохватни кругови (ученици и ученице): комбинација: из виси стојећег згибом вис узнето, вис стрмоглави, вис узнето, саскок

кроз згиб у вису предњем (уз помоћ). Коњ са хватаљкама комбинација: из упора предњег на хватаљкама, премах од- ножно десном напред ван, премах одножно десном назад и спојено премах одножно левом напред ван, премах одножно левом назад, саскок назад или провлаком ногу између хватаљки саскок напред. Грета Ниска грета – поновити и допунити садржаје из претходног разреда (ниска грета): комбинација вежби из основног програма (ученице саме ком- бинују две дужине ниске греде – обавезно са наскоком и саскоком). Висока грета – комбинација вежби: (чеоно према греди): из места или залетом наскок у упор одножно, окрет за 900 у упор кле- чећи на одножној нози, заножити слободном ногом (вага у у упору клечећем „мала вага”); клек искорак заножне и спојено усправ, одручити, лагано трчање или ходање на прстима, ходање докорацима, скок суножним одскоком и доскоком на једну ногу; саскок пруженим телом са окретом 900 или 1800. Одбојка: одигравање лопте техникама прстима и „чекићем”; доњи сервис; смечирање у олакшаним условима; индивидуални блок; игра преко мреже. Рукомет: Примена елемената технике у игри. Придржавање тактичких упутстава и кретање у игри. Кошарка: Примена елемената технике у игри. Придржавање тактичких упутстава и кретање у игри. Плес и ритмка: Вежба са вијачом, лоптом или обручем. Дупли провак кру- жењем вијаче унапред; народно „Моравац” коло уз музику (трећа, четврта и пета варијанта); енглески валцер. Пливање и ватерполо: техника прсног пливања; пливање са лоптом. Индивидуални напредак моторичких способности Индивидуални напредак моторичких способности сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир његов индивидуални напредак у односу на претходна до- стигнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу. Код ученика ослобођених од практичног дела наставе, на- ставник прати и вреднује: познавање основних правила, гимнастике, атлетике, спорт- ске игре, пливања, ватерпола и основних здравствено-хигијенских правила вежбања; учешће у организацији ваннаставних активности. Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник може извршити усменим или писменим путем. Праћење вредновање и оцењивање ученика са инвалидите- том врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

ВАННАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма. Б. Секције Формирају се према интересовању ученика. Наставник сачињава посебан програм узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности ученика. Уко- лико је неопходно, секције се могу формирати према полу учени- ка. Ученик се у сваком тренутку може се укључити у рад секције. В. Недеља школског спорта Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције на- сила, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта. Недеља школског спорта обухвата: такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узра- сту и могућностима ученика; културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес,

музичко-спортске радионице, слет...); ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју”, последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.). План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће Физичког и здравственог васпитања у сарадњи са другим струч- ним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе Физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности. Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање) Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи: пролећни крос (дужину стазе одређује стручно веће); излет са пешачењем (7 km) зимовање – организује се у току зимског периода у трајању од седам дана. Активности на зимовању обухватају обука скијања, клизања, краће излете са пешачењем или на санкама, и друге ак- тивности; летовање – организује се за време летњег распуста у траја- њу од најмање седам дана и обухвата боравак у природи са орга- низованим образовним и физичким активностима. Д. Школска и ваншколска такмичења Школа организује и спроводи обавезна унутаршколска спорт- ска такмичења, као интегрални део процеса физичког васпитања према плану Стручног већа и то у: спортској гимнастици (у зимском периоду); атлетици (у пролећном периоду), најмање једној спортској игри (у току године). Школа може планирати такмичења из других спортских гра- на или игара уколико за то постоје услови и интересовање ученика (плес, оријентиринг, бадминтон, између две или четири ватре, по- лигони итд.). Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења Републике Србије, која су у скла- ду са планом наставе и учења Како би што већи број ученика био обухваћен системом такмичења, на ваншколским такмичењима је- дан ученик може представљати школу само у једном спорту или спортској дисциплини током школске године. Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава Ове активности организују се са ученицима који имају: потешкоће у савладавању градива; смањене физичке способности; лоше држање тела; здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађа- ње наставе. За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се до- пунска настава која подразумева савладавање оних обавезних програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности. Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева: уочавање постуралних поремећаја код ученика; саветовање ученика и родитеља; организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно; организовање корективног вежбања у сарадњи са одговара- јућом здравственом установом. Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења. Педагошка документација Дневник рада за Физичко и здравствено васпитање. Планови рада Физичког и здравственог васпитања и оба- везних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њи- хове реализације. Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се рализују, конзистентну

дидактичку структуру часова, запажања након часа. Радни картон: наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама напомене о специфичностима ученика и остале податке неопходне наставнику. Педагошку документацију наставник сачињава у електронској или писаној форми.

ИЗБОРНИ ПРОГРАМ

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година

Предмет:	Верска настава – Православни катихизис				
Разред:	7.				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	11/2016.				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Разумеју појам иначин Богопознања, схватају појам личности, Бога као заједницу три личности. Стичу нова знања о Васељенским саборима, разлозима и временну одржавања, разумеју Символ вере, Свете Тајне Цркве,	УВОД	-Упознавање садржаја програма и начина рада	- моћи да сагледа садржаје којима ће се бавити настава Православног катихизиса у току 7. разреда основне школе; - моћи да уочи какво је његово предзнање из градива Православног катихизиса обрађеног	Усмено, разговором са ученицима	0+1

појам баштине и садржај наше, српске црквене и културне баштине.			у претходном разреду школовања.		
	БОГОПОЗНАЊЕ	- Процес сазнавања - Личноспознање - Познање Бога - Бог је једна линија сам	- моћи да уочи да су знање и учење важни у његовом животу; - моћи да кроз очигледне примере и експерименте закључи да постоје различити начини сазнавања - моћи да кроз примере из личног искуства уочи да једино онај кога заволимо за нас постаје личност - непоновљиво и бескрајно важно биће; - моћи да повезује личноспознање са нашим познањем Бога; - моћи да препозна да нам Христос открива Бога као љубавну заједницу три	Применом разноврсних метода и техника рада, радом у радној свесци и другом помоћном материјалу (библијске слагалице, наставни листици, библијски цртаћи, презентације и др.)	3+2

			личности; - моћи да вреднује своје понашање на основу љубави коју исказује према својим ближњима; - бити подстакнут на одговорније обликовање заједничког живота са другима.		
	СИМВОЛВЕРЕ	- Сабори као израз јединства Цркве - Васељенски сабори - Символ вере - Богочовек Христос	моћи да уочи да је Црква на Саборима решавала проблеме са којима се сусретала кроз историју; - бити подстакнут да своје проблеме и несугласице са другима решава кроз разговор и заједништво; - знати да је Символ вере установљен на Васељенским саборима; - умети да интерпретира Символ вере; - знати да се Символ вере изговара на Крштењу и Литургији; - моћи да уочи да појам Богочовека описује Христа као истинитог Бога и истинитог Човека;	Применим разноврсних метода и техника рада, радом у раду, радом у свесци другом помоћном материјалу (библијске слагалице, наставни листићи, библијски цртаћи, презентације и др.)	4+3

	СВЕТОТАЈИНСКИ ЖИВОТ ЦРКВЕ	- Светотајински живот Цркве - Света Литургија – светајна Цркве - Свете Тајне крштења и миропомазања - Света Тајна исповести - Света Тајна брака - Монашка заједница - Света Тајна рукоположења	- моћи да увиди да Црква Светим Тајнама повезује човека са Богом у најважнијим моментима његовог живота (рођење и духовно рођење – Крштење, венчање и Брак, Црквена бригада болесне ујелеосвећењу...)	Применом разноврсних метода и техника рада, радом у радној свесци и другом психичном материјалу (Библије, катехизиса, наставних листића, Библијских цртача, презентација и	8+4

		-МолитвословљаЦркве	- моћи да увиди да је Литургија извор и циљ свих Тајни Цркве; - знати да је Причешће врхунац светотајинског живота - моћи да препозна Крштење и Миропомазање као Тајне уласка у Цркву; - бити подстакнут да на покајање гледа као на промену начина живота; - моћи да увиди да су брак и монаштво два пута која воде ка Богу; - моћи да разликује и именује службе у Цркви (епископ, свештеник, ђакони народ); - моћи да препозна своју службу у Цркви; - моћи да у молитвословљима уочи важност природних елемената (воде, грозђа, жита, светлости...) - бити подстакнут на учествовање у светотајинском живот у Цркве;	др.)	

	СРПСКА ЦРКВА КРОЗ ВЕКОВЕ	- Света браћа Кирил и Методије - Свети Сава - Србски светитељи - Крсна слава и обичаји - Српска црква и баштина	- моћи да препозна да култура и писменост Словена имају корен у мисионарској делатности просветитеља равноапостолних Кирила и Методија; - моћи да објасни просветитељску улогу и значај Светог Саве за српски народ; - бити подстакнут да доживи и српске светитеље као учитеље хришћанских врлина; моћи да препозна неговање српских православних обичаја као начин преношења искуства вере и прослављања Бога и светитеља - моћи да препозна евхаристијску симболику у елементима Крсне Славе; - бити подстакнут да прослављање Крсне славе везује за Литургију	Применом разноврсних метода и техника рада, радом у радној свесци и другом помоћном материјалу (библијске слагалице, наставни листићи, библијски цртаћи, презентације и др.)	7+4

			- бити подстакнут да доживи, вреднује и негује богатствоилепотусрпске културнебаштине.		

Укупан број часова: 36

Предмет:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ				
Разред:	СЕДМИ				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	5/2019, 1/2020, 6/2020, 8/2020, 5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023.				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Грађанског васпитања је да ученик изучавањем и практиковањем основних принципа, вредности и процедура грађанског друштва постане свестан својих права и одговорности, осетљив за потребе других и спреман да активно делује у заједници.	ЉУДСКА ПРАВА	Карактеристике људских права – урођеност, универзалност, неotuђивост, недељивост. Опште добро. Права појединца и опште добро. Сукоб појединачних права и општег добра. Права и правда. Социјална правда.	- образложи везу права и одговорности на примеру – наведе и опише основне карактеристике људских права; – својим речима опише везу између права појединца и општег добра; – дискутује о односу права и правде и о сукобу права; – образложи личну одговорност у заштити свог здравља; – штити своја права на начин који не угрожава друге и њихова права;	Чињеница да се програм описно оцењује не умањује потребу да се континуирано прати напредовање ученика у достизању исхода, посебно оних који су кумулативни и који се не наводе у програму за седми разред, већ су у претходним програмима, али се подразумева да се они и даље подржавају и развијају. Како се ближи крај основног образовања и другог циклуса у оквиру њега, потребно је што чешће повезивати све оно што је рађено. Највећи број ученика похађа Грађанско васпитање	8

				континуирано током циклуса, многи од њих и свих осам разреда и зато је важан процес интегрисања обрађиваних садржаја и провера остварености исхода. Кључни показатељи напредовања у овом изборном програму, из разреда у разред, су све правилнија употреба термина који се односе на демократске појаве и процесе, исказивање ставова аргументацијом, ненасилна комуникација, прихватање различитости, емпатија, све чешће испољавање иницијативе, већа сарадљивост.	
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО	Политичке странке у вишепартијском систему –владајуће и опозиционе.	– образложи сврху постојања политичких	Чињеница да се програм описно оцењује не умањује потребу да се	8

		Народна скупштина – сврха и надлежности. Народни посланици, посланичке групе. Процедуре у раду Народне скупштине. Скупштинске дебате. Предлагање и доношење закона.	странака; – аргументује потребу ограничења и контролу власти; – наведе кораке од предлагања до усвајања закона; образложи на примеру могућност утицаја грађана на одлуке	континуирано прати напредовање ученика у достизању исхода, посебно оних који су кумулативни и који се не наводе у програму за седми разред, већ су у претходним програмима, али се подразумева да се они и даље подржавају и развијају. Како се ближи крај основног образовања и другог циклуса у оквиру њега, потребно је што чешће повезивати све оно што је рађено. Највећи број ученика похађа Грађанско васпитање континуирано током циклуса, многи од њих и свих осам разреда и зато је важан процес интегрисања обрађиваних садржаја и провера остварености исхода. Кључни показатељи напредовања у овом изборном програму, из разреда у разред, су	

				све правилнија употреба термина који се односе на демократске појаве и процесе, исказивање ставова аргументацијом, ненасилна комуникација, прихватање различитости, емпатија, све чешће испољавање иницијативе, већа сарадљивост.	
	ПРОЦЕСИ У САВРЕМНОМ СВЕТУ	Припадност групи. Групни идентитет као део идентитета младих. Односи у вршњачкој групи и њен утицај на појединца. Вршњачки притисак. Конформизам. Приватност – обим и границе. Понашање људи у маси и угроженост права појединца.	– образложи сврху постојања политичких странака; – аргументује потребу ограничења и контролу власти; – наведе кораке од предлагања до усвајања закона; – образложи на примеру могућност утицаја грађана на одлуке Народне скупштине; – препозна и одупре	Чињеница да се програм описно оцењује не умањује потребу да се континуирано прати напредовање ученика у достизању исхода, посебно оних који су кумулативни и који се не наводе у програму за седми разред, већ су у претходним програмима, али се подразумева да се они и даље подржавају и развијају. Како се ближи крај основног	10

			се различитим облицима вршњачког притиска; – препозна опасност када се нађе у великој групи људи и заштити се;	образовања и другог циклуса у оквиру њега, потребно је што чешће повезивати све оно што је рађено. Највећи број ученика похађа Грађанско васпитање континуирано током циклуса, многи од њих и свих осам разреда и зато је важан процес интегрисања обрађиваних садржаја и провера остварености исхода. Кључни показатељи напредовања у овом изборном програму, из разреда у разред, су све правилнија употреба термина који се односе на демократске појаве и процесе, исказивање ставова аргументацијом, ненасилна комуникација, прихватање различитости, емпатија, све чешће испољавање	

				иницијативе, већа сарадљивост.	
	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ	Симулација Народне скупштине Одређивање улога и процедура у скупштини. Формирање посланичких група. Избор председника скупштине. Формулисање предлога закона. Скупштинска дебата. Гласање. Евалуација симулације.	– учествује у организацији, реализацији и евалуацији симулације Народне скупштине; – у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин; проналази, критички разматра и користи информације из различитих извора.	Чињеница да се програм описно оцењује не умањује потребу да се континуирано прати напредовање ученика у достизању исхода, посебно оних који су кумулативни и који се не наводе у програму за седми разред, већ су у претходним програмима, али се подразумева да се они и даље подржавају и развијају. Како се ближи крај основног образовања и другог циклуса у оквиру њега, потребно је што чешће повезивати све оно што је рађено. Највећи број ученика похађа Грађанско васпитање континуирано током циклуса, многи од њих и свих осам разреда и зато је важан процес интегрисања	10

				обрађиваних садржаја и провера остварености исхода. Кључни показатељи напредовања у овом изборном програму, из разреда у разред, су све правилнија употреба термина који се односе на демократске појаве и процесе, исказивање ставова аргументацијом, ненасилна комуникација, прихватање различитости, емпатија, све чешће испољавање иницијативе, већа сарадљивост.	

Оцену истиче седобија ученик који: – у потпуности показује способност трансформације знања и примене у новим ситуацијама;

- лако логички повезује чињенице и појмове;
- самостално изводи закључке који се заснивају на подацима;
- решава проблеме на нивоу стваралачког мишљења и у потпуности критички расуђује;

Оцену добар-у довољној мери показује способност употребе информација у новим ситуацијама;

- у довољној мери логички повезује чињенице и појмове;
- већим делом самостално изводи закључке које заснивају на подацима и делимично самостално решава поједине проблеме;
- у довољној мери критички расуђује;

Оцену задовољава добија ученик који:

- знања која је остварио су на нивоу репродукције, уз минималну примену;
- у минималној мери логички повезује чињенице и појмове и искључиво уз подршку наставника изводи закључке који се заснивају на подацима;
- ретко је самосталан у решавању проблема и у недовољној мери критички расуђује;

Напомена: Све евентуалне корекције програма наставе и учења биће праћене и евидентиране кроз месечне планове и дневне припреме или на неки други одговарајући начин у складу са природом корекције.

Напомена: Све евентуалне корекције програма наставе и учења биће праћене и евидентиране кроз месечне планове и дневне припреме или на неки други одговарајући начин у складу са природом корекције.

Укупан број часова: __36__

**План и програм наставе и учења за седмиразред
основног образовања и васпитања – други страни језик**

Назив предмета	Француски језик
Циљ	Циљ учења француског језика је да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења француског језика оспособи за основну писмену и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.
Разред	Седми
Годишњи фонд часова	72
Недљни фонд часова	2

Исходи Позавршеткуразредаученикће битиустању да:	Комуникативнефункције	Језичкеактивности (укомуникативнимфункцијама)
– Разумеједноставнијетекстовекојис еодносенапоздрављање,представљање и тражење/ давање информација личне природе; – Поздравииотпоздрави,представисе беидругогкористећијед-ноставнија језичка средства; – Размениједноставнијеинформације личнеприроде; – Унеколиковезанихисказасаопштиинформацијеосебиидругима;	Поздрављањеипредстављањесебеидругихитражење/давањеосновнихинформац ија о себи идругима	Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе напоздрављање и представљање (дијалози, наративни текстови, формулари и сл)реаговање на усмени или писани импулс саго-ворника(наставника,вршњакаисл)ииницирањекомуникације;усм еноиписанодавањеинформацијаосебиитражењеидавањеинформа ција о другима
	Описивањебића,предмета,места,појава ,радњи,стањаизбивања	Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе наопис бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања;усмено и писано описивање/ поређење бића, предмета, појава иместа

– Разуме једноставније текстове који се односе на опис особа,биљака,животиња,предмета,места,појава,радњи,стањаизби-вања; – Опише и упореди жива бића, предмете, места, појаве, радње,стања и збивања користећи једноставнија језичка средства; – Разуме једноставније предлоге, савете и позиве на заједничкеактивности и одговори на њих уз одговарајуће образложење; – Упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; – Затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима,саветима и позивима на заједничке активности; – Разумеуобичајеномолбеизахтевеиреагујенањих; – Упутиуобичајеномолбеизахтеве; – Честита, захвали и извини се користећи једноставнија језичкасредства; – Разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајенимситуацијама из свакодневног живота; – Пружиједноставнијаупутствау вези	Изношење предлога исавета, упућивање позиваза учешће у заједничкојактивностииреаговањенањих	Слушање и читање једноставнијих текстовакоји садрже предлоге Усмено и писано преговарање и договарање око предлога и учешћа у заједничкој активности; писање позивнице за прославу/журкуилиимејла/смс-акојимсеуговаразаједничкаактивност;прихватање/одбијањепредлога,усменоилиписано,узпоштовање основних норми учтивости и давање одговарајућег оправдања/изговора
	Изражавањемолби,захтева,обавештења, извињења,честитања и захвалности	Слушањеичитањеједноставнијихисказакојимасенешточести-та, тражи/ нуди помоћ, услуга, обавештење или се изражаваизвињење,захвалностусменоиписаночеститање,тражење идавање обавештења, упућивање молбе за помоћ/ услугу и реаговање на њу, изражавање извињења и захвалности
	Разумевањеидавањеупутстава	Слушање и читање текстова који садрже једноставнија упутства(нпрза израду задатака, пројеката и сл), с визуелном подршком без њеусмено и писано давање упутстава
	Описивањерадњиусадашњости	Слушање и читање описа и размењивање мишљења у вези састалним, уобичајеним или актуелним догађајима/ активностимаиспособностимаусменоиписаноописивањесталних, уобичаје-них или актуелних догађаја/ активности и способности
	Описивањерадњиупрошлости	Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање мишљења у вези са искуствима, догађајима/ активностима и способностимаупрошлости;усменоиписаноописивањеискустава,догађаја/ активности и способности у прошлости; израда и презентација Пројекатаоисторијскимдогађајима,личностимаисл
	Описивањебудућихрадњи(планова, намера,предвиђања)	Слушање и читање краћих текстова у вези са одлукама, плановима, намерама и предвиђањимаусмено и писано договарање/извештавање о одлукама, плановима, намерама и предвиђањима

суобичајеним ситуација-ма из свакодневног живота; – Разуме једноставније текстове у којима се описују радње и ситуације у садашњости; – Разуме једноставније текстове у којима се описују способности и умећа; – Размени појединачне информације и/или неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости; – Опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа; – Разуме једноставније текстове у којима се описују искуства, догађаји и способности у прошлости; – Размени појединачне информације и/или неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости; – Опише у неколико краћих, везаних исказа искуства, догађаја из прошлости; – Опише неки историјски догађај, историјску личност и сл. – Разуме једноставније исказе који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђања и реагује на њих; – Размени једноставније исказе у вези са обећањима,	Исказивање жеља, интересовања, потреба, осета и осећања	Слушање и читање исказа у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима усмено и писано договарање у вези са задовољавањем жеља и потреба; предлагање решења увезиса осетима и потребама; усмено и писано исказивање својих осећања и реаговање на туђа
	Исказивање просторних односа и упутстава за оријентацију у простору	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са сналажењем и оријентацијом у простору и специфичнијим просторним односима усмено и писано размењивање информација у вези са сналажењем и оријентацијом у простору и просторним односима; усмено и писано описивање смера кретања и просторних односа
	Изрицање дозвола, забрана, правила понашања и обавеза	Слушање и читање једноставнијих исказа у вези са забранама, правилима понашања и обавезама постављање питања у вези са забранама, правилима понашања и обавезама и одговарање на њих; усмено и писано саопштавање забрана, правила понашања и обавеза
	Изражавање припадања и поседовања	Слушање и читање једноставнијих текстова с исказима у којима се говори шта неким/нема или чије је нешто; постављање питања у вези са припадањем и одговарање на њих
	Изражавање допадања и недопадања	Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на изражавање допадања/недопадања усмено и писано изражавање допадања/недопадања
	Изражавање мишљења	Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са тражењем мишљења и изражавањем слагања/неслагања усмено и писано тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања
	Изражавање количине, цена	Слушање и читање једноставнијих текстова који говоре о количини и цени; слушање и читање текстова на тему поручбине у ресторану, куповине постављање питања у вези с количином и ценом и одговарање на њих, усмено и писано; играње улога

одлукама, плановима, намерама и предвиђањима; – Саопшти шта он/она или неко другип ланира, намерава, пред-виђа; – Разуме уобичајене изразе у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; – Изрази жеље, интересовања, потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима; – Разуме једноставнија питања која се односе на оријентацију/положај предмета и бића у простору и правац кретања и одговори на њих; – Затражи и разуме обавештења о оријентацији/положају предмета и бића у простору и правцу кретања; – Опише правац кретања и просторне односе једноставним, везаним исказима; – Разуме једноставније забране, правила понашања, своје и туђе обавезе и реагује на њих; – Размени једноставније информације које се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе код куће, у школи и на јавном месту; – Разуме једноставније исказе који		(у ресторану, у продавници, у кухињи ...); записивање и рачунање цена

се односе на поседовање и припадност; – Формулише једноставније исказе који се односе на поседовање и припадност; – Пита и каже шта неко има/нема и чије је нешто; – Разуме једноставније исказе којима се односе на изражавање допадања и недопадања и реагује на њих; – Изрази допадање и недопадање уз једноставно образложење; – Разуме једноставније исказе којима се тражи мишљење и реагује на њих;		

Језички садржаји

Комуникативна функција	Језички садржаји
ПОЗДРАВЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ СЕБЕ И ДРУГИХ И ТРАЖЕЊЕ/ДАВАЊЕ ОСНОВНИХ ИНФОРМАЦИЈА О СЕБИ И ДРУГИМА	<i>Quel est ton nom/ prénom/ surnom ? Quel est votre nom, Madame/Monsieur ? Je te/ vous présente Julie.</i> <i>C'est Robert, il est nouveau dans notre classe. Bienvenue!</i> <i>Où habites-tu/ habitez-vous ? J'habite 72, rue François Mauriac. Tu habites à quel étage ? Au troisième étage. Je fais du football/ de la natation.</i> <i>Comment vas-tu à l'école. J'y vais à pied. Je prends le bus. Quelle est la profession de ton père. Il est ingénieur.</i> <i>Tu as des frères et des sœurs ? Oui, j'ai une petite sœur.</i> <i>C'est mon oncle, il habite à Poitiers, mais il est né à Marseille. Mes</i>

	<i>cousines s'appellent Pauline et Brigitte.</i> Садашње време фреквентних глагола Питања супитних речима (<i>comment, quel, où...</i>) Личне заменице Присвојни придеви Бројеви (основни и редни) (Интер)културни садржаји: устаљена правила учтивео комуникације; имена, презимена и надимци; родбина и родбинске везе; адреса; формално и неформално представљање; степени сродства и родбински односи; већиградови у земљама циљне културе
ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	<i>Comment est Pierre? Il est plus petit que Paul, il a les yeux marron et les cheveux noirs. Et il est très sympathique, généreux et un peu timide. Il porte un jean bleu et un t-shirt jaune.</i> <i>L'éléphant est un des plus grands animaux sur terre. La tortue est plus lente que le lapin.</i> <i>La moto est moins économique que le vélo. La voiture de mon père est plus rapide que celle de mon voisin.</i> <i>Besançon est une ville plus tranquille que Marseille.</i> Описни придеви: род, број и место Поређење придева (<i>plus grand, meilleur</i>) Садашње време фреквентних глагола, рачунајући и повратне (Интер)културни садржаји: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике и сл.)
ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ	<i>Est-il allé au concert? Il commence à 20 heures. Je sais que tu aimes ce chanteur. Viens chez moi après l'école et apporte tes CD.</i> <i>On pourrait se promener un peu. Oui, pourquoi pas! Volontiers. Désolée, je ne peux pas. Je n'en sens pas bien. Tu devrais manger plus de fruits et de légumes. Si tu ne te sens pas bien, tu dois aller chez le médecin.</i> Питање интонацијом Заповедни начин Негација (<i>ne/n'...pas</i>) Заменица <i>on</i> Садашње време фреквентних неправилних глагола (Интер)културни садржаји: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговања на предлоге, савете и позиве

Предмет:	ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК				
Разред:	7				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Правилник о програму наставе и учења за седми разред основног образовања и васпитања: 5/2019-61, 1/2020-60, 6/2020-99, 8/2020-597,17/21,16/22,13/23,14/23,3/24				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
: циљ је овладавање комуникативних вештина и развијање способности и метода учења страних језика,сазнајних,интелектуалних способности ученика,његових хуманистичких ,моралних,естетских ставова ,стицање позитивног става према другим језицима и културама.Учење другог страног језика, ослањајући се на искуства и знања стечена учењем	Si parte Разумевање и давање једноставних упутстава и налога, тражење и давање информација о себи и другима	Come stai? Come sta?Come va?Bene, grazie./ A presto!/ A domani!/Sono felice di vederti/Quqndo è il tuo compleanno?/Il miocompleanno è il 29.settembre/Studio ogni giorno.Il mio nome è Ivana.. -Презент индикатива. -Описни придеви -Упитне речи(come, di dove, quanto, dove, come/chi, che cosa, chi, perché) -Бројеви	-разумеју једноставније текстове који се односе на поздрављање, представљање и тражење/ давање информација личне природе; -поздраве и отпоздраве, представе себе и другог користећи једноставнија језичка средства; -размене једноставније информације личне природе;	-Слушање и читање текстова који садрже једноставнија упутства с визуелном подршком и без ње; усмено и писано давање и тражење упутстава.	3

првог страног језика,поспешује стицање вишејезичке и вишекултурне компетенције и развијање свести о језичком богатству ужег и ширег окружења,као и стицање позитивног става према сопственом језику и наслеђу.	Un appuntamento Поздрављање и представљање себе и других, тражење и давање информација о себи и другима; разумевање и давање упутстава; исказивање просторних односа и упутстава за оријентацију у простору	Pronto?/Sei tu?/Come stai?/Come va?/Tutto ok?/ci vediamo dopo/A dopo,allora/Voi venire con me?/Io vado al piscina,vieni con me!/Facciamo una gita domani? Perché no? È un'ottima idea! Perché non chiamiamo anche Marco? Dove ci troviamo? Dai, andiamo! A che ora partiamo? Alle sette, va bene? Prendiamo il treno alle otto. Perfetto! Portiamo anche i panini? Ci sentiamo stasera. Dove sono i miei quaderni? Sono sul banco./Sotto la sedia c'è un gatto. Fra il tavolo e la sedia c'è lo zaino. Vado in biblioteca./ Sono da Paolo./ La borsa è sul tavol. -Презент индикатива повратних глагола -Садашње време у	-разумеју једноставна питања личне природе - поставе питања и одговоре на једноставна питања личне природе - разумеју и примењују правила учтиве комуникације - поштују основне норме учтивости -разуме уобичајене молбе и захтеве и реагује на њих; -упуте уобичајене молбе и захтеве; -разумеју једноставнија питања која се односе на оријентацију/ положај предмета и бића у простору и правац кретања и одговори на њих; -затраже и разумеју обавештења о оријентацији/ положају предмета и бића у простору и правцу кретања; -опишу правац	/Слушање и читање једноставнијих текстова који се односе на представљање (дијалози, наративни текстови, формулари и сл); реаговање на усмени или писани импулс саговорника (наставника, вршњака и сл.) и иницирање и проширивање комуникације; усмено и писано давање информација о себи и тражење и давање информација о другима (подаци о личности, приватним и школским активностима, друштвеним улогама и сл). -Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са смером кретања и специфичнијим просторним односима; усмено и писано размењивање	13

		значењу будућег -Императив фреквентних глагола (andare, prendere, fare, venire, stare ...) -Императив. -Прилози за место (qui, lì, là, giù, su). -Предлози за изражавање положаја и просторних односа (in, su, da, tra/fra, dietro, davanti, lontano, vicino, di fronte a...). -Упитни прилог: dove.	кретања и просторне односе једноставним, везаним исказима	информација у вези са смером кретања и просторним односима; усмено и писано описивање смера кретања и просторних односа.	
	L'ora di educazione fisica Тражење и давање информација о себи и	Quale sporti ti piace?/Mi piace giocare il pallavolo./Giocamo in scuola?/Si,oggi abbiamo l'educazione fisica?/Non vai a giocare il tennis?/ Secondo me ,il tennis è molto noioso?/Cosa hai fatto stasera?/ieri sera,siamo stati in piscina.Secondo me/Per me/ è importante avere un	-разумеју једноставне исказе који се односе на тражење и давање информација личне природе -поставе једноставно питање личне природе, - једноставно и кратко одговоре на питања личне природе , -у неколико везаних исказа саопшти информације о себи и	-Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се тражи и износи мишљење и изражава слагање/ неслагање; усмено и писано тражење и изношење мишљења и изражавање слагања и неслагања.	14

	другима, изражавање мишљења, исказивање интересовања	animale a casa. Secondo me/Per me/dobbiamo aiutare Marco./È vero. / È sbagliato./Hai ragione./ Non è vero. Sbagli. (Non) sono d'accordo con te. Non ci credo. -Изражавање мишљења индикативом (Secondo me/Per me...). Ненаглашење личне заменице у функцији директног објекта (pronomi diretti: mi, ti, lo, la, vi, le/li).	другима; -размени појединачне информације и/или неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости; -описе радње, способности и умећа; -разуме једноставније исказе којима се тражи мишљење и реагује на њих; -изражава мишљење, слагање/ неслагање и даје кратко образложење;		
	Un pomeriggio al cinema!	Mi piace la pizza Margherita. Anche a me. A me invece no./Non mi piacciono affatto i tuoi guanti./Adoro il fantascienza/Voglio vedere una mostra / Marco è andato al cinema/Ieri sera sono rimasta a casa/Gloria e maria sono uscite alle sei/Ho letto un bel	-описе у неколико краћих, везаних исказа искуства, догађај из прошлости; -разуме уобичајене изразе у вези са жељама, интересовањима, потребама, осетима и осећањима и реагује на њих; -изрази жеље,	-Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање исказа у вези с личним искуствима, догађајима, активностима, способностима и особеностима у прошлости; усмено и писано описивање искустава, активности и	13

	Описивање радњи у прошлости; исказивање интересовања; изражавање допадања и недопадања	libro/abbiamo chiuso la porta. -Глагол piacere. -Ненаглашење личне заменице у функцији индиректног објекта (pronomi indiretti: mi, ti,ci,vi, le/gli). -Прошло време (Passato prossimo): помоћни глаголи essere/avere; повратни глаголи - Прилози и прилошки изрази за време: prima, poi, dopo, ieri, due settimane fa, un anno fa; di solito, ogni settimana/mese/ anno...	интересовања, потребе, осете и осећања једноставнијим језичким средствима; -изрази допадање и недопадање уз једноставно образложење; -разговарају о филму	способности у прошлости, историјских догађаја и личности -Слушање и читање једноставнијих текстова којима се изражава допадање/ недопадање; усмено и писано изражавање допадања/ недопадања.	
	Che fame!	Vorrei due etti di prosciutto cotto, grazie./ Vorrei un po di pane, grazie./Compriamo del pane, delle patate e dell'uva./ Quante mele vuole, signora? Ne prendo due chili, grazie./ Quanta frutta mangi? Ne mango	-разуме и следи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота; -пружи једноставнија упутства у вези с уобичајеним ситуацијама из	Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се наводе количине, димензије и цене; размењивање информација у вези с количином, димензијама и ценама, усмено и писано.	13

	Изражавање количине, бројева, цена	poca./Scusi? Possiamo ordinare? Per me una pizza Napoletana e per la ragazza una cotoletta con le patatine./Che numero porta? Che taglia porti?/Il grattacielo è alto più di 500 metri./Oggi è il 9 novembre 2018. -Упитни придев /прилог: quanto/i/a/e. -Партитиван члан. -Ne partitivo. -Прилози за количину: poco/molto/tanto;un po'. -Основни бројеви преко 1.000.	свакодневног живота; -разуме једноставније изразе који се односе на количину и цену; -пита и саопшти колико нечега има/ нема, користећи једноставнија језичка средства; пита/ каже/ израчуна колико нешто кошта.		
	Buone feste! Описивање радњи, изношење предлога и	Stasera finisco il mio compito./Devo studiare molto perché domani abbiamo il test di italiano.Facciamo una gita domani? Perché no? È un'ottima idea! Perché non chiamiamo anche Marco? Dove ci troviamo? Dai, andiamo! A che ora	-Разумеју једноставније текстове који се односе на описе радњи, стања, збивања; -разуме једноставније-предлоге, савете и позиве на заједничке активности и	-лушање и читање једноставнијих текстова који садрже предлоге и савете; усмено и писано договарање у вези са предлозима и учешћем у заједничким активностима; писање позивнице за	16

	савета, упућивање позива за учешће у заједничкој активности и реаговање на њих; изражавање честитања и захвалности, описивање садашње радње, описивање будућих радњи (планова, намера), изражавање мишљења	partiamo? Alle sette, va bene? Prendiamo il treno alle otto. Perfetto! Portiamo anche i panini? Ci sentiamo stasera./Ti invito a venire alla mia festa di compleanno! Vorrei invitarti alla mia festa. /Grazie, ci vengo volentieri!/ Mi dispiace, ma non posso perché non mi sento bene...Quando sarà la tua festa di compleanno?/ Domani avrò lezione di ballo. -Заменице за директни објекат (Pronomi diretti). -Будуће време (Futuro semplice): најфреквентнији глаголи. -Употреба садашњег времена за будућу радњу. -Прилошка употреба речце ci. -Прилози и прилошки изрази за време: domani, sabato prossimo, la settimana	одговори на њих уз одговарајуће образложење; -упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе; -затражи и пружи додатне информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности; -честита, захвали и извини се користећи једноставнија језичка средства; -размени појединачне информације и/или неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости; -саопшти шта он/ она или неко други планира, намерава, предвиђа; -изрази жеље,	прославу/ журку или имејла/ СМС-а којим се договарају заједничке активности; прихватање/ одбијање предлога и савета, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости, и давање одговарајућег оправдања/ изговора; образлагање спремности за прихватање предлога и савета, уз исказивање емотивних и експресивних реакција (радости, усхићености и сл). Слушање и читање једноставнијих исказа којима се нешто честита, усмено и писано честитање	

		prossima... - Презентиндикатива овратних глагола - Садашње време у значењу будућег - Кондиционал садашњ и-модални глаголи (potere, dovere, volere)	интересовања, потребе, осете и осећања једноставнијим језичким		

Укупан број часова: 72

Кључни појмови садржаја: комуникативни приступ, функционална употреба језика, интеркултуралност.

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основне школе.

Аутори уџбеника и наставници обрађују их у складу са интересовањима ученика и актуелним збивањима у

свету.

- 1) Лични идентитет
- 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.)
- 3) Географске особености
- 4) Становање – форме, навике
- 5) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест
- 6) Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност)
- 7) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање
- 8) Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање
- 9) Млади – деца и омладина
- 10) Животни циклуси
- 11) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење
- 12) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи
- 13) Транспорт и превозна средства
- 14) Клима и временске прилике
- 15) Наука и истраживања
- 16) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика)
- 17) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о другоме
- 18) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)

- 19) Слободно време – забава, разонода, хобији
- 20) Исхрана и гастрономске навике
- 21) Путовања
- 22) Мода и облачење
- 23) Спорт
- 24) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења
- 25) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже
- 26) Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

III. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, садржаја и препоручених језичких активности у комуникативним ситуацијама наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи дефинисани по областима, тј. Комуникативним функцијама, усмеравају наставника да операционализује исходе на нивоу једне или више наставних јединица. Наставник за сваку област има дефинисане исходе и од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и припреме часа, дефинише исходе имајући у виду ниво постигнућа ученика. То значи да исходе треба класификовати од оних које би сви ученици требало да достигну, преко оних које остварује већина па до оних које достиже мањи број ученика са високим степеном постигнућа.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упуту ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном

животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;
- битно је значење језичке поруке;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;
- са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;
- сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије:

- усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;
- поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;
- наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;
- ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;
- учбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;
- учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;
- рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;
- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике / активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од

15 минута.

Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи,

одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.).

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике,

допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.).

Игре примерене узрасту

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...).

Решавање „текућих проблема” у разреду, тј. Договори и мини-пројекти.

„Превођење” исказа у гест и геста у исказ.

Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова.

Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни

Разумевање писаног језика:

- уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);
- препознавање везе између група слова и гласова;
- одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор;
- извршавање прочитаних упутстава и наредби.

Писмено изражавање:

- повезивање гласова и групе слова;
- замењивање речи цртежом или сликом;
- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи, и слично);
- повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама;
- попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. За пртљаг);

- писање честитки и разгледница;
- писање краћих текстова.

Увођење дечије књижевности и транспоноване у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да се исходи операционализују преко језичких вештина, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.

Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

Слушање

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције:

- дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука),
- референцијалну (о темама о којима је реч) и
- социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:

- од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде,
- од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,
- од особина онога ко говори,
- од намера с којима говори,
- од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују,
- од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

- присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости);

- дужина усменог текста;
- брзина говора;
- јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;
- познавање теме;
- могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Читање

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. Визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. Декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење.

Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:

- читање ради усмеравања;
- читање ради информисаности;
- читање ради праћења упутстава;
- читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

- глобалну информацију;
- посебну информацију,
- потпуну информацију;
- скривено значење одређене поруке.

Писање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд.), води белешке, сачини презентације и слично.

Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.

Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке

структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:

- теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);
- текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);
- лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену);
- степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).

Говор

Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Активности монолошке говорне продукције су:

- јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информација);
- излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.);
- Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:
- читањем писаног текста пред публиком;
- спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.
- реализацијом увежбане улоге или певањем.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:

- размену информација,
- спонтану конверзацију,
- неформалну или формалну дискусију, дебату,
- интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења.

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који сепреводи.

Упутство за тумачење граматичких садржаја

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика

усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је данашњем наставнику континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средстава које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социolingвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и

оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Додатни рад

Предмет:	Српски језик и књижевност
Разред:	седми
Циљ :	Наставне теме
- оспособљавање ученика да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; - оспособљавање ученика да приликом тумачења књижевног дела открива различите слојеве и значења; - стицање основних знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури, као и о медијској писмености; - функционално повезивање садржаја предметних области; - мотивисање ученика да учествују на такмичењима из језика и књижевности; - развијање свести код ученика да је језик целовит и уређен систем који не захтева учење напамет; - развијање вештине читања текстова са разумевањем; - богаћење језичке културе	1. Уводни час: Договор о начину рада, циљевима додатне наставе и литературе Језик: 2. Врсте речи 3. Деклинација 4. Конјугација 5. Глаголске основе 6. Глаголски облици 7. Конјугација помоћних глагола 8. Служба речи у реченици 9. Граматички и логички субјекат 10. Именски и глаголски предикат 11. Сложен глаголски предикат 12. Морфосинтаксичка анализа реченице 13. Синтагме 14. Врсте синтагми 15. Исказивање реченичног члана речју, синтагмом и предикатском реченицом 16. Разликовање синтагми од предлошко-падежних конструкција 17. Разликовање синтагми од предикатских реченица 18. Комуникативна и предикатска реченица 19. Врсте напоредних односа међу независним предикатским реченицама 20. Систем зависних реченица

	21. Најчешће правописне недоумице у вези са глаголским облицима 22. Употреба интерпункцијских знакова у сложеним реченицама 23. Језичке недоумице у свакодневној комуникацији <u>Књижевност:</u> 24. Стилска изражајна средства 25. Књижевнотеоријски појмови 26. Књижевна дела и писци 27. Тумачење књижевног дела 28. Интерпретативно читање књижевног дела 29. Елементи књижевнотеоријске анализе дела 30. Самостална интерпретација књижевног дела по избору ученика 31. Квиз – Колико познајем књижевност <u>Језичка култура:</u> 32. Креативно писање 33. Писање текстова различитим функционалним стилевима 34. Вештина читања текста са разумевањем 35. Различите технике читања текстова <u>Тестови као припрема ученика за такмичење:</u> * према заинтересованости ученика за учешће на такмичењу из језика или књижевности 36. Завршни час: Анализа рада на часовима додатне наставе, ученичка процена колико су им часови били занимљиви, а колико корисни и предлози нових метода рада у наредној школској години

Предмет:	Енглески језик
Разред:	Пети, шести, седми и осми
Циљ :	Наставне теме
Кроз наставу Енглеског језика ученици ће развити и проширити знања из граматичких и лексичких садржаја као и из вештине говора, писања и слушања на енглеском језику.	1)Лични идентитет 2)Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комши- је, наставници итд.) 3)Географске особености 4)Становање – форме, навике 5)Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест 6)Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлостсадашњост – будућност) 7)Школа, школски живот, школски систем, образовање и ва- питање 8)Професионални живот (изабрана – будућаструка), плано- ви везани за будуће занимање 9)Млади – деца и омладина 10)Животни циклуси 11)Здравље, хигијена, превентива болести, лечење 12)Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи 13)Транспорт и превозна средства 14)Клима и временске прилике 15)Наука и истраживања 16)Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; са- времена музика) 17)Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпа- тија; брига о другоме 18)Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, пра- зници) 19)Слободно време – забава, разонода, хобији 20)Исхрана и гастрономске навике 21)Путовања 22)Мода и облачење 23)Спорт 24)Вербална и невербална комуникација, конвенције пона- шања и опхођења 25)Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже 26)Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

САДРЖАЈИ:

-Реални бројеви

-Дељивост целих бројева, прости бројеви

-Степени полиноми

-Алгебарски разломци

-Некене једнакости

-Питагорина теорема и њене примене

-Многоугао-проблеми са површинама

-Круг-конструктивни задаци

-Неке основне функције

-Пропорционалне величине-проценат

-Сличност-одабрани задаци

-Комбинаторни задаци

ДОДАТНИ РАД-ХЕМИЈА-7. РАЗРЕД

САДРЖАЈИ:

-Хемија у савременом животу и њен значај

-Основне честице које изграђују супстанце (атоми, молекули, јони)

-Израчунавање на основу релација-количина супстанце, маса и бројности честица

-Израчунавање на основу хемијских формула, масеног, елементарног, процентног састава једињења

-Хемијске реакције и израчунавања на основу хемијских једначина

Предмет:	ГЕОГРАФИЈА
Разред:	Седми
Циљ :	Наставне теме
Циљ додатног рада је да ученик унапреди знања, умења и вештине које је стекао на редовној настави о регионалној географији света (Европи, Азији, Африци, Северној Америци, Јужној Америци, Аустралији и Океанији) и упућивање на самостално коришћење различитих извора сазнања. додатни рад је планиран за заинтересоване и талентоване ученике, за стицање знања већег обима, израду и представљање презентација	Географске регије Европе
	Азија
	Африка

географских појава и процеса, размену мишљења и извођење закључака о географским одликама различитог типа. Кроз додатни рад се врши и припрема за такмичење ученика.	Јужна Америка
	Северна Америка
	Аустралија и Океанија

Предмет:	ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК
Разред:	7
Циљ :	Наставне теме
--Писменим путем примени презент правилних глагола у реченици -Писменим путем примени презент неправилних глагола у реченици -Читање и разумевање непознатог текста -Истраживање и прикупљање података на тему Регије Италије и представљање путем паноа или презентације	1.IL PRESENTE DI VERBI-REGOLARI 2.IL PRESENTE DI VERBI –IRREGOLARI 3.IL TESTO DA LEGGERE E TRADURRE 4.IL TESTO DA LEGGERE E TRADURRE 5.REGIONI ITALIANE

План додатне наставе

Разред: пети, шести, седми осми

Предмет: француски језик

1. Вежбе слушања
2. Вежбе читања
3. Вежбе писања
4. Говорне вежбе
5. Припрема за DELF тест
6. Култура и историја Француске
7. Историја француског језика
8. Франкофонија
9. Дијалекти француског језика

Предмет:	ИСТОРИЈА
Разред:	7
Циљ :	Наставне теме
Омогућити свим заинтересованим ученицима стицање додатног знања из завичајне, националне и светске историје. Развијати код ученика критичност према одређеним историјским догађајим и личностима ,као и оспособљавање да разумеју узроке и последице из прошлости. Развијати код ученика креативност у истраживачком раду.	Тема: Европа ,свет ,српска држава и народ на почетку индустријског доба -Наполеон Бонапарта – (читање и коментарисање текстова о Наполеону,разговор са ученицима како они виде Наполеона Бонапарту,гледање филма..) Тема:Европа ,свет ,српска држава и народ на почетку индустријског доба Јунаци Првог и Другог српског устанка-(разговор са ученицима,анализа текстова) Тема: Европа,свет,српска држава и народ у другој половини 19 .века

Милош Обреновић –личност и владавина(гледање филма“Кнежевина Србија“ коментарисање сцена из филма.....)

Тема: Европа,свет,српска држава и народ у другој половини 19 .века
Мајски преврат-гледање филма и коментарисање

Тема:Европа,свет,српска држава и народ на почетку 20.века
Гаврило Принцип – лик и дело(читање текстова о његовој биографији и историјском деловању)

Предмет:	ФИЗИКА
Разред:	7
Циљ :	Наставне теме
	1. СИЛА И КРЕТАЊЕ (1) 2. КРЕТАЊЕ ПОД ДЕЈСТВОМ СИЛЕ ТЕЖЕ И СИЛЕ ОТПОРА (1) 3. РАВНОТЕЖА ТЕЛА (1) 4. МЕХАНИЧКИ РАД, ЕНЕРГИЈА И СНАГА(1) 5. ТОПЛОТНЕ ПОЈАВЕ(1)

Продубљивање и проширивање садржаја редовне наставе	

Предмет:	Биологија
Разред:	7. разред
Циљ :	Наставне теме
Циљ додатног рада из биологије је да ученици који показују веће интересовање за биологију, а редовне наставне садржаје савлађују са лакоћом, прошире и продубе своје знање.	1. Процес деобе ћелије 2. Структура ДНК 3. Животни процеси код биљака, животиња и човека 4. Систематизација 5. Карл Лине 6. Црвене и црне листе 7. Вируси 8. Вакцине

ОШ „Вук Карацић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Допунска настава

Предмет:	Српски језик и књижевност
Разред:	седми
Циљ :	Наставне теме

- оспособљавање ученика да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; - стицање основних знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури; - функционално повезивање садржаја предметних области; - мотивисање ученика да развију интересовање за изучавање језичког система; - развијање свести код ученика да је језик целовит и уређен систем који не захтева учење напамет; - развијање вештине читања текстова са разумевањем; - богаћење језичке културе	1. Уводни час: Договор о начину рада, циљевима допунске наставе и литератури Језик: 2. Врсте речи 3. Деклинација 4. Конјугација 5. Глаголске основе 6. Глаголски облици 7. Конјугација помоћних глагола 8. Како да лакше запамтимо систем глаголских облика у српском језику – израда сликовног подсетника 9. Служба речи у реченици 10. Граматички и логички субјекат 11. Именски и глаголски предикат 12. Сложен глаголски предикат 13. Морфосинтаксичка анализа реченице 14. Синтагме 15. Врсте синтагми 16. Исказивање реченичног члана речју, синтагмом и предикатском реченицом 17. Разликовање синтагми од предикатских реченица 18. Комуникативна и предикатска реченица 19. Врсте напоредних односа међу независним предикатским реченицама 20. Систем зависних реченица 21. Писање речце НЕ уз глаголе, придеве еи именице 22. Употреба интерпункцијских знакова у сложеним реченицама 23. Правописна и граматичка анализа СМС порука Књижевност: 24. Стилска изражајна средства 25. Књижевнотеоријски појмови 26. Књижевна дела и писци 27. Тумачење књижевног дела 28. Интерпретативно читање књижевног дела 29. Елементи књижевнотеоријске анализе дела 30. Самостална интерпретација књижевног дела по избору ученика 31. Квиз – Колико познајем књижевност Језичка култура: 32. Израда писменог састава

	33. Писање текстова различитим функционалним стиловима 34. Вештина читања текста са разумевањем 35. Говорне вежбе на задату тему и према постављеним задацима 36. Завршни час: Анализа рада на часовима допунске наставе, ученичка процена колико су им часови били занимљиви, а колико корисни и предлози нових метода рада у наредној школској години

Предмет:	Енглески језик
Разред:	Пети , шести , седми и осми
Циљ :	Наставне теме
Ученици ће усвојити граматичке и лексичке садржаје у зависности од потреба ученика и одељења, развити стратегије за учење страног језика како би се оспособили за основну усмену и писмену комуникацију	1) Лични идентитет 2)Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комши- је, наставници итд.) 3)Географске особености 4)Становање – форме, навике 5)Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест 6)Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлостсадашњост – будућност) 7)Школа, школски живот, школски систем, образовање и ва- питање 8)Професионални живот (изабрана – будућаструка), плано- ви везани за будуће занимање 9)Млади – деца и омладина 10)Животни циклуси 11)Здравље, хигијена, превентива болести, лечење 12)Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи 13)Транспорт и превозна средства 14)Клима и временске прилике 15)Наука и истраживања 16)Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; са- времена музика) 17)Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпа- тија; брига о другоме 18)Обичаји и традиција,фолклор, прославе (рођендани, пра- зници) 19)Слободно време – забава,разонода, хобији 20)Исхрана и гастрономске навике 21)Путовања 22)Мода и облачење 23)Спорт 24)Вербална и невербална комуникација, конвенције пона- шања и опхођења 25)Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже 26)Живот у иностранству, контакти са странцима, ксенофобија

Предмет:	Историја
Разред:	7
Циљ :	Наставне теме
Надокнадити губитке у знању,пружити ученику додатна објашњења наставних садржаја које ученик није разумео или има потешкоћа у усвајању знања,оспособити ученика за успешно учење у склопу редовне наставе.	1.Тема: Европа ,свет ,српска држава и народ на почетку индустријског доба <i>-ученицима давати објашњење везано за узроке и последице револуција у Европи,објаснити улогу историјских личности у овом периоду,објаснити историјске догађаје везано за српску историју – узроке,повод Првог и Другог српског устанка,непознате појмове ,коришћење карте</i> 2.Тема:Европа ,свет ,српска држава и народ на почетку индустријског доба <i>-са ученицима разговарати и објаснити кључне догађаје везано за националну историју у време Обреновића и Карађорђевића,вежбање наставних садржаја кроз питања,објаснити појмове</i> 3.Тема: Европа,свет,српска држава и народ у другој половини 19 .века <i>Разговор са ученицима о променама које су се десиле у европи и свету у другој половини 19 века,кроз питања и одговоре,вежбања,објаснити владавину Милана и Александра Обреновића,вежбање коришћења карте</i> 4.Тема: Европа,свет,српска држава и народ у другој половини 19 .века <i>Мајски преврат-гледање филма и коментарисање</i> 5.Тема:Европа,свет,српска држава и народ на почетку 20.века <i>-ученицима кроз разговор објаснити узроке и последице Балканских ратова,Првог светског рата,послсератни период,непознате појмове,вежбања кроз питања,вежбање нагеографској или историјској карти</i>

Предмет:	ГЕОГРАФИЈА
Разред:	Седми
Циљ :	Наставне теме
Циљ допунске наставе је да ученик савлада основна знања које није савладао у току редовне наставе о регионалној географији света (Европи, Азији, Африци, Северној Америци, Јужној Америци, Аустралији и Океанији)	Географске регије Европе
	Азија

	Африка
	Јужна Америка
	Северна Америка
	Аустралија и Океанија

Предметни исходи	Стандар ди	Опште међупредметне компетенције	Називтеме/ садржај	Кључни појмови садржаја	Начинипоступциостваривањапрограма (Дидактичко-методичко упутство)	Начинпровере остварености исхода
- упоредиполнои бесполно размножавање; - идентификује разликеизмеђу митозеимејозе - шематскиприкаже наслеђивање према Менделовом правилу;	БИ.1.3.1. БИ.1.3.2. БИ.1.3.3. БИ.1.3.4. БИ.1.3.5. БИ.1.3.6. БИ.1.3.7. БИ.1.3.10. БИ.1.6.1. БИ.1.6.2. БИ.1.6.3. БИ.1.6.4.	Компетенцијаза учење Радсаподацимаи информацијама Комуникација Естетичка компетенција Решавање проблема	НАСЛЕЂИВАЊЕИ ЕВОЛУЦИЈА (3). - Деоба ћелије. - ДНКипојамгена -ПрвоМенделово правило - Наслеђивањепола. - Једнополни и двополниорганизми. - Значајполног размножавања .	- Једро - ДНК - Ген - Хромозом - Ћелијскициклус - Митоза - Мејоза - Менделова правила наслеђивањ а - Телеснииполни хромозоми	- Уводисепојамхромозома(одчегасесастоје,како изгледају у деоби и ван ње, улога хромозома).. - Наосновумоделаученикнаправиразликаумитозеи мејозе. - Бесполноразмножавањетребаповезатисамитозом Полно размножавање треба повезати са мејозом -Токразвићавишећелијскихорганизамаобјаснитина моделу човека -Требадатишемунаслеђивањанекеособине(светле очи/тамнеочи)уједнојгенрацијиинањојобјаснити Менделово правило.	–Формативно, свакодневно оцењивање усмениходговора ученика –Сумирање постигнућа усменог ангажовања

- упореди организме на различитим позицијамана «дрвету живота» према начину на који обављају животне процесе;	БИ.1.1.3. БИ.1.1.4. БИ.1.2.1. БИ.1.2.2. БИ.1.2.3. БИ.1.2.4. БИ.1.2.5. БИ.1.2.6. БИ.1.2.7. БИ.1.6.1. БИ.1.6.2. БИ.1.6.3. БИ.1.6.4.	Компетенција за учење Рад са подацима и информацијама Комуникација Одговорно учешће у демократском друштву Естетичка компетенција Решавање проблема Сарадња Дигитална компетенција Одговоран однос према околини Одговоран однос према здрављу	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА (3) -Симетрија, цефализација и сегментација - Присуство/одсуство биљних органа. - Грађа и улогаткива, органа, органских система и значај за функционисања организма. - Компаративни преглед грађе главних група биљака, гљива и животиња.	- Асиметрија. двобочна и зрачна симетрија - Чланци - Једноћелијске еукарије, гљиве - Животни процеси биљака - Биљнаткива - Цвет - Монокотиледоне и дикотиледоне биљке - Животињска ткива - Животни процеси – системи органа	- Акцентат треба да буде на основним принципима организације живих бића и значају ткива, органа и органских система и за функционисање организма. Симетричност тела треба обрадити као особину која се јавља у свим групама живих организама. Цефализацију код животиња би требало описати као груписање главних органа за пријем и спровођење информација у предњем делу тела. - Главне групе једноћелијских еукариотских организама треба обрадити кроз упоредни преглед грађе и сличности/ разлике основних животних функција. - Сличности и разлике у грађи ткива и органа значајних за обављање основних вегетативних процеса (исхрана, дисање и излучивање) биљака обрадити компаративним прегледом грађе - Компаративни преглед грађе главних група гљива : плесни, квасци и печурке треба обрадити кроз преглед сличности и разлика у обављању основних животних процеса	- Формативно, свакодневно оцењивање усмених одговора ученика - Сумирање постигнућа усменог ангажовања
- разврста организме према задатим критеријумима применом дихотомних кључева;	БИ.1.1.5. БИ.1.2.2. БИ.1.3.8. БИ.1.3.9. БИ.1.6.1	Компетенција за учење Рад са подацима и информацијама Решавање проблема Сарадња	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА (1) - Основни принципи систематике - разноврсност живота	- бинарна номенклатура - таксономске категорије - фауна - разноврсности систематика	- Увод у систематику би требало засновати на приказ основних принципа систематике, навођењем основних систематских категорија, као и спомињањем биномне номенклатуре. - Систематику треба обрадити по правилима практичне примене дихотомног кључа, чиме би ученици били оспособљени да сами разврстају жива бића и одреде	- Формативно, свакодневно оцењивање усмених одговора ученика - Сумирање

- повеже принципе систематике са филогенијом и еволуцијом на основуданашњи хи изумрлих врста- фосили;		Одговоранодно с према околини Одговоранодно с према здрављу	крзосновне систематске категорије -Докази еволуције, фосили и тумачење филогенетскихниз ова	животиња - кичмењаци и бескичмењац и	њиховупозицијунадрветуживота. -Основнепринципесистематикетребаислустровати приказом прелазних фосила.	постигнућа усменог ангажовања
идентификује основнеодносеу биоценози повеже утицај абиотичких чинилаца у одређенојживотниј областиса животнимформама које га насељавају; идентификује трофички ниво организмаумрежи исхране;	БИ.1.1.2. БИ.1.1.5. БИ.1.2.5. БИ.1.2.7. БИ.1.4.1. БИ.1.4.2. БИ.1.4.6. БИ.1.4.8. БИ.1.5.7. БИ.1.6.1. БИ.1.6.2.	Компетенцијаза учење Радсаподацима и информацијама Решавање проблемаСарад ња Дигитална компетенција Одговоран однос према околини Одговоран однос према здрављу	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ (1) -Саставиструктура популација. - Абиотичкифактор и и биотички односи - Мрежеисхране. - Животнеобласти.	-Биолошки и еколошкинив ои организације -Биоми -Популација -Мреже исхране -Биодиверзитет -Национални паркови -IN-SITUиEX- SITUзаштита	-Потребнојепоширитиипродубитизнањаотрофичким односима и ланцима исхране.. -Потребно је обрадити комплекс еколошких фактора који одређујураспрострањење8основнихживотнихобласти на копну (тундре, тајге, лишћарске листопадне шуме, медитеранскешумеимакије,саване,кишнетропскешум е, степе и пустиње).	-Формативно, свакодневно оцењивање усмениходговора ученика -Сумирање постигнућа усменог ангажовања
идентификује поремећајеисхране наосновутипичних симптома(гојазност , анорексија,	БИ.1.5.1. БИ.1.5.2. БИ.1.5.4.	Компетенцијаза учење Рад са подацима и информацијама Комуникација	ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ (1) - Болестиизазван е вирусима.	 инфекција, епидемијаи	-Требалобиобрадитиособинеиграђувируса,коиначине преношења и превенције најчешћих вирусних болести. Пожељноједатобудуболестипротивкојихпостоји вакцина. -При обради имунитета и вакцинације требало би се	-Формативно, свакодневно оцењивање усмениходговора ученика

булимија); доведе у везу измењенонашањ е људи са коришћењем психоактивних супстанци; аргументује предности вакцинације ; примени поступке збрињавања лакших облика крварења;	БИ.1.5.7. БИ.1.5.8. БИ.1.5.12.	Одговорноучешће у демократском друштвуЕстетичка компетенција Решавање проблема Сарадња Дигитална компетенција Одговоранодно с према околини Одговоранодно с према здрављу	- Имунитет.Вакцине. - Принципи уравнотежене исхранеипоремећај и у исхрани. - Здравистилови живота (сан, кондиција...). - Последицеболести зависности (наркоманија)	пандемија -имунитет -вакцине -кондиција -физичка форма -Гојазност, анорексијаи булимија -Пубертет -Болести зависности	задржати на основномобјашњењу настанкаи имунитета бе з дубљег залажења у механизме настанка антитела. -Потребноје даученик зна да коришћењепсихоактивних супстанци доводи до физичке и психичке зависности, у којој је то мери штетно за поједницу, породицу, друштво,	-Сумирање постигнућа усменог ангажовања

Предмет:	Математика
Разред:	Седми
Циљ :	Наставне теме
Пружање помоћи ученицима у савладавању основних елемената и вештина из градива -увежбавање и понављање стечених знања и вештина и давање упутстава за савладавање потешкоћа у учењу; - Стицање радних навика, одговорности и самосталности у раду. Надокнадити губитке у знању,пружити ученику додатна објашњења наставних садржаја које ученик није разумео или има потешкоћа у усвајању знања,оспособити ученика за успешно учење у склопу редовне наставе.	РЕАЛНИ БРОЈЕВИ (2) ПИТАГОРИНАТЕОРЕМА (2) ЦЕЛИ АЛГЕБАРСКИ ИЗРАЗИ (3) МНОГОУГАО (1) КРУГ , Обрада података(1)

ДОПУНСКИ РАД – ФИЗИКА - 7. РАЗРЕД

САДРЖАЈИ:

- Силаи кретање
- Кретањетелаподдејствомсилетеже.Силе трења
- Равнотежателя
- Механичкиради енергија.Снага
- Топлотнепојаве

САДРЖАЈИ:

- Хемија и њен значај
- Основних хемијских појмова
- Атом и структура атома
- Хомогенес мешераствори
- Хемијске реакције

Предмет:	ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК
Разред:	7
Циљ :	Наставне теме
-Употреба два основна модална глагола у усменом изражавању -Правила читања -Употреба презента правилних глагола у реченицама -Грађење партиципа	1.IL VERBO AVERE ED ESSERE-PRESENTE 2.LE REGOLE PER LEGGERE 3.IL PRESENTE DEI VERBI REGOLARI 4.IL PARTICIPIO PASSATO

План допунске наставе

Разред: седми

Предмет: француски језик

1. Имперфекат и пефекат
2. Заменице у служби објекта
3. Везивање, ритам и ритмичке групе
4. Неуправни говор
5. Узрочне и последичне реченице
6. Глаголски начини
7. Субјунктив
8. Допусне и супротне реченице
9. La mise en relief

ОСМИ РАЗРЕД

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА ОСМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

ЦИЉЕВИ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА СУ:

1. обезбеђивање добробити и подршка celovитом развоју ученика;
2. обезбеђивање подстицајног и безбедног окружења за celovити развој ученика, развијање ненасилног понашања и успостављање нулте толеранције према насиљу;
3. свеобухватна укљученост ученика у систем образовања и васпитања;
4. развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности;
5. развијање свести о значају одрживог развоја, заштите и очувања природе и животне средине и еколошке етике, заштите и добро- бити животиња;
6. континуирано унапређивање квалитета процеса и исхода образовања и васпитања заснованог на провереним научним сазнањима и образовној пракси;
7. развијање компетенција за сналажење и активно учешће у савременом друштву које се мења;
8. пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој сваког ученика, у складу са његовим узрастом, развој- ним потребама и интересовањима;
9. развијање кључних компетенција за целоживотно учење, развијање међупредметних компетенција за потребе савремене науке и технологије;
10. развој свести о себи, развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања, самоиницијативе и изражавања свог мишљења;
11. оспособљавање за доношење ваљаних одлука о избору даљег образовања и занимања, сопственог развоја и будућег живота;
12. развијање осећања солидарности, разумевања и конструктивне сарадње са другима и неговање другарства и пријатељства;
13. развијање позитивних људских вредности;
14. развијање компетенција за разумевање и поштовање права детета, људских права, грађанских слобода и способности за живот у демократски уређеном и праведном друштву;
15. развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрастне равноправности, развој толеранције и уважавање различитости;
16. развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, пошто- вање и очување националне и светске културне баштине;
17. повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања и васпитања, завршавање образовања и васпитања у предвиђеном року са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања;

18.повећање ефикасности образовања и васпитања и унапређивање образовног нивоа становништва Републике Србије као државе засноване на знању.

ПРОГРАМИ ОРИЈЕНТИСАНИ НА ИСХОДЕ И ПРОЦЕС УЧЕЊА

Структура програма свих наставних предмета је конципирана на исти начин. На почетку се налази циљ наставе и учења предмета за други циклус образовања и васпитања. У табели која следи, у првој колони, дефинисани су предметни исходи за крај осмог разреда, у другој колони дате су области и/или теме, а у трећој се налазе предметни садржаји. Иза табеле налазе се кључни појмови садржаја про- грама и препоруке за остваривања наставе и учења конкретног предмета под насловом Упутство за дидактичко-методичко остварива- ње програма. Програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања и потребама и могућностима ученика осмог разреда. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на саме садржаје који сада имају другачију функцију и значај. Садр- жаји више нису циљ сами по себи, већ су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног наставног предмета. Овако конципирани програми подразумевају да оствареност исхода води ка развијању компетенција, и то како општих и специфичних предметних, тако и кључних, као и међупредметних. Прегледом исхода који су дати у оквиру појединих програма наставе и учења може се видети како се постављају темељи развоја кључних и општих међупредметних компетенција које желимо да наши ученици имају на крају основног образовања. На путу оствари- вања циља и исхода кључна је улога наставника који добија значајан простор за слободу избора и повезивање садржаја; метода, поступа- ка и техника наставе и учења и активности ученика. Оријентација на процес учења и исходе стара се не само о резултатима, већ и начину на који се учи, односно како се гради и повезује знање у смислене целине, како се развија мрежа појмова и повезује знање са практичном применом. Програми наставе и учења намењени су, пре свега, наставницима који непосредно раде са ученицима, али и онима који на посредан начин узимају учешће у образовању и васпитању. Зато треба имати у виду да терминологија, која је коришћена у програмима наставе и учења, није намењена ученицима и треба је приликом дефинисања конкретних наставних јединица, било за непосредан рад са ученици- ма, било за потребе уџбеничких и дидактичких материјала, прилагодити узрасту ученика. Програми наставе и учења су наставницима полазна основа и педагошко полазиште за развијање образовно-васпитне праксе: за планирање годишњих и оперативних планова, непо- средну припрему за рад као и оквир за преиспитивање праксе развијања планова, остваривања и праћења и вредновања наставе и учења кроз сопствена промишљања, разговор са колегама итд. Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно унапред предвидети. Она се одвија кроз ди- намичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато, уместо израза реализовати програм, боље је рећи да се на основу датих програма планира и остварује настава и учење које одговара конкретним потребама одељења.

ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година

Предмет:	Српски језик				
Разред:	осми				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	"Сл. гласник РС" - Просветни гласник", број 11/2019, 2/2020, 6/2020, 5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023 и 4/2024				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ Циљеви учења предмета Српски језик и књижевност јесу да се ученик оспособи да правилно користи српски језик у различитим комуникатив ним ситуацијама, у говору и писању; да кроз читање и тумачење књижевних дела развија читалачке	Књижевност	КЊИЖЕВНОСТ Л Е К Т И Р А ЛИРИКА 1. Ђура Јакшић: „Отаџбина” 2. Јован Јовановић Змај: „Светли гробови” 3. Јован Јовановић Змај: „Ђулићи” (избор) 4. Десанка Максимовић: „Пролетња песма” / „Опомена” 5. Момчило Настасијевић: „Труба” 6. Иван В. Лалић: „Ветар” 7. Марина Цветајева: „Месечев сјај” ЕПСКО-ЛИРСКЕ ВРСТЕ 1. Бранко Радичевић: Ђачки растанак (одломак „Ој Карловци, место моје драго...”) 2. Народна епско-лирска песма: Женидба Милића Барјактара ЕПИКА 1. Вук Стефановић Караџић: О народним певачима 2. Вук Стефановић Караџић: Житије Ајдук Вељка Петровића (одломак) 3. Доситеј Обрадовић: Живот и прикљученија (одломак) 4. Прота Матеја Ненадовић: Мемоари (одломак) 5. Петар Петровић Његош: Горски вијенац (одломак „Бадње вече”) 6. Симо Матавуљ: „Пилипенда”	По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: - чита са разумевањем књижевноуметничке текстове и остале типове текстова, примењујући различите стратегије читања; - тумачи значења, језичке, естетске и структурне особине уметничких текстова, користећи књижевне термине и појмове; - критички промишља о стварности на основу прочитаних дела;	Програм наставе и учења Српског језика и књижевности чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност – 54 часа, Језик – 52 часа и Језичка култура– 38 часова. Укупан фонд часова, на годишњем нивоу, износи 144 часа. Све три	54

компетенције које, уз књижевно знање, обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење, истраживачко посматрање; подстичу имажинацију и уметнички сензибилитет, естетско доживљавање и критичко мишљење, морално просуђивање и асоцијативно повезивање; да се одговарајућим врстама читања оспособљава да усмерено приступа делу и приликом		7. Лаза Лазаревић: „Све ће то народ позлатити” 8. Милош Црњански: Сеобе (одломак) / Роман о Лондону („Пролеће је стигло у Лондон”) 9. Бранимир Ћосић: Покошено поље (одломак из прве књиге „Читава једна младост”) 10. Дино Буцати: „Колумбар” 11. Херман Хесе: „Магија књиге” / Нил Гејмен: „Зашто наша будућност зависи од библиотека, читања и сањарења” / Милорад Павић: Роман као држава (избор одломака из огледа: „Кратка историја читања”, „Последњих сто читалаца”, „Нова генерација електронске књиге”, „Скакутаво читање или повратак фусноте”, „Романи без речи”) ДРАМА 1. Данило Киш: Ноћ и магла 2. Петар Кочић: Јазавац пред судом (одломак) 3. Жан Батист Поклен Молијер: Грађанин племић (одломак) НАУЧНОПОПУЛАРНИ И ИНФОРМАТИВНИ ТЕКСТОВИ 1. Веселин Чајкановић: „О ускршњим обичајима” 2. Милутин Миланковић: Кроз васиону и векове (одломак) 3. Хилда Дајч: Писма – одломак, (обавезна напомена о власнику права: ©Јеврејски историјски музеј) 4. Споменка Крајчевић: Кругом двојке (избор одломака: „Унутрашња пруга”: „Станица пристаниште” - „Почетак и крај”, „Одлазак”; „Станица Калемегдан” - „Гозбе”, „Теорија”; „Станица Браће Барух” - „Извесност”, „Тајна”; „Станица Вуков споменик” - „Простор”, „Булеварска бајка”) 5. Герман Титов: „25 сати у свемиру” Са наведеног списка, обавезан је избор два дела за обраду. ДОМАЋА ЛЕКТИРА 1. Народне епске песме новијих времена (тематски круг о ослобођењу Србије: „Почетак буне против дахија”; „Бој на Мишару”, „Бој на Чокешини”...) 2. Љубавне народне лирске песме („Српска дјевојка”, „Љубавни растањак”...); обичајне народне лирске песме (избор) 3. Избор из савремене српске поезије (нпр. Васко Попа: „Очију твојих да није”, Бранко Миљковић: „Критика метафоре”,	- истакне универзалне вредности књижевног дела и повеже их са сопственим искуством и околностима у којима живи; - повеже писце и дела из обавезног дела програма од 5. до 8. разреда; - издвоји основне одлике књижевног рода и врсте у конкретном тексту, као и језичко-стилске карактеристике текста у склопу интерпретације; - уочи слојевитост књижевног дела и међужанровско прожимање; - повеже књижевна дела са историјским или другим одговарајућим контекстом; - одреди временски оквир у којем је писац стварао; - разликује аутора књижевноуметничк	области програма наставе и учења се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима. Програм наставе и учења Српског језика и књижевности заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области овог предмета. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Праћење и вредновање	

тумачења открива различите слојеве и значења; да стиче основна знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури, као и о медијској писмености; да стиче и развија најшира хуманистичка знања и да научи како функционално да повезује садржаје предметних области.		Војислав Карановић: „О читању поезије”, Момчило Мошо Одаловић: „Ршуме, јеси ли знао Црњанског”, Ана Ристовић: „Гледајући у дрвеће”...) 4. Иво Андрић: Деца („Деца”, „Књига” и „Панорама”) 5. Бранислав Нушић: Сумњиво лице 6. Клод Кампањ: Збогом мојих петнаест година 7. Давид Албахари, Мамац ДОПУНСКИ ИЗБОР ЛЕКТИРЕ (бирати 3-6 дела) 1. Милош Црњански: „Ја, ти и сви савремени парови” 2. Оскар Давичо: „Србија” / „Детињство” (избор) 3. Бранко Ћопић: Мала моја из Босанске Крупе 4. Станислав Винавер: Ратни другови („Аритон”) 5. Народна приповетка: Усуд 6. Вук Стефановић Караџић: Српски рјечник (избор, нпр. „Отмица”...); 7. Растко Петровић: Африка (одломци) 8. Радослав Братић: Мајсторова рука (одломак) 9. Милорад Павић: Хазарски речник, одреднице о Ћирилу и Методију (одломци) 10. Душан Ковачевић: Ко то тамо пева 11. Гроздана Олујић: Гласам за љубав 12. Џон Селиндер: Ловац у жити 13. Ричард Бах: Галеп Џонатан Ливингстон 14. Кајо Ритер: Дечко који није био из Ливерпула 15. Џон Бојн: Дечак у пругастој пицами 16. Сју Таузенд: Дневник Адријана Мола. КЊИЖЕВНИ ТЕРМИНИ И ПОЈМОВИ Стилска средства: анафора и епифора, апострофа. Лирске врсте: народне љубавне песме, обичајне песме (сватовске, тужбалице и здравице); љубавна песма (ауторска). Епско-лирске врсте: поема, балада. Драмски спев. Мемоари. Биографија. ЈЕЗИК Граматика	ог текста од наратора, драмског лица или лирског субјекта; - препозна националне вредности и негује културноисторијску баштину, поштујући особености сопственог народа и других народа; - учествује у избору књижевних дела и начина њихове обраде и представљања; - објасни настанак и развој српског књижевног језика; - разуме значај књижевног језика за културу и историју српског народа; - сврста српски језик у одговарајућу језичку групу у Европи; - именује дијалекте српског језика; - разуме постојеће језичке прилике у Србији; - издвоји делове творенице и препозна основне	резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа знања, у односу на који ће се одмеравати даљи напредак и формирати оцена. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. Формативно вредновање је саставни део савременог приступа настави и подразумева процену знања, вештина, ставова	

	Језик Словена у прапостојбини; сеобе Словена и стварање словенских језика. Мисија Ћирила и Методија. Почетак писмености код Срба. Старословенски језик и писма (глагољица и ћирилица). Развој српског књижевног језика: српкословенски, рускословенски, славеносрпски језик. Вук Караџић - реформа језика, писма и правописа. Књижевни језик код Срба од Вука до данас (основни подаци). Основне језичке групе у Европи и место српског језика у породици словенских језика. Дијалекти српског језика: екавски (призренско-тимочки, косовско-ресавски, шумадијско-војвођански) и ијекавски (зетско-рашки и источнохерцеговачки). Народни језик (језик као скуп дијалеката) и књижевни (нормирани) језик. Службена употреба језика и писма према Уставу. Језици националних мањина (основни подаци). Језик - основне особине говорног и писаног језика. Грађење речи: - основни модели: извођење, слагање, префиксација; - просте речи и творенице (изведенице, сложенице, префиксалне творенице); - састав твореница: корен, творбена основа, префикс, суфикс. Систематизација претходно обрађених садржаја из фонетике, морфологије и синтаксе. Фонетика: подела гласова и гласовне промене. Морфологија: врсте и подврсте речи и њихове категорије. Синтакса: реченични чланови (састав и функција); независне и зависне реченице; слагање реченичних чланова. Правопис Писање имена из страних језика са акцентом на њихову промену. Спојено и одвојено писање речи (сложенице, полусложенице, синтагме). Генитивни знак. Црта и цртица; други интерпункцијски и правописни знаци. Ортоепија	моделе њиховог грађења; - користи садржаје из граматике обрађене у претходним разредима и повеже их са новим градивом; - доследно примени правописну норму; - примени основна правила о распореду акцената; - уочи разлику између научног, административног и разговорног функционалног стила; - пише и говори поштујући карактеристике различитих функционалних стилова; - уочи разлику између речи и лексеме; - препозна метафору и метонимију као лексичке механизме и разуме значење вишезначних речи карактеристичних за свакодневну	и понашања, као и развијања одговарајуће компетенције током наставе и учења. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, при чему се најчешће примењују следеће технике: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног	

	Краткоузлазни и краткосилазни акценат; правила о распореду акцената и неакцентованих дужина (основни појмови). ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА Књижевни и остали типови текстова у функцији унапређивања језичке културе. Текстови писани различитим функционалним стилима: публицистички стил (репортажа, интервју); административни стил (молба, жалба, уплатница, обрасци, радна биографија; бирократски језик); научни стил (примери из текстова у уџбеницима других наставних предмета; употреба термина). Лексикологија: - једнозначност и вишезначност речи; - лексичка метафора и лексичка метонимија као механизми остваривања вишезначности; - синонимија, антонимија и хомонимија; - застареле речи; нове речи - неологизми; - речник, лексикон, енциклопедија. Пропагандни текстови (рекламе и слично). Расправа и есеј на задату тему. Приказ (књиге, филма, позоришне представе и сл.). Говорне вежбе: интерпретативно-уметничке (изражајно читање, рецитовање); анализа снимљеног разговора; интервју; расправа (дискусија); презентовање чињеница и коментара. Правописне вежбе: диктат, уочавање и објашњавање правописних грешака у тексту; писање имена из страних језика; писање позајмљеница (информатички термини, мејл и сл.); писање сложеница, полусложеница и синтагми; писање црте и цртице; запета у независносложеним реченицама. Језичке вежбе: уочавање и исправљање грешака у неправилно маркираном тексту; попуњавање текста са празнинама; тражење грешака у тексту и исправљање. Лексичко-семантичке вежбе: допуњавање реченица хомонимима (хомоними и акценти); проналажење одговарајућег синонима; антонимски ланац; одређивање значења метафоре и метонимије у тексту; тумачење застарелих речи и неологизама; дефинисање	комуникацију; - разуме значење застарелих речи и неологизама; - користи речник, енциклопедију и лексикон; - уочи манипулацију у пропагандним текстовима; - напише приказ, расправу и краћи есеј; - разликује делове текста и књиге - укључујући индекс, појмовник, библиографију - и уме да их користи; - повезује информације и идеје изнесене у тексту, уочава јасно исказане односе и изводи закључак заснован на тексту.	циклуса треба да буду исказани и бројчаном оценом. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања, праћења и вредновања. Важно је да наставник, поред постигнућа ученика, континуирано прати и вреднује властити рад. Све што се покаже добрим и ефикасним, наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а оно што буде процењено као недовољно делотворно, требало би унапредити.	52 38

		лексема. Писмене вежбе и домаћи задаци и њихова анализа на часу. Четири школска писмена задатка - по два у сваком полугодишту.			

Програм наставе и учења Српског језика и књижевности чине три предметне области: Књижевност, Језик и Језичка култура. Препоручена дистрибуција часова по предметним областима је следећа: Књижевност – 52 часа, Језик – 50 часова и Језичка култура – 34 часа. Укупан фонд часова, на годишњем нивоу, износи 136 часова. Све три области програма наставе и учења се прожимају и ниједна се не може изучавати изоловано и без садејства са другим областима. Предвиђени часови у оквиру области Језичка култура у одређеном обиму изједначени су са часовима утврђивања садржаја из подобласти Књижевност, што доприноси преливању и функцио- оналном повезивању наставног градива. Програм наставе и учења Српског језика и књижевности заснован је на исходима, односно на процесу учења и ученичким постигнућима. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности које ученик гради, проширује и продубљује кроз све три предметне области овог предмета. На крају осмог разреда исходи досегнути у разредима од петог до осмог здружују се у стандарде, дефинисане у различитим областима предмета, на три нивоа ученичких постигнућа.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника јесте да начине реализације подучавања и учења прилагоди потребама сваког одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи, тј. глобални план рада, из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију на нивоу конкретних наставних јединица. Током планирања треба, такође, имати у виду да се неки исходи остварују брже и лакше, али је за већину исхода (посебно за предметну област Књижевност) потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим текстовима. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред тога што ученике треба да оспособи за коришћење уџбеника, као једног од извора знања, наставник ваља да их упутује у начине и облике употребе других извора сазнавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА КЊИЖЕВНОСТ

Окосницу програма књижевности чине текстови из лектире. Лектира је разврстана по књижевним родовима – лирика, епика, драма, лирско-епска дела и обogaћена избором нефикционалних, научнопопуларних и информативних текстова. Обавезни део лектире састоји се, углавном, од дела која припадају канонском корпусу дела националне и светске књижевности и обogaћен је актуелним делима. Избор дела је у највећој мери заснован на принципу прилагођености узрасту. Уз текстове које је потребно обрадити на часу дат је и списак домаће лектире. Циљ домаће лектире је формирање, развијање или неговање читалачких навика код ученика. Обимнија дела ученици могу читати у слободно време, чиме се подстиче развијање континуиране навике читања. Уз обавезни списак дела за обраду додат је допунски избор текстова. Изборни део допушта наставнику већу креативност у до- стицању исхода. Препоручени исходи нису диференцирани према нивоима ученичких постигнућа. Они представљају обавезне делове описа стандарда и могу се уситњавати или ширити, у зависности од ученичких индивидуалних могућности и других наставних потреба. Избор дела треба да буде усклађен са могућностима, потребама и интересовањима конкретног ђачког колектива. Разлике у укупној уметничкој и информативној вредности појединих текстова утичу на одговарајућа методичка решења (прилагођавање читања врсти текста, опсег тумачења текста у зависности од сложености његове структуре, повезивање и груписање са одговарајућим садржајима из других предметних подручја – граматике, правописа и језичке културе и сл.). Текстови из допунског дела програма треба да послуже наставнику и при обради наставних јединица из граматике, као и за обраду и утврђивање садржаја из језичке културе. Дела која неће

обрађивати наставник треба да препоручи ученицима за читање у слободно време. Исти текст може се повезивати са другима на различите начине, према различитим мотивима или тону приповедања, у склопу пројектне наставе, која се базира на исходима, а не на садржајима учења. Предложени обавезни, књижевни, научнопопуларни и информативни текстови и садржај обавезне домаће лектире, као и примери из допунског избора, приликом осмишљавања годишњег плана рада, а потом и при обликовању оријентационих, месечних планова рада, могу се тематски повезивати. Поред тога, неопходно је успоставити и уравнотежену дистрибуцију наставних јединица везаних за све области предмета, функционално повезати садржаје из језика и књижевности (где год је то могуће) и оставити довољно часова за утврђивање и систематизацију градива. Са списка допунског избора наставник бира она дела која ће, уз обавезни део лектире, чинити тематско-мотивске целине. Наставник може груписати и повезивати по сродности дела из обавезног и допунског програма на много начина. Могући примери функционалног повезивања наставних јединица могу бити следећи (никако и једини). Први српски устанак: народне епске песме новијих времена, Вук Караџић: Ајдук Вељко Петровић, Прота Матија Ненадовић: Мемоари. Доживљај рата: трагичка слика ратних разарања – лични, национални, историјски поглед и промишљање, Лаза Лазаревић: „Све ће то народ позлатити“, Милош Црњански: Сеобе, Бранимир Ћосић: Покошено поље, Хилда Дајч: Писма, Клод Кампањ: Збогом мојих петнаест година, Давид Албахари: Мамац. О Првом светском рату: Бранимир Ћосић: Покошено поље (одломак), Станислав Винавер: Ратни другови („Аритон”); о Другом светском рату: Данило Киш: Ноћ и магла, Хилда Дајч: Писма, Клод Кампањ: Збогом мојих петнаест година; Давид Албахари: Мамац, Душан Ковачевић: Ко то тамо пева, Џон Бојн: Дечак у пругастој пицци Родољубива тематика: Бранко Радичевић: Ћачки растак (одломак „Ој Карловци, место моје драго...”), Ђура Јакшић: „Отаџбина“, Ј. Јовановић Змај: „Светли гробови“, Петар Кочић: Јазавац пред судом, Момчило Настасијевић: „Труба“, Станислав Винавер: Ратни другови („Аритон”), Оскар Давичо: Србија, Момчило Мошо Одаловић: „Ршуме, јеси ли знао Црњанског”. Социјална тематика: Симо Матавуљ: „Пилипенда”, Лаза Лазаревић: „Све ће то народ позлатити“, Петар Кочић: Јазавац пред судом, Оскар Давичо: Србија, Милош Црњански: Роман о Лондону, Момчило Мошо Одаловић: „Ршуме, јеси ли знао Црњанског”, Гроздана Олујић: Гласам за љубав (различити социјални слојеви у социјализму). Мотив изгнанства, напуштања завичаја: Милош Црњански: Сеобе, Роман о Лондону, Момчило Мошо Одаловић: „Ршуме, јеси ли знао Црњанског”, Давид Албахари: Мамац. Упознавање са знаменитим личностима српске историје кроз биографска, аутобиографска дела или биографски слој у тексту: Вук Стефановић Караџић: О народним певачима, Вук Стефановић Караџић: Житије Ајдука Вељка Петровића (одломак), Доситеј Обрадовић: Живот и прикљученија (одломак), Милорад Павић: Хазарски речник, одреднице о Ћирилу и Методију (одломци). Приближавање специфичности српских обичаја и традиције: обичајне народне лирске песме; Веселин Чајкановић: „О ускршњим обичајима”, Вук Стефановић Караџић: Српски рјечник (избор), П. П. Његош: Горски вијенац (одломак „Бадње вече”). Проблеми одрастања, специфичности прелазног доба из детињства у адолесценцију: Иво Андрић: Деца, Клод Кампањ: Збогом мојих 15 година, Гроздана Олујић: Гласам за љубав, Џон Селингер: Ловац у жити, Сју Таузенд: Дневник Адријана Мола, Оскар Давичо: Детињство (избор); Кајо Ритер: Дечко који није био из Ливерпула. Породични односи – топлина, сета и трагично проживљавање: Лаза Лазаревић: „Све ће то народ позлатити“, Иво Андрић: „Панорама”, Ана Ристовић: „Гледајући у дрвеће”, Иван В. Лалић: „Ветар”, Давид Албахари: Мамац, Данило Киш: Ноћ и магла, Милош Црњански: Роман о Лондону, Џон Селингер: Ловац у жити, Гроздана Олујић: Гласам за љубав, Кајо Ритер: Дечко који није био из Ливерпула. Љубавна тематика: љубавне народне лирске песме; Ј. Јовановић Змај: Ђулићи, Десанка Максимовић: „Пролетња песма” или „Опомена”, Марина Цветајева: „Месечев сјај”, Васко Попа: „Очи-ју твојих да није”, Милош Црњански: „Ја, ти и сви савремени парови”, Бранко Ћопић: „Мала моја из Босанске Крупе”. Мисаона тематика, трагање за смислом постојања; о пролазности или вечности: Јован Јовановић Змај: „Светли гробови”, Петар Петровић Његош: Горски вијенац (одломак „Бадње вече”), Иван В. Лалић: „Ветар”, Ричард Бах: Галеб Џонатан Ливингстон. Промишљање идеје и поступка уметничког и књижевног стваралаштва; улога и важност књижевности: Херман Хесе: „Магија књиге” / Нил Гејмен: „Зашто наша будућност зависи од библиотека, читања и сањарења” / Милорад Павић (есеј из књиге Роман као држава), Војислав Карановић: „О читању поезије”, Бранко Миљковић: „Критика метафоре”, Радослав Братић: Мајсторова рука (одломак). Преиспитивање

судбинског одређења људског живота и повезивање са архетипским слојем нашег постојања: народна епско-лирска песма: Женидба Милића Барјактара, народна припо- ветка: „Усуд”, Иван В. Лалић: „Ветар”, Дино Буцати: „Колумбар”. Елементи комике и хумора кроз које провејавају сатирични тонови и тужна или трагична слика живота: Петар Кочић: Јазавац пред судом, Молијер: Грађанин племић (одломак), Бранислав Нушић: Сумњиво лице, Душан Ковачевић: Ко то тамо пева, Бранко Радичевић: Ђачки растанак (одломак „Ој Карловци, место моје драго...”). Различити облици путописног наратива кроз које је могуће упознати ученике са културолошким, историјским, научно-био- графским специфичностима које произилазе из ове прозе: Ми- лутин Миланковић: Кроз васиону и векове (одломак), Споменка Крајчевић: Кругом двојке (одломци), Герман Титов: „25 сати у све- миру”, Растко Петровић: Африка (одломци). Текстови: Доситеј Обрадовић: Живот и прикљученија (од- ломак), Милорад Павић: Хазарски речник, одреднице о Ћирилу и Методију (одломци) могу се користити и у настави језика, у лекцијама које су везане за историју српског језика. Током обраде књижевних дела, као и у оквиру говорних и писмених вежби, настојаће се да ученици буду у стању да начи- не различите врсте карактеризације ликова: откривају што више особина, осећања и душевних стања књижевних ликова (према особинама: физичким, говорним, психолошким, друштвеним и етичким), да изражавају своје ставове о њиховим поступцима и да покушају да их сагледају из различитих перспектива. Обрада књижевног дела пожељно је да буде проткана реша- вањем проблемских питања која су подстакнута текстом и умет- ничким доживљавањем. Многи текстови, а поготову одломци из дела, у наставном поступку захтевају умесну локализацију, често и вишеструку. Ситуирање текста у временске, просторне и друштво- но-историјске оквире, као и обавештења о битним садржајима који претходе одломку – све су то услови без којих се у бројним случа- јевима текст не може интензивно доживети и правилно схватити. При обради текста примењиваће се у већој мери јединство аналитичких и синтетичких поступака и гледишта. У складу са ис- ходима, ученике треба навикавати да своје утиске, ставове и судо- ве о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако их оспособљавати за самосталан исказ, истраживач- ку делатност и заузимање критичких ставова, с посебном пажњом на заузимање различитих позиција у односу на текст и уважавање индивидуалног разумевања смисла књижевног текста. Ученике у овом узрасту треба подстицати да актуелизују свет књижевног дела, односно да га доведу у везу са сопственим искуством, разми- шљањима и светом у којем живе. У наставној интерпретацији књижевноуметничког дела об- једињавајући и синтетички чиниоци могу бити: уметнички дожи- вљаји, текстовне целине, битни структурни елементи (тема, мо- тиви, песничке слике, фабула, односно сиже, књижевни ликови, смисао и значење текста, мотивациони поступци, композиција), форме приповедања (облици излагања), језичко-стилски поступци и литерарни (књижевноуметнички) проблеми. Књижевнотеоријске појмове ученици ће упознавати уз обра- ду одговарајућих текстова и помоћу осврта на претходно читалач- ко искуство. У програму нису наведени сви појмови и врсте књижевних дела предвиђени за усвајање у претходним разредима, али се очекује ће се наставник наклонити на стечено знање ученика, обновити га и продубити на примерима, сходно старијем узрасту. Обнављање и повезивање књижевних термина и појмова обрађи- ваних у претходним разредима са новим делима која се обрађују у овом разреду је обавезно. У осмом разреду потребно је извршити целовите система- тизације градива у оквиру класификовања књижевних родова и врста усмене и ауторске књижевности. Посебну пажњу ваља по- клонити лирско-епским врстама, балади и поеми, (које се у овом разреду први пут именују), као и књижевнонаучним врстама: ауто- биографији, биографији, дневнику, мемоарима и путопису. Систематизација савладаних књижевних термина захтева обраду и обнављање једног истог књижевног појма на више на- чина: после препознавања и уочавање његове функције у тексту; сагледавање истог појма/термина у различитим контекстима, што доприноси поузданом усвајању и дуготрајном памћењу наученог, а послужиће и као одлична подлога за даљи рад у средњој школи. Посебна пажња приликом систематизовања наставног гради- ва из старијих разреда основне школе поклања се интеграционим чиниоцима наставне интерпретације, а то су: тематско-мотивски слој дела, идејни слој текста, структура (композиција) дела, ка- рактеризација ликова, облици казивања (форме приповедања) и језичко-стилски слој дела. Кад је реч о лирици, систематизују се и знања о версификацији. Језичкостилским изражајним средствима прилази се с доживљајног становишта; полази се од изазваних уметничких утисака и естетичке сугестије, па се потом истражује језичко-стилска условљеност и њене посебности. Уз помоћ Дневника читања, вођеног у старијим разреди- ма основне школе, ученици се

подсећају књижевних дела, која су прочитали од петог до осмог разреда, и њихових аутора. Из основне школе пожељно је да понесу стечена знања о знаменитим писцима и њиховим делима (предвиђеним програмима наставе и учења), као и основне информације из живота писаца и податке везане за различите типове локализовања књижевноуметничких текстова. Поред корелације међу текстовима, неопходно је да наставник успостави вертикалну корелацију. Наставник се претходно обавезно упознаје са садржајима Српског језика и књижевности из претходних разреда ради успостављања принципа поступности и систематичности. Наставник, такође, треба да познаје садржаје других предмета који се обрађују у петом, шестом, седмом и осмом разреду основне школе, који корелирају с предметом Српски језик и књижевност. Тако, хоризонталну корелацију наставник успоставља, пре свега, са наставом историје, ликовне културе, музичке културе, верске наставе и грађанског васпитања. Исходи везани за наставну област Књижевност засновани су на читању. Кроз читање и тумачење књижевних дела ученик развија читалачке компетенције које подразумевају не само истраживачко посматрање и стицање знања о књижевности, већ подстичу и развијају емоционално и фантазијско уживљавање, имагинацију, естетско доживљавање, богате асоцијативне моћи, уметнички сензибилитет, критичко мишљење и изграђују морално просуђивање. Разни облици читања су основни предуслов да ученици у настави стичу сазнања и да се успешно уводе у свет књижевног дела. Осим доживљајног читања ученике све више треба усмеравати на истраживачко читање (читање према истраживачким задацима, читање из различитих перспектива и сл.) и оспособљавају да истраже свој доживљај уметничког дела, увиде елементе од којих је дело сачињено и разумеју њихову улогу у изградњи света дела. Повећан број допунског избора лектире указује на могућност обраде појединих предложених садржаја (књижевних дела) на часовима додатне наставе. Часови додатне наставе пружају могућност наставнику да уз помоћ програма, али и самостално, формира садржаје који ће се на тим часовима обрађивати, у зависности од индивидуалних интересовања својих ученика. Препоручује се заснивање проблемског, корелативног и истраживачког приступа садржајима из књижевности, организовање пројектне наставе и рад са талентованим ученицима на припреми за такмичење из књижевности. Препоручује се да ученици у настави користе електронски додатак уз уџбеник, уколико за то постоји могућност у школи. Како су Стандарди ученичких постигнућа, дефинисани за крај другог циклуса обавезног образовања, диференцирани по нивоима (основни, средњи и напредни), на крају осмог разреда важно је самерити успех појединаца, али и одељења у целини, споредно нивоа ученичких постигнућа. ЈЕЗИК У настави језика ученици се оспособљавају за правилну усмену и писану комуникацију стандардним српским језиком. Отуда захтеви у овом програму нису усмерени само на усвајање језичких правила и граматичке норме, већ и на разумевање њихове функције и правилну примену у усменом и писменом изражавању. Када се у садржајима програма наводе наставне јединице које су ученици већ обрађивали у претходним разредима, подразумева се да се степен усвојености и способност примене раније обрађеног градива проверава, а понављање и увежбавање на новим примерима претходи обради нових садржаја, чиме се обезбеђује континуитет рада и систематичност у повезивању новог градива са постојећим знањима. Граматика Основни програмски захтев у настави граматике јесте да се ученицима језик представи и тумачи као систем. Ниједна језичка појава не би требало да се изучава изоловано, ван контекста у којем се остварује њена функција (у свакој погодној прилици могу се знања из граматике ставити у функцију тумачења текста, како уметничког тако и научнопопуларног). Један од изразито функционалних поступака у настави граматике јесу вежбања заснована на коришћењу примера из непосредне говорне праксе, што наставу граматике приближава животним потребама у којима се примењује језик појављује као свестрано мотивисана људска активност. На овај начин код ученика се и развија свест о важности културе говора, која је неопходна за свакодневни живот као део опште културе, а не само као део наставног програма. Настава граматике у осмом разреду започиње градивом из историје језика. Ученике треба упознати са тим ко су били Словени, где је, према научним сазнањима, била њихова постојбина. Такође, потребно је дати неколико основних информација о њиховом заједничком прајезику, из кога су се издвојиле три групе словенских језика. Део који се односи на сеобе Словена, стварање словенских језика, и улогу Ћирила и Методија треба повезати са наставом историје (подсетити ученике на градиво из 6. разреда, пре свега на лекције „Мисија Ћирила и Методија” и „Рана писменост и култура јужних Словена”). Почетак писмености код Срба треба везати за старословенски језик и два писма, глаголицу и ћирилицу (с тим у вези треба поменути спис „О писменима” Црнорица

Храбра). Даљи развој српског књижевног језика треба објаснити етапно, преко српскословенског, рускословенског и славеносрпског, све до појаве народног језика. У оквиру теме Књижевни језик код Срба од Вука до данас, ученици треба да стекну основна знања о почецима стандардизације српског књижевног језика и правописа у првој половини XIX века. Треба поменути најпре реформу ћирилице Саве Мркаља, а потом Вукову реформу језика, писма и правописа. Ово градиво треба функционално повезати са наставом књижевности (дела Вука Караџића, Бранка Радичевића и Петра Петровића Његоша и 1847. година). Потом ученике треба упутити на развој српског књижевног језика у другој половини XIX века и у XX веку, само у основним цртама. Ученике треба упознати са основним језичким групама у Европи и то функционално повезати са наставом страних језика (нпр. указати на то да француски припада романској групи, руски словенској, а енглески и немачки германској групи језика). Важно је дати као примере поједине речи на основу којих ће ученици уочити језичке сличности, односно разлике. Потом словенске језике поделити на три групе и навести који језици припадају којој групи. На тај начин нагласити место српског језика у породици словенских језика. О дијалектима српског језика ученици треба да стекну основна знања: како су распоређени, како се називају (екавски – призренско-тимочки, косовско-ресавски, шумадијско-војвођански и ијекавски – зетско-рашки и источнохерцеговачки) и по којим се типичним особинама разликују. Нарочито је важно нагласити да су и екавски и ијекавски књижевни изговори српског језика (указати на ијекавски изговор писаца као што су, нпр. Његош, Ћопић, Караџић). Такође је важно нагласити да постоји народни језик (као скуп дијалеката) и књижевни језик, који има своју одређену норму и мора се учити и неговати. Ученицима треба објаснити шта је службена употреба језика и писма према Уставу Србије: српски језик као службени језик и ћирилица као службено писмо, док се латиница јавља као алтернативно писмо. Такође, треба нагласити да у Србији живе и припадници других народа, којима су поред српског језика и писма у службеној употреби и њихови језици и писма (Мађари, Албанци, Словаци, Румуни, Бугари, Македонци, Бошњаци, Роми и др.). У оквиру теме Језик – основне особине говорног и писаног језика потребно је у основним цртама указати на сличности и разлике говорног и писаног језика: говорни језик има неке вредности које тешко могу да се пренесу писаним путем (нпр. акценат, интонација, интензитет, гест, мимика и сл.), док писани језик има неке карактеристике које нема усмени (врста слова: велика и мала слова и сл.). Усмени и писани језик разликују се и по брзини преношења поруке (три пута брже говоримо него што пишемо). Област грађење речи треба повезати са знањима из морфологије. Треба јасно направити разлику између морфологије и творбе речи, пошто се у морфологији јављају само различити облици једне исте речи (додавање граматичких морфема на граматичку основу), док се у творби речи додавањем творбених морфема добија нова реч. Треба указати на три основна модела грађења речи – извођење, слагање и префиксацију. Примери треба да буду добро одабрани и неспорно да представљају дати тип творбе. Према творбеном критеријуму све речи треба поделити на просте и творенице (изведенице, сложенице, префиксалне творенице). У оквиру твореница ученици треба да уоче корен, творбену основу, префикс, суфикс, спојни вокал. На тај начин груписати и породице речи. Творбу речи треба повезати и са знањима из фонетике и указати на гласовне промене које се бележе на споју префикса/суфикса и творбене основе. Са ученицима треба радити систематизацију градива које је научено у претходним разредима. Неопходно је да се по граматичким нивоима обнове и повежу знања, и то логички и критеријално, тако што ће усвајати правила и начине функционисања граматичког система. На конкретним примерима реченица најбоље је обновити знања из морфологије (врсте речи, граматичке категорије) и синтаксе (реченични чланови, типови реченица и сл.). Када се у садржајима програма наводе наставне јединице које су ученици већ обрађивали у претходним разредима, подразумева се да се степен усвојености и способност примене раније обрађеног градива проверава, а понављање и увежбавање на новим примерима претходи обради нових садржаја, чиме се обезбеђује континуитет рада и систематичност у повезивању новог градива са постојећим знањима. Правопис Садржаје из правописа неопходно је повезивати са одговарајућим примерима и на часовима граматике и на часовима књижевности. Треба на једноставан начин указати на адаптацију (прилагођавање) имена из страних језика и њихову промену. Питање спојеног и одвојеног писања обрадити на једноставним, уобичајеним примерима и предочити могућност тројаког писања (сложенице, полусложенице, синтагме). Употребу генитивног знака треба повезати са дужином, која се у говору чује, а у писању бележи овим знаком. Такође, треба објаснити разлику у бележењу црте и цртице,

указујући на правила употребе једног, односно другог знака. Ортоепија Ортоепске вежбе не треба реализовати као посебне наставне јединице, већ уз одговарајуће теме из граматике, али и на темама из књижевности. На овом нивоу ученици треба да уоче разлику између кратко- силазног и краткоузлазног акцента. Такође, потребно је система- тизовати знања о распореду акцената и неакцентованих дужина на једноставним примерима. Уколико за то постоје могућности, наставник би требало да пушта снимке правилног изговора и указује на разлике у изговору. Ученике треба навикавати да препознају, репродукују и усвоје правилно акцентован говор, а у местима где се одступа од акцент- ске норме, да разликују стандардни акценат од свога акцента, тј. од дијалекатске акцентуације.

ЛЕЗИЧКА КУЛТУРА (УСМЕНО И ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ)

Област Језичка култура програмски је конституисана као посебно подручје, али је неопходно да се повезује са другим двема областима: са књижевношћу и са језиком. Језичка култура обухвата усмено и писмено изражавање и једнаку пажњу би требало посветити и једном и другом начину изражавања. Крајњи циљ наставе језичке културе односи се на то да ученици буду оспособљени за успостављање квалитетне и сврсисходне комуникације. У осмом разреду наставља се са разматрањем специфичности функционалних стилова. Са ученицима треба поновити функционалне стилове који су обрађени у седмом разреду: књижевноуметнички и новинарски, а потом их упознати са одликама административног, научног и разговорног стила. Карактеристике административног стила – стандардизација и унификација – требало би да буду предочене, између осталог, кроз подстицање ученика да напишу нпр. молбу, жалбу, радну биографију или да попуне одређене обрасце. Такође, уз административни стил би требало издвојити негативне карактеристике бирократског језика и показати их на примерима. Објективно сагледавање стварности и заснованост на појмовном мишљењу научног стила требало би ученицима представити кроз корелацију са другим наставним предметима, а посебно би им требало указати на употребу и значење термина, односно на терминолошку лексику. Чињеница да одређена језичка конструкција не мора увек представљати огрешице о језичку и стилску норму, уколико се не намеће као једини начин изражавања, можда би се ученицима најбоље могла објаснити уз разговорни стил и његове одлике. Циљ обраде свих пет функционалних стилова не би требало да буде репродукција и утискивање функционалности стилистичких знања у свест ученика, већ стицање активног знања које се може применити у свакодневnoj комуникацији. Ученици би требало да буду оспособљени да објасне сличности и разлике између функционалних стилова, да препознају и образложе њихове елементе у адекватно одабраним текстовима, развијајући разумевање њихових особености и идући ка закључивању о њиховој природи. Притом, значајно је да ученици активно учествују у откривању и увиђању карактеристика функционалних стилова српског језика. Један од најважнијих програмских захтева језичке културе јесте богаћење речника ученика. Стога је изузетно значајно на систематичан начин приступити обради тема које се односе на лексички систем српског језика. Није нужно да се сваки лексички однос до детаља објасни ученицима, али је важно увек имати на уму сложеност и вишедимензионалност одређене лексичке појаве о којој се говори, како би се проблем или део проблема представио ученицима у складу са њиховим узрастом и могућностима. Теме из лексикологије на овом узрасту требало би да обухвате, најпре, указивање на разлику између речи и лексеми. Један од приступа овој тематици могао би бити да се реч анализира као јединица морфологије, творбе, синтаксе и лексикологије. Разматрајући метафору и метонимију као лексичке механизме, требало би, између осталог, указати на дистинкцију између поетске метафоре/метонимије и лексичке (језичке) метафоре/метонимије и истаћи њихов значај за остваривање вишезначности (полисемије). Обрада овог градива требало би да се заснива на бројним примерима који би помогли ученицима да боље разумеју и да употребљавају метафору и метонимију у спонтаној комуникацији, што би допринело обогаћивању њихове језичке продукције и унапређивању њихове комуникативне компетенције. Примере би требало преузети из књижевноуметничких дела која се обрађују током наставе књижевности, али и из других функционалних стилова (нпр. научног, разговорног, публицистичког стила). Садржински односи међу лексемама (синонимија, антонимија и хомонимија) требало би да буду изучавани не само на најтипичнијим случајевима, који се заснивају на значењу лексеми независно од контекста, већ је неопходно узети у обзир семантичку позицију лексеми у стварној језичкој употреби. Лексеми би требало приступити као вишезначној, а не моносемантичкој јединици и

требало би скретати пажњу ученицима како на примарно значење лексеме, тако и на њена секундарна значења. Требало би указати на поделу на праве и неправе синониме, односно антониме са становишта полисемантичке структуре лексеме и подстаћи ученике да дискутују о стилском ефекту употребе синонима, антонима и хомонима. Наставну јединицу која се односи на застареле речи и нео-логизме пожељно би било функционално повезати са наставом језика и књижевности. Такође, ученицима би требало предочити да се речи нашег језика остварују у врло различитим приликама, односно да се лексика везује за одређене сфере употребе и одређене функционалне стилове. Имајући у виду да је веома значајно не само знати одговор на различита питања, већ и знати где се одговор може пронаћи, важно је указати ученицима, пре свега, на речнике и правопис српског језика, као и на лексиконе и енциклопедије. Требало би подстицати ученике, на пример, да сами пронађу у речнику одговор о значењу одређене речи и њеној употреби и да о томе обавесте своје другове на часу. Када год је могуће, требало би завршити или започети час језичке културе подацима из одговарајућих језичких приручника, енциклопедија и сл. У оквиру наставне јединице о пропагандним текстовима (рекламама и слично) потребно је истаћи да се са овом врстом текстова ученици најчешће срећу у свакодневном животу. Посебно је важно нагласити да ови текстови, између осталог, имају манипулативну природу и своје законитости, као и да је њихова сврха попуштање, тј. пристанак примаоца поруке на нешто. Такође би требало оспособити ученике да препознају њихов пропагандни карактер. Пожељно је да ова врста текстова буде повезана са одговарајућим темама из функционалне стилистике. О расправи и есеју ученицима треба нагласити да су то текстови који се разликују од приповедања и описивања по томе што се заснивају на изношењу мишљења, ставова, чињеница и тврдњи. Требало би им објаснити да је расправа увек посвећена одређеном питању, да на њеном почетку стоји извесна сумња или дилема између два мишљења, док је на крају њихово разрешење, као и да аутор расправе тежи да снагом доказа и аргумената дође до истине и да потенцијалног саговорника (читаоца) убеди у исправност свог мишљења. Такође, потребно је истаћи да есеј представља текст у коме се излажу лични утисци и погледи на одређено питање из уметности, науке или живота. Ученицима би требало предочити сврху писања расправе и есеја и уз чешћа вежбања помоћи им да постепено и систематично усвоје правилности ова два облика изражавања, да унапређују критичко мишљење и да изграде и језички прецизно обликују своје ставове о појединим темама. Погодно би било подстицати ученике да пре писања расправе или есеја направе подсетник у коме би ученик требало да одговори на кључна питања. Поред тога, ову наставну јединицу би требало повезати са наставом књижевности, као и са другим предметима, имајући у виду теме за писање расправе или есеја. Приступ подстицању ученика да напишу приказ (књиге, филма, позоришне представе и сл.) требало би да буде функционалан. Притом, требало би им појаснити да је нужно у приказу изостави препричавање, да је потребно изнети основне елементе дела, као и да је неопходно дати критички суд о делу. Да би говорна вежба у потпуности остварила своју улогу у настави језичке културе, неопходно је да буде прецизно исплањана, ваљано припремљена и детаљно организована. На овом узрасту функционалне могу бити следеће говорне вежбе: интерпретативно-уметничке (изражајно читање, рецитовање); анализа снимљеног разговора; интервју; расправа (дискусија); презентовање чињеница и коментара. Правописне вежбе представљају најбољи начин да се правописна правила науче, провере, као и да се уочени недостаци отклоне. Најбоље је примењивати и просте и сложене правописне вежбе које су погодне за савлађивање како само једног правописног правила из једне правописне области, тако и више правописних правила из неколико правописних области. Адекватне могу бити следеће правописне вежбе: диктат, уочавање и објашњавање правописних грешака у тексту; писање имена из страних језика; писање позајмљеница (информатички термини, мејл и сл.); писање сложеница, полусложеница и синтагми; писање црте и цртице; запета у независно сложеним реченицама. Врсте језичких вежби потребно је одабрати према интересовањима ученика или у контексту наставног садржаја. То могу бити: уочавање и исправљање грешака у неправилно маркираном тексту; попуњавање текста са празнинама; проналажење и исправљање грешака у тексту и слично. Применом лексичко-семантичких вежби код ученика се ствара навика да промишљају и траже адекватан језички израз за оно што желе да искажу (у зависности од комуникативне ситуације) и повећава се фонд таквих израза у њиховом речнику. Погодне могу бити следеће лексичко-семантичке вежбе: допуњавање реченица хомонимима (хомоними и акценти); проналажење одговарајућег синонима; антонимски ланац; одређивање значења метафоре и метонимије у

тексту; тумачење застарелих речи и неологизама; де-финисање лексема. У сваком полугодишту раде се по два писмена задатка (укупно четири годишње). У оквиру припреме за писмене вежбе и писмене задатке могу се користити неке од следећих вежби: сажимање текста; паралелно препричавање и анализа текста; успостављање нарушеног редоследа (хронолошког, смисаоног) у текстовима; претварање линеарног у нелинеарни текст и обрнуто; маркирање/подвлачење текстова; састављање питања на основу текста; писање рада на основу неколико задатих цитата; писање текстова/реченица применом различитих функционалних стилова; преобликовање текста према постављеним захтевима.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Праћење и вредновање резултата напредовања ученика је у функцији остваривања исхода, а започиње иницијалном проценом достигнутог нивоа знања, у односу на који ће се одмеравати даљи напредак и формирати оцена. Сваки наставни час и свака активност ученика је прилика за формативно оцењивање, односно регистравање напретка ученика и упућивање на даље активности.

Предмет:	Енглески језик				
Разред:	осми разред				
Службени гласник РС- Просветни гласник- бр:	11/2019; 2/2020, 6/2020 ;14/2023;13/2023;16/2022 ;17/2021; 5/2021				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	Начини и поступци остваривања програма	Укупан број часова
Циљ учења Страног језика јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика	1) Лични идентитет 2) Породица и уже друштвено окружење (пријатељи, комшије, наставници итд.) 3) Географске особености	<i>How are you/have you been/are you doing? I'm/I've been/I'm doing fine, and you? It's been long time. / Long time no see! Yes, it's been a while.</i> <i>I was born and raised/brought up in Kruševac, a town in Serbia. Where did you grow up? I live in a nuclear/an immediate family. Who do you live with?</i> <i>We live in a suburb/in the suburbs/on the outskirts of the town. We share the house with another family. We've lived there since I was born. What part of town do you live in?</i> <i>I've got a twin/half/step brother. Have you got any siblings? The man over there is Alex's and my stepdad.</i> <i>Is Luka your relative? Yes, he's my second cousin. / He's my close/distant relative. / No, we're not related. He's just a friend of mine. What country was he born in? What/Which school did he go to? Have you got any family in an English speaking country?</i> <i>Is your step brother the same age as you? No, he's twice/half as old as me.</i>	– разуме општи смисао и главне информације из уобичајених текстова који се односе на представљање и тражење/давање информација личне природе; – тражи, саопшти,	Слушање и реаговање на налоге наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.). Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд).	72

оспособи за основну писану и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.	4) Србија – моја домовина 5) Становање – форме, навике 6) Живи свет – природа, љубимци, очување животне средине, еколошка свест 7) Историја, временско искуство и доживљај времена (прошлост – садашњост – будућност) 8) Школа, школски живот, школски систем, образовање и васпитање	<i>He doesn't go to school, he goes to kindergarten.</i> <i>The boy in the photo is our schoolmate/teammate/roommate and our mutual friend. He's my namesake. Our name is pronounced... , but it is spelled.... My mum's the only person who calls me by my first name, and it usually means I'm in trouble! Do your friends call you by your first name or your nickname?</i> <i>Dunja's my soulmate; we are inseperable.</i> <i>Who's your role model? My dad's my main role model, I have always looked up to/admired him. Who has been the most important and most influential person in your life?</i> <i>Mark Twain was a pen name of the American writer whose real name was Samuel Clemens. What other names did Samuel Clemens write under?</i> <i>What was Agatha Christie famous for? She was famous for her detective stories.</i> <i>What films did Daniel Radcliffe play in? He played the title character in the Harry Potter film series.</i> <i>It's been nice meeting you/talking to you.</i> <i>Have a good life!</i> <i>Farewell, my friends!</i> <i>The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у садашњости</i> <i>The Past Simple Tense и The Past Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у прошлости</i> <i>The Present Perfect Simple Tense за изражавање радњи које су почеле у прошлости и још увек трају</i> Питања са <i>Who/What/Which/Where/When/Why/How...</i> Питања са препозиционим глаголима Пасивни облик глагола у простим временима (<i>Present Simple, Present</i>	пренесе информације личне природе или податке о себи и другима; – у неколико повезаних исказа представи себе, своју ужу/ширу породицу и пријатеље користећи једноставнија језичка средства; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на опис бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – размени информације које се односе на опис бића, предмета,	Мануелне активности (израда паноя, презентација, зидних новина, постера и сл). Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл). Игре примерене узрасту. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...) Решавање „проблем-ситуација“ у разреду, тј. договори и мини-пројекти. „Превођење“ исказа у гест и геста у исказ. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова. Заједничко прављење	

9) Професионални живот (изабрана – будућа струка), планови везани за будуће занимање	Perfect Simple, Past Simple, Future Simple) Саксонски и нормански генитив <i>Twice/three times.../half as (adjective) as</i> Префикси <i>over-, under-, un-, in-, im-, ir-, il-, dis-</i> ... (Интер)културни садржаји: устаљена правила учтиве комуникације; имена и надимци; родбина, породични односи и родбинске везе; важније личности из света књижевности, музике, филма и спорта. ОПИСИВАЊЕ БИЋА, ПРЕДМЕТА, МЕСТА, ПОЈАВА, РАДЊИ, СТАЊА И ЗБИВАЊА	места, појава, радњи, стања и збивања; – повеже неколико исказа у краћи текст којим се описују и пореде бића, предмети, места, појаве, радње, стања и збивања; – разуме краће низове исказа који се односе на предлоге, савете и позиве на заједничке активности и одговори на њих уз одговарајуће образложење; – упути предлоге, савете и позиве на заједничке активности користећи ситуационо прикладне	илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације). Разумевање писаног језика: – уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...); – одговарање на једноставнија питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор; – извршавање прочитаних упутстава и наредби; – ређање чињеница логичким или хронолошким редоследом. Писмено изражавање: – проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене
10) Млади – деца и омладина	<i>My aunt's an average looking young woman. She's in her early/middle/late 20s.</i>		
11) Животни циклуси	<i>My uncle has grown a beard/moustache; now he looks twice as old as her.</i> <i>My parents are middle-aged. My mum's a bit overweight, but my dad's really skinny/underweight.</i>		
12) Здравље, хигијена, превентива болести, лечење	<i>My grandparents are elderly, but still young at heart/in spirit. How adventurous are your family?</i> <i>My sister doesn't look anything like me. Who do you look like in your family?/Who do you resemble most? I resemble my mother, while my brother looks more like my father.</i>		
13) Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи	<i>I was oversensitive about my looks/to criticism as a child. What were you like as a child?</i> <i>What did the man look like? He looked/seemed/appeared annoyed. He also sounded strange/upset. How interesting!</i>		
14) Транспорт и превозна	<i>Jason was wearing a hoodie and sports trousers/pants at the party. Sophia was wearing a circular/semicircular/rectangular/triangular/heart-shaped pendant made of silver/gold.</i> <i>This steak is undercooked/overcooked. It tastes/smells horrible! What does your steak taste/smell like?</i>		

	средства 15) Клима и временске прилике 16) Наука и истраживања 17) Уметност (нарочито модерна књижевност за младе; савремена музика; визуелне уметности; драмске уметности) 18) Духовни живот; норме и вредности (етички и верски принципи); ставови, стереотипи, предрасуде, толеранција и емпатија; брига о	<i>Novi Sad is a major city in Serbia. What's its high/main street?</i> <i>New York City is nicknamed the Big Apple. Has your city/town got a nickname? By what name was your hometown previously known?</i> <i>The 50 stars on the American flag represent the 50 states, while the 13 stripes represent the thirteen British colonies that declared independence from Great Britain and became the first states in the U.S. The UK flag is called the Union Jack, or Union Flag.</i> <i>The Serbian coat of arms consists of two main national symbols: a white double-headed eagle and a shield with a cross.</i> <i>Statehood Day is a national holiday in Serbia. It's celebrated on 15th February to commemorate the outbreak of the First Serbian Uprising against Ottoman rule in 1804. On the same day in 1835, during the rule of Miloš Obrenović, the first modern Serbian constitution was adopted, known as Sretenje Constitution.</i> <i>Armistice Day is celebrated in memory of the day when the armistice was signed between the Allies of World War I and Germany on the 11th of November, 1918.</i> <i>Saint Sava is considered the patron saint of education and all the schools in Serbia. He's also the patron saint of our school.</i> <i>Professor Moriarty is Sherlock Holmes's mortal enemy.</i> <i>My sister loves video games with immortal characters – so-called immortality games.</i> <i>The series was voted the best teenage series of all times.</i> <i>My score is twice as good/bad as yours.</i> <i>Dragana ran half as fast as Relja.</i> <i>You can't compare these two things - that's mixing apples and oranges!</i> <i>It's water under the bridge!</i> <i>The Present Simple Tense и The Present Continuous Tense за изражавање појава, радњи, стања и збивања у садашњости</i>	комуникационе моделе; – затражи и пружи детаљније информације у вези са предлозима, саветима и позивима на заједничке активности; – разуме краће низове обавештења, молби и захтева који се односе на потребе и интересовања и реагује на њих; – саопшти краће низове обавештења, молби и захтева који се односе на потребе и интересовања; – разуме и на прикладан начин одговори на честитку,	речи и слично); – повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама ; – попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг); – писање честитки и разгледница; – писање краћих текстова. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз. Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године	

другоме	<i>The Present Perfect Simple Tense</i> за изражавање искустава и радњи у неодређеној прошлости и радњи које су почеле у прошлости и још увек трају	захвалност и извињење;		
19) Обичаји и традиција, фолклор, прославе (рођендани, празници)	<i>The Past Simple Tense</i> и <i>The Past Continuous Tense</i> за изражавање појава, радњи, стања и збивања у прошлости	– упутити честитку, захвалност и извињење користећи ситуационо прикладне комуникационе моделе;		
20) Слободно време – забава, разонода, хобији	<i>Stative verbs (look, seem, appear, sound, taste, smell...)</i>	– разуме и следи краће низове упутстава у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота;		
21) Исхрана и гастрономске навике	Пасивни облик глагола у простим временима (<i>Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple</i>)	– тражи и пружи неколико везаних једноставнијих упутстава у вези с уобичајеним ситуацијама из свакодневног живота;		
22) Путовања	Питања са <i>Who...look like, What...look/taste/smell like, How (adjective)...</i>	– разуме општи смисао		
23) Мода и облачење	Префикси <i>over-, under-, un-, in-, im-, ir-, il-, dis-...</i>			
24) Спорт	<i>Twice/three times... as (adjective/adverb) as</i>			
25) Вербална и невербална комуникација, конвенције понашања и опхођења	(Интер)културни садржаји: особености наше земље и земаља говорног подручја циљног језика (знаменитости, географске карактеристике, национална обележја и сл.); метафоричка употреба језика/идиоми. ИЗНОШЕЊЕ ПРЕДЛОГА И САВЕТА, УПУЋИВАЊЕ ПОЗИВА ЗА УЧЕШЋЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АКТИВНОСТИ И РЕАГОВАЊЕ НА ЊИХ <i>There aren't enough computers for everybody; why don't we take turns to work on them? Fine, let's do that!</i> <i>Let's go out for ice cream - my treat this time! Well, I'm trying to cut down on sweets, how/what about having some fruit salad instead? Why don't we split the bill?</i> <i>Let's start over, shall we? What do you mean? Can/Could you share a link to an example?</i> <i>Shall I ask him to join us? I think he would love that! He'd better not be late this time!</i> <i>Shall we meet at my place? Okay, what time?</i> <i>Is this time next week ok with you? That sounds good to me./That would be great!</i>			

	26) Медији, масмедији, интернет и друштвене мреже 27) Живот у иностранств у, контакти са странцима, ксенофобија	<i>Would you like/Do you want me to help you with your English assignment? No thank you, I can manage.</i> <i>You should/ought to/had better leave or you'll miss your bus. Thank you but don't worry, I'll hurry up now.</i> <i>You shouldn't/had better not stick your nose in other people's business. It's impolite!</i> <i>Pets shouldn't be abandoned by their owners. It's irresponsible!</i> <i>The doctor advised me to have regular meals and a balanced diet in order to stay healthy. She also recommended taking up a sport instead of dieting.</i> <i>My parents told me not to put off doing things I have to do, because I could regret later.</i> <i>If I were you I would stop being late for school. You might get expelled.</i> <i>What would you do if you were in my place/shoes?</i> <i>Let's not split hairs about it!</i> <i>Should/Ought to/Had better</i> за давање савета Изрази: <i>How/What about...? Why don't we...? Would you like...? Do you want...? Shall we...? Let's...</i> <i>Stative verbs (think, mean, sound...)</i> Модални глаголи за изражавање предлога и вероватноће - <i>can/could/may/might...</i> Пасивни облик модалних глагола Заповедни начин <i>Gerund/Infinitive</i> Индиректни предлози и савети Први и други кондиционал Негативни префикси <i>un-, im-, ir-, il-...</i>	и главне информације из текстова који се односе на описивање радњи и ситуација у садашњости; — разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на описивање способности и умећа у садашњости; — размени неколико информација у низу које се односе на радње у садашњости; — опише радње, способности и умећа користећи неколико везаних исказа; — разуме општи смисао		

		(Интер)културни садржаји: прикладно упућивање предлога, савета и позива и реаговање на њих; метафоричка употреба језика/идиоми. ИЗРАЖАВАЊЕ МОЛБИ, ЗАХТЕВА, ОБАВЕШТЕЊА, ИЗВИЊЕЊА, ЧЕСТИТАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ <i>Can/Could/May I retake the listening text? I've misheard some questions.</i> <i>Can/Could/Will you rewrite the essay? You've misspelled/misspelt some words.</i> <i>Excuse me teacher, can you draw/pull/close the curtains? Ok, you put the light on. Can you now draw/pull/open them? Ok, let's have some sunlight in!</i> <i>Could/Would you come to my place tonight if you had time? Your place, sixish!</i> <i>Please don't tattle on me to my mother/teacher. / Don't be such a tattletale!</i> <i>Promise not to tell anyone! I promise!</i> <i>Stop showing off! Nobody likes a show-off!</i> <i>Stop arguing, will you? Can I tell my side if you let me talk?</i> <i>Stop beating around the bush and tell me what the problem is!</i> <i>She told me to stop making fuss about nothing!</i> <i>My mum asked/warned us to stop giggling.</i> <i>The head teacher promised to look into the matter.</i> <i>I'm sorry I overslept/overreacted. It's ok, make sure you don't do that again!</i> <i>Sorry to disturb/interrupt!</i> <i>Sorry, it wasn't on purpose. I'm truly sorry.</i> <i>Thanks for letting me stay/for waiting for me!</i> <i>Thank you, you've been very kind.</i> <i>Many thanks in advance! I (really) appreciate that/your help.</i>	и главне информације из текстова који се односе на описивање искустава, догађаја и способности у прошлости; – замени неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости; – опише искуства, догађаје и способности из прошлости повезујући неколико краћих исказа у смислену целину; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на одлуке,	

		<i>Tell your parents I said thank you. Say hi for me!</i> <i>Pretty please!</i> <i>Happy anniversary!</i> <i>Better luck next time! Fingers crossed!</i> <i>Congrats on your exams!</i> Модални глаголи за изражавање молбе и захтева – <i>can/could/may/will</i> Заповедни начин Први и други кондиционал Индиректне наредбе и молбе <i>Gerund/Infinitive</i> Префикси <i>over-, mis-, over-, re...</i> (Интер)културни садржаји: правила учтиве комуникације, значајни празници и догађаји, честитања. РАЗУМЕВАЊЕ, ДАВАЊЕ И ТРАЖЕЊЕ УПУТСТАВА <i>Choose a person in the classroom, but keep the name secret. Note down as much information about the person as you can. What shall we do next? Take turns to ask questions, and try to guess your partner's person!</i> <i>Find out about an eco-project in your country. Produce a leaflet explaining where it is and what happens there.</i> <i>What can I use this application for?</i> <i>Click on the photos if you want to find out more.</i> <i>If you want to make an appointment/need further information call our office at 555-333.</i> <i>I think I've been overcharged for my mobile phone bill. What shall/should I do first? Dial these numbers to speak to customer service...</i> <i>Read the exercise in silence/silently.</i>	обећања, планове, намере и предвиђања у будућности; – размени неколико исказа у вези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањим а у будућности; – саопшти планове, намере и предвиђања; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на жеље, интересовања, потребе, осете и осећања; – размени неколико повезаних информација у вези са жељама,		

	<i>Time's up! Put down your pens and hand in your tests.</i> <i>Sit tight! Sit up straight! Straighten your back! Behave yourself!</i> <i>Turn sideways! Why/What for? Move over to make room for some more students.</i> <i>Look me in the eye! Speak when spoken to! Don't speak/talk out of turn! Speak your mind!</i> <i>Don't blame me, it's not my fault!</i> <i>Don't wait for me! I might be long!</i> <i>Don't peek! It's none of your business!</i> <i>Don't touch the stove until it gets cool.</i> <i>Hold this for me!</i> <i>He told me to hold on to his arm.</i> <i>Tell me who the book belongs to.</i> <i>The P.E. teacher told/instructed us to pass the ball to each other/one another.</i> <i>Mind your step!</i> <i>Beware of the dog!</i> <i>Caution: wet floor!</i> <i>Danger: strong current!</i> <i>Don't limit your challenges – challenge your limits!</i> <i>Let go of bad memories and be happy!</i> Заповедни начин Модални глаголи <i>shall/should</i> за тражење упутстава Модални глаголи за изражавање вероватноће: <i>might/may/could</i> Пасивни облик глагола у комбинацији са модалним глаголима	интересовањи ма, осетима и осећањима; – искаже и образложи жеље, интересовања, потребе, осете и осећања; – разуме краће низове исказа који описују просторне односе, оријентацију и правац кретања; – затражи и пружи обавештења о просторним односима, оријентацији и правцу кретања; – разуме једноставније текстове који се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и		

	Први и други кондиционал Индиректне наредбе и молбе Префикси <i>over-, un-, im-, ir-, il-...</i> (Интер)културни садржаји: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола. ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У САДАШЊОСТИ <i>It's getting dark/late/cold/hotter...</i> <i>She's getting hungry/tired/better/worse...</i> <i>The weather is getting worse by the minute.</i> <i>What's bothering/puzzling you? I can't solve this problem.</i> <i>Who are you doing that for? I'm doing this for my classmate Milica.</i> <i>Where's Jacob? He's at a sleepover. / He's sleeping/spending the night at a friend's. He often sleeps over at Filip's house. How often do you sleep over at your friends' place?</i> <i>Who does the new teacher remind you of? He reminds me of my Australian uncle.</i> <i>This reminds me, have you applied for the competition yet?</i> <i>This is the first time I've used a crib sheet.</i> <i>Can I trust you with something?</i> <i>Anyone can use the application, can't they?</i> <i>The class teacher tells us to always report the absent students.</i> <i>I don't know what they are arguing about/who they are laughing at.</i> <i>My teacher says that the English drink the most tea in the world.</i> <i>My mum asks me who the message is from.</i> <i>My friend wants to know which team you support / whether/if you support</i>	обавезе и реагује на њих; — размени неколико информација које се односе на дозволе, забране, упозорења, правила понашања и обавезе; — разуме општи смисао и главне информације из краћих текстова који се односе на поседовање и припадање; — размени неколико краћих, везаних исказа који се односе на поседовање и припадање; — разуме општи смисао и главне информације из краћих		

	<i>Red Star or Partisan.</i> <i>Danilo asks how long I have kept my diary/blog.</i> <i>Jelena complains that she keeps forgetting her parents' birthdays!</i> <i>Do you know who I met yesterday?</i> <i>What does UNICEF/the abbreviation stand for?</i> <i>What happens if students misbehave in class in your school? Do they get punished for their misbehaviour?</i> <i>I would/could help you if I had time now. What would you do if you were rich?</i> <i>The Harry Potter film series is based on Joanna Rowling's novels. Which book is the play based on?</i> <i>The story/novel is set in the 19th century.</i> <i>In my country a lot of children live in a single-parent family or in a family with a step-parent and step brothers and sisters.</i> <i>Some city people live in a high rise, but most people live in detached or semi-detached houses.</i> <i>International Mother Language Day is held on 21 February to promote awareness of linguistic and cultural diversity.</i> <i>How's Labour Day celebrated in your country?</i> <i>There are approximately 1000 giant pandas remaining in the world.</i> <i>It is estimated that/According to the statistics, 2 million alligators live in the state of Florida.</i> <i>The Present Continuous Tense за изражавање тренутних и привремених радњи</i> <i>The Present Simple Tense за изражавање сталних и уобичајених радњи</i> <i>Stative verbs (taste, smell, remind...)</i> <i>The Present Perfect Simple Tense за изражавање радњи које су почеле у</i>	текстова који се односе на изражавање допадања и недопадања; размени неколико краћих, везаних исказа који се односе на изражавање допадања и недопадања и даје кратка образложења; – разуме општи смисао и главне информације из краћих текстова који се односе на изражавање мишљења; – тражи и саопшти мишљење, слагање/ неслагање и даје кратка образложења; – разуме краће низове исказа који се		

	<i>прошлости и још увек трају и у изразима This is the first/second/third time...</i> <i>Други кондиционал</i> <i>Can за изражавање способности у садашњости</i> <i>Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (must/can't/might/may/could)</i> <i>Пасивни облик глагола у простим временима (Present Simple, Present Perfect Simple)</i> <i>Индиректне наредбе и молбе</i> <i>Индиректне изјаве и питања са уводним глаголом у садашњем времену Gerund/Infinitive</i> <i>Питања са препозиционим глаголима</i> <i>Get + adjective</i> (Интер)културни садржаји: породични живот; живот у школи и у ширем окружењу – наставне и ваннаставне активности; распусти и путовања; традиција и обичаји; метафоричка употреба језика/идиоми. ОПИСИВАЊЕ РАДЊИ У ПРОШЛОСТИ <i>I went to the park with some friends of mine yesterday afternoon.</i> <i>We had a two months' holiday. What did you do on your holiday/spring/term break? We were having the time of our life!</i> <i>Why didn't you tell me about that? I didn't want you to know!</i> <i>My friend turned pale/jumped for joy when she heard the news.</i> <i>Who forgot their phone?</i> <i>When did the centre reopen?</i> <i>What was the first concert you went to? Who were you there with?</i> <i>My friends threw me a going away/goodbye/farewell party before I moved</i>	односе на количину, димензије и цене; – размени информације у вези са количином, димензијама и ценама.		

		<i>away/left the town/country. They saw me off at the airport.</i> <i>My dad couldn't afford to go to university, but I can now.</i> <i>Anastasija was able to answer all of her questions correctly, but I answered mine incorrectly.</i> <i>I misheard you. I was mistaken. She misunderstood my message.</i> <i>Something's just crossed my mind. I've changed my mind. Have you made up your mind yet?</i> <i>I've lost my train of thoughts. / My mind's gone blank.</i> <i>Have you read/heard today's/yesterday's news?</i> <i>Have you passed to the next round?</i> <i>Has it stopped raining?</i> <i>I've misplaced my pen / miscalculated the numbers.</i> <i>He's gone bananas!</i> <i>We were having a rehearsal while the storm was raging/when there was a power cut.</i> <i>My mum told me to stop to buy some bread on my way home.</i> <i>The old lady asked/begged us to help her.</i> <i>I was voted the class president in the previous class meeting.</i> <i>Who was the book published by? It has been adapted into a film.</i> <i>The people have been stricken by a lightning.</i> <i>The cat's been run over by a car.</i> <i>I haven't been invited to the party.</i> <i>The industrial revolution started in the 18th century.</i> <i>YouTube, the popular video sharing website, was created in 2005.</i> <i>The Past Simple Tense</i> <i>правилних и неправилних глагола, све употребе</i>			

		<i>The Past Continuous Tense</i>, све употребе <i>The Present Perfect Simple Tense</i> за изражавање искустава и радњи у неодређеној прошлости и са <i>ever, never, just, already, yet...</i> <i>Could</i> и <i>was/were able to</i> за изражавање способности у прошлости Пасивни облик глагола у простим временима (<i>Present Perfect Simple, Past Simple</i>) Индиректне наредбе и молбе Питања са <i>Who/What/Which/Where/When/Why...</i> Питања са препозиционим глаголима Герунд/Инфинитив Префикси <i>mis-, over-, re...</i> (Интер)културни садржаји: историјски догађаји, епохална открића; важније личности из прошлости; метафоричка употреба језика/идиоми. ОПИСИВАЊЕ БУДУЋИХ РАДЊИ (ПЛАНОВА, НАМЕРА, ПРЕДВИЂАЊА) <i>Who are you going to the prom with?</i> <i>When are you leaving for the airport? When does your plane leave? / What time is your flight? What time does the flight from Moscow arrive? Which platform does the train leave from?</i> <i>When does the rerun of season 1 begin? I guess/suppose it starts in 2 weeks' time.</i> <i>We're going to make up the missed class next week. Let me know when/the time!</i> <i>I'll leave school in 2 years' time. When will you leave school? What are you going to do after you leave school?</i> <i>Emma will turn 15 in 2 months.</i> <i>Noah might/may/could take part in the karate tournament/marathon race next</i>			

		week. <i>I think the party will be over/finished by the time/before we get to Kristina and Helena's place!</i> <i>We'll figure out/decide what to do as soon as/when/after we all get together.</i> <i>See you when you get back!</i> <i>Take your umbrella in case it rains tonight!</i> <i>I'll tell on you to the teacher unless you stop!</i> <i>If it's a tie, will we be able to play another round?</i> <i>If I wish on a shooting star, will my wishes come true?</i> <i>What will happen if we keep littering?</i> <i>What would you do if you saw aliens? Would you run away or speak to them?</i> <i>The Present Continuous Tense</i> за изражавање унапред договорених/испланираних радњи <i>The Present Simple Tense</i> за изражавање будућних радњи које су део утврђених распореда/програма <i>The Future Simple Tense</i> за изражавање одлука донетих у тренутку говора, обећања и предвиђања на основу знања, искуства и веровања Модални глаголи за изражавање вероватноће: <i>may/might/could</i> <i>Going to</i> за изражавање општих планова и намера, као и предвиђања на основу чулних опажања Временске зависне реченице за изражавање будућности и одговарајући везници (<i>when, after, before, as soon as, by the time...</i>) <i>Stative verbs (promise, believe, think, guess, suppose, hope...)</i> Пасивни облик глагола у простим временима (<i>Future Simple</i>) Први и други кондиционал <i>Will be able to</i> за изражавање способности у будућности			

		(Интер)културни садржаји: правила учтивости у складу са степеном формалности и ситуацијом; традиција и обичаји. ИСКАЗИВАЊЕ ЖЕЉА, ИНТЕРЕСОВАЊА, ПОТРЕБА, ОСЕТА И ОСЕЋАЊА <i>What's the matter? My finger/hand is swollen. I've been stung by a bee. That must hurt! Let me have a look. Do you need some tissues? Are you fine with this?</i> <i>What's the matter with Helen? She's been bitten by a strayed dog. She needs to go to hospital. Why haven't you called an ambulance? She wants us to help her. / She asks if we could help her.</i> <i>I've got goose bumps/butterflies in my stomach/stage fright. My schoolmates expect me to win/hope that I will win the race/game/competition. You needn't worry! We're on your side!</i> <i>What would you like to spend the money on? Who would you like to celebrate with if you won?</i> <i>Why are you smelling the food? What does it smell like? My hands smell of onions!</i> <i>Iva's tasting the coffee. She says it tastes awful. How do you like yours? Can I taste your pie?</i> <i>Liam felt embarrassed by his friends' insensitive remarks. He says they really hurt him.</i> <i>Sanja was pleased with her test results. She hopes to enrol in an art school if she passes her final exams with flying colours. Who wasn't happy with their marks?</i> <i>What were you good at as a child? I enjoyed being active, but now I'm really into/keen on studying.</i> <i>I've always been interested in clothes and fashion.</i> <i>Our parents have always taught us to treat people the way we want to be treated.</i>			

		<i>I don't want this moment to ever end!</i> <i>I hope you make wonderful memories today!</i> <i>We need to laugh. Laughter is the best medicine!</i> <i>The Present Simple / Past Simple / Present Perfect Simple Tense</i> <i>Stative verbs (be, want, wish, need, expect, hope, have, hurt, feel, smell, taste...)</i> <i>Need/Needn't</i> <i>Why don't/haven't you...</i> Питања са препозиционим глаголима Придевско-предлошке фразе – <i>interested in, keen on, pleased with, embarrassed by...</i> Глаголско-предлошке фразе - <i>be into...</i> Пасивни облик глагола у простим временима (<i>Present Simple, Present Perfect Simple, Past Simple, Future Simple</i>) Индириктне изјаве и питања са уводним глаголом у садашњем времену Модални глаголи за извођење закључака о садашњости (<i>must, can't, may...</i>) Први и други кондиционал Заповедни начин <i>Gerund/Infinitive</i> (Интер)културни садржаји: мимика и гестикулација; ИСКАЗИВАЊЕ ПРОСТОРНИХ ОДНОСА И УПУТСТАВА ЗА ОРИЈЕНТАЦИЈУ У ПРОСТОРУ <i>Let's meet at the entrance to/exit from the museum!</i> <i>Could you tell me where the pedestrian area/zone / the main square / the city/town hall is. Go past the traffic lights and go straight on until you get to</i>			

		<i>the roundabout. At the roundabout turn left. You can't miss it!</i> <i>I live as close/near as you from the school.</i> <i>The Science and Technology Park is twice as far as the Natural History Museum.</i> <i>What would happen if the Sun was twice as far from the Earth?</i> <i>Čačak is a large industrial town halfway between Kraljevo and Užice.</i> <i>The baker's/pastry shop is halfway between my home and school.</i> <i>I don't know where the icon is. It's on the left/right side/at the top/bottom / in the top/bottom left/right corner of the screen.</i> <i>Move over towards the door.</i> <i>I slipped as I stepped onto the platform.</i> <i>We went for a walk along the beach/river bank at dawn.</i> <i>The boys swam across the lake.</i> <i>This is the first time I've flown across the Atlantic.</i> Индијектна питања са уводним глаголом у садашњем времену Предлошки изрази за изражавање положаја и просторних односа: <i>halfway between / on the left/right side / at the top/bottom / in the top/bottom left/right corner...</i> Предлози са глаголима кретања: <i>towards, onto, into, across, along...</i> <i>as + adjective + as: as close/near/far... as</i> <i>twice/three times... + adjective + as: twice/three times... as (far) as</i> (Интер)културни садржаји: јавни простор; типичан изглед места; географске карактеристике наше земље и земаља говорног подручја циљног језика. ИЗРИЦАЊЕ ДОЗВОЛА, ЗАБРАНА, УПОЗОРЕЊА, ПРАВИЛА ПОНАШАЊА И ОБАВЕЗА			

		<i>You needn't take that subject. It's optional!</i> <i>You mustn't cheat in exams. It's illegal!</i> <i>I've had to study hard this month.</i> <i>We had to make the decision in a split second.</i> <i>We can't both use the bike at once so we'll have to take turns.</i> <i>I'm underage – I'm not allowed in pubs!</i> <i>It's a rude question – you should apologise to the teacher!</i> <i>I don't think you should drink that water!</i> <i>I wouldn't swim here if I were you!</i> <i>My parents always remind me to throw the tissue in the bin after using it.</i> <i>The government/local authorities should/ought to take more care of the unemployed/homeless/poor/elderly / unemployed/homeless/poor/elderly people.</i> <i>In my country the young/young people are not permitted to vote until the age of 18.</i> <i>The Louvre is a must for visitors to Paris.</i> <i>These are dos and don'ts of social etiquette.</i> Модални глаголи и глаголски облици за изражавање дозволе, забране, упозорења, правила понашања и присуства/одсуства обавезе: <i>can/can't, must/mustn't, need/needn't, should/shouldn't, ought (not) to, have to/don't/doesn't have to, had to/didn't have to, (not to) be allowed to</i> Употреба и изостављање одређеног члана у изразима: <i>the unemployed/homeless/poor/elderly/young... и unemployed/homeless/poor/elderly/young... people</i> (Интер)културни садржаји: понашање у кући, школи и на јавним местима; значење знакова и симбола. ИЗРАЖАВАЊЕ ПРИПАДАЊА И ПОСЕДОВАЊА			

		<i>He's a friend of mine. Is that a friend of your cousin's?</i> <i>My father owns a book/food stall. Who's the owner of that restaurant?</i> <i>This house has always belonged to my family. Who does that house belong to?</i> <i>Someday, I would like to possess a sailboat.</i> <i>How much money does he owe you? He owes me 100 dinars.</i> Саксонски, нормански и дупли генитив Присвојне заменице <i>mine, yours...</i> Stative verbs (have, own, belong, possess, owe) (Интер)културни садржаји: однос према имовини ИЗРАЖАВАЊЕ ДОПАДАЊА И НЕДОПАДАЊА <i>How do you like this colour? I'd prefer a darker/lighter shade.</i> <i>My dog loves being cuddled/spending time with us.</i> <i>Would you fancy a drink?</i> <i>I didn't fancy swimming in that water.</i> <i>We enjoyed ourselves at the party.</i> <i>Please don't throw these photos away. They're really close to my heart!</i> <i>I like doing jumping jacks. They are great for warming up before my gym exercise!</i> <i>Cycling/Rollerblading is my most liked/preferred leisure activity.</i> <i>What's your family's favourite pastime? I would say our favourite pastime has always been watching informational videos / exploring interesting places closer to home.</i> <i>Yoda from the Star Wars series has been one of my best-loved science fiction characters for as long as I can remember. Who's your favourite film character?</i>			

		<i>One third of the class prefers fantasy books, they say they expand their imagination.</i> <i>Stative verbs (like/dislike/love/hate/fancy/prefer...)</i> <i>Gerund/Infinitive</i> Питања са <i>What, Who, Why, Which, How...</i> (Интер)културни садржаји: уметност, књижевност за младе, стрип, музика, филм, спорт; метафоричка употреба језика/идиоми. ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА <i>I agree/disagree. So do I. / Well, I don't.</i> <i>I don't agree. Neither do I. / I don't agree either. / Well, I do!</i> <i>I didn't think of that - good idea!</i> <i>I guess/suppose we should never learn anything by heart.</i> <i>What exactly do you mean by 'lousy singing'?</i> <i>It's not a big deal/no biggie.</i> <i>That's embarrassing/correct/incorrect/possible/impossible/regular/irregular/convenient/inconvenient/honest/dishonest...</i> <i>How incredible/disappointing!</i> <i>Stative verbs (think, guess, suppose, agree, disagree, believe, mean, promise...)</i> Питања са <i>What, Why, How...</i> <i>So/Neither/Either</i> за изражавање слагања и неслагања. Префикси <i>un-, in-, im-, ir-, il-, dis-...</i> (Интер)културни садржаји: поштовање основних норми учтивости у комуникацији са вршњацима и одраслима; метафоричка употреба језика/идиоми.			

		ИЗРАЖАВАЊЕ КОЛИЧИНЕ, ДИМЕНЗИЈА И ЦЕНА <i>It's only half-an-hour's drive / a couple of minutes' walk.</i> <i>He gave me a few tips/a piece of/some advice.</i> <i>They told us an interesting piece/a bit of information.</i> <i>She bought a bunch of grapes/flowers / a bar of chocolate/soap / a jar of honey/jam.</i> <i>The man was so weak that he could only take a sip of water.</i> <i>How much sugar do you take in your tea? Half a teaspoon, please.</i> <i>I don't have as many DVDs as you!</i> <i>My sister doesn't eat as much chocolate as I do.</i> <i>There is ten times as much traffic in my town as in yours.</i> <i>The deep end of the pool is 2 metres deep. The shallow end is only half as deep.</i> <i>This jacket is twice as expensive as that one.</i> <i>How much is the return/one-way fare from London to Brighton?</i> <i>What's the bus fare in London? A single bus fare costs £1.50.</i> <i>How much did the roasted chestnuts cost? They cost 90 pence/cents a/per cone. How much did they weigh? They weighed 100 g.</i> <i>None of my classmates won the prize.</i> <i>Neither of my parents speaks/speak a foreign language.</i> Саксонски генитив са временским периодима: <i>half-an-hour's, couple of minutes'...</i> Партитиви: <i>a piece/bit/bunch/bar/jar/sip of...</i> <i>Twice/three times.../half as (adjective) as</i> <i>None/Neither</i>			

		(Интер)културни садржаји: друштвено окружење; валуте циљних култура.			

Напомена: Тематске области се прожимају и исте су у сва четири разреда другог циклуса основног

образовања и васпитања – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких

знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме

у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика

Укупан број часова:72

Планирање наставе и учења

Наставни програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретног одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, садржаја и препоручених језичких активности у комуникативним ситуацијама наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи дефинисани по областима, тј. комуникативним функцијама, усмеравају наставника да операционализује исходе на нивоу једне или више наставних јединица. Наставник за сваку област има дефинисане исходе и од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и припреме часа, дефинише исходе имајући у виду ниво постигнућа ученика. То значи да исходе треба класификовати од оних које би сви ученици требало да достигну, преко оних које остварује већина па до оних које достиже мањи број ученика са високим степеном постигнућа.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упуту ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

Остваривање наставе и учења

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од комуникативне функције као области, преко активности које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови:

- циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери;
- говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика;
- наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе;
- битно је значење језичке поруке;
- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник;

– са циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;

– наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа;

– сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту.

Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије:

– усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учествовање у друштвеном чину;

– поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности;

– наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја;

– ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину;

– уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала;

– учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан;

– рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;

– за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто.

Технике/активности

Током часа се препоручује динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута.

Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.).

Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.).

Мануелне активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера и сл.).

Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.).

Игре примерене узрасту.

Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добима, волим/не волим, компарације...).

Решавање „текућих проблема” у разреду, тј. договори и мини-пројекти.

„Превођење” исказа у гест и геста у исказ.

Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова.

Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације).

Разумевање писаног језика:

- уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...);
- препознавање везе између група слова и гласова;
- одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор;
- извршавање прочитаних упутстава и наредби.

Писмено изражавање:

- повезивање гласова и групе слова;
- замењивање речи цртежом или сликом;
- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи, и слично);
- повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама;
- попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг);
- писање честитки и разгледница;
- писање краћих текстова.

Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз.

Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.

Стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина

С обзиром на то да се исходи операционализују преко језичких вештина, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем.

Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина.

Слушање

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције:

- дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука),
- референцијалну (о темама о којима је реч) и
- социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца:

- од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде,
- од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст,
- од особина онога ко говори,
- од намера с којима говори,
- од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују,
- од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

- присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости);
- дужина усменог текста;
- брзина говора;
- јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;
- познавање теме;
- могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Читање

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања:

- читање ради усмеравања;
- читање ради информисаности;
- читање ради праћења упутстава;
- читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

- глобалну информацију;
- посебну информацију,
- потпуну информацију;
- скривено значење одређене поруке.

Писање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруке и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд.), води белешке, сачини презентације и слично.

Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексики и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.

Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће:

- теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);
- текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке);

- лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену);
- степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања).

Говор

Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.

Активности монолошке говорне продукције су:

- јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информација);
- излагање пред публиком (предавања, презентације, репортаже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.)

Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:

- читањем писаног текста пред публиком;
- спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.
- реализацијом увежбане улоге или певањем.

Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример:

- размену информација,
- спонтану конверзацију,
- неформалну или формалну дискусију, дебату,
- интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.

Социокултурна компетенција и медијација

Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разумевање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења.

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједнице/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образовни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији језик учи. Наведена знања потребна су за компетентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним активностима на циљном језику.

Посебан аспект социокултурне компетенције представља интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања.

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи.

Упутство за тумачење граматичких садржаја

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има

слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

Праћење и вредновање наставе и учења

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао наставни процес.

Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би наставници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалуација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праћење ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученичких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса наставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењивањем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетенција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усвојеност лексичких садржаја и језичких структура, примена правописа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социolingвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати ученицима односно усаглашени са техникама, типологијом вежби и врстама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и организација процеса вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здраву атмосферу у наставном процесу, као и квалитетне међусобне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик.

Предмет:	Ликовна култура			
Разред:	Осми разред			
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	11/2019;2/2020;6/2020; 5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023,14/2023 и 4/2024			
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Укупан Бр. часова
Циљ наставе и учења Ликовне културе је да се ученик, развијајући стваралачко мишљење и естетичке критеријуме кроз практични рад, оспособљава за комуникацију и да изграђује позитиван однос према култури и уметничком наслеђу свог и других народа.	1)Композиција	Примена принципа компоновања. Простор и пропорције (ергономија, перспектива).	ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да: - бира одговарајући прибор, материјал, технику, уређај и апликативни програм за изражавање идеја, имагинације, емоција, ставова и порука; - користи разноврсне податке и информације као подстицај за стваралачки рад; - примењује знања о елементима и принципима компоновања у стваралачком раду и свакодневном животу; - реализује једноставне ликовне пројекте, самостално и у сарадњи са другима; - дискутује аргументовано о својим и радовима других уважавајући различита мишљења; - прави презентације усклађујући слику и текст и приказујући кључне податке и визуелне информације; - тумачи садржаје одабраних уметничких дела и одабрану визуелну метафорику; - разговара о значају културне баштине за лични развој, развој туризма и очување културног идентитета земље.	34 У оквиру једног модула у уџбенику могу се обрадити више тематских области, тако да се у годишњем плану наводе интегрисане тематске области за појединачне модуле.
	2)Наслеђе	Културна баштина (значај, заштита и промоција наслеђа). Најзначајнија уметничка остварења и уметници, локалитети и споменици на територији Србије и у свету. Декодирање слике (теме, мотиви, поруке, метафора, алегорија, пиктограми...).		
	3)Комуникација	Пројекти (цртеж, слика, скулптура, дигитална фотографија, филм, анимација, игрице, стрип, графити, мурал, инсталације, шминка и боди арт, одевне комбинације и детаљи...).		

Укупан број часова: 34

ОПШТИ ДЕО

Кључни појмови су међусобно чврсто повезани и чине конструкцију, основу за развијање програма. Централни појам је про- стор, јер се све што видимо и доживљавамо налази у простору. Из овог појама су изведени остали кључни појмови. Централни појам указује на то да програм није усмерен на ускостручне садржаје, већ на свет у коме ученик живи и одраста и који треба свесно да опажа, доживљава и истражује из различитих углова. Кључни пој- мови који чине конструкцију програма надограђују се у сваком ра- зреду другим појмовима према избору наставника, а у складу са предзнањима и сазнајним способностима ученика.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У првој колони табеле дати су исходи који се достижу до краја школске године. Достижни су за сваког ученика, у мањој или већој мери. У другој колони табеле налазе се називи тема, а у трећој предложени садржаји. Редослед тема није обавезујући, а садржаји различитих тема могу да се повежу и другачије организују. На- ставник планира наставне јединице на основу компетенција, циља наставе и учења, исхода и кључних појмова. Приликом планирања наставних јединица наставник не размишља о садржајима које ће обрадити, већ о задацима и активно- стима ученика који омогућавају развијање компетенција. Настав- ник прво бира исказ предметне компетенције. На пример, исказ специфичне предметне компетенције средњег нивоа: Ученик про- налази и развија своје идеје истражујући природно и вештачко окружење, свет маште и осећања (посматрајући, анализирајући и сакупљајући потребне информације) за стваралачки рад омо- гућава планирање разноврсних задатака и активности. Један од задатака може да буде да ученици на основу облика из природе осмисле употребни предмет приказујући до четири фазе трансформације. Наставна јединица би носила назив Трансформација облика или Трансформација. Да би проблемски задатак могао да се реши, потребно је осмислити на који начин ће ученици истра- живати облике из природе. Могуће је да путем мобилних уређаја сваки ученик самостално или у пару претражује интернет на часу (наставник даје смернице за претраживање и ограничава време), да ученици пронађу фотографије облика из природе у уџбеници- ма, да наставник донесе на час одговарајуће књиге, да ученици ис- тражују податке у школској библиотеци, да се претходно припре- ме за час тако што ће код куће претраживати интернет и одабрати неколико занимљивих облика... Овај проблемски задатак циља исход: користи разноврсне податке и информације као подстицај за стваралачки рад и омогућава развијање компетенција за рад са подацима и информацијама и за решавање проблема. Имајући у виду недовољан фонд часова, потребно је планирати задатке и активности који циљају више исхода. На пример, ако наставник не би тражио од ученика да цртају фазе трансформације, већ би јасно нагласио да рад може да се реализује као скица, цртеж, слика, скулптура... одабраним материјалом и техником (колаж, глина, туш и перо...) или у апликативном програму, задатак би циљао и исход: бира одговарајући прибор, материјал, технику, уређај и аплика- тивни програм за изражавање идеја, имагинације, емоција, ста- вова и порука. Наставник може да постави још захтева. На пример, може да тражи да ученици у раду примене одабрани принцип ком- поновања (да обрате пажњу на ритам или равнотежу...). Тако би задатак циљао и исход: примењује знања о елементима и принци- пима компоновања у стваралачком раду и свакодневном животу. Ако би ученици по завршетку рада анализирали и поредили реше- ња, задатак би циљао и исход: дискутује аргументовано о својим и радовима других уважавајући различита мишљења и омогућио би развијање међупредметних компетенција за комуникацију и са- радњу... Сваки ликовни задатак може лако да се разради тако да циља више исхода и компетенција. Важно је да се осмисле захтеви који подстичу развој ученика. Уколико се ученику зада ликовна тема, материјал и техника, поступак израде и ликовни проблем (на при- мер, примена неког принципа компоновања), то је превише огра- ничавајућих услова који приморавају ученика да се фокусира на извођење рада, уместо на развијање идеја. Исходе за крај разреда је могуће операционализовати и кон- текстуализовати (у складу са циљем наставне јединице/задатка). На пример, исход: разговара о значају културне баштине за лични развој, развој туризма и очување културног идентитета земље може да се прецизира овако: објасни на који начин би археолошки локалитет Винча могао да постане значајна туристичка дестинација. Имајући у виду да су ученици оптерећени припремама за за- вршни испит и

избором средње школе, пожељно је испланирати наставу тако да се у другом полуугодишту остави довољно време- на за разговор и пројектне задатке који интересују ученике, а нису презахтевни у смислу да одузимају превише времена за истражи- вање и реализацију.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА КОМПОЗИЦИЈА

Пожељно је да на почетку године наставник укаже на то где се знања о елементима и принципима компоновања примењују. Ова знања су неопходна ученицима који уписују уметничке шко- ле и одређене профиле у стручним школама (техничар за облико- вање графичких производа, фотограф, типограф, архитектонски техничар, техничар за пејзажну архитектуру, техничар за обликовање намештаја и ентеријера, цвећар, златар, електротехничар мултимедија, дизајнер одеће, дизајнер текстила, дизајнер произво- да од коже, техничар–моделар коже, декоратер зидних површина, аранжер у трговини, посластичар, мушки фризер, женски фри- зер, сценски маскер и власуљар...). Сви ученици могу да примене принципе компоновања приликом креирања презентација, фото- графија, видео записа..., реализовања ликовних пројеката, уређења животног и радног простора, смишљања одевне комбинације... На очигледним примерима из свакодневног живота и уметно- сти потребно је објаснити принципе: ритам, контраст, доминанту, градиацију, равнотежу, јединство и хармонију. Начин остварива- ња бира наставник. Могуће је кратко објаснити све принципе на једном часу (уз презентацију), па у току године постепено, кроз разговор и разноврсне проблемске задатке, омогућити услове да ученици развијају знања у складу са својим потребама, интересо- вањима и способностима. Могуће је и разматрати у току године један по један принцип (почев од оних који су ученицима непознати), па на крају школске године сумирати научено. Заинтересованим и напредним ученицима се може указати на то да, осим наведених, постоје и други принципи. На пример, у фотографији је важан принцип трећина (rule of thirds), у графичком дизајну принцип беле позадине (white space)... Ученицима који желе да науче више потребно је дати смернице за истражива- ње на интернету (адресе или кључне речи) и договорити са сваким учеником пројектни задатак који ће радити самостално, код куће. Када је реч о простору и пропорцијама, најважније је прво указати на значај ергономије за здравље ученика. Пример је дизајн радног стола и столице, који треба да омогући правилно држање тела приликом учења и рада на рачунару. Затим се може разгова- рати о дизајну ентеријера и индустријском дизајну (на пример, о дизајну аутомобила), о архитектури, скулптури у пленеру, прика- зивању простора на дводимензионалној подлози и перспективи... Заинтересованим ученицима се може указати на златни пресек. Да би се обезбедила мотивација и развијала компетенци- ја за учење, неопходно је објаснити зашто и како се уче одабрани садржаји. На пример, ако наставник тражи од ученика да нацртају простор и објекте у перспективи, потребно је да укаже на то да ученици на тај начин развијају визуелно опажање и памћење, што им је неопходно у бројним животним ситуацијама (за процењивање ситуација, доношење одлука, решавање проблема...). Аналитичко посматрање природе, окружења и уметничких дела није довољно, визуелно опажање и памћење се неће довољно развијати без прак- тичног рада (ликовни задаци су уједно и начин да ученик провери у којој мери је развио визуелно опажање и памћење). Може се разго- варати и о томе како данас доживљавамо приказивање тродимензи- оналног простора на дводимензионалној подлози. Обрнута, верти- кална и семантичка перспектива могу деловати незанимљиво или збунити савременог посматрача. С друге стране, полиперспектива може бити занимљива савременом посматрачу иако, такође, не приказује објекте онако како их видимо у стварности. Као пример приказивања простора наставник може да покаже и 3Д мурале (оптичке илузије), који могу у потпуности да промене амбијент мањих и слабо осветљених просторија или да значајно измене изглед старих фасада (примери се могу наћи на адреси: <https://artofjohnpugh.com>). Када је реч о пропорцијама главе и тела, може се указати на примену знања приликом шминкања и смишљања одевне комбина- ције, на различите облике лица и пропорције, на то како се бојом, линијама и валером неки делови лица могу визуелно смањити или истаћи. Боје и кројеви одеће могу утицати на то да неки делови тела визуелно делују шире или уже, краће или дуже... Такође, про- стор (димензије, дизајн ентеријера и осветљење) утиче на општи утисак. Може се разговарати и о опажању боја у зависности од вр- сте осветљења (бела светлост у распону од 2700 до 6500 Келвина), јер за ученике није важно да приликом бирања сијалица за стан, собу, радни простор... мисле само о потрошњи енергије и јачини светла, већ и о боји светла, а која утиче на расположење, учење, доношење одлука... Као пример може послужити боја светла која се користи у маркетима да би храна деловала свеже.

Затим, ако је ученик изложио на зиду свој ликовни рад, постер или репродукцију уметничког дела, та слика ће другачије изгледати у зависности од избора сијалице (као и сви други објекти у просторији)... Ученици се додатно могу мотивисати задацима који су њима занимљиви, а развијају стваралачко мишљење: трансформација облика (у апликативном програму: morphing), превођење информација из једне форме у другу (на пример, превођење музичке композиције у ликовну), повезивање реалних облика и нереалних односа, креирање илузија... Да би се утврдило које активности мотивишу ученике неопходно је континуирано испитивање праксе, јер оно што мотивише једну генерацију/одељење/ученика не мотивише све ученике.

НАСЛЕЂЕ Циљ учења ове теме је развијање позитивног става према светској и националној културној баштини. Као полазна основа треба да послужи неки феномен, актуелна тема или догађај. На пример, катедралу Нотр Дам у Паризу је у великој мери оштетио пожар у априлу 2019. године. Ова несрећа није потресла само француски народ већ и велики број људи широм света, што је повод за разматрање више важних тема. Једна од значајних тема је промоција наслеђа. Катедрала Нотр Дам је у својој дугој историји више пута била потпуно запуштена (нарочито у 16. веку). Током Француске револуције је демолирана, јер је народ није доживљавао као вредно наслеђе, већ као симбол богатства и моћи високог свештенства. Захваљујући роману Богородичина црква у Паризу (код нас: Звонар Богородичне цркве) Виктора Игоа, који је постао популаран одмах по објављивању, катедрала је обновљена. Писачева намера је била да скрене пажњу француској јавности на значај националног наслеђа, међутим, роман је доживео светску славу, као и катедрала. По роману су нацртане бројне илустрације и стрипови, снимљени филмови, серије и анимирани филмови, креиране позоришне представе, мјузикли... У игрици Assassin's Creed Unity из 2014. године катедрала је верно приказана до детаља. Унеско је уврстио катедралу на листу светске културне баштине и она је и званично призната као наслеђе значајно за човечанство. Ученици треба да знају да је веома тешко прикупити новац за заштиту и обнову наслеђа. Катедрала је и у 21. веку пропадала упркос својој слави и годишњој посети од преко 13 милиона људи из целог света. Највише новца за обнову је уложено онда када је велики број људи осетио снажну емотивну повезаност са катедралом (непосредно по објављивању Игоовог романа и непосредно после пожара)... Ученици могу да истраже који споменици културе у нашој земљи се налазе на листи светске културне баштине, а који не (иако су изузетно значајни), као и да заједно размотре шта за њих значе споменици културе у нашој земљи, како би као појединци и као заједница могли да допринесу промоцији наслеђа. На пример, изузетно значајан праисторијски локалитет Винча (Бело брдо) је озбиљно угрожен подземним водама, али није добио међународну помоћ за заштиту, нити је прикупљено довољно средстава да се до краја истражи и уреди за посетиоце. Катедрала Нотр Дам може да буде основ за разматрање још једне важне теме, начина на који се наслеђе штити и обнавља. Иако се у јавности говори о рестаурацији катедрале, она је током векова само делимично рестаурирана, а делимично је обнављана тако што су јој додавани модерни елементи, па је Виктор Иго катедралу описао као химеру. После пожара, француска влада је расписала конкурс за идејно решење катедрале, што је подстакло још бурних реакција јавности. Јавност је подељена на оне који желе да се верно реконструише последњи изглед катедрале и на оне који сматрају да је боље катедрали дати савременији изглед (јер је катедрала на тај начин била и грађена и обнављана током векова). Као супротност катедрали може се навести пример обновљене средњовековне тврђаве Голубац или манастирског комплекса Манастир, којима нису додавани модерни архитектонски украси. Ученици могу да дискутују о томе да ли би се вредност културног споменика умањила уколико би се приликом обнове изменио његов првобитни изглед, као и о јединству стила, могу да ураде идејна решења за уређење простора око неког значајног споменика или места културе у нашој земљи... Такође, потребно је поменути 3Д скенирање и штампање, технологију која у великој мери може да помогне приликом истраживања и обнове културног наслеђа. Када се планира учење о уметницима и њиховим делима, важно је смислено одредити циљ учења одабраног садржаја. На пример, није смислено да ученици уче о импресионизму зато да би упамтили податке (када је правац настао, шта је био повод за настанак правца, ко су представници, која су њихова најзначајнија дела), јер ти подаци за ученике немају значаја, неприменљиви су и ученици их брзо заборављају. Уместо тога, може се говорити о томе шта је креативност, а шта иновативност, колико је за ученике значајно да развијају стваралачко мишљење (које им је неопходно у бројним животним ситуацијама), као и о томе да иновативне идеје и остварења понекад неће одмах бити прихваћени. Као пример се може навести прича о непријатељској реакцији критичара, неких колега и публике када су први пут

видели радове импресиониста и о увредама упућених уметницима. Ученицима се могу показати најпознатија дела импресиониста и поставити питање да ли та дела у њима изазивају презир, бес, мржњу... и зашто (да или не), као и шта мисле, зашто је јавност у 19. веку тако негатив-но реаговала на иновације. Ученици могу да упореде једно дело уметника који је био цењен у то време (на пример, Енгр) и дела импресиониста, да покушају сами да открију шта је тачно скандализовало публику. Затим се може нешто рећи о Салону, о томе како је отварање изложбе био значајан друштвени догађај који је окупљао виђене људе и обичне грађане, о стандардима које је поставила државна Школа лепих уметности (École des Beaux-Arts) и очекивањима публике тог времена. Може се разговарати и о томе на који начин ученици прихватају оштру критику или увреду, а на који начин су реаговали уметници који су касније постали славни, као и како би могли пристојно да кажу да им се неко дело не свиђа. Такође, може се разговарати и о томе зашто и данас неки људи мрзе, на пример, Реноара и објављују на интернету чланке против његових дела... На исти начин се може приступити и свим другим садржајима које наставник одабере. На пример, ако је фокус на томе како ученици могу да пронађу подстицај за стварање, као пример се могу показати дела настала под утицајем афричке уметности... Потребно је разговарати и о томе шта за ученике значи оригиналност, колико је оригиналност важна, у којој мери можемо да будемо оригинални, у којим случајевима је оригиналност позитивно прихваћена, а у којим не. Такође, шта је у уметности омаж, а шта плагијат... Свака одабрана тема за разговор може да буде и повод за истраживање и стварање. Наставник треба повремено да прати како се развијају нове образовне технологије. На пример, америчка компанија Triseum развија образовне игре помоћу којих ученици и студенти могу да уче о уметницима и уметничким делима истовремено развијајући компетенције (називи првих игрица су: ARTé: Mecenas, ARTé: Lumiere, ARTé: Nemut). КОМУНИКАЦИЈА Декодирате слику се односи на тумачење слике у најширем значењу (теме и мотиви у уметничким делима, пропагандне поруке, пиктограми, симболика боје...). Ови садржаји се повезују са одговарајућим садржајима других тема. Према процени наставника, могуће планирати и тумачење сложенијих знакова, истраживање покрета, значења и развоја познатих логотипа (Gamescube, Toblerone, Amazon, Pepsi...) или знакова који су ученицима мање познати (амблеми војске РС, илирски грбовници, одликовања...). Наставник може да понуди ученицима да одаберу знаке о којима ће се разговарати на часу (и који ће послужити као подстицај за креирање оригиналног знака) или да сам направи избор, а у складу са знацима која су ученици стекли до осмог разреда. Остали предложени садржаји се односе на предлоге пројеката. Ученицима је потребно понудити мотивационе садржаје и могућност да одаберу пројекте који их занимају. Пројекти могу да се планирају и остварују на различите начине. Један од могућих начина је да ученици самостално, у паровима или тимовима одрже час својим вршњацима. Наставник треба да постави захтев да тај час буде занимљив, да „наставник“ заинтересује вршњаке за тему, да припреми кратку презентацију и питања која подстичу на размишљање и разговор, на даље истраживање... Налози за ученике не треба да буду презахтевни, али не треба ни да се сведу на забаву. На пример, један тимски пројекат може да обухвати истраживање европске моде у периоду од почетка двадесетог века до Првог светског рата и нацрт свечане одеће (превођење неких карактеристичних елемената у савремену одећу). Истовремено, од ученика се може тражити да креирају кратку презентацију о духу тог времена (начину живота, архитектури, намештају, познатим уметницима и уметничким делима...). Други тимови могу да раде исти пројекат, али да истражују неко друго време или да истражују другу тему и реализују другачији рад (на пример, прилог за школски часопис). Ако ученици желе да сазнају више о стрипу, као мотивациони садржај може се понудити прича о популарности стрипа данас, филмовима снимљеним према стриповима, о основним карактеристикама америчке, јапанске и француско-белгијске школе, о српском стрипу, апликативним програмима за цртање стрипова... Ученици могу да осмисле карактер/карактере и да нацртају траку или таблу стрипа (за стрип у наставцима). Уколико их занимају графити и мурали, може се указати на интернет страницу Google Street Art project, где се могу видети највреднији графити и мурали широм света, на бесплатне апликативне програме за креирање графита, а ученици могу индивидуално или тимски да планирају пројекте (да фотографишу зид у свом месту, да креирају неколико скица за графит/мурал, да одабрану скицу пренесу на већи формат натрон папира...). Такође, одељење може да се договори да сви заједно раде на једном пројекту. На пример, да сними документарни филм о свом школском животу у последњем разреду основне школе. Затим, један део школског простора може у потпуности да промени изглед за потребе школских прослава помоћу

интерактивних инсталација (наставник може пронаћи идеје за пројекат и мотивационе садржаје ако у претраживач унесе: Interactive Art Installations, Nike Flyknit Collective installation, Jelly Swarm by Tangible Interaction, Scattered Crowd by William Forsythe, Patrick Nadeau Rainforest installation)...

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник у току године прати, процењује и подстиче развијање индивидуалних потенцијала сваког ученика. Могући елементи за процењивање напредовања и оцењивање постигнућа су: Однос према раду (припремљен је за час; одговорно користи материјал, прибор и алатке; одржава прибор и радни простор; потписује радове; чува радове у мапи...). Однос према себи (истражује информације; поставља питања; предлаже; истрајан је у раду, труди се; преузима одговорност; поштује себе и своје радове; учи на грешкама; спреман је да испроба своје способности у новим активностима...). Однос према другима (довршава рад у договореном року; поштује договорена правила понашања; спреман је да помогне и да сарађује; уважава туђу културу, радове, начин размишљања, доживљавања, опажања, изражавања...). Разумевање (разуме задатак; разуме појмове; разуме процес; разуме концепт; разуме визуелне информације...). Повезивање (повезује и пореди познате и нове информације, људе, места, догађаје, феномене, идеје, дела...). Оригиналност (оригиналан је у односу на туђе радове; оригиналан је у односу на своје претходне радове...). Организација композиције (у складу са својом идејом примењује одговарајуће принципе компоновања, знања о простору, перспективи, пропорцијама, правцу, смеру...). Вербално изражавање (учтиво комуницира; аргументовано, кратко и јасно образлаже свој рад, идеју, доживљај, опажање, емоције...). Употреба техника и средстава (бира одговарајућу технику у односу на идеју; примењује одговарајући процес; бира одговарајући материјал/подлогу; истражује могућности технике и материјала; користи дигиталну технологију као помоћно средство у раду; обликује рад у одабраном апликативном програму). Елементи могу и другачије да се формулишу. Бирају се према типу ликовног задатка и циљевима задатка. Самопроцена радова је вербална и писана. Најефикаснија је метода 3, 2, 1. Ученик сам припрема листић на коме уписује име, презиме, датум и назив рада. Затим кратко наводи: 3 ствари које сам научио на часу, 2 примера која илуструју то што сам научио, 1 ствар која ми није јасна или питање које бих поставио. Када се разговара о ликовним делима, ученик пише: 3 речи којима бих описао дело, 2 ствари које ми се највише допадају на делу, 1 ствар коју не разумем. Када се разговара о уметнику: 3 ствари због којих је уметник значајан, 2 дела која ми се највише свиђају, 1 питање које бих поставио уметнику. Када се ученик ликовно изражава: 3 ствари о којима сам размишљао током рада, 2 ствари које ми се свиђају на мом раду, 1 ствар коју бих променио. Или: 3 речи којима бих описао свој рад, 2 разлога због којих је мој рад оригиналан, 1 ствар коју бих урадио другачије. Важно је да ученик не наводи више од једне нејасноће или грешке, ни у случају када му ништа није јасно или сматра да је рад упропашћен. Издвајање само једне нејасноће или грешке постепено оспособљава ученика да идентификује најважнији пропуст и да се фокусира на његово уклањање или да дође до бољих идеја. Ученике је потребно навикавати да листиће попуњавају брзо. Понекад је најважније оно чега се првог сете. Наставник може да прилагођава методу у складу са типом активности/задатка или да осмисли другачије чек-листе.

Предмет:	Музичка култура				
Разред:	Осми				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	(„Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон, 10/19 и 4/2024)				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења предмета Музичка култура је да код ученика, развијајући интересовања за музичку уметност, стваралачко и критичко мишљење, формира естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и култури свога и других народа.	ЧОВЕК И МУЗИКА	Романтизам Програмска и апсолутна музика Соло песма Клавирска минијатура Националне и стилизоване игре (полка, мазурка, чардаш, казачок, сиртаки, валцер, танго...) Музичко-сценска дела Сметана, Дворжак, Шопен, Лист, Шуберт, Шуман, Паганини, Верди, Пучини, Росини, Чајковски, Бородин, Мусоргски, Мокрањац Импесионизам Равел, Дебиси Савремено доба Жанрови: Џез, популарна музика, апстрактна музика. Импровизација (појам) Стравински, Прокофјев, Коњовић, Константин Бабић, Вера Миланковић	– повеже различите видове музичког изражавања са друштвено-историјским амбијентом у коме су настали; – уочи основне карактеристике музичког стваралаштва у романтизму, импесионизму и савременом добу; – препознаје националне игре у делима уметничке музике; – наведе изражајна средства музичке уметности карактеристична за период романтизма,	Знање о музици кроз различите епохе има за циљ разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика. Час треба да буде оријентисан на улогу и природу музике, однос човека у датом периоду према њој и њеној намени, као и промишљању да ли је музика (и ако јесте, на које начине) била уметност какву данас познајемо или и нешто друго. Хронолошки аспект Музичке културе за осми разред доприноси корелацији знања и треба	

			импресионизма и савременог доба; – разликује музичке форме романтизма, импресионизма и савременог доба; – идентификује	имати на уму да одређени предмети покривају информисаност о немужичким аспектима романтизма, импресионизма и савремене музике на детаљнији и специфичнији начин.	
	МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Дувачки инструменти	репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника романтизма, импресионизма и савременог доба; – идентификује елементе музике ранијих епоха као инспирацију у музици савременог доба; – препозна врсту дувачких инструмента по изгледу и звуку; – опише начин добијања тона код дувачких инструмената; – препозна инструмент или групу према врсти композиције у оквиру датог музичког стила;	Музички инструменти су незаобилазни елемент свих области Музичке културе. Како су, поред људског тела и гласа, значајно средство музичког изражавања човека, информације о музичким инструментима треба да проистекну непосредно из историјског и стваралачког контекста. Информације о дувачким инструментима (дрвени и лимени) треба да буду сведене и усмерене на начин добијања тона, тонску боју, изражајне и основне техничке могућности и примену.	
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Елементи музичке изражајности: темпо, динамика, тонске боје различитих гласова и		Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и	

		инструмената. Слушање световне и духовне музике романтизма, импресионизма и савременог доба. Слушање вокалних, вокално-инструменталних и инструменталних композиција, домаћих и страних композитора. Слушање дела традиционалне народне музике.	– објасни како је музика повезана са другим уметностима и областима ван уметности (музика и религија; технологија записивања, штампања нота; извођачке и техничке могућности инструмената; – изводи музичке примере користећи глас, покрет и инструменте, самостално и у групи; – користи музичке обрасце у осмишљавању музичких целина кроз певање, свирање и покрет; – комуницира у групи импровизујући мање музичке целине гласом, инструментом или покретом; – учествује у креирању и реализацији школских приредби, догађаја и пројеката; – изрази доживљај музике језиком других уметности (плес, глума, писана или	мисаону активност. Током слушања ученици слушно идентификују музички стил и пореде га са основним карактеристикама друштвено-историјског периода. Ученичку пажњу фокусирати на уочавање извођачког састава, темпа, мелодијских и ритмичких карактеристика, са циљем да се повежу са музиком романтизма, импресионизма и савременог доба. Вокална, инструментална и вокално-инструментална дела треба да буду заступљена равноправно. Код слушања песама посебно треба обратити пажњу на везу музике и текста, а код инструменталних дела на извођачки састав, изражајне могућности инструмената Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Читање с листа једноставног ритмичког	
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Певање песама по слуху и из нотног текста (солмизацијом) самостално и у групи. Певање песама у мешовитим тактовима			

		(7/8, 5/8) по слуху. Певање песама у комбинацији са плесним покретом. Певање и свирање из нотног текста народних и уметничких композиција на инструментима Орфовог инструментарија и/или на другим инструментима. Извођење једноставнијих музичких примера у вези са обрађеном темом. Извођење (певање или свирање) једноставних ритмичких и мелодијских репрезентативних примера (одломака/тема) у стилу музике романтизма, импресионизма и савременог доба.	говорна реч, ликовна уметност); – примењује принцип сарадње и међусобног подстицања у комуникацији и заједничком музицирању; – се понаша у складу са правилима музичког бонтона у различитим музичким приликама; – критички просуђује утицај музике на здравље; – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.	записа активира највећи број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, осетљивост за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција) и фине моторичке радње. Певање Главни критеријум за избор песама је квалитет музичког дела. Посебну пажњу треба обратити на тонски опсег композиција за певање због физиолошких промена певачког апарата (мутирање). Свирање Извођење свирањем треба реализовати на ритмичким и мелодијским инструментима. Свирање на мелодијским инструментима је олакшано чињеницом да су ученици музички описмењени те могу користити нотне примере појединих песама које су најпре анализирани и	

			солмизационо обрађене.	
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација Креирање покрета уз музику коју ученици изводе. Креирање ритмичке пратње. Реконструкција музичких догађаја у стилу романтизма, импресионизма и савремене музике. Израда дувачких инструмената од доступних материјала.	Дечје музичко стваралаштво представља виши степен активирања музичких способности које се развијају у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Стваралаштво може бити заступљено кроз: – израду дувачких музичких инструмената (функционалних или нефункционалних); – осмишљавање музичких радионица; – креативну употребу мултимедија: ИКТ, аудио снимци, сликовни материјал, мобилни телефони...	

Укупан број часова: 34

Природа саме музике, па и предмета музичка култура, указу- је на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене програмом наставе и учења. Ниједна област се не може изучавати изоловано од друге и бити сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике. Му- зику од почетка треба повезивати са што више догађаја из живота ученика. Паралелно одвијање различитих музичких активности подстиче мисаону активност, драгоцену за развијање укупног мен- талног и психо-моторног потенцијала ученика, и представља од- личну основу за интеграцију са другим предметима. Настава усмерена на остваривање исхода даје предност иску- ственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос пре- ма музици а постепена рационализација искуства временом по- стаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање (певање и свирање) ученика и музичко стваралаштво у оквиру ко- јих ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици. Основни методски приступ се темељи на звучном ути- ску, по принципу од звука ка нотној слици и тумачењу. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотиваци- је и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Настава музичке културе остварује се кроз следеће области: Човек и музика. Музички инструменти. Слушање музике. Извођење музике. Музичко стваралаштво. Да би постигао очекиване исходе образовног-васпитног процеса, наставник користи глас и покрет, музичке инструмен- те, елементе информационих технологија као и развијене modele мултимедијалне наставе. Корелација између предмета може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања информацијама и њиховог коришћења (књиге, интернет...), сараднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајни- јег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности. Програм наставе и учења омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и компози- ције које нису наведене, односно, наставник има могућност да максимално до 30%, по слободном избору, одабере композиције за слушање и извођење водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересо- вањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школа. Однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених. Из поменутог разлога, у програму наставе и учења се налази већи избор наставног материјала (за слушање и извођење) у односу на годишњи фонд часова предмета Музичка култура. Музика у функцији здравља и музички бонтон Поред пажљивог избора што квалитетнијих музичких садр- жаја, ученике треба упутити на то да прегласна и агресивна музи- ка има штетан утицај на здравље и изазива физиолошки и психолошки одговор организма. Важно је такође, стално указивати и на позитиван ефекат музике, у смислу опуштања, подизања пажње, емоционалних и физичких одговора, когнитивне стимулације и ра- звијања меморије. Упућивање ученика на правила понашања при слушању музике и извођењу музике чини део васпитног утицаја који наставник има у обликовању опште културе понашања. Овај модел понашања ученик треба да пренесе касније на концерте и различите музичке приредбе.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да обликује дати програм имајући у виду: састав и карактеристике ученика у одељењу, уџбенике и остали дидактички материјал који користи за реализацију наставних садржаја, техничке услове, на- ставна средства и медије којима школа располаже као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник креира свој глобални план рада из кога ће развијати своје оперативне плано- ве. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, кон- кретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству уче- ника, које ће ученицима

омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај, али је она увек повезана и са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе што се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Процес учења базира се на перцепцији најупечатљивијих музичких примера (за слушање или извођење музике), који имају задатак да активирају свесну активност, фокусирају пажњу ученика, иницирају процес мишљења и креирају одговарајући сазнајно-емоционални доживљај. Човек и музика Знање о музици кроз различите епохе има за циљ разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика. У начину реализације ових садржаја увек треба кренути од музичког дела, слушања или извођења. Час треба да буде оријентисан на улогу и природу музике, однос човека у датом периоду према њој и њеној намени, као и промишљању да ли је музика (и ако јесте, на које начине) била уметност какву данас познајемо или и нешто друго. Информације које се тичу контекста (на пример историјске, антрополошке, културолошке природе) треба да буду одабране и пренесене у служби разумевања света музике у датом духу времена. Хронолошки аспект Музичке културе за осми разред доприноси корелацији знања и треба имати на уму да одређени предмети покривају информисаност о немусичким аспектима романтизма, импресионизма и савремене музике на детаљнији и специфичнији начин. Музички инструменти Музички инструменти су незаобилазни елемент свих области Музичке културе. Како су, поред људског тела и гласа, значајно средство музичког изражавања човека, информације о музичким инструментима треба да проистекну непосредно из историјског и стваралачког контекста. У том смислу треба посебно обратити пажњу на везу између избора инструмената и догађаја, односно прилика када се и на који начин музика изводила. Као и све друге, дувачке инструменте треба обрадити кроз одговарајуће слушне примере који на упечатљив начин презентују њихове основне карактеристике. Информације о дувачким инструментима (дрвени и лимени) треба да буду сведене и усмерене на начин добијања тона, тонску боју, изражајне и основне техничке могућности и примену. До знања о инструментима ученици треба да дођу из непосредног искуства путем слушања и опажања, а не фактографским набрајањем, односно меморисањем података. Слушање музике Слушање музике је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Ученик треба да има јасно формулисана упутства на шта да усмери пажњу приликом слушања музике. Током слушања ученици слушно идентификују музички стил и пореде га са основним карактеристикама друштвено-историјског периода. Ученичку пажњу фокусирати на уочавање извођачког састава, темпа, мелодијских и ритмичких карактеристика, са циљем да се повежу са музиком романтизма, импресионизма и савременог доба. Постепено, ови елементи музичког тока постају „константа“ у процесу ученичке перцепције па наставник може да проширује опажајни капацитет код ученика усмеравајући њихову пажњу пре слушања на релевантне специфичности музичког дела. Композиције које се слушају, својим трајањем и садржајем треба да одговарају могућностима перцепције ученика. Вокална, инструментална и вокално-инструментална дела треба да буду заступљена равноправно. Код слушања песама посебно треба обратити пажњу на везу музике и текста, а код инструменталних дела на извођачки састав, изражајне могућности инструмената. Елементи музичке писмености су у служби горе наведеног. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања слушаног дела, подстичући код ученика креативност и критичко мишљење. Слушање дела инспирисаних фолклором, свог и других народа и народности треба представити у контексту разумевања различитог садржаја, облика и расположења слушаних композиција.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА СЛУШАЊЕ

Пјотр Иљич Чајковски, Клавирски концерт Оп. 1, бе-мол Антоњин Дворжак, Симфонија из Новог света, бр. 9, IV став Антоњин Дворжак, Словенска игра бр. 1, 2, 6 и 8 Антоњин Дворжак, Концерт за виолончело Б, е-дур Антоњин Дворжак, Хумореска бр. 7, Оп. 101 Модест Мусоргски, Слике са изложбе Сергеј Рахмањин, Клавирски концерт бр. 2, це-мол Корнелије Станковић, Што се боре мисли моје Мокрањец, Козар

Мокрањац, Приморски напјеви Мокрањац, Мокрањац, избор из Руковети Опере Ђоакино Росини, Дует мачака Ђоакино Росини, Арија Фигара, опера Севилски бербери Ђоакино Росини, *Chi disprezza gli infelici*, опера Кир у Вавилону Ђузепе Верди, Хор Јевреја, опера Аида Ђакомо Пучини, Нико не спава, опера Турандот Амилькаре Понкјели, Игра сатова из опере Ла Ђоконда Александар Бородин, Половецке игре, опера Кнез Игор Лео Делиб, Дует цвећа, опера Лакме Жорж Бизе, Арија Хабанера из опере Кармен Петар Коњовић, Џанум наред села, опера Коштана Петар Коњовић, Велика чочечка игра, опера Коштана Жак Офенбах, Птице у сенци, оперета Хофманове приче Балет Жан Батист Лили, *Menuet des Trompettes* Лео Делиб, Игра сатова, балет Копелија Адолф Адам, балет Жизела Пјотр Иљич Чајковски, балет Крцко Орашчић Пјотр Иљич Чајковски, Плес малих лабудова, балет Лабудово језеро Химне Државна химна Химна Светом Сави Химна школе Традиционалне песме и игре Ај, мене мајка једну има Рум, дум, дум Фатише коло врањске девојке Буњевачко момачко коло Сокол ми литна, Јано Ти, једина Градином цвеће цветало Човек и музика Романтизам Франц Шуберт, Аве Марија Франц Шуберт, За музику Франц Шуберт, Серенада Николо Паганини, Капричо бр. 24 и 5, изводи Немања Раду-ловић Николо Паганини, Ла кампанела, III став Феликс Менделсон, Концерт за виолину у е-молу, Оп. 64 Феликс Менделсон, Свadbени марш, Сан летње ноћи Фредерик Шопен, Мазурка Оп. 24, бр. 1 Фредерик Шопен, Валцер бр. 19, а-мол Фредерик Шопен, Валцер бр.2, Оп. 64 Фредерик Шопен, Револуционарна етида Фредерик Шопен, Минутни валцер Фредерик Шуман, Сањарење Франц Лист, Ла кампанела Франц Лист, Клавирски концерт бр.1 Беджих Сметана, Гудачки квартет бр. 1 Беджих Сметана, Влтава Јохан Штраус, Тик так брза полка Јохан Штраус, Трич трач полка Јохан Штраус, валцер Приче из бечке шуме Јохан Штраус, валцер Гласови пролећа Јоханес Брамс, Лаку ноћ Пјотр Иљич Чајковски, финале, балет Лабудово језеро Пјотр Иљич Чајковски, Валцер из балета Успавана лепотица Стеван Христић, Грлица из балета Охридска легенда Стеван Христић, Коло из балета Охридска легенда Националне и стилизоване игре (полка, мазурка, чардаш, казачок, сиртаки, валцер, танго) Јоханес Брамс, Мађарска игра бр. 5 Виторио Монти, Чардаш Микис Теодоракис, Сиртаки Антонио Карлос Жобим, Самба са једном нотом Импресионизам Габриел Форе, Павана, Оп. 50 Ерик Сати, Гимнопедија Клод Дебиси, Потопљена катедрала Клод Дебиси, Месечина Морис Равел, Болеро Савремена музика Игор Стравински, Игра костура, балет Жар птица Игор Стравински, Игра Жар птице, балет Жар птица Игор Стравински, инсерт из Свите Жар птица Игор Стравински, балет Петрушка Арам Хачатурјан, Игра сабљама, Свита Гајане Дмитри Шостакович, Други валцер Густав Холст, Јапанска свита Густав Холст, Самерсет рапсодија Љубица Марић, Праг сна Дарко Краљић, Девојко мала Јован Јовичић, Војвођанска свита Војислав Костић, За Београд Дејан Деспић, Дивертименто Концертанте Оп. 51 Ханс Цимер, Пирати са Кариба, тема Хајао Мијазаки, Замак на небу <https://www.youtube.com/watch?v=nrTu7BAjjCA> Композиције инспирисане музиком романтизма, импресионизма и савременог доба Бора Дугић, Зов за недостижном лепотом Бубуша Симић, Велики градски валцер Јадранка Стојаковић, Што те нема Монти, Чардаш Пол де Сеневил, Брак из љубави Музички инструменти Габриел Форе, Павана Оп. 50 Артуро Маркез *Márquez Arturo Danzón No. 2* Антоњин Дворжак, Словенска игра бр.7 Камил Сен Санс, Соната за обоу, Де-дур, Оп.166, I став Енио Мориконе, Габријелова обоа Дејан Деспић – 7 пасторала за обоу соло Анте Гргин, *Duetto Scherzando* за два кларинета Радивој Лазић – Властимир Перичић, Хумореска за кларинет и клавир Боки Милошевић – одломци из одабраних дела Антонио Вивалди, Концерт за фагот е-мол Лирој Андерсон, Празник трубача Избор песама са фестивала Драгачевска труба Луис Армстронг Мајлс Дејвис Морис Равел, Болеро (соло тромбон) Камил Сен-Санс, Концерт за хорну Оп. 94 Хауард Шор, Господар прстенова (*The Fellowship; Gondor*) Георг Филип Телеман, Песма о изгубљеној љубави Бела Барток, Румунски плесови Сз.68. ББ76: II Браул (*Allegro*) Станислав Бинички, Марш на Дрину Видео примери Традиционална песма са Косова, Горанине, Ђафанине <https://www.youtube.com/watch?v=SI3UltfEWhA> Николо Паганини, Капричо бр. 24 и 5, изводи Немања Раду-ловић <https://www.youtube.com/watch?v=rgCo54r3DUk> Лист и Шопен <https://www.youtube.com/watch?v=8Uc2vtj7v-vs&t=163s> Јохан Штраус, Тик так брза полка <https://www.youtube.com/watch?v=99k-g8H447U> Волфганг Амадеус Моцарт, Арија краљице ноћи, опера Чаробна фрула <https://www.youtube.com/watch?v=XH7cPtG8kGg> Ђоакино Росини, Дует мачака <https://www.youtube.com/watch?v=QNYR6rsGDyg> Ђоакино Росини, *Chi disprezza gli infelici*, опера Кир у Вавилону <https://www.youtube.com/watch?v=ffZiEgC4Tu0> Амилькаре Понкјели, Игра сатова из опере Ла Ђоконда <https://www.youtube.com/watch?v=tOBp7H8RN4M> Лео Делиб, Дует цвећа, опера Лакме, <https://www.youtube.com/watch?v=Zm4HWjnwdWk> Петар Коњовић, Џанум наред села, опера Коштана

[https:// www.youtube.com/watch?v=t0qoPLSQv0U](https://www.youtube.com/watch?v=t0qoPLSQv0U) Петар Коњовић, Велика чочечка игра, опера Коштана
[https:// www.youtube.com/watch?v=_5UCmwGVsnE](https://www.youtube.com/watch?v=_5UCmwGVsnE) Жак Офенбах, Птице у сенци, оперета Хофманове приче
<https://www.youtube.com/watch?v=TcTM-m7q3PE> Жан Батист Лили, Menuet des Trompettes
<https://www.youtube.com/watch?v=sZ4AM0ayFBA> Лео Делиб, Игра сатова, балет Копелија
<https://www.youtube.com/watch?v=ryFyVpqbqGQ> Лео Делиб, Мазурка, балет Копелија, <https://www.youtube.com/watch?v=8Sb7gp98wAc> Адолф Адам, балет Жизела https://www.youtube.com/watch?v=3TLsrI_hxEw
 Пјотр Ильич Чајковски, балет Крцко Орашчић <https://www.youtube.com/watch?v=2DiL3p98eJc> Пјотр Ильич Чајковски, Плес малих лабудова, балет Лабудово језеро https://www.youtube.com/watch?v=rDdcw_p3eJg
 Пјотр Ильич Чајковски, финале, балет Лабудово језеро <https://www.youtube.com/watch?v=SXJawzOLS3k>
 Пјотр Ильич Чајковски, Валцер из балета Успавана лепотица, <https://www.youtube.com/watch?v=7WL2tD27ucA> Стеван Христић, Грлица из балета Охридска легенда <https://www.youtube.com/watch?v=RvxUEvbFKmk> Стеван Христић, Коло из балета Охридска легенда <https://www.youtube.com/watch?v=JBOxXiNotBs> Националне и стилизоване игре Полка <https://www.youtube.com/watch?v=dONXZBrje2w> Мазурка <https://www.youtube.com/watch?v=lR1IT7CAD0E>
 Чардаш <https://www.youtube.com/watch?v=dFx3ASonHw> Казачок <https://www.youtube.com/watch?v=QGD0SJmEyMc> Сиртаки <https://www.youtube.com/watch?v=T4chpyTIE5Q>
 Микос Теодоракис, Сиртаки <https://www.youtube.com/watch?v=qR1-3gYXsfE>
<https://www.youtube.com/watch?v=ls3gevqqdD0> Валцер На лепом, плавом Дунаву <https://www.youtube.com/watch?v=EHFJWCCsWWQ> Танго <https://www.youtube.com/watch?v=NY0MLG-IrSU> Фламенко <https://www.youtube.com/watch?v=sFUC5ROtN8M> Јоханес Брамс, Мађарска игра бр. 5 <https://www.youtube.com/watch?v=H19jByxrqlw> Виторио Монти, Чардаш <https://www.youtube.com/watch?v=XIJM2kZgYiI> Микис Теодоракис, Сиртаки, <https://www.youtube.com/watch?v=T4chpyTIE5Q>
 Антонио Карлос Жобим, Самба са једном нотом <https://www.youtube.com/watch?v=PYdrhTL3VBk>
 Импресионизам Клод Дебиси, Арабеска <https://www.youtube.com/watch?v=A6s49OKp6aE> Клод Дебиси, Месечина <https://www.youtube.com/watch?v=k-8JwihcysWo> Морис Равел, Болеро <https://www.youtube.com/watch?v=iO-cu7GD8pcE> Савремено доба Игор Стравински, Игра костура, балет Жар птица <https://www.youtube.com/watch?v=SP-dQBhcvtg> Игор Стравински, Игра Жар птице, балет Жар птица <https://www.youtube.com/watch?v=a9Ouxgp19ak> Игор Стравински, инсерт из Свите Жар птица https://www.youtube.com/watch?v=OdJdB_Gq1a4 Игор Стравински, балет Петрушка <https://www.youtube.com/watch?v=UaRzfSKPw5A> <https://www.youtube.com/watch?v=Y7H5dEbyxsg> Сергеј Прокофјев, Плес витезова, балет Ромео и Јулија <https://www.youtube.com/watch?v=92YhJ4ZVmCg> Арам Хачатурјан, Игра сабљама, Свита Гајане <https://www.youtube.com/watch?v=mUQHGpxrz-8> Дмитри Шостакович, Други валцер <https://www.youtube.com/watch?v=cPiCeJN-Wek> Дувачки инструменти Клод Дебиси, Сирикс <https://www.youtube.com/watch?v=aw53VrbI4I0> Џон Вилијамс, Хедвигина тема, <https://www.youtube.com/watch?v=l-3tN-c6UwE> Џон Вилијамс, Хедвигина тема, <https://www.youtube.com/watch?v=cXRIDCyqZJw> Енио Мориконе, Габријелова обоа https://www.youtube.com/watch?v=FtE3hoR_Nvo
 Антоњин Дворжак, Симфонија из Новог света, II став <https://www.youtube.com/watch?v=0HhrxVx1Ztc> Бени Гудман, Певај, певај, певај <https://www.youtube.com/watch?v=t4yGKj23jgQ> Астор Пјацола, Танго етида бр.3 <https://www.youtube.com/watch?v=4qzAi7JoKGE> Сергеј Прокофјев, Шехерезада <https://www.youtube.com/watch?v=au0qOBAJ-nA> Пол Дик, Чаробњаков ученик <https://www.youtube.com/watch?v=ScUEgUZbpbU>
 Квин, Боемска рапсодија <https://www.youtube.com/watch?v=tO527C0KUSs> Хауард Гудл, Срећан Божић, Мр Бин <https://www.youtube.com/watch?v=vvR66bZBCIk> Ђорђе Замфир, Усамљени пастир <https://www.youtube.com/watch?v=orL-w2QBiN8> Необични дувачки инструменти <https://www.youtube.com/watch?v=v62YjjV-Roo&t=61s> Станислав Бинички, Марш на Дрину <https://www.youtube.com/watch?v=Prv8a9Wp7Sg> Хајао Мијазаки, Замак на небу <https://www.youtube.com/watch?v=nrTu7BAjjCA>
 Енио Мориконе, Габријелова обоа, <https://www.youtube.com/watch?v=pTsitO4TXF8> Пентатоникс, Еволуција музике, <https://www.youtube.com/watch?v=IExW80sXsHs> Извођење музике Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Читање с листа једноставног ритмичког записа активира највећи број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, осетљивост за друге учеснике у музичком догађају (тзв. тимски рад, толеранција) и фине моторичке радње. Квалитетно музичко изражавање има значајан утицај на психу ученика, а самим тим и на капацитет и могућност свих видова

изражавања. Уједно је важно да се кроз извођење музике, а у оквиру индиви- дуалних могућности ученика, подстиче и развијање личног стила изражавања. С обзиром на то да ће певање и свирање произићи из историјског контекста, начин извођења треба прилагодити у одно- су на дати контекст. Певање Главни критеријум за избор песама је квалитет музичког дела. Посебну пажњу треба обратити на тонски опсег композици- ја за певање због физиолошких промена певачког апарата (мути- рање). Приликом извођења песама најстарије музичке фолклорне традиције, треба неговати нетемперовани начин певања и дозволи- ти природним бојама гласа да дођу до изражаја. Песме се обрађују по слуху и из нотног текста. Мешовите тактове на примерима народних песама треба изводити по слуху. Приликом обраде песама из нотног текста након текстуалне, следи анализа нотног текста, савладавање ритма, певање солмизацијом и на крају певање са литерарним текстом. Са ученицима је неопход- но постићи изражајно певање. Свирање Извођење свирањем треба реализовати на ритмичким и мелодијским инструментима. Свирање на мелодијским инстру- ментима је олакшано чињеницом да су ученици музички описме- њени те могу користити нотне примере појединих песама које су најпре анализирани и солмизационо обрађени. Свирањем се поред осталог развијају моторичке вештине, координација и опажајне способности. Елементи музичке писмености Елементе музичке писмености треба обрађивати кроз одгова- рајуће музичке примере и композиције, од нотне слике и тумачења према звуку. Мешовите тактове на примерима народних песама треба изводити по слуху.

ПРЕПОРУЧЕНЕ КОМПОЗИЦИЈЕ ЗА ПЕВАЊЕ И СВИРАЊЕ Химне Државна химна Химна Светом Сави Химна школе Човек и музика: Јоаханес Брамс, Лаку ноћ Беджих Сметана, Моја звезда Франц Шуберт, Липа Ј. Ф. Рајхард, Љубица Традиционална песма, Ђурђевдан Традиционална песма из источне Србије, *Mandra mea cu carpa mura* Традиционална ромска песма, Ђелем, ђелем Традиционална мађарска игра, Леп је он (*Az a szep*) Традиционална руска песма, Каљинка Традиционална мађарска песма, *Nyulacska* Традиционална русинска песма, Зродзели ше тарки Традиционална мађарска песма, Нек се чује нек се зна да Жужа воли Јаноша Енглеска духовна песма, Прекрасна милост (*Amazing Grace*) Александар Бородин, Половецке игре Лола Новаковић, Деца Пиреја Радмила Какарлајић, Анђелина, зумба, зумба Макс Фридман/Џими де Најт, *Rock Around the Clock* Џон Ленон/Пол Маккартни, *Let It Be* Герард Матос Родригез, Танго Ла кумпарсита <https://www.youtube.com/watch?v=NY0MLG-IrSU> Елементи музичке писмености: Густа ми магла паднала Море, изгрејала, нане Пуче пушка ,Ајде Јано, коло да играмо Запевала сојка птица Оро се вије Јовано, Јованке Станиша Корунковић, Мај Станиша Корунковић, Пробуђена жаба Бијело дугме, Липе цвату Момчило Бајагић Бајага, Буђење раног пролећа Карл Ман/Дејв Апел, *Let's Twist again* Традиционалне и песме домаћих аутора Ој, цоко, цоко, црно око Тај таврље Уродиле жуте крушке Шкрипи Ђерам Текла вода Текелија Леле дуње ранке Тамо далеко Војтек Шистех, Ој, Србијо, мила мати Николас Балон, Креће се лађа француска Станислав Бинички, Марш на Дрину Староградске песме Ти једина Моја мала нема мане Мој Милане Јутрос ми је ружа процветала Што се боре мисли моје Ајде Като Небо је тако ведро У тем Сонбору Духовне песме Стеван Стојановић Мокрањац, Тебе појем Тропар за Божић Тропар Светом Сави Помози нам вишњи Боже Корнелије Станковић, Многаја лета Текст Свети Николај, Источниче живоносни Музичко стваралаштво Дечје музичко стваралаштво представља виши степен акти- вирања музичких способности које се развијају у свим музичким активностима, а резултат су креативног односа према музици. Оно подстиче музичку фантазију, обликује стваралачко мишљење, продубљује интересовања и доприноси трајнијем усвајању и пам- ћењу музичких вештина и знања. Стваралаштво може бити заступљено кроз: израду дуваачких музичких инструмената (функционалних или нефункционалних); музичко-истраживачки рад; осмишљавање музичких догађаја, програма и пројеката; осмишљавање музичких радионица; креативну употребу мултимедија: ИКТ, аудио снимци, сли- ковни материјал, мобилни телефони... Уколико има могућности, могу се осмислити и реализовати тематски пројекти на нивоу одељења или разреда. Пројектна настава се остварује реализацијом пројекта и тимским радом ученика. Тема пројекта се састоји од подтема које ученици могу да реализују у тиму, тандему или појединачно.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Настава музичке културе подразумева учешће свих ученика, а не само оних који имају музичке предиспозиције. Како је предмет музичка култура синтеза вештина и знања, полазна тачка у процесу оцењивања треба да буду индивидуалне музичке способности и ниво претходног знања сваког ученика. Битни фактори за праћење музичког развоја и оцењивање сваког ученика су његово знање, рад, степен ангажованости, кооперативност, интересовање, став, умешност и креативност, али и напредовање у односу на претходна постигнућа. Тако се у настави музичке културе за исте образовне

васпитног задатке могу добити различите оцене, као и за различите резултате исте оцене, због тога што се конкретни резултати упоређују са индивидуалним ученичким могућностима. Начин провере и оцена треба да подстичу ученика да напредује и активно учествује у свим видовима музичких активности. Главни критеријум за процес праћења и оцењивања је начин ученичке партиципације у музичком догађају, односно да ли је у стању да прати музичко дело при слушању и како односно, да ли и како изводи и ствара музику користећи постојеће знање. У зависности од области и теме, постигнућа ученика се могу оценити усменом провером, краћим писаним проверама (до 15 мину- та) и проценом практичног рада и стваралачког ангажовања. Поред ових традиционалних начина оцењивања, треба користити и друге начине оцењивања као што су: допринос ученика за време групног рада; израда креативних задатака на одређену тему; рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе); специфичне вештине. У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичку мотивацију и ставове у односу на извођење и стваралаштво, способност концентрације, квалитета/перцепције и начин размишљања приликом слушања, као и примену теоретског знања у музицирању. Наставник треба да мотивише ученика на даљи развој, тако да ученик осети да је кроз процес вредновања виђен и подржан, као и да има оријентацију где се налази у процесу развоја у оквиру музике и музичког изражавања. Важно је укључити самог ученика у овај процес у смислу дијалога и узајамног разумевања у вези са тим шта ученик осећа као препреке (вољне и невољне) у свом развоју, као и на које начине се, из ученикове перспективе, оне могу пребродити. Када је у питању вредновање области Музичко стваралаштво, оно треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер су и најскромније музичке импровизације, креативно размишљање и стварање педагошки оправдане. Узимајући у обзир све циљеве које процес учења, краткорочно и дугорочно треба да постигне, неопходно је имати на уму да се оквир вредновања процеса и резултата учења одвија највише у учениковом живом контакту са музиком, тј. извођењу и стваралаштву, а такође и слушању музике. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у ученичком изражавању кроз музику и у контакту са музиком. Како процес учења у оквиру сваког часа треба да обухвати све области, посматрање ученика у живом контакту са музиком је истовремено показатељ квалитета процеса учења, као и идеална сцена за вредновање резултата учења. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. Диктате не треба практиковати ни задавати.

Предмет :	ИСТОРИЈА				
Разред:	8				
Службени гласник РС- Просветни гласник -бр:	(„Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон, и 10/19)				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ Историје еник, јући ске е, појаве, е и ти, стекне и енције дне за вање еног развије е	ОСНОВИ ПРУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ	Основне одлике периода од завршетка Првог светског рата до наших дана Историјски извори за изучавање периода од завршетка Првог светског рата до наших дана и њихова сазнајна вредност (материјални, писани, аудио, визуелни, усмена сведочанства, дигитални).	смешта кључне догађаје, појаве и процесе из савремене историје на временској линији; – уочи динамику различитих историјских појава и промена на историјској карти; – пореди различите историјске изворе и рангира их на основу њихове сазнајне вредности; – анализира и процени ближе хронолошко порекло извора на основу садржаја; – поредећи различите изворе о истој историјској појави или догађају, анализира позицију аутора	Применом разноврсних метода уз операционализацију исхода упознати ученике са основним одликама савременог доба, као и изучавање и коришћење историјских извора	3

ког ња и ран однос себи, ном и алном тету, но- ском у, у и у којој	ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕ НСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ИЗМЕЋУ ДВА СВЕТСКА РАТА	Последице Великог рата (демографски и материјални губици, одраз рата у друштвеном и културном животу, Мировна конференција у Паризу – нова карта Европе и света). Револуције у Русији и Европи (узроци, ток и последице). Стварање југословенске државе (југословенска идеја, процес иносиоци уједињења, међународно признање и границе). Политичке и друштвено-економске прилике у Европи и свету (либералне демократије, тоталитарне идеологије, економске кризе; култура, наука и уметност, свакодневни живот). Југословенска краљевина (простор, становништво и друштво; конституисање државе, политички живот; међународни положај; економске прилике; култура, улога	доведе у везу узроке и последице историјских догађаја, појава и процеса на конкретним примерима; – наведе специфичности друштвених појава, процеса, политичких идеја, ставова појединачи група у историјском периоду савременог доба; – образложи значаји улогу истакнутих личности у дато историјском контексту; – уочи елементе континуитета и дисконтинуитета српске државности; – изведе закључако повезаности националне историје са регионалном и светском, на основу датих примера образложи утицај историјских догађаја, појава и процеса на савремено друштво; – идентификује основне карактеристике тоталитарних идеологија и наводи њихове последице у историјском и савременом контексту; – препозна, на примерима из савремене историје, важност поштовања људских права;	Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међу предметним повезивањем са географијом, верском наставом, математиком, српским језиком уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања које се односе на Европу, свет, и српски народ у Југословенској држави у периоду између два светска рата, узроке и последице догађаја (коришћење различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и	20

	двора; национално и верскопитање). Истакнуте личности: Николај II Романов, Владимир Иљич Лењин, Роза Луксембург, Александар Флеминг, Пабло Пикасо, Волт Дизни, Чарли Чаплин, Сергеј Ејзенштајн, Бенито Мусолини, Адолф Хитлер, Јосиф Стаљин, Френклин Рузвелт, Александар I, Марија, Петар II и Павле Карађорђевић, Никола Пашић, Стјепан Радић, Милан Стојадиновић, Драгиша Цветковић, Влатко Мачек, Слободан Јовановић, Милутин Миланковић, Исидора Секулић, Ксенија Атанасијевић, Милена Павлови Барили, Иван Мештровић.	наведе примере како су идеје о родној, верској и етничкој равноправности утицале на савремену политичку прилику и развој друштва; – пореди положај и начин живота припадника различитих друштвених група у историјском периоду савременог доба; – илустрирајте примерима утицаја научно-технолошког развоја на промену друштву, економији и природном окружењу; – образложи утицај различитих друштвено-економских система на свакодневни живот људи, анализирајући дате примере; – препозна како су културне интеракције, и сарадња различитих етничких и социјалних група утицали на политички, друштвени и привредни живот; – наведе примере утицаја спортских и уметничких достигнућа на обликовање савременог друштва; – идентификује узроке, елементе и последице историјских сукоба и ратова и дискутује о могућим начинима превенције конфликта; – објасни значење појмова геноцид и Холокауст; – изведе закључке о узроцима, току и последицама ратова у условљених распадом СФРЈ користећи изворе различитог порекла и сазнајне вредности; – изрази ставове, засноване на историјским аргументима, уважавајући мишљење саговорника;	играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), развијање језичке и говорне културе	16
	ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ			

	Свет у рату – узроци, међународне кризе, сукоби и освајачка политика тоталитарних држава; почетак и ток рата, зараћене стране, савезништва, фронтови, најважније операције, нови начини ратовања; ратна свакодневица; страдање цивила и ратни злочини; крај рата, победа антифашистичке коалиције. Југославија и српски народ у рату – улазак у рат, војни пораз, окупација, подела, квислиншке творевине; геноцид и злочини; устанак, антифашистичка борба и грађански рат; војне операције, живот у рату. Последице рата – људски и материјални губици; демографске и друштвене промене, миграције; уништавање културног наслеђа; суђења за ратне злочине; стварање ОУН. Истакнуте личности: Френклин Рузвелт,	препозна пропаганду, стереотипе и идеолошку позицију у историјском извору и формулише ставкоји сесупротставља манипулацији; критички се односи према информацијама из медија користећи се историјским знањима и вештинама; – анализира историјске догађаје и појаве на основу доступног аудио-визуелног изворног материјала осмисли, спроведе и презентује резултате истраживања заснованог на одабраним историјским изворима и литератури, користећи ИКТ; – образложи смисао неговања сећања на важне догађаје или личности из историје савременог доба; – истражи меморијалне споменике у локалној средини и учествује у организовању испровођења заједничких школских активности везаних за развој културе сећања; – покаже одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа; – уочи одраз историјских догађаја и појава у књижевним и уметничким делима	Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са географијом, верском наставом, математиком, српским језиком уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања која се односе на догађаје из Другог светског рата, узроке и последице догађаја (коришћење	14

		Винстон Черчил, Јосиф Стаљин, Адолф Хитлер, Бенито Мусолини, цар Хирохито, Франциско Франко, Мао Цедунг, Ана Франк, Петар II Карађорђевић, Драгољуб Михаиловић, Јосип Броз, Милан Недић, Анте Павелић, Диана Будисављевић	препозна историјску димензију политичких, културних и технолошких промена у савременом свету и Републици Србији.	различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), развијање језичке и говорне културе	15
	СВЕТ, ЕВРОПА И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ХЛАДНОГ РАТА	Свет после Другог светског рата – блоковска подела, трка у наоружању, глобална димензија хладног рата, ратна жаришта и кризе, деколонизација, европске интеграције, покрети еманципације – покрети за женска и мањинска права, антиратни и антирасни покрети; научна достигнућа, освајање свемира, медији, популарна култура. Југославија и српски народ после Другог светског рата – изградња новог државног и друштвеног уређења,			

		једнопартијски систем, односвласти према политичким противницима, међународни положај,економске и културне прилике, самоуправљање, несврстаност;свакоднев ица, популарна култура, нове тенденције у култури. Истакнуте личности: Џон Кенеди, Никита Хрушчов, Махатма Ганди,Мартин Лутер Кинг, Роза Паркс, Нелсон Мандела, Голда Меир, ЕндиВорхол, Јосип Броз, Александар Ранковић, Милован Ђилас, ИвоАндрић, Милош Црњански, Александар Петровић, Мира Траиловић,Душан Ковачевић			
	СВЕТ, ЕВРОПА,СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У САВРЕМЕНИМ ПРОЦЕСИМА	Свет после хладног рата – пад Берлинског зида; слом комунизма уЕвропи, распад СССР-а, нова политичка карта Европе, стварањеЕвропске уније, доминација САД, локални конфликти и интервенцијевеликих		Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са географијом, верском наставом,математиком,српским језиком уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје знања које се односе на Свет,Европа и српски народ у Југословенској држави у периоде хладног рата,узроке и последице догађаја(коришћење различитих историјских текстова, карата и других извора историј-ских података (документарни и играни видео и дигитални мате-	

		сила, процеси глобализације, Четврта индустријска револуција (дигитални медији, интернет, друштвене мреже и мобилна телефонија), претња тероризма, миграције, савремени културни покрети. Српски народ на крају 20. и почетком 21. века – криза СФРЈ 80-тих година, међунационалне тензије, увођење вишестраначког политичког система, распад СФРЈ, грађански рат и стварање нових држава, интернационализација сукоба и међународне интервенције, економске прилике и свакодневни живот, ратни злочини, страдање цивилног становништва, разарање културног наслеђа, НАТО агресија на СРЈ, последице ратова, политичке промене 2000. године, Република Србија као самостална држава,		ријали, музејски експонати, илустрације), развијање језичке и говорне културе Применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са географијом, верском наставом, математиком, српским језиком уз операционализацију исхода ученици треба да усвоје	

		питање статуса Косова и Метохије, односи у региону, српски народ у дијаспори и региону, процес придруживања Европској унији, култура и спорт. Истакнуте личности: Роналд Реган, Михаил Горбачов, Маргарет Тачер, Бил Гејтс, Владимир Путин, Ангела Меркел, Слободан Милошевић, Фрањо Туђман, Алија Изетбеговић, Зоран Ђинђић, Војислав Коштуница		знања које се односе на Свет, Европа и српски народ у савременим процесима, узроке и последице догађаја (коришћење различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), развијање језичке и говорне културе	

Укупан број часова: 68

Програм је конципиран тако да су уз дефинисане исходе за крај разреда и кључне појмове, за сваку од пет тематских целина

(ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ; ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА; ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ; СВЕТ, ЕВРОПА И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ХЛАДНОГ РАТА и СВЕТ, ЕВРОПА, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У САВРЕМЕНИМ ПРОЦЕСИМА),

дати и садржаји. Приступ настави заснован на процесу и исходима учења подразумева да ученици развијају не само основна знања, већ да их искористе у развоју вештина историјског мишљења и изградњи ставова и вредности. Програм наставе и учења, у том смислу, нуди садржински оквир, а наставник има могућност да изабере и неке додатне садржаје уколико сматра да су примерени средини у којој ученици живе, или да одговарају њиховим интересовањима (програм се, на пример, може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају – археолошка налазишта, музејске збирке). Сви садржаји су дефинисани тако да буду у функцији остваривања исхода предвиђених програмом. Наставник има значајан простор за избор и повезивање садржаја, метода наставе и учења и активности ученика. Важна карактеристика наставе и учења усмерених на остваривање исхода је та да су фокусирани на учење у школи. Ученик треба да учи: смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из Историје и других предмета; проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретного одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Од њега се очекује и да, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за сваку наставну јединицу. При планирању треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. У планирању и припремању наставе и учења, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у осми разред улазе са знањем о основним историјским појмовима, са одређеним животним искуствима и уобичајеним ставовима и на томе треба пажљиво градити нова знања, вештине, ставове и вредности. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ учења предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода. Многи од исхода су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода и обраде различитих садржаја. Битно је искористити велике могућности које Историја као наративни предмет пружа у

подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Наставни садржаји треба да буду представљени као „прича” богата информацијама и детаљима, не зато да би оптеретили памћење ученика, већ да би им историјски догађаји, појаве и процеси били предочени јасно, детаљно, живо и динамично. Посебно место у настави историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за појашњењем. Учење историје би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било”, већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи” у свом уму, у чему велику помоћ може пружити употреба различитих историјских текстова, карата и других извора историјских података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музички експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе. Коришћење историјских карата изузетно је важно јер омогућава ученицима да на очигледан и сликовит начин доживе простор на коме се неки од догађаја одвијао, помажући им да кроз време прате промене на одређеном простору. Веома важан аспект наставе историје представља и рад на историјским изворима. Када су садржаји програма за осми разред у питању, велики значај, поред писаних и визуелних, имају и усмени извори, односно сведочанства. Због тога би требало осмислити наставни процес на такав начин да се, у оквиру пројектне наставе или елементарног истраживања, повежу ученици и савременици историјских догађаја, чиме би се омогућило пропитивање и изучавање рецентне прошлости. Треба искористити и утицај наставе Историје на развијање језичке и говорне културе (вештине беседништва), јер историјски садржаји богате и оплемењују језички фонд ученика. Неопходно је имати у виду и интегративну функцију Историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и вештина. У настави треба, кад год је то могуће, примењивати иновирани дидактичке методе и стратегије, при чему се истиче концепт мултиперспективности. Одређене теме, по могућности, треба реализовати са одговарајућим садржајима из сродних предмета, а посебну пажњу треба посветити оспособљавању ученика за ефикасно коришћење информационо-комуникационих технологија (употреба интернета, прављење презентација, коришћење дигиталних аудио-визуелних материјала и израда реферата). У осмом разреду изучава се период савремене историје, што подразумева и обраду многих осетљивих, па и противуречних, односно контроверзних тема, о којима не постоји консензус у научним круговима и јавности. То су теме које су присутне свакодневном у информативним и документарним програмима, на интернету, о њима говоре политичари, јавне личности и новинари. Такве теме су често саставни део породичне историје и личних наратива, што додатно увећава њихову актуелност. Ученици су изложени различитим тумачењима историјских догађаја и због тога је нарочито важно код њих развијати критички однос према информацијама које им се нуде. Овладавање том вештином наводи се и у образовним стандардима, а у оквиру програма спомиње се у циљу предмета, као и у појединим исходима за крај разреда. Због тога би једна од најбитнијих компетенција успешног наставника била да зна како да код ученика подстиче критичко и историјско мишљење, што би ученицима омогућило развијање хуманистичких вредности заснованих на толеранцији, уважавању различитости и поштовању другог. На крају основног образовања и васпитања ученици треба да буду оспособљени да аргументовано анализирају противуречности, да се децентрирају (сагледају и уваже туђи угао гледања на одређени историјски феномен), да уочавају сличности и различитости, постављају питања а нове информације лако повежу с постојећим знањима. На тај начин, ученици би били оспособљени да препознају пропаганду и активно учествују у разградњи предрасуда и стереотипа с којима се свакодневно сусрећу. Такав приступ омогућио би им аутономни и рационални однос према информацијама и додатно олакшао промишљање и доношење аргументованих закључака и судова.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Праћење напредовања започиње иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази и у односу на шта ће се процењивати његов даљи рад. Свака

активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабрити да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље активности. У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Предмет:	ГЕОГРАФИЈА				
Разред:	Осми				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	11/2019, 2/2020, 6/2020, 5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023, 4/2024.				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Географије је да ученик појмовно и структурно овлада природно-географским, демографским, насеобинским, политичко-географским, економско-географским, интеграционим и глобалним појавама и процесима у Србији и свету уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.	Обнављање градива 7.р. програмски садржаји 8.р. и иницијално процењивање	Обнављање градива 7.р. програмски садржаји 8.р. и иницијално процењивање	– учествује у предлагању и реализацији истраживачког пројекта у локалној средини;	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода и облика рада	4
	Географски положај, границе и величина територије Србије	Југоисточна Европа, интеграциони и дезинтеграциони процеси. Географски положај Србије. Историјско-географски развој Србије. Симболи Србије. Границе и проблеми пограничних крајева.	– анализира тематске карте и статистичке податке и графички их приказује; – одреди географски положај Србије и доведе га у везу са историјско-географским развојем; – анализира карактеристике граница и пограничних крајева Србије; – опише узроке и последице геотектонских процеса на територији Србије;	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и пројектних задатака,, међупредметним повезивањем са историјом, предметним повезивањем, ученицима објаснити етимолошко значење термина Србија, симболе отаџбине, детерминанте и компоненте географског положаја, њене границе, облик и величину територије, издвојити граничне прелазе Србије према суседним државама и	6

			– класификује облике рељефа на територији Србије и именује репрезентативне; – анализира утицај климатских фактора и климатских елемената на климу Србије; – класификује и описује својства водних објеката користећи карту Србије; – наводи начине коришћења вода Србије; – препознаје ефекте утицаја физичко-географских процеса на човека и адекватно реагује у случају природних непогода; – доведи у везу распрострањеност биљних и животињских врста и физичко-географске карактеристике простора; – објашњава популациону динамику становништва Србије: кретање броја	објаснити централно језгро – колевку државне идеје, центар интеграције и фактор кохезије њене територије.	
	Физичко-географске одлике Србије	Геотектонски процеси на територији Србије. Сеизмизам Србије. Тектонски облици рељефа. Падински процеси и рељеф настао деловањем воде. Рељеф настао деловањем леда, ветра и човека. Утицаји ерозивних и акумулативних процеса на човека. Климатски фактори и елементи. Климатске области у Србији. Подземне воде Србије. Реке Србије. Језера Србије. Заштита вода и заштита од вода. Земљишта Србије. Распрострањеност	– класификује облике рељефа на територији Србије и именује репрезентативне; – анализира утицај климатских фактора и климатских елемената на климу Србије; – класификује и описује својства водних објеката користећи карту Србије; – наводи начине коришћења вода Србије; – препознаје ефекте утицаја физичко-географских процеса на човека и адекватно реагује у случају природних непогода; – доведи у везу распрострањеност биљних и животињских врста и физичко-географске карактеристике простора; – објашњава популациону динамику становништва Србије: кретање броја	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и пројектних задатака,, међупредметним повезивањем са биологијом, хемијом и предметним повезивањем, ученицима објаснити геотектонски положај и геотектонску рејонизацију Србије сагледавањем односа Евроазијске и Афричке литосферне плоче, објаснити механизме настанка и обликовања рељефа на простору Србије и именовати значајне морфоструктурне облике рељефа у Србији. Упознати их са генетским и основним морфолошким типовима рељефа као и њиховом распрострањеношћу уз	27

		биљног и животињског света.	становника, природни прираштај и миграције; – изводи закључке о утицају популационе динамике на структуре становништва у нашој земљи; – изводи закључке о важности предузимања мера популационе политике; – израђује и анализира графичке приказе структура становништва; – објашњава утицај природних и друштвених фактора на настанак, развој и трансформацију насеља у нашој земљи; – уз помоћ карте Србије и других извора информација анализира утицај природних и друштвених фактора на развој и размештај привредних делатности у нашој земљи; – доводи у везу	помоћ географске карте Србије. Кроз обраду климе научити ученике да наведу климатске елементе, опишу просторну и временску дистрибуцију температуре ваздуха и падавина на територији Србије, наведу и оцене значај климатских фактора, издвоје климатске области на територији Србије. Указати им на постанак, еволуцију и распрострањеност река, језера, подземних вода и термоминералних извора на територији Србије. Указати им шта доводи до формирања природне непогоде, да човек може да стимулише њено формирање, где су природне непогоде распрострањене на простору Србије, као и како поступити у случају истих. Објаснити да су ареали биљних и животињских врста	

			размештај привредних делатности са квалитетом животне средине у нашој земљи; – препознаје ефекте производње и коришћења различитих извора енергије на квалитет животне средине; – описује репрезентативне објекте природне и културне баштине и означава их на карти;	детерминисани рељефом, земљиштем, климом, присуством воде и другим факторима. Неопходно је да ученици сагледају просторну дистрибуцију животињских врста, травнатих области, шумских ареала и њихов састав, као и ефекте које остварују у интеракцији са осталим природним и друштвеним објектима у простору.	
	Друштвено-географске одлике Србије	Кретање броја становника и њихов просторни размештај. Природно кретање. Миграциони процеси. Структуре становништва. Демографски проблеми и популациона политика. Прва насеља у Србији. Село и рурални процеси. Градови. Урбанизација и проблеми урбаног	– процењује важност очувања природне и културне баштине Србије; – објашњава утицај историјских и савремених миграција на размештај Срба у свету.	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и пројектних задатака,, међупредметним повезивањем са историјом, техником и технологијом, физиком, хемијом, предметним повезивањем, ученицима дати објашњења кретања броја становништва по подацима пописа, природног прираштаја и миграција уз коришћење тематских карти и графичких	21

		развоја. Београд. Природни ресурси и привредни развој. Друштвени услови привредног развоја и промене у структури привреде. Пољопривреда и географски простор. Индустрија и географски простор. Саобраћај и географски простор. Туризам и трговина. Делатности кварталног сектора.		приказа. Објаснити како се регионалне тенденције у природном прираштају и миграцијама одражавају на биолошке, економске и социјалне структуре становништва Србије. Указати на важност популационе политике и учити их да самостално проналазе податаке о структурама становништва и да их графички приказују. Објаснити утицај природних и друштвених фактора на настанак, развој и трансформацију насеља у нашој земљи. Објаснити ученицима како да анализирају утицај природних и друштвених фактора на развој и размештај привредних делатности у нашој земљи и утицај привреде на животну средину.	
	Природна и културна баштина	Природна баштина Србије. Културна баштина		Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и	3

		Србије. Светска баштина под заштитом Унескоа у Србији.		пројектних задатака,, међупредметним повезивањем са биологијом и предметним повезивањем, ученицима указати на просторну заступљено ст природних и културних објеката у Србији и настојати да формирају вредносне ставове и развију свест о неговању природних и културних добара.	
	Географија завичаја	Појам и географски положај завичаја. Природне карактеристике. Друштвене карактеристике.		Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и пројектних задатака,, међупредметним повезивањем и предметним повезивањем, ученицима објаснити значај истраживачког рада у локалној средини и познавање географских одлика завичаја.	3
	Срби у региону и дијаспори	Срби у Црној Гори. Срби у БиХ – Република Српска. Срби у Хрватској. Срби у осталим		Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и пројектних задатака, међупредметним повезивањем са	4

		суседним државама. Срби у дијаспори.		историјом, предметним повезивањем, ученицима објаснити утицај историјских и савремених миграција на размештај Срба у свету.	

Укупан број часова: 68

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању процеса наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и препоручених садржаја, образовних стандарда за крај обавезног образовања, циљева и исхода образовања и васпитања, кључних компетенција за целоживотно учење, предметних и општих међу- предметних компетенција, наставник најпре креира свој годишњи (глобални) план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Наставник има слободу да сам одреди број часова за дате теме у годишњем плану. Предметни исходи су дефинисани на нивоу разреда у складу са ревидираном Блумовом таксономијом и највећи број њих је на нивоу примене. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Од наставника се очекује да операционализује дате исходе у својим оперативним плановима за конкретну тему, тако да тема буде једна заокружена целина која укључује могућа међупредметна повезивања. У фази планирања и писања припреме за час наставник дефинише циљ и исходе часа.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дати садржаји су препоручени и распоређени у шест тематских целина: Географски положај, границе и величина територије Србије; Физичко-географске одлике Србије; Друштвено-географске одлике Србије; Природна и културна баштина Србије; Географска заједница Србије; Срби у региону и дијаспори. Географски положај, границе и величина територије Србије За достизање исхода: ученик ће бити у стању да одреди географски положај Србије и доведе га у везу са историјско-географским развојем; анализира карактеристике граница и пограничних крајева Србије, потребно је објаснити етимолошко значење термина Србија, симболе отаџбине, детерминанте и компоненте географског положаја, њене границе, облик и величину територије. На почетку наставне теме, указати на то да на географски положај Србије утиче поливалентност, контактност и транзитност њене територије у смислу спајања и прожимања различитих елемената географског простора, који су одговорни за развој, организацију, функционисање и трансформацију територије. Објаснити да су детерминанте и компоненте географског положаја, међајући кроз историју неке од функција, утицале на промене значаја коју је Србија имала у историји и коју има данас. Објаснити ученицима да географски положај Србије може бити апсолутан и релативан. Истаћи да је апсолутан географски положај Србије егзактан јер су у питању географске координате (математичко-географске) и природни фактори. На основу тога издвојити две компоненте апсолутног географског положаја: математичко-географску и физичко-географску. Такође, издвојити и компоненте релативног географског положаја: културно-географску, политичко-географску, саобраћајно-географску и економско-географску. Објаснити ученицима да је територија Србије повезана и интегрисана, да њена тродимензионалност подразумева копно, ваздушни простор изнад копна и Земљину унутрашњост испод копна, као и да је њен квалитет дефинисан економским параметрима који зависе од квалитета и квантитета природних ресурса, као што су на пример, плодност земљишта, рудно богатство, однос обрадивих и необрадивих површина и биолошка разноврсност. За достизање исхода: ученик ће бити у стању да анализира карактеристике граница и пограничних крајева Србије, важно је издвојити граничне прелазе Србије према суседним државама и објаснити централно језгро – колевку државне идеје, центар интеграције и фактор кохезије њене територије. Овај садржај треба реализовати у складу са одговарајућим садржајима из историје. Пожељно је избегавати фрагментарно учење историјских чињеница везаних за промене величине територије Србије јер то има најкраће трајање у памћењу, већ их треба повезати са утицајем историјских догађаја на савремени географски развој, чиме се постиже најјачи трансфер у стицању других знања и вештина. Поред тога, објаснити како различите историјске околности и економска развијеност утичу на динамичне промене у географском простору Србије. У циљу подстицања толеранције код ученика, указати на постајање различитих етничких и културних група у пограничним територијама Србије. Оспособити ученике да

израђују тематске карте о Географ-ском положају, границама и величини територије Србије кори-стећи неке карте, на којима се могу издвојити различити садржаји везани за ову наставну тему. Физичко-географске одлике Србије За достизање исхода: ученик ће бити у стању да опише уз-роке и последице геотектонских процеса на територији Србије, кључно је да у светлу теорије литосферних плоча ученик опише геотектонски положај и геотектонску рејонизацију Србије сагледа-вањем односа Евроазијске и Афричке литосферне плоче, објасни механизме настанка и обликовања рељефа на простору Србије и именује значајне морфоструктурне облике рељефа у Србији. Да-љом операционализацијом исхода ученик ће бити у стању да препозна и наведе облике рељефа који настају тектонским покретима и вулканизмом, објасни процес настанка земљотреса и наведе најугроженије зоне и изведе закључке о појави савременог сеизмизма као и одсуство активног вулканизма на територији Србије. Настав-ници могу упознати ученике са мрежом сеизмолошких станица Србије и различитим начинима прикупљања података о турској активности на подручју Србије у реалном времену, размени пода-така са земљама у окружењу и компјутерским програмима за ауто-матско лоцирање и извештавање. Исход: ученик ће бити у стању да класификује облике реље-фа на територији Србије и именује репрезентативне. Кроз овај исход ученика треба упознати са генетским и основним морфолошким типовима рељефа као и њиховом распрострањеношћу уз по-моћ географске карте Србије. Исход је остварен уколико је ученик у стању да опише деловање унутрашњих и спољашњих сила на постанак и обликовање рељефа Србије, да наведе и опише приме-ре облика рељефа помоћу географске карте, графичких приказа и фотографија. Исход: анализира утицај климатских фактора и климатских елемената на климу Србије. За остваривање овог исхода неопход-но је да ученик самостално користи климатолошке податке који се односе на температуру и падавине изабраног места. Климато-лошки подаци могу се преузети из метеоролошких годишњака који су доступни на сајту Републичког хидрометеоролошког завода Србије (РХМЗС). Да би анализирао просторну и временску дистрибуцију наведених података, неопходно је да самостално конструише климадијаграме бар два места између којих постоји значајна разлика у надморским висинама. Поред ових климатских елемената, ученика треба упознати и са ветровима и инсолацијом. Просторну и временску дистрибуцију температура, падавина и ве-трова треба повезати са климатским факторима који условљавају њихово формирање. Као последица просторне и временске ди-стрибуције вредности климатских елемената на простору Србије издвајају се одређене климатске области. Да би се исход остварио, неопходно је да ученик: наведе климатске елементе, опише про-сторну и временску дистрибуцију температуре ваздуха и падавина на територији Србије, наведе и оцени значај климатских фактора, издвоји климатске области на територији Србије. Да би се остварио исход: класификује и описује својства вод-них објеката користећи карту Србије и наводи начине коришћења вода Србије, ученику би требало указати на постанак, еволуцију и распрострањеност река, језера, подземних вода и термомине-ралних извора на територији Србије. Упознати га са основним хидрографским карактеристика река Србије, чије груписање би се извршило према припадајућем морском сливу. Анализа водних режима, на најједноставнијем нивоу, подразумевала би уочавање максималних и минималних водостаја и протицаја на рекама, као и фактора који доводе до њихове појаве. Ученик треба да опише стања екстремних водостаја и протицаја (сува речна корита, по-плава) као и последице које оне остављају на човека, привреду и животну средину. Да би се остварио исход, неопходно је да уче-ник: наведе највеће реке Црноморског, Јадранског и Егејског сли-ва, процени време појаве минималних и максималних водостаја на рекама, разликује језера по начину постанка, опише еволуцију језерских басена, лоцира термоминералне изворе, опише врсте и значај подземних вода за водоснабдевање, утврди везу између до-ступности воде и лоцирања одређених привредних делатности и објеката. Да би се постигао исход: препознаје ефекте утицаја физич-ко-географских процеса на човека и адекватно реагује у случају природних непогода, наставник ставља акценат на интеракцију природе и друштва и указује ученицима да се људско друштво не може посматрати независно од природног окружења. За ученика је важно да зна шта доводи до формирања природне непогоде, да ли и како човек може да стимулише њено формирање, где су природ-не непогоде распрострањене на простору Србије, као и да зна како да поступи у случају да је изложен њиховом дејству. Уз помоћ на-ставника, родитеља као и самосталног прикупљања података уче-ник треба да се упозна са природним непогодама које се дешавају, могу се десити или су се десиле у његовом непосредном окруже-њу: простори у Србији изложени дејству земљотреса, клизишта, одрона, атмосферских непогода (олуја, град, екстремне температу-ре), полава и бујица. Да би се постигао

исход: доведе у везу распрострањеност биљних и животињских врста и физичко-географске карактеристике простора, кључно је објаснити да су ареали биљних и животињских врста детерминисани рељефом, земљиштем, климом, присуством воде и другим факторима. Неопходно је да ученици сагледају просторну дистрибуцију животињских врста, травнатих области, шумских ареала и њихов састав, као и ефекте које оства-рују у интеракцији са осталим природним и друштвеним објекти-ма у простору. Да би се овај исход остварио, потребно је да уче-ник: наведе основне типове земљишта, разликује вертикални и хоризонтални распоред вегетације, класификује фауну у односу на тип средине (фауна копнених вода, фауну копно; шумска и нешум-ска подручја), наведе како људске активности утичу на фрагмен-тацију и смањење ареала биљних и животињских врста и појаву ендемских врста. Друштвено-географске одлике Србије У оквиру области/теме Друштвено-географске одлике Србије предвиђено је да се обрађују садржаји о становништву, насељима и привреди Србије. Њима се продубљују ученичка знања из обла-сти друштвене географије која су стекли у шестом разреду основ-ног образовања и васпитања и иста примењују у конкретном про-сторном контексту, Републици Србији и локалној средини. За достизање исхода: ученик ће бити у стању да објашња-ва популациону динамику становништва Србије, акценат треба ставити на објашњење кретања броја становништва по подацима пописа (предлог је да временски обухват буде након Другог свет-ског рата), природног прираштаја и миграција. Наставници треба да упознају ученике са изворима података о становништву (попис, матична статистика, други извори) и да их науче како се ови пода-ци користе и тумаче. Веома је важно да се у том смислу оствари корелација са наставом историје (ратови, историјске миграције, итд.). Тамо где постоје техничке могућности, ученици могу да користе пописне податке у електронском облику доступне на ин-тернет сајту Републичког завода за статистику, да део тих података представљају на тематским картама, графички и табеларно. Наведени исход се операционализује кроз проверу остваре-ности следећих исхода код ученика: наводи изворе података о ста-новништву, наводи компоненте демографског развоја, проналази податке о броју становника, наталитету, морталитету, миграцијама становништва Србије и локалне средине, објашњава временску и просторну динамику становништва Србије и локалне средине, користи тематске карте и графичке приказе у објашњавању попу-лационе динамике становништва Србије и локалне средине, при-казује на тематским картама, графичким приказима и табеларно популациону динамику становништва Србије и локалне средине. Достизање исхода: изводи закључке о утицају популационе динамике на структуре становништва у нашој земљи, непосред-но се надовезује на реализацију претходног исхода. Овде је неоп-ходно да ученик увиди како се (макро) регионалне тенденције у природном прираштају и миграцијама одражавају на биолошке, економске и социјалне структуре становништва Србије. Наведени исход се операционализује кроз проверу остварености следећих исхода: ученик наводи биолошке, економске и социјалне структу-ре становништва, ученик објашњава утицај рађања и умирања на биолошке, економске и социјалне структуре становништва у Ср-бији и локалној средини, ученик објашњава утицај досељавања и одсељавања на структуре становништва у Србији, ученик објашњава промене у структурама становништва Србије и локалне средине као резултат садејства природног кретања и миграција. Исход израђује и анализира графичке приказе структура становништва јако је важан у функционалном домену. Овде до изражаја долази захтев да ученик самостално проналази податке о структурама становништва који су доступни у аналогном и дигиталном облику те да их на часовима и код куће за домаће задатке приказује у виду полно-старосних пирамида, графикана, дијагра-ма и тематских карата (картодијаграма). Садржаји везани за овај исход могу се реализовати применом различитих облика рада (ин-дивидуални, рад у пару, рад у групи) и своју пуну примену прона-лазе у изради истраживачких пројеката, најбоље везано за локалну средину. Исход ученик изводи закључке о важности предузимања мера популационе политике даље се надовезује на претходне. Уче-ници на овом узрасту већ имају и интуитивна и појмовна знања о броју, кретању (природном прираштају, миграцијама) и струк-турама становништва и способни су да увиђају последице сма-њења броја становника, исељавања људи из села и мањих градо-ва, интензивног прилива становништва у Београд, исељавања у иностранство, итд. Ова тематика је интересантна за организацију дебата и дискусија, трибина и радионица које би могле да се организују у сарадњи са експертима из локалне заједнице (лекари, социјални радници, психолози, демографи, запослени у јединица-ма локалне самоуправе задужени за социјална питања, итд.). Наведени исход се операционализује тако да ће ученик бити у стању да: дефинише појам популационе политике; наводи разли-чите типове популационе политике; објашњава којим популацио-ним политикама се

решавају различити демографски проблеми; предлаже примену мера популационе политике с обзиром на актуелне демографске проблеме у Србији и локалној средини. Достижање исхода: објашњава утицај природних и друштвених фактора на настанак, развој и трансформацију насеља у нашој земљи, захтева да се са ученицима обраде садржаји везани за настанак насеља у нашој земљи, село и руралне процесе (депопулација, деаграризација, сенилизација, гашење сеоских насеља, псеудоурбанизација, итд.), основне одлике градова, њихове функције и гравитациони утицај, унутрашњу структуру градова и одnose са околним простором. Неопходно је посебну пажњу посветити процесу урбанизације и главним урбаним проблемима. Ова целина се завршава упознавањем са Београдом, главним градом Србије, његовим географским положајем, историјско-географским и функционалним развојем. Наведени исход се операционализује тако да ће ученик бити у стању да: наводи насеља у нашој земљи; објашњава утицај природних и друштвених фактора који су довели до настанка и развоја првих градова у нашој земљи; дефинише и врши класификацију сеоских и градских насеља по различитим обележјима; описује процесе трансформације сеоских и градских насеља; објашњава условљеност процеса деаграризације и урбанизације; објашњава везу демографских и насеобинских процеса у Србији и локалној средини. Исход: уз помоћ карте Србије и свих других извора информација анализира утицај природних и друштвених фактора на развој и размештај привредних делатности у нашој земљи, доводи ученике у ситуацију да сами проналазе изворе информација о вреди наше земље и локалне средине, да их критички преиспитују, упоређују, уочавају временску динамику и просторне диспаратете економско-географских појава и процеса. Географска карта (општа и тематске карте) је овде незаобилазно наставно средство које ученици користе за извлачење географских закључака, али и за илустрацију резултата својих сазнања. Исходи: доводи у везу размештај привредних делатности са квалитетом животне средине у нашој земљи и препознаје ефекте производње и коришћења различитих извора енергије на квалитет животне средине су најдиректније међусобно повезани. Од ученика се очекује да продубе постојећа и стекну нова знања о утицају пољопривреде, индустрије, саобраћаја, туризма и других вредних делатности на географски простор. Будући да су примери негативног утицаја човека на животну средину доминантни у односима на позитивне, те да се на истицању позитивног утицаја човека на животну средину инсистирало и у нижим разредима, овде је акценат стављен на примере рационалног коришћења енергетских извора и очувања животне средине. На овај начин ученици стичу целовиту слику о сличностима и разликама у функционисању привреде у свету и у нашој земљи, код њих се развија критичко и дијалогично мишљење, али и патриотска свест и интеркултуралност. Природна и културна баштина Србије Исход: описује репрезентативне објекте природне и културне баштине и означава их на карти. Уз помоћ карте и других расположивих извора информација ученици треба да анализирају просторну заступљеност природних и културних објеката у Србији. Остваривање исхода подразумева уочавање разлика културно-историјских целина градског и сеоског типа. Исход је остварљив ако ученик на карти одреди и лоцира заштићена природна и културна добра и наведе примере. Исход: ученик ће бити у стању да процењује важност очувања природне и културне баштине Србије. Ученици кроз овај исход треба да формирају вредносне ставове и развију свест о неговању природних и културних добара. Организовањем посета манастирима, музејима, националним парковима изводе се закључци о важности националног и културног идентитета наше земље. Исход је остварљив ако ученик на немој карти различитим картографским методама представи степен заштите природних добара и истакне њихов значај. Географија завичаја За достизање овог исхода: ученик ће бити у стању да реализује истраживачки пројекат у локалној средини, препорука је да технике наставника буду усмерене на поучавање и учење путем открића које обухвата прикупљање података од локалног становништва и самостално посматрање објеката и процеса. Организација теренског рада подразумева истраживачки пројектни задатак где наставник у сарадњи са ученицима дефинише тему, циљ и задатак истраживања, објашњава наставне методе, дефинише хипотезе, израђује нацрт истраживања, описује фазе и ток реализације истраживања, одређује релевантне изворе информација, наводи начин обраде података и приказивање добијених резултата кроз вредновање и евалуацију пројекта. Применом пројектне наставе развијају се међупредметне компетенције. Наставник је у обавези да на почетку школске године ученицима да јасна и прецизна упутства о начину реализације пројектне наставе. Након припреме и реализације пројектне наставе ученици ће бити у стању да уоче значај сарадње у тиму за остваривање заједничких циљева, али и да процене сопствена постигнућа. Ученици су оспособљени да прикупљају, обрађују и презентују резултате истраживачког рада током свих

фаза реализације пројекта, као и да презентују и промовишу продукте пројекта. За достизање исхода: реализује истраживачки пројекат у локалној средини, неопходно је да ученик познаје методологију истраживачког рада: дефинише пројектни задатак; прикупља податке из различитих извора и на терену; обрађује податке, приказује их текстуално, табеларно и графички и доноси закључке; представља резултате истраживачког рада; описује и вреднује географски положај завичаја; препознаје, наводи и именује облике рељефа и хидрографске објекте на простору завичаја, објашњава међузависност климе, земљишта и живог света; истражује и утврђује специфичности природно-географских и друштвено-географских одлика завичаја и доводи их у корелацију; објашњава утицај одређене структуре становништва на друштвено-економски развој завичаја; наводи и описује природна богатства и објашњава утицај њиховог искоришћавања; описује структуру привреде и наводи показатеље развијености одређених привредних делатности; образлаже потребе заштите природне средине; анализира и предлаже различите мере за унапређење завичаја; примењује географска знања и вештине приликом решавања проблемских ситуација у свакодневном животу; правилно наводи изворе литературе. Срби у региону и дијаспори Исход: ученик ће бити у стању да објашњава утицај историјских и савремених миграција на размештај Срба у свету, операционализује се тако што ће ученик бити у стању да наведе државе и ентитете у којима живе припадници српског народа, наведе број припадника нашег народа у земљама бивше СФРЈ, региону и дијаспори, објасни узроке досељавања Срба у различитим историјским периодима, упореди економски, културни и политички положај Срба. Припадници нашег народа исељавали су се из Србије у прошлости у више таласа из различитих разлога (средњовековна исељавања и сеобе, миграције пре Другог светског рата, послератна политичка емиграција, економска емиграција од шездесетих до деведесетих година XX века, таласи избеглица и савремена економска емиграција од деведесетих година до данас). Потребно је да се ученици осмог разреда упознају са тиме колико припадника нашег народа живи на тлу бивше СФРЈ, у региону и дијаспори, када су се и зашто досељавали у те државе, какав им је економски, политички и културни статус, којим делатностима се баве, какав им је однос са већинским становништвом тих држава. Закон о дијаспори и Србима у региону дефинише појмове дијаспора и регион као и државе које ти појмови обухватају. Наведеним исходом и наставним садржајем којим се он достиже, достиже се васпитна димензија циља географије као наставног предмета што подразумева неговање вредности мултикултуралности и патриотизма. Етничку хетерогеност становништва Србије, као и вишевековно присуство Срба у региону и дијаспори, треба сагледавати као богатство које најбоље може да се сагледа у склопу наставног предмета географија.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Оцењивање је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење и процењивање резултата постигнућа ученика, а у складу са Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању. Праћење и вредновање ученика започиње иницијалном проценом нивоа знања на коме се ученик налази. Свака активност на часу служи за континуирану процену напредовања ученика. Неопходно је ученике стално оспособљавати за процену сопственог напретка у остваривању исхода предмета. Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање на тај начин постаје мотивациони фактор за ученике. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења. На почетку школске године наставници географије треба да направе план временске динамике и садржаја оцењивања знања и умења (процењивања постигнућа) ученика водећи рачуна о адекватној заступљености сумативног и формативног оцењивања. Будући да се у новим програмима наставе и учења инсистира на функционалним знањима, развоју међупредметних компетенција и пројектној настави, важно је да наставници на почетку школске године добро осмисле и са ученицима договоре како ће се обављати формално оцењивање. У том смислу препоручује се наставницима да на нивоу стручних већа договоре критеријуме и елементе формативног оцењивања (активност на часу, допринос групном раду, израда домаћих задатака, кратки тестови,

познавање географске карте...). Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано спроводи евалуацију и самоевалуацију процеса наставе и учења.

Предмет:	Физика				
Разред:	Осми				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	број 11/2019, 2/2020, 6/2020, 5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023 и 4/2024				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
ЦИЉ учења Физике јесте упознавање ученика са природним појавама и основним законима природее , стицање основне научне писмености, оспособљавање за уочавање и распознавање физичких појава и активно стицање знања о физичким феноменима кроз истраживање, усвајање основа научног метода и усмеравање према примени физичких закона у свакодневном животу и раду.	Осцилаторн о и таласно кретање	Осцилаторно кретање (осциловање тела окаченог о опругу, осциловање куглице клатна). Појмови и величине којима се описује осциловање тела (амплитуда, период, фреквенција). Закон о одржању механичке енергије при осциловању тела. Механички таласи. Основни параметри којима се описује таласно кретање (таласна дужина, фреквенција, брзина). Звук. Карактеристике зву ка извучна резонанција. <u>Демонстрациони огледи</u> Осциловање куглице клатна и тела обешеног о опругу (у ваздуху и у течности). Осциловање жица и ваздушних стубова (ксилофон, различите затегнуте жице, једнаке стаклене флаше са различитим нивоима воде). Одакле долази звук (гумено црево са два левка, канапи две пластичне чаше...). Таласи (таласна	-повезује физичке величине које описују осцилације и таласе -описује карактеристике звука, ултразвука и инфразвука и наводи примере примене ултразвука -демонстрира и објасни: осциловање куглице клатна и тела обешеног о опругу, осциловање жица и ваздушних стубова примењује превентивне мере заштите од буке и од прекомерног излагања Сунчевом зрачењу решава квалитативне,	Поступност(одједноставног ка сложеном) при упознавању нових појмова и формулисању закона. Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину предвиђено је више демонстрационих огледа, а у недостатку наставних средстава могуће је користити и симулације). Повезаност наставних садржаја са појавама у свакодневном животу. <i>Излагањем садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе:</i> Како уз сваку тематску целину иду демонстрациони огледи, ученици ће спонтано	8

		машина или када). Демонстрација звучних резонанција променом висине ваздушног стуба (дужа стаклена цев са водом). Лабораторijske вежбе 1. Мерење периода осциловања клатна или периода осциловања тега на опрузи 2. Одређивање убрзања Земљине тежине помоћу математичког клатна	квантитативне и графичке задатке из сваке наведене области -Користи и анализира резултате мерења различитих физичких величина и приказује их табеларно и графички.	ратити ток посматране појаве, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра. После тога, наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише закон појаве. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелаз и се, ако је могуће, на презентовање закона у математичкој форми. Решавањем квалитативних и квантитативних проблема као и проблем-ситуација: При решавању квантитативних (рачунских) задатака из физике, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке	
Светлосне појаве	Карактеристике светлости. Праволинијско простирање светлости (сенка и полусенка, помрачење Сунца и Месеца). Закон одбијања светлости. Равна и сферна огледала и конструкција ликова предмета. Брзина светлости у различитим срединама. Индекс преламања и закон преламања светлости. Тотална рефлексија. Преламање светлости кроз призму и сочива. Одређивање положаја ликова код сочива. Оптички инструменти. Лупа и	анализира примере одбијања и преламања светлости, тоталне рефлексије (огледала, сочива) и користи лупу и микроскоп демонстрира и објасни: појаву сенке, функционисање ока и корекцију вида примењује превентивне мере заштите од буке и од прекомерног излагања		15	

	микроскоп. <u>Демонстрациони огледи</u> Сенке. Хартлијева плоча за илустровањезакона о одбијању и преламању светлости. Преламање светлости (штапић делимично уроњен у чашу с водом, новчић у чаши са водом и испод ње). Преламање беле светлости при пролазу кроз призму. Преламање светлости кроз сочиво, око и корекција вида (оптичка клупа, геометријска оптика на магнетној табли, стаклена флаша са водом као сочиво). Лупа и микроскоп. <u>Лабораторијске вежбе</u> - Провера закона одбијања светлости коришћењем равног огледала. - Одређивање жижне даљине сабирног сочива.	Сунчевом зрачењу решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке из сваке наведене области	садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. У циљу развијања природно-научне писмености наставник инсистира на систематском коришћењу јединица мере физичких величина SI (међународни систем јединица). Лабораторијски мвежбама:	
Електричне појаве	Наелектрисавање тела. Елементарна количина	Демонстрира узајамно деловање		10

		наелектрисања. Закон о одржању количине наелектрисања. Узајмоделовање наелектрисаних тела. Кулонов закон. Електрично поље (линије сила, хомогено и нехомогено поље). Рад силе електричног поља. Напон. Веза напона и јачине хомогеног електричног поља. Електричне <u>Демонстрациони огледи</u> Наелектрисавање чврстих изолатора и проводника. Електрофор, електрично клатно и електроскоп. Линије сила електричног поља (перјанице, гриз у ричиновом уљу и јаком електричном пољу). Фарадејев кавез. Антистатичке подлоге. Инфлуентна машина. Мехури сапунице у електричном пољу. Модел громобрана.	наелектрисаних тела и о бјасни од чега оно зависи- прикаже и опише електрично поље, израчуна силу којом поље делује на наелектрисање и повеже електрични напон и јачину електричног поља. Решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке из сваке наведене области	Лабораторијске вежбачине саставни део редовне наставе. Час вежби састоји се из: уводног дела, мерења и записивања података добијених мерењима, анализе и дискусије добијених резултата, извођења закључака. У уводном делу чача наставник: обнавља делове градива који су обрађени на часовима предавања, а односе се на дату вежбу (дефиниција величине која се одређује и метод којим се користи да би се величина одредила). обраћа пажњу на чињеницу да свако мерење прати одговарајућа грешка и указује на њене могуће изворе,	
	Електрична струја	Електрична струја (једносмерна, наизменична). Услови за настајање електричне струје и извори струје (EMS). Мерење електричне струје и напона. Електрична отпорност проводника. Проводници и изолатори. Омов закон за део струјног кола. Рад и снага	објасни провођење струје кроз метале, течности и гасове и упореди отпорности металних проводника на основу њихових карактеристика наводи и користи различите изворе електричне струје	уознаје ученике мерним инструментима и обучава их да пажљиво рукују лабораторијским инвентаром, указује ученицима на мере предострожности, којих се	18

		електричне струје. Цул-Ленцов закон. Омов закон за цело струјно коло. Везивање отпорника. Електрична струја у течностима и гасовима. Мере заштите од електричне струје (жива бића, објекти и електрични уређаји). <u>Демонстрациони огледи</u> Демонстрациони амперметар у струјном колу. Регулисање електричне струје у колу реостатом и потенциометром. Графитна мина (оловке) као потенциометар. Мерење електричне отпорности омметром. Загревање проводника при протицању електричне струје. Протицање електричне струје у воденом раствору кухињске соли. Лимун као батерија. Пражњење у Гајслеровим цевима помоћу Теслиног трансформатора. Лабораторијске вежбе: 1. Зависност електричне струје од напона на отпорнику (таблични и графички приказ зависности).	(EMS) и зна да их разврста ради рециклаже познаје основне елементе електричног кола и уме да их повеже, изабере одговарајући опсег мерног инструмента и мери јачину струје и напон, одређује вредност отпорности редно и паралелно везаних отпорника и резултате прикаже табеларно и графички описује ефекте који се испољавају при протицању електричне струје описује узајамно деловање два паралелна проводника са струјом, деловање магнетног поља на струјни проводник при прада	морају придржавати ради сопствене сигурности. Докученици врше мерења, наставник активно прати њихов рад, дискретно их надгледа и, кад затреба, објашњава им и помаже. При уношењу резултата мерења у ђачку свеску, процену грешке треба вршити само за директно мерене величине, а неизавеличине које посредно одређују.	

		2. 2.Одређивање електричне отпорности отпорника у колу помоћу амперметра и волтметра. 3. Мерење електричне струје и напона у колу са серијски и паралелно повезаним отпорницима и одређивање еквивалентне отпорности.			
	Магнетно поље	Магнетно поље сталних магнета. Магнетно поље Земље. Магнетно поље електричне струје. Дејство магнетног поља на струјни проводник. Допринос Николе Тесле и Михајла Пупина развоју науке о електромагнетним појавама и њиховој примени. Демонстрациони огледи Линије сила магнетног поља потковичастог магнета и магнетне шипке. Магнетна игла и школски компас. Ерстедов оглед. Електромагнет. Узајамно деловање два паралелна проводника кроз које протиче струја.	описује ефекте који се испољавају при протицању електричне објасни принцип рада компаса и природу Земљиног магнетног поља користи компас и апликације за паметне телефона за оријентацију у природи решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке из сваке наведене области		6
	Елементи атомске и нуклеарне физике	Структура атома (језгро, електронски омотач). Нуклеарне силе.	разликује преношење силе притиска кроз чврста тела и течности и наводи примере		8

		Природна радиоактивност. Радиоактивно зрачење (алфа, бета и гама зраци) и њихово дејство на биљни и животињски свет. Заштита од радиоактивног зрачења. Вештачка радиоактивност. Фисија и фузија. Примена нуклеарне енергије и радиоактивног зрачења. Демонстрациони огледи Детекција присуства радиоактивног зрачења. (школски Гајгер-Милеров бројач)	примене (хидраулична преса, кочнице аутомобила, ходање по снегу...); познаје примену хидростатичког притисака (принцип рада водовода, фонтане); мери тежину тела, одређује површину и на основу измерених вредности зна да одреди притисак чврстих тела; решава квалитативне, квантитативне и графичке задатке везано за притисак; изражава физичке величине у одговарајућим мерним јединицама међународног система (СИ) и разликује основне и изведене физичке величине, претвара веће јединице у мање и обрнуто (користи префиксе микро, мили, кило, мега).		
	Физика и савремени свет	Значај физике за развој других природних наука Допринос физике за развој савремене	- разликује фисију и фузију и наводи могућности њихове примене		3

		не медицине (ултразвук, ЕКГ, скенер, магнетна резонанција, Гама нож...) Физика и савремене технологије (интернет, мобилна телефонија, даљинско управљање, нанофизика.)			

Полазна опредељења при дефинисању исхода и конципирању програма физике били су Образовни стандарди за крај обавезног образовања. Исходи представљају опис интегрисаних знања, вештина и ставова које ученик стиче у процесу остваривања наставе у седам области предмета: Осцилаторно и таласно кретање, Светлосне појаве, Електрично поље, Електрична струја, Магнетно поље, Елементи атомске и нуклеарне физике и Физика и савремени свет. Обнављање дела градива из седмог разреда, које се односи на Закон одржања механичке енергије, треба да послужи као увод и обезбеди континуитет. Ученици осмог разреда треба да наставе са учењем основних појмова и закона физике на основу којих ће разумети појаве у при- роди и значај физике у образовању и свакодневном животу. Они треба да стекну знање и вештине да би досегли стандарде за крај обавезног образовања. Полазна опредељења утицала су на избор програмских садр- жаја и метода логичког закључивања, демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, оријентисаних на очекиване исходе. Из физике као научне дисциплине одабрани су они садржаји које на одређеном нивоу, у складу са образовним стандардима и исходима, могу да усвоје сви ученици осмог разреда.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

При планирању наставног процеса наставник, на основу де- финисаног циља предмета, исхода и образовних стандарда, само- стално планира број и редослед часова обраде и осталих типова часова, као и методе и облике рада са ученицима. Редослед проу- чавања појединих тема није потпуно обавезујући. Наставник може у одређеној мери (водећи рачуна да се не наруши логичан след учења физике) прерасподелити садржаје према својој процени. Улога наставника је да при планирању наставе води рачуна о саставу одељења и резултатима иницијалног теста, степену опре- мљености кабинета за физику, степену опремљености школе (ИТ опрема, библиотека,...), уџбенику и другим наставним материјали- ма које ће користити. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креи- ра свој годишњи глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију истих на ниво кон- кретне наставне јединице. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за оста- ле исходе потребно више времена и више различитих активности. Од метода логичког закључивања, које се користе у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогiji итд.), ученицима осмог разреда најприступачнији је индуктивни метод (од појединачног ка општем) при проналажењу и формулисању основних закона физике. Зато програм предвиђа да се при проучавању макрофизичких појава претежно користи индуктивни метод. Увођење једноставних експеримената за демонстрирање фи- зичких појава има за циљ развијање радозналости и интересовања за физику. Једноставне експерименте могу да изводе и сами ученици на часу или да их понове код куће, кроз истраживачки при- ступ при решавању проблема, користећи различите предмете и ма- теријале из свакодневног живота. Одређени садржаји и тематске целине се могу реализовати и преко пројектне наставе.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програмски садржаји осмог разреда доследно су приказани у форми која задовољава основне методске захтеве наставе физике: Поступност (од једноставног ка сложеном) при упознава- њу нових појмова и формулисању закона. Очигледност при излагању наставних садржаја (уз сваку те- матску целину наведено је више демонстрационих огледа, а у недо- статку наставних средстава могуће је користити и видео симулације). Повезаност наставних садржаја са појавама у свакоднев- ном животу. Програмски садржаји на основу исхода се могу реализовати: излагањем садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе; решавањем квалитативних и квантитативних проблема као и проблем - ситуација; лабораторијским вежбама; домаћим задацима коришћењем других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (пројекти, истраживачки задаци, вр- шњачко учење, допунска настава, додатни рад...); систематским праћењем рада сваког ученика. Да би се циљеви и исходи наставе и учења физике остварили у целини,

неопходно је да ученици активно учествују у свим облицима наставног процеса. Имајући у виду да сваки од наведених облика наставе има своје специфичности у процесу остваривања, то су и методска упутства прилагођена овим специфичностима. Методска упутства за излагање садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе. Како уз сваку тематску целину иду демонстрациони огледи, ученици ће, индивидуално или кроз размену мишљења у малим групама, најпре предвиђати исход демонстрације, а потом пратити и објашњавати ток посматране појаве. На наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра. После тога наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише законе. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се, ако је могуће, на презентовање закона у математичкој форми. Методска упутства за решавање квалитативних и квантитативних проблема као и проблем – ситуација. Када је реч о квалитативним задацима, посебно важно место имају концептуални задаци којима се испитује у којој мери су ученици развили научне појмове изучаваних природних појава и процеса. Применом концептуалних задатака вишеструког избора са квалитетно одабраним дистракторима може се пратити присуство ученичких алтернативних концепција у различитим фазама учења и у складу са утврђеним стањем планирати активности ученика и наставника усмерене на развијање научне писмености. При решавању квантитативних (рачунских) задатака из физике, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. У циљу развијања природнонаучне писмености наставник инсистира на систематском коришћењу јединица мере физичких величина SI (међународни систем јединица). У циљу саопштавања правовремене повратне информације приликом израде квалитативних задатака, пре свега концептуалних задатака вишеструког избора, или једноставних рачунских задатака, пожељно је применити неко од ИКТ решења које доприноси брзој и једноставној размени информација о постигнућу како појединачног ученика тако и целог одељења, на пример респонде ре или Socrative платформу. Методска упутства за извођење лабораторијских вежби. Лабораторијске вежбе чине саставни део редовне наставе и организују се на следећи начин: ученици сваког одељења деле се у две групе, тако да свака група има свој термин за лабораторијску вежбу. Опрема за лабораторијске вежбе умножена је у више ком-плета, тако да на једној вежби (радном месту) може да ради три до четири ученика. Час експерименталних вежби састоји се из: уводног дела, мерења и записивања података добијених мерењима, анализе и дискусије добијених резултата, извођења закључака. У уводном делу часа наставник: обнавља делове градива који су обрађени на часовима пре-давања, а односе се на дату вежбу (дефиниција величине која се одређује и метод који се користи да би се величина одредила), обраћа пажњу на чињеницу да свако мерење прати одговарајућа грешка и указује на њене могуће изворе, упознаје ученике с мерним инструментима и обучава их да пажљиво рукују лабораторијским инвентаром, указује ученицима на мере предострожности, којих се морају придржавати ради сопствене сигурности. Док ученици врше мерења, наставник активно прати њихов рад, дискретно их надгледа и, кад затреба, објашњава им и помаже. При уношењу резултата мерења у ђачку свеску, процену грешке треба вршити само за директно мерене величине, а не и за величине које се посредно одређују. Процену грешке посредно одређене величине наставник може да изводи у оквиру додатне наставе. Методска упутства за друге облике рада. Различити типови домаћих задатака (класични – квалитативни и квантитативни задаци, практични, истраживачки, уз употребу ИКТ-а) доприносе бољем разумевању садржаја теме, остваривању исхода и развијању предметних и међупредметних компетенција. При одабиру домаћих задатака наставник треба да води рачуна о нивоу сложености задатака, али и о њиховој мотивационој функцији. Коректност урађеног задатог домаћег задатка треба да буде проверена на наредном часу. Пројектна настава, као један од облика рада, обухвата припрему, израду пројекта, презентацију и дискусију. Пројекат изводе ученици по групама уз асистенцију наставника. Овакав начин рада подразумева активно учешће сваког ученика у групи у оквиру прикупљања података, извођење експеримената, мерења, обраде резултата, припрема презентације и презентовање. Резултат оваквог начина рада је активно стицање знања о физичким појавама кроз

истраживање. Препорука је да се пројектна настава реализује бар једном у полугодишту. У оквиру израде пројекта могуће је обухватити неке од следећих тема: Улога физике у заштити човекове околине Енергетска ефикасност Климатске промене Пренос сигнала (бежични пренос, оптички каблови...) Антистатичка заштита Подстицањем вршњачког учења у различитим фазама наставе и учења, посебно кроз пројектну наставу, рад на истраживачким задацима, приликом међусобног оцењивања постигнућа ученика, укључивањем ученика у ваннаставне активности промоције и популаризацију природних наука, доприноси развијању предметних и међупредметних компетенција Праћење рада ученика Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз контролу његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе. Такође је у обавези да уредно води евиденцију о раду и напредовању сваког ученика. Оцењивање ученика само на основу резултата које је он постигао при реализацији само једног облика наставе није добро. Неопходно је да наставник од ученика не тражи само формално знање већ да га подстиче на размишљање и логичко закључивање. Ученик се кроз усмене одговоре навикава да користи прецизну терминологију и развија способност да своје мисли јасно и течно формулише. Будући да је програм, како по садржају, тако и по обиму, прилагођен психофизичким могућностима ученика осмог разреда, сталним обнављањем најважнијих делова из целокупног градива постиже се да стечено знање буде трајније и да ученик боље уочава повезаност разних области физике.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ПРЕДМЕТА ФИЗИКА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се остварени ниво постигнућа и напредовање током процеса учења. Да би вредновање било објективно потребно је да буде усклађено са принципима оцењивања и Правилником о оцењивању. Наставник је дужан да континуирано прати рад сваког ученика кроз непрекидно проверавање његових усвојених знања, стечених на основу свих облика наставе: демонстрационих огледа, предавања, решавања квантитативних и квалитативних задатака, лабораторијских вежби, и пројекта... У сваком разреду треба континуирано проверавати и вредновати компетенције (знања, вештине и ставове) ученика помоћу усменог испитивања, кратких писмених провера, тестова на крајевећих целина, контролних вежби и провером експерименталних вештина. Наставник физике треба да омогући ученицима да искажу сопствена размишљања о неким физичким појавама и да то адекватно вреднује. На почетку школске године потребно је спровести иницијални тест. Овај тест је инструмент провере предзнања и потенцијала ученика. На крају школске године, такође, треба спровести часове систематизације градива и проверити ниво постигнућа ученика и степен остварености образовних исхода.

Предмет:	Математика				
Разред:	Осми				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	11/2019				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Математике је да ученик, овладавајући математичким концептима, знањима и вештинама, развије основе апстрактног и критичког мишљења, позитивне ставове према математици, способност комуникације математичким језиком и писмом и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да	СЛИЧНОСТ	Пропорционалне величине. Талесова теорема. Сличност троуглова. Примене сличности.	– примени Талесову теорему у геометријским задацима и реалном контексту; – примени сличност троуглова у геометријским задацима и реалном контексту;	Обновити размеру дужи, размеру на карти. Увести појам четврте (геометријске) пропорционале (рачунски и геометријски). Увести самерљиве и несамерљиве дужи кроз примере. Увести Талесову теорему и обрат, примењивати у задацима (подела дужи на једнаке делове). Увести сличност троуглова (коефицијент сличности), користити за одређивање страница и углова сличних троуглова. Применити сличност на правоугли троугао.	16 (6+10)
	ТАЧКА, ПРАВА И РАВАН	Однос тачке и праве, тачке и равни. Односи правих; мимоилазне праве. Односи праве и равни, нормала на раван, растојање тачке од равни. Односи две равни. Ортогонална пројекција	– анализира односе тачака, правих и равни у простору и запише те односе математичким писмом; – представља цртежом односе геометријских објеката у равни и простору и користи их приликом решавања задатака; –	Обрадити међусобне односе тачака, правих и равни у простору кроз примере из окружења, уз математички запис. Увести појам ортогоналне пројекције на раван. Обновити Питагорину теорему и илустровати њену	12 (6+6)

формира основ за даљи развој математичких појмова.		на раван (тачке, дужи и праве). Угао између праве и равни. Полиедар.	уочи правоугли троугао у простору и примени Питагорину теорему у геометријским задацима и реалном контексту;	примену примерима и задацима у вези са ортогоналним пројектовањем дужи на раван. Увести појам полиедра (темена, ивице, стране, дијагонале). Повезати коцку и квадар са осталим садржајима ове теме. Подстицати вештину цртања (слободном руком и геометријским прибором) просторних фигура. Уочавање правих углова у просторној фигури који нису веродостојно приказани на равној слици.	
	ЛИНЕАРНЕ ЈЕДНАЧИНЕ И НЕЈЕДНАЧИНЕ С ЈЕДНОМ НЕПОЗНАТОМ	Линеарна једначина. Решавање линеарних једначина с једном непознатом. Линеарна неједначина. Решавање линеарних неједначина с једном непознатом. Примена у реалним ситуацијама.	– реши линеарну једначину, неједначину;– реши реалне проблеме користећи линеарну једначину, неједначину	На конкретним примерима показати да линеарна једначина $ax = b$ може имати јединствено решење, немати решење или имати бесконачно много решења. Овладавање техникама којим се еквивалентним трансформацијама једначине могу свести на једначину облика $ax = b$. Повезати решавање једначина са апсолутним вредностима, формулама за квадрат бинома и разлику квадрата. Слично решавати и линеарне неједначине. Решења неједначина приказивати бројевној правој и у одговарајућем скуповном запису. Решавајући текстуалне	18 (6+12)

				проблеме, ученици увиђају потребу засастављањем одговарајућих једначина и неједначина.	
	ПРИЗМА	Призма: појам, врсте, елементи. Мрежа праве призме. Површина праве призме. Запремина праве призме.	– израчуна површину и запремину праве призме – примени обрасце за површину и запремину тела у реалним ситуацијама;	Увести појам призме. Израчунавање површине и запремине следећих тела: праве тростране и четворостране призме, правилне шестостране призме (и кад су једнакоивичне) помоћу основних елемената и зависних елемената. Применити знања о површини и запремини призме у ситуацијама из свакодневног живота.	14 (6+8)
	ПИРАМИДА	Пирамида; појам, врсте, елементи. Мрежа пирамиде. Површина пирамиде. Запремина пирамиде.	– израчуна површину и запремину четворостране пирамиде (основа правоугаоник), правилне тростране и шестостране пирамиде; примени обрасце за површину и запремину тела у реалним ситуацијама;	Увести појам пирамиде. Израчунавање површине и запремине следећих тела: четворостране пирамиде (основа правоугаоник), правилне тростране и шестостране пирамиде (и кад могу бити једнакоивичне) помоћу основних елемената и зависних елемената. Применити знања о површини и запремини пирамиде у ситуацијама из свакодневног живота.	16 (6+10)
	ЛИНЕАРНА ФУНКЦИЈА	Линеарна функција ($y = kx + n$). График линеарне функције; нула изнак функције, монотоност. Имплицитни облик задавања	– нацрта и анализира график линеарне функције;	Увести појам линеарне функције ($y = kx + n$). Показати да је график те функције права, уз посебно разматрање случајева $k = 0$, $k > 0$, $k < 0$, као и $n = 0$, $n > 0$, $n < 0$	12 (5+7)

		линеарне функције. Цртање и читање графика линеарних функција.		0. Увести појмове: нула функције, знак функције, растућа и опадајућа функција и илустровати на графику и како зависе од вредности коефицијената k и n . Ученици да овладају поступком цртања графика линеарне функције и његовог анализирања. Обрадити својства линеарне функције када је она задата имплицитном релацијом $ax + by = c$.	
	СИСТЕМИ ЛИНЕАРНИХ ЈЕДНАЧИНА С ДВЕ НЕПОЗНАТЕ	Појам линеарне једначине с две непознате. Појам система од две линеарне једначине с две непознате. Решавање система методом замене и методом супротних коефицијената; графичка интерпретација система. Примена у реалним ситуацијама.	– реши систем линеарних једначина са две непознате; – реши реалне проблеме користећи систем линеарних једначина са две непознате;	Увођење линеарне једначине с две непознате облика $ax + by = c$ (и геометријско тумачење). Уводи се и система две линеарне једначине с две непознате и појам решења система. Системе једначина решавати методама замене и супротних коефицијената. Решавати разне проблеме из живота састављањем система линеарних једначина.	15 (6+9)
	ВАЉАК, КУПА И ЛОПТА	Ваљак и његови елементи. Мрежа ваљка. Површина и запремина правога ваљка. Купа и њени елементи. Мрежа купе. Површина и запремина праве купе. Појам лопте и сфере. Пресеци лопте (сфере) и равни. Површина изапремина лопте.	– израчуна површину и запремину ваљка, купе и лопте; – примени обрасце за површину и запремину тела у реалним ситуацијама;	Увести ваљак, купа и лопту, њихове мреже, начин цртања. Израчунавати површине и запремине ваљка, купе и лопте помоћу основних елемената и зависних елемената. Применити знања о површини и запремини ваљка, купе и лопте у ситуацијама из свакодневног живота.	16 (6+10)

	Пројектни задатак		– учествује у избору истраживачког пројекта и начина рада.	Конструкција теста из математике за завршни испит. Коришћење динамичког софтвера	5

Укупан број часова: 136

При избору садржаја и писању исхода за предмет математика узета је у обзир чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичким језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука. Такође, у обзир је узета и чињеница да сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности стицања континуираних знања. Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години. Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење. Предлог за реализацију програма Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање и систематизацију градива). Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима. 1. Сличност (16; 6 + 10) Тачка, права и равна (12; 6 + 6) Линеарне једначине и неједначине с једном непознатом (18; 6 + 12) 4. Призма (14; 6 + 8) 5. Пирамида (16; 6 + 10) Линеарна функција (12; 5 + 7) Системи линеарних једначина с две непознате (15; 6 + 9) Ваљак, купа и лопта (16; 6 + 10) Пројектни задатак (5) Предложени редослед реализације тема није обавезан, већ само представља један од могућих модела. Напомена: За обнављање градива, иницијални тест и анализу резултата иницијалног теста, планирана су 4 часа, а за реализацију 4 писмена задатака (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ВАЉАК, КУПА И ЛОПТА

Ваљак и његови елементи. Мрежа ваљка. Површина и запремина правога ваљка. Купа и њени елементи. Мрежа купе. Површина и запремина праве купе. Појам лопте и сфере. Пресеци лопте (сфере) и равни. Површина и запремина лопте. Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода. При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака. На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Сличност – Користећи географске карте разних размера (стоне, зидне ...) поновити размеру дужи и израчунавања растојања на основу дате мере и измереног растојања на карти. Извршити уопштавање појма мере и на конкретним примерима показати како се

израчунава четврта пропорционала (ако су три дужи дате нумерички). Поставити питање како проблем решити конструктивно (ако нису дате нумерички подаци), тј. ако се знају три дужи, како одредити четврту геометријску пропорционалу. На примерима објаснити и појам самерљивих дужи (основица и средња линија троугла, растојање од тежишта до темена и тежишна дуж ...) и несамерљивих дужи (страница и дијагонала квадрата). Талесова теорема се на овом нивоу не може коректно доказати, али се ученици могу избором погодног упрошћеног модела и поступним, правилним закључивањем навести да исправно формулишу исказ Талесове теореме. Обрат Талесове теореме се може (али и не мора) доказати. Увежбавања везана за примену Талесове (и обратне) теореме организовати поступно тако да се и нумерички и конструктивно размотре могући случајеви примене. Посебну пажњу посветити конструктивној подели дужи на једнаке делове. Сличност фигура показати на разним примерима из свакодневног живота. Дефиницију сличности троуглова и појам коефицијента сличности увести природно, разматрањем разних ситуација (када је реч о сличним троугловима и онима који то нису). За извођење тврђења о пропорционалности страница сличних троуглова (и обратне теореме), као и за формулацију ставова сличности искористити Талесову теорему. Увежбавања везана за сличност троуглова реализовати на примерима одређивања страница и углова сличних троуглова. Примену сличности троуглова реализовати на примерима из историје математике (легенда о томе како је Талес измерио висину Кеопсове пирамиде), практичним примерима примене (мерење в широке реке без преласка на другу обалу, мерење висине брда ...) и примени сличности на правоугли троугао (доказ Питагорине теореме, релација између висине правоуглог троугла и одсецака на хипотенузи ...). Тачка, права и раван – Обраду међусобних односа тачака, правих и равни у простору засновати на посматрању и анализи објеката у окружењу, користећи математичку терминологију и одговарајуће ознаке. Посебну пажњу треба посветити односима паралелно и нормално (између две праве, између праве и равни, односно између две равни). Однос између праве и равни повезати са одговарајућим односом између праве и њене ортогоналне пројекције на раван. Угао између праве и равни (када оне нису нормалне или паралелне) увести као угао између праве и њене ортогоналне пројекције на ту раван. Обновити Питагорину теорему и илустровати њену примену примерима и задацима у вези са ортогоналним пројектовањем дужи на раван. Полиедар увести као део простора ограничен многоугловима. Користећи основне примере полиедара (посебно оне који одговарају познатим реалним објектима) анализирати облик и број страна полиедара. Обновити својства коцке и квадра и кроз разноврсне примере и задатке повезати их са осталим садржајима ове наставне теме. Предвиђене садржаје треба да прате задаци којима се подстиче оријентација у простору, просторна визуелизација, мисаоно сагледавање простора и сл. Будући да развоју ових способности значајно доприноси вештина представљања просторних односа сликама у равни, неопходно је код ученика подстицати вештину цртања (слободном руком и геометријским прибором) просторних фигура. Веома је важно да ученици коректно употребљавају пуне и испрекидане линије за приказивање видљивих и невидљивих ивица просторне фигуре у односу на изабрани правац посматрања, као и да уочавају елементе (пре свега праве углове) просторне фигуре који нису веродостојно приказани на равној слици. Линеарне једначине и неједначине с једном непознатом – Ученици су се, у претходним разредима, упознали са решавањем једноставних линеарних једначина и неједначина. На самом почетку, једначине и неједначине су решавали користећи везе међу операцијама (уочавањем непознатог сабирка, чиниоца, умањеника, умањеоца, дељеника или делиоца), а касније користећи методу теразија. Ова претходна знања представљају темељ за коришћење еквивалентних трансформација при решавању једначина и неједначина. На конкретним примерима показати да линеарна једначина $ax = b$: у случају да је $a \neq 0$ и $b \in \mathbb{R}$ има јединствено решење, у случају да је $a = 0$ и $b \neq 0$ нема решења (скуп решења једначине је празан) и у случају да је $a = 0$ и $b = 0$ има бесконачно много решења (сваки реалан број је решење). У осмом разреду није предвиђено да се решавају једначине са параметрима. Ученици треба да овладају техникама помоћу којих се неке једначине могу еквивалентним трансформацијама свести на једначину облика $ax = b$. Укључивати и примере једначина које се свode на линеарне, а помоћу којих се обнављају и користе стечена знања о: апсолутној вредности (само случај $|ax + bx| = c$), формулама за квадрат бинома и разлику квадрата (случајеви када се квадратни чланови анулирају), условима под којима су производ, односно количник једнаки нули. На сличан начин приступати и решавању линеарне неједначине уз истицање разлика (у случају множења негативним бројем мења се смисао неједнакости). Решења неједначина приказивати на бројевној правој и у одговарајућем скуповном запису. Решавајући текстуалне проблеме, укључујући оне из

сродних предмета, као и из реалног контекста, ученици увиђају потребу за састављањем одговарајућих једначина и неједначина, при а чему утврђују научене формалне поступке, сагледавају потребу за њиховом применом и умеју да образложе добијено решење. Призма и пирамида – Да би ученици што лакше упознали геометријска тела – призму и пирамиду, њихове елементе, уочава- ли дијагоналне пресеке и научили да израчунавају површине и запремине ових тела, треба користити њихове моделе, мреже, скице и слике. Препоручљиво је да и сами ученици цртају мреже и изра- љују моделе проучаваних тела. Предвиђено је израчунавање површине и запремине следећих тела: праве тростране и четворостране призме, правилне шесто- стране призме, четворостране пирамиде (основа правоугаоник), правилне тростране и шестостране пирамиде. Приликом решава- ња задатака инсистирати на што прецизнијем цртању скице геоме- тријског тела, водећи рачуна о цртању видљивих ивица пуном ли- нијом и невидљивих испрекиданом линијом. Извођење формуле за запремину призме везивати за прихваћену формулу за запремину квадрата. Рачунати површине и запремине помоћу основних елеме- ната и зависних елемената (бочне висине, полупречника описаног или уписаног круга, дијагонала ...). Приликом израде задатака тре- ба полазити од општих формул за призму: $P = 2B + M$ и $V = BH$, за пирамиду: $P = B + M$ и $V = BH$ и анализирањем конкретног случаја решавати задатак. Посебно размотрити примере једнакоивичних тела. На часовима систематизације применити знања о површини и запремини призме и пирамиде и у ситуацијама из свакодневног живота. Линеарна функција – Најпре поновити појам функције ди- ректне пропорционалности и њеног приказивања у координатном систему који је обрађиван у седмом разреду. Увести затим појам линеарне функције једне реалне променљиве ($y = kx + n$), не по- мињући општи појам функције. Показати да је график те функције права, уз посебно разматрање случајева $k = 0$, $k > 0$, $k < 0$, као и $n = 0$, $n > 0$, $n < 0$. Увести појмове: нула функције, знак функције, растућа и опадајућа функција и објаснити како се они илуструју на графику и како зависе од вредности коефицијената k и n . Ученици треба у потпуности да овладају поступком цртања графика линеарне функције и његовог анализирања, тј. „читања“ својстава те функције када јој је график задат. Обрадити својства линеарне функције када је она задата имплицитном релацијом $ax + by = c$. Системи линеарних једначина с две непознате – Учени- ци треба да се упознају са линеарном једначином с две непознате облика $ax + by = c$, да разумеју да је график ове једначине (када је бар један од бројева a или b различит од нуле) права и да умеју да нацртају тај график. Уводи се и појам система две линеарне једначине с две не- познате, као и појам решења система као уређеног пара бројева. Системе линеарних једначина решавати методама замене и су- протних коефицијената. Пажњу треба посветити и графичкој ин- терпретацији система две линеарне једначине с две непознате. Решавајући разне проблеме из геометрије, физике, хемије и свакодневног живота, ученици увиђају потребу за састављањем одговарајућих система линеарних једначина, при чему утврђују научене формалне поступке, сагледавају потребу за њиховом при- меном и умеју да образложе добијено решење. Ваљак, купа и лопта – Важно је истаћи да су ваљак, купа и лопта ротациона тела. Као и код призме и пирамиде, ради бољег уочавања елемената и осних пресека ваљка и купе, као и пресека лопте (сфере) и равни, користити моделе тела. Оспособити учени- ке за цртање мреже ваљка и купе, израду њихових модела као и што прецизнијих скица приликом решавања задатака. При обради ове теме, ваљак и купу повезати са призмом и пирамидом и указивати на аналогije између призме и ваљка, одно- сно пирамиде и купе. Ту аналогiju користити за образложење формула за површину и запремину ваљка и купе. Приликом извођења формуле за површину купе, повезати површину омотача са повр- шином кружног исечка, а обим базе са дужином кружног лука. Пре дефинисања сфере, односно лопте потребно је подсети- ти се дефиниција кружнице и круга. Формуле за површину и за- премину лопте се наводе без доказивања. На часовима систематизације применити знања о површини и запремини ваљка, купе и лопте у ситуацијама из свакодневног живота. Пројектни задатак – Програмом је планиран и један про- јектни задатак, по избору наставника и ученика. Примери могућих пројектних задатака: Конструкција теста из математике за завршни испит Ученици се поделе у групе нехомогених математичких зна- ња, тако да свака група има најмање три ученика. Свака група има задатак да састави низ од 20 задатака, уз следеће услове: да 9 задатака буду задаци основног нивоа, 7 средњег нивоа и 4 напредног нивоа; да по 5 задатака буде из области Бројеви и операције са њима и Алгебра и функције, 6 из области Геометрија и по 2 задатка из области Мерење и Обрада података. Област и ниво за сваки од задатака у тесту одређује настав- ник у договору са ученицима. Улога наставника је да координира рад група, по потреби помаже ученицима, проверава да ли су тестови конструисани по договореној методологији, организује из- раду теста тако да

сваки ученик решава тест у чијој конструкцији није учествовао (ученици једне групе решавају појединачно тест друге групе), организује прегледање тестова и презентацију резултата. Ученици врше избор задатака, решавају задатке, израђују кључ теста и припремају тест и кључ у неком програму за обраду текста, решавају тест друге групе, прегледају урађене тестове које је њихова група конструисала, обрађују добијене резултате и презентују их. Овај задатак може бити веома користан за ученике који се припремају за завршни испит, а мотивација за реализацију ће бити на повишеном нивоу. Коришћење динамичког софтвера У циљу боље припреме за завршни испит, ученици могу током целе године припремати аплете коришћењем неког од бесплатних динамичких софтвера. Подељени у групе могу сами бирати области којима ће се бавити. Након договореног временског периода групе представљају свој рад осталима и на тај начин обављају или утврђују градиво, а подстиче се и вршњачко учење. На овај начин ученици осмог разреда остављају својој школи вредан радни материјал који ће бити од користи осталим генерацијама, а који ће се временом усавршавати и на тај начин формирати база аплета за наставу. Неке од могућих тема су: график линеарне функције; решавање неједначина са апсолутним вредностима; конструкције углова, троуглова и четвороуглова; израчунавање површина геометријских објеката; централна и осна симетрија, translација и ротација; решавање једначина (проблеми кретања); сабирање и одузимање вектора. * Скоро све наставне теме у осмом разреду основне школе омогућавају да се приликом увежбавања, обнављања, систематизације и проверавања садржаја значајна пажња посвети примени усвојених знања на практичне проблеме из свакодневног живота. Примена стечених знања на конкретне задатке из праксе има за циљ да ученике оспособи за решавање разних, а конкретних проблемских ситуација и увери у значај математике за општи развој и технолошки напредак цивилизације, данас и кроз историју. Динамички геометријски софтвери могу бити веома корисни за успешно остваривање исхода који се односе на геометрију простора, линеарну функцију, једначине и системе једначина. Софтверски алати су посебно препоручљиви за илустрацију својстава ортогоналне пројекције, приказивање исте просторне фигуре у различитим положајима, односно посматрање исте фигуре из различитих праваца, цртање и анализу графика линеарне функције, графичко решавање система итд.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Предмет:	Биологија				
Разред:	VIII				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	“Службени гласник РС – Просветни гласник”, број 5/2021				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Биологије је да ученик, изучавањем биолошких процеса и живих бића у интеракцији са животном средином, развије одговоран однос према себи и природи и разумевање значаја биолошке разноврсности и потребе за одрживим развојем.	ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА	Улога и значај појединих ћелијских органела у метаболизму ћелије: једро, ендоплазмични ретикулум, рибозоми, хлоропласти, центриоле, лизозоми. Матичне ћелије – ћелије програмиране за различите функције. Принцип	– повеже грађу ћелијских органела са њиховом улогом у метаболизму ћелије; – повеже однос површине и запремине ћелије и тела са начином обављања основних животних функција; – идентификује регулаторне механизме	У активностима за достизање исхода повеже грађу ћелијских органела са њиховом улогом у метаболизму ћелије, треба нагласити да се особине живог налазе у структури – ћелији и да је на Земљи живот успостављен током еволуције ћелија. Кроз обраду улога и значаја појединих ћелијских органела у метаболизму ћелије (једро, ендоплазмични ретикулум, рибозоми, хлоропласти, центриоле,	(14o+3в+5у+1с=23)

	економичности грађе и функције живих бића Улога и значај ензима. Ендокрини систем и хуморална регулација. Регулаторна улога хормона биљака и животиња. Надражљивост, проводљивост, контрактилност. Чулно-нервни систем животиња. Рефлексни лук. Поремећаји функције ендокриног система,	у одржавању хомеостазе; – илуструје примерима везу између физиолошких одговора живих бића и промена у спољашњој средини.	лизозоми) треба увести појмове који ће повезати ћелијску грађу и функцију. У том смислу треба поменути да поједине ћелије имају одређену грађу из које произилази њихова специфична функција (нпр. надражљивост, проводљивост, контрактилност), док друге могу бити програмиране за диференцијацију у више праваца, односно обављање различитих функција (пример матичних ћелија). Активности за достизање исхода повеже однос површине и запремине ћелије и тела са начином обављања

	нервног система и чула. Неуротрансмитери, нервни импулси, драж, надражај. Хомеостаза – принцип повратне спреге. Фотосинтеза. Ћелијско дисање. Транспирација. Температурна регулација.	основних животних функција треба усмерити тако да ученици разумеју да се усложњавањем унутрашње грађе стичу услови за појаву нових карактеристика ћелије (и организма) при чему се повећањем активне површине преко које се обавља одређена функција, на свим нивоима организације, успоставља принцип економичности – оптимално искоришћавање ограничене запремине ћелије/организма, повећањем унутрашње или спољашње површине. На тај начин се остварује боља

			енергетска ефикасност, на ћелијском и на нивоу организма, и обезбеђује континуитет (одрживост) животних функција. То се може приказати на различитим примерима: интрамембрански систем у ћелији, набори мембране унутар митохондрија, цревне ресице, алвеоле у плућима, шкржни листићи, набори (вијуге) мозга итд. Садржаји се могу обрадити кроз истраживачки рад ученика о томе како се долази до матичних ћелија, како се чувају, на који начин их користимо у	

			медицини итд, кроз разговор са стручњаком (лекар, генетичар) о матичним ћелијама, посетом Генетичком саветовалишту локалне болнице или другим институцијама које се баве овом темом. Активности за достизање исхода идентификује регулаторне механизме у одржавању хомеостазе и илуструје примерима везу између физиолошких одговора живих бића и промена у спољашњој средини, треба усмерити тако да ученик разуме да ћелија/организам најбоље функционише у одређеним условима и да сви организми	

			поседују механизме који одржавају свој унутрашњи састав у одређеним границама, које омогућавају њихово преживљавање. Посебно је важан принцип примања и преноса информација и реаговања на надражаје. Потребно је нагласити да су то повезани и регулисани процеси, односно да процеси који се одвијају у појединим деловима тела могу да регулишу активности у другим органима и ткивима и утичу на целокупно функционисање организма. Хомеостаза и повратна спрега као појмови могу се повезати са градивом роботике (Техника и	

			технологија). Ученике на овом узрасту треба што више упућивати да самостално прикупљају, обрађују, представљају и тумаче информације добијене једноставним истраживањима. Потребно је повезати физику и биологију (физичке појаве у телу организама, притисак, брзина...) и хемију и биологију (неуротрансмитери, хормони, ензими...). Током остваривања наведених исхода, требало би да ученици различитим примерима илуструју везу између физиолошких адаптација живих бића и	

			промена у спољашњој средини. Садржаји се могу обрадити кроз низ кратких вежби/демонстрација рефлекса (рефлекси ока, рефлекс хватања лењира, пателарни рефлекс...), варљивост чула (прецизност чула додир, оптичке варке итд.). У активностима за достизање исхода: одговорно се односи према свом здрављу, важно је указати на путеве	

			преношења болести, превенцију и значај редовних контрола. Ученик треба да развије одговоран однос према сопственом здрављу, здрављу људи из своје околине и да поступа према упутствима лекара. Када знају путеве преношења изазивача болести, требало би да ученици науче и како се треба понашати у присуству оболелих од различитих болести, али и да развију толерантан однос према оболелима. На пример, особу оболелу од сиде не треба да игноришу, нити дискриминишу на било који начин, а то ће моћи када науче да	

			руковање, загрљај, разговор нису начини како се ова болест преноси. Процена ставова из домена одговорног односа према здрављу може се радити кроз чек-листу. У оквиру области Човек и здравље треба обрадити и примере различитих утицаја на функције ендокриног система, нервног система и чула изазваних различитим спољашњим и унутрашњим факторима (узроцима), као и могућност враћања организма у уравнотежено стање након одређених	

			поремећаја. Могу се користити примери који су блиски за разумевање ученицима овог узраста, као што је слабљење слуха услед слушања прегласне музике, коришћења слушалица, коришћења мобилних телефона, играња компјутерских игрица итд. Ученике треба мотивисати да изразе критички став у погледу домена и мере штетности појединих утицаја. Разумевање резултата стандардних лабораторијских анализа крви и урина се може обрадити кроз вежбу, при чему пажњу треба	

			обратити само на вредности које се односе на еритроците, хемоглобин, гвожђе, леукоците (без леукоцитне формуле), ниво шећера, а код резултата урина на замућеност, присуство бактерија. Посебну пажњу треба посветити репродуктивном здрављу. Контрацепцију обрадити и у смислу спречавања преране трудноће и полно преносивих болести. Кроз активности за достизање исхода изрази критички став према медијским садржајима који се баве здравим стиловима живота, код ученика треба развијати	

			критички став према садржајима који се могу наћи на интернету и другим изворима информисања (часописима, ТВ емисијама...). У питању су садржаји који се односе нпр. на дијете, биолошки активне супстанце и адитиве, али и друге теме од значаја за здраве стилове живота. Ученици могу да проналазе примере медијских садржаја који ће се анализирати на часу. Анализу је могуће урадити и у виду дебате са темама: постоје ли инстант-дијете, „чаробне биљке“ које лече најразноврсније	

		Резултати стандардних лабораторијских анализа крви и урина. Биолошки смисао адолесценције (родни и полни идентитет у контексту хормонске активности и индивидуалне генетичке варијабилности). Заштита од полно преносивих болести контрацепција. Одговорност за сопствено	болести, „топе килограме“, продужавају младост и слично. Кроз истраживачке задатке или пројектну наставу, могу се обрадити лековити и физиолошки активни продукти животиња и биљака (као што су мед, прополис, различити екстракти биљака, полен...) који се користе за људску употребу. Ова тема је погодна за корелацију са градивом хемије или за заједничку пројектну наставу са овим предметом (нпр. вежбе екстракције хлорофила, кофеина и биљних уља). Такође, у циљу истраживања о деловању биљних и	
	ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ		– одговорно се односи према свом здрављу; – изрази критички став према медијским садржајима који се баве здравим стиловима живота; – повеже промене настале у пубертету са	(4o+3y+2v=8)

		здравље деловањем хормона; – идентификује поремећаје у раду органа и система органа изазваних нездравим начином живота.	животињских продуката и екстраката, могу се организовати посете или мини-екскурзије до оближњег постројења за прераду лековитих биљака, узгајивачници медицинских пијавица, произвођачу меда и сл, зависно од подручја и локалних услова у којима се школа налази. За врсте које су интродукцијом унете ради узгајања и добиања екстраката и других продуката, могу се проучити путеви којима су те врсте доспеле на наше подручје, што се може повезати са исходима области Живот у екосистему и са предметом	

			Географија. За достизање исхода повеже промене настале у пубертету са деловањем хормона потребно је ову тему повезати са хормоналном регулацијом, која се обрађује у теми Јединство грађе и функције, и са знањима из претходних разреда у вези са променама у пубертету (менструални циклус, на пример). У обради полног и родног идентитета, поред развијања толеранције и прихватања различитости, ученицима треба пружити ширу	

			перспективу генетичке варијабилности, као природног феномена, која не даје основе за предрасуде, стереотипе, дискриминацију и насиље. Активности за достизање исхода доведе у везу промене животних услова са еволуцијом живота на планети треба усмерити на повезивање стечених еколошких знања са	

			историјом планете Земље, тј. начинима којима се она мењала (тектонске промене, промене климе, састав атмосфере, влажност, температура, итд). Податке о геофизичким процесима треба пропратити описом развоја живог света кроз геолошка доба. За именовање геолошких доба треба користити стручне називе прекамбријум, палеозоик, мезозоик и кенозоик. Могу се поменути и краћи периоди који су познати ученицима као што су перм, карбон, тријас, јура, креда, али се не препоручује да ти називи буду део	

			кључних појмова. Стечена знања о постанку живог света треба повезати са продукцијом кисеоника и настанком озонског омотача, као условима за еволуцију већине врста живих бића. Посебну пажњу треба посветити настанку нових група живих бића и повезати их са њиховим положајем на Дрвету живота, што представља и део активности за достизање исхода истражи давно нестале екосистеме. Већину активности за достизање поменутог исхода је могуће реализовати кроз пројектне задатке у	

			којима ће ученици истраживати и представљати (презентацијом, плакатом) нестале шуме карбона, мора камбријума, итд, уз адекватну употребу еколошких појмова попут еколошких фактора и адаптација. Активности за достизање исхода повеже промене које се догађају организму током животног циклуса са активностима гена, обухватају истраживање	

			и описивање промена током животног циклуса различитих врста биљака и животиња (од зигота, преко деоба ћелија и формирања органа, а затим улазак у репродуктивну фазу, старење и смрт). На пример, могу се истражити и представити животињске врсте са потпуним преображајем (метаморфозом), које пролазе кроз фазе ларве и лутке пре адулног периода (бројни инсекти), као и они са непотпуним преображајем (одсуство стадијума лутке код инсеката); развиће преко	

				ларвеног стадијума код мекушаца, ракова, риба, водоземаца итд. Такође, треба нагласити да постоје и организми чије развиће нема очигледно препознатљиве фазе кроз промене целокупне грађе тела, али да и такво развиће подразумева раст, промене у пропорцијама делова тела и физиолошким процесима, као и развиће полних органа (нпр. човек). Морфолошке и физиолошке промене током животног циклауса треба повезати са хормонским променама (хормон раста,	

			полни хормони, јувенилни хормон код инсеката, биљни хормони, итд). Развиће човека треба повезати са променама насталим у пубертету услед деловања хормона које се обрађују у области Човек и здравље. Посебну пажњу треба посветити томе да се хормонски индуковане промене активирају укључивањем регулаторних гена у одређеним фазама животног циклуса. Да би се ови процеси довели у везу са основним молекулским процесима у ћелији, неопходно је подсетити ученике на знање о	

			генима и молекулу ДНК (из седмог разреда). Током седмог разреда, ученицима су предочена правила наслеђивања (трансмисије) генетичког материјала од родитеља на потомство. Сада је потребно објаснити другу улогу генетичког материјала – функцију гена у процесу развића особина организама. На овом узрасту не треба говорити о транскрипцији и транслацији, али је важно рећи да су производи гена протеини који остварују различите функције – ензими, структурни протеини (нпр. колаген,	

			антитела, итд), хормони, итд. На примеру хормона може се објаснити улога гена. Током животног циклуса, у одређеним фазама се активирају гени за хормоне, који онда активирају друге гене за раст тела и развиће органа (нпр. јувенилни хормон код инсеката). Активност гена за полне хормоне код људи доводи до активирања гена за развиће полних органа, длакавост код дечака, раст груди код девојчица, итд. Ови садржаји дају ширу перспективу генетичке варијабилности када су у питању особе	

			чије се полне карактеристике и полни идентитет не поклапају. У активностима за достизање исхода повеже губитак врста у екосистему са негативним последицама у преносу супстанце и енергије у мрежама исхране акценат је на томе да у екосистемима постоји тежња ка усаглашавању производње и потрошње органске супстанце и ка производњи што веће количине органске супстанце у датим условима (биомаса, разноврсност).	

			Потребно је увести концепт климакса екосистема у смислу да он представља, у датим околностима, равнотежу у преносу и кружењима енергије и супстанце у екосистему. Истовремено, треба увести и појам природне сукцесије. Уколико се достигнути ступањ равнотеже (климакс екосистема) поремети, покреће се процес природне сукцесије који доводи до поновног успостављања нарушене равнотеже. Процес природне сукцесије може се пратити кроз серију заједница које се успостављају, од	

	ПОРЕКЛО И РАЗНОВРСНОСТ ЖИВОТА	„Календар живота“, еволюција различитих група организама кроз геолошка доба и велика изумирања. Значај алги (цијанобактерија) и биљака за продукцију O₂ и озонског омотача, као заштита од УВ зрака, и услов за развој осталих живих бића. Строматолити. Излазак из воде на копн Улуткавање и	пионирске заједнице до климаксне заједнице екосистема. Процеси кружења и преноса супстанци (вода, угљеника и азота) и енергије у природним екосистемима могу се представити мрежама исхране заједница карактеристичних екосистема за које се предлаже да обавезно садрже произвођаче, потрошаче и разлагаче. Циклуси кружења супстанци на исти начин се могу посматрати и у биосфери. Активностима за достизање исхода критички процени последице људских делатности у односу на расположиве	(3o+1в+3у =7)

		пресвлачење инсеката. Пубертет и адоlescenciја човека. Цветање, плодоношење и сазревање плодова биљака. Теорија еволуције. Постанак нових врста кроз еволуционе процесе. Еволуција човека.		ресурсе на Земљи треба увести концепт одрживог развоја и еколошког отиска. Да би ученици разумели ове концепте, препоручује се обрада појма капацитет средине (бројност – бројност популација – биомаса – диверзитет) који се у датим околностима може одржати у дужем временском периоду. Указати на чињеницу да се неограничен раст не може одржати у ограниченим условима (повезати са Х.И.П.П.О концептом). Пожељно је омогућити ученицима да израчунају свој еколошки отисак на	
	НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА		– доведе у везу промене животних услова са еволуцијом живота на планети; – истражи давно нестале екосистеме.		(4o+1в+2у=7)

				неком од калкулатора, који се може наћи на интернету и у одељењу продискутовати добијене резултате, нарочито о томе које животне навике би свако могао да промени, а при томе да смањи свој отисак.	
	ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ	Еволуција и развој екосистема. Концепт климакса. Циклуси кружења основних супстанци у природи (Н₂ О, С, N) и њихова повезаност.	— повеже промене које се догађају организму током животног циклуса са активностима гена; — повеже промене наследног материјала са		(9o+3в+6у+1с=19)

		Азотофиксација, микориза, симбиоза, симбионтски организми (лишајеви). Ограниченост ресурса (капацитет средине) и одрживи развој. Нестанак врста и фактори угрожавања (Н.І.Р.Р.О. концепт). Типични екосистеми Србије. Ретке и угрожене врсте Србије. Интродукције и реинтродукције и инвазивне	настанком нових врста путем природне селекције – установи узрочно-последичну везу између губитака врста у екосистему и		

		врсте.	негативних		
		Последице глобалних	последица у преносу		
		промена .	супстанце и енергије у		
			мрежама исхране;		
			– критички процени		
			последице људских		
			делатности у односу на		
			расположиве ресурсе на		
			Земљи;		
			– повеже утицај		
			еколошких чинилаца са		
			распоредом		
			карактеристичних врста		
			које насељавају простор		
			Србије;		
			– истражи присуство		
			инвазивних врста у		

			својој околини и вероватне путеве насељавања; – истражи разлоге губитка биодиверзитета на локалном подручју.		

Укупан број часова: 68

Програм Биологије за осми разред је завршни део спиралног програма Биологије за основну школу и оријентисан је на достизање исхода. Основна идеја увођења спиралног курикулума наставе биологије у основним школама је изучавање живота и животних процеса као целине, у складу са потојећим условима и окружењем. У том смислу, све изучаване функције живота треба ставити у реалан контекст и нагласити њихову повезаност. На тај начин ученици на крају другог циклуса образовања заокружују своје знање о целовитости организма и његовом динамичком односу са околином. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи биологију и друге предмете. Исходи се односе на пет области предмета: Наслеђивање и еволуција, Јединство грађе и функције као основа живота, Порекло и разноврсност живота, Живот у екосистему и Човек и здравље. (Исходи за шесту област Посматрање, мерење и експеримент у биологији су распо- ређени у претходних пет, сходно планираним активностима.) Достизање исхода води развоју предметних, свих кључних и општих међупредметних компетенција и остваривању образовних стандарда. Исходи не прописују структуру, садржаје и организа- цију наставе, као ни критеријуме и начин вредновања ученичких постигнућа. За израду исхода коришћена је Блумова таксономија. Исходи су формулисани на нивоу примене као минимуму. Важна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхо- да је да је настава усмерена на учење у школи. Ученик треба да учи: смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из биологије и других предмета; проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем но- вих примера; повезивањем садржаја у нове целине; критички: поређењем важности појединих чињеница и по- датака; смишљањем аргумената; кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим уче- ницима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргу- менте саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм према потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика, уџбенике и друге наставне материјале које ће користити, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја наставник нај- пре креира свој годишњи – глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања као нпр. сајтове релевантних институција, писану научно популарну литературу, мапе, шеме, енциклопедије... Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација међу предметима (нпр. представљање група организа- ма Веновим дијаграмима, одређивање климатских услова у зависности од географског положаја, писање есеја, тј. приказ података /малих истраживања на матерњем и страном језику који уче, цртање итд.).

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У остваривању наставе потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима, уважавање и прихватање различитости. Препоручује се максимално коришћење ИКТ решења јер се могу превазићи материјална, просторна и друга ограничења (платформе за групни рад нпр. Pbworks, платформа Moodle,

сарадња у „облаку“ као Гугл, Офис 365...; за јавне презентације могу се користити веб решења нпр. креирање сајтова, блогова – Weebly, Wordpress...; рачунарске симулације и апликације за андроид уређаје; домаћи и међународни сајтови и портали. Током рада ученици би требало да користе лабораторијски прибор (пинцете, капаљке, лабораторијске чаше, сахатно стакло и сл.) и опрему за теренски рад у мери у којој је школа опремљена. У случају да прибор не постоји, може се надоместити предметима за свакодневну употребу (пинцете, капалице са флашице за лек...). Табеларно и графичко приказивање резултата, са обавезним извођењем закључака, требало би практиковати увек када се прикупљају подаци. Препорука је да се ИКТ користи за прикупљање, обраду података и представљање резултата истраживања или огледа, када се ученици оспособе за њено коришћење на часовима предмета Информатика и рачунарство и Техника и технологија. У настави оријентисаној на постизање исхода предност имају групни начин рада, рад у пару и индивидуализована настава. Ови начини организације наставе помажу ученицима да науче како се учи, да напредују у учењу сопственим темпом, да развијају унутрашњу мотивацију (потребу за сазнавањем) и иницијативу, да развијају вештину комуникације, аргументовани дијалог, толерантно понашање и солидарност. Користе се активни начини учења, као што је комбинација програмиране наставе (програмиран материјал многи наставници остављају на друштвеним мрежама или сајтовима школа, па се њихови ученици служе њима и уче темпом који им одговара) и проблемске наставе (на часу ученици, користећи стечена знања, решавају проблем који наставник формулише) или учење путем открића (наставник инструкцијама усмерава ученике који самостално истражују, структуришу чињенице и извлаче закључке; тако сами упознају стратегије учења и методе решавања проблема, што омогућава развој унутрашње мотивације, дивергентног мишљења, које отвара нове идеје и могућа решења проблема). На интернету, коришћењем речи WebQuest, project-based learning, thematic units, могу се наћи примери који се, уз прилагођавање условима рада, могу користити. Да би сви ученици достигли предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава наставне активности. Област: Јединство грађе и функције као основа живота У активностима за достизање исхода повеже грађу ћелијских органела са њиховом улогом у метаболизму ћелије, треба нагласити да се особине живог налазе у структури – ћелији и да је на Земљи живот успостављен током еволуције ћелија. Кроз обраду улога и значаја појединих ћелијских органела у метаболизму ћелије (једно, ендоплазмични ретикулум, рибозоми, хлоропласти, центриоле, лизозоми) треба увести појмове који ће повезати ћелијску грађу и функцију. У том смислу треба поменути да поједине ћелије имају одређену грађу из које произилази њихова специфична функција (нпр. надражљивост, проводљивост, контрактилност), док друге могу бити програмиране за диференцијацију у више праваца, односно обављање различитих функција (пример матичних ћелија). Активности за достизање исхода повеже однос површине и запремине ћелије и тела са начином обављања основних животних функција треба усмерити тако да ученици разумеју да се усложњавањем унутрашње грађе стичу услови за појаву нових карактеристика ћелије (и организма) при чему се повећањем површине преко које се обавља одређена функција, на свим нивоима организације, успоставља принцип економичности – оптимално искоришћавање ограничене запремине ћелије/организма, повећањем унутрашње или спољашње површине. На тај начин се остварује боља енергетска ефикасност, на ћелијском и на нивоу организма, и обезбеђује континуитет (одрживост) животних функција. То се може приказати на различитим примерима: интрамембрански систем у ћелији, набори мембране унутар митохондрија, цревне ресице, алвеоле у плућима, шкржни листићи, набори (вијуге) мозга итд. Садржаји се могу обрадити кроз истраживачки рад ученика о томе како се долази до матичних ћелија, како се чувају, на који начин их користимо у медицини итд, кроз разговор са стручњаком (лекар, генетичар) о матичним ћелијама, посетом Генетичком саветовалишту локалне болнице или другим институцијама које се баве овом темом. Активности за достизање исхода идентификује регулаторне механизме у одржавању хомеостазе и илуструје примерима везу између физиолошких одговора живих бића и промена у спољашњој средини, треба усмерити тако да ученик разуме да ћелија/организам најбоље функционише у одређеним условима и да сви организми поседују механизме који одржавају свој унутрашњи састав одређеним границама, које омогућавају њихово преживљавање. Посебно је важан принцип примања и преноса информација и регулација на надражаје. Потребно је нагласити да су то повезани и регулисани процеси, односно да процеси који се одвијају у појединим деловима тела могу да регулишу активности у другим органима и ткивима и утичу на целокупно функционисање организма.

Хомеостаза и повратна спрега као појмови могу се повезати са градивом роботике (Техника и технологија). Ученике на овом узрасту треба што више упућивати да самостално прикупљају, обрађују, представљају и тумаче информације добијене једноставним истраживањима. Потребно је повезати физику и биологију (физичке појаве у телу организама, притисак, брзина...) и хемију и биологију (неуротрансмитери, хормони, ензими...). Током остваривања наведених исхода, требало би да ученици различитим примерима илуструју везу између физиолошких адаптација живих бића и промена у спољашњој средини. Садржаји се могу обрадити кроз низ кратких вежби/демонстрација рефлекса (рефлекси ока, рефлекс хватања лењира, пателарни рефлекс...), варљивост чула (прецизност чула додира, оптичке варке итд.). Препоручени број часова је 26: 14 часова за обраду, 5 за утврђивања, 3 за утврђивања уз вежбу, 3 за вежбе и 1 за систематизацију. Област: Човек и здравље У активностима за достизање исхода: одговорно се односи према свом здрављу, важно је указати на путеве преношења болести, превенцију и значај редовних контрола. Ученик треба да развије одговоран однос према сопственом здрављу, здрављу људи из своје околине и да поступа према упутствима лекара. Када знају путеве преношења изазивача болести, требало би да ученици науче и како се треба понашати у присуству оболелих од различитих болести, али и да развију толерантан однос према оболелима. На пример, особу оболелу од сиде не треба да игноришу, нити дискриминишу на било који начин, а то ће моћи када науче да руковање, загрљај, разговор нису начини како се ова болест преноси. Процена ставова из домена одговорног односа према здрављу може се радити кроз чек-листу. У оквиру области Човек и здравље треба обрадити и примере различитих утицаја на функције ендокриног система, нервног система и чула изазваних различитим спољашњим и унутрашњим факторима (узроцима), као и могућност враћања организма у уравнотежено стање након одређених поремећаја. Могу се користити примери који су блиски за разумевање ученицима овог узраста, као што је слабљење слуха услед слушања прегласне музике, коришћења слушалица, коришћења мобилних телефона, играња компјутерских игрица итд. Ученике треба мотивисати да изразе критички став у погледу домена и мере штетности појединих утицаја. Разумевање резултата стандардних лабораторијских анализа крви и урина се може обрадити кроз вежбу, при чему пажњу треба обратити само на вредности које се односе на еритроците, хемоглобин, гвожђе, леукоците (без леукоцитне формуле), ниво шећера, а код резултата урина на замућеност, присуство бактерија и ћелија крви. Циљ вежбе није тумачење, анализирање и интерпретација лабораторијских анализа, јер то раде лекари, већ је потребно да ученик уме да прочита табелу и разуме да вредности треба да буду у опсегу референтних. Током вежбе се могу анализирати унапред припремљени (симулирани) подаци од стране наставника, а не реални резултати конкретних особа (ученика или одраслих). Посебну пажњу треба посветити репродуктивном здрављу. Контрацепцију обрадити и у смислу спречавања преране трудноће и полно преносивих болести. Кроз активности за достизање исхода изрази критички став према медијским садржајима који се баве здравим стиловима живота, код ученика треба развијати критички став према садржајима који се могу наћи на интернету и другим изворима информисања (часописима, ТВ емисијама...). У питању су садржаји који се односе нпр. на дијете, биолошки активне супстанце и адитиве, али и друге теме од значаја за здраве стилове живота. Ученици могу да проналазе примере медијских садржаја који ће се анализирати на часу. Анализу је могуће урадити и у виду дебате са темама: постоје ли инстант-дијете, „чаробне биљке“ које лече најразноврсније болести, „топе килограме“, продужавају младост и слично. Кроз истраживачке задатке или пројектну наставу, могу се обрадити лековити и физиолошки активни продукти животиња и биљака (као што су мед, прополис, различити екстракти биљака, полен...) који се користе за људску употребу. Ова тема је погодна за корелацију са градивом хемије или за заједничку пројектну наставу са овим предметом (нпр. вежбе екстракције хлорофила, кофеина и биљних уља). Такође, у циљу истраживања о деловању биљних и животињских продуката и екстраката, могу се организовати посете или мини-екскурзије до оближњег постројења за прераду лековитих биљака, узгајивачници медицинских пијавица, произвођачу меда и сл, зависно од подручја и локалних услова у којима се школа налази. За врсте које су интродукцијом унете ради узгајања и добијања екстраката и других продуката, могу се проучити путеви којима су те врсте доспеле на наше подручје, што се може повезати са исходима области Живот у екосистему и са предметом Географија. За достизање исхода повеже промене настале у пубертету са деловањем хормона потребно је ову тему повезати са хормоналном регулацијом, која се обрађује у теми Јединство грађе и функције, и са знањима из претходних разреда у вези са променама у пубертету (менструални циклус, на пример). У обради полног и родног идентитета, поред

развијања толеранције и приhvатања различитости, ученицима треба пружити ширу перспективу генетич- ке варијабилности, као природног феномена, која не даје основе за предрасуде, стереотипе, дискриминацију и насиље. Адекватним избором садржаја и начина рада може се успоставити веза са садр- жајима који се обрађују на предмету Грађанско васпитање, а који се односе на теме пол, род и сексуалности. Активности се могу реализовати као дебате, трибине, пред- стављање резултата истраживачких задатака ученика (нпр. о ста- вовима ученика у одељењу, анализа текстова – дневни пресек новинских чланака и слично). Активности за достизање исхода: идентификује поремећа- је у раду органа и система органа изазваних нездравим начином живота треба да обухвате истраживања видова нездравог начина живота, као што су начин исхране, физичка активност, употреба психоактивних супстанци (укључујући и лекове – таблетоманија). Посебну пажњу треба посветити злоупотреби стероида и других супстанци за нпр. повећање мишићне масе и снаге због последица на стање организма и на понашање. Резултате истраживања треба повезивати са деловањем на системе органа и приказивати их јав- ности (нпр. на нивоу одељења или школе) у различитим облицима (нпр. пано који ће пропагирати здраве стилове живота, или са де- кларацијама производа које свакодневно користе уз коментариса- ње улоге и штетности појединих адитива исхрани и слично). Препоручени број часова за реализацију ове области је 9: 4 часа за обраду, 3 за утврђивања и 2 за вежбе. Област: Порекло и разноврсност живог света Активности за достизање исхода доведе у везу промене животних услова са еволуцијом живота на планети треба усмерити на повезивање стечених еколошких знања са историјом планете Земље, тј. начинима којима се она мењала (тектонске промене, промене климе, састав атмосфере, влажност, температура, итд). Податке о геофизичким процесима треба пропатити описом ра- звоја живог света кроз геолошка доба. За именовање геолошких доба треба користити стручне називе прекамбријум, палеозоик, мезозоик и кенозоик. Могу се поменути и краћи периоди који су познати ученицима као што су перм, карбон, тријас, јура, креда, али се не препоручује да ти називи буду део кључних појмова. Стечена знања о постанку живог света треба повезати са продук- цијом кисеоника и настанком озонског омотача, као условима за еволуцију већине врста живих бића. Посебну пажњу треба посве- тити настанку нових група живих бића и повезати их са њиховим положајем на Дрвету живота, што представља и део активности за достизање исхода истражи давно нестале екосистеме. Већину активности за достизање поменутог исхода је могуће реализовати кроз пројектне задатке у којима ће ученици истраживати и пред- стављати (презентацијом, плакатом) нестале шуме карбона, мора камбријума, итд, уз адекватну употребу еколошких појмова попут еколошких фактора и адаптација. Препоручени број часова за реализацију ове области је 7: 3 часова за обраду, 3 за утврђивања и 1 за вежбу. Област: Наслеђивање и еволуција Активности за достизање исхода повеже промене које се до- гађају организму током животног циклуса са активностима гена, обухватају истраживање и описивање промена током животног циклуса различитих врста биљака и животиња (од зигота, преко деоба ћелија и формирања органа, а затим улазак у репродуктивну фазу, старење и смрт). На пример, могу се истражити и представити животињске врсте са потпуним преображајем (метаморфозом), које пролазе кроз фазе ларве и лутке пре адултног периода (бројни инсекти), као и они са непотпуним преображајем (одсуство ста- дијума лутке код инсеката); развиће преко ларвеног стадијума код мекушаца, ракова, риба, водоземаца итд. Такође, треба нагласити да постоје и организми чије развиће нема очигледно препознатљи- ве фазе кроз промене целокупне грађе тела, али да и такво развиће подразумева раст, промене у пропорцијама делова тела и физиоло- шким процесима, као и развиће полних органа (нпр. човек). Мор- фолошке и физиолошке промене током животног циклуса треба повезати са хормонским променама (хормон раста, полни хормо- ни, јувенилни хормон код инсеката, биљни хормони, итд). Развиће човека треба повезати са променама насталим у пубертету услед деловања хормона које се обрађују у области Човек и здравље. По- себну пажњу треба посветити томе да се хормонски индуковане промене активирају укључивањем регулаторних гена у одређеним фазама животног циклуса. Да би се ови процеси довели у везу са основним молекул- ским процесима у ћелији, неопходно је подсетити ученике на зна- ње о генима и молекулу ДНК (из седмог разреда). Током седмог разреда, ученицима су предочена правила наслеђивања (транс- мисије) генетичког материјала од родитеља на потомство. Сада је потребно објаснити другу улогу генетичког материјала – функцију гена у процесу развића особина организама. На овом узрасту не треба говорити о транскрипцији и транслацији, али је важно рећи да су производи гена протеини који остварују различите функци- је – ензими, структурни протеини (нпр. колаген, антитела, итд), хормони, итд. На примеру хормона може се

објаснити улога гена. Током животног циклуса, у одређеним фазама се активирају гени за хормоне, који онда активирају друге гене за раст тела и разви- ће органа (нпр. јувенилни хормон код инсеката). Активност гена за полне хормоне код људи доводи до активирања гена за разви- ће полних органа, длакавост код дечака, раст груди код девојчица, итд. Ови садржаји дају ширу перспективу генетичке варијабилно- сти када су у питању особе чије се полне карактеристике и полни идентитет не поклапају. Имајући у виду оваква објашњења улоге гена у развићу фе- нотипа, као и знања из седмог разреда о алелима и правилима на- слеђивања, може се појаснити ученицима присуство различитости између јединки у једној популацији. У циљу остваривања исхода повеже промене наследног материјала са настанком нових вр- ста путем природне селекције, подсетити се појма популација и процеса селекције који су обрађени у претходним разредима. Про- цес специјације (настанка нових врста) најбоље је објаснити кроз алопатрички модел специјације (ученицима не треба уводити овај термин). Модел: једна велика популација бива подељена на две мање и прекине се могућност укрштања између јединки две попу- лације; свака од популација се прилагођава, деловањем селекције, на услове средина у којима живе; такође, различите мутације се дешавају у свакој популацији (настају неки нови алели); због ових процеса, временом између две популације настају све веће разлике (фенотипске и генетичке); током дужег времена, јединке две попу- лације се толико разликују да више не могу да се међусобно укрштају чак и уколико дођу у физички контакт; тада су то две нове врсте. Ово објашњење еволуције дао је Чарлс Дарвин и данас је потврђено у свим биолошким истраживањима. Ученицима је неоп- ходно дати податке о Дарвиновој теорији еволуције и објашњењи- ма која је он пружио. Објаснити да је он дао концепцију природне селекције и дивергенције популација, што води настанку нових врста. Такође, навести да је Дарвин закључио да је порекло жи- вог света јединствено и да због тога сва жива бића деле заједничке особине – дисање, излучивање, метаболизам итд. Дарвинову кон- цепцију јединства живота повезати са моделом „дрво живота“. Процес еволуције, постанка врста и заједничког претка врста може се објаснити на примеру еволуције човека. Ученици могу на интернету да истражују приказе људских предака, почевши од одвајања наше еволуционе линије од последњег заједничког прет- ка са шимпанзом (пре 7 милиона година). У заједничком раду могу направити еволуционо стабло људских предака. Важно је нагласи- ти да је човек настао на афричком континенту, а да је затим ми- грирао на друге континенте. На сваком од континената, људске по- пулације су се прилагођавале другачијим срединским условима и због тога данас имамо различите особине које су карактеристичне за групе људи из различитих региона света (али увек наглашавати да је индивидуална варијабилност унутар људских група огром- на). Јако је важно објаснити ученицима да, у биолошком смислу, тј. у контексту генетичких разлика, не постоје расе људи, већ само континуирана варијабилност различитих људских карактеристика. Препоручени број часова за реализацију ове области је 7: 4 часа за обраду, 2 за утврђивања и 1 за вежбу. Област: Живот у екосистему У активностима за достизање исхода повеже губитак врста у екосистему са негативним последицама у преносу супстанце и енергије у мрежама исхране акценат је на томе да у екосистемима постоји тежња ка усаглашавању производње и потрошње органске супстанце и ка производњи што веће количине органске супстан- це у датим условима (биомаса, разноврсност). Потребно је увести концепт климакса екосистема у смислу да он представља, у датим околностима, равнотежу у преносу и кружењима енергије и суп- станце у екосистему. Истовремено, треба увести и појам природ- не сукцесије. Уколико се достигнути ступањ равнотеже (климакс екосистема) поремети, покреће се процес природне сукцесије који доводи до поновног успостављања нарушене равнотеже. Процес природне сукцесије може се пратити кроз серију заједница које се успостављају, од пионирске заједнице до климаксне заједнице екосистема. Процеси кружења и преноса супстанци (вода, угљеника и азота) и енергије у природним екосистемима могу се представити мрежама исхране заједница карактеристичних екосистема за које се предлаже да обавезно садрже произвођаче, потрошаче и разла- гаче. Циклуси кружења супстанци на исти начин се могу посма- трати и у биосфери. Активностима за достизање исхода критички процени после- дице људских делатности у односу на расположиве ресурсе на Зе- мљи треба увести концепт одрживог развоја и еколошког отиска. Да би ученици разумели ове концепте, препоручује се обрада пој- ма капацитет средине (бројност – бројност популација – биомаса – диверзитет) који се у датим околностима може одржати у дужем временском периоду. Указати на чињеницу да се неограничен раст не може одржати у ограниченим условима (повезати са Н.І.Р.О концептом). Пожељно је омогућити ученицима да израчунају свој еколошки отисак на неком од калкулатора, који се може наћи на интернету и у одељењу продискутовати добијене резултате, наро- чито о

томе које животне навике би свако могао да промени, а при томе да смањи свој отисак. Ученицима треба скренути пажњу да коришћење обновљивих извора енергије може имати и извесне негативне последице (ветропаркови, деривационе минихидроелектране...). Једна од тема за дебату са ученицима може бити управо ова: добробит и лоше стране употребе обновљивих извора енергије. Пожељно је указати да се непрекидно развијају нови, бољи технолошки процеси који смањују негативне ефекте. Активности за достизање исхода повеже утицај еколошких чинилаца са распоредом карактеристичних врста које насељавају простор Србије треба фокусирати на ретке врсте, угрожене врсте, ендемичне врсте, космополитске врсте. Кроз пројектне задатке ученици могу да истражују везу наведених врста и еколошких чи- ниоца који условљавају њихово присуство на задатим подручјима. Истраживање се може спровести на терену, ако постоје могућно- сти, или претраживањем литературе, интернета... Предложене врсте: банатски божур, храст лужњак, буква, рамонда, трска, маслачак, белоглави суп, орао белорепан, сова ушара, вук, шакал, врабац, пастрмка, младица, кечига, моруна... у обзир долазе све врсте за које ученици могу да одреде еколошке факторе због којих је врста ретка, угрожена или космополитска. Исход истражи присуство инвазивних врста у својој околи- ни и вероватне путеве насељавања (начини како је врста прене- та) може да се реализује кроз истраживање познатих инвазивних врста, попут амброзије, багремца (*Amorpha fruticosa*), киселог дрвета, папирног дуда (*Broussonetia papyrifera*), сибирског бре- ста, свиленице (*Asclepias syriaca*), азијске бубамаре, шимшировог мољца (*Cydalis perspectalis*) итд. Ученици могу спровести истра- живање на терену, у непосредној околини (ако постоје услови) или претраживањем литературе и интернета. Могу се проучити и алох- тоне врсте које су у ранијим периодима инвазијом освојиле наше просторе и постале уобичајне као што су гугутка, бизамски пацов, нутрија, бабушка, багрем... Активности за достизање овог исхода треба повезати са активностима за достизање исхода повеже гу- битак врста у екосистему са негативним последицама у преносу супстанце и енергије у мрежама исхране. За достизање исхода Истражи разлоге губитка биодиверзи- тета на локалном подручју може се искористити Н.И.Р.О концепт који на једноставан начин дефинише чиниоце нестанка врста. Назив овог концепта је акроним изведен из следећих речи на енглеском језику: *Habitat alteration* – измене или промене стани- шта, *Invasive species* – инвазивне, алохтоне врсте, *Pollution* – загађење, *Population growth* – раст људске популације, *Overexploitation* – претерана експлоатација (ресурса). Пројектни задатак може бити израда „црвене књиге“ за ло- калне врсте са IUCN листе по Н.И.Р.О концепту. Наставник пре- длаже листу врста, а ученици одабирају једну и одређују факторе угрожавања и приказују резултате. Препоручени број часова за реализацију ове области је 19: 9 часова за обраду, 6 за утврђивања, 3 за вежбу и 1 за систематиза- цију градива.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној ка достизању исхода прате се и вреднују процес наставе и учења, постигнућа ученика (продукти учења) и сопствени рад. Наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици парти- ципирају, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, документују итд.

Предмет:	Хемија				
Разред:	осми				
Службенигласник РС-Просветни гласник-бр:	(„Службенигласник РС“–Просветнигласник, број 5/2019, 1/2020, 6/2020, 8/2020, 5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023, 4/2024				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Хемије је да ученик развије систем основних хемијских појмова и вештине за правилно руковање лабораторијским	МЕТАЛИ, ОКСИДИ И ХИДРОКСИДИ	Метали у неживој природи. Општа физичка и хемијска својства метала. Алкални	– правилно рукује лабораторијским посуђем, прибором и супстанцама, и показује одговоран однос према здрављу и животној	На почетку теме ученици разматрају заступљеност метала у неживој и живој природи што доприноси њиховом сагледавању релевантности теме за разумевање природе и шта	10
посуђем, прибором и супстанцама, да се оспособи за примену стеченог знања и вештина за решавање проблема у свакодневном животу и наставку образовања, да развије способности апстрактног и критичког мишљења, способности за сарадњу, тимски рад, и одговоран однос према себи, другима и животној средини.	НЕМЕТАЛИ, ОКСИДИ И КИСЕЛИНЕ	земноалкални метали. Гвожђе, бакар, алуминијум, олово и цинк, њихове легуре и практична примена. Неметали у неживој и живој природи. Општа физичка и хемијска својства неметала. Халогени елементи, сумпор, азот, фосфор и угљеник. Оксиди	средини; - наведе заступљеност метала и неметала, неорганских и органских једињења у живој и неживој природи; испита и опише хемијска својства метала и неметала, и објасни их на основу структуре атома и положаја елемената у Периодном систему; - напише формуле и именује оксиде, киселине, базе и соли;	чини њен састав, зашто је добијање метала из руда значајно за друштво и да је притома важно предузимање мера за заштиту животне средине. Неметали, оксиди и киселине На почетку учења друге теме важно је да ученици, кроз разматрање заступљености неметала у неживој и живој природи, сагледају релевантност теме за разумевање природе и шта чини њен састав, али и као ресурса који користи друштво. Ученици масемо	10

	СОЛИ	неметала и киселине, својства и примена. Добијање соли. Формуле соли и називи. Дисоцијација соли. Физичка и хемијска својства соли. Примена соли. својства атома угљеника и многобројност органских једињења. Функционалне групе и класе органских једињења.	- испита, опише и објасни својства оксида, неорганских киселина, база соли, препознана основу формуле или назива представнике ових једињења у свакодневном животу и повеже њихова својства са практичном применом; - препозна физичке и хемијске промене неорганских и органских супстанцију	же рећи да неметали улазе у састав биолошки важних једињења око којима ће учити у другом делу године. Учење о начинима добијања соли, физичким и хемијским својствима соли, тробало би да обухвати примену до тада стечених знања (окиселина ама и базама, њиховим формулама и називима) приликом писања формула и назива неутралних соли, као и хемијских једначина реакција за добијање неутралних соли. Ова тема уводи ученике у нову област хемије. У оквиру	8
	ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА И ЊИХОВА ОПШТА СВОЈСТВА				

	БИОЛОШКИ ВАЖНА ОРГАНСКА ЈЕДИЊЕЊА	својства и примена. Мласти и уља. Угљенихидрати у прегледу: моносахариди (глукоза и фруктоза), дисахариди (сахароза и лактоза), полисахариди	- наведе загађујуће супстанце у ваздуху, води и земљишту и опише њихов утицај на животну средину;	хидрата, протеина и витамина. Од ученика сене очекује да пишу структурне формуле триацилглицерола, већ да описују и објашњавају својства ових једињења, и њихових смеша, да наводе биолошки и технички значај мласти уља, и примену ових једињења као сировина или	12 6

Укупан број часова: 68

Програм наставе и учења Хемије првенствено је оријентисан на процес учења и остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ће ученик бити у стању да: учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама, које је градио и развијао током школске године учећи хемију. Они омогућавају да се циљ наставе хемије достигне у складу с предметним и међупредметним компетенцијама и стандардима постигнућа. Исходи представљају ученичка постигнућа и као такви су основна водиља наставнику који креира наставу и учење. Програм наставе и учења хемије је тематски конципиран. За сваку област/тему предложени су садржаји, а ради лакшег планирања наставе предлаже се оријентациони број часова по темама. Главна карактеристика наставе усмерене на остваривање исхода Хемије је настава усмерена на учење у школи, што значи да ученик треба да учи: смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из хемије и других предмета; проблемски: самосталним прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине; критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената; кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргумените саговорника.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. При планирању наставе и учења важно је имати у виду да се исходи разликују по потребном времену за њихово постизање. Неки се лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Потребно је да наставник за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, у односу на одабрани исход, дефинише исходе специфичне за дату наставну јединицу. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално и у сарадњи са колегама због успостављања корелација са предметима. У фази планирања наставе и учења треба имати у виду да је уџбеник наставно средство намењено ученицима за учење и да он не одређује садржаје лекција. Препоручен је број часова за реализацију сваке теме који укључује и предвиђене лабораторијске вежбе, вежбе и демонстрационе огледе. Формирање појмова треба базирати на демонстрационим огледима и лабораторијским вежбама. Ако у школи не постоје супстанце предложене за извођење демонстрационих огледа и лабораторијских вежби, огледи се могу извести са доступним супстанцама.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Метали, оксиди и хидроксиди На почетку теме ученици разматрају заступљеност метала у неживој и живој природи што доприноси њиховом сагледавању релевантности теме за разумевање природе и шта чини њен састав, зашто је добијање метала из руда значајно за друштво и да је при томе важно предузимање мера за заштиту животне средине. Потребно је подстицати ученике да повезују облике налажења метала у природи (у елементарном облику и у једињењима) са структуром атома, односно реактивношћу метала, као и с положајем метала у Периодном систему елемената. Ученици би требало да сазнају о важности катјона појединих метала за живе организме и повежу та знања са садржајем биологије. Физичка својства метала се уче у прегледу. Хемијска својства типичних метала уче се на примерима натријума и калијума (ученици би требало да то повежу с претходним разматрањима: од алкалних метала два најзаступљенија метала у Земљиној кори, чији су јони Na^+ и K^+ најважнији за људски организам), и магнезијума и калцијума као представника земноалкалних метала (међу металима на петом, односно трећем месту по заступљености у Земљиној кори, при чему је Ca^{2+} јон најзаступљенији јон метала у људском организму). Ученици треба да уоче да је кисеоник неопходан реактант за реакције оксидације метала, као што су сагоревање и рђање, и да упоређују тежњу различитих метала да подлежу том типу реакције. Они могу посматрати демонстрацију сагоревања магнезијума као пример реакције у којој настаје оксид метала, а демонстрације реакција натријума, калијума, магнезијума и калцијума са водом као примере реакција у којима настају хидроксиди ових метала. Очекује се да на основу посматрања демонстрација упоређују реактивност алкалних и

земноалкалних метала, и да је повезују са структуром атома и по- ложајем метала у Периодном систему елемената. При разматрању хемијских својстава метала који имају велику практичну примену (гвожђе, бакар, алуминијум, олово и цинк), ученици би требало да уоче разлику у њиховој реактивности (грађење оксида и хидрок- сида) у односу на реактивност алкалних и земноалкалних метала. Такође, учење садржаја ове теме би требало да буде ослоњено на знање стечено у претходном разреду о доказивању базне средине помоћу индикатора, о дисоцијацији хидроксида и OH^- јону због којег је средина базна. У оквиру разматрања практичне примене метала, ученици би требало да сазнају о начинима заштите метала од корозије, о легирању метала у циљу добијања материјала са погоднијим својствима за одређену намену и о легурама које се нај- чешће користе (бронза, месинг, челик, дуралуминијум, силумини). У оквиру прве лабораторијске вежбе ученици испитују основна физичка својства метала (агрегатно стање, боју, проводљивост електричне струје и топлоте, магнетичност). Такође, испитују реакцију магнезијума и гвожђа са разблаженом хлороводоничном кисе- лином, што би, уједно, требало да укаже ученицима да је једно од својстава киселина реакција са металима (не свим) и да представља везу како с градивом седмог разреда, тако и са следећом темом. На основу огледа ученици би требало да уоче да заједничка својства метала нису подједнако изражена код свих метала. Лабораторијска вежба I: Испитивање физичких својстава метала, испитивање проводљивости топлоте и електричне струје, магнетичности, тврдоће и густине гвожђа, алуминијума и бакра. Реакција метала са киселинама: реакција разблажене хлороводо- ничне киселине са магнезијумом, гвожђем и цинком. Препоручени број часова за реализацију ове теме је 10 часова. Неметали, оксиди и киселине На почетку учења друге теме важно је да ученици, кроз раз- матрање заступљености неметала у неживој и живој природи, са- гледају релевантност теме за разумевање природе и шта чини њен састав, али и као ресурса који користи друштво. Ученицима се може рећи да неметали улазе у састав биолошки важних једињења о којима ће учити у другом делу године. И у оквиру ове теме је ва- жно да ученици повезују структуру атома неметала са реактивно- шћу елемената и облицима налажења у природи (у елементарном облику и у једињењима). Ученици могу да сазнају о различитим алотропским модификацијама сумпора, фосфора и угљеника, као и да се подсети градива седмог разреда о алотропским модифика- цијама кисеоника. Демонстрациони огледи и лабораторијске вежбе омогућава- ју ученицима да уоче физичка својства неметала: агрегатно стање, растворљивост у води и неполарним растварачима (лабораториј- ска вежба II). Приликом разматрања агрегатног стања неметала на собној температури, ученици се могу подсетити о заступљености азота и кисеоника у ваздуху. Очекује се да ученици разликују ок- сиде неметала који не реагују са водом (CO , N_2O и NO) од оних који са водом граде киселине. Киселост неорганских киселина ученици доказују помоћу индикатора, то својство повезују са ди- социјацијом киселина и H^+ јоном због којег средина има кисела својства. Ученици могу упоредо доказивати киселост њима по- знатих киселина из свакодневног живота (сирћетна киселина, ли- мунска киселина). Извођење лабораторијске вежбе III не мора да обухвати цео школски час. Ученике треба стално подстицати да пишу формуле оксида и киселина (кисеоничних: H_2SO_4 , HNO_3 , H_3PO_4 , H_2CO_3 и безкисео- ничних: HCl и H_2S). У оквиру ове теме важно је да ученици сазна- ју о практичној примени киселина. Посматрањем демонстрација огледа ученици могу сазнати о начину добијања и својствима сумпор(IV)-оксида, о његовом утицају на ниже организме и пигменте, о начину добијања и свој- ствима угљеник(IV)-оксида, о његовој густини у односу на ваздух и својству да не подржава горење. Посматрањем демонстрације огледа важно је да сазнају како се правилно разблажује концентро- вана сумпорна киселина. Испитивање електропроводљивости рас- твора киселина и амонијака пружа прилику за утврђивање знања због којих јона раствори неких супстанци имају кисела, односно базна својства. Препоручени број часова за реализацију теме је 10 часова. Соли Учење о начинима добијања соли, физичким и хемијским својствима соли требало би да обухвати примену до тада стечених знања (о киселинама и базама, њиховим формулама и називима) приликом писања формула и назива неутралних соли, као и хемиј- ских једначина реакција за добијање неутралних соли. Добијање киселих соли приказати на примеру добијања натријумхидро- генкарбоната. Ученици могу посматрати демонстрацију реакције неутрализације, написати формуле реактанта и једног производа (вода), а онда разматрати како се саставља формула другог прои- звода, тј. формула соли. И у оквиру ове теме ученици би требало да пишу једначине дисоцијације у води растворних соли и да разликују катјоне од анјона. Ученици могу посматрати демонстра- цију огледа у којем се добијају хидроксиди оних метала чији окси- ди не реагују са водом (на пример $\text{Fe}(\text{OH})_3$), као и демонстрацију својства киселина да

реагују са солима угљене киселине уз издвајање угљеник(IV)-оксида и воде. И у оквиру учења ове теме ученици би требало да сазнају о практичној примени различитих соли, о својствима, добијању и практичној примени кухињске соли (на пример, за припремање физиолошког раствора, као конзерванс). Корелација са наставом географије може се остварити кроз разматрање како својства калцијум-карбоната и калцијум-хидрогенкарбоната утичу на облик кречњачког рељефа. Важно је да ученици повезују стечено знање о солима са саставом воде за пиће и саставом минералних вода. На крају обраде теме, кроз различите примере (обухватајући и оне обрађене у првој и другој теми), важно је да ученици уоче међусобну повезаност класа неорганских једињења и тако систематизују знања о својствима оксида, киселина, хидроксида и соли. У лабораторијској вежби IV ученици могу да испитују растворљивост различитих соли у води и да добијају соли таложењем (двоструком изменом). При томе, за огледе бирати супстанце којима се најмање утиче на животну средину. Препоручени број часова за реализацију ове теме је 8 часова. Органска једињења и њихова општа својства Ова тема уводи ученике у нову област хемије. У оквиру теме ученици, на основу посматрања демонстрационих огледа, упоређују састав и својства органских једињења, познатих из свакоднев-ног живота, и претходно учених неорганских једињења. Они сазнају о великом броју органских једињења и ту чињеницу повезују са својствима атома угљеника и начинима међусобног повезивања. Препознају потребу за класификацијом органских једињења и да се она може извести на основу функционалне групе у молекулима. Препоручен број часова за реализацију теме је 2 часа. Угљоводоници На почетку теме ученици се могу информисати да су угљоводоници састојци нафте и земног гаса, и према томе, извори енергије, чиме се истиче практични значај ових једињења. Састављање и посматрање модела молекула угљоводоника може помоћи ученицима да пишу молекулске, структурне и рационалне структурне формуле угљоводоника, и то једноставних примера, укључујући и именовање изомера према IUPAC номенклатури. Појам изомера ученици би требало да повежу са садржајем претходне теме о могућим различитим начинима међусобног повезивања атома угљеника. Ученици уче о физичким својствима засићених и незасићених угљоводоника у прегледу. Разлике у реактивности алкана, алкена, алкина и ароматичних угљоводоника требало би да повежу са разликама у структури молекула ових једињења. Упореди-вање хемијских реакција засићених и незасићених угљоводоника требало би да обухвати њихове сличности (сагоревање) и разлике (супституција, адиција). Ученици би требало да повежу хемијска својства угљоводоника са практичном применом ових једињења: сагоревање – употреба угљоводоника као извора енергије (земни и рафинеријски гас, бензин, дизел гориво, мазут); реакције супституције и адиције – од угљоводоника се могу добити једињења различите практичне намене која, поред атома угљеника и водоника, садрже и атоме других елемената (на пример, производња пластичних маса, тefлона, фреона, боја, инсектицида итд.). Ученици треба да познају широку примену угљоводоника, али и мере опреза у њиховом коришћењу, тј. последице које имају на животну средину и здравље људи. Од ученика се очекује да пишу једноставније једначине хемијских реакција сагоревања угљоводоника, као и реакција адиције водоника, воде и брома на етен, пропен, етин и пропин, и супституције атома водоника у молекулу метана. Такође, могу да препознају и описују хемијске реакције адиције и супституције на основу написаних хемијских једначина ових реакција. Ученици могу учити да се у реакцији полимеризације од реактаната одређених својстава (на пример, гасовито агрегатно стање), добијају супстанце са новим својствима (чврсто агрегатно стање). И у овом случају је важно да сазнају о практичној примени различитих полимера. О ароматичним угљоводоницима, њиховој реактивности и токсичности, ученици уче на информативном нивоу. Учећи о дериватима нафте, важно је да они уоче да су производи фракционе дестилације (кондензације) и даље смеше угљоводоника. Кроз демонстрационе огледе ученици треба да уоче разлику између засићених и незасићених угљоводоника, њихову примену као горива, и да су нафта и земни гас главни извори угљоводоника у природи. Састављање модела молекула угљоводоника у оквиру вежбе V, ученицима може помоћи у савладавању писања формула и именовања угљоводоника. Препорука је да они састављају моделе молекула са највише шест атома угљеника. Препоручен број часова за реализацију ове теме је 12 часова. Органска једињења са кисеоником Ученици уочавају да су својства органских једињења са истим бројем атома угљеника у молекулу различита у зависности од присутне функционалне групе. Они уче именовање органских једињења према функционалној групи и повезују одређену функционалну групу у молекулу са својствима једињења. Уз називе једињења према IUPAC номенклатури, ученици уче и тривијалне називе представника органских једињења са кисеоником. Демонстрација добијања етанола

алкохолним врењем и ње- гово одвајање дестилацијом, захтева време за извођење огледа, о чему се мора водити рачуна приликом планирања часа. Ученици уче да су карбонилна једињења производи оксидације одговарају- ћих алкохола, и о практичном значају метанала (формалдехида) и пропанона (ацетона). Важно је да се ученици информишу о штет- ном физиолошком деловању алкохола и о проблему алкохолизма. У корелацији са наставом биологије, ученици могу самостално, из различитих извора, да прикупљају информације о утицају алкохо- ла на организам. Током обраде наставних садржаја о карбоксилним кисели- нама, ученици уочавају сличности и разлике у својствима неор- ганских и органских киселина. Поред примене у свакодневном животу, потребно је да сазнају о важности органских једињења са кисеоником као индустријских сировина. У оквиру лабораторијске вежбе VI ученици испитују свој- ства органских једињења с кисеоником. Упоредјују растворљивост алкохола и карбоксилних киселина са различитим бројем атома угљеника у молекулу у води и неполарном растварачу. Упоредјују својства њима познатих киселина (сирћетне и лимунске), са свој- ствима, на пример, разблажене хлороводоничне киселине. Препоручени број часова за реализацију ове теме је 8. Биолошки важна органска једињења У оквиру теме ученици сазнају о саставу, структури, свој- ствима и значају масти и уља, угљених хидрата, протеина и ви- тамина. Од ученика се не очекује да пишу структурне формуле триацилглицерола, већ да описују и објашњавају својства ових је- дињења, и њихових смеша, да наводе биолошки и технички значај масти и уља, и примену ових једињења као сировина или полупро- извода у даљој хемијској преради (на пример, добијање маргарина из уља и производња сапуна). Ученици могу да припреме есеј о енергетској улози масти и уља у живим бићима, значају правил- не исхране, и значају незасићених масних киселина у исхрани. На основу хемијске једначине процеса фотосинтезе, ученици могу да уоче да од једноставних неорганских молекула, угљеник(IV)-ок- сида и воде, под одређеним условима, настају сложени молекули органског једињења (глукозе). Они би требало да грађење полиса- харида сагледају као начин да се енергија складишти, да опишу скроб и целулозу као природне полимере, изграђене различитим повезивањем истих моносахаридних јединица и да познају градивну и заштитну улогу целулозе у биљкама. На примерима скроба и целулозе ученици могу да уоче како разлика у структури доводи до разлике у својствима. Важно је да они познају заступљеност угљених хидрата у природи и њихову примену у свакодневном животу: сахарозе у прехранбеној индустрији, скроба у прехранбе- ној и фармацеутској индустрији, памука и целулозе у текстилној индустрији. На примеру сахарозе и инвертног шећера ученици могу обновити разлику између једињења и смеша, а на примеру кристализације меда, кристализацију презасићеног раствора. Ученици уче о аминокиселинама као једињењима која у свом молекулу садрже две функционалне групе: карбоксилну и аминокиселинску групу, и о настајању пептидне везе, као функционалне групе полипептида и протеина, у реакцији аминокиселинске једне аминокиселинске групе са карбоксилном групом друге аминокиселинске групе. Важно је да познају значење појмова: аминокиселина, α -аминокиселина, про- теинска аминокиселина и есенцијалне аминокиселинске, као и да познају биолошки значај протеина, њихову градивну и каталитич- ку функцију у организму. На основу огледа ученици би требало да уоче да под дејством топлоте и киселина долази до денатурације протеина. У оквиру теме треба да науче да се исхраном уноси шест главних врста супстанци неопходних људском организму (протеи- ни, угљени хидрати, масти и уља, витамини, минерали и вода), о важности правилне исхране, као и о поремећајима исхране. Лабораторијска вежба VII: ученици испитују растворљивост масти и уља у води и неполарном растварачу, на пример, хексану, растворљивост представника, моносахарида, дисахарида и полисахарида у води. Учећи о начину доказивања скроба, испитују у којим намирницама је скроб заступљен. За денатурацију протеина ученици примењују методе које се користе у кулинарству (кување, таложење протеина киселинама и сл.). Препоручени број часова за реализацију ове теме је 12. Заштита животне средине и зелена хемија У оквиру теме ученици сазнају да развој производа и процеса хемијске индустрије, поред доприноса побољшању квалитета жи- вота, може имати и штетно дејство на животну средину и здравље животиња и људи. Требало би да на основу својстава супстанци разматрају њихов утицај на околину и жива бића, идентификују главне неорганске и органске загађујуће супстанце ваздуха, воде и земљишта и начине како оне доспевају у животну средину. Ва- жно је да ученици сагледају значај руковања супстанцама и комер- цијалним производима у складу са ознакама на амбалажи, као и правила о начину чувања производа и одлагања отпада. Такође би требало да ученици сагледају проблем нагомилавања отпада и зна- чај рециклаже. У оквиру ове теме ученици сазнају о принципима зелене хемије као одрживе хемије, чији је циљ прилагођавање хе- мијских производа и процеса

очувању животне средине и здравља ljudi. Требало би да ученици diskutuju начине за превенцију загађања животне средине, смањење количине отпада и коришћење обновљивих извора сировина и енергије. Ова тема се може реализовати кроз активности у оквиру различитих мини пројеката, које ће ученици радити у току школске године, и презентовати након реализације сваког пројекта. Препоручени број часова за реализацију ове теме је

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднује се процес и продукти учења. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша учење и резултат. Свака активност је прилика за процену напредовања и давања повратне информације (формативно проверавање), а ученике треба оспособљавати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета. Тако, на пример, питања у вези с демонстрацијом огледа, ученичка запажања, објашњења и закључци, могу бити један од начина формативног проверавања. Анализа ученичких одговора пружа увид у то како они примају информације из огледа и издвајају битне, анализирају ситуације, повезују хемијске појмове и појмове формиране у настави других предмета у формулисању објашњења и извођењу закључака о својствима и променама супстанци. Таква пракса праћења напредовања ученика поставља их у позицију да повезују и примењују научне појмове у контекстима обухваћеним демонстрираним огледима, доприноси развоју концептуалног разумевања и критичког мишљења, и припрема ученике да на тај начин разматрају својства и промене супстанци с којима су у контакту у свакодневном животу. Праћење напредовања ученика требало би да обухвати све нивое презентовања хемијских садржаја: макроскопски, честични и симболички ниво. Питањима би требало подстицати ученике да предвиде шта ће се десити, да оправдају избор, објасне зашто се нешто десило и како се десило, повежу различите области садржаја, препознају питања постављена на нови начин, извуку корисне податке, али и да процењују шта нису разумели. Ученике би требало охрабривати да презентују, објашњавају и бране стеге које користе у решавању проблема. Тиме се они подстичу да реструктурирају и организују садржај на нов начин, издвајају релевантан део садржаја за решавање проблема, цртају дијаграме, анализирају везе између компоненти, објашњавају како су решили проблем или трагају за различитим начинима решавања проблема. Улога наставника је да води питањима или сугестијама резонантних ученика, као и да пружа повратне информације. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења. Оцењивање (сумативно проверавање) је саставни део процеса наставе и учења којим се обезбеђује стално праћење остваривања циља, исхода и стандарда постигнућа. Ученик се оцењује на основу усмене провере постигнућа, писмене провере и практичног рада. Важно је да активности ученика у процесу наставе и учења, формативног и сумативног проверавања буду усаглашене према очекиваним исходима, и да се приликом оцењивања од ученика не очекује испуњавање захтева за које нису имали прилику да током наставе развију потребна знања и вештине. Наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Преиспитивање наставе према резултатима које постижу ученици је важна активност наставника и подразумева промену у методама наставе и учења, активностима и задацима ученика, изворима за учење, наставним средствима, тако да се ученицима обезбеди напредовање ка бољим постигнућима.

Предмет:	Техника и технологија				
Разред:	осми				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	(„Службени гласник РС – Просветни гласник”, бр. 11/2019, 2/2020, 6/2020, 5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023 и 4/2024).				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Технике и технологије је да ученик развије техничко-технолошку писменост, да изгради одговоран однос према раду и производњи, животном и радном окружењу, коришћењу техничких и технолошких ресурса, стекне бољи увид у сопствена професионална интересовања и поступа предузимљиво и иницијативно.	1.ЖИВОТНО И РАДНО ОКРУЖЕЊЕ	Увод у електротехнику, рачунарство и мехатронику.	–ученик процењује значај електротехнике, рачунарства и мехатронике у животном и радном окружењу;-	Путем примера навести ученике да анализирају утицај развоја наведених области на савремен начин живота.	6
	2.САОБРАЋАЈ	Саобраћајна средства :врсте и карактеристике.	упореди карактеристике електричних и хибридних саобраћајних средстава са	Путем мултимедија приказати електрични и електронски систем код саобраћајних средстава.	6
	3.ТЕХНИЧКА И ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	Основне компоненте ИКТ уређаја. Управљање процесима и стварима на даљинупомоћу ИКТ.	конвенционалним – класификује компоненте ИКТ уређаја према намени; аргументује значај рециклаже електронских компоненти	Демонстрирати рад са софтвером за симулацију рада електричних кола примереним узрасту и предзнањима ученика	18
	4.РЕСУРСИ И ПРОИЗВОДЊА	Производња, трансформација и пренос електричне енергије .	– самостално/тимск и истражује и осмишљавапројекат;	Уз помоћ узорак електроинсталационог материјала, или цртежа и мултимедије.	20
	5.КОНСТРУКТОРСКО МОДЕЛОВАЊЕ	Моделовање електричних машина и уређаја .	– креира документацију, развије и представи бизнис план производа;-	У овом делу програма ученици кроз практичан рад примењују претходно стечена знања и вештине кроз моделовање	18

Укупан број часова: 68

Предмет Техника и технологија намењен је развоју основних техничких компетенција ученика ради његовог оспособљавања за живот и рад у свету који се технички и технолошки брзо мења. Један од најважнијих задатака је да код ученика развија свест о томе да примена стечених знања и вештина у реалном окружењу подразумева стално стручно усавршавање и целоживотно учење, као и да је развијање предузимљивости један од важних предуслова личног и професионалног развоја. Програм наставе и учења за осми разред оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су искази о томе шта ученици умеју да ураде на основу знања која су стекли учећи предмет Техника и технологија. Представљају опис интегрисаних знања, вештина, ставова и вредности ученика у пет наставних тема: животно и радно окружење, саобраћај, техничка и дигитална писменост, ресурси и производња и конструкторско моделовање.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи-глобални план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Дефинисани исходи олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Настава се не планира према структури уџбеника, јер ученици не треба да уче лекције по реду, већ да истражују уџбеник као један од извора података и информација како би развијали међупредметне компетенције. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Посете музејима технике, сајмовима и обиласке производних и техничких објеката треба остваривати увек када за то постоје услови, ради показивања савремених техничких достигнућа, савремених уређаја, технолошких процеса, радних операција и др. Када за то не постоје одговарајући услови, ученицима треба обезбедити мултимедијалне програме у којима је заступљена ова тематика. С обзиром да је настава Технике и технологије теоријско-практичног карактера, часове треба реализовати поделом одељења на 2 (две) групе, уколико одељење има више од 20 ученика. Програм наставне и учења треба остваривати на спојеним часовима. I

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици у осмом разреду долазе са извесним знањем из области технике и технологије која су стекли у претходним разредима, као и са одређеним животним искуствима у коришћењу различитих уређаја. Животно и радно окружење У области животно и радно окружење, обрађују се садржаји првенствено везани за електротехнику, рачунарство и мехатронику. Уз помоћ различитих медија потребно је, у најкраћим цртама, приказати развој ових грана технике као и њихову међусобну повезаност. Путем примера навести ученике да анализирају утицај развоја наведених области на савремен начин живота. Указати на доприносе српских научника у развоју електротехнике и телекомуникација. Правилну употребу електричних апарата и уређаја у домаћинству треба представити ученицима што је могуће више на практичним примерима користећи доступна наставна средства и мултимедије, са посебним акцентом на уштеду енергије. Објаснити разреде енергетске ефикасности електричних уређаја на основу којих ученик може извршити поређење електричних уређаја према ефикасности. Навести значај примене енергетски ефикасних уређаја са аспекта екологије и економије. Посебно анализирати могуће опасности које се могу десити приликом коришћења електричних апарата и уређаја и евентуалне последице у случају непридржавања упутстава за њихово коришћење. Навести поступке деловања приликом струјног удара. За избор наставка школовања и будућег занимања потребно је навести ученицима значај занимања из области електротехнике са примерима из свог животног окружења. Препоручени број часова за реализацију ове области је 6. Саобраћај Преглед карактеристика класичних саобраћајних средстава треба заокружити електронским подсистемима, као и конструкцијама и функцијама средстава на електрични погон и хибридних возила. Препоручује се да

ученици самостално, путем доступних извора знања, истраже предности и недостатке возила на електрични и хибридни погон и упореде их са конвенционалним возилима. У ову сврху могуће је користити различите наставне методе (методу пројектне наставе, проблемску, истраживачки рад). Путем мултимедија приказати електрични и електронски систем код саобраћајних средстава (путничка возила, мопеди). Елементе система (уређаје за производњу и акумулацију електричне енергије, електропокретач, уређај за паљење радне смеше, уређаје за сигнализацију) повезати са претходним знањем ученика о погонским машинама (моторима). Посебно обратити пажњу на намену електронских уређаја (електронско убризгавање, сензори за кретање). Осврнути се и на потребу исправности ових уређаја за безбедно учествовање у саобраћају. Преношење података на даљину чини посебан сегмент саобраћаја. Потребно је ученицима приближити телекомуникациону технологију и указати на убрзани развој телекомуникационих система и њихов утицај на живот. У овом сегменту обрадити пренос информација путем аудиовизуелних средстава (радио и телевизија), мобилне телефоније, GPS система, рачунарских и бежичних мрежа. Према могућностима и опреми, у овом делу искористити доступне уређаје (мобилне телефоне, таблете, рачунаре) и практично остварити међусобну комуникацију путем њих, користећи интернет сервисе (електронску пошту, видео конференције, кратке поруке) или мобилне апликације (Viber, WhatsApp). Препоручени број часова за реализацију ове области је 6. Техничка и дигитална писменост

Упознати ученике са основним симболима и ознакама које се користе у електричним шемама и оспособити их за њихово цртање. Приликом реализације ове активности користити једноставне шеме. Демонстрирати рад са софтвером за симулацију рада електричних кола примереним узрасту и предзнањима ученика. Креирати вежбу у оквиру које ученици цртају електричну шему и користе рачунарску симулацију за приказ њеног функционисања. Уколико материјално-техничке могућности дозвољавају, ученици потом састављају електричну шему на радном столу и демонстрирају њен рад. Можете користити аналогне и дигиталне компоненте. Осмислити вежбе у којима ће ученици саставити и управљати електромеханичким моделима користећи ИКТ и интерфејс. Сложеност модела прилагодити условима и опреми са којом школа располаже. Комбиновати знања и вештине из програмирања која ученици поседују са појашњењем функција и начина рада појединих елемената модела. Уколико ученици раде са различитим моделима предвидети време за представљање појединачних решења у одељењу. У најкраћим цртама упознати ученике са могућностима управљања процесима и стварима на даљину помоћу ИКТ-а (Internet of Things – интернет ствари). Оспособити ученике да правилно читају и тумаче карактеристике компоненти ИКТ уређаја. Демонстрирати њихов изглед и рад у складу са условима у школи. Осмислити активности у којима ученици самостално или групно учествују са циљем истраживања карактеристика нпр. рачунарских компоненти потребних за реализацију одређеног захтева/посла (играње одређене игре, рад са одређеним софтвером и сл.). У оквиру ове активности предвидети коришћење интернета и креирање/обликовање спецификације опреме од стране ученика поштујући основе пословне комуникације и е-кореспонденције. Препоручен број часова за реализацију ове области је 18. Ресурси и производња

На почетку изучавања ове области упознати ученике, на информативном нивоу, са електроенергетским системом наше земље. Шта га чини, које су потребе за електричном енергијом, а који потенцијали за производњу којима располажемо. Производњу, трансформацију и пренос електричне енергије објаснити уз помоћ мултимедије. У најкраћим цртама објаснити хидроелектране, термоелектране и нуклеарне електране, значај трансформисања електричне енергије у трансформаторским станицама, као и пренос електричне енергије далеководима и нисконапонском електричном мрежом, од произвођача до потрошача. Садржаје у овој области, који су директно везани за живот и дело нашег научника Николе Тесле, увек посебно истаћи и нагласити. Када је у питању производња електричне енергије, део садржаја посветити обновљивим изворима електричне енергије. Ту се пре свега мисли на: соларне електране, ветроелектране (аероелектране), геотермалне електране, електране на биомасу, мини хидроелектране и постројења за сагоревање комуналног отпада. Ове садржаје реализовати уз помоћ одговарајуће мултимедије. Са ученицима анализирати значај и предности производње и коришћења обновљивих извора електричне енергије са аспекта заштите животне средине. Уз помоћ узорака електроинсталационог материјала, као очигледног наставног средства, или цртежа и мултимедије, објаснити ученицима својства и примену електроинсталационог материјала (проводници, изолатори, инсталационе цеви и кутије, сијалична грла и сијалице, прекидачи, утичнице, утикачи, осигурачи, електрично бројило, уклопни сат). Уз помоћ одговарајућих шема и узорака склопљених струјних

кола, објаснити ученицима, основна струјна кола кућне електричне инсталације (струјно коло прикључнице са уземљењем, сијалице са једнополним, серијским и наизменичним прекидачем). Тражити од ученика да у свесци нацртају шеме поменутих струјних кола. Објаснити ученицима упрошћену шему и главне карактеристике трофазне електричне инсталације. При објашњавању користити електричну шему трофазне струје приказану на основи једног мањег стана. Упознавање електроинсталационог материјала и прибора најефикасније се може остварити применом у различитим конструкцијама струјних кола. На основу стечених теоријских знања ученици, уз помоћ наставника, практично састављају струјна кола кућне електричне инсталације (струјно коло сијалице са једнополним, серијским и наизменичним прекидачем...). Спајање елемената струјних кола вршити уз помоћ пинова на монтажним испитним плочама или лемљењем. Уколико се определите за лемљење, ученицима демонстрирати правилну и безбедну употребу електричне лемилнице. Водити рачуна да се симулација струјних кола ради само са напонима до 24 V. Искористити практичан рад ученика за демонстрацију рада универзалним мерним инструментом (мултиметром). При практичном раду ученици треба да користе мултиметар за мерење електричних величина. Уколико сте оперативним планирањем предвидели, у овом делу области можете са ученицима урадити симулацију струјних кола уз помоћ бесплатних рачунарских програма намењених за ту сврху. У најкраћим цртама упознати ученике са електричним машинама једносмерне и наизменичне струје, врстама и главним деловима. Излагање поткрепити моделима електромотора. Упознавање ученика са електротехничким апаратима и уређајима у домаћинству урадити уз помоћ мултимедије, слика или модела (пресека појединих кућних апарата и уређаја). Објаснити главне делове, принцип рада и начин одржавања најкоришћенијих електротермичких (решо, штедњак, пегла, грејалице, бојлер ...), електромеханички (усисивач, миксер, соковник, фрижидер, замрзивач, клима уређај ...) и комбинованих апарата и уређаја (фен за косу, ТА пећ, машина за прање веша, машина за прање судова ...). Овај део наставне области се може искористити за израду мултимедијалне презентације, тако што ће сваки ученик на истој приказати и презентовати по један уређај у домаћинству. У оквиру електронике, кроз примере практичне примене, упознати ученике са основама на којима се заснива рад дигиталне технологије. Уз практични приказ, упознати ученике са основним електронским елементима (отпорници, кондензатори, завојнице, диоде, транзистори, интегрисана кола ...). Најавити коришћење електронских елемената у оквиру практичног рада у следећој области Конструкторско моделовање. На крају ове области упознати ученике са могућношћу и значајем рециклаже електронских компоненти са еколошког и економског аспекта. Ову област реализовати у тесној корелацији са наставним садржајима физике, посебно са аспекта закона електротехнике на којима су засновани разни уређаји на електротермичком, електромеханичком дејству електричне струје. Препоручен број часова за реализацију ове области је 20. Конструкторско моделовање Ова област је сложенија јер се у њој по вертикали повезују садржаји како претходних разреда тако и осмог разреда. У овом делу програма ученици кроз практичан рад примењују претходно стечена знања и вештине кроз моделовање електричних машина и уређаја. То је неопходно пошто се та знања и вештине појављују и у реализацији делова пројекта. У овом разреду треба заокружити целину о обновљивим изворима енергије. С обзиром да је у претходним разредима било речи о механичким и топлотним претварачима енергије у осмом разреду тежиште је на електричној енергији. Моделе који користе обновљиве изворе енергије ученици могу моделовати на различите начине. Један од начина је извођење огледа са електропанелима. У ту сврху довољно је радити на мањој плочи електропанела и помоћу мултиметара (унимера) мерити промене у зависности од количине светла. У оквиру пројекта могуће је израдити модел ветрогенератора. Са интерфејсом ученици су се упознали на нивоу „црне кутије” (black box). Практично приказати како функционише интерфејс да би, у каснијој фази, могли применити стечена знања на неком пројекту. Ученике треба упознати са основним деловима интерфејса: напајање, улази и излази. Ученици треба да разликују роботе управљане вештачком интелигенцијом (ВИ) наспрам робота управљаних једноставним аутоматским системима и да познају њихове типичне функције и способности. Идеје треба развити кроз дискусију, истраживање и симулацију, а уколико материјално-техничке могућности дозвољавају и развити модел решења проблема из реалног света коришћењем робота управљаним ВИ. Реализацију ове целине започети дискусијом са ученицима о роботима које су видели на вестима, медијима или можда уживо. Навести карактеристичне способности ових робота: препознавање специфичних објеката или лица, самостална навигација око објеката, класификација и разликовање објеката, разумевање и репродукција људског говора, препознавање и приказ

емоција и импровизација у неочекиваним ситуацијама. Упутити ученике да роботе управљане ВИ могу препознати на основу следећих критеријума: (1) могућност опажања света око себе, (2) анализа и организација података прикупљених опажањем, (3) разуме и доноси самосталне одлуке на основу података. Пошто роботи управљани ВИ за опажање света око себе користе сензоре, ученици се могу организовати у парове или групе како би самостално путем Интернета истражили сензоре који се уобичајено користе у роботизици. Уколико постоје материјално-техничке могућности, организовати демонстрацију рада робота управљаног ВИ или симулирати његов рада на рачунару путем одговарајућег софтвера. С обзиром да је програм модуларног типа оставља се могућност да ученици изразе своје личне афинитете, способности, интересовања како би се определили за неке од понуђених могућности: израда модела електричних машина и уређаја, аутоматских система, робота, електронских склопова и модела који користе обновљиве изворе енергије. Садржаје треба реализовати кроз ученичке пројекте, од графичког представљања замисли, преко планирања, извршавања радних операција, маркетинга до процене и вредновања. Наставити са алгоритамским приступом у конструкторском моделовању посебно у приступу развоја техничког стваралаштва - од идеје до реализације. Потребно је да ученици користе податке из различитих извора, самостално проналазе информације о условима, потребама и начину реализације производа/модела користећи ИКТ, израђују производ /модел, поштујући принципе економичног искоришћења материјала и рационалног одабира алата и машина примењујући процедуре у складу са принципима безбедности на раду. У пројект се може укључити и више ученика (тимски рад) уколико је рад сложенији, односно ако се ученици за такав вид сарадње одлуче. Када је пројекат реализован, ученици представљају резултате до којих су дошли. При томе треба омогућити да се самопроценом сопственог рада и рада других на основу постављених критеријума развије размена ставова и мишљења. Да би унапредили процес рада на пројекту треба подстицати употребу електронске кореспонденције. Исто тако треба реализовати активности које се односе на одређивање оквирне цене трошкова и вредност израђеног модела приликом представљања производа/модела. Препоручен број часова за реализацију ове области је 18.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења. У процесу оцењивања потребно је узети у обзир све активности ученика (уредност, систематичност, залагање, самоиницијативност, креативност и др.). Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, потребно је обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу. На тај начин ученици ће бити подстакнути да промишљају о квалитету свог рада и начинима како га унапредити. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Предмет:	ИНФОРМАТИКА И РАЧУНАРСТВО				
Разред:	осми				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	(„Службени гласник РС – Просветни гласник”, бр. 11/2019, 2/2020, 6/2020, 5/2021, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023 и 4/2024).				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења Информатике и рачунарства је оспособљавање ученика за управљање информацијама, безбедну комуникацију у дигиталном окружењу, креирање дигиталних садржаја и рачунарских програма за решавање различитих проблема у друштву које се развојем дигиталних технологија брзо мења.	1.ИКТ	-Радно окружење програма за табеларне прорачуне. Креирање радне табеле и унос података	–унесе и мења податке у табели; – разликује типове података у ћелијама табеле;	Наставник треба да осмисли активности тако да укључују практичан рад уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и са другим предметима. Пожељно је да планиране активности ученика на часу прати сажето и јасно упутство за реализацију задатка, уз евентуалну претходну демонстрацију поступка од стране наставника. Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност – кроз дискусију са ученицима одабирати адекватне алате, концепте и стратегије за реализацију одређених активности	10
	2.ДИГИТАЛНА ПИСМЕНОСТ	-Заштита личних података. Права детета у дигиталном добу	–разуме потенцијалне ризике дељења личних података путем интернета, поготову личних података деце;		2
	3. РАЧУНАРСТВО	-Отворени подаци рограмски језици и окружења погодни за анализу и обраду података (Jupyter	-сортира и филтрира податке по задатом критеријуму изврши основне анализе и обраде табеларних података.		12
	4.ПРОЈЕКТНИ ЗАДАЦИ	-Онлајн упитник (креирање – типови питања, дељење – нивои приступа и безбедност).	-вреднује своју улогу у групи при изради пројектног задатка и активности за које је био задужен.		10

Укупан број часова: 34

Програм наставе и учења информатике и рачунарства, у другом циклусу основног образовања и васпитања, организован је по спиралном моделу и оријентисан је на остваривање исхода. Исходи су јасни и прецизни искази о томе шта ученик зна да уради и вредносно процени по завршетку процеса учења. Наставни програм предмета информатика и рачунарство се састоји из три тематске целине: Информационо-комуникационе технологије (скр. ИКТ), Дигитална писменост и Рачунарство. Да би сви ученици остварили предвиђене исходе, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и према њима планира и прилагођава наставне активности. Наставник треба да осмисли активности тако да укључују практичан рад уз примену ИКТ-а, повезивање различитих садржаја из других тема унутар самог предмета, као и са другим предметима. Пожељно је да планиране активности ученика на часу прати сажето и јасно упутство за реализацију задатка, уз евентуалну претходну демонстрацију поступка од стране наставника. Оставити простор за ученичку иницијативу и креативност – кроз дискусију са ученицима одабирати адекватне алате, концепте и стратегије за реализацију одређених активности. У току реализације планираних активности радити на успостављању и неговању навика и понашања као што су поступност, аналитичност, истрајност, самосталност у раду, али и спремност на сарадњу и одговоран приступ тимском раду. Достижање дефинисаних исхода може се остварити уз одређени степен слободе наставника како у избору метода рада, програмских алата и технологија (рачунар, дигитални уређај...), тако и у редоследу и динамици реализације елемената различитих тематских области. На интернету и у литератури се могу наћи примери добре праксе које, уз прилагођавање условима рада и поштовање ауторских права, треба користити у настави и учењу. С обзиром да је настава Информатике и рачунарства теоријско-практичног карактера, часове треба реализовати поделом одељења на 2 (две) групе, уколико одељење има више од 20 ученика. Програм наставе и учења може се остваривати на самосталним или спојеним часовима у складу са могућностима школе. Подсетити ученике на значај поштовања правила која важе у кабинету и у раду са рачунарима и опремом, кроз демонстрацију и личну активност ученика (правилно укључивање, пријављивање, коришћење, одјављивање и искључивање рачунара). Наставницима се препоручује да у току осмог разреда, ради развијања међупредметних компетенција и остваривања корелације са другим предметима, реализују са ученицима најмање два пројектна задатка који обухватају теме и из других предмета. Време реализације пројектних задатака (једног из области ИКТ и Дигитална писменост и другог из области Рачунарство) одређује наставник у договору са ученицима и са наставницима других предмета, који обухватају област изабране теме. При избору тема, понудити неколико пројектних тема и омогућити тимовима ученика да одаберу ону која највише одговара њиховим интересовањима. Предлог за реализацију програма Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама (укупан број часова за тему, број часова за обраду новог градива + број часова за утврђивање и систематизацију градива). Информационо-комуникационе технологије (10) Дигитална писменост (4) Рачунарство (12) Пројектни задаци (8) Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима. I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Наставни програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да оствари исходе, које методе и технике да примени, као и које активности ће за то одабрати. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање који одговарају активностима планираним за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за друге потребно више времена, више различитих активности и рад на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљ коме се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода. При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче, организује и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да, осим уџбеника, користе и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака. На часовима треба комбиновати

различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и nastavу чини интересantнијом и ефикаснијом. Избор метода и облика рада зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Анализа података Анализа података и доношење закључака и одлука на основу података представља једну од најзначајнијих вештина у савременом друштву. Стога је ова тема у фокусу током читавог осмог разреда, и подаци и њихова анализа се обрађују кроз све три тематске целине. У оквиру теме ИКТ, подаци се обрађују и анализирају коришћењем програма за табеларне прорачуне, у оквиру теме Дигитална писменост прича се о поузданости података и значају заштите података и приватности, као и о појму вештачке интелигенције и примени у свакодневном животу. У оквиру теме Рачунарство приказује обрада података применом специјализованих програмских језика и окружења. Подаци су у рачунарима обично организовани табеларно. На пример, информациони системи предузећа дају могућност извоза разних извештаја у облику табела. У последње време је све чешћа пракса да уместо традиционалних извештаја које можемо одштампати и презентовати на папиру информациони систем извештај даје у форми Excel табеле у којој можемо сами да сортирамо, филтрирамо, групишемо и сумирамо податке, правимо дијаграме, а ако умео, радимо и напредније анализе. Поред података извезених из разних информационих система (на пример, електронских дневника школе), на располагању је све више отворених података који могу да се користе. Када се на вебу нуди преглед неких података, све се чешће очекује да постоји могућност преузимања комплетних података, тако да свако може да их анализира како жели. Наравно, то је повезано и са политиком до које мере неко жели да отвори своје податке, али у случајевима када подаци треба да су јавно доступни очекује се да и у техничком смислу буду отворени. У оквиру едукативних материјала за Информатику и рачунарство за 8. разред треба да постоји неколико скупова података пажљиво припремљених за потребе наставе и учења. Као основа се могу користити отворени подаци или подаци из нечијег информационог система (уз одобрење власника података) које евентуално можемо додатно припремити да би били згоднији за наставу. Подаци треба да буду из домена који су блиски ученицима. Један такав пример чини електронска дневничка евиденција ученика једног одељења или школе. Уз имена ученика, у једној табели се обично налазе њихове закључне оцене из различитих предмета, а у другој њихови изостанци. Слично, може се посматрати табела резултата неког такмичења у којој су уз имена ученика доступни и називи школа одакле долазе, окрузи и поени ученика на појединачним задацима. Поред домена везаних за школу и наставу, интересантан домен могу представљати спортски резултати и статистике појединих играча, затим подаци о музици и филмовима и слично. Поред отворених, унапред припремљених података, препоручује се коришћење података који ученици сами креирају на основу примера из реалних животних ситуација: планирање и приказ кућног буџета, пригодан пример за пословање продавнице са одређеним бројем артикала, трошковник за летовање и слично. Веома је значајно да ученици разумеју смисао различитих анализа података и да умеју да изведу закључке на основу добијених резултата. Кроз мноштво примера обучити ученике да самостално могу да одреде анализе (статистике, графиконе) које ће им омогућити да на основу података дају одговоре на постављена питања, уоче правилности међу подацима, корелације и евентуалне узрочно-последичне зависности. Информационо-комуникационе технологије Пре преласка на опис програма за табеларна израчунавања поновити укратко са ученицима значење појмова: податак, информација и информатика (са нагласком на примени и значају података и информација у савременом друштву, не инсистирајући на прецизним дефиницијама). Дискутовати о могућим начинима прикупљања података (из постојеће документације, анкетирањем, прикупљањем отворених података...), обраде прикупљених података, представљања података (подсећањем на раније уведене примене табела у склопу текстуалних докумената и презентација са табелама) и преношења информација уз помоћ дигиталних уређаја у савременом друштву. Описати значење појма аутоматске обраде података и укратко описати различите могућности аутоматске обраде података. Радно окружење изабраног програма за табеларне прорачуне Представити изабрани програм за табеларне прорачуне и његову примену у различитим областима (нпр. креирање спискова, евиденција, израчунавање трошкова, прихода, расхода...). Навести примере из реалних животних ситуација у којима познавање рада у овим

програмима олакшава обављање конкретних задатака (на пример, обрада резултата контролног задатка, израчунавање успеха ученика одељења, вођење месечног буџета домаћинства. Поменути занимања која имају потребу да користе овакве програме за разне прорачуне и вођење евиденције: економисти, рачуновође, инжињери...). Увести концепт радне табеле у изабраном програму, са освртом на раније употребљаване табеле за представљање података у програмима за обраду текста и/или израду мултимедијалних презентација. Укратко описати улогу основних елемената радног окружења одабраног програма за табеларне прорачуне (менија, палета са алаткама, картица, статусне линије...). Увести појмове: радна свеска, радни лист (радна табела, табела), ћелија (поље), ред (врста), колона и опсег (распон) ћелија. Приликом рада са радним свескама које могу имати више радних листова (табела), приказати поступак промене активног радног листа и именовања појединачних радних листова. Описати навигацију (кретање) кроз табелу (коришћењем миша и тастатуре). За ефикасније кретање кроз табелу користити приказати основне пречице на тастатури. Унос података Описати поступак уноса података, водећи рачуна о типу података који се уноси. Демонстрирати унос целих бројева (бројева без децимала), реалних бројева (бројева са децималама), текста, датума, времена и новчаних валута. Нагласити предности нумеричке тастатуре при уносу нумеричких података. Приказати могућност уноса текста у више редова у једну ћелију табеле. Скренути пажњу на различито поравнавање садржаја ћелија у зависности од типа података (и објаснити да су бројеви поравнати надесно, исто као код потписивања приликом сабирања у математици). Скренути пажњу на то да програми тип података одређују аутоматски, на основу садржаја ћелије, што може довести до неочекиваног и нежељеног понашања (нпр. погрешног препознавања броја телефона који почиње са 06... или јединственог матичног броја грађана ЈМБГ, као нумеричког податка, до препознавања броја као датума и слично). Приказати поступке експлицитне промене типа податка (форматирања ћелија) на нивоу појединачних ћелија, редова, колона и селектованих распона ћелија. Приказати подешавање приказа бројева на одређени број децимала, као и приказа у облику процената. Приказати подешавање формата приказа датума и времена. Истаћи разлику између категорије података и формата приказа (на пример, податак категорије датум може бити приказан у формату са нумеричком, али у формату са текстуалном ознаком месеца, док број може бити приказан у облику процента или обичног децималног записа). Демонстрирати различит приказ и тумачење истог податка при промени формата ћелија. Демонстрирати могућности копирања и премештања садржаја ћелија, редова, колона или опсега. Демонстрирати могућности уметања и брисања редова тј. колона, као и промене редоследа редова тј. колона. Демонстрирати могућност претраге и замене садржаја ћелија табеле. Приказати поступак снимања радне табеле, учитавања података из снимљене радне табеле, као и увоза података из текстуалних датотека (података раздвојених зарезима, csv). Приказати могућност снимања табеле у облику шаблона. Приказ и форматирање табеле Приказати могућност сакривања и поновног приказивања редова и колона табеле, као и могућност поделе приказа табеле (пре свега у сврху фиксирања линије заглавља која остаје при врху током скроловања садржаја веће табеле). Представити опције за побољшање прегледности података груписањем редова и колона, као и замрзавањем изабране области (окна) како би иста била стално видљива при прегледу остатка садржаја радног листа. Објаснити могућности естетског подешавања и обликовања садржаја табеле (подешавање боје ћелија, оквира, боје текста, фонта и његове величине, ширине колона, висине редова, поравнавања текста у ћелијама и слично). Приказати могућности стилизовања ћелија унапред дефинисаним стиливима, као и конверзије опсега ћелија у табелу са већ дефинисаним изгледом које нуди програм. Дати примере спајања суседних ћелија и раздвајања групе ћелија на појединачне ћелије. Код форматирања насловних ћелија табеле потребно је скренути пажњу на то да груписање онемогућава разне обраде података из табеле (треба га избегавати у централном делу табеле који садржи податке). Показати прелом страница једног листа радне табеле када прелазе оквири формата штампане странице и објаснити чување табеле у PDF формату. Планирање организације података, креирање радне табеле Нагласити важност планирања, које треба да претходи процесу креирања радне табеле у самом програму. Изабрати адекватан пример, близак ученицима како би уочили битне елементе организације података у радној табели. Погодан пример, могао би бити представљање успеха ученика школе, изостанци ученика, табеле за такмичење. Напоменути и конкретне користи од израде таквих табела, на пример за разредног старешину или школу (за ове потребе могуће је креирати радну свеску – „Успех ученика осмог разреда”, радна свеска би могла имати: лист1 за 8/1, лист2 за 8/2... лист n – који би приказивао збирно податке за сва одељења осмог разреда). Планирање организације

података За избрани пример (креирање радне свеске: „Успех ученика осмог разреда“) приказати поступак планирања и креирања радне свеске, свако одељење може да креира по један радни лист а наставник да преузме најбоље урађене примере за свако одељење и демонстрира повезивање радних листова и креирање радног листа успех ученика осмог разреда, израду графикона, шаблона и подели ученицима као пример за даљи рад на овом документу. У поступку планирања, извршити са ученицима анализу података, које је потребно да садржи таква табела. Навести релевантне изворе за прикупљање података у окружењу на које се подаци односе (на пример, окружење школа, за извор избрати Дневник рада одељења), планира конкретан скуп података који је потребан да би ученици могли да планирају обраду података (на пример израчунавање појединачног просека по ученику и просека за сваки предмет, планирају које ћелије ће обухватити формулом, који математички модел да примене и осмисле формулу која се може применити у избраном програму). Демонстрирати поступак избора одговарајућих функција, методе повезивања података уносом формуле којом се одређује успех одељења. Демонстрира се и израда радног листа за потребне збирне податке за осми разред. Описати укратко појмове ентитет и атрибут. Нагласити како је у уобичајеном поступку планирања радне табеле, потребно да се прво одреди шта је у задатку ентитет (у нашем примеру то је ученик) и како се може описати у табели помоћу атрибута (скуп карактеристика којима се описује ентитет: редни број, име, име родитеља, презиме, подаци о постигнутом успеху из предмета, као и владања, одређивање које оцене не улазе у просек и како се решава проблем са ...). Уобичајено је да се ентитет (ученик) представља у једном реду (за сваког ученика по један ред табеле), а да се атрибут (карактеристике) представљају по колонама. Препоручити да приликом планирања примене принцип, да сваки атрибут описује посебну карактеристику (свака колона носи назив издвојеног податка, на пример: уместо једне колоне „Име и презиме“ треба одвојити у две колоне, са описима: „Име“ и „Презиме“ ученика). Креирање табеле Након планирања наставник описује поступак креирања радне свеске у избраном програму за табеларне прорачуне. За опис ентитета (у нашем примеру: ученик), уобичајено је да се у првом реду са лева на десно уносе називи колоне – атрибут (у нашем примеру: редни број, име, име родитеља, презиме, српски, први страни језик, историја, ...), а у сваком наредном врши се унос вредности за сваки од атрибута уписивањем одговарајуће вредности у засебној колони. Нагласити могућност додавања колоне и редова иако нису планиране пре креирања радне свеске (у нашем примеру, ако нам је потребно да знамо број дечака и девојчица у одељењу, можемо да додамо посебну колону пол уместо да, на пример, све врсте са дечацима обојимо у плаву, а све врсте са девојчицама обојимо у црвену боју). Објаснити како је најбоље податке записати у табеларној форми, да би се касније једноставније и ефикасније са њима радило (на пример, да први ред садржи наслове колоне, да нема спајања ћелија, да су сви подаци у повезаном правоугаоном распону ћелија, да су евентуални додатни подаци, на пример, напомене раздвојени празним редом од главног дела табеле). Демонстрирати предности овакве организације (на пример, кроз аутоматско сортирање без експлицитног означавања распона). Објаснити да се подаци могу уносити било на један радни лист у једној табели (представљање ученика свих одељења на радном листу „осми разред“), или да користимо више табела односно више листова (у нашем примеру, ако се креира само једна радна табела са успехом ученика осмог разреда, подаци о свим ученицима могу бити унети у исту табелу тако што се додаје колона у којој ће бити приказана ознака одељења, или да решење представимо креирањем посебне табеле за свако одељење, где се сваки лист табеле може именовати ознаком одељења). Сортирање података Описати појам сортирање. Представити поступак који се примењује приликом сортирања, на примеру сортирања нумеричких и текстуалних података. На реалним примерима илустровати потребу за сортирањем података. Сортирање вршимо у циљу одређивања редоследа ентитета на избраном примеру (на нашем примеру, редоследа ентитета ученика: сортирањем ученика једног одељења на основу презимена или на основу просечне оцене за успех), у циљу груписања ентитета пре одређивања статистика појединачних група (на пример, сортирање учесника такмичења на основу школе из које долазе, разреда који похађају ако се сви налазе у истој радној табели, пре израчунавања просечног броја поена за сваку школу или разред), у циљу уочавања и уклањања дупликата (на пример, одређивања броја пријављених учесника семинара, ако су се неки учесници грешком пријавили више пута), у циљу упоређивања два списка и слично. Приказати могућност сортирања редова на основу вредности у одабраној колони. Дефинисати растући/неоппадајући и опадајући/нерастући поредак и приказати поступак којим се бира поредак приликом сортирања. Дискутовати подразумевани поредак нумеричких и текстуалних података (абecedни – лексикографски

поредак). Приказати поступке које треба применити у програму за табеларна израчунавања за потребе сортирања на основу више критеријума, тј. по подацима у више колона (објаснити значење појма на конкретном примеру, сортирати ученике на основу презимена, а оне са истим презименом на основу имена или сортирати ученике на основу одељења из које долазе, а оне из истог одељења на основу просечне оцено). Нагласити да се приликом сортирања најчешће сортирају редови (утврђује се редослед редова), али да је могуће сортирати и променити редослед колона табеле (овај поступак није неопходно демонстрирати). Нагласити важност предходног селектовања пре примене поступка сортирања (ако постоји селекција дела табеле, сортира се извршава само на селектовани распон, што некада може довести до грешака). Елементарне статистике, формуле, функције Описати појам статистика (навести препознатљиве примере статистичких података на нивоу одељења и указати на сврху, као на пример: број дечака/број девојчица у односу на укупан број ученика у одељењу, говори о родној заступљености ученика у одељењу). Најважније статистике серија података су: број података у серији, збир, аритметичка средина, минимум и максимум. Демонстрирати неколико начина како се ове статистике израчунавају за одређени распон ћелија или целе врсте или колоне. Приказати читавање статистика селектованих ћелија са статусне линије. Приказати како се збир може израчунати применом алатке за аутоматско сумирање. Истаћи добру праксу да се вредност статистике раздвоји празним редом од табеле. Увести појам формуле, адресе ћелије (нпр. А3) и адресе распона ћелија (нпр. А3:В5). Скренути пажњу на обавезност навођења знака једнако на почетку формуле. Скренути пажњу на разлику између приказа формуле у пољу за унос података и приказа њене вредности у ћелији. Рећи да се формуле могу користити за израчунавање вредности елементарних математичких израза, али да им то није главна намена. Приказати употребу функција SUM, COUNT, MAX, MIN, AVERAGE (корелирати појмове који се употребљавати и математичке моделе који су у основи ових функција). Поменути да поред ових основних статистичких функција програми за табеларна израчунавања имају могућност израчунавања вредности много ширег скупа функција, приказати палету за избор функција и продискутовати основне категорије функција (математичке, финансијске, статистичке...), без инсистирања на детаљима појединачних функција (Приказати употребу функције IF на изабраном примеру, поступак и начин приказивања одговарајуће вредности за успех ученика исписује у одговарајућој ћелији текст „одличан”, уколико су у ћелији за просечну оцено добијене вредности „веће или једнаке 4,5”). Копирање формула, адресирање Приказати могућност да се формула примењена на једну врсту/колону примени на друге врсте/колоне. Један начин представља копирање садржаја ћелије са формулом, а други представља развлачење ћелије мишем преко суседних ћелија које треба да садрже исту формулу. Увести појам релативне адресе и описати како се релативне адресе аутоматски мењају приликом копирања формуле из једне у другу ћелију (приказати поступак копирања формуле, креирањем формуле у првој ћелији колоне просечна оцено и демонстрирати превлачење, дискутовати садржаје по случајном узорку у колони). Приказати могућност креирања колона са изведеним вредностима коришћењем копирања формула у којима се користе релативне адресе (на пример, ако је у једној колони дата јединична цена, а у другој количина робе, креирати колону која садржи укупну цену сваког производа). Приказати могућност копирања вредности израчунаних формулама (а не самих формула), помоћу опције специјалног лепљења (енгл. paste special). Навести примере у којима релативно адресирање није пожељно и у којима се приликом копирања формуле жели реферисање ка истој, фиксној адреси. Увести појам апсолутног адресирања (нпр. \$А\$3) и мешовитог адресирања (нпр. \$А3 или А\$3) чијим се коришћењем у формулама то постиже (на нашем примеру проценат броја дечака или броја девојчица у односу на укупан број ученика у одељењу/разреду). Увести могућност именовања појединачних ћелија или распона ћелија и коришћење таквих имена у формулама. Филтрирање података Дефинисати филтрирање као поступак издвајања података који одговарају неком критеријуму (на пример, издвојити податке о ученицима из исте школе, у нашем примеру; издвојити податке о ученицима који имају „одличан” успех, просечну оцено 5,00, у некој табели која прати изостајање ученика оне који имају више од 50 оправданих изостанака или ако се прави табела која прати кућни буџет, издвојити податке о уплатама током марта текуће године). Приказати поступак уметања падајућих менија за филтрирање у наслове колона и филтрирање њиховом применом. Приказати израчунавање статистика само оних редова које задовољавају одређени критеријум. Увести функције COUNTIF, SUMIF, AVERAGEIF и слично. Графичко представљање података Указати на предности графичког приказа података у смислу лакшег разумевања и анализе података у односу на табеларни приказ.

Представити могућности креирања различитих типова графикона (линијски, стубичасти, секторски) и мини графикона (енгл. sparklines), као и коришћење већ уграђених модела форматирања. Нагласити значај одабира података који се стављају на координате осе (приказати и на изабраном примеру, радног листа успех ученика осмог разреда на посебним табелама успех по одељењима, просечан број изостанaka по одељењима, проширити анализу у односу на просек у школи, а за читавање са графика могу се посматрати максимални, минимални резултати одељења у односу на просек у школи и сл.). Приказати могућност визуелизације и упоређивања више серија података на истом графикону (на пример, кретање температура у два удаљена града током истог временског периода). Приказати коришћење и подешавање легенде на графиконима. Демонстрирати како се графички приказ података аутоматски ажурира при измени вредности у оним ћелијама које су обухваћене (референциране) при креирању графичког приказа. Указати на могућности накнадних корекција креираних графикона које се тичу: измена типа графикона, селекције података за приказ, замене редова и колона, натписа (као на пример при врху придружити нумеричку вредност) као и форматирања приказаног садржаја. Форматирање табеле Истаћи важност лако читљивог приказа података при подешавању: висине колона и ширине редова, избору фонта и поравнања садржаја, истицања појединачних ћелија или опсега ћелија – уоквиравањем, бојењем или сенчењем. При том приказати могућности стилизовања ћелија унапред дефинисаним стиловима, као и конверзије опсега ћелија у табелу са већ дефинисаним изгледом које нуди програм. Представити опције за побољшање прегледности података груписањем редова и колона, као и замрзавањем изабране области (окна) како би иста била стално видљива при прегледу остатка садржаја радног листа. Рачунарство у облаку – дељене табеле Подсетити ученике на појам који су већ сретали, рачунарство у облаку. Нагласити две основе особине које рачунарство у облаку омогућава: складиштење и дељење датотека. Обновити са ученицима појмове дељени диск, дељени документи и креирање и отпремање датотеке. Објаснити креирање онлајн табеларног документа преко опције табеле Гугл табеле, унос и едитовање података, дељење табеле и права приступа (може да измени, може да коментарише и може да види). Дигитална писменост Заштита података Отворити наставну тему разговором са ученицима чији је циљ да осигура њихово разумевање природе личних података и начина на које се они деле и злоупотребљавају у дигиталном окружењу. Право на заштиту личних података и приватности јесте једно од основних људских права које је, наглим развојем дигиталне технологије и интернета, озбиљно доведено у питање. У ери великих података, лични подаци третирају се као „нова нафта”. Наставник треба да упозна ученике како се користе подаци које о корисницима интернета, њиховим активностима и понашању, прикупљају претраживачи интернет страница, саме интернет странице и друштвене мреже. Посебну пажњу треба посветити креирању личног профила ученика на интернету, било да је у питању играње видео-игара, друштвене мреже или веб-сајтови за учење. Наставник треба да упозна ученике и са правима детета прописаним Конвенцијом о правима детета и појасни да се она односе и на дигитално окружење. Уместо питања да ли права детета важе и у дигиталном свету, стручњаци су покренули друго питање: како осигурати пуно поштовање права детета у дигиталном свету. С обзиром на то да је Конвенција о правима детета најважнији међународни документ којим се штите права детета, наставник посебно треба да упозна ученике са чл. 2, 16, 17, 19, 34 и 35. Конвенције, стављајући их у контекст ризика и кршења права деце на интернету (изложеност дигиталном насиљу; говор мржње, стереотипу, предрасуде; изложеност непримереним садржајима; злоупотреба личних података и идентитета). Наставник треба да подстакне ученике да идентификују начине на које одрасли својим понашањем у дигиталном окружењу крше право детета на приватност, као и да им помогне да разумеју улогу одраслих (родитеља, наставника, креатора интернет садржаја и јавних политика) у заштити њихових права у дигиталном окружењу. Препознавање узрасних ограничења за коришћење различитих сервиса на интернету такође је од виталног значаја за осигурање безбедности ученика у дигиталном простору. Отворени подаци Наставник упознаје ученике са начинима сакупљања и обраде података. Предочава ученицима везу између грађанских права и обраде података, као и да Република Србија има институцију Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности. Уводи појам отворени подаци и појашњава начине проналажења, приступања и преузимања са нагласком да треба наводити извор са кога су преузети, приликом коришћења ових података. Посебну пажњу наставник треба да посвети објашњењу везе између отварања података и генерисања нових радних места, те остваривања економске добити кроз рад у професијама везаним за сакупљање података, администрацију база података, анализу података и сл.

Вештачка интелигенција Како су за реализацију теме Вештачка интелигенција предвиђена два часа и један пројекат, препорука је да се на првом часу разматра тема Појам и примена вештачке интелигенције, а на другом Садашњост и будућност вештачке интелигенције – етичка питања. Разговор са ученицима о овој теми пожељно је започети дискусијом, а као пример теме за дискусију може послужити „Интелигенција у живом свету и код машина (вештачка интелигенција)”. Циљ ове дискусије је процена, да ли су ученици и колико упознати са развојем технологије из домена вештачке интелигенције на основу филмова, литературе коју читају, сазнања преко интернета... Пожељно је наводити ученике да опишу своја искуства кроз употребу „паметних” уређаја, шта очекују да ће се у будућности дешавати у овој области, на пример: да ли можемо ускоро да очекујемо роботе андроиде у непосредном окружењу, да ли ће машине „управљати” људима у блиској будућности... Приближити појам вештачке интелигенције као гране науке која тежи стварању „интелигентних програма и машина” којима се жели достизање свих нивоа људске интелигенције и што реалније симулирање људског понашања. Нагласити да се неке науке и научне дисциплине (рачунарске науке, математика, психологија, део биологије који се бави неруонима, социологија, филозофија...) интензивно баве питањима развоја и примене вештачке интелигенције. Објаснити најчешће коришћену скраћеницу за вештачку интелигенцију у стручној литератури AI (Artificial Intelligence). Описати укратко појам „машинско учење”, напоменути да је данас развој машинског учења доминанта грана у развоју вештачке интелигенције, где се рачунарима омогућава да уче без експлицитног програмирања односно да користе алгоритме за уочавање образаца у подацима, на основу чега се одређује њихово даље понашање. Представити примере примене вештачке интелигенције у свакодневном животу. Приликом реализације ове теме препоручује се подела ученика у групе, ради истраживачког рада, током којег ће се детаљније упознати са неком од наведених примена. Оптичко препознавање знакова: Објаснити одакле потиче назив за ове технологије, односно дати термин на енглеском OCR (Optical Character Recognition). Уз коришћење скенера и неких од бесплатних алата објаснити препознавање текста као софтверску технологију која претвара слике бројева, слова, знакова интерпункције са штампаних или писаних докумената у карактере које читају други програми. Објаснити да су данас развијени алгоритми који могу да нпр. потпуно разликују рукописе две различите особе. Навести један од недавних примера примене ових алгоритама, који су настали развојем вештачке интелигенције, анализирани оригинални рукописи Вилема Шекспира стари пет векова да би се установило да ли је аутор свих рукописа исти човек. Препознавање лица: Технологија препознавања лица подразумева утврђивање идентитета на основу специфичних детаља људског лица. Препознавање лица може да се користи како би се људи идентификовали на фотографијама, видео записима или у реалном времену. Објаснити развој софтвера за препознавање лица, који користи уређаје са сензорима помоћу којих се мапирају одређене карактеристичне црте лица: размак очију, носа, контуре усана, ушију, браде итд. Дигитална слика се упоређује са сликама у бази података. Објаснити да овакви аутоматизовани системи за идентификацију врше проверу идентитета појединаца веома брзо (у само неколико секунди, па и брже). Направити разлику између коришћења овог софтвера само за идентификацију и савременије верзије оваквих софтвера где се врши још сложеније мапирање израза лица да би се идентификовале емоције као што су гађење, радост, бес, изненађење, страх или туга на људском лицу помоћу софтвера за обраду слика. Дати пример друштвених мрежа где је коришћење алгоритама за препознавање лица врло изражено од почетка постојања оваквих мрежа, у вези са тим објаснити појаву таговања где се добровољно допуњује база лица која на крају припада приватној компанији. Такође, на примеру друштвених мрежа објаснити начин на који се врши анализа ставова и осећања на основу комуникације која се преко те мреже обавља. Објаснити да је оваква анализа потребна у комерцијалне сврхе компанијама да на основу позитивних или негативних коментара виде праву слику неког брэнда, политичке фигуре... Паметни системи за превођење: Дати пример Гугл преводиоца као сервиса који користи систем за превођење заснован на вештачкој интелигенцији. Објаснити да је од прве верзије до ове која се сада користи овај систем вишеструко унапређиван. Упознати ученика са неким побољшањима која су уведена: дуално учење (dual learning) – сваки пут се унета реченица преводи не само у жељеном смеру, већ се превођење дешава и у обрнутом смеру, а идеалан резултат подразумева да се након сваког превођења добијени резултати подударају; мреже за промишљање (deliberation networks) – исте реченице се преводе небројено много пута, те се у том процесу исправљају претходне грешке; заједничко тренирање (joint training) – када алатка у једној верзији превођења креира парове реченица, подаци се преносе на систем, те се примењују и на превођење у другом смеру;

проверавање резултата – систем може да чита два превода истовремено (и са српског на енглески, и са енглеског на српски), и упореди преводе како би био сигуран да се све подудара, те елиминира грешке које доводе до непоклапања. Препознавање говора и коришћење гласовних асистената: Објаснити Гугл асистент као обједињен Гугл сервис где је гласом односно гласовним командама омогућено коришћење више апликација. Такође, у унапређеном сервису врши се анализа комуникације коју корисник има у оквиру Ало или сличних апликација на основу којих сервис креира предлоге прилагођене кориснику, поменути Гугл дуплекс сервис где дигитални асистент може да врши резервације и заказује састанке. Аутономна возила: Објаснити укратко и информативно концепт возила са аутономним управљањем, као и технологије које овакви аутомобили користе: радари, камере, ултразвук, сателитска комуникација, пренос података и коришћење сервиса у „облаку”. Направити анализу са ученицима у ком правцу ће се даље одвијати развој оваквих возила, одговорити на више питања: да ли ће у будућности аутомобил моћи да препозна власника и остале путнике у аутомобилу, на који начин ће се одвијати комуникација између возача и аутомобила, да ли ће такви аутомобили допринети већој безбедности у саобраћају или супротно. Вештачка интелигенција у видео играма: Упознати ученике са тим да примена вештачке интелигенције у видео играма представља понашање противничког играча у односу на наше потезе и да је највећа препрека за вештачку интелигенцију играње игре у реалном времену и кратко време у коме мора да се „одговори”. Mortal Combat је једна од најпопуларнијих игрица где су потези које је спроводио рачунар директно зависили од потеза које је спроводио играч или од позиције на којој се играч налазио. Ово је реализовано постојањем базе која се претраживала у циљу да се нађе потез који је најбољи у односу играчев потез. Ипак, захтеви игрице су били такви да је та претрага требала да буде јако плитка јер су резултати били потребни брзо у реалном времену. Поменути које су то најчешће технике које су потребне у видео играма да би биле занимљиве: налажење путање кретања, доношење одлука, тактичка и стратешка интелигенција и машинско учење (у које могу да се сврстају неуронске мреже и учење уз помоћ стабла претраге). Паметни градови: Објаснити концепт постојања паметних градова у којима би се, користећи најсавременије технологије, остварило повезивање свих сегмената града у циљу побољшања градских услуга и инфраструктуре, побољшања животне средине и квалитета живота грађана. Навести технологије чији је развој врло важан да би се овако нешто остварило: интернет мрежа (у овом тренутку постављање 5Г технологије); сензори који су уграђени у сваки физички уређај који је саставни део интернет мреже, од паметног сата преко паметних аутомобила, медицинских уређаја, до паметне куће и паметне градске инфраструктуре и свих система и услуга; обрада велика количина података генерисаних паметним градом применом вештачке интелигенције. Велики број паметних апликација у граду може играти кључну улогу за функционисање паметног града, од побољшања саобраћаја преко паметног управљања паркингом до сигурне интеграције аутономних возила. Анализирају са ученицима у којим сегментима коришћење вештачке интелигенције може најбоље помоћи у руковођењу таквим градом: аутономно планирање руте јавног превоза, управљање електричном мрежом, паметно управљање саобраћајем, знатно убрзане и скраћене поштанске услуге... Вештачка интелигенција на друштвеним мрежама и на интернету: описати улогу алгоритама вештачке интелигенције у одабиру садржаја који се приказује корисницима на интернету и на друштвеним мрежама. Навести примере који приказују како се на основу претходно понашања корисника одређују рекламне поруке које ће му се приказати, објаве пријатеља на друштвеним мрежама које ће му бити приказане (нагласити да се скоро никада не приказују све објаве свих пријатеља), препоруке за филмове које треба да погледа и слично. Дискутовати како данас и рангирањем редоследа садржаја различитих претрага управљају алгоритми вештачке интелигенције, као и могуће последице тога на креирање јавног мњења. Дискутовати примену вештачке интелигенције у системима за филтрирање нежељене поште и скренути пажњу ученицима на то да услед грешака у тим системима неке поруке могу погрешно бити класификоване као нежељене. Садашњост и будућност вештачке интелигенције: Представити етику вештачке интелигенције као део етике технологије специфичне за роботе и друга вештачко интелигентна бића. Размотрити са ученицима на које све начине развој вештачке интелигенције може имати утицај на будући живот човека кроз аспект економије и неопходан развој технологије. Разматрати са ученицима ефекат на радна места, аутоматизацију одређених послова и стварање нових, од којих неки још и не постоје. Напоменути да је у мају 2018., на снагу ступила Општа регулатива Европске уније о заштити података. Ово је узроковано данашњом појавом да се рачунарска алгоритми интензивно користе за профилисање људи, тј., за аутоматизовану обраду приватних

података да би се проценили лични аспекти попут економског стања, здравља, склоности, интересовања, понашања, итд. Софтверу, у чије функционисање обичан човек нема увид, се може препустити да самостално, без људске интервенције, донесе неку одлуку која утиче на живот човека, на основу анализе неке базе података. Такође, подаци који су сакупљени у бази података могу да буду пристрасни или некоректни. Општа регулатива Европске уније о заштити података је значајна, јер забрањује, осим у изузетним случајевима, доношење одлука засновано само на аутоматизованој обради података, и истиче право на „људску интервенцију”. Забрана укључује и профилисање људи које доводи до дискриминације на основу специфичних категорија личних података. Напоменути да је један од највећих ризика у будућности коришћење вештачке интелигенције у нехумане сврхе (на пример, рачунарски контролисано оружје које, када се активира, може самостално да донесе одлуку о избору мете и примени смртоносне силе). Рачунарство Осим у програмима за табеларна израчунавања анализу података могуће је вршити и у специјализованим програмским језицима и окружењима. У данашње време најпопуларнија окружења тог типа су Jupyter/Python, R studio и Matlab тј. Octave. Овај приступ анализи података често не одмеђује него допуњује програме за табеларна израчунавања. Подаци се из информационих система и репозиторијума отворених података често могу добити у форматима програма за табеларна израчунавања. Програми за табеларна израчунавања су веома погодни за преглед тих података и могу се веома једноставно користити за унос, измену и једноставније обраде података. Са друге стране, обрада података из програмских језика доноси одређене предности и нове квалитете. – Једна од важних предности је то што је сваки поступак обраде података експлицитно записан и лако га је поделити са другима у текстуалном облику (није потребно објашњавати шта је потребно урадити кроз кориснички интерфејс апликације). Разумевање смисла добијених статистика много је једноставније када се гледа експлицитно описани алгоритам који их описује, него када је поступак израчунавања раштркан кроз ћелије табеле (а у неким случајевима, попут сортирања, потпуно сакривен). – Лако је пронаћи готова решења и прилагодити их нашим потребама (модификацијом и проширивањем преузетих скриптова). – Примена постојећих анализа на нове податке постаје веома једноставна, јер скриптови који описују поступак остају неизмењени и само је потребно изменити назив датотеке у којој се подаци налазе. На пример, ако желимо да израчунамо просечни број изостанака за 10 најбољих ученика у одељењу у програм за табеларна израчунавања бисмо увезли податке из електронског дневника, затим бисмо их сортирали по просечној оцени опадајуће и онда бисмо у неку ћелију унели формулу у којој би се израчунавао просечан број изостанака првих 20 врста тако сортиране табеле. Ако бисмо исту анализу хтели да урадимо за неко друго одељење или за исто време у наредном полугодишту, исти низ акција (увоз података у табелу, сортирање, додавање формуле за просечан број изостанака) бисмо морали да поновимо и у другој табели. Са друге стране, та анализа се може описати веома једноставним скриптом који се затим може применити на било које одељење (једноставном изменом имена датотеке у којој се подаци о том одељењу налазе) или на ажурирану табелу за подацима (једноставним поновним покретањем скрипта). – Обрада више скупова података истовремено се своди на то да се скрипт који обрађује податке из једне датотеке окружи петљом у којој се из листе узима једна по једна путања до датотеке са подацима који ће се обрађивати (на пример, у петљи је могуће обрађивати једно по једно одељење). Иако су сви подаци који се обрађују обично записани табеларно, једноставније анализе обично подразумевају анализе појединачних врста тј. колона, тако да се за почетак може претпоставити да су подаци који се обрађују записани у облику низа (листе, вектора) података. Приказати како се у програмском језику могу унети низови података разног типа (низови целобројних вредности, низови реалних вредности, низови ниски, низови логичких вредности). Приказати ученицима основне начине анализе низова података (коришћењем библиотечке функционалности): израчунавање дужине низа података, израчунавање збира, просека (аритметичке средине), најмање и највеће вредности (минимума и максимума), сортирање података у неоппадајућем и нерастућем редоследу, филтрирање (издвајање елемената низа који задовољавају дато својство), пресликавање (примену одређене функције тј. трансформације на сваки елемент низа) и фреквенцијску анализу (одређивање броја појављивања разних вредности у низу). Описати смисао сваке од наведених статистика и њихово коришћење увежбавати на реалним примерима из домена блиских ученицима. Приказати ученицима могућност визуализације низова података у различитим облицима (линијски графикон, стубичасти графикон, секторски (пита) графикон). Иако се сви табеларно записани подаци могу представити појединачним низовима (где сваки низ чува податке из појединачне колоне),

програмска окружења за анализу података pružaju специјализоване структуре за представљање табеларно записаних података. Приказати поступак анализе појединачних колона табеле или групе колона (на пример, у табели која садржи имена, презимена ученика и закључне оцене из свих предмета, приказати израчунавање просечне или минималне оцене за сваки предмет). Приказати поступак сортирања табеле на основу неког кључа (вредности неке колоне), филтрирање табеле (издвајање врста које у некој колони садрже вредност која задовољава дати критеријум) и фреквенцијску анализу (одређивање броја појављивања разних вредности у некој колони). Пројектни задаци Осам часова током године предвиђено је за израду и евалуацију пројектних задатака. Наставник може да одабере како ће тих осам часова распоредити током школске године (на пример, могуће је свих осам часова реализовати на самом крају школске године, а могуће је 4 часа реализовати на крају првог, а 4 часа на крају другог полугодишта). Наставник дефинише неколико тема пројектних задатака које погодују развијању међупредметних компетенција, подстичу иницијативу и креативност, функционализују раније стечена знања, као и формирање вредносних ставова ученика. И у овом разреду, пројектни задаци подразумевају корелацију и сарадњу са наставницима осталих предмета. Теме треба да буду што ближе реалном животу и релевантне за ученике. Приликом дефинисања тема пројектних задатака, наставник може да се ослони и на пројекте који су реализовани претходне школске године и пројектне теме повеже са утврђивањем и евалуацијом њихових резултата. Ослањајући се на праксу утврђену у претходна три разреда, наставник реализацију пројектног задатка у највећој мери препушта ученицима. Ученици бирају једну од понуђених тема, а затим, у оквиру својих тимова, самостално планирају фазе реализације, у складу са расположивим временом, ресурсима и сложености одабране теме. Наставник има улогу ментора – он прати и благо усмерава ученике док пролазе кроз све фазе рада на пројектном задатку, при чему наставник подстиче ученике да темељно осмисле сваки од корака, дискусију у оквиру тимова и сараднички долазе до решења. Циљ наставника је да, током реализације пројектних задатака, креира образовно окружење које погодује развијању и неговању: поступности, повезивања и изградње сопствених стратегија учења, вршњачког учења, вредновања и самовредновања постигнућа. На крају пројекта, ученици треба да сумирају резултате и изведу закључке. Пожељно је да се главни закључци визуелно прикажу, у форми инфографика и презентују наставнику, осталим ученицима, али и ширем аудиторијуму (могу се поставити на интернет, приказати родитељима, ...). Најбоље би било да наставник унапред припреми туторијале за израду инфографика и подстакне ученике да их изуче код куће, а да у школи примене приказане технике. У наставку су предлози пројектних задатака за тему анализе података која је заступљена у осмом разреду кроз све три области (ИКТ, Дигитална писменост и Рачунарство). Поред ове, наставник може ученицима понудити одређени број пројектних задатака на тему Управљање дигиталним уређајима. При дефинисању теме пројекта наставник може да се ослони на предлоге дате у наставку или да у складу са њима предложи нове теме. 1. Пројектни задатак на тему прикупљања и анализе података У складу са основним концептом предмета у 8. разреду, овај пројекат би било пожељно урадити тако што би се прикупили подаци (на пример, помоћу онлајн упитника), једноставно обрадили у програмима за табеларна израчунавања, а затим детаљније анализирали из специјализованог програмског окружења и програмског језика. Примери тема за пројектне задатке су: – Сврха и начини на које се користи дигитална технологија у мојој школи. Ученици састављају листу релевантних питања, креирају онлајн упитник, прикупљају и обрађују податке које, затим приказују у форми инфорграфике. – Шта желимо – будућа занимања. Ученици бирају најмање три образовна профила средње школе коју би желели да упишу и за сваки је потребно да пронађу податак о минималном потребном броју бодова за упис прошле године (<http://www.upis.mpn.gov.rs/>). Податке агрегирају у дељеној табели са дозволом за унос измена. Дељена табела може да садржи: презиме и име ученика осмог разреда, одељење, шифру првог профила, минимум бодова за први профил, шифру другог профила, минимум бодова за други профил, шифру трећег профила и минимум бодова за трећи профил. Више ученика заједнички обрађује исту дељену табелу коришћењем одговарајућег софтвера „у облаку”. Наставник приказује поступак преузимања већ креиране табеле офлајн уз објашњење како се таква табела може прилагодити и допунити онлајн, обликовати уз употребу одговарајућих алата. На основу података из табеле, ученици креирају одговарајући инфорграфик. – Завршни испит: моја школа и школе из окружења. На интернету, ученици проналазе податке који се односе на постигнућа на завршном испиту – просечан број бодова са сва три теста, просечан број бодова на основу успеха; пореде постигнућа на завршном испиту са бодовима на основу успеха;

утврђују праведност оцењивања у школама; пореде школе, приказују закључке у форми инфографика. – Анализа прошлогодишњих пројеката. Резултате прошлогодишњих пројеката ученици могу да обраде по месецима, а затим и да утврде чињенице попут просечног броја посетилаца, прегледа видео-туторијала... – Популарни филмови и музика. Ученици на интернету проналазе отворене податке о филмовима или музици, врше анализе тих података и изводе интересантне закључке (на пример, проналази најпопуларније глумце или редитеље који су највише експериментисали тиме што су снимали и веома популарне и веома непопуларне филмове). – Анализа саобраћајних несрећа. На основу отворених података о саобраћајним незгодама ученици доносе закључке о ризичном понашању у саобраћају. – Занимљиве статистике у НБА. На интернету, ученици проналазе податке о учинку појединих кошаркаша и покушавају да о њима прикупе интересантне статистике, на пример, да пронађе себичне играче који су имали највећи проценат утакмица са трипл-дабл учинком у којима је њихов тим изгубио, а затим добијене резултате приказују у форми инфографика. Пожељно је да сви инфографици буду приказани на сајту школе, а неки од њих и коришћени у пракси: на родитељским састанцима, приликом представљања школе родитељима будућих првака и сл. 2.

Пројектни задатак за тему Управљање дигиталним уређајима (програмирање уређаја) У зависности од инфраструктуре школе (поседовања Андроид уређаја, ЛЕГО EV3 робота, micro:bit или Arduino уређаја) и претходног искуства ученика реализовати у оквиру ове теме минипројекат посвећен управљању дигиталним уређајима (програмирање уређаја) на крају године након реализације теме Рачунарство. Захваљујући употреби паметних телефона у свакодневном животу, телефоне можемо користити за контролу различитих уређаја и робота. На пример, робот може да зна где се налази и где у зависности од информација које је добио од ГПС сензора паметног телефона; такође може остварити своје кретање кроз сензор оријентације телефона; Штавише, уз помоћ телефона, тачније екрана осетљивог на додир, корисник може лако да прикупи различите информације о понашању робота или физичког и дигиталног уређаја; Коначно, робот може искористити камеру на телефону као „очи” за кретање и детектовање предмета у простору. Све ове функције могу се имплементирати са Андроид уређајима и ЛЕГО EV3 роботима, micro:bit или Arduino. Користећи графичко окружење App Inventor могуће је да ученици на основу претходних знања из програмирања креирају апликацију за паметни телефон. Кроз овај модул се ученици подучавају о креирању апликација за покретање уређаја/робота повезујући своја знања са знањима која стичу из предмета Техника и технологија. Такође, кроз овај модул ученици се упознају са основама Интернет ствари (IoT) тако што ће ученици креирати апликације које се могу повезати са физичким и дигиталним уређајима свуда око нас. Ученици могу да направе апликације које контролишу светла, дугмад, зујалице, моторе, роботе, електричне уређаје и све већи спектар дигиталних уређаја. Могу се користити сензори за снимање података, и то температуре, звука, интензитета светлости, боје, влаге, покрета, додира, број откуцаја срца и још много тога. За креирање IoT апликација потребни су уређаји као што су Ардуино или micro:bit који се могу повезати с различитим уређајима (моторима, сензорима) са којима може да се комуницира преко паметног телефона. Укратко описати улогу основних елемената радног окружења одабраног програма за израду мобилне апликације (менија, палета са алаткама, едитора, картица, статусне линије...). Увести појмове: компоненте, догађаји, понашање апликације (шта ће се десити са апликацијом ако корисник кликне на дугме, ...). Приликом рада са компонентама разумети разлику између видљивих и невидљивих компоненти. Својства компоненте су попут ћелија у програмима за прорачуне: могу се мењати и дефинисати им почетно стање да ли су видљиве или не. Описати улогу основних компоненти (User Interface компоненте, Layout компоненте, Media компоненте, Drawing и Animation компоненте, Map компоненте, Sensor компоненте, Social компоненте, Storage компоненте, Connectivity компоненте, LEGO® MINDSTORMS® компоненте, Experimental компоненте) и њихових својстава (особина). Свака компонента може имати методе, догађаје и својства. Упознавање са основним концептом рада мобилних апликација. Упознати се са начинима повезивања физичких и дигиталних уређаја. Већина модерних апликација не изводи гомилу инструкција у унапред одређеном редоследу; уместо тога, оне реагује на догађаје - најчешће догађаје које покреће крајњи корисник апликације. На пример, ако корисник притисне дугме, апликација одговара обављањем неке операције (нпр. слање текстуалне поруке,...). За телефоне и уређаје са екраном осетљивим на додир, поступак превлачења прстију преко екрана је још један догађај. Апликација може да одговори на тај догађај (превлачења прста преко екрана) тако што ће повући линију од тачке у којој је прст прво дотакао екран до тачке где прст више није у контакту са екраном. Упознавање са основним типовима догађаја: кориснички

догађај, догађај повезан са временом, догађај анимације и екстерни догађај. Подсетити ученике о разгранатим структурама које „раде” по принципу „постављања питања” апликацији. То значи да је потребно пратити податке које је апликација сачувала и на основу одговора одредити правац (грану) извршавања, односно манипулисања подацима. Такве апликације имају условне гране, потребно је обновити гранање кроз блокове if i if-else са којима су се ученици раније сретали код блоковског програмирања. На пример, ако је играч освојио више од 90 поена онда је играч победио. Поред постављања питања и гранања на основу одговора, одговор на догађај може бити и понављање одређене операције више пута. Кроз блокове for each, while... do представљени су циклуси. Будући да управљач догађаја извршава одређене блокове, често је потребно да се прате одређене информације. Информације се чувају у променљивима, које се дефинишу у уређивачу блокова. Променљиве се тумаче као својства компоненте, али нису повезане ни са једном посебном компонентом. У апликацији за игру, на пример, можете дефинисати променљиву резултат, а након неког догађаја (клика на дугме,...) ће доћи до промене њене вредност. Подсетити ученике да променљиве привремено чувају податке док се апликација извршава; када се апликација „затвори”, подаци се губе и више нису доступни. Објаснити ученицима да је понекад потребно да апликација памти податке не само док се извршава, већ и када је затворена, а затим и када је поново покренута. На пример, ако желите да апликација прати најбољи скор игре, потребно је сачувати ове податке тако да буду доступни следећи пут када неко игру игра. Подаци који се чувају чак и након затварања апликације називају се трајни подаци и чувају се у некој врсти базе података. Објаснити разлику између уграђених и дефинисаних функција (процедура). Нпр. ученици креирају процедуру за израчунавање удаљености између две тачке коришћењем ГПС. Поновна употреба блокова (процедура) не мора нужно бити ограничена на само једну апликацију. III.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања потребно је континуирано пратити рад ученика. У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. Требало би и вредновање више усмерити ка праћењу и вредновању практичних радова и вежбања, а мање ка тестовима знања. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Препоручује се да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења. У процесу оцењивања добро је користити портфолио (електронска збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења портфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. Употребу портфолија отежавају недостатак критеријума за одабир продуката учења, материјално-физички проблеми, време, финансијска средства и велики број ученика. Већи број ометајућих фактора, у прикупљању прилога и успостављању критеријума оцењивања, је решив успостављањем сарадње наставника са стручним сарадником, уз коришћење Блумове таксономије. Препоручује се и оцењивање базирано на практичним радовима и вежбањима. Квизове, тестове знања и слично користити првенствено за увежбавање и утврђивање појмова и чињеничних знања, а мање за формирање коначних оцена. Креирање таквих инструмената за утврђивање градива, кад год је могуће, препустити самим ученицима, чиме се постиже вишеструки ефекат на усвајање знања и вештина. Препоручено је комбиновање различитих начина оцењивања да би се сагледале слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да промени део своје наставне праксе. Када је промени, потребно је да прикупи нове податке да би могао да види колико су те промене ефикасне. У оквиру плана рада наставника, у делу ваннаставних активности, поред додатне и допунске наставе, планирати секцију и време за менторски рад са ученицима који учествују на такмичењима

из овог предмета. Препоручује се да се избор тема за рад на секцији изврши у сарадњи са другим наставницима, а да се почетна иницијатива препусти ученицима и њиховим интересовањима.

Предмет:	Физичко и здравствено васпитање				
Разред:	Осми				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	88/17, 27/18-др.закон и 10/19				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења предмета Физичко и здравствено васпитање је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада.	ФИЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ МОТОРИЧКЕ ВЕШТИНЕ СПОРТ И СПОРТСКЕ ДИСЦИПЛИНЕ ФИЗИЧКА И ЗДРАВСТВЕНА КУЛТУРА	Вежбе за развој снаге. Вежбе за развој покретљивости. Вежбе за развој аеробне издржљивости. Вежбе за развој брзине. Вежбе за развој координације. Примена националне батерије тестова за праћење физичког развоја и моторичких способности. Истрајно трчање Спринтерско трчање. Штафетно трчање Скок удаљ. Бацања кугле. Скок увис (леђна техника). Бацање вортекс-а Четворобој	- Да одабере и примени комплексе простих и општеприпремних вежби одговарајућег обима и интензитета у вежбању; - користи научене вежбе у спорту, рекреацији и другим ситуацијама; - упоређује и анализира сопствене резултате са тестирања са референтним вредностима; - примени усвојене технике кретања у игри, спорту и другим различитим ситуацијама; - примени атлетске дисциплине у складу са правилима; - развија своје физичке способности	- Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјалнотехничким условима за рад; - подстицање ученика на самостално вежбање; - учвршћивање правилног држања тела - Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања и	8. Атлетика (12); 9. Гимнастика (12); 10. Основе тимских и спортских игара: Одбојка (10) Футсал (10) Рукомет (10) Кошарка (10) Активност по избору ученика (12) 11. Ритмика и плес (6); 12. Пливање и ватерполо (10); 13. Полигони (5); 14. Тестирање и мерење (5).

	Основни садржаји: Вежбе и комбинације вежби карактеристичних за поједине справе: Тло Прескок Трамполина Вратило Довисински разбој Паралелни разбој Кругови Коњ са хватаљкама Греда Проширени садржаји: На тлу и справама сложеније вежбе и комбинације вежби Футсал: Елементи технике и тактике. Игра уз примену правила Рукомет: Елементи технике и тактике. Игра уз примену правила. Кошарка: Елементи технике и тактике.	применом вежбања из атлетике; - одржава равнотежу у различитим кретањима, изводи ротације тела; - примени вежбања из гимнастике за развој физичких способности; - изведе елементе усвојених тимских и спортских игара; - примени основна правила тимских и спортских игара; - користи усвојене елементе технике у спортским играма; - примени основне тактичке елементе; - учествује на унутар одељенским такмичењима; - изведе кретања у различитом ритму; - игра народно коло; - изведе основне кораке плеса из народне традиције других култура; - изведе вежбе и саставе уз музичку пратњу; - плива техником краула и леђног краула и прсном	Ватерпола, полигона, физичког вежбања и спорта, здравственог васпитања, примењујући основне дидактичко-методичке принципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода. - Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у физичком и здравственом васпитању уз практичан рад и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као	

		Игра уз примену правила. Оdboјка: Елементи технике и тактике. Игра уз примену правила. Активност по избору Вежбе са вијачом. Вежбе са обручем. Народно коло „Моравац“. Народно коло из краја у којем се школа налази. Енглески валцер. Пливање Техника крауле, леђног краула и прсног пливања. Одржавање на води на разне начине и самопомоћ. Роњење у дужину 10-15m. Скокови на ноге и главу. Мешовито пливање. Игре у води. Помоћ другима у води Ватерполо Пливање са лоптом.	техником; - преплива најмање 50m; - процени своје способности и вештине у води; - скочи у воду на ноге и на главу; - рони у дужину у складу са својим могућностима; - поштује правила понашања у води, и око водене средине; - уочи ризичне ситуације у води и око ње; - вреднује утицај примењених вежби на организам - одреди ниво сопствене дневне физичке активности; - користи вежбе ради побољшања својих физичких способности; - предвиди елиминише последице недовољне физичке активности; - примени мере безбедности у вежбању у школи и ван ње; - одговорно се односи	и развијање и неговање здравствене културе ученика	

		Хватање и додавање. Основни елементи тактике и игра. Полигон у складу са реализованим моторичким садржајима. Полигон са препрекама Подела моторичких способности. Функција срчано-дисајног система. Основна правила и тактика спортских игара. Понашање на такмичењима и спортским манифестацијама. Чување и одржавање простора, справа и реквизита који се користе у вежбању. Превенција насиља у физичком васпитању и спорту. Решавање спорних ситуација. Коришћење писаних и електронских извора	према објектима, справама и реквизитима; - примени и поштује правила игара у складу са етичким нормама; - примерено се понаша као учесник или посматрач на такмичењима; - решава конфликте на друштвеноприхватљив начин; - користи различите изворе информација за упознавање са разноврсним облицима физичких и спортско-рекреативних активности; - прихвати победу и пораз; - процени вредност различитих спортова без обзира на лично интересовање; - примени усвојене моторичке вештине у ванредним ситуацијама; - вреднује лепоту покрета у физичком вежбању и спорту; - подстиче породицу на редовно вежбање;		

		информација из области физчког васпитања и спорта. Вежбање у функцији сналажења у ванредним ситуацијама. Значај и улога физчког вежбања за професионална занимања у спорту, образовању, здравству, војсци, полицији и другим занимањима. Структура физичке културе (физичко васпитање, спорт и рекреација). Утицај различитих вежбања на кардио-респираторни систем, скелетно-мишићни и организам уопште. Здравствено-хигијенске мере пре и после вежбања. Значај правилне исхране. Енергетски напици и њихова штетност. Прва помоћ након површинских повреда, уганућа у прелома. Значај вежбања у природи.	- повеже врсте вежби, игара и спорта са њиховим утицајем на здравље; - планира дневни ритам рада, исхране и одмора у складу са својим потребама; - разликује здраве од нездравих облика исхране - правилно користи додатке исхрани; - примењује здравствено-хигијенске мере у вежбању; - правилно реагује и пружи основну прву помоћ приликом повреда; - чува животну средину током вежбања; - анализира штетне последице конзумирања дувана, алкохола, штетних енергетских напитака и психоактивних супстанци.		

		Чување околине при вежбању. Последице конзумирања дувана и алкохола и психоактивних супстанци Правилно конзумирање додатака исхрани. Мере заштите репродуктивног здравља у процесу вежбања			

Укупан број часова: 102

Циљ и исходи предмета се остварују кроз јединство наставе Физичког и здравственог васпитања, ваннаставних и ваншколских активности у складу са програмом. Програм седмог разреда бази-ран је на континуитету усвојених знања, вештина, ставова и вредности из претходних разреда. Настава Физичког и здравственог васпитања усмерена је према индивидуалним разликама ученика, које се узимају као критеријум у диференцираном приступу, па самим тим неопходно је упутити ученика или групу ученика, на олакшане или проширене садржаје у часовној, ваннаставној и ваншколској организацији рада. Где је неопходно, програмске садржаје потребно је реализовати према полу. Организациони облици рада Концепција Физичког и здравственог васпитања заснива се на јединству наставних и ваннаставних организационих облика рада, као основне претпоставке за остваривање циља кроз достизање исхода и стандарда овог васпитно-образовног подручја. А. часови физичког и здравственог васпитања; Б. секције, В. недеља школског спорта, Г. активности у природи (кросеви, зимовање, летовање - кампованање...), Д. школска и ваншколска такмичења Ђ. корективно-педагошки рад.

НАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

А. Часови физичког и здравственог васпитања Наставне области: Физичке способности На свим часовима као и на другим организационим облицима рада, посебан акценат се ставља на: развијање физичких способности које се континуирано реализује у уводном и припремном делу часа путем вежби обликовања. Део главне фазе часа користи се за развој основних физичких способности узимајући у обзир утицај који наставна тема има на њихов развој. Методе и облике рада наставник бира у складу са потребама и могућностима ученика и материјално-техничким условима за рад; подстицање ученика на самостално вежбање; правилно држања тела. Програм развоја физичких способности је саставни део годишњег плана рада наставника. Праћење, вредновање и евидентирање физичких способности ученика спроводи се на основу Приручника за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања, (Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2016). Моторичке вештине, спорт и спортске дисциплине Усвајање моторичких знања, умења и навика, остварује се кроз примену основних и проширених програмских садржаја атлетике, гимнастике, спортских игара, плеса, ритмичке гимнастике, пливања и ватерпола, примењујући основне дидактичко-методичке приципе и методе рада неопходне за достизање постављених исхода. Усвојена знања, умења и навика треба да омогуће ученицима њихову примену у спорту, рекреацији, свакодневним и специфичним ситуацијама. Стицање знања, умења и навика је континуирани процес индивидуалног напредовања ученика у складу са њиховим психофизичким способностима. Ученицима који нису у стању да усвоје неке од садржаја, заједно се вежбања слична али лакша од предвиђених или предвежбе. Уколико ученик не достигне предвиђени исход, оставља се могућност да исти достигне у наредном периоду. Усавршавање неких моторичких задатака је континуирани процес без обзира на садржаје програма (техника ходања, трчања, примена научене игре итд). У раду са напреднијим ученицима реализују се проширени садржаји или садржаји из наредних разреда. Кроз процес реализације програма неопходно је пратити способности ученика за поједине спортове. Физичка и здравствена култура Достизањем исхода ове наставне области, ученици стичу знања, вештине, ставове и вредности о вежбању (основним појмовима о вежби, како се неко вежбање изводи и чему конкретна вежба и вежбање служи), физичком васпитању, спорту, рекреацији и здрављу. Посебно планиране и осмишљене информације о вежбању и здрављу преносе се непосредно пре, током и након вежбања на часу. Ова наставна област остварује се кроз све организационе облике рада у Физичком и здравственом васпитању уз практичан рад и обухвата: формирање правилног односа према физичком вежбању, здрављу и раду; развијање и неговање фер-плеја; препознавање негативних облика понашања у спорту и навијању; вредновање естетских вредности у физичком вежбању, рекреацији и спорту; развијање креативности у вежбању; очување животне средине, као и развијање и неговање здравствене културе ученика. Поред наведеног у овој области потребно је радити на: неговању патриотских вредности (народне традиције и мултикултуралности); формирању правилног односа према различитостима, чувању материјалних добара, неговању друштвених вредности итд.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Дефинисани исходи су основни и незаобилазни елементи процеса планирања наставе и учења. Дефинисани као резултати учења на крају сваког разреда, током планирања рада потребно је одредити временску динамику у односу на бављење појединим ис- ходима током школске године. Неопходно је посебну пажњу обра- тити на исходе које није могуће достићи током једног или више часова, већ је у ту сврху потребно реализовати различите активно- сти током школске године. Облици наставе Предмет се реализује кроз следеће облике наставе: теоријска настава (до 5 часова); практична настава (97-102 часа). Теоријска настава Посебни теоријски часови могу се организовати само у оним ситуацијама када не постоје услови за реализацију наставе у про- сторима за вежбање или алтернативним објектима и као први час у полугодишту. На тим часовима детаљније се обрађују садржаји предвиђени темема Физичко вежбање и спорт и Здравствено ва- спитање уз могући практичан рад у складу са условима. При планирању теоријских садржаја неопходно је узети у обзир: исходе програма, претходна искуства ученика, садржаје и исходе других предмета (корелацију – међупредметне компетен- ције). Практична настава Број часова по темама планира се на основу: процене сло- жености садржаја за ученике и услова за реализацију наставе. Наставне теме или поједини садржаји за које не постоје услови за реализацију могу бити замењени одговарајућим темама или садржајима програма за које постоје одговарајући услови. Оквирни број часова по темама: Атлетика (12); Гимнастика (12); Основе тимских и спортских игара: Одбојка (10) Фудбал (10) Рукомет (10) Кошарка (10) Активност по избору ученика (12) Ритмика и плес (6); Пливање и ватерполо (10); Полигони (5); Тестирање и мерење (5). Остваривање исхода из наставне теме Спортска гимнастика реализује се усвајањем основних и проширених садржаја. Основни садржаји су они које је неопходно спровести у раду са ученицима узимајући у обзир способности ученика, мате- ријално-техничке и просторне услове. Проширени садржаји су они који се бирају и реализују у раду са ученицима (групама или појединцима), који су савладали обавезне садржаје, узимајући у обзир ниво достигнутог исхода, потребе ученика и услове за рад. **ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Физичке способности** При планирању кондиционог вежбања у главној фази часа, треба узети у обзир утицај наставне теме на физичке способности ученика и применити вежбе чији делови биомеханичке структуре одговарају основном задатку главне фазе часа и служе за обуча- вање и увежбавање (обраду и утврђивање) конкретног задатка. Методе вежбања које се примењују у настави су тренажне методе (континуирани, понављајући и интервални метод, кружни тренинг, и др.), прилагођене узрасним карактеристикама ученика. У раду са ученицима примењивати диференциране облике рада, дозира- ти вежбања у складу са њиховим могућностима и примењивати одговарајућу терминологију вежби. Време извођења вежби и број понављања, задају се групама ученика или појединцима у складу са њиховим способностима, водећи рачуна о постизању што веће радне ефикасности и интензитета рада. Акценат се ставља на оне моторичке активности којима се најуспешније супротставља по- следицама хипокинезије. Препоручени начини рада за развој физичких способности ученика. Развој снаге: без и са реквизитима, на справама и уз помоћ справа. Развој покретљивости: без и са реквизитима, уз коришћење справа, уз помоћ сувежбача. Развој аеробне издржљивости: истрајно и интервално трчање, вежбање уз музику – аеробик, тимске и спортске игре, пешачење у дужини од 10 km (организовати у оквиру неде- ље школског спорта или активности у природи – излет), други модели вежбања. Развој координације: – извођење координационих вежби у различитом ритму и променљивим условима (кретање екстремитетима у више равни). Развој брзине и експлозивне снаге: једноставне и сложене кретне структуре изводити макси- малним интензитетом из различитих почетних положаја, изазване различитим чулним надражајима (старт из различитих положаја итд.), штафетне игре, извођење вежби различитом максималном брзином (баца- ња, скокови, акробатика, шутирања, ударци кроз атлетику, гимна- стику, тимске и спортске игре). За ученике који из здравствених разлога изводе посебно ода- бране вежбе, потребно је обезбедити посебно место за вежбање, а за оне са којима се програм реализује по индивидуално обра- зовном програму (ИОП-у), неопходно је обезбедити одговарајуће услове, узимајући у обзир њихове могућности. Моторичке вештине, спортови и спортске дисциплине Атлетика Препорука је да се садржаји атлетике реализују у јесењем и пролећном периоду, у складу са условима. Основни садржаји Усавршавање технике спринтерског трчања и ниског старта. Трчање деоница до 60 m. Техника штафетног трчања (4 x 60 m); Усавршавање технике истрајног трчања и високог старта; Скок удаљ техника „увинуће” и предвежбе за корачну технику; Скок увис леђном техником (предвежбе); за напредније уче- нике техника скока увис леђном техником; Бацања кугле 3 kg девојчице, 4 kg дечака – бочна техника; Бацање „вортекс-а” у даљ; Четворбој – кроз унутародељенско такмичење

применити четири дисциплине (пример: спринтерско трчање 60 m, бацање вортекса или кугле, скокови увис или удаљ, истрајно трчање 600 m ученице, 800 m ученици). Спортска гимнастика Препорука је да се садржаји реализују у оба полугодишта. Основни садржаји Ученици се деле у радне групе према полу, према нивоу усвојености вежби из претходних разреда и њиховим способностима. Са ученицима, који нису савладали поједине вежбе из програма до осмог разреда, раде се оне предвежбе и вежбе које ће им омогућити њихово усвајање. Задаци обухватају вежбе и комбинације вежби које ученици савладали у претходним разредима, без отежања (или са минималним отежањима), у складу са морфолошким карактеристикама и моторичким способностима ученика овог узраста. У раду са ученицима неопходно је поставити више радних места. Иницирати ученике да самостално креирају комбинације вежби и, уз помоћ наставника, организују чување и помагање. Промена радних места врши се након одређеног броја понављања. Група које није прошла неки задатак на часу, исти ће реализовати на следећем часу. Ученику који није у могућности да изведе одређене вежбе, дају се олакшани задаци. Ученике треба подстицати и помоћи им да организују полигоне који одговарају њиховим способностима и усвојености гимнастичких задатака. Проширени садржаји Могу се реализовати кроз часове на којима се реализују основни садржаји путем програма који је диференциран према способностима ученика – за напредне ученике (ИОП 3). Овакве моделе могуће је применити на све садржаје спортске гимнастике.

Тло (ученице и ученици): Основни садржаји комбинација вежби научених током основне школе која садржи: вагу претклоном и заножеем; варијанте колута напред и колута назад; став на шакама – издржај, колут напред – уз помоћ; прамет странце упором („звезде“) у „бољу страну“ и сп. прамет странце упором у „слабију страну“; за ученице додати вежбе из ритмике: плесни корак, скок, окрет, равнотежу у успону. Проширени садржаји комбинација предвиђена за све ученике са тежим варијантама наведених вежби. Прескок (ученице и ученици): Основни садржаји коњ у ширину висине 110 cm (уз квалитетну даску висина коња 120 cm); згрчка и разношка – удаљавањем даске усавршавање фаза првог и фазе другог лета. Проширени садржаји коњ у ширину (120 за ученице и 125 cm за ученике); припремне вежбе за прескоке са заножеем и прескоци са заножеем. Трамполина или одскачна даска (ученице и ученици): Основни садржаји скокови: пруженим телом окретом око уздужне осе за 1800; скок са згрченим предножењем – усавршавање. Проширени садржаји скокови пруженим телом са окретом око уздужне осе за 3600; скок са предножним разножењем – усавршавање. Вратило Основни садржаји дочелно вратило: суножним одривом узмак до упора предње; саскок замахом (зањихом) до става на тлу; дохватно вратило: из упора предњег спадом назад саскок подметно; доскочно вратило: њихање са повећаном амплитудом и саскок у предњиху са окретом за 1800. Проширени садржаји комбинација: узмак из виси стојећег, ковртвај назад у упору и сп. спадом назад саскок подметно. Довисински разбој Основни садржаји лицем према нижој притки, вис предњи: одгуривањем једне ноге о н/п, зањих предњих до н/п, зањих и спојено саскок у зањиху. Проширени садржаји комбинација: суножним одривом узмак из згиба стојећег, ковртвај назад у упору, саскок замахом ногама уназад (зањихом), до става на тлу; вис предњи на в/п; климом успоставити њих. Паралелни разбој Основни садржаји комбинација: из положаја бочно: наскок у упор, предњих, зањих, предњихом до седа разножно пред рукама; кроз узручење прехват до седа разножно за рукама, заножеем снажити, њихање у упору и сп. предњихом саскок предношка (или заношка). Проширени садржаји комбинација као за основне садржаје са отежањем: наскок у упор и спојено предњих и зањих и код саскока предњихом предношка са окретом за 1800 или зањихом заношка. Кругови Основни садржаји дохватни кругови (ученици и ученице): комбинација: замахом – предњихом вис узнето, вис стрмоглаво, вис узнето, вис стражњи – саскок (уз помоћ). доскочни кругови (ученици): комбинација: из виси предњег згибом вучењем вис узнето, вис стрмоглаво – издржај, вис узнето, згибом отварање у вис предњи и спојено саскок (уз помоћ). Проширени садржаји предвиђене комбинације вежби извести без помоћи. Коњ са хватаљкама Основни садржаји из упора предњег на хватаљкама премак одножно десном до упора јашућег; њих у упору јашућем, премак одножно левом до упора стражњег; премак одножно десном назад до упора јашућег, премак одножно левом назад до упора и сп. саскок. Проширени садржаји наскок у упор предњи; премак одножно десном напред; премак одножно левом напред, премак одножно десном назад до упора јашућег; њих у упору са изразитијим преношењем тежине са руке на руку и спојено премаком одножно десне саскок са окретом за 900 улево. Грета Вежбе прво научити на тлу, шведској клупи и ниској греди и на крају на високој греди. Основни садржаји Ниска грета ученица комбинује кратак састав избором вежби научених током основне школе, редоследом који она жели: наскок; различити начини ходања и

трчања; поскоци; скокови; окрети; равнотеже, саскок. Висока греда Комбинација: (чеоно према греди) наскок из места или за- летом наскок премахом одножно у упор јашући; окрет за 900, гр- чењем ногу стопала поставити иза тела и прећи у упор чучећи; чучањ одручити; усправ; комбинацију са ниске греде извести на високој; саскок пружено или згрчено из положаја чеоно или бочно у односу на справу. Проширени садржаји програм за све ученице отежати: после наскока у упор ја- шући и окрета замахом ногама у заножње прећи у упор чучећи. Сва остала кретања и саскок извести у тежој варијанти. Основе тимских и спортских игара Футсал Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике. Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри. Игра уз примену правила. Рукомет Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике. Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри. Игра уз примену правила. Кошарка Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике. Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри. Игра уз примену правила. Одбојка Са ученицима поновити усвојене елементе технике и тактике. Примена усвојених елемената у диригованој и ситуационој игри. Игра уз примену правила. Активности по избору У складу са просторно техничким могућностима школе на- ставник у договору са ученицима реализује неке од наведених ак- тивности: Кондиционо вежбање (кружни тренинг, аеробик, елементи фитнеса и др.). Пливање и ватерполо. Скијање. Клизање. Бадминтон. Стони тенис. Оријентиринг. Игра „Јацент”. Основни елементи борилачких спортова и самоодбране по избору наставника. Друге активности по избору Стручног већа школе. Активности од значаја за локалну заједницу. Плес и ритмика Њихања и кружења са вијачом у фронталној и сагиталној равни у месту и кретању (вежбе по избору наставника). Дупли провак кружењем вијаче унапред. Састав са вијачом. Дупли провак кружењем вијаче уназад. Састав са обручем састављен од елемената обрађених у пе- том, шестом и седмом разреду. Састав са лоптом састављен од елемената обрађених у пе- том, шестом и седмом разреду. Усавршити коло из краја у коме се школа налази, усвојено у предходном разреду. Коло „Моравац” поновити варијанте из претходних разреда. Енглески валцер – мешовити парови. Пливање и ватерполо Наставна тема пливање и ватерполо реализује се у школама у којима за то постоје услови, у оквиру редовне наставе. Школе које се одреде за реализацију програмских садржаја пливања и ватерпола на објектима изван школе, часове организују по посебном распореду. Уколико не постоји могућност реализације наставе пливања у овом разреду, број часова намењен овој наставној теми распоре- ђује се другим наставним темама предвиђених програмом. Пливање Приликом реализације садржаја Пливања формирати групе пливача и непливача. Основни садржаји Вежбе дисања, рад ногу, пловак, одржавање у месту, завеслаји (краул и леђни краул), техника прсног пливања, скок на главу и зрон. Пливање техником краула или леђног краула; пливање 50 m једном од техника и пливање 25 m на време. Роњење по дужини у складу са способностима ученика 10-15 m. Проширени садржаји Мешовито пливање техникама леђног краула, прсног и краул пливања. Ватерполо Садржаји ватерпола реализују се са ученицима који припада- ју групи „пливача”: Одржавање на води; Пливање са лоптом (вођење лопте); Хватање и додавање лопте; Шут на гол; Основни елементи тактике; Игра. Полигони Наставник након једне или више обрађених наставних тема може реализовати полигон у складу са усвојеним моторичким са- држајима из: спортских игара; гимнастике, као и полигон са препрекама који садржи: колутања и пузања, провлачења, промене правца, савладава- ња препреке одбочком, прескакања препрека увис и удаљ, прела- жење високе греде, узмак на вратилу, пењање на шведске лестве и саскок, пењање уз шипку или конопац. По могућству саставити полигон сличан (олакшан) полигону који се примењује у Војсци Србије, пример: пузање испод препреке; прескок препреке до ви- сине колена; прелажење преко високе препреке (шведски сандук, коњ, рипстол...); прелажење преко високе греде; наскок на почетак високог вратила, бочно померање на вратилу (прелаз целе шипке у вису) саскок; гажење кроз неколико оквира „шведског” сандука; пењање и прелажење преко отвореног рипстола; узмак на вратилу; трчање преко ниске греде, скок са струњаче на струњачу; пењање уз две шипке или конопац. Напомена: моторичке задатке и њихов редослед комбинирају наставник у складу са материјалнотехничким условима. Тестирање и мерење Праћење физичког развоја и моторичких способности спро- води се на почетку и крају школске године, из простора кардио- респираторне издржљивости (процена аеробног капацитета), телесног састава (посебно телесне масноће), мишићне снаге, из- држљивости у мишићној снази, гipкости и агилности. Модел кон- тинуираног праћења физичког развоја и моторичких способности у настави Физичког и здравственог васпитања, батерија тестова, критеријумске референтне вредности и начин њиховог тумачења, организација и протокол тестирања као педагошке

импликације детаљно су објашњени у наведеном приручнику. Физичка и здравствена култура Ова наставна област реализује се кроз све друге наставне области и теме уз практичан рад и састоји се од две наставне теме Физичко вежбање и спорт и Здравствено васпитање. Физичко вежбање и спорт Упознати ученика са основном поделом моторичких способ- ности и функцијом срчано-дисајног система приликом вежбања. Поновити правила и тактику спортских игара и дисциплина усво- јених у претходим разредима. Истаћи значај вежбања и његову улогу у ванредним ситуацијама и за поједина професионална за- нимања. Структура физичке културе (физичко васпитање, спорт и рекреација). Здравствено васпитање Упознати ученике са утицајем различитих врста вежбања на кардио-респираторни систем, скелетномишићни и организам уопште, значајем примене здравствено-хигијенских мереа пре и после вежбања. Утицајем правилне исхране на организам издра- вље. Истаћи штете ефекте енергетских напитака, дувана, алкохола, психоактивних супстанци као и неправилног конзумирања додата- ка исхрани. Упознати ученике са пружањем прве помоћи након површин- ских повреда, уганућа у прелому. Истаћи важност мера заштите репродуктивног здравља у процесу вежбања. Дидактичко-методички елементи Основне карактеристике часова: јасноћа наставног процеса; оптимално коришћење расположивог простора, справа и реквизита; избор рационалних облика и метода рада; избор вежби оптималне образовне вредности; функционална повезаност свих делова часа – унутар једног и више узастопних часова једне наставне теме. Уколико на часу истовремено вежбају два одељења, настава се спроводи одвојено за ученике и ученице. Приликом избора облика рада неопходно је узети у обзир просторне услове рада, број ученика на часу, број справа и рекви- зита и динамику обучавања и увежбавања наставног задатка. Избор дидактичких облика рада треба да буде функцији раци- оналне организације и интензификације часа, као и достизања по- стављених исхода. Ослобађање ученика од наставе физичког и здравственог васпитања Ученик може бити ослобођен само од практичног дела програма наставе за одређени период, полугодиште или целу школску годину на основу препоруке изабраног лекара. Ученик ослобођен практичног дела у обавези је да присуствује часовима. За рад са ослобођеним ученицима наставник сачињава посебан програм рада базиран на усвајању теоријских и васпитних садржаја у складу са програмом и корелацији са садржајима других предмета. Ослобођеним ученицима треба пружити могућност да: суде, воде статистику, региструју резултат или прате ниво активности ученика на часу или школском такмичењу; направе едукативни постер или електронску презентацију, припреме репортажу са спортског догађаја; прате и евидентирају активност ученика на часу уз помоћ наставника и на други начин помажу у организацији часовних, ваннаставних и ваншколских активности. Неки од исхода за ученике ослобођене од практичног дела наставе: По завршетку теме ученик ће бити у стању да: Наведо основна правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања; Дефинише основна здравствено хигијенска правила вежбања; Презентује и анализира информације о физичком вежбању, спорту, здрављу, историји физичке културе, актуелним спортским подацима идт.); Учествоје у организацији Недеље школског спорта и школ- ских такмичења. Ученицима са инвалидитетом настава се прилагођава у скла- ду са њиховим могућностима и врстом инвалидитета.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ

Исходи представљају добру основу за праћење и процену по стигнућа ученика, односно креирање захтева којима се може утврдити да ли су ученици достигли оно што је описано одређеним исходом. Исходи помажу наставницима у праћењу, прикупљању и бележењу постигнућа ученика. Како ће у процесу вредновања искористити исходе наставник, сам осмишљава у односу на то који се начин праћења и процене њему чини најрационалнијим и најкориснијим. Поред тога, постојање исхода олакшава и извештавање родитеља о раду и напредовању ученика. У процесу праћења и оцењивања пожељно је користити лични картон ученика (евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења личног картона ученика су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. У циљу сагледавања и анализирања ефеката наставе Физичког и здравственог васпитања, препоручује се да наставник под- једнако, континуирано прати и вреднује: Активност и однос ученика према физичком и здрав- ственом васпитању који обухвата: вежбање у адекватној спортској опреми; редовно присуствовање часовима

Физичког и здравственог васпитања; учествовање у ваннаставним и ваншколским активностима и др. Приказ више комплекса усвојених општеприпремних вежби (вежби обликовања), са и без реквизита; Достигнут ниво постигнућа моторичких знања, умења и навика (напредак у усавршавању технике): Атлетика: Техника измене штафете; скока увис леђна техника; Спринтерско трчање 60 m на време; Бацање кугле бочном техником. Истрајно трчање у трајању од 12 минута. Техника бацања „вортекса”. Трчање школског кроса. Спортска гимнастика Вежбе на тлу: став на шакама, издржај, колут напред, уз помоћ; премет странце упором („звезде”) у „бољу страну” и спојено премет странце упором у „слабију страну”; ученик, према својим способностима, креира састав који садржи вежбе које је научио током основне школе. Прескок: разношка, згрчка (висина справе до 120 cm), ученик индивидуално одређује удаљење даске од справе. Трамполина или одскачна даска (ученице и ученици): ученик бира да ли ће извести скок пруженим телом; скок са окретом за 180o или скок са окретом за 360o; скок са згрченим предножењем. Вратило: дочелно вратило: суножним одривом узмак до упора предњег; саскок замахом (зањихом) до става на тлу; дохватно вратило: из упора предњег спадом назад саскок подметно; доскочно вратило: њихање са повећаном амплитудом и са- скок у предњиху са окретом за 180o. Двовисински разбој: лицем према нижој притци, вис предњи: одгуривањем једне ноге о н/п, задњих предњих до н/п, зањих и спојено саскок у зањиху. Паралелни разбој: комбинација: из положаја бочно: наскок у упор, предњих, зањих, предњихом до седа разножно пред рукама; кроз узручење прехват до седа разножно за рукама, занужењем сножити, њихање у упору и спојено предњихом саскок предношка (или заношка). Кругови дохватни кругови (ученици и ученице): комбинација: замахом – предњихом вис узнето, вис стрмоглаво, вис узнето, вис стражњи – саскок (уз помоћ). доскочни кругови (ученици): комбинација: из виса предњег згибом (вучењем) вис узнето, вис стрмоглаво – издржај, вис узнето, згибом отварање у вис предњи и спојено саскок (уз помоћ). Коњ са хватаљкама: из упора предњег на хватаљкама премах одножно десном до упора јашућег; њих у упору јашућем, премах одножно левом до упора стражњег; премах одножно десном назад до упора јашућег, премах одножно левом назад до упора и спојено саскок. Греда Ниска греда ученица комбинује кратак састав избором вежби научених током основне школе, редоследом који она жели: наскок; различити начини ходања и трчања; поскоци; скокови; окрети; равнотеже, саскок. Висока греда Комбинација: (чеоно према греди) из места или залетом на- скок премахом одножно у упор јашући; окрет за 90o, грчењем ногу стопала поставити иза тела и прећи у упор чучећи; чучањ одручити; усправ; комбинацију са ниске греде извести на високој; са- скок пружено или згрчено из положаја чеона или бочно у односу на справу. Одбојка: Горњи сервис; индивидуални и групни блок; придржавање тактичких упутстава и кретање у игри; Игра преко мреже (примена елемената технике у игри). Рукомет: Примена елемената технике у игри. Придржавање тактичких упутстава и кретање у игри. Кошарка: Примена елемената технике у игри. Придржавање тактичких упутстава и кретање у игри. Плес и ритмика: Вежба са вијачом, лоптом или обручем. Дупли провак кружењем вијаче унапред и уназад. Народно „Моравац” коло уз музику (трећа, четврта и пета варијанта). Енглески валцер (мешовити парови). Пливање и ватерполо: Техника пливања (краул, леђном и прсном техником) 3 x 25 m. Пливање са лоптом и шут на гол. Индивидуални напредак моторичких способности Индивидуални напредак моторичких способности сваког ученика процењује се у односу на претходно проверено стање. Приликом оцењивања неопходно је узети у обзир способности ученика, степен спретности и умешности. Уколико ученик нема развијене посебне способности, приликом оцењивања узима се у обзир његов индивидуални напредак у односу на претходна постигнућа и могућности као и ангажовање ученика у наставном процесу. Код ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник прати и вреднује: познавање основних правила, гимнастике, атлетике, спортске игре, пливања, ватерпола и основних здравствено-хигијенских правила вежбања; учешће у организацији ваннаставних активности. Праћење, вредновање и оцењивање ученика ослобођених од практичног дела наставе, наставник може извршити усменим или писменим путем. Праћење вредновање и оцењивање ученика са инвалидитетом врши се на основу њиховог индивидуалног напретка.

ВАННАСТАВНЕ И ВАНШКОЛСКЕ АКТИВНОСТИ

План и програм ових активности предлаже Стручно веће и саставни је део годишњег плана рада школе и школског програма. Б. Секције Формирају се према интересовању ученика. Наставник сачињава посебан програм узимајући у обзир материјалне и просторне услове рада, узрасне карактеристике и способности

ученика. Уколико је неопходно, секције се могу формирати према полу ученика. Ученик се у сваком тренутку може се укључити у рад секције.

В. Недеља школског спорта Ради развоја и практиковања здравог начина живота, развоја свести о важности сопственог здравља и безбедности, о потреби неговања и развоја физичких способности, као и превенције насиља, наркоманије, малолетничке делинквенције, школа у оквиру Школског програма реализује недељу школског спорта. Недеља школског спорта обухвата: такмичења у спортским дисциплинама прилагођеним узрасту и могућностима ученика; културне манифестације са циљем промоције физичког вежбања, спорта и здравља (ликовне и друге изложбе, фолклор, плес, музичко-спортске радионице, слет...); ђачке трибине и радионице (о здрављу, историји физичке културе, спорту, рекреацији, „ферплеју“, последицама насиља у спорту, технолошка достигнућа у вежбању и спорту и др.). План и програм Недеље школског спорта сачињава Стручно веће Физичког и здравственог васпитања у сарадњи са другим стручним већима (ликовне културе, музичке културе, историје, информатике...) и стручним сарадницима у школи, водећи рачуна да и ученици који су ослобођени од практичног дела наставе Физичког и здравственог васпитања, буду укључени у организацију ових активности.

Г. Активности у природи (кросеви, зимовање, летовање) Из фонда радних дана, предвиђених заједничким планом, школа организује активности у природи: пролећни крос (дужину стазе одређује стручно веће); излет са пешачењем (10-12 km); зимовање – организује се у току зимског периода у трајању од седам дана. Активности на зимовању обухватају обука скијања, клизања, краће излете са пешачењем или на санкама, и друге активности; летовање – организује се за време летњег распуста у трајању од најмање седам дана и обухвата боравак у природи са организованим образовним и спортско-рекреативним активностима.

Д. Школска и ваншколска такмичења Школа организује и спроводи обавезна унутаршколска спортска такмичења, као интегрални део процеса физичког васпитања према плану Стручног већа и то у: спортској гимнастици (у зимском периоду); атлетици (у пролећном периоду); најмање једној спортској игри (у току године). Школа може планирати такмичења из других спортских грана или игара уколико за то постоје услови и интересовање ученика (плес, оријентиринг, бадминтон, између две или четири ватре, полигони итд.). Ученици могу да учествују и на такмичењима у систему школских спортских такмичења прописаним од стране министарства надлежног за просвету, а која су у складу са планом наставе и учења. Како би што већи број ученика био обухваћен системом такмичења, на ваншколским такмичењима један ученик током школске године може представљати школу у једној спортској игри и спортској гимнастици (екипно и појединачно) или у једној спортској игри и једној атлетској дисциплини (екипно и појединачно).

Ђ. Корективно-педагошки рад и допунска настава Ове активности организују се са ученицима који имају: потешкоће у савладавању градива; смањене физичке способности; лоше држање тела; здравствене потешкоће које онемогућавају редовно похађање наставе. За ученике који имају потешкоће у савладавању градива и ученике са смањеним физичким способностима организује се допунска настава која подразумева савладавање оних обавезних програмских садржаја, које ученици нису успели да савладају на редовној настави, као и развијање њихових физичких способности; Рад са ученицима који имају лоше држање тела подразумева: уочавање постуралних поремећаја код ученика; саветовање ученика и родитеља; организовање додатног превентивног вежбања у трајању од једног школског часа недељно; организовање корективног вежбања у сарадњи са одговарајућом здравственом установом. Рад са ученицима са здравственим потешкоћама организује се искључиво у сарадњи са лекаром специјалистом, који одређује врсту вежби и степен оптерећења. Педагошка документација Дневник рада за физичко и здравствено васпитање; Планови рада физичког и здравственог васпитања и обавезних физичких активности ученика: план рада стручног већа, годишњи план (по темама са бројем часова), месечни оперативни план, план ванчасовних и ваншколских активности и праћење њихове реализације. Писане припреме: форму и изглед припреме сачињава сам наставник уважавајући: временску артикулацију остваривања, циљ часа, исходе који се реализују, конзистентну дидактичку структуру часова, запажања након часа. Радни картон: наставник води за сваког ученика. Радни картон садржи: податке о стању физичких способности са тестирања, оспособљености у вештинама, напомене о специфичностима ученика и остале податке неопходне наставнику. Педагошку документацију наставник сачињава у електронској или писаној форми.

ИЗБОРНИ ПРЕДМЕТИ
ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година

Предмет:	ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ				
Разред:	ОСМИ				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	5/2019.13/2023.				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ предмета је да ученици стекну сазнања, формирају ставове, развију вештине и усвоје вредности икоје су претпоставка за компетентан, одговоран и ангажован живот у демократском друштву	ЉУДСКА ПРАВА	Припадност држави и нацији Патриотизам – осећај љубави и поноса према домовини и свим њеним припадницима. Начини изражавања патриотизма. Обесправљивање и угрожавање лободе људи. Ксенофобија, расизам, антисемитизам, антициганизам. Заједница различитих културних група Културна разноликост у форми	- изрази осећај љубави и поноса према својој домовини на начин који никога не угрожава; образложи зашто су понашања која се могу описати као ксенофобија, расизам, антисемитизам, антициганизам облици дискриминације и кршења људских права наведе примере	Комбиновање различитих врста дидактичког материјала: илустрација, презентације, кратки филм, видео записи , квиз.. Користити методе/технике и облике рада, које активирају ученике и у којима су самосталнији у раду, групни, радионичарски облик	8

		мултикултуралности и интеркултуралности Интеркултурни дијалог као средство развоја поштовања различитих култура и Заједничког живота. Припадници националних мањина у Србији –заштита права и слобода припадника националних мањина.	повезаности различитих култура у једној заједници и образложи потребу интеркултуралног дијалога за квалитетан живот свих чланова те заједнице; покаже интересовање за упознавање различитих култура; наведе права која националне мањине у Србији по Уставу имају; разликује појмове пол и род и препознаје родне стереотипе; уочава у рекламама, филмовима, књигама, изрекама, стриповима и другим продуктима културе на који начин се преносе родни обрасци; указује на примере родне равноправности и неравноправности у ситуацијама из свакодневног живота; дискутује о значају уважавања родне	рада, вршњачка предавања.. Обезбеђивање корелације са другим предметима-тематски дани, недеље, обележавање значајних датума.. Упућивање ученика на коришћење додатне литературе, интернета, ради израде презентација паноа, кратких видео записа.. Постављање ученика у различите ситуације евалуације и самоевалуације	

			перспективе приликом доношења одлука значајних за једну заједницу; наведе неколико привремених позитивних мера за постизање родне равноправности и аргументе за њихову примену; препозна у понашању особе карактеристике насилника и жртве; наведе могуће начине реаговања у ситуацији сусрета са насилником;		
	ДЕМОКРАТСКО ДРУШТВО	Пол и род Биолошке разлике (анатомске и физиолошке), насупрот разликама које друштво ствара (очекивања друштва од мушкараца и жена). Преношење родних образаца. Стереотипи и предрасуде о роду. Родна перспектива Укључивање родне перспективе приликом доношења одлука важних за једну заједницу (образовање, здравље, породица, запошљавање, спорт...). Родна	– наведе основне функције медија и образложи зашто је важно да постоје кодекс новинара и кодекс деца и медији; образложи значај слободе медија за развој демократије у медијима проналази примере предрасуда, стереотипа, дискриминације, нетолеранције по различитим основама и критички их	Користити методе/технике и облике рада, које активирају ученике и у којима сусамосталнији у раду: презентације, видеоматеријали, пројектна настава, симулација, играње улога, дебата. Обезбеђивање корелације са другим предметима. Комбиновање различитих врста дидактичког материјала. Постављање ученика у различите ситуације евалуације и самоевалуације.	8

		равноправност Родна равноправност и једнаке могућности за све ради развоја друштва. Препреке родној равноправности. Одговорност државе, организација цивилног друштва и појединца у постизању родне равноправности. Привремене позитивне мере за постизање родне равноправности (квоте уписа на факултет, субвенције за запошљавање...). Родно засновано насиље Родне разлике као основа неравнотеже моћи. Злоупотреба моћи насилника. Карактеристике особе која врши насиље, која је изложена насиљу или која му сведочи. Мере заштите од родно заснованог насиља.	анализира; препозна механизме манипулације медија и утицај медија на сопствено мишљење и деловање; проналази и користи информације из различитих извора, критички их разматра и вреднује; препозна пример злоупотребе деце у медијима;		
	ПРОЦЕСИ У САВРЕМНОМ СВЕТУ	Медији Врсте и функције медија. Слобода медија и њихов допринос развоју демократије. Медији као извор	у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима,	Припремање наставника за часове, водећи рачуна о особеностима одељења	10

		информација и дезинформација. Манипулације путем медија (одлагање информације, скретање пажње, побуђивање емоција, стварање осећаја кривице, неговање некултуре...). Медијска писменост Способност разумевања, критичког и аналитичког усвајања медијских садржаја. Кодекс у медијима Кодекс деца и медији. Кодекс новинара. Притисци на новинаре као инструмент ограничавања слободе изражавања	комуницира на конструктиван начин; – учествује у припреми, реализацији и евалуацији кратког филма, учествује у избору садржаја и начина рада	Користити разноврсне технике/методе и облике рада Обезбеђивање корелације са сродним предметима. Комбиновање различитих врста дидактичког материјала: радионице, презентације, видео-записа, кратки филм.. Упућивање ученика на коришћење додатне литературе, интернета, ради израде презентација паноа, кратких видео записа.. Вршњачко предавање Постављање ученика у различите ситуације евалуације и самоевалуације	

	ГРАЂАНСКИ АКТИВИЗАМ	Вредности грађанског друштва	у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин; – учествује у припреми, реализацији и евалуацији кратког филма, учествује у избору садржаја и начина рада.	Припремање наставника за часове, водећи рачуна о особеностима одељења. Користити разноврсне технике/мет оде и облике рада, играње улога, симулације.. Комбинов ање различитих врста дидактичког материјал а: презентације, видео- записа... Упућивање ученика на коришћење додатне литературе, интернета ради припреме симулације и годишњег школског Квиза. Организовати посету Градској општини. Пост ављање ученика у различите ситуације евалуације и самоевалуације	8

Оцену истиче седебија ученик који: – у потпуности показује способност трансформације знања и примене у новим ситуацијама;

- лако логички повезује чињенице и појмове;
- самостално изводи закључке који се заснивају на подацима;
- решава проблеме на нивоу стваралачког мишљења и у потпуности критички расуђује;

Оцену добар-у довољној мери показује способност употребе информација у новим ситуацијама;

– у довољној мери логички повезује чињенице и појмове;

– већим делом самостално изводи закључке којима се заснивају на подацима и делимично самостално решава поједине проблеме;

– у довољној мери критички расуђује;

Оцену задовољава добија ученик који:

– знања која је остварио су на нивоу репродукције, уз минималну примену;

– у минималној мери логички повезује чињенице и појмове и искључиво уз подршку наставника изводи закључке који се заснивају на подацима;

– ретко је самосталан у решавању проблема и у недовољној мери критички расуђује;

Напомена: Све евентуалне корекције програма наставе и учења биће праћене и евидентиране кроз месечне планове и дневне

припреме или на неки други одговарајући начин у складу са природом корекције.

Укупан број часова: 34

Изборни програм Грађанско васпитање за осми разред организован је, као и претходни програми, по моделу спирале, што значи да су садржаји дати у исте четири области (Људска права, Демократско друштво, Процеси у савременом свету и Грађански активизам), али се они проширују и продубљују, а исходи се надограђују или се, ако је у питању вештина, даље развијају. По свом садржају ово је најзахтевнији програм, који се ослања на исходе у програмима Грађанског васпитања за претходне разреде, на исходе из програма обавезних предмета, као и на ваншколско искуство ученика који на крају основне школе имају све сложеније социјалне релације. У програму су наведени садржаји које наставник, као и у претходним разредима, може да допуњује, проширује и мења према конкретним потребама и плану сопственог рада, али увек имајући у виду исходе које треба остварити. Они су тако дати да одговарају узрасту ученика, да буду мерљиви и проверљиви, односно да наставник, пратећи активности ученика, може лако да утврди да ли их они достижу и у којој мери. Најчешће су исходи дати на нивоу примене, што значи да се знање и разумевање подразумевају, јер без тога нема примене. Такав приступ одговара концепту Грађанског васпитања од кога се очекује да код ученика развија когнитивну, вољну компоненту, која долази до изражаја у понашању. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља предмета и развој међупредметних компетенција. Између исхода постоји повезаност. Достижање једног исхода доприноси достизању других исхода. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства образовно-васпитног рада, током дужег временског периода, што се препознаје у томе да се неки исходи у истој или сличној формацији налазе у програмима и за претходне разреде, али се очекује да постоји напредак у квалитету. На пример, исход ученик ће бити у стању да износи свој став заснован на аргументима подстиче се током више разреда, а очекује се да је квалитет аргумената све бољи. Посебност Грађанског васпитања је у томе што је оно део ширег концепта образовања за демократију и грађанско друштво и у том смислу је тесно повезано са обавезним предметима, ваннаставним активностима и уопште етосом школе. Најјача веза је са предметима Историја и Српски језик и књижевност, јер имају садржаје који се односе на појаве као што су мултикултуралност, ксенофобија, расизам, антисемитизам, антициганизам, родно засновано насиље. Поред ова два предмета, веза се може направити и са Биологијом, чији програм за осми разред, у оквиру теме Човек и здравље, предвиђа да се ученици баве питањима родног и полног идентитета, наравно у контексту хормонских активности и индивидуалне генетичке варијабилности што се природно доводи до садржаја овог програма у делу Родна (не)равноправност. У процесу планирања наставе и учења наставник се, превасходно, руководи исходима које ученици треба да достигну. Приликом осмишљавања активности, како наставника тако и ученика, треба имати у виду да се свака од њих може вишеструко користити. На пример, у оквиру многих активности на различитим садржајима могућ је допринос достизању исхода који се односе на комуникацију, осетљивост за различитост, емпатију. То значи да за такве исходе нису потребни посебни садржаји, активности и часови. Њихово остваривање одвија се постепено и спонтано са тенденцијом да ученици аутентично развијају пожељне облике понашања. У оквиру прве области ученици проширују своја знања у вези са правима, са фокусом на угрожавање слободе људи. Кључни појмови ове области су ксенофобија, расизам, антисемитизам, антициганизам. С обзиром на узраст ученика и знања која су стекли у оквиру Грађанског васпитања, проучавајући историју, читајући књижевна дела и гледајући филмове, ученици могу самостално да проналазе примере тих појава и о њима критички да расправљају. Ове појаве се могу посматрати са становишта некад и сад и локално и глобално, чиме се добија целовитост увида. Рад у оквиру ове области захтева посебну пажњу наставника, јер у групи могу бити ученици који имају лично непријатно искуство по том питању, или га има неко у њиховој породици. За такве осетљиве теме погодне су радионице, и то посебно драмске, које пружају заштиту учесницима, јер се кроз играње улога слободније исказују мисли и осећања. У оквиру ове области налази се и садржај значајан за одговоран живот у демократском друштву, који се односи на живот у заједници културно различитих група, каква је свакако наша држава, а заправо и читав свет. Од ученика се очекује да уочавају разлику између мултикултуралности и интеркултуралности, као и да се залажу за интеркултурни дијалог као најбољи начин развоја поштовања различитих култура и квалитета заједничког живота. За другу област изабран је садржај који одговара завршном разреду основне школе, иако се неки аспекти родне перспективе налазе и у програмима Грађанског васпитања за претходне разреде. Осим разликовања пола и рода, од ученика се очекује да

доводе у везу питања родне перспективе са квалитетом живота свих људи у једној заједници. Родна равноправност је заправо прича о једна- ким могућностима за све, а ради развоја друштва. Активности треба фокусирати на идентификацију препрека родној равноправно- сти и на очекивања у будућности – шта за њено постизање треба да уради држава, а шта организације цивилног друштва и сами по- јединци. Овде се, такође, тематика може сагледати из перспективе некад и сад и локално и глобално. Ученицима су доступни бројни подаци који недвосмислено показују какво је стање када је у пита- њу родна равноправност, код нас и у свету. Посебну пажњу захтева рад на истраживању о родно засно- ваном насиљу. Иако се подразумева да и мушкарац и жена могу бити жртве таквог насиља, ученици ће врло лако, на основу стати- стичких података, схватити да је угроженост жена значајно већа. Садржај предвиђа да се о овој теми говори са становишта нерав- нотеже моћи, што насилник користи да би наудио жртви. Ученици могу дискутовати и о овој теми и самостално проналазити приме- ре из историје, свакодневног живота, књижевности, филмова, где се препознаје неравнотежа моћи и њена злоупотреба. Како у гру- пи могу бити ученици који су жртве или сведоци таквог насиља, неопходна је пуна пажња наставника у вођењу активности. Важан очекивани исход рада у овој области јесте да ученици препозна- ју карактеристике насилника и заштите се. Потребно је, међутим, оспособити ученике да препознају и карактеристике жртве и обра- те се за помоћ адекватној особи. У оквиру треће области предвиђено је да се ученици баве пи- тањима медија и њиховом доприносу демократизацији друштва. Та област је повезана са многим темама у програмима Грађанског васпитања за претходне разреде. У програму за четврти разред, на пример, постоји исход који гласи: ученик ће бити у стању да пре- познаје у медијима поруке које подстичу прекомерну потрошњу, посебно деце и младих. У програму за шести разред дат је исход: ученик ће бити у стању да образложи могући утицај друштвених мрежа на ставове и деловање појединца. Из тог разлога може се очекивати да су ученици већ имали прилике да о питањима меди- ја промишљају у оквиру рада на различитим садржајима, као и да имају извесну развијеност критичког мишљења о медијима, као извору информација и дезинформација. У програму се налази и садржај који се односи на механизме манипулације који се кори- сте у медијима (нпр. ускраћивање информације, праплављивање селектованим информацијама, упрошћавање, претерано стручно информисање...). Ученици завршног разреда, уколико су од стране наставника добро припремљени, могу сасвим успешно у медији- ма самостално препознати неке од примера манипулације. У овој тематској целини налази се и садржај који се односи на медијску писменост, али се она развија на многим садржајима овог избор- ног програма, у свим разредима, и то сваки пут када се од ученика тражи да проналазе и критички разматрају податке који су дати у медијима. Као наставак бављења медијима програм предвиђа да учени- ци у оквиру четврте целине осмисле и реализују кратки филм на тему по избору, а која се тиче кључних вредности грађанског дру- штва. Најважнији моменат ове акције јесте договор ученика о томе којом темом ће се бавити и како ће јој приступити. Фокус ове ак- ције, наравно, није на техничком квалитету произведеног филма, иако ученици осмог разреда својим мобилним телефонима свакако могу то коректно извести. Као припрему за ту акцију потребно је интегрисати пређене садржаје и достигнуте исходе, како би уче- ници стекли бољи увид у развој кључне, односно међупредметне компетенције за одговорно учешће у демократском друштву. У ту сврху треба извршити неки вид рекапитулације о томе шта се све дешавало током њиховог изучавања Грађанског васпитања, са посебним освртом на активности у оквиру четврте области, где су ученици спроводили акцију у корист деце, истраживали ставове и понашање ученика, симулирали рад парламента итд. То је тренутак кад се са ученицима може разговарати и о значају приступа информацијама од јавног значаја с обзиром на то да су у спрово-ђењу акција били у ситуацији да су им биле потребне различите информације. Такву рекапитулацију наставник може осмислити на различите начине (спонтани разговор, писање есеја, квиз, правље- ње изложбе на основу сачуваних продуката...), али са истим циљем – да ученици постану свесни знања која су стекли, ставова и вештина које су развили, а што је значајно за одговоран живот у демократски уређеној заједници. Осврт би требало да садржи про- цењивање следећих елемената компетенције за одговорно учешће у демократском друштву (знања, ставови, вештине): каква је била сарадња у групним активностима, колико смо били отворени за различитости, колико знамо о људским правима и проблемима неравноправности, како смо решавали сукобе, да ли познајемо демократске процедуре, колико смо били одговорни за сопствене поступке, колико смо исказивали емпатије, колико смо критички промишљали, колико смо били толерантни и солидарни, да ли препознајемо опасности и знамо коме да се обратимо за помоћ, да ли у дискусији показујемо вештину

активног слушања, да ли износимо свој став заснован на аргументима, да ли комуницирамо на конструктиван начин, како смо прикупљали и обрађивали податке, да ли имамо став да треба штитити и поштовати људска права, да ли смо спремни да се ангажујемо у заштити нечијих права и да ли верујемо у владавину закона. За овај осврт неопходно је планирати више часова и на тај начин створити добру подлогу да ученици самостално изаберу тему филма и напишу сценарио. Било би добро да снимљени филм не остане у оквирима групе која га је радила, те треба осмислити на који начин ће он бити представљен другим ученицима осмог разреда, али и свих других, као и њиховим родитељима. Филм би, с једне стране, требало да буде финале четворогодишњег, а за неке ученике и осмогодишњег развоја компетенције за одговорно учешће у демократском друштву, а са друге, прилика да наставник и школа добију повратну информацију о свом раду у овој области и идеје о томе како га унапредити.

Предмет:	Версканастава–Православни катихизис				
Разред:	8.				
Службенигласник РС-Просветни гласник-бр:	11/2016.				
Циљ предмета:	Наставнетема	Садржаји	Исходи	Начиниипоступци остваривања програма	Бројчасовапо темама
Ученици схватају и разумеју човека као Божијестворењеи иконуБожију,грехкао промашај циља, разумеју појам слободе у хришћанству. Стичу нова знања о подвигу, животу светитеља, врлинама, Литургији, и њеним сегментима. Разумеју појам обожења, Божијег Царства , могућност и начин његовог оприсутњења, као и појам иконе и иконографије на различитим нивоима њиховог значења.	УВОД	- Упознавање садржаја програма и начинарада	- моћи да сагледа садржаје којима ће се бавити настава Православногкатихизис а у току 8. разреда основне школе; - моћи да уочи какво је његово предзнањеиз градива Православног катихизисаобрађеног упретходномразреду школовања.	Усмено,разговоромса ученицима.	0+1
	ЧОВЕКЈЕИКОНА БОЖИЈА	-Човек-иконаБожјаи свештеник твари -Хришћанско схватање личности -Грех као	- моћи да увиди да је човек икона Божија јерје слободна личност и да је служба човекова да буде спона између Богаи света. - моћи да увиди да се	Применомразноврсних методаи техника рада , радом у радној свесци и другом помоћном материјалу(библијске слагалице,	5+1

		прома шај човековог назначења -Новозаветне заповестиБож је -Слободаиљубаву хришћанском етосу	човек остварује као личност у слободној заједници љубави са другим. - бити подстакнут да учествује у литургијској заједници. - моћи да сагледа грех као промашај људског назначења; - моћи да разликује слободу од самовоље; - моћи да увиди да човек може бити роб својих лошихособинаинавика ; - бити подстакнут да увиди вредност ближњега у сопственом животу; моћидаусвојиставдаједи но кроз љубав човек може преваз ићи конфликт; - моћи да вреднује своје поступке на основу Христовихзаповестио - љубави.	наставни листици, библијски цртаћи, презентације и др.)	
	ПОДВИЖНИЧКО– ЕВХАРИСТИЈСКИ ЕТОС	- Хришћанскиподвиг- - Подвизисветитеља- - Пост - Хришћанскеврлине - Евхаристијскипоглед на свет	- моћи да увиди да је подвиг начин живота у Цркви; - моћи да препозна различите подвиге као путеве који воде ка	Применомразноврсних метода и техника рада , радомураднојсвесциии другом помоћном материјалу (библијске	5+2

			истом циљу; - моћи да објасни кад и како се пости; - моћи да увиди смисао и значај поста; - бити подстакнут на пост и молитву као начин служења Богу; - бити подстакнут да развија хришћанске врлине; - бити подстакнут да се критички односи према својим поступцима; - бити подстакнут да чита Житија Светих; - бити подстакнут да заснује свој однос према Богу на захвалности.	слагалице, наставни листици, библијски цртаћи, презентације и др.)	
	ЛИТУРГИЈА	-Молитва-лична и саборна -Црква је Тело Христово - Божанствена Литургија (опишете истока Литургије)	моћи да увиди да је молитва разговор са Богом; - бити подстакнут да преиспита и обогати свој молитвени живот;	Применом разноврсних метода и техника рада, радом у радној свесци и другом помоћном материјалу (библијске слагалице, наставни	6+4
		-Литургијски простор (делови храма) -Освећење	- моћи да схвати личну молитву као припрему за саборну молитву; - моћи да објасни	листици, библијски цртаћи, презентације и др.)	

		времена	значење речи Литургија и Евхаристија; - моћи да однос међу члановима Цркве поред и са повезаношћу удова у људском телу; - моћи да препозна неке од елемената Литургије; - моћи да увиди да Молитва Господња има литургијску основу; - моћи да наведе најважније делове храма и препозна њихову богослужбену намену. - моћи да именује нека богослужења и да зна да постоје покретни и непокретни празници; - бити подстакнут да активније учествује у богослужењима;		
	ЦАРСТВО БОЖИЈЕ	- Царство Божије – циљ стварања - Живот будућег века - Сведоци Царства Божијег - Обожење – циљ хришћанског живота Знаци присутва	- моћи да објасни да је Бог створио свет са циљем да постане Царство Божије; - моћи да објасни да Царство Божије упуноћи наступа по другом Христовом доласку и васкрсењу мртвих;	Применом разноврсних метода и техника рада, радом у радној свесци и другом помоћном материјалу (библијске слагалице, наставни листици,	6+4

		Царства Божије у овом свету (чуда, мошти...) - Икона – прозор у вечност	- моћи да објасни да је Бог створио човека као сарадника на делу спасења; - моћи да препозна да је Литургија икона Царства Божијег; - бити подстакнут да активније учествује у Светој Литургији. - моћи да преприча догађај Преображења Господњег; - моћи да повеже појмове светости и обожења са дејством Светог Духа - моћи да препозна да је прекус Царства Божијег присутан у моштима, чудотворним иконама, исцељењима... • моћи да препозна разлику између православне иконографије и световног сликарства; - моћи да препозна икону као символ Царства Божијег; - бити подстакнут да на правилан начин изражава поштовање према хришћанским светињама.	библијски цртаћи, презентације и др.)	

Укупан број часова: 34

Циљ верске наставе јесте да се њоме посведоче садржај вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које живе и делују на нашем животном простору, да се ученицима пружи целовит религијски поглед на свет и живот и да им се омогући слободно усвајање духовних и животних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно чување и неговање сопственог верског и културног идентитета. Ученици треба да упознају веру и духовне вредности сопствене, историјски дате цркве или верске заједнице у отвореном и толерантном дијалогу, уз уважавање других религијских искустава и филозофских погледа, као и научних сазнања и свих позитивних искустава и достигнућа човечанства.

Задаци верске наставе су да код ученика: - развија отвореност и однос према Богу, другачијем и савршеном у односу на нас, као и отвореност и однос према другим личностима, према људима као ближњима, а тиме се буди и развија свест о заједници са Богом и са људима и посредно се сузбија екстремни индивидуализам и егоцентризам; - развија способност за постављање питања о целини и коначном смислу постојања човека и света, о људској слободи, о животу у заједници, о феномену смрти, о односу са природом која нас окружује, као и о сопственој одговорности за друге, за свет као творевину божју и за себе; - развија тежњу ка одговорном обликовању заједничког живота са другим људима из сопственог народа и сопствене цркве или верске заједнице, као и са људима, народима, верским заједницама и културама другачијим од сопствене, ка изналажењу равнотеже између заједнице и властите личности и ка остваривању сусрета са светом, са природом, и пре и после свега, са Богом; - изгради способност за дубље разумевање и вредновање културе и цивилизације у којој живе, историје човечанства и људског стваралаштва у науци и другим областима; - изгради свест и уверење да свет и живот имају вечни смисао, као и способност за разумевање и преиспитивање сопственог односа према Богу, људима и природи.

Предмет:	ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК				
Разред:	8				
Службени гласник РС-Просветни гласник-бр:	Правилник о програму наставе и учења за осми разред основног образовања и васпитања: 11/2019-61, 2/2020-6, 6/2020-118,17/21,16/22,13/23,14/23,3/24118				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Учења Страног језика јесте да се ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и развијањем стратегија учења страног језика оспособи за основну	La settimana bianca	-Sabato partiamo per Cervinia/Andiamo a fare la settimana bianca/Puoi fare pattinaggio sul ghiaccio o sci di fondo/ Sei mai andato a sciare./Sei stato in toscana/Si,so sciare/Ogni	– тражи, саопшти, пренесе информације личне природе или податке о себи и другима; - разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на одлуке,	- усмено и писано давање информација о себи и тражење и давање информација о другима (подаци о личности, приватним и школским активностима, друштвеним улогама и	

писану и усмену комуникацију и стекне позитиван однос према другим језицима и културама, као и према сопственом језику и културном наслеђу.	Описивање будућих радње(планова ,намера) Тражење,давање основних информација о себи и другима Описивање радње у прошлости	anno siamo in Toscana. Mi sono addormentata alle 6/Ci siamo incontrati al caffè Употреба садашњег времена за будућу радњу. Упитне заменице Перфекат повратних глагола Упитне заменице(da quanto tempo,da quanti mesi) Бројеви	обећања, планове, намере и предвиђања у будућности; – размени неколико исказа у вези са обећањима, одлукама, плановима, намерама и предвиђањима у будућности; – саопшти планове, намере и предвиђања; – размени неколико информација у низу о искуствима, догађајима и способностима у прошлости; – опише искуства, догађаје и способности из прошлости повезујући неколико краћих исказа у смислену целину;	сл). Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање исказа у вези с личним искуствима, догађајима, активностима, способностима и особеностима у прошлости; усмено и писано описивање искустава, активности и способности у прошлости, историјских догађаја и личности.	17
		Hai visto che bello spettacolo?/Mi è piaciuto molto/Ci interessa molto come finisce il romanzo?/Anche a noi ci	– разуме општи смисао и главне информације из краћих текстова који се односе на изражавање допадања	-Слушање и читање једноставнијих текстова којима се изражава допадање/ недопадање; усмено и	

	Carnevale Изражавање допадања,недопадања Изражавање мишљења	interessa molto/A me assolutamente,no/ A me sembra davvero interessante7Mi pare buonissimo/Mi sembra simpatico. -Глагол Piacere - Ненаглашење личне заменице у функцији индиректног објекта (pronomi indiretti: mi, ti,ci,vi, le/gli). Глаголи,Sembrare,pare re,secondo me,	и недопадања; – размени неколико краћих, везаних исказа који се односе на изражавање допадања и недопадања и даје кратка образложења; – разуме општи смисао и главне информације из краћих текстова који се односе на изражавање мишљења;	писано изражавање допадања/ недопадања. -Слушање и читање једноставнијих текстова у којима се тражи и износи мишљење и изражава слагање/ неслагање; усмено и писано тражење и изношење мишљења и изражавање слагања и неслагања. -	17
	Ma che bella musica!	Da bambino ero molto timido/Tanti anni fa qui c'era un bosco/Era molto brava ragazza/Aveva i capelli lunghi,occhi verdi/Da bambino avevo cane carino.Si chiamava Arno/A Meno male, accidenti, Che fortuna,	– опише искуства, догађаје,особе,способности из прошлости повезујући неколико краћих исказа у смислену целину; – разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на опис бића,	Слушање и читање описа и усмено и писано размењивање исказа у вези с личним искуствима, догађајима, активностима, способностима и особеностима у прошлости; усмено и писано описивање	

	Описивање радње, догађаја и особа у прошлости Исказивање осећања, жаљења, задовољства.	Che peccato, Ti / mi da fastidio; Non sopporto -Имперфект глагола /Придеви. Род, број и слагање с именицама. -Одређени и неодређени члан. /Прилози за начин. -Изразе којима исказују осећања (жаљење, задовољство, незадовољство)	предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; – размени информације које се односе на опис бића, предмета, места, појава, радњи, стања и збивања; - повеже неколико исказа у краћи текст којим се описују и пореде бића, предмети, места, појаве, радње, стања и збивања;	искустава, активности и способности у прошлости, историјских догађаја и личности.	16
	Che tempo fa? Описивање радњи у будућности (планови, намере, обећања) Изношење предлога и	Domani sarà il tempesta, pioverà/ Domani saranno le nuvole/ Succederà una cosa bellissima/ farai una esperienza incredibile/ probabilmente e sposerà entro l'anno/ Farò l'ingegnere/ Mi riposerò/ Non arriverò	– разуме општи смисао и главне информације из текстова који се односе на одлуке, обећања, планове, намере и предвиђања у будућности; – размени неколико исказа у вези са обећањима, одлукама,	-Слушање и читање једноставнијих текстова у вези са одлукама, плановима, намерама и предвиђањима; усмено и писано договарање/ извештавање о одлукама, плановима, намерама и	18

савета, упућивање позива за учешће у заједничкој активности и реаговање на њих		più in ritardo. Se fa freddo, non uscire! Se piove, portiamo l'ombrello! Copriti bene, fuori nevicata! Будуће време-футур Императив.	плановима, намерама и предвиђањима у будућности; – саопшти планове, намере и предвиђања;	предвиђањима. -Прихватање/ одбијање предлога и савета, усмено или писано, уз поштовање основних норми учтивости, и давање одговарајућег оправдања/ изговора; образлагање спремности за прихватање предлога и савета, уз исказивање емотивних и експресивних реакција (радости, усхићености и сл).	

Укупан број часова: 68

Предмет:	Француски језик				
Разред:	Осми				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	2/2010, 3/2011 - др. правилник, 8/2013, 5/2014, 11/2016, 7/2017, 8/2018, 10/2019 и 3/2020				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ наставе страног језика јесте да се осигура да сви ученици стекну базичну језичку писменост и да напредују ка реализацији одговарајућих Стандарда образовних постигнућа, да се оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да овладају комуникативним вештинама и развију способности и методе учења страног језика.	Представљање себе и других Поздрављање Идентификација и именовање особа, објеката, делова тела, животиња, боја, бројева, итд. (у вези са темама) Разумевање и давање једноставних упутстава и команди Постављање и одговарање на питања Молбе и изрази захвалности Примање и упућивање позива за учешће у игри/групној активности Изражавање	Средства за наглашавање реченичних делова - позиционо наглашавање: <i>Alors, cette chanson, elle vous plaît? Elles, on ne veut plus les voir!</i> Средства која указују на лице - личне заменице уз негативни императив: <i>Ne me regarde pas! Ne lui ouvre pas! Ne te fâche pas!</i> Актуализаторе именице а) облици <i>mon, ton, son</i> испред именица женског рода које почињу самогласником или немим <i>h</i> : <i>Mon école, ton amie, son héroïne;</i> б) облик <i>cet</i> испред	- разуме наставников говор и његова упутства, - разуме краће усмене текстове (до 15 реченица и не дуже од 3 минута) које исказују говорници различитих стандардних варијетета, на већ обрађене и новоуведене теме у вези са свакодневним животом, ближим и даљим учениковим окружењем и узрасно специфичним интересовањима, - разуме садржај текстова савремених музичких композиција исказаних једноставним језичким средствима, - у зависности од комуникативног циља	Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови: - циљни језик употребљава се у учioniци у добро осмишљеним контекстима од интереса за за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери; говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика; - наставник мора бити сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене	

допадања/недопадања	именица мушког рода које почињу самогласником или немим <i>h</i> : <i>cet ami</i> , <i>cet homme</i> ;	ученик у тексту препознаје и идентификује:	културолошке и васпитне елементе као и елементе који воде што бољој социјализацији ученика;
Изражавање физичких сензација и потреба		а) његов општи садржај,	
Именовање активности (у вези са темама)	v) бројеве преко 1000.	б) важне информације (спецификоване и/или налогом захтеване),	- битно је значење језичке поруке;
Исказивање просторних односа, релација и величина (идем, долазим из..., лево, десно, горе, доле...)	Средства за исказивање временских и просторних односа: - <i>pendant, de ... à, depuis</i> , <i>il y a...</i> ;	ц) суштину поруке и говорникову намеру, као и емоционални контекст.	- наставник и даље ученицима скреће пажњу и упућује их на значај граматичке прецизности исказа;
Давање и тражење информација о себи и другима	- <i>près de ..., loin de..., au milieu de... au sommet de..., au bord de... .</i>	- разуме општи смисао аутентичних и адаптираних текстова дужине до 150 речи (огласи, краћи извештаји и вести, брошуре, проспекти, сервисне информације, краће репортаже, интервјуи, стрипови) из домена већ обрађених и новоуведених тема у складу са узрастом и интересовањима (из домена свакодневног живота, ближег и даљег учениковог окружења, друштвених појава	- знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник; - у циљу унапређивања квалитета и квантитета језичког материјала, настава страног језика заснива се и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема,
Тражење и давање обавештења	Глаголске облике, начине и времена:		
Описивање лица и предмета	- герундив: <i>Je lis mon journal en mangeant; il a réussi en travaillant jour et nuit</i> ;		
Изрицање забране и реаговање на забрану			
Изражавање припадања и поседовања	- футур други индикатива: <i>Tu sortiras quand tu auras fini tes devoirs</i> ;		
Тражење и давање обавештења о времену	- рецептивно: облике		

на часовнику	трећег лица једине и множине простог перфекта индикатива;	значајних за младе),	потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем;
Скретање пажње		- у зависности од комуникативног циља ученик у тексту препознаје и идентификује:	
ражење мишљења и изражавање слагања/неслагања	- слагање времена у индикатива, укључујући и облике кондиционала.	а) његов општи садржај, б) важне информације (спецификоване и/или налогом захтеване), ц) суштину поруке и говорникову намеру, као и емоционални контекст.	- наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа.
Исказивање извињења и оправдања	<i>Средства за исказивање аргумената и логичких односа:</i> - <i>comme: Comme j'étais en retard, j'ai pris un taxi;</i> - <i>parce que i puisque: Je voulais venir avec toi parce que tu me semblais triste; mais puisque tu ne veux pas, je n'insiste pas;</i> - <i>c'est pourquoi: Sa mère est tombée malade, c'est pourquoi elle n'a pas pu venir;</i> - <i>pourtant: Ils étaient très fatigués: ils sont pourtant venus et ils ont dansé toute la nuit!</i> - <i>à cause de / grâce à: Il s'est trompé à cause de moi,</i>	Ученик треба да: - једноставним језичким средствима (усвојеним речима, изразима, реченицама) да основне информације о себи, својој породици, свом окружењу, школи и друговима и осталим узрасно адекватним темама, као и да код саговорника распита о сличним	Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће: - усвајање језичког садржаја циљаним и осмишљеним учествовањем у друштвеном чину; - поимање наставног програма као динамичне, заједнички

	<i>je suis désolé; Elle a réussi grâce à ses amis;</i> <i>- pour: Je vous appelle pour réserver;</i> <i>- pour que: Elle te le dit pour que tu fasses attention la prochaine fois;</i> <i>- d'abord, ensuite, enfin: D'abord, je vous parlerai de ma famille; ensuite, je vous montrerai quelques photos; enfin, je vous présenterai mon frère qui est pompier.</i>	информацијама, - уз наставникову помоћ и уз употребу усвојених језичких средстава води кратак разговор о познатим, већ обрађиваним темама. Ученик треба да: - записује кратке белешке на основу наставниковог излагања, - користи кратке контактне форме: разгледнице, електронска писма, кратка писма са садржајем личне природе, - користи кратке писане форме да оствари комуникативну ситуацију молбе, захваљивања, упита, прихватања и одбијања предлога (употребљавајући једноставна и усвојена	припремљене и прилагођене листе задатака и активности; - наставник је ту да омогући приступ и прихватање нових идеја; - ученици се третирају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину; - уџбеници постају извори активности и морају бити праћени употребом аутентичних материјала; - учионица постаје простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан; - рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад;	

		језичка средства), - самостално пише кратке саставе на познате, узрасно адекватне и блиске теме, дужине до 70 речи. - усмено преноси суштину поруке са матерњег на циљни језик и обрнуто - писмено преноси једноставне поруке и објашњења - препричава садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције - започиње краћи разговор о познатим темама, одржава континуитет и завршава га. - реагује вербално или невербално на упутства и постављена питања у вези са конкретном	- за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто. Технике (активности) Током часа се препоручује динамично смењивање техника / активности које не би требало да трају дуже од 15 минута. 1. Слушање и реаговање на команде наставника или са траке (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.). 2. Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.) 3. Мануалне активности (израда паноа,

		ситуацијом; - поставља питања и одговара на њих; - изражава допадање или недопадање; нуди и прихвата понуду, позив или извињење; - учествује у комуникацији на часу и ван њега (у пару, у групи, итд.); - тражи разјашњења када нешто не разуме; - остварује једноставну интеракцију уз поновно формулисање исказа и врши корекције. - препознаје и користи граматичке садржаје предвиђене наставним програмом; - поштује основна правила смисленог повезивања реченица у шире целине;	презентација, зидних новина, постера за учионицу или родитеље и сл.) 4. Вежбе слушања (према упутствима наставника или са траке повезати појмове у вежбанки, додати делове слике, допунити информације, селектовати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.) 5. Игре примерене узрасту 6. Певање у групи 7. Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим добрима, волим/не волим, компарације...) 8. Решавање "текућих проблема" у разреду, тј. договори и мини-

		- увиђа могућности позитивног трансфера знања и стратегија стечених учењем првог страног језика; - користи језик у складу са нивоом формалности комуникативне ситуације (нпр. форме учтивости); - разуме везу између сопственог залагања и постигнућа у језичким активностима; - уочава сличности и разлике између матерњег и страних језика које учи; - разуме значај употреба интернационализама; - примењује композиционе стратегије.	пројекти 9. Цртање по диктату, израда сликовног речника 10. "Превођење" исказа у гест и геста у исказ 11. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или пак именовање наслова 12. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације) 13. Разумевање писаног језика: - уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род,	

			број, глаголско време, лице...) а. препознавање везе између група слова и гласова б. одговарање на једноставна питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор ц. извршавање прочитаних упутстава и наредби 14. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз. 15. Писмено изражавање: - повезивање гласова и групе слова - замењивање речи цртежом или сликом	

			- проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење "уљеза", осмосмерке, укрштене речи, и слично) - повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама - попуњавање формулара (пријава за курс, претплату на дечији часопис или сл, налепнице за кофер) - писање честитки и разгледница - писање краћих текстова Елементи који се оцењују не би требало да се разликују од уобичајених активности на часу. Исто тако, оцењивање треба схватити као саставни део процеса наставе и учења, а не као изоловану активност	

				која подиже ниво стреса код ученика. Оцењивањем и евалуацијом треба да се обезбеди напредовање ученика у складу са оперативним задацима и квалитет и ефикасност наставе. Оцењивање се спроводи тако да тежиште буде на провери постигнућа и савладаности ради јачања мотивације, а не на учињеним грешкама. Елементи за проверу и оцењивање: - разумевање говора, - разумевање краћег писаног текста, - усмено изражавање, - писмено изражавање, - усвојеност лексичких и синтаксичких садржаја, - усвојеност граматичких структура,	

			- правопис, - залагање ученика на часу - израда домаћих задатака и пројеката (појединачних, у пару и групи). Начини провере и утврђивања усвојеног знања морају бити познати ученицима, односно у складу са техникама, типологијом вежби и врстама активности које се примењују на редовним часовима. Предвиђена су два писмена задатка, по један у сваком полугодишту.	

Укупан број часова: 68

Програм наставе и учења оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује програм према потребама конкретних одељења имајући у виду састав одељења и карактеристике ученика, техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже, уџбенике и друге наставне материјале, као и ресурсе и могућности локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода, комуникативних функција и препоручених језичких активности, наставник креира свој годишњи (глобални) план рада на основу кога ће касније развити оперативне планове. Исходи су дефинисани за крај разреда и усмеравају наставника да их операционализује на нивоу једне или више наставних јединица имајући у виду ниво постигнућа ученика. Исходи се разликују, тако да се неки могу лакше и брже остварити, док је за већину исхода потребно више времена, различитих активности и начина рада. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство које не одређује садржаје предмета и зато се садржајима у уџбенику приступа селективно и у складу са предвиђеним исходима. С обзиром на то да уџбеник није једини извор знања, наставник треба да упутује ученике на друге изворе информисања и стицања знања и вештина.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Комуникативна настава језик сматра средством комуникације. Стога је и програм усмерен ка исходима који указују на то шта је ученик у комуникацији у стању да разуме и продукује. Табеларни приказ наставника постепено води од исхода преко комуникативне функције као области до препоручених језичких активности и садржаја у комуникативним функцијама које у настави оспособљавају ученика да комуницира и користи језик у свакодневном животу, у приватном, јавном или образовном домену. Примена овог приступа у настави страних језика заснива се на настојањима да се доследно спроводе и примењују следећи ставови: циљни језик употребљава се у учионици у добро осмишљеним контекстима од интереса за ученике, у пријатној и опуштеној атмосфери; говор наставника прилагођен је узрасту и знањима ученика; наставник треба да буде сигуран да је схваћено значење поруке укључујући њене културолошке, васпитне и социјализирајуће елементе; битно је значење језичке поруке; знања ученика мере се јасно одређеним релативним критеријумима тачности и зато узор није изворни говорник; с циљем да унапреди квалитет и обим језичког материјала, настава се заснива и на социјалној интеракцији; рад у учионици и ван ње спроводи се путем групног или индивидуалног решавања проблема, потрагом за информацијама из различитих извора (интернет, дечији часописи, проспекти и аудио материјал) као и решавањем мање или више сложених задатака у реалним и виртуелним условима са јасно одређеним контекстом, поступком и циљем; наставник упућује ученике у законитости усменог и писаног кода и њиховог међусобног односа; сви граматички садржаји уводе се индуктивном методом кроз разноврсне контекстуализоване примере у складу са нивоом, а без детаљних граматичких објашњења, осим, уколико ученици на њима не инсистирају, а њихово познавање се вреднује и оцењује на основу употребе у одговарајућем комуникативном контексту. Комуникативно-интерактивни приступ у настави страних језика укључује и следеће категорије: усвајање језичког садржаја кроз циљано и осмишљено учење у друштвеном чину; поимање наставног програма као динамичне, заједнички припремљене и прилагођене листе задатака и активности; наставник треба да омогући приступ и прихватање нових идеја; ученици се посматрају као одговорни, креативни, активни учесници у друштвеном чину; уџбеници представљају извор активности и морају бити праћени употребом додатних аутентичних материјала; учионица је простор који је могуће прилагођавати потребама наставе из дана у дан; рад на пројекту као задатку који остварује корелацију са другим предметима и подстиче ученике на студиозни и истраживачки рад; за увођење новог лексичког материјала користе се познате граматичке структуре и обрнуто. Технике/активности Током часа се препоручује динамично смењивање техника/активности које не би требало да трају дуже од 15 минута. Слушање и реаговање на команде наставника на страном језику или са аудио записа (слушај, пиши, повежи, одреди али и активности у вези са радом у учионици: цртај, сеци, боји, отвори/затвори свеску, итд.). Рад у паровима, малим и великим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.). Мануелне активности (израда панова, презентација, зидних новина, постера и сл.). Вежбе слушања (према упутствима наставника или са аудио-записа повезати појмове, додати делове слике, допунити информације, селекувати тачне и нетачне исказе, утврдити хронологију и сл.). Игре примерене узрасту Класирање и упоређивање (по количини, облику, боји, годишњим

добима, волим/не волим, компарације...). Решавање „проблем-ситуација” у разреду, тј. договори и ми-ни-пројекти. „Превођење” исказа у гест и геста у исказ. Повезивање звучног материјала са илустрацијом и текстом, повезивање наслова са текстом или, пак, именовање наслова. Заједничко прављење илустрованих и писаних материјала (планирање различитих активности, извештај/дневник са путовања, рекламни плакат, програм приредбе или неке друге манифестације). Разумевање писаног језика: уочавање дистинктивних обележја која указују на граматичке специфичности (род, број, глаголско време, лице...); одговарање на једноставнија питања у вези са текстом, тачно/нетачно, вишеструки избор; извршавање прочитаних упутстава и наредби; ређање чињеница логичким или хронолошким редоследом. Писмено изражавање: проналажење недостајуће речи (употпуњавање низа, проналажење „уљеза”, осмосмерке, укрштене речи, и слично); повезивање краћег текста и реченица са сликама/илустрацијама; попуњавање формулара (пријава за курс, налепнице нпр. за пртљаг); писање честитки и разгледница; писање краћих текстова. Увођење дечије књижевности и транспоновање у друге медије: игру, песму, драмски израз, ликовни израз. Предвиђена је израда два писмена задатка у току школске године.

СТРАТЕГИЈЕ ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ И УВЕЖБАВАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ ВЕШТИНА

С обзиром на то да се исходи остварују преко активности језичке комуникације, важно је да се оне у настави страних језика перманентно и истовремено увежбавају. Само тако ученици могу да стекну језичке компетенције које су у складу са задатим циљем. Стога је важно развијати стратегије за унапређивање и увежбавање језичких вештина. Слушање Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање ученик треба да поседује и следеће компетенције: дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука); референцијалну (о темама о којима је реч); и социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.). Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца: од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде; од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст; од особина онога ко говори; од намера с којима говори; од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују; од карактеристика и врсте текста који се слуша, итд. Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће: присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, ланци за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима због обиља контекстуалних информација које се аутоматски уписују у дуготрајну меморију, остављајући пажњи могућност да се усредсреди на друге појединости); дужина усменог текста; брзина говора; јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора; познавање теме; могућност/немогућност поновног слушања и друго. Читање Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита. На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте читања: читање ради усмеравања; читање ради информисаности; читање ради праћења упутстава; читање ради задовољства. Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели: глобалну информацију; посебну информацију, потпуну информацију; скривено значење одређене поруке. Писање Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, осећања и реакције, пренесе поруку и изрази ставове, као и да резимира садржај различитих порука (из медија, књижевних и уметничких текстова итд.), води белешке, сачини презентације и слично. Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексики и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста. Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је прог्रेसија на више равни. Посебно су релевантне следеће: теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима); текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, резимирање, личне белешке); лексика и

комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази претпоставке, сумњу, захвалност и слично у приватном, јавном и образовном домену); степен самосталности ученика (од вођеног/усмераваног писања, у коме се ученицима олакшава писање конкретним задацима и упутствима, до самосталног писања). Говор Говор као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога. Активности монолошке говорне продукције су: јавно обраћање (саопштења, давање упутстава и информа- ција); излагање пред публиком (предавања, презентације, репор- таже, извештавање и коментари о неким догађајима и сл.); Ове активности се могу реализовати на различите начине и то: читањем писаног текста пред публиком; спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др. реализацијом увежбане улоге или певањем. Интеракција подразумева сталну примену и смењивање ре- цептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дис- курзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, уса- глашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интерак- ција се може реализовати кроз низ активности, на пример: размену информација; спонтану конверзацију; неформалну или формалну дискусију, дебату; интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу. Социокултурна компетенција и медијација Социокултурна компетенција и медијација представљају скуп теоријских знања (компетенција) која се примењују у низу језичких активности у два основна језичка медијума (писаном и усменом) и уз примену свих других језичких активности (разуме- вање говора, говор и интеракција, писање и разумевање писаног текста). Дакле, представљају веома сложене категорије које су присутне у свим аспектима наставног процеса и процеса учења. Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између културних и комуникативних модела сопствене говорне заједнице и заједни- це/заједница чији језик учи. Та знања се, у зависности од нивоа општих језичких компетенција, крећу од познавања основних комуникативних принципа у свакодневној комуникацији (основни функционални стилови и регистри), до познавања карактеристика различитих домена језичке употребе (приватни, јавни и образов- ни), паралингвистичких елемената, и елемената културе/култура заједница чији језик учи. Наведена знања потребна су за компе- тентну, успешну комуникацију у конкретним комуникативним ак- тивностима на циљном језику. Посебан аспект социокултурне компетенције представља ин- теркултурна компетенција, која подразумева развој свести о дру- гом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између светова, односно говорних заједница, у којима се ученик креће. Интеркултурна компетенција такође подразумева и развија- ње толеранције и позитивног става према индивидуалним и колек- тивним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од њего- ве сопствене, то јест, развој интеркултурне личности, кроз јачање свести о вредности различитих култура и развијање способности за интегрисање интеркултурних искустава у сопствени културни модел понашања и веровања. Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење, већ функционише као посредник између особа које нису у стању да се директно споразумевају. Медијација може бити усмена и писана, и укључује сажимање и резимирање текста и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом. Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија, итд.) и способност изналажења структуралних и језичких еквивалената између језика са кога се преводи и језика на који се преводи. Упутство за тумачење граматичких садржаја Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладава- ња страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичке структуре говора код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у обла- сти граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора. Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта (функционални приступ). У процесу наставе страног јези- ка у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активно- сти (слушање, читање, говор и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима, стандардима и исходима наставе страних језика. Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво који подразумева прогресију језичких структура према комуникатив- ним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки

виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената надограђују се сложеније грама- тичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста. Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуни- кативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језика и годином учења. С тим у вези, уз одређене грама- тичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА Рад сваког наставника састоји се од планирања, остварива- ња и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује не само постигнућа ученика, процес наставе и учења, већ и сопствени рад како би перманентно унапређивао на- ставни процес. Процес праћења остварености исхода почиње проценом нивоа знања ученика на почетку школске године како би настав- ници могли да планирају наставни процес и процес праћења и вредновања ученичких постигнућа и напредовања. Тај процес се реализује формативним и сумативним вредновањем. Док се код формативног оцењивања током године прате постигнућа ученика различитим инструментима (дијагностички тестови, самоевалу- ација, језички портфолио, пројектни задаци и др.), сумативним оцењивањем (писмени задаци, завршни тестови, тестови језичког нивоа) прецизније се процењује оствареност исхода или стандарда на крају одређеног временског периода (крај полугодишта, године, циклуса образовања). Формативно вредновање није само праће- ње ученичких постигнућа, већ и праћење начина рада и средство које омогућава наставнику да у току наставног процеса мења и унапређује процес рада. Током оцењивања и вредновања ученич- ких постигнућа треба водити рачуна да се начини на које се оно спроводи не разликује од уобичајених активности на часу јер се и оцењивање и вредновање сматрају саставним делом процеса на- ставе и учења, а не изолованим активностима које стварају стрес код ученика и не дају праву слику њихових постигнућа. Оцењива- њем и вредновањем треба да се обезбеди напредовање ученика у остваривању исхода, као и квалитет и ефикасност наставе. Сврха оцењивања треба да буде и јачање мотивације за напредовањем код ученика, а не истицање њихових грешака. Елементи који се вреднују су разноврсни и треба да допринесу свеопштој слици о напредовању ученика, јачању њихових комуникативних компетен- ција, развоју вештина и способности неопходних за даљи рад и образовање. То се постиже оцењивањем различитих елемената као што су језичке вештине (читање, слушање, говор и писање), усво- јеност лексичких садржаја и језичких структура, примена право- писа, ангажованост и залагање у раду на часу и ван њега, примена социолингвистичких норми. Приликом оцењивања и вредновања неопходно је да начини провере и оцењивања буду познати учени- цима, односно усаглашени с техникама, типологијом вежби и вр- стама активности које су примењиване на редовним часовима, као и начинима на који се вреднују постигнућа. Таква правила и орга- низација вредновања и оцењивања омогућавају позитивну и здра- ву атмосферу у процесу наставе и учења, као и квалитетне међу- собне односе и комуникацију на релацији ученик – наставник, као и ученик – ученик, а уједно помажу ученику да разуме важност и смисленост вредновања и подстичу га на преузимање одговорно- сти за планирање и унапређивање властитог процеса учења.

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Додатни рад

Предмет: Математика

Разред: Осми

Циљ : Ученицима који успешно усвајају математичке садржаје у редовној настави омогућити напредовање продубљивањем и проширивањем тих садржаја. Мотивисање ученика на стваралачки рад, самосталан рад, развијање логичког, стваралачког и критичког мишљења; оспособљавање ученика за самообразовање уз помоћ литературе; припрема за такмичење из математике.

Наставне теме

СЛИЧНОСТ (1)

ТАЧКА, ПРАВА И РАВАН (1)

ЛИНЕАРНЕ ЈЕДНАЧИНЕ И НЕЈЕДНАЧИНЕ С ЈЕДНОМ НЕПОЗНАТОМ (2)

ПРИЗМА (1)

ПИРАМИДА (1)

ЛИНЕАРНА ФУНКЦИЈА (1)

СИСТЕМИ ЛИНЕАРНИХ ЈЕДНАЧИНА С ДВЕ НЕПОЗНАТЕ (1)

ВАЉАК, КУПА И ЛОПТА (1)

Припрема за такмичења (5)

Укупан број часова: 14

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Допунска настава

Предмет:	Математика
Разред:	Осми
Циљ :	Наставне теме
Пружање помоћи ученицима у савладавању основних елемената и вештина из градива -увежбавање и понављање стечених знања и вештина и давање упутстава за савладавање потешкоћа у учењу; - Стицање радних навика, одговорности и самосталности у раду. Надокнадити губитке у знању,пружити ученику додатна објашњења наставних садржаја које ученик није разумео или има потешкоћа у усвајању знања,оспособити ученика за успешно учење у склопу редовне наставе.	СЛИЧНОСТ (1) ТАЧКА, ПРАВА И РАВАН (1) ЛИНЕАРНЕ ЈЕДНАЧИНЕ И НЕЈЕДНАЧИНЕ С ЈЕДНОМ НЕПОЗНАТОМ (2) ПРИЗМА (1) ПИРАМИДА (1) ЛИНЕАРНА ФУНКЦИЈА (1) СИСТЕМИ ЛИНЕАРНИХ ЈЕДНАЧИНА С ДВЕ НЕПОЗНАТЕ (1) ВАЉАК, КУПА И ЛОПТА (1)

Укупан број часова: 9

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Допунска настава

Предмет:	Историја
Разред:	8
Циљ :	Наставне теме
Надокнадити губитке у знању,пружити ученику додатна објашњења наставних садржаја које ученик није разумео или има потешкоћа у усвајању знања,оспособити ученика за успешно учење у склопу редовне наставе.	Тема:ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА <i>-разговор са ученицима,објаснити узроке и последице Првог светског рата,као и процес настајања Југословенске краљевине.Ученицима објаснити улогу историјских личности у одређеном историјском догађају.Коришћење филмова како би ученици боље размели.Вежбати питања</i> Тема :Други светски рат <i>-објаснити ученицима узрок,ток и последице Другог светског рата у свету и на простору Југославије,улогу историјских личности у датом догађају,као и историјске појмове.Вежбање кроз питања</i> ТЕМА :СВЕТ, ЕВРОПА,СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У САВРЕМЕНИМ ПРОЦЕСИМА <i>- кроз разговор са ученицима објаснити послерати свет,хладни рат и блоковску поделу ,као и историјске појмове за овај период</i> ТЕМА :СВЕТ, ЕВРОПА,СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У САВРЕМЕНИМ ПРОЦЕСИМА

Укупан број часова: 5

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Додатни рад

Предмет:	ИСТОРИЈА
Разред:	8
Циљ :	Наставне теме
Омогућити свим заинтересованим ученицима стицање додатног знања из завичајне, националне и светске историје. Развијати код ученика критичност према одређеним историјским догађајим и личностима, као и оспособљавање да разумеју узроке и последице из прошлости. Развијати код ученика креативност у истраживачком раду.	Тема: ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА <i>- Лик и дело краља Александра Карађорђевића -</i> (гледање сцене о убиству краља у Марсеју, коментарисање филма, разговор са ученицима.....) Тема : Други светски рат <i>- стрељање ђака у Крагујевцу, Геноцид у НДХ-а, логор Јасеновац (разговор, читање песме која описује овај догађај, гледање филма...)</i> ТЕМА : СВЕТ, ЕВРОПА, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У САВРЕМЕНИМ ПРОЦЕСИМА <i>- Распад СФРЈ – грађански рат 1991-1995 - гледање филма, коментарисање</i> ТЕМА : СВЕТ, ЕВРОПА, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У САВРЕМЕНИМ ПРОЦЕСИМА <i>- НАТО бомбардовање 1999. године</i>

Укупан број часова: _____ 4 _____

ОШ „Вук Карацић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Допунска настава

Предмет:	ГЕОГРАФИЈА
Разред:	Осми
Циљ :	Наставне теме
Циљ допунске наставе је да ученик овлада основним знањима и вештинама о географском положају, природно-географским, демографским, насеобинским, економско-географским, интеграционим појавама и процесима у Србији уз неговање вредности мултикултуралности и патриотизма.	Географски положај, границе и величина територије Србије
	Физичко-географске одлике Србије
	Друштвено-географске одлике Србије
	Природна и културна баштина
	Географија завичаја
	Срби у региону и дијаспори

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Додатни рад

Предмет:	ГЕОГРАФИЈА
Разред:	Осми
Циљ :	Наставне теме
Циљ додатног рада је да ученик унапреди знања, вештине и умења које је стекао на редовној настави о националној географији (географији Србије) и упућивање на самостално коришћење различитих извора сазнања.	Географски положај, границе и величина територије Србије
	Физичко-географске одлике Србије
	Друштвено-географске одлике Србије
	Природна и културна баштина
	Географија завичаја
	Срби у региону и дијаспори

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Додатни рад

Предмет:ХЕМИЈА	Додатна настава
Разред:ОСМИ	
Циљ :	Наставне теме

Ученикеупутитиналитературурадидопуне знања о важним неметалима, изводити специфичне доказне реакције за поједина једињења, радити паное и презентације Ученикеупутитиналитературурадидопуне знања о важним металима и неметалима, изводити специфичне доказне реакције за поједина једињења, радити паное и презентације, Ученике упутити на везу између оксида, киселина, хидроксида и соли, повезивање киселина и хидроксида са одговарајућим анхидридима, на основу формуле соли одређиватикиселинуихидроксидодкојихје настала та со . Ученике упутити да сазнају практичну примену основних класа неорганских једињења трагајући по литератури и интернету. Продубљивањезнањаојакимислабим електролитима ,киселисти раствор Продубљивање знања о алкохолима, органским киселинама, њиховој примени.Решавањепроблемскихзадатакаи извођењеогледакао доказоксидације алкохола.	Неметали, оксиди неметала икиселине Метали,оксидиметала,хидроксиди(базе) Соли Електролитичкадисоцијација киселина,базаисоли Угљоводоници Органскаједињењаса кисеоником Биолошкиважнаједињења

САДРЖАЈИ:

- Хемијски елементи
- Неметали и њихова једињења
- Метали и њихова једињења
- Класе неорганских једињења
- Електролитичка дисоцијација
- Угљоводоници. Засићени и незасићени
- Органска кисеонична једињења.
- Биолошки важна једињења

Предмет:	Српски језик и књижевност-допунска
Разред:	осми
Циљ :	Наставне теме
- оспособљавање ученика да правилно користи српски језик у различитим комуникативним ситуацијама, у говору и писању; - оспособљавање ученика да приликом тумачења књижевног дела открива различите слојеве и значења;	1. Уводни час: Договор о начину рада, циљевима допунске наставе и литературе <u>Језик:</u> 2. Историјски подаци и хронологија у развоју српског књижевног језика 3. Значај мисије Ћирила и Методија за словенску писменост

- стицање основних знања о месту, улози и значају језика и књижевности у култури, као и о медијској писмености; - функционално повезивање садржаја предметних области; - мотивисање ученика да учествују на такмичењима из језика и књижевности; - развијање свести код ученика да је језик целовит и уређен систем који не захтева учење напамет; - развијање вештине читања текстова са разумевањем; - богаћење језичке културе	4. Значај рада Вука Стефановића Караџића за стандардизацију српског језика 5. Језичка анализа краћих текстова писаних различитим језицима (хронолошки од старословенског до славеносрпског језика) 6. Квиз – Колико познајем историјске податке о развоју српског књижевног језика 7. Врсте речи 8. Деклинација 9. Конјугација 10. Глаголске основе 11. Конјугација помоћних глагола 12. Служба речи у реченици 13. Главни и зависни реченични чланови 14. Морфосинтаксичка анализа реченице 15. Исказивање реченичног члана речју, синтагмом и предикатском реченицом 16. Разликовање синтагми од предлошко-падежних конструкција 17. Разликовање синтагми од предикатских реченица 18. Комуникативна и предикатска реченица 19. Врсте напоредних односа међу независним предикатским реченицама

20. Систем зависних реченица

21. Анализа правописних и граматичких грешака у свакодневној комуникацији (СМС поруке, имејл, натиси, рекламе...)

22. Употреба интерпункцијских знакова у сложеним реченицама

23. Акценти у српском књижевном језику

24. Језичке недоумице у свакодневној комуникацији

Књижевност:

25. Стилска изражајна средства

26. Књижевнотеоријски појмови

27. Књижевна дела и писци

28. Тумачење књижевног дела

29. Интерпретативно читање књижевног дела

30. Самостална интерпретација књижевног дела по избору ученика

31. Квиз – Колико познајем књижевност

Језичка култура:

32. Креативно писање

33. Писање текстова различитим функционалним стиловима

34. Вештина читања текста са разумевањем

35. Различите технике читања текстова

Тестови као припрема ученика за такмичење:

* према заинтересованости ученика за учешће на такмичењу из језика или књижевности

36. Завршни час: Анализа рада на часовима додатне наставе, ученичка процена колико су им часови били занимљиви, а колико корисни и предлози нових метода рада у наредној школској години

ДОДАТНИ РАД - СРПСКИ ЈЕЗИК - 8. РАЗРЕД

САДРЖАЈИ:

- Композицијалирске песме

- Избор из љубавног песништва

- Акценат

- Наш средњовековна књижевност

- Компаративно тумачење приповедака и форме приповедања у епском књижевном делу

- Проучавање синтаксичких функција зависних реченица

- Функционални стилови и бирократски језик

- Значење глаголских облика

- Хумористичка књижевна дела

Предмет:енглески језик	допунска
Разред: осми	
Циљ :	Наставне теме
Усвајање основног знања из енглеског језика.	1. Present Simple Tense(the verb to be/the verb have got) 2. Present Continuous Tense 3. Past Simple Tense-irregular verbs 4. Reading 5. Vocabulary

Биологија – допунска

Предмет:	Биологија
Разред:	8. разред
Циљ :	Наставне теме
Циљ допунске наставе је да помогне у савладавању градива ученицима који у редовној настави не постижу задовољавајуће резултате. Садржаји за реализовање допунске наставе ће зависити од напредовања ученика и проблема на које наилазе у овладавању предвиђеним	1. Нервни систем 2. Ендокрини систем 3. Утицај спољашње средине на едокрини систем 4. Излазак из воде на копно 5. Гени и регулација животних процеса 6. Развој екосистема 7. Циклус кружења воде, азота, угљеника

програмским садржајима.	8. Нестанак врста и фактори угрожавања

Предмет:	Биологија- Додатни рад
Разред:	8. разред
Циљ :	Наставне теме
Циљ додатног рада из биологије је да ученици који показују веће интересовање за биологију, а редовне наставне садржаје савлађују са лакоћом, прошире и продубе своје знање.	1. Метаболизам 2. Улога хормона 3. Нервни систем 4. Диносауруси 5. Гени 6. Еволутивни развој човека 7. Кружење материје у природи 8. Екосистем

Предмет:	ФИЗИКА-додатна
Разред:	8
Циљ :	Наставне теме
Продубљивање и проширивање садржаја редовне наставе	1. ОСЦИЛАТОРНО И ТАЛАСНО КРЕТАЊЕ И СВЕТЛОСНЕ ПОЈАВЕ (1) 2. ЕЛЕКТРИЧНО ПОЉЕ(1) 3. ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА И МАГНЕТНО ПОЉЕ (2) 4. ЕЛЕМЕНТИ АТОМСКЕ И НУКЛЕАРНЕ ФИЗИКЕ, ФИЗИКА И САВРЕМЕНИ СВЕТУ(1)

месец	Редни број саджаја рада	САДЖАЈ РАДА (АКТИВНОСТИ)	Број часова	напомена
новембар	1	<i>ОСЦИЛАТОРНО И ТАЛАСНО КРЕТАЊЕ И СВЕТЛОСНЕ ПОЈАВЕ</i> Ученик - наводи примере осцилаторног кретања; - зна да препозна примену сферних огледала - именује делове (елементе огледала)	1.	ФИ.1.2.1. ФИ. 1.7.1.
децембар	2.	<i>ЕЛЕКТРИЧНО ПОЉЕ</i> Ученик: - препознаје када је узајамно деловање између два тела привлачно, а када је одбојно, - уме да објасни када је интеракција највећа (када су наелектрисана	1.	ФИ. 1.1.2.

Март - април	4. и 4.	<i>ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА И МАГНЕТНО ПОЉЕ</i> Ученик: -Препознаје инструменте за мерење јачине струје ; - уме да запише измерену бројну вредност јачине струје; - коришћењем мултимедијаланог садржаја ученик препознаје ефекте електричне струје ; - износи знање о основним особинама магнета, при чему користи (демонстрира) магнет; - наводи примере електричних уређаја који раде уз помоћ електричне струје.	2	ФИ. 1.3.1. ФИ. 1.4.1. ФИ. 1.4.2.
мај	3.	<i>ЕЛЕМЕНТИ АТОМСКЕ И НУКЛЕАРНЕ ФИЗИКЕ, ФИЗИКА И САВРЕМЕНИ СВЕТ</i> Ученик: - уме да претражује на интернету садржаје за дату тему, уме да их преузме на свој дигитални уређај, поштујући и придржавајући се свих права аутора.	1	

УКУПНО	5	
НАПОМЕНА: У колико постоји већа потреба за савладавањем предвиђеног наставног градива, број часова допунске наставе биће већи.		

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Допунска настава

Предмет: француски језик

1. Везивање и елизија
2. Придеви и прилози
3. Показне заменице
4. Условне реченице
5. Слагање времена
6. Неуправни говор у прошлом времену
7. Пасив
8. Изражавање жеље, обавезе и потребе
9. Разумевање и тумачење текста

Предмет:	ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК
Разред:	8
Циљ :	Наставне теме
-познавање и промена основних неправилних глагола у презенту -правила грађења прошлог времена(avere ,essere) -читање непознатог текста и савладавање правила интонативног и граматички исправног читања -познавање правила за грађење имперфекта	1.I VERBI IRREGOLARI -PRESENTE 2.IL PASSATO PROSSIMO 3.IL TESTO DA LEGGERE 4.L'IMPERFETTO

Укупан број часова : 4

ОШ „Вук Караџић“ Блажево
Школски програм 2025-2029.година
Додатни рад

План додатне наставе

Разред: пети, шести, седми осми

Предмет: француски језик

1. Вежбе слушања
2. Вежбе читања
3. Вежбе писања
4. Говорне вежбе
5. Припрема за DELF тест
6. Култура и историја Француске
7. Историја француског језика
8. Франкофонија
9. Дијалекти француског језика

Предмет:	ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК
Разред:	8
Циљ :	Наставне теме
-Употреба заменица које су у функцији објекта -Модални глаголи, њихова промена у прошлом времену -Употреба футура у писаним и усменим вежбањима -Опис особе, предмета, ситуације, осећања писменим путем -Писање репортаже о временској прогнози са употребом футура	1.I PRONOMI DIRETTI 2.I VERBI SERVILI-PASSATO PROSSIMO 3.IL FUTURO 4.DESCRIZIONE UNA PERSONA OPPURE UNA SITUAZIONE OPPURE UN SENTIMENTO 5.IL TEMA-CHE TEMPO FA-I PROGNOSI METEOROLOGICO

ОШ „Вук Караџић“ Блажево

Школски програм 2025-2029.година

Програм рада одељењског старешине

Предмет:	
Разред:	5-8
	Наставне теме
Циљ : Час одељенског старешине има за циљ да подстакне социјални развој ученика, способност за дружењем и сарадњу у одељењу.	1. Упутство о мерама заштите здравља ученика и запослених 2. Обезбеђеност уџбеницима и прибором, мотивисаност за рад на почетку школске године; хигијена 3. Како се понашати у школском дворишту, школској згради, холу, учионици, сали за физичко? 4. Представљање програма и портфолиа за осми разред 5. Активности за време дечије недеље, мотивација за боље учење. 6. Примена мотивационих средстава у циљу бољег учења. 7. Односи у породици. 8. Помоћ у укључивању ученика око прославе Дана школе. 9. Очување здравља људи и рекреација 10. Културно - уметнички програми око прославе Дана школе. 11. Анализа успеха и дисциплине. 12. Електронско насиље 13. Однос према друговима у инклузивном образовању. 14. Примена мотивационих средстава у циљу бољег успеха. 15. Хигијена је пола здравља 16. Упознавање са врстама насиља.

17. Како смо провели зимски распуст.
18. Радионице на тему -Час лепих речи
19. Обележавање дана Светог Саве
20. Анализа успеха и дисциплине за крај првог полугодишта
21. Развијање и толеранција између полова.
22. Вршњачко насиље.
23. Ненасилна комуникација.
24. Људска, дечија права.
25. Анализа успеха
26. Лепо понашање у школи и на јавним местима.
27. Односи: Ученик - наставник, ученик - ученик.
28. Анализа успеха и дисциплине.
29. Вредности у животу - одговорна понашања
30. Другарство и пријатељство
31. Моја одлука о школи и занимању и Саветодавни рад
32. Ученичке иницијативе у школи.
33. Стрес-како га превазићи
34. Анализа успеха на крају школске године

План рада часова одељењских старешина је оквиран и мењаће се у складу са актуелним школским догађајима и потребама Годишњег плана рада школе. Укупан број часова: 34

5.3. Ваннаставне активности

Предмет:	ГЕОГРАФИЈА
Разред:	Пети, Шести, Седми и Осми
Циљ :	Наставне теме
Циљ географске секције је да ученици развијају креативност, проширују знање и интересовање, које се надограђује на оно што се стиче током редовне наставе.	Конституисање географске секције
	Географска литература; Велики географи
	Дискусија о актуелним догађајима
	Унутрашња грађа Земље
	Биљни и животињски свет
	Национални паркови
	Закључак о раду секције

Предмет:	СЕКЦИЈА ЗА ПРОГРАМИРАЊЕ (ШКОЛА ЗА 21. ВЕК)
Разред:	5-8
Циљ :	Наставне теме
Ученик добија прилику да развије критичко мишљење, решава проблеме и програмира у оквиру програма настава и учење.	1. Здраво микробит! 2. Улази и излази 3. Светлеће диоде и петље 4. Променљиве и обраде података 5. Звук 6. Радио 7. Грањање и Булови оператери 8. Додир као улаз 9. Израда производног програма 10. Обнављање и презентовање радова

Предмет:	Биолошка секција
Разред:	5., 6., 7. и 8. разред
Циљ :	Наставне теме
Биолошка секција на једном месту окупља све ученике од петог до осмог разреда који на занимљив и креативан начин и кроз истраживачки приступ желе да сазнају више о биологији, као науци о животу. Кроз разне ваннаставне активности попут радионица, експеримената, излета у природу, предавања ученици проширују своја знања из области биолошких наука, осамостаљују се у раду, подстиче се њихово интересовање и мотивација за проучавање живота, развијају се вештине посматрања, праћења, прикупљања података, и наравно љубав према природи и свест о значају његовог очувања.	• Договор о раду. Припремње кабинета и прибора за рад • Обележавање европског Дана посматрања птица • Изоловање ДНК • Графити од маховина • Анализа отисака прстију • Лековито биље • Полен • Обележавање Дана планете Земље • Израда електронског хербаријума • Израда фото-инсектаријума • Анализа рада секције

Предмет:	Зелена учионица
Разред:	сви разреди
Циљ :	Наставне теме
У оквиру зелене учионице ученици стичу	1. Формирање групе и упис чланова. 2. Договор о плану и програму и реализацији часова. 3. Припрема садног материјала и прибора за исти. 4. Садња припремљеног материјала. 5. Неговање и одржавање садница. 6. Прављење аранжмана и продаја.

практична знања и вештине о гајењу и неговању биљака које могу да примене у свакодневном животу.

Предмет:	Српски језик и књижевност / Драмско-рецитаторска секција
Разред:	пети, шести, седми и осми
Циљ :	Наставне теме
- развијање читалачких компетенција код ученика које обухватају емоционално и фантазијско уживљавање, живо памћење и истраживачко посматрање; - подстицање имагинације и уметничког сензибилитета, естетског доживљавања и критичког мишљења, моралног пресуђивања и асоцијативног повезивања код ученика; - оспособљавање ученика да усмерено приступа делу одговарајућим врастама читања; - развој стваралачких способности, критичког мишљења, мотивације за учење, способности за тимски рад, способности самовредновања,	1. Формирање секције; упис чланова секције; упознавање са циљевима и задацима, избор руководства, договор о начину рада, усвајање плана рада и плана јавних наступа 2. Изражајно читање текстова по самосталном избору ученика 3. Избор текстова за приредбу поводом Дана школе 4. Изражајно казивање и увежбавање изговора сложених група гласова на примерима одабраних текстова 5. Излагање о акцентима у књижевном језику и одступањима у локалном говору 6. Усвајање практичних знања на одломцима из текстова о акцентима у књижевном језику и одступањима у локалном говору 7. Значај интонације и јачине гласа – изговор речи на различите начине

самоиницијативе и изражавања свог мишљења; - развијање позитивних људских вредности; - превазилажење страха од јавног наступа	8. Паузе у рецитовању; понављања и рефрени 9. Вежба темпа, мимике и гестикулације 10. Примена научених правила на одабраним текстовима 11. Вежбање пред почетак изражавања – проналажење начина и облика казивања песме 12. Припрема за прославу Дана школе – припреме за наступ 13. Јавни наступ – приредба поводом обележавања Дана школе 14. Избор текстова за припрему обележавања Савиндана 15. Анализа рада секције у првом полугодишту 16. Увежбавање казивања одабраних песама за програм поводом обележавања Савиндана 17. Јавни наступ – приредба поводом обележавања Савиндана 18. Слушање снимака казивања стихова познатих уметника 19. Обрада једног изабраног драмског текста – упознавање са елементима драме као књижевног рода 20. Вежбе акцената и интонације на одабраном драмском тексту 21. Слушање снимака радио-драме 22. Увежбавање драматизације одабраног текста

23. Вежбе на тексту; стилске фигуре и њихова уметничка функција
24. Избор и анализа садржаја за такмичење рецитатора
25. Увежбавање садржаја планираних за такмичење
26. Школско такмичење рецитатора
27. Интерпретативно казивање текста по избору ученика
28. Компаративна анализа казивања стихова, прозног и драмског текста
29. Казивање и драматизација стихова наше народне епске књижевности
30. Интерпретативно казивање по избору ученика
31. Гласом дочаравамо недоумице, играрије, страх...
32. Донео сам да прочитам – интонација према песми и уметничка функција знакова интерпункције
33. Представљање збирке песама по избору ученика и рецитовање одабраних песама из збирке
34. Разговор о проблемима рецитовања, изражајног читања и драматизације текстова
35. Слушање песама у интерпретацији њихових аутора
36. Анализа рада секције на крају школске године

Предмет:	Српски језик и књижевност / Језичке недоумице
Разред:	пети, шести, седми и осми
Циљ :	Наставне теме
- оспособљавање ученика да правилно користи српски језик у говору и писњу; - стицање основних знања о месту, улози и значају језика у култури; - стицање медијске писмености; - овладавање основним законитостима српског књижевног језика; - развијање интересовања за изучавање српског књижевног језика као целовитог и уређеног система; - развијање компетенција за целоживотно учење; - развијање конструктивне сарадње са другима	1. Формирање секције; упис чланова секције; упознавање са циљевима и задацима, избор руководства, договор о начину рада, усвајање плана рада и презентовања пројекта 2. „<i>ЗНАКОВИ</i> или <i>ЗНАЦИ</i>“ – граматички дублети и најчешће грешке у морфолошким категоријама променљивих речи 3. „<i>ИДЕМ ЗУБАРУ</i> или <i>ИДЕМ КОД ЗУБАРА</i>“ – најчешће падежне грешке у свакодневној комуникацији 4. „<i>СУДИЈЕ СУ ДОШЛЕ</i> или <i>СУДИЈЕ СУ ДОШЛИ</i>“ – конгруенција међу реченичним члановима 5. „<i>ВИБЕР</i> или <i>ВАЈБЕР</i>; <i>РАЈФЕШЛУС</i> или <i>РАЈСФЕРШЛУС</i>“ – писање речи из страних језика 6. „<i>РОЗЕ ХАЉИНА</i> или <i>РОЗА ХАЉИНА</i>“ – промена речи из страних језика 7. „<i>ПРЕТЧАС</i> или <i>ПРЕДЧАС</i>“ – најчешће грешке у вези са гласовним променама 8. „<i>АУТОПУТ</i>, <i>АУТО ПУТ</i> или <i>АУТО-ПУТ</i>“ – писање сложеница и полусложеница (спојено и одвојено писање речи) 9. „<i>Патент</i> или <i>паТЕНТ</i>“ – основна правила о распореду акцената у српском књижевном језику

10. „*ТРЕБАО САМ ДА ТЕ ЗОВЕМ* или *ТРЕБАЛО ЈЕ ДА ТЕ ЗОВЕМ*“ – најчешће грешке у вези са употребом глаголских облика
11. „*ПРОТЕСТВОВАТИ* или *ПРОТЕСТОВАТИ*“ – додавање сувишних гласова у творбену основу речи
12. „*ИЗВИНИТЕ, ИЗВИНУО САМ СЕ*“ – различити облици различитих речи са сличним гласовним склопом у појединим категоријама
13. „*СВО ВРЕМЕ* или *СВЕ ВРЕМЕ*“ – заменица САВ у средњем роду и њена промена
14. „*УСТВАРИ* или *У СТВАРИ*“ – писање предлога уз именицу
15. „*ОБОЈИ* или *ОБОЈ*“ – облици императива и њихова правилна употреба
16. „*СТРОЖИЈЕ* или *СТРОЖЕ*“ – облици компаратива и суперлатива придева
17. „*КОНТАКТИРАТИ НЕКОГА / НЕШТО* или *КОНТАКТИРАТИ СА НЕКИМ*“ – правилна допуна глагола предлошко-падежни конструкцијама
18. „*РАЗОЧАРЕЊЕ* или *РАЗОЧАРАЊЕ*“ – поименичени облици глагола
19. Слушање емисија Радио Београда „Српски о српском“
20. Пројектни задатак: Сакупљање најчешћих грешака у свакодневној комуникацији (СМС поруке, разговори на одмору, у школи, разговори у породици, дневна штампа, различити натписи и рекламе, медији...)
21. Пројектни задатак: Анализа прикупљених грешака
22. Слушање емисија Радио Београда „Српски о српском“
23. Представљање пројекта: Представљање резултата анализе најчешћих језичких грешака и објашњења правилне употребе језика у свакодневним недоумицама –

излагање поводом обележавања Међународног дана писмености

24. Језички квиз

25. Слушање и анализа емисије ТВ *Храм* „Језикаљење“ (1. епизода)

26. Слушање и анализа емисије ТВ *Храм* „Језиковање“ (1. епизода)

27. Слушање и анализа емисије ТВ *Храм* „Ћ као ћирилица“ (1. епизода)

28. Разговор о значају правилне говорне и писане комуникације у свакодневним ситуацијама

29. Прелиставање „Речника језичких недоумица“ Ивана Клајна

30. Желим да разрешим своје недоумице у говору и писању

31. „САТ ВРЕМЕНА или ЈЕДАН САТ“ – правилна употреба јединица мера и одредница

32. Правилно писање скраћеница

33. „Кћи може родити кћер, али не може кћер родити кћи.“ (Милорад Телебак) – правилна употреба речи из старословенског језика

34. Прегледање сајта *Писменица* (pismenica.rs/jezicke-nedoumice) 35. Коришћење *Правописа српског језика* (издање *Матице српске* из 2011.)

36. Анализа рада секције на крају школске године – предлози о организацији рада у наредној школској години

Предмет:	Енглески језик
Разред:	1-4 разреда
Циљ :	Наставне јединице
Циљ је упознавање језичких појмова и појава, подизање свести о различитости култура , оспособљавање за дискусију о различитим темама, подстицање на истраживачки рад и критичко мишљење, као и развијање креативности ученика кроз практичне рукотворине, а пре свега мотивисање ученика за учење енглеског језика.	Договор око термина одржавања секције и ангажовања ученика;избор тема и договор о начину рада са ученицима (Introduction) Игре речима и словима поводом обележавања Међународног дана језика (European Day of Languages) Израда маски за празник Ноћ вештица (Halloween) Израда породичног стабла (My family tree) Израда паноа везаног за земље енглеског говорног подручја (English around the world) Израда и сакупљање материјала за школски часопис (School magazine) Израда распореда часова на енглеском језику (School timetable) Израда честитки и украса за прослављање Божића и новогодишњих празника (Merry Christmas & Happy New Year) Гледање и препричавање цртаног филма на енглеском језику (My favourite cartoon) Израда картица о животињама (Animals) Израда честитки за прослављање Дана жена (International Women's Day) Израда честитки за прослављање Ускрса (Happy Easter) Израда календара и временских прилика (Calendar & Weather chart) Осмишљавање и дискусија о различитим модним стиливима (Fashion design & Clothes) Анализа рада секције на крају школске године (End of Year analysis)

САОБРАЋАЈНА СЕКЦИЈА ОШ “ВУК КАРАЏИЋ” У БЛАЖЕВУ

Разред: од 5. до 8.

Врема реализације: друго полугодиште

Број часова: 18

- Циљеви организовања и рада саобраћајне секције у основној школи су: прво - омасовљење активности на унапређењу саобраћајне културе и безбедности у саобраћају свих ученика, наставника и родитеља, оспособљавање чланова секције из виших разреда за «вршњачку едукацију» у радионицама нижих разреда, и треће - подстицање афинитета и талента за опредељење ка неком од занимања из области саобраћаја.

САОБРАЋАЈНА СЕКЦИЈА

Редни број теме	Број часова	Активности ученика у образовно-васпитном раду	Активности наставника у образовно-васпитном раду	Облици остваривања програма	Оперативни задаци извођења програма
1. Упознавање чланова секције и договор о даљем раду	1	- слушају, посматрају, причају	- презентује -подстиче на размишљање, повезивање, закључивање и примену знања -прати и усмерава рад ученика	- монолошка, дијалогска, демонстративна,	- упознавање са програмом саобраћајне секције

2. Саобраћајни системи	1	- слушају, посматрају, причају, описују, упоређују, цртају, праве	- презентује наставни садржај -подстиче на размишљање, повезивање, закључивање и примену знања -прати и усмерава рад ученика -подстиче свест о значају познавања саобраћајних система	- монолошка, дијалозна, демонстративна, ме тода графичког рада,	- стекну представу о четири основна вида саобраћаја: друмски, железнички, водни и ваздушни
3. Друмски саобраћај- правила и прописи	2	- слушају, посматрају, причају, описују, упоређују, цртају, праве	- презентује наставни садржај -подстиче на размишљање, повезивање, закључивање и примену знања из свакодневног живота -прати и усмерава рад ученика -подстиче свест о значају примене мера безбедности у саобраћају	- монолошка, дијалозна, демонстративна, метода графичког рада, метода практичног рада	- упознају основна средства друмског саобраћаја - упознају основна правила и прописе друмског саобраћаја -упознају се са мерама безбедности у саобраћају -упознавање основних знакова друмског саобраћаја
4 Израда тестова- упознавање правила и прописа друмског саобраћаја	2	- слушају, посматрају, причају, описују, цртају,	-подстиче на размишљање, повезивање, закључивање и примену знања -прати и усмерава рад ученика -подстиче свест о значају познавања прописа друмског саобраћаја, врше евалуацију рада	- монолошка, дијалозна, демонстративна, метода графичког рада	-науче основна правила и прописе друмског саобраћаја

5.Решавање интерактивних тестова на рачунару	2	- слушају, посматрају, причају, описују, раде	- упознаје ученике са методологијом израде теста - подстиче на размишљање, повезивање, закључивање - прати и усмерава рад ученика - подстиче свест о значају познавања прописа друмског саобраћаја, врши евалуацију рада	- монолошка, дијалошка, демонстративна, метода практичног рада,	- науче основна правила и прописе друмског саобраћаја
6.Понашање бициклисте у саобраћају	1	- слушају, посматрају, причају, демонстрирају	- презентује наставни садржај - подстиче на размишљање, повезивање и закључивање - прати и усмеравају рад ученика - подстиче развој свести о значају познавања прописа и понашања бициклисте у саобраћају	- монолошка, дијалошка, демонстративна, , метода практичног рада,	- упознају основна правила и прописе који важе за бициклисту у саобраћају
7.Упознавање са правилима такмичења и осврт на прошлoгодишње учешће на такмичењима	1	- слушају, питају, посматрају, причају,	- презентује наставни садржај - указује на добре и лоше стране - подстиче на размишљање, повезивање, закључивање - и примену знања - одговара на питања ученика	- монолошка, дијалошка	- упознавање са правилима такмичења

8.Полигон	2	-гледају, питају, слушају	- упознаје ученике са свим вежбама полигону и начинима њиховог савладавања -указује на могуће грешке које могу утицати на безбедност која је приоритет -прати и усмерава рад ученика	- монолошка, дијалошка, демонстративна	- упознавање са полигоном и појединим његовим деловима
9.Вожња бициклом на полигону и ван њега	5	-питају, посматрају, причају, возе	-подстиче на размишљање, повезивање, закључивање и примену знања -прати и усмерава рад ученика	- монолошка, дијалошка, демонстративна, , метода практичног рада	-раазвијање вештине управљања бициклом -развијање осећаја за безбедност у саобраћају
10.Сумирање резултата рада	1	-питају, причају, анализирају,закљ учују	-сумира р резултате и изводи закључке -предлаже мере за отклањање грешака за наредну годину	- монолошка, дијалошка	-анализирање постигнутог нивоа знања, вештина и саобраћајне културе

ТЕХНИЧКА СЕКЦИЈА ОШ “ВУК КАРАЏИЋ” У БЛАЖЕВУ

Разред: од 5. до 8.

Врема реализације: ПРВО полугодиште

Број часова: 18

– **Циљеви организовања и рада техничка секције:**

– да се ученици оспособе да решавају проблеме и задатке у новим и непознатим ситуацијама, да изразе и образложе своје мишљење и дискутују са другима, развију мотивисаност за учење и заинтересованост за предметне садржаје, као и да се ученици упознају са техничко-технолошки развијеним окружењем, стекну основну техничку и информатичку писменост, развију техничко мишљење, техничку културу рада.

– **Задаци:**

– да ученици стекну основно техничко и информатичко образовање и васпитање,

– стекну основна техничко-технолошка знања, умења, вештине и оспособљавају се за њихову примену у учењу, раду и свакодневном животу,

– развијају стваралачко и критичко мишљење,

– **развијају способност практичног стварања, односно да реализују сопствене идеје према сопственом плану рада и афирмишу креативност и оригиналност,**

– развијају психомоторне способности,

– усвоје претпоставке за свесну примену науке у техници, технологији и другим облицима друштвено корисног рада,

– стичу радне навике и оспособљавају се за сарадњу и тимски рад,

– комуницирају на језику технике (техничка терминологија, цртежи),

– знају мере заштите и потребу за обнову и унапређење животног окружења,

– на основу знања о врстама делатности и сагледавања својих интересовања правилно одаберу своју будућу професију

Редни број теме	Број часова	Активности ученика у образовно-васпитном раду	Активности наставника у образовно-васпитном раду	Облици остваривања програма	Оперативни задаци извођења програма
1. Примање ученика у секцију, избор руководства и упознавање ученика са програмом рада секције	1	- слушају, посматрају, бирају (гласају), причају	- објашњава, -подстиче на размишљање, повезивање, закључивање и примену знања -прати и усмерава рад ученика	ИКТ метода	- упознавање са програмом техничке секције
2. Истраживачки рад на изабраним темама	9	дискутују, истражују, анализирају,	-подстиче на размишљање, повезивање, закључивање и примену знања -прати и усмерава рад ученика -подстиче свест о значају познавања ентеријера, -врши евалуацију рада	ИКТ метода; монологска, дијалогска, демонстративна, метода практичног рада	Да ученици: - стекну представу о значају примене алгорита рада од идеје до реализације. - стекнеи развије осећај одговорности, толеранцију, уважавање и себе и другог, -правилно користе ИКТ уређаје у мрежном окружењу
3. Пресек рада ссекције и анализа постигнућа	1	Дискутују, анализирају	-подстиче на размишљање, повезивање, закључивање и примену знања -прати и усмерава рад ученика -подстиче свест о значају ентеријера, екстеријера -подстиче свест о значају	ИКТ метода; монологска, дијалогска, демонстративна, метода практичног рада	- приступа Интернету, самостално претражује, проналази и процењује информације и преузима их на свој уређај поштујући ауторска права,

			саобраћаја -врши евалуацију рада		
4. Истраживачки рад на изабраним темама	6	-дискутују, истражују, анализирају,	-подстиче на размишљање, повезивање, закључивање и примену знања -прати и усмерава рад ученика -врши евалуацију рада	ИКТ метода; монологска, дијалогска, демонстративна, метода практичног рада	
5. Презентовање рада секције	1	Презентују, износе мишљења, оцењују, процењују, Врше самоевалуацију	врши евалуацију рада	ИКТ метода; монологска, дијалогска, демонстративна, метода практичног рада	

ПОНУЂЕНЕ ТЕМЕ ЗА ИСТРАЖИВАЊЕ: (од наведених, ученици бирају једну за рад на часу/часовима)

- Како до предузетништва?
- Шта је то алгоритам?
- Критичко размишљање: како до продукта пројекта?
- Презентовање пројекта
- Шта је Интернет?
- Правила понашања на Интернету.
- Безбедност на Интернету.
- Дигитално насиље.
- Дигиталана писменост.
- Историјски развој технике и технологије
- Кеопсова пирамида.
- Занимања у обласит техничких и информатичких наука.
- Утицај савремене технике и технологије на здравље људи,
- Употреба софтвера у техничком цртању.
- Менаџмент и предузетништво.
- Све о “паметним” објектима (зградама)..
- Знаменити научници у свету технике и технологије
- Овако изгледа мој проналазак.
- Моје мишљење о радуи секције. Оцењујем са...

ОШ „Вук Караџић“ Блажево

Школски програм 2025-2029.година

5.3. Амбијентална настава

План реализације активности тематско- амбијенталне наставе у складу са пројектом Еразмус + „Стећи ћеш знање, ако користиш природу за образовање“

На основу пројектне пријаве наше школе коју је поднео Тим за писање пројеката, пројекат под називом „Стећи ћеш знање ако користиш природу за образовање“, одобрен је и отпочео са реализацијом 30.06.2023.године.

Пројектни тим чине: Јасмина Мијајловић – директор школе, Тијана Арсић – наставник разредне наставе, Сања Качаревић- наставник разредне наставе, Маријана Јовановић – наставник предметне наставе. Пројекат је сачињен тако да садржи фазе и пројектне активности које се реализују у различитим периодима.Пројектне активности реализују чланови пројектног тима, али и остали запослени показују интересовање за учешће у пројекту и желе да помогну при реализацији активности.Пројектом је планирано да при реализацији пројекта у свој рад унесемо одређене измене које се тичу планирања рада.Имајући ово у виду, сачињен је план реализације амбијенталне наставе.На овај начин у рад школе имплементирана је амбијентална настава која ће се реализовати кроз активности у 8 наставних дана током школске године као секција под називом „Стећи ћеш знање ако користиш природу за образовање“у млађим разредима, а у старијим разредима кроз реализацију тематско амбијенталних дана.. Активности су планиране по месецима и везане су за временске прилике и место извођења.Свака од активности биће разрађена и имаће сценарио за извођење.У складу са интересовањима ученика и наставника, активности је могуће мењати и прилагођавати.Вршиће се евалуација и извештавање о спроведеним активностима на крају школске године

ПЛАН РЕАЛИЗАЦИЈЕ АМБИЈЕНТАЛНЕ НАСТАВЕ

(1.-8.разред)

Оквирно време	Тема	Активности	Циљ	Међупредметно повезивање	Локација
септембар	„Стазама здравља“-повезати са Светским даном туризма, Светским даном чистих планина и европским школским спортским даном 26.9.	-пешачење на археолошко налазиште „Небеске столице“ -амбијентално учење	Циљ амбијенталне наставе је учење откривањем у непосредној животној стварности, где се ученици сусрећу са природном и културном околином, људима који у њој живе и који су утицали на околину. Рад изван школе подстиче радост откривања, истраживања и стварања, погодан је за тимски рад, утиче на стварање квалитетних односа унутар образовно-васпитне групе и на тај начин утуче на развој интелектуалних способности ученика. При организацији овога облика рада требало би водити рачуна о интересима, могућностима и способностима ученика. Амбијентална настава користи могућност интердисциплинарног повезивања садржаја различитих наставних предмета. Погодност овога облика наставе је лакше и брже учење.	-биологија - историја -разредна настава -ликовна култура -српски језик.... -Физичко и здравствено васпитање	Небеске столице Копаоник
октобар	„У здравом телу здрав дух“ Дан пешачења, Дани јабука	-берба јабука у школском дворишту издвојеног одељења - учење о предузетништву		-Математика - физика -разредна настава -Биологија -физичко....	Школско двориште, непосредна близина школе
новембар	Међународни дан толеранције	Витешке игре		Физичко, историја, биологија, разредна настава....	Школско двориште
Децембар	Завичај	Кување са децом		Разредна настава, Српски језик,	Школа

		Плетисанка Путовање кроз завичај		Ликовна култура, Географија....	
Фебруар	Упознај зиму	Трагови у снегу. Прати моје кораке.		Разредна настава, Српски језик ликовна култура....	Школско двориште
Март	Уметник у природи	Читај облаке Мозаик		-српски језик -ликовна култура -разредна настава....	Непосредна близина школе
Април	Искористи снагу природе	Пешачење и стицање знања о обновљивим и необновљиви м извориима енергије		-разредна настава - ТиТ -географија - ликовна култура...	Ђерекаре- Д. Левиће (низ реку)
Мај	„Мој свет, чаробан и леп“ Дан отворених учионица	Шетња и учење у природи		Сви предмети заступљени у дану реализације	Брзеће

Амбијентална настава је облик наставе који подразумева остваривање планираних програмских садржаја изван школе. У ову наставу спадају: излети, екскурзије, теренска настава, школа у природи и други слични организовани облици поучавања/учења изван школе, али и реализација наставних садржаја у амбијентима који окружују школу-школско двориште, сеоска домаћинства, ливада, њива, шума и сл.

Задаци наставнике:

- организовање и припремање ученика за реализацију амбијенталне наставе у договору с родитељима, директором школе, и осталим радницима који су везани за само спровођење програма;
- сарадња са свима који могу помоћи у остваривању и реализацији планираних задатака, својим искуствима и предлозима допринети унапређењу наставе и наставног процеса и занимљивијем приступу обради, понављању или утврђивању наставних садржаја;
- прикупљањем додатних материјала и сугестијама помоћи и олакшати ученицима израду разних сликовних и текстуалних материјала, плаката, као и праћење постигнућа и напредак сваког ученика;
- вредновање резултата и приказивање истих на родитељским састанцима, разним пригодним манифестацијама, у виду презентација, плаката, фотографија и на такав начин и обележавати пригодне датуме.

Задаци за ученике:

- ученици ће радити на раније договореним задацима, истраживати, прикупљати материјале, користити различите изворе знања, израђивати плакате, реферате и сл. и презентовати своје радове,
- активно ће учествовати у припреми и реализацији програма,
- раде самостално, у пару и у групи,
- код припреме материјала користиће различите изворе знања и неговати сарадничко и тимско учење.
- учествоваће у презентацији кроз литерарне и ликовне радове, израђивати плакате, фотографије и презентације.

Припремање тематско амбијенталних дана:

1. Припрема		2. Реализација	3. Систематизација	
			завршна фаза	
Шта треба учинити пре извођења ИЗЛЕТА?		Шта се догађа током рада ван учионице?	Шта треба учинити после извођења ИЗЛЕТА?	
- Одабирање теме - Одабирање места реализације (по потреби и стручног вођства) - Организација доласка (време, начин ...) - Припрема задатака, радног материјала и прибора за рад - Припремање ученика за рад - Подсећање на евентуалне мере		- Организација рада на планираној локацији - Подела задатака - Сарадња – кооперативно учење	Разговор и систематизација	
			рада	
			Израда извештаја	
			(плакат презентације, изложба радова...)	
			Самовредновање рада	
			ученика	
			- Вредновање рада у групи - Вредновање презентације	

	опреза			

5.4.СЛОБОДНЕ НАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

Назив	ВРЕДНОСТИ И ВРЛИНЕ КАО ЖИВОТНИ КОМПАС I
Циљ	Циљ програма је оснаживање личног развоја ученика и подстицање развоја вредности и врлина као главних ослонаца и водича у животу за добробит појединца и друштва, као и развој социјалних вештина значајних за просперитет, физичко и ментално здравље и живот у атмосфери узајамног уважавања и бриге једних за друге.
Разред	Пети и шести
Годишњи фонд часова	36 часова

Опште међупредметне компетенције	Исходи По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	Тема и кључни појмови садржаја програма
Компетенција за	– наведе неколико	ЖИВОТНЕ ВРЕДНОСТИ

целоживотно учење. Решавање проблема. Одговорно учешће у демократском друштву. Сарадња. Комуникација. Одговоран однос према здрављу. Одговоран однос према околини. Дигитална компетенција. Рад с подацима и информацијама.	универзалних животних вредности и људских врлина и доведе их у везу са понашањем особе; – идентификује код себе врлине које поседује и које жели да развије; – препозна и именује врлине код блиских особа и ликова у књижевности, филму; – покаже саосећање са другим људима, препозна примере бриге за друге и покаже спремност да помогне другоме у складу са својим могућностима; – препозна и именује сопствена и туђа осећања; – разликује асертивну комуникацију од агресивне и пасивне; – образложи значај дружења и наведе како се другарство негује; – препозна примере негативног понашања где је лична добробит испред општег добра; – наведе неколико техника самоконтроле осећања; – прихвати одговорност за сопствено понашање;	Живот. Породица. Здравље. Слобода. Љубав. Образовање. Мир. Другарство. Заједништво. Опште добро. Социјална правда или једнакост.
ЉУДСКЕ ВРЛИНЕ		
Праведност. Истинољубивост. Одговорност. Захвалност. Поштење. Толеранција. Емпатија. Поверење.		

	– образложи карактеристике конструктивног решавања конфликта; – наведе неколико глобалних и локалних организација које се баве хуманитарним радом; – искаже поштовање и захвалност према људима који чине добра дела за опште добро; – у дискусији покаже вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, напада проблем а не особу; – сарађује и буде члан тима.	Солидарност. Самоприхватање. Одмереност.
		СОЦИЈАЛНЕ ВЕШТИНЕ
		Просоцијално понашање. Брига за себе и друге. Сарадња. Асертивна комуникација. Препознавање сопствених и туђих осећања. Самоконтрола. Волонтирање. Конструктивно решавање конфликта. Одређивање приоритета. Критичко мишљење.
		ДОБРОЧИНСТВО
		Филантропија -појам и значај. Доброчинитељи и задужбинарство некад и сад. Црвени крст.

		Институт за трансфузију крви. Хуманитарне невладине организације. Добротворне фондације. Осмишљавање и реализација мање акције за добробит неког појединца, групе или заједнице.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Слободна наставна активност *Вредности и врлине као животни компас I и II* нуди се ученицима од петог до осмог разреда с тим да је они могу бирати само једном у другом циклусу. То су два програма која су по садржају иста али са делимично различитим исходима (захтевнији су за ученике 7. и 8. разреда) и начином рада имајући у виду разлике у узрасту ученика што се огледа у избору подстицаја, примера, техника рада и сложености захтева. Смернице за рад наставник може наћи у Општем упутству за остваривање свих СНА као и у упутствима која иду уз ова два програма која су детаљнија и изражавају њихове специфичности.

За остваривање програма *Вредности и врлине као животни компас I* треба имати у виду узрасне карактеристике ученика од 11 до 13 година. То је период који се различито назива (позно детињство, пубертет, прва фаза адолесценције) али је свакако период бројних биолошких, психофизичких и социјалних промена и питања идентитета, самоприхватања, стварања слике о себи и другима. За овај програм посебно су важне промене у домену социјалног развоја ученика које карактерише комбинација растуће независности од родитеља и растуће зависности од другова. Социјални контекст који у овом периоду добија на значају је вршњачка група. За адолесцента вршњаци су извор осећаја припадности, блискости, разумевања, те непресушни извор информација о свету ван породице. Вршњачка група је заједница у којој се уче норме понашања и друштвени стандарди (репер за социјално поређење – другари пружају адолесценту информације о томе где се налази у односу на вршњачку групу и да ли је то што ради добро или лоше). Иако се у овоме најчешће види опасност, бројна истраживања показују да вршњачке групе у овом

периоду јесу ресурс и за напредовање и мотивисано усвајање позитивних социјалних вредности и развијање просоцијалног понашања. Наставник који разуме узрасне карактеристике ученика 5. и 6. разреда може вршњачке групе да користи као природни ресурс који доприноси остваривању циља овог програма.

Програм слободне наставне активности *Вредности и врлине као животни компас I* почива на уверењу да су вредности које негујемо унутрашњи водич или нека врста “компаса” кроз живот. Задовољство људи, њихов просперитет, физичко и ментално здравље у директној су вези са животом у атмосфери заснованој на вредностима, у позитивној, безбедној средини узајамног уважавања и бриге једних за друге. Ученицима није довољно само говорити о вредностима и врлинама. Они их морају на различите начине доживљавати и упознавати, кроз опсервацију света око себе и разговор о томе, кроз разликовање позитивних и негативних примера и кроз практиковање различитих социјалних вештина које су потребне да би се живело у складу са вредностима и врлинама.

Садржај програма дат је у оквиру тематских целина: *Животне вредности; Људске врлине; Социјалне вештине и Добročинство*. Као и код других програма за наставника главна смерница у раду су исходи које треба постићи а дати садржај је оквир унутар ког се треба кретати. Неки кључни појмови садржаја као нпр. сарадња већ се налазе у програмима више обавезних предмета, у програмима слободних наставних активности (нпр. *Животне вештине* и *Филозофија са децом*), у знатној мери у изборним програмима *Верска настава* и *Грађанско васпитање*, а кореспондирају и са активностима часа одељенског старешине. Међутим, у овом програму се фокусирано ради на откривању и успостављању везе између вредности и врлина са добробити појединца и друштва чиме се јача васпитна улога школе и подршка целовитом развоју ученика. Дакле, програм се не односи на лепо понашање већ задире у суштину прихватања себе, других и заједнице и намењен је ученицима који су у узрасту који карактеришу питања идентитета (личног и групног), бројне дилеме шта је исправно а шта не, како бити прихваћен у групи а не изневерити себе, како решавати конфликтне ситуације и сл.

Програм је тако конципиран да својим садржајем, очекиваним исходима и препорученим начином рада са ученицима пружа велики простор за подстицај развоја више међупредметних компетенција.

Основна карактеристика програма је оријентација на позитиван аспект живота човека, односно његове врлине а не мане. У фокусу нису насиље, сукоби, дискриминација већ напротив примери сарадње, одговорности, волонтерских акција, бриге о

другима, толеранције... Циљ је да ученици препознају да, упркос сензационалистичком начину приказивања света око нас у медијима (ко је кога преварио, слагао, повредио...), заправо највећи број људи живи у складу са позитивним вредностима и врлинама. Ученике треба континуирано охрабривати да јачају осетљивост за препознавање примера таквог понашања. Од њих се може тражити да у данима између два часа забележе неки позитиван пример (не мора бити ништа велико али мора бити позитивно) који су приметили у свом окружењу и/или шире (неко је са неким поделио ужину, неко је неке понео торбу, уплео кик, показао како се решава задатак из математике, помогао старијој особи да пређе улицу, помогао наставници да носи географске карте и сл.) и да на часу то поделе једни са другима. Наставник може увести праксу да часови почињу неким таквим примерима чиме добра дела постају видљивија. То се може проширити још неким активностима. На пример, ученици могу од тих уочених добрих понашања да направе плакат за хол школе, текст за школски часопис или да осмисле “медаље” које ће делити ученицима који су исказали осетљивост за друге људе и заједницу и показали просоцијално понашање.

Иако се у програму инсистира на позитивном приступу неминовно је да ће ученици имати потребу да размене мисли и осећања и о негативним појавама. Многи садржаји су такви да ће изазвати опречна мишљења код ученика и од тога никако не треба бежати, напротив треба их искористити да ученици самостално освесте значај вредности и врлина. На пример, како живимо у потрошачком друштву где су материјалне вредности стављене у први план може се очекивати да ученици заговарају да је важна вредност новац и да се њиме може све остало купити. У овом програму новац није дат као вредност иако се не може оспорити његов значај за живот људи али са ученицима треба тако радити да га они третирају као средство а не као циљ.

Као и код других програма и овде ученике треба упознати са садржајем и начином рада. За почетак са њима се може разговарати шта је компас, чему служи и навести да велики морепловци никада не би открили нове континенте да нису имали ту малу справу да их води у правом смеру. Затим треба направити везу са насловом ове слободне наставне активности и проверити како ученици разумеју шта су вредности и врлине. Да би им олакшао наставник их може подсетити на анализе књижевних дела које су радили на часовима српског језика у оквиру којих се увек даје опис ликова и мотивација њиховог понашања што има везе са вредностима и врлинама. Активност се може завршити разговором о песми Бране Црнчевића *Када би мени дали један дан* (из програма за *Српски језик* у 4. разреду). Стихови ове песме одговарају концепту програма и могу бити нека врста његовог заштитног знака јер кажу *Када би мени дали један дан, ја га не бих потрошио сам, пола дана ја бих дао неком ко је добар а случајно сам...*

Како у слободним наставним активностима нема предавања, уџбеника, писмених задатака и нумеричког оцењивања, важна активност наставника је да осмисли како ће садржај приближити

ученицима и које форме рада су погодне да би се постигли очекивани исходи. Наставник треба да посвети посебну пажњу избору подстицаја којим уводи ученике у тему или кључне појмове садржаја а који их мотивишу да се тиме баве. За почетак могу бити примери просоцијалног понашања животиња јер изазивају емоције и упитаност како је то код људи. Нпр. снимак где беба слон не може да изађе из блатњаве баре и како му чланови заједнице помажу ([Touching video of elephants helping a calf out of a waterhole. - YouTube](#)). Постоје бројни пример из животињског света где једни другима помажу при чему нису исте врсте животиња у питању(нпр. <https://www.youtube.com/watch?v=4DJuOJoJYDw>). И то је добра подлога да се разговара о сарадњи, заједништву чак и кад нисмо исти (велики, мали, мушкарци, жене, старији, млађи...). Подстицаји могу бити врло различити као што су слике, фотографије, цртежи, кратке приче или видео записи... Посебно је ефектан кратки, вишеструко награђивани филм *Други пар* ([The Other Pair | An Egyptian Short Film On A Situation of Mahatma Gandhi's Life – YouTube](#)) који се ослања на вредности које је заговарао Махатма Ганди.

У склопу уводних активности ученици се могу упутити да на часовима других предмета питају наставнике да ли знају за неки пример понашања људи из њихове области (књижевност, историја, географија, биологија, хемија...) који илуструју бригу једних за друге, солидарност, велико пријатељство или стављање општег добра испред личне добробити. Нпр. донирање органа или научник који тестира нову вакцину на себи (биологија); одбијање војника да пуца у људе иако зна да ће бити убијен (историја); роман Дечаци Павлове улице (српски језик)... Осим тога, ученици се могу упутити да питају своје укућане да се сете неких таквих догађаја и људи из свог личног искуства. На тај начин ученици ће лако направити колекцију примера живота у складу са позитивним вредностима и врлинама како таква понашања не би остала далека и идеализована. За те потребе посебно су добродошли примери из живота школе коју ученици похађају (шта је урадио неки ученик/ученици, наставник па чак и особа чије име носи школа). Пример: у једној школи осмаци су, припремајући се за матуру, схватили да ће она бити организована као журка, са специјалним светлосним ефектима и да, иако се много томе радују, постоји проблем јер једној ученици то неће пријати. Она болује од епилепсије и таква светлост може да јој изазове напад. Ако прослава буде тако организована она неће моћи да присуствује. Делегација ученика се обратила наставницима и рекла да им је много важније да та другарица буде са њима те вечери, него да прослава буде модерна. Наставницима је било непријатно што они нису о томе размишљали и уважили су захтев ученика да се на прослави матуре не користи стробоскопска светлост. Овај пример је добра подлога да се са ученицима разговара о емпатији, солидарности, прављењу приоритета.

По садржају, начину рада слободна наставна активност *Вредности и врлине као животни компас I* има капацитет да се са ученицима разговара и неким актуелним ситуацијама из школског живота и самим тим смањи нека постојећа тензија, разреши неки школски конфликт или идентификује ученик коме је потребна додатна помоћ.

У наставку упутства за сваку тему из програма дате су смернице, препоруке за рад. Наставници имају слободу да осмисле на који начин ће обрађивати садржаје и са којим материјалима али увек имајући у виду исходе које треба постићи. За крај овог уводног дела упутства издвајамо неколико техника које процењујемо као погодне за рад са ученицима у овој области.

Драматизација – ученици драматизују изабрани текст који у себи има неки вредносни проблем – на тај начин се стимулише разумевање како изгледају ствари из туђег угла, како се проблем може решавати и сл.

Разговори о људима који су пуно учинили за заједницу – ове активности имају за циљ да ученици увиде да се иза сваког великог достигнућа крије стрпљење, издржљивост и вежбање, а иза подршке заједници и поседовање одређених вредности и спремност да се особа посвети њиховом остваривању. Пример такве особе може бити Михајло Пупин.

Разговор са гостима који су учинили добро дело – организовање посете особа које су урадиле нешто што се уклапа у концепт програма. То може бити нпр. ватрогасац који је спасао особу из пожара али и неки ученик који је видео да гори кућа и јавио ватрогасцима. Уколико има услова наставник може организовати гостовање особе која је жива зато што је неко за њу учинио велико дело нпр. дао бубрег и пуно крви. Уколико је то изводљиво гост може бити и особа која је донирала бубрег (може се контактирати Удружење деце бубрежних болесника и трансплантираних особа <http://svezaosmeh.org.rs>). Пре гостовања ученике треба упознати са животом бубрежних болесника и поступком дијализе и заједнички припремити питања која ће им поставити.

Моделирање кроз лични пример или пример појединаца из школе – када ученици виде да се наставник труди да помаже другима или се у школи високо вреднује такво понашање то представља моћан начин подучавања вредностима.

Подстицање самоиницијативе – охрабрити ученике да сами проналазе начине како могу самостално помоћи другима у свакодневном животу с тим да то не треба да буде ништа велико нпр. помоћ старијим особама у комшилуку, брига о млађој браћи и сестрама или једноставно пружање подршке пријатељима у школи.

Награђивање позитивног понашања - истицање и похваљивање ученика који помажу другима и испољавају другарско понашање. Награђивање позитивног понашања подстиче ученике да буду пажљив и корисни у заједници.

Разговор о филмовима – разговор о животним вредностима и врлинама ликова који се појављују у изабраном филму даје ученицима јаснију слику о понашању људи. Примери филмова који имају капацитет да подстакну на размишљање и размену осећања.

· „Проследи даље“ <https://www.imdb.com/title/tt0223897/>

- „Последња трка“ <https://www.imdb.com/title/tt0180923/>
- „Хачико – прича о псу““ <https://www.imdb.com/title/tt1028532/>
- „Мала Акила“ <https://www.imdb.com/title/tt0437800/>
- „Дечак који је упеглао ветар“ <https://www.imdb.com/title/tt7533152/>

ЖИВОТНЕ ВРЕДНОСТИ

Вредности су дубока и снажна уверења и принципи који утичу на изборе и понашање људи, обликују њихов однос према себи, другима и друштвеној заједници. Увек се говори о систему вредности јер сваки човек има више вредности које су међусобно повезане. Оне детерминишу начин на који ће се одређена ситуација доживети и разумети, оне активирају циљеве и усмеравају конкретне акције. Формирају се под утицајем искустава, образовања, културе, религије, породице и друштва у коме се живи. Успостављају се врло рано, по неким ауторима већ око пете године живота, мењају се како се дете когнитивно развија и стиче социјална искуства, да би се стабилизовале до краја адолесцентног периода и надаље остале релативно трајан систем који утиче на понашање. Родитељи имају велики утицај на формирање вредносне оријентације своје деце, али чим она почну да одржавају свакодневне контакте са вршњацима, нарочито у оквиру образовно-васпитног система, умањује се њихов доминантни утицај.

Свака генерација формира свој вредносни систем током специфичних друштвених околности што значи да различите генерације младих, под утицајем различитих друштвених околности (нпр. стабилан период, економска криза, пандемија...), могу да имају различите вредносне приоритете али у суштини неке вредности се појављују као универзалне и постојане у животу људи. Овај програм предвиђа да се са ученицима обраде неке такве вредности, као што су: живот, породица, здравље, љубав, образовање, мир, другарство, заједништво, опште добро, социјална правда. Наравно постоје још неке универзалне вредности и наставник може и њима да се бави (нпр. рад, животна средина, патриотизам, хуманост...). Без обзира колико вредности се буде обрадило ученицима треба да буде јасно да оне нису дате у хијерархијском односу, нема мање и више важних вредности али да појединци имају своје личне приоритете који се могу мењати у зависности од различитих фактора и фаза живота. На пример, здравље као вредност има различит значај за здраву особу у односу на болесну, рад за одраслог у односу на дете и сл. Ипак једна вредност се издваја и зато рад на овој тематској целини свакако треба почети разговором о животу. Као подстицај може се користити снимак где се доктор бори за живот тек рођене бебе која не показује знаке живота и успева да је оживи јер има уверење да се треба борити за сваки

живот докле год постоји и најмања шанса да се успе ([Doctor Saved ?Newborn?#viral #miraculous #doctor #save #newborn #amazingfacts #shorts #life #2023 - YouTube](#)). Снимак је узбудљив и вероватно неће оставити ученике равнодушним и зато је добра подлога да се разговара зашто од живота нема ништа важније али и зашто људи често живот посматрају као нешто што се подразумева и не дају му одговарајући значај. Често се о животу као вредности размишља тек када је он угрожен (болести, земљотреси, пожари, саобраћајне незгоде...). Могући су и други уводни подстицаји као што је нпр. песма Мирослава Мике Антића “Дивна песма” чији се текст у потпуности уклапа у концепт овог програма.

Следећа активност може бити давање налога ученицима да размисле и напишу шта је њима, у овом тренутку, у животу важно. Затим, анонимно, своје одговоре, по један на папиру, стављају у кутију. Заједно са наставником прави се попис наведених одговора и анализира оно што је добило највише гласова. Вероватно ће на листи бити различитих појмова, а на наставнику је да заједно са ученицима раздвоје оно што су универзалне вредности од онога што је ученицима тренутно важно али нема тај значај (нпр. игра, забава, дерби, тв серија, скијање, тренерка, патике..). Прича о вредностима се заокружује кратким појашњењем наставника шта су вредности, зашто су важне и зашто се за њих може рећи да су компас у нашем животу. На њима ће се радити и даље у току реализације програма јер су и следеће три теме повезане са вредностима.

Након почетног рада на животним вредностима ученици се упознају са кључним појмовима садржаја теме (*породица, здравље, другарство...*). Сви ти појмови се могу обрађивати интегрисано (на једном примеру више вредности) али и одвојено онако како наставник осмисли али у складу са принципом флексибилног планирања где се поштују ученичка интересовања. Имајући у виду узрасне потребе ученика било би добро да *другарство* као вредност добије већи “простор” и да се обрађује више часова. Код неких вредности треба додатни опрез због личних искустава ученика. На пример, при обради *породице* као вредности може се догодити да у групи постоји ученик који пролази или је прошао кроз болан период развода својих родитеља и прича о породици може бити узнемиравајућа.

Као идеју за обраду конкретних вредности предлажемо могући сценарио. Прво наставник ученицима даје подстицај по избору за увођење у кључни појам садржаја на основу чега се одвија краћа дискусија како би ученици исказали своја размишљања. Наставник дискусију завршава коментаром у коме даје појашњење конкретних вредности и неколико примера њихове повезаности са понашањем. У наставку ученике уводи у кратку активност где треба нешто у вези тог појма самостално да ураде, у пару или

малој групи. Активности морају бити кратке али смислене и ученичком искуству и потребама блиске. Уколико се укаже потреба ученици могу добити домаћи задатак и о њему разговарати на следећем часу.

Као пример наводимо могући начин обраде вредности *образовање*. Подстицај може бити о актуелној ситуацији у Авганистану где девојчице не могу да остваре своје право на школовање или о деци у Бангладешу која уместо у школу иду да раде у тешким условима за малу надокнаду (изабрати неки од бројних клипова на ову тему са интернета). Након размене утисака наставник може да подели ученике у мање групе и да им да неке налоге. Нпр. једна група може да разматра зашто је добро за дете да се школује, друга зашто је то добро за друштво, трећа група може да попише које све послове не може да обавља особа која је завршила само основну школу, четврта да попише послове које може да обавља особа која је завршила само основну школу итд. Групе представљају своје одговоре и заједнички идентификују разлике у могућностима које постоје између особа које су образоване и које то нису, као и разлике које постоје у могућностима држава чији су грађани слабије односно, боље образовани. Закључак активности треба да иде у правцу да образовање обезбеђује добробит, напредак и појединцу и заједници. Моћ и утицај директно су повезани са нивоом образовања људи и зато је образовање важна вредност. Наставник може да укаже на феномен да богате земље доста новца дају сиромашним људима али најчешће у облику хране, лекова и сл.. То јесте вид хуманитарне помоћи али треба питати ученике да ли је то права помоћ и позвати се на мисао *Дај човеку рибу и нахранићеш га за један дан, научи га да је лови и прехранићеш га за цео живот*. Као домаћи задатак ученици могу добити налог да до следећег часа на интернету пронађу још неке мудре мисли о образовању о којима ће се разговарати на следећем часу. Наставник може да им каже неке мисли које се њему свиђају нпр. „Што више знаш више вредиш“ или „Лепа ствар у вези знања је што ти га нико не може узети“ .

Како је другарство вредност али истовремено и важан ресурс за психофизичко здравље ученика, осим што предлагемо више часова нудимо и више идеја за реализацију.

У периоду детињства, једна од најзначајнијих вредности је другарство. Испољава се као тежња повезивања са другом децом на бази заједничких интереса, игре или провођења слободног времена и значајно доприноси емоционалном и социјалном благостању детета и његовом правилном психофизичком развоју. Да би имало трајнији карактер, другарство захтева улагање времена и енергије и тада се темељи на емотивној повезаности, међусобном подржавању и разумевању – у том случају говоримо о пријатељству. Деца и млади добра другарства високо вреднују јер им обезбеђују:

- повезаност са другима – другарство пружа осећање припадности и спречава осећај усамљености;

- уживање у забави и радовању – са другарима се деле смешни тренуци, забава и интересовање, што утиче на осећај среће и испуњења;
- емоционалну подршку – када је тешко другари пружају подршку разговором, присуством и конкретним акцијама;
- доживљај прихваћености – добри другари помажу да се особа осећа прихваћено и вредно, што позитивно утиче на самопоштовање;
- унапређење квалитета живота – када постоји вршњачка подршка и друштво, живот постаје богатији и садржајнији;
- лични раст и развој – пријатељи могу помоћи да се прошире видици и науче нове ствари.

Другарство као вредност пружа велике могућности за рад са ученицима и може се посматрати из различитих углова, нпр.: шта је другарство, ко све може бити друг, зашто нам требају другови, како стичемо другове, шта су групе другара, шта другови не би требало да раде, шта кад се другари посвађају, како се мења другарство са одрастањем....

Због специфичности теме добро је у раду са ученицима комбиновати елементе искуствене и драмске радионице. То значи да ученици, по својој потреби и осећању, могу јавно да поделе са групом нека своја лична искуства у вези дружења о чему ће сви заједно разговарати. Друга варијанта је да се таква искуства не деле јавно већ анонимно, стављањем у кутију, што ученике штити од непријатности да се оголи њихова интима а ипак омогућава да разговарају о нечему што је реалност њиховог живота. Трећи начин рада базира се на драмској радионици где наставник осмишљава ситуацију о којој ће се разговарати. У тој „Као да...” ситуацији ученици се осећају пријатније и слободнији су да изразе своје мишљење. Која варијанта је боља зависи од самог садржаја који се обрађује. На пример, свако је прошао кроз искуство да га је добар друг на неки начин повредио али мало људи воли о томе јавно да говори и зато је то боље прорадити кроз форму драмске радионице. Међутим, у разговору о томе како стичемо другаре или зашто су нам они потребни ученици ће у већој мери бити спремни да говоре и о личном искуству.

О другарству као вредности се може промишљати из још једног угла. Истраживања показују да су развој ИКТ-а и друштвених мрежа значајно променили начин на који се деца друже (пример лонгитудинална студија рађена у САД <https://nationalgeographic.rs/nauka/prirodne-nauke/a41659/Tinejdzeri-se-danas-najvise-druze-preko-drustvenih-mreza.html>). То је утицало да деца проводе мање времена заједно ван школе, мање спавају, имају слабије развијене социјалне вештине што их чини мање отпорним на проблеме са којима се сусрећу. Последица тога је пораст броја деце која су усамљена, потиштена, агресивна или са још тежим поремећајима као што су депресивност, анорексичност и суицидалне мисли. Зато школа, чак више него пре, има обавезу да ствара услове у којима ће ученици развијати и одржавати блиске, топле, хумане односе једни са другима, као и са наставницима који их подучавају. Васпитна улога школе посматра се као одговор на потребе ученика а у овом тренутку евидентна је потреба да

се ученици подучавају дружењу без “посредника”. Интересантно је проверити шта ученици, као генерација која је одрасла уз информационе технологије, мисли о њиховом утицају на начин како се они сада друже и колики значај дају дружењу ван друштвених мрежа и виртуелних игрица. У наставку од ученика се може тражити да промишљају како ће будуће генерације да се друже и шта ће им ту бити важно. Било би добро довести их до уверења да непосредан, блиски однос у дружењу нема алтернативу.

У програму, у оквиру теме о вредностима, наведен је и кључни појам садржаја *опште добро*. То су ресурси који су по својој природи такви да су потребни свима и свако их треба употребљавати али на начин да нико други не буде ускраћен или оштећен. То су: вода, ваздух, земља, шуме, улице, тргови, улично осветљење...па и културна баштина у најширем смислу (нпр. споменици). За опште добро важан је принцип једнакости и уколико неко жели за себе више него што му треба или чини нешто ради своје добити на штету општег добра онда је сигурна потврда да особа има проблем са системом вредности. На пример, особи која живи у стану чији су прозори близу бандере са уличним осветљењем смета та светлост и она разбија сијалицу иако тиме оставља део улице без осветљења и људи који туда пролазе неће добро видети куда иду те се могу повредити. Пример неодговорног понашања је и када неко на информацији од општег добра (нпр. на аутобуском стајалишту табла са бројевима аутобуса који ту стају) залепи рекламу за своју фирму или писање графита на зградама од општег добра. Неодговорно је свако понашање када се у реку баца ђубре, загађује ваздух или земља. Ученике треба континуирано током остваривања овог програма подстицати да региструју ситуације где је дошло до угрожавања општег добра ради интереса појединца и да о томе промишљају у смислу како реаговати да се таква понашања смање (да ли су боље казне или подучавање људи о општем добру).

За рад на овој теми могу се користити различита издања којих има на тржишту а тичу се уопштено животних вредности или неких конкретно као што је нпр. другарство.

ЉУДСКЕ ВРЛИНЕ

На причу о вредностима природно се надовезује промишљање о врлинама јер су вредности уверења која се преко врлина, као особина људи, манифестују у њиховом понашању. Још у античко време оне су истицане као важне за живот заједнице, односно као крајњи циљ живота или темељни принцип постојања. Тада су издвојене четири врлине по Платону (други филозофи су имали извесне измене и допуне), и то:

- разборитост (лакоћа увиђања шта треба чинити у различитим животним ситуацијама);
- праведност (трајно расположење за дати свакоме што му припада);
- умереност (лакоћа управљања тежњама и њихово држање у границама разума);
- храброст (лакоћа свладавања тешкоћа у вршењу добра).

Данас говоримо о већем броју врлина али у суштини може се рећи да су ове четири окосница. Нпр. без врлина истинољубивости, емпатичности, одговорности нема праведности. У овом програму направљен је избор неких врлина али наставник има слободу да листу допуњује (нпр. храброст, умереност, племенитост...) и да повезује међусобно врлине јер се оне у животу појединца често здружено појављују. Издвајамо врлину *одговорност* коју треба континуирано провлачити током рада на различитим садржајима како би се остварио очекивани исход програма који тражи од ученика да има одговорност за своје понашање.

Нажалост, искуство људске цивилизације показује да се она одвија између доброг и лошег јер сви људи имају и врлине и мане. Ипак, цивилизација опстаје захваљујући ономе што је у човеку добро. Неко је рекао да су емпатија, толеранција, поштовање, солидарност “лепак” који одржава људску заједницу. Како оне нису урођене одговорност је одраслих да их код деце и младих развијају.

О врлинама свакако није прикладно држати предавања. Због специфичности садржаја најбоље је да се користе изабране приче, филмови или студије случаја као подлога за разговор и промишљање о врлинама. Ученике треба водити тако да препознају мотивационо дејство врлина, односно да наше понашање има везе не само са нашим потребама већ и са нашим вредностима и врлинама. Да ли ће особа која нађе новчаник пун пара уложити труд да пронађе власника или ће новац задржати за себе не зависи од способности, па чак ни потреба јер најчешће особе које враћају пронађени новац нису богате. То су особе које краси врлина поштење. По природи ствари врлине и мане се појављују као гроздови где једна другу привлаче. На пример, похлепан човек може бити склон крађи и лагању, а правдољубив поштовању и толеранцији. Рад са ученицима треба да иде у правцу увида да врлине нису ексклузива која се појављује само у ванредним ситуацијама нпр. пожару, земљотресу, пандемији. Оне су саставни део живота и појављују се у различитим свакодневним ситуацијама. Такође, карактерише их нека врста “заразности” односно, кад смо окружени људима са врлинама то позитивно делује на нас да се и наше врлине испоје. Нажалост, исто је и са манама. Уколико нас неко упорно лаже, то подстиче и нас да и ми не будемо искрени према тој особи.

Ученицима треба скренути пажњу да се понашање у складу са вредностима и врлинама појављује код особа које су зреле, независне, самоуверене и немају страх да ће ако нпр. бране права слабијих бити одбачени у друштву. Они то раде зато што верују да сви људи треба да имају иста права а то је унутрашњи осећај за праведност. Програмом није предвиђено да се са ученицима обрађује морал али то је сродна тематика и неминовно ће бити повезивања јер моралност представља вредносно одређење шта је исправно а шта није а ученици свакако разликују морално од неморалног понашања. Међутим, за њихов узраст довољно је разговарати о вредностима и врлинама и њиховом манифестовању у понашању.

Како се програм реализује са ученицима од 11 до 13 година који су у интензивном процесу социјалног развоја за њих је још увек важно шта други мисле о њима, имају слабу отпорност на притиске вршњака и страх да ће бити етикетирани и одбачени ако ураде нешто што група којој припадају или желе да припадају не прихвата (нпр. ученици који воле да уче често добијају “етикету” штребера). Због тога се дешава да не поступају у складу са својим потребама, осећањима, вредностима, врлинама. То им наравно не прија, уноси немир али потреба за припадањем групи вршњака је јача. Међутим, то је прави период да се ученици охрабрују да буду независни, самоприхватајући, храбри у изношењу својих врлина и да се понашају у складу са сопственим вредностима. Рад на овој тематској целини треба да буде избалансиран између уважавања развојних потреба ученика у процесу њихове социјализације и подстицања онога што су пожељна уверења и понашања. Главни ослонац у таквом раду увек је добробит појединца и заједнице. Са одрастањем та овисност о друге се смањује а повећава се храброст да се буде свој. Зато се може рећи да садашњи рад са ученицама тек ће касније, кад они одрасту, дати ефекте.

Као и код претходне теме ученике у причу о врлинама треба увести пажљиво, изабраним подстицајем. На пример, ученицима се може испричати причао Александру Флемингу, научнику који је задужио човечанство открићем пеницилина ([Priča o zahvalnosti - David Naum](#)). Прича је добра за разговор на тему да ли се добро добрим враћа, да ли је награда већ само чињење доброг дела, да ли људи препознају туђе врлине, шта је захвалност и на које све начине се може исказати... Још боље ако је подстицај прича о особи која је просторно и/или временски блиска ученицима а краше је неке врлине.

Следећа активност може бити у пару, при чему сваки пар добија по једну врлину и задатак да наведе понашање у коме се препознаје да особа која се тако понаша има ту врлину. Нпр. за врлину одмереност опис понашања могао би бити: дечак купује патике, родитељи су му рекли да може да изабере шта жели јер му је био рођендан, он бира патике које нису много скупе и нису познате марке јер су добре, лепо изгледају и удобне су. Нема страх да ће му се другари смејати што није купио патике познате марке. Вежба се може наставити тако што ће парови добити комбинацију две врлине да осмисле одговарајуће понашање. Нпр. за

врлине емпатија и истинoљубивост опис понашања може бити: две другарице су у сукобу јер једна тврди да је друга свима рекла њену тајну. Особа која је емпатична и истинoљубива може рећи да разуме прву девојчицу колико је повређена јер нико не воли да се тајне шире (емпатија), али да је истина да друга девојчица то није никоме рекла (истинoљубивост) и да треба испитати ко је то урадио. Овакве вежбе су захтевне и наставник треба да помогне ученицима наводећи различите примере.

У наставку може се од ученика тражити неки вид рефлексije и саморефлексije, у смислу да препознају своје врлине и врлине људи око себе (родитеља, брата, сестре, бабе, деде, тетке, другара, наставника...). Може се очекивати да ученици имају тешкоће око именовања врлина. То се може решити тако што ће ученик описати нечије понашање а затим ће сви заједно покушати да одреде да ли је у основи тог понашања праведност, истинoљубивост, одмереност, поштење, великодушност или нека друга врлина. Претходна вежба и ова заправо имају исти циљ а то је дубље разумевање врлина и њихово испољавање у понашању људи.

Исти циљ има и активност у којој се од ученика тражи да разговарају са својим укућанима коју врлину они посебно цене и зашто, како би о томе причали на часу. Све активности које ученицима приближавају врлине као нешто што није ни ретко ни имагинарно добродошле су. То је неопходно зато што су ученици превише изложени информацијама које говоре о понашању људи који су урадили нешто лоше (возили под дејством алкохола, прелазили улицу где није дозвољено, обили трафику, направили лажни налог на друштвеној мрежи, слагали...). Удружено са порукама које фаворизују да неко вреди онолико колико добар аутомобил вози или где летује, младима заиста није лако да на прави начин створе слику о свету око себе и граде своје вредности и врлине. Понашање људи, усмерено на добробит појединаца и заједнице, остаје у сенци и ствара се утисак да тога нема или чак да је такво понашање непожељно (нпр. мишљење да данас није добро бити поштен или одмерен...). Зато је неопходно посебну пажњу посветити том сегменту рада на врлинама која се повезује са следећом тематском целином о социјалним вештинама. Ту се посебно мисли на асертивност као вештину која помаже људима да се боре за своја права а да не угрожавају друге. Асертивност се поставља као најбоља солуција између агресивности и пасивности и може бити помоћ да неко због својих врлина заиста и не настрада.

За рад на овој теми могу се користити различита издања доступна на тржишту која се односе уопштено на врлине или на неке одређене (захвалност, истинoљубивост...). Међу њима издваја се издање Креативног центра „Речник врлина“ који је конципиран као прича кроз коју читаоца води девојчица Ана. Сваки нови лик који улази у Анину причу има еквивалент у врлини која почиње истим словом: на пример, дека нас упознаје са добротом, а Емилија са ентузијазмом, тако да је „Речник врлина“ и својеврстан буквар врлина.

СОЦИЈАЛНЕ ВЕШТИНЕ

Социјалне вештине су у програму дате као трећа тематска целина која се надовезује на вредности и врлине. На пример, за многе социјалне вештине потребно је саосећање а емпатичност је у програму дата као врлина. Заправо, иако су четири теме дате одвојено оне су повезане и могу се интегрисано обрађивати уколико наставник осмисли одговарајуће активности и материјале. Када је у питању избор подстицаја, један од критеријума, поред узраста ученика, треба да буде и њихов капацитет да подстакну промишљање о повезаности вредности, врлина и социјалних вештина.

Ниједан човек није “острво” само за себе. Сви функционишемо у заједници са другим људима од којих свако од нас има своје потребе, интересовања, навике, способности и животно искуство. Бити социјално компетентан данас је, више него у прошлости, потребно за успешан живот а добра вест је да се то учи и развија. Наравно, тај развој се дешава спонтано под утицајем свега чему је особа изложена и то у свом свакодневном животу (породица, вршњаци, медији) али добро је да се о томе и фокусирано ради са ученицима у образовно-васпитним установама, посебно у узрасту од 11 до 13 година када се дете развија у младу особу али још увек осетљиву и недовољно спремну за богати социјални живот.

О значају социјалних вештина најбоље говори чињеница да их Светска здравствена организација повезује са здрављем људи и дефинише као способност прилагођавања и позитивног понашања које омогућава особама да се успешно носе са захтевима и изазовима које живот пред њих ставља сваког дана. Добра страна социјалних вештина је њихова трансверзалност односно, могућност примене у различитим ситуацијама.

За добро функционисање у сложеној заједници потребне су неке вештине које се могу посматрати као когнитивне, социјалне и емоционалне. За потребе овог програма издвојене су следеће вештине: критичко мишљење и одређивање приоритета (когнитивне); сарадња, брига о другима, асертивна комуникација, волонтирање, конструктивно решавање конфликта (социјалне); препознавање сопствених и туђих осећања и самоконтрола (емоционалне).

Рад на овој тематској целини може започети неким подстицајем о просоцијалном понашању људи или волонтирању. Нпр. ученици се могу упутити да на интернету потраже како изгледа упитник за волонтере у Центру за интеграцију младих који се бави пружањем помоћи тзв. деци улице која живе и раде на улици. Било би добро да се ученици ставе у ситуацију да процењују колико човек треба да мисли на себе а колико на друге и заједницу и да ли је то у некој врсти сукоба. То је прилика да се опет говори о општем добру и то у духу мисли да ако није свима добро никоме није добро. Као и у раду на другим садржајима ученике треба подстицати да образлажу своје ставове, да аргументују али и слушају друге. То је прилика да се види како ученици доживљавају свет око себе, да ли је индивидуално увек изнад колективног и добра је подлога за разговор на тему како би овај свет функционисао када би свако мислио само на себе.

У наставку ученици се могу поделити у мање групе са задатком да наведу шта по њиховом мишљењу подстиче просоцијално понашање људи. Не очекује се да ученици наведу велики број утицаја, довољно је само неколико као што су: да ли се људи у окружењу тако понашају, да ли се таква понашања на неки начин награђују, колико се у медијима о томе говори, колико је неко осетљив на проблеме других људи и сл. Након размене одговора наставник их систематизује и поентира да је просоцијално понашање општи назив за различите видове понашања којима је заједничка усмереност на добробит заједнице, сарадњу и помагање другима. Оно се развија одрастањем и то највише учењем по моделу као и добијањем неке врсте поткрепљења за учињено добро дело за заједницу. То не мора бити нека конкретна награда, довољно је да то неко примети и прокоментарише као *баиш лепо што си Лени помогао* или *видим да си Милицу загрила док је плакала баиш си то добро урадила* и сл. У складу са тим наставник може направити договор да у групи негују такво понашање. Такође, ученици се могу упутити да на часовима са групом размене и уочено понашање супротно од просоцијалног где је особа мислила само на своју добит, где је некога оштетила, повредила и промислити како реаговати у таквој ситуацији (нпр. неко ко је неправилно паркирао ауто и онемогућио пешацима да користе тротоар или пекара која продаје подгрејано пециво од јуче...).

На ову активност добро се надовезују друге вежбе у којима се ученици боље упознају са различитим социјалним вештинама. Наставник се може одредити да рад на њима систематизује у три правца у складу са наведеном поделом на когнитивне, емоционалне и социјалне вештине.

Логично је почети од критичког мишљења као вештине потребне за све животне ситуације. Многи програми обавезних предмета имају очекивани исход који се тиче критичког мишљења те то није нешто што се не ради са ученицима али у оквиру овог

програма то се може детаљније урадити и на више примера како би ученици јасније схватили смисао, сврху и значај критичког мишљења посебно за просоцијално понашање. Ту се посебно мисли на разликовање истинитог од неистинитог, битног од небитног, хитног од мање хитног што је уско повезано са вештином прављења приоритета о чему се врло мало са ученицима ради а та социјална вештина је врло значајна за добробит и појединаца и заједнице. За те потребе могу се осмислити вежбе које ће од ученика захтевати обе вештине. У питању су вежбе где ученици радећи у малим групама треба да реше неки сложени проблем који прво морају критички да анализирају и открију из којих мањих проблема се састоји а затим да одреде приоритете решавања јер се из неког разлога (нпр. нема довољно времена, новца, људства...) не могу сви истовремено решити. Проблем може бити комуналне природе у некој измишљеној општини где грађани имају различите потребе и приоритете (деца, одрасли, старији, предузетници, туристи, инвалиди...), а ученици треба да одреде чије су потребе важније и шта треба прво урадити (да ли изградити паркић, поставити нове семафоре, направити бољу одбрану од поплава, организовати фестивал атрактиван за туристе, изградити дом за стара лица итд.).

Као следећа област рада могу бити осећања јер и она имају универзалност и јаку повезаност са социјалним вештинама. Препознавање сопствених и туђих осећања и самоконтрола су карактеристике особа које имају боље социјалне вештине, односно боље се сналазе у социјалним ситуацијама. Међутим, ученици у овом узрасту још увек имају тешкоће да препознају и именују сопствена осећања а туђа још теже. По том питању речник им је врло скроман, обично кажу да се осећају кул, сморено, безвезе.... Зато се може десити да ученици не препознају да је неко ко изгледа као да је бесан заправо је тужан или уплашен па самим тим изостаје адекватна реакција. За те потребе наставник може са ученицима да организује неку врсту вежбе о врстама емоција. Могућности су велике, чак се може радити и нешто као квиз. Нпр. ученици се поделе у групе које су такмичарске. Када наставник на табли напише неку емоцију (нпр. завист, понос, љубомора, страхопоштовање...) ученици на папиру пишу својим речима опис те емоције нпр. то је кад.... Наставник чита одговоре и поен даје групи/групама које су дале најбољи опис. Друга варијанта је да наставник да опис а групе треба на папиру да напишу коју су емоцију ту препознали. Нпр. опис за завист: *непријатељски осећај према другима који имају нешто што сматрамо да то више припада нама*. Овакве вежбе имају за циљ да појачају осетљивост ученика за различита емоционална стања и способност да их препознају код себе и других, правилно их именују и правилно реагују. А затим се може радити на другим аспектима осећања као што су вербални и невербални показатељи осећања, разлози зашто имамо осећања (чему она служе), шта изазива одређене емоције, шта радити са променљивим и мешаним осећањима... Све ове активности су важне јер оснажују социјалну вештину самоконтроле. У узрасту ученика од 11 до 13 година и емоције и понашања могу бити врло бурни и често непримерени ситуацији што може водити ка конфликтима. За рад на овој тематици пожељно је користити што реалније ситуације из живота ученика а причу о емоцијама повезивати са радом и на другим садржајима. На пример, у оквиру теме о људским врлинама предвиђен је рад на кључном појму садржаја праведност који се лако може повезати са осећањима. Ученици треба да погледају (уз претходно појашњење наставника о каквом експерименту се ради) снимак реакције мајмуна на различите награде, односно колико се лако побуђује осећај беса кад нема праведности (Frans de Waal:

Moral behavior in animals – YouTube, за ученике део од 13. минута). Овај експеримент показује колико је осећај за неправду биолошки дат и зато је важно, ради добробити и појединаца и заједнице, борити се за праведност као вредност.

У оквиру рада на осећањима наставник може да организује вежбе у којима се демонстрирају технике које помажу самоконтроли емоција. То је важно код јаких и негативних емоција као што су бес, страх, туга, завист јер нас штите да нешто не урадимо погрешно због чега би се могли кајати. Ученицима треба показати једноставне технике примерене њиховом узрасту као што су: изброј до 10, певај и играј уз музику, гњечи пластелин, жврљај на папиру, играј се са кућним љубимцем, трчи, вози бицикл или ролере, разговарај са блиском особом, љуљај се и клацкај у паркићу... Поред ових техника важно је охрабрити ученике да уколико препознају да су осећања прејака и не могу их контролисати онда треба да траже помоћ одраслих и стручњака.

И као трећи правац рада намеће се комуникација која као и критичко мишљење и осећања има универзални значај за човека и све ситуације у којима се може наћи. Како је комуникација међупредметна компетенција и други предмети су у обавези да је унапређују али у оквиру овог програма фокус је на комуникацији која унапређује добробит појединца и заједнице. Зато је у програму као садржај наведена асертивна комуникација. Ученици треба да освесте сопствену улогу у остваривању позитивних односа са другим људима и заједницом, као и да прихвате личну одговорност за своје поступке. Суштина је ученике усмерити да се боре за своја права, своје потребе и интересовања али на начин који не угрожава никога. Постоје бројне вежбе које се са ученицима могу радити да би се унапредила вештина асертивне комуникације. Посебно су добре оне које у себи садрже неки вид драматизације која илуструје како изгледа асертивна у односу на пасивну и агресивну комуникацију.

Уз асертивну комуникацију природно иде рад на конструктивном решавању конфликта. Као подстицај може се користити кратки али ефектни цртани филм *Мост*

(["Bridge" by Ting Chian Tey | Disney Favorite - YouTube](#)). За даљи рад на овој тематици одлично се уклапа филм у трајању од 10 минута који су снимили ученици у Дому ученика у Врању ["Konstruktivno rešavanje konflikta" - Dom učenika srednjih škola Vranje - YouTube](#)

За рад на сарадњи постоје бројни филмови који могу имати функцију подстицаја и изазвати код ученика реакцију. Нпр. иако су у питању комерцијални цртани филмови примерени су овој тематици, узрасту ученика и духовити су. Доступни су на јутјубу

([Teamwork and Leadership | Animated short clip | Creative 360 | #teamwork #leadership #motivation - YouTube](#)). Нешто озбиљнији подстицај може бити снимак веслача који показује снагу заједништва ([Inspirational Video On Rowing and Teamwork - YouTube](#)). У богатој понуди материјала на ову тему издвајамо цртани филм у трајању од 2:41 минута ([GOOD COLLABORATION \(2014\) - YouTube](#)) који изванредно повезује све што је садржај овог програма (вредности, опште добро...) али је на енглеском језику и може се (уколико се не припреми превод) користити у оквиру корелације са предметом енглески језик.

ДОБРОЧИНСТВО

Последња тема *Доброчинство* иако је одвојено дата заправо је повезана са свим претходним програмским садржајима и у литератури се води као вид просоцијалног понашања. Као што је већ препоручено да се ради интегрисано и ова тема се може обрадити током рада на претходним садржајима, а може и одвојено како би добила на значају који заслужује.

Доброчинство се често изједначава са више различитих израза као што је хуманитарни рад, алтруизам, задужбинарство или великодушност. Али у суштини свих израза налази се филантропија (човекољубље) као животна вредност или начело из ког произилази понашање које је усмерено ка добробити других људи и/или заједнице без личне користи. Међутим, доброчинитељи, задужбинари као филантропи се не слажу с тим јер сматрају да и они имају своју личну корист јер им брига за друге и помагање другима даје смисао постојања те сматрају да су и они на добити.

Резултат рада на овој теми треба да буде јачање осетљивости ученика за препознавање примера понашања људи у складу са вредностима и врлинама и понашања оријентисаног на опште добро.

Ученици у 6. разреду у оквиру историје уче о задужбинарству које у Србији има велику традицију још од Немањића. Они могу добити налог да истраже задужбине крунисаних глава нпр. краља Милутина или добростојећих грађана који су у току 19 века подигли и оставили заједници бројне грађевине за потребе науке, образовања, медицине а које се и данас користе као опште добро. О задужбинама треба ученици да се баве и на локалном нивоу јер у свакој средини постоје такви примери а пожељно је да се

спроведу и активности које показују да задужбинарство није ствар прошлости, односно да оно постоји и сада. Може се навести пример моста преко Дрине који је подигао својим средствима Слободан Павловић 1996. који спаја Србију са Републиком Српском.

Пример другачије врсте подстицаја који се такође може употребити за увођење ученика у тему је одговор који је дала глумица Одри Хепберн (амбасадорка добре воље УНИЦЕФа) на питање које савете може дати за лепоту жене. Она је рекла:

За привлачне усне - изговарајте речи са љубазношћу;

За дивне очи - тражите добро у људима;

За згодну фигуру - делите своју храну са гладнима;

За дивну косу - дозволите деци да вам пролазе прстима кроз косу;

За држање - ходајте са сазнањем да никада нећете ходати сами.

За рад на теми могу се осмислити различите активности. На пример, од ученика се може тражити да разговарају са одраслима из свог окружења (родитељи, бабе, деде, комшије...) и утврде да ли су они некада учествовали у некој активности која је била хуманитарног карактера или је њима неко помогао кад им је било тешко (нпр. учествовали су у акцији прикупљања новца за болесно дете или су у болници добили трансфузију крви коју је непозната особа дала или су комшије помогле када је олуја однела кров да се направи нов...). На часу се размењује оно што су ученици прикупили. Друга идеја је нешто сложенија и захтева да наставник припреми одговарајући материјал а то је кратак опис за 4 особе које су учиниле неко добро дело (нпр. једна је купила инкубаторе за превремено рођене бебе, друга је финансирала изградњу мањег моста који ђацима пешацима скраћује пут до школе, трећа је дала свој стан да користе родитељи чија се деца лече од тешке болести и сл.). Ученици раде у пару са задатком да замисле да су комисија која треба да изабере само једну особу од понуђене четири којој ће се доделити награда за учињено најбоље добро дело. Избор треба да образложе. За очекивати је да ће ученицима бити тешко да направе избор што је и циљ ове активности – да добротинство није вид такмичења и да је свако добро дело добро и да зато народ каже „Лепота до вечери - доброта до смрти”.

За рад на овој теми погодно је организовати гостовање особе која је добротинитељ. У свакој средини има пуно таквих особа које су обично мало познате у јавности јер оне то и не чине да бих их други људи хвалили. Ученици треба унапред да се упознају са тим шта је све та особа урадила за друге (нпр. 30 пута је дала крв, спасила бебу из пожара, подигла јавну чесму...) и да спреме питања како би што више сазнали о вредностима и врлинама које красе ту особу и како се осећа кад помаже другима. Такође, ученици могу истражити ко су били велики добротинитељи у њиховом окружењу у прошлости и како се садашње генерације односе према њима и њиховим делима. Наставник може као увод у ову активност да прикаже шта је све Михајло Пупин урадио за своју земљу и њене становнике; какве све грађевине су за своју домовину оставили капетан Миша Атанасијевић или Илија Коларац и сл.

Кључни појам садржаја у овој теми су и организације које се баве различитим активностима чији је заједнички именитељ добротинство, хуманитарни рад и одсуство профита. У њиховом раду обичну учествује много волонтера Могу бити владине, невладине, црквене, глобалне или локалне, велике или мале, оне које уопштено помажу људима или некој одређеној циљној групи. Ученици могу истражити оне које делају у окружењу и учинити их видљивијим ако направе неки вид њихове промоције у школи (изложба, трибина, текст у школском часопису...). Људи често не знају колико таквих организација у њиховој средини има и колико су њихова дела велика. Наставник може упутити ученике да самостално истражују које су то организације. На пример, могу на интернету истражити хуманитарну организацију УНИЦЕФ и сазнати ко је њен оснивач, који су циљеви, како се финансира, шта су постигли до сада (локално, глобално) и ко су у нашој земљи амбасадори добре воље (Ана Ивановић и Александар Саша Ђорђевић) и чиме се они баве у овој организацији. Исто се може урадити за организацију Црвени крст, Црвени полумесец или за организације које се баве нпр. пружањем помоћи Србима који живе у тешким условима на Косову и Метохији. Као активност може им се дати информација из новина са налогом да сазнају нешто више о томе. Пример вести: Хуманитарна организација “Солидарност за Косово” чији је председник Арно Гујон у сарадњи са епархијом рашко-призренском и хуманитарном организацијом “Мајка девет Југовића” донирала је клиничко-болничком центру Приштина са привременим седиштем у Грачаници хематолошки и биохемијски анализатор и апарат за побољшану дистрибуцију кисеоника.

Програм се завршава са захтевом да ученици, заједно са наставником, осмисле и реализују неке мале али реално изводљиве активности које су просоцијалне, односно које у себи садрже идеју добротинства, општег добра, филантропије. Циљ је да ученици схвате да се добротит не “мери” јер је свака и најмања добротит велика и значајна. Кроз остваривање такве активности ученици треба да осете да је добротит и за оне који примају и за оне који дају помоћ, односно да добра дела иду у оба смера. Као помоћ у раду дајемо пример две могуће акције добротинства. Пример 1: ученик из групе се разболео (није битно колико дуго неће ићи у школу и колико је болест озбиљна). Ученици могу да напишу писмо подршке другару у смислу да му желе да брзо оздрави, да они мисле на њега, да су ту за сваки вид помоћи...и да се сви потпишу. Овај сасвим мали гест другарства сигурно ће пријати болеснику.

Пример 2: у сваком одељењу постоје ученици који имају одећу коју су прерасли а немају млађу сестру, брата који би је могли носити. Да би се избегло бацање одеће она се може донирати неком коме је потребна. То може бити и неком другу или другарици из школе али треба имати у виду да је некада непријатно примити директно такву помоћ и боље је да то иде преко организација које се тиме баве. Кораци у акцији: ученици који имају вишак одеће (то не морају бити сви из групе), уз помоћ родитеља, праве одабир шта ће донирати. Следећи корак је проналажење центра за донације у непосредном окружењу, затим припрема одеће (мора бити чиста), паковање и њено одношење у центар. Заједнички део акције ученика је проналажење организације у коју треба однети донацију. То је прилика да ученици прикупе информације о изабраној организацији (када и ко је основао, како ради, ко су корисници, које проблеме у раду имају, шта им је највећи успех...). Може се организовати да неки активиста те организације гостује и ученицима појасни зашто је важно помагати другима и коме донирана одећа одлази. Акција се може спровести заједно са групом ученика који похађају Грађанско васпитање јер је по програму у петом разреду предвиђено спровођење активности у корист права неке особе што је компатибилно овом захтеву.

Планирање наставе и учења, као и праћење и вредновање напредовања ученика остварује се у складу са општим упутством за остваривање слободних наставних активности.

И за крај треба имати у виду да остваривање циља овог програма није само у вези са оним што ће се дешавати на часовима слободне наставне активности *Вредности и врлине као животни компас I* већ и са целокупном атмосфером у школи и друштву, вредностима које се негују, понашањима која се награђују, врлинама које се афирмишу. Према Бандуриној теорији учења по моделу, агресивност се усваја као последица посматрања агресивних модела (из блиског окружења или узора из медија, литературе, игрица) који не бивају кажњавани, не сносе сразмерне последице, или чак бивају награђени, мада је и изостанак било какве реакције само по себи позитивно поткрепљење неприхватљивог понашања. Агресивно понашање се устаљује кроз посматрање, имитирање и понављање из ситуације у ситуацију. Међутим, то исто важи и за асертивно понашање, емпатично понашање, волонтирање, сарадњу, толеранцију... а на школи и друштву је да брину да ученици имају одговарајуће узорце за учење по моделу.

ДРАМСКА УМЕТНОСТ

Циљ учења програма слободних наставних активности *Драмска уметност* у 5. или 6. разреду је развијање различитих аспеката личности – од когнитивних, моралних, преко естетских, физичких, социјалних и емоционалних. Кроз групни рад, ученици треба да открију и развију све поменуте аспекте личности. Њихов развој, кроз подражавање, пратиће и дубље, присније упознавање са осталим ученицима који су у истој групи и који су одабрали да се баве истом слободном наставном активношћу. Ученици треба кроз учечешће у овој слободној наставној активности да раде на развијању, јачању и дестигматизовању емпатије као врхунске вредности у свим аспектима својих личности.

Разред : пети/шести

Годишњи фонд часова: **36 часова** (1 час недељно)

<i>Опште међупредметне компетенције</i>	На крају године ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и Кључни појмови садржаја
Компетенција за целоживотно учење Комуникација Рад са подацима Дигитална компетенција	препричава и тумачи различите драмске текстове, наглашавајући битне догађаје... примењује различите технике препричавања и мења детаље у причи. прича различите приче, користећи правилан редослед догађаја, дијалоге и описе ликова.	ПРЕПРИЧАВАЊЕ, ПРИЧАЊЕ ПРИЧА И ИЗВОЂЕЊЕ ДЕЛОВА ПРИЧА:

Решавање проблема	ствара оригиналне приче и адаптира постојеће текстове	ЛУТКАРСКО ПОЗОРИШТЕ:
Сарадња	користи глас, говор тела и изразе лица за приказивање ликова и емоција током причања приче.	
Одговорно учешће у демократском друштву	сарађује са другим ученицима како би створио целовито извођење приче	
Одговоран однос према здрављу	израђује и користити лутке за извођење сцена и прича	МАЛЕ ДРАМСКЕ ФОРМЕ И ПОДРАЖАВАЊЕ:
Одговоран однос према околини	примењује различите технике како би створио уверљиве и интересантне луткарске представе.	
Естетичка компетенција	изводи кратке драмске форме користећи своју креативност и имагинацију.	
Преузимљивост и оријентација ка предузетништву	користи елементе подражавања, као што су мимика, гестикулација и промена гласа... подражава сецне и ликове из јавног живота користећи говор, плес,	

	певање приказује кроз драмски облик ситуације из живота игра сцене из школске лектире и видео игрица рецитује текстове, наглашавајући правилан ритам, интонацију, дикцију. манифестује сопствени доживљај лирске/епске песме користећи различите технике изражајног читања интерпретира различите врсте драмских текстова изговарањем монолога, дијалога и стихова...	РЕЦИТОВАЊЕ И ИЗРАЖАЈНО ЧИТАЊЕ

Кључни појмови: драма, текст, сцена, позориште, драматизација, адаптација, идеја, радња, догађај, ликови, драмска ситуација, драмска секција, глума реквизити, представа

УПУТСТВО ЗА МЕТОДИЧКО-ДИДАКТИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм слободних наставних активности *Драмска уметност за 5–6 разред* припада групи интердисциплинарних програма. Као и други обавезни и изборни предмети, програм *Драмска уметност* доприноси остваривању општих исхода другог циклуса образовања и васпитања, као и развоју кључних и међупредметних компетенција. Програм доприноси развоју *Кључних компетенција за целоживотно учење* – комуникације на матерњем и страном језику, компетенције за учење учења, сарадња, осећај за иницијативу и предузетништво и естетичка компетенција.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ

Ослонац за остваривање програма представљају: 1) опште упутство које се односи на све изборне слободне наставне активности и 2) садржина овог упутства, којом су обухваћене методичко-дидактичке специфичности програма *Драмске уметности за 5–6 разред*.

Програм се ослања на компетенције развијене у првом циклусу образовања и васпитања, највише из предмета српски језик и српски језик и књижевност у другом циклусу образовања и васпитања, а могу се надовезивати и на теме и активности изборног наставног програма *Грађанско васпитање* у претходним разредима, као и на богато ваншколско искуство ученика и наставника у вези са позориштем.

Програм *Драмске уметности за 5–6 разред* обухвата четири тематских области, које се распоређују на четири класификациона периода школске године. Предложене теме наставник може обрадити и другим редоследом, у складу са могућностима и интересовањима ученика, као и техничким могућностима и опремљеношћу потребним дидактичким средствима, односно већи број ових тема се прожимају и у одређеним сегментима се могу развијати упоредо.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ

Циљ ове слободне наставне активности никако није и не сме да буде „глума” или било каква „школа глуме”. Она треба да буде модел за упознавање себе и школских другова и другарица и постепено откривање и развијање склоности и способности у различитим аспектима драмске уметности. Кроз рад у овој слободној наставној активности ученици треба да повезују, шире и продубљују знања, развијају вештине и навике стечене у школи и свакодневном животу. Ученици ће кроз рад у СНА Драмска уметност за 5–6 разред продубљивати и проширивати знања стечена на предметима српски језик и књижевност, музичко образовање и ликовно образовање, као и физичко и здравствено васпитање.

Програм ове СНА за узраст 5–6 разред основне школе треба да буде усмерен на оне аспекте драмског израза и драмске уметности који ће подстакнути вршњачко дружење, међусобно упознавање, зближавање и разумевање. Наставници треба да заједно са ученицима одаберу текстове, који не морају бити драмски, а рад на њима у првој фази треба да буде усмерен на читање и препричавање. Ученици треба да се ослободе да текстове читају наглас, једни пред другима, затим да они који су слушали оне који читају добију задатак да препричају те текстове, и у трећој фази ученици треба да осмисле нови ток исте приче, наставак, могући завршетак, што све могу чинити нарацијом или подражавњем – играњем замишљених исхода тих прича. На тај начин постиже се развој њихових компетенција за разумевање прочитаног текста, подстиче се њихова машта и мисаони процес, ученици се ослобађају за гласовно и гестовно изражавање и почињу да упражњавају рад у групи у схватају значај сарадње.

Да ни ђаци ни наставници не би били препуштени сами себи, повезаност са другим школским предметима треба да буде истакнута. Текстови којима се баве, могу да буду узимани програма за српског језика и књижевности, али и ван прописаних књижевних дела за овај предмет; садржаји програма наставе и учења за музичко и ликовно образовање могу такође бити коришћени за остваривање исхода појединих сегмената ове СНА.

– Препричавање, причање прича и извођење делова прича

Један од могућих праваца оваквог рада на тексту и остваривања драмског и сценског меахнизма могла би да буде радионица чији је почетни циљ нешто сасвим једноставно – да ученици науче да препричају причу коју су чули или прочитали. Они би могли да раде у мањим групама и да онда те групе међусобно презентују своје варијанте препричавања. Кроз разговор и анализу различитих препричавања може да се издвоји оно што је најважније у причи, а онда дна томе аље може да се ради. Уместо простог препричавања, групе би у наредној фази могле да раде препричавање заједно са опонашањем кључних тренутака у причи. Након тога, у следећој фази, уместо да се ради препричавање, део приче би могао да се претвори у дијалоге које ђаци изговарају док контекст шире приче може да изговара наратор. Кроз даљи групни рад и индивидуално учешће сваког ученика, на крају би могло

да се дође до правог драмског дела које је почело као једноставно препричавање приче са почетком, средином и крајем. Ученици би били охрабрени да додају, домишљају, измишљају и мењају детаље у причи тако да крајњи исход уопште не би морао да личи на верзију приче од које су кренули. Овакав процес допринео би развоју способности разумевања прочитаног или одслушаног текста, постигло би се да ученици увежбавају своје гласовне, гестовне и друге експресивне способности чиме би изражавали своје тумачење и доживљавање датог текста, употребљавали би машту и креативност и, можда најважније, остваривали би рад у групи, показивали би како изгледа сарадња.

– Луткарско позориште

Ученицима овог узраста поред позоришта за децу блиско је и луткарско позориште. Треба узети у обзир да многа деца нису имала прилику да посете права луткарска позоришта или да одгледају луткарске представе, а овај вид позоришта је не само основа за разумевање драмске уметности него и један од бољих начина за испољавање креативности, превладавање стидљивости, превазилажење могућих психолошких притисака или ситуација. Он, такође, може бити и извор смеха и забаве. Задатак наставника је да ученицима помогне да одабиром неке приче, направе лутке и импровизују луткарску сцену. Сам процес рада на сцени и луткама треба да допринесе креативном развоју и испољавању ученика. Овај део посла се може радити у сарадњи са наставницима ликовног образовања и техничког образовања. Само одигравање луткарске представе може бити фиксирано за неки драмски текст, а може се и ученицима препустити да импровизују радњу и заплете, према специфичностима и карактерима самих лутака које су одабрали и направили (вук, лисица, пиле, зец, дечак, девојчица, продавац, шумар, доктор...).

– Мале драмске форме и подражавање

У овом сегменту наставници са ученицима разговарају о темама које су њима актуелне – школски проблеми, заљубљивање, вршњачки сукоби, однос с родитељима. Подстичу их и помажу им да преузму улоге, импровизују и одиграју сцене и на тај начин понуде решења за проблеме које су издвојили у разговорима. Овде је акценат на психолошком развоју, психолошком решавању проблема кроз драмски облик, вршњачку емпатију, подражавање улога и ситуација из живота.

Подражавање и мале драмске сцене могу бити усмерене и на опште/познате друштвене ситуације и личности, чиме ће се постићи својеврсна психолошка и социолошка анализа тих појава; као вид подражавања могу се подстицати и различите кореографске и музичке тачке.

Ученици могу бити подстакнути да одиграју сцене из делова лектире коју читају, што би био један од почетних корака у поступку драматизације, режије и глуме (о чему ће теоријски више учити у каснијим разредима). На пример, дијалог Аске и вука, Аскин плес, свирање музике уз коју Аска плеше...

Наставници овај сегмент могу развијати с ученицима и на пољу видео игрица. Могуће је започети разговор с ученицима о садржају игрица које играју, тражити од њих да опишу радњу омиљених игрица, јунаке, њихова својства, препреке које имају, подстакнути их да јунаке игрица упореде са јунацима бајки, навести их да између себе поделе улоге према јунацима игрица и да одиграју сцене из игрица, делове заплета, задати им да промене неке делове, уведу јунаке које оригинална видео игрица нема...

– Рецитовање и изражајно читање

Сврха ове теме је да ученици осете све естетске карактеристике уметничког текста и да се оспособе да уметничко дело говори кроз њих. Зато ученицима не треба наметати модел рецитовања, већ им треба помоћи да кроз доживљај текста пронађу свој говорни облик песме. Рецитовањем они испољавају свој доживљај и тумачење песме, а истовремено развијају свој гласовни креативни потенцијал и остварују комуникацију с публиком. Наставник може показати и увежбавати с ученицима вежбе гласа, дикције, акцента, помоћи им да осете и извуку различите интонације, ритам, темпо. Ученици могу увежбавати рецитације лирских песама, али и епских народних песама код којих рецитовање могу изводити у паровима, као дијалог.

ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ

Имајући у виду концепт програма, исходе и компетенције које треба развити, процес праћења и вредновања ученичких постигнућа не може се заснивати на класичним индивидуалним усменим и писаним проверама. Уместо тога, наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици учествују у активностима, колико су отоворени за рад у групи, како доносе одлуке, аргументују, евалуирају свој и туђи рад и слично. Постигнућа ученика се, дакле, прате и вреднују формативно: током целог процеса.

Посебно се мора узети у обзир да часови слободне наставне активности Драмске уметности похађају сви заинтересовани ученици и да услов и основ за вредновање њихових постигнућа није индивидуални таленат за глуму или било који друи сегмент драмских уметности. Ученик не мора бити талентован за овај програм. Потребно је да покаже заинтересованост, иницијативу, вољу да ради са другарима. Зато, наставник овде прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни, како развијају и испољавају естетске компетенције.

ЖИВОТНЕ ВЕШТИНЕ

Циљ учења слободне наставне активности *Животне вештине* је да ученик овлада знањима, развије вештине и формира ставове који ће му омогућити да боље разуме различите животне ситуације и изазове, повећа капацитет да на одговоран начин брине о себи, другима и околина и понаша се у складу са културом безбедности.

Разред **Пети или шести**

Годишњи фонд **36**

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ На крају програма ученик ће бити у стању да:	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја програма
Одговоран однос према здрављу Компетенција за целоживотно учење Сарадња	• на одговоран начин брине о себи и околина и помаже другима у невољи; • проналази релевантне и поуздане изворе информација од значаја за сналажење у свакодневним и ванредним животним ситуацијама; • критички промишља и доноси одлуке уважавајући контекст ситуације, процену последица и најбољи интерес за себе, друге и околину; • јасно изрази сопствене мисли и	ВЕШТИНЕ ЗНАЧАЈНЕ ЗА УЧЕЊЕ, РАД И ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ Вештине критичког мишљења, решавања проблема, доношења одлука. Организационе вештине и вештине управљања временом. Социо-емоционалне вештине: сарадња, комуникација,

Решавање проблема	осећања, са пажњом слуша саговорника и комуницира са другима на конструктиван начин;	асертивност, решавање сукоба, препознавање сопствених и туђих емоција, превазилажење стреса.
Одговорно учешће у демократском друштву	• сарађује са члановима групе којој припада и одупре се притиску групе на асертиван начин; • организује своје свакодневне активности на продуктиван начин; • препозна опасности и адекватно реагује; • разликује ризично од превентивног и безбедног поступања пре, током и након елементарне непогоде; • тумачи знакове опасности, посебно ЕОР и поступа у складу са упутствима надлежних служби; • процени сопствене могућности и ограничења у решавању проблема и потражи одговарајућу помоћ кад процени да ситуација превазилази његове могућности; • повезује информације од релевантних институција са потенцијалним ризицима и правилним реаговањем у кризним ситуацијама; • образложи значај солидарности са људима у невољи; • аргументује значај културе безбедности и пружања прве помоћи; • искаже афирмативни став о људима који су активисти Црвеног крста; • наведе које надлежан за одређене ванредне ситуације и симулира позив хитним службама; • доведе у везу заштиту животне средине	ВЕШТИНЕ ЗНАЧАЈНЕ ЗА ИЗГРАДЊУ КУЛТУРЕ БЕЗБЕДНОСТИ Култура безбедности и надлежности за смањење ризика од катастрофа. Климатске промене и заштита животне средине у контексту културе безбедности. Општа безбедност: безбедност у саобраћају; знаци опасности и упозорења (зрачење, биолошка опасност, ЕОС - експлозивни остаци рата, запаљиво, хемијски производи). План комуникације и евакуације у случају несреће. Елементарне непогоде: пожари, земљотреси, поплаве, екстремни метеоролошки услови. Безбедност на води.
Рад са подацима и информацијама		
Дигитална компетенција		
Комуникација		
Одговоран однос према околини		

	са климатским променама и културом безбедности; • разликује безбедно, небезбедно и ризично понашање у саобраћају и примењује мере заштите приликом вожње различитим превозним средствима; • наброји правила којих се треба придржавати у комуникацији током несреће, наведе садржај торбе за случај несреће, поступа према плану евакуације и комуникације; • наброји и објасни мере за ублажавање и смањења ризика од земљотреса, пожара, поплава и екстремних метеоролошких услова; • разликује безбедна од небезбедних купалишта, објасни улогу спасиоца, поступа у складу са правилима понашања на купалиштима и демонстрира поступак самопомоћи у случају грча мишића у води; • наведе принципе и демонстрира пружање прве помоћи на изабраном примеру.	Прва помоћ.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм слободне наставне активности *Животне вештине*, као и друге СНА, доприноси остваривању општих исхода образовања и васпитања и развоју кључних и међупредметних компетенција са фокусом на припрему ученика за изазове свакодневног живота. Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све СНА, као и ово које изражава специфичности програма *Животне вештине*.

- ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм садржи две тематске целине. Прва се односи на вештине које Светска здравствена организација идентификује као неопходне за успешан и здрав живот и које имају велику примену у различитим животним ситуацијама од области школовања, света рада до живота у заједници и успостављања односа са другим људима. Друга тема се односи на вештине које долазе до изражаја у ванредним животним ситуацијама као што су поплаве, пожари, екстремни климатски услови или саобраћајне незгоде. Фокус ове теме је изградња културе безбедности.

Свака тема се обрађује у току једног полугодишта с тим што наставник има слободу да унутар њих планира на који начин и са колико часова ће поједине кључне појмове садржаја обрађивати. Дубину и ширину обраде неког садржаја превасходно одређују исходи дати у програму, као и узраст ученика. Имајући у виду фонд часова, да би се достигли очекивани исходи, предност добијају материјали и активности који омогућавају да се истовремено ради на више кључних појмова. То је могуће не само за садржаје унутар једне теме већ се могу правити везе и између тема, нпр. када се у обради садржаја који се односи на пожар од ученика тражи да користе вештине критичког мишљења, решавања проблема, доношења одлука, комуникације, сарадње, превазилажење стреса, што је садржај прве теме.

Овако конципиран програм одговор је на процену да данашњим ученицима и поред бројних предмета које изучавају у основној школи недостају још нека знања и посебно неке вештине за успешан свакодневни живот препун изазова и опасности. Наравно, припрема за живот великим делом припада породичном васпитању, али то не ослобађа школу одговорности да јача ученике у том смислу.

Да би се планирани исходи остварили, важан је не само садржај, већ и начин на који се он обрађује. Зато рад са ученицима треба да буде разноврстан, подстицајан и да се ослања на школско и ваншколско искуство ученика. Могућности су велике од модификованих мини предавања које могу држати и наставници и ученици, преко различитих презентација, демонстрација, симулација, до играња улога, студије случаја, трибина, посете одговарајућим установама и гостовање стручњака.

Садржаји из програма могу се довести у везу са оним што су ученици учили или уче у другим предметима и изборним програмима. Та веза најизраженија је са програмима *Географије* у петом разреду, где постоје садржаји који се односе на земљотресе, поплаве и климатске услове; *Физичког и здравственог васпитања* у којем се налазе садржаји о значају развоја физичких способности за сналажење у ванредним ситуацијама (земљотрес, пожари, поплаве), пружању прве помоћи и планирању дневних активности; *Биологије* у шестом разреду где постоји садржај који се односи на прву помоћ и понашање у складу са климатским параметрима; *Технике и технологије* где је безбедност саобраћаја једна од тема. Осим тога, постоје књижевна дела која су предвиђена програмом *Српског језика*, а могу помоћи у разумевању понашања човека у различитим животним ситуацијама (нпр. последице погрешних одлука, проблеми у комуникацији, понашање човека у стресу). Овај програм се одлично надовезује на програм *Грађанског васпитања* у првом циклусу јер се у трећем разреду обрађује тематска целина *Снага узајамне помоћи* чији су кључни појмови солидарност, волонтирање, Црвени крст.

- ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ВЕШТИНЕ ЗНАЧАЈНЕ ЗА УЧЕЊЕ, РАД И ДРУШТВЕНИ ЖИВОТ

У оквиру ове теме садржаји су подељени у три целине. Прва се односи на групу вештина које би се могле назвати когнитивне, другу групу чине организационе, а трећу социјално-емоционалне. Ова подела је програмски неопходна, иако у свакодневном животу све те вештине су међусобно повезане и здружено одређују наше понашање и ефекте које изазивају. Зато већ у процесу увођења у тему треба изабрати примере на којима ће ученици сагледати сложеност различитих животних ситуација и неопходност коришћења различитих вештина да би се постигао жељени циљ као што су сагледавање ствари из различите перспективе, процена последица одлука, разликовање битног од мање битног, или хитног од мање хитног, планирање... У пракси су се показале као врло ефикасне вежбе где се користи техника студије случаја и то баш оних негативних где је особа донела погрешне одлуке, није критички промишљала нити планирала, није имала увид у сопствене приоритете, није препознала сопствене и туђе емоције... Да би дошли до правилног увида ученике треба „водити“ кроз пример помоћу низа питања, што је уједно и почетак рада на критичком мишљењу.

Критичко мишљење је окосница прве групе вештина у оквиру ове теме. То је неопходна вештина јер живимо у цивилизацији коју карактерише хиперпродукција информација што често делује ометајуће на процес мишљења, решавања проблема, доношење одлука. Зато је важно да ученици разликују чињенице од претпоставки и неистина, односно да се питају да ли је нешто тачно или не, ко доноси те информације и како их аргуентује, да ли постоје и другачије перспективе и да буду осетљиви на нелогичности, недостатак доказа и манипулацију. Када хоћемо да развијемо критичко мишљење код ученика, ми заправо желимо да они размишљају својом главом и да долазе самостално до закључака на основу проверених података, да посматрају ствари из различитих перспектива уважавајући контекст, да имају увид у однос део-целина, да доводе у везу узрок и последицу и да имају увид у ток сопственог мишљења. У току рада на овом садржају ученицима треба да буде јасна разлика између критичког мишљења и критицизма.

Најмоћнији начин за развој критичког мишљења код ученика јесте постављати им питања, неговати атмосферу у којој се одговори могу слободно дати, без квалификације и захтевати од њих да нешто бране или нападају (техника за и против). Ево неких питања које наставник може поставити ученицима: Зашто то мислиш? Ако би се ... догодило, како би...то било? Можеш ли то да објасниш? Дај ми пример за то. Како то можемо да докажемо? Како си дошао/ла до тог закључка? Ко то тврди и на основу чега? Како то изгледа посматрано из другог угла? Само ових неколико питања довољно је за анализу информација које су доступне у медијима и на друштвеним мрежама што ће показати ученицима колико има нетачности, произвољности и манипулације подацима којима смо изложени.

Вештина критичког мишљења је директно повезана са вештином решавања проблема. Ученици на узрасту од 11 до 13 година често бивају заведени појавним аспектом неке ситуације и не успевају да препознају шта је главни проблем, шта је ту битно, хитно па самим тим умањују могућност да га на прави начин реше. Зато треба користити вежбе за препознавање проблема. Наставник треба да изабере ситуацију у којој је проблем близак ученицима, нпр. туча ученика у дворишту школе. То је погодан пример јер се може посматрати из различитих перспектива (ученика, дежурног наставника, одељенског старешине, родитеља), што има више могућности за решавање и што је најважније има више нивоа проблема (однос према дежурном наставнику, међусобни однос ученика, поштовање правила понашања...). Више о критичком мишљењу и решавању проблема може се наћи на сајту <https://www.britishcouncil.rs/programmes/education/>.

Доношење одлука је, такође, вештина потребна свакодневно, у различитим животним ситуацијама, али је посебно важна у оним где доношење одлука има велике и дугорочне последице, као што су нпр. одабир средње школе. И ова вештина директно је повезана са критичким мишљењем и решавањем проблема. Са ученицима треба организовати активности које ће им помоћи да разумеју тај процес, на који начин се одлуке доносе, кроз које фазе се пролази, које су препреке доношењу одлука и како не треба доносити одлуке. Више о томе може се наћи на сајту <https://poslovi.infostud.com/saveti/Donosenje-odluka-Kako-izabrati-najbolju-mogucnost/223>.

Организационе вештине се природно надовезују на претходне кључне појмове садржаја и имају врло широку примену у свему што ученик тренутно ради као и шта ће радити у будућности. Добро развијену ову вештину препознајемо по томе што

особа:систематично прикупља, класификује и чува потребне информације; одређује приоритете у раду; ефикасно управља временом; поштује рокове; планира (краткорочно и дугорочно) свој рад; поштује процедуре; има иницијативу у решавању проблема; уредно води евиденцију о свом раду.

Постоје велике могућности да се са ученицима ради на развијању организационих вештина. За те потребе могу се користити духовите мини лекције из књиге Јасминке Петровић и Ане Пешикан „Све о (не)учењу: Како постати и остати глуп (у 39 лекција)“. Ту се могу наћи примери о томе како планирати учење на часу и код куће, у које време и на ком месту, како комбиновати различите садржаје, повезивати градиво, лакше запамтити, водити рачуна о потребном материјалу и условима за рад, уклонити могуће ометаче, како распоредити учење, од чега почети...

Како ученици не би дошли до погрешног закључка да су организационе вештине важне само за учење, треба вежбати и на примерима из других сегмената њиховог живота. У наставку је дат пример једне такве вежбе.

Наставник чита текст „Ученици 8. разреда једне основне школе желели су да последњи наставни дан обележе журком у дворишту школе. Група осмака је средином маја анкетирала ученике 8. разреда и након што су утврдили број заинтересованих и на који начин желе да обележе тај дан (уз музику коју би пуштао ди-џеј), саопштили су своју идеју одељенским старешинама. Када су са старешинама утврдили правила понашања на том догађају (која су се односила на одржавање реда и удаљавање оних који тај ред ремете, као и на забрану употребе алкохола и пиротехнике), представници осмака су, са својим одељенским старешинама, заказали разговор са директором школе ради добијања дозволе за организацију једног таквог догађаја. Директор је, након што су му представили своју иницијативу, дозволио да се догађај организује у време када нема наставе и у присуству одељенских старешина. Од ученика је очекивао да му до следеће недеље саопште термин када ће журка почети и завршити се, који број ученика ће бити присутан, ко ће бити задужен за музику, а ко за одржавање реда. Пошто су испоштовали све услове, журка у дворишту школе одржана је у предвиђеном термину у лепом расположењу и без икаквих проблема“. Након читања текста наставник поставља ученицима питања како би дошли до увида који су кључни елементи организације оваквог великог догађаја. Могућа питања су: Када су ученици почели са организацијом журке? Које су информације ученици прикупили пре него што су добили дозволу за организацију журке? О којим приоритетима су морали да воде рачуна да би организовали журку? Која су задужења морали да планирају и којих правила понашања и процедура да се придржавају? Да ли је осмацима било свеједно када ће се журка одржати? Да ли су испоштовали рокове које им је дао директор и која су сами одредили? Шта су биле њихове могућности, а шта ограничења? Кома су се све ученици обратили да би журка била одобрена и одржана?

Након разговора ученици се деле у групе где ће свака од њих добити неки посао који треба да обави. Задатак група је да направе план рада у којем ће навести које информације је потребно прикупити, коме ће се обратити, којих приоритета ће се држати, како процењују сопствене могућности и ограничења, каква ће им бити динамика рада и рокови, који ресурси су им потребни (материјални и људски) и како ће до њих доћи, какву ће поделу рада направити, како ће водити евиденцију. Као помоћ у раду наставник може да направи неку врсту формулара са кључним елементима организације посла и управљања временом који ће бити „водич“ ученицима у овој вежби.

Ради повезивања организационих са вештинама критичког мишљења, доношења одлука и решавања проблема, добродошле су и вежбе за препознавање приоритета (шта ја заиста желим, које су моје потребе у вези са тим, шта осећам...), и за сагледавање сопствених јаких и слабих страна у конкретној ситуацији (SWOT анализа). За узраст ученика петог и шестог разреда прикладно је такву вежбу радити на задату тему као што су како до бољих оцена или како постићи боље резултате у спорту, музичкој школи и сл. Више о томе може се наћи на <https://poslovi.infostud.com/saveti/Kako-da-prepoznate-prioritete-i-planirate-u-skladu-sa-njima/361>.

Трећи кључни појам садржаја у првој теми односи се на социо-емоционалне вештине, које заједно са когнитивним и организационим вештинама значајно доприносе да особа буде успешна и задовољна. Школа и породица су место интензивне социјалне и емоционалне интеракције и самим тим велики „простор“ за настанак конфликта и изложености притисцима. Зато Светска здравствена организација велику пажњу поклања развоју социјалних вештина, пре свега комуникацији, решавању конфликта, затим управљању емоцијама и превазилажењу стреса.

Рад на овим вештинама захтева већи опрез него што је то случај код когнитивних и организационих, те треба избегавати вежбе где би се ученици могли осетити неугодно или угрожено. За те потребе погодне су драмске радионице јер се реализују у *као да ситуацијама*.

Са ученицима треба радити на препознавању сопствених и туђи осећања и вези која постоји са решавањем проблема и доношењем одлука. Ради сагледавања ситуације из другог угла и разумевања туђих осећања може се користити радионица из књиге „Учионице добре воље“ по имену „Кад станем у туђе ципеле“.

Рад на вештини комуницирања пружа велике могућности и ученици обично у њима радо учествују. Као подстицај за разговор може се користити неки од бројних клипова. За узраст ученика у 5. и 6. разреду посебно је погодан анимирани филм „Мост“ доступан на линку <https://www.youtube.com/watch?v=P1900TBJ7q8&index=13&list=PLcp-zjbR-kZ7a5WU63KCheDY8234SUPgr&t=0s>. Очекивани исход рада је да ученици разликују конструктивну комуникацију од оне која то није и да повезују настанак и разрешење конфликта са начином на који се комуницира. Код конфликта може се радити на тзв. неутралним али и личним уколико постоје ученици који су спремни да то поделе са групом. Све активности треба да воде унапређивању вештине ученика да активно слушају и да бирају речи које користе у комуникацији. За те потребе погодна је радионица „Како нас други слушају“ или „Може ли се сукоб решити“ из „Учионице добре воље“ као и спот МУП-а РС „Бирај речи хејт спречи“ који је доступан на следећем линку <https://www.youtube.com/watch?v=eHW23wa7Sgc>

У оквиру овог кључног појма ученици треба да се упознају, на основном нивоу, шта је асертивност и како се одупрети притиску, посебно вршњака. Није потребно да ученици користе реч асертивност али је потребно да имају вештину да се боре за своја права и интересе на начин који друге не угрожава. У циљу освешћивања механизма путем којих окружење, нарочито вршњачка група, утичу на појединце и њихово понашање може се реализовати и радионица, такође из „Учионице добре воље“, под називом „Наговорили су ме...“.

По свом садржају поред наведених књига погодне су и следеће: *Мој планер личног развоја – ПланУМ*, А. Шаровић Атанасовски; *Од сутра не одуговлачим! (Али стварно!)*, П. Еспеланд, Е. Вердик; *Твој дан без стреса*, Х. Бекер; *Конфликти и шта са њима*, Д. Плут, Љ. Маринковић.

ВЕШТИНЕ ЗНАЧАЈНЕ ЗА ИЗГРАДЊУ КУЛТУРЕ БЕЗБЕДНОСТИ

За увођење ученика у тему треба користити материјале који на реалистичан начин приказују колико су неке ситуације опасне. Треба комбиновати материјале који говоре о локалним, регионалним и глобалним догађајима. Наставник их може наћи на платформи Црвеног крста Србије www.sigurnijeskoleivrtici.rs <http://p531995.mittwaldserver.info> и на сајту Сектора за ванредне ситуације Министарства унутрашњих послова <http://prezentacije.mup.gov.rs/svs/>. Након тога ученицима треба обезбедити да искажу своје мисли и осећања у вези са оним што су видели. Уколико међу ученицима има оних који су нешто од тога и лично доживели (нпр. поплава, пожар), а желе то да поделе са групом, треба их укључити у активност водећи рачуна да то не буде за њих непријатно.

У оквиру ове тематске целине садржаји су дати у седам кључних појмова. Почиње се са појмом култура безбедности и ко о томе треба да брине у складу са изјавом коју је дао Нелсон Мендела. Он је рекао да се сигурност и безбедност не дешавају сами од себе, већ су резултат колективног одговора и друштвеног улагања. Катастрофе, односно елементарне непогоде и техничко-технолошке несреће, не можемо увек да предвидимо и могу нас задесити било када, било где. Несреће не погађају на исти начин све средине, али оно што је заједничко за све несреће јесте да старији и деца представљају посебно осетљиве групе. Истраживања у свету су показала да научени правилни поступци којих треба да се придржавамо у ситуацијама избијања неке елементарне непогоде представљају разлику између живота и смрти. Зато је јако битно да у најранијем добу почнемо да стичемо знања и вештине за правилно превентивно и реактивно понашање пре, током и након различитих елементарних непогода и других опасности, које нам остају за цео живот. Активности треба да буду усмерене на усвајање знања и развој вештина о безбедносним поступањима, као и да емотивно јачају ученике да буду присебни у таквим ситуацијама и спремни да примене стечена знања и вештине.

Поред стицања знања и развоја вештина код ученика који похађају ову слободну наставну активност могуће је као резултат рада на часовима припремити неке материјале који ће допринети подизању културе безбедности школе, као што су нпр. прављење информативног кутка за смањење ризика од катастрофа где би били постери или презентације о правилима понашања током различитих елементарних непогода, списак телефона хитних служби и сл.

За рад на првом кључном појму садржаја ове теме може се користити филм „Наш свет, наши изазови” <https://www.youtube.com/watch?v=zhYMCs6TqQE> који приказује изазове са којима се данашњи свет суочава (климатске промене,

елементарне непогоде). Циљ је да ученици разумеју зашто је битно да сваки грађанин поседује вештине за деловање пре, током и након што се несрећа догоди и да науче које институције и организације служе грађанима у заштити безбедности (Ватрогасци спасиоци, Полиција, Војска, Црвени крст, Цивилна заштита и друга удружења и организације од интереса за заштиту и спасавање). У циљу препознавања снага система за смањење ризика од катастрофа у Републици Србији, како је званичан израз за њих, наставник може упутити ученике да на свом локалу истраже (рад у паровима или малој групи) где се налазе те службе, које послове обављају, односно за шта су надлежне, колико људи запошљавају, какву опрему користе и сл. Осим тога, може се организовати гостовање особе која брине о безбедности грађана или реализовати радионица „Нацртај/направи свој грб" која се налази у Националном каталогу ресурса за сигурније школе и вртиће који је припремљен од стране Црвеног крста Србије. Када ученици буду овладали основним знањима о култури безбедности и снагама система за смањење ризика од катастрофа може се спровести још једна активност. Ученици могу направити неколико питања из те области помоћу којих би утврдили колико њихови родитељи о томе знају.

Други кључни појам садржаја односи се на заштиту животне средине и климатске промене. Многе катастрофе (пожари, поплаве, зрачење, екстремни метеоролошки услови...), директно произилазе из лошег односа човека према животној средини. У раду са ученицима може се користити анимиран филм MAN доступан на линку <https://www.youtube.com/watch?v=WfGMYdalCIU>, или неки други филм о климатским променама и њеним последицама на човечанство. После гледања таквих филмова обавезно је са ученицима разговарати како они виде проблем и, што је још важније, како виде решење. У току разговора упознати ученике са прогнозама научника у вези са климатским променама, пружити им конкретне податке и њихов извор. Позвати се на оно што ученици већ знају о овом проблему, што су учили у другим предметима, што су сазнали из медија.

У циљу подстицања ученика на акцију за смањење климатских промена и заштиту животне средине наставник може реализовати радионицу „Заштити свет" која је намењена и за старије основце, а припремљена је од стране Црвеног крста Србије и налази се у Националном каталогу ресурса за сигурније школе и вртиће. Такође, може се успоставити сарадња са локалним предузећем које је одговорно за одвожење отпада, постављање или прављење канти за рециклажу или разврставање отпада. Ученици треба да се упознају како раде таква предузећа, које проблеме имају и у ком правцу очекују да ће се питање отпада, кога је све више, решити. Ради јачања личне одговорности могу се направити чек листе ствари којих ученици треба да се придржавају како би дали допринос смањењу последица климатских промена. Чек листе требало би проверавати периодично како би се утврдило у којој мери се ученици придржавају правила.

Трећи кључни појам садржаја односи се на општу безбедност, која обухвата правилно поступање у свакодневним активностима, при учествовању у саобраћају, при позивању хитних служби, кад се уоче основни знаци опасности који обавештавају или упозоравају на одређену опасност (хемијска опасност, биолошка опасност, опасност од пожара, запаљива материја, експлозивни остаци рата - ЕОР). У оквиру овог садржаја ученици треба да овладају комуникацијом са хитним службама јер није довољно само знати кога треба позвати, већ тој служби треба дати што више релевантних информација како би могле ефикасно да делују. Табела испод погодна је за рад са ученицима посебно при коришћењу технике играње улога.

Пре позива хитне службе требало би да:	Када позовеш хитну службу треба да се :
• процениш место незгоде; • осигураш сопствену безбедност и безбедност осталих присутних; • процениш стање унесрећених и утврдиш да ли је некоме живот озбиљно угрожен; • провериш да ли је особа свесна, да ли дише, да ли јако крвари, да ли сме да се помера; • пружиш мере неодложне помоћи; • ослободиш дисајне путеве, примениш мере оживљавања, зауставиш крварење.	• представиш и кажеш: - шта се догодило; - када се догодило; - каква врста несреће се десила; - колико је људи повређено, њихове повреде и предузете мере; - колико је људи угрожено; - где се несрећа десила; - да ли опасност и даље постоји: • оставиш контакт телефон • сачекаш оператера да ти каже како даље да поступаш.

Следећи кључни појам садржаја односи се на план комуникације и евакуације. План евакуације чланова домаћинства или заједнице помоћи ће сваком члану домаћинства/заједнице да се евакуише из свог дома у ситуацијама које то захтевају на најсигурнији начин и што је брже могуће. Планом евакуације су унапред дефинисани путеви кретања и коначно зборно место, односно место које је безбедно за прикупљање свих евакуисаних. План комуникације у случају несреће служи за олакшавање комуникације и одржавање контакта са члановима домаћинства, као и прослеђивање битних информација. Добар план комуникације помоћи ће нам да смањимо панику, ризик и потенцијалне последице несреће. У раду на овом садржају могу послужити примери где је паника људи довела до смртних исхода. Да би ученици схватили како се такве ситуације предупредују, заједно са наставником могу да припреме нацрт плана евакуације и комуникације из учионице до безбедног места, увежбају евакуацију ученика из школе, наведу садржај торбе у случају несреће. Може се користити анимирани филм на енглеском језику који ће ученици уз малу помоћ наставника лако пратити а доступан је на сајту <https://www.youtube.com/watch?v=UmiGvOha7As>.

Више о припреми породичног плана реаговања у случају несреће може се наћи на сајтовима <https://www.youtube.com/watch?v=kE3XAwR412I> и <https://www.youtube.com/watch?v=hs2prs9xVk8>.

Осим тога, наставник може реализовати са ученицима неке од радионица (Направи свој план, Спреман/на за покрет, Сви за једног, један за све) које се, такође, налазе у Националном каталогу ресурса за сигурније школе и вртиће

Следећи кључни појам садржаја односи се на елементарне непогоде и то на пожар, земљотрес, поплаву и екстремне метеоролошке услове. Ови садржаји су, у односу на претходне, ближи ученицима, јер су неки од њих, или од чланова њихових породица, имали и лична искуства. Међутим, то не значи да знају како се треба правилно понашати у таквим ситуацијама, те је, поред стицања знања, важно радити на развоју вештина.

Што се тиче земљотреса, ученици треба да овладају правилима понашања и проналажењем безбедног места. У раду се може користити радионица „Сигурна места у затвореном простору/школи/вртићу“, која се налази у Националном каталогу ресурса за сигурније школе и вртиће. Ученицима се може препоручити, уколико желе, да погледају неки од филмова са тематиком земљотреса и да на часу размене утиске.

За увођење ученика у садржај који се односи на пожар, наставник може користити различите материјале (слике, филмове, новинске чланке, статистичке податке о пожарима у свету и нашој земљи...), а може организовати гостовање ватрогасаца или посету најближој ватрогасној станици. Ученицима би био интересантан и разговор са особом која је имала лично искуство са пожаром и жели да га подели са другима. У Националном каталогу ресурса за сигурније школе и вртиће налази се пригодна радионица „Пожарни троугао“. Ученици треба да буду упознати са карактеристикама пожара на отвореном и у кући, као и са правилним начином понашања у таквим ситуацијама. Више о шумским пожарима налази се на сајту <https://www.youtube.com/watch?v=bNLtjHG9dM>.

Рад на поплавама може започети снимком бујичних поплава у источној Србији, доступном на сајту <https://www.youtube.com/watch?v=T5fWhc-adVk> [HYPERLINK](#) који никога неће оставити равнодушним. Затим се може реализовати радионица „Ударне вести“ која се налази у Националном каталогу ресурса за сигурније школе и вртиће. Као и код других елементарних непогода, ученици треба да буду упознати са корацима којих се треба придржавати у случају најаве поплаве и у случају поплаве. За те потребе може се користити анимирани филм доступан на сајту <https://www.youtube.com/watch?v=43M5mZuzHF8>. Уколико је у средини где живе ученици било скоро поплава, може се одвојити време за размену искустава и анализу погрешних реакција и њихових последица.

Кључни појам садржаја који се односи на екстремне метеоролошке услове ученицима се лако може приближити навођењем неких података на глобалном, регионалном и локалном нивоу. Могу се пронаћи атрактивне приче и занимљивости, као што је она да је у средњовековној Европи, због муња, једно од најопаснијих „занимања“ било звонар у цркви. Само у Француској су од 1753. године до 1786. године грови 386 пута ударили у црквене торњеве, при чему су настрадала 103 звонара, због чега је законом било забрањено оглашавање црквених звона у току грмљавине. Уз причу може се користити приказ муња у реалном времену на

сајту <https://euweather.eu/radar.php?en> Интересантан је и податак да је највећи град пао у Бангладешу 1986. године. Тежина појединих ледених кугли била је чак 13,6 килограма. Приликом ове непогоде погинуло је пет људи, а повређено око 225. Наставник треба да се потруди да пронађе оно што је у тој средини релевантан податак у вези елементарних непогода. Нпр. о снежним наносима на коридору 10 у Србији 2014. године ученици могу да погледају на сајту <https://www.youtube.com/watch?v=hYFPfvFiOcM>, а о активностима Црвеног крста у спасавању људи из сметова на <https://www.youtube.com/watch?v=Xo5YHa0VqNw>.

Безбедност на води је добила место у овој теми зато што још увек велики број људи страда утапањем. Процене су да се годишње у свету утопи око 320.000 људи. Република Србија спада у земље са просечним бројем утапања током године, али су то такође велике непотребне жртве. За увођење у појам могу се користити материјали доступни на линковима: <https://www.youtube.com/watch?v=HesWX4CAWnY> и <https://www.youtube.com/watch?v=B3Vmu-iaub0> где је приказана активност Црвеног крста Србије у области спасилаштва на води. Наставник може реализовати и радионицу „Правила понашања на купалишту“ која се налази у Националном каталогу ресурса за сигурније школе и вртиће. У раду на овом садржају највише треба користити примере из локалне средине где ученици живе са фокусом на разликовање безбедних и небезбедних купалишта, разумевање улоге спасиоца и упознавање са начинима пружања самопомоћи у ситуацијама грча мишића. Посебну пажњу треба посветити разговору о распрострањеном убеђењу да добри пливачи не могу доћи у ситуацији да буду у опасности на води, што није тачно.

Рад на овој теми природно се завршава садржајем који се односи на Прву помоћ. Циљ је развој позитивног става према пружању помоћи људима у невољи, стицање знања о основним принципима прве помоћи, о основним средствима за пружање прве помоћи као и овладавање неким основним вештинама примерено узрасту ученика и броју часова који се могу одвојити за вежбање. У Националном каталогу наставник може наћи радионице и за овај кључни појам. У раду на овом садржају треба се ослањати на знања о грађи и функцији људског организма која су ученици стекли из биологије. Уз прву помоћ повезују се појмови самопомоћи и узајамне помоћи. Ученици треба да се упознају на који начин могу постати волонтери Црвеног крста и учествовати у пружању Прве помоћи, као и такмичити се.

- **ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА**

Имајући у виду концепт програма, исходе и компетенције које треба развити, процес праћења и вредновања ученичких постигнућа не може се заснивати на класичним индивидуалним усменим и писаним проверама. Уместо тога, наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици учествују у активностима, како прикупљају податке, како предвиђају последице, како критички промишљају, чиме се руководе у процесу доношења одлука, како комуницирају. У складу са исходима, тамо где се очекује знање или нека вештина прикладно је да се то провери у форми квиза,

улазних и излазних тестова, презентације, писања есеја и др. Вредновање ученичких постигнућа врши се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*, а успех се изражава описно (*истиче се, добар и задовољава*). Ученици свакако треба унапред да буду упознати шта ће се и на који начин пратити и вредновати.

МЕДИЈСКА ПИСМЕНОСТ

Циљ учења програма слободних наставних активности *Медијска писменост* је да подстакне развој медијске културе ученика и допринесе јачању способности разумевања, деконструкције и креирања медијских садржаја, које ће ученику помоћи за даљи когнитивни, емоционални и социјални развој у савременом медијацентричном окружењу.

Разред	Пети или шести
Годишњи фонд часова	36

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ На крају програма ученик ће бити у стању да:	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја
Компетенција за целоживотно учење Комуникација Рад са подацима	• идентификује/процени комуникацијски процес у односу медији – публика (корисници); • разликује традиционалне и нове медије поредећи начине пласирања порука; • упоређи основне особености различитих медија и изводи закључке о функцијама медија; • опише и анализира своје	ПОЈАМ И ФУНКЦИЈЕ МЕДИЈА И Медији и публика (корисници). Традиционални медији (штампа, радио, телевизија, филм) и нови медији (интернет). Улога и место медија у савременом друштву. Медијске навике (<i>Мој медијски дан</i>).

Дигитална компетенција	медијске навике; • разликује медијске садржаје од стварности, идентификујући их као конструкте стварности;	ДЕКОНСТРУКЦИЈА И КОНСТРУКЦИЈА МЕДИЈСКЕ ПОРУКЕ Медијски садржаји као конструкти стварности. Деконструкција и конструкција медијских порука.
Решавање проблема	• деконструише једноставније примере медијских порука; • одговорно креира једноставније медијске садржаје.	
Сарадња	• критички вреднује оглашавање у различитим медијским садржајима и препознаје профит као основни циљ;	ОГЛАШАВАЊЕ Комерцијални медијски садржаји у различитим медијима (рекламе, скривене поруке намењене пласирању одређених идеја, садржаја и животних стилова). Профит као циљ оглашавања. тицај медијских садржаја на осећања, вредности и понашање публике – куповину и потрошњу.
Одговорно учешће у демократском друштву	• наводи примере манипулације у медијским садржајима којима се подстичу куповина и потрошња, одређена осећања, вредности и ставови потрошача.	
Одговоран однос према здрављу	• разликује функције и могућности мобилних дигиталних платформи;	
Одговоран однос према околини	• идентификује недостатке и предности мобилног телефона као уређаја за комуницирање, информисање и забаву; • препознаје сврху и начин функционисања претраживача „на мрежи“ и агрегатора садржаја; • вреднује и разврстава једноставније примере информација са интернета према изворима из којег потичу, делећи их на поуздане и	МЕДИЈСКИ САДРЖАЈИ НА МОБИЛНИМ ДИГИТАЛНИМ ПЛАТФОРМАМА И ПРЕТРАЖИВАЊЕ НА ИНТЕРНЕТУ Комуникација у дигиталном окружењу. Поузданост и веродостојност информација на интернету. Претраживачи „на мрежи“ и агрегатори садржаја. Вредновање и селекција доступних информација.
Естетичка компетенција		
Предузимљивост и оријентација ка		

предузетништву	непоуздане; • препознаје ризично понашање на друштвеним мрежама.	Персонализована претрага на Гуглу. Анализа апликација на мобилном телефону. Зависност од мобилних телефона.

УПУТСТВО ЗА МЕТОДИЧКО-ДИДАКТИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм слободне наставне активности *Медијска писменост* доприноси остваривању општих исхода другог циклуса образовања и васпитања, као и развоју кључних и међупредметних компетенција. Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све СНА, као и ово које изражава специфичности програма *Медијска писменост*.

• ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм се ослања на компетенције развијене у првом циклусу образовања и васпитања, теме и активности изборног програма *Грађанско васпитање* у претходним разредима, као и на богато ваншколско искуство ученика и наставника са медијима.

Програм *Медијска писменост* обухвата четири тематске области. Услед уважавања методичког принципа поступности, наведене области обавезују утврђени редослед када је реч о прве две теме из програма (*Појам медија и њихове функције* и *Деконструкција и конструкција медијске поруке.*), а преостале две теме наставник може обрадити и другим редоследом, у складу са могућностима и интересовањима ученика, као и техничким могућностима и опремљеношћу дидактичким средствима.

Основни задатак наставника који остварује овај програм је да подстиче интересовање ученика за аналитички приступ медијским садржајима и развија одговорно понашање ученика приликом креирања и објављивања медијских порука путем друштвених мрежа и телефонских апликација.

- **ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА**

Моћ медија стоји у чињеници да су медији данас креатори друштвене и индивидуалне стварности. Медији могу дати значај обичним људима и обичним догађајима, утицати на стварање друштвене историје. Место и улога медија у глобалној култури с почетка 21. века захтева нови приступ учењу, усклађен са великим медијским и технолошким променама. Нова епоха подразумева способност критичке перцепције моћних слика мултимедијалне културе, разумевање њиховог значења, као и развијену вештину комуникације и продуковања медијских порука. Културни контекст савремене епохе условио је појаву *медијске писмености*, уже области образовања о медијима и за медије, која има есенцијални значај за активно учешће у грађанском друштву у новом миленијуму.

Богато свакодневно искуство ученика са медијима, пре свега путем друштвених мрежа и апликација на мобилним телефонима, одличан су ресурс за њихово упознавање са темама и циљевима програма. У процесу остваривања наставе посебно се подстичу:

1) **интерактивност**, која се потврђује у договарању наставника и ученика о динамици и начинима реализације тема, иницијативи и активном учешћу ученика у активностима, предлагању илустративно-демонстративних дидактичких средстава, попут медијских садржаја које ученици свакодневно прате на интернету и сл.;

2) **рад у групама** као облик рада који подстиче развој компетенције за комуникацију и сарадњу, значајне за разумевање феномена медија;

3) **креативност**, која се развија кроз стваралачки однос према медијима и активности конструкције медијских порука, надовезане на активности деконструкције медијских садржаја и

4) **пројектна настава**, која омогућава синтезу истраживачког и стваралачког приступа медијима, јачање сарадње, иницијативе и предузетничких могућности ученика.

Уводне активности могу бити засноване на разговору о личним искуствима са медијима – праћењем, креирањем, објављивањем идеје својих медијских садржаја и садржаја које су креирали други. Поред упознавања ученика са основним темама предмета, циљ активности је и стицање увида у медијске навике ученика, интересовања, вредности, као и однос према медијима.

Питања за вођени разговор требало би да буду подстицајна за брзо и активно укључивање свих ученика у тему. Вођени разговор можете започети овако:

- Колико сте у овом тренутку удаљени од свог мобилног телефона?
- У којим ситуацијама не носите са собом мобилни?
- Који је ваш рекорд у раздвојености од телефона? Колико сати/дана је то трајало? Како сте се тада осећали? Шта вам је највише недостајало?
- Ко је од вас доживео да му привремено одузимање телефона буде казна коју су изrekli родитељи?
- Кома је од вас куповина новог мобилног телефона била награда или поклон за рођендан/одличан успех/пласман на такмичењу?
- Размислите које садржаје најрадије пратите на телефону. Шта пратите на Јутјубу? Које видео-игрице играте? Ко игра са вама?
- Које речи најчешће укуцавате у претрази на интернету?
- Колико вам интернет помаже у добијању информација?
- Како се информишете? Шта читате/гледате/слушате?
- Како се информишу ваше баке и деке? Како се информишу ваши родитељи? Хајде да укрстимо изворе и начине информисања! Нека се ваши родитељи и баке и деке информишу на начин на који ви радите, а ви на њихов омиљени начин информисања! Замислите један такав дан! Зашто вам је таква ситуација смешна? Како би изгледао живот ваших бака и дека да проводе једнак број сати дневно као ви, гледајући у дисплеј телефона? Шта би на тај начин пропустили? Шта ви пропуштате, а шта добијате проводећи толико времена уз медије? Размислите.
- Нека свако на листу папира напише три информације које му прво падну на памет, а које је данас сазнао путем радија, телевизије, новина или интернета! Зашто је тако тешко сетити се само три информације из медија? Колико сте их данас прочитали, чули, видели? Шта закључујемо – колико смо свакодневно у контакту са медијима?
- Као што нам је способност читања и писања слова (*алфанумеричка писменост*) омогућила да прочитамо све информације које сте навели, *медијска писменост* ће нам помоћи да све што смо прочитали, чули и видели, **у потпуности разумемо**. Да бисмо у томе успели, потребно је да развијемо неке посебне способности.

Разговор је једна од најстаријих и најснажнијих човекових потреба, која потиче из човекове жеље да комуницира и гради везе са другим људима. Вежбе замишљања део су стваралачког односа према настави и имају вишеструку улогу – осим што опуштају ученике и подстичу на излагање сопствених идеја и осећања, истовремено граде и поверење према наставнику и другим ученицима, као и позитиван однос према настави уопште. На крају вођеног разговора, наставник на приступачан начин представља ученицима теме којима ће се у оквиру програма бавити и активности које планира, најављујући ученицима могућност да и сами учествују у предлагању начина обраде, активности, задатака, као и дидактичких средстава.

ПОЈАМ И ФУНКЦИЈЕ МЕДИЈА

Кључни значај за развијање медијске писмености појединца имају базична знања о начинима функционисања медија. Од наставника се очекује да ученике подстакне на стицање основних знања о медијима, која ће бити полазиште за све будуће активности из медијске писмености. Због тога је важно усмерити наставне активности које прате ову тему ка следећим закључцима ученика:

- медијски садржаји се размењују путем медија, који се деле на традиционалне или старе (штампа, радио, телевизија, филм) и дигиталне (оне за које је потребан интернет);
- основне функције медија су да информишу јавност, образују и шире културне вредности, али и да је забаве;
- медији имају важну улогу у креирању ставова друштва о разним појавама и људима.

Активности могу да подразумевају колективну анализу медијских навика ученика и самовредновање, уписивањем у одговарајућу табелу свог избора медија и медијског садржаја, као и времена утрошеног уз медије у току једног дана. Активност има за циљ да ученицима помогне у стицању увида у сопствене медијске навике и утрошено време уз медије.

ДЕКОНСТРУКЦИЈА И КОНСТРУКЦИЈА МЕДИЈСКЕ ПОРУКЕ

Остваривањем наставних активности у оквиру ове теме, приступа се кључним питањима медијске писмености. Све наставне активности требало би да воде ка следећим закључцима ученика:

- медијски садржаји нису стварност, већ *конструкт стварности* – приказ стварности који је неко са одређеним циљем осмислио;
- тај приказ стварности може бити близак истини или далеко од ње;

- медијске садржаје не разумеју сви примаоци на исти начин;
- сви медијски садржаји имају циљну групу (публику) којој су намењени, што одређује њихова изражајна средства, облик, начин на који су упућени публици итд.;
- медијски садржаји се стално морају преиспитивати и проверавати.

За обраду теме одговарајућа активност је анализа новинског текста или другог медијског садржаја (ТВ или радио-емисије, садржаја са Јутјуба и сл.). Пожељно је да ученици индивидуално или групно одаберу одређени медијски садржај и припреме га за час. Вођени од стране наставника, ученици на примеру одабраног медијског садржаја одговарају на питања кључна за деконструкцију медијске поруке, у форми која је усклађена са њиховим когнитивним могућностима у том узрасту:

- Ко је осмислио и упутио овај медијски садржај публици? Ко је та особа/група људи?
- Која средства су употребљена да би се привукла моја пажња? Што сте у том медијском садржају одмах уочили?
- На који начин ће људи другачији од мене разумети исту медијску поруку? Како би је разумели моји родитељи, а како моји најстарији чланови шире породице?
- Зашто је та порука послата? Шта се њеним упућивањем постигло?
- Како су представљени догађаји, простор и људи? Шта је представљено као посебно лепо/ружно, а шта није поменуто, а могло је да буде? Какав начин живота се овом медијском поруком представља као бољи од других?

Методички је пожељно сваку критичку анализу и деконструкцију медијских садржаја заокружити активностима конструкције медијских порука. Такве активности обухватају групно или индивидуално креирање медијских садржаја на основу стеченог знања о деконструкцији медијских порука. Задаци за ученике као почетни корак подразумевају јасно дефинисање циља поруке и публике којој се обраћају.

ОГЛАШАВАЊЕ

Ову тему наставници могу да обраде на различите начине: разговором, планираним активностима, малим истраживачким задацима. Кључно је утврдити колико су ученици изложени рекламним порукама. Може се почети питањима:

- Где најчешће срећете рекламне поруке?

- Да ли у школи или на путу од куће до школе срећете поруке које нешто оглашавају?
- Да ли уочавате поруке на предметима у учионици (свеске, оловке, флашице воде, одећа, обућа...)?
- На који начин рекламе привлаче пажњу?

Могуће је реализовати мали пројекат – анализа телевизијске рекламе. Ученике је могуће поделити на групе где ће једна установити који се производи најчешће рекламирају, друга колико информација заиста можемо добити гледајући рекламу, а трећа колико је у рекламама заступљена машта, а колико стварност.

Могуће је урадити и „домаћи задатак“: На путу од куће до школе забележи рекламе које примећујеш и покушај да одговориш на питања:

- Где се реклама налази?
- Шта рекламира оглас?
- Да ли се у твојој породици користи тај производ?
- Да ли мислиш да ове рекламе имају некакав утицај на тебе?
- На који начин можеш да се супротставиш осећању ускраћености? (Шта из нематеријалног света може да замени потребу за рекламираним производом?)

Важно је да ученици схвате разлику између идеалне слике које реклама пружа (продаја идеје и фантазије) и стварног живота. Такође, могуће је разговарати са ученицима да ли постоји нешто нематеријално што ће надоместити осећање ускраћености ако неки производ немамо.

МЕДИЈСКИ САДРЖАЈИ НА МОБИЛНИМ ДИГИТАЛНИМ ПЛАТФОРМАМА И ПРЕТРАЖИВАЊЕ НА ИНТЕРНЕТУ

Ову тему наставници могу да обраде са ученицима кроз разговор и истраживачке задатке. Пожељно је да отвореним питањима подстакну дискусију о томе које мобилне дигиталне платформе ученици познају и како их користе. Ученици могу да говоре о томе зашто су им корисне и занимљиве – размена информација са вршњацима, договарање, дружење. Пожељно је да се развије разговор о томе да ли мобилне дигиталне платформе могу да буду од користи за процесе учења, да ли су им нешто значиле у периоду пандемије када се није ишло сваки дан у школу. Други део дискусије треба да иде у правцу уочавања негативних страна мобилних дигиталних платформи. Наставници могу да поставе питање колико времена проводе на платформама а колико у непосредном дружењу. Шта им причињава већу радост – када се друже и размењују поруке на платформама или када се виде и

разговарају, играју се, баве се спортом или неком другом активности. Потребно је покренути и питања зависности од мобилних дигиталних платформи, тако да ученици најпре освесте тај појам, разумеју шта значи а онда промисле о свом коришћењу платформи, времену које ту проводе. Са ученицима треба разговарати и о томе да ли на платформама ступају у контакт само са вршњацима које познају или и са непознатим особама. Питати их да ли знају какви ризици постоје ако прихватају за пријатеље особе које иначе не познају, да ли знају шта су то лажни профили, скренути пажњу да никако не треба да пристају да размењују фотографије или да се налазе уживо са особама које су упознали на дигиталним платформама.

Ученици треба да усвоје став да нису све информације које добијају са интернета поуздане/веродостојне. Који год претраживач или агрегатор да изабери, важно је да разумеју да претраживање појмова и прикупљање података у дигиталном окружењу мора да буде повезано са разграничењем објективних и проверених чињеница од нетачних информација, личних ставова, предрасуда и дезинформација. На понуђене резултате у претрагама могу утицати различити утицаји као и алгоритми који се ослањају на понашање корисника уређаја у дигиталном окружењу. Уводна вежба стога може бити одређени појам који ће наставник изабрати, а ученици „претражити“ на својим уређајима (компјутерима или телефонима). Уколико су у прилици да упореде резултате, увидеће да су добили различите изворе.

Питања могу бити:

1. Које претраживаче или агрегаторе садржаја користите најчешће и због чега?
2. До којих врста информација долазите?
3. Да ли је увек могуће наћи аутора садржаја и информација?
4. Да ли и како проверавате информације до којих сте дошли путем онлајн претраживача?

Пример за задатак:

Наставник дели ученике у групе од три до пет чланова. Свака група користи други претраживач (Гугл, Јаху, Бинг) и на различитом уређају – школском рачунару, свом мобилном телефону, лаптопу... Свима се задају исти појмове за претраживање. На следећем часу свака група представља првих десет резултата претраге.

1. Који резултати су увек наведени први? Како су означени, да ли је јасно назначено да су у питању спонзорисани, плаћени резултати?

2. Да ли се тим резултатима верује мање или више од осталих који нису спонзорисани?

Суштина је да ученици разумеју да претраживачи могу фаворизовати одређене садржаје (плаћене у односу на бесплатне; пожељније од мање пожељних, а да се примењују и алгоритми који откривају лично понашање у дигиталном окружењу). Стога је важно да се добијене информације провере у веродостојним изворима (учбеницима, енциклопедијама, речницима...).

• ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући у виду концепт програма, исходе и компетенције које треба развити, процес праћења и вредновања ученичких постигнућа не може се заснивати на класичним индивидуалним усменим и писаним проверама. Уместо тога, наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици учествују у активностима, како прикупљају податке, како бране своје ставове, како аргументују, евалуирају, документују итд. Постигнућа ученика се, дакле, прате и вреднују формативно: током целог процеса.

Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретација, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. За неке садржаје прикладни су и други начини провере напредовања као што су нпр. квизови или улазни и излазни тестови како би се утврдили ефекти рада на нивоу знања, вештина, ставова. Вредновање ученичких постигнућа врши се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Ученици свакако треба унапред да буду упознати шта ће се и на који начин пратити и вредновати. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење.

ВЕЖБАЊЕМ ДО ЗДРАВЉА

Циљ учења програма слободне наставне активности *Вежбањем до здравља* је да ученик овлада знањима, развије вештине и формира ставове и вредности од значаја за одговоран однос према сопственом здрављу, физичком вежбању и здравим животним навикама.

Разред

Пети или шести

Годишњи фонд

36 часова

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ На крају програма ученик ће бити у стању да:	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја
- Компетенција за целоживотно учење - Комуникација - Рад са подацима и информацијама - Дигитална компетенција - Решавање проблема - Сарадња - Одговоран однос према здрављу - Одговоран однос према околини - Одговорно учешће у демократском друштву	- дефинише појам здравља, разликује физичко, ментално и социјално здравље и образлаже утицај вежбања на здравље; - упоређи специфичности вежбања у спорту и ван спорта; - разликује правилно од неправилног вежбања и планира сопствене физичке активности у складу са потребама, могућностима и интересовањима; - има увид у сопствене разлоге вежбања и истрајава у вежбању; - препозна ситуације у којима	ВЕЖБАЊЕ, ЗДРАВЉЕ И ЖИВОТНА СРЕДИНА Појам и врсте здравља, начини његовог праћења и чувања. Утицај вежбања на здравље, раст и развој. Људско тело и вежбање - кости, зглобови, мишићи. Специфичности вежбања у и ван спорта. Правилно и неправилно вежбање. Мотивација за вежбање и фактори који утичу на одустајање. Када не треба вежбати. Вежбање и имунитет. Значај вежбања на чистом ваздуху. Вежбање и очување животне средине. Повреде при вежбању и прва помоћ.
		ИСХРАНА И ВЕЖБАЊЕ Исхрана као извор енергије. Карактеристике основних животних намирница важних за вежбање. Гојазност и мршавост – ризици и компликације. Како и где се информишемо о здравом начину исхране.

	не сме да вежба; • препозна утицај различитих вежбања на физички изглед и здравље; • повеже позитиван и негативан утицај вежбања на имунитет; • поштује еколошка правила у средини где вежба; • правилно поступа у пружању прве помоћи при повредама у вежбању; • критички вреднује идеале физичког изгледа који се намећу као и начине за њихово достизање; • користи поуздане изворе информација о утицају исхране и вежбања на здравље и физички изглед; • разликује добро од лошег држања тела и коригује сопствено држање тела; • препозна ризике гојазности и мршавости; • наведе принципе правилне исхране и примењује их у свом свакодневном животу; • критички се односи према рекламираним производима животних намирница; • аргументовано дискутује о физичким активностима и начину исхране и ризицима неодговарајућих дијета;	Производи који се рекламирају, а треба их избегавати. Различите врсте дијета и њихови позитивни и негативни ефекти. Правилна исхрана пре и после вежбања. ВЕЖБАЊЕ И ФИЗИЧКИ ИЗГЛЕД Идеал физичког изгледа некад и сад. Правилно држање тела и физички изглед. Претерана употреба дигиталних технологија и последице на здравље и физички изглед. Утицај вежбања и здравих начина живота на физички изглед. У ВЕЖБАЊУ ЈЕДНАКИ Остваривање права детета на раст, развој, здравље, игру и дружење кроз вежбање прилагођено могућностима и потребама. Доступност опреме и простора за вежбање. Родна (не)равноправност у вежбању и спорту. Вежбање после болести и повреда. Значај вежбања за особе са сметњама у развоју и инвалидитетом и спортови прилагођени њиховим могућностима.

	• доведе у везу вежбање са правима детета; • аргументује значај вежбања после болести и неких повреда; • поштује потребе и могућности различитих учесника у вежбању и наведе примере равноправности и неравноправности у спорту; • преферира физичке активности на свежем ваздуху са другом децом у односу на седење код куће за компјутером.	

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Концепт слободне наставне активности *Вежбањем до здравља* припремљен је у складу са *Законом о основама система образовања и васпитања* у коме се наводи као један од циљева развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности, као и општа међупредметна компетенција одговоран однос према здрављу.

Истраживања спроведена на школској популацији показала су да ученици немају довољно физичке активности, посебно на свежем ваздуху и да се често неправилно хране. Ученици у 5. и 6. разреду су у узрасту када формирају однос према вежбању и потребно је да добију шири контекст физичког вежбања које се не повезује само са спортом већ са правом на развој и здравље.

Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све СНА, као и ово које изражава специфичности програма *Вежбањем до здравља*.

• ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм се природно надовезује на садржај програма предмета *Физичко и здравствено васпитање* и не захтева посебан простор и опрему. Увидом у исходе може се видети да је фокус програма на вежбању као вредности, стицању релевантних знања о вежбању, здрављу и исхрани, као и развоју позитивних ставова који ће допринети да ученик самостално, без присиле одраслих, бира да се храни правилно и уместо седења у затвореном простору за компјутером изађе напоље и физички буде активан са својим вршњацима.

Наставник планира начин на који ће реализовати програм, као и број часова за сваку од четири теме. Број часова по темама не мора да буде исти, а подразумева се да неке активности својим садржајем и исходима којима воде могу припадати различитим темама. Захтеви писања програма су такви да се теме приказују одвојено али у свакодневном животу дати садржаји су међусобно повезани па сами тим предност у планирању треба дати оним активностима које изражавају интегрисаност вежбања, здравља, исхране, физичког изгледа, животне средине.

Наставник се унапред припрема за часове тако што бира подстицаје којима ће ученике увести у тему и кључне појмове садржаја и изазвати њихову радозналост да о томе причају, постављају питања, истражују, уче. Постоје бројне могућности избора начина рада у зависности од теме, садржаја, претходног искуства, узраста и интересовања ученика. Предност свакако имају они начини рада у којима су ученици активно укључени у процес наставе и учења, као и они где се савремене технологије користе у едукативне сврхе. Реализација програма треба да буде заснована на комбиновању различитих техника рада као што су демонстрације, презентације, мини предавања, дебате, студије случаја, анализе видео прилога, гостовање стручњака, посете просторима за вежбање, спортским и рекреативним дешавањима.

У остваривању програма наставник се ослања на ученичка школска и ваншколска искуства. Осим везе са програмом *Физичко и здравствено васпитање*, садржаји овог програма надовезују се на оно што ученици уче у *Биологији* у петом и шестом разреду.

• ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ВЕЖБАЊЕ, ЗДРАВЉЕ И ЖИВОТНА СРЕДИНА

Тема прожима вежбање, здравље и животну средину и настоји да одговори на питање чему служи вежбање и како и где то радити. Има већи број кључних појмова и било би добро да наставник предност да оним активностима и примерима на којима ће ученици најлакше разумети ту повезаност.

Како свако вежбање није аутоматски и здраво, на различитим примерима, треба ученицима указати на разлику између правилног и неправилног вежбања и више пута се током целог програма враћати на то јер се ради о важном исходу. Ученици се могу организовати да радећи у мањим групама на интернету пронађу и направе избор и план вежби по одређеном задатку (вежбе за јачање мишића ногу, вежбе за правилно држање и сл.).

На ту тематику природно се надовезује питање о томе зашто нека особа вежба, односно из којих мотива то ради као и зашто се одустаје од вежбања. За тај садржај погодне су активности у којима ученици имају могућност да изнесу сопствено мишљење, дискутују, супротстављају аргументе. Ученици се могу поделити у две групе тако да једна треба да припреми аргументе којима би некога убедили да вежба, а друга да не вежба. Наставник треба да прати аргументацију ученика и да интервенише уколико се мотивација за вежбање тражи само у томе што то сви раде, што је лепо ићи у теретану, што се купује лепа спортска одећа и сл.

Трећи елемент теме односи се на животну средину и предвиђа упознавање ученика са могућностима вежбања у природи и са правилима чувања природе приликом вежбања. Посебно је важно указати на важност праћења квалитета ваздуха непосредно пре вежбања јер вежбање у условима загађеног ваздуха има више штете него користи. Ученике треба упутити да о квалитету ваздуха информације прикупљају на званичном сајту <http://www.sepa.gov.rs/>

У оквиру ове теме предвиђено је да се са ученицима обради и садржај који се односи на повреде којих свакако има чак и када се правилно вежба. Било би добро да ученици стекну увид које су то најчешће повреде и шта се може урадити у првом тренутку како би се последице повреде умањиле. Ту се мисли и на самопомоћ и пружање прве помоћи другоме. У оквиру фонда од једног часа недељно није могуће много времена посветити првој помоћи те се треба задржати на основним принципима прве помоћи и свакако упутити ученике да у случају повреде консултују лекаре.

ИСХРАНА И ВЕЖБАЊЕ

Тематика правилне исхране природно је повезана са вежбањем и зато има своје место у овом програму. Како ученици о томе већ имају солидна школска и ваншколска знања, навике и ставове наставник може, у оквиру првих активности, да направи неку врсту снимања стања у смислу да кроз разговор или наменски припремљен упитник утврди шта знају о нутритивним вредностима намирница, какве су им навике у исхрани, шта знају о правилима исхране пре и после вежбања и сл. У складу са добијеним одговорима може планирати даљи рад на овој теми.

Истраживања показују да на узрасту ученика од 12 и 13 година има пуно оних који се неправилно хране. Поред рада на стицању знања о принципима правилне исхране наставник треба да планира и активности које ће водити достизању исхода који тражи од ученика да се критички односе према рекламираним производима животињних намирница. То је важно јер су циљна група реклама произвођача намирница које имају превише масти, соли и шећера најчешће баш ученици 5. и 6. разреда. То није случајно јер на ранијем узрасту исхрана ученика је под већом контролом родитеља који су најчешће ученицима припремали ужину код куће. Међутим, у првим разредима другог циклуса ученици мењају понашање и за време одмора одлазе у самопослуге и пекаре и сами бирају шта ће ужити. Нажалост, њихови избори су често повезани са атрактивним реклама производа који нису добри за раст и развој. Зато са ученицима треба радити на анализи таквих реклама, коме се оне обраћају и са каквим порукама, као и на њиховом оснаживању да буду пажљиви потрошачи и пре куповине се упознају са информацијама о садржају производа, као и о њиховом року трајања и цени. Ученици могу да спроведу мини истраживање са циљем да утврде да такви рекламирани нездравих производи немају високу цену, да су често на акцијама, да су изложени на местима која су лако доступна и близу касе, да понекад уз њих гратис иде други нездравих производ или играчка из чега се јасно види да произвођачи заједно са трговинама подржавају да деца и млади што више купују такве производе.

Иако у тим годинама ученици још увек не прибегавају у већој мери дијетама прави је тренутак да се упознају са њиховим позитивним и негативним последицама и развију позитиван став да се вишак или мањак килограма правилним вежбањем и исхраном може боље решити него дијетом преузетом из новина. Уколико је дијета неопходна онда је стручно лице прописује и прилагођава потребама конкретне особе.

ВЕЖБАЊЕ И ФИЗИЧКИ ИЗГЛЕД

Ова тема у потпуности одговара узрасту ученика 5. и 6. разреда који су у фази интензивног психофизичког мењања из детета у одраслог и физички изглед им је врло важан. Свакодневно посматрају себе у огледалу и углавном су незадовољни како изгледају. Рад на садржајима у оквиру ове теме има за циљ да ученици прихвате своје тело, његове потребе и могућности што је важно јер одрастају у култури где медији и друштвене мреже намећу идеал физичког изгледа који је најчешће удаљен од реалних пропорција људи. Ученици треба критички да промишљају о информацијама које их "бомбардују" о физичком изгледу као и да се упознају са акцијама широм света да се тај "диктат" промени. Највећу пажњу треба да добије кључни појам садржаја који се односи на правилно држање јер се оно вежбањем може унапредити што је значајно и за здравље и за физички изглед.

У ВЕЖБАЊУ ЈЕДНАКИ

Садржаји ове теме су важни за формирање правилног става према вежбању и развоју компетенције за одговорно учешће у демократском друштву. Ученици су већ упознати са Конвенцијом о правима детета и треба је повезати са садржајем овог програма у смислу колики значај има физичко вежбање у остваривању права детета на раст, развој, здравље, игру и дружење.

Доступност опреме и простора за вежбање је повезана са правима и ученици могу организовати покретање иницијативе да се направе неке промене у том смислу нпр. да се у околини школе у парку поставе справе за вежбање или да. Таква иницијатива може бити покренута заједно са ученицима који похађају *Грађанско васпитање* јер у петом разреду програмом је предвиђена акција у корист права ученика.

Код рада на родној равноправности у вежбању и спорту важно је да се она не представи да су једнаки захтеви у вежбању за мушкарце и жене. Неопходно је да ученици увек воде рачуна о уважавају различитих потреба, могућности и физичких ограничења као и да препознају примере дискриминације кад су за исти спорт и исто постигнут резултат мушкарци и жене различито награђени. У теми није дат садржај који се односи на вежбање и менструални циклус јер је то већ предвиђено програмом обавезног предмета *Физичко и здравствено васпитање* али се може повезати са садржајем из овог програма.

У оквиру рада на овој теми ученици ће имати прилику, вероватно по први пут, да се упознају са значајем вежбања код особа које су биле болесне или повређене (саобраћајне незгоде, спортске повреде), као и са специфичностима вежбања особа са сметњама у развоју и инвалидитетом. За раду на тим садржајима погодне су различите технике, а посебно се издваја примена студије случаја јер омогућава да се ученици упознају са током и изазовима у вежбању стварних особа које су направиле велики успех у спорту иако су нпр. биле озбиљно повређене или рођене са неким тешким обољењима. То се може повезати са садржајем из прве теме који се односи на мотивацију за вежбање и факторе одустајања од вежбања.

Тема пружа одличне могућности за реализацију радионица у оквиру којих ученици имају могућност да размене сопствена искуства о вежбању, искажу своје ставове, дилеме, страхове и чују шта други о томе мисле. То је посебно погодно за оне који избегавају да вежбају јер су гојазни или мршави а задатак наставника је да радионицу тако води да они буду охрабрени да вежбају.

• ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући у виду концепт програма, исходе и компетенције које треба развити наставник континуирано прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици учествују у активностима, како прикупљају податке, како аргументују, које ставове изражавају. Поуздани показатељи напретка су квалитет постављених питања, способност да се промени мишљење у контакту са аргументима, разликовање чињеница од интерпретације, способност да се изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице.

Код неких садржаја могу се урадити иницијални и излазни тест којим ће се утврдити знања, вештине, ставови пре и после рада на неком садржају.

Вредновање ученичких постигнућа врши се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Оцењивање је описно (истиче се, добар, задовољава), а оцена не улази у општи успех.

Ученике треба унапред упознати шта ће се и на који начин пратити и вредновати, а приликом сваког вредновања постигнућа потребно је дати повратну информацију.

Назив **ШАХ -ВИШЕ ОД ИГРЕ**

Циљ **Циљ** наставе и учења слободне наставне активности *Шах - више од игре* је подстицање интелектуалног развоја ученика, емоционалне стабилности и формирања особина личности ради унапређивања образовних постигнућа и сналажења у свакодневном животу.

Разред **Пети и шести**

Годишњи фонд часова **36 часова**

Опште међупредметне компетенције	Исходи По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	Тема и кључни појмови садржаја програма
Компетенција за		ИСТОРИЈАТ, ВРСТЕ И ЗНАЧАЈ ШАХА

целоживотно учење. Решавање проблема. Одговорно учешће у демократском друштву. Сарадња. Комуникација. Одговоран однос према здрављу. Дигитална компетенција. Рад с подацима и информацијама.	• са стрпљењем и истрајношћу игра шах; • прихвати пораз у игри и честита противнику; • наведе добробити играња шаха; • опише изглед шаховске табле и наведе називе шаховских фигура; • постави шаховске фигуре у почетни положај; • опише и изведе на табли кретање шаховских фигура; • наведе вредност фигура и објасни појам „квалитета“ у шаху; • објасни мат као основни циљ играња шаха; • наведе основне елементе отварања шаховске игре, њену средишњицу и завршницу ; • изведе на шаховској табли правило узимања противничких фигура; • објасни концепт заштите фигуре; • опише појам двојног удара; • идентификује претварање пешака у другу фигуру приликом доласка на последњи ред („промоција“) и изведе малу и велику рокаду; • опише посебност и значај	Историјат шаха. Шах као разонода, такмичење и изазов у решавању шаховских проблема или борби против компјутерских програма. Шаховске форме (са дрвеним/живим фигурама, онлајн, дописни, симултани, на слепо, тимски, брзопотезни, хендикеп). Шаховски бонтон. Добробити играња шаха. Домаћи и страни шахисти који су обележили ову игру. ОСНОВЕ ШАХА Шаховска табла и фигуре. Кретање шаховских фигура. Вредност фигура. Размена шаховских фигура. Рокада и услови за рокаду. Победа једног од играча (мат краљу; предаја партије; мат у једном потезу). Нерешен исход -„реми“ (обострана немогућност давања мата фигурама које су преостале на табли; пат; вечити шах; троструко понављање позиције; правило 50 потеза; понуда и прихватање ремија). ФАЗЕ ШАХОВСКЕ ПАРТИЈЕ

	фигура краљ и дама; · изведе на шаховској табли концепт шаха краљу; · објасни немогућност налажења противничких краљева на суседним пољима; · изведе на шаховској табли одбрану краља од шаха на три начина; · изведе на шаховској табли размену шаховских фигура једнаке вредности; · изведе шаховски потез у складу са правилима игре и шаховског бонтона; · опише образац за записивање партије и пише шаховски потез у пуном и скраћеном облику; · идентификује победу једног од играча: мат краљу, предају партије, мат у једном потезу; · идентификује различите варијанте нерешеног исхода; · покаже интересовање за анализу одиграних партија; · покаже интересовање за играње различитих форми шаха.	Отварање Основи отварања (почетак игре; циљеви и смернице игре у отварању; основни принципи игре у отварању). Подела отварања (отворене игре; полуотворене игре; затворене игре). Средишњица Основи средишњице (значај средишњице; планирање/стратешко размишљање и конкретна игра/тактичко размишљање). Тактички мотиви (двоструки напад; двојни удар; откривени шах; двоструки шах; везивање; одвезивање; угушени мат). Завршница (матирање усамљеног краља тешким фигурама; краљ и две фигуре против усамљеног краља; краљ и пешак против краља). ОДИГРАВАЊЕ ШАХОВСКИХ ПАРТИЈА Основне смернице за почетак партије (центар, развој, рокада, материјал...). Кратке партије („минијатуре“). Примери минијатура: „шустер-мат“ и Костићева замка. ОБЕЛЕЖАВАЊЕ И ЗАПИСИВАЊЕ ПОТЕЗА Улога шаховског сата. Правилно одигравање и комплетирање потеза.

		Правило „такнуто – макнуто“. Шаховска поља и њихово обележавање. Означавање шаховских фигура. Образац за записивање партије („формулар“) и његово коришћење. Записивање потеза у пуном и скраћеном облику („нотација“).

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Слободну наставну активност *Шах – више од игре* ученици могу бирати, у складу са Правилником који уређује ову област., само једном у другом циклусу основног образовања и васпитања и то у петом или шестом разреду. Смернице за рад на овом програму наставник може наћи у Општем упутству за остваривање свих слободних наставних активности (СНА), као и у овом упутству које детаљније изражава његове специфичности.

Увођење овог програма у школе почива на чињеници да је шах моћно средство развоја ученика, узраста од 11 до 13 година, и то у когнитивном, афективном и вољном аспектима. Осим тога, доприноси формирању особина личности које ученику могу помоћи у његовом школском и ваншколском животу као што су систематичност, стрпљење, истрајност, уредност, самосталност. Програм није конципиран, превасходно, на потреби идентификације даровитих ученика за шах и фаворизовању такмичарског духа (томе служе секције), већ на подстицању мишљења, пажње, памћења и радозналости што већег броја ученика, јачању самопоуздања, истрајности, капацитета да се доносе одлуке и сагледају њихове последице, да се решавају проблеми, прихвата пораз и уважи противник. Шах је једна од ретких игара која изграђује тимски дух, док истовремено јача индивидуалност. Она има позитивне ефекте на концентрацију, визуелизацију, антиципацију, анализу, апстрактно мишљење и планирање уз укључивање креативности и интуиције. Програм се нуди ученицима баш у петом и шестом разреду када, по Пијажеовој теорији развоја мишљења, долази до преласка са фазе конкретних операција на фазу формалних операција коју карактерише интензиван развој апстрактног мишљења и дедукције. Зато се може тврдити да сваки ученик који прође овај програм без обзира на број победа на шаховској табли има добробити за свој живот. Шах подстиче на размишљање „изван оквира“ што доприноси ширем сагледавању било којих проблема и проналажењу већег броја могућности за њихово решавање.

Како је у питању слободна наставна активност за очекивати је да ће наставник радити са групом ученика од којих су неки већ овладели овом игром, неки ће поседовати основна знања, а неки од њих ће бити без искуства у игрању шаха. Такву хетерогеност не треба посматрати као отежавајућу околност за остваривање програма. То је добра прилика да наставник подржи вршњачко подучавање и створи атмосферу где су сви добродошли и где је процес играња шаха важнији од резултата. Треба имати у виду да у шаху, слично као и у неким другим областима, претходно искуство није ограничавајући фактор. Одлични домети су могући и код почетника који само што су овладели игром већ побеђују. То је могуће зато што им је логички начин мишљења добро развијен и имају велику мотивацију, те чим им се пружи прилика да играју шах они ће показати свој потенцијал. Подразумева се да ће наставник пружити подршку и ученицима који имају јаку жељу за такмичењем и побеђивањем (већа жеља од могућности), али уз неговање здравог односа према изгубљеним партијама, погрешним потезима, лошој процени протока времена и сл. У раду са таквим ученицима важно је да наставник одабере ко ће са ким играти како би се избегле ситуације да неко буде озбиљно инфериоран у односу на другог играча и доживи фрустрацију која га може одбити од даљег бављења шахом. Такође, неприхватљиво је ученицима поклањати победу, али им се могу дати неке олакшице нпр. у броју фигура. Наставник треба стално да подсећа ученике да особа може бити у такмичењу и са самом собом, јер шах, више од других игара, даје и ту могућност. Напредовање не мора увек да буде видљиво у победама противника, оно се може препознати и у неким сегментима игре, на пример, ученик је све успешнији у отварањима, све више потеза предвиђа унапред или све ређе прави превиде добрих потеза.

Афективни аспект играња шаха тражи од наставника да са ученицима ради и на емоцијама које се појављују током игре и завршетка партије. Најчешће то су забринутост, нервоза, страх, бес. То значи да ученицима треба пружити емпатију, а по потреби поделити и лична искуства како би им се показало да је то нешто што се дешава и другима. Међутим, поред показивања разумевања за испољене емоције током игре, наставник мора ученицима указати да јаке емоције ометају когнитивне процесе играча, пре свега пажњу и мишљење, те нису добродошле и треба их на неки начин умањити или елиминисати, односно препустити се лепоти игре уз емоционалну стабилност што је карактеристика успешних шахиста.

Наставник има слободу да програм реализује на начин на који сматра да је најприкладнији групи ученика, водећи рачуна о методици обуке шаха, узрасту ученика и достизању програмских исхода. Треба имати у виду да деца уче шах различито од одраслих. Док одрасли унапред разрађују стратегије, експертизе, фокусирајући се на детаљ преко кога долазе до општег плана игре, деца почињу игру више на глобалном нивоу, играјући интуитивно, путем покушаја и погрешака без превише унапред дефинисаних потеза. Зато их не треба превише оптерећивати шаховском теоријом, али их треба усмеравати да поступно, по логичком редоследу, овладавају деловима ове сложене игре остављајући довољно простора за радост игре, смех, креативне покушаје, погрешке, брзоплете одлуке, лоше процене потеза противника, јер су и то све прилике за учење и напредовање.

Играње шаха успешно унапређује различите аспекте интелигенције (логичко-математичку, лингвистичку, просторну, интраперсоналну и интерперсоналну), као и когнитивне процесе (опажање, пажњу, учење, мишљење, памћење и то и краткорочно и дугорочно). Шах је игра богата симболичким функцијама, високим степеном сложености и чврстим правилима. Све то

доприноси развоју већег броја међупредметних компетенција, посебно решавање проблема, рад са подацима и информацијама, целоживотно учење. Анализа шаховских партија, где је потребно уочити погрешне потезе, помаже ученицима да и у решавању различитих задатака брже проналазе грешке, да их лакше отклањају, а временом да их праве све мање, баш као и у наредним шаховским партијама. Шах омогућава ученицима да схвате личну одговорност за оно што им се дешава и да прихвате последице. С обзиром на узраст ученика и развојне процесе везане за социјализацију, посебна добробит играња ове игре препознаје се у јачању спремности да се прихвате правила и да се понаша у складу са њима. То је директно повезано са међупредметном компетенцијом за одговоран живот у демократском друштву која почива на правима, обавезама и одговорностима. Да би ученик имао наведене добробити од играња шаха потребно је да наставник, кад год има прилику, укаже на те везе, да да адекватне примере из шаха уз животне аналогije, примере из школског и ваншколског живота или да им постави питања како они виде употребу наученог у шаху у другим ситуацијама и зашто се програм зове баш тако како се зове. За те потребе ученици се могу упознати са познатим шахистима који су нпр. лако учили стране језике, успешно решавали нешаховске проблеме, били одлични инжењери или свестрани уметници (нпр. Драгослав Андрић). Од користи могу бити и следећи линкови:

<https://pulseserbia.com/blog-post/sah-za-decu-zasto-je-preporucljivo-da-upoznate-decu-sa-ovom-disciplinom/>

<https://www.moipedijatar.co.rs/zasto-deca-treba-da-igraju-sah/>

<https://novakdjokovicfoundation.org/sr/zasto-je-dobro-da-deca-igraju-sah/>

Шах се може довести у везу и са слободним временом које ученици све више проводе на друштвеним мрежама долазећи у контакт са непримереним садржајима. С обзиром да се он може играти и на даљину или против шаховских програма, за неке ученике шах може постати активност која ће им обезбедити да квалитетније проводе слободно време. Наставник би требао да усмерава ученике и на те ваншколске активности у области шаха, али не као домаћи задатак за све, већ колико коме одговара.

Такође, не треба занемарити да шах као слободна наставна активност има капацитет да допринесе решавању неких школских проблема. На пример, код неких ученика се кроз играње ове игре може каналисати агресивност, односно може се трансформисати у такмичарски дух уз потенцирање фер-плеја и поштовање противника. Код ученика који из неког разлога нису добро прихваћени у својим одељењима, шах може допринети интеграцији. На пример, често су то врло интелигентна деца која немају интересовања као већина њихових вршњака (нпр. за спорт, музику, одећу..) или ученици који су интровертни, стидљиви, индивидуалци. За неке од њих играње шаха може бити помоћ да пронађу интересовања која им одговарају, групу којој боље припадају, доброг друга и упориште за самопоуздање да не морају бити као већина.

Што се тиче садржаја програма он је дат у 5 тематских целина које ће наставник обрађивати у складу са својим флексибилним планирањем. То је неопходно због горе наведене чињенице да ће групе увек чинити ученици који имају хетерогене

потребе и могућности по питању шаха. На пример, у групи ће бити ученика са којима ће наставник већ у првом полугодишту радити на обележавању и записивању потеза иако се то, формално гледано налази у последњој теми програма, а са неким ученицима ће то радити на крају школске године и то коришћењем дечије игре „подморница“ као прелазног модела. Планирање наставе и учења, као и праћење напредовања и оцењивање ученика у оквиру слободних наставних активности детаљно је објашњено у Општем упутству и уклапа се у потпуности са специфичностима програма *Шах -више од игре*, уз препоруку да је пожељно да наставник у процесу планирања тако осмисли активности на часу да преовладавају игре и садржаји који захтевају уравнотежену комбинацију придржавања правила и налажења самосталних решења у складу са правилима како би сваки ученик, у складу са својим капацитетима и интересовањима, могао да ужива у игри, али и да је унапређује. То је у складу са теоријом Виготског која каже да ученицима треба давати захтеве који су у „зони наредног развоја“, односно захтеве који су нешто виши од онога што је ученик овладао, али не толико виши да фрустрирају. Наравно, за то је потребно да наставник континуирано прати напредовање ученика и има индивидуални приступ.

У складу са називом програма наставник кроз све активности током школске године, поред рада на самој техници игре (решавање примера на демонстрационој табли, проигравање у паровима...), ученицима указује на шири значај играња шаха иако је формално по програму тај садржај предвиђен само у првој теми, а заправо представља заједнички именитељ свих тема. За те потребе се могу користити анегдоте о познатим шахистима, гостовања шахиста и разговор са њима о искуствима која су имали, одлазак у локални шаховски клуб, упознавање са занимљивим догађајима са великих шаховских турнира, дискусије о томе да ли се шах може сматрати спортом или уметношћу итд. У оквиру програма могу се осмислити и реализовати и мањи пројекти или мања истраживања у корелацији са неким обавезним предметима (информатика, математика, физичко и здравствено васпитање, ликовна култура, историја...) или другим слободним наставним активностима. На пример, ученици могу, у сарадњи са наставником ликовне културе, спровести истраживање о естетици шаховских комплета направљених од различитих материјала (дрво, метал, стакло, пластика, полудраго камење, слоновача...), о дизајну фигура насталих у оквиру уметничког покрета Баухаус и од стране других уметника, а могу и сами дизајнирати фигуре и од тога направити школску изложбу. Са наставником историје може се истраживати о симболици шаховских фигура и ратовања у прошлости. Пројекат може бити и организација шаховског турнира на коме би учествовали, поред ученика, и заинтересовани наставници и родитељи. Такође, овај програм може да иницира дружење и такмичење ученика различитих школа.

Све наведено има за циљ да укаже на велики образовно-васпитни потенцијал шаха али и потребу да се програм остварује комбиновањем различитих активности и поштовањем индивидуалног приступа како би се подстакла и сачувала радозналост и заинтересованост ученика за ову игру која опстаје вековима чак и условима интензивног развоја информационих технологија.

Назив

БОРАВАК У ПРИРОДИ И ПЛАНИНАРЕЊЕ I

Циљ програма је да се ученици кроз стицање знања, усвајање вештина, формирање ставовова и вредности мотивишу и оснаже за безбедан и одговоран боравак и кретање у природи.

Разред

Пети, шести

**Годишњи фонд
часова**

36 часова

Опште међупредметне компетенције	Исходи По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	Тема и кључни појмови садржаја програма
Компетенција за	- Аргументовано образложи	ЧОВЕК И ПРИРОДА
целоживотно учење. Решавање проблема. Одговорно учешће у демократском друштву. Сарадња. Комуникација. Одговоран однос према здрављу. Одговоран однос према околини. Дигитална компетенција. Рад с подацима и информацијама. Естетичка компетенција.	смисао и значај боравака и кретања човека у природи; - Искаже интересовање за боравак и кретање у природи; - Очување природе посматра као обавезу и одговорност; - Разликује начине боравака у природи и врсте планинарских терена; - Доведе у везу правилан избор опреме са безбедношћу боравака и кретањем у природи; - Наведе принципе правилног паковања ранца; - Наведе најчешће опасности и повреде у природи, начине правилног реаговања и могућности да се опасност избегне; - Наведе препоруке Планинарског савеза Србије за безбедан боравак у планини; - Наведе бројеве хитне помоћи, полиције, ватрогасаца и горске службе спасавања;	Човек и природа - трајна и нераскидива веза. Циљеви, смисао и значај боравака и кретања човека у природи. Природа као место учења, примене научног и успостављања равнотеже духа и тела. Очување природе човекова обавеза и одговорност. Историја организованог планинарског покрета у свету и код нас. Планинарски савез Србије и планинарски клубови. Обележавање Међународног дана планина и Дан пешачења.Знаменити планинари.
		БОРАВАК И КРЕТАЊЕ У ПРИРОДИ
		Планинарски терени и објекти. Начини боравака у природи Опрема за боравак и кретање у природи. Субјективне и објективне опасности у природи, превенција и начини реаговања. Најчешће повреде у природи, прва помоћ и спасавање. Јавне службе од значаја у опасним ситуацијама. Припрема за боравак у природи. Оријентација у природи. Технике кретања.

	- Одреди стране света помоћу компаса, звезде северњаче и сунца и оријентише се у природи користећи дигиталну опрему и информационе технологије; - Искупује позитиван став према физичкој припреми као предуслову за безбедан боравак и кретање у природи; - Наведе и опише основне технике кретања у природи; - Опише утицај метеоролошких елемената и појавана боравак и кретање у природи и препозна предзнаке лепог и лошег времена; - Образложи како се у природи прави заклон од невремена; - Наведе и образложи примере правилне исхране и хидратације пре, током и након боравака и кретања у природи; - На сликама препозна и отровне	
		УТИЦАЈ ВРЕМЕНСКИХ УСЛОВА НА БОРАВАК И КРЕТАЊЕ У ПРИРОДИ
		Утицај метеоролошких елемената и појава на боравак и кретање у планини. Предзнаци лепог и лошег времена. Прављење заклона од невремена.
		ИСХРАНА И ХИГИЈЕНА ТОКОМ БОРАВКА И КРЕТАЊА У ПРИРОДИ

	биљке из природе; - Наведе основна правила одржавања хигијене током боравка и кретања у природи; - Дискутује о одговорном и не одговорном понашању према себи, другима и природи; - Образложи значај и начине комуникације у групи која борави и креће се у природи; - Искаже солидарност и спремност да реагује у ситуацији угрожености безбедности и здравља чланова групе; - Објасни значај планирања за боравак и кретање у природи - Наведе основне елементе дневника који се води током боравака у природи; - Доживи и забележи лепоту природе;	Правилна исхрана и хидратација у припреми за боравак у природи, током боравка у природи и после напорне физичке активности. Отровне и штетне биљке у природи. Хигијена током боравка и кретања у природи.

		КОДЕКС БОРАВКА И КРЕТАЊА У ПРИРОДИ
		Одговоран однос према себи, другима и природи. Сарадња, комуникација и решавање проблема у организованој групи која борави и креће се у природи.
		ОРГАНИЗАЦИЈА ИЗВОЂЕЊА ПЛАНИНАРСКИХ АКТИВНОСТИ
		Припрема и израда плана акције. Реализација акције. Планинарски дневник. Естетски доживљај боравка и кретања у природи.

– УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО – ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Слободна наставна активност *Боравак у природи и планинарење I* нуди се ученицима петог и шестог разреда. Иако постоји програма истог имена за 7. и 8. разред он није наставак јер ученици могу изабрати само један од ова два програма који су по концепцији, циљу као и по садржају и исходима слични с тим да је, сразмерно узрасту ученика, *Боравак у природи и планинарење II* нешто захтевнији у погледу садржаја и исхода. Када га ученици изаберу програм је за њих обавезан а успех се изражава описном оценом и не утиче на општи успех.

Смернице за реализацију програма наставник може наћи у *Општем упутству за остваривање свих СНА* као и у овом упутству које је детаљније и изражава његову специфичност.

Упориште за програм налази се у чињеници да ученици овог узраста, чак и они који живе у мањим срединама, недовољно бораве у природи, да се слабо крећу, као и да се ретко у слободно време друже кроз заједничке активности које се одвијају напољу и које могу бити истовремено и едукативне и забавне. Ученици узраста од 11 до 13 година су у периоду интензивног физичког раста и развоја када им је потребно да се крећу, да буду на чистом ваздуху и у друштву вршњака. Постоје бројне студије у свету и код нас које указују на штетно дејство претеране употребе нових технологија јер захтевају боравак у затвореном простору без физичке активности и непосредног дружења што на овом узрасту може оставити штетне последице. Из циља програма, а и саме чињенице да се он реализује у учионици са једним часом недељно, јасно је да он не замењује боравак ученика у природи али има снагу да их мотивише да то раде чешће, организовано и безбедно преко планинарских клубова којих има широм земље. Осим те мотивационе функције, програм треба да припреми, оснажи ученике за такве активности кроз стицање неких основних знања о боравку и техници кретања у природи, кроз формирање вештина које се могу развијати у условима учионице и кроз усвајање позитивних ставова и вредности према боравку у природи. Наставник може да осмисли и активности које би се реализовале као двочас, у непосредном окружењу школе (уколико је то погодно), где би ученици имали прилику да на очигледнији начин обраде неке садржаје програма нпр. упознавање са лековитим биљкама или оријентација у простору, али мора се нагласити да нису предвиђене активности где наставник води ученике у природу без лиценцираног водича. Програм ће имати најбољи ефекат ако се његови садржаји повезују са наставом обавезних предмета, ако школа ученицима понуди ваннаставне активности које га подржавају као што су организација једнодневних излета у природи са лиценцираним водичима, осмишљавање екскурзија које се реализују у природи, ако школа има стену за слободно пењање и ако успостави сарадњу са планинарским клубовима, покретом извиђача или клубовима за оријентиринг.

Као и код других слободних наставних активности, да би ученици могли да направе правилан избор у складу са својим интересовањима и да би родитељи били упознати шта се

нуди, потребно је да школа припреми презентацију о садржају програма *Боравак у природи и планинарење I* као и о начину како се он реализује.

Садржај програма дат је у оквиру тематских целина: *Човек и природа; Боравак и кретање у природи; Утицај временских услова на боравак и кретање у природи; Исхрана и хигијена током боравка и кретања у природи; Кодекс боравка и кретања у природи; Организација извођења планинарских активности*. За сваку тему дати су кључни појмови садржаја и очекивани исходи што су и главне смернице наставнику за реализацију програма који је тако конципиран да пружа простор и за развој више међупредметних компетенција од којих се издвајају *Одговоран однос према здрављу и Одговоран однос према околини*. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља програма и развој међупредметних компетенција.

При планирању часова помоћ могу бити текстови/презентације који се налазе на сајту Планинарског савеза Србије <https://pss.rs/o-savezu/komisije/komisija-za-planinarsko-obrazovanje-kpo/>, њихови приручници *2. сигуран корак* и *Планинарство - боравак у природи 1*, затим *Планинарски дневник* као и други извори информација који се односе на боравак у природи и планинарење.

За остваривање програма није потребан специјализован кабинет нити сала за физичко васпитање као ни наменска дидактичка средства и уџбеници али су добродошли неки предмети који ће учинити наставу очигледнијом (нпр. компас, географске карте, ранац, планинарски штапови).

Програм треба тако реализовати да фаворизује активност ученика, повезивање школског и ваншколског искуства, учење путем решавања проблема, сарадњу и тимски рад, као и употребу савремених технологија у образовне сврхе. Динамика рада се постиже комбиновањем различитих техника рада са ученицима, као што су: презентације, демонстрације, мини предавања, студије случаја, симулације, играње улога, дебате, рад у паровима и малим групама, квизови, групна анализа погледаног филма, гостовање стручњака, посете различитим дешавањима, укључивање у акције.

Програм не садржи препоручени број часова по темама и кључним појмовима. Наставник има слободу да планира своје и ученичке активности водећи рачуна да у предвиђеном фонду часова обради све теме. У суштини, иако је програм дат по темама у непосредном раду са ученицима, треба тежити интегрисаном приступу где нека активност, подстицај, садржај представља само подлогу за рад на више кључних појмова које треба међусобно повезати. Планирање слободне наставне активности мора бити у извесној мери флексибилно како би се испоштовала ученичка интересовања, а такође треба да обезбеди да се све теме програма остваре. При планирању наставник треба да посвети посебну пажњу избору подстицаја којима ће ученике увести у тему или им представити кључне појмове садржаја. Подстицаји треба да буду атрактивни, примерени узрасту ученика, разноврсни (филмови, слике, приче, статистички подаци...) да покрећу на размишљање, постављање питања, тражење информација...

Програм има природну везу са обавезним предметима, пре свега са предметима *Физичко и здравствено васпитање, Географија, Биологија али и са Физиком, Математиком, Информатиком и рачунарством, Техником и технологијом, Историјом, Ликовном културом*. Такође, програм има корелацију са слободном наставном активношћу *Вежбањем до здравља*, посебно ако ученик изабере нпр. у 6. разреду *ту СНА*, а у 7. или 8. разреду *Боравак у природи и планинарење II*. Обе слободне наставне активности имају сличан концепт. То се препознаје у упутству за остваривање *Вежбањем до здравља где се наводи*: “Програм се природно надовезује на садржај програма предмета *Физичко и здравствено васпитање* и не захтева посебан простор и опрему. Увидом у исходе може се видети да је фокус програма на вежбању као вредности, стицању релевантних знања о вежбању, здрављу и исхрани, као и развоју позитивних ставова који ће допринети да ученик самостално, без присиле одраслих, бира да се храни правилно и уместо седења у затвореном простору за компјутером изађе напоље и физички буде активан са својим вршњацима”.

У раду се треба ослањати на оно што су ученици сазнали проучавајући наведене предмете али уз опрез како се не би десило да ова слободна наставна активност постане простор за проверу знања о рељефу или екологији. Лепо је да ученици знају нпр. називе планинских врхова и о томе се са њима може разговарати али то није циљ овог програма. О томе ће најбоље учити када буду кренули да се пењу на планине али до тога неће доћи ако ученици не препознају вредности боравака у природи и дружења са другим планинарима.

Наставници треба да искористе сваку прилику да у рад укључе ученичка ваншколска знања и вештине у вези њиховог боравака у природи. У групи ће увек бити ученика са различитим искуством у вези са њиховим бораваком у природи и зато треба, кад год је то могуће и погодно, искористити вршњачко подучавање. На пример, уколико у групи постоји ученик који има искуство боравака у природи као извиђач или је са родитељима планинарио или лето проводи код бабе и деде у планинском селу, наставник може да организује активност где ће он/она водити час и поделити са другим ученицима своја искуства и размишљања о бораваку и кретању у природи.

У наставку упутства за сваку тему из програма дата су појашњења за кључне појмове, смернице за рад, идеје и препоруке за подстицаје, а информације о праћењу напредовања и вредновању ученика налазе се у *Општем упутству за остваривање слободних наставних активности* које се може наћи на сајту [w.w.w. zuov.gov.rs.sna](http://w.w.w.zuov.gov.rs.sna)

– **ЧОВЕК И ПРИРОДА**

Тема *Човек и природа* може се назвати уводном јер има функцију упознавања ученика са програмом и подстицања радозналости за даљи рад. На почетку треба представити садржај програма, затим на који начин ће се радити на часовима и шта су очекивани исходи како би ученицима био јасан циљ ове слободне наставне активности која не замењује

боравак и кретање у природи већ треба да допринесе мотивисању и припреми за такве активности. У току рада на овој теми али и на свим осталим, треба континуирано наглашавати централну поруку програма а то је *безбедност и одговоран однос према себи, другима и природи*. То значи да треба подстицати ученичку фасцинацију боравком и кретањем у природи али без подршке авантуризма, ризичног и неодговорног понашања било које врсте.

На који начин ће наставник започети рад на трајној и нераскидивој вези између човека и природе је његов избор али свакако су добродошли видео записи који показују разноврсност и лепоту природе на планети Земљи (нпр. неки делови из видеа [\(13\) BEAUTIFUL PLANET | Најлепша места на Земљи – YouTube](#)). Након гледања таквих снимака треба одвојити време за разговор о утисцима ученика, о могућим страховима од боравка у природи, дилемама уколико их имају као и о човековом односу према природи. Ученици имају довољно предзнања о еколошким проблемима те их о томе не треба пропитивати већ треба укључити неке подстицаје који ће код њих изазвати осећања (нпр. љутњу), потребу да се реагује, испољавање ставова и посматрање природе као вредности у животу човека. Као могуће подстицаје предлажемо две песме. Једна је *Еколошка песма* Јелене Петошевић ([Yelena - Eko \(official video\) \(youtube.com\)](#)) и песма Момчила Бајагића Бајаге *Овај свет се мења* [Ovaj svet se menja \(Official lyrics video 2020\) \(youtube.com\)](#). Ученици могу погледати и ефектан анимирани филм *MAN* ([Pogledajte ironiju o našem uticaju na planetu - crtani film \(youtube.com\)](#)). Циљ оваквих активности, где се супротстављају лепота природе и негативан утицај човека и његове индустрије на природу, јесте да се обесмисли равнодушност према овом проблему по принципу - није то проблем појединца, не може се ништа уради и сл. и да се подржи лична одговорност и проактивност ученика у заштити природе. То ће се касније уклопити у тему *Кодекс боравка и кретања у природи* која захтева од сваког планинара да је својим боравком у природи ни на који начин не угрози.

Ученицима ће свакако бити интересантан садржај који се односи на питање зашто човек иде у природу, какви су то изазови. Најбољи начин да се на то питање добије одговор јесте да се пронађе особа из окружења (наставник, родитељ, бивши ученик) која има искуство боравка у природи и планинарењу која би разговарала са ученицима на ту тему и указала да се ту не ради само о физичкој активности. За очекивати је да ће за ученике бити најатрактивнија прича о освајању високих планинских врхова као изазову и метафори човекове борбе са самим собом и датим околностима (природом) али наставник треба да инсистира да је сваки боравак у природи благотворан. Уместо госта планинара, као подстицај за разговор могу се користити и неки филмови (нпр. [Why do I hike | Award Winning Documentary 2020](#)) или текстови у којима се описују осећања планинара током боравка у природи, изазовима које су имали, зашто нису одустајали упркос тешкоћама, доживљају равнотеже духа и тела, дружења са другим планинарима. Такве текстове наставник може да нађе у књизи *Приче са планине* коју је припремио М. Ердељан.

Уз ове активности обавезно треба укључити лична искуства ученика и њихова промишљања о значају боравка у природи за човека. Наставник може да припреми мини предавање о позитивном утицају боравка у природи на све аспекте човековог живота, његово физичко и ментално здравље, квалитет друштвених веза, осећај постигнућа и самопоуздања. За те потребе може се користити презентација [Boravak u prirodi - zašto je](#)

[važno \(youtube.com или Bolji san, jak imunitet i više motivacije... Ovo su zdravstvene dobrobiti boravka u prirodi \(youtube.com\)\).](#) Уместо мини предавања наставник може да организује гостовање лекара, психолога који ће то стручно објаснити или може пустити филм о томе (о добробити по психичко стање људи: <https://www.youtube.com/watch?v=KFiiLTqymoU>).

Један час свакако треба одвојити за рад на природи као великој “учионици”. Ученике треба питати шта се све може научити током боравка у природи и шта се све може применити у природи од онога што је научено у школи, наравно имајући у виду који разред похађају.

Након ових садржаја и активности ученици треба да се упознају са историјатом планинарског покрета у свету и код нас, како данас функционише Планинарски савез Србије и планинарски клубови, како се обележавају Међународни дан планина 11. децембар и Дан пешачења. Уз презентацију о садашњим активностима планинарских клубова може се приложити кратки филм о клубу који је најближи месту одакле су ученици као што је нпр. видео снимак [Planinarski Klub Leskovca - HISAR 04.08.2024. \(youtube.com\)](#). Ученике треба упутити да истажују како би дошли до следећих података. Прво планинско друштво основано је у Лондону 1857. (www.alpine-club.org.uk) и било је елитистичко (намењено члановима повлашћених друштвених слојева). Њихов мото је био *Где ти је воља ту ти је пут*. Корени планинарског покрета у Србији зачети су у Свилајнцу 1875. године и везују се за Јулија Драшкоција, апотекара и наставника гимназије у Свилајнцу (више детаља о томе може се наћи у монографији *Планинарство у општини Свилајнац*, Слободана Васића). Прва планинарска организација основана је 1901. године као Српско планинско друштво. Планинарски савез Србије основан је 1948. године. Планинарски савез данас окупља 198 планинарских клубова/друштава широм Србије са више од 21000 чланова, има више од 300 лиценцираних водича и Горску службу спасавања са 250 обучених спасилаца. Ученике треба упутити да посете сајт Планинарског савеза Србије ([Planinarski savez Srbije | PSS | Republika Srbija](#)) и открију које све податке садржи од актуелних вести, календара догађаја до информација о планинарским теренима и објектима. Уз овај садржај свакако треба придодати и представљање Међународног дана планина који се обележава 11. децембра и Дан пешачења који није фиксиран већ се за сваку годину одређује. Како планинарски клубови увек имају добру понуду активности за Дан пешачења наставник може да предложи ученицима и њиховим родитељима да се укључе и да “осете” нешто од онога што ће у оквиру овог програма проучавати.

Рад на теми се завршава представљањем знаменитих планинара. Они могу бити и страни и домаћи али са интересантном биографијом. И овај сегмент се може поверити ученицима али не мора увек бити израда презентација, може да се уради и као кратки играказ или у форми интервјуа где би један ученик био новинар а други би глумио познатог планинара. Наставник ће направити избор знаменитих планинара а као идеју предлагемо лик и дело Јосифа Панчића (лекар који је волео природу и биљке а сам је рекао да је преокрет у његовом животу донело пењање на планину Ртањ) и Јована Цвијића (географ који је највише боравио на планинама источне Србије) који су до својих највећих научних достигнућа дошли зато што су били заљубљеници у природу и пуно времена су проводили у природи. За реализацију овог сегмента прве теме ученици могу да потраже помоћ од наставника

биологије и географије и да са њима заједнички дођу до што више података о овим знаменитим планинарима.

Ученике ће вероватно интересовати и биографије планинара који су освајали највише врхове планина широм света као и о опасности којима су били изложени. Наставник може да тражи од ученика да наведу које особине су ти људи морали имати да би постигли такве резултате. Циљ је да дођу до тога да се ради о људима који су били предузимљиви, истрајни, доследни, одговорни, солидарни, сарадљиви јер се такви подухвати не могу остварити смаостално. Активност треба завршити са оним што је и мото програма: *Одговоран однос према себи, другима и природи*. За ученике које посебно интересује освајање највиших врхова планина наставнике може да препоручи неки од бројних филмова који ће код куће погледати и касније на часу поделити утиске (нпр. [Silent Hiking The Himalayas for 16 days \(youtube.com\)](https://www.youtube.com/watch?v=XRupA2nyEpQ)).

БОРАВАК И КРЕТАЊЕ У ПРИРОДИ

Као увод у тему ученици могу погледати слике или снимке боравка људи у природи којима се као у претходној теми наглашава лепота природе, хармонија човека и природе (нпр. <https://www.youtube.com/watch?v=XRupA2nyEpQ>). Међутим, ова тема је корак даље јер треба да обезбеди ученицима конкретна знања за безбедан боравак и кретање у природи. На почетку ученици треба да се упознају са врстама планинарских терена и објеката. То може бити само на информативном нивоу уз коришћење одговарајућих фотографија. Планинарски терени су: маркиране планинарске стазе, уређена пењалишта, полигони за планинарску оријентацију, адреналин паркови. Планинарске стазе се према намени деле на: пешачке стазе у природи, планинарске стазе, трансверзале/обилазнице, стазе за планински бициклизам и стазе за посебне намене. Планинарски путеви и стазе се по дужини деле на путеве и стазе краћег трајања (1-3 дана), средњег трајања (3-7 дана) и дугог трајања (дуже од 7 дана). По захтевности стазе могу бити лаке (није потребна помоћ руку, довољно су широке и добро уређене, преоручује се коришћење пешачких штапова), захтевне (понекад је потребна помоћ руку), врло захтевне (већа разлика у надморској висини, неопходно помагање рукама а коришћење шлема и друге заштитне опреме је обавезно). Према опремљености разликујемо осигуране планинарске путеве и осигуране пењачке путеве (виа ферата). Планинарски објекти су: планинарски домови, планинарске куће, планинарска склоништа, бивак, планинарски центар за обуку и усавршавање и планинарски камп.

У наставку је потребно представити различите начине вишедневног боравка у природи као што су: камповање, боравак у чврстим објектима, биваковање. То је прилика да наставник провери каква искуства ученици имају са боравком у природи, односно да ли су некад камповали или били у неком планинарском објекту, да ли имају искуство у подизању шатора. Уколико има услова, наставник може у школском дворишту да организује да ученици уз његове инструкције сами подигну шатор, а затим га сруше и правилно спакују.

За безбедан боравак и кретање у природи један од предуслова је адекватан избор опреме. Она може бити врло различита у зависности која је активност у питању, колико дуго се борави у природи, које је годишње доба и друго. За увођење ученика у овај кључни појам теме може се искористити активност где ученици треба да замисле да се спремају за дводневни излет у оквиру ког ће се пењати на оближњу, нижу планину, почетак је септембра и спаваће једну ноћ под шаторима. Ученици се деле у мале групе од по 3-4 члана и имају задатак да напишу списак опреме које треба понети како би били безбедни на излету. За тај задатак имају 10-15 минута. Наставник чита списак сваке групе и идентификује групу која је не само највише важних делова опреме навела (шатор, врећа за спавање, вода) него и која је мислила на важне ситнице као што су ханзапласт, крема за заштиту од сунца или комараца, термос, лампа, качкет/капа, шибице/упаљач и сл. Такође, треба скренути пажњу и на опрему која се нашла на списку а која је непотребна, неадекватна или планирана у неадекватној количини за боравак и кретање у природи.

Након те активности наставник треба да каже ученицима нешто више о опреми за боравак и кретање у природи фокусирајући се на избор одеће и обуће. Потребно је да уз излагање наставник припреми одговарајуће фотографије опреме. Наставник може да ученицима поставља питања којима ће их подстаћи да сами закључе о чему треба водити рачуна при том избору. Циљ је да заједнички дођу до тога да обућа мора бити удобна, стабилна, да “дише”, а да одећа треба да обезбеди човеку да остане сув (заштита од спољашње и унутрашње влаге), да одржи топлотну равнотежу тела (од хладноће не штити дебела одећа већ ваздух између више слојева одеће), да заштити од сунца, ветра, да обезбеди лакоћу покрета. Ученици треба да се упознају са изразом *активни веш* и да радећи у паровима уз помоћ мобилних телефона истраже од ког материјала се прави (полиамид, полиестер) и које карактеристике има (пријања уз тело, растегљив је, не упија зној, лак је, брзо се суши, лако се одржава, штити од прегрејавања). Причу треба зачинити још неким детаљима као што су нпр. да хеланке нису добар избор за боравак у природи иако ученице воле да их носе јер не штите од трновите вегетације и ако је хладно не греју, а ако је топло ознојиће се, затим да гумене чизме нису добар избор иако штите од кише али не “дишу” и ноге се зноје, а поред тога не пријањају на подлогу па се особа која их носи може лако оклизнути. Причу о одећи и обући треба тако водити да ученици схвате да погрешан избор одеће и обуће може да направи проблем особи током боравка и кретања у природи као што су прегрејавање, смрзавање, квашење, прављење жуљева, повреде скочног зглова итд. Међутим, треба водити рачуна да се код ученика не створи погрешан утисак да је за боравак и кретање у природи неопходна куповина специјалне опреме, посебно оне скупе. Ученици треба да схвате да је фокус на функционалности а не на брендovima. Неки комади вишенамenske одеће или опреме могу се пронаћи у већини домаћинстава или се могу прилагодити за планинарење.

Као природан наставак рада на овој теми наставник осмишљава активности које се односе на избор и употребу ранца у коме се носе ствари неопходне за боравак и кретање у природи. Код избора ранца битна је његова величина, облик и какав је систем каишева. Капацитет ранчева за планинарење се мери у литрима. Опрема која се пакује у ранац се не мери у литрима и зато за почетнике, који први пут купују ранац, представља тешкоћу овај начин мерења капацитета ранца и може да их збуну. Идеални ранац за једнодневно

планинарење је онај од око 35 литара. Ако се иде на краће туре, као што је преподневно пешачење по планини довољно је понети ранац од 15-20 литара. Већ када се ради о вишедневном планинарењу, када је потребно преноћити, ранац би требало да је капацитета између 35 и 60 литара. Уколико постоји могућност наставник може донети у учионицу ранчеве различитих величина али ће сасвим добро послужити и слике ранца како би ученицима имали визуелно јаснију представу о разликама између њих. О избору ранца ученици могу да погледају неки од видео снимака као што је нпр. [Kako izabrati ranac za hajking, putovanje ili trčanje? #planinarenje #backpack \(youtube.com\)](#) у трајању од 10:53 минута.

Осим избора величине ранца важно је и како се он пакује. То је добра прилика да се са ученицима поприча ко и како пакује ствари у њиховој породици када се негде путује. Да ли неко од родитеља има навику да прави списак, да ли се пакују самостално или их родитељи пакују, да ли претерују са количином ствари која се носи и сл. Затим наставник указује да је најбољи начин да се започне са паковањем тако што ће се направите списак свих ствари које треба понети а затим све ствари са списка треба поставити на једно место како би се размислило да ли је ту све што је потребно или има и непотребних ствари. Често у првом прављењу списка уврстимо и оне ствари које нам нису неопходне. Затим ученике треба упознати са основним принципима паковања ранца. Пакују се ствари према тежини и по учесталости употребе. Једна од кључних ствари за паковање је да се предмети групишу по тежини. Ствари које су теже се стављају у део ранца који је ближи кичми како би се оптимизовао терет који се носи у ранцу. У дно ранца се стављају крупне ствари, или оне ствари које нису тако често потребне или ствари које се користе за паузу. То могу бити кабаница, простирка, пресвлака и сл. На врху ранца се пакују оне ствари које се чешће употребљавају. У помоћне џепове се стављају потрепштине и ситнице које се често употребљавају или које су хитно потребне (папирнате и влажне марамице, вода, телефон). Било би добро да наставник припреми један ранац и одређен број ствари за паковање како би демонстрирао правилан начин паковања и омогућио ученицима да сами то испробају. Уместо тога ученици могу између два часа да погледају снимак о томе у трајању од 7 :48 минута ([Kako spakovati veliki ranac? \(youtube.com\)](#)) а затим да о томе разговарају. Такође, може им се понудити да погледају видео запис [Ovo NE RADITE NIKADA - Najcesce Greske kada Nosimo Ranac \(youtube.com\)](#) у трајању од 6:48 минута и да о томе продискутују или нешто друго пригодно што изабере наставник. Такође, може се реализовати радионица Паковање планинараског ранца чији је сценарио дат у приручнику Планинарство - боравак у природи 1 (стр. 132)

Уколико наставник процени да је потребно и да има времена, он може да организује гледање филма у трајању од 3 минута [Pribor za preživljavanje u prirodi \(survival kit\)](#) у коме ће ученици имати прилику да виде како у јако мали ранац може да стане пуно значајних ствари за боравак и кретање у природи. Након гледања филма обавезно дати ученицима прилику да размене своје утиске.

Следећи сегмент рада на овој теми предвиђа да се ученици упознају са објективним и субјективним опасностима боравак и кретања у природи, начину како се у таквим ситуацијама реагује и како се човек може унапред заштити од њих. За увођење у ове кључне појмове наставник може да тражи од ученика да сами наведу неке опасности за

које мисле да прете људима током боравка и кретања у природи. Ученичке одговоре може писати на табли и груписати их у објективне и субјективне, а затим их допунити како би слика о опасностима била комплетна. Објективне опасности настају под утицајем природних појава, животињског и биљног света као што су опасности од саме конфигурације терена, временских услова, надморске висине или присуства опасних животиња и биљака, а субјективне настају под утицајем човека и његових поступака. На пример, са ученицима треба продискутовати које су то животиње које се могу срести током боравка у природи у нашој земљи и како треба реаговати (различити глодари, змије, пухови, дивокозе док је сусрет са вуковима, медведима, лисицама доста редак). За појашњење опасности у природи наставник може користити делове књиге 2. *Сигуран корак* који се на то односе и треба да укаже ученицима да ће у наставку рада на програму своје знање о томе допунити кад буду обрађиване теме о временским условима и исхрани у природи. У наведеној књизи налази се и сет питања за проверу знања ученика о објективним и субјективним опасностима у природи.

Рад на овим важним кључним појмовима треба тако водити да се укаже да се субјективне и објективне опасности често здружено појављују али се оне могу предупредити добром припремом, планирањем, правилним избором активности и опреме, правилним понашањем у групи и организацијом. То се нарочито односи на почетнике који немају искуство боравка и кретања у природи. Зато ученике треба упознати са основним препорукама Планинарског савеза Србије (ПСС) које су дате у 10 тачака.

- У планину не крећите сами. Група треба да броји најмање три члана.
- Испланирајте своју активност.
- Уколико први пут идете у тај рејон или на ту планинску стазу, контактирајте локално планинарско друштво.
- Проверите временску прогнозу.
- Понесите довољно воде и хране за целодневну активност и нешто у резерви што ћете само „прошетати у ранцу“.
- Понесите комплет за пружање прве помоћи у складу са својим знањем у пружању прве помоћи
- Понесите чеону лампу.
- Обавестите некога од пријатеља/родбине о својим плановима и активностима, помените им планирану путању.
- Напуните телефон пре поласка на активност и штедите батерију.

10. Меморишите број Горске службе спасавања – 062-464-646.

Након ових препорука логично се надовезује рад на упознавању са најчешћим повредама у природи као што су жуљеви, посекотине, сунчанице, промрзлине, топлотни удар, угануће скочног зглоба, алергијске реакције, уједи инсеката. Наравно, рад на повредама треба да буде у контексту како их избећи и како реаговати кад се десе.

На то се надовезује упознавање ученика са основним подацима о пружању прве помоћи и спасавању повређених особа у природи. Од ученика се не очекује да буду

оспособљени за пружање прве помоћи али треба да буду упознати са основним принципима и посебно са тим шта никако не треба радити као и кога треба позвати у помоћ, а ту се мисли на јавне службе од значаја у опасним ситуацијама као што су хитна помоћ, ватрогасци, полиција, горска служба спасавања. Ученици треба да знају на које бројеве телефона могу добити ове службе.

У раду на опасностима и повредама у природи могу се користити искуства људи који су пуно боравили и кретали се у природи. Као што је већ препоручено, наставник може да позове неког искусног планинара да на једном часу буде гост и да ученицима исприча неке своје доживљаје на ту тему и да одговара на њихова питања.

Рад на овој теми мора да обухвати и активности чији је циљ да укажу ученицима да није довољно обући патике, ставити ранац на леђа и кренути у природу већ је за све, а посебно за почетнике, важна припрема. Она може бити на нивоу прикупљања информација (колико је дуга стаза, колика је висинска разлика, да ли дуж стазе има извора воде, каква је подлога по којој се хода, каква је временска прогноза), што је важно али није довољно. Потребна је и физичка припрема (вожња бицикла, трчање, теретана, пливање) која је потребна за унапређење моторике, снаге и издржљивости, координације, равнотеже и флексибилности. Међутим, потребна је извесна и психичка припрема, посебно за почетнике који не познају довољно како ће изгледати активности у природи и шта се од њих очекује. И на, крају, мада не мање важно, потребна је припрема да се особа оснажи за функционисање у групи. Јако је опасно уколико појединац непланирано и неконтролисано почне да се издваја из групе, да се понаша имајућу виду само своје тренутне потребе и интересе (нпр. да направи селфи на некој литици, убере цвет или крене неком другом стазом јер мисли да је туда ближе). Такође, себичност, одсуство толеранције и солидарности према другим члановима групе, као и непоштовање одлука вође неприхватљиво је, угрожава безбедност и одражава се негативно на атмосферу целе групе. Зато је дато право водичу да уколико процени да нека особа није физички и психички припремљена или није адекватно опремљена, може је искључити из групе и конкретне активности у природи.

У оквиру ове теме која је по броју кључних појмова најбогатија, последњи сегмент предвиђа да се обраде садржаји који се односе на кретање у природи. Међутим, пре него што се крене са представљањем карактеристика различитих техника кретања неопходно је обрадити како се оријентишемо у природи. Са ученицима треба вежбати одређивање стране света помоћу компаса и других показатеља (Часовника и Сунца, звезде Северњаче, Месеца, маховине, година на дрвету). Свакако са ученицима треба обрадити и употребу система ГПС навигације, прикупљања и обраде података на конкретним примерима.

У контексту овог садржаја један час се може посветити представљању планинарске оријентације и оријентиринга који се могу практиковати и као такмичарски спорт и као рекреација. Циљ је да се уз помоћ карте и компаса (без осталих помагала), кречући се непознатим тереном, пронађу све контролне тачке уцртане на карти и да се дође до циља што пре. У сваком тренутку учесници оријентиринга морају знати где се налазе и на основу свог знања и искуства у читању карте треба да доносе одлуке о томе којим правцем ће се кретати како би најбрже обишли целу стазу и пронашли све контролне

тачке. Некад треба донети одлуку у складу са народном пословицом која каже *Преко прече – наоколо ближе*, када је брже ако се брдо обиђе, него ако се иде преко њега. Такве и много компликованије одлуке се траже од учесника оријентиринга и у томе је посебан изазов било да је у питању такмичење или само рекреација. Оријентиринг није скуп спорт, не захтева много физичке снаге и може се практиковати појединачно, групно, породично и то од основношколског узраста до старости и током целе године. Било би добро да наставник набави неку од посебно направљених карата за оријентиринг (израђују се по међународним стандардима ИСОМ) како би ученици видели како оне изгледају. Постоје посебно обучени стручњаци који врше израду оваквих карата. За област Београда и околине има преко 30 карата (Калемегдан Ада Циганлија, Кошутњак, Топчидерски парк, Хајд Парк, Ташмајдан, Липовицка шума, Авала, Јајинци, Бабе-Златара), а израђене су и за терене на Фрушкој Гори, Златибору, Тари, Копаонику, Дивчибарама, у околини Смед.Паланке, Смедерева, Параћина, Крушевца. Уколико постоје могућности било би добро да у школи гостује особа која се бави планинарском оријентацијом или оријентирингом и која је спремна да пренесе своја искуства, одговара на питања ученика и мотивише их да се укључе у такмичења.

На крају обраде друге теме потребно је обрадити технике кретања у природи. То је важан садржај јер се кретање одвија на врло различитим теренима (стрмина, блато, снег, лед, сипар, камењар, вода, вегетација) и у различитим условима (високе или ниске температуре, смањена видљивост/мрак, ветар, велика надморска висина). С обзиром да се програм остварује у условима учионице, ученици ће се о томе упознати на теоријском нивоу. Наравно, прави ефекат научног може се очекивати тек у практичној примени, онда када ученици буду боравили у природи и били у прилици да се крећу у природи, односно када на личном искуству буду “осетили” оно што им је наставник говорио. У оквиру техника кретања ученици треба да се упознају и са појмовима брзина кретања, кретање маркираном стазом, паузе у кретању, техника пешачења, мимоилажење, растојање, техника дисања, кретање различитим теренима, прелазак водених токова, кретање кроз насељено место, употреба штапова за ходање, техника пењања, техника ходања по снегу. За потребе објашњавања ових појмова наставник може да користи одговарајуће слике, цртеже, снимке (може их наћи у приручницима 2. Сигурни корак, Планинарство - боравак у природи 1. и материјалу за основну планинарску обуку).

Уколико процени да је потребно и да се логично надовезује на претходне садржаје наставник може упутити ученике да код куће погледају снимак о употреби штапова при планинарењу у трајању од 23:36 минута (Опрема за planinarenje - štapovi (youtube.com) и да на часу о томе разговарају. Уместо целог снимка наставник може да прикаже ученицима скраћену верзију.

На крају рада на теми може се анализирати како ради једна од апликација на мобилном телефону (нпр. Педометар која броји кораке) које су намењене мерењу пређеног растојања а наставник може припремити информације колико корака је оптимално направити у односу на узраст. Затим се ученици могу упутити да до следећег часа, сваки дан, воде евиденцију колико су корака направили или колико су растојање препешачили и да процене да ли је то права мера за њихов узраст или је то премало/превише. Ова активност се може проширити и на родитеље, наравно на оне који

то прихвате, да у том истом периоду такође евидентирају дневни број корака и процене да ли имају потребу за додатним кретањем. Након тога, наставник може да организује да на часу ученици заједнички и уз његову помоћ припреме сет препорука за родитеље који се недовољно крећу у који би уградили све што су до тада научили у оквиру овог програма.

УТИЦАЈ ВРЕМЕНСКИХ УСЛОВА НА БОРАВАК И КРЕТАЊЕ У ПРИРОДИ

Ученицима је свакако јасно да је боравак у природи блиско повезан са временским условима и да је важно поседовати што тачније информације о надолazeћем времену. Међутим, рад на овој теми треба тако водити да се избегну два екстрема од којих се један односи на схватање да се у природу иде само кад су идеални временски услови јер то није тачно и други да се иде у природу у свим временским условима, што такође није прихватљиво из безбедносних разлога (подсетити ученике да под објективним опасностима у природи спадају и оне од временских услова). Ученицима треба да буде јасно да се боравак у природи може одвијати у различитим временским условима (киша, ветар, снег, сунце), да се временске прилике могу у кратком временском периоду променити, да не постоје 100% тачне дугорочне временске прогнозе али да се са добром опремом и континуираним праћењем предзнака времена може обезбедити безбедан боравак у природи. Ту се може направити веза са садржајем из теме *Боравак и кретање у природи* који се односи на паковање ранца где је обавезни садржај увек непромочива јакна.

На почетку рада на овој теми ученици треба да се упознају са метеоролошким елементима (сунчево зрачење, температура ваздуха, ваздушни притисак, влажност ваздуха, брзина и смер ветра, падавине) и метеоролошким појавама (муње, поларна светлост, хало, дуга, фатаморгана) и њиховим утицајем на боравак и кретање у природи. Информације о томе, као и сет питања за проверу знања, наставник може да нађе у књигама *Сигуран корак 2* и *Планинарство - боравак у природи 1*.

Такође, потребно је пажљиво прорадити садржај који се односи на знаке лепог и лошег времена. Неке од знакова ученици ће свакако знати па их треба питати да их сами формулишу (нпр. брзо кретање облака, појава магле, “црни” облаци, ведро небо). Њихове одговоре наставник треба да допуни још неким показатељима као што су ваздушни притисак, температура, врста облака али и интересантним, мање познатим, као што су да деформација трага на небу од авиона може да укаже у ком правцу се крећу ваздушне масе на великој висини или шта значи јако руменило на небу при заласку сунца.

У оквиру ове теме налази се још један кључни појам који је индиректно повезан са временским условима. У питању је прављење заклона од невремена. Наставник ће ученицима дати основне принципе прављења заклона и који је алат потребан за то а затим може приказати неки од снимака који то илуструју (нпр. <https://www.youtube.com/watch?v=5NgFSbtVB1o&t=18s>).

Уколико има услова то знање се може проверити у конкретној ситуацији тако што ће се реализовати двочас у непосредној околини школе (нпр. оближњој шумици, већем парку) уз опрез наставника како ученици користе неопходни алати. Овај садржај има директну везу са садржајима предмета Техника и технологија па два наставника могу да осмисле заједничку активност.

ИСХРАНА И ХИГИЈЕНА ТОКОМ БОРАВКА И КРЕТАЊА У ПРИРОДИ

Исхрана и хигијена су издвојене као тема јер су важне за безбедан боравак и кретање у природи, иако су могле бити и кључни појмови у оквиру садржаја који се односе на опасности у природи (субјективне опасности), на опрему (паковање хране и воде) и на припрему за боравак у природи.

Правилна исхрана и хидратација треба да обезбеде да тело има довољно енергије да издржи напоре кретања у природи, док неправилна исхрана може довести до исцрпљености, дехидрације и других здравствених проблема. Са ученицима треба разговарати о исхрани пре, током и након кретања у природи јер се у свакој фази могу направити грешке.

У оквиру *Биологије* и *Физичког и здравственог васпитања* ученици су учили о угљеним хидратима, протеинима и мастима тако да у оквиру овог програма треба то знање повезати са бораваком и кретањем у природи. На почетку наставник може о томе да да неке основне информације. За ученике је довољно да знају да су угљени хидрати главни извор енергије за наше тело и да су врло важни за одржавање издржљивости. Они се у телу брзо разлажу у шећере и лако се користе као извор енергије за мишиће. Једноставни угљени хидрати, попут шећера, брзо се апсорбују у телу и добри су за краткотрајне енергетске потребе, али су сложени угљени хидрати које налазимо у интегралном хлебу, житарицама и поврћу, пожељнији јер се спорије разлажу у телу и пружају дуготрајну енергију. Беланчевине или протеини су кључни за изградњу и одржавање мишићне масе током дуготрајних напора. Протеинска храна такође може помоћи у одржавању ситости током планинарења. Протеини се спорије разлажу у телу од угљених хидрата, што значи да осећај ситости траје дужи након узимања протеинског obroка. За масти треба да знају да нису пожељне јер су спор извор енергије и за њихово варење треба више кисеоника. Уз информације о исхрани обавезно указати на значај доброг хидрирања за напоре у току кретања природом. Ако планинар пије воду тек кад је жедан то значи да касни за потребама свог организма у условима појачаног напора. Недовољан унос течности може довести до дехидрације, која може изазвати бројне здравствене проблеме, укључујући умор, главобољу, вртоглавицу, мучнину, и грчеве у мишићима. Правило је да се пије мало по мало континуирано током појачаног напора. У следећем кораку наставник дели ученике у мале групе

које треба да замисле да иду на једнодневни излет у трајању од 8 сати током којих ће се попети на одређену планинину нпр. 1000 m надморске висине (изабрати неку оближњу која је ученицима позната). Свака група има задатак да напише шта од хране и пића и у којим количинама је оптимално да се понесе на излет. Уз тај предлог група треба да да кратко појашњење зашто су направили такав избор. У току рада могу користити мобилне телефоне и консултовати наставника. Када свака група представи своје предлоге, наставник модерира дискусију и даје завршни коментар у коме указује на оно што су ученици добро предложили и на оно што нису добра решења. Сви они који су предвидели да у ранцу буду сендвичи од црног хлеба, сир, јогурт, шунка, насецкан краставац и паприка, црна чоколада, енергетске плочице, поморанџа, јабука, лешник, орах, семе бундеве, суве урме, шљиве или кајсије и наравно флаша воде направили су добар избор. Наставник заокружије ову причу наводећи да и храну и воду треба узимати више пута по мало током напора, да оброк пре кретања у природу треба да буде лаган и ако може 2 сата раније, као и да организам после напора не треба одмах оптерећивати претераним уносом хране.

Уколико има времена и интересовања наставник може ученицима да пусти филм ([What happens to your body at the top of Mount Everest - Andrew Lovering](#)) о још једној “храни” за планинаре који освајају највише планинске врхове а то је кисеоник. То се може допунити информацијама шта они једу и пију током тих дугих експедиција.

У оквиру ове теме потребно је са ученицима прорадити и кључне појмове који се односе на проналажење воде за пиће, јестиве и лековите намирнице из природе као и на отровне и штетне биљке. Током боравка у природи, посебно када се човек пење на веће надморске висине које су му мање познате биће у прилици да се сусретне са биљкама које не познаје, које су му атрактивне и интересантне с тим да неке од њих могу бити јестиве, неке лековите а неке врло опасне чак и ако се само додирну. Од ученика се не очекује да овладају разликовањем јестивих, лековитих и опасних биљака, да знају њихова имена, где расту и сл. У оквиру овог програма довољно је да сазнају да оне постоје, да виде слике неких од њих и да изграде став да ништа од биљака не дирају, посебно не конзумирају а да претходно не консултују искусније планинаре. Проблем са биљкама је што оне могу бити и корисне и штетне за људе, на пример, шумске јагоде имају диван укус и јестиве су међутим, ако су их пре брања напали глодари могу бити преносници болести. Гљиве у природи могу бити и јестиве и отровне а чак и искусне особе могу се преварити у њиховом разликовању. Коприва се може користити у исхрани јер је здрава али она може да опече особу која је бере ако нема рукавице. Неке биљке су опасне не само што су отровне већ што имају бодље, неке испуштају мирисе који опијају. У раду са ученицима најбоље је задржати се на лековитим биљкама као што су мајчина душица, боквица, камилица, кантарион, глог. Наставник треба да припрмеи слике ових биљака.

Што се тиче хигијене ученицима треба предочити да је важна лична хигијена током боравка и кретања у природи као и хигијена током боравка у планинарским објектима. Прибор за личну хигијену намењен за планинарење мора бити прилагођен редукованим условима

комфора у шатору или планинарском дому, могућности паковања у ранац, а понекад и ограниченој количини воде. Наставник може поделити ученике у групе и дати им задатак да сачине списак комплета за хигијену који ће појединац и група понети на камповање.

– **КОДЕКС БОРАВКА И КРЕТАЊА У ПРИРОДИ**

Ова тема је дата издвојено иако се њени садржаји кроз цео програм прожимају у складу са наведеном централном поруком *безбедно и одговорно према себи, другима и природи*. Наставник ће изабрати како ће реализовати тему. Није толико битно да ли ће то радити континуирано уз друге садржаје или ће јој посветити посебне часове или ће због важности радити и континуирано и у оквиру ове теме али је важно да ученици схвате да боравак у природи и планирање треба да се одвијају у складу са неким правилима чије су основне вредности људски живот, хуманост, међусобно уважавање, одговорност, солидарност, екологија и одрживи развој.

Са ученицима треба прорадити следећа правила понашања: она која се тичу понашања појединца према групи и водичу, она која се односи на понашање појединца према природи и трећа која се тичу коришћења планинарских објеката.

За прву групу важно је да ученици схвате да појединац приступа излету на личну одговорност, потврђује да испуњава здравствене и психофизичке услове за сигурно учествовање на излету и прихвата план излета. Затим, прихвата и поштује водича, следи његова упутства и настоји да својим захтевима не омета друге учеснике излета и остварење циља излета. Поштује одлуке водича чак и када се са њима не слаже. Кретање и одабир планинарских стаза су у компетентности водича, који задржава право промене плана и стазе према процени на терену. Водич пре поласка на излет може проверити опрему свих учесника излета и ако неко нема опрему у складу са захтевима излета или делује физички или психички неспреман, водич може таквој особи ускратити да учествује на излету. Темпо хода прилагођава се најслабијем члану групе, али без непотребног заостајања слабијих, док најбржи требају стрпљиво прилагодити свој темпо брзини кретања групе и бити спремни помоћи слабијима. Уколико је потребно главни водич може, на основу личне процене, раздвојити учеснике на групу бржих и групу споријих учесника. При сусретима на уским планинским стазама спретнији, јачи и млађи планинари се склањају и пропуштају слабије и старије. У заједничким акцијама снажнији преузимају напорније задатке. Удаљеност између планинара треба увек бити таква да се чланови групе могу међусобно видети и чути. Основно правило је да нема самовољног удаљавања од групе, а уколико то неко и уради онда водич не сноси одговорност за последице. И наравно, важно правило које је део културе међусобног опхођења је да се планинари у планини међусобно увек поздрављају иако се не познају.

Другу групу чине правила о којима је већ било речи у претходним темама. Сада је

прилика да се то обједини и додају још неки подаци. За праве љубитеље природе и планинарења незамисливо је све оно што би на било који начин угрозило природу и њен животињски и биљни свет. Наставник може од ученика да тражи да наведу нека понашања која не би требало чинити у природи и нека која су добродошла. Када ученици изнесу своје одговоре наставник их може допунити следећим информацијама. На планинским стазама, одмориштима и врховима се не оставља никакво смеће, амбалажа, већ се носи са собом до места где је предвиђено да се баци. Чак и кад постоје на стази канте не треба их затрпавати смећем јер је неизвесно колико се често празне. Уколико се успут угледа неко смеће треба га покупити и понети. Цвеће не треба брвати, животиње се не узнемиравају а воде се не загађују. У природи се не прави бука (не слуша се гласна музика, не пева се и не говори гласно, не користе се електронски уређаји који су бучни) јер она може сметати другим учесницима излета али и неким животињама нпр. птицама. Хођајући планинским стазама, у оквиру својих могућности треба уклањати камење које се одронило као и гране које су пале на стазе. Ватра се ложи само тамо где је дозвољено и обавезно се пре одласка пажљиво угаси.

Трећа група правила се тиче коришћења планинарских објеката. Ученицима треба да буде јасно да не постоји посебна служба која се бави чишћењем и одржавањем тих објеката јер то нису хотели већ је то одговорност сваког планинара. Ту важи правило *остави како си затекао*.

ОРГАНИЗАЦИЈА ИЗВОЂЕЊА ПЛАНИНАРСКИХ АКТИВНОСТИ

Након рада на свим претходним темама неопходно је са ученицима проћи и кроз све фазе организације и реализације планинарских активности. Тиме се заокружује програм чији је циљ мотивисање ученика да више времена проводе у природи, да се учлане у неки планинарски клуб и крену у планинарске активности на безбедан и одговоран начин.

На почетку ученике треба упознати да постоје различите врсте акција (такмичења, једнодневне и вишедневне планинарске спортско - рекреативне акције, тематске акције, планинарске високогорске акције, планинарске експедиције, акције за младе, планинарске акције намењене осетљивим групама и инвалидним лицима) и било би добро да наставник сваку од њих илуструје конкретним примером, односно описом како оне изгледају.

У следећем кораку ученицима треба објаснити да је начин организације и реализације ових акција регулисан *Правилником о безбедном извођењу планинарских активности* и другим документима Планинарског савеза Србије и да је суштина оваког решења обезбеђивање безбедности и уколико дође до неких проблема утврђивање чија је то одговорност. Ово је важан сегмент рада на програму који треба да обезбеди да ученици схвате да се у природу не иде неприпремљено, неорганизовано и неопремљено.

У књизи 2. *Сигурни корак* налази се списак од 10 ставки које чине један програм акције и са ученицима треба заједнички проћи кроз све фазе припреме и реализације програма једне акције. Уколико постоји могућност било би добро да локални планинарски клубови обезбеде за ученике по примерак планинарског дневника како би имали увид како он изгледа и чему служи. Такође, и приручник Планинарство - боравак у природи 1 садржи део који се односи на припрему планинарске акције (124 стр).

Иако у оквиру овог програма није предвиђено да ученици са наставником бораве у природи у току школске године, биће пуно прилика када ће они боравити у природи (свакодневни живот, школске екскурзије/излети, породична летовања/зимовања) и било би добро подстицати их да својим мобилним телефонима фотографишу природу. Од тако насталих фотографија и пратећег текста на крају школске године може се направити изложба у којој би ученици показали шта су научили у оквиру овог програма. На пример, изложба би могла да има 3 сегмента. Један би се односио на информације зашто је за човека добро да борави у природи и да планира, други би садржао податке о локалном планинарском клубу и његовим активностима, а трећи би могле бити фотографије природе које су ученици направили. Независно од изложбе, било би добро да школа обезбеди мањи простор у коме би се током целе школске године објављивале актуелне информације у вези са активностима локалног планинарског клуба или клубова ако их има више које би ученици који похађају ову СНА ажурирали.

Како је један од исхода програма да ученици покажу интересовање за боравак у природи и планинарење било би пожељно да постану чланови најближег планинарског клуба. Зато током целокупног рада на садржају ове слободне наставне активности треба правити везу са планинарским клубовима и њиховим активностима и чланством.

На крају школске године наставник треба да направи рекапитулацију садржаја који су обрађивани и може да да ученицима неку врсту теста којим би проверио степен усвојености знања али и развијености правилних ставова према боравку и кретању у природи. Наравно, идеално би било завршити рад на овој СНА излетом чији би програм кореспондирао са обрађеним темама и који би пружио могућност примене наученог. Овакав излет реализовао би се након завршетка школске године, у организацији најближег планинарског клуба, уз сагласност родитеља који се такође могу придружити излету.

Предмет:	САЧУВАЈМО НАШУ ПЛАНЕТУ				
Разред:	Пети или шести				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	15/2018, 18/2018, 3/2019, 3/2020,6/2020, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023 и 3/2024				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења слободне наставне активности Сачувајмо нашу планету јесте развијање функционалне исмености из области заштите животне средине, разумевање односа човек - природа са циљем бољег схватања света који га окружује, лакше сналажење у природном и социјалном окружењу и формирање одговорног и активног појединца у циљу разумевања и примене концепта одрживог развоја.	ПОЛОЖАЈ И УЛОГА ЧОВЕКА У ПРИРОДИ	Основни појмови из области животне средине. Утицај човека на животну средину. Концепт одрживог развоја. Спровођење акција у заштити и очувању животне средине (мали пројекти).	-наведе основне појмове о животној средини; - наведе примере утицаја човека на животну средину; - уочи узрочно-последичне везе и односе на релацији човек и животна средина; - препозна проблеме у локалној средини на основу концепта одрживог развоја; - активно и одговорно управља и решава интегративне пројектне задатке;- повезује хоризонтално и вертикално знања о одрживом коришћењу ресурса и	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредметним повезивањем са српским језиком, историјом, биологијом, географијом ученици се упознају са положајем и улогом човека у природи.	10

			користихолистички приступ у решавању проблема одрживог развоја;- развија ставове и вредности о очувању животне средине кроз решавање проблема на локалитету;- емоционално реагује на проблеме локалног окружења;		
	ПРИРОДНА БОГАТСТВА (РЕСУРСИ) И ОДРЖИВО КОРИШЋЕЊЕ	Природни ресурси (богатства) - дефиниција, подела и значај. Обновљиви и необновљиви природни ресурси. Жива бића као природни ресурс (мали пројекти). Одрживо коришћење ресурса.	- схвати и разуме поделу и значај природних ресурса - разликује обновљиве од необновљивих природних ресурса; - препозна и наводи примере обновљивих и необновљивих природних ресурса; - критички се односи према нерационалном коришћењу необновљивих природних ресурса;	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међу предметним повезивањем са српским језиком, историјом, биологијом, географијом ученици се упознају са природним ресурсима и одрживим коришћењем.	10
	ИЗВОРИ И ПОСЛЕДИЦЕ ЗАГАЂИВАЊА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	Појам, извори и врсте загађивања. Глобалне промене и	- наведе изворе и последице загађења природне средине - разликује	Операционализацијом исхода, применом разноврсних метода,	10

		глобалне последице. Озонске рупе и последице на животну средину. Смањење загађења од отпада.	изворе и врсте загађења; - анализира из различитих углова утицај загађења на живи свет; - разврстава изворе загађења; - истражи изворе загађења у локалној средини; - наведе примере последица стварања озонских рупа и других глобалних проблема на животну средину; - уочава узрочно последичне везе између глобалних и локалних проблема загађења и очувања природне средине; - уочи повезаност природних, социјалних и економских фактора у очувању животне средине; - креира решења за смањење загађења од отпада у оквиру пројеката; - користи методе и алате истраживања на терену;	техника, облика рада и међупредметним повезивањем са српским језиком, историјом, биологијом, географијом ученици се упознају са изворима и последицама загађивања животне средине.	

			- прикупља податке из различитих извора узкритичко сагледавање и доношење закључка;		
	БИОДИВЕРЗИТЕ Т ИГЕОДИВЕРЗИТЕ Т	Дефиниција биодиверзитет а игеодиверзитета. Угрожавање биодиверзитет а игеодиверзитета. Заштита биодиверзитет а игеодиверзитета.	- разликује биодиверзитет од геодиверзитета; - идентификује и објашњава факторе који доведо угрожавања биодиверзитета и геодиверзитета; - процењује негативан утицај појединих факторана биодиверзитет и геодиверзитет у локалној средини; - наводи примере заштите биодиверзитета игеодиверзитета; - креира истраживачке задатке; - користи ИКТ приликом прикупљања информација и представљања резултата истраживања игеодиверзитету и биодиверзитету; - ради у тиму, размењује	Операционал изацијом исхода, применом разноврсних метода, техника, облика рада и међупредмет ним повезивањем са српским језиком, историјом, биологијом, географијом ученици се упознају са биодиверзитетом и геодиверзитетом.	6

			мишљење и учествује уакцијама очувања животне средине; - објашњава резултате истраживања повезаности геодиверзитета и биодиверзитета.		

Укупан број часова: 36

Предмет:	ЦРТАЊЕ, ВАЈАЊЕ И СЛИКАЊЕ				
Разред:	Пети или шести				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	15/2018, 18/2018, 3/2019, 3/2020, 6/2020, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023 и 3/2024				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
- фаворизовање ликовне активности ученика, повезивање њиховог школског и ваншколског искуства, учење путем ликовног истраживања и решавања ликовних проблема, сарадњу и употребу	ЦРТАЊЕ Својства линија. Врсте цртежа. Цртачке технике	Кључни појмови садржаја програма су смернице за избор мотивационих садржаја, а који треба да обухватају разноврсне визуелне, аудио и аудиовизуелне информације, које	– црта креирајући линије различитих вредности комбиновањем материјала, угла и притиска прибора/материјала; – црта према задатом моделу приказујући односе величина које опажа; – илуструје причу, бајку или песму одабраном цртачком	. Програм се не базира на коришћењу уџбеника и дидактичких материјала који су специјализовано за њих направљени, већ је потребно подстицати ученике да користе што различитије изворе и врсте	Приликом припреме оперативног плана наставник одређује број часова за реализацију сваке програмске теме и наставне јединице, као и називе наставних јединица. Називи наставних

савремених технологија за учење и стваралачки рад. Програм се не базира на коришћењу уџбеника и дидактичких материјала који су специјализовано за њих направљени, већ је потребно подстицати ученике да користе што различитије изворе и врсте информација, да их критички процењују, као и да их користе као подстицај за стварање оригиналног ликовног рад		наставник припрема и приказује на часу. Приказани садржаји и мотивацион и разговор треба да побуде радозналост и спремност ученика да код куће или на часу и сами проналазе сродне подстицаје за стваралачки рад.. Препорука је да те активности не трају дуже од пет минута како се не би губило драгоценост време за развијање идеја и реализацију ликовног рада.	техником; – обликује, према моделу, фигуре од меког материјала стилизујући сложени облик; – обликује, у самосталном и тимском раду, скулптуре или употребне предмете од материјала за рециклажу; – наслика ликовни рад према задатом или одабраном моделу приказујући тонове које опажа; – обликује стварне и имагинарне текстуре и облике одабраном цртачком, сликарском или вајарском техником;	информација, да их критички процењују, као и да их користе као подстицај за стварање оригиналног ликовног рада.	јединица се одређују на основу назива теме, кључних појмова и исхода, а указују на активност ученика и садржаје који омогућавају достизање исхода. На пример, <i>Цртање мртве природе, Сликање пејзажа, Вајање портрета...</i>
	ВАЈАЊЕ Својства облика. Стилизова	Наставник процењује могућности ученика и	– изрази цртежом, сликом и скулптуром машту, сећање, емоције,	Програм се не базира на коришћењу уџбеника и	

	ње облика. Вајарске технике. СЛИКАЊЕ Примарне, секундарне и терцијарне боје. Локални тон. Сликарске технике.	школе. Уколико школа поседује услове, ученици под надзором и према упутству наставника могу да траже мотивацион е садржаје на интернету током часа. Препорука је да те активности не трају дуже од пет минута како се не би губило драгоцено време за развијање идеја и реализацију ликовног рада.	интересовања или утисак о уметничком делу; – обликује употребне предмете примењујући најмање једну хоби технику; – разликује цртачке, сликарске и вајарске технике, материјал и прибор; – чисти радну површину, простор и прибор по завршетку сваког рада; – учествује у активностима које доприносе добробити школе и локалне заједнице	дидактичких материјала који су специјализовано за њих направљени, већ је потребно подстицати ученике да користе што различитије изворе и врсте информација, да их критички процењују, као и да их користе као подстицај за стварање оригиналног ликовног рада.	

Укупан број часова: 36

Предмет:	ЧУВАРИ ПРИРОДЕ
Разред:	Пети или шести
Службени гласник РС- Просветни	15/2018, 18/2018, 3/2019, 3/2020, 6/2020, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023 и 3/2024

гласник- бр:					
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часо ва по тема ма
Сврха програма је да ученици стекну кључне компетенције из области очувања животне средине и биодиверзитета, како би разумели узроке и последице различитих природних феномена и промена под дејством човека и предложили и сврсисходне, алтернативне начине деловања и понашања.	УПОЗНАЈ ЖИВИ СВЕТ СВОЈЕ ОКОЛИНЕ Биодиверзитет и његов значај. Истраживање биодиверзитета непосредне околине. Мапирање врста	Ученици могу у складу са својим могућностима, разматрати ова питања, истраживати, правити изложбе, презентације, пројекте, паное, симулирати радио и ТВ интервјуе и наступе или правити кратке видео снимке и флајере о пројекту (нпр. коришћењем мобилног телефона) или директно учествовати у локалним радио и ТВ емисијама, подкастима, блоговима, организовати дебате и сл.	; – препознаје проблем, планира стратегију решавања и решава проблем примењујући знања и вештине стечене у оквиру различитих предмета и ваншколског искуства.	. Сврха програма је да ученици стекну кључне компетенције из области очувања животне средине и биодиверзитета, како би разумели узроке и последице различитих природних феномена и промена под дејством човека и предложили сврсисходне, алтернативне начине деловања и понашања.	4
	ЗНАЧАЈ ЖИВОГ СВЕТА ЗА ЧОВЕКА Лековите биљке. Самоникле јестиве	.	; – прикаже и образложи резултате истраживања са аспеката очувања животне	– Гајење лековитог и/или зачинског биља (у башти, саксији). – Теренски рад са циљем упознавања самониклих јестивих биљака и израда јеловника у који су укључене те биљке.	12

	биљке. Зачинске биљке Аутохтоне расе и сорте. Значај биљног покривача. Утицај климатских промена на живи свет.		средине, биодиверзитета и здравља, усмено, писано, графички или одабраном уметничком техником; – користи ИКТ за комуникацију, прикупљање и обраду података и представљање резултата истраживања; – вреднује утицај својих навика у заштити животне средине и биодиверзитета; – активно учествује у акцијама које су усмерене на заштиту, обнови и унапређење у животне средине и биодиверзитета; – повеже	[Напомена: ове активности изводити искључиво уз присуство наставника, родитеља или особа са искуством обучених за рад са гљивама и биљкама].	

			значај очувања животне средине и биодиверзитета са бригом о сопственом и колективном здрављу; — одговорно се односи према себи, сарадницима, животној средини и културном наслеђу;		
	ПОМОЗИ МО ДА ПРЕЖИВЕ Угроженост врста. Значај опрашивача. Утицај пестицида на живи свет	Комерцијални медијски садржаји у различитим медијима(рекламе, скривене поруке намењене пласирању у одређених идеја, садржаја и животних стилова). Профит као циљ оглашавања. Утицај медијских садржаја на осећања, вредности и понашање публике -куповину и потрошњу.	. — аргументује своје ставове према еко-култури и култури свакодневног живљења; — сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању задатог циља;	. Пројекат: Помозимо птицама/опрашивачима/јечевима... да преживе: утврђивање стања (присуства и бројности) у својој околини (школско двориште, парк, башта...); утврђивање степена угрожености на основу научне литературе (црвене књиге, црвене листе, сајтови управљача природних вредности и други доступни извори уз критичку рецепцију наставника); истраживање потреба врста/врсте за одређеним типом вештачког станишта/склоништа (облик, боја, материјал, где поставити	9

				хранилицу, појилицу, склониште, „хотел за инсекте”); одабир материјала, употреба већ коришћених предмета и материјала; праћење стања, презентовање и извештавање јавности. – Башта без инсектицида: шта су и како делују инсектициди, утицај на здравље човека, утицај на пчеле (разговор са пчеларом: посета локалном пчелару или организовање посете и интервјуа са пчеларем у школи), истраживање о природним непријатељима инсеката, о биљним репелентима.	
ЈА ЧУВАМ ПРИРОДУ Природни ресурси. Рационална употреба енергије. Рационална употреба воде. Понашање у природи. Заштићене природне вредности. Позитиван и негативан утицај	Комуникација у дигиталном окружењу. Поузданост и веродостојност информација на интернету. Претраживачи „на мрежи” и агрегатори садржаја. Вредновање и селекција доступних информација. Персонализована претрага на Гуглу. Анализа апликација на мобилном телефону. Зависност од мобилних телефона.	– критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи; – критички се односи према употреби и злоупотреб и природе.	. – Израда графика и сликовних панова и презентација (нпр. PowerPoint) о рационалној употреби енергије и воде у мом домаћинству, школи. – Израда бонтона понашања у природи (онлајн, пано, презентација, свеска). – Формирање еко-патроле. – Заштићене природне вредности моје околине (истраживање, посета, разговор са управљачем, дозвољене активности у зонама заштите...). – Која подручја или елементе природе моје	11	

	човека на животну средину.			околина треба заштитити (истраживање и предлози ученика, дискусија, утврђивање приоритета, израда презентације о предложеном подручју или добру, презентовање).	

Укупан број часова: 36

Предмет:	МУЗИКОМ КРОЗ ЖИВОТ				
Разред:	Пети или шести				
Службени гласник РС- Просветни гласник-бр:	15/2018, 18/2018, 3/2019, 3/2020,6/2020, 17/2021, 16/2022, 13/2023, 14/2023 и 3/2024				
Циљ предмета:	Наставне теме	Садржаји	Исходи	Начини и поступци остваривања програма	Број часова по темама
Циљ учења слободне наставне активности <i>Музиком кроз живот</i> је да ученик развија стваралачко и креативно мишљење кроз практичан рад, мотивацију, интелектуални, социјални, емоционални и морални развој, свест о сопственом	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Проширивање знања о музичким елементима. Изражајна својства динамике. Врста, карактер и примена темпа. Тон: боја и текстура Ритам: дводелни, троделни, четвороделни и мешовити.	– примењује динамичко нијансирање при извођењу музичких дела; – препознаје елементе динамике у свакодневном животу; – анализира врсте такта и ритам у уметничким делима; – препознаје боју тона у складу са	. Активности и методе које су погодне за реализацију овог програма су: креативне радионице, рад на пројекту, покретање акција, реаговање на одређене теме, дискусије, дебате, играње улога, анализа информација, истраживање и анализа добијених резултата,	12

здрављу, опажање, осетљивост за естетику, радознаост и самопоуздање како би био оспособљен за креативно решавање проблема и имао одговоран однос према очувању уметничког наслеђа и културе свога и других народа.		Повезивање звуча и ритма. Примена динамике, темпа и ритма у свакодневном животу Проширивање искуства ученика у коришћењу различитих музичких средстава за рад у процесу музичког изражавања и обликовања; Индивидуално и групно певање. Двоглас. Троглас. Индивидуално и групно свирање.	садржајем композиције; – изводи композиције домаћих и страних аутора самостално и у групи, користећи глас, покрет и инструменте;	прављење досијеа, вртлог идеја, студије случаја, промоције, организовање кампања и сл. Погодне технике критичког мишљења које могу да се успешно користе, дрво проблема, грозд техника, brainstorming, шест шешира	
	ТЕЛО КАО МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТ	Синхронизација различитих менталних и физичких капацитета. Координација различитих менталних и физичких капацитета Правилно дусање. Концентрациј	– изводи двогласне и трогласне композиције домаћих и страних аутора; – исказе своја осећања у току извођења музике; – примењује принцип сарадње и међусобног	 При реализацији сложенијих активности (на пример, приликом сарадње са локалним/уметничким/културним институцијама) прати се и вреднује ток организације, међусобна сарадња ученика,	13

		а. Говор тела. Јачање одређених делова тела. Рефлекс. Пажња. Брзина реаговања на различите захтеве из окружења. Развој свесности о нашем телу, контроли покрета и јачању мишића, као и бољој координацији и балансу. Стимулација и активација организма на психомоторном и когнитивном нивоу. Истраживање унутрашњег ритма и звука свога тела. Body percussion	подстицања у заједничком музицирању; – учествује у манифестацијама; – користи различите технике телесних перкусија самостално и у групи; – примењује технике правилног дисања у свакодневном животу; – препознаје говор тела, свој и своје околине; – контролише покрете користећи концентрацију; – сарађује са члановима групе којој припада, поштујући различитости; –	поштовање процедура, уочавање тешкоћа, идентификација више различитих решења за уочени проблем, идентификација могућих помагача, овладавање вештином евалуације и вештином презентације постигнутог, размена искуства између група. Свака активност доприноси остварењу задатака.	

	КРИТИЧКО МИШЉЕЊЕ Е КРОЗ МУЗИКУ	. Технике критичког мишљења. Дрво проблема. Дебата. Шест шешира. Мозгалица. Трибине. Вештине критичког мишљења: комуникација, сарадња, препознавање проблема, решавање проблема. Вештина постављања питања: меморијска, транслацијска, интерпретацијска, аналитичка, синтетичка, евалуацијска. Обликовање оригиналног мишљења. Музичка критика. Анализа композиције Развијање способности и интересовања за целоживотно образовање.	процени сопствене могућности у примени телесних перкусија; – самостално осмишљава и импровизује покрете за ритмичке аранжмане; – контролише сопствене покрете у циљу боље координације; – својим речима објасни значај телесних перкусија на у сваком смислу; – критички анализира своје и туђе извођење; – истражи и објасни шта је музичка критика и која је њена улога; – објасни и примени различите технике критичког мишљења; – самостално поставља питања везана за дату тему;	При реализацији сложенијих активности (на пример, приликом сарадње са локалним/ уметничким/културним институцијама) прати се и вреднује ток организације, међусобна сарадња ученика, поштовање процедура, уочавање тешкоћа, идентификација више различитих решења за уочени проблем, идентификација могућих помагача, овладавање вештином евалуације и вештином презентације постигнутог, размена искуства између група. Свака активност доприноси остварењу задатака.	11

ДРАМСКА УМЕТНОСТ

Циљ учења програма слободних наставних активности *Драмска уметност за 7–8 разред* је овладавање начелима и вештинама драмске уметности и комуникације, развијање естетских компетенција, стваралачког мишљења, опажања и изражавања кроз покрет и глас и оспособљавање ученика да стечена знања примењују у креативном сценском раду, настави других предмета, свакодневном животу, личном усавршавању, даљем школовању и будућем занимању.

Разред: **седми/осми**

Годишњи фонд часова: **36 часова** (1 час недељно)

Опште међупредметне компетенције	На крају године ученик ће бити у стању да:	ТЕМА и Кључни појмови садржаја
Компетенција за целоживотно учење Комуникација Рад са подацима	– Анализира ликове драмских дела, њихову карактеризацију и мотиве; – анализира елементе композиције драмског дела (чин, сцена, појава); – упореди позоришну представу и драмски текст.	ЧИТАЊЕ И РАЗУМЕВАЊЕ ДРАМСКОГ ТЕКСТА: Драмски текст и његова композиција Анализа ликова и мотива, карактеризација ликова Доживљај драмског текста и

Дигитална компетенција	– критички промишља о стварности на основу прочитаних дела;	критички однос према тексту
Решавање проблема	– изводи покрет, гестикулацију и мимику на сцени;	ОСНОВНЕ СЦЕНСКЕ ВЕШТИНЕ:
Сарадња	– изводи гласовне вежбе за унапређивање дикције;	Вежбе покрета, дикције, гласовне вежбе
Одговорно учешће у демократском друштву	– игра различите сценске улоге и импровизује на сцени;	Импровизација на сцени
Одговоран однос према здрављу	– користи сценски простор на ефектан начин;	РАЗУМЕВАЊЕ ЕЛЕМЕНАТА СЦЕНСКОГ ПРОСТОРА:
Одговоран однос према околини	– користи реквизите на правилан и безбедан начин, поставља их и уклања са сцене у складу са драмским предлошком и потребама представе;	Шта је сцена?
Естетичка компетенција	– користи светло и звук ради истицања одређених делова сцене или ликова на сцени;	Израда, примена реквизита Како користити светло и звук?
Предузимљивост и оријентација ка предузетништву	– правилно користи микрофоне и осталу техничку опрему;	Музика на сцени
	– преприча текст на различите начине.	РАЗВИЈАЊЕ КРЕАТИВНОСТИ И МАШТЕ:
	– адаптира приповетке, бајке, епске, лирске песме и друга књижевна дела стварајући од њих драмски текст.	Адаптација књижевних дела Препричавање књижевних дела на различите начине
	– импровизује, смисли, напише сцене, дијалоге, учествује у изради сценарија/драматизације.	Вежбамо причање прича
	– изради и/или прилагоди сценске	Израда текста-драматизација
		УЧЕШЋЕ У СЦЕНСКОМ ПРОЦЕСУ

	реквизите и костиме за представу; – сарађује са другим ученицима у планирању, пробама и извођењу сценских комада; – ради тимски, развија вештине комуникације, прихвати идеје осталих ученика; – разговара и подели искуства о томе шта је научио у току процеса рада, изнесе предлоге за побољшање, нове идеје за будуће сценске пројекте; – активно учествује у организацији представе (у школи или у другим установама); – учествује у промоцији представе; – припрема и изводи представу пред публиком.	Развијање сарадње Учешће у групи/тимском раду Развијање вештина комуникације ПРИПРЕМА ЗА ЈАВНО ИЗВОЂЕЊЕ ПРЕДСТАВЕ Развијање самопоуздање Вежбе концентрације Превазилажење треме наступом на сцени Прављење плаката, рекламе, видео записа...)

Кључни појмови: драма, текст, сцена, позориште, драматизација, адаптација, идеја, радња, догађај, ликови, драмска ситуација, драмска секција, глума реквизити, представа

УПУТСТВО ЗА МЕТОДИЧКО-ДИДАКТИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм слободних наставних активности *Драмска уметност за 7–8 разред* припада групи интердисциплинарних програма. Као и други обавезни и изборни предмети, програм *Драмска уметност за 7–8 разред* доприноси остваривању општих исхода другог циклуса образовања и васпитања, као и развоју кључних и међупредметних компетенција. Програм доприноси развоју *Кључних компетенција за целоживотно учење* – комуникације на матерњем и страном језику, компетенције за учење учења, сарадња, осећај за иницијативу и предузетништво и естетичка компетенција.

III. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ

Ослонац за остваривање програма представљају: 1) опште упутство које се односи на све изборне слободне наставне активности и 2) садржина овог упутства, којом су обухваћене методичко-дидактичке специфичности програма *Драмске уметности за 7–8 разред*.

Програм се ослања на компетенције развијене у првом циклусу образовања и васпитања, највише из предмета српски језик и српски језик и књижевност у другом циклусу образовања и васпитања, а могу се надовезивати и на теме и активности изборног наставног програма *Грађанско васпитање* у претходним разредима, као и на богато ваншколско искуство ученика и наставника у вези са позориштем.

Програм *Драмске уметности за 7–8 разред* обухвата шест тематских области, које се распоређују на четири класификациона периода школске године. Услед уважавања методичког принципа поступности, наведене тематске области обавезују утврђени редослед када је реч о првој и последњој теми из дате табеле – *Читање и разумевање драмског текста* и *Припрема за јавно извођење представе*. Преостале теме наставник може обрадити и другим редоследом, у складу са могућностима и интересовањима ученика, као и техничким могућностима и опремљеношћу потребним дидактичким средствима, односно већи број ових тема се прожимају и у одређеним сегментима се могу развијати упоредо..

IV. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ

Драмска уметност има значајну улогу у образовању и учењу. Она доприноси развоју емоционалне интелигенције, креативности, способности да се учествује у тимском раду, као и развијању самопоуздања и критичког размишљања код ученика. У остваривању СНА Драмске уметности ученицима се пружа прилика да се укључе у групу и буду ангажовани на начин који ће бити стимулативан и који ће подстаћи њихова интересовања за учење и разумевање различитих тема.

Кроз различите активности, ученици ће имати прилику да истраже свет глуме и сценског израза, развију своје вештине интерпретације и комуникације, као и да боље разумеју уметност.

Структуру наставе потребно је прилагодити је специфичним потребама и способностима ученика у конкретној групи.

У процесу остваривања наставе истичу се следеће активности:

1. Читање и разумевање текстова као полазна активност која омогућава анализу драмског текста, уочавање његове композиције, анализу ликова и мотива, способност да се разуме карактеризација ликова, способност да се доживи драмски текст и оствари критички однос према њему.
2. Тимски рад (рад у групи) као активност која се спроводи током целог процеса рада и која омогућава размену идеја, развој социјалних вештина, учење кроз разговор и дискусију, ефикасно слушање, боље разумевање, ефикаснији рад и праћење напретка.
3. Креативност која се развија и подстиче приликом изражавања идеја кроз сценски језик.

Уводна активност може да буде формирање групе на основу интересовања ученика или аудиције на коју се заинтересовани ученици пријављују. Затим се ученици упознају са циљевима наставе и темама овог програма. На основу компетенција развијених у првом циклусу образовања, као и у петом и шестом разреду, може се почети вођеним разговором у коме ће ученици говорити о драмским делима која су обрађивали као и о својим интересовањима, вештинама и знањима везаним за драмске уметности (рецитовање, глума, писање песама и прича, певање или свирање неког инструмента, читање и гледање драмских текстова...). Води се разговор о основним драмским појмовима, постављају се подстицајна питања која ће омогућити анализу ликова из обрађених драмских дела, ученици износе и размењују утиске о делима која су читали/гледали или у којима су имали улогу (претходне приредбе).

– Читање и разумевање драмског текста

Уводна тема подразумева избор драмских дела која ће се читати и обрађивати. У договору са ученицима наставник предлаже драмска дела, ученици могу и сами предложити, додати књижевна дела која ће се обрађивати у процесу рада. У остваривању ове теме очекује се примена знања из претходних разреда из предмета Српски језик и књижевност (Комедија: основне одлике; хумористичко, иронично и сатирично у комедији; карактеризација ликова у комедији; монолог и дијалог у драми) јер је за вежбање изражајног читања неопходно разумевање текста. Тумачење текста заснива се на његовом читању, доживљавању и разумевању. Различитим облицима и начинима читања ученици развијају свест о драмским делима. Треба обезбедити услове за изражајно читање и казивање, а могу да се користе и различити аудио и видео снимци.

– Основне сценске вештине

У оквиру теме потребно је ученике упознати са различитим вежбама које ће им помоћи да развију и унапреде своје сценске вештине.

Ова тема обухвата различите аспекте основних сценских вештина кроз примену покрета, дикције, гласа, импровизације, као и коришћења реквизита, светла и звука.

Вежбе покрета:

Ученици се упознају са основним принципима покрета на сцени. Наставник може да изведе неколико демонстрационих покрета које ће објаснити, а затим, да упутити ученике да изведу и вежбају основне покрете. Треба подстицати креативност ученика тако да они и предлажу и сами изводе различите покрете.

Вежбе дикције и гласовне вежбе:

Објасните због чега је важна добра дикција и организовати вежбе дикције које се фокусирају на артикулацију звукова и правилно изговарање речи. Упутити ученике да изведу различите гласовне вежбе, укључујући вежбе дисања, употребу различитих тонова и јачине гласа. Подстакнути ученике да изведу кратке глумачке монологе или дијалоге како би применили научене вештине.

Импровизација на сцени:

Објаснити концепт импровизације и нагласити значај спонтаности и креативности у том процесу. Поделити ученике у групе и доделити им драмски предлог, тему или ситуацију за импровизацију. Упутити ученике да се слободно изражавају и развијају догађаје и дијалоге на сцени. Након импровизације, организовати дискусију у којој ученици могу да размењују искуства и коментаришу успешне аспекте изведби.

Коришћење реквизита, светла и звука:

Упознати ученике са реквизитима, светлом и звуком као важним аспектима сценографије. Демонстрирати како се користе реквизити, светло и звук на примерима сценских поставки. Поделити ученике у групе тако да свака група добије задатак да припреми кратку сцену са коришћењем реквизита, светла и звука. Након припреме, ученици треба да изведу своју сцену, а остали ученици могу да коментаришу и анализирају употребу реквизита, светла и звука.

– Разумевање елемената сценског простора

Током наставе објаснити значај сцене у драмској уметности и увидети њену функцију у комуникацији са публиком. Током припреме за извођење представе са ученицима дискутовати о потребним реквизитима. У оквиру ове теме, а у складу са могућностима и интересовањима ученика могу се израђивати реквизити и опремити сцена што је креативан процес који подразумева међупредметне компетенције (предузимљивост и оријентација ка предузетништву). Креативни процес укључује више фаза у раду као што су прављење концепта/скице, дизајн, израда и финална припрема. Ученици треба да увиде да реквизити и сценографија у представи треба да буду усклађени са извођењем (одређеном драмском секвенцом), да изражавају карактер, амбијент, историјски период драмског дела.

Поред тога (у складу са техничким могућностима и опремљеношћу) показати на који начин светлосни ефекти доприносе стварању атмосфере, фокусирању пажње и обликовању сценског простора. Уколико постоје могућности, објаснити и демонстрирати различите технике осветљења као и промену боје, интензитета и угла светлости.

Објаснити компоненте музике на сцени: композиција, избор инструмената, темпо и мелодија у контексту сцене, као и на који начин музика утиче на сценско извођење: коришћење музике да би се појачала емотивна реакција публике, прилагођавање ритма и мелодије акцији на сцени.

– Развијање креативности и маште

Ова тема надовезује се и проистиче из прве теме Читање и разумевање драмског текста, али се појам текст проширује тако да се у обзир узимају и лирски и епски текстови (поред драмских).

Адаптација књижевних дела:

Изабрати одговарајуће књижевно дело које подстиче машту и креативност ученика. Објаснити процес адаптације књижевног дела за потребе драмске уметности. Показати примере различитих начина адаптације, као што су препричавање, промена временског и просторног контекста, драматизација приповетке или епске песме.

Препричавање књижевних дела на различите начине:

Изабрати неколико књижевних дела која су погодна за препричавање. Организовати рад у паровима или малим групама где ће ученици међусобно препричавати изабрана дела и изложити своје интерпретације.

Вежбање причања прича:

Организовати радионицу где ученици наизменично причају своје приче, користећи креативне начине изражавања као што су покрети, гласови, или употреба реквизита. Једна од радионица може да буде и она у којој ученици настављају започету причу или у којој сваки ученик пише/изговара по једну реченицу, сваки следећи се надовезује тако да заједно, као група, добију завршену причу.

Израда драмског предлошка/сценарија:

Објаснити шта је драмски предлошак/сценарио и како се пише. Упутити ученике како да развију идеју за драмски текст на основу својих интересовања и креативности. Подстаћи их да размишљају о дијалозима, сценама и атмосфери коју желе да пренесу у драмском тексту/драматизацији/сценарију. Омогућити време за индивидуални и групни рад на изради драмског текста/драматизације/сценарија и прикупљању идеја.

Након завршетка свих активности, важно је омогућити ученицима да поделе своје радове, да дискутују и коментаришу учинак и креативни процес.

– Учешће у сценском процесу

Ова тема спроводи се током целог процеса остваривања СНА Драмска уметност за 7–8 разред јер ученици треба да увиде значај рада у групи тако што ће сами учествовати у различитим активностима које подразумевају сарадњу и успешну комуникацију.

Наставник током целог процеса креира групне задатке и пројекте, радионице који захтевају сарадњу и интеракцију међу ученицима. Организују се игре и вежбе које подстичу тимски дух и развијање способности за сарадњу.

Ученици учествују у групи/тимском раду од самог почетка: током избора и формирања група или тимова ученика, приликом доделе задатака и улога ученицима у складу са њиховим интересовањима и способностима, као и у току праћења напретка рада.

Током целог процеса организују се вежбе и радионице које подстичу ефикасну комуникацију и слушање, воде се разговори и дискусије о изведбама, улогама и траже се конструктивна решења.

Наставник прилагођава начин рада и бира радионице и вежбе на основу специфичних карактеристика и потреба ученика/групе.

– Припрема за јавно извођење представе

Поштујући методичке принципе када је у питању редослед тема, ова тема спроводи се на самом крају тако да представа коју ће ученици извести буде резултат рада током целе школске године.

Пре самог извођења представе, а у складу са условима рада, ученици смишљају и праве материјал који ће бити нека врста рекламе. Материјал може да буде класичан плакат, а може бити урађен и као видео материјал (уколико постоји могућност да се постави на сајт школе или промовише на неком медију). У складу са могућностима, ученици користе различите медије и алате (комјутери, камере, програми за монтажу). Исто се може користити и приликом и након извођења представе тако да изабрани ученици снимају представу и праве извештај са овог догађаја (сарадња са редакцијом школских новина или уредницима школског сајта).

Начин рада у оквиру ове теме проистиче из рада који је претходио извођењу представе па ће и остваривање зависити од рада групе као и од услова у школи или у другој установи у којој ће се представа изводити.

Јавно извођење представе треба да покаже напредак који су ученици постигли и компетенције које су развили. По завршетку представе организујте дебату о томе шта су ученици научили и како је цео процес утицао на њихово самопоуздање, како су се осећали током извођења представе, на који начин је публика утицала на њихово извођење.

Примењујући све кораке из програма ученици ће имати прилику да развију компетенције потребне за успешно извођење представе, да се увере у своје способности, постепено изграде самопоуздање, да се осећају добро на сцени и превазиђу трему.

V. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ

Имајући у виду концепт програма, исходе и компетенције које треба развити, процес праћења и вредновања ученичких постигнућа не може се заснивати на класичним индивидуалним усменим и писаним проверама. Уместо тога, наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици учествују у активностима, колико су отоворени за рад у групи, како доносе одлуке, аргументују, евалуирају свој и туђи рад и слично. Постигнућа ученика се, дакле, прате и вреднују формативно: током целог процеса.

Посебно се мора узети у обзир да часови слободне наставне активности Драмске уметности похађају сви заинтересовани ученици и да услов и основ за вредновање њихових постигнућа није индивидуални таленат за глуму или било који друи сегмент драмских уметности. Ученик не мора бити талентован за овај програм. Потребно је да покаже заинтересованост, иницијативу, вољу да ради са другарима. Зато, наставник овде прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни, како развијају и испољавају естетске компетенције.

Назив	ВРЕДНОСТИ И ВРЛИНЕ КАО ЖИВОТНИ КОМПАС II
Циљ	Циљ програма је оснаживање личног развоја ученика и подстицање развоја вредности и врлина као главних ослонаца и водича у животу за добробит појединца и друштва, као и развој социјалних вештина значајних за просперитет, физичко и ментално здравље и живот у атмосфери узајамног уважавања и бриге једних за друге.
Разред	Седми и осми
Годишњи фонд часова	36 часова

Опште међупредметне компетенције	Исходи По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	Тема и кључни појмови садржаја програма
Компетенција за целоживотно учење Решавање проблема Одговорно учешће у демократском друштву Сарадња Комуникација Одговоран однос према околини Одговоран однос према здрављу Дигитална компетенција Рад с подацима и информацијама	– доведе у везу вредности, врлине и осећања са понашањем људи; – критички разматра систем вредности у друштву; – препозна активности којима се промовишу људске врлине и вредности и изражава позитиван став према томе; – се одупре притиску вршњака да се понаша супротно сопственом систему вредности; – препозна примере бриге за друге и позитивно се о томе изјасни; – покаже саосећање са другим људима и спремност да помогне другоме у складу са својим могућностима; – идентификује код себе врлине које поседује и које жели да развије; – препозна и именује врлине код блиских особа и у примерима из живота, књижевности, филма; – препозна и именује сопствена и туђа осећања; – користи асертивну комуникацију; – образложи значај дружења и наведе шта другови једни другима не треба да раде; – препозна примере негативног понашања где се лично добро ставља испред општег добра и искаже свој негативни став	ЖИВОТНЕ ВРЕДНОСТИ Живот. Породица. Здравље. Слобода. Љубав. Образовање. Мир. Другарство. Заједништво. Опште добро. Социјална правда или једнакост. ЉУДСКЕ ВРЛИНЕ Праведност. Истинољубивост. Одговорност. Захвалност. Поштење. Толеранција. Емпатија. Поверење. Солидарност. Самоприхватање. Одмереност.

	према томе; – користи технике самоконтроле осећања; – прихвати одговорност за сопствено понашање; – конструктивно решава конфликти; – наведе неколико глобалних и локалних организација које се баве хуманитарним радом и исказује позитиван став према волонтирању; – исаже поштовање и захвалност према људима који чине добра дела за опште добро; – у дискусији покаже вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, “напада” проблем а не особу; – сарађује и буде члан тима.	СОЦИЈАЛНЕ ВЕШТИНЕ
		Просоцијално понашање. Брига за себе и друге. Сарадња. Асертивна комуникација. Препознавање сопствених и туђих осећања. Самоконтрола. Волонтирање. Конструктивно решавање конфликта. Одређивање приоритета. Критичко мишљење.
		ДОБРОЧИНСТВО
		Филантропија -појам и значај. Добročинитељи и задужбинари некад и сад. Црвени крст. Институт за трансфузију крви. Хуманитарне невладине организације. Добротворне фондације. Осмишљавање и реализација мање акције за добробит неког појединца, групе или заједнице.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Слободна наставна активност *Вредности и врлине као животни компас I* и *II* нуди се ученицима од петог до осмог разреда с тим да је они могу бирати само једном у другом циклусу. То су два програма која су по садржају иста али са нешто различитим исходима (захтевнији су за ученике 7. и 8. разреда) и начином рада имајући у виду разлике у узрасту ученика што се огледа у избору подстицаја, примера, техника рада и сложености захтева. Смернице за рад наставник може наћи у Општем упутству за остваривање свих СНА као и у упутствима која иду уз ова два програма која су детаљнија и изражавају њихове специфичности.

У остваривању програма *Вредности и врлине као животни компас II* треба имати у виду узрасне карактеристике ученика од 13 до 15 година и њихово дотадашње искуство живота у заједници. Након бурних промена у пубертету адолесценти улазе у нешто мирнију фазу посебно ако се посматрају биолошке промене. Међутим, још увек је то комплексан развојни период у психосоцијалном смислу. Искорачили су из периода детињства, а нису још одрасле особе. Главни психосоцијални задатак адолесцента у том узрасту је формирати чврст лични идентитет који омогућава особи да доживи себе као посебну и независну личност, свесну себе у континуитету. Често су осетљиви, рањиви, несигурни а неки од њих, у већој или мањој мери, бунтовни и склони супротстављању ауторитету. Зато су за њих погодне технике рада у којима ће имати прилику да дебатују, полемишу, преиспитују, критички разматрају, закључују на основу аргумената. Осим тога, расте њихов капацитет да промишљају унапред, предвиђају последице, анализирају ситуације, посматрају из различитих позиција, замишљају шта би било кад би било...што омогућава другу врсту разговора него са ученицима приликом остваривања *Вредности и врлине као животни компас I*. Осим тога, ученицима се приближава доношење одлуке о наставку школовања што даје један другачији поглед на свет око себе и захтева проспективно мишљење у већој мери.

Програм слободне наставне активности *Вредности и врлине као животни компас II* почива на уверењу да су вредности које негујемо унутрашњи водич или нека врста “компаса” кроз живот. Задовољство људи, њихов просперитет, физичко и ментално здравље у директној су вези са животом у атмосфери заснованој на вредностима, у позитивној, безбедној средини узајамног уважавања и бриге једних за друге. Ученицима није довољно само говорити о вредностима и врлинама. Они их морају на различите начине доживљавати и упознавати, кроз опсервацију света око себе и разговор о томе, кроз разликовање позитивних и негативних примера и кроз практиковање различитих социјалних вештина које су потребне да би се живело у складу са вредностима и врлинама.

Садржај програма дат је у оквиру тематских целина: *Животне вредности; Људске врлине; Социјалне вештине и Добročинство*. Као и код других програма за наставника главна

смерница у раду су исходи које треба постићи а дати садржај је оквир унутар ког се треба кретати. Неки кључни појмови садржаја као нпр. сарадња већ се налазе у програмима више обавезних предмета, у програмима слободних наставних активности (нпр. *Животне вештине* и *Филозофија са децом*), у знатној мери у изборним програмима *Верска настава* и *Грађанско васпитање*, а кореспондирају и са активностима часа одељенског старешине. Међутим, у овом програму се фокусирано ради на откривању и успостављању везе између вредности и врлина са добробити појединца и друштва чиме се јача васпитна улога школе и подршка целовитом развоју ученика. Дакле, програм се не односи на лепо понашање већ задире у суштину прихватања себе, других и заједнице и намењен је ученицима који су у узрасту који карактеришу питања идентитета (личног и групног), бројне дилеме шта је исправно а шта не, како бити прихваћен у групи а не изневерити себе, како решавати конфликтне ситуације и сл.

Програм је тако конципиран да својим садржајем, очекиваним исходима и препорученим начином рада са ученицима пружа велики простор за подстицај развоја више међупредметних компетенција.

Основна карактеристика програма је оријентација на позитиван аспект живота човека, односно његове врлине а не мане. У фокусу нису насиље, сукоби, дискриминација већ напротив примери сарадње, одговорности, волонтерских акција, бриге о другима, толеранције... Циљ је да ученици препознају да, упркос сензационалистичком начину приказивања света око нас у медијима (ко је кога преварио, слагао, повредио...), заправо највећи број људи живи у складу са позитивним вредностима и врлинама. Ученике треба континуираном охрабривати да јачају осетљивост за препознавање примера таквог понашања. Од њих се може тражити да у данима између два часа забележе неки позитиван пример (не мора бити ништа велико) који су приметили у свом окружењу и/или шире (неко је са неким поделио ужину, неко је неке понео торбу, уплео кику, показао како се решава задатак из математике, помогао старијој особи да пређе улицу, помогао наставници да носи географске карте и сл.) и да на часу то поделе једни са другима. Наставник може увести праксу да часови почињу неким таквим примерима чиме добра дела постају видљивија. То се може проширити још неким активностима. На пример, ученици могу од тих уочених добрих понашања да направе плакат за хол школе, текст за школски часопис или да осмисле “медаље” које ће делити ученицима који су исказали осетљивост за друге људе и заједницу и показали просоцијално понашање.

Иако се у програму инсистира на позитивном приступу неминовно је да ће ученици имати потребу да размене мисли и осећања и о негативним појавама. Многи садржаји су такви да ће изазвати опречна мишљења код ученика и од тога никако не треба бежати, напротив треба их искористити да ученици самостално освесте значај вредности и врлина. На пример, како живимо у потрошачком друштву где су материјалне вредности стављене у први план може се очекивати да ученици заговарају да је важна вредност новац и да се њиме може све остало купити. У овом програму новац није дат као вредност иако се не може оспорити његов значај за живот људи али са ученицима треба тако радити да га они третирају као средство а не као циљ.

Као и код других програма и овде ученике треба упознати са садржајем и начином рада. За почетак са њима се може разговарати шта је компас, чему служи и навести да велики морепловци никада не би открили нове континенте да нису имали ту малу справу да их води у правом смеру. Затим треба направити везу са насловом ове слободне наставне активности и проверити како ученици разумеју шта су вредности и врлине. Да би им олакшао наставник их може подсетити на анализе књижевних дела које су радили на часовима српског језика у оквиру којих се увек даје опис ликова и мотивација њиховог понашања што има везе са вредностима и врлинама. Активност се може завршити разговором о песми Бране Црнчевића *Кад би мени дали један дан* (из програма за *Српски језик* у 4. разреду). Стихови ове песме одговарају концепту овог програма и могу бити нека врста заштитног знака јер кажу *Када би мени дали један дан, ја га не бих потр*

ошио сам, пола дана ја бих дао неком ко је добар а случајно сам...

Како у слободним наставним активностима нема предавања, уџбеника, писмених задатака и нумеричког оцењивања, важна активност наставника је да осмисли како ће садржај приближити ученицима и које форме рада су погодне да би се постигли очекивани исходи. Наставник треба да посвети посебну пажњу избору подстицаја којим уводи ученике у тему или кључне појмове садржаја а који их мотивишу да се тиме баве. За почетак могу бити примери просоцијалног понашања животиња јер изазивају емоције и упитаност како је то код људи. Нпр. снимак где беба слон не може да изађе из блатњаве баре и како му чланови заједнице помажу ([Touching video of elephants helping a calf out of a waterhole. - YouTube](https://www.youtube.com/watch?v=4DJuOJoJYDw)). Постоје бројни примери из животињског света где једни другима помажу а да нису исте врсте животиња (нпр. <https://www.youtube.com/watch?v=4DJuOJoJYDw>), и то је добра подлога да се разговара о сарадњи, заједништву чак и кад нисмо исти (велики, мали, мушкарци, жене, старији, млађи...). Подстицаји могу бити врло различити као што су слике, фотографије, цртежи, кратке приче или видео записи... Посебно је ефектан кратки, вишеструко награђивани филм *Други пар* ([The Other Pair | An Egyptian Short Film On A Situation of Mahatma Gandhi's Life – YouTube](#)) који се ослања на вредности које је заговарао Махатма Ганди.

У склопу уводних активности ученици се могу упутити да на часовима других предмета питају наставнике да ли знају за неки пример понашања људи из њихове области (књижевност, историја, географија, биологија, хемија...) који илуструју бригу једних за друге, солидарност, велико пријатељство или стављање општег добра испред личне добробити. Нпр. донирање органа или научник који тестира нову вакцину на себи (биологија); одбијање војника да пуца у људе иако зна да ће бити убијен (историја); роман Дечаци Павлове улице (српски језик)... Осим тога, ученици се могу упутити да питају своје укућане да се сете неких таквих догађаја и људи из свог личног искуства. На тај начин ученици ће лако направити колекцију примера живота у складу са позитивним вредностима и врлинама како таква понашања не би остала далека и идеализована. За те потребе посебно су добродошли примери из живота школе коју ученици похађају (шта је урадио неки ученик/ученици, наставник па чак и особа чије име носи школа). Пример: у једној школи осмаци припремајући се за матуру схватили су да ће она бити

организована као журка, са специјалним светлосним ефектима и да, иако се много томе радују, постоји проблем јер једној ученици то неће пријати. Она болује од епилепсије и таква светлост може да јој изазове напад. Ако прослава буде тако организована она неће моћи да присуствује. Делегација ученика се обратила наставницима и рекла да им је много важније да та другарица буде са њима те вечери, него да прослава буде модерна. Наставницима је било непријатно што они нису о томе размишљали и уважили су захтев ученика да се на прослави матуре не користи стробоскопска светлост. Овај пример је добра подлога да се са ученицима разговара о емпатији, солидарности, прављењу приоритета.

По садржају, начину рада слободна наставна активност *Вредности и врлине као животни компас II* има капацитет да се са ученицима разговара о неким актуелним ситуацијама из школског живота и самим тим смањи нека постојећа тензија, разреши неки школски конфликт или идентификује ученик коме треба додатна помоћ.

У наставку упутства за сваку тему из програма дате су смернице, препоруке за рад. Наставници имају слободу да осмишљавају на који начин ће обрађивати садржаје и са којим материјалима али увек имајући у виду исходе које треба постићи. Издајамо неколико техника које процењујемо као погодне за рад са ученицима у овој области с тим да су неке препоручене и за млађе ученике а неке су додате само за ученике 7. и 8. разреда.

Драматизација – ученици драматизују изабрани текст који у себи има неки вредносни проблем – на тај начин се стимулише разумевање како изгледају ствари из туђег угла, како се проблем може решавати и сл.

Разговори о људима који су пуно учинили за заједницу – ове активности имају за циљ да ученици увиде да се иза сваког великог достигнућа крије стрпљење, издржљивост и вежбање, а иза подршке заједници и поседовање одређених вредности и спремност да се особа посвети њиховом остваривању. Пример такве особе може бити Михајло Пупин.

Разговор са гостима који су учинили добро дело – организовање посете особа које су урадиле нешто што се уклапа у концепт програма. То може бити нпр. ватрогасац који је спасао особу из пожара али и неки ученик који је видео да гори кућа и јавио ватрогасцима. Уколико има услова наставник може организовати гостовање особе која је жива зато што је неко за њу учинио велико дело нпр. дао бубрег и пуно крви. Уколико је то изводљиво гост може бити и особа која је донирала бубрег (може се контактирати Удружење деце бубрежних болесника и трансплантираних особа <http://svezaosmeh.org.rs>). Пре гостовања ученике треба упознати са животом бубрежних болесника и поступком дијализе и заједнички припремити питања која ће им поставити.

Моделирање кроз лични пример или пример појединаца из школе – када ученици виде да се наставник труди да помаже другима и да се у школи високо вреднује такво понашање то представља моћан начин да се ученици науче вредностима.

Подстицање самоиницијативе – охрабрити ученике да сами проналазе начине како могу самостално помоћи другима у свакодневном животу с тим да то не треба да буде ништа велико нпр. помоћ старијим особама у комшилуку, брига о млађој браћи и сестрама или једноставно пружање подршке пријатељима у школи.

Награђивање позитивног понашања - истицање и похваљивање ученика који помажу другима и испољавају другарско понашање. Награђивање позитивног понашања подстиче ученике да буду пажљиви и корисни у заједници.

Волонтирање – укључивање у неку локалну организацију, хуманитарну групу која тражи волонтере. Кроз волонтерски рад, ученици ће научити о стварним потребама других и како својим доприносом могу направити позитиван утицај. У Црвеном крсту 60% волонтера су младе особе,

Дискусије и дебате – организовање дискусије о друштвеним питањима, моралним дилемама и изазовима с којима се суочава савремени свет. Ученике треба подстицати да изразе своје мишљење, чују различите перспективе и развијају критичко размишљање.

Студије случаја – анализа стварних ситуација које су се десиле а садрже неку моралну дилему. Пожељно је да изабране ситуације буду што блискије искуству ученика а по сложености примерене њиховом узрасту да их ученици могу анализирати.

Тимски пројекти – подстицање ученика да учествују у тимским пројектима где морају међусобно сарађивати и развијати решења за одређене изазове.

Разговор о филмовима – разговор о животним вредностима и врлинама ликова који се појављују у изабраном филму или о проблемима заједнице и начинима решавања. За потребе програма могу се користити филмови Слободне зоне јуниор као што су *Летећа Ана* (21 минут), *Зашто графити?* (7 минута), *У срцу* (5 минута) *Изрази се* (3 минута).

ЖИВОТНЕ ВРЕДНОСТИ

Вредности су дубока и снажна уверења и принципи који утичу на изборе и понашање људи, обликују њихов однос према себи, другима и друштвеној заједници. Увек се говори о систему вредности јер сваки човек има више вредности које су међусобно повезане. Оне детерминишу начин на који ће се одређена ситуација доживети и разумети, оне активирају циљеве и усмеравају конкретне акције. Формирају се под утицајем искустава, образовања, културе, религије, породице и друштва у коме се живи. Успостављају се врло рано, по неким ауторима већ око пете године живота, мењају се како се дете когнитивно развија и стиче социјална искуства, да би се стабилизовале до краја адолесцентног периода и надаље остале релативно трајан систем који утиче на понашање. Родитељи имају велики утицај на формирање вредносне оријентације своје деце, али чим она почну да одржавају свакодневне контакте са вршњацима, нарочито у оквиру образовно-васпитног система, умањује се њихов доминантни утицај.

Свака генерација формира свој вредносни систем током специфичних друштвених околности што значи да различите генерације младих, под утицајем различитих друштвених околности (нпр. стабилан период, економска криза, пандемија...), могу да имају различите вредносне приоритете али у суштини неке вредности се појављују као универзалне и постојане у животу људи. Овај програм предвиђа да се са ученицима обраде неке такве вредности, као што су: живот, породица, здравље, љубав, образовање, мир, другарство, заједништво, опште добро, социјална правда. Наравно постоје још неке универзалне вредности и наставник може и њима да се бави (нпр. рад, животна средина, патриотизам, хуманост...). Без обзира колико вредности се буде обрадило ученицима треба да буде јасно да оне нису дате у хијерархијском односу, нема мање и више важних вредности али да појединци имају своје личне приоритете који се могу мењати у зависности од различитих фактора и фаза живота. На пример, здравље као вредност има различит значај за здраву особу у односу на болесну, рад за одраслог у односу на дете и сл. Ипак једна вредност се издваја и зато рад на овој тематској целини свакако треба почети разговором о животу. Као подстицај може се користити снимак где се доктор бори за живот тек рођене бебе која не показује знаке живота и успева да је оживи јер има уверење да се треба борити за сваки живот докле год постоје и најмање шансе да се успе ([Doctor Saved Newborn?#viral #miraculous #doctor #save #newborn #amazingfacts #shorts #life #2023 - YouTube](#)). Снимак је узбудљив и вероватно неће оставити ученике равнодушним и зато је добра подлога да се разговара зашто од живота нема ништа важније али и зашто људи често живот посматрају као нешто што сви имамо, што се подразумева и не дају му одговарајући значај. Често се о животу као вредности размишља тек када је он угрожен (болести, земљотреси, пожари, саобраћајне незгоде...). Могући су и други уводни подстицаји као што је нпр. песма Мирослава Мике Антића “Дивна песма” чији се текст у потпуности уклапа у концепт овог програма.

Следећа активност може бити давање налога ученицима да размисле и напишу шта је њима, у овом тренутку, у животу важно. Затим, анонимно, своје одговоре, по један на папиру, стављају у кутију. Заједно са наставником прави се попис наведених одговора и анализира оно што је добило највише гласова. Вероватно ће на листи бити различитих појмова, а на наставнику је да заједно са ученицима раздвоје оно што су универзалне вредности од онога што је ученицима тренутно важно али нема тај значај (нпр. игра, забава, дерби, тв серија, скијање, тренерка, патике...). Прича о вредностима се заокружује кратким појашњењем наставника шта су вредности, зашто су важне и зашто се за њих може рећи да су компас у нашем животу. На њима ће се радити и даље у току реализације програма јер су и следеће три теме повезане са вредностима.

Након почетног рада на животним вредностима ученици се упознају са кључним појмовима садржаја теме (*породица, здравље, другарство...*). Сви ти појмови се могу обрађивати интегрисано (на једном примеру више вредности) али и одвојено онако како наставник осмисли али у складу са принципом флексибилног планирања где се поштују ученичка интересовања. Имајући у виду узрасне потребе ученика било би добро да *другарство* као вредност добије већи “простор” и да се обрађује више часова. Код неких вредности треба додатни опрез због личних искустава ученика. На пример, при обради *породице* као вредности може се догодити да у групи

постоји ученик који пролази или је прошао кроз болан период развода својих родитеља и прича о породици може бити узнемиравајућа.

Као идеју за обраду конкретних вредности предлажемо могући сценарио. Прво наставник ученицима даје подстицај по избору за увођење у кључни појам садржаја на основу чега се одвија краћа дискусија како би ученици исказали своја размишљања. Наставник дискусију завршава коментаром у коме даје појашњење конкретних вредности и неколико примера њихове повезаности са понашањем. У наставку ученике уводи у кратку активност где треба нешто у вези тог појма самостално да ураде, у пару или малој групи. Активности морају бити кратке али смислене и ученичком искуству и потребама блиске. Уколико се укаже потреба ученици могу добити домаћи задатак и о њему разговарати на следећем часу.

Као пример наводимо могући начин обраде вредности *образовање*. Подстицај може бити о актуелној ситуацији у Авганистану где девојчице не могу да остваре своје право на школовање или о деци у Бангладешу која уместо у школу иду да раде у тешким условима за малу надокнаду (изабрати неки од бројних клипова на ову тему са интернета). Након размене утисака наставник може да подели ученике у мање групе и да им да неке налоге. Нпр. једна група може да разматра зашто је добро за дете да се школује, друга зашто је то добро за друштво, трећа група може да попише које све послове не може да обавља особа која је завршила само основну школу, четврта да попише послове које може да обавља особа која је завршила само основну школу итд. Групе представљају своје одговоре и заједнички идентификују разлике у могућностима које постоје између особа које су образоване и које то нису, као и разлике које постоје у могућностима држава чији су грађани слабије односно, боље образовани. Закључак активности треба да иде у правцу да је образовање обезбеђује добробит, напредак и појединцу и заједници. Моћ и утицај директно су повезани са нивоом образовања људи и зато је образовање важна вредност. Наставник може да укаже на феномен да богате земље доста новца дају сиромашним људима али најчешће у облику хране, лекова и сл. То јесте вид хуманитарне помоћи али треба питати ученике да ли је то права помоћ и позвати се на мисао *Дај човеку рибу и нахранићеш га за један дан, научи га да је лови и прехранићеш га за цео живот*. Као домаћи задатак ученици могу добити налог да до следећег часа на интернету пронађу још неке мудре мисли о образовању о којима ће се разговарати на следећем часу. Наставник може да им каже неке мисли које се њему свиђају нпр. „Што више знаш више вредиш“ или „Леп ствар у вези знања је што ти га нико не може узети“ .

Како је другарство вредност али истовремено и важан ресурс за психофизичко здравље ученика, осим што предлажемо више часова нудимо и више идеја за реализацију.

У периоду детињства, једна од најзначајнијих вредности је другарство. Испољава се као тежња повезивања са другом децом на бази заједничких интереса, игре или провођења слободног времена и значајно доприноси емоционалном и социјалном благостању детета и његовом правилном психофизичком развоју. Да би имало трајнији карактер, другарство захтева

улагање времена и енергије и тада се темељи на емотивној повезаности, међусобном подржавању и разумевању – у том случају говоримо о пријатељству. Деца и млади добра другарства високо вреднују јер им обезбеђују:

- повезаност са другима – другарство пружа осећање припадности и спречава осећај усамљености;
- уживање у забави и радовању – са другарима се деле смешни тренуци, забава и интересовање, што утиче на осећај среће и испуњења;
- емоционалну подршку – када је тешко другари пружају подршку разговором, присуством и конкретним акцијама;
- доживљај прихваћености – добри другари помажу да се особа осећа прихваћено и вредно, што позитивно утиче на самопоштовање;
- унапређење квалитета живота – када постоји вршњачка подршка и друштво, живот постаје богатији и садржајнији;
- лични раст и развој – пријатељи могу помоћи да се прошире видици и науче нове ствари.

Другарство као вредност пружа велике могућности за рад са ученицима и може се посматрати из различитих углова, нпр.: шта је другарство, ко све може бити друг, зашто нам требају другови, како стичемо другове, шта су групе другара, шта другови не би требало да раде, шта кад се другари посвађају, како се мења другарство са одрастањем....

Због специфичности теме добро је у раду са ученицима комбиновати елементе искуствене и драмске радионице. То значи да ученици, по својој потреби и осећању, могу јавно да поделе са групом нека своја лична искуства у вези дружења о чему ће сви заједно разговарати. Друга варијанта је да се таква искуства не деле јавно већ анонимно, стављањем у кутију, што ученике штити од непријатности да се оголи њихова интима а ипак омогућава да разговарају о нечему што је реалност њиховог живота. Трећи начин рада базира се на драмској радионици где наставник осмишљава ситуацију о којој ће се разговарати. У тој „Као да...” ситуацији ученици се осећају пријатније и слободнији су да изразе своје мишљење. Која варијанта је боља зависи од самог садржаја који се обрађује. На пример, свако је прошао кроз искуство да га је добар друг на неки начин повредио али мало људи воли о томе јавно да говори и зато је то боље прорадити кроз форму драмске радионице. Међутим, у разговору о томе како стичемо другаре или зашто су нам они потребни ученици ће у већој мери бити спремни да говоре и о личном искуству.

О другарству као вредности се може промишљати из још једног угла. Истраживања показују да су развој ИКТ-а и друштвених мрежа значајно промениле начин на који се деца друже (пример лонгитудинална студија рађена у САД <https://nationalgeographic.rs/nauka/prirodne-nauke/a41659/Tinejdzeri-se-danas-najvise-druze-preko-drustvenih-mreza.html>). То је утицало да деца проводе мање времена заједно ван школе, да мање спавају, да имају слабије развијене социјалне вештине што их чини мање отпорним на проблеме са којима се сусрећу. Последица тога је пораст броја деце која су усамљена, потиштена, агресивна или са још тежим поремећајима као

што су депресивност, анорексичност и суицидалне мисли. Зато школа, чак више него пре, има обавезу да ствара услове у којима ће ученици развијати и одржавати блиске, топле, хумане односе једни са другима, као и са наставницима који их подучавају. Васпитна улога школе посматра се као одговор на потребе ученика а у овом тренутку евидентна је потреба да се ученици подучавају дружењу без “посредника”. Интересантно је проверити шта ученици, као генерација која је одрасла уз информационе технологије, мисли о њиховом утицају на начин како се они сада друже и колики значај дају дружењу ван друштвених мрежа и виртуелних игрица. У наставку од ученика се може тражити да промишљају како ће будуће генерације да се друже и шта ће им ту бити важно. Било би добро довести их до уверења да непосредан, блиски однос у дружењу нема алтернативу.

У програму, у оквиру теме о вредностима, наведен је и кључни појам садржаја *опште добро*. То су ресурси који су по својој природи такви да су потребни свима и свако их треба употребљавати али на начин да нико други не буде ускраћен или оштећен. То су: вода, ваздух, земља, шуме, улице, тргови, улично осветљење...па и културна баштина у најширем смислу (нпр. споменици). За опште добро важан је принцип једнакости и уколико неко жели за себе више него што му треба или чини нешто ради своје добити на штету општег добра онда је сигурна потврда да особа има проблем са системом вредности. На пример, особи која живи у стану чији су прозори близу бандере са уличним осветљењем смета та светлост и она разбија сијалицу иако тиме оставља део улице без осветљења и људи који туда пролазе неће добро видети куда иду те се могу повредити. Пример неодговорног понашања је и када неко на информацији од општег добра (нпр. на аутобуском стајалишту табла са бројевима аутобуса који ту стају) залепи рекламу за своју фирму или писање графита на зградама од општег добра. Неодговорно је свако понашање када се у реку баца ђубре, загађује ваздух или земља. Ученике треба континуирано током остваривања овог програма подстицати да региструју ситуације где је дошло до угрожавања општег добра ради интереса појединца и да о томе промишљају у смислу како реаговати да се таква понашања смање (да ли су боље казне или подучавање људи о општем добру).

За рад на овој теми могу се користити различита издања којих има на тржишту а тичу се уопштено животних вредности или неких конкретно као што је нпр. другарство.

ЉУДСКЕ ВРЛИНЕ

На причу о вредностима природно се надовезује промишљање о врлинама јер су вредности уверења која се преко врлина, као особина људи, манифестују у њиховом понашању. Још у античко време оне су истицане као важне за живот заједнице, односно као крајњи циљ живота или темељни принцип постојања. Тада су издвојене четири врлине по Платону (други филозофи су имали извесне измене и допуне), и то:

- разборитост (лакоћа увиђања шта треба чинити у различитим животним ситуацијама);
- праведност (трајно расположење за дати свакоме што му припада);
- умереност (лакоћа управљања тежњама и њихово држање у границама разума);
- храброст (лакоћа свладавања тешкоћа у вршењу добра).

Данас говоримо о већем броју врлина али у суштини може се рећи да су ове четири окосница. Нпр. без врлина истинољубивости, емпатичности, одговорности нема праведности. У овом програму направљен је избор неких врлина али наставник има слободу да листу допуњује (нпр. храброст, умереност, племенитост...) и да повезује међусобно врлине јер се оне у животу појединца често здружено појављују. Издвајамо врлину *одговорност* коју треба континуирано провлачити током рада на различитим садржајима како би се остварио очекивани исход програма који тражи од ученика да има одговорност за своје понашање.

Нажалост, искуство људске цивилизације показује да се она одвија између доброг и лошег јер сви људи имају и врлине и мане. Ипак, цивилизација опстаје захваљујући ономе што је у човеку добро. Неко је рекао да су емпатија, толеранција, поштовање, солидарност “лепак” који одржава људску заједницу. Како оне нису урођене одговорност је одраслих да их код деце и младих развијају.

О врлинама свакако није прикладно држати предавања. Због специфичности садржаја најбоље је да се користе изабране приче, филмови или студије случаја као подлога за разговор и промишљање о врлинама. Ученике треба водити тако да препознају мотивационо дејство врлина, односно да наше понашање има везе не само са нашим потребама већ и са нашим вредностима и врлинама. Да ли ће особа која нађе новчаник пун пара уложити труд да пронађе власника или ће новац задржати за себе не зависи од способности, па чак ни потреба јер најчешће особе које враћају пронађени новац нису богате. То су особе које краси врлина поштење. По природи ствари врлине и мане се појављују као гроздови где једна другу привлаче. На пример, похлепан човек може бити склон крађи и лагању, а правдољубив поштовању и толеранцији. Рад са ученицима треба да иде у правцу увида да врлине нису ексклузива која се појављује само у ванредним ситуацијама нпр. пожару, земљотресу, пандемији. Оне су саставни део живота и појављују се у различитим свакодневним ситуацијама. Такође, карактерише их нека врста “заразности” односно, кад смо окружени људима са врлинама то позитивно делује на нас да се и наше врлине испоље. Нажалост, исто је и са манама. Уколико нас неко упорно лаже, то подстиче и нас да и ми не будемо искрени према тој особи.

Ученицима треба скренути пажњу да се понашање у складу са вредностима и врлинама појављује код особа које су зреле, независне, самоуверене и немају страх да ће ако нпр. бране права слабијих бити одбачени у друштву. Они то раде зато што верују да сви људи треба да имају иста права а то је унутрашњи осећај за праведност. Програмом није предвиђено да се са ученицима обрађује морал али то је сродна тематика и неминовно ће бити повезивања јер

моралност представља вредносно одређење шта је исправно а шта није а ученици свакако разликују морално од неморалног понашања. Међутим, за њихов узраст довољно је разговарати о вредностима и врлинама и њиховом манифестовању у понашању.

Како се програм реализује са ученицима од 13 до 15 година који су у интензивном процесу социјалног развоја за њих је још увек важно шта други мисле о њима, имају слабу отпорност на притиске вршњака и страх да ће бити етикетирани и одбачени ако ураде нешто што група којој припадају или желе да припадају не прихвата (нпр. ученици који воле да уче често добијају “етикету” штребера). Због тога се дешава да не поступају у складу са својим потребама, осећањима, вредностима, врлинама. То им наравно не прија, уноси немир али потреба за припадањем групи вршњака је јача. Међутим, то је прави период да се ученици охрабрују да буду независни, самоприхватајући, храбри у изношењу својих врлина и да се понашају у складу са сопственим вредностима. Рад на овој тематској целини треба да буде избалансиран између уважавања развојних потреба ученика у процесу њихове социјализације и подстицања онога што су пожељна уверења и понашања. Главни ослонац у таквом раду увек је добробит појединца и заједнице. Са одрастањем та овисност о друге се смањује а повећава се храброст да се буде свој. Зато се може рећи да садашњи рад са ученицама тек ће касније, кад они одрасту, дати ефекте.

Као и код претходне теме ученике у причу о врлинама треба увести пажљиво, изабраним подстицајем. На пример, ученицима се може испричати причао Александру Флемингу, научнику који је задужио човечанство открићем пеницилина ([Priča o zahvalnosti - David Naum](#)). Прича је добра за разговор на тему да ли се добро добрим враћа, да ли је награда већ само чињење доброг дела, да ли људи препознају туђе врлине, шта је захвалност и на које све начине се може исказати... Још боље ако је подстицај прича о особи која је просторно и/или временски блиска ученицима а лепе је неке врлине.

Следећа активност може бити рад у пару, при чему сваки пар добија по једну врлину и задатак да наведу понашање у коме се препознаје да особа која се тако понаша има ту врлину. Нпр. за врлину одмереност опис понашања мога би бити: дечак купује патике, родитељи су му рекли да може да изабере шта жели јер му је био рођендан, он бира патике које нису много скупе и нису познате марке јер су добре, лепо изгледају и удобне су. Нема страх да ће му се другари смејати што није купио патике познате марке. Вежба се може наставити тако што ће пар добити комбинацију две врлине да осмисле одговарајуће понашање. Нпр. за врлине емпатија и истинољубивост опис понашања може бити: две другарице су у сукобу јер једна тврди да је друга свима рекла њену тајну. Особа која је емпатична и истинољубива може рећи да разуме прву девојчицу колико је повређена јер нико не воли да се тајне шире (емпатија), али да је истина да друга девојчица то није никоме рекла (истинољубивост) и да треба испитати ко је то урадио. Овакве вежбе су захтевне и наставник треба да помогне ученицима наводећи различите примере.

У наставку може се од ученика тражити неки вид рефлексије и саморефлексије, у смислу да препознају своје врлине и врлине људи око себе (родитеља, брата, сестре, бабе, деде, тетке, другара, наставника...). Може се очекивати да ученици имају тешкоће око именовања врлина. То се може решити тако што ће ученик описати нечије понашање а затим ће сви заједно покушати да одреде да ли је у основи тог понашања праведност, истинољубивост, одмереност, поштење, великодушност или нека друга врлина. Претходна вежба и ова заправо имају исти циљ а то је дубље разумевање врлина и њихово испољавање у понашању људи.

Исти циљ има и активност у којој се од ученика тражи да разговарају са својим укупанима коју врлину они посебно цене и зашто, како би о томе причали на часу. Све активности које ученицима приближавају врлине као нешто што није ни ретко ни имагинарно добродошле су. То је неопходно зато што су ученици превише изложени информацијама које говоре о понашању људи који су урадили нешто лоше (возили под дејством алкохола, прелазили улицу где није дозвољено, обили трафику, направили лажни налог на друштвеној мрежи, слагали...). Удружено са порукама које фаворизују да неко вреди онолико колико добар аутомобил вози или где летује, младима заиста није лако да на прави начин створе слику о свету око себе и граде своје вредности и врлине. Понашање људи, усмерено на добробит појединаца и заједнице, остаје у сенци и ствара се утисак да тога нема или чак да је такво понашање непожељно (нпр. мишљење да је данас глупо бити поштен или одмерен...). Зато је неопходно посебну пажњу посветити том сегменту рада на врлинама који је повезан са следећом тематском целином о социјалним вештинама. Ту се посебно мисли на асертивност као вештину која помаже људима да се боре за своја права а да не угрожавају друге. Асертивност се поставља као најбоља солуција између агресивности и пасивности и може бити помоћ да неко због својих врлина заиста и не настрада.

За рад на овој теми могу се користити различита издања доступна на тржишту која се односе уопштено на врлине или на неке одређене (захвалност, истинољубивост...). Међу њима издваја се издање Креативног центра „Речник врлина“ који је конципиран као прича кроз коју читаоца води девојчица Ана. Сваки нови лик који улази у Анину причу има еквивалент у врлини која почиње истим словом: на пример, дека нас упознаје са добротом, а Емилија са ентузијазмом, тако да је „Речник врлина“ и својеврстан буквар врлина.

СОЦИЈАЛНЕ ВЕШТИНЕ

Социјалне вештине су у програму дате као трећа тематска целина која се надовезује на вредности и врлине. На пример, за многе социјалне вештине потребно је саосећање а емпатичност је у програму дата као врлина. Заправо, иако су четири теме дате одвојено оне су повезане и могу се интегрисано обрађивати уколико наставник осмисли одговарајуће активности и материјале. Када је у питању избор подстицаја један од критеријума, поред узраста

ученика, треба да буде и њихов капацитет да подстакну промишљање о повезаности вредности, врлина и социјалних вештина.

Ниједан човек није “острво” само за себе. Сви функционишемо у заједници са другим људима од којих свако од нас има своје потребе, интересовања, навике, способности и животно искуство. Бити социјално компетентан данас је, више него у прошлости, потребно за успешан живот а добра вест је да се то учи и развија. Наравно, тај развој се дешава спонтано под утицајем свега чему је особа изложена и то у свом свакодневном животу (породица, вршњаци, медији) али добро је да се о томе и фокусирано ради са ученицима у образовно-васпитним установама, посебно у узрасту од 13 до 15 година када се дете развија у младу особу али још увек осетљиву и недовољно спремну за богати социјални живот.

О значају социјалних вештина најбоље говори чињеница да их Светска здравствена организација повезује са здрављем људи и дефинише као способност прилагођавања и позитивног понашања које омогућава особама да се успешно носе са захтевима и изазовима које живот пред њих ставља сваког дана. Добра страна социјалних вештина је њихова трансверзалност односно, могућност примене у различитим ситуацијама.

За добро функционисање у сложеној заједници потребне су неке вештине које се могу посматрати као когнитивне, социјалне и емоционалне. За потребе овог програма издвојене су следеће вештине: критичко мишљење и одређивање приоритета (когнитивне); сарадња, брига о другима, асертивна комуникација, волонтирање, конструктивно решавање конфликта (социјалне); препознавање сопствених и туђих осећања и самоконтрола (емоционалне).

Рад на овој тематској целини може започети неким подстицајем о просоцијалном понашању људи или волонтирању. Нпр. ученици се могу упутити да на интернету потраже како изгледа упитник за волонтере у Центру за интеграцију младих који се бави пружањем помоћи тзв. деци улице која живе и раде на улици. Било би добро да се ученици ставе у ситуацију да процењују колико човек треба да мисли на себе а колико на друге и заједницу и да ли је то у некој врсти сукоба. То је прилика да се опет говори о општем добру и то у духу мисли да ако није свима добро никоме није добро. Као и у раду на другим садржајима ученике треба подстицати да образлажу своје ставове, да аргументују али и слушају друге. То је прилика да се види како ученици доживљавају свет око себе, да ли је индивидуално увек изнад колективног и добра је подлога за разговор на тему како би овај свет функционисао када би свако мислио само на себе.

У наставку ученици се могу поделити у мање групе са задатком да наведу шта по њиховом мишљењу подстиче просоцијално понашање људи. Не очекује се да ученици наведу велики број утицаја, довољно је само неколико као што су: да ли се људи у окружењу тако

понашају, да ли се таква понашања на неки начин награђују, колико се у медијима о томе говори, колико је неко осетљив на проблеме других људи и сл. Након размене одговора наставник их систематизује и поентира да је просоцијално понашање општи назив за различите видове понашања којима је заједничка усмереност на добробит заједнице, сарадњу и помагање другима. Оно се развија одрастањем и то највише учењем по моделу као и добијањем неке врсте поткрепљења за учињено добро дело за заједницу. То не мора бити нека конкретна награда, довољно је да то неко примети и прокоментарише као *баиш лепо што си Лени помогао* или *видим да си Милицу загрлила док је плакала баиш си то добро урадила* и сл. У складу са тим наставник може направити договор да у групи негују такво понашање. Такође, ученици се могу упутити да на часовима са групом размене и уочено понашање супротно од просоцијалног где је особа мислила само на своју добит, где је некога оштетила, повредила и промислити како реаговати у таквој ситуацији (нпр. неко ко је неправилно паркирао ауто и онемогућио пешацима да користе тротоар или пекара која продаје подгрејано пециво од јуче...).

На ову активност добро се надовезују друге вежбе у којима се ученици боље упознају са различитим социјалним вештинама. Наставник се може одредити да рад на њима систематизује у три правца у складу са наведеном поделом на когнитивне, емоционалне и социјалне вештине.

Логично почети од критичког мишљења као вештине потребне за све животне ситуације. Многи програми обавезних предмета имају очекивани исход који се тиче критичког мишљења те то није нешто што се не ради са ученицима али у оквиру овог програма то се може детаљније урадити и на више примера како би ученици јасније схватили смисао, сврху и значај критичког мишљења посебно за просоцијално понашање. Ту се посебно мисли на разликовање истинитог од неистинитог, битног од небитног, хитног од мање хитног што је уско повезано са вештином прављења приоритета о чему се врло мало са ученицима ради а та социјална вештина је врло значајна за добробит и појединаца и заједнице. За те потребе могу се осмислити вежбе које ће од ученика захтевати обе вештине. У питању су вежбе где ученици радећи у малим групама треба да реше неки сложени проблем који прво морају критички да анализирају и открију из којих мањих проблема се састоји а затим да одреде приоритете решавања јер се из неког разлога (нпр. нема довољно времена, новца, људства...) не могу сви истовремено решити. Проблем може бити комуналне природе у некој измишљеној општини где грађани имају различите потребе и приоритете (деца, одрасли, старији, предузетници, туристи, инвалиди...), а ученици треба да одреде чије су потребе важније и шта треба прво урадити (да ли изградити паркић, поставити нове семафоре, направити бољу одбрану од поплава, организовати фестивал атрактиван за туристе, изградити дом за стара лица итд.).

Као следећа област рада могу бити осећања јер и она имају универзалност и јаку повезаност са социјалним вештинама. Препознавање сопствених и туђих осећања и самоконтрола су карактеристике особа које имају боље социјалне вештине, односно боље се сналазе у социјалним ситуацијама. Међутим, ученици у овом узрасту још увек имају тешкоће да препознају и именују сопствена осећања а туђа још теже. По том питању речник им је врло

скроман, обично кажу да се осећају кул, сморено, безвезе.... Зато се може десити да ученици не препознају да неко ко изгледа као да је бесан заправо је тужан или уплашен па самим тим изостаје адекватна реакција. За те потребе наставник може са ученицима да организује неку врсту вежбе о врстама емоција. Могућности су велике, чак се може радити и нешто као квиз. Нпр. ученици се поделе у групе које су такмичарске. Када наставник на табли напише неку емоцију (нпр. завист, понос, љубомора, страхопоштовање...) ученици на папиру пишу својим речима опис те емоције нпр. то је кад.... Наставник чита одговоре и поен даје групи/групама које су дале најбољи опис. Друга варијанта је да наставник да опис а групе треба на папиру да напишу коју су емоцију ту препознали. Нпр. опис за завист: *непријатељски осећај према другима који имају нешто што сматрамо да то више припада нама*. Овакве вежбе имају за циљ да појачају осетљивост ученика за различита емоционална стања и способност да их препознају код себе и других, правилно их именују и правилно реагују. А затим се може радити на другим аспектима осећања као што су вербални и невербални показатељи осећања, разлози зашто имамо осећања (чему она служе), шта изазива одређене емоције, шта радити са променљивим и мешаним осећањима... Све ове активности су важне јер оснажују социјалну вештину самоконтроле. У узрасту ученика седмог и осмог разреда и емоције и понашања могу бити још увек бурни и непримерени ситуацији што може водити ка конфликтима. За рад на овој тематици пожељно је користити што реалније ситуације из живота ученика а причу о емоцијама повезивати са радом и на другим садржајима. На пример, у оквиру теме о људским врлинама предвиђен је рад на кључном појму садржаја праведност који се лако може повезати са осећањима. Ученици треба да погледају (уз претходно појашњење наставника о каквом експерименту се ради) снимак реакције мајмуна на различите награде, односно колико се лако побуђује осећај беса кад нема праведности ([Frans de Waal: Moral behavior in animals – YouTube](#), за ученике део од 13. минута). Овај експеримент показује колико је осећај за неправду биолошки дат и зато је важно, ради добробити и појединаца и заједнице, борити се за праведност као вредност.

У оквиру рада на осећањима наставник може да организује вежбе у којима се демонстрирају технике које помажу самоконтроли емоција. То је важно код јаких и негативних емоција као што су бес, страх, туга, завист јер нас штите да нешто не урадимо погрешно због чега би се могли кајати. Ученицима треба показати једноставне технике примерене њиховом узрасту као што су: изброј до 10, певај и играј уз музику, гњечи пластелин, жврљај на папиру, играј се са кућним љубимцем, трчи, вози бицикл или ролере, разговарај са блиском особом, иди у паркић и љуљај се и клацкај. Поред ових техника важно је охрабрити ученике да уколико препознају да су осећања прејака и не могу их контролисати онда треба да траже помоћ одраслих и стручњака.

И као трећи правац рада намеће се комуникација која као и критичко мишљење и осећања има универзални значај за човека и све ситуације у којима се може наћи. Како је комуникација међупредметна компетенција и други предмети су у обавези да је унапређују али у оквиру овог програма фокус је на комуникацији која унапређује добробит појединца и заједнице. Зато је у програму као садржај наведена асертивна комуникација. Ученици треба да освесте сопствену улогу у остваривању позитивних односа са другим људима и заједницом, као

и да прихвате личну одговорност за своје поступке. Суштина је ученике усмерити да се боре за своја права, своје потребе и интересовања али на начин који не угрожава никога. Постоје бројне вежбе које се са ученицима могу радити да би се унапредила вештина асертивне комуникације. Посебно су добре оне које у себи садрже неки вид драматизације која илуструје како изгледа асертивна у односу на пасивну и агресивну комуникацију.

Уз асертивну комуникацију природно иде рад на конструктивном решавању конфликта. Као подстицај може се користити кратки али ефектни цртани филм *Мост*

(["Bridge" by Ting Chian Tey | Disney Favorite - YouTube](#)). За даљи рад на овој тематици одлично се уклапа филм у трајању од 10 минута који су снимили ученици у Дому ученика у Врању ["Konstruktivno rešavanje konflikta" - Dom učenika srednjih škola Vranje - YouTube](#)

За рад на сарадњи постоје бројни филмови који могу имати функцију подстицаја и изазвати код ученика реакцију. Нпр. иако су у питању комерцијални цртани филмови примерени су овој тематици, узрасту ученика и духовити су. Доступни су на јутјубу ([Teamwork and Leadership | Animated short clip | Creative 360 | #teamwork #leadership #motivation - YouTube](#)). Нешто озбиљнији подстицај може бити снимак веслача који показује снагу заједништва ([Inspirational Video On Rowing and Teamwork - YouTube](#)). У богатој понуди материјала на ову тему издвајамо цртани филм у трајању од 2:41 минута ([GOOD COLLABORATION \(2014\) - YouTube](#)) који изванредно повезује све што је садржај овог програма (вредности, опште добро...) али је на енглеском језику и може се (уколико се не припреми превод) користити у оквиру корелације са предметом енглески језик.

ДОБРОЧИНСТВО

Последња тема *Добročинство* иако је одвојено дата заправо је повезана са свим претходним програмским садржајима и у литератури се води као вид просоцијалног понашања. Као што је већ препоручено да се ради интегрисано и ова тема се може обрадити током рада на претходним садржајима, а може и одвојено како би добила на значају који заслужује.

Добročинство се често изједначава са више различитих израза као што је хуманитарни рад, алтруизам, задужбинарство или великодушност. Али у суштини свих израза налази се филантропија (човекољубље) као животна вредност или начело из ког произилази понашање које је усмерено ка добробити других људи и/или заједнице без личне користи. Међутим, добročинитељи, задужбинари као филантропи се не слажу с тим јер сматрају да и они имају своју личну корист јер им брига за друге и помагање другима даје смисао постојања те сматрају да су и они на добити.

Резултат рада на овој теми треба да буде јачање осетљивости ученика за препознавање примера понашања људи у складу са вредностима и врлинама и понашања оријентисаног на опште добро.

С обзиром да је ово програм за 7 и 8 разред као уводни подстицај може се искористити оно што су ученици учили у 6. разреду у оквиру историје о задужбинарству које у Србији има велику традицију још од Немањића. Ученици могу добити налог да истраже задужбине крунисаних глава нпр. краља Милутина или добростојећих грађана који су у току 19 века подигли и оставили заједници бројне грађевине за потребе науке, образовања, медицине а које се и данас користе као опште добро. О задужбинама треба ученици да се баве и на локалном нивоу јер у свакој средини постоје такви примери а пожељно је да се спроведу и активности које показују да задужбинарство није ствар прошлости, односно да оно постоји и сада. Може се навести пример моста преко Дрине који је подигао својим средствима Слободан Павловић 1996. који спаја Србију са Републиком Српском.

Пример другачије врсте подстицаја који се такође може употребити за увођење ученика у тему је одговор који је дала глумица Одри Хепберн (амбасадорка добре воље УНИЦЕФа) на питање које савете може дати за лепоту жене. Она је рекла:

За привлачне усне - изговарајте речи са љубазношћу;

За дивне очи - тражите добро у људима;

За згодну фигуру - делите своју храну са гладнима;

За дивну косу - дозволите деци да вам пролазе прстима кроз косу;

За држање - ходајте са сазнањем да никада нећете ходати сами.

За рад на теми могу се осмислити различите активности. Ево неких. Од ученика се може тражити да разговарају са одраслима из свог окружења (родитељи, бабе, деде, комшије...) и утврде да ли су они некада учествовали у некој активности која је била хуманитарног карактера или је њима неко помогао кад им је било тешко (нпр. учествовали су у акцији прикупљања новца за болесно дете или су у болници добили трансфузију крви коју је непозната особа дала или су комшије помогле када је олуја однела кров да се направи нов). На часу се размењује оно што су ученици прикупили. Друга идеја је нешто сложенија и захтева да наставник припреми одговарајући материјал а то је кратак опис за 4 особе које су учиниле неко добро дело (нпр. једна је купила инкубаторе за превремено рођене бебе, друга је финансирала изградњу мањег моста који ђацима пешацима скраћује пут до школе и сл.). Ученици раде у пару са задатком да замисле да су комисија која треба да изабере само једну особу од понуђене четири којој ће се

доделити награда за учињено најбоље добро дело. Избор треба да образложе. За очекивати је да ће ученицима бити тешко да направе избор што је и циљ ове активности – да добротинство није вид такмичења и да је свако добро дело добро и да зато народ каже „Лепота до вечери - доброта до смрти”.

За рад на овој теми погодно је организовати гостовање особе која је добротинитељ или задужбинар. У свакој средини има таквих особа које су обично мало познате у јавности јер оне то и не чине да бих их други људи хвалили. Ученици треба унапред да се упознају шта је све та особа урадила за друге (нпр. 30 пута је дала крв, спасила бебу из пожара, подигла јавну чесму...) и да спреме питања како би што више сазнали о вредностима и врлинама које красе ту особу и како се осећа кад помаже другима. Такође, ученици могу истражити ко су били велики добротинитељи и задужбинари у прошлости и како се садашње генерације односе према њима и њиховим делима. Наставник може као увод у ову активност да прикаже шта је све Михајло Пупин урадио за своју земљу и њене становнике, какве све грађевине су за своју домовину оставили капетан Миша Атанасијевић или Илија Коларац и сл.

Кључни појам садржаја у овој теми су и организације које се баве различитим активностима чији је заједнички именитељ добротинство, хуманитарни рад и одсуство профита. У њиховом раду обичну учествује много волонтера Могу бити владине, невладине, црквене, глобалне или локалне, велике или мале, оне које уопштено помажу људима или некој одређеној циљној групи. Ученици могу истражити оне које делају у окружењу и учинити их видљивијим ако направе неки вид њихове промоције у школи (изложба, трибина, текст у школском часопису...). Људи често не знају колико таквих организација у њиховој средини има и колико су њихова дела велика. Наставник може упутити ученике да самостално истражују које су то организације. На пример, могу на интернету истражити хуманитарну организацију УНИЦЕФ и сазнати ко је њен оснивач, који су циљеви, како се финансира, шта су постигли до сада (локално, глобално) и ко су у нашој земљи амбасадори добре воље (Ана Ивановић и Александар Саша Ђорђевић) и чиме се они баве у овој организацији. Исто се може урадити за организацију Црвени крст, Црвени полумесец или за организације које се баве нпр. пружањем помоћи Србима који живе у тешким условима на Косову и Метохији. Као активност може им се дати информација из новина са налогом да сазнају нешто више о томе. Пример вести: Хуманитарна организација “Солидарност за Косово” чији је председник Арно Гујон у сарадњи са епархијом рашко-призренском и хуманитарном организацијом “Мајка девет Југовића” донирала је клиничко-болничком центру Приштина са привременим седиштем у Грачаници хематолошки и биохемијски анализатор и апарат за побољшану дистрибуцију кисеоника.

Програм се завршава са захтевом да ученици, заједно са наставником, осмисле и реализују неке мале али реално изводљиве активности које су просоцијалне, односно које у себи садрже идеју добротинства, општег добра, филантропије. Циљ је да ученици схвате да се добробит не “мери” јер је свака и најмања добробит велика и значајна. Кроз остваривање такве активности ученици треба да осете да је добробит и за оне који примају и за оне који дају помоћ, односно да добра дела иду у оба смера. Као помоћ у раду дајемо пример две могуће акције

добročинства. Пример 1: ученик из групе се разболео (није битно колико дуго неће ићи у школу и колико је болест озбиљна). Ученици могу да напишу писмо подршке другару у смислу да му желе да брзо оздрави, да они мисле на њега, да су ту за сваки вид помоћи...и да се сви потпишу. Овај сасвим мали гест другарства сигурно ће пријати болеснику. Пример 2: у сваком одељењу постоје ученици који имају одећу коју су прерасли а немају млађу сестру, брата који би је могли носити. Да би се избегло бацање одеће она се може донирати неком коме је потребна. То може бити и неком другу или другарици из школе али треба имати у виду да је некада непријатно примити директно такву помоћ и боље је да то иде преко организација које се тиме баве. Кораци у акцији: ученици који имају вишак одеће (то не морају бити сви из групе), уз помоћ родитеља, праве одабир шта ће донирати, следећи корак је проналажење центра за донације у непосредном окружењу, затим припрема одеће (мора бити чиста), паковање и њено одношење у центар. Заједнички део акције ученика је проналажење организације у коју треба однети донацију. То је прилика да ученици прикупе информације о изабраној организацији (када и ко је основао, како ради, ко су корисници, које проблеме у раду имају, шта им је највећи успех...). Може се организовати да неки активиста те организације гостује и ученицима појасни зашто је важно помагати другима и коме донирана одећа одлази. Акција се може спровести заједно са групом ученика који похађају Грађанско васпитање јер је по програму у петом разреду предвиђено спровођење активности у корист права неке особе што је компатибилно овом захтеву.

Планирање наставе и учења, као и праћење и вредновање напредовања ученика остварује се у складу са општим упутством за остваривање слободних наставних активности.

И за крај треба имати у виду да остваривање циља овог програма није само у вези са оним што ће се дешавати на часовима слободне наставне активности *Вредности и врлине као животни компас II* већ и са целокупном атмосфером у школи и друштву, вредностима које се негују, понашањима која се награђују, врлинама које се афирмишу. Према Бандуриној теорији учења по моделу, агресивност се усваја као последица посматрања агресивних модела (из блиског окружења или узора из медија, литературе, игрица) који не бивају кажњавани, не сnose сразмерне последице, или чак бивају награђени, мада је и изостанак било какве реакције само по себи позитивно поткрепљење неприхватљивог понашања. Агресивно понашање се устаљује кроз посматрање, имитирање и понављање из ситуације у ситуацију. Међутим, то исто важи и за асертивно понашање, емпатично понашање, волонтирање, сарадњу, толеранцију... а на школи и друштву је да брину да ученици имају одговарајуће узорне за учење по моделу.

УМЕТНОСТ

Циљ учења програма слободне наставне активности *Уметност* је да ученик развија вештине комуникације и сарадње, критичко и стваралачко мишљење, осетљивост за естетику, радозналост, мотивацију за истраживање и изражавање у различитим медијима као и одговоран однос према очувању уметничког наслеђа и културе свога и других народа.

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ На крају програма ученик ће бити у стању да	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја
Компетенција за целоживотно учење Естетичка компетенција Решавање проблема Комуникација Сарадња Рад са подацима и информацијама Дигитална компетенција Одговорно учешће у демократском друштву Предузимљивост и оријентација ка предузетништву Одговоран однос према здрављу Одговоран однос према околини	• образложи значај традиционалне визуелне уметности за идентитет народа и појединца; • повеже карактеристичан артефакт са континентом и културом којој припада; • обликује ликовне радове са препознатљивим елементима одабране културе; • опише одабрани продукт визуелних уметности и процес његове израде; • пореди основне одлике традиционалне визуелне уметности два или више народа; • објасни значај и улогу културног наслеђа; • објасни главне карактеристике традиционалне музике на простору Балкана и Србије и њихов међусобни утицај; • прикаже елементе прожимања традиционалне музике различитих народа на простору Балкана на музичким примерима; • презентује традиционалну музику карактеристичну за различите крајеве Балкана и Србије; • прикаже начине очувања музичког културног наслеђа; • објасни како савремене технологије утичу на развој	ТРАДИЦИОНАЛНА ВИЗУЕЛНА УМЕТНОСТ ШИРОМ СВЕТА Визуелна уметност народа Аустралије и Новог Зеланда (сликарство аустралијских Аборидина, традиционална тетоважа Маора) Уметност америчких народа (тотеми, керамика, ћилими, корпе) Култура древне Индије, Кине и Јапана (градови, храмови, одећа, писмо) Уметност народа Африке (маске и штитови) Словенска традиција (митологија, симболика и орнаментика) ТРАДИЦИОНАЛНА МУЗИЧКА УМЕТНОСТ БАЛКАНА И СРБИЈЕ Културно наслеђе (значај и улога) Традиционална музичка уметност Балкана (основне карактеристике у односу на ентитет и међусобни утицаји, сличности и разлике) Традиционална музика Србије (певање, свирање, обичаји, обреди, ношња, кола...) Начини очувања културног наслеђа

	музике; • презентује начине промоције музичких дела и догађаја; • прикаже примену музике у другим уметностима; • истражи и објасни шта је музичка критика и која је њена улога; • аргументовано искаже утисак о слушаним делима. • комуницира учтиво, јасно и аргументовано уз уважавање различитих мишљења, идеја и естетских доживљаја; • проналази, самостално и у сарадњи са другима, релевантне податке и информације користећи савремену технологију; • учествује активно, према сопственим способностима и интересовањима, у истраживачком и радионичком раду.	МОДЕРНО ДОБА И МУЗИКА Савремене технологије и музика. Маркетинг у музици. Примењена музичка уметност. Музичка критика и интервју.

УПУТСТВО ЗА МЕТОДИЧКО-ДИДАКТИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм слободне наставне активности *Уметност* интегрише садржаје из културе, различитих уметности и више уметничких дисциплина. Он омогућава ученицима: да упознају културу и уметност народа свих континената, њихове сличности, разлике и међусобне утицаје; да открију како се прожимају различите врсте уметности; да уче како да користе разноврсне, релевантне и поуздане податке и информације за истраживачки и стваралачки рад; да ефикасно сарађују и комуницирају; да развијају критичко мишљење, конструктивно размењују мишљења и формирају позитивне вредносне судове са циљем очувања културе и идентитета, развијања самопоуздања и самопоштовања, поштовања и заштите људских права; да развијају радозналост, мотивацију, као и афинитет према култури и уметности; да се изражавају у одабраним уметничким дисциплинама и медијима.

Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све СНА, као и ово које изражава специфичности програма *Уметност*.

• ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предвиђено је да се прва тема реализује током првог полугодишта, а друга и трећа у другом полугодишту.

Програм је тако конципиран да фаворизује активности ученика, повезивање њиховог школског и ваншколског искуства, учење путем решавања проблема, сарадњу и тимски рад, као и употребу савремених технологија у образовне сврхе. Потенцира се самосталност ученика у активном начину учења, а улога наставника је превасходно да уведу ученике у тему, представе кључне појмове садржаја и подстакну их на активност коју затим усмеравају, прате и вреднују.

Активности које су погодне за реализацију програма *Уметност* су: креативне радионице; презентације; анализа инсерата филмова, аудио-визуелних прилога, аудио и визуелних садржаја; рад на истраживачким и пројектним задацима; прављење досијеа, дигиталне збирке и сл; студије случаја; играње улога; дискусије; рад у групи на платформама за учење; повезивање са вршњацима из других школа или држава; гостовања стручњака; учење у другим установама; посете разним културно-уметничким дешавањима; обликовање и организовање промоција и кампања; укључивање у акције у локалној заједници...

У складу са специфичностима програма и просторно-техничким капацитетима, ученици се могу изражавати кроз различите медије: слику (скице, цртежи, слике, плакати, књига уметника, мурали...); скулптуру; фотографију; видео; анимацију; акцију (перформанс, хепенинг, флеш моб, игровне активности); дизајн (сценографија, костимографија...); музику (инструментална, вокална, вокално-инструментална и сценска); сценски израз (глума, кореографија, плес); музичку критику...

Програм се не базира на коришћењу уџбеника и дидактичких материјала који су специјализовано за њих направљени, већ се ученици подстичу да користе што различитије изворе информација и да имају према њима критички однос. Циљ је оснажити ученике да се ослањају на сопствене снаге у процесу проналажења релевантних информација.

За сваку тему наставник треба да припреми што више различитих материјала који имају функцију подстицаја, мотивисања ученика за рад на њима. Како би се што боље остварила веза између садржаја програма и реалног живота пожељно је, кад год је то могуће, да се ученицима омогуће посете установама и институцијама у средини где живе, као и непосредни контакт са људима који имају интересантна животна и/или професионална искуства у вези са темом која се обрађује

• ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ТРАДИЦИОНАЛНА ВИЗУЕЛНА УМЕТНОСТ ШИРОМ СВЕТА

Основна идеја теме је да се ученици упознају са одабраном баштином народа свих континената из области визуелних уметности и културе, при чему је предвиђено да то буду садржаји који нису обухваћени програмом предмета Ликовна култура. Ради постизања динамике наставе и подстицања радозналости и стваралачког мишљења препорука је да се сваки континент представи другим уметничким дисциплинама и да се планирају другачије активности ученика, где је то могуће.

Предлог је да након уводног часа ученици упознају визуелну уметност Аустралије и Новог Зеланда кроз индивидуални истраживачки рад (у школи и код куће). Ученици могу да припреме кратке дигиталне презентације или видео прилоге. Потребно је да наставник постави јасне критеријуме према којима ће проценити квалитет презентације и да одреди број слајдова, односно трајање видео прилога (до 3 минута) водећи рачуна о томе да сви ученици треба да виде све радове и да изнесу своја запажања и утиске. Током уводног часа је потребно објаснити да је визуелна уметност важна за идентитет народа и појединца и зашто је идентитет важан. Потребно је нешто рећи о техникама и мотивима, као и о томе какву функцију је сликарство народа Аустралије и Новог Зеланда имало некада, а какву има данас. Прилози за приказивање могу да садрже и краће прилоге о музици (на пример, дицериду технике опонашања звука из природе) и плесу (традиционални плес *хака*) како би ученици добили јаснију слику о уметности ових народа.

Могуће истраживачке теме за ученике су: повезаност прича и слика у култури аустралијских народа; симболи у сликарству аустралијских народа; техника сликања тачкама (dot-painting); слике на кори еукалиптуса (bark-painting); слике на стенама у региону Кимберли; најпознатија дела једног савременог аустралијског сликара инспирисаног традицијом – Клифорд Посум (Clifford Possum Tjapaltjarri) или Квини Мекензи (Queenie McKenzie); значење традиционалне тетоваже та моко (*tā moko*); старе фотографије становништва Новог Зеланда; стилови традиционалних огртача и њихов утицај на савремену моду; један познати новозеландски уметник – Џорџ Нуку (George Nuku) или Чарлс Фридрик Голди (Charles Frederick Goldie)...

Материјали који се могу користити за припремање наставе:

- [Australian Aboriginal peoples - Leadership and social control | Britannica](#)
- <https://www.artyfactory.com/aboriginal-art/aboriginal-art.html>
- [The Wandjina - YouTube](#)
- [Mysterious Kimberley Rock Art - YouTube](#)
- [Culture of New Zealand - history, people, women, beliefs, food, customs, family, social, marriage \(everyculture.com\)](#)
- [T HYPHERLINK "https://www.tepapa.govt.nz/discover-collections/read-watch-play/maori/tamoko-maori-tattoos-history-practice-and-meanings"āmoko | Māori tattoos: history, practice, and meanings | Te Papa](#)
- [Traditional Maori costume Archives - World4](#)
- [Contemporary M HYPHERLINK "https://nzhistory.govt.nz/culture/nz-painting-history/contemporary-maori-art"āori art - History of New Zealand painting | NZHistory, New Zealand history online](#)
- [Aboriginal Dreamtime Stories - Japingka Aboriginal Art Gallery](#)
- [Dreamtime Aboriginal Art Library of Knowledge \(aboriginal-art-australia.com\)](#)
- [Aboriginal Australian Bark Paintings | Museum of Natural and Cultural History \(uoregon.edu\)](#)
- [The Bradshaw Paintings - Australian Rock Art Archive \(bradshawfoundation.com\)](#)
- [The meaning behind M HYPHERLINK "https://www.fq.co.nz/maori-cloaks-traditional-meaning/"āori cloaks | Fashion Quarterly \(fq.co.nz\)](#)

Уметност америчких народа ученици могу да упознају кроз креативну радионицу где могу, према интересовањима, да моделују тотеме или посуде од меког материјала, да цртају дизајн употребних предмета са мотивима карактеристичним за одабрано племе, као и да их обликују одабраном традиционалном техником. Препорука је да ученици пореде орнаменте различитих племена тражећи сличности и разлике, као и да изложе фотографију свог рада заједно са примером који им је послужио као подстицај за стварање.

Материјали који се могу користити за припремање наставе:

- [Traditional Native American Tribal Art \(indians.org\)](http://indians.org)
- [Native American art - The function of art | Britannica](#)
- [Native American religions - Forms of religious authority | Britannica](#)
- [Native American Art: Sandpainting, Baskets, Pottery and Painting \(nativeamerican-art.com\)](http://nativeamerican-art.com)
- [Home | Museum of Pre-Columbian Art of Cusco of Peru \(mapcusco.pe\)](http://mapcusco.pe)
- [The Collection](#)
- [Aztec Designs \(aztecsandtenochtitlan.com\)](http://aztecsandtenochtitlan.com)
- [USA Native American Navajo Weaving HYPERLINK "https://textiledesigntechniques.as.ua.edu/usa-native-american-navajo-weaving/"](https://textiledesigntechniques.as.ua.edu/usa-native-american-navajo-weaving/)
- [Peruvian Textiles History | Study.com](#)
- [The Paracas Textile \(article\) | Khan Academy](#)
- [El Paso Museum of Art - Expressions in Clay: Pre-Columbian Pottery Types from the Southwest - YouTube](#)
- [Native American Pottery: How to Identify and Price Cochiti and Tesuque Pueblo Pottery \(Part 1\) - YouTube](#)

Култура древне Индије, Кине и Јапана може се истраживати кроз компаративну анализу. Ученици могу да се поделе у мање групе које ће припремити краће презентације о сличностима и разликама између: обичаја; најстаријих градова; архитектуре храмова; традиционалне одеће или писма. Ученици које ове културе посебно занимају могу да ураде додатна истраживања (да истраже елементе одеће самураја; да истраже традиционална позоришта; да напишу задату реч на сва три језика...), као и да ураде ликовни рад на основу садржаја који их највише мотивише.

Материјали који се могу користити за припремање наставе:

- [Indian HYPERLINK "https://www.holidify.com/pages/indian-traditions-and-culture-1331.html"](https://www.holidify.com/pages/indian-traditions-and-culture-1331.html)
- [Chinese Culture, Customs and Traditions in China \(chinahighlights.com\)](http://chinahighlights.com)
- [138 Types of Japanese Culture - Japan Talk \(japan-talk.com\)](http://japan-talk.com)
- [Cities of the Indus Valley Civilization | World Civilization \(lumenlearning.com\)](http://lumenlearning.com)
- [Top 10 Staggering Ancient Towns in China | Places HYPERLINK "https://www.pandotrip.com/top-10-staggering-ancient-towns-in-china-28519/"](https://www.pandotrip.com/top-10-staggering-ancient-towns-in-china-28519/)
- [The Top 7 Historic Cities in China: China's 7 Ancient Capitals \(chinahighlights.com\)](http://chinahighlights.com)
- [India's Oldest Surviving Temples \(livehistoryindia.com\)](http://livehistoryindia.com)
- [10 Most Amazing Temples in China \(with Map HYPERLINK "https://www.touropia.com/temples-in-china/"](https://www.touropia.com/temples-in-china/)
- [INDIAN 29 States traditional Dressing Style Officially - YouTube](#)
- [Traditional Japanese Clothing - WorldAtlas](#)
- [Samurai Armor: Evolution and Overview - YouTube](#)
- [Getting to Know the Chinese Traditional Clothing - Hanfu - YouTube](#)
- [Traditional Chinese Clothing - Han Couture - YouTube](#)
- [Learn Marathi / Devanagari Calligraphy in Marathi | Beginners Calligraphy HYPERLINK "https://www.youtube.com/watch?v=jXDI6r-UnFw"](https://www.youtube.com/watch?v=jXDI6r-UnFw)
- [Appreciating Chinese Calligraphy - YouTube](#)
- [How to start? | Chinese Calligraphy Tutorial - YouTube](#)
- [Beautiful traditional Japanese Calligraphy KANA SHODO | Satisfying handwriting - YouTube](#)

Предлог је да ученици упознају уметност афричких народа кроз обилазак Музеја афричке уметности у Београду и/или разгледање дигиталних збирки, гостовање стручњака или онлајн састанак са стручњацима... Ученици могу да разговарају са стручњацима о приликама у којима су се маске користиле, како су маске утицале на савремену западну уметност, у којим музејима се чувају..., као и да направе маску или штит техником папир маше или комбинованом техником.

Материјали који се могу користити за припремање наставе:
<https://www.artyfactory.com/africanmasks/index.htm> (dodato)

- <http://thegypsetters.net/dot-dot-dot/> HYPERLINK "http://thegypsetters.net/dot-dot-dot/5-fun-facts-african-masks"5 HYPERLINK "http://thegypsetters.net/dot-dot-dot/5-fun-facts-african-masks"-fun-facts-african-masks
- https://www.blendspace.com/lessons/tAffwmFdAlwI_Q/c-african-masks
- [African Masks Examined: History, Type, Role, Meaning](#) HYPERLINK "https://afrikanza.com/blogs/culture-history/african-masks"
- [stories behind african masks - YouTube](#)
- [Sadigh Gallery African Masks - YouTube](#)
- [African Shields \(hamillgallery.com\)](#)
- [National Museums of Kenya](#) HYPERLINK "https://www.museums.or.ke/"– HYPERLINK "https://www.museums.or.ke/"
-

Предлог је да ученици у школи заједно погледају филм/видео прилоге о Словенима, а затим размене утиске и дискутују. Како је словенска митологија и традиција популарна тема стрипова, ученици могу да осмисле и нацртају јунака стрипа или видео игре. Могућа активност је и обликовање накита или другог употребног предмета украшеног словенским орнаментима.

Материјали који се могу користити за припремање наставе:

- [Stari Sloveni - Istorija i tradicija \[ceo film\] - YouTube](#)
- [Митска бића \(Словенска митологија\) - Mitska bica \(Slovenska mitologija\) - YouTube](#)
- [Mitologija Ju](#) HYPERLINK "https://www.youtube.com/watch?v=MdbO7YVoV7o"žnih Slovena - YouTube
- [Čudotvorni mač - YouTube](#)
- [Ruslan and Ludmila](#) HYPERLINK "https://www.youtube.com/watch?v=j6YB59ETDqk"Руслан и Людмила (HYPERLINK "https://www.youtube.com/watch?v=j6YB59ETDqk"1972 HYPERLINK "https://www.youtube.com/watch?v=j6YB59ETDqk") Aleksandr Ptushko - YouTube
- [Slavic Symbols - Visual Library of Slavic Symbols \(symbolikon.com\)](#)
- [Славянские узоры и орнаменты. Шпаргалка с эскизами - YouTube](#)
- [www.starisloveni.com :: Stari Sloveni, Staroslovenska mitologija, religija i istorija](#)

ТРАДИЦИОНАЛНА МУЗИЧКА УМЕТНОСТ БАЛКАНА И СРБИЈЕ

Основна идеја теме је да се ученици упознају и оснаже за позитиван и одговоран однос према историјском наслеђу у домену традиционалне музике Балкана и Србије са акцентом на међусобан утицај, трајање и очување.

Наставник планира како ће се учење одвијати у складу са интересовањима ученика и могућностима школе (опремљеност савременим техничким уређајима, доступност етнолошких филмова...) и локалне заједнице.

У процесу реализације програмских садржаја наставник треба да уведе ученике у тему кроз кратки теоријски приказ или аудио-видео запис, а затим да их кроз конкретне задатке усмери на истраживање које може да се односи на различите аспекте изучавања предмета музичког наслеђа у односу на временски оквир настанка, просторни оквир настанка, носиоце, примаоце, контекст настанка, контекст садашњег деловања и сл.

У циљу упознавања материјалних извора као грађе за истраживање елемената народне културе учење може да се одвија и кроз посете појединим институцијама, на првом месту етнографским збиркама и музејским поставкама или посете нпр. кустоса школи. У оквиру народне уметности, ученике би требало упутити на значај старих уметничких заната и њихов опстанак, а као крајњи продукт тог рада било би организовање изложбе ученичких радова.

У циљу упознавања и очувања музичке традиције на простору Балкана и Србије ученици проучавају музику, плес, ношњу, обичаје, обреде, начин живота, из различитих географских локалитета. Истраживање може да се односи на: прожимање елемената традиционалних култура различитих народа на простору Балкана и Србије и миграције као чинилац прожимања; развој традиционалне музике у домену певања (техника певања, текстови песама, пратња...) или свирања (врсте инструмената, распрострањеност у односу на географски центар, карактеристике...); преношење музичких записа из једне средине у другу (исти текст, различита мелодија и обрнуто); реконструкцију и демонстрирање народних обичаја из различитих крајева земље и у склопу њих музике, народне ношње, кола... У том смислу уколико услови локалне средине то дозвољавају, део програма се може реализовати у сарадњи са фолклорним друштвима или певачким групама које изводе народне игре (кола) и традиционалну музику. У склопу истраживања традиционалне и народне песме ученици могу ићи и трагом актуелних етно група (Моба, Бистрик, Траг, Бело платно...) како би упознали наше вокално традиционално наслеђе које је подељено на старије и ново певање, тј. на певање *на глас* (старији начин певања у секундама) и певање *на бас* (новије).

Поред обредних, ученици могу да изучавају песме које су настале у вези са празницима који се обележавају у локалној средини (Васкршње, Божићне, Лазаричке и друге песме) и реконструишу исте.

Резултати истраживања у овој области могу бити полазиште за примену вршњачке едукације кроз умрежавање ученика и наставника из различитих делова Србије путем интернет платформи. Ученици стечена знања из области традиционалне музичке уметности такође могу презентовати ученицима првог циклуса основног образовања, преузимајући улогу вршњака ментора при реконструкцији/демонстрацији народних обичаја.

Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости. Понуђени предлози литературе и сајтова, нису обавезујући.

Материјали који се могу користити за припремање наставе:

- Боровоје Дробњаковић, *Етнологија народа Југославије*, Научна књига, Београд, 1960, 9-89.
- Димитрије Големовић, *Свака птица својим гласом пева*, *Balkan Culture Heritage*, Београд, 2019.
- Љиљана Гавриловић, *Балкански костими Николе Арсеновића*, Посебна издања, књ. 52, Етнографски институт САНУ, Београд, 2004, 5-35.
- Тихомир Р. Ђорђевић, *Наш народни живот*, Том 1, Просвета, Београд, 1984, 9-37.
- Петар Влаховић, *Србија: земља, народ, живот, обичаји*, Етнографски музеј и Вукова задужбина, Београд, 1999, 55-94.
- Роман Јакобсон и Петар Богатирјов, „Фолклор као нарочит облик стваралаштва“, Петар Влаховић, „Етничка структура и миграције становништва (у Србији)“, Гласник Етнографског музеја, књ. 44, Београд, 1980, 21-39.
- Драгослав Девић (1960) “Сакупљачи наших народних песама”. Гласник Етнографског музеја 22–23: 99–122
- Зечевић, *Српске народне игре*, „Вук Караџић“, Етнографски музеј, Београд, 1983.
- Андријана Гојковић, Народни музички инструменти, „Вук Караџић“, Београд, 1989.
- Јасна Бјеладиновић, „Сеоске ношње и њихова типолошка класификација“, *Гласник Етнографског музеја*, књ. 44, Етнографски музеј, Београд, 1980, 75-97.
- Никола Ф. Павковић, „Село као обредно-религијска заједница“, *Етнолошке свеске I*, Београд, 1978, 51-65.
- Младен Марковић (1994) “Етномузикологија у Србији”. Нови звук 3: 19–29.
- Филм “Русе косе цуро имаш” као показатељ симбиозе уметности читавог Балкана <https://www.youtube.com/watch?v=NGCURBHF>

МОДЕРНО ДОБА И МУЗИКА

У оквиру ове теме ученици могу да истражују развој модерних технологија у служби широке заступљености примењене музике у медијима, односно мултимедијалним уметностима. Ученици упознају сценску музику, музику на филму, позоришту, радију, телевизији и интернету кроз приказивање видео материјала који ће подстаћи истраживачке задатке, презентације, дебате, интервјуе, критике... Препорука је да фокус рада буде на примењеној музици на подручју Србије и то истраживањем музике за филмове/серије српских композитора Зорана Симјановића, Војислава Вокија Костића, Војкана Борисављевића, Горана Бреговића...

У оквиру теме ученици могу да раде на припреми извођење одређене музичке нумере из филма, мјузикла, позоришта..., откривајући повезаност музике и других уметности.

Маркетинг у музици се може истраживати на више начина. Један аспект може бити одговор на питање како одређено дело или музички догађај промовисати (како је то некада изгледало, а како данас...), а други аспект је на који начин избор музике и сама музика утиче на маркетинг неког другог уметничког (или друге врсте) производа. У циљу разумевања значаја музике у рекламама, а у сврху маркетинга (промоције школе, догађаја, хуманитарних акција, локалне заједнице...), ученици истражују одабране рекламе, анализом одабраних доносе суд о улози музике и дефинишу кораке у процесу израде. Ради унапређивања маркетинга школе ученици припремају материјал за израду спота за химну школа/џингла за различита дешавања...), користећи ИКТ.

После увода наставника у музичку критику као вида уметничке критике ученике треба кроз разговор навести да сами или истраживањем дођу до података који ће им дати одговоре на различита питања као што су: шта је то што музичку критику одваја од извештавања, шта може бити предмет уметничке критике, ко може бити музички критичар и који су објективни за разлику од субјективних аспеката музичке критике; који је значај музичке критике за извођача, публику, музикологе... Ова тема треба да резултира музичком критиком коју ће ученици у улози музичког критичара написати након посете неком концерту, или слушања одређене композиције/извођача на часу. Ученици могу, такође, да направе кратак приказ музичке критике из пера Бранке Радовић, Смиљке Исаковић...

Материјали који се могу користити за припремање наставе:

- Вартекс Баронијан: *“Музика као примењена уметност”*, Београд, РТС
- Зоран Симјановић: *“Примењена музика”*, Београд, Бикић Студио, 1996
- Рихард Мерц: *“А, Б, Ц... звука у аудио визуелним медијима”*, Београд, РТС, 2013.
- Дејвид Бирн: *“Како ради музика”*, Геопоетика, Београд, 2015.
- Примена музике у маркетингу, најбоље домаће рекламе, Видео (за ученике):
<https://www.youtube.com/watch?v=j85rX5NXIFU&t=185s> **HYPERLINK**
- Примери музичке критике: http://stankosepic.com/prikazi_i_kritike.php
- Бранка Радовић: *“Шта је то музичка критика”*, Наслеђе, Крагујевац, 2007. вол. 4, број 8, стр. 121-154.
- Смиљка Исаковић. *“Бемус преплетум мобиле”*, Службени гласник, Београд 2012.
- Смиљка Исаковић: *“Videnja - Musica modus vivendi”*, РТС, Београд 2013.

• ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући у виду концепт програма, исходе и компетенције које треба развити, процес праћења и вредновања ученичких постигнућа не може се заснивати на класичним индивидуалним усменим и писаним проверама. Уместо тога, наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици учествују у активностима, како прикупљају податке, како бране своје ставове, како аргументују, евалуирају, примењују, процењују последице итд.

Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретација, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. За неке садржаје прикладни су и други начини провере напредовања као што су нпр. квизови или улазни и излазни тестови како би се утврдили ефекти рада на нивоу знања, вештина, ставова. Вредновање ученичких постигнућа врши се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Ученици свакако треба унапред да буду упознати шта ће се и на који начин пратити и вредновати. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење.

ПРЕДУЗЕТНИШТВО

Циљ учења слободне наставне активности *Предузетништво* је да допринесе развоју иновативности и предузимљивости код ученика, способности да се идеје претворе у акцију, способности за тимски рад и коришћење разноврсних извора знања ради бољег разумевања друштвених процеса и појава и преузимања одговорне улоге у савременом друштву.

Разред

Седми или осми

Годишњи фонд часова

36 или 34 часа

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ По завршетку програма ученик ће бити у стању да	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја
Комуникација Рад са подацима и информацијама Дигитална компетенција Решавање проблема Сарадња Одговорно учешће у демократском друштву Одговоран однос према здрављу Одговоран однос према околини Естетичка компетенција Предузимљивост и оријентација ка предузетништву	- наведе основна права потрошача и начине њихове заштите; - на декларацији пронађе најважније информације о производу и одреди однос цене и квалитета; - посматра занимања из перспективе некад и сад и предвиди могућности њиховог развоја у будућности; - повезује одређена занимања и врсту и нивое образовања; - препозна проблеме у свом непосредном окружењу и дискутује о могућностима њиховог решавања; - се укључи у иницијативе које се покрећу у школи; - разликује особине лидера и менаџера; - одговорно преузима задужења у тиму, сарађује са другим члановима тима и учествује у доношењу одлука; - планира, распоређује и управља ресурсима (знања и вештине, време, новац, технологије); - учествује у осмишљавању пословне идеје; - информише се о постојању сличних производа на тржишту; - комуницира са окружењем о	ЗАШТИТА ПРАВА ПОТРОШАЧА Однос цене и квалитета производа/услуге. Декларација производа. Уговорна обавеза за услугу. Остваривање права потрошача.
		СВЕТ РАДА Свет занимања некад, сад и у будућности. Професионална оријентација. Професионални развој. Форма и функција CV и мотивационог писма. Концепт целоживотног учења.
		ПОКРЕНИ СЕБЕ И ДРУГЕ Покретање иницијативе. Менаџмент и лидерство.
		УЧЕНИЧКА ПРЕДУЗЕЋА Појам предузећа (привредног субјекта). Производ и/или услуга. Појам тржишта.

	креативним идејама свога тима; • примењује правила пословне комуникације; • поштује етичке принципе у пословању; • израчуна трошкове израде производа према датим инструкцијама; • прикупи информације о ценама сличних производа на тржишту и на основу њих одреди цену свог производа; • учествује у промоцији и продаји производа; • презентује рад свог тима.	Људски и материјални ресурси. Пословна комуникација. Основни етички принципи у пословању. Процес производње и процес пружања услуга. Цена производа или услуге. Облици промовисања производа. Продаја производа или услуге.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Сврха слободне наставне активности *Предузетништво* је развој предузетничких компетенција, подршка професионалном развоју ученика као и припрема за сналажење у савременом свету рада који се мења услед технолошког развоја.

Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све СНА, као и ово које изражава специфичности програма *Предузетништво*.

• ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У програму су предложене четири теме које иако су програмски дате одвојено у реалном животу се прожимају и са ученицима треба тако радити да се укаже на њихову повезаност. По садржају тема програм има највећу корелацију са програмом Техника и технологија уз уважавање ученичких ваншколских знања и вештина из света рада.

Наставник је модератор активности. За увођење ученика у тему он припрема што више различитих материјала који имају функцију подстицаја, односно мотивисања ученика за рад на њима. Избору мотивационог материјала треба посветити велику пажњу имајући у виду узраст ученика, њихова интересовања, специфичност теме и предзнања. Материјал треба да мотивише ученике да истражују, улазе у дискусију, образлажу своје ставове. Наставник је пратилац ученичких активности и, уколико је потребно, давалац додатних подстицаја, али не и готових решења. Потребно је подстицати радозналост, аргументовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима.

Програм се не базира на коришћењу уџбеника и дидактичких материјала који су специјализовано за њих направљени, већ се ученици подстичу да користе што различитије изворе информација и да према њима имају критички однос.

Број часова по темама није унапред дефинисан. За сваку тему и часове на којима се она обрађује, потребно је формулисати исходе који су рефлексивни исходи за крај разреда и индикатора међупредметних компетенција, а садрже специфичности везане за конкретну тему/садржај.

• ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ЗАШТИТА ПРАВА ПОТРОШАЧА

Кроз студију случаја ученици се оспособљавају да у оквиру задатог буџета одаберу производ или услугу и аргументују свој избор у односу на критеријуме као што су квалитет, цена, еколошка подобност, корисност производа/услуге, естетска вредност, робна марка, трајање гаранције, могућности сервисирања итд. Ученици се оспособљавају да се информишу о производу (прехранбеном, хемијском, техничком, одећа и обућа) на основу његове декларације. Упознају се шта су то права потрошача и на који начин могу да их остваре. Упутити ученике на услове које потрошач мора да испуни да би остварио своја права. Посебну пажњу посветити правима потрошача у односу на безбедност и квалитет производа/услуге, могућност замене или повраћаја новчаних средстава уколико није испуњена потпуна функционалност производа у гарантном року, као и у случајевима када производ није у складу са декларацијом или за услугу није испуњена уговорна обавеза. Постоје велике могућности за истраживачке задатке као што су нпр. да ученици пронађу информације о уобичајеном трајању гаранције за различите врсте производа.

СВЕТ РАДА

Уводне активности у ову тематску целину имају за циљ да ученици сагледају развојност занимања што подразумева и њихово нестајање, као и факторе који до тога доводе (технолошки развој, промене људских потреба...). За промишљање о развоју занимања у будућности погодне су креативне радионице.

Ради пуног разумевања света рада ученици треба да се упознају са образовним профилима у оквиру различитих подручја рада, школама које их образују и захтевима које треба да испуне они који желе да се за њих школују. У ту сврху може се користити информатор за упис у средњу школу, а ученици подељени у групе могу добити различите задатке да га проуче (подручја рада, образовни профили у подручју рада, услови за упис, трогодишњи и четворогодишњи образовни профили, дуално образовање...). Неко од ученика требао би да се бави и информацијама о питањима како се наставља школовање после средње школе и разликама које постоје између похађања гимназије и стручне школе, односно разликама између опште и стручне матуре. Имајући у виду узраст ученика ниво академског образовања треба да буде само на информативном нивоу. На основу тог истраживачког рада може се организовати активност у којој сваки ученик или пар треба да припреми презентацију у стандардизованој форми за изабрани образовни профил. Презентација би требало да садржи информације о школама које образују тај образовни профил, минималном броју бодова из претходних школских година,

условима уписа, могућностима запошљавања и наставка школовања, као и за које послове су ученици оспособљени након завршетка школовања. Припремљене појединачне презентације објединити и објавити на сајту школе. Уколико постоји могућност, ученицима омогућити комуникацију са представницима средњих школа, као и појединцима који се баве тим занимањима а то може бити неко од родитеља.

У оквиру ове теме ученици треба да се упознају и са појмовима професионални развој, професионална оријентација и селекција, форма и функција CV и мотивационог писма. Током рада ученицима сугерисати да ће због динамичних промена на тржишту рада, током своје професионалне каријере бити принуђени да буду флексибилни, да се континуирано усавршавају и оријентишу ка целоживотном учењу.

ПОКРЕНИ СЕБЕ И ДРУГЕ

За увођење у тему наставник може да припреми примере неких иницијатива, пожељно је да буду на глобалном и локалном нивоу, који илуструју снагу иницијативе и предузетништва. Након тога, може се организовати активност у којој ученици треба да идентификују различите проблеме у свом непосредном окружењу (нпр. проблеми у вези са животном средином, безбедношћу у саобраћају...), и сагледају могућности њиховог решавања из перспективе сопственог ангажовања и укључивања појединача, група и организација из локалне заједнице. Овај садржај добро кореспондира са програмом *Грађанског васпитања* за све разреде јер он потенцира грађански активизам који се заснива на истим овим корацима: препознавање проблема – тражење решења. Након спроведене анализе ученици треба да изаберу два проблема и промишљају које су могућности њиховог решавања. Подељени у групе сачињавају план акције са основним елементима. Наставник кроз примере успешних менаџера и лидера, упознаје ученике са особинама које их одликују. На основу својих интересовања и способности ученици преузимају улоге у тиму, а затим анализирају које особине менаџера и лидера су им потребне за успешно обављање задатка. У раду се могу консултовати са особама за које процене да им могу помоћи. Спровођење ове активности не треба да траје дуже од 3 часа јер је то увод у следећу тему где се очекује да ученици искажу, у складу са својим узрастом и знањем неки ниво иницијативности и предузимљивости.

УЧЕНИЧКА ПРЕДУЗЕЋА

Током остваривања ове теме, ученици треба кроз практичан рад и симулацију рада привредног друштва да стекну јаснију слику о економском, финансијском функционисању предузећа, да развијају сопствене предузетничке капацитете, социјалне, организационе и лидерске вештине. Привредно друштво се оснива као виртуелни привредни субјекат који нема правни значај, али су сви процеси који се одвијају у њему реални. Уколико школа има регистровану ученичку задругу, пословање ученичких предузећа је потребно укључити у рад ученичке задруге.

Ученици се дели на две групе (од 10-15 ученика). Свака група оснива и води сопствено предузеће – привредни субјекат, са реалним процесима, производима/услугама и остварује зараду. Ученичко предузеће, под менторством предметног наставника, пролази кроз све фазе развоја стварног привредног друштва (оснивање, развијање, затварање). Свако ученичко предузеће осмишљава свој производ или услугу, трудећи се да буду оригинални, иновативни и креативни. Са циљем постизања ових захтева, важно је да ученици прикупе информације о

истим или сличним производима или услугама на тржишту и успоставе комуникацију са окружењем како би испитали могућност остваривања пословног успеха. У складу са производом/услугом, ученици бирају назив предузећа, израђују лого предузећа и праве план активности. Са циљем прикупљања новчаних средстава за почетак рада предузећа, ученици могу да организују културни или спортски догађај, продајну изложбу, аукцију, сајам. Како би обезбедили успешно пословање, ученици се уз помоћ наставника упознају са правилима пословне комуникације, основним етичким принципима у пословању и рационалном управљању расположивим ресурсима (знања и вештине, време, новац, технологије). Ученицима указати на важност поштовања кодекса пословног понашања, од начина опхођења до кодекса облачења. Неопходно је да ученици уоче разлику између свакодневне и пословне комуникације (вербалне и невербалне). Инсистирати на поштовању основних етичких начела, као што је професионално обављање пословне делатности, савесно извршавање обавеза и преузимање одговорности, поштовање преузетих обавеза, коришћење допуштених средстава за постизање пословних циљева.

Ученици израчунавају све трошкове које су имали током реализације своје идеје. У те трошкове спадају трошкови материјала, трошкови израде и други трошкови. На основу прикупљених података, формирају продајну цену и усклађују је са ценама сличних производа на тржишту.

Уз помоћ наставника, осмишљавају различите облике промовисања и продаје свог производа и остварују интеракцију са пословним сектором и потенцијалним купцима. Промовисање се може остварити и коришћењем ИКТ алата. Продајне активности могу бити реализоване на продајним изложбама, сајмовима и базарима.

Након реализоване теме, неопходно је да сваки тим изврши евалуацију спроведених активности и изради презентацију о раду свог предузећа. Чланови тима доносе заједничку одлуку у које сврхе ће бити искоришћена новчана средства зарађенатом пословања ученичког предузећа.

• ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући у виду концепт програма, исходе и компетенције које треба развити, процес праћења и вредновања ученичких постигнућа не може се заснивати на класичним индивидуалним усменим и писаним проверама. Уместо тога, наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици учествују у активностима, како комуницирају и сарађују, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, дају креативна решења, како представљају резултате свога рада итд.

Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретација, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, колико су креативни, како решавају задатке који садрже неке аспекте истраживачког рада, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам.

Вредновање ученичких постигнућа врши се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Ученици свакако треба унапред да буду упознати шта ће се и на који начин пратити и вредновати. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење.

МОЈА ЖИВОТНА СРЕДИНА

Циљ програма је да допринесе развоју компетенција потребних за одговорну улогу у друштву у погледу очувања животне средине, биодиверзитета и одрживог развоја.

Разред **Седми или осми**
Годишњи фонд часова **36 или 34**

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕ ТНЕ КОМПЕТЕНЦИ ЈЕ	ИСХОДИ По завршетку програма ученик ће бити у стању да:	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја
Компетенција за целоживотно учење Комуникација Рад са подацима и информацијама Дигитална компетенција Решавање проблема Сарадња Одговорно учешће у демократском друштву Одговоран однос према здрављу	• образложи избор теме/истраживања из области одрживог развоја, циљ и план рада користећи вештину јавног говора; • формулише истраживачки задатак; • планира ресурсе и управља њима, усмерен на достизање реалног циља; • прикупи, одабере и обради информације релевантне за истраживање, користећи поуздане изворе информација, наводећи извор и аутора; • прикаже и образложи резултате истраживања са аспеката очувања животне средине, биодиверзитета и здравља, усмено, писано, графички или одабраном уметничком техником; • користи ИКТ за комуникацију, прикупљање и обраду података и представљање резултата истраживања; • вреднује утицај својих навика у потрошњи ресурса и одлагању отпада; • учествује у акцијама којима усмерене заштити, обнови и унапређењу животне средине и одрживог развоја; • повеже значај очувања животне средине са бригом о сопственом и колективном здрављу; • одговорно се односи према себи, сарадницима, животној средини и културном наслеђу;	ЕКОЛОШКИ ОТИСАК И ОПСТАНАК Еколошки отисак. Биокапацитет. Еколошки дуг. Одрживи развој Еколошко право. УПРАВЉАЊЕ ОТПАДОМ Врсте отпада. Управљање отпадом. Комунални отпад. Депонија. РЕЦИКЛАЖА, РЕМЕДИЈАЦ

Одговоран однос према околини Естетичка компетенција Предузимљивост и оријентација ка предузетништву	• користи језик и стил комуникације који су специфични за поједине научне и техничке дисциплине и чува језички идентитет; • сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима, дајући лични допринос постизању договора и афирмишући толеранцију и равноправност у дијалогу; • критички процени сопствени рад и рад сарадника у групи.	ИЈА И ПОНОВНА УПОТРЕБА ДОБАРА И СИРОВИНА Секундарне сировине: папир, уља у исхрани, текстил, пластика. Предности и недостаци поновне употребе добара и сировина. ЗР правила. ОБНОВЉИВИ ИЗВОРИ ЕНЕРГИЈЕ Извори енергије. Енергетска ефикасност. Обновљиви извори енергије. Предности и недостаци обновљивих извора енергије.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Сврха програма слободне наставне активности *Моја животна средина* је да се ученици оспособе за мултидисциплинарно изучавање проблема из домена очувања животне средине и одрживог развоја, остваривање својих идеја кроз различите пројекте и даљи професионални развој.

Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све СНА, као и ово које изражава специфичности програма *Моја животна средина*.

• ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У програму су предложене четири теме: *Еколошки отисак и опстанак, Управљање отпадом, Рециклажа, ремедијација и поновна употреба добара и сировина и Обновљиви извори енергије.*

Програм је тако конципиран да фаворизује активности ученика, повезивање њиховог школског и ваншколског искуства, учење путем решавања проблема, сарадњу и тимски рад, као и употребу савремених технологија у образовне сврхе. Препоручује се употреба модификованих предавања (добро структурирано, систематично и кратко представљање најважнијих елемената теме/садржаја), затим различитих врста презентације, демонстрације, студије случаја, симулације, играње улога, дебате, рад у малим групама, рад на пројектима. Потенцира се самосталност ученика у активном начину учења, а улога наставника је превасходно да уведу ученике у тему, представе кључне појмове садржава и подстакну их на активност коју затим усмеравају, прате и вреднују.

За сваку тему наставник треба да припреми што више различитих материјала који имају функцију подстицаја, мотивисања ученика за рад на њима. Поред материјала (филмови, слике, приче, новински текстови...), то могу бити гостовања особа или посета установама. Избор подстицаја треба да одговара теми, узрасту ученика и њиховим интересовањима.

Програм се не базира на коришћењу уџбеника и дидактичких материјала који су специјализовано за њих направљени, већ се ученици подстичу да користе што различитије изворе информација и да имају према њима критички однос. Циљ је оснажити ученике да се ослањају на сопствене снаге, да развијају осећај компетентности у раду са подацима. Иако се очекује да ће се ученици у великој мери ослањати на интернет као брз и лако доступан извор информација, треба их охрабрити да користе и друге изворе као што су књиге, старе фотографије и разговор са људима.

Како би се што боље остварила веза између садржаја програма и реалног живота пожељно је, кад год је то могуће, да се ученицима омогуће посете установама и институцијама у средини где живе, као и непосредни контакт са људима који имају интересантна животна и/или професионална искуства у вези са темом која се обрађује.

Број часова по темама и редослед тема нису унапред дефинисани. За сваку тему и наставне јединице у којима се она обрађује, потребно је формулисати исходе који су рефлексација исхода за крај разреда и индикатора међупредметних компетенција, а садрже специфичности везане за конкретну тему/проблем.

• ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ЕКОЛОШКИ ОТИСАК И ОПСТАНАК

У активностима за достизање исхода акценат треба да буде на истраживању појмова биокапацитет и еколошки дефицит на интернету и у литератури. Ученици ће стећи сазнања о

томе шта се подразумева под еколошким дугом и зашто се обележава међународни еколошки значајан датум Дан еколошког дефицита. На тај начин упутиће се у потешкоће које прате човечанство (како производити храну и како се снабдевати енергијом). Даље учење може да се настави кроз друштвену игру, у групама, тако да таблу за игру и правила осмишљавају сами. Таблу могу да праве користећи једно од „Р-правила“ (нпр. поновна употреба одбачених материјала), као што се може видети у кратком филму: <https://www.dailymotion.com/video/x2z91xz>. Игра треба да буде у вези са темом (победник је онај који не прекорачи еколошки дуг; игра може да има и картице са питањима у вези са еколошким отиском; више фигурица на табли може да доведе до потешкоћа за играча, како би се приказао проблем пренасељености итд), а циљ је да ученици савладају основне појмове о еколошком дефициту и да схвате проблеме који настају услед еколошког дуга.

Додатне информације се могу добити на:

<https://www.wwfadria.org/sr/?uNewsID=307170>

<https://www.wwfadria.org/sr/?uNewsID=346896>

<https://balkangreenenergynews.com/rs/dan-ekoloskog-duga-2020-je-u-avgustu-skoro-ceo-balkan-vec-probio-limit/>

<https://www.nationalgeographic.rs/vesti/12219-sta-je-dan-ekoloskog-duga-i-zasto-dolazi-sve-ranije.html>

<https://www.overshootday.org/>

Потребно је најпре обрадити појам еколошког отиска и његову сврху (које информације и увиде пружа појединцу, породици и друштву). Потом ученици рачунају еколошки отисак на онлајн наменском калкулатору: <https://www.footprintcalculator.org/>. У паровима праве табеле у које ће уносити податке за сопствени еколошки отисак, али и еколошки отисак замишљених личности, које ће разврставати по унапред осмишљеним критеријумима. Веома је значајно да критеријум осмисле, односно одаберу самостално, тј. у договору са својим паром. На пример, ако је критеријум превоз до посла, могу упоређивати еколошке отиске особа које користе сопствени аутомобил, градски превоз или бицикл, или, уколико је критеријум исхрана, да упоређују особе са здравим навикама у исхрани, са особама које се хране у ресторанима брзе хране, вегетаријанцима итд. Податке до којих су дошли представљају одељењу табеларно и уз помоћ графика и сви заједно изводе закључке, али и предлоге како да се смањи еколошки отисак.

Додатне информације се могу добити на:

https://www.footprintnetwork.org/?_hstc=207509324.f808b906e9fb58f7b3586309ec391ca5.1616951460185.1616951460185.1616951460185.1

<https://data.footprintnetwork.org/#/>

<https://csienvisci.files.wordpress.com/2012/09/lab-1-ecological-footprint-activity.pdfhttps://www.homeworkmarket.com/questions/lab-10-11-12-13>

Достизање исхода може да се оствари у радионичарском раду за смањење еколошког отиска. Ученици у групама проналазе ликовне приказе еколошког отиска (пример: <https://i.pinimg.com/564x/45/9d/d5/459dd5aa24b7c7136670b97564771b1f.jpg>), а онда и сами треба да осмисле и реализују своју идеју како да тај еколошки отисак смање (кроз корекцију сопствене исхране или избегавањем супстанци које изазивају болести зависности). Свој рад могу да насликају и направе у виду паноя или да направе онлајн инфографик,

попут:https://www.canva.com/design/DAEXi7I_bXk/oIvzsCio7wy_uJTxKIq9jw/view?utm_content=DAEXi7I_bXk

Право на животну средину припада основним људским правима, па тако је и основно право детета. Ђаци могу да погледају снимак где добијају основна сазнања о еколошком праву: <https://rtsplaneta.rs/video/show/1426836/>. Ту ће сазнати који су циљеви одрживог развоја које су прописале Уједињене нације. Наставници могу да користе и приручник Зелени пакет (GreenPack_SB_Dec2012). Ученици треба да формирају парове и сваки пар треба да се определи за један од циљева и да истраже приче из живота или медија које су у вези са њим. Потом ће представити ту причу целом одељењу и тада се организује дебата: једна половина одељења заступа став да су ту прекршена људска права, а друга заступа став да нису и аргументују своје ставове. Групе могу да упореде развијеност циљева одрживог развоја једне високо развијене државе и ниско развијене државе, висок и низак животни стандард и дођу до сазнања који од циљева се најспорије развија у тим земљама.

Додатне информације се могу добити на:

<https://www.unicef.org/serbia/publikacije/mapiranje-globalnih-ciljeva-odr%C5%BEivog-razvoja-i-konvencije-o-pravima-deteta>
<https://www.unicef.org/serbia/media/12731/file/mapiranje.pdf>

УПРАВЉАЊЕ ОТПАДОМ

Ученици се баве темом решавања проблема отпада (депоније, мелиоризација земљишта, спаљивање отпада и рециклажа). Све групе добијају потребан материјал, истражују литературу и претражују интернет. За остваривање исхода у реализацији ове теме потребно је обрадити класификацију отпада према: врсти материјала од којег је направљен (лим, пластика, стакло, органски...), према изворима настајања (кућни, индустријски, медицински...) или према критеријуму који ученици сами одреде, претходно информишући се отоме какве врсте отпада могу бити. Своје резултате представљају табеларно. Такође, потребно је да истраживањем сазнају шта се подразумева под појмом „управљање отпадом“ и да представе нека решења како се отпадом управља у другим државама.

Ученици ће стечена знања о управљању отпадом (посебну пажњу обратити на комунални отпад), најпре применити у свом домаћинству уз подршку чланова своје породице, а касније реализовати у школском простору. Своја искуства ученици ће поделити са млађим ученицима школе, породицом и локалном заједницом, тако што ће направити пано са илустрованим ситуацијама (или фотографијама које су сами направили) како се правилно поступа са отпадом.

У оквиру ове теме ученици могу да истраже које институције у локалној заједници су надлежне за решавања проблема отпада, да остваре сарадњу са тим институцијама, тако што ће направити интервјуе са представницима тих институција и на тај начин направити подкасте на Јутјубу или чланке за школски часопис.

У оквиру ове теме задатак ученика је да у својој школи промовишу значај класификовања отпада (органски, папир, пластика) и осмисле кампању промовисања правилног поступања са отпадом у својој школи. То могу урадити тако што ће у групама осмислити назив кампање, лого и паролу и то пропратити ликовним презентацијама, видео клиповима, презентацијама, стрипом. Надаље ће описивати циљ и реализацију своје кампање. Заједно са другим групама анализирају

колико је њихова кампања реална и колико може бити успешна. Дискутују о могућим потешкоћама да се кампања спроведе, као и о могућим позитивним ефектима које она може да произведе. У разговору са својим другарима кориговаће слабе стране своје кампање, те проналазити нове начине како да она буде што успешнија, односно масовнија.

РЕЦИКЛАЖА, РЕМЕДИЈАЦИЈА И ПОНОВНА УПОТРЕБА ДОБАРА И СИРОВИНА

За остваривање исхода и у реализацији ове теме потребно је представити све могућности смањења отпада (тзв. Р-правила на енглеском говорном подручју). Ученици се деле у групе и свака има другачији задатак: једна да рециклира, друга да врши ремедијацију, а трећа да осмисли идеју како да поново употреби отпад за неку другу сврху (практичан рад је пожељан). Све групе добијају исти материјал (папир, пластику, органски отпад итд), односно исти отпад, али ће претраживањем интернета и литературе налазити начине како да га третирају у складу са активностима своје групе. Кроз рад, одговориће на бројна питања: На који начин можемо добити папир? Како на животну средину утиче бацање штампаног папира на депонију? Како настају уља која се користе у исхрани? Како употреба истог јестивог уља више пута у припремању хране утиче на здравље људи? Да ли се употребљено уље у домаћинству и ресторану може још једном користити и у које сврхе? Како добијамо текстил? Како на животну средину утиче производња памука? Шта су банке одеће? Како рециклажа текстила утиче на животну средину? Како настаје пластика? Како производња пластике утиче на животну средину? Зашто пластичне кесе мењамо биоразградивим? Где можемо употребити рециклирану пластику? Шта је ремедијација? Који су добри примери праксе ремедијације? Које су предности а који су недостаци поновне употребе добара и сировина?

Ученици у групама могу да направе пано, стрип или филм (<https://www.youtube.com/watch?v=BXHPNgww5Q8>) о „животу једне конзерве“. Шта се дешава ако конзерва заврши на депонији или водотоку или у рециклажном центру. Да би урадили овај рад потребно је да истражују шта се дешава са одбаченим конзервама, али и да разумеју зашто је неопходно рециклирање конзерви и других материјала. Такође, могу да праве паное на теме: колико дуго одређени пластични производи остају у природи (<https://www.wwf.org.au/Images/UserUploadedImages/408/img-lifecycle-of-plastics-infographic-1000px.jpg>) или да упоређују колико се воде и енергије утроши на израду новог папира и на његову рециклажу.

ОБНОВЉИВИ ИЗВОРИ ЕНЕРГИЈЕ

За достизање исхода треба искористити већ стечена знања ученика о обновљивим и необновљивим изворима енергије, али и знања из географије и вештине стечене на тежици и технологији за радионичарски рад о изворима енергије. Ученици у групама раде на неким картама означавају места у Србији и другим државама у којима се користе обновљиви извори енергије (за означавање се могу користити и 3Д модели; ручно израђене ветрењаче и соларни панели, на пример). Свака група добија задатак да ради на другој држави и потом презентују своје радове и упоређују колико која држава користи обновљиве, а колико необновљиве изворе енергије.

Ученици могу да учествују у дебати на тему колико су обновљиви извори енергије добри и лоши по животну средину. Како би што успешније учествовали у дискусији, треба претходно да се припреме и да на интернету и литератури пронађу о каквом се извору енергије ради, које су

његове добре и лоше стране и у којој мери је развијена технологија која такве изворе користи. Правила којих треба да се придржавају у дебати је да користите аргументе, а не мишљење, да буду парламентарни и саслушају аргумент противника на који онда могу да дају контрааргумент.

Треба обрадити појам енергетске ефикасности и зашто је она значајна, а може се радионичарски урадити заједно са начинима штедње енергије тако да ђаци цртежима или фотографијама своје околине упоређивати одрживу и неодрживу потрошњу енергије. На једном онлајн зиду ће бити примери одрживог коришћења (штедљива сијалица, искључен ТВ док ради компјутер итд), а на другом контрапримери (обичне сијалице, укључени разни апарати истовремено).

Такође, ђаци могу правити промотивне постере за активност коју организује WWF „Сат за нашу планету“ (https://www.wwfadria.org/sr/ukljuci_se/sat_za_nasu_planetu/), као и да осмишљавају активности (старе деље игре које су се играле пре појаве интернета, свирање гитаре и сл) које се тад могу уприличити.

Ђаци у групама истражују енергетски ефикасне грађевине у свету, дају своје идеје и у корелацији са предметом „техника и технологија“ праве макете таквих грађевина. Макете могу бити и динамичне, попут фонтане која никад не пресушује:
https://www.youtube.com/watch?v=K49QOM_B8dA

• ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући у виду концепт програма, исходе и компетенције које треба развити, процес праћења и вредновања ученичких постигнућа не може се заснивати на класичним индивидуалним усменим и писаним проверама. Уместо тога, наставник треба континуирано да прати напредак ученика, који се огледа у начину на који ученици учествују у активностима, како прикупљају податке, како бране своје ставове, како аргументују, евалуирају, документују итд.

Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се нађе веза међу појавама, наведе пример, промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретација, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам, колико су креативни. За неке садржаје прикладни су и други начини провере напредовања као што су нпр. квизови или улазни и излазни тестови како би се утврдили ефекти рада на нивоу знања, вештина, ставова. Вредновање ученичких постигнућа врши се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Ученици свакако треба унапред да буду упознати шта ће се и на који начин пратити и вредновати. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење.

ПРОГРАМ СЛОБОДНЕ НАСТАВНЕ АКТИВНОСТИ

КАКО ВИДИМ СЕБЕ И ДРУГЕ - ИНТЕРКУЛТУРАЛНО УЧЕЊЕ¹

ЦИЉ

Циљ учења слободне наставне активности *Како видим себе и друге, интеркултурално учење* је да подстакне развој интеркултуралне осетљивости ученика за интеракцију и комуникацију са светом који их окружује, да их припреми за живот и рад у савременом друштву које је културно разнолико и да допринесе јачању разумевања, толеранције и уважавања других култура.

РАЗРЕД седми или осми

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Компетенција за целоживотно учење

Комуникација

Рад са подацима и информацијама

Дигитална компетенција

Сарадња

Одговорно учешће у демократском друштву

Естетичка компетенција

ИСХОДИ

На крају програма ученик ће бити у стању да:

- ❑ образложи појам културе и наведе њене елементе;
- ❑ разликује концепте мултикултуралност и интеркултуралност;
- ❑ покажеосетљивост за различите социјалне и културне контексте;
- ❑ пореди основне културне одлике различитих народа;
- ❑ пронађе сличности и разлике са културом којој припада и другим културама;
- ❑ у свакодневном понашању исказује толеранцију и поштује културне разлике;
- ❑ образложи како стереотипи и предрасуде настају услед непознавања елемената других култура;
- ❑ користи интеркултурални дијалог;
- ❑ препознаје говор тела и невербалну комуникацију;
- ❑ јасно изрази сопствене мисли и осећања, са пажњом слуша саговорника и комуницира са другима на конструктиван начин;
- ❑ сарађује са члановима групе којој припада поштујући разлике у мишљењу, дајући лични допринос у постизању задатог циља;
- ❑ проналази релевантне податке и информације користећи различите изворе информисања;
- ❑ прикаже и образложи резултате истраживања усмено, писано, у форми презентације;
- ❑ користи ИКТ за комуникацију, прикупљање и обраду података и представљање резултата истраживања.

ТЕМЕ и кључни појмови садржаја

КУЛТУРА

Појам културе и елементи културе

Мултикултуралност, интеркултуралност

Културе код нас и у свету

¹Програм је припремљен у оквиру пројекта “НАШ ГРАД НАШЕ ШКОЛЕ” који заједнички реализују Координационо тело Владе Републике Србије за општине Прешево, Бујановац и Медвеђа, Дечија фондација Песталоци и Група 484

Однос култура
Стереотипи и предрасуде
КОМУНИКАЦИЈА
Појам комуникације
Примање и слање поруке током комуникације
Интеркултурна комуникација
Универзалност невербалне интеркултуралне комуникације
Различите културолошке интерпретације невербалне комуникације

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све слободне наставне активности (СНА), као и ово које изражава специфичности програма *Како видим себе и друге, интеркултурно учење*.

ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм садржи две тематске целине. Прва тема разматра значења основних појмова културе, мултикултуралности, интеркултуралности. Размишљање о култури увек води и размишљању о односу међу културама, стереотипима и предрасудама који се јављају услед недовољног познавања другог и другачијег, те ове области садржаја заузимају важно место у оквиру прве теме. С обзиром на културну комплексност савременог доба јасно је да код ученика морамо развијати сензибилитет за интеркултуралну интеракцију, упознавање и разумевање других култура, што нас води до друге тематске целине. Фокус ове теме је на интеркултуралној комуникацији и њеним интегралним деловима – невербалној комуникацији и различитим културолошким значењима кодова који се могу разликовати од културе до културе. Захтеви писања програма су такви да се теме приказују одвојено, али у свакодневном животу, дати садржаји су међусобно повезани и прожимају се.

Да би се планирани исходи остварили, важно је на који начин ће садржај бити обрађен. Програм се не базира на коришћењу уџбеника који је специјализовано намењен за овај наставни програм, већ се ученици подстичу да користе различите изворе информација и да развијају према њима критички однос. Наставник има слободу да прилагоди наставу специфичностима друштвене заједнице у којој ученици живе и шири је од локалног ка регионалном и глобалном. Он се унапред припрема за часове, његова улога подразумева вештину фасилитатора, да ученике уведе у тему, представи кључне појмове садржаја и подстакне их на активности које даље усмерава, прати и вреднује. Рад са ученицима треба да буде разноврстан и подстицајан, да изазива радозналост ученика да о томе причају, дискутују, постављају питања и да промовише истраживачки приступ и критичко размишљање.

Активности и методе које су погодне за остваривање програма су употреба видео материјала, аудио и визуелних садржаја, делова текстова, креативне радионице, тимски рад, дискусије, играње улога, рад на истраживању и анализи добијених података, као и непосредни контакт са људима који имају интересантна животна или професионална искуства у вези са темом која се обрађује, повезивање са вршњацима из других школа или држава. Активности на часу треба да се одвијају у атмосфери поверења, поштовања различитости, међусобног уважавања, конструктивне комуникације и демократске процедуре.

Садржаји из програма могу се довести у везу са оним што су ученици учили или уче у другим предметима и изборним програмима. Та веза посебно је изражена са темама и активностима изборног програма Грађанског васпитања и програмом Српског језика (постоје дела која су

предвиђена програмом а која се баве поменутом тематиком попут приповетке *Деца* Иве Андрића), али се доводе у везу и са програмом Биологије и Географије.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

КУЛТУРА

У оквиру ове теме садржаји су подељени у пет целина, али су оне међусобно повезане и одређују наше понашање и реакције. У прву област наставник може увести ученике вођеним питањима која би требало да буду подстицајна за брзо и активно укључивање свих ученика у тему. Питања полазе од познатих и блиских ученицима, и воде ка уопштавању. Вођени разговор може започети питањима: Да ли слушате музику? Да ли носите фармерице, тексас? Да ли је то карактеристично за вас, за младе, за вашу културу? Да ли је карактеристично и за друге младе људе у свету? Којој култури припадате? Шта за вас значи култура? Шта све чини културу? У зависности од одговора наставник ће усмеравати даљи ток разговора, а главне појмове одговора ће уписивати у већ припремљени формат нацртаног леденог брега на флипчарту или табли. Модел леденог брега је један од најпознатијих модела на који се представља култура и одлично је уводно полазиште да се ученици упознају са свим елементима културе – видљивим и невидљивим. Видљиви делови културе – архитектура, уметност, језик, музика, одећа, храна. У културама постоје и невидљиви делови као што су норме и понашања, схватање времена, простора, природе, идеала лепоте, греха итд. Овај модел усмерава пажњу на скривене елементе културе и важно је показати младима зашто нам је некада тешко да разумемо друге који долазе из других култура. За припремање овог дела наставници као литературу могу користити приручник *Интеркултурално учење: Т-кит*, стр. 21. Од ученика се у току разговора може затражити да свако напише три ствари које су део његове културе, обухватајући видљиви и невидљиви део леденог брега. Након тога, ученици могу добити задатак да међусобно упореде шта су написали и пронађу шта им је у одговорима било исто, а шта различито.

Даље увођење у објашњавање појмова мултикултурално/интеркултурално наставник може наставити давањем задатка ученицима да направе цртеж породичног стабла одакле потичу на коме ће бити исписано где је ко од предака живео. Заједно ће упоредити цртеже и истакнути и упоредити да постоје породице које дужи временски период нису мењале место живота, да има оних које су се кретале унутар неког мањег простора (нпр. делови Србије), да су се неки селили унутар простора Балкана, док има и оних који су се селили на различитим континентима. Даље наставник може наставити разговор постављајући питања као што су: Да ли у твом месту има људи који припадају другим културама? Из које културе долази особа/е с којима се сусрећеш? Колико се разумете? Шта вам представља препреке? Након разговора ученицима објашњава појмове мултикултурално/интеркултурално.

Област *Културе код нас и у свету* може се обрађивати кроз различите истраживачке задатке који ће се задати ученицима. Ученици се могу увести у тему кроз књигу Татјане Родић „С децом око света“ у којој су приказане 22 земље са различитим народима, културама и обичајима. Наставник за представљање различитих култура може изабрати и да ученицима прикаже различите аудио-видео записе, виртуелне туре градова, музеја и сл. Може се повезати са школама у којима се налазе и ученици припадници других националности и култура, са којима могу одиграти „ученички бинго“ тако да представници сваке групе (школе) мотивишу једни друге да кроз питања открију што више културних специфичности (наведите две речи на два језика који се користе у заједници, наведите песника/песникињу која је рођена у том крају). Након увођења у тему, ученици добијају истраживачки задатак да најпре направе мини истраживање у својим локалним заједницама са темом *Домаћи странци*. Потребно је да истраже и представе резултате истраживања о људима који су у њиховим местима оставили траг и

утицај, а који потичу из неких других култура. Приликом представљања резултата потребно је да представе и културу из које долази особа о којој су истраживали. (нпр. Др Изабел Емсли Хатон по којој медицинска школа у Врању носи име). Ученици се могу упутити да пронађу и људе који долазе из неких других земаља, а тренутно живе у њиховој локалној заједници. Истраживање могу представити у форми у којој желе – видео запис, презентација, интервју, ликовни рад итд. Ученици се за истраживање упућују на различите изворе информисања који им могу понудити тражене информације: градске библиотеке, историјски архив, музеј, разговор са суграђанима, интернет... Наставник може организовати и гостовање неког од занимљивих „сведока“ из друге културе, а који се налази у локалној заједници или онлајн сусрет где ће ученици добити прилику за откривање путем директног разговора и постављања питања. Након представљања одређених личности из других култура, а који су део и њихове заједнице, ученици могу добити нови истраживачки задатак који их са локалног нивоа води даље ка свету. Могу добити задатак да у групама направе културну карту Европе / света (у зависности од интересовања и броја ученика). Уколико се наставник одлучи за представљање културне мапе Европе свака група може добити један део за истраживање и представљање, нпр. прва група Источна Европа, друга група Балкан, трећа Средња Европа, четврта Западна Европа. Уколико се одлуче за прављење културне мапе света групе се могу поделити према континентима. Ученици се упућују да изаберу доминантну и препознатљиву одлику одређене културе. На часу приликом инструкција свакој групи додељује се празна мапа (карта) на којој ће ученици залепити, нацртати, дописати оно што су изабрали за представљање. На финалној презентацији делови се спајају у једну целину, а рад може бити изложен у просторијама школе, како би остали ученици имали прилике да се упознају са занимљивостима о другим културама.

Наредне две области *Однос култура* и *Стереотипи и предрасуде* су уско повезане. За увођење у тему наставник може кренути вођеним дијалогом и усмеравањем на социјалну дистанцу коју поседује свако од нас. Да ли се људи мешају? На локалу? У региону? У свету? Када се народи не би мешали како би изгледали? Да ли има неко од народа/ одређена култура са којом не бисте волели да се дружите и зашто? (нпр. Енглези су арогантни, Немци су хладни...) Наставник може ученицима пустити кратки филм *Путовање кроз ДНК* (<https://www.youtube.com/watch?v=aZ3PzIW9eDA>), а затим им поставити питања: Које сте ставове учили код актера овог филма? Које особине су показали? Које су последице оваквих ставова? Да ли су актери овог филма показали да су толерантни? Образложите одговор. Наставник може са ученицима радити на препознавању сопствених и туђих осећања, како би могли ситуацију да сагледају из другог угла. Шта је тест открио на крају филма? Разговором ученици ће доћи до закључка да нико није етнички чист. Након ове активности, наставник може задати ученицима да истраже своје порекло. Ученици могу добити задатак да код куће разговарају са породицом о својим прецима и ком народу су припадали. Наставник за наредни час може припремити кутију у коју би ученици уписивали на цедуљама по један народ коме припадају. Уколико ученик међу прецима има више различитих народности, нпр. оних који су били Русини, Словаци, Срби написаће три посебне цедуље са по једним од сва три народа. Када сви убаце цедуље, оне се ваде и гледа се шта све има у кутији. Највише ће бити цедуља са народом који је доминантан у тој средини, али ће бити и других. Разговор се даље усмерава у правцу питања да ако у тако малој средини какво је једно одељење има особа чије је порекло етнички, религијски и културолошки различито како то изгледа у већој друштвеној средини нпр. једној држави. Са ученицима се даље на односу и дијалогу култура може радити на основу текста Ралфа Линтона, америчког културног антрополога, који на занимљив начин описује до које мере једна култура може да позајмљује од других култура. Текст се може адаптирати или скратити у зависности од потреба и интересовања ученика. Непознате речи и процеси из текста се могу објаснити фотографијама и повезати са предметима које ученици изучавају. (прилог I) (Линк ка књизи

<https://archive.org/details/studyofman031904mbp/page/14/mode/2up>) Ученици након рада на тексту могу добити истраживачки задатак да открију одакле долазе предмети, храна и сл. коју користе (нпр. одакле потиче сладолед или чоколада, одакле нам долази телефон...). Наставник може пустити ученицима и песму „Русе косе цуро имаш“ и питати ученике чија је ово песма? Када ученици одговоре, рећи им да се један истраживач бавио том песмом и констатовао да она постоји у десетак земаља и да сви тврде да је она њихова национална. Ученици могу добити домаћи задатак да код куће погледају документарни филм „Чија је ово песма?“ (https://www.youtube.com/watch?v=NGCURBHF2Ss&list=PLVkvQhiPSQ_vX6xeQ_WhfrEf3UX1iU146)

За даљу обраду теме *Стереотипи и предрасуде* наставници могу урадити са ученицима радионицу „Путовање Еуро возом – по жељи“ која се налази у приручнику *Интеркултурално учење*: Т-кит, стр. 96 или радионицу „Прича о Лејли и Мухамеду“ из приручника „За разлику богатије – приручник за интеркултурализам“, Центар за права детета, стр. 119. Такође, наставник може припремити ученицима истраживања која се баве различитом тематиком етничке дистанце између припадника различитих култура у Србији и свету (нпр. кога бисте/не бисте желели за супружника, са ким бисте се дружили, а са ким не, кога бисте волели да буде ваш колега, са ким бисте/не бисте волели да живите у суседству...), након чега би ученици имали задатак да анализирају и критички промишљају резултате истраживања. Питања која се могу поставити: Да ли се слажеш са наведеним? Зашто то мислиш? Можеш ли то да објасниш? На основу чега је изнесена таква тврдња? Да ли можеш да наведеш пример за то?

КОМУНИКАЦИЈА

За увођење у тему *Комуникација* и прва два кључна појма *Појам комуникације* и *Примање и слање поруке током комуникације* наставник може користити радионицу „Комуникација шта је то“, чији се опис налази у приручнику *Култура комуникације међу младима: Приручник за вршњачке едукаторе*, Центар за производњу знања и вештина - ЦПЗВ, Нови Сад, стр. 10. Као уводна активност са ученицима се може урадити и вежба „Ланац комуникације“ – ученици стоје у реду један иза другог (ученик испред окренут је леђима ученику иза), наставник показује поруку (последњем ученику у низу) – покрет који је потребно да ученик пренесе даље, али тако што је показује само ученику испред себе. Он додирне другог ученика испред себе по рамену, како би се окренуо да види поруку, односно покрет који ће му пренети. За то време остали ученици стоје окренути леђима, све док их ученик иза њих не додирне како би се окренули. Порука се истим начином преноси до краја реда, када последњи ученик показује свима шта је примио као поруку. Наставник потом показује оригиналну поруку, након чега следи разговор о начину слања, примања и преноса поруке. У овом случају реч је о преносу невербалне поруке, а са ученицима се може урадити и друга варијанта ове вежбе, тако да ученици одиграју игру „глувих телефона“.

Након ових уводних активности ученици се могу поделити у шест мањих група. Свака група треба да представља један континент, а затим ће добити задатак да истраже и на различитим језицима напишу поздраве са тог континента на пану. Након тога, потребно је да представе на ком језику и из које културе је одређени поздрав, чиме се ученици уводе у интеркултурну комуникацију. Са ученицима се даље може покренути разговор на који се начин може још водити комуникација уколико не говоримо истим језиком и не разумемо саговорника – водећи ученике до појма невербалне комуникације. Невербална комуникација представља интегрални део интеркултуралне комуникације. Зато је важно да наставник упозна ученике на који све начин невербална комуникација може бити од значаја приликом сусрета култура. Посебно је важно обратити пажњу на постојање универзалне невербалне комуникације, али и различито културолошко тумачење исте гестикулације. Универзалност невербалне комуникације присутна

је приликом изражавања базичних осећања изразом лица. Ученицима је блиска употреба смајлића приликом комуникације зато се може дати нови задатак ученицима да се поделе по групама. Свака група ће представљати једну земљу (Француска, Немачка, Србија, Енглеска...) и добити задатак да уз помоћ смајлија представе како се у тој земљи изражавају осећања - срећа, изненађење, бес, плакање, туга, страх, осмех и сл. Групе ће имати исто или слично решење и након представљања рада сами ће доћи до закључка о универзалности изражавања осећања.

Како би се ученици увели у област тумачења различитих невербалних порука (гестова) у различитим културама, наставник може спровести радионицу „Поздрави“ – потребно је да наставник на папирићима испише различите врсте поздрава: поздрави другу особу загрли је и пољуби три пута у образе (Србија, Холандија, Белгија); поздрави другу особу загрли је и пољуби два пута у образе (неки делови Војводине, Португал, Шпанија); поздрави другу особу загрли је и пољуби четири пута у образе (Парижани); поздрави другу особу саставивши руке као за поклон (Јапан); поздрави другу особу трљањем носеца (Ескимима); поздрави другу особу врло јаким, чврстим стиском руке (Немачка); поздрави другу особу тако што ћеш прислонити главу уз главу на једну страну, па на другу (Албанија), док се поздрављате држите растојање од око пола метра и рукујте се али врло лаганим стиском руке (Енглеска); топао велики загрљај (Русија, Палестина). Потребно је да на папирићима буде исписан по један поздрав за два ученика. Уз поздраве ученици добијају и најчешће име које се користи у тој земљи. Ученици се промешају у средини учионице и свако изговори име које је добио и поздрави се онако како је описано на папирићу који је извукао. Након вежбе ученици добијају задатак да истраже одакле (из којих култура) потичу поздрави, а наставник продубљује тему развојем дискусије: Који поздрави су вам били пријатни/непријатни и зашто? Да ли сте некада били у непријатној ситуацији у другој земљи када вас је неко топло поздравио нпр. са четири пољупца а ви се из незнања спетљали и повукли након два/три? Да ли сви Немци имају чврст стисак руке? До које мере су поздрави стереотипни? Да би продубили своја знања о интеркултуралној комуникацији ученици се могу поделити по групама и добити прилоге на којима је написано како се у одређеним културама представља однос према времену (кашњење, долазак на време на састанак, друштвени догађај, ујурбани темпо живота...), значење гестова у различитим културама (палац горе, показивање прстом, махање, дозивање, ок знак...), однос према простору (физичка удаљеност приликом поздрављања, седење у простору, распоред намештаја...), однос према додиру (руковање, грљење, загрљај, значење додира...), контакт очима (директан контакт, дужи или краћи контакт...), однос према тишини, специфичним веровањима, навикама, обичајима. Даље наставник може дати задатак да ученици анализирају и упоређују различита значења и односе у различитим земљама и културама.

Како би ученици и искуствено доживели разлике у интеркултуралној комуникацији наставник може реализовати и радионицу „Црвена и плава земља“ (Прилог 2) или радионицу „Дердијанци“ која се налази у приручнику *Интеркултурално учење*: Т-кит, стр. 69.

Наставници за припремање области из невербалне комуникације могу користити *Водич за унапређивање интеркултуралног образовања*, Група Мост, као и научни рад „Улога невербалних кодова у интеркултуралној комуникацији“ (<https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0354-3293/2022/0354-32932201095B.pdf>).

Прилог 1 (прилагођени текст)

Амерички грађанин буди се у кревету који је направљен по узору створеном на Блиском истоку, али који је измењен у северној Европи, пре но што јестигао у Америку. Збацује покриваче направљене од памука, коме је праотаџбина Индија, или од лана, коме је праотаџбина на Блиском истоку, или од свиле, чију су употребу открили у Кини. Сви ти материјали су изаткани

поступцима који су измишљени на Блиском истоку. Завлачи ноге у мокасинке, које су изумели Индијанци из шумовитих области и одлази у купатило чија је опрема мешавина европских и америчких изума скорашњег датума. Скида пиџаму, хаљину измишљену у Индији, и пере се сапуном који су измислили стари Гали. Облачи хаљине које по облику потичу од кожане одеће номада азијских степа, обува ципеле од коже уштављене поступком измишљеним у старом Египту и скројене према узору који потиче од класичних цивилизација Средоземља, а око врата везује траку тканине светле боје, остатак шалова које су Хрвати носили преко рамена у седамнаестом веку. Пре но што пође на доручак, он гледа кроз прозор на коме је стакло, изум Египта, и, ако пада киша, навлачи каљаче направљене од гуме коју су открили Индијанци Централне Америје, и узима кишобран, изум југоисточне Азије. На главу ставља шешир, изум азијских степа. На путу за доручак зауставља се да купи новине које плаћа звечећим новцем, изумом старих Либанаца. У ресторану се суочава са читавом новом серијом. Тањир је направљен од грнчарије измишљене у Кини. Нож је од челика, легуре до које се први пут дошло у јужној Индији, виљушка је средњовековни италијански изум, а кашика води порекло од римског оригинала. Доручак почиње наранџом са источног Средоземља, дињом из Персије или парчетом афричке лубенице. С тим он узима кафу, плод етиопскебиљке, с кремом и шећером. Припитомљавање крава и мисао о њиховој мужи имају своје порекло на Блиском истоку, док је шећер први пут добијен у Индији. После воћа и прве кафе он прелази на вафле, колаче припремљене скандинавском техником од пшенице која је постала домаћом биљком у Малој Азији. Преко колача он прелива јаворов сируп, који су изумели Индијанци источних шумовитих области. Као међујело може узети јаје од врсте птице припитомљене у Индокини или парчиће мяса животиње припитомљене у источној Азији, које је усолјено и на диму сушено поступком који је разрађен у северној Европи. Кад је наш пријатељ завршио с јелом, он се заваљује у седиште да пуши – навика америчких Индијанаца – биљку припитомљену у Бразилу, било лулом, која потиче од Индијанаца из Вирџиније, или као цигарету, која потиче из Мексика. Док пуши, он чита новости дана, одштампане словима која су измислили древни Семити, на материјалу који је измишљен у Кини, поступком који су изумели Немци. И док прегледа извештаје о дешавањима у свету, амерички грађанин одаје почаст свему овоме на једном индоевропском језику, јер је стопостотни Американац.

Прилог 2

Ученици се деле у две групе. Једна група представља становнике Црвене земље и они добијају црвени папирни кружић. Друга група ученика представља Плаву земљу и добија плави папирћ.

Наставник свакој групи одвојено даје правила како ће се понашати.

Црвена земља: не рукују се, не гледају у очи, већ у земљу, не осмехују се, врло су тихи, раздаљина између саговорника је дужина једне руке.

Плава земља: све супротно становницима Црвене земље - рукују се, гледају у очи, смеју се и бучни су, воле да загрле и да се рукују.

Упућује ученике да када се врате у учионицу сви заједно, треба да замисле да се налазе на журци, да се крећу кроз простор и покушају да се поздраве и успоставе контакт са становницима који нису из њихове земље, поштујући наведена правила понашања.

Ученици се враћају у учионицу, сви су заједно на журци, крећу се кроз простор и поздрављају. Након неколико минута дружење се завршава, сви су на својим местима и наставник покреће разговор.

Прво питање је само за ученике из Црвене земље: како се поздрављају људи из Плаве земље и какви су? Одговоре записује на једној половини табле кредом у боји.

1. грле се
2. смеју се

3. поздрављају се
4. срдачни су
5. позитивна енергија
6. срдачни
7. оптимистични...

Друго питање је само за ученике из Плаве земље: како се поздрављају људи из Црвене земље и какви су? Одговоре записује на другој половини табле:

8. стидљиви
9. тихи
10. не гледају се у очи
11. нису комуникативни
12. некултурни
13. безобразни...

Након записаних одговора наставник пита представнике Црвене, а затим и Плаве земље да кажу која су правила понашања у њиховој земљи. Од претходно записаних одговора на табли сада заокружује само оне који су исти као и инструкције које су ученици добили на почетку. Потом пита ученике да објасне шта представљају остали одговори и њихови закључци које су издвојили на основу начина поздрављања становника ових земаља, а који нису обележени као правила о понашању.

- То су наши осећаји, наше претпоставке и предрасуде.

Даље наставник може наставити разговор са ученицима питањима. Да ли то можемо да применимо на наш живот и да ли често осуђујемо неке друге националности и културе на основу изгледа или нечега о чему не знамо много?

Да ли имамо предрасуда зато што се не познајемо довољно?

Која земља се правилно понаша, а која не? Активност завршити констатацијом да нема правилног и неправилног, да нам се нешто што је различито не мора увек свиђати, нешто нам се може свидети више или мање и то је нормално, али различитости треба прихватити и не осуђивати. **Различитост је богатство!**

Назив БЕЗБЕДНО У САОБРАЋАЈУ

Циљ Циљпрограма је да ученици, кроз стицање знања, развој вештина и усвајање ставова и вредности постану осетљивији за питања безбедности саобраћаја и спремнији за самостално и безбедно учешће у саобраћају.

Разред Седми и осми

Годишњи фонд часова 36/34 часова

Опште међупредметне компетенције	Исходи По завршетку разреда ученик ће	Тема и кључни појмови садржаја програма

	бити у стању да:	
Компетенција за целоживотно учење Решавање проблема Одговорно учешће у демократском друштву Сарадња Комуникација Одговоран однос према околини Одговоран однос према здрављу Дигитална компетенција Рад с подацима и информацијама	опише значај саобраћаја за човека и друштво некад и сад; повезује доступност саобраћаја са степеном остварености неких људских права; доведе у везу знања, вештине, ставове и вредности о саобраћају са понашањем учесника у саобраћају; дискутује о начинима саобраћајног васпитања деце и младих у породици, школи, медијима; наведе неколико установа који се баве безбедношћу саобраћаја и телефонске бројеве полиције, хитне помоћи и ватрогасаца; препозна примере којима се у јавности промовишу позитивни ставови и правилна понашања у саобраћају; заступа мишљење да су највеће вредности у саобраћају људски живот, здравље, животна средина, материјална добра; разликује различите учеснике у саобраћају и препознаје оне који су посебно осетљиви; доведе у везу поштовање саобраћајних правила и безбедност свих учесника у саобраћају; опише начине комуникације учесника у саобраћају и значај који има за безбедност; дискутује о санкционисању појединаца који се небезбедно понашају у саобраћају; наведе последице небезбедног понашања у саобраћају; на примеру саобраћајне ситуације критички разматра небезбедна понашања и могуће последице; опише штетни утицај умора, употребе алкохола, психоактивних супстанци, мобилних телефона на безбедност у саобраћају; не користи мобилни телефон приликом преласка улице; наведе како све ученици	ЗНАЧАЈ САОБРАЋАЈА
		Значај саобраћаја за појединца и друштво некад и сад. Доступност саобраћаја и степен остварености људских права (здравствена заштита, образовање, рад, култура...) Саобраћајно васпитање кроз стицање знања, развој вештина, усвајање ставова и вредности у породици, школи, путем медија. Примери кампања за безбедно понашање у саобраћају и неговање вредности, као што су: људски живот, здравље, животна средина, материјална добра. Институције и организације које се баве саобраћајем.
		САОБРАЋАЈ КАО УРЕЂЕНИ СИСТЕМ
		Саобраћај као уређена комуникација. Учесници у саобраћају – пешаци, возачи, путници. Осетљиве категорије учесника у саобраћају – деца, особе са инвалидитетом, старије особе, бициклисти. Значај поштовања саобраћајних правила свих учесника у саобраћају за безбедност. Комуникација између различитих учесника у саобраћају и безбедност. Последице непоштовања саобраћајних правила по појединца, друштво и материјална добра. Санкционисање небезбедног понашања у саобраћају. Највећи непријатељи безбедности у саобраћају – умор, алкохол, психоактивне супстанце, мобилни телефони.

	основношколског узраста могу да учествују у саобраћају; опише основне психофизичке карактеристике деце основношколског узраста значајне за учешће у саобраћају; наведе примере најчешћег страдања деце у саобраћају; опише и демонстрира правилно понашање деце као пешака; опише и демонстрира правилно управљање бициклом и коришћење заштитне опреме; наведе начине на које се деца правилно превозе у саобраћају; правилно прелази улицу; изрази позитиван став према употреби заштитне опреме при вожњи бицикла и користи заштитну опрему кад вози бицикл; образложи зашто је важно да се користе сигурносни појасеви и дечија седишта у аутомобилу, ставља сигурносни појас у аутомобилу и показује спремност да опомиње друге који то не раде; наведе понашања пешака и бициклиста која могу да ометају друге учеснике у саобраћају; не подлеже притиску вршњака да се небезбедно понаша у саобраћају; наведе негативне ефекте саобраћаја на животну средину и могуће мере за њихово смањење; покаже спремност да повређенима у саобраћају помогне у складу са својим могућностима или затражи помоћ других; критички промишља о сопственом безбедном и небезбедном понашању у саобраћају и прихвата одговорност за сопствено понашање у саобраћају; наведе примере културног и некултурног понашања у саобраћају и доводи их у везу са безбедношћу.	ДЕЦА У САОБРАЋАЈУ
		Деца као учесници у саобраћају – пешаци, бициклисти, путници. Психофизичке карактеристике деце основношколског узраста значајне за учешће у саобраћају. Примери најчешћег страдања деце у саобраћају. Безбедно понашање деце као пешака у саобраћају. Безбедно понашање деце као бициклиста у саобраћају. Безбедно понашање деце као путника у саобраћају.
		САОБРАЋАЈ И ЖИВОТНА СРЕДИНА
		Ефекти саобраћаја на животну средину. Мере за смањење негативних ефеката саобраћаја на животну средину.
		КУЛТУРНО ЈЕ БЕЗБЕДНО
		Културно понашање различитих категорија учесника у саобраћају и безбедност. Пружање помоћи у саобраћајним незгодама.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Слободна наставна активност (СНА) *Безбедно у саобраћају* нуди се ученицима седмог и осмог разреда с тим да је они могу бирати само једном. Намењена је ученицима овог узраста јер одговара њиховој потреби да, у већој мери него пре, самостално учествују у саобраћају као пешаци, путници, бициклисти. Ученици су у претходним разредима, у оквиру различитих предмета, имали прилику да обрађују неке садржаје који се тичу саобраћаја (значај, врсте, правилно прелажење улице, транспортна средства...), а неки од њих су били учесници такмичења *Шта знаш о саобраћају*. Овај програм представља надградњу и ученицима нуди шири поглед на саобраћај са фокусом на безбедност, и то, како личну, тако и општу.

Смернице за рад на програму наставник може наћи у *Референтном оквиру компетенције за безбедно учешће у саобраћају* и пратећем водичу за његову имплементацију (доступно на сајту Завода за унапређивање образовања и васпитања www.zuov.gov.rs), у *Општем упутству за остваривање свих СНА* (организација и начин рада, праћење и напредовање ученика, оцењивање...), као и у овом упутству које је детаљније што се тиче садржаја програма и изражава његову специфичност.

Програм *Безбедно у саобраћају* почива на уверењу да школа има обавезу и одговорност да допринесе развоју компетенције ученика за безбедно учешће у саобраћају коју, као и код других компетенција, чине знања, вештине, ставови и вредности. Прегледом исхода може се видети како је то уграђено у програм. Издвајамо неколико исхода који илуструју наведено. За знање – *ученик ће бити у стању да наведе неколико институција које се баве безбедношћу саобраћаја и да наведе телефонске бројеве полиције, хитне помоћи и ватрогасаца*. За вештине – *ученик ће бити у стању да правилно прелази улицу*. За ставове – *ученик изражава позитиван став према ношењу заштитне опреме при вожњи бицикла*. За вредност – *ученик ће бити у стању да заступа мишљење да су највеће вредности у саобраћају људски живот, здравље, животна средина и материјална добра*. Неки исходи садрже више компоненти компетенције. На пример, *ученик ће бити у стању да образложи зашто је важно да се користе сигурносни појасеви и дечија седишта у аутомобилу (знање), ставља сигурносни појас (вештина) и показује спремност да опомиње друге који то не раде (став)*.

Својим садржајем, очекиваним исходима и препорученим начином рада са ученицима програм доприноси и развоју неких међупредметних компетенција. Највећи допринос даје развоју компетенције за одговоран однос према здрављу, што је важно ако се има у виду да деца и млади страдају више у саобраћају, него од болести.

САДРЖАЈ И ИСХОДИ ПРОГРАМА

Садржај програма дат је у оквиру 5 тематских целина: *Значај саобраћаја, Саобраћај као уређени систем, Деца у саобраћају, Саобраћај и животна средина, Културно је безбедно*. Као и код других програма, главна смерница за остваривање су исходи које треба постићи, а дати садржај је оквир унутар ког се треба кретати. Подразумева се да ће наставник, у оквиру планирања на нивоу часа, програмске исходе уситнити на већи број мањих исхода. Неки исходи ће бити лакши и бржи за постизање (најчешће су то знања), а неки ће бити резултат кумулативног рада на више различитих садржаја у дужем временском периоду. Пример таквог исхода је да ће ученик бити у стању да критички промишља о сопственом безбедном и небезбедном понашању у саобраћају и да прихвата одговорност за сопствено понашање у саобраћају. С обзиром да неке исходе (најчешће вештине) није лако проверити да ли су достигнути у школским условима потребна је сарадња са родитељима. На пример, у току другог

полугодишта, наставник може тражити од родитеља повратну информацију да ли су приметили да се мења однос њиховог детета према коришћењу заштитне опреме кад вози бицикл, да ли увек ставља појас у аутомобилу кад се вози као путник, како се понаша у превозу, да ли уочава и коментарише туђа небезбедна понашања у саобраћају и сл.

У наставку упутства дата су појашњења за сваку од програмских тема и идеје како на њима радити са ученицима.

ЗНАЧАЈ САОБРАЋАЈА

У овој, може се рећи уводној теми, наставник полази од ученичких знања о саобраћају. Она ће свакако једним делом бити формална – стечена у школи, али у великој мери и неформална – стечена у свакодневном животу и путем учења по моделу у оквиру породице. Нема дилеме да ученици саобраћај доживљавају као значајан, у смислу да се људи и роба превезу са једног места на друго. Међутим, потребно је на томе радити из још једне перспективе. Од ученика треба тражити да доступност саобраћаја повежу са степеном остварености неких важних људских права као што су: право на школовање, здравствену негу или на рад. Такође, треба им проширити видике како саобраћај не би посматрали само из угла добробити појединца, већ и из угла целокупног друштва, пре свега његовог економског развоја.

Други сегмент ове теме је саобраћајно васпитање. Са ученицима треба разговарати како они виде припрему деце за самостално учешће у саобраћају. Ко, како и на који начин треба са њима да ради на томе, као и по чему се процењује да је неко спреман да безбедно учествује у саобраћају. Циљ је да ученици схвате да саобраћајно васпитање подразумева стицање знања, развој вештина и усвајање правилних ставова и вредности, што се мора дешавати и у породици и у школи. За те потребе са ученицима се може, на пример, дискутовати о несавесним возачима који праве пуно саобраћајних прекршаја (возе брже од дозвољеног, не стају на црвено светло на семафору, претичу преко пуне линије...) и водити их тако да сами закључе зашто се такви возачи називају несавесним, да њима не недостају знања о безбедном учешћу у саобраћају као ни вештине, већ је њихово понашање повезано са ставовима и вредностима које имају. То је прилика да се са ученицима разговара о вредностима које су важне у саобраћају као што су: људски живот, здравље, животна средина, материјална добра.

Трећи сегмент теме посвећен је институцијама и организацијама које се баве саобраћајем или су на неки начин повезане са њим. Ученици се могу упутити да на интернету сами истраже чиме се баве Агенција за безбедност саобраћаја, Ауто-мото Савез Србије, Саобраћајни институт ЦИП и о томе поразговарати. Затим их треба упознати са позивним бројевима служби полиције, хитне помоћи и ватрогасаца, јер су оне од велике важности за безбедност саобраћаја и пружање помоћи у ванредним ситуацијама.

Рад на овој теми може се завршити анализом неколико кампања Агенције за безбедност саобраћај као што су *Успори живот те чека*, *Кад пијем не возим*, *Подигни глас одузми гас*, *Вози одморан...* са становишта које вредности пропагирају и коме се обраћају.

САОБРАЋАЈ КАО УРЕЂЕНИ СИСТЕМ

Друга тематска целина има за циљ да ученицима приближи сложеност саобраћаја, ко све у њему учествује и неопходност да комуникација између њих буде уређена. Као подстицај могу се користити снимци саобраћаја са почетка 20. века, као и они који приказују саобраћај данас као уређен систем (нпр. [See How an Insane 7-Circle Roundabout Actually Works | WIRED \(youtube.com\)](#)) или као мање уређен (нпр. [Traffic WTF - Ethiopia's Meskel Square, Addis Abeba](#)).

([youtube.com](https://www.youtube.com))). Посебну пажњу треба дати појашњењу које су и зашто осетљиве категорије учесника у саобраћају као што су: деца, особе са инвалидитетом, особе које гурају дечија колица, старије особе, бициклисти, мотористи (нпр. [Snimak na kom vozač velikom brzinom prolazi pešački prelaz na kojem su majka i beba - Telegraf.rs](#)).

Централни део ове теме је значај поштовања саобраћајних правила свих учесника у саобраћају ради безбедности свих. На то се природно надовезује разговор о последицама непоштовања саобраћајних правила и то по појединца, друштво и материјална добра. Ученици су довољно одрасли да неки од њих имају и лично искуство о томе (били су учесници или сведоци неке саобраћајне незгоде), тако да им треба дати прилику да говоре о томе, уколико желе. Након тога, прави је тренутак да наставник упозна ученике са подацима о саобраћајним незгодама у нашој земљи (број погинулих, повређених, материјалне штете...) и упоређи их са подацима у неким другим земљама које су по броју становника сличне нашој, а имају мање саобраћајних незгода уз упитаност шта је то што прави разлику. Циљ је да ученици самостално увиде да је највећа разлика у понашању људи у саобраћају, у степену поштовања саобраћајних прописа, а мање у путевима, опреми путева и превозним средствима.

Следећи корак у раду на овој теми је разговор са ученицима како они виде шта треба радити како би се смањило број саобраћајних незгода. Наставник ће их водити тако да дођу до закључка да постоје два пута: један је превентива, односно припрема за безбедно учешће у саобраћају, а други санкционисање небезбедног понашања у саобраћају.

Рад на теми се завршава прегледом највећих непријатеља безбедности у саобраћају као што су умор, алкохол, психоактивне супстанце, мобилни телефони. За те потребе ученици могу добити нпр. домаћи задатак да, радећи у паровима, стану на неку прометну раскрсницу у окружењу школе и да 10 минута посматрају саобраћај и бележе колико возача док вози користи мобилни телефоном. Активност се може завршити неким од ефектних клипова у којима се показује зашто је употреба мобилних телефона током вожње врло опасна по безбедност у перцептивном смислу јер омета пријем дражи, у когнитивном, јер омета мишљење и мануелном, јер омета прављење покрета.

ДЕЦА У САОБРАЋАЈУ

Ова тема се надовезује на претходну и има за циљ да ученицима појасни специфичности учешћа деце у саобраћају и то као пешака, путника и бициклиста. Много тога они већ знају о томе, али им треба на систематизован начин приказати зашто су деца и млади осетљива категорија учесника у саобраћају, и то са становишта њихових физичких, менталних, емоционалних и социјалних карактеристика. Из исхода се може видети да су неки аспекти ових карактеристика добили посебну пажњу, јер имају већи утицај на (не)безбедно понашање у саобраћају. На пример, један од исхода програма каже да ће ученик бити у стању да не подлеже притиску вршњака да се небезбедно понаша у саобраћају. То значи да са ученицима треба више радити на феномену вршњачког притиска и како му се одупрети (корелација са изборним програмом Грађанско васпитање у оквиру кога се у 7. разреду такође ради на вршњачком притиску). Као помоћ у припреми рада на овим садржајима наставник може користити Водич за примену *Референтног оквира компетенције за безбедно учешће у саобраћају* коме су карактеристике деце дате у три узрасне категорије.

У даљем току рада на теми ученици треба да се упознају са примерима најчешћег страдања деце у саобраћају. (И о томе се наставник може информисати у наведеном Водичу.) Међутим, рад на том садржају захтева додатни опрез, јер није циљ створити страх код ученика сваки пут када прелазе улицу, возе бицикл или су путници у возилу. Циљ је учинити их свесним опасности које саобраћај има и неопходности да се поштују правила безбедног учешћа у

саобраћају, али и да је саобраћај људима потребан и користан. Да би ученике охрабрили да користе саобраћај на безбедан начин као кључни појмови ове теме наведени су:

1. Безбедно понашање деце као пешака у саобраћају.
2. Безбедно понашање деце као бициклиста у саобраћају.
3. Безбедно понашање деце као путника у саобраћају.

Овај сегмент теме има за циљ да ученици напредују у својим компетенцијама за безбедно учешће у саобраћају, односно очекивани исходи нису само на нивоу знања, већ су на нивоу вештина. Главни оријентир наставницима за рад на овим садржајима је и овде *Референтни оквир компетенције за безбедно учешће у саобраћају*. На пример, у њему се наводи вештина *Безбедно кретање пешака и бициклиста улицама, путевима и другим јавним површинама* и уз њу неколико дескриптора који је описују, као што су: правилно процењује кретање учесника у саобраћају (правац, смер и брзину) и примењује мере које доприносе бољој видљивости и лакшем уочавању пешака и бициклиста у саобраћају. Наставник треба са ученицима да разради наведено питајући их на који начин пешаци и бициклисти доприносе да их други учесници у саобраћају боље виде, зашто уколико се пешак креће по коловозу на путу ван насеља или на путу који нема тротоар или другу површину намењену за кретање пешака, мора да се креће што ближе левој ивици коловоза у смеру кретања, итд. Овакви разговори треба ученицима да појасне смисао, сврху неких правила како би их лакше усвојили.

Овом делу програма треба посветити највише времена и добро промислити на који начин радити са ученицима. То не би требало да личи на теоријску наставу у ауто-школи где наставник предаје о правилима безбедног учешћа у саобраћају позивајући се на Закон о безбедности саобраћаја на путевима. Погодније форме рада су демонстрација, симулација, дискусија, анализа случаја, разговор. На пример, ученици се могу поделити у мале групе са задатком да наведу које све опасне грешке могу да направе њихови вршњаци као пешаци, бициклисти и путници. Од њих се то може тражити да ураде ослањајући се на знања и искуства која већ имају, а затим на основу њихових одговора цела група може заједнички, вођена наставником, да издвоји најважнија правила безбедног понашања у саобраћају за ове учеснике. Као следећи корак може бити израда плаката са тим правилима за зид учионице.

САОБРАЋАЈ И ЖИВОТНА СРЕДИНА

Утицај саобраћаја на животну средину добио је своје место у програму, иако је то више ствар екологије, него питање безбедности у саобраћају, зато што постоји намера да се шире култивише однос ученика према саобраћају. Ученицима је, наравно, познато да саобраћај озбиљно загађује животну средину, те разговор о овој теми треба усмерити на промишљање о начинима смањења тог штетног утицаја. Ослонац за рад је део *Референтног оквира компетенције за безбедно учешће у саобраћају* који се односи на животну средину. У њему се наводе следећи дескриптори.

Ученик:

- наводи облике загађења које стварају учесници у саобраћају и објашњава предности пешачења, бициклирања и здравих животних навика за очување здравља и здраве животне средине (знање);
- сматра да свако понашање у саобраћају треба да буде усмерено на очување здраве животне средине (вредност);
- промовише ставове о потреби пешачења, коришћења саобраћајних средстава која не загађују животну средину и примени других мера за ефикасније коришћење превозних средстава (став);

- пажљиво се односи према зеленим површинама као пешак и бициклиста и пешачи, бициклира и примењује здраве животне навике у саобраћају (вештине).

Из наведеног се види сложеност компетенције за безбедно учешће у саобраћају и очекивање да ученици који прођу овај програм треба да имају критички однос према загађивању животне средине, али још више да имају проактивни однос према понашањима која то могу умањити. У ту сврху са ученицима се могу реализовати различите активности. На пример, могу добити задатак да радећи у пару 10 минута стоје на прометној раскрсници и преброје број возила који је туда прошао и у колико њих је био само возач без путника. Друга активност може бити припрема упитника са неколико питања о навикама возача које су повезане са животном средином. Питања би могла бити, нпр: ако треба да идете 400 метара у удаљену продавницу да ли радије користите возило или идете пешке; приликом промене гума шта сте урадили са старим гумама; да ли кад нема места за паркирање, паркирате и на зеленој површини. Затим би сваки ученик обавио разговор са три одрасле особе по избору користећи тај упитник. На часу би се обрадили добијени одговори и продискутовало о навикама испитаних возача. У наставку се може организовати да ученици радећи у малим групама осмисле како једна породица у току једног месеца може да допринесе смањењу штетног дејства саобраћаја. Наставник треба унапред да припреми податке о тој породици (колико има чланова, ког су узраста, где раде родитељи, да ли имају комшије које иду у истом смеру на посао, колико су близу продавнице, да ли поседују бицикле и сл.) на основу чега би ученици дали своје предлоге, а група би о њима дискутовала.

КУЛТУРНО ЈЕ БЕЗБЕДНО

Последња тематска целина треба да заокружи рад на овом програму. Из самог наслова се види да се културно понашање у саобраћају доводи у везу са безбедношћу. Исти такав приступ је и у *Референтном оквиру компетенције за безбедно учешће у саобраћају* где постоје следећи декриптори (избор).

Ученик:

- разликује културне и некултурне поступке учесника у саобраћају (знање);
- осећа нелагоду у ситуацији када се учесници у саобраћају некултурно понашају и изражава спремност да критикује некултурно понашање учесника у саобраћају (ставови);
- уступа место за седење старијим особама, инвалидима и трудницама у возилима јавног превоза (вештина).

Ученицима треба да буде јасна веза између културног понашања у саобраћају и безбедности. На пример, уколико старија особи стоји у аутобусу, а млада особа седи, осим што је то некултурно, то може угрозити безбедност старије особе, нпр. у ситуацији наглог кочења возила.

У оквиру ове теме може се надградити оно што је рађено у оквиру теме Саобраћај као уређени систем. Потребно је урадити додатни осврт на осетљиве категорије учесника у саобраћају и разложима зашто припадају тој групи, као и шта то значи за друге учеснике. Као подстицај за разговор могу се користити фотографије или снимци где се види паркирано возило на пешачком прелазу или тротоару које спречава пешаке да се неометано крећу. На тај начин се повезују саобраћајна правила и културно понашање.

И на крају, мада не мање важно, код ученика треба неговати културу помагања и пружања помоћи другим учесницима у саобраћају, наравно, у складу са њиховим могућностима. Ученици треба да буду оспособљени да уколико се нађу у ситуацији да су нпр. сведоци

саобраћајне незгоде позову одговарајуће службе (полицију, хитну помоћ, ватрогасце) и пружи им релевантне податке шта се догодило и где.

ЗАВРШНЕ АКТИВНОСТИ

После рада на свим овим темама наставник може да организује различите завршне активности. Једна би могла бити да ученици радећи у мањим групама осмисле кампању у области безбедности саобраћаја која би имала за циљну групу њихове вршњаке. Групе могу изабрати шта ће бити фокус њихове кампање, а затим осмислити мото кампање, изглед плаката, клипа и активности кампање. Друга идеја је да ученици уз помоћ наставника направе квиз о безбедном учешћу у саобраћају за ученике из школе који нису похађали ову слободну наставну активност или квиз у коме би се такмичили родитељи, наставници, ученици (такмичарске групе могу бити и мешовите, нпр. по један наставник, родитељ, ученик). Трећа идеја је да заједно са Ученичким парламентом иницирају неку акцију у којој би од локалне самоуправе тражили да се изврше неке промене у окружењу школе како би ученици били безбеднији у саобраћају (додатни пешачки прелаз, семафор, лежећи полицајац, осветљење, ограда и друго).

РЕАЛИЗАЦИЈА ПРОГРАМА

За реализацију програма треба имати у виду узрасне и психофизичке карактеристике, ученика 7. и 8. разреда основне школе које су значајне за безбедно учешће у саобраћају. Раст и развој у том периоду, који се назива рана адолесценција (од 11. до 14. године) је интензиван и води у трансформацију детета у младу особу. Многи аутори наводе да је то период неусклађености, наглих обрта и неочекиваних реаговања, често непредвидљивог понашања, време честих сукоба са околином и ауторитетима и јачања утицаја вршњака. У процесу освајања слободе и самосталности, деца су склона да прецењују своје способности, знање и искуство. Неретко се може видети појава "личне бајке", односно веровање да се лоше ствари догађају само другима. Образовно-васпитни рад са децом овог узраста је изазов, јер им треба, истовремено, пружити слободу да развијају самосталност, али и помоћ и подршку која им је неопходна, јер још увек нису одрасли. У когнитивном смислу долази до промена које свакако иду у прилог безбедном учешћу у саобраћају. Деца са конкретног прелазе на формални тип мишљења и развија се апстрактно мишљење. Каузално мишљење је добро развијено, повећава се могућност предвиђања последица и доношења закључака. Што се тиче чула и времена реаговања, оно је на нивоу одраслих. Деца добро виде и чују, одлични су им рефлекс, као и ширина видног поља, али све то одлази у други план, јер постоји проблем са пажњом, односно са селекцијом дражи и одржавањем фокуса, као и са склоношћу да се реагује импулсивно. Све то омета ученике да на адекватан начин примају и обрађују информације из саобраћаја и да доносе правилне одлуке. На пример, уколико ученик види познаника са друге стране улице, може се догодити да одмах крене да прелази улицу, а да није проверио да ли је безбедно, иако свакако зна да је то неопходно да уради. Посебно је ризично када ученици међусобно интензивно комуницирају приликом кретања у групи и тада се може десити да не региструју знакове опасности из саобраћаја, јер су фокусирани једни на друге. Осим тога, овај узраст карактерише обилато коришћење мобилних телефона, слушалица и ношење капуљаче на глави, и кад треба и кад не треба, што су све ометајући фактори у регистрацији информација важних за учешће у саобраћају. У физичком смислу, рана адолесценција је период интензивног раста тела, с тим

да он није уједначен, па неки делови тела расту брже и више од других, те многа деца у том узрасту делују незграпно, а покрети недовољно координирани. Када се разматра капацитет деце тог узраста за безбедно учешће у саобраћају, треба имати у виду да у раној адолесценцији деца прилично добро напредују у квантитативним моторичким способностима (брзина, јачина, снага и издржљивост), али ће им бити потребно још времена за развој квалитативних у које спадају: координација покрета, флексибилност, прецизност, агилност и равнотежа. Међу ученицима тог узраста постоји снажна потреба да буду прихваћени у групи вршњака, што може имати за последицу поводљивост и прихватање понашања за која знају да нису добра. Мало је вероватно да ако две другарице претрчавају улицу ван пешачког прелаза, да ће трећа другарица независно од њих прећи правилно улицу. Код дечака се може десити да прихвате изазове у саобраћају, иако знају да то није безбедно. На пример, у страху да ће га другари задиркивати, ученик прихвата да вози бицикл без руку на управљачу и без одговарајуће опреме за заштиту. Међу осмацима ће се увек појавити и неко ко ће покушати да без присуства одраслих управља моторним возилом, са жељом да се "покаже" пред својим другарима. Зато се некад каже, не без разлога, да је ученицима у раној адолесценцији занемаривање опасности посао.

Као и у реализацији других програма слободних наставних активности и програм *Безбедно у саобраћају* не предвиђа класична предавања, већ захтева употребу различитих наставних метода и средстава, али увек таквих да ученици буду у што већој мери активни учесници. Иако је тематика саобраћај, могу се користити технике рада у којима ће ученици имати прилику да дебатују, полемишу, преиспитују, критички разматрају, закључују на основу аргумената... У том узрасту расте капацитет ученика да промишљају унапред, предвиђају последице, анализирају ситуације, посматрају из различитих позиција, замишљају шта би било кад би било...што омогућава наставнику да осмишљава сложеније форме рада са ученицима, као што је нпр. студија случаја из реалног саобраћаја у којој је дете на неки начин било укључено као пешак, бициклиста или путник. То значи да наставник треба да прикупи све податке који су му доступни о некој саобраћајној незгоди која се десила у непосредном окружењу ученика (када се то десило, ко је све учествовао, какви су временски услови били, који прописи нису поштовани, које последице су се десиле, ко је био крив, које мере су предузете за кажњавање, итд.) и да са ученицима организује анализу догађаја. Осим тога, могу се користити снимци преузети са интернета у којима се види нека саобраћајна ситуација погодна за анализу и активирање ученика да предвиђају будуће догађаје што је важан когнитивни захтев за каузално мишљење (довођење у везу узрока и последица) и безбедно сналажење у саобраћају. На пример, ученицима се може пустити снимак који се у једном тренутку "замрзне", а они треба да наведу шта мисле да ће се десити. Како је за ученике најважнија активност у саобраћају да улицу прелазе правилно и безбедно, може се користити снимак ([Miracle Escape for Child Nearly Hit by Huge Lorry \[VIDEO\] \(youtube.com\)](#)) у коме група деце излази из школског аутобуса, а неки од њих почињу да прелазе пут (без пешачког прелаза) иза аутобуса и возачи из супротног смера их никако не могу видети. Ученици ће са лакоћом предвидети да ће се појавити нека возила из супротног смера, али биће изненађени да је у питању цистерна са приколицом и шта ће се десити када возач буде почео да кочи како не би ударио децу. За даљу разраду ове ситуације могу се "активирати" ученичка знања из математике и физике како би се израчунало колико метара у секунди пређе цистерна тешка, нпр. 3 тоне, ако се креће брзином од нпр. 80 км на сат.

Поред наведене студије случаја за рад на оваквој тематици погодне су различите варијанте демонстрације, симулације. На пример, могу се позвати представници локалног Аутомото савеза који ће ученицима омогућити коришћење специјалних наочара које симулирају ситуацију када је особа уморна или под дејством алкохола, односно, колико је тешко да се примају дражи и адекватно реагује под таквим околностима. Иако је уобичајено да се у школама појављују полицајци који говоре о безбедности у саобраћају, у оквиру овог програма могу се у

госте позвати и особе које раде неке друге послове у саобраћају, нпр: возач аутобуса, инструктор у ауто-школи или саобраћајни инжењер који се бави регулисањем саобраћаја. Ученици, уз помоћ наставника, могу унапред припремити питања за госте, нпр: шта одређује колико дуго ће бити упалено црвено и зелено светло на семафору, како се бира место где ће бити постављен семафор или пешачки прелаз, шта је најтеже у вожњи аутобуса, које су биле најопасније ситуације у којима се нашао, шта је најтеже научити кандидате у обуци вожње, итд. Уколико у близини постоји средња стручна школа која има образовне профиле из области саобраћаја, може се организовати посета ученика завршних разреда основној школи у оквиру које би они представили неке податке које су научили из предмета Безбедност. Гости могу бити и особе које су доживеле нека непријатна искуства у саобраћају. Иако то могу бити узнемиравајуће приче, ученицима треба што реалније приказати опасности које постоје у саобраћају уз уверавања да саобраћај може бити безбедан уколико се сви учесници придржавају саобраћајних правила.

Организована вођена дискусија такође може бити погодна за рад са ученицима о различитим темама, посебно за стварање увида у сложеност саобраћаја и тешкоће у његовом регулисању. На пример, ученици могу слободно дискутовати о теми да ли законом треба уредити коришћење електричних тротинета, да ли је примереније да се крећу тротоаром или коловозом. Друга варијанта је да се ученици поделе у мање групе са задатком да образложе предности и недостатке да се тротинети крећу тротоаром, односно коловозом и након тога спровести дискусију. На крају те активности наставник може да представи каква све решења у свету, по том питању постоје.

Посебну пажњу треба посветити увођењу ученика у теме или кључне појмове садржаја. Добро изабран подстицај препознаје се по томе што мотивише ученике да учествују у раду на часу. На сајту Агенције за безбедност саобраћаја налазе се бројни материјали који су примерени узрасту ученика и обрађују понашање људи у саобраћају и најважније аспекте безбедности. За ученике су посебно атрактивни и пријемчиви клипови са познатим особама као што су глумци, певачи, спортисти који се налазе у неким саобраћајним ситуацијама, укључујући и серију клипова снимљених као "скривена камера".

Што се тиче опреме која је потребна за реализацију овог програма, било би добро да постоји у некој мери, али се и без ње он може квалитетно остварити. Многе школе поседују неке врсте полигона, али како се ради са ученицима 7. и 8. разреда који су већ у великој мери савладали правилно прелажење улице, то није неопходно. Како програм није усмерен да код ученика развија високу спретност у вожњи бицикла, онда нису потребни ни бицикли ни полигони. Ако нам је циљ да ученик увек ставља сигурносни појас када је у путничком возилу (ниво вештине), не треба да вежба стављање појаса, јер је то изузетно једноставна моторна радња. Потребно је развити позитиван став према употреби сигурносних појасева, јер као и сви други ставови, он има сазнајну, емотивну и вољну компоненту. Потребно је много рада да би се унапредили ставови и вредности ученика који су важна компонента компетенције за безбедно учешће у саобраћају, али ту већу улогу може имати добро вођени разговор после одгледаног пажљиво изабраног видео снимка, него употреба неке посебне опреме. За реализацију овог програма предност имају различити ресурси (снимци, фотографије, сценарији радионица, гости...) у односу на опрему (полигон, саобраћајни знаци, модели возила...) која је значајнија у раду са млађим узрастом.

Циљ програма је да се ученици кроз стицање знања, усвајање вештина, формирање ставовова и вредности мотивишу и оснаже за безбедан и одговоран боравак и кретање у природи.

Разред

Седми, осми

Годишњи фонд часова

36/32 часова

Опште међупредметне компетенције	Исходи По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	Тема и кључни појмови садржаја програма
Компетенција за	– Аргументовано образложи	ЧОВЕК И ПРИРОДА
целоживотно учење. Решавање проблема. Одговорно учешће у демократском друштву. Сарадња. Комуникација. Одговоран однос према здрављу. Одговоран однос према околини. Дигитална компетенција. Рад с подацима и информацијама. Естетичка компетенција.	– смисао и значај боравка и кретања човека у природи; – Искаже интересовање за боравак и кретање у природи; – Препозна школско знање које је применљиво током боравка и кретања у природи; – Разликује планинарење као покрет, спорт и привредну активност; – Наведе планинарске дисциплине; – Разликује начине боравка у природи и врсте планинарских терена; – Доведе у везу правилан избор опреме са безбедношћу боравка и кретањем у природи;	Човек и природа - трајна и нераскидива веза. Циљеви, смисао и значај боравка и кретања човека у природи. Природа као место учења, примене наученог и успостављања равнотеже духа и тела. Очување природе човекова обавеза и одговорност. Планинарење као покрет, спорт и привредна активност. Историја организованог планинарског покрета у свету и код нас. Планинарски савез Србије и планинарски клубови. Обележавање Међународног дана планина и Дан пешачења. Знаменити планинари.
		БОРАВАК И КРЕТАЊЕ У ПРИРОДИ

- На безбедан начин запали, користи и угаси логорску ватру;
- Наведе најчешће опасности и повреде у природи, начине правилног реаговања и могућности да се опасност избегне;
- Наведе препоруке Планинарског савеза Србије за безбедан боравак у планини;
- Пружи елементарну прву помоћ себи и другима или ако то превазилази његове могућности потражи помоћ;
- Наведе бројеве хитне помоћи, полиције, ватрогасаца и горске службе спасавања;

Планинарски терени и објекти.
 Начини боравак у природи
 Опрема за боравак и кретање у природи.
 Боравак у природи и ватра.
 Субјективне и објективне опасности у природи, превенција и начини реаговања.
 Најчешће повреде у природи, прва помоћ и спасавање.
 Јавне службе од значаја у опасним ситуацијама.
 Припрема за боравак у природи.
 Употреба карте и оријентација у природи.
 Технике кретања.

	- Користи географске карте, дигиталну опрему и информационе технологије за оријентацију у природи; одреди стране света помоћу компаса, звездесеверњаче и сунца; - Искупује позитиван став према физичкој и психичкој припреми као предуслову за безбедан боравак и кретање у природи; - Наведе и опише основне технике кретања у природи; - Опише утицај метеоролошких елемената и појавана боравак и кретање у природи и препозна предзнаке лепог и лошег времена; - Прикупи податаке о временским условима из расположивих интернет извора и процени услове заборавак и кретање у природи; · Образложи како се у природи прави закљон од невремена; - Наведе и образложи примере правилне исхране и хидратације пре, током и након боравак и кретања у природи; - На сликама препозна лековите, јестиве и отровне	
		УТИЦАЈ ВРЕМЕНСКИХ УСЛОВА НА БОРАВАК И КРЕТАЊЕ У ПРИРОДИ
		Утицај метеоролошких елемената и појава на боравак и кретање у планини. Предзнаци лепог и лошег времена. Прикупљање и анализа података о временским условима за боравак и кретање у природи. Прављење закљона од невремена.
		ИСХРАНА И ХИГИЈЕНА ТОКОМ БОРАВКА И КРЕТАЊА У ПРИРОДИ

	биљке из природе; - Искаже позитиван став о значају одржавања хигијене током боравка у природи и планинарским објектима и наведе основна правила одржавања хигијене током боравка и кретања у природи; - Дискутује о одговорном и неодговорном понашању током планинарења према себи, другима и природи; - Наведите основна међународна и национална документа која регулишу понашање у природи; - Образложи значај и начине руковођења и комуникације у групи која борави и креће се у природи; - Искаже солидарност и спремност да реагује у ситуацији угрожености безбедности и здравља чланова групе; - Објасни значај и начине планирања за боравак и кретање у природи и неопходност анализе реализованих активности; - Наведите основне елементе дневника који се води током боравака у природи; - Доживи и забележи лепоту природе; - Проналази, критички разматра и користи информације из различитих извора о боравку и кретању у природи.	Правилна исхрана и хидратација у припреми за боравак у природи, током боравка у природи и после напорне физичке активности. Јестиве и лековите намирнице из природе. Отровне и штетне биљке у природи. Хигијена током боравка и кретања у природи.

		КОДЕКС БОРАВКА И КРЕТАЊА У ПРИРОДИ
		Одговоран однос према себи, другима и природи. Манифест међународне планинарске асоцијације. Национална и међународна документа која регулишу понашање у природи. Руковођење, сарадња, комуникација и решавање проблема у организованој групи која борави и креће се у природи.
		ОРГАНИЗАЦИЈА ИЗВОЂЕЊА ПЛАНИНАРСКИХ АКТИВНОСТИ
		Припрема и израда плана акције. Реализација акције. Анализа и презентација акције. Планинарски дневник. Естетски доживљај боравка и кретања у природи.

– УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО – ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Слободна наставна активност *Боравак у природи и планинарење II* нуди се ученицима седмог и осмог разреда и није наставак програма истог имена за 5. и 6. разред јер ученици могу изабрати само један од ова два програма који су по концепцији, циљу као и по садржају и исходима слични с тим да је, сразмерно узрасту ученика, *Боравак у природи и планинарење II* нешто захтевнији у погледу садржаја и исхода. Када га ученици изаберу програм је за њих обавезан а успех се изражава описном оценом и не утиче на општи успех.

Смернице за реализацију програма наставник може наћи у *Општем упутству за остваривање свих СНА* као и у овом упутству које је детаљније и изражава његову специфичност.

Упориште за програм налази се у чињеници да ученици овог узраста, чак и они који живе у мањим срединама, недовољно борава у природи, да се слабо крећу, као и да се ретко у слободно време друже кроз заједничке активности које се одвијају напољу и које могу бити истовремено и едукативне и забавне. Ученици узраста од 13 до 15 година су у периоду интензивног физичког раста и развоја када им је потребно да се крећу, да буду на чистом ваздуху и у друштву вршњака. Постоје бројне студије у свету и код нас које указују на штетно дејство претеране употребе нових технологија јер захтевају боравак у затвореном простору без физичке активности и непосредног дружења што на овом узрасту може оставити штетне последице. Из циља програма, а и саме чињенице да се он реализује у учионици са једним часом недељно, јасно је да он не замењује боравак ученика у природи али има снагу да их мотивише да то раде чешће, организовано и безбедно преко планинарских клубова којих има широм земље. Осим те мотивационе функције, програм треба да припреми, оснажи ученике за такве активности кроз стицање неких основних знања о боравку и техници кретања у природи, кроз формирање вештина које се могу развијати у условима учионице и кроз усвајање позитивних ставова и вредности према боравку у природи. Наставник може да осмисли и активности које би се реализовале као двочас, у непосредном окружењу школе (уколико је то погодно), где би ученици имали прилику да на очигледнији начин обраде неке садржаје програма нпр. упознавање са лековитим биљкама или оријентација у простору, али мора се нагласити да нису предвиђене активности где наставник води ученике у природу без лиценцираног водича. Програм ће имати најбољи ефекат ако се његови садржаји повезују са наставом обавезних предмета, ако школа ученицима понуди ваннаставне активности које га подржавају као што су организација једнодневних излета у природу са лиценцираним водичима, осмишљавање екскурзија које се реализују у природи, ако школа има стену за слободно пењање и ако успостави сарадњу са планинарским клубовима, покретом извиђача или клубовима за оријентиринг.

Као и код других слободних наставних активности, да би ученици могли да направе правилан избор у складу са својим интересовањима и да би родитељи били упознати шта се нуди, потребно је да школа припреми

презентацију о садржају програма *Боравак у природи планинарење* као и о начину како се он реализује.

Садржај програма дат је у оквиру тематских целина: *Човек и природа; Боравак и кретање у природи; Утицај временских услова на боравак и кретање у природи; Исхрана и хигијена током боравка и кретања у природи; Кодекс боравка и кретања у природи; Организација извођења планинарских активности*. За сваку тему дати су кључни појмови садржаја и очекивани исходи што су и главне смернице наставнику за реализацију програма који је тако конципиран да пружа простор и за развој више међупредметних компетенција од којих се издвајају *Одговоран однос према здрављу и Одговоран однос према околини*. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање општег циља програма и развој међупредметних компетенција.

При планирању часова помоћ могу бити текстови/презентације који се налазе на сајту Планинарског савеза Србије <https://pss.rs/o-savezu/komisije/komisija-za-planinarsko-obrazovanje-kpo/>, њихови приручници *2. сигуран корак* и *Планинарство - боравак у природи 1*, затим *Планинарски дневник* као и други извори информација који се односе на боравак у природи и планинарење.

За остваривање програма није потребан специјализован кабинет нити сала за физичко васпитање као ни наменска дидактичка средства и уџбеници али су добродошли неки предмети који ће учинити наставу очигледнијом (нпр. компас, географске карте, ранац, планинарски штапови).

Програм треба тако реализовати да фаворизује активност ученика, повезивање школског и ваншколског искуства, учење путем решавања проблема, сарадњу и тимски рад, као и употребу савремених технологија у образовне сврхе. Динамика рада се постиже комбиновањем различитих техника рада са ученицима, као што су: презентације, демонстрације, мини предавања, студије случаја, симулације, играње улога, дебате, рад у паровима и малим групама, квизови, групна анализа погледаног филма, гостовање стручњака, посете различитим дешавањима, укључивање у акције.

Програм не садржи препоручени број часова по темама и кључним појмовима. Наставник има слободу да планира своје и ученичке активности водећи рачуна да у предвиђеном фонду часова обради све теме. У суштини, иако је програм дат по темама у непосредном раду са ученицима, треба тежити интегрисаном приступу где нека активност, подстицај, садржај представља само подлогу за рад на више кључних појмова које треба међусобно повезати. Планирање слободне наставне активности мора бити у извесној мери флексибилно како би се испоштовала ученичка интересовања, а такође треба да обезбеди да се све теме програма остваре. При планирању наставник треба да посвети посебну пажњу избору подстицаја којима ће ученике увести у тему или им представити кључне појмове садржаја. Подстицаји треба да буду атрактивни, примерени узрасту ученика, разноврсни (филмови, слике, приче, статистички подаци...) да покрећу на размишљање, постављање питања, тражење информација...

Програм има природну везу са обавезним предметима, пре свега са предметима *Физичко и здравствено васпитање, Географија, Биологија али и са Физиком, Математиком, Информатиком и рачунарством, Техником и технологијом, Историјом, Ликовном културом*. Такође, програм има корелацију са слободном наставном активношћу *Вежбањем до здравља*, посебно ако ученик изабере нпр. у 6.

разреду ту СНА, а у 7. или 8. разреду *Боравак у природи и планинарење*. Обе слободне наставне активности имају сличан концепт. То се препознаје у упутству за остваривање *Вежбањем до здравља где се наводи*: “Програм се природно надовезује на садржај програма предмета *Физичко и здравствено васпитање* и не захтева посебан простор и опрему. Увидом у исходе може се видети да је фокус програма на вежбању као вредности, стицању релевантних знања о вежбању, здрављу и исхрани, као и развоју позитивних ставова који ће допринети да ученик самостално, без присиле одраслих, бира да се храни правилно и уместо седења у затвореном простору за компјутером изађе напоље и физички буде активан са својим вршњацима”.

У раду се треба ослањати на оно штосу ученици сазнали проучавајући наведене предмете али уз опрез како се не би десило да ова слободна наставна активност постане простор за проверу знања о рељефу или екологији. Лепо је да ученици знају нпр. називе планинских врхова и о томе се са њима може разговарати али то није циљ овог програма. О томе ће најбоље учити када буду кренули да се пењу на планине али до тога неће доћи ако ученици не препознају вредности боравака у природи и дружења са другим планинарима.

Наставници треба да искористе сваку прилику да у рад укључе ученичка ваншколска знања и вештине у вези њиховог боравака у природи. У групи ће увек бити ученика са различитим искуством у вези са њиховим бораваком у природи и зато треба, кад год је то могуће и погодно, искористити вршњачко подучавање. На пример, уколико у групи постоји ученик који има искуство боравака у природи као извиђач или је са родитељима планинарио или лето проводи код бабе и деде у планинском селу, наставник може да организује активност где ће он водити час и поделити са другим ученицима своја искуства и размишљања о бораваку и кретању у природи.

У наставку упутства за сваку тему из програма дата су појашњења за кључне појмове, смернице за рад, идеје и препоруке за подстицаје, а информације о праћењу напредовања и вредновању ученика налазе се у *Општем упутству за остваривање слободних наставних активности* које се може наћи на сајту [w.w.w. zuov.gov.rs.sna](http://w.w.w.zuov.gov.rs.sna)

– **ЧОВЕК И ПРИРОДА**

Тема *Човек и природа* може се назвати уводном јер има функцију упознавања ученика са програмом и подстицања радозналости за даљи рад. На почетку треба представити садржај програма, затим на који начин ће се радити на часовима и шта су очекивани исходи како би ученицима био јасан циљ ове слободне наставне активности која не замењује боравак и кретање у природи већ треба да допринесе мотивисању и припреми за такве активности. У току рада на овој теми али и на свим осталим, треба континуирано наглашавати централну поруку програма а то је *безбедност и одговоран однос према себи, другима и природи*. То значи да треба подстицати ученичку фасцинацију бораваком и кретањем у природи али без подршке авантуризма, ризичног и неодговорног понашања било које врсте.

На који начин ће наставник започети рад на трајној и нераскидивој вези између човека и природе је његов избор али свакако су добродошли видео записи који показују разноврсност и лепоту природе на планети Земљи (нпр. неки делови из видеа [\(13\) BEAUTIFUL PLANET | Најлепша места на Земљи – YouTube](#)). Након гледања таквих снимака треба одвојити време за разговор о утисцима ученика, о могућим страховима од боравка у природи, дилемама уколико их имају као и о човековом односу према природи. Ученици имају довољно предзнања о еколошким проблемима те их о томе не треба пропитивати већ треба укључити неке подстицаје који ће код њих изазвати осећања (нпр. љутњу), потребу да се реагује, испољавање ставова и посматрање природе као вредности у животу човека. Као могуће подстицаје предлагемо две песме. Једна је *Еколошка песма* Јелене Петошевић ([Yelena - Eko \(official video\) \(youtube.com\)](#)) и песма Момчила Бајагића Бајаре *Овај свет се мења* [Ovaj svet se menja \(Official lyrics video 2020\) \(youtube.com\)](#). Ученици могу погледати и ефектан анимиран филм *MAN* ([Pogledajte ironiju o našem uticaju na planetu - crtani film \(youtube.com\)](#)). Циљ оваквих активности, где се супротстављају лепота природе и негативан утицај човека и његове индустрије на природу, јесте да се обесмисли равнодушност према овом проблему по принципу - није то проблем појединца, не може се ништа уради и сл. и да се подржи лична одговорност и проактивност ученика у заштити природе. То ће се касније уклопити у тему *Кодекс боравка и кретања у природи* која захтева од сваког планинара да је својим боравком у природи ни на који начин не угрози.

Ученицима ће свакако бити интересантан садржај који се односи на питање зашто човек иде у природу, какви су то изазови. Најбољи начин да се на то питање добије одговор јесте да се пронађе особа из окружења (наставник, родитељ, бивши ученик) која има искуство боравка у природи и планинарењу која би разговарала са ученицима на ту тему и указала да се ту не ради само о физичкој активности. За очекивати је да ће за ученике бити најатрактивнија прича о освајању високих планинских врхова као изазову и метафори човекове борбе са самим собом и датим околностима (природом) али наставник треба да инсистира да је сваки боравак у природи благотворан. Уместо госта планинара, као подстицај за разговор могу се користити и неки филмови (нпр. [Why do I hike | Award Winning Documentary 2020](#)) или текстови у којима се описују осећања планинара током боравка у природи, изазовима које су имали, зашто нису одустајали упркос тешкоћама, доживљају равнотеже духа и тела, дружења са другим планинарима. Такве текстове наставник може да нађе у књизи *Приче са планине* коју је припремио М. Ердељан.

Наставник се може одредити да ученике упуту на истраживачки рад у паровима, како би дошли до информација о човековој потреби да борави у природи из различитих мотива који су се кроз историју човечанства мењали, сходно веровањима, образовању, здравственим потребама. Ученике треба упуту на изворе који говоре о одласцима у планине из религијских, туристичких, спортских, рекреативних, естетских, авантуристичких мотива.

Уз ове активности обавезно треба укључити лична искуства ученика и њихова промишљања о значају боравка у природи за човека. Наставник може да припреми мини предавање о позитивном утицају боравка у природи на све аспекте човековог живота, његово физичко и ментално здравље, квалитет друштвених веза, осећај постигнућа и самопоуздања. За те потребе може се користити презентација [Boravak u prirodi - zašto je važno \(youtube.com](#) или [Bolji san, jak imunitet i više motivacije... Ovo su zdravstvene dobrobiti boravka u prirodi \(youtube.com\)](#).

Уместо мини предавања наставник може да организује гостовање лекара, психолога који ће то стручно објаснити или може пустити филм о томе (о добробити по психичко стање људи: <https://www.youtube.com/watch?v=KFilTqymoU>).

Један час свакако треба одвојити за рад на природи као великој “учионици”. Ученике треба питати шта се све може научити током боравка у природи и шта се све може применити у природи од онога што је научено у школи, наравно имајући у виду који разред похађају. Уз помоћ наставника ученици могу да одговоре на та питања. Посебно је значајно да препознају примену онога што су учили у *Географији* (читање географске карте, утицај географске ширине и дужине на рељеф, одређивање стране света), *Физичко и здравствено васпитање* (нпр. вежбе за развој снаге, покретљивости, аеробне издржљивости, координације, здравствено хигијенске мере пре, у току и након вежбања, препознавање врсте повреда, правилно реаговање у случају повреде, чување животне средине током вежбања), *Физици* (дејство брзине и смера ветра на кретање у природи, температура на којој вода ври у зависности од надморске висине, трење), *Математици* (пропорција и размера за одређивање реалних удаљености на основу података са карте, израчунавање раздаљине, мерење углова), *Информатици и рачунарству* (програмирање физичког уређаја да врши функцију бројача корака), *Техници и технологији* (ГПС навигација), *Хемији* (заштита животне средине), *Историји* (пећина као прва “кућа” човека, Грчки богови са планине Олимп, духовност и боравак монаха у испосницама у планинама), *Ликовној култури* (естетски доживљај природе, фотографисање природе). За оне који желе још више да разраде корелацију могу са наставником математике да осмисле задатак који ће направити везу тог предмета са овим програмом. Пример могућег задатка: Планинари се налазе на надморској висини од 560 m. Врх на који се пењу се налази на 840 m надморске висине, а нагиб терена је 30°. На основу ових података, процени дужину стазе коју планинари треба да пређу, ако стаза праволинијски повезује место где се налазе планинари и врх на који се пењу.

Следећа активност могла би да буде разговор са ученицима како они виде планинарење: као покрет, спорт (такмичарски или рекреативни) или као вид активног туризма. Како око тога постоје различита гледишта најбоље је ученике кроз разговор тако водити да планинарство посматрају као све наведено. Затим се ученици могу, на информативном нивоу, упознати да планинарски спорт обухвата разноврсне планинарске дисциплине као што су: планинарење и пешачење, високогорство, алпинизам, спортско пењање, планинарско трекинг такмичење, планинско трчање, планинарско оријентационо такмичење, планинарска спелеологија, пењање у леду и драј тулинг, турно скијање, кањонинг и планинарски бициклизам. Након тога, треба одвојити време да ученици поставе питања о представљеним дисциплинама и искажу своја интересовања, шта би волели да пробају, шта им треба од опреме, где се то тренира и сл.

Након ових садржаја и активности ученици треба да се упознају са историјатом планинарског покрета у свету и код нас, како данас функционише Планинарски савез Србије и планинарски клубови, како се обележавају Међународни дан планина 11. децембар и Дан пешачења. Може се направити сарадња са наставником енглеског језика и анализирати текстови на српском (sr.wikipedia.org/wiki/светски_дан_планина) и на енглеском (сајту www.fao.org/international-mountain-day/en) који се баве обележавањем Дана планина. Уз презентацију о садашњим активностима планинарских клубова може се приложити кратки филм о клубу који је најближи месту одакле су ученици као што је нпр. видео снимак [Planinarski Klub Leskovca - HISAR 04.08.2024. \(youtube.com\)](https://www.youtube.com/watch?v=KfIlTqymoU). Уз презентацију о историјату планинарења ученици могу да пронађу фотографије планинара из прошлости како би илустровали како је некад изгледала опрема и одећа за

боравак у природи. Такве фотографије лако је наћи на интернету али наставник треба да подржи ученике да пронађу аутентичне фотографије из њиховог окружења. Ученике треба упутити да истажују како би дошли до следећих података. Прво планинско друштво основано је у Лондону 1857. (www.alpine-club.org.uk) и било је елитистичко (намењено члановима повлашћених друштвених слојева). Њихов мото је био *Где ти је воља ту ти је пут*. Корени планинарског покрета у Србији зачети су у Свилајнцу 1875. године и везују се за Јулија Драшкоција, апотекара и наставника гимназије у Свилајнцу (више детаља о томе може се наћи у монографији *Планинарство у општини Свилајнац*, Слободана Васића). Прва планинарска организација основана је 1901. године као Српско планинско друштво. Планинарски савез Србије основан је 1948. године. Планинарски савез данас окупља 198 планинарских клубова/друштава широм Србије са више од 21000 чланова, има 300 лиценцираних водича и Горску службу спасавања са 250 обучених спасилаца. Ученике треба упутити да посете сајт Планинарског савеза Србије ([Planinarski savez Srbije | PSS | Republika Srbija](http://Planinarski%20savez%20Srbije%20PSS%20Republika%20Srbija)) и открију које све податке садржи од актуелних вести, календара догађаја до информација о планинарским теренима и објектима. Уз овај садржај свакако треба придодати и представљање Међународног дана планина који се обележава 11. децембра и Дан пешачења који није фиксиран већ се за сваку годину одређује. Како планинарски клубови увек имају добру понуду активности за Дан пешачења наставник може да предложи ученицима и њиховим родитељима да се укључе и да “осете” нешто од онога што ће у оквиру овог програма проучавати.

Рад на теми се завршава представљањем знаменитих планинара. Они могу бити и страни и домаћи али са интересантном биографијом. И овај сегмент се може поверити ученицима али не мора увек бити израда презентација, може да се уради и као кратки играказ или у форми интервјуа где би један ученик био новинар а други би глумио познатог планинара. Наставник ће направити избор знаменитих планинара а као идеју предлажемо лик и дело Јосифа Панчића (лекар који је волео природу и биљке а сам је рекао да је преокрет у његовом животу донело пењање на планину Ртањ) и Јована Цвијића (географ који је највише боравио на планинама источне Србије) који су до својих највећих научних достигнућа дошли зато што су били заљубљеници у природу и пуно времена су проводили у природи. За реализацију овог сегмента прве теме ученици могу да потраже помоћ од наставника биологије и географије и да са њима заједнички дођу до што више података о овим знаменитим планинарима.

Ученике ће вероватно интересовати и биографије планинара који су освајали највише врхове планина широм света и о опасности којима су били изложени. Наставник може да тражи од ученика да наведу које особине су ти људи морали имати да би постигли такве резултате. Циљ је да дођу до тога да се ради о људима који су били предузимљиви, истрајни, доследни, одговорни, солидарни, сарадљиви јер се такве активности не могу остварити самостално. Активност треба завршити са оним што је и мото програма: *Одговоран однос према себи, другима и природи*. За ученике које посебно интересује освајање највиших врхова планина наставнике може да препоручи неки од бројних филмова који ће код куће погледати и касније на часу поделити утиске (нпр. [Silent Hiking The Himalayas for 16 days \(youtube.com\)](https://www.youtube.com/watch?v=SilentHikingTheHimalayasfor16days)).

Као увод у тему ученици могу погледати слике или снимке боравка људи у природи којима се као у претходној теми наглашава лепота природе, хармонија човека и природе (нпр. <https://www.youtube.com/watch?v=XRupA2nyEpQ>). Међутим, ова тема је корак даље јер треба да обезбеди ученицима конкретна знања за безбедан боравак и кретање у природи. На почетку ученици треба да се упознају са врстама планинарских терена и објеката. То може бити само на информативном нивоу уз коришћење одговарајућих фотографија. Планинарски терени су: маркиране планинарске стазе, уређена пењалишта, полигони за планинарску оријентацију, адреналин паркови. Планинарске стазе се према намени деле на: пешачке стазе у природи, планинарске стазе, трансверзале/обилазнице, стазе за планински бициклизам и стазе за посебне намене. Планинарски путеви и стазе се по дужини деле на путеве и стазе краћег трајања (1-3 дана), средњег трајања (3-7 дана) и дугог трајања (дуже од 7 дана). По захтевности стазе могу бити лаке (није потребна помоћ руку, довољно су широке и добро уређене, преоручује се коришћење пешачких штапова), захтевне (понекад је потребна помоћ руку), врло захтевне (већа разлика у надморској висини, неопходно помагање рукама а коришћење шлема и друге заштитне опреме је обавезно). Према опремљености разликујемо осигуране планинарске путеве и осигуране пењачке путеве (виа ферата). Планинарски објекти су: планинарски домови, планинарске куће, планинарска склоништа, бивак, планинарски центар за обуку и усавршавање и планинарски камп.

У наставку је потребно представити различите начине вишедневног боравка у природи као што су: камповање, боравак у чврстим објектима, биваковање. То је прилика да наставник провери каква искуства ученици имају са боравком у природи, односно да ли су некад камповали или били у неком планинарском објекту, да ли имају искуство у подизању шатора. Уколико има услова, наставник може у школском дворишту да организује да ученици уз његове инструкције сами подигну шатор, а затим га сруше и правилно спакују.

За безбедан боравак и кретање у природи један од предуслова је адекватан избор опреме. Она може бити врло различита у зависности која је активност у питању, колико дуго се борави у природи, које је годишње доба и друго. За увођење ученика у овај кључни појам теме може се искористити активност где ученици треба да замисле да се спремају за дводневни излет у оквиру ког ће се пењати на оближњу, нижу планину, почетак је септембра и спаваће једну ноћ под шаторима. Ученици се деле у мале групе од по 3-4 члана и имају задатак да напишу списак опреме које треба понети како би били безбедни на излету. За тај задатак имају 10-15 минута. Наставник чита списак сваке групе и идентификује групу која је не само највише важних делова опреме навела (шатор, врећа за спавање, вода) него и која је мислила на важне ситнице као што су ханзапласт, крема за заштиту од сунца или комараца, термос, лампа, качкет/капа, шибице/упаљач и сл. Такође, треба скренути пажњу и на опрему која се нашла на списку а која је непотребна, неадекватна или планирана у неадекватној количини за боравак и кретање у природи.

Након те активности наставник треба да каже ученицима нешто више о опреми за боравак и кретање у природи фокусирајући се на избор одеће и обуће. Потребно је да уз излагање наставник припреми одговарајуће фотографије опреме. Наставник може да ученицима поставља питања којима ће их подстаћи да сами закључе о чему треба водити рачуна при том избору. Циљ је да заједнички дођу до тога да

обућа мора бити удобна, стабилна, да “дише”, а да одећа треба да обезбеди човеку да остане сув (заштита од спољашње и унутрашње влаге), да одржи топлотну равнотежу тела (од хладноће не штити дебела одећа већ ваздух између више слојева одеће), да заштити од сунца, ветра, да обезбеди лакоћу покрета. Ученици треба да се упознају са изразом *активни веш* и да радећи у паровима уз помоћ мобилних телефона истраже од ког материјала се прави (полиамид, полиестер) и које карактеристике има (пријања уз тело, растегљив је, не упија зној, лак је, брзо се суши, лако се одржава, штити од прегрејавања). Причу треба зачинити још неким детаљима као што су нпр. да хеланке нису добар избор за боравак у природи иако ученице воле да их носе јер не штите од трновите вегетације и ако је хладно не греју, а ако је топло ознојиће се, затим да гумене чизме нису добар избор иако штите од кише али не “дишу” и ноге се зноје, а поред тога не пријањају на подлогу па се особа која их носи може лако оклизнути. Причу о одећи и обући треба тако водити да ученици схвате да погрешан избор одеће и обуће може да направи проблем особи током боравка и кретања у природи као што су прегрејавање, смрзавање, квашење, прављење жуљева, повреде скочног зглова итд. Међутим, треба водити рачуна да се код ученика не створи погрешан утисак да је за боравак и кретање у природи неопходна куповина специјалне опреме, посебно оне скупе. Ученици треба да схвате да је фокус на функционалности а не на брендовима. Неки комади вишенаменске одеће или опреме могу се пронаћи у већини домаћинстава или се могу прилагодити за планинарење.

Као природан наставак рада на овој теми наставник осмишљава активности које се односе на избор и употребу ранца у коме се носе ствари неопходне за боравак и кретање у природи. Код избора ранца битна је његова величина, облик и какав је систем каишева. Капацитет ранчева за планинарење се мери у литрима. Опрема која се пакује у ранац се не мери у литрима и зато за почетнике, који први пут купују ранац, представља тешкоћу овај начин мерења капацитета ранца и може да их збуну. Идеални ранац за једнодневно планинарење је онај од око 35 литара. Ако се иде на краће туре, као што је преподневно пешачење по планини довољно је понети ранац од 15-20 литара. Већ када се ради о вишедневном планинарењу, када је потребно преноћити, ранац би требало да је капацитета између 35 и 60 литара. Уколико постоји могућност наставник може донети у учионицу ранчеве различитих величина али ће сасвим добро послужити и слике ранца како би ученицима имали визуелно јаснију представу о разликама између њих. О избору ранца ученици могу да погледају неки од видео снимака као што је нпр. [Kako izabrati ranac za hajking, putovanje ili trčanje? #planinarenje #backpack \(youtube.com\)](#) у трајању од 10:53 минута.

Осим избора величине ранца важно је и како се он пакује. То је добра прилика да се са ученицима поприча ко и како пакује ствари у њиховој породици када се негде путује. Да ли неко од родитеља има навику да прави списак, да ли се пакују самостално или их родитељи пакују, да ли претерују са количином ствари која се носи и сл. Затим наставник указује да је најбољи начин да се започне са паковањем тако што ће се направите списак свих ствари које треба понети а затим све ствари са списка треба поставити на једно место како би се размислило да ли је ту све што је потребно или има и непотребних ствари. Често у првом прављењу списка уврстимо и оне ствари које нам нису неопходне. Затим ученике треба упознати са основним принципима паковања ранца. Пакују се ствари према тежини и по учесталости употребе. Једна од кључних ствари за паковање је да се предмети групишу по тежини. Ствари које су теже се стављају у део ранца који је ближи кичми како би се оптимизовао терет који се носи у ранцу. У дно ранца се стављају крупне ствари, или оне ствари које нису тако често потребне или ствари које се користе за паузу. То могу бити кабаница, простирка, пресвлака и сл. На врху ранца се пакују оне ствари

које се чешће употребљавају. У помоћне џепове се стављају потрепштине и ситнице које се често употребљавају или које су хитно потребне (папирнате и влажне марамнице, вода, телефон). Било би добро да наставник припреми један ранац и одређен број ствари за паковање како би демонстрирао правилан начин паковања и омогућио ученицима да сами то испробају. Уместо тога ученици могу између два часа да погледају снимак о томе у трајању од 7 :48 минута ([Kako spakovati veliki ranac? \(youtube.com\)](https://www.youtube.com/watch?v=spakovati_veliki_ranac)) а затим да о томе разговарају. Такође, може им се понудити да погледају видео запис [Ovo NE RADITE NIKADA - Najcesce Greske kada Nosimo Ranac \(youtube.com\)](https://www.youtube.com/watch?v=Najcesce_Greske_kada_Nosimo_Ranac) у трајању од 6:48 минута и да о томе продискутују или нешто друго пригодно што изабере наставник. Такође, може се реализовати радионица *Паковање планинарског ранца* чији је сценарио дат у приручнику Планинарство - боравак у природи 1 (стр. 132)

Уколико наставник процени да је потребно и да има времена, он може да организује гледање филма у трајању од 3 минута [Pribor za preživljavanje u prirodi \(survival kit\)](#) у коме ће ученици имати прилику да виде како у јако мали ранац може да стане пуно значајних ствари за боравак и кретање у природи. Након гледања филма обавезно дати ученицима прилику да размене своје утиске.

Програмом је предвиђено да се у оквиру ове теме обради и појам ватре јер је она не само потребна током боравак у природи већ је на неки начин и заштитни знак планинарења. Логорска ватра, осим што има функцију да загреје планинаре и да се помоћу ње термички обради храна има велику улогу на крају дана проведеног у природи у опуштању планинара и дружењу. Наставник може да организује ученике у мање групе које ће уз помоћ материјала са интернета (нпр. [Kako zapaliti logorsku vatru \(kampavantura.com\)](https://www.kampavantura.com/kako-zapaliti-logorsku-vatru)) и [Recepti i saveti o bezbednosti kuvanja na logorskoj vatri \(kampavantura.com\)](https://www.kampavantura.com/recepti-i-saveti-o-bezbednosti-kuvanja-na-logorskoj-vatri) приказати оно што су научили како се припрема логоска ватра, како се пали, како се правилно гаси, како се на њој припрема храна. Уколико има услова, може се организовати да ученици уз помоћ наставника напољу то знање и практично покажу.

Следећи сегмент рада на овој теми предвиђа да се ученици упознају са објективним и субјективним опасностима боравак и кретања у природи, начину како се у таквим ситуацијама реагује и како се човек може унапред заштити од њих. За увођење у ове кључне појмове наставник може да тражи од ученика да сами наведу неке опасности за које мисле да прете људима током боравак и кретања у природи. Ученичке одговоре може писати на табли и груписати их у објективне и субјективне, а затим их допунити како би слика о опасностима била комплетна. Објективне опасности настају под утицајем природних појава, животињског и биљног света као што су опасности од саме конфигурације терена, временских услова, надморске висине или присуства опасних животиња и биљака, а субјективне настају под утицајем човека и његових поступака. На пример, са ученицима треба продискутовати које су то животиње које се могу срести током боравак у природи у нашој земљи и како треба реаговати (различити глодари, змије, пухови, дивокозе док је сусрет са вуковима, медведима, лисицама доста редак). За појашњење опасности у природи наставник може користити делове књиге 2. *Сигуран корак* који се на то односе и треба да укаже ученицима да ће у наставку рада на програму своје знање о томе допунити кад буду обрађиване теме о временским условима и исхрани у природи. У наведеној књизи налази се и сет питања за проверу знања ученика о објективним и субјективним опасностима у природи.

Рад на овим важним кључним појмовима треба тако водити да се укаже да се субјективне и објективне опасности често здружено појављују али се оне могу предупредити добром припремом, планирањем, правилним избором активности и опреме, правилним понашањем у групи и организацијом. То се нарочито односи на почетнике који немају искуство боравка и кретања у природи. Зато ученике треба упознати са основним препорукама Планинарског савеза Србије (ПСС) које су дате у 10 тачака.

- У планину не крећите сами. Група треба да броји најмање три члана.
- Испланирајте своју активност.
- Уколико први пут идете у тај рејон или на ту планинарску стазу, контактирајте локално планинарско друштво.
- Проверите временску прогнозу.
- Понесите довољно воде и хране за целодневну активност и нешто у резерви што ћете само „прошетати у ранцу“.
- Понесите комплет за пружање прве помоћи у складу са својим знањем у пружању прве помоћи
- Понесите чеону лампу.
- Обавестите некога од пријатеља/родбине о својим плановима и активностима, помените им планирану путању.
- Напуните телефон пре поласка на активност и штедите батерију.

10. Меморишите број Горске службе спасавања – 062-464-646.

Након ових препорука логично се надовезује рад на упознавању са најчешћим повредама у природи као што су жуљеви, посекотине, сунчанице, промрзлине, топлотни удар, угануће скочног зглоба, алергијске реакције, уједи инсеката. Наравно, рад на повредама треба да буде у контексту како их избећи и како реаговати кад се десе.

На то се надовезује упознавање ученика са основним подацима о пружању прве помоћи и спасавању повређених особа у природи. Од ученика се не очекује да буду оспособљени за пружање прве помоћи али треба да буду упознати са основним принципима и посебно са тим шта никако не треба радити као и кога треба позвати у помоћ, а ту се мисли на јавне службе од значаја у опасним ситуацијама као што су хитна помоћ, ватрогасци, полиција, горска служба спасавања. Ученици треба да знају на које бројеве телефона могу добити ове службе.

У раду на опасностима и повредама у природи могу се користити искуства људи који су пуно боравили и кретали се у природи. Као што је већ препоручено, наставник може да позове неког искусног планинара да на једном часу буде гост и да ученицима исприча неке своје доживљаје на ту тему и да одговара на њихова питања.

Рад на овој теми мора да обухвати и активности чији је циљ да укажу ученицима да није довољно обући патике, ставити ранац на леђа и кренути у природу већ је за све, а посебно за почетнике, важна припрема. Она може бити на нивоу прикупљања информација (колико је

дуга стаза, колика је висинска разлика, да ли дуж стазе има извора воде, каква је подлога по којој се хода, каква је временска прогноза), што је важно али није довољно. Потребна је и физичка и психичка припрема. Ученици ће лакше разумети значај физичке припреме (вожња бицикла, трчање, теретана, пливање) која је потребна за унапређење моторике, снаге и издржљивости, координације, равнотеже и флексибилности. Међутим, теже ће им бити да разумеју у чему се огледа психичка припрема и зато им треба додатно појашњење наставника. Она је важна за све али посебно за почетнике који не познају довољно како ће изгледати активности у природи и међу њима могу се препознати они који о тешкоћама уопште не мисле и прецењују своје способности што на терену може бити проблем. Али међу њима могу бити и особе које много брину око боравка у природи па се питају колико ће то бити за њих напорно, како ће се снаћи у групи коју не познају довољно, како ће решавати своје физиолошке потребе, да ли ће се од нечега уплашити, да ли ће бити неких непредвиђених проблема: уједа инсеката, алергијских реакција, сусрета са змијама и другим животињама. Наравно, и једно и друго су екстремни и психолошка припрема служи да се изгради што реалистичнији однос према боравку и кретању у природи. Најбоље је да се она одвија кроз разговор са искуснијим планинарима који умеју да одогуворе на сва питања почетника, да узнемирене смире а претерано опуштене подстакну да реалистичније промишљају, и да након тога помогну им да одмере које активности у природи су у том тренутку за њих одговарајуће (тежина, трајање). Циљеви психолошке припреме су следећи. Прво је потребно да особа реално процењује своје способности и здравствено стање за боравак и кретање у природи јер у психолошком смислу колико је непожељна претерана самоувереност и неосновано прецењивање својих способности (посебно у односу на природу), толико је штетно кад је особа несигурна, потцењује своје способности, неодлучна је и склона одустајању. Затим, психолошка припрема треба да обезбеди контролу пажње. Све активности у природи захтевају изванредан степен пажње јер је довољан само један тренутак непажње и да се особа оклизне, падне, повреди. Чак и искусни планинари морају да одржавају континуирану пажњу а то значи фокусираност на задатак, циљ упркос ометајућих фактора (умор, јак ветар, ниска/висока температура, мрак, киша, снег, магла). За безбедан боравак у природи важне су и емоције, посебно у ванредним, стресним ситуацијама где једна особа која је ушла у стање панике може да генерише негативне емоције у целој групи. Особе које су плашљиве и склоне да претерано брину треба да се оснаже у смислу да препознају како се осећају, да о томе могу да говоре, да не потискују непријатне емоције како се оне не би нагомилавале и довеле до панике. Што се тиче когнитивног функционисања, психолошка припрема треба да обезбеди да особа нема збуњујућих, негативних мисли што се постиже тако што се упућује да благовремено прикупи релевантне податке (где се иде, кад се иде, с ким се иде, каква је временска прогноза, колико је потребно понети воде и хране и сл.) и да добије одговоре на сва питања која је интересују и која јој омогућавају да постави себи реалне циљеве боравка и кретања у природи. За теже планинске подухвате важно је постићи менталну отпорност која обезбеђује “бистре” мисли и у тешким околностима. Обично се каже да је начин размишљања за планинара једнако важан као и његова физичка снага и издржљивост. И на, крају, мада не мање важно, психолошка припрема подразумева да се особа оснажи за функционисање у групи. Јако је опасно уколико појединац непланирано и неконтролисано почне да се издваја из групе, да се понаша имајућу виду само своје тренутне потребе и интересе (нпр. да направи селфи на некој литици, убере цвет или крене неком другом стазом јер мисли да је туда ближе). Такође, себичност, одсуство толеранције и солидарности према другим члановима групе, као и непоштовање одлука вође неприхватљиво је, угрожава безбедност и одражава се негативно на атмосферу целе групе. Зато је дато право водичу да уколико процени да нека особа није физички и психички припремљена или није адекватно опремљена, може је искључити из групе и конкретне активности у природи.

У контексту приче како се припремати за боравак и кретање у природи ученицима се може представити *Приручник за планинарење* чувеног бразилског писца Паула Коеља који је доступан на интернету. Може се реализовати активност у којој се ученици деле у 11 парова (у Приручнику има 11 препорука), који добијају по једну препоруку из Приручника са задатком да је прочитају и анализирају са становишта какву поруку је писац желео да да. Затим сваки пар целој групи чита препоруку коју су добили и даје појашњење како су је они схватили. На крају наставник модерира дискусију о свим препорукама и целини Коељовог *Приручника за планинарење* и даје завршни коментар.

У оквиру ове теме која је по броју кључних појмова најбогатија, последњи сегмент предвиђа да се обраде садржаји који се односе на кретање у природи. Међутим, пре него што се крене са представљањем карактеристика различитих техника кретања неопходно је обрадити како се оријентишемо у природи. На почетку би било добро да се са ученицима провери знање које су стекли на часовима географије а тиче се одређивања страна света и коришћења географских карата. Већ у 5. разреду у оквиру овог предмета ученици се оснажују да користе карте и из разреда у разред се ради на унапређивању вештине читања географских карата. За боравак и кретање у природи потребна су знања о врстама електронских и штампаних географских карата, размере и размерника, географској координатној мрежи (географска ширина и дужина), картографским знацима, посебно онима који се односе на рељеф. Наставник треба да припреми карте различите размере и за различите географске области али је најбоље започети рад са картама које се односе на област где ученици живе и која им је позната. Ученици се могу поделити у парове или мале групе са задатком да гледајући карту одреде нпр. колико километара је од тачеке А до таче Б, колика је надморска висина неке планине итд. У наставку са ученицима треба вежбати одређивање стране света помоћу компаса и других показатеља (Часовника и Сунца, звезде Северњаче, Месеца, маховине, година на дрвету). Свакако са ученицима треба обрадити и употребу система ГПС навигације, прикупљања и обраде података на конкретним примерима.

У контексту овог садржаја један час се може посветити представљању планинарске оријентације и оријентиринга који се могу практиковати и као такмичарски спорт и као рекреација. Циљ је да се уз помоћ карте и компаса (без осталих помагала), кречући се непознатим тереном, пронађу све контролне тачке уцртане на карти и да се дође до циља што пре. У сваком тренутку учесници оријентиринга морају знати где се налазе и на основу свог знања и искуства у читању карте треба да доносе одлуке о томе којим правцем ће се кретати како би најбрже обишли целу стазу и пронашли све контролне тачке. Некад треба донети одлуку у складу са народном пословицом која каже *Преко прече – наоколо ближе*, када је брже ако се брдо обиђе, него ако се иде преко њега. Такве и много компликованије одлуке се траже од учесника оријентиринга и у томе је посебан изазов било да је у питању такмичење или само рекреација. Оријентиринг није скуп спорт, не захтева много физичке снаге и може се практиковати појединачно, групно, породично и то од основношколског узраста до старости и током целе године. Било би добро да наставник набави неку од посебно направљених карата за оријентиринг (израђују се по међународним стандардима ISOM) како би ученици видели како оне изгледају. Постоје посебно обучени стручњаци који врше израду оваквих карата. За област Београда и околине има преко 30 карата (Калемегдан Ада Циганлија, Кошутњак, Топчидерски парк, Хајд Парк, Ташмајдан, Липовицка шума, Авала, Јајинци, Бабе-Златара), а израђене су и за терене на Фрушкој Гори, Златибору, Тари, Копаонику, Дивчибарама, у околини Смед.Паланке, Смедерева, Параћина, Крушевца. Уколико постоје могућности било би добро да у школи гостује особа која се бави планинарском оријентацијом или оријентирингом и која је спремна да пренесе своја искуства, одговара на питања ученика и мотивише их да се укључе у такмичења.

На крају обраде друге теме потребно је обрадити технике кретања у природи. То је важан садржај јер се кретање одвија на врло различитим теренима (стрмина, блато, снег, лед, сипар, камењар, вода, вегетација) и у различитим условима (високе или ниске температуре, смањена видљивост/мрак, ветар, велика надморска висина). С обзиром да се програм остварује у условима учионице, ученици ће се о томе упознати на теоријском нивоу. Наравно, прави ефекат научног може се очекивати тек у практичној примени, онда када ученици буду боравили у природи и били у прилици да се крећу у природи, односно када на личном искуству буду “осетили” оно што им је наставник говорио. У оквиру техника кретања ученици треба да се упознају и са појмовима брзина кретања, кретање маркираном стазом, паузе укретању, техника пешачења, мимоилажење, растојање, техника дисања, кретање различитим теренима, прелазак водених токова, кретање кроз насељено место, употреба штапова заходање, техника пењања, техника ходања по снегу. За потребе објашњавања ових појмова наставник може да користи одговарајуће слике, цртеже, снимке (може их наћи у приручницима 2. Сигурни корак, Планинарство - боравак у природи 1. и материјалу за основну планинарску обуку).

Уколико процени да је потребно и да се логично надовезује на претходне садржаје наставник може упутити ученике да код куће погледају снимак о употреби штапова при планинарењу у трајању од 23:36 минута (Oprema za planinarenje - štapovi (youtube.com) и да на часу о томе разговарају. Уместо целог снимка наставник може да прикаже ученицима скраћену верзију.

На крају рада на теми може се анализирати како ради једна од апликација на мобилном телефону (нпр. Педометар која броји кораке) које су намењене мерењу пређеног растојања а наставник може припремити информације колико корака је оптимално направити у односу на узраст. Затим се ученици могу упутити да до следећег часа, сваки дан, воде евиденцију колико су корака направили или колико су растојање препешачили и да процене да ли је то права мера за њихов узраст или је то премало/превише. Ова активност се може проширити и на родитеље, наравно на оне који то прихвате, да у том истом периоду такође евидентирају дневни број корака и процене да ли имају потребу за додатним кретањем. Након тога, наставник може да организује да на часу ученици заједнички и уз његову помоћ припреме сет препорука за родитеље који се недовољно крећу у који би уградили све што су до тада научили у оквиру овог програма.

УТИЦАЈ ВРЕМЕНСКИХ УСЛОВА НА БОРАВАК И КРЕТАЊЕ У ПРИРОДИ

Ученицима је свакако јасно да је боравак у природи блиско повезан са временским условима и да је важно поседовати што тачније информације о надлазећем времену. Међутим, рад на овој теми треба тако водити да се избегну два екстрема од којих се један односи на схватање да се у природу иде само кад су идеални временски услови јер то није тачно и други да се иде у природу у свим временским условима,

што такође није прихватљиво из безбедносних разлога (подсетити ученике да под објективним опасностима у природи спадају и оне од временских услова). Ученицима треба да буде јасно да се боравак у природи може одвијати у различитим временским условима (киша, ветар, снег, сунце), да се временске прилике могу у кратком временском периоду променити, да не постоје 100% тачне дугорочне временске прогнозе али да се са добром опремом и континуираним праћењем предзнака времена може обезбедити безбедан боравак у природи. Ту се може направити веза са садржајем из теме *Боравак и кретање у природи* који се односи на паковање ранца где је обавезни садржај увек непромочива јакна.

На почетку рада на овој теми ученици треба да се упознају са метеоролошким елементима (сунчево зрачење, температура ваздуха, ваздушни притисак, влажност ваздуха, брзина и смер ветра, падавине) и метеоролошким појавама (муње, поларна светлост, хало, дуга, фатаморгана) и њиховим утицајем на боравак и кретање у природи. Информације о томе, као и сет питања за проверу знања, наставник може да нађе у књигама *Сигуран корак 2* и *Планинарство -боравак у природи 1*.

Такође, потребно је пажљиво прорадити садржај који се односи на знаке лепог и лошег времена. Неке од знакова ученици ће свакако знати па их треба питати да их сами формулишу (нпр. брзо кретање облака, појава магле, “црни” облаци, ведро небо). Њихове одговоре наставник треба да допуни још неким показатељима као што су ваздушни притисак, температура, врста облака али и интересантним, мање познатим, као што су да деформација трага на небу од авиона може да укаже у ком правцу се крећу ваздушне масе на великој висини или шта значи јако руменило на небу при заласку сунца.

На ове садржаје природно се надовезује кључни појам који се односи на прикупљање и анализу података о временским условима који су од значаја за боравак и кретање у природи. Ученике треба упутити на различите изворе информација на интернету али треба инсистирати на коришћењу проверених, поузданих сајтова као што је нпр. сајт hidmet.gov.rs Републичког хидрометеоролошког завода Србије (РХМЗ). Са ученицима може се спровести активност где ће у првом кораку изабрати место где желе да направе једнодневни излет и одредиће датум (неколико дана унапред), а затим ће подељени у мање групе прикупити и истражити податке који се односе на температуру, влажност, падавине, УВ зрачење за то место и изабрани датум. Затим, у великој групи ученици треба да размене прикупљене податке и да продискутују како би дошли до закључка да ли треба изабраног датума кренути на излет или не. Ученицима се могу понудити и неке друге активности нпр. да подељени у групе погледају дугорочне прогнозе за изабрано место али на различитим сајтовима и да упореде степен слагања и да продискутују колико се може веровати дугорочним прогнозама. Наравно, као и у раду на претходним садржајима може се довести као гост особа која се бави прављењем дугорочних прогноза (то може бити и аматерски), која ће појаснити ученицима на основу чега се припремају прогнозе.

У оквиру ове теме налази се још један кључни појам који је индиректно повезан са временским условима. У питању је прављење заклона од невремена. Наставник ће ученицима дати основне принципе прављења заклона и који је алат потребан за то а затим може приказати неки од снимака који то илуструју (нпр. <https://www.youtube.com/watch?v=5NgFSbtVB1o&t=18s>). Уколико има услова то знање се може проверити у конкретној ситуацији тако што ће се реализовати двочас у непосредној околини школе (нпр. оближњој шумици, већем парку) уз опрез наставника како ученици користе неопходни алата. Овај садржај има директну везу са садржајима предмета Техника и технологија па два

наставника могу да осмисле заједничку активност.

ИСХРАНА И ХИГИЈЕНА ТОКОМ БОРАВКА И КРЕТАЊА У ПРИРОДИ

Исхрана и хигијена су издвојене као тема јер су важне за безбедан боравак и кретање у природи, иако су могле бити и кључни појмови у оквиру садржаја који се односе на опасности у природи (субјективне опасности), на опрему (паковање хране и воде) и на припрему за боравак у природи.

Правилна исхрана и хидратација треба да обезбеде да тело има довољно енергије да издржи напоре кретања у природи, док неправилна исхрана може довести до исцрпљености, дехидрације и других здравствених проблема. Са ученицима треба разговарати о исхрани пре, током и након кретања у природи јер се у свакој фази могу направити грешке.

У оквиру *Биологије* и *Физичког и здравственог васпитања* ученици су учили о угљеним хидратима, протеинима и мастима тако да у оквиру овог програма треба то знање повезати са бораваком и кретањем у природи. На почетку наставник може о томе да да неке основне информације. За ученике је довољно да знају да су угљени хидрати главни извор енергије за наше тело и да су врло важни за одржавање издржљивости. Они се у телу брзо разлажу у шећере и лако се користе као извор енергије за мишиће. Једноставни угљени хидрати, попут шећера, брзо се апсорбују у телу и добри су за краткотрајне енергетске потребе, али су сложени угљени хидрати које налазимо у интегралном хлебу, житарицама и поврћу, пожељнији јер се спорије разлажу у телу и пружају дуготрајну енергију. Беланчевине или протеини су кључни за изградњу и одржавање мишићне масе током дуготрајних напора. Протеинска храна такође може помоћи у одржавању ситости током планинарења. Протеини се спорије разлажу у телу од угљених хидрата, што значи да осећај ситости траје дуже након узимања протеинског оброка. За масти треба да знају да нису пожељне јер су спор извор енергије и за њихово варење треба више кисеоника. Уз информације о исхрани обавезно указати на значај доброг хидрирања за напоре у току кретања природом. Ако планинар пије воду тек кад је жедан то значи да касни за потребама свог организма у условима појачаног напора. Недовољан унос течности може довести до дехидрације, која може изазвати бројне здравствене проблеме, укључујући умор, главобољу, вртоглавицу, мучнину, и грчеве у мишићима. Правило је да се пије мало по мало континуирано током појачаног напора. У следећем кораку наставник дели ученике у мале групе које треба да замисле да иду на једнодневни излет у трајању од 8 сати током којих ће се попети на одређену планинину нпр. 1000 m надморске висине (изабрати неку оближњу која је ученицима позната). Свака група има задатак да напише шта од хране и пића и у којим количинама је оптимално да се понесе на излет. Уз тај

предлог група треба да да кратко појашњење зашто су направили такав избор. У току рада могу користити мобилне телефоне и консултовати наставника. Када свака група представи своје предлоге, наставник модерира дискусију и даје завршни коментар у коме указује на оно што су ученици добро предложили и на оно што нису добра решења. Сви они који су предвидели да у ранцу буду сендвичи од црног хлеба, сир, јогурт, шунка, насецкан краставац и паприка, црна чоколада, енергетске плочице, поморанџа, јабука, лешник, орах, семе бундеве, суве урме, шљиве или кајсије и наравно флаша воде направили су добар избор. Наставник заокружије ову причу наводећи да и храну и воду треба узимати више пута по мало током напора, да оброк пре кретања у природу треба да буде лаган и ако може 2 сата раније, као и да организам после напора не треба одмах оптерећивати претераним уносом хране.

Уколико има времена и интересовања наставник може ученицима да пусти филм (What happens to your body at the top of Mount Everest - Andrew Lovering) о још једној “храни” за планинаре који освајају највише планинске врхове а то је кисеоник. То се може допунити информацијама шта они једу и пију током тих дугих експедиција.

У оквиру ове теме потребно је са ученицима прорадити и кључне појмове који се односе на проналажење воде за пиће, јестиве и лековите намирнице из природе као и на отровне и штетне биљке. Током боравка у природи, посебно када се човек пење на веће надморске висине које су му мање познате биће у прилици да се сусретне са биљкама које не познаје, које су му атрактивне и интересантне с тим да неке од њих могу бити јестиве, неке лековите а неке врло опасне чак и ако се само додирну. Од ученика се не очекује да овладају разликовањем јестивих, лековитих и опасних биљака, да знају њихова имена, где расту и сл. У оквиру овог програма довољно је да сазнају да оне постоје, да виде слике неких од њих и да изграде став да ништа од биљака не дирају, посебно не конзумирају а да претходно не консултују искусније планинаре. Проблем са биљкама је што оне могу бити и корисне и штетне за људе, на пример, шумске јагоде имају диван укус и јестиве су међутим, ако су их пре брања напали глодари могу бити преносници болести. Гљиве у природи могу бити и јестиве и отровне а чак и искусне особе могу се преварити у њиховом разликовању. Коприва се може користити у исхрани јер је здрава али она може да опече особу која је бере ако нема рукавице. Неке биљке су опасне не само што су отровне већ што имају бодље, неке испуштају мирисе који опијају. У раду са ученицима најбоље је задржати се на лековитим биљкама као што су мајчина душица, боквица, камилица, кантарион, глог. Наставник треба да припреми слике ових биљака.

Што се тиче хигијене ученицима треба предочити да је важна лична хигијена током боравка и кретања у природи као и хигијена током боравка у планинарским објектима. Прибор за личну хигијену намењен за планинарење мора бити прилагођен редукованим условима комфора у шатору или планинарском дому, могућности паковања у ранац, а понекад и ограниченој количини воде. Наставник може поделити ученике у групе и дати им задатак да сачине списак комплета за хигијену који ће појединац и група понети на камповање.

– КОДЕКС БОРАВКА И КРЕТАЊА У ПРИРОДИ

Ова тема је дата издвојено иако се њени садржаји кроз цео програм прожимају у складу са наведеном централном поруком *безбедно и одговорно према себи, другима и природи*. Наставник ће изабрати како ће реализовати тему. Није толико битно да ли ће то радити континуирано уз друге садржаје или ће јој посветити посебне часове или ће због важности радити и континуирано и у оквиру ове теме али је важно да ученици схвате да боравак у природи и планирање треба да се одвијају у складу са неким правилима чије су основне вредности људски живот, хуманост, међусобно уважавање, одговорност, солидарност, екологија и одрживи развој.

Са ученицима треба прорадити следећа правила понашања: Она која се тичу понашања појединца према групи и водичу, она која се односи на понашање појединца према природи и трећа која се тичу коришћења планинарских објеката.

За прву групу важно је да ученици схвате да појединац приступа излету на личну одговорност, потврђује да испуњава здравствене и психофизичке услове за сигурно учествовање на излету и прихвата план излета. Затим, прихвата и поштује водича, следи његова упутства и настоји да својим захтевима не омета друге учеснике излета и остварење циља излета. Поштује одлуке водича чак и када се са њима не слаже. Кретање и одабир планинарских стаза су у компетентности водича, који задржава право промене плана и стазе према процени на терену. Водич пре поласка на излет може проверити опрему свих учесника излета и ако неко нема опрему у складу са захтевима излета или делује физички или психички неспреман, водич може таквој особи ускратити да учествује на излету. Темпо хода прилагођава се најслабијем члану групе, али без непотребног заостајања слабијих, док најбржи требају стрпљиво прилагодити свој темпо брзини кретања групе и бити спремни помоћи слабијима. Уколико је потребно главни водич може, на основу личне процене, раздвојити учеснике на групу бржих и групу споријих учесника. При сусретима на уским планинским стазама спретнији, јачи и млађи планинари се склањају и пропуштају слабије и старије. У заједничким акцијама снажнији преузимају напорније задатке. Удаљеност између планинара треба увек бити таква да се чланови групе могу међусобно видети и чути. Основно правило је да нема самовољног удаљавања од групе, а уколико то неко и уради онда водич не сноси одговорност за последице. И наравно, важно правило које је део културе међусобног опхођења је да се планинари у планини међусобно увек поздрављају иако се не познају.

Другу групу чине правила о којима је већ било речи у претходним темама. Сада је прилика да се то обједини и додају још неки подаци. За праве љубитеље природе и планинарења незамисливо је све оно што би на било који начин угрозило природу и њен животињски и биљни свет. Наставник може од ученика да тражи да наведу нека понашања која не би требало чинити у природи и нека која су добродошла. Када ученици изнесу своје одговоре наставник их може допунити следећим информацијама. На планинским стазама, одмориштима и врховима се не оставља никакво смеће, амбалажа, већ се носи са собом до места где је предвиђено да се баци. Чак и кад постоје на стази канте не треба их затрпавати смећем јер је неизвесно колико се често празне. Уколико се успут угледа неко смеће треба га покупити и понети. Цвеће не треба брати, животиње

се не узнемиравају а воде се не загађују. У природи се не прави бука (не слуша се гласна музика, не пева се и не говори гласно, не користе се електронски уређаји који су бучни) јер она може сметати другим учесницима излета али и неким животињама нпр. птицама. Хођајући планинским стазама, у оквиру својих могућности треба уклањати камење које се одронило као и гране које су пале на стазе. Ватра се ложи само тамо где је дозвољено и обавезно се пре одласка пажљиво угаси.

Трећа група правила се тиче коришћења планинарских објеката. Ученицима треба да буде јасно да не постоји посебна служба која се бави чишћењем и одржавањем тих објеката јер то нису хотели већ је то одговорност сваког планинара. Ту важи правило *остави како си затекао*.

ОРГАНИЗАЦИЈА ИЗВОЂЕЊА ПЛАНИНАРСКИХ АКТИВНОСТИ

Након рада на свим претходним темама неопходно је са ученицима проћи и кроз све фазе организације и реализације планинарских активности. Тиме се заокружује програм чији је циљ мотивисање ученика да више времена проводе у природи, да се учлане у неки планинарски клуб и крену у планинарске активности на безбедан и одговоран начин.

На почетку ученике треба упознати да постоје различите врсте акција (такмичења, једнодневне и вишедневне планинарске спортско - рекреативне акције, тематске акције, планинарске високогорске акције, планинарске експедиције, акције за младе, планинарске акције намењене осетљивим групама и инвалидним лицима. Сваку од њих наставник треба да илуструје конкретним примером, односно описом како оне изгледају.

У следећем кораку ученицима треба објаснити да је начин организације и реализације ових акција регулисан *Правилником о безбедном извођењу планинарских активности* и другим документима Планинарског савеза Србије и да је суштина оваквог решења обезбеђивање безбедности и уколико дође до неких проблема утврђивање чија је то одговорност. Ово је важан сегмент рада на програму који треба да обезбеди да ученици схвате да се у природу не иде неприпремљено, неорганизовано и неопремљено.

У књизи *2. Сигурни корак* налази се списак од 10 ставки које чине један програм акције и са ученицима треба заједнички проћи кроз све фазе припреме и реализације програма једне акције. Уколико постоји могућност било би добро да локални планинарски клубови обезбеде за ученике по примерак планинарског дневника како би имали увид како он изгледа и чему служи. Такође, и приручник Планинарство - боравак у природи 1 садржи део који се односи на припрему планинарске акције (124 стр).

Иако у оквиру овог програма није предвиђено да ученици са наставником бораве у природи у току школске године, биће пуно прилика када ће они боравити у природи (свакодневни живот, школске екскурзије/излети, породична летовања/зимовања) и било би добро подстицати их да својим мобилним телефонима фотографишу природу. Од тако насталих фотографија и пратећег текста на крају школске године може се направити изложба у којој би ученици показали шта су научили у оквиру овог програма. На пример, изложба би могла да има 3 сегмента. Један би се односио на информације зашто је за човека добро да борави у природи и да планнари, други би садржао податке о локалном планинарском клубу и његовим активностима, а трећи би могле бити фотографије природе које су ученици направили. Независно од изложбе, било би добро да школа обезбеди мањи простор у коме би се током целе школске године објављивале актуелне информације у вези са активностима локалног планинарског клуба или клубова ако их има више које би ученици који похађају ову СНА ажурирали.

Како је један од исхода програма да ученици покажу интересовање за боравак у природи и планинарење било би пожељно да постану чланови најближег планинарског клуба. Зато током целокупног рада на садржају ове слободне наставне активности треба правити везу са планинарским клубовима и њиховим активностима и чланством.

На крају школске године наставник треба да направи рекапитулацију садржаја који су обрађивани и може да да ученицима неку врсту теста којим би проверио степен усвојености знања али и развијености правилних ставова према боравку и кретању у природи. Наравно, идеално би било завршити рад на овој СНА излетом чији би програм кореспондирао са обрађеним темама и који би пружио могућност примене наученог. Овакав излет реализовао би се након завршетка школске године, у организацији најближег планинарског клуба, уз сагласност родитеља који се такође могу придружити излету.

ПРЕДУЗЕТНИШТВО

Циљ учења слободне наставне активности *Предузетништво* је да допринесе развоју иновативности и предузимљивости код ученика, способности да се идеје претворе у акцију, способности за тимски рад и коришћење разноврсних извора знања ради бољег разумевања друштвених процеса и појава и преузимања одговорне улоге у савременом друштву.

Разред

Седми или осми

Годишњи фонд часова

36 или 34 часа

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ По завршетку програма ученик ће бити у стању да	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја
Комуникација	- наведе основна права потрошача и начине њихове заштите; - на декларацији пронађе најважније информације о производу и одреди однос цене и квалитета; - посматра занимања из перспективе некад и сад и предвиди могућности њиховог развоја у будућности; - повезује одређена занимања и врсту и нивое образовања; - препозна проблеме у свом непосредном окружењу и дискутује о могућностима њиховог решавања; - се укључи у иницијативе које се покрећу у школи; - разликује особине лидера и менаџера; - одговорно преузима задужења у тиму, сарађује са другим	ЗАШТИТА ПРАВА ПОТРОШАЧА Однос цене и квалитета производа/услуге. Декларација производа. Уговорна обавеза за услугу. Остваривање права потрошача.
Рад са подацима и информацијама		
Дигитална компетенција		
Решавање проблема		
Сарадња		СВЕТ РАДА Свет занимања некад, сад и у будућности. Професионална оријентација. Професионални развој. Форма и функција CV и мотивационог писма. Концепт целоживотног учења.
Одговорно учешће у демократском друштву		
Одговоран однос према здрављу		
Одговоран однос према околини		ПОКРЕНИ СЕБЕ И

Естетичка компетенција Предузимљивост и оријентација ка предузетништву	члановима тима и учествује у доношењу одлука; • планира, распоређује и управља ресурсима (знања и вештине, време, новац, технологије); • учествује у осмишљавању пословне идеје; • информише се о постојању сличних производа на тржишту; • комуницира са окружењем о креативним идејама свога тима; • примењује правила пословне комуникације; • поштује етичке принципе у пословању; • израчуна трошкове израде производа према датим инструкцијама; • прикупи информације о ценама сличних производа на тржишту и на основу њих одреди цену свог производа; • учествује у промоцији и продаји производа; • презентује рад свог тима.	ДРУГЕ Покретање иницијативе. Менаџмент и лидерство. УЧЕНИЧКА ПРЕДУЗЕЋА Појам предузећа (привредног субјекта). Производ и/или услуга. Појам тржишта. Људски и материјални ресурси. Пословна комуникација. Основни етички принципи у пословању. Процес производње и процес пружања услуга. Цена производа или услуге. Облици промовисања производа. Продаја производа или услуге.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Сврха слободне наставне активности *Предузетништво* је развој предузетничких компетенција, подршка професионалном развоју ученика као и припрема за снажање у савременом свету рада који се мења услед технолошког развоја.

Ослонац за остваривање програма представљају опште упутство које се односи на све СНА, као и ово које изражава специфичности програма *Предузетништво*.

- ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У програму су предложене четири теме које иако су програмски дате одвојено у реалном животу се прожимају и са ученицима треба тако радити да се укаже на њихову повезаност. По садржају тема програм има највећу корелацију са програмом Техника и технологија уз уважавање ученичких ваншколских знања и вештина из света рада.

Наставник је модератор активности. За увођење ученика у тему он припрема што више различитих материјала који имају функцију подстицаја, односно мотивисања ученика за рад на њима. Избору мотивационог материјала треба посветити велику пажњу имајући у виду узраст ученика, њихова интересовања, специфичност теме и предзнања. Материјал треба да мотивише ученике да истражују, улазе у дискусију, образлажу своје ставове. Наставник је пратилац ученичких активности и, уколико је потребно, давалац додатних подстицаја, али не и готових решења. Потребно је подстицати радозналост, аргумендовање, креативност, рефлексивност, истрајност, одговорност, аутономно мишљење, сарадњу, једнакост међу половима.

Програм се не базира на коришћењу уџбеника и дидактичких материјала који су специјализовано за њих направљени, већ се ученици подстичу да користе што различитије изворе информација и да према њима имају критички однос.

Број часова по темама није унапред дефинисан. За сваку тему и часове на којима се она обрађује, потребно је формулисати исходе који су рефлексивна исхода за крај разреда и индикатора међупредметних компетенција, а садрже специфичности везане за конкретну тему/садржај.

- ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ЗАШТИТА ПРАВА ПОТРОШАЧА

Кроз студију случаја ученици се оспособљавају да у оквиру задатог буџета одаберу производ или услугу и аргументују свој избор у односу на критеријуме као што су квалитет, цена, еколошка подобност, корисност производа/услуге, естетска вредност, робна марка, трајање гаранције, могућности сервисирања итд. Ученици се оспособљавају да се информишу о производу (прехранбеном, хемијском, техничком, одећа и обућа) на основу његове декларације. Упознају се шта су то права потрошача и на који начин могу да их остваре. Упутити ученике на услове које потрошач мора да испуни да би остварио своја права. Посебну пажњу посветити правима потрошача у односу на безбедност и квалитет производа/услуге, могућност замене или повраћаја новчаних средстава уколико није испуњена потпуна функционалност производа у гарантном року, као и у случајевима када производ није у складу са декларацијом или за услугу није испуњена уговорна обавеза. Постоје велике могућности за истраживачке задатке као што су нпр. да ученици пронађу информације о уобичајеном трајању гаранције за различите врсте производа.

СВЕТ РАДА

Уводне активности у ову тематску целину имају за циљ да ученици сагледају развојност занимања што подразумева и њихово нестајање, као и факторе који до тога доводе (технолошки развој, промене људских потреба...). За промишљање о развоју занимања у будућности погодне су креативне радионице.

Ради пуног разумевања света рада ученици треба да се упознају са образовним профилима у оквиру различитих подручја рада, школама које их образују и захтевима које треба да испуне они који желе да се за њих школују. У ту сврху може се користити информатор за упис у средњу школу, а ученици подељени у групе могу добити различите задатке да га проуче (подручја рада, образовни профили у подручју рада, услови за упис, трогодишњи и четворогодишњи образовни профили, дуално образовање...). Неко од ученика требао би да се бави и информацијама о питањима како се наставља школовање после средње школе и разликама које постоје између похађања гимназије и стручне школе, односно разликама између опште и стручне матуре. Имајући у виду узраст ученика ниво академског образовања треба да буде само на информативном нивоу. На основу тог истраживачког рада може се организовати активност у којој сваки ученик или пар треба да припреми презентацију у стандардизованој форми за изабрани образовних профил. Презентација би требало да садржи информације о школама које образују тај образовни профил, минималном броју бодова из претходних школских година, условима уписа, могућностима запошљавања и наставка школовања, као и за које послове су ученици оспособљени након завршетка школовања. Припремљене појединачне презентације објединити и објавити на сајту школе. Уколико постоји могућност, ученицима омогућити комуникацију са представницима средњих школа, као и појединцима који се баве тим занимањима а то може бити неко од родитеља.

У оквиру ове теме ученици треба да се упознају и са појмовима професионални развој, професионална оријентација и селекција, форма и функција CV и мотивационог писма. Током рада ученицима сугерисати да ће због динамичних промена на тржишту рада, током своје професионалне каријере бити принуђени да буду флексибилни, да се континуирано усавршавају и оријентишу ка целоживотном учењу.

ПОКРЕНИ СЕБЕ И ДРУГЕ

За увођење у тему наставник може да припреми примере неких иницијатива, пожељно је да буду на глобалном и локалном нивоу, који илуструју снагу иницијативе и предузетништва. Након тога, може се организовати активност у којој ученици треба да идентификују различите проблеме у свом непосредном окружењу (нпр. проблеми у вези са животном средином, безбедношћу у саобраћају...), и сагледају могућности њиховог решавања из перспективе сопственог ангажовања и укључивања појединаца, група и организација из локалне заједнице. Овај садржај добро кореспондира са програмом *Грађанског васпитања* за све разреде јер он потенцира грађански активизам који се заснива на истим овим корацима: препознавање проблема – тражење решења. Након спроведене анализе ученици треба да изаберу два проблема и промишљају које су могућности њиховог решавања. Подељени у групе сачињавају план акције са основним елементима. Наставник кроз примере успешних менаџера и лидера, упознаје ученике са особинама које их одликују. На основу својих интересовања и способности ученици преузимају улоге у тиму, а затим анализирају које особине менаџера и лидера су им потребне за успешно обављање задатка. У раду се могу консултовати са особама за које процене да им могу помоћи. Спровођење ове активности не треба да траје дуже од 3 часа јер је то увод у следећу тему где се очекује да ученици искажу, у складу са својим узрастом и знањем неки ниво иницијативности и предузимљивости.

УЧЕНИЧКА ПРЕДУЗЕЋА

Током остваривања ове теме, ученици треба кроз практичан рад и симулацију рада привредног друштва да стекну јаснију слику о економском, финансијском функционисању предузећа, да развијају сопствене предузетничке капацитете, социјалне, организационе и лидерске вештине. Привредно друштво се оснива као виртуелни привредни субјекат који нема правни значај, али су сви процеси који се одвијају у њему реални. Уколико школа има регистровану ученичку задругу, пословање ученичких предузећа је потребно укључити у рад ученичке задруге.

Ученици се дели на две групе (од 10-15 ученика). Свака група оснива и води сопствено предузеће – привредни субјекат, са реалним процесима, производима/услугама и остварује зараду. Ученичко предузеће, под менторством предметног наставника, пролази кроз све фазе развоја стварног привредног друштва (оснивање, развијање, затварање). Свако ученичко предузеће осмишљава свој производ или услугу, трудећи се да буду оригинални, иновативни и креативни. Са циљем постизања ових захтева, важно је да ученици прикупе информације о истим или сличним производима или услугама на тржишту и успоставе комуникацију са окружењем како би испитали могућност остваривања пословног успеха. У складу са производом/услугом, ученици бирају назив предузећа, израђују лого предузећа и праве план активности. Са циљем прикупљања новчаних средстава за почетак рада предузећа, ученици могу да организују културни или спортски догађај, продајну изложбу, аукцију, сајам. Како би обезбедили успешно пословање, ученици се уз помоћ наставника упознају са правилима пословне комуникације, основним етичким принципима у пословању и рационалном управљању расположивим ресурсима (знања и вештине, време, новац, технологије). Ученицима указати на важност поштовања кодекса пословног понашања, од начина опхођења до кодекса облачења. Неопходно је да ученици уоче разлику између свакодневне и пословне комуникације (вербалне и невербалне). Инсистирати на поштовању основних етичких начела, као што је професионално обављање пословне делатности, савесно извршавање обавеза и преузимање одговорности, поштовање преузетих обавеза, коришћење допуштених средстава за постизање пословних циљева.

Ученици израчунавају све трошкове које су имали током реализације своје идеје. У те трошкове спадају трошкови материјала, трошкови израде и други трошкови. На основу прикупљених података, формирају продајну цену и усклађују је са ценама сличних производа на тржишту.

Уз помоћ наставника, осмишљавају различите облике промовисања и продаје свог производа и остварују интеракцију са пословним сектором и потенцијалним купцима. Промовисање се може остварити и коришћењем ИКТ алата. Продајне активности могу бити реализоване на продајним изложбама, сајмовима и базарима.

Након реализоване теме, неопходно је да сваки тим изврши евалуацију спроведених активности и изради презентацију о раду свог предузећа. Чланови тима доносе заједничку одлуку у које сврхе ће бити искоришћена новчана средства зарађенатоком пословања ученичког предузећа.

- ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући у виду концепт програма, исходе и компетенције које треба развити, процес праћења и вредновања ученичких постигнућа не може се заснивати на класичним индивидуалним усменим и писаним проверама. Уместо тога, наставник треба континуирано да прати напредак

ученика, који се огледа у начину на који ученици учествују у активностима, како комуницирају и сарађују, како прикупљају податке, како аргументују, евалуирају, дају креативна решења, како представљају резултате свога рада итд.

Посебно поуздани показатељи су квалитет постављених питања, способност да се промени мишљење у контакту са аргументима, разликују чињенице од интерпретација, изведе закључак, прихвати другачије мишљење, примени научено, предвиде последице, дају креативна решења. Такође, наставник прати и вреднује како ученици међусобно сарађују, колико су креативни, како решавају задатке који садрже неке аспекте истраживачког рада, како решавају сукобе мишљења, како једни другима помажу, да ли испољавају иницијативу, како превазилазе тешкоће, да ли показују критичко мишљење или критицизам.

Вредновање ученичких постигнућа врши се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању*. Ученици свакако треба унапред да буду упознати шта ће се и на који начин пратити и вредновати. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење.

ДОМАЋИНСТВО

Циљ учења слободне наставне активности *Домаћинство* је да ученици интегришу и функционализују знања стечена у оквиру различитих предмета у контексту свакодневног живота, да унапреде вештине и формирају навике у вези са важним активностима у свакодневном животу у области становања, одевања, исхране и употребе различитих материјала.

Разред Седми или осми

Годишњи фонд часова 36 или 34

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ На крају програма ученик ће бити у стању да:	ТЕМЕ и кључни појмови садржаја програма
Компетенција за целоживотно учење Комуникација Рад са подацима информацијама Дигитална компетенција Решавање проблема Сарадња	– одговорно испуњава обавезе потребне за живот у заједници / домаћинству; – преиспита сопствене и навике других чланова заједнице/домаћинства и утиче на њихову промену ка рационалном планирању, економичној потрошњи и развијању одговорних еколошких навика; – користи рачунарске апликације, 3D приказ	САВРЕМЕНО ДОМАЋИНСТВО И ПОРОДИЦА Домаћинство. Организација домаћинства. Породица, односи и потребе у породици и њихово усклађивање. Формирање здраве породице. Фазе породичног живота. Култура као начин живота и културно наслеђе.

Одговорно учешће у демократском друштву Одговоран однос према здрављу Одговоран однос према околини Естетичка компетенција Предузимљивост оријентација предузетништву	у грађевинског објекта и унутрашњег уређења домаћинства, уважавајући потребе савремене културе становања; – учествује у активностима уређења и заштите домаћинства и окружења у коме се оно налази; – анализира карактеристике савремене културе становања и повеже развој и значај урбанизма за побољшање услова живљења домаћинства; – правилно разврстава и одлаже отпад из домаћинства, припрема га и предаје на рециклажу; – образлаже на примеру у домаћинству употребу обновљивих извора енергије и значај топлотне изолације са уштедом енергије у домаћинству; – правилно и безбедно користи уређаје за загревање и климатизацију простора; – разликује природне од вештачких тканина, правилно их употребљава и одржава; – планира буџет домаћинства и управља њиме; – планира радну недељу, укључује и усклађује обавезе које има као појединац и у заједници/ домаћинству; – припрема и уређује простор за ручавање и формира културне навике приликом узимања хране; – правилно се храни, води рачуна о сопственом здрављу и здрављу породице;-планира дневне оброке за своје домаћинство у складу са општим принципима правилне исхране уз уважавање потреба свих чланова домаћинства; – примењује основне технике и правила обраде и припреме намирница уз примену правилног руковања прибором, посуђем, справама и апаратима	КУЛТУРА СТАНОВАЊА Породично домаћинство на селу и у граду. Породица и домаћинство. Функционалне целине домаћинства и њихове улоге. Технички апарати у домаћинству. Безбедност у домаћинству. Уређење домаћинства и околине у градској и сеоској средини. Економично коришћење и потрошња воде у градском и сеоском домаћинству. Уштеда енергије у домаћинству. Хемијска и микробиолошка исправност воде. Отпадне воде у домаћинству. Основни хигијенски захтеви домаћинства. Прикупљање, сортирање и одлагање отпада у домаћинству. КУЛТУРА ОДЕВАЊА Улога одеће и обуће у животу човека. Природни и вештачки материјали, њихова својства и употреба у домаћинству. Одржавање одеће, кућног текстила, и декоративног плана у домаћинству. Одржавање и чишћење природних и вештачких материјала. Организација складиштења кућног текстила, обуће и одеће. Рециклажа кућног текстила и одеће. КУЛТУРА ПОНАШАЊА Планирање и расподела буџета. План набавке и избор артикала. План и припреме за путовање.

	за припрему хране; – истражује и прави план набавке средстава за одржавање личне хигијене и чистоће домаћинства; – процењује значај и утицај информација и извора информација и повезује их са сопственим искуством ради решавања различитих проблемских ситуација; – комуницира на конструктиван начин; – процењује значај и утицај научних достигнућа на свакодневни живот; – осмишљава и предузима истраживање у решавању проблема, одговорно се односи према свом животу, животу других и животној средини; – критички процењује сопствени рад и рад сарадника у групи; – сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и афирмише толеранцију и равноправност у дијалогу.	Правила понашања у превозним средствима, у граду и на путовању. Савремена средства комуникације и претраживање различитих информација. СРЕДСТВА ЗА ОДРЖАВАЊЕ ЛИЧНЕ ХИГИЈЕНЕ И ХИГИЈЕНЕ ДОМАЋИНСТВА Значај воде за одржавање хигијене. Средства за личну хигијену. Козметичка средства. Кућна апотека. Материјали за опремање домаћинства Одржавање домаћинства Отпадни материјали у домаћинству.
		ИСХРАНА У ДОМАЋИНСТВУ Хранљиви састојци и животне намирнице. Класификација животних намирница према пореклу (биљне и животињске), улози у организму (енергетска, градивна, заштитна и регулаторна) и саставу. Енергетска вредност намирница. Потребе за састојцима хране зависно од узраста, занимања, пола, спољашње средине, здравственог и физиолошког стања организма. Рационална исхрана човека. Принципи рационалне исхране. Законски прописи, правилници о намирницама и квалитету хране. Последице неправилне исхране.

		Припремање хране, начини обраде намирница. Хигијенски услови приликом припремања хране. Одлагање, чување и конзервисање намирница. Апарати и машине за припремање, чување и обраду хране и намирница Загађујуће супстанце хране и мере заштите Адитиви Органска и ГМО храна Култура исхране и понашање за трпезом: послуживање и узимање хране, стоно посуђе и прибор. Национална кухиња и кухиње у свету.

ФИЛОЗОФИЈА СА ДЕЦОМ

Циљ учења слободне наставне активности *Филозофија са децом* је да ученик овлада знањима, развије вештине и формира ставове који ће подстаћи и убрзати његов интелектуални развој и унапредити вештине размишљања, закључивања, самосталног, критичког и креативног мишљења.

Разред Седми или осми

Годишњи фонд 36 или 34

ОПШТЕ МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	ИСХОДИ На крају програма ученик ће бити у стању да:	Кључни појмови садржаја програма
Компетенција за целоживотно учење Сарадња Решавање проблема Одговорно учешће у демократском друштву Рад са подацима и информацијама Дигитална компетенција	– критички промишља и анализира питања и проблеме свог окружења – са пажњом слуша саговорника и комуницира са другима на конструктиван начин у – јасно изрази сопствене мисли и осећања – практикује интелектуалну отвореност и радозналост – уважава релевантне аргументе – практикује толеранцију и разлике у мишљењу	Појам добра / зла Појам уметности Појам правде Појам слободе Појам среће Појам толеранције Појам вршњачког насиља Појам истине/лажи Појам живота

Комуникација Одговоран однос према околини Естетичка компетенција	– искаже објективност и непристрасност у процени властитих и туђих становишта, поступака и постигнућа – сарађује са члановима групе којој припада и одупре се притиску групе на асертиван начин – препозна проблеме у свом непосредном окружењу и дискутује о могућностима њиховог решавања – развије осетљивост за социјални и културни контекст – учествује у расправи која доприноси атмосфери отворености и узајамног уважавања – преузме одговорност за сопствене поступке, однос према природном и друштвеном окружењу, – усвоји интелектуалне врлине истинољубивости	Појам времена и простора Појам пријатељства Појам храбрости Појам бога Појам човека Појам мудрости и знања Појам света Појам природе Појам једнакости и различитости Појам љубави

6. ОСТАЛИ ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО- ВАСПИТНОГ РАДА

6.1. Припремна настава

За ученике који на крају наставне године показу недовољан успех из једне или две наставне области школа ће у августу организовати припремну наставу и полагање поправних испита. Овај вид наставе организоваће се за ученике од V – VIII раз. За сваког ученика биће организовано по најмање десет припремних часова у једној области.

Ученицима VIII разреда који на крају наставне године буду показали недовољан успех из појединих предмета биће омогућено полагање поправних испита пре уписног рока за средње школе – у јунском испитном року.

Разредни испит полажу ученици који нису били на настави више од једне трећине, а у складу са Законом о основној школи. Програмом припремне наставе утврђује се обавеза свих наставника да прате и утврде из којих наставних тема и области ученици нису постигли задовољавајуће резултате, као и обавезу да припреме одређени радни материјал, како би ученици за краће време континуираног рада усвојили одређени квантум знања. За такве ученике наставници ће из свих области припремити и одржати по десет часова. После реализације ове наставе биће организовани поправни испити пред комисијом коју буде одредио директор школе.

Школа ће организовати припремну наставу за ученике осмог разреда који полажу завршни испит на крају другог полугодишта, а десет дана пре полагања испита најмање два часа дневно. Адекватна припрема ученика за завршни испит састоји се у прилагођавању редовне наставе захтевима завршног испита током 8. разреда.

- Подизање нивоа свести ученика о озбиљном, одговорном и поштену приступу полагању завршног испита
- Састанак са родитељима ученика 8. разреда у циљу правовремене информисаности о свим релевантним подацима који се односе на завршни испит
- Континуирано одржавање додатне и допунске наставе
- Пробни завршни испит • Анализа постигнућа ученика на пробном завршном испиту
- Информисање ученика и родитеља о постигнућима ученика на пробном завршном испиту
- Појачан рад у областима у којима су ученици показали слабије резултате
- Тестирања у оквиру редовне наставе прилагођена захтевима завршног испита
- Полугодишња тестирања
- Анализа постигнутих резултата са посебним освртом на резултате из српског језика, математике и на комбинованом тесту
- Припремна настава из области које ће ученици полагати на завршном испиту
- Припрема техничких услова за извођење завршног теста (фискултурна сала, распоред седења,...)
- Анализа постигнућа ученика на завршном испиту као увод за израду плана завршног испита за наредну школску

- Сачинити реалан распоред рада усклађен са распоредом часова, водећи рачуна да сви ученици имају могућност похађана припремне наставе

ПЛАН РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПРИПРЕМНЕ НАСТАВЕ ЗА УЧЕНИКЕ ОСМОГ РАЗРЕДА ЗА ПОТРЕБЕ ПОЛАГАЊА ЗАВРШНОГ ИСПИТА

ПРЕДМЕТ	ТЕМА	БРОЈ ЧАСОВА
Математика	Алгебра и функције	3
	Геометрија	3
	Обрада података	2
	Бројеви и операције са њима	3
	Мерења	3
	Понављање комп.градива	6
Српски језик	Фонетика и грађење речи	3
	Морфологија	3
	Синтакса	3
	Правопис и стилистика	4
	Историја језика	3
	Књижевна дела и писци	4
Физика	Кретање	4
	Сила	2
	Притисак	1
	Рад, снага, енергија	2
	Равнотежа	1
Географија	Физичка географија	2
	Регионална географија Европе	2
	Регионална географија Азије	1
	Регионална географија Африке	1
	Регионална географија Америке	1
	Аустралија, Океанија и поларне области	1
	Географски преглед Републике Србије	2
Историја	Праисторија и Стари век	2
	Средњи век	2
	Нови век	1
	Савремено доба	2
	Временско и просторно сналажење и тумачење историјских извора	2
	Понављање целокупног градива	3
Хемија	Општа хемија	1
	Неорганска хемија	2
	Органска хемија	2
	Биолошки важна органска једињења	2
	Заштита животне средине	1
	Понављање целокупног градива	2
Биологија	Царство биљака-грађа и животни процеси	2
	Царство животиња- бескичмењаци	1
	Угроженост, заштита и еволуција живог света	1
	Царство животиња- кичменјаци	2
	Грађа човечјег тела	2
	Понављање целокупног градива	2

АКЦИОНИ ПЛАН ЗА ПОЛАГАЊЕ ЗАВРШНОГ ИСПИТА НАКОН АНАЛИЗЕ ПРОБНОГ ЗАВРШНОГ ИСПИТА

АКТИВНОСТИ	НАЧИН ОСТВАРИВАЊА	НОСИОЦИ	ВРЕМЕ РЕАЛИЗАЦИЈЕ
Часови редовне наставе	Делове редовних часова усмерити на области које су најслабије одрађене на пробном ЗИ	Наставници српског језика , математике и изабраног предмета	Април – мај
Припремна настава	Кроз часове припремне наставе посебно обратити пажњу на најслабије одрађене области на пробном ЗИ	Наставници српског језика , математике и изабраног предмета	Април- Мај- Јун
Допунски рад	обрада задатака (области) са ниским процентом постигнућа на тесту .	Наставници српског језика , математике и изабраног предмета	Април –мај
Разговори са ученицима који су имали веома слабе резултате на пробном завршном и њиховим родитељима.	Индивидуални разговори са ученицима и њиховим родитељима.	ОС, стручна служба, ученик, родитељи	Април –јун
Интензивирање часова припремне наставе(свакодневно)	Направити распоред припремне наставе у складу са расположивим временом наставника и ученика.	Директор, СС, ОС, предметни наставници	Прве 2 недеље јуна

6.2. План реализације тематско амбијенталне наставе

Оквирно време	Тема	Активности	Циљ	Међупредметн о повезивање	Локација
септембар	„Стазама здравља“- повезати са Светским даном туризма, Светским даном чистих планина и европским школским спортским	-пешачење на археолошко налазиште „Небеске столице“ -амбијентално учење	Циљ амбијенталне наставе је учење откривањем у непосредној животној стварности, где се ученици сусрећу са природном и	-биологија - историја -разредна настава -ликовна култура -српски језик.... -Физичко и здравствено васпитање	Небеске столице Копаоник

	даном 26.9.		културном околином, људима који у њој живе и који су утицали на околину. Рад изван школе подстиче радост откривања, истраживања и стварања, погодан је за тимски рад, утиче на стварање квалитетних односа унутар образовно- васпитне групе и на тај начин утиче на развој интелектуалних способности ученика. При организацији овога облика рада требало би водити рачуна о интересима, могућностима и способностима ученика. Амбијентална настава користи могућност интердисципли нарног повезивања садржаја различитих наставних предмета. Погодност овога облика наставе је лакше и брже учење.		
октобар	„У здравом телу здрав дух“ Дан пешачења, Дани јабука	-берба јабука у школском дворишту издвојеног одељења - учење о предузетништв у		-Математика - физика -разредна настава -Биологија -физичко....	Школско двориште, непосредна близина школе
новембар	Међународни дан толеранције	Витешке игре		Физичко, историја, биологија, разредна настава....	Школско двориште
Децембар	Завичај	Кување са децом Плетисанка Путовање кроз завичај		Разредна настава, Српски језик, Ликовна култура, Географија....	Школа
Фебруар	Упознај зиму	Трагови у снегу. Прати моје коракe.		Разредна настава, Српски језик ликовна култура....	Школско двориште
Март	Уметник у природи	Читај облаке Мозаик		-српски језик -ликовна култура -разредна настава....	Непосредна близина школе
Април	Искористи снагу природе	Пешачење и стицање знања о обновљивим и необновљивим извориима енергије		-разредна настава - ТиТ -географија - ликовна култура...	Ђерекаре- Д. Левиће (низ реку)
Мај	„Мој свет, чаробан и леп“ Дан отворених учионица	Шетња и учење у природи		Сви предмети заступљени у дану реализације	Брзеће

Наставници су у обавези да за овај вид наставе припреме одговарајуће припреме, којима ће ускладити наставне садржаје са реализацијом амбијенталних дана.

Наставници имају слободу да прилагоде активности условима амбијента и не морају се круто држати остваривања циљева и исхода

предвиђеним за рад у учионици. Циљ овог начина учења је да ученици сами примете, издвоје, анализирају и закључе оно што сматрају вредним и интересантним, као и да уче у здравом окружењу. Овај вид наставе ће се реализовати у складу са развојем епидемиолошке ситуације у земљи.

6.3. Инклузивно образовање

„ИНКЛУЗИЈА је процес решавања и реаговања на разноврсност потреба свих ученика кроз све веће учествовање у учењу, културама и заједницама и све мању искљученост у оквиру образовања и из њега. Тај процес обухвата промене и измене садржаја, приступа, структура и стратегија, са заједничком визијом која обухвата сву децу одговарајуће старосне доби и са убеђењем да је редовни образовни систем одговоран за образовање све деце.“ УНЕСКО, конференција 1994.

Многе земље, па и наша, окренуле су се инклузивном образовању и преусмериле напоре на подржавању све деце у редовним школама и то уређују законима. Инклузивно образовање је обавезна активност, саставни део васпитно образовног процеса у свим школама у нашој земљи.

Право на ИОП има ученик коме је потребна додатна подршка због тешкоћа у приступању, укључивању и учествовању у образовању и васпитању, ако та тешкоћа утиће на његову добробит, односно остваривање исхода образовања и васпитања или представљају ризик од раног напуштања школовања и односи се на ученике који:

- има тешкоће у учењу /због специфичних сметњи у учењу или проблема у понашању и емоционалном развоју/
- има сметње у развоју или инвалидитет / телесне, моторичке, чулне, интелектуалне или сметње из спектра аутизма/
- потиче, односно живи у социјално нестимулативној средини /социјално, економски, културно, језички сиромашној средини или дуготрајно борави у здравственој, односно социјалној установи/.

Индивидуализован начин рада у школи остварује се путем:

- прилагођавања простора и услова у којима се одвија настава у школи (отклањање физичких баријера, осмишљавање додатних и посебних облика активности, израде посебног распореда активности итд.)
- прилагођавањем метода рада, наставних средстава и помагала и дидактичког материјала, а посебно приликом увођења нових садржаја, начина задавања задатака, праћења брзине и темпа напредовања, начина усвајања садржаја, провере знања, организације учења, постављања правила понашања и комуникације. Отклањање физичких и комуникацијски препрека (индивидуализован начин рада) према ученику спроводе су у пракси током процеса образовања и васпитања, према потреби и могу се остваривати и без вођења посебне документације.

ИОП се израђује према образовним потребама ученика и може да буде:

- по прилагођеном програму у коме се прецизно планира циљ пружања подршке која се односи на прилагођавање и обогаћивање простора и улова у којима се учи, прилагођавање метода рада,

уџбеника и наставних средстава током образовно-васпитног процеса; активности и њихов распоред као и лица која пружају подршку;

- по измењеном програму у коме се прецизно планира прилагођавање општих исхода образовања и васпитања, прилагођавање посебних стандарда постигнућа ученика у односу на прописане и прилагођавање садржаја за један, више или за све предмете;

- обogaћен и проширен програм који се примењује за ученике са изузетним способностима /право на прилагођен начин образовања по ИОП-у у смислу проширивања и продубљивања садржаја има и ученик са изузетним способностима .

Индивидуални образовни планови свих ученика који се образују по ИОП-у чине прилог Школског програма. С обзиром на то да садрже личне податке о ученику овај прилог се не објављује, већ се прилаже кад је потребно. Комплетну документацију о ученицима који раде по ИОП-у имају одељенске старешине и координатор школског тима за инклузивно образовање. У Годишњем плану рада школе налазе се подаци о броју ученика који се образују по ИОП-у за поједине школске године.

Наши ученици напредују захваљујући раду стручног сарадникаа, учитеља и наставника , интегрисани су у школско окружење, прихваћени су од вршњака.

Сталне активности у реализацији инклузивног образовања:

- Размена искуства и сарадња са колегама и родитељима.

- Реаговање на време јер ће се тада многи проблеми лакше решити .

- Одељенске старешине и стручни сарадници имају обавезу да предметне наставнике упознају са свим битним / расположивим / чињеницама везаним за дете и његов развој а које могу утицати на све сегменте образовно васпитног процеса.

- Након евидентирања тешкоћа које ученик има, стручни тим разматра за свако евидентирано дете потребу за врстом подршке – односно има ли потребе за израду ИОПа . Ако се утврди да има потребе да се за дете уради ИОП, формира се тим који ће то даље реализовати.

Стручни Тим за ИО координира активностима свих запослених у школи и сарадницима изван ње које ће помоћи сваком детету да оствари свој максимум.

ПЛАН РАДА ТИМА ЗА ИНКЛУЗИВНО ОБРАЗОВАЊЕ

ВРСТЕ АКТИВНОСТИ	Носиоци активности	Време реализације	Очекивани резултати
* Предлог плана рада Тима *Израда ИОПа-2 за ученика за кога постоји одобрење ИРК и предлагање Пед. колегијуму за усвајање, сарадња са родитељима	чланови Тима	Септембар	Благовремено дат предлог ГПР тима Сачињен план активности за ученика који

			ради по ИОП-у 2
*Препознавање ученика којима је потребна додатна подршка и израда педагошких профила *Увођење индивидуализације за ученике за које се проценило да постоји потреба *Анализа напредовања ученика са којима се ради по ИОП-2	Одељењске старешине, предметни наставници, психолог, родитељи	Октобар –Новембар	Благовремено поступање према прописаним процедурама Добијени подаци служе за промену или задржавање одређеног начина рада
*Анализа напредовања ученика са којима се ради по индивидуализованом начину рада и ИОПу-2- вредновање ИОПа *Обавештавање НВ о раду Тима	чланови Тима од старешине наставници родитељи	Новембар-Децембар	Анализом рада ученика евидентан је напредак у остварењу планираних исхода НВ је обавештено о раду Стио
*Израда новог плана активности за ученика који ради по ИОП-2 и давање предлога Пед.колегијуму за усвајање	чланови Тима од старешине наставници	Јануар-	Педагошки колегијум усваја ИОП2
*Праћење реализације ИОП2-а – праћење документације и посете часова	СТИО	Фебруар март април	Све планиране активности се спроводе
*Анализа постигнућа ученика који раде по ИОП-у 2 *Анализа ефеката индивидуализације (примењених мера подршке и примењених стратегија)	чланови Тима од старешине наставници чланови Тима	април	Ученици показују напредак у остваривању исхода
*Вредновање ИОПа -2 и ефеката мера индивидуализације и предлог мера за даљи рад	чланови Тима, наставници, од старешине	Мај-јун	Ученици остварују планиране исходе

*Писање извештаја о раду Тима	чланови Тима	јун –јул-август	У извештајима се види да су све планиране активности спроведене(а ако нису постоји обрзложење за то)
* Писање плана	ТИМ	август	Благовремено написан план рада
Активности Тима за ИО тесно су повезане са Тимом за самовредновање кроз кључну област Подршка ученицима и ЕТОС као и Тимом за заштиту ученика од насиља дискриминације, злостављања и занемаривања	чл. Тима за ИО чл. Тима за заштиту	Током године	Тимови спроводе сарадњу што се јасно види у извештајима о раду

6.4. Екскурзије, настава у природи, излети

План и програм екскурзије од првог до осмог разреда

С обзиром на број ученика наше школе, јављају се тешкоће погледу реализације и организације екскурзије. Наиме, висока цена извођења екскурзије, представља највећи проблем нашим ученицима и родитељима, а самим тим и школи приликом организације исте. Како би превазишли тај проблем, Савет родитеља доноси одлуку да се уместо екскурзије организује излет за све ученике школе. На овај начин се превазилазе тешкоће организације екскурзије а излет би био реализован. Са овим предлогом, осим одлуке Савета родитеља, се слаже и Ученички парламент и стручна већа наше школе.

Циљ и задаци екскурзије

Циљеви наставе у природи су:

- очување, подстицање и унапређивање укупног здравственог стања ученика, њиховог правилног психофизичког и социјалног развоја;
- стварање основа за усвајање активног, здравог и креативног начина живота и организовања и коришћења слободног времена;
- проширивање постојећих и стицање нових знања и искустава о непосредном природном и друштвеном окружењу;

- развијање еколошке свести и подстицање ученика на лични и колективни ангажман у заштити природе;
- социјализација ученика и стицање искустава у колективном животу, уз развијање толеранције и одговорног односа према себи, другима, окружењу и културном наслеђу;
- развијање позитивних односа према националним, културним и естетским вредностима;
- развијање способности сагледавања развоја привредних могућности краја, односно региона који се обилази.

Циљ екскурзије је непосредно упознавање појава и односа у природној и друштвеној средини, упознавање културног наслеђа и привредних достигнућа, а у циљу остваривања образовно-васпитне улоге школе.

Задаци наставе у природи и екскурзије

Задаци наставе у природи остварују се на основу плана и програма наставе и учења, образовно-васпитног рада и школског програма и саставни су део годишњег плана рада школе.

Задаци који се остварују реализацијом програма наставе у природи су:

- побољшање здравља и развијање физичких и моторичких способности ученика;
- задовољавање основних дечијих потреба за кретањем и игром;
- очување природне дечије радозналости за појаве у природи и подстицање интересовања и способности за њихово упознавање кроз одговарајуће активности;
- развијање способности запажања основних својстава објеката, појава и процеса у окружењу и уочавање њихове повезаности у конкретним природним и друштвеним условима;
- подстицање самосталности у процесу стицања знања кроз непосредне истраживачке задатке;
- развијање свести о потреби заштите, неговања, чувања и унапређивања природне и животне средине и изграђивање еколошких навика;
- упознавање природно-географских, културно-историјских знаменитости и лепоте места и околине;
- упознавање са начином живота и рада људи појединих крајева;
- упознавање разноврсности биљног и животињског света појединих крајева, уочавање њихове повезаности и променљивости;
- упознавање са карактеристикама годишњих доба у природи и смењивање временских прилика;
- развијање способности сналажења тј. оријентисања у простору и времену;
- оспособљавање ученика за безбедан и правилан боравак у природи;
- развијање правилних хигијенско-здравствених навика и подстицање самосталности у обављању личне хигијене и бриге о себи;
- подстицање и стварање навике за неговање редовне физичке активности и за што чешћи боравак у природи;
- формирање навика редовне и правилне исхране;
- навикавање на правилно смењивање рада, одмора и сна;
- разумевање и уважавање различитости међу појединцима;
- подстицање групног рада, договарања и сарадње са вршњацима и одраслима кроз одговарајуће активности.

Задаци екскурзије су: проучавање објекта и феномена у природи; уочавање узрочно-последичних односа у конкретним природним и друштвеним условима; развијање интересовања за природу и еколошке навике; упознавање начина живота и рада људи појединих крајева; развијање позитивног односа према: националним, културним и естетским вредностима, спортским потребама и навикама, као и позитивним социјалним односима.

Садржаји екскурзије

Садржаји наставе у природи остварују се на основу плана и програма наставе и учења из којег се издвајају они садржаји који су погодни за остваривање циљева и задатака наставе у природи, а одговарају условима у којима се она реализује.

У програмима наставе и учења за поједине предмете могу се наћи садржаји који експлицитно или имплицитно упућују на погодност овог облика образовно-васпитног рада.

Садржаји наставе у природи остварују се и на основу школског програма и саставни су део годишњег плана рада школе.

Садржаји екскурзије остварују се на основу плана и програма наставе и учења, образовно-васпитног рада и саставни су део школског програма и годишњег плана рада школе.

Садржаји екскурзије у првом циклусу основног образовања и васпитања су посебно:

- уочавање облика рељефа и површинских вода у околини и природно-географских одлика Републике Србије;
- посматрање карактеристичних биљака и животиња (обилазак станишта биљака и животиња);
- посете заштићеним природним подручјима (национални паркови, резервати, споменици природе и др.);
- упознавање с прошлошћу и културном баштином завичаја и отаџбине (обилазак музеја, културно-историјских споменика, етно-села, спомен-кућа знаменитих људи - научника, књижевника, уметника, војсковођа, државника и др.);
- развијање способности оријентације у простору и времену;
- обилазак разних типова пољопривредних површина и сточарских фарми (упознавање с производњом здраве хране);
- обилазак привредних друштава и јавних предузећа (прерада природних сировина, упознавање с различитим делатностима људи, заштита животне средине и др.).

Садржаји екскурзије у другом циклусу основног образовања и васпитања су посебно:

- посете које омогућавају упознавање са природним лепотама, природно-географским и друштвено-географским одликама Републике Србије (планине, реке, језера, бање, биљни и животињски свет, заштићени природни објекти и национални паркови, становништво, народи и етничке заједнице у Републици Србији и др.);
- обилазак праисторијских, античких, средњовековних, нововековних и локалитета савременог доба (Лепенски вир, Винча, Сирмијум, Виминацијум - војни логор, Гамзиград - Царска палата, Медијана, Студеница, Ђурђеви Ступови, Жича, Милешева, Сопотани, Градац, Грачаница, Високи Дечани, Раваница, Лазарица, Љубостиња, Манасија, Каленић, Сремски Карловци, Крушедол, Ново Хопово, Врдник, Смедеревска тврђава, Голубац, Нишка тврђава, Петроварадинска тврђава, Орашац, Топола, Ћеле-кула, Таково, Тршић, Бранковина, Враћевшница, Текериш, Струганик, Шумарице и др.);
- обилазак Београда, престонице Републике Србије (Дом Народне скупштине, Народно позориште, Народни музеј, Београдска тврђава, Опсерваторија, Војни музеј, Музеј Српске православне цркве, Музеј Првог српског устанка - Конак кнеза Милоша, Конак кнегиње Љубице, Народна библиотека, краљевски дворови на Дедињу, Музеј града, Авала, Јајинци, Етнографски музеј, Педагошки музеј, Музеј Вука и Доситеја, Саборна црква, Храм Светог Саве на Врачару, Природњачки музеј, Ботаничка башта „Јевремовац”, зоолошки врт, Музеј југословенске кинотеке, Музеј Николе Тесле, Музеј савремене уметности и др.);
- обилазак установа културе у Републици Србији (Галерија Матице српске у Новом Саду, Српско народно позориште у Новом Саду, Књажевско-српски театар у Крагујевцу, завичајни и локални музеји, спомен-куће и др.);
- обилазак привредних друштава и јавних предузећа (предузећа у области прехранбене, хемијске, машинске и електроиндустрије, индустрије грађевинског материјала, енергетике и др.);
- подстицање испољавања позитивних емоционалних доживљаја.

Програм екскурзије

Стручно веће за разредну наставу предлаже програм наставе у природи, који доставља наставничком већу, ради разматрања и усвајања.

Одељењска и стручна већа школе предлажу програм екскурзије, који достављају наставничком већу, ради разматрања и усвајања.

Настава у природи и екскурзија могу да се реализују, ако је савет родитеља дао сагласност на програм наставе у природи, односно екскурзије.

Програм наставе у природи и екскурзије садржи: образовне и васпитне циљеве и задатке; садржаје којима се постављени циљеви остварују; планирани обухват ученика; носиоце предвиђених садржаја и активности; трајање, путне правце, техничку организацију, начин финансирања и друга питања од значаја за реализацију програма наставе у природи и екскурзије.

Носиоци предвиђених садржаја и активности

Носиоци припреме, организације и извођења програма наставе у природи су директор школе, стручни вођа путовања, наставник разредне наставе, односно други наставник кога одреди директор школе и који је добио сагласност стручног већа за разредну наставу.

Носиоци припреме, организације и извођења програма екскурзије су директор школе, стручни вођа путовања, одељењски старешина или други наставник, кога одреди директор школе и који је добио сагласност одељењског већа.

Стручни вођа путовања може бити директор школе или лице које он овласти, а које је из реда наставника разредне наставе, односно наставника који остварују план и програм наставе и учења.

Ради обезбеђивања веће сигурности ученика на настави у природи и екскурзији, директор може да одреди да, поред наставника разредне наставе, односно одељењског старешине, наставу у природи, односно екскурзију прати још највише један наставник који изводи наставу ученицима тог одељења.

Стручни вођа путовања прати и спроводи програм који се односи на остваривање постављених образовно-васпитних циљева и задатака и одговарајућих садржаја наставе у природи и екскурзије.

Стручни вођа путовања и наставник разредне наставе, односно одељењски старешина координира остваривање садржаја и активности предвиђених програмом наставе у природи, односно екскурзије, стара се о безбедности и понашању ученика.

Изузетно, наставник разредне наставе, односно одељењски старешина обавља послове из надлежности стручног вође путовања, ако је у питању школа са малим бројем ученика и школа са комбинованим одељењима.

6.5. Програм културних и јавних активности школе

Календар реализације:

Редни број	Садржај рада	Време реализације	Носилац задужења
1.	Приредбе и јавни наступи		
	1. Пријем првака	септембар	Наставници разредне наставе, српског језика, музичке културе и остали наставници, директор и педагог
	2. Академија у част обележавања школске славе „Св. Саве“	јануар	
	3. Академија поводом Дана школе	мај	
2.	Смотре ученичких радова и културних достигнућа, публикација и дистрибуција школског листа		

	1.Изложба ученичких достигнућа у част Дечје недеље 2.Изложба ученичких достигнућа у част школске славе „Св.Саве“ 3.Публикација и дистрибуција школског листа поводом Дана Св.Саве 4.Изложба поводом 8.марта 5.Изложба ученичких достигнућа поводом Дана школе 6.Публикација и дистрибуција школског листа поводом Дана школе 7.Изложба ученичких радова поводом Ускрса 8.Изложба поводом краја школске године	октобар јануар јануар март Мај Мај април јун	Наставници разредне наставе, српског језика, музичке културе и остали наставници, директор и педагог
3.	Такмичења ученика		
	1.Такмичење ученичких радова посвећених Св.Сави 2.Квиз такмичење- познавање садржаја из појединих предмета	јануар децембар, јун	Наставници разредне наставе, српског језика, музичке културе и остали наставници, директор и педагог
4.	Трибине , позориште , биоскопске представе		
	1.Трибина за ученике – значај лепог понашања- заштита деце од злостављања и занемаривања 2.Трибина за ученике и родитеље- болести зависности школске деце и омладине 3.Једна биоскопска и позоришна представа 4.Сусрет са савременим песником	октобар септембар мај Током године Током године	Тим за заштиту ученика од насиља МУП општине Брус Наставници разр. и предметне наставе Наставници разр. и предметне наставе

6.6. Програм школског спорта и спортских активности

ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ

- Стимулисати телесни развитак повећањем снаге мишића и даљем развоју способности;
- Подмирити примарни биомоторички мотив изражен у потребу за кретањем, игром, борбом
- Утицати на развој моторичких способности, а посебно на развој брзине, координације, гибкости и експлозивне снаге;

- Развити зглобно мишићне(кинетичке) осетљивости које се манифестују свесним и самосталним, управљањем, својим кретањем;
- Повезати моторичке задатке у целину, али без стварања крутих моторичких аутоматизма;
- Задовољавати потребе за афирмацијом, али и сузбијати тенденције процењивања властитих способности услед-недовољно развијене самокритичности ученика и ученица;
- Задовољавати потребе ученика и ученица за групном идентификацијом која у знатној мери убрзава процес социјализације личности;
- Развијати способности за посматрање, доживљавање и стварање естетских вредности (лепота кретања, лепота спорске игре и лепота природе);
- Уводити ученике ученице у организовани систем припрема за игре, сусрете и манифестације;

Указивање потребе за стваралаштвом у два основна смера:

- у смеру спортско-техничких достигнућа (индивидуални–максималниучинак у појединој спортској грани);
- у естетском обликовању и доживљавању моторичких активности.

Програм васпитно - образовног подручја усмерен је на:

- развијање физичких способности;
- спортско техничко образовање;
- повезивање физичког и здравственог васпитања са животом и радом.

МЕТОДЕ И ОБЛИЦИ РАДА

Аналитичко-синтетичка метода,

Вербално невербална коомуникација

Демонстрација-асистенција

Индивидуални, групни, колективни, фронтални, парови.

НАСТАВНА СРЕДСТВА

Даске, струњаче, мердевине, креда, пиштаљка, штоперица, метар, стартни блок, лопте, лоптице, канап, мрежа, кош, мета, чуњеви, вијача, обруч, клупа, ластиш,сталци, ...

НАЧИН ПРАЋЕЊА НАПРЕДОВАЊА УЧЕНИКА ОД СТРАНЕ НАСТАВНИКА

Самооцењивање, оцењивање од стране наставника, самоконтрола и провера ученика помоћу табела датих за проверу својих способности, праћење и евидентирање ученика за све садржаје везане за ван наставне активности, секције, такмичења (како , школских тако и клупских, јавни наступи...)

СЛОБОДНИ САДРЖАЈИ

СЕКЦИЈЕ – фонд за годину дана је 18 часова.ОФА-36(5,6)

Секција- Мали фудбал

ОФА- Скијање- просечно 3 дана

Остали слободни садржаји на којима редовно учествујемо као школа су:Игре без граница, Тематско амбијентални дани са пешачењем по ближој околини.

ИЗЛЕТИ - ЈЕДНОДНЕВНИ У БЛИЖОЈ ОКОЛИНИ

-Скијање на Копаонику за ученике од 5 до 8 разреда.

- Пешачке туре до 4 километара.

КОРЕЛАЦИЈА ИЗМЕЂУ ПРЕДМЕТА

МУЗИЧКА КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА

3-6 активности у оквиру музичко покретних игри, поводом јавних наступа - приредби.

ТЕХНИЧКА - ЛИКОВНА КУЛТУРА, СРПСКИ ЈЕЗИК, МАТЕМАТИКА, ФИЗИКА, ГЕОГРАФИЈА су једнако заступљени на часовима физичког васпитања; често у оквиру редовне наставе као и у оквиру ваннаставних активности.

ПЛАН СПОРТСКИХ АКТИВНОСТИ

Наставна јединица	Време реализације
1.Окупљање,евидентирање ученика и договор о раду	Септембар

2.Атлетика-припрема за крос РТС	Септембар
3.Припрема за такмичење у малом фудбалу (Блажево)	Октобар
4.Стони тенис-техника	Октобар
5.Јесењи крос за ученике 1-8 разреда(Дечија недеља)	Октобар
6.Пешачење у ближој околини школе	Новембар
7.Мали фудбал-припрема за такмичење	Новембар
8.Стони тенис	Децембар
9.Стони тенис	Децембар
10.Светосавски турнир-стони тенис	Јануар
11.Игре на снегу – санкање, скијање,	Фебруар
12.Стони тенис	Фебруар
13.Скијање-Копаоник /излет	Март
14.Скијање-Копаоник /излет	Март
15.Скијање-Копаоник /излет	Март
16.Атлетика-припрема за крос- Меморијал Горан Раичевић (пролећни крос)	Мај
17.Пешачење у ближој околини школе	Мај
18Пешачење у ближој околини школе	Јун

Недеља спорта - прва недеља децембра- стони тенис

Недеља спорта- трећа недеља маја - атлетика

6.7. Програм заштите ученика од насиља, злостављања и занемаривања

ПРОГРАМ ПРЕВЕНЦИЈЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ, ВРЕЂАЊА УГЛЕДА, ЧАСТИ И ДОСТОЈАНСТВА ЛИЧНОСТИ

Под дискриминацијом, односно дискриминаторним понашањем подразумева се понашање којим се на непосредан или посредан, отворен или прикривен начин, неоправдано прави разлика или неједнако поступа, односно врши пропуштање чињења (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лице или групе лица, као и на чланове њихових породица или њима блиска лица, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, статус, мигранта, расељеног лица, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, социјалном и културном пореклу, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, сметњи у развоју и инвалидитету,

брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима, као и по другим основама утврђеним законом којим се прописује забрана дискриминације.

Извршилац дискриминације јесте лице - учесник у образовању, запослени, родитељ или треће лице, као и установа, њени органи и тела који својим чињењем или пропуштањем чињења врше дискриминацију у процесу образовања и васпитања или у вези са њим, у свим релацијама.

Дискриминисано лице јесте лице - учесник у образовању, запослени, родитељ и треће лице, група - учесника у образовању, запослених, родитеља и трећих лица, чланови органа и тела установе који су претрпели дискриминацију у процесу образовања и васпитања или у вези са њим

Превенција дискриминације, као и вређања угледа, части или достојанства личности јесу мере и активности које предузима установа да се предупреди сваки облик дискриминаторног понашања, као и понашања којим се вређа углед, част или достојанство личности, у било ком од односа, подигне свест свих у установи о његовим негативним последицама на лица, групу лица, односно установу.

Превентивним мерама и активностима у установи ствара се сигурно и подстицајно окружење, негује атмосфера сарадње, уважавања и конструктивне комуникације, развија позитиван систем вредности.

Дужност установе је да обезбеди услове за сигурно и подстицајно одрастање и развој сваког учесника у образовању, заштиту од свих облика дискриминације и понашања којим се вређа углед, част или достојанство личности и социјалну реинтеграцију дискриминисаног лица и извршиоца дискриминације.

Превентивним мерама и активностима заснованим на принципу једнаких могућности, кроз једнакост и доступност права на образовање и васпитање, без дискриминације:

- 1) подиже се ниво свести и осетљивости свих у установи - нулта толеранција на све облике дискриминације и дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности;
- 2) остварује се пуна посвећеност установе и свих њених органа и тела у препознавању, спречавању и сузбијању дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности;
- 3) сви носиоци обавеза заштите од дискриминације у установи (унутрашња заштита) и ван ње (спољашња заштита - породица, јединица локалне самоуправе, надлежни орган унутрашњих послова, центар за социјални рад, здравствена служба, министарство надлежно за послове образовања поступају хитно, ефикасно и координисано у спречавању и сузбијању дискриминаторног понашања.

Права, обавезе и одговорности лица у превенцији дискриминације и понашања којима се вређа углед, част и достојанство личности

Запослени својим квалитетним радом и применом различитих метода, садржаја, облика рада и активности, личним понашањем и ставом утичу, помажу и обезбеђују недискриминаторно, подстицајно, инклузивно и безбедно образовно окружење за све - учеснике у образовању, за

родитеље, запослене и за трећа лица у установи и својим понашањем не подстичу, не помажу, не изазивају, не доприносе вршењу дискриминације и вређања угледа, части или достојанства личности.

Наставник, васпитач, стручни сарадник и одељењски старешина избором одговарајућих садржаја и начина рада са учесницима у образовању доприносе стицању знања, вештина и формирању ставова који утичу на промену понашања, који помажу превазилажењу стереотипа и предрасуда, повећавању осетљивости на повреде осећања других лица и група по неком од заштићених личних својстава, развијају толеранције, прихватања и уважавања различитости, конструктивног превазилажења сукоба и др.

Запослени су одговорни, нарочито, за своје изјаве и понашања којима се испољава и промовише дискриминаторно понашање, стереотипи, предрасуде и нетолеранција према припадницима мањинских и осетљивих друштвених група, посебно, у случају сметњи у развоју и инвалидитета, здравствених тешкоћа, недовољног познавања српског језика или језика на коме се изводи настава, ризика од напуштања образовања и др.

Присутни запослени и дежурни наставник, односно васпитач и сваки наставник, васпитач, стручни сарадник, одељењски старешина, дужан је да на целисходан начин увек реагује и обезбеди заштиту учесника у образовању од сваког облика дискриминације и дискриминаторног понашања, заустављањем понашања које се непосредно врши и смиривањем дискриминисаног лица, извршиоца дискриминације и посматрача.

Ученици и одрасли, као одговорни учесници у образовању, обавезни су да: уважавају и поштују личност и национални, полни, верски, родни, сексуални и све друге аспекте идентитета учесника у образовању, родитеља, запослених и трећих лица; поштују правила установе која се односе на забрану дискриминације и дискриминаторног понашања и принципа једнаких могућности; активно учествују у активностима које се остварују у установи - одељенској заједници, ученичком парламенту и органима и телима, а које су усмерене на превенцију дискриминације и дискриминаторног понашања; својим понашањем не подстичу, не помажу, не изазивају, не доприносе вршењу дискриминације и вређања угледа, части или достојанства личности.

Родитељ је дужан да у најбољем интересу детета и ученика: сарађује са установом; учествује у мерама и активностима које се планирају, припремају и спроводе ради спречавања дискриминаторног понашања; уважава и поштује личност и све аспекте идентитета свог детета, друге деце, ученика, одраслих, других родитеља, запослених и трећих лица. Родитељ детета и ученика не сме својим понашањем у установи да подстиче, помаже, изазове или на било који начин допринесе дискриминацији и вређању угледа, части или достојанства личности.

Превентивне активности	Носиоци активности	Временска динамика
Осмишљавање и планирање часова одељењске заједнице према плану рада одељењског старешине, а на којима се ученици информишу и уче како да реагују у случају дискриминације; реализација	Одељенски старешина	Током школске године

наведених часова и евидентирање у књиге евиденције		
Информисање родитеља о појму дискриминације, начинима превенције и интервенције	Одељенски старешина, педагог	Септембар,
Избор, организација и реализација семинара и других облика усавршавања на тему превенције насиља	Тим за професионални развој	Током године
Планирање и реализација сарадње са другим установама	Тим за заштиту од дискриминације, насиља злостављања и занемаривања	Током године
Осмишљавање презентација за ученике и радионица на тему дискриминације, уважавања различитости	Тим за заштиту од дискриминације, насиља злостављања и занемаривања	Октобар,
Коришћење садржаја градива и навођење конкретних животних примера на тему дискриминације из наставних предмета (Српски језик, Историја, Грађанско и Веронаука)	Предметни наставници	Током године
Сарадња са МУПом, удружењем МНРЛ, „Калиопе“, ЦСР	Директор, Тим за заштиту од дискриминације, насиља злостављања и занемаривања	Током године
Примена Правилника о утврђивању права на ИОП, његову примену и вредновање	Тим за инклузивно образовање	Током године
Евидентирање појава дискриминације, вређања части, угледа и достојанства личности и обавештавање НВ, родитеља, ученика	Тим за заштиту од дискриминације, насиља злостављања и занемаривања	Фебруар, јун .

ПОСТУПАЊЕ УСТАНОВЕ У СЛУЧАЈУ ДИСКРИМИНАТОРНОГ ПОНАШАЊА УЧЕСНИКА У ОБРАЗОВАЊУ

Сазнање о дискриминаторном понашању у установи може да се добије: опажањем, на основу сумње или информације да се дискриминација припрема, догађа или се догодила. Информација може да се добије непосредно – усмено, у писаном облику, коришћењем дигиталних средстава, поверавањем од самог дискриминисаног учесника у образовању или посредно – од његовог родитеља, вршњака, запослених, трећих лица као сведока, као и на основу анонимне пријаве.

Редослед поступања у интервенцији зависи од тога да ли се дискриминаторно понашање припрема, догађа или се догодило.

Редослед поступања у интервенцији је следећи:

1) Проверавање добијене информације да се дискриминаторно понашање припрема или се догодило обавља се прикупљањем информација – директно или индиректно. Циљ проверавања информације јесте утврђивање одлучујућих чињеница на основу којих се потврђује или одбацује сумња на дискриминаторско поступање. Током прикупљања информација поштују се принципи утврђени Конвенцијом и правила која се примењују у поступцима у којима учествује малолетно лице – дете и ученик.

Установа проверава сваку информацију о дискриминаторном понашању прегледом видео записа, уколико установа има електронски надзор над простором, анонимном анкетом учесника у образовању и на други начин примерен облику и врсти дискриминаторног понашања.

Када родитељ пријави директору непримерено понашање запосленог према његовом детету, директор поступа у складу са Законом.

У случају непотврђене сумње дискриминаторног понашања, појачава се васпитни рад и прати понашање учесника у образовању. Када се потврди сумња, директор и тим за заштиту предузимају мере и активности за повреду законске забране дискриминације.

2) Зауостављање дискриминаторног понашања и смиривање учесника јесте обавеза свих запослених у установи, а нарочито најближег присутног запосленог, дежурног наставника, односно васпитача или радника обезбеђења да одлучно прекине све активности, раздвоји и смири учеснике.

У случају да запослени процени да не може сам да заустави дискриминаторно понашање зато што је сукоб високо ризичан, као и због истовременог физичког насиља, одмах ће тражити помоћ.

Након зауостављања сукоба, ако се посумња у повређивање дискриминисаног лица, затражиће се пружање прве помоћи, обезбеђивање лекарске помоћи, обавештавање полиције и центра за социјални рад.

Смиривање учесника подразумева, најпре, одвојене разговоре са извршиоцем дискриминације и са дискриминисаним лицем, а ако се процени да је могућ, без опасности по наставак сукоба, и заједно учесницима и родитељима.

3) Обавештавање и позивање родитеља је обавеза установе. Одмах након зауостављања сукоба учесника – детета или ученика (као дискриминисаног лица и извршиоца дискриминације) установа обавештава и позива родитеља на пријављени број контакт телефона. Уколико родитељ није

доступан, установа одмах обавештава центар за социјални рад.

4) Прикупљање релевантних информација и консултације врше се у установи ради: разјашњавања околности, анализирања чињеница на што објективнији начин, процене нивоа дискриминације, ризика и предузимања одговарајућих мера и активности, избегавања конфузије и спречавања некоординисане акције. Нивои дискриминације, на основу овог акта, за учесника у образовању су: први, други и најтежи – трећи ниво. Процену нивоа увек врши тим за заштиту. Да би извршио правилну процену, тим за заштиту прикупља све релевантне податке, консултује, осим директора, одељењског старешину, дежурног наставника, односно васпитача, радника обезбеђења, другог запосленог као очевица, представника ученичког парламента. Тим за заштиту информише родитеље и укључује их у појачан васпитни рад и план заштите од дискриминације.

Уколико у току консултација у установи директор и тим за заштиту, услед сложених околности не могу са сигурношћу да процене ниво дискриминације, као и да одреде одговарајуће мере и активности, у консултације укључују надлежне органе и друге организације и службе: Министарство – школску управу, центар за социјални рад, полицију, здравствену службу, Повереника и др.

5) Предузимање мера и активности према учеснику у образовању, и то за све нивое дискриминације. План заштите од дискриминације сачињава се за конкретну ситуацију сваког од нивоа и за све учеснике – дискриминисано лице, извршиоца дискриминације и сведоке. План заштите од дискриминације зависи од: узраста и броја учесника, облика и нивоа дискриминације, последица по лице и колектив и сл.

План заштите од дискриминације садржи: активности усмерене на промену понашања и ставова који су допринели дискриминаторном понашању - појачан васпитни рад и по интензитету примерен повреди законске забране (интензиван), рад са родитељем, васпитном групом, односно одељењском заједницом, укључивањем ученичког парламента и савета родитеља, а по потреби и органа управљања; носиоце тих активности временску динамику; начине којима ће се обезбедити поновно укључивање свих учесника у заједницу. Мере и активности се предузимају укључивањем учесника у образовању, усклађене са његовим развојним могућностима. Када тим за заштиту процени да постоји потреба да се, осим појачаног васпитног рада или васпитног рада који у интензитету одговара потребама ученика, прилагоди и образовно-васпитни рад, предложиће тиму за пружање додатне образовне подршке припрему индивидуалног образовног плана.

План заштите од дискриминације сачињава тим за заштиту заједно са одељењским старешином, односно васпитачем, психологом, педагогом (уколико нису чланови тима за заштиту), директором и родитељем, а по потреби и са другим надлежним организацијама и службама. У припрему плана заштите, када год је могуће, установа ће укључити представнике одељењске заједнице, односно групе, ученичког парламента, као и учеснике у дискриминацији.

План заштите укључује и информације о мерама и активностима које установа предузима самостално, у сарадњи са другим надлежним организацијама и службама и када друге надлежне организације и службе спроводе активности самостално. Када су у мере и активности укључене друге организације и службе, одређују се задаци, одговорна лица, динамика и начини међусобног извештавања.

За сваки процењени ниво дискриминације директор установе подноси пријаву надлежним органима, организацијама и службама и обавештава Министарство - надлежну школску управу, у року од 24 сата од догађаја. Пре пријаве обавља се разговор са родитељима, осим ако тим за заштиту, полиција или центар за социјални рад процене да тиме може да буде угрожен најбољи интерес детета и ученика.

Уколико је комуникација са медијима неопходна, одговоран је директор, осим ако постоји сумња или је утврђено да је директор извршилац дискриминације. У том случају комуникацију са медијима остварује председник органа управљања.

6) Праћење ефеката предузетих мера и активности прати установа (одељењски старешина, васпитач, тим за заштиту, психолог и педагог, ако нису чланови тима) ради провере успешности, даљег планирања заштите и других активности установе. Установа прати понашање учесника у образовању које је дискриминисано лице и које је извршилац дискриминације, али и оних који су индиректно били укључени (сведоци).

Прати се и укљученост родитеља и других надлежних органа, организација и служби. Ефекте предузетих мера прате и надлежне службе Министарства.

ПОСТУПАЊЕ УСТАНОВЕ У СЛУЧАЈУ ДИСКРИМИНАТОРНОГ ПОНАШАЊА ЗАПОСЛЕНОГ ПРЕМА УЧЕСНИКУ У ОБРАЗОВАЊУ

Установа поступа у складу са Законом и овим актом када је запослени извршилац дискриминације, а дискриминисано лице, односно сведок-учесник у образовању.

Сазнање о дискриминаторном понашању запосленог у установи може да се добије: опажањем, сумњомили информацијом да се дискриминација припрема, догађа или се догодила. Информација може да се добије непосредно - усмено, у писаном облику, као и на основу анонимне пријаве, коришћењем дигиталних средстава, поверавањем од самог дискриминисаног учесника у образовању или посредно - од његовог родитеља, вршњака, других запослених или трећих лица као сведока.

Редослед поступања у интервенцији зависи од тога да ли се на основу информације дискриминаторно понашање запосленог припрема, догађа или се догодило.

Редослед поступања у интервенцији је:

- 1) **Заустављање дискриминаторног понашања** је обавезасваког лица које има сазнање о дискриминаторном понашању да реагује прекидањем таквог поступања запосленог и позивањем помоћи.
- 2) **Смиривање ситуације** подразумева обезбеђивање сигурности и подршке за учесника у образовању.

3) **Обавештавање и позивање родитеља** и информисање васпитача, односно одељењског старешине одвија се паралелно са заустављањем поступања и смиривањем учесника, са најминималнијим временским размацима.

4) **Подношење пријаве директору установе** ради покретања поступка у коме се прикупљају информације о дискриминаторском поступању запосленог и на основу релевантних чињеница предузимају мере у складу са Законом. Тим за заштиту предузима мере и активности у односу на дискриминисано лице, односно лица - учесника у образовању.

5) **Консултације тима за заштиту** које се одвијају ради прикупља свих релевантних чињеница за доношење плана заштите од дискриминације и праћењу ефеката мера за учесника у образовању као дискриминисано лице. Тим за заштиту по потреби обавља консултације са одговарајућим стручњацима и установама и укључује надлежне службе. Одељењски старешина, односно васпитач у сарадњи са тимом, информише родитеље и укључује их даље у васпитни рад или план заштите.

6) **Обавештавање Министарства - надлежне школске управе**, од стране директора установе у року од 24 сата од извршеног, односно од сазнања о дискриминаторном понашању запосленог према учеснику у образовању и на основу релевантних чињеница покреће и води дисциплински поступак, у складу са Законом.

7) **Праћење ефеката** предузетих мера заштитних мера према дискриминисаном лицу и сведоку-учеснику у образовању врши се континуирано.

У случају када дискриминаторно понашање испољава лице која није запослено у установи, кораци су исти, уз обавезу установе да поднесе притужбу Поверенику. Тим за заштиту може да предложи план заштите учесника у образовању и активности у вези са едукацијом родитеља, односног трећег лица које није запослено у установи.

Уколико се сумња у дискриминаторно поступање директора, та сумња се пријављује Министарству. Просветна инспекција самостално, а ако је потребно у сарадњи са просветним саветником, утврђује чињенице о поступању установе и њених органа о обезбеђивању заштите учесника у образовању и запослених од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања, као и од понашања које вређа углед, част и достојанство, а у складу са Законом, посебним законом, Правилником, Правилником о Протоколу и овим актом. О утврђеним чињеницама, односно наложеним мерама и роковима за отклањање неправилности и недостатака, просветни инспектор обавештава орган управљања установе и министра. Уколико постоји сумња да је учињено кривично дело, привредни преступ или прекршај, односно да је повређена забрана дискриминације, насиља злостављања и занемаривања, просветни инспектор подноси пријаву, односно захтев надлежном органу.

ПРАЋЕЊЕ ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА ПРЕВЕНЦИЈЕ

Установа прати остваривање програма превенције дискриминације кроз извештаје о раду Тима за заштиту. учесталост дискриминаторног понашања и број поднетих пријава, притужби, односно кривичних пријава;

(2) распрострањеност различитих облика дискриминације;

- (3) број лица изложених дискриминаторном понашању;
- (4) учесталост и број васпитно-дисциплинских поступака против ученика и дисциплинских поступака против запослених због дискриминаторног понашања;
- (5) број и ефекте предузетих мера и активности које међу учесницима у образовању промовишу толеранцију, уважавање различитости, једнаке могућности и недискриминацију;
- (6) степен и квалитет укључености родитеља у спречавање свих облика дискриминације и др.;
- (7) остварене обуке стручног усавршавања за спречавање дискриминаторног понашања и потребе даљег усавршавања.

ПРОГРАМ ЗА ЗАШТИТУ УЧЕНИКА ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА

Програм за заштиту ученика од насиља, злостављања и занемаривања у школи сачињен је на основу материјалних и кадровских потенцијала школе, њених потреба и на основу Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама које је издало Министарство просвете републике Србије. Овај Програм је саставни део Годишњег плана рада.

Циљ програма

Циљ овог Програма је дефинисање мера превенције појава насиља и мера интервенције када се сумња на насиље или када се насиље евидентно дешава. Остваривањем овог циља ствара се повољна социо-психолошка клима за рад у школи ученика и запосленог особља.

Садржај програма

У школи ће бити организоване различите активности као мере превенције, које ће се на следеће начине уграђивати у свакодневни живот и рад установе:

Запослено особље, ученици и њихови родитељи информишу се о основним значењима појмова насиље, злостављање и занемаривање као и о њиховим последицама; информишу се о поступцима превенције и интервенције који се спроводе у школи, као и о учесталости насиља у школи-кроз рад Тима за заштиту ученика од насиља, злостављања и занемаривања, часове одељенске заједнице, родитељске састанке, Савет родитеља, активности ученичког парламента, индивидуални рад са ученицима

Анализа безбедности. Анализирати безбедност објекта и школског простора и предузети прописане мере.

Едукација ученика и запосленог особља(стручно усавршавање). Организовање предавања, радионица, дискусија и семинара о облицима насиља, превенцији насиља и интервенцији у случају насиља за ученике и запослене у установи и ван ње(кроз часове одељенског старешине, активности ученичког парламента, рад Тима за заштиту ученика од насиља злостављања и занемаривања)

Организацијско јачање против дискриминације и насиља. Правно утемељивање и организовање посебних органа школе који ће се бавити мерама превенције и интервенције и то: на нивоу запослених у школи - Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања; на нивоу заједничке делатности ученика и наставника -Интерна заштитна мрежа.

Правно усклађивање. По указаној потреби преиспитивање постојећих општих аката школе и правила на нивоу школе који се тичу насиља и примене ових докумената у пракси, и по потреби њихово укидање, мењање или увођење нових правила и процедура.

У школи се одређују следећи кораци у случају насиља или сумње да се дешава насиље, у складу са Посебним протоколом:

Сазнање о насиљу, злостављању и занемаривању- откривање је први корак у заштити деце/ученика. У установи се предузимају интервентне активности у случајевима сумње или утврђеног насиља, злостављања и занемаривања.

У установи се интервенише на насиље, злостављање и занемаривање, када се оно дешава или се догодило између: деце или ученика (вршњачко насиље); запосленог и детета, односно ученика; родитеља и детета, односно ученика; родитеља и запосленог, као и када насиље, злостављање и занемаривање чини треће лице у односу на дете, ученика, запосленог или родитеља

Ово се у установи најчешће одвија на два начина: 1) опажањем или добијањем информације да је насиље у току; 2) сумњом да се насиље дешава на основу: а) препознавања спољашњих знакова или специфичног понашања ученика и породице, или б) путем поверавања, непосредно - од стране самог ученика и/или посредно - од стране треће особе (вршњака, родитеља, старатеља...).

1) Проверавање сумње или откривање насиља, злостављања и занемаривања обавља се прикупљањем информација - директно или индиректно. Прикупљање информација има за циљ утврђивање релевантних чињеница на основу којих се потврђује или одбацује сумња на насиље, злостављање и занемаривање. Током прикупљања информација поштују се принципи утврђени Конвенцијом и правила која се примењују у поступцима у којима учествује малолетно лице - дете и ученик. Установа проверава сваку информацију о могућем насиљу, злостављању и занемаривању и врши преглед видео записа уколико установа има електронски надзор над простором. Када родитељ пријави директору непримерено понашање запосленог према његовом детету, директор поступа у складу са законом. У случају неосноване сумње појачава се васпитни рад и прати понашање учесника. Када се потврди сумња, директор и тим за заштиту предузимају мере и активности за извршено насиље, злостављање и занемаривање

2) Прекидање, заустављање насиља - Заустављање насиља и злостављања и смиривање учесника је обавеза свих запослених у установи, а нарочито најближег присутног запосленог и дежурног наставника, односно васпитача да одлучно прекине све активности, раздвоји и смири учеснике у акту насиља. У случају да запослени процени да је сукоб високо ризичан и да не може сам да га заустави, одмах ће тражити помоћ.

3) Обавештавање родитеља и предузимање хитних акција по потреби (пружање прве помоћи, обезбеђивање лекарске помоћи, обавештавање полиције и центра за социјални рад) обавља се одмах након заустављања насиља и злостављања. Уколико родитељ није доступан или његово обавештавање није у најбољем интересу детета и ученика, установа одмах обавештава центар за социјални рад.

4) Консултације у установи се врше ради: разјашњавања околности, анализирања чињеница на што објективнији начин, процене нивоа насиља и злостављања, нивоа ризика и предузимања одговарајућих мера и активности, избегавања конфузије и спречавања некоординисане акције, односно ради успостављања и развијања усклађеног, уједињеног и ефикасног поступања. У консултације у установи укључују се: одељењски старешина, дежурни наставник, васпитач, психолог, педагог, тим за заштиту, директор, ученички парламент. Уколико у току консултација у установи директор и тим за заштиту, услед сложених околности не могу са сигурношћу да процене ниво насиља, злостављања и занемаривања, као и да одреде мере и активности, у консултације укључују надлежне органе и друге организације и службе: министарство надлежно за послове образовања и васпитања (у даљем тексту: Министарство) - надлежну школску управу, центар за социјални рад, полицију, правосудне органе, здравствену службу и др

5) Мере и активности предузимају се за све нивое насиља и злостављања. Оперативни план заштите сачињава се за конкретну ситуацију другог и трећег нивоа за сву децу и ученике - учеснике насиља и злостављања (оне који трпе, који чине и који су сведоци насиља и злостављања).

План заштите зависи од: врсте и тежине насилног чина, последица насиља по појединца и колектив, броја учесника и сл. План заштите садржи: активности усмерене на промену понашања - појачан васпитни рад, рад са родитељем, рад са одељенском заједницом, укључивање ученичког парламента и савета родитеља, а по потреби и органа управљања; носиоце тих активности временску динамику; начине којима ће се обезбедити поновно укључивање свих учесника насиља, злостављања и занемаривања у ширу друштвену заједницу. Мере и активности треба да буду предузете уз учешће детета и ученика и да буду у складу са његовим развојним могућностима. Када тим за заштиту процени да постоји потреба да се, осим појачаног васпитног рада или васпитног рада који у интензитету одговара потребама детета, односно ученика, прилагоди и образовни рад, предложиће тиму за пружање додатне подршке ученицима припрему индивидуалног образовног плана. План заштите сачињава тим за заштиту заједно са одељенским старешином, односно васпитачем, психологом, педагогом (уколико нису чланови тима за заштиту), директором и родитељем, а по потреби и са другим надлежним организацијама и службама. У припрему плана заштите, када год је могуће, установа ће укључити представнике одељенске заједнице, односно групе, ученичког парламента, као и децу, односно ученике - учеснике у насиљу и злостављању. План заштите садржи и информације о мерама и активностима које установа предузима самостално, у сарадњи са другим надлежним организацијама и службама и када друге надлежне организације и службе спроводе активности самостално. Када су у мере и активности укључене друге организације и службе, одређују се задаци, одговорна лица, динамика и начини међусобног извештавања. За трећи ниво насиља и злостављања директор установе подноси пријаву надлежним органима, организацијама и службама и обавештава Министарство, односно надлежну школску управу, у року од 24 сата. Пре пријаве обавља се разговор са родитељима, осим ако тим за заштиту, надлежни јавни тужилац, полиција или центар за социјални рад процене да тиме може да буде угрожен најбољи интерес детета и ученика.

6) Ефекте предузетих мера и активности прати установа (одељењски старешина, васпитач, тим за заштиту, психолог и педагог) ради провере успешности, даљег планирања заштите и других активности установе. Установа прати понашање детета и ученика које је трпело и које је извршило насиље и злостављање, али и деце и ученика који су индиректно били укључени (сведоци). Прати се и укљученост родитеља и других надлежних органа, организација и служби. Ефекте предузетих мера прате и надлежне службе Министарства.

Интервенција према нивоима насиља, злостављања и занемаривања

Ниво насиља и злостављања условљава и предузимање одређених интервентних мера и активности.

На првом нивоу, по правилу, активности предузима самостално одељењски старешина, наставник, односно васпитач, у сарадњи са родитељем, у смислу појачаног васпитног рада са васпитном групом, одељенском заједницом, групом ученика и индивидуално. Изузетно, ако се насилно понашање понавља, ако васпитни рад није био делотворан, ако су последице теже, ако је у питању насиље и злостављање од стране групе према појединцу или ако исто дете и ученик трпи поновљено насиље и злостављање за ситуације првог нивоа, установа интервенише активностима предвиђеним за други, односно трећи ниво.

На другом нивоу, по правилу, активности предузима одељењски старешина, у сарадњи са педагогом, психологом, тимом за заштиту и директором, уз обавезно учешће родитеља, у смислу појачаног васпитног рада. Уколико појачани васпитни рад није делотворан, директор покреће васпитно-дисциплински поступак и изриче меру, у складу са законом.

На трећем нивоу, активности предузима директор са тимом за заштиту, уз обавезно ангажовање родитеља и надлежних органа, организација и служби (центар за социјални рад, здравствена служба, полиција и друге организације и службе). Уколико присуство родитеља није у најбољем интересу ученика, тј. може да му штети, угрози његову безбедност или омета поступак у

установи, директор обавештава центар за социјални рад, односно полицију или јавног тужиоца. На овом нивоу обавезни су васпитни рад који је у интензитету примерен потребама ученика, као и покретање васпитно-дисциплинског поступка и изрицање мере, у складу са законом. Ако је за рад са учеником ангажована и друга организација или служба, установа остварује сарадњу са њом и међусобно усклађују активности.

Носиоци активности посебних мера интервенције у школи су следећи: сви запослени у школи, ученици и њихови родитељи, а по потреби и друге особе чије је ангажовање неопходно.

Сарадња са породицом

Родитељи и старатељи се информичу о плану рада Тима за заштиту ученика од насиља, злостављања и занемаривања, упознају са мерама превенције и интервенције и укључују у решавање случајева насиља на прописан начин у случајевима где је то предвиђено; учествују у превентивним активностима школе.

Сарадња са медијима у погледу информација о превенцији или интервенцији

Сарадња са медијима одређује у кризним ситуацијама и у редовним ситуацијама. У кризним ситуацијама, тј. у ситуацијама у којима се догодило насиље за које би јавност могла бити посебно заинтересована, најпре се на ванредном састанку Тима утврђује обим и начин презентације информација, као и чланови Тима задужен за контакт са медијима која подразумева успостављање списка медија и особа за контакт и непосредну комуникацију са медијима на месту и у време које одреди Тим. Особе које прикупљају информације о заинтересованим медијима који су звали школу су секретар школе и административни радник. Поступак сарадње са медијима у редовним ситуацијама одређује се општим правним актом школе којим се одређује начин сарадње са другим Установама и организацијама, а поступак у кризним ситуацијама мора бити са њим у складу.

Сарадња са полицијом у превенцији насиља

Сарадња са полицијом одређује се у кризним ситуацијама и у редовним ситуацијама. У ситуацијама у којима постоји сумња на насиље и дискриминацију или се они дешавају, а таквог је обима и интензитета да школа нема начина да га спречи, Школа тражи подршку полиције, преко запосленог особља или преко самих ученика или родитеља уколико запослени нису тренутно доступни, а процена је да је неопходно реаговати одмах. У редовним ситуацијама школа сарађује са полицијом на начин како утврди Тим на састанку Тима, а одлуком директора школе који успоставља комуникацију са релевантним органима полиције.

Сарадња са здравственим установама у превенцији и санирању последица насиља

Сарадња са здравственим установама одређује у кризним ситуацијама и у редовним ситуацијама. У ситуацијама у којима је насиље изазвало такве негативне последице по здравље актера школског живота које школа не може да елиминисе, Школа тражи подршку здравствене установе, преко запосленог особља или преко самих ученика или родитеља уколико запослени нису тренутно доступни, а процена је да је неопходно реаговати одмах. У редовним ситуацијама школа сарађује са здравственим установама на начин како утврди Тим на састанку Тима, а одлуком директора школе који успоставља комуникацију са релевантним органима.

Сарадња са центром за социјални рад (ЦЗС) у превенцији и санирању последица насиља

Сарадња са ЦЗС са одређује у кризним ситуацијама и у редовним ситуацијама. У ситуацијама у којима је насиље или сумња на насиље такве врсте и обима на које школа не може да делује а у домену је превентивног рада ЦЗС, Школа тражи подршку ЦЗС, одлуком Тима. У редовним ситуацијама школа сарађује са ЦЗС на начин како утврди Тим на састанку Тима, а одлуком директора школе који успоставља комуникацију са ЦЗР.

План мера превенције и корака интервенције у случају насиља

Задаци	Активности	Носиоци	Време
Информисање запослених о предвиђеним мерама против појава насиља	Преузимање информација из Закона, Посебног протокола и других релевантних правних аката и презентовање и прослеђивање запосленима	Директор, правна служба	Током текуће школске године
Информисање ученика о појавама насиља и повећање њихових компетенција против истих	Осмишљавање и планирање часова одељењске заједнице према плану рада одељењског старешине, а на којима се ученици информишу и уче како да реагују; реализација наведених часова и евидентирање у књиге евиденције	Одељењске старешине	Током школске године према плану рада одељењског старешине
Повећање компетенција чланова ученичког парламента у погледу превенције насиља	Осмишљавање и планирање часова на којима се ученици информишу и уче како да реагују; реализација наведених часова и евидентирање у књиге евиденције	Стручни сарадници и одељењске старешине	Друго тримесечје текуће наставне године
Повећање компетенција запосленог особља у спречавању насиља	Избор, организација и реализација семинара и других облика усавршавања на тему превенције насиља	Тим за професионални развој у установи	Током школске године
Реаговање у случајевима сумње на насиље или евидентног насиља међу ученицима	Процена нивоа ризика Прикупљање информација Спречавање насиља и тражење помоћи од запосленог особља у школи или организација ван школе Пријављивање насиља и одељењском старешини или члановима Тима	Сви актери школског живота имају обавезу да реагују: ученици и родитељи, наставно и ненаставно особље	Током школске године

Планирање и реализација заштите жртве насиља	Осмишљавање поступака и активности којима се повећава безбедност ученика Планирање и реализација сарадње са другим установама Планирање подржавајућих активности у одељењу и школи Писање плана Одређивање носиоца активности плана за заштиту жртве Праћење реализације плана и оцена његове успешности	Тим за заштиту ученика, одељењски старешина	По потреби током школске године
Планирање и реализација рада са ученицима који врше насиље	Осмишљавање поступака и активности којима се умањује склоност насиљу ученика Планирање и реализација сарадње са другим установама Планирање подржавајућих активности у одељењу и школи Писање плана Одређивање носиоца активности плана за заштиту жртве насиља Праћење реализације плана и оцена његове успешности	Тим за заштиту ученика у школи	
Реаговање у случају да се сумња или да насиље врши запослени	Обавештавање директора школе	Сви актери школског живота имају обавезу да реагују: ученици и родитељи, наставно и ненаставно особље	Током школске године
Вођење евиденције о појавама насиља на првом нивоу ризика	Попуњавање формулара-евиденције/пријаве насиља и дискриминације; чување евиденционих формулара у фасциклама	Одељењске старешине	Током школске године

Вођење евиденције о појавама насиља и на другом и трећем нивоу ризика	Попуњавање формулара-евиденције/пријаве насиља и дискриминације; чување евиденционих формулара у фасциклама	Одељењске старешине и педагог школе	Током школске године
Процењивање нивоа ризика за безбедност ученика у случајевима насиља	Успешно самостално спречавање насиља и; насиље нижег степена-први ниво ризика Успешно спречавање насиља и уз помоћ подршке из школе; насиље средњег степена, други ниво ризика Успешно спречавање насиља и уз помоћ организација ван школе; насиље вишег степена, трећи ниво ризика	Сви актери школског живота имају обавезу да направе процену у ситуацијама сумње или очигледног насиља и (ученици и родитељи, наставно и ненаставно особље)	Током школске године
Консултације у Установи поводом сумње на насиље или евидентне појавенасиља	Прикупљање, обрада и анализа информација о догађајима насиља и процена нивоа ризика за безбедност ученика планирање превенције и интервенције и давање налога за њихово извршење	Директор школе и Тим за заштиту ученика	Током школске године
Реализација планираних мера интервенције и превенције које је планирао Тим	Извршавање одлука Тима и директора школе ради спровођења мера интервенције и превенције против појава насиља и	Интерна заштитна мрежа, одељенске старешине	Током школске године
Сарадња са организацијама ван школе ради заједничких акција на превенцији насиља	Успостављање контакта са другим организацијама договарање начина сарадње; реализација планиране сарадње; вођење евиденције о сарадњи	Директор школе Секретар школе	Током школске године

Акције ученика на спречавању насиља	Осмишљавање и планирање акција реализација акција	Ученички парламент Директоршколе	Током школске године
Истраживања појава насиља	Планирање истраживања; реализација истраживања; обрада и анализа података; писање извештаја и обавештавање органа школе	Тим за заштиту ученика Ученички парламент	Током школске године
Евалуација превентивних и интервентних мера на нивоу школе	Планирање начина анализе постојећих мера; спровођење анализе према утврђеном плану; писање извештаја; обавештавање стручних органа школе	Тим за заштиту ученика Ученички парламент	Током школске године
Анализа Програма за заштиту ученика	Истраживање степена реализације програма и евалуација према Програмом утврђеном процедуром	Директоршколе	Август школске године
Ревизија Програма за заштиту ученика	Мењање програма према резултатима његове анализе и евалуације	Тим за заштиту ученика	

Улоге и одговорности запосленог особља, ученика и родитеља у корацима интервенције дефинисане Програмом за заштиту ученика од насиља, злостављања и занемаривања

ДЕЖУРНИ НАСТАВНИК:

дежура у складу са распоредом;
уочава и пријављује случај;
покреће процес заштите детета (реагује одмах у случају насилног понашања);
обавештава одељењског старешину/васпитача о случају;
евидентира случај;
сарађује са Тимом

ОДЕЉЕЊСКИ СТАРЕШИНА:

уочава случајеве насилног понашања и реагује одмах;
учествује у процесу заштите деце;
разговара са учесницима насиља;
информише родитеље и сарађује са њима;
по потреби, сарађује са Тимом;
прати ефекте предузетих мера;
евидентира случај и води документацију о насиљу у оквиру свог одељења на начин који утврди Тим;
по потреби, комуницира са релевантним установама.

ШКОЛСКИ ТИМ, ЧЛАНОВИ ПЕДАГОШКО-ПСИХОЛОШКЕ СЛУЖБЕ:

уочава случајеве насилног понашања;
покреће процес заштите детета, реагује одмах;
обавештава одељењског старешину и сарађује са њим;
по потреби, разговара са родитељима;
пружа помоћ и подршку деци/ученицима, наставницима;
разматра случај (2. и 3. ниво) и осмишљава мере заштите;
обавља консултације, предлаже заштитне мере, прати ефекте предузетих мера;
по потреби, сарађује са другим установама;
евидентира случај.

ПОМОЋНО-ТЕХНИЧКО ОСОБЉЕ:

дежура по распореду;
прекида насиље;
уочава и пријављује случајеве насилног понашања.

УЧЕНИЦИ:

уочавају случајеве насилног понашања;
траже помоћ одраслих;
пријављују одељењском старешини/васпитачу;
за теже случајеве консултују чланове школског Тима.

РОДИТЕЉИ:

уочавају случајеве насилног понашања;
траже помоћ стручних служби школе;
пријављују одељењском старешини/васпитачу;
за теже случајеве консултују чланове школског Тима.

Тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања

Установа има посебан тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања. Чланове и руководиоца тима за заштиту одређује директор установе из реда запослених (наставник, васпитач, стручни сарадник, секретар и др.). Број и састав чланова тима за заштиту зависе од специфичности установе (врста и величина установе, организација рада, издвојена одељења, присуство деце и ученика из мањинских и маргинализованих група и др.). Директор одређује, психолога, педагога или, изузетно, другог запосленог - члана тима за заштиту, као одговорног за вођење и чување документације о свим ситуацијама насиља, злостављања и занемаривања у којима тим за заштиту учествује. Установа може да укључи у тим за заштиту представнике родитеља и локалне заједнице, ученичког парламента и по потреби одговарајуће стручњаке (социјални радник, специјални педагог, лекар, представник полиције и др.).

Задаци тима за заштиту јесу, нарочито, да:

1) припрема програм заштите; 2) информисе децу и ученике, запослене и родитеље о планираним активностима и могућности тражења подршке и помоћи од тима за заштиту; 3) учествује у обукама и пројектима за развијање компетенција запослених потребних за превенцију и интервенцију у ситуацијама насиља, злостављања и занемаривања; 4) предлаже мере за превенцију и заштиту, организује консултације и учествује у процени ризика и доношењу одлука о поступцима у случајевима сумње или дешавања насиља, злостављања и занемаривања; 5) укључује родитеље у превентивне и интервентне мере и активности; 6) прати и процењује ефекте предузетих мера за заштиту деце и ученика и даје одговарајуће предлоге директору; 7) сарађује са стручњацима из других надлежних органа, организација, служби и медија ради свеобухватне заштите деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања; 8) води и чува документацију; 9) извештава стручна тела и орган управљања.

Директор школе:

Организује и руководи редовним састанцима Тима.

Организује ванредне састанке Тима уколико има информације о ризицима за безбедност ученика на нивоу 2 или 3. Прати реализацију предузетих мера превенције и интервенције.

Прихвата информације везане за насиље над ученицима од стране запослених у Установи и заказује састанке Тима ради разматрања тих информација, директно (у непосредном контакту) од особа које пријављују насиље.

Одговоран је за чување евиденције о насиљу и друге релевантне документације на начин чувања приватности и професионалне тајне.

Прати спровођење Програма за заштиту ученика од насиља, злостављања и занемаривања и Акционог плана за остваривање наведеног Програма.

Реализује сарадњу са другим установама и организацијама.

Представља рад Тима у установи и у јавности, путем медија, или на неки други начин.

Секретар школе:

Задужен је за стварање, мењање или друго регулисање општих аката школе, тако да буду у складу са Посебним протоколом, Програмом за заштиту ученика од насиља, злостављања и занемаривања, Акционим планом за његово спровођење, као и одредбама Закона о основама система образовања и васпитања која се тичу насиља. Секретар школе на састанку Тима предлаже чланове групе који му у овом послу помажу.

Усаглашава одлуке Тима са Законом.

Прихвата информације које долазе из других Установа и организација о начинима унапређења рада на спречавању насиља, и о томе информише чланове Тима.

Стручни сарадник школе:

Прикупља информације о случајевима насиља или сумњи на то над ученицима које врше други ученици или лица која нису запослена у установи. Ове информације прикупља директно (у непосредном контакту) од особа које пријављују насиље.

Сарађује са свим актерима школског живота, а посебно са члановима Тима на стварању предлога за унапређење рада или исправљању мањкавости у погледу планирања, организације, реализације и евиденције Програма за заштиту ученика од насиља.

Сарађује са ученицима -актерима насиља.

Сарађује са одељењским старешинама у обављању њихове делатности тако што им даје савете из домена своје компетентности.

Држи предавања, едукације, радионице и друге облике рада ученицима, родитељима и запосленима, на начин који утврди Тим.

Родитељ:

Обавља размену података, предлога и искустава између Савета родитеља и Тима.

Даје свој допринос током учешћа у састанцима Тима тако што даје предлоге базиране на ставовима Савета родитеља.

Учествује у планирању, организовању и реализовању акција превенције и интервенције у којима су укључени родитељи.

Ученик:

Обавља размену података, предлога и искустава између Ученичког парламента и Школског тима.

Даје свој допринос током учешћа у састанцима Тима тако што даје предлоге базиране на ставовима Ученичког парламента.

Учествује у планирању, организовању и реализовању акција превенције и интервенције у којима су укључени ученици.

Дужности сваког члана Тима:

Учествује у састанцима чланова Тима осим уколико се не сумња да је починио насиље и дискриминацију, или уколико је оправдано одсутан о чему унапред лично обавештава директора школе који одлучује о оправданости одсуства.

Захтева састанак Тима уколико је постојало или постоји дешавање ризично по безбедност ученика на нивоу 2. или 3.

Размењује искуства са другим члановима Тима које су релевантне за спречавање насиља и дискриминације.

Чува информације и евиденцију водећи рачуна о професионалној тајни и интимности података.

Не врши насиље.

Интерна заштитна мрежа

У складу са Оквирним акционим планом за првенцију насиља у образовно-васпитним установама у школи Министарства просвете, формира се Интерна заштитна мрежа. Интерну заштитну мрежу чине сви ученици, њихови родитељи и запослени у школи. Циљ интерне заштитне мреже је усклађено спровођење мера интервенције и превенције у случајевима насиља или у погледу сумње на насиље. Задаци Интерне заштитне мреже су: благовремено реаговање у случају сумње на насиље или насиља, благовремено информисање Школског тима о насиљу и ефектима предузетих мера, спровођење мера превенције и интервенције у школи које су утврђене Програмом за заштиту ученика или другим актима који се односе на сузбијање појава насиља у школи.

Принципи рада заштитне мреже су: доследност, равноправност, уважавање личности, непристрасност. Одређени појединци и групе у оквиру Интерне заштитне мреже имају две посебне одговорности. Посебну одговорност за њено формирање и несметан рад имају директор, одељењске старешине и наставно особље. Посебну одговорност за обављање задатака Интерне заштитне мреже имају: школски Тим, дежурни наставник, дежурни ученик, Ученички парламент.

Начин праћења и евалуације Програма заштите ученика од насиља, злостављања и занемаривања

Директор школе прати реализацију Програма на следећи начин:

- одржавање часова одељењске заједнице са темама о насиљу путем прегледа Књига евиденције;
- одржавање родитељских састанака са темама о насиљу путем прегледа Књига евиденције;
- одржавање седница Школског тима за заштиту ученика од насиља путем анализе записника састанака Тима која подразумева: а) пребројавање седница и број донетих одлука; б) анализа реализације донетих одлука;
- прегледом евиденције одељењских старешина о насилном понашању:
 - а) пребројавањем евидентираних случајева,
 - б) разматрањем успешности предузетих мера;
- упоређивањем планираних и реализованих активности превенције насиља на нивоу школе према Акционом плану и Школском развојном плану;
- анализом активности на спречавању насиља у установи које су додате током школске године а нису планиране на почетку школске године, већ су настале унапређењем постојећих планова.

Извештавање о реализацији програма за заштиту ученика од насиља

Тим за заштиту ученика од насиља злостављања и занемаривања према плану рада тима обавештава Наставничко веће о свом раду, као и о заступљености различитих облика и нивоа насиља, предузетим превентивним и интервентним активностима као и надлежну Школску управу једном по полугодишту(по потреби и чешће).

Директор о евалуацији реализације Програма извештава органе школе: Наставничко веће, Педагошко веће, Школски одбор, Савет родитеља, Ученички парламент, једном годишње и то до 15. октобра текуће школске године, а уколико је неопходно и чешће.

ПРОГРАМ ПОСТУПАЊА УСТАНОВЕ У КРИЗНИМ ДОГАЂАЈИМА

Кризни догађај је у већини случајева непредвидив догађај са потенцијално негативним последицама. Тај догађај и његове последице могу проузроковати значајну штету особама које су не- посредно или посредно изложене кризном догађају.

Кризни догађај карактерише број жртава (повређених или настрадалих), материјална штета, психолошке реакције појединца и/или заједнице у целини, као и солидарност у сврху отклањања последица.

Кризни догађаји су:

Природна смрт детета/ученика;

Покушај убиства и убиство детета/ученика (у установи или ван ње);

Покушај самоубиства ученика и самоубиство (у установи или ван ње);

Природна смрт, самоубиство или убиство запосленог у установи;

Саобраћајна незгода у којој је повређено или настрадало дете, односно ученик и/или запослени у установи;

Нестанак детета/ученика;

Масовно тровање у простору установе;

Дојава о подметнутој експлозивној направи у установи или терористичком нападу и слично;

Талачка криза;

Насиље већих размера (масовне туче, вишеструка убиства, терористички напади);

Техничко-технолошке опасности (експлозија, изливање, испаравање отровних материја и пожар);

Природне катастрофе (поплаве, земљотреси, пожари...);

Епидемија која је обухватила територију/општину на којој се налази установа;

Други кризни догађаји, у смислу овог правилника.

У случају проглашења ванредне ситуације, односно ванредног стања, установа поступа у складу са прописима који то уређују.

Када установа има сазнање да се догодио кризни догађај одмах, а најкасније у року од 24 сата, активира се тим за кризне догађаје, који има следеће задатке:

прикупљање података, процена потреба и обавештавање надлежних органа;
успостављање сарадње са спољашњом мрежом заштите;
сарадња и заједничко деловање са мобилним тимом за кризне интервенције; благовремено информисање деце/ученика, родитеља, запослених и медија о догађају;
психосоцијална подршка деци, ученицима и запосленима;
израда и реализација плана рада установе у измењеним условима и стабилизација рада у установи;
организација евентуалних комеморативних активности;
праћење реализације планова и евалуација;
вођење документације и извештавање и други послови који могу бити од значаја у ситуацијама када се десикризни догађај.
Директор школе формирао је Тим за кризне догађаје који делује у оквиру Тима за заштиту од насиља, дискриминације, злостављања и занемаривања, а чине га:

Чланови Тима за заштиту и председник Савета родитеља.

Рад тима активира се одмах након сазнавања установе да се десио кризни догађај, а најкасније у року од 24 сата.

Тим за кризне догађаје, поред послова из опште надлежности, обавља следеће

задатке:

прикупљање података, процена потреба и обавештавање надлежних органа,
успостављање сарадње са спољашњом мреже заштите,
сарадња и заједничко деловање са мобилним тимом за кризне интервенције,
благовремено информисање ученика, родитеља, запослених и медија о догађају,
психосоцијална подршка деци, ученицима и запосленима,
израда и реализација плана рада школе у измењеним условима и стабилизација рада у школи,
организација евентуалних комеморативних активности,
праћење реализације планова и евалуација,
вођење документације и извештавање.

ПРОЦЕНА СНАГА, КАПАЦИТЕТА И СПЕЦИФИЧНОСТИ УСТАНОВЕ У ОДГОВОРУ НА КРИЗНЕ ДОГАЂАЈЕ

SWOT анализа

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
Општина Брус је безбедна средина са ниском стопом криминала, суицида и саобраћајних незгода	Оскудност капацитета службе хитне средине, медицинске помоћи Дома здравља Брус
Школа нема велики број ђака и запослених (15 ђака).	
Позитиван етос и сарадничка атмосфера међу свим актерима школског живота	Непостојање службе за пружање психолошке помоћи и подршке деци и младима у ДЗ и у локалној заједници
Школа одлично сарађује са локалном заједницом.	Скромне финансијске могућности локалне самоуправе за пуну реализацију превентивних активности и обука
Наставно особље и стручна служба континуирано се стручно усавршавају.	- Непостојање релевантних података и акционих истраживања на тему безбедносне културе, информисаности и реаговања у кризним ситуацијама
Постојање правилника и планова којима се регулише безбедност ученика и запослених.	ученика, запослених и родитеља.
Постојање плана	

евакуације, редовна провера контроле ПП апарата. Редовна контрола санитарног инспектора Развијен систем дежурстава наставника. Развијен систем ефикасног информисања запослених, ученика и родитеља, вибер групе Добра сарадња са медијима који се баве локалним информисањем МОГУЋНОСТИ Едукација ученика и родитеља Стручно усавршавање свих запослених из овог домена Реализација превентивних активности и показних вежби. Јасна подела улога, обавеза и одговорности у установи приликом одговора на кризне догађаје	ПРЕТЊЕ Гласине и дезинформације које се шире усмено и путем друштвених мрежа у кризним ситуацијама. Евентуална недовољна координисаност свих активности иактера унутар установе и спољашњемреже. Непрофесионално понашање појединаца, паника.

Листа установа, организација и удружења грађана са којима установа отварају сарадњу, а у вези са евентуалним кризним догађајима:

Министарство просвете Републике Србије

- . Школска управа Крушевац
- . Локална самоуправа општине Брус
- . Полицијска станица Брус
- . Ватрогасна јединица Брус
- . Дом здравља Брус
- . Центар за социјални рад општине Брус
- . Црвени крст Брус

БЕЗБЕДНА МЕСТА УНУТАР И ИЗВАН УСТАНОВЕ У СИТУАЦИЈАМА КРИЗНИХ ДОГАЂАЈА

План евакуације налази се истакнут на улазима у школу, у кухињи, на спрату, у холу школе.

ПЛАН АЛАРМИРАЊА У СИТУАЦИЈИ КРИЗНОГ ДОГАЂАЈА

За алармирање се користе уобичајена, прописана средства алармирања и узбуђивања јавности у ситуацијама кризног догађаја. Такође у зависности од конкретне ситуације, користиће се и школско звоно којим управља помоћно техничко особље.

ПРОГРАМ ИНФОРМИСАЊА У СИТУАЦИЈИ КРИЗНОГ ДОГАЂАЈА

Директор школе одређује чланове Тима који ће у ситуацији кризног догађаја прикупљати, проверавати веродостојност и селекционисати информације у вези са кризним догађајем. Чланови Тима које одреди директор за задатке информисања ће припремати саопштења за јавност и дистрибуирати информације медијима, родитељима, ученицима, запосленима и широј средини.

Директор школе одређује особу која даје изјаве за јавност.

За комуникацију са ученицима и родитељима користиће се одељењске Вибер групе које су се до сада показале као веома ефикасне у прослеђивању информација. Сваки одељењски старшина задужен је за комуницирање са својим ученицима и њиховим родитељима/старатељима, а у ситуацији кризног догађаја прослеђује само и искључиво информације које добије од Тима за кризне догађаје и запосленог којег је именовао директор школе.

За припрему саопштења за ученике, родитеље и медије користиће се модели из приручника “Психолошке кризне интервенције у обарзовно-васпитним установама” Министарства просвете Републике Србије и Друштва психолога Србије ауторки проф.др Јелене Влајковић и мр Ане Влајковић.

ПРОГРАМ СТРУЧНОГ УСАВРШАВАЊА ЗАПОСЛЕНИХ У ВЕЗИ СА КРИЗНИМ ДОГАЂАЈИМА

У циљу јачања компетенција установе за пружање психосоцијалне подршке, реализацију плана евакуације, генерално јачања ефикасности реаговања установе у различитим кризним ситуацијама, у школи се предвиђа стручно усавршавање запослених из следећих области:

1. Обука у пружању прве помоћи-у сарадњи са службом опште медицине ДЗ Бруси Црвеним крстом.
2. Обука из противпожарне заштите и реаговања у ситуацијама пожара-у сарадњи са Ватрогасном јединицом Брус.
3. Обуке у пружању психосоцијалне помоћи ученицима-акредитовани семинари

Тим за кризне ситуације ће у сарадњи са Тимом за стручно усавршавање сваке школске године донети план стручног усавршавања који ће обухватити једну или више едукација из наведених области.

ПРОГРАМ ПОДИЗАЊА БЕЗБЕДНОСНЕ КУЛТУРЕ

Са циљем подизања безбедносне културе ученика и запослених школа ће предузимати следеће активности:

Едукација ученика да препознају опасне и кризне ситуације-предавања, радионице, ИКТ квизови и сл.

Едукација ученика и запослених о начинима реаговања у кризним ситуацијама.

Едукација ученика и запослених о начинима трагања за помоћи у току и након завршетка кризне ситуације.

Едукација ученика и запослених на тему превенције и подизања безбедносне културе у школи, локалној заједници, регионалној и националној безбедности.

НАЧИНИ РЕАГОВАЊА-КОРАЦИ У ПОСТУПАЊУ УСТАНОВЕ КАДА СЕ ДОГОДИ КРИЗНИ ДОГАЂАЈ

У ситуацијама кризних догађаја, активности у установи спроводиће се по следећим корацима:

1. Прикупљање података, процена потреба и обавештавање надлежних органа
(Тим прикупља све релевантне информације, проверава веродостојност, обавештава у зависности од врсте кризног догађаја хитно обавештава

полицију, ватрогасце, хитну помоћ и друге потребне органе, односно службе)

2. Успостављање сарадње са спољашњом мрежом заштите

(Школа, односно директор, хитно обавештава спољашњу мрежу заштите, а потом у зависности од врсте и обима кризног догађаја процењује да ли самостално може да поступа или јој је потребна помоћ и подршка спољашње мреже са којом сачињава заједнички план деловања и извештавања).

3. Сарадња и заједничко деловање са мобилним тимом за кризне интервенције

(У складу са Правилником, обимом, врстом кризног догађаја и бројем жртава, директор школе одмах обавештава Министарство просвете како би се ангажовао Интерсекторски мобилни тим за кризне ситуације. Школски Тим за кризне ситуације тада аутоматски постаје део мобилног тима).

4. Благовремено информисање ученика, родитеља, запослених и медија о догађају

(Директор установе ће именовати особу која припрема званичне информације и саопштења за запослене, родитеље и ученике, док ће се саопштења са медије припремати у сарадњи са надлежном ПР службом Министарства просвете Републике Србије.

5. Психосоцијална подршка ученицима и запосленима

(Тим прати и идентификује ученике и запослене којима је потребна психосоцијална подршка након завршетка кризног догађаја. Основна интервенција је психолошка прва помоћ и њу пружају школски психолог и одељењске старешине уз координацију стручне службе. Уколико постоји потреба, укључују сеистручњаци (психолози, психијатри, психотерапеути) из система здравствене заштите деце и омладине.. Након стабилизације услова, реализују се радионице и психолошка саветовања групно и индивидуално).

6. Израда и реализација плана рада установе у измењеним условима и стабилизација рада у установи

(У сарадњи са Педагошким колегијумом, Тимом за обезбеђивање квалитета рада школе, Тимом за развој школског програма и Тимом за инклузивнообразовање, Тим за кризне интервенције, у зависности од врсте и обима кризног догађаја, израђује план рада школе у измењеним околностима у којем морајасно бити назначено:

*активности/мере

*реализатори

*време реализације

*начини реализације

*начини евалуације

*извештавање

Уколико је дошло до прекида реализације наставе, Педагошки колегијум и Тим за кризне интервенције ће израдити посебан план даље реализације о-в. рада, усваја га Наставничко веће, Школски одбор доноси на ванредној седници одлуку, а потом се шаље на сагласност Школској управи Крушевац.

7. Организација евентуалних комеморативних активности

(У случајевим смртних исхода, Тим организује комеморативне активности водећи рачуна о развојним карактеристикама ученика, као и емотивном стању ученика и запослених).

8. Праћење реализације плана и евалуација

(Тим прати реализацију свих корака и спроведеног плана активности, коригује и ревидира у складу са ситуацијом у установи).

9. Вођење документације и извештавање

(Тим води документацију о свим спроведеним активностима и доставља је Школској управи Крушевац у року од 15 дана од наступања стабилизације рада у школи-повратака у уобичајене активности и наставни план пре наступања кризног догађаја. Извештаји о раду Тима за кризне догађаје постају саставни део Годишњег извештаја о раду школе за дату школску годину).

ПРОГРАМ УКЉУЧИВАЊА И САРАДЊЕ СА ПОРОДИЦОМ НАЈАЧАЊУ ОТПОРНОСТИ УСТАНОВЕ

Са циљем јачања отпорности установе која се заснива на принципима континуитета, сарадње, доступности и ефикасности, школа ће укључивати породице ученика.

Представник Савета родитеља је члан Тима за кризне интервенције и у ситуацијама кризног догађаја равноправно учествује у реализацији свих планираних активности, при том комуницирајући активно са осталим члановима Савета, заступајући њихове предлоге, потребе и интересе.

Породице ученика укључиваће се у све превентивне активности за јачање отпорности установе:

Публика и учесници на стручним предавањима и трибинама

Учесници и радионица, акција, едукација, семинара

ПРАЋЕЊЕ, ЕВАЛУАЦИЈА И ИЗВЕШТАВАЊЕ О РЕАЛИЗАЦИЈИ ПРОГРАМА

Тим за кризне интервенције прати реализацију овог програма континуирано током сваке школске године, евалуира и извештава о реализованим активностима.

Извештај се подноси два пута током школске године, на полугодишту и крају школске године.

У ситуацијама кризног догађаја, Тим свакодневно прати реализоване активности, у складу са Правилником и овим Програмом, евалуира их и ревидира, те о томе редовно и свакодневно извештава Мобилни тим, Школску управу и Министарство просвете договореним начинима комуникације.

ПРОГРАМ ПРЕВЕНЦИЈЕ ДРУГИХ ОБЛИКА РИЗИЧНОГ ПОНАШАЊА

У школи се кроз наставне садржаје (посебно на часовима биологије), часове одељењских старешина, рад стручне службе, сарадњу са Домом здравља, МУП-ом, ради на превенцији употребе психоактивних супстанци. Организују се интерактивна предавања и радионице за све ученике од 1. до 8. разреда, а ово су теме и на родитељским састанцима где се наглашава улога породице у

превенцији. Циљ је да се деци укаже да неговање здравих животних стилова доприноси телесном и менталном здрављу.

6.8. Професионална оријентација

ПРОГРАМ ПРОФЕСИОНАЛНЕ ОРИЈЕНТАЦИЈЕ

Циљ програма је подстицање младих да путем учешћа у професионалној оријентацији преузму одговорност за своју будућност, упознају себе и своје способности, путеве школовања, да промишљено донесу одлуку о избору школе и будућег занимања.

Задаци- активности	Облик рализације	Носиоци активности
Обавештавати Наставничко веће, Педагошки колегијум, Школски одбор и Савет родитеља о активностима у оквиру пројекта	Седнице Наставничког већа Седнице Школског одбора Седнице Савета родитеља Седнице Педагошког колегијума	Тим, координатор тима
Упознати родитеље и ученике осмог разреда са циљевима пројекта и активностима у оквиру пројекта	Обавестити од. старешине о пројекту Посета одељењима осмог разреда Обавештавати родитеље путем анкетних листића	Тим, координатор тима
Извештавати родитеље и одељенског старешину 8 разреда о активностима у вези ПО	Родитељски састанак Индивидуални разговори са родитељима Индивидуални разговори са одељењским старешинама	Тим, координатор тима, одељењске старешине
Упознавање ученика са различитим занимањима	Часови редовне наставе	Предметни наставници

кроз наставни рад		
Разговор са ученицима 8 разреда о будућим занимањима	Часови ОЗ	Одељењске старешине
Саветодавни рад стручног сарадника у вези ПО	Часови ОЗ	Стручни сарадник
Заједничка активност стручног сарадника и одељ. старешине 8 разреда на упознавању родитеља о избору будућих занимања њихове деце	Родитељски састанак	Одељењски старешина осмог разреда, Стручни сарадник
Презентација Средње школе Брус	ОЗ	Представници Средње школе Брус
Договор Тима за ПО о даљем раду и начину рада реализације активности и радионица	Састанци тима	Тим, координатор тима
Припремати материјал за састанке, седнице и радионице	Набавка материјала Детаљна припрема за активности	Тим, координатор тима, наставници

Област учења 1: Самоспознаја

Циљеви:

- Освешћивање личних афинитета и капацитета младих, ученика и ученица у оквиру стицања реалне слике о себи.
- Ученици и ученице треба да науче да открију, истраже и испитају сопствене жеље, интересовања и склоности, да уоче таленте и способности, да препознају сопствене капацитете како би уписали жељену школу и самим тим се бавили занимањем који воле.

Област учења: 2 Информисање и претраживање –могућности школовања и каријере

Циљеви:

- Оспособити ученике да стичу знања о различитим информационим понудама о школи и занимању, као и оспособљавање младих, ученика и ученица да активно и самостално користе расположиве информационе понуде.

6.9. Здравствена и социјална заштита ученика

ПРОГРАМ ЗДРАВСТВЕНЕ И СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ

Здравствено и социјално васпитања у основној школи допрноси формирању ставова и стицању знања ученика која им помажу да начином живота утичу на здравље, развијају хуманији односа међу половима, унапређују хигијенске и радне услове у школи и окружењу у коме живе. Развој, заштита и унапређивање здравља ученика оствариваће се кроз рад ОЗ, стручних већа, слободних активности и дејих организација и то: разговором, предавањима, трибинама, радионицама и другим облицима рада.

Садржај – теме	Разред	Начин реализац.	Носиоци активности
Изграђивање самопоштовања			
Како видим друге и себе	I,II	разговор	Учитељ
Како их препознати различита осећања – бес	II,III	разговор	ОЗ, уч.
Свест о себи – како ме други виде	III,IV	разговор	Учитељ
Лични идентитет – које податке морам да знам о себи	V,VI	разговор	од.старе.
	V,VI	разговор	од.ст. ППС
Правилно процењивање понашања	VII,VIII	разговор	од.ст. ППС
Како изражавцамо осећања осећања?	VIII	разговор	ОЗ, ППС
Здрава храна			
Формирање навика правилне исхране	I,II	разговор	ОЗ, уч.
Неправилна исхрана и болести	III,IV	разговор	ОЗ, уч.
Значај здраве хране за човека	V,VI	разговор	ОЗ, од.ст.
Фактори који утичу на здраву исхрану за здравље људи	VII,VIII	разговор	ОЗ, од.ст.
Брига о телу			
Развијање основних хигијенских навика	I,II	разговор	ОЗ, уч.
Лична одговорност за бригу о свом телу	III,IV	разговор	ОЗ, уч.
Значај формирања здравих навика	V,VI	разговор	ОЗ, од.ст.
Физичка активност			
Значај игре за развој детета	I – IV	разговор	ОЗ, уч.
Физичке активности и здравље	V,VI	разговор	ОЗ, од.ст.
Значај спорта за здравље људи	VI,VIII	разговор	ОЗ, од.ст.
Бити здрав			
Здраво понашање, потребе за сном,спавањем и одмором	I - IV	разговор	ОЗ, уч.
Савладавања лакших здравствених проблема	V, VI	разговор	ОЗ, од.ст.
Суочавање са развијеним страховима и анксиозно понашање	VII,VIII	разговор	ОЗ, од.ст.

Безбедно понашање			
Основна правила безбедности у кући, на игралишту	I – IV	разговор	ОЗ, уч.
Спречавање конфликтних ситуација	V - VIII	предавање	ст.служба
Односи са другима			
Подстицање пријатељства са код деце различитим активностима	I,II	предавање	ст.служба
Сарадња породице и школе	III,IV	предавање	ст.служба
Конструктивно решавање међусобних конфликта	V,VI	предавање	ст.служба
Хумани односи међу половима			
Пријатељство и љубав између дечака и девојчица	I - IV	разговор	ОЗ,учитељ
Стицање позитивних ставова према супротном полу	V - VIII	разговор	ОЗ,од.стар.
Правилно коришћење медицинске службе			
Први контакт са лекаром и стоматологом, здравственом установом	I,II	разговор	ОЗ, уч.
Како се треба обратити лекару	III,IV	разговор	ОЗ, уч.
Какву помоћ можемо добити од лекара специјалиста?	V - VIII	разговор	ОЗ, нас.би.
Улога за здраву средину			
Како сачувати здраво окружење	I - IV	разговор	ОЗ, уч.
Начини социјалне интеракције са људима	V - VIII	разговор	наставници

Развијање здравог живота школе и превенција болести зависности

Садржај активности	Време реализ.	Учесници	Носиоци активности
Развијање здравог живота школе			
Разноврсна исхрана деце - основа здравог живота	IX,X	I –IV	учитељи
Како реаговати када препознамо лоше особине код других и себе	IX,X	III,IV	учитељи
Наше лоше навике	IX,X	I-VIII	уч. од. стар.
Правилн употреба хемијских средстава	током године	VI	ППС, настав. хем.
Начини деловања дроге и верских секти	током године	V-VIII	ППС
Лекови и правилно дозирање	X,XI	V-VIII	Лекари
Шта значи „ Бити јака личност“	током године	V-VIII	Стручни сарадник
Шта би ученик могао да учини да у школи буде лепше?	X,XII	I-VIII	Учитељи Одељ. старешине
Казивање старијих о употреби дроге и присуству секте	II - V	V-VIII	новинар – гост
Превенција болести зависности			
Облици зависности код ученика	X,XI	I – IV	Учитељи Педагог
Штетност наркотика на понашање и здравље људи	током године	I – IV	Учитељ
Утицај школе, породице и друштва на понашање ученика	током године	II – IV	учитељ ППС

Значај потреба у социјалном животу појединца	током године	V – VIII	од.стареш. ППС
Свакодневни изазови у животу појединца којима се треба супротставити	током године	V-VIII	од.стареш. ППС С пољни сар.

Специфична превенција болести зависности (по предметима)

Садржај – тема – јединица	Предмет	Разред	Носилац активности
Живот и рад у школи и породици	Свет око нас, Природа и друштво	I-III	Учитељ
Природна средина и рад људи у њој	Свет око нас, ПД	I-III	Учитељ
Биљни и животињски свет околина	Свет око нас, ПД	I-III	Учитељ
Човек као део природе	Природа и друштво	IV	Учитељ
Ваздух	ПД	IV	Учитељ
Биљни и животињски свет – корисност и штетност	ПД	IV	Учитељ
Болест и здравље	ПД	IV	Учитељ
Функције органа биљака	биологија	V	Предм.нас.
Функција органа животиња и организација животиња	биологија	V	Предм.нас.
Технологија обликовања материјала	ТО	V	Предм.нас.
Хигијенско – техничка заштита на раду	ТО	V	Предм.нас.
Урбани екосистеми	биологија	VI	Предм.нас.
Рад у лабораторији – извођење огледа	биологија	VII	Предм.нас.
Нервни систем и нервна обољења	биологија	VIII	Предм.нас.
Здравље и друштво – законске обавезе	биологија	VIII	Предм.нас.
Спречавање и сузбијање заразних и наследних болести код човека	биологија	VIII	Предм.нас.
Значај кисеоника за човека	хемија	VII, VIII	Предм.нас
Бука и вибрација као узрочници поремећаја здравља људи	физика	VII, VIII	Предм.нас. .
Биолошка борбена средства – злоупотреба и	биологија	VIII	Предм.нас.

правилна употреба			
Органска индустрија и органска једињења као загађивачи природе – пластика, сапуни, детреџенти, заштитна средстава за прање...	хемија	VIII	Предм.нас.

6.10. Програм заштите животне средине

ПРОГРАМ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Ред. број	Подручје Рада	Садржај активности	Носиоци задужења	Време Реализације
I	Уређење и одржавање школског простора (хигијенско и естетско)	1. Уређење простора испред школе - уређење прилаза школског дворишта. - естетско уређење школске зграде, улазних врата 2. Уређење школског дворишта (зелене површине, засади украсног цвећа)	Ученици и разредне старешине Проф. ликовне културе и биологије родитељи	IX – VI Током год.
II	Уређење и одржавање унутрашњег простора школе.	1. Уређење унутрашњости школе као естетске целине. - уређење делова простора за излагање спортских трофеја, награда, диплома, излагање ученичких ликовних радова. - издвајање дела простора за етно кутак, - естетско уређење схема, графикана, и репродукција. - Уређење заједничких просторија (зборница, канцеларија, уметничким делима. - репродукцијама, аранжманима од цвећа. 2. Рационално коришћење енергије	Ученици Разредне старешине Проф. физичког васпитања- Проф. ликовне културе Сви запослени Ученици	Октобар Током године Током године Током године

6.11. Сарадња са друштвеном и локалном заједницом

ПРОГРАМ САРАДЊЕ СА ЛОКАЛНОМ САМОУПРАВОМ И ЛОКАЛНОМ ЗАЈЕДНИЦОМ

Институција са којом се сарађује	Садржај сарадње	Облик сарадње	Време реализације	Реализатори
1. Сарадња са општином Брус	-пријем носилаца Вукове дипломе -пријем ученика поводом Дечје недеље -обезбеђивање финансијских средстава -Израда пројеката - учешће на спортским манифестацијама локалног значаја -позивање на свечаности поводом „Светог Саве“ и Дана школе -састанци колегијума директора -праћење рада наше школе	Посете Посета Такмичење Састанци посета	Октобар Јун Током године Током године Током године	Директор, координатор Дечјег савеза Директор Директор Наст.физичког васпитања Директор Директор Директор наставници
2. Месна заједница	-Обележавање значајних датума	Посета, приредбе	Током школске године	Стручна већа, секције Хор
3. Спортски центар	Спортске активности	Коришћење терена	Јесен, Пролеће	Проф.физичког васпитања Министарство спорта
4. Дом културе	Изложбе, пројекције филмова, извођење школских представа, такмичење у рецитовању“Песнице народа мог“ Посете позоришним представама . Посета библиотеци и учлањење, Медијски праћење РТВ Брус Промоција значајних догађаја у школи.	Посета, коришћење сале	Током школске године,	Наставници, одељенске старешине, запослени у Дому културе
5. Основне и средње школе	Сарадња директора, стручних служби. Сарадња наставника. Презентација образовних	Посете, Предавања семинари	Током школске године	Проф. основних и средњих школа

	профила			
6. Дом здравља	Посета педијатра школи, посета стоматолошке службе, систематски прегледи ученика, вакцинаисање ученика ,	Предавања, Систематски прегледи	Током школске године	Здравствени радници
7. Центар за социјални рад	Упознавање са поремећеним породичним односима појединих ученика, помоћ социјално угроженим породицама	Разговори, посета школи, праћење	Током школске године	Стручни сарадници центра, педагог, наставници, родитељи
8. Дечји вртић	Упознавање са карактеристикама деце која похађају предшколски програм. Сусрети васпитача, педагога и учитеља „ отворена врата“ Присуство васпитача радионицама „Припрема деце за почетно описмењавање“. Заједничко разматрање стручних питања . Заједничке приредбе поводом Дечје недеље, Свети Сава, дан школе, приредбе , изложбе. Присуство деце предшколског узраста школском часу. Посета деце првог разреда вртићу Заједничке активности (спортске, хуманитарне, идр.) Крос, очистимо Србију, приредбе, дани Дечје недеље, Присуство васпитача завршној приредби и подели диплома. Сарадња стручних служби, и директора.	Сарадња, посета предшколаца школи, посета учитеља вртићу, посета васпитача школи,	Током године Током године	Стручни сарадници Вртића Стручни сарадник школе
9. Полицијска управа Брус	Предавање о вршњачком насиљу. Превентивне активности Предавање „Како се понашати у саобраћају“ Обезбеђивање дечјих манифестација,екскурзија Предавања на тему „Здраво и безбедно кроз детињство“	Разговори Сарадња	Током године	Службеници полицијске управе

Сарадња са предшколском установом

Предшколске установе имају значајну улогу у животу сваког детета. У њима се дете учи другарству и пријатељству, проширује своја знања, учи одговорности, упорности, стиче самоповерење, поштовању одређених правила, ауторитета, као и уважавању туђих потреба и специфичности. Преласком у школске клупе одговорност ученика је већа, као и обавезе. Зато је неопходно помоћи деци да лакше прихвате полазак у школу. Сарадња ове две установе деца-ученици, као и васпитачи и учитељи помажу једни другима. Деца вртића дружењем са школарцима, као и васпитачи и учитељи помажу једни другима. Деца вртића дружењем са школарцима упознају се животом школе и лакше прихватају нове обавезе и нова правила понашања. Учитељи могу много да сазнају о будућим првацима од васпитача. Сарадња би требало да се одвоја на овим пољима:

- * сарадња директор и предшколске установе;

- * сарадња стручних служби обе установе;

- * сарадња васпитач – учитељ;

- * сарадња ученик- дете из вртића

- дечији портфолио – дечији портфолио је пажљиво креирана збирка информација која пружа слику онога што дете зна или може да уради. Основна функција дечјег портфолија јесте сагледавање, праћење, подстицање и унапређивање развоја и напредовања сваког детета. Видови сарадње би били: заједничка окупљања, дружење и разни програми, узајамне посете и слично.

Медијско представљање школе

Школски живот и ђачки дани су лепа успомена за сваког човека. У школи доживљавамо прве симпатије и љубави, прве успехе и неуспехе, добре и лоше оцене. Када школа бележи добре резултате, успехе, организује разне манифестације, ученици, као и родитељи и наставници пожеље да успех њихове деце, али и школе чују остали. Представљање успеха појединца јавности, даје подстрек другима да раде, да постижу успехе и доживе својих пет минута.

Школа срађује са писним и електронским медијима „Стварност“ и „Онлајн-Брус“ као и са Радио телевизијом Брус. Ови медији на позив школе прате све догађаје у школи, од такмичења, семинара до Дана школе, где промовишу позитивни примери понашања како појединца у школи, тако и саме школе. Поменути медији прате и одређене промене на изгледу школе – доградња, замена дотрајале столарије, да би се деца лепше и сигурније осећала у њој.

Сарадња са средњим школама

Сарадња наше школе са средњом школом у Брусу и школама на територији општине Крушевца и осталим средњим школама у Србији одвијаће се на различите начине:

- Дани отворених врата у средњим школама,

- Међусобне посете,

- Презентација средњих школа у нашој школи,

- Подела флајера о школама и занимањима,

- Учешћем професора средњих школа у реалним сусретима у оквиру пројекта „Професионална оријентација“.

6.12. Програм сарадње са породицом ученика

ПРОГРАМ САРАДЊЕ СА ПОРОДИЦОМ

Врста Активности	Програмски садржаји	Време Реализ.	Организа тори	Учесници
Међусобно информисање наставника и родитеља	Информисање о образовним постигнућима и психофизичком и социјалном развоју ученика	Током године	Одељењске старешине	Наставници и родитељи
	Упознавање са режимом рада у школи и понашањем ученика	Током године	Одељењске старешине	Наставници и родитељи
	Вођење индивидуалних разговора са родитељима и посета ученичких домова	Током године	Одељењске старешине	Наставници и родитељи
	Упознавање са условима живота у породици	Током године	Одељењске старешине	Наставници и родитељи
	Индивидуални и групни саветадавни рад	Током године	Одељењске старешине	Наставници и родитељи
	Групни и индивидуални рад са родитељима чија деца имају проблеме у интелектуалном, социјалном и емоционалном развоју	Током године	Одељењске старешине	Наставници и родитељи
	Одржавање родитељских састанака	IX, XI, I, III, VI	Одељењске старешине	Наставници и родитељи
Образовање и остваривање васпитних циљева	Ваше дете полази у први разред	IX	Одељењске старешине	Род. I раз.
	Формирање радних навика код деце	XI	Одељењске старешине	Род. II раз.
	Развој дечијих интересовања	XI	Одељењске старешине	Род. III раз.
	Сарадње родитеља и школе	XII	Одељењске старешине	Род. IV раз.
	Улога родитеља у прилагођавању деце на предметну наставу	IX	Одељењске старешине	Род. V раз.
	Дечја интересовања и њихове могућности и способности у професионалном развоју	X	Одељењске старешине	Род. VI раз.
	Проблеми одрастања ученика у школи и породици и друштву	IX	Одељењске старешине	Род. VII раз.
	Однос родитеља и средине према несоцијализованом понашању ученика	X	Одељењске старешине	Род. VIII раз.
	Утицај родитеља на понашање деце – предавање	XI	Стручни сарадници	Род. I – VIII разреда

Сарадња са родитељима на реализацији задатака школе	Учешће родитеља у изради плана рада школе	VIII IX	Школски одбор	Чланови одбора
	Решавање здравствених и социјалних питања ученика	Током године	Одељењски старешина	Савет родитеља
	Реализација редовне допунске наставе, додатног рада и слободних активности	Током године	Одељењски старешина	Савет родитеља
	Реализација излета и посета	Током године	Одељењски старешина	Савет родитеља
	Организација слободног времена ученика	Током године	Одељењски старешина	Савет родитеља
	Развијање радне дисциплине ученика у школи и ван ње	Током године	Одељењски старешина	Савет родитеља
	Учешће у прослави Дана школе и Дана жена	Током године	Одељењски старешина	Савет родитеља
	Учешће у реализацији плана рада на ПО	Током године	Одељењски старешина	Савет родитеља
	Учествовање родитеља у тимовима који раде у школи	Током године	Одељењски старешина	С.родитеља Родитељи
	Анкетирање родитеља у погледу њиховог задовољења програмом сарадње са породицом	Крај оба полугодишта	Одељењски старешина	Родитељи
Дан отворених врата	Индивидуални разговори са родитељима	Крај месеца	Одељенске старешине	Родитељи
	Посета часовима редовне наставе	Током године	Одељенске старешине	Родитељи
	Посета допунске наставе	Током године	Одељенске старешине	Родитељи

Облици сарадње са родитељима су: родитељски састанци, индивидуални и групни разговори, учешће у пројектним активностима; у раду тимова и дани отворених врата. На родитељским састанцима разговараће се и решавати питања везана за свакодневни живот у школи. У индивидуалним контактима отворено се износе сва запажања и постигнућа рада ученика и договара се о заједничким акцијама пружања подршке ученицима којима је потребна. Посета ученичким домовима препоручује се у посебним ситуацијама када је то потребно.

На почетку школске године формира се Савет родитеља од представника одељења од првог до осмог разреда, који на првом састанку усваја план рада на основу кога се реализују сви програмски задаци и циљеви.

Креативан рад са ученицима на превенцији злоупотребе дрога

У данашњем свету када се деца сусрећу са различитим изазовима, улога родитеља и наставника јесте да деци пруже информације о свему и тако их усмерава да на најбезболнији начин превазилазе потешкоће у одрастању. Поред рада на часовима одељењске заједнице и на часовима редовне наставе у школи ће се реализовати Креативан рад са ученицима на превенцији злоупотребе дрога. Имајући у виду развојне карактеристике деце, улога наставник, на овим часовима, у раду са млађом десом подразумева више усмеравања и вођења током активности, док у раду са старијом децом, која су у стању да се баве апстрактним идејама пружање више слободе у реализацији часа. У трећем и четвртном разреду часове ће реализовати учитељице у својим одељењима а у старијим

разредима педагог школе, а по потреби вршиће се прерасподела часова. У сваком одељењу одржаће се по 5 часова и то на одељењској заједници уз присуство одељењског старешине.

Часови треба да садрже: циљеве часа, кључне поруке за ученике, потребне ресурсе, садржаје, основне активности и додатне активности.

Програм сарадње са родитељима-породицом

Сарадња породице и школе одвијаће се на нивоу школе и одељења. На нивоу школе одвијаће се преко: Савета родитеља школе; едукације и педагошко - психолошког просвећивања; сарадња путем решавања заједничких проблема родитеља и деце - ученика.

Непосредна сарадња породице и школе одвијаће се преко одељењског старешине и преко: Савета родитеља одељења; индивидуалних разговора; посете породице (посетити све родитељске домове током првих месеци школске године, по потреби више пута у I и V разреду).

6.13. Ученички парламент

План рада ученичког парламента

АКТИВНОСТ	ВРЕМЕ РЕАЛИЗАЦИЈЕ	НОСИОЦИ АКТИВНОСТИ
Избор представника одељења (кандидатура, избори)	до краја септембра	Педагог, руководилац УП, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда
Конституисање Ученичког парламента	прва недеља октобра (Дечја недеља)	Педагог руководилац УП, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда
Избор руководства Парламента	1. седница	Педагог, руководилац УП разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда
Упознавање чланова Парламента са законским оквиrom деловања парламента, са правима и дужностима чланова; упознавање са нормативним актима школе (Статут;Програм рада школе); Законом о основама система (део који се односи на ученике); Правилником о понашању ученика; Пословником о раду парламента исл.	2. седница	Педагог, руководилац УП
Испитивање потреба ученика одељења – предлога ученика важних за рад Парламента	2. седница	Педагог, руководилац УП, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда
Узимање учшћа у припреми програма Св.Савем 8.марта, Дана школе	Задња недеља септембра,децембар	Педагог, руководилац УП, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда
Класификациони период (представници Парламента присуствују седницама одељењских већа) Упознавање са Међународном школом мира	октобар	Педагог, руководилац УП, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда
Рад са члановима Парламента о начинима доношења одлука, преузимању одговорности, тимском раду и планирању акција, подела на одборе, израда обележја(гостовања)	октобар-децембар	Педагог, руководилац УП разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда
Кретање у школском простору Међународни дан толеранције, Светски дан деце Дан Конвенције о правима детета	новембар	Педагог, руководилац УП, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разр руководилац УП,еда

Дан борбе против сиде Болести зависности - трибина Новогодишња журка	децембар	Педагог , руководилац УП, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда

АКТИВНОСТ	ВРЕМЕ РЕАЛИЗАЦИЈЕ	НОСИОЦИ АКТИВНОСТИ
Класификациони период (представници Парламента присуствују седницама одељењских већа)	децембар	Педагог, руководилац УП, Директор, од старешине
Прослава Савиндана „Светосавска гозба” Изложба радова у холу школе	јануар	Педагог, руководилац УП, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда
Учествовање у креирању вебсајта школе	фебруар	Педагог, р руководилац УП, разредне старешине 7.-ог и осмог разреда
Светски дан воде- обележавање	март	Педагог, руководилац УП, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда
Класификациони период (представници Парламента присуствују седницама одељењских већа)	март-април	Педагог руководилац УП, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда
Светски дан здравља-обележавање Представљање средњих школа Професионална оријентација Спортске активности	април	Педагог, руководилац УП, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда
Чување и заштита животне средине Професионална оријентација – трибина Прослава Дана школе Завршна журка	мај	Педагог руководилац УП,, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда, директор
Класификациони период (представници Парламента присуствују седницама одељењских већа)	мај-јун	Педагог руководилац УП,, директор од старешине
Завршни испит	јун	Педагог руководилац УП,,разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда
Чланови Парламента као вршњачки едукатори – преношење искустава у одељење; покретање акција на нивоу одељења	током године	Педагог, руководилац УП разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда

		ог разреда, директор
Културно-забавни живот ученика – осмишљавање активности	током године	Педагог руководилац УП, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда
Сарадња са школском управом; понашање ученика; испуњавање обавеза ученика	током године	Педагог, руководилац УП, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда
Предлози за осавремењивање наставе	током године	Педагог, разредне старешине, руководилац УП, 7.-ог. и 8.-ог разреда
Анализа рада Ученичког парламента – екстерна и интерна евалуација	јун	Педагог руководилац УП, разредне старешине 7.-ог. и 8.-ог разреда

6.14. План активности за обезбеђивање безбедности и здравља ученика

Месец	Активности	Реализатори активности
Септембар- јун	-на часовима одељењских састанака одржати предавања на тему безбедности на путу до школе, као и у школи -на родитељским састанцима упознати родитеље са ставовима и мерама безбедности школе, како би смо заједно утицали на безбедност ученика -редовна и појачана дежурства у школском дворишту због безбедности ђака првака -редовна дежурства наставника и помоћног особља -редовно дежурство у ходнику испред физкултурне сале и у школском дворишту (посебно за време одмора) -евидентирање и рад на поправци неисправних прекидача, штекера, сијалица, врата која представљају потенцијалну опасност(између физкултурне сале и ходника)	разредне старешине -разредна старешине -учитељи и учитељи првог разреда -наставници,помоћно особље -наставници физичког васпитања, наставници и помоћно особље -домар и помоћно особље
Октобар Током године	-организована посета и предавање саобраћајца у млађим разредима -одржавање школских терена за фудбал и кошарку – често прање због изливања шахти, поправка статива, кошера....	-саобраћајац -наставници и помоћно техничко особље
Новембар	-организовање посете ватрогасаца, предавање и демонстрација основних	-ватрогасци -ученици,наставници и помоћно особље

	активности у оваквим опасностима - обележавање ходника са ознакама излаза у хитним ситуацијама	
Децембар	-предавање о мерама опреза могућих искушења конзумирања дроге - трибина у старијим разредима на тему насиља и вршњачког насиља - редовно чишћење дворишта од снега и леда	-психолог -тим за превенцију насиља
Март	-израда плана-пројекта набавке средстава за постављање оgrade између горњег и доњег дворишта и - наставници испред у лаза у просторије котларнице	
Април	-постављање оgrade -постављање рукохвата на потребним местима у ходницима за безбедније кретање деце са тешкоћама у кретању -рад на адаптацији прилазних рампи	-тим за инклузивно образовање
Мај	-едукативна представа на тему безбедности ученика и њихов допринос безбедности	-наставници и ученици
Јун	-спровођење анкете о безбедности ученика	-тим за самовредновање

6.15. План и програм рада школске библиотеке

Делатност библиотеке чини саставни део васпитно-образовног рада. Школску библиотеку води стручни сарадник – библиотекар који својим стручним ангажовањем, доприноси остваривању и унапређивању образовно-васпитног рада у основним и средњим школама, реализујући програм рада прилагођен наставним плановима и програмима. Програм рада школског библиотекара обухвата задатке и послове из области образовања и васпитања, као и библиотечко-информацијске послове из домена културних и уметничких аспеката образовања.

Он подстиче и развија читалачко интересовање код ученика, омогућава стицање знања из различитих наука и уметности и осталих области живота и рада, обезбеђује обавезну школску литературу, као и литературу за обављање васпитно-образовног рада наставника, организује разноврсне облике информисања ученика и наставника, даје свој пун допринос развоју информационе писмености (медијске и информатичке) за ученике и наставнике, остварује сарадњу и заједничко планирање активности наставника, школског библиотекара и локалне самоуправе, обезбеђује електронске изворе и приступ ка њима, што омогућава ученицима да овладају вештинама налажења и критичког процењивања датих информација и перманентност учења током читавог живота. У библиотеци се повремено одржавају часови редовне и додатне наставе, као и различите читалачке радионице.

Програм рада школске библиотеке

Школска библиотека се води у складу са јасно усвојеним програмом. Програм библиотеке се осмишљава имајући у виду далекосежни програм и потребе школе, дугорочне и краткорочне циљеве, као и њену стварност. Програм рада школског библиотекара саставни је део школског програма.

Годишњи и месечни план рада школске библиотеке

Месец	Активност	Опис активности
Септембар	- Упознавање ученика са радом школскебиблиотеке - Функционално и естетско уређење простора школске библиотеке (заједничка акција саученицима) - Обележавање <i>Међународног дана писмености</i> (8. септембар) - Обележавање <i>Европског дана језика</i> (26. септембар)	- истицање радног времена на огласној табли и вратимабиблиотеке - У срадњи са ученицима уредити простор у библиотеци - Организовање радионице о значају писмености - У сарадњи са наставницима језика организовати приредбу којом ће се указати на важност учењајезика
Октобар	- Обележавање <i>Дечијенедеље</i> - У сарадњи са наставницима разредне наставе урадити попис ученика првог разреда и отворити им картоне (у оквиру обележавања <i>Дечије недеље</i>) - Обележавање <i>Светског дана школских библиотека</i> (последњи понедељаку октобру).	- Учествовање у обележавању <i>Дечије недеље</i>, сликаријада, маскенбал, квизови, спортска такмичења, фотографисање и промоција ученичких радова, упис ученика првог разреда у библиотеку и одржавање јавног часа у библиотеци за ученике првогразреда
Новембар	- Учествовање и припреми и обележавање <i>Дана школе</i> (8. новембар) - Обележавање <i>Европског дана науке</i> (7.новембар) - Обележавање<i>Међународног дана детета</i> (20. новембар)	- Помоћ при изради школског часописа, помоћ при припреми свечаног програма поводом обележавања <i>Дана школе</i> - У сарадњи са предметним наставницима могу се организовати <i>Дани науке</i>

Децембар	- Обележавање <i>Дана библиотекара Србије</i> (14. децембар) - Спровођење акција <i>Пиши Деда Мразу</i> - покретање такмичења, литерарни конкурс.	- Организовање радионице <i>Буди и ти библиотекар</i> где ће ученици различитог узраста имати прилику да осмисле своју идеалну библиотеку и дају предлоге за унапређење њеног рада - Организовати литерални конкурс на тему о Новогодишњим и Божићним празницима и награђивањенајуспешнијих радова.
Јануар	- Обележавање школске славе <i>Светог Саве</i>	- Учествовање у припреми свечаног програма за обележавање школске славе - Организовање литералног конкурса за ученике старијих разреда на тему <i>Ко је би Свети Сава</i>
Фебруар	- Обележавање <i>Међународног дана матерњег језика</i> (21. фебруар) - Обележавање <i>Националног дана књиге</i> (28. фебруар) - Израда полугодишњег извештаја о раду школске библиотеке	- Организовати низ активности којима би се промовисао матерњи језик и ћирилично писмо - Организовање радионице у библиотеци где ће ученици читати делове омиљених књига - Писање полугодишњег извештаја о раду школске библиотеке и достављање ПП служби
Март	- Обележавање <i>Дана слободе приступа информацијама</i> (16. март) - Обележавање <i>Светског дана пезије</i> (21. Март)	- Организовање радионице на тему медијске писмености - У библиотеци се може организовати промоција ученика – песника

Април	- Обележавање <i>Међународног дана дечије књиге</i> (2.април) - Обележавање <i>Светског дана књиге и ауторских права</i> (23. април)	- Организовати активности у библиотеци где ће старији ученици млађим ученицима препоручивати књиге за читање - Упознати ученике са заштитом интелектуалног власништва путем заштите ауторских права
Мај	- Провера дуговања књига ученика осмог разреда и подсећање да раздуже позајмљенекњиге - Обележавање <i>Месеца математике</i>	- Направити попис и обавестити разредног старешину осмог разреда да опомене ученике да врате позајмљене књиге из библиотеке - У договору са колегом математичарем може се организовати радионица на којој ћемо представити књиге о знаменитим математичарима, математичким занимљивостима
Јун	- Проглашење најчитаније књиге у протеклој школској години - Проглашење највреднијег читача у протеклој школској години - Провера дуговања књига и подсећање ученика да раздуже позајмљенекњиге - Организовање дана размене старихуџбеника - Припрема годишњег извештаја о раду школске библиотеке	- Проглашавамо најчитанију књигу и највреднијегчитача - Направити попис и обавестити разредне старешине да опомене ученике да врате позајмљене књиге избиблиотеке - у сарадњи са разредним старешинама одредити дан када ће ученици вратити старе уџбенике, а затим задужити уџбенике за наредну школскугодину - Писање годишњег извештаја о раду библиотеке и достављање ППслужби

Август	- Припрема годишњег и месечних планова рада библиотеке - Сређивање књижног фонда - Ревизија библиотечке грађе - Техничке и организационе припреме за почетак нове школске године - Функционално и естетско уређење простора школске библиотеке	- Израда годишњег плана рада библиотеке за наредну годину, планирање активности - Сређивање библиотечке грађе, утврђивање стања књига и заштита оштећене библиотечке грађе - Отпис неупотребљивих књига - Припремање библиотеке и њеног простора за почетак школске године

6.16. Школски сајт и фејсбук страница

ШКОЛСКИ САЈТ

Развојем науке, технике и технологије појавила се и потреба да свака школа отвори школски сајт као најбржи вид пружања информација везаних за специфичности рада и школски живот. Школски сајт је почео са радом крајем 2013. године регистрацијом домена за сајт и хостинг. Има свог администратора. Неопходни контакти и правна документа су доступна родитељима, наставницима и свима који су заинтересовани за рад ове установе. Сајт се стално ажурира и унапређује, а садржи податке о историјату школе, броју одељења, податке о ученицима и радницима школе, постигнућима ученика и школском листу „Полет“. Ту је и галерија као и тренутне вести из школског живота. На овај начин промовишемо наш рад и развијамо праве вредности из области образовања и васпитања.

FACEBOOK СТРАНИЦА НАШЕ ШКОЛЕ

Школски профил на Facebook-у је отворен у октобру 2021. године и има свог администратора. Овај профил има за циљ промовисање школе. Сада је то један школски летопис који се бави и оним што је некада било и актуелностима данашњице. Трудимо се да и на друштвеним мрежама дајемо примере добре праксе и промовишемо праве вредности из области науке, културе и спорта. Обавештавамо ученике, родитеље и суграђане о новостима ресорног министарства, изменама закона везаним за школу, помажемо у професионалној оријентацији. Веома смо задовољни јер и на овај начин можемо да обављамо васпитно-образовни рад. Трудимо се да и на друштвеним мрежама негујемо лепу писану реч, чувамо своје ћирилично писмо и народну традицију. Шаљемо корисне еколошке поруке. Стимулишемо младе на хуманост, солидарност, добричинства.

- **Саставни део школског програма је и програм безбедности и здравља на раду који обухвата заједничке активности школе, родитеља, односно других законских заступника и јединице локалне самоуправе, усмерене на развој свести за спровођење и унапређивање безбедности и здравља на раду.**

7. ОПШТИ СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА

7.1. ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ЗА КРАЈ ПРВОГ ЦИКЛУСА ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА

СРПСКИ ЈЕЗИК

Општи стандарди постигнућа - образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања за Српски језик садрже стандарде постигнућа за области: Говорна култура, Вештина читања и разумевања прочитаног, Писано изражавање, Граматика и лексикологија и Књижевност. У оквиру сваке области описани су захтеви на три нивоа, осим у области Говорна култура.

1. ГОВОРНА КУЛТУРА

У области ГОВОРНА КУЛТУРА ученик/ученица:

1CJ.0.1.1. познаје основна начела вођења разговора: уме да започне разговор, учествује у њему и оконча га; пажљиво слуша своје саговорнике

1CJ.0.1.2. користи форме учтивог обраћања

1CJ.0.1.3. казује текст природно, поштујући интонацију реченице/стиха, без тзв. „певушења“ или „скандирања“

1CJ.0.1.4. уме да преприча изабрани наративни или краћи информативни текст на основу претходне израде плана текста и издвајања значајних делова или занимљивих детаља

1CJ.0.1.5. уме самостално (својим речима) да описује и да прича на задату тему: држи се теме, јасно структурира казивање (уводни, средишњи и завршни део казивања), добро распоређујући основну информацију и додатне информације

1CJ.0.1.6. уме на занимљив начин да почне и заврши своје причање

1CJ.0.1.7. уме у кратким цртама да образложи неку своју идеју

1CJ.0.1.8. уме да одбрани своју тврдњу или став

2. ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ

У области ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ученик/ученица:

1CJ.1.2.1. влада основном техником читања ћириличног и латиничког текста

1CJ.1.2.2. одговара на једноставна питања у вези са текстом, проналазећи информације експлицитно исказане у једној реченици, пасусу, или у једноставној табели (ко, шта, где, када, колико и сл.)

1CJ.1.2.3. препознаје да ли је тражена информација, која може да буде исказана на различите начине (синонимија, парафраза), садржана у тексту

1CJ.1.2.4. познаје и користи основне делове текста и књиге (наслов, пасус, име аутора; садржај, речник)

1CJ.1.2.5. одређује основну тему текста

1CJ.1.2.6. разуме дословно значење текста

1CJ.1.2.7. разликује књижевноуметнички од информативног текста

1CJ.1.2.8. процењује садржај текста на основу задатог критеријума: да ли му се допада, да ли му је занимљив; да ли постоји сличност између ликова и ситуација из текста и особа и ситуација које су му познате; издваја речи које су му непознате

3. ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

У области ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ ученик/ученица:

1CJ.1.3.1. пише писаним словима ћирилице

1CJ.1.3.2. уме да се потпише

1CJ.1.3.3. почиње реченицу великим словом, завршава је одговарајућим интерпункцијским знаком

1CJ.1.3.4. употребљава велико слово приликом писања личних имена, назива места (једночланих), назива школе

1CJ.1.3.5. пише кратким потпуним реченицама једноставне структуре

1CJ.1.3.6. издваја наслов, углавном се држи теме

1 CJ.1.3.7. препричава кратак једноставан текст (до 400 речи)

1 CJ.1.3.8. користи скроман фонд речи (у односу на узраст); правилно их употребљава 1CJ.1.3.9. пише кратку поруку (о томе куда иде, зашто касни, и сл.)

1CJ.1.3.10. пише честитку (за Нову годину, рођендан), позивницу (за рођенданску прославу, забаву), разгледницу (са летовања, зимовања, екскурзије)

4. ГРАМАТИКА И ЛЕКСИКОЛОГИЈА

У подобласти ГРАМАТИКА, у типичним школским примерима, ученик/ученица:

1CJ. 1.4.1. препознаје врсте речи (именице, заменице, придеве, бројеве и глаголе)

1 CJ.1.4.2. препознаје граматичке категорије променљивих речи (род и број заједничких именица) и глаголско време (презент, перфекат и футур)

1CJ.1.4.3. препознаје врсте реченица по комуникативној функцији (обавештајне, упитне, узвичне, заповедне) и по потврдности/одричности (потврдне и одричне)

У подобласти ЛЕКСИКОЛОГИЈА ученик/ученица:

1 CJ.1.4.4. препознаје антонимију

1CJ.1.4.5. познаје значења речи и фразеологизама који се употребљавају у свакодневној комуникацији (у кући, школи и сл.)

5. КЊИЖЕВНОСТ

У области КЊИЖЕВНОСТ ученик/ученица:

1CJ.1.5.1. препознаје књижевне родове на основу формалних одлика поезије, прозе и драме

1 CJ.1.5.2. препознаје књижевне врсте (бајку и басну)

1 CJ.1.5.3. одређује главни догађај и ликове (који су носиоци радње) у књижевноуметничком тексту

1 CJ.1.5.4. одређује време и место дешавања радње у књижевноуметничком тексту

2. ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ

У области ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ

ученик/ученица:

1CJ.2.2.1. чита текст природно, поштујући интонацију реченице/стиха; уме да одреди на ком месту у тексту ј е пауза, место логичког акцента; кој и део текста треба прочитати брже, а кој и спориј е

1CJ.2.2.2. изводи једноставне закључке у вези са текстом, анализирајући и обједињујући информације исказане у различитим деловима текста (у различитим реченицама, пасусима, пољима табеле)

1CJ.2.2.3. раздваја битне од небитних информација; одређује след догађаја у тексту

1 CJ.2.2.4. успоставља везу између информација исказаних у линеарном и нелинеарном тексту (нпр. проналази део/деталј који је приказан на илустрацији, у табели, или на дијаграму)

1 CJ.2.2.5. одређује основни смисао текста и његову намену

1 CJ.2.2.6. препознаје фигуративно значење у тексту

1CJ.2.2.7. изводи једноставне закључке на основу текста (предвиђа даљи ток радње, објашњава расплет, уочава међусобну повезаност догађаја, на основу поступака јунака/актера закључује о њиховим особинама, осећањима, намерама и сл.)

1 CJ.2.2.8. износи свој став о садржају текста и образлаже зашто му се допада/не допада, због чега му је занимљив/незанимљив; да ли се слаже/не слаже са поступцима ликова

1 CJ.2.2.9. издваја делове текста који су му нејасни

1CJ.2.2.10. вреднује примереност илустрација које прате текст; наводи разлоге за избор одређене илустрације

3. ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

У области ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ ученик/ученица:

1CJ.2.3.1. зна и користи оба писма (ћирилицу и латиницу)

1 CJ.2.3.2. употребљава велико слово приликом писања имена држава и места и њихових становника; користи наводнике при навођењу туђих речи; правилно пише присвојне придеве (-ов/-ев/-ин, -ски/-чки/-шки); правилно пише гласове ћ, ч, ђ, ц; правилно пише сугласник ј у интервокалској позицији; правилно пише речцу ли и речцу не; употребљава запету при набрајању

1 CJ.2.3.3. пише јасним и потпуним реченицама; варира језички израз (ред речи у реченици, типове реченица, дужину реченице...)

1 CJ.2.3.4. држи се теме; излагање организује око основне идеје текста коју поткрепљује одговарајућим детаљима

1 CJ.2.3.5. језички израз прилагођава комуникативној ситуацији (формалној/неформалној)

1 CJ.2.3.6. саставља кратак наративни текст

1 CJ.2.3.7. саставља кратак дескриптивни текст

1 CJ.2.3.8. користи фонд речи примерен узрасту; употребљава синонине (нпр. да избегне понављање)

1 CJ.2.3.9. исправља свој текст (критички чита написано, поправља текст и исправља грешке)

1 CJ.2.3.10. уме да попуни једноставан образац са основним подацима о себи (име, презиме, име родитеља, година рођења, адреса, телефон; школа, разред, одељење)

1 CJ.2.3.11. пише писмо (приватно) и уме да га адресира

4. ГРАМАТИКА И ЛЕКСИКОЛОГИЈА

У подобласти ГРАМАТИКА, у типичним школским примерима, ученик/ученица:

1 CJ.2.4.1. одређује врсте речи (именице, заменице, придеве, бројеве и глаголе)

1 CJ.2.4.2. препознаје подврсте речи (властите и заједничке именице; описне, присвојне и градивне придеве; личне заменице; основне и редне бројеве)

1 CJ.2.4.3. препознаје лице, род и број личних заменица у номинативу

1 CJ.2.4.4. препознаје граматичке категорије глагола (лице, број и род) и уме да пребаци глаголе из једног глаголског времена у друго

1 CJ.2.4.5. препознаје субјекат и глаголски предикат

1 CJ.2.4.6. одређује врсте реченица по комуникативној функцији (обавештајне, упитне, узвичне, заповедне) и по потврдности/одричности (потврдне и одричне)

1 CJ.2.4.7. саставља реченице различите по комуникативној функцији и облику

У подобласти ЛЕКСИКОЛОГИЈА ученик/ученица:

1 CJ.2.4.8. препознаје синонимију

1 CJ.2.4.9. познаје значења речи и фразеологизама који се јављају у школским текстовима (у уџбеницима, књигама из лектире и сл.) и правилно их употребљава

5. КЊИЖЕВНОСТ

У области КЊИЖЕВНОСТ ученик/ученица:

1 CJ.2.5.1. разликује лирску од епске песме

1 CJ.2.5.2. одређује фолклорне форме (кратке народне умотворине - пословице, загонетке, брзалице)

1 CJ.2.5.3. препознаје риму, стих и строфу у лирској песми

1 CJ.2.5.4. одређује карактеристичне особине, осећања, изглед и поступке ликова; и односе међу ликовима у књижевноуметничком тексту

1 CJ.2.5.5. уочава везе међу догађајима (нпр. одређује редослед догађаја у књижевно-уметничком тексту)

1 CJ.2.5.6. разликује приповедање од описивања и дијалога

1 CJ.2.5.7. разуме фигуративну употребу језика у књижевноуметничком тексту

2. ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ

У области ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ученик/ученица:

1 CJ.3.2.1. изводи сложеније закључке на основу текста, обједињујући информације из различитих делова дужег текста

1 CJ.3.2.2. повезује и обједињује информације исказане различитим симболичким системима (нпр. текст, табела, графички приказ)

1 CJ.3.2.3. разликује различита гледишта заступљена у информативном тексту (нпр. мишљење аутора текста, мишљења учесника у догађају)

1 CJ.3.2.4. изводи сложеније закључке на основу текста и издваја делове текста који их поткрепљују; резимира наративни текст

1 CJ.3.2.5. представља текст у одговарајућој нелинеарној форми (уноси податке из текста у дату табелу или дијаграм)

1 CJ.3.2.6. процењује сврху информативног текста у односу на предвиђену намену (нпр. који од два текста боље описује дату слику, да ли је упутство за (познату) игру потпуно и сл.)

1 CJ.3.2.7. објашњава и вреднује догађаје и поступке ликова у тексту (нпр. објашњава зашто је лик поступио на одређен начин, или вреднује крај приче у односу на своја предвиђања током читања текста, или износи свој став о догађајима из текста)

3. ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

У области ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ ученик/ученица:

1CJ.3.3.1. пише јасним, потпуним, добро обликованим реченицама; користи разноврсне синтаксичке конструкције, укључујући и сложене

1CJ.3.3.2. јасно структурира текст (уводни, средишњи и завршни део текста); добро распоређује основну информацију и додатне информације унутар текста и пасуса

1CJ.3.3.3. прилагођава језичко-стилски израз типу текста

1CJ.3.3.4. саставља кратак експозиторни текст

1CJ.3.3.5. користи богат фонд речи (у односу на узраст)

1CJ.3.3.6. издваја пасусе

4. ГРАМАТИКА И ЛЕКСИКОЛОГИЈА

У подобласти ГРАМАТИКА, у типичним школским примерима, ученик/ученица:

1CJ.3.4.1. именује врсте и подврсте речи (властите и заједничке именице; описне, присвојне и градивне придеве; личне заменице; основне и редне бројеве; глаголе)

1CJ.3.4.2. уме да промени облик променљивих речи према задатом критеријуму: заједничких именица према броју, а глагола, придева и заменица према роду и броју

1CJ.3.4.3. препознаје прави објекат (у акузативу) и прилошке одредбе за време, место и начин

У подобласти ЛЕКСИКОЛОГИЈА ученик/ученица:

1CJ.3.4.4. одређује значења непознатих речи и фразеологизама на основу ситуације и текста/контекста у којем су употребљени

1CJ.3.4.5. употребљава речи у основном и пренесеном/фигуративном значењу

5. КЊИЖЕВНОСТ

У области КЊИЖЕВНОСТ ученик/ученица:

1CJ.3.5.1. тумачи особине, понашање и поступке ликова позивајући се на текст

1CJ.3.5.2. уочава узрочно-последичне везе међу догађајима у тексту

1CJ.3.5.3. тумачи идеје у књижевноуметничком тексту, аргументује их позивајући се на текст

МАТЕМАТИКА

Општи стандарди постигнућа – образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања за предмет Математика садрже стандарде постигнућа за области: Природни бројеви и операције са њима, Геометрија, Разломци и Мерење и мере. У оквиру сваке области описани су захтеви на три нивоа.

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

1. ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА

У области ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА ученик/ученица:

1MA.1.1.1. зна да прочита и запише дати број, уме да упореди бројеве по величини и да прикаже број на датој бројевној полуправој

1MA.1.1.2. рачуна вредност бројевног израза са највише две операције сабирања и одузимања у оквиру прве хиљаде

1MA.1.1.3. множи и дели без остатка (троцифрене бројеве једноцифреним) у оквиру прве хиљаде

1MA.1.1.4. уме да на основу текста правилно постави израз са једном рачунском операцијом 1MA.1.1.5. уме да решава једноставне једначине у оквиру прве хиљаде

2. ГЕОМЕТРИЈА

У области ГЕОМЕТРИЈА ученик/ученица:

1MA.1.2.1. уме да именује геометријске објекте у равни (квадрат, круг, троугао, правоугаоник, тачка, дуж, права, полуправа и угао) и уочава међусобне односе два геометријска објекта у равни (паралелност, нормалност, припадност)

1MA.1.2.2. зна јединице за мерење дужине и њихове односе

1MA.1.2.3. користи поступак мерења дужине објекта, приказаног на слици, при чему је дата мерна јединица

1MA.1.2.4. користи поступак мерења површине објекта, приказаног на слици, при чему је дата мерна јединица

3.РАЗЛОМЦИ

У области РАЗЛОМЦИ ученик/ученица:

1MA.1.3.1. уме да прочита и формално запише разломак $n/1$ ($n \leq 10$) и препозна његов графички приказ

1MA.1.3.2. уме да израчуна половину, четвртину и десетину неке целине

4. МЕРЕЊЕ И МЕРЕ

У области МЕРЕЊЕ И МЕРЕ ученик/ученица:

1MA.1.4.1. уме да изрази одређену суму новца преко различитих апоена и рачуна са новцем у једноставним ситуацијама

1MA.1.4.2. зна коју јединицу мере да употреби за мерење задате запремине течности (l, dl, ml) 2 1MA.1.4.3.

зна коју јединицу мере да употреби за мерење задате масе (g, kg, t)

1MA.1.4.4. уме да чита једноставније графиконе, табеле и дијаграме

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

1.ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА

У области ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА ученик/ученица:

1MA.2.1.1. уме да примени својства природних бројева (паран, непаран, највећи, најмањи, претходни, следећи број) и разуме декадни бројни систем

1MA.2.1.2. уме да одреди десетицу, стотину и хиљаду најближу датом броју

1MA.2.1.3. сабира и одузима, рачуна вредност израза

1MA.2.1.4. рачуна вредност израза с највише две операције

1MA.2.1.5. уме да решава једначине

2. ГЕОМЕТРИЈА

У области ГЕОМЕТРИЈА ученик/ученица:

1MA.2.2.1. уочава међусобне односе геометријских објеката у равни

1MA.2.2.2. претвара јединице за мерење дужине

1MA.2.2.3. зна јединице за мерење површине и њихове односе

1MA.2.2.4. уме да израчуна обим троугла, квадрата и правоугаоника када су подаци дати у истим мерним јединицама

1MA.2.2.5. уме да израчуна површину квадрата и правоугаоника када су подаци дати у истим мерним јединицама

1MA.2.2.6. препознаје мрежу коцке и квадра и уме да израчуна њихову површину када су подаци дати у истим мерним јединицама

3. РАЗЛОМЦИ

У области РАЗЛОМЦИ ученик/ученица:

1MA.2.3.1. уме да препозна разломак b/a ($b \leq 10$, $a < b$) када је графички приказан на фигури подељеној на b делова

1MA.2.3.2. уме да израчуна n -ти део неке целине и обрнуто, упоређује разломке облика $n/1$ ($n \leq 10$)

4. МЕРЕЊЕ И МЕРЕ

У области МЕРЕЊЕ И МЕРЕ ученик/ученица:

1MA.2.4.1. уме да изрази одређену суму новца преко различитих апоена и рачуна са новцем у сложенијим ситуацијама

1MA.2.4.2. зна јединице за време (секунда, минут, сат, дан, месец, година) и уме да претвара веће у мање и пореди временске интервале у једноставним ситуацијама

1MA.2.4.3. претвара јединице за мерење запремине течности из већих у мање

1MA.2.4.4. претвара јединице за мерење масе из већих у мање

3 1MA.2.4.5. уме да користи податке приказане графички или табеларно у решавању једноставних задатака и уме графички да представи дате податке

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

1.ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА

У области ПРИРОДНИ БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА ученик/ученица:

1MA.3.1.1. уме да примени својства природних бројева у решавању проблемских задатака

1MA.3.1.2. зна својства операција сабирања и одузимања и уме да их примени.

1MA.3.1.3. уме да израчуна бројевну вредност израза са више операција, поштујући приоритет 1MA.3.1.4. уме да решава сложеније проблемске задатке дате у текстуалној форми

1MA.3.1.5. уме да одреди решења неједначине са једном операцијом

2. ГЕОМЕТРИЈА

У области ГЕОМЕТРИЈА ученик/ученица:

1MA.3.2.1. претвара јединице за мерење површине из већих у мање

1МА.3.2.2. уме да израчуна обим троугла, квадрата и правоугаоника

1МА.3.2.3. уме да израчуна површину квадрата и правоугаоника

1МА.3.2.4. уме да израчуна обим и површину сложених фигура у равни када су подаци дати у истим мерним јединицама

1МА.3.2.5. уме да израчуна запремину коцке и квадра када су подаци дати у истим мерним јединицама

3. РАЗЛОМЦИ

У области РАЗЛОМЦИ ученик/ученица:

1МА.3.3.1. уме да прочита, формално запише и графички прикаже разломак b/a ($b \leq 10$, $a < b$) 1МА.3.3.2. зна да израчуна део b/a ($b \leq 10$, $a < b$) неке целине и користи то у задацима

4. МЕРЕЊЕ И МЕРЕ

У области МЕРЕЊЕ И МЕРЕ ученик/ученица:

1МА.3.4.1. зна јединице за време (секунда, минут, сат, дан, месец, година, век) и уме да претвара из једне јединице у другу и пореди временске интервале у сложенијим ситуацијама

1МА.3.4.2. претвара јединице за мерење запремине течности

1МА.3.4.3. претвара јединице за мерење масе

ПРИРОДА И ДРУШТВО

Општи стандарди постигнућа – образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања за предмет Природа и друштво садрже стандарде постигнућа за области: Жива и нежива природа, Екологија, Материјали, Кретање и оријентација у простору и времену, Друштво и Држава Србија и њена прошлост. У оквиру сваке области описани су захтеви на три нивоа.

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

1. ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА

У области ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА ученик/ученица:

1ПД.1.1.1. прави разлику између природе и производа људског рада

1ПД.1.1.2. зна ко и шта чини живу и неживу природу

1ПД.1.1.3. зна заједничке карактеристике живих бића

1ПД.1.1.4. уме да класификује жива бића према једном од следећих критеријума: изгледу, начину исхране, кретања и размножавања

1ПД.1.1.5. препознаје и именује делове тела живих бића

1ПД.1.1.6. разликује станишта према условима живота и живим бићима у њима

2. ЕКОЛОГИЈА

У области ЕКОЛОГИЈА ученик/ученица:

1ПД.1.2.1. препознаје и именује природне ресурсе

1ПД.1.2.2. зна употребну вредност природних ресурса

1ПД.1.2.3. разликује повољно и неповољно деловање човека по очување природе

3. МАТЕРИЈАЛИ

У области МАТЕРИЈАЛИ ученик/ученица:

1ПД.1.3.1. зна основна својства воде, ваздуха и земљишта

1ПД.1.3.2. зна да су вода у природи, ваздух и земљиште састављени од више материјала

1ПД.1.3.3. зна да различите животне намирнице садрже различите састојке

1ПД.1.3.4. зна основна својства материјала: тврдоћа, еластичност, густина, растворљивост, провидност, намагнетисаност

1ПД.1.3.5. зна да својства материјала одређују њихову употребу и препознаје примере у свом окружењу

1ПД.1.3.6. зна промене материјала које настају због промене температуре, услед механичког утицаја и деловања воде и ваздуха

4. КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ

У области КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ ученик/ученица:

1ПД.1.4.1. уме да препозна кретање тела у различитим појавама

1ПД.1.4.2. зна помоћу чега се људи оријентишу у простору: лева и десна страна, стране света, адреса, карактеристични објекти

1ПД.1.4.3. уме да одреди стране света помоћу Сунца

1ПД.1.4.4. зна јединице за мерење времена: дан, недеља, месец, година, деценија и век

1ПД.1.4.5. уме да прочита тражене информације са часовника и календара

5. ДРУШТВО

У области ДРУШТВО ученик/ученица:

1ПД.1.5.1. зна које друштвене групе постоје и ко су њихови чланови

1ПД.1.5.2. зна основна правила понашања у породици, школи и насељу

- 1ПД.1.5.3. зна које људске делатности постоје и њихову улогу
- 1ПД.1.5.4. зна који су главни извори опасности по здравље и живот људи и основне мере заштите
- 1ПД.1.5.5. зна поступке за очување и унапређивање људског здравља

6. ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ

У области ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ ученик/ученица:

- 1ПД.1.6.1. зна основне облике рељефа и површинских вода
- 1ПД.1.6.2. зна основне типове насеља и њихове карактеристике
- 1ПД.1.6.3. зна географски положај и основне одреднице државе Србије: територија, границе, главни град, симболи, становништво
- 1ПД.1.6.4. зна најважније догађаје, појаве и личности из прошлости
- 1ПД.1.6.5. зна основне информације о начину живота људи у прошлости
- 1ПД.1.6.6. зна шта су историјски извори и именује их

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

1. ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА

У области ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА ученик/ученица:

- 1ПД.2.1.1. разуме повезаност живе и неживе природе на очигледним примерима
- 1ПД.2.1.2. зна основне разлике између биљака, животиња и људи
- 1ПД.2.1.3. примењује вишеструке критеријуме класификације живих бића
- 1ПД.2.1.4. зна улогу основних делова живих бића
- 1ПД.2.1.5. разуме повезаност услова живота и живих бића у станишту
- 1ПД.2.1.6. разуме међусобну зависност живих бића у животној заједници

2. ЕКОЛОГИЈА

У области ЕКОЛОГИЈА ученик/ученица:

- 1ПД.2.2.1. разликује обновљиве и необновљиве природне ресурсе
- 1ПД.2.2.2. разуме еколошку оправданост употребе обновљивих ресурса и рационалног коришћења необновљивих ресурса
- 1ПД.2.2.3. зна основне мере заштите живе и неживе природе као природних ресурса
- 1ПД.2.2.4. зна шта је добробит животиња и поступке којима се она штити

3. МАТЕРИЈАЛИ

У области МАТЕРИЈАЛИ ученик/ученица:

- 1ПД.2.3.1. зна сложенија својства воде и ваздуха: агрегатно стање и кретање
- 1ПД.2.3.2. зна да су различита својства воде, ваздуха и земљишта последица њиховог различитог састава
- 1ПД.2.3.3. разликује материјале који су добри проводници топлоте и електрицитета од оних који то нису
- 1ПД.2.3.4. зна да топлотна и електрична проводљивост материјала одређују њихову употребу и препознаје примере у свом окружењу
- 1ПД.2.3.5. разликује повратне и неповратне промене материјала
- 1ПД.2.3.6. разликује промене материјала при којима настају други материјали од оних промена материјала при којима не настају други материјали

4. КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ

У области КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ ученик/ученица:

- 1ПД.2.4.1. зна да кретање тела зависи од силе која на њега делује, врсте подлоге и облика тела
- 1ПД.2.4.2. зна да се светлост креће праволинијски
- 1ПД.2.4.3. уме да пронађе тражене улице и објекте на плану насеља
- 1ПД.2.4.4. уме да пронађе основне информације на географској карти Србије: највећа и најважнија насеља, облике рељефа и површинских вода
- 1ПД.2.4.5. уме да пронађе и упише тражене информације на ленти времена

5. ДРУШТВО

У области ДРУШТВО ученик/ученица:

- 1ПД.2.5.1. зна које су улоге различитих друштвених група и њихових чланова
- 1ПД.2.5.2. зна која су права и обавезе чланова у различитим друштвеним групама
- 1ПД.2.5.3. разуме повезаност и међузависност различитих људских делатности

6. ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ

У области ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ ученик/ученица:

- 1ПД.2.6.1. препознаје и именује облике рељефа и површинских вода у свом месту и у околини
- 1ПД.2.6.2. зна основне одлике рељефа и вода у држави Србији
- 1ПД.2.6.3. разуме повезаност природно-географских фактора – рељефа, вода, климе – и делатности људи
- 1ПД.2.6.4. зна редослед којим су се јављали важни историјски догађаји, појаве и личности
- 1ПД.2.6.5. уочава сличности и разлике између начина живота некад и сад

1ПД.2.6.6. препознаје основна културна и друштвена обележја различитих историјских периода 1ПД.2.6.7. препознаје на основу карактеристичних историјских извора о ком историјском периоду или личности је реч
Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

1.ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА

У области ЖИВА И НЕЖИВА ПРИРОДА ученик/ученица:

1ПД.3.1.1. разуме повезаност живе и неживе природе на мање очигледним примерима

1ПД.3.1.2. разуме функционалну повезаност различитих делова тела живих бића

3.МАТЕРИЈАЛИ

У области МАТЕРИЈАЛИ ученик/ученица:

1ПД.3.3.1. разуме како загревање и хлађење воде и ваздуха утичу на појаве у природи

1ПД.3.3.2. примењује знање о променама материјала за објашњење појава у свом окружењу

4. КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ

У области КРЕТАЊЕ И ОРИЈЕНТАЦИЈА У ПРОСТОРУ ученик/ученица:

1ПД.3.4.1. уме да чита географску карту примењујући знања о странама света и значењу картографских знакова

5. ДРУШТВО

У области ДРУШТВО ученик/ученица:

1ПД.3.5.1. разуме заједничке карактеристике друштвених група и разлике међу њима

1ПД.3.5.2. разуме да се права и обавезе чланова друштвених група међусобно допуњују

6.ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ

У области ДРЖАВА СРБИЈА И ЊЕНА ПРОШЛОСТ ученик/ученица:

1ПД.3.6.1. зна шта је претходило, а шта је уследило након важних историјских догађаја и појава

7.2. ОПШТИ СТАНДАРДИ ПОСТИГНУЋА ОБРАЗОВНИ СТАНДАРДИ ЗА КРАЈ ДРУГОГ ЦИКЛУСА ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА

СРПСКИ ЈЕЗИК

Образовни стандарди за Српски језик су дефинисани за следеће области:

1. ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ
2. ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ
3. ГРАМАТИКА, ЛЕКСИКА, НАРОДНИ И КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК
4. КЊИЖЕВНОСТ

У образовне стандарде, после одговарајућих испитивања и одређивања нивоа, треба укључити и област УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ. Као основа за дефинисање стандарда у тој области може послужити следећи списак знања и умења: правилно изговара гласове; поштује књижевнојезичку норму у говору; изражајно чита уметнички текст обрађен у настави и изражајно казује научен текст; препричава текст без сажимања или са сажимањем; зна да исприча о стварном или измишљеном догађају, у првом или трећем лицу, поштујући изворну хронологију или ретроспективно; уме усмено да обавести некога о нечему и опише нешто (да усмено сачини експозиторни и дескриптивни текст); уме да учествује у расправи; уме да формулише своје мишљење и да га јавно искаже; и има изграђену културу комуникације (културу сопственог изражавања, као и слушања и поштовања туђег мишљења).

ОСНОВНИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

1. ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ

У области ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ученик/ученица:

- СЈ.1.1.1. разуме текст (ћирилични и латинични) који чита наглас и у себи
- СЈ.1.1.2. разликује уметнички и неуметнички текст; уме да одреди сврху текста: експозиција (излагање), дескрипција (описивање), наративна (приповедање), аргументација, пропаганда *
- СЈ.1.1.3. препознаје различите функционалнестилове на једноставним примерима
- СЈ.1.1.4. разликује основне делове текста и књиге (наслов, наднаслов, поднаслов, основни текст, поглавље, пасус, фуснота, садржај, предговор, поговор); препознаје цитат; служи се садржајем да би пронашао одређени део текста
- СЈ.1.1.5. проналази и издваја основне информације из текста према датим критеријумима
- СЈ.1.1.6. разликује у тексту битно од небитног, главно од споредног
- СЈ.1.1.7. повезује информације и идеје изнете у тексту, уочава јасно исказане односе (временски след, средство – циљ, узрок – последица и сл.) и изводи закључак заснован на једноставнијем тексту
- СЈ.1.1.8. чита једноставне нелинеарне елементе текста: легенде, табеле, дијаграме и графиконе

2. ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

У области ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ ученик/ученица:

- СЈ.1.2.1. зна и користи оба писма (ћирилицу и латиницу)
- СЈ.1.2.2. саставља разумљиву, граматички исправну реченицу
- СЈ.1.2.3. саставља једноставан експозиторни, наративни и дескриптивни текст и уме да га организује у смисаоне целине (уводни, средишњи и завршни део текста)
- СЈ.1.2.4. уме да преприча текст
- СЈ.1.2.5. свој језик прилагођава медијуму изражавања* (говору, односно писању), теми, прилици и

сл.; препознаје и употребљава одговарајуће језичке варијетете (формални или неформални)
CJ.1.2.6. влада основним жанровима писане комуникације: саставља писмо; попуњава различите обрасце и формуларе с којима се сусреће у школи и свакодневном животу
CJ.1.2.7. зна да се служи Правописом (школским издањем)*
CJ.1.2.8. примењује правописну норму (из сваке правописне области) у једноставним примерима
CJ.1.2.9. има изграђену језичку толеранцију и негативан став према језику дискриминације и говору мржње*

3. ГРАМАТИКА, ЛЕКСИКА, НАРОДНИ И КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

У подобласти ГРАМАТИКА ученик/ученица:

CJ.1.3.1. зна особине и врсте гласова; дели реч на слоге у једноставнијим примерима; примењује књижевнојезичку норму у вези са гласовним променама
CJ.1.3.2. уочава разлику између књижевне и некњижевне акцентуације*
CJ.1.3.3. одређује место реченичног акцента у једноставним примерима
CJ.1.3.4. препознаје врсте речи; зна основне граматичке категорије променљивих речи; примењује књижевнојезичку норму у вези с облицима речи
CJ.1.3.5. разликује просте речи од твореница; препознаје корен речи; гради реч према задатом значењу на основу постојећих творбених модела
CJ.1.3.6. препознаје синтаксичке јединице (реч, синтагму, предикатску реченицу и комуникативну реченицу)
CJ.1.3.7. разликује основне врсте независних реченица (обавештајне, упитне, заповедне)
CJ.1.3.8. одређује реченичне и синтагматске чланове у типичним (школским) примерима
CJ.1.3.9. правилно употребљава падеже у реченици и синтагми
CJ.1.3.10. правилно употребљава глаголске облике (осим имперфекта)
CJ.1.3.11. препознаје бирократски језик као непожељан начин изражавања*

У подобласти ЛЕКСИКА ученик/ученица:

CJ.1.3.12. познаје основне лексичке појаве: једнозначност и вишезначност речи; основне лексичке односе: синонимију, антонимију, хомонимију; метафору* као лексички механизам
CJ.1.3.13. препознаје различита значења вишезначних речи које се употребљавају у контексту свакодневне комуникације (у кући, школи и сл.)
CJ.1.3.14. зна значења речи и фразеологизама који се употребљавају у контексту свакодневне комуникације (у кући, школи и сл.), као и оних који се често јављају у школским текстовима (у уџбеницима, текстовима из лектире и сл.)
CJ.1.3.15. одређује значења непознатих речи и израза на основу њиховог састава и/или контекста у коме су употребљени (једноставни случајеви)
CJ.1.3.16. служи се речницима, приручницима и енциклопедијама

У подобласти НАРОДНИ И КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК ученик/ученица:

CJ.1.3.17. разликује појмове књижевног и народног језика; зна основне податке о развоју књижевног језика код Срба (од почетака до данас)
CJ.1.3.18. зна основне податке о пореклу и дијалекатској разуђености српског језика
CJ.1.3.19. зна основне податке о језицима националних мањина
CJ.1.3.20. има позитиван став према дијалектима (свом и туђем)*
CJ.1.3.21. разуме важност књижевног језика за живот заједнице и за лични развој*

4. КЊИЖЕВНОСТ

У области КЊИЖЕВНОСТ ученик/ученица:

CJ.1.4.1. повезује наслове прочитаних књижевних дела (предвиђених програмима од V до VIII разреда) са именима аутора тих дела
CJ.1.4.2. разликује типове књижевног стваралаштва (усмена и ауторска књижевност)
CJ.1.4.3. разликује основне књижевне родове: лирику, епику и драму
CJ.1.4.4. препознаје врсте стиха (римовани и неримовани; осмерац и десетерац)
CJ.1.4.5. препознаје различите облике казивања у књижевноуметничком тексту: нарација, дескрипција, дијалог и монолог
CJ.1.4.6. препознаје постојање стилских фигура у књижевноуметничком тексту (епитет, поређење, ономатопеја)
CJ.1.4.7. уочава битне елементе књижевноуметничког текста: мотив, тему, фабулу, време и место

радње, лик...

CJ.1.4.8. има изграђену потребу за читањем књижевноуметничких текстова и поштује национално, књижевно и уметничко наслеђе*

CJ.1.1.9. способан је за естетски доживљај уметничких дела*

СРЕДЊИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

1. ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ

У области ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ученик/ученица:

CJ.2.1.1. чита текст користећи различите стратегије читања: „летимично читање“ (ради брзог налажења одређених информација); читање „с оловком у руци“ (ради учења, ради извршавања различитих задатака, ради решавања проблема); читање ради уживања*

CJ.2.1.2. познаје врсте неуметничких текстова (излагање, технички опис, техничко приповедање, расправа, реклама)

CJ.2.1.3. препознаје и издваја језичка средства карактеристична за различите функционалне стилове

CJ.2.1.4. разликује све делове текста и књиге, укључујући индекс, појмовник и библиографију и уме њима да се користи

CJ.2.1.5. проналази, издваја и упоређује информације из два краћа текста или више њих (према датим критеријумима)

CJ.2.1.6. разликује чињеницу од коментара, објективност од пристрасности и пропаганде на једноставним примерима

CJ.2.1.7. препознаје став аутора неуметничког текста и разликује га од другачијих ставова изнетих у таквом тексту

2. ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

У области ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ ученик/ученица:

CJ.2.2.1. саставља експозиторни, наративни и дескриптивни текст, који је јединствен, кохерентан и унутар себе повезан

CJ.2.2.2. саставља вест, реферат и извештај

CJ.2.2.3. пише резиме краћег и/или једноставнијег текста

CJ.2.2.4. зна основне особине говорног и писаног језика*

CJ.2.2.5. зна правописну норму и примењује је у већини случајева

3. ГРАМАТИКА, ЛЕКСИКА, НАРОДНИ И КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

У подобласти ГРАМАТИКА ученик/ученица:

CJ.2.3.1. одређује место акцента у речи; зна основна правила акценатске норме

CJ.2.3.2. препознаје гласовне промене

CJ.2.3.3. познаје врсте речи; препознаје подврсте речи; уме да одреди облик променљиве речи

CJ.2.3.4. познаје основне начине грађења речи (извођење, слагање, комбинована творба, претварање)

CJ.2.3.5. препознаје подврсте синтаксичких јединица (врсте синтагми, независних и зависних предикатских реченица)

CJ.2.3.6. одређује реченичне и синтагматске чланове у сложенијим примерима

CJ.2.3.7. препознаје главна значења падежа у синтагми и реченици

CJ.2.3.8. препознаје главна значења и функције глаголских облика

У подобласти ЛЕКСИКА ученик/ученица:

CJ.2.3.9. познаје метонимију* као лексички механизам

CJ.2.3.10. зна значења речи и фразеологизама који се јављају у школским текстовима (у уџбеницима, текстовима из лектире и сл.), као и литерарним и медијским текстовима намењеним младима, и правилно их употребљава

CJ.2.3.11. одређује значења непознатих речи и израза на основу њиховог састава и/или контекста у коме су употребљени (сложенији примери)

4. КЊИЖЕВНОСТ

У области КЊИЖЕВНОСТ ученик/ученица:

CJ.2.4.1. повезује дело из обавезне лектире са временом у којем је настало и са временом које се узима за оквир приповедања

CJ.2.4.2. повезује наслов дела из обавезне лектире и род, врсту и лик из дела; препознаје род и врсту књижевноуметничког дела на основу одломака, ликова, карактеристичних ситуација

CJ.2.4.3. разликује лирско-епске врсте (баладу, поему)

CJ.2.4.4. разликује књижевнонаучне врсте: биографију, аутобиографију, дневник и путопис и научно-популарне текстове

CJ.2.4.5. препознаје и разликује одређене (тражене) стилске фигуре у књижевноуметничком тексту (персонификација, хипербола, градација, метафора, контраст)

CJ.2.4.6. одређује мотиве, идеје, композицију, форму, карактеристике лика (психолошке, социолошке, етичке) и њихову међусобну повезаност

CJ.2.4.7. разликује облике казивања у књижевноуметничком тексту: приповедање, описивање, монолог/унутрашњи монолог, дијалог

CJ.2.4.8. уочава разлику између препричавања и анализе дела

CJ.2.4.9. уме да води дневник о прочитаним књигама*

НАПРЕДНИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

1. ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ

У области ВЕШТИНА ЧИТАЊА И РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ученик/ученица:

CJ.3.1.1. проналази, издваја и упоређује информације из два дужа текста сложеније структуре или више њих (према датим критеријумима)

CJ.3.1.2. издваја кључне речи и резимира текст

CJ.3.1.3. издваја из текста аргументе у прилог некој тези (ставу) или аргументе против ње; изводи закључке засноване на сложенијем тексту

CJ.3.1.4. чита и тумачи сложеније нелинеарне елементе текста: вишеструке легенде, табеле, дијаграме и графиконе

2. ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

У области ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ ученик/ученица:

CJ.3.2.1. организује текст у логичне и правилно распоређене пасусе; одређује прикладан наслов тексту и поднаслов деловима текста

CJ.3.2.2. саставља аргументативни текст

CJ.3.2.3. пише приказ (књиге, филма, позоришне представе и сл.), репортажу и расправу

CJ.3.2.4. пише резиме дужег и/или сложенијег текста

CJ.3.2.5. зна и доследно примењује правописну норму

3. ГРАМАТИКА, ЛЕКСИКА, НАРОДНИ И КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

У подобласти ГРАМАТИКА ученик/ученица:

CJ.3.3.1. дели реч на слоге у сложенијим случајевима

CJ.3.3.2. познаје гласовне промене (уме да их препозна, објасни и именује)

CJ.3.3.3. зна и у свом говору примењује* акценатску норму

CJ.3.3.4. познаје подврсте речи; користи терминологију у вези са врстама и подврстама речи и њиховим граматичким категоријама

CJ.3.3.5. познаје и именује подврсте синтаксичких јединица (врсте синтагми, независних и зависних предикатских реченица)

CJ.3.3.6. познаје главна значења падежа и главна значења глаголских облика (уме да их објасни и зна терминологију у вези с њима)

У подобласти ЛЕКСИКА ученик/ученица:

CJ.3.3.7. уме да одреди значења непознатих речи и израза на основу њиховог састава, контекста у коме су употребљени, или на основу њиховог порекла

CJ.3.3.8. зна значења речи и фразеологизама у научнопопуларним текстовима, намењеним младима, и правилно их употребљава

4. КЊИЖЕВНОСТ

У области КЊИЖЕВНОСТ ученик/ученица:

CJ.3.4.1. наводи наслов дела, аутора, род и врсту на основу одломака, ликова карактеристичних тема и мотива

CJ.3.4.2. издваја основне одлике књижевних родова и врста у конкретном тексту

CJ.3.4.3. разликује аутора дела од лирског субјекта и приповедача у делу

СЈ.3.4.4. проналази и именује стилске фигуре; одређује функцију стилских фигура у тексту

СЈ.3.4.5. одређује и именује врсту стиха и строфе

СЈ.3.4.6. тумачи различите елементе књижевноуметничког дела позивајући се на само дело

СЈ.3.4.7. изражава свој став о конкретном делу и аргументовано га образлаже

СЈ.3.4.8. повезује књижевноуметничке текстове с другим текстовима који се обрађују у настави*

*У стандарде су укључени и они који овим приликом нису испитани.

МАТЕМАТИКА

ОСНОВНИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

1. БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА

У области **БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА** ученик/ученица уме да:

МА.1.1.1. прочита и запише различите врсте бројева (природне, целе, рационалне)

МА.1.1.2. преведе децимални запис броја у разломак и обратно

МА.1.1.2. упореди по величини бројеве истог записа, помажући се сликом кад је то потребно

МА.1.1.3. изврши једну основну рачунску операцију са бројевима истог записа, помажући се сликом кад је то потребно (у случају сабирања и одузимања разломака само са истим имениоцем); рачуна, на пример $1/5$ од n , где је n дати природан број

МА.1.1.4. дели са остатком једноцифреним бројем и зна када је један број дељив другим

МА.1.1.5. користи целе бројеве и једноставне изразе са њима помажући се визуелним представама

2. АЛГЕБРА И ФУНКЦИЈЕ

У области **АЛГЕБРА И ФУНКЦИЈЕ** ученик/ученица врши формалне операције које су редуциране и зависе од интерпретације; уме да:

МА.1.2.1. реши линеарне једначине у којима се непозната појављује само у једном члану

МА.1.2.2. израчуна степен датог броја, зна основне операције са степенима

МА.1.2.3. сабира, одузима и множи мономе

МА.1.2.4. одреди вредност функције дате таблицом или формулом

3. ГЕОМЕТРИЈА

У области **ГЕОМЕТРИЈА** ученик/ученица:

МА.1.3.1. влада појмовима: дуж, полуправа, права, раван и угао (уочава њихове моделе у реалним ситуацијама и уме да их нацрта користећи прибор; разликује неке врсте углова и паралелне и нормалне праве)

МА.1.3.2. влада појмовима: троугао, четвороугао, квадрат и правоугаоник (уочава њихове моделе у реалним ситуацијама и уме да их нацрта користећи прибор; ученик разликује основне врсте троуглова, зна основне елементе троугла и уме да израчуна обим и површину троугла, квадрата и правоугаоника на основу елемената који непосредно фигуришу у датом задатку; уме да израчуна непознату страну правоуглог троугла примењујући Питагорину теорему)

МА.1.3.3. влада појмовима: круг, кружна линија (издваја њихове основне елементе, уочава њихове моделе у реалним ситуацијама и уме да их нацрта користећи прибор; уме да израчуна обим и површину круга датог полупречника)

МА.1.3.4. влада појмовима: коцка и квадар (уочава њихове моделе у реалним ситуацијама, зна њихове основне елементе и рачуна њихову површину и запремину)

МА.1.3.5. влада појмовима: купа, ваљак и лопта (уочава њихове моделе у реалним ситуацијама, зна њихове основне елементе)

МА.1.3.6. интуитивно схвата појам подударних фигура (кретањем до поклапања)

4. МЕРЕЊЕ

У области **МЕРЕЊЕ** ученик/ученица уме да:

МА.1.4.1. користи одговарајуће јединице за мерење дужине, површине, запремине, масе, времена и углова

МА.1.4.2 претвори веће јединице дужине, масе и времена у мање

МА.1.4.3. користи различите апоене новца

МА.1.4.4. при мерењу одабере одговарајућу мерну јединицу; заокругљује величине исказане датом мером

5. ОБРАДА ПОДАТАКА

У области ОБРАДА ПОДАТАКА ученик/ученица уме да:

МА.1.5.1. изражава положај објеката сврставајући их у врсте и колоне; одреди положај тачке у првом квадранту координатног система ако су дате координате и обратно

МА.1.5.2. прочита и разуме податак са графикана, дијаграма или из табеле, и одреди минимум или максимум зависне величине

МА.1.5.3. податке из табеле прикаже графиком и обрнуто

МА.1.5.4. одреди задати проценат неке величине

СРЕДЊИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

1. БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА

У области БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА ученик/ученица уме да:

МА.2.1.1. упореди по величини бројеве записане у различитим облицима

МА.2.1.2. одреди супротан број, реципрочну вредност и апсолутну вредност броја; израчуна вредност једноставнијег израза са више рачунских операција различитог приоритета, укључујући ослобађање од заграда, са бројевима истог записа

МА.2.1.3. примени основна правила дељивости са 2, 3, 5, 9 и декадним јединицама

МА.2.1.4. користи бројеве и бројевне изразе у једноставним реалним ситуацијама

2. АЛГЕБРА И ФУНКЦИЈЕ

У области АЛГЕБРА И ФУНКЦИЈЕ ученик/ученица је рачунске процедуре довео/ла до солидног степена увежбаности; уме да:

МА.2.2.1. реши линеарне једначине и системе линеарних једначина са две непознате

МА.2.2.2. оперише са степенима и зна шта је квадратни корен

МА.2.2.3. сабира и одузима полиноме, уме да помножи два бинома и да квадрира бином

МА.2.2.4. уочи зависност међу променљивим, зна функцију $y=ax$ и графички интерпретира њена својства; везује за та својства појам директне пропорционалности и одређује непознати члан пропорције

МА.2.2.5. користи једначине у једноставним текстуалним задацима

3. ГЕОМЕТРИЈА

У области ГЕОМЕТРИЈА ученик/ученица уме да:

МА.2.3.1. одреди суплементне и комплементне углове, упоредне и унакрсне углове; рачуна са њима ако су изражени у целим степенима

МА.2.3.2. одреди однос углова и страница у троуглу, збир углова у троуглу и четвороуглу и да решава задатке користећи Питагорину теорему

МА.2.3.3. користи формуле за обим и површину круга и кружног прстена

МА.2.3.4. влада појмовима: призма и пирамида; рачуна њихову површину и запремину када су неопходни елементи непосредно дати у задатку

МА.2.3.5. израчуна површину и запремину ваљка, купе и лопте када су неопходни елементи непосредно дати у задатку

МА.2.3.6. уочи осносиметричне фигуре и да одреди осу симетрије; користи подударност и везује је са карактеристичним својствима фигура (нпр. паралелност и једнакост страница паралелограма)

4. МЕРЕЊЕ

У области МЕРЕЊЕ ученик/ученица уме да:

МА.2.4.1. пореди величине које су изражене различитим мерним јединицама за дужину и масу

МА.2.4.2. претвори износ једне валуте у другу правилно постављајући одговарајућу пропорцију

МА.2.4.3. дату величину исказе приближном вредношћу

5. ОБРАДА ПОДАТАКА

У области ОБРАДА ПОДАТАКА ученик/ученица уме да:

МА.2.5.1. влада описом координатног система (одређује координате тачака, осно или централно симетричних итд)

МА.2.5.2. чита једноставне дијаграме и табеле и на основу њих обради податке по једном критеријуму (нпр. одреди аритметичку средину за дати скуп података; пореди вредности узорка са

средњом вредношћу)

МА.2.5.3. обради прикупљене податке и представи их табеларно или графички; представља средњу вредност медијаном

МА.2.5.4. примени процентни рачун у једноставним реалним ситуацијама (на пример, промена цене неког производа за дати проценат)

НАПРЕДНИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

1. БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА

У области БРОЈЕВИ И ОПЕРАЦИЈЕ СА ЊИМА ученик/ученица уме да:

МА.3.1.1. одреди вредност сложенијег бројевног израза

МА.3.1.2. оперише са појмом дељивости у проблемским ситуацијама

МА.3.1.3. користи бројеве и бројевне изразе у реалним ситуацијама

2. АЛГЕБРА И ФУНКЦИЈЕ

У области АЛГЕБРА И ФУНКЦИЈЕ ученик/ученица је постигао/ла висок степен увежбаности извођења операција уз истицање својстава која се примењују; уме да:

МА.3.2.1. саставља и решава линеарне једначине и неједначине и системе линеарних једначина са две непознате

МА.3.2.2. користи особине степена и квадратног корена

МА.3.2.3. зна и примењује формуле за разлику квадрата и квадрат бинома; увежбано трансформише алгебарске изразе и своди их на најједноставнији облик

МА.3.2.4. разликује директно и обрнуто пропорционалне величине и то изражава одговарајућим записом; зна линеарну функцију и графички интерпретира њена својства

МА.3.2.5. користи једначине, неједначине и системе једначина решавајући и сложеније текстуалне задатке

3. ГЕОМЕТРИЈА

У области ГЕОМЕТРИЈА ученик/ученица уме да:

МА.3.3.1. рачуна са угловима укључујући и претварање угаоних мера; закључује користећи особине паралелних и нормалних правих, укључујући углове на трансверзали

МА.3.3.2. користи основна својства троугла, четвороугла, паралелограма и трапеца, рачуна њихове обиме и површине на основу елемената који нису обавезно непосредно дати у формулацији задатка; уме да их конструише

МА.3.3.3. одреди централни и периферијски угао, рачуна површину исечка, као и дужину лука

МА.3.3.4. израчуна површину и запремину призме и пирамиде, укључујући случајеве када неопходни елементи нису непосредно дати

МА.3.3.5. израчуна површину и запремину ваљка, купе и лопте, укључујући случајеве када неопходни елементи нису непосредно дати

МА.3.3.6. примени подударност и сличност троуглова, повезујући тако разна својства геометријских објеката

4. МЕРЕЊЕ

У области МЕРЕЊЕ ученик/ученица уме да:

МА.3.4.1. по потреби претвара јединице мере, рачунајући са њима

МА.3.4.2. процени и заокругли дате податке и рачуна са таквим приближним вредностима; изражава оцену грешке (нпр. мање од 1 динар, 1cm, 1g)

5. ОБРАДА ПОДАТАКА

У области ОБРАДА ПОДАТАКА ученик/ученица уме да:

МА.3.5.1. одреди положај (координате) тачака које задовољавају сложеније услове

МА.3.5.2. тумачи дијаграме и табеле

МА.3.5.3. прикупи и обради податке и сам састави дијаграм или табелу; црта график којим представља међузависност величина

МА.3.5.4. примени процентни рачун у сложенијим ситуацијама

БИОЛОГИЈА

Образовни стандарди за Биологију су дефинисани за следеће области:

- 1. ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА**
- 2. ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА**
- 3. НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА**
- 4. ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ**
- 5. ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ**
- 6. ПОСМАТРАЊЕ, МЕРЕЊЕ И ЕКСПЕРИМЕНТ**

Оваква поставка образовних стандарда, осим што има чврсто упориште у постојећим циљевима и задацима програма и градива Биологије, истовремено указује и на могућу прекомпозицију Наставног плана и програма Биологије, пратећи очекивани развој система образовања и нових знања у биологији. Образовне стандарде из области **ПОСМАТРАЊЕ, МЕРЕЊЕ И ЕКСПЕРИМЕНТ** моћи ће да остваре само оне школе које су адекватно опремљене.

ОСНОВНИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

1. ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА

У области ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА ученик/ученица:

БИ.1.1.1. уме да наведе основне карактеристике живог света

БИ.1.1.2. разликује живу и неживу природу у непосредном окружењу и у типичним случајевима

БИ.1.1.3. препознаје основне сличности и разлике у изгледу и понашању биљака и животиња

БИ.1.1.4. уме да наведе називе пет царстава и познаје типичне представнике истих

БИ.1.1.5. зна да постоје просторне и временске промене код живих бића и познаје основне чињенице о томе

2. ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА

У области ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА ученик/ученица:

БИ.1.2.1. зна да су најмањи организми саграђени од једне ћелије у којој се одвијају сви карактеристични животни процеси и зна основне карактеристике грађе такве ћелије

БИ.1.2.2. зна да је ћелија најмања јединица грађе свих вишећелијских организама у чијим одељцима се одвијају разноврсни процеси, и зна основне карактеристике грађе тих ћелија

БИ.1.2.3. зна основне карактеристике грађе биљака, животиња и човека и основне функције које се обављају на нивоу организма

БИ.1.2.4. познаје основну организацију органа у којима се одвијају различити животни процеси

БИ.1.2.5. разуме да је за живот неопходна енергија коју организми обезбеђују исхраном

БИ.1.2.6. разуме да су поједини процеси заједнички за сва жива бића (дисање, надражљивост, покретљивост, растење, развиће, размножавање)

БИ.1.2.7. зна да организми функционишу као независне целине у сталној интеракцији са околином

3. НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА

У области НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА ученик/ученица:

БИ.1.3.1. разуме да јединка једне врсте даје потомке исте врсте

БИ.1.3.2. зна основне појмове о процесима размножавања

БИ.1.3.3. зна да свака ћелија у организму садржи генетички материјал

БИ.1.3.4. зна за појам и основну улогу хромозома

БИ.1.3.5. зна основне принципе наслеђивања

БИ.1.3.6. зна како делују гени и да се стечене особине не наслеђују

БИ.1.3.7. зна да од зигота настаје организам и да се тај процес назива развиће

БИ.1.3.8. зна основне научне чињенице о еволуцији живота на Земљи

БИ.1.3.9. зна да живот на Земљи има заједничко порекло са чијом се историјом можемо упознати на основу фосилних записа

БИ.1.3.10. зна да је природно одабирање основни механизам прилагођавања организама

4. ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ

У области ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ ученик/ученица:

БИ.1.4.1. препознаје основне еколошке појмове (животна средина, станиште - биотоп, животна заједница - биоценоза, популација, еколошка ниша, екосистем, биом, биосфера) и зна најопштије чињенице о њима

БИ.1.4.2. препознаје утицаје појединих абиотичких и биотичких фактора на организме и

популације

БИ.1.4.3. уме на задатом примеру да одреди материјалне и енергетске токове у екосистему, чланове ланца исхране и правце кружења најважнијих супстанци (воде, угљеника, азота)

БИ.1.4.4. препознаје животне услове који владају у карактеристичним екосистемима Србије и најважније представнике врста које их насељавају

БИ.1.4.5. препознаје основне последице развоја човечанства на природу (утицај киселих киша, озонских рупа, појачање ефекта стаклене баште, глобалне климатске промене) и најважније врсте загађивања воде, ваздуха, земљишта

БИ.1.4.6. разуме утицај човека на биолошку разноврсност (нестанак врста, сеча шума, интензивна пољопривреда, отпад)

БИ.1.4.7. препознаје основне процесе важне у заштити и очувању животне средине (рециклажу, компост) и у заштити биодиверзитета (националних паркова, природних резервата)

БИ.1.4.8. зна шта може лично предузети у заштити свог непосредног животног окружења

5. ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ

У области ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ ученик/ученица:

БИ.1.5.1. зна основне мере за одржавање личне хигијене и хигијене околине и разуме зашто је важно да их се придржава

БИ.1.5.2. разуме значај примене хигијенских навика у исхрани и посебно значај термичке обраде хране

БИ.1.5.3. разуме значај одржавања хигијене кућних љубимаца, домаћих и дивљих животиња и правилног опхођења са њима

БИ.1.5.4. разуме зашто је важно да се придржава званичних упутстава која се односе на заразне болести (епидемије и пандемије)

БИ.1.5.5. препознаје основне знаке поремећаја функције појединих органа и основне симптоме инфекције и разликује стање у коме може сам да интервенише од стања када мора да се обрати лекару

БИ.1.5.6. разуме предности и недостатке употребе додатака у храни и исхрани (конзерванси и неконтролисана употреба витамина, антиоксиданата, минерала итд.) и опасности до којих може да доведе неуравнотежена исхрана (редукционе дијете, претерано узимање хране и сл.) и познаје основне принципе правилног комбиновања животних намирница

БИ.1.5.7. разуме да загађење животне средине (воде, ваздуха, земљишта, бука, итд.) и неке природне појаве (UV зрачење) неповољно утичу на здравље човека

БИ.1.5.8. зна и разуме какав значај за здравље имају умерена физичка активност и поштовање биолошких ритмова (сна, одмора)

БИ.1.5.9. разуме да постоје полне болести, познаје мере превенције и могуће путеве инфекције, као и њихове негативне последице на здравље

БИ.1.5.10. зна да постоје природне промене у понашању које настају као последица физиолошких промена (пубертет, менопауза), зна да у адолесцентом добу могу да се појаве психолошки развојни проблеми (поремећаји у исхрани, поремећаји понашања, поремећаји сна и сл.)

БИ.1.5.11. разуме одговорност и опасност превременог ступања у сексуалне односе и разуме зашто абортус у доба развоја има негативне последице на физичко и ментално здравље

БИ.1.5.12. зна да болести зависности (претерана употреба дувана, алкохола, дроге) неповољно утичу на укупан квалитет живота и зна коме може да се обрати за помоћ (институцијама и стручњацима)

БИ.1.5.13. зна како се треба понашати према особи која болује од болести зависности или је ХИВ позитивна

6. ПОСМАТРАЊЕ, МЕРЕЊЕ И ЕКСПЕРИМЕНТ

У области ПОСМАТРАЊЕ, МЕРЕЊЕ И ЕКСПЕРИМЕНТ на основном нивоу ученик/ученица:

БИ.1.6.1. уме да разликује и користи једноставне процедуре, технике и инструменте за прикупљање података у биологији (посматрање, бројање, мерење)

БИ.1.6.2. уме да по упутству и уз помоћ наставника реализује једноставно истраживање, попуни формулар, прикаже резултате у табели/графикону и извести о резултату

БИ.1.6.3. зна како да се понаша у лабораторији и на терену и правила о раду и безбедности рада

БИ.1.6.4. уме по упутству да изведе унапред постављени експеримент и одговори на једноставну хипотезу уз помоћ и навођење наставника

СРЕДЊИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

1. ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА

У области ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА ученик/ученица:

БИ.2.1.1. примењује критеријуме за разликовање живог од неживог на карактеристичном биолошком материјалу (препаратима, огледима)

БИ.2.1.2. познаје и користи критеријуме за разликовање биљака и животиња и примењује их у типичним случајевима

БИ.2.1.3. познаје критеријуме по којима се царства међусобно разликују на основу њихових својстава до нивоа кола/класе

БИ.2.1.4. уме да објасни везу између промена у просторном и временском окружењу и промена које се дешавају код живих бића у околностима када делује мањи број чинилаца на типичне заједнице живих бића или организме

2. ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА

У области ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА ученик/ученица:

БИ.2.2.1. разуме да постоје одређене разлике у грађи ћелија у зависности од функције коју обављају у вишећелијским организмима (разлике између биљне и животињске ћелије, између коштане и мишићне ћелије и сл.)

БИ.2.2.2. зна и упоређује сличности и разлике између нивоа организације јединке: зна да се ћелије које врше исту функцију групишу и образују ткива, ткива са истом функцијом органе, а органи са истом функцијом системе органа

БИ.2.2.3. зна карактеристике и основне функције спољашње грађе биљака, животиња и човека

БИ.2.2.4. разуме да је за живот неопходна енергија која се производи, складишти и одаје у специфичним процесима у ћелији и да се то назива метаболизам

БИ.2.2.5. разуме да биљне ћелије, захваљујући специфичној грађи, могу да везују енергију и стварају (синтетишу) сложене (хранљиве) материје

БИ.2.2.6. разуме да и у биљној и у животињској ћелији сложене материје могу да се разграђују, при чему се ослобађа енергија у процесу који се назива дисање

БИ.2.2.7. познаје термин хомеостаза и зна да објасни шта он значи

БИ.2.2.8. зна да је неопходна координација функција у вишећелијским организмима и зна који органски системи омогућују ову интеграцију

БИ.2.2.9. зна да нервни и ендокрини системи имају улогу у одржавању хомеостазе

3. НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА

У области НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА ученик/ученица:

БИ.2.3.1. разуме основне разлике између полног и бесполог размножавања

БИ.2.3.2. разуме механизам настанка зигота

БИ.2.3.3. разуме зашто потомци личе на родитеље и њихове претке, али нису идентични са њима

БИ.2.3.4. зна да на развиће организама поред генетичког материјала утиче и средина

БИ.2.3.5. уочава да постоје разлике између јединки исте врсте и различитих врста и зна да су оне настале деловањем еволуционих механизма

БИ.2.3.6. уочава прилагођеност организама и разуме да током еволуције природно одабирање доводи до прилагођавања организама на услове животне средине

4. ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ

У области ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ ученик/ученица:

БИ.2.4.1. употребљава еколошке појмове у опису типичних ситуација у природи

БИ.2.4.2. зна и правилно именује делове екосистема, заједница и популација и зна да опише везе између делова

БИ.2.4.3. уме да на разноврсним примерима одреди основне материјалне и енергетске токове у екосистему, основне односе исхране и најважнија својства биоценоза и популација

БИ.2.4.4. зна да у природи постоји кружење појединих супстанци (воде, угљеника и азота)

БИ.2.4.5. препознаје различите биоме и зна њихов основни распоред на земљи

БИ.2.4.6. препознаје животне услове који владају у појединим екосистемима Европе и света и

карактеристичне представнике врста које их насељавају

БИ.2.4.7. зна да објасни основне прилагођености живих организама на живот у ваздушној, воденој и земљишној средини

БИ.2.4.8. разуме последице загађења воде, ваздуха и земљишта, као и значај очувања природних ресурса и уштеде енергије

БИ.2.4.9. разуме значај природних добара у заштити природе (националних паркова, природних резервата, ботаничких башта, зоо-вртова)

5. ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ

У области ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ ученик/ученица:

БИ.2.5.1. познаје основне механизме деловања превентивних мера у очувању здравља

БИ.2.5.2. разуме значај и зна основне принципе правилног комбиновања животних намирница

БИ.2.5.3. зна како се чува хранљива вредност намирница

БИ.2.5.4. зна механизме којима загађење животне средине угрожава здравље човека

БИ.2.5.5. зна механизме деловања хемијских материја на физиолошке процесе у организму и на понашање (утицај алкохола, различитих врста дрога, енергетских напитака и сл.)

6. ПОСМАТРАЊЕ, МЕРЕЊЕ И ЕКСПЕРИМЕНТ

У области ПОСМАТРАЊЕ, МЕРЕЊЕ И ЕКСПЕРИМЕНТ на средњем нивоу ученик/ученица:

БИ.2.6.1. уме да уз навођење реализује сложено прикупљање података, систематизује податке и извести о резултату

БИ.2.6.2. зна шта је грешка инструмента и прецизност мерења и уме по упутству да калибрише инструмент

БИ.2.6.3. уме, уз помоћ наставника, да прави графиконе и табеле према два критеријума уз коментар резултата

БИ.2.6.4. уме на задатом примеру, уз помоћ наставника, да постави хипотезу, формира и реализује једноставан експеримент и извести о резултату

НАПРЕДНИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

1. ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА

У области ОСОБИНЕ ЖИВИХ БИЋА ученик/ученица:

БИ.3.1.1. примењује критеријуме за разликовање живог од неживог у граничним случајевима и у атипичним примерима (вируси, делови организама, плодови и сл.)

БИ.3.1.2. уме да објасни зашто је нешто класификовано као живо или као неживо

БИ.3.1.3. разуме критеријуме по којима се разликују биљке и животиње и уме да их примени у атипичним случајевима

БИ.3.1.4. познаје критеријуме по којима се царства међусобно разликују на основу њихових својстава до нивоа класе/реда најважнијих група

БИ.3.1.5. уме да објасни везу између промена у просторном и временском окружењу и промена које се дешавају код живих бића у комплексним ситуацијама у сложенијим заједницама

2. ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА

У области ЈЕДИНСТВО ГРАЂЕ И ФУНКЦИЈЕ КАО ОСНОВА ЖИВОТА ученик/ученица:

БИ.3.2.1. зна карактеристике и основне функције унутрашње грађе биљака, животиња и човека

БИ.3.2.2. разуме морфолошку повезаност појединих нивоа организације и њихову међусобну функционалну условљеност

БИ.3.2.3. разуме узроке развоја и усложњавања грађе и функције током еволуције

БИ.3.2.4. разуме да је у остваривању карактеристичног понашања неопходна функционална интеграција више система органа и разуме значај такве интеграције понашања за преживљавање

БИ.3.2.5. разуме сличности и разлике у интеграцији грађе и функције јединке током животног циклуса

БИ.3.2.6. зна и разуме главне морфолошке и функционалне карактеристике органа који информишу организам о стању у околини и њихову улогу у одржавању унутрашње равнотеже (улога нервног система)

БИ.3.2.7. зна и разуме главне морфолошке и функционалне карактеристике органа који реагују на промене у околини и карактеристике органа који враћају организам у равнотежу онда када је из ње

избачен (стресно стање -улога ендокриног система)

БИ.3.2.8. зна и разуме које су последице стресног стања за организам

3. НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА

У области НАСЛЕЂИВАЊЕ И ЕВОЛУЦИЈА ученик/ученица:

БИ.3.3.1. разуме разлику између телесних и полних ћелија у погледу хромозома и деоба

БИ.3.3.2. разуме да полне ћелије настају од посебних ћелија у организму

БИ.3.3.3. зна функцију генетичког материјала и његову основну улогу у ћелији

БИ.3.3.4. зна да је број хромозома у ћелији карактеристика врсте

БИ.3.3.5. разуме како различити еволуциони механизми, мењајући учесталост особина у популацијама, доводе до еволуције

БИ.3.3.6. разуме да човек може да утиче на смер и брзину еволуционих промена својих популација и популација других врста

4. ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ

У области ЖИВОТ У ЕКОСИСТЕМУ ученик/ученица:

БИ.3.4.1. уме да објасни како различити делови екосистема утичу један на други као и међусобне односе популација у биоценози

БИ.3.4.2. разуме да се уз материјалне токове увек преноси и енергија и обратно и интерпретира односе исхране у екосистему (аутотрофне, хетеротрофне, сапротрофне животне комплексе, ланце исхране и трофичке пирамиде)

БИ.3.4.3. разуме значај кружења појединих супстанци у природи (воде, угљеника и азота)

БИ.3.4.4. разуме просторну и временску организацију животних заједница и популација

БИ.3.4.5. предвиђа на основу задатих услова средине тип екосистема који у тим условима настаје

БИ.3.4.6. познаје механизме којима развој човечанства изазива промене у природи (утицај киселих киша, озонских рупа, појачање ефекта стаклене баште, глобалне климатске промене)

БИ.3.4.7. познаје механизме деловања мера заштите животне средине, природе и биодиверзитета

БИ.3.4.8. разуме зашто се неограничен развој човечанства не може одржати у ограниченим условима целе планете

5. ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ

У области ЧОВЕК И ЗДРАВЉЕ ученик/ученица:

БИ.3.5.1. познаје узроке и физиолошке последице заразних болести

БИ.3.5.2. познаје основне принципе лечења заразних и других болести

БИ.3.5.3. разуме основне биолошке процесе који леже у основи физиолошки правилне исхране

БИ.3.5.4. познаје главне компоненте намирница и њихову хранљиву вредност

БИ.3.5.5. познаје симптоме и главне карактеристике болести метаболизма и узроке због којих настају (гојазност, анорексија, булимија, шећерна болест)

БИ.3.5.6. разуме механизме поремећаја функције појединих органа

БИ.3.5.7. познаје основне биолошке механизме који доводе до развијања болести зависности

БИ.3.5.8. разуме механизме стресног стања и утицај јаким негативних емоција на физиолошке процесе у организму и на понашање појединца

6. ПОСМАТРАЊЕ, МЕРЕЊЕ И ЕКСПЕРИМЕНТ

У области ПОСМАТРАЊЕ, МЕРЕЊЕ И ЕКСПЕРИМЕНТ на напредном нивоу ученик/ученица:

БИ.3.6.1. разуме значај и уме самостално да реализује систематско и дуготрајно прикупљање података

БИ.3.6.2. уме да осмисли једноставан протокол прикупљања података и формулар за упис резултата

БИ.3.6.3. уме самостално да прави графиконе и табеле према два критеријума уз детаљан извештај

БИ.3.6.4. разуме значај контроле и пробе у експерименту (варирање једног/више фактора), уме да постави хипотезу и извуче закључак

БИ.3.6.5. зна, уз одговарајуће навођење наставника, самостално да осмисли, реализује и извести о експерименту на примеру који сам одабере

ГЕОГРАФИЈА

1. ОСНОВНИ НИВО

1.1. ГЕОГРАФСКЕ ВЕШТИНЕ

ГЕ.1.1.1. разуме појам оријентације и наводи начине оријентисања

ГЕ.1.1.2. наводи и описује начине представљања Земљине површине (глоб и географска карта)

ГЕ.1.1.3. препознаје и чита географске и допунске елементе карте

1.2. ФИЗИЧКА ГЕОГРАФИЈА

ГЕ.1.2.1. именује небеска тела у Сунчевом систему и наводи њихов распоред

ГЕ.1.2.2. описује облик Земље и препознаје појаве и процесе везане за њена кретања

ГЕ.1.2.3. именује Земљине сфере (литосферу, атмосферу, хидросферу, биосферу) и препознаје њихове основне одлике

1.3. ДРУШТВЕНА ГЕОГРАФИЈА

ГЕ.1.3.1. познаје основне појмове о становништву и насељима и уочава њихов просторни распоред

ГЕ.1.3.2. дефинише појам привреде и препознаје привредне делатности и привредне гране

1.4. РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА

ГЕ.1.4.1. препознаје основне природне и друштвене одлике наше државе

ГЕ.1.4.2. именује континенте и препознаје њихове основне природне и друштвене одлике

2. СРЕДЊИ НИВО

2.1. ГЕОГРАФСКЕ ВЕШТИНЕ

ГЕ.2.1.1. одређује стране света упростору и на географској карти

ГЕ.2.1.2. одређује положај места и тачака на географској карти

ГЕ.2.1.3. препознаје и објашњава географске чињенице - објекте, појаве, процесе и односе који су представљени моделом, сликом, графиком, табелом и схемом

ГЕ.2.1.4. приказује понуђене географске податке: на немој карти, картографским изражајним средствима (бојама, линијама, простим геометријским знацима, симболичким знацима ...), графиком, табелом и схемом

2.2. ФИЗИЧКА ГЕОГРАФИЈА

ГЕ.2.2.1. описује небеска тела и њихова кретања

ГЕ.2.2.2. разликује и објашњава географске чињенице - објекте, појаве, процесе и односе у Земљиним сферама (литосфери, атмосфери, хидросфери, биосфери)

2.3. ДРУШТВЕНА ГЕОГРАФИЈА

ГЕ.2.3.1. разликује и објашњава кретање становништва (природно и механичко) и структуре становништва

ГЕ.2.3.2. именује међународне организације у свету (EU, UNICEF, UN, UNESCO, FAO, Црвени крст ...)

2.4. РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА

ГЕ.2.4.1. описује природне и друштвене одлике наше државе и наводи њене географске регије

ГЕ.2.4.2. описује природне и друштвене одлике континената и наводи њихове географске регије

3. НАПРЕДНИ НИВО

3.1. ГЕОГРАФСКЕ ВЕШТИНЕ

ГЕ.3.1.1. доноси закључке о просторним (топографским) и каузалним везама географских чињеница - објеката, појава, процеса и односа на основу анализе географске карте

3.2. ФИЗИЧКА ГЕОГРАФИЈА

ГЕ.3.2.1. препознаје димензије Земље и објашњава последице Земљиног облика и њених кретања

ГЕ.3.2.2. објашњава физичко-географске законитости у географском омотачу (климатску и биогеографску зоналност) и наводи мере за његову заштиту, обнову и унапређивање

3.3. ДРУШТВЕНА ГЕОГРАФИЈА

ГЕ.3.3.1. објашњава утицај природних и друштвених фактора на развој и размештај становништва и насеља

ГЕ.3.3.2. објашњава утицај природних и друштвених фактора на развој и размештај привреде и привредних делатности

3.4. РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЈА

ГЕ.3.4.1. објашњава географске везе (просторне и каузалне, директне и индиректне) и законитости (опште и посебне) у нашој земљи и уме да издвоји географске регије

ГЕ.3.4.2. објашњава географске везе (просторне и каузалне, директне и индиректне) и законитости (опште и посебне) у Европи и уме да издвоји географске регије

ГЕ.3.4.3. објашњава географске везе (просторне и каузалне, директне и индиректне) и законитости (опште и посебне) на ваневропским континентима и уме да издвоји географске регије

ИСТОРИЈА

1. ОСНОВНИ НИВО

1.1. ИСТОРИЈСКО ЗНАЊЕ

ИС.1.1.1. именује и разликује основне временске одреднице

ИС.1.1.2. именује историјске периоде и зна редослед историјских периода

ИС.1.1.3. зна поделу на праисторију и историју

ИС.1.1.4. уме да одреди којем веку припадају важне године из прошлости

ИС.1.1.5. уме да одреди којем историјском периоду припадају важне године из прошлости

ИС.1.1.6. препознаје значење основних појмова из историје цивилизације

ИС.1.1.7. именује најважније појаве из националне историје

ИС.1.1.8. именује најважније појаве из опште историје

ИС.1.1.9. зна на којем простору су се одиграле најважније појаве и догађаји из националне и опште историје

ИС.1.1.10. уме да наведе узроке и последице најважнијих појава из прошлости

1.2. ИСТРАЖИВАЊЕ И ТУМАЧЕЊЕ ИСТОРИЈЕ

ИС.1.2.1. препознаје на основу карактеристичних историјских извора (текстуалних, сликовних, материјалних) о којој историјској појави, догађају и личности је реч

ИС.1.2.2. препознаје разлику између текстуалног историјског извора и других текстова познатих ученику, који говоре о истим историјским појавама

ИС.1.2.3. препознаје једноставне и карактеристичне историјске информације дате у форми слике

ИС.1.2.4. уме да прочита једноставне и карактеристичне историјске информације дате у форми историјске карте у којој је наведена легенда

ИС.1.2.5. уме да прочита једноставне и карактеристичне историјске информације дате у форми табеле

ИС.1.2.6. уме да прочита једноставне и карактеристичне историјске информације дате у форми графика

ИС.1.2.7. зна да исте историјске појаве могу различито да се тумаче

ИС.1.2.8. препознаје различита тумачења исте историјске појаве на једноставним примерима

2. СРЕДЊИ НИВО

2.1. ИСТОРИЈСКО ЗНАЊЕ

ИС.2.1.1. уме да повеже личност и историјски феномен са одговарајућом временском одредницом и историјским периодом

ИС.2.1.2. препознаје да постоји повезаност националне, регионалне и светске историје

ИС.2.1.3. препознаје да постоји повезаност регионалне и светске историје

ИС.2.1.4. препознаје да постоји повезаност појава из прошлости са појавама из садашњости

ИС.2.1.5. зна и разуме узроке и последице важних историјских феномена у националној историји

ИС.2.1.6. зна и разуме узроке и последице важних историјских прекретница из опште историје

2.2. ИСТРАЖИВАЊЕ И ТУМАЧЕЊЕ ИСТОРИЈЕ

ИС.2.2.1. уме да закључи о којем догађају, феномену и личности је реч на основу садржаја карактеристичних писаних историјских извора

ИС.2.2.2. уме да закључи о којем историјском феномену је реч на основу карактеристичних сликовних историјских извора

ИС.2.2.3. уме да одреди из које епохе или са ког географског простора потиче историјски извор када је текст извора непознат ученику, али су у њему наведене експлицитне информације о

особинама епохе или географског простора

ИС.2.2.4. уме да одреди угао гледања на историјску појаву (победника или побеђеног) на основу поређења два историјска извора који говоре о истом историјском догађају, феномену

ИС.2.2.5. препознаје да постоји пристрасност у појединим тумачењима историјских личности, догађаја, феномена

3. НАПРЕДНИ НИВО

3. 1. ИСТОРИЈСКО ЗНАЊЕ

ИС.3.1.1. уме да примени знање из историјске хронологије (уме прецизно да одреди којој деценији и веку, историјском периоду припада одређена година, личност и историјски феномен)

ИС.3.1.2. уме да објасни специфичности важних историјских појмова и да их примени у одговарајућем историјском контексту

ИС.3.1.3. зна специфичне детаље из националне и опште историје

ИС.3.1.4. разуме на који начин су повезане појаве из националне, регионалне, опште историје

ИС.3.1.5. разуме како су повезане појаве из прошлости и садашњости

ИС.3.1.6. уме да закључи зашто је дошло до одређених историјских догађаја и које су последице важних историјских дешавања

3. 2. ИСТРАЖИВАЊЕ И ТУМАЧЕЊЕ ИСТОРИЈЕ

ИС.3.2.1. уме да изврши селекцију историјских извора

ИС.3.2.2. уме да анализира и процени релевантност историјског извора

ИС.3.2.3. уме да анализира и процени ближе хронолошко порекло извора

ИС.3.2.4. уме да одреди на основу анализе историјског извора контекст у којем је настао извор и контекст о којем говори извор (идеолошки, културолошки, социјални, политички, географски контекст извора)

ИС.3.2.5. уме да прочита историјске информације у различитим симболичким модалитетима и повеже их са претходним историјским знањем (закључује на основу историјске карте без понуђене легенде, упоређује два графика и закључује о појави)

ИС.3.2.6. уме да издвоји разлике и сличности у тумачењима и изворима који се односе на исту историјску појаву

ИС.3.2.7. уме да изрази став и мишљење о одређеном тумачењу историјског феномена и да одреди врсту пристрасности (манипулација, пропаганда, стереотип...)

ФИЗИКА

Образовни стандарди за Физику су дефинисани за следеће области:

1. СИЛЕ

2. КРЕТАЊЕ

3. ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА

4. МЕРЕЊЕ

5. ТОПЛОТА И ЕНЕРГИЈА

6. МАТЕМАТИЧКЕ ОСНОВЕ ФИЗИКЕ

7. ЕКСПЕРИМЕНТ

За један број исказа, нпр. оних који су повезани са вештинама мерења, постоји само индиректна потврда у резултатима испитивања, због тога што коришћени инструменти испитивања нису имали могућности да такве вештине измере. Ипак, они су укључени у стандарде зато што су те компетенције препознате као битне.

1. ОСНОВНИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

1.1. СИЛЕ

ФИ.1.1.1. уме да препозна гравитациону силу и силу трења које делују на тела која мирују или се крећу равномерно

ФИ.1.1.2. уме да препозна смер деловања магнетне и електростатичке силе

ФИ.1.1.3. разуме принцип спојених судова

1.2. КРЕТАЊЕ

ФИ.1.2.1. уме да препозна врсту кретања према облику путање

ФИ.1.2.2. уме да препозна равномерно кретање

ФИ.1.2.3. уме да израчуна средњу брзину, пређени пут или протекло време ако су му познате друге две величине

1.3. ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА

ФИ.1.3.1. уме да препозна да струја тече само кроз проводне материјале

ФИ.1.3.2. уме да препозна магнетне ефекте електричне струје

1.4. МЕРЕЊЕ

ФИ.1.4.1. уме да чита мерну скалу и зна да одреди вредност најмањег подеока

ФИ.1.4.2. уме да препозна мерила и инструменте за мерење дужине, масе, запремине, температуре и времена

ФИ.1.4.3. зна да користи основне јединице за дужину, масу, запремину, температуру и време

ФИ.1.4.4. уме да препозна јединице за брзину

ФИ.1.4.5. зна основна правила мерења, нпр. нула ваге, хоризонтални положај, затегнута мерна трака

ФИ.1.4.6. зна да мери дужину, масу, запремину, температуру и време

1.5. ЕНЕРГИЈА И ТОПЛОТА

ФИ.1.5.1. зна да агрегатно стање тела зависи од његове температуре

ФИ.1.5.2. уме да препозна да се механичким радом може мењати температура тела

1.7. ЕКСПЕРИМЕНТ

ФИ.1.7.1. поседује мануелне способности потребне за рад у лабораторији

ФИ.1.7.2. уме да се придржава основних правила понашања у лабораторији

2. СРЕДЊИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

2.1. СИЛЕ

ФИ.2.1.1. уме да препозна еластичну силу, силу потиска и особине инерције

ФИ.2.1.2. зна основне особине гравитационе и еластичне силе, и силе потиска

ФИ.2.1.3. уме да препозна када је полуга у стању равнотеже

ФИ.2.1.4. разуме како односи сила утичу на врсту кретања

ФИ.2.1.5. разуме и примењује концепт густине

ФИ.2.1.6. зна да хидростатички притисак зависи од висине стуба флуида

2.2. КРЕТАЊЕ

ФИ.2.2.1. уме да препозна убрзано кретање

ФИ.2.2.2. зна шта је механичко кретање и које га физичке величине описују

ФИ.2.2.3. уме да препозна основне појмове који описују осцилаторно кретање

2.3. ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА

ФИ.2.3.1. зна да разликује електричне проводнике и изолаторе

ФИ.2.3.2. зна називе основних елемената електричног кола

ФИ.2.3.3. уме да препозна да ли су извори напона везани редно или паралелно

ФИ.2.3.4. уме да израчуна отпор, јачину струје или напон ако су му познате друге две величине

ФИ.2.3.5. уме да препозна топлотне ефекте електричне струје

ФИ.2.3.6. разуме појмове енергије и снаге електричне струје

2.4. МЕРЕЊЕ

ФИ.2.4.1. уме да користи важније изведене јединице SI и зна њихове ознаке

ФИ.2.4.2. уме да препозна дозвољене јединице мере изван SI, нпр. литар или тону

ФИ.2.4.3. уме да користи префиксе и претвара бројне вредности физичких величина из једне јединице у другу, нпр. километре у метре

ФИ.2.4.4. зна када мерења понављамо више пута

2.5. ЕНЕРГИЈА И ТОПЛОТА

ФИ.2.5.1. зна да кинетичка и потенцијална енергија зависе од брзине, односно висине на којој се тело налази

ФИ.2.5.2. уме да препозна појаве код којих се електрична енергија троши на механички рад

ФИ.2.5.3. уме да препозна појмове рада и снаге

ФИ.2.5.4. зна да унутрашња енергија зависи од температуре

ФИ.2.5.5. зна да запремина тела зависи од температуре

2.6. МАТЕМАТИЧКЕ ОСНОВЕ ФИЗИКЕ

ФИ.2.6.1. разуме и примењује основне математичке формулације односа и законитости у физици, нпр. директну и обрнуту пропорционалност

ФИ.2.6.2. уме да препозна векторске физичке величине, нпр. брзину и силу

ФИ.2.6.3. уме да користи и интерпретира табеларни и графички приказ зависности физичких величина

2.7. ЕКСПЕРИМЕНТ

ФИ.2.7.1. уме табеларно и графички да прикаже резултате посматрања или мерења

ФИ.2.7.2. уме да врши једноставна уопштавања и систематизацију резултата

ФИ.2.7.3. уме да реализује експеримент по упутству

3. НАПРЕДНИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

3.1. СИЛЕ

ФИ.3.1.1. разуме и примењује услове равнотеже полуге

ФИ.3.1.2. зна какав је однос сила које делују на тело које мирује или се равномерно креће

ФИ.3.1.3. зна шта је притисак чврстих тела и од чега зависи

ФИ.3.1.4. разуме и примењује концепт притиска у флуидима

3.2. КРЕТАЊЕ

ФИ.3.2.1. уме да примени односе између физичких величина које описују равномерно променљиво праволинијско кретање

ФИ.3.2.2. уме да примени односе између физичких величина које описују осцилаторно кретање

ФИ.3.2.3. зна како се мењају положај и брзина при осцилаторном кретању

ФИ.3.2.4. зна основне физичке величине које описују таласно кретање

ФИ.3.2.5. уме да препозна основне особине звука и светлости

ФИ.3.2.6. зна како се прелама и одбија светлост

3.3. ЕЛЕКТРИЧНА СТРУЈА

ФИ.3.3.1. зна како се везују отпорници и инструменти у електричном колу

3.4. МЕРЕЊЕ

ФИ.3.4.1. уме да претвара јединице изведених физичких величина у одговарајуће јединице SI система

ФИ.3.4.2. уме да мери јачину струје и напон у електричном колу

ФИ.3.4.3. зна шта је грешка мерења

3.5. ЕНЕРГИЈА И ТОПЛОТА

ФИ.3.5.1. разуме да се укупна механичка енергија тела при слободном паду одржава

ФИ.3.5.2. уме да препозна карактеристичне процесе и термине који описују промене агрегатних стања

3.7. ЕКСПЕРИМЕНТ

ФИ.3.7.1. уме да донесе релевантан закључак на основу резултата мерења

ФИ.3.7.2. уме да препозна питање на које можемо да одговоримо посматрањем или експериментом

ХЕМИЈА

1. ОСНОВНИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

1.1. ОПШТА ХЕМИЈА

У области ОПШТА ХЕМИЈА ученик/ученица зна:

ХЕ.1.1.1. да прави разлику између елемената, једињења и смеша из свакодневног живота, на основу њихове сложености

ХЕ.1.1.2. о практичној примени елемената, једињења и смеша из сопственог окружења, на основу њихових својстава

ХЕ.1.1.3. на основу којих својстава супстанце могу да се разликују, којим врстама промена

супстанце подлежу, као и да се при променама укупна маса супстанци не мења

ХЕ.1.1.4. да су чисте супстанце изграђене од атома, молекула и јона, и те честице међусобно разликује по наелектрисању и сложености грађе

ХЕ.1.1.5. тип хемијске везе у молекулима елемената, ковалентним и јонским једињењима

ХЕ.1.1.6. квалитативно значење симбола најважнијих хемијских елемената, хемијских формула најважнијих представника класа неорганских и органских једињења, и квалитативно значење хемијских једначина реакција оксидације

ХЕ.1.1.7. шта су раствори, како настају и примере раствора у свакодневном животу

ХЕ.1.1.8. значење следећих термина: супстанца, смеша, раствор, растварање, елемент, једињење, атом, молекул, јон, ковалентна веза, јонска веза, оксидација, оксид, киселина, база, со, индикатор

ХЕ.1.1.9. загрева супстанцу на безбедан начин

ХЕ.1.1.10. измери масу, запремину и температуру супстанце

ХЕ.1.1.11. састави апаратуру и изведе поступак цеђења

ХЕ.1.1.12. у једноставним огледима испита својства супстанци (агрегатно стање, мирис, боју, магнетна својства, растворљивост), као и да та својства опише

1.2. НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА

У области НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица зна:

ХЕ.1.2.1. основна физичка и хемијска својства неметала и метала (агрегатно стање, проводљивост топлоте и електрицитет и реакцију са кисеоником)

ХЕ.1.2.2. везу између својстава неметала и метала и њихове практичне примене

ХЕ.1.2.3. да препозна метале (Na, Mg, Al, Fe, Zn, Cu, Pb, Ag, Au) на основу њихових физичких и хемијских својстава

ХЕ.1.2.4. да на основу формуле именује основне класе неорганских једињења

ХЕ.1.2.5. примере оксида, киселина, база и соли у свакодневном животу као и практичну примену ових једињења

ХЕ.1.2.6. основна физичка и хемијска својства оксида, киселина, база и соли

ХЕ.1.2.7. утврди основна физичка својства оксида (агрегатно стање, боја, мирис)

ХЕ.1.2.8. докаже кисело-базна својства супстанци помоћу индикатора

ХЕ.1.2.9. испита растворљивост соли

ХЕ.1.2.10. безбедно рукује супстанцама, посуђем и прибором

1.3. ОРГАНСКА ХЕМИЈА

У области ОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица зна:

ХЕ.1.3.1. формуле, називе и функционалне групе најважнијих угљоводоника, алкохола, карбонилних једињења, карбоксилних киселина и естара

ХЕ.1.3.2. основна физичка и хемијска својства угљоводоника, алкохола, карбонилних једињења, карбоксилних киселина и естара

ХЕ.1.3.3. практични значај угљоводоника, алкохола, карбонилних једињења, карбоксилних киселина и естара у свакодневном животу

1.4. БИОХЕМИЈА

У области БИОХЕМИЈА ученик/ученица зна:

ХЕ.1.4.1. да наведе физичка својства (агрегатно стање и растворљивост) масти и уља, угљених хидрата, протеина

ХЕ.1.4.2. примере и заступљеност масти и уља, угљених хидрата и протеина у намирницама

1.5. ХЕМИЈА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

У области ХЕМИЈА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ученик/ученица зна:

ХЕ.1.5.1. значај безбедног поступања са супстанцама, начине њиховог правилног складиштења, а са циљем очувања здравља и животне средине

2. СРЕДЊИ НИВО

2.1. ОПШТА ХЕМИЈА

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

У области ОПШТА ХЕМИЈА ученик/ученица зна:

ХЕ.2.1.1. како тип хемијске везе одређује својства супстанци (температуре топљења и кључања, као и растворљивост супстанци)

ХЕ.2.1.2. значење термина: материја, хомогена смеша, хетерогена смеша, анализа и синтеза,

неутрализација, супституција, адиција, анхидрид, изомер, изотоп

ХЕ.2.1.3. шта је засићен, незасићен и презасићен раствор

ХЕ.2.1.4. да саставља формуле најважнијих представника класа неорганских и органских једињења, и једначине хемијских реакција неутрализације и супституције

ХЕ.2.1.5. изабере најпогоднији начин за повећање брзине растварања супстанце (повећањем температуре растварања, уситњавањем супстанце, мешањем)

ХЕ.2.1.6. промени концентрацију раствора додавањем растворене супстанце или растварања (разблаживање и концентровање)

ХЕ.2.1.7. у огледима испитује својства супстанци и податке о супстанцама приказује табеларно или шематски

ХЕ.2.1.8. израчуна процентни састав једињења на основу формуле и масу реактанта и производа на основу хемијске једначине, то јест да покаже на основу израчунавања да се укупна маса супстанци не мења при хемијским реакцијама

ХЕ.2.1.9. израчуна масу растворене супстанце и растварања, на основу процентног састава раствора и обрнуто

ХЕ.2.1.10. направи раствор одређеног процентног састава

2.2. НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА

У области НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица зна да:

ХЕ.2.2.1. на основу назива оксида, киселина, база и соли састави формулу ових супстанци

ХЕ.2.2.2. пише једначине хемијских реакција синтезе и анализе бинарних једињења

ХЕ.2.2.3. експерименталним путем испита растворљивост и хемијску реакцију оксида са водом

ХЕ.2.2.4. испита најважнија хемијска својства киселина (реакција са карбонатима и металима)

2.3. ОРГАНСКА ХЕМИЈА

У области ОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица зна да:

ХЕ.2.3.1. пише једначине хемијских реакција сагоревања угљоводоника и алкохола

2.4. БИОХЕМИЈА

У области БИОХЕМИЈА ученик/ученица зна:

ХЕ.2.4.1. најважније улоге масти и уља, угљених хидрата и протеина у живим организмима

3. НАПРЕДНИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

3.1. ОПШТА ХЕМИЈА

У области ОПШТА ХЕМИЈА ученик/ученица разуме:

ХЕ.3.1.1. разлику између чистих супстанци (елемената и једињења) и смеша, на основу врста честица које их изграђују

ХЕ.3.1.2. како је практична примена супстанци повезана са њиховим својствима

ХЕ.3.1.3. да су својства супстанци и промене којима подлежу условљене разликама на нивоу честица

ХЕ.3.1.4. структуру атома, молекула и јона, које их елементарне честице изграђују и како од њиховог броја зависи наелектрисање атома, молекула и јона

ХЕ.3.1.5. зависност растворљивости супстанце од природе супстанце и растварања

ХЕ.3.1.6. значење следећих термина: естерификација, сапонификација

ХЕ.3.1.7. на основу својстава састојака смеше да изабере и изведе одговарајући поступак за њихово раздвајање

ХЕ.3.1.8. да осмисли експериментални поступак према задатом циљу/проблеми/питању за истраживање, да бележи и приказује резултате табеларно и графички, формулише објашњење/а и изведе закључак/е

ХЕ.3.1.9. да израчуна процентуалну заступљеност неке супстанце у смеси, да изводи стехиометријска израчунавања која обухватају реактант у вишку и однос масе и количине супстанце

3.2. НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА

У области НЕОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица разуме:

ХЕ.3.2.1. да су физичка и хемијска својства метала и неметала одређена структуром њихових атома/молекула

ХЕ.3.2.2. хемијска својства оксида (реакције са водом, киселинама, хидроксидима)

ХЕ.3.2.3. да општа својства киселина зависе од њихове структуре (реакција са хидроксидима, металима, карбонатима, бикарбонатима и базним оксидима)

ХЕ.3.2.4. да општа својства база зависе од њихове структуре (реакције са киселинама и са киселим оксидима)

ХЕ.3.2.5. да физичка и хемијска својства соли зависе од њихове структуре

ХЕ.3.2.6. изведе реакцију неутрализације

3.3. ОРГАНСКА ХЕМИЈА

У области ОРГАНСКА ХЕМИЈА ученик/ученица разуме:

ХЕ.3.3.1. хемијске реакције угљоводоника, алкохола, карбонилних једињења, карбоксилних киселина и естара

ХЕ.3.3.2. видове практичне примене угљоводоника, алкохола, карбонилних једињења, карбоксилних киселина и естара на основу својстава која имају

ХЕ.3.3.3. пише једначине хемијских реакција угљоводоника, алкохола, карбонилних једињења, карбоксилних киселина и естара

3.4. БИОХЕМИЈА

У области БИОХЕМИЈА ученик/ученица зна:

ХЕ.3.4.1. основу структуре молекула који чине масти и уља, угљене хидрате и протеине

ХЕ.3.4.2. основна хемијска својства масти и уља (сапонификацију и хидролизу), угљених хидрата и протеина

ЕКСПЕРИМЕНТ

(Заједничка област за предмете природних наука: Биологију, Физику и Хемију)

ОСНОВНИ НИВО

У области ЕКСПЕРИМЕНТ на основном нивоу ученик/ученица уме да:

ХЕ.1.6.1. безбедно рукује основном опремом за експериментални рад и супстанцама

ХЕ.1.6.2. изведе експеримент према датом упутству

СРЕДЊИ НИВО

У области ЕКСПЕРИМЕНТ на средњем нивоу ученик/ученица уме да:

ХЕ.2.6.1. прикупи податке посматрањем и мерењем, и да при том користи одговарајуће инструменте

ХЕ.2.6.2. табеларно и графички прикаже резултате посматрања или мерења

ХЕ.2.6.3. изводи једноставна уопштавања и систематизацију резултата

НАПРЕДНИ НИВО

У области ЕКСПЕРИМЕНТ на напредном нивоу ученик/ученица уме да:

ХЕ.3.6.1. препозна питање/проблем које се може експериментално истражити

ХЕ.3.6.2. постави хипотезе

ХЕ.3.6.3. планира и изведе експеримент за тестирање хипотезе

ХЕ.3.6.4. донесе релевантан закључак на основу резултата добијених у експерименталном раду

ЛИКОВНА КУЛТУРА

1. Основни ниво

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу:

1.1. МЕДИЈИ, МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

ЛК.1.1.1. разликује и користи (у свом раду) основне медије, материјале и технике (цртање, сликање, вајање) визуелних уметности

ЛК.1.1.2. изводи дводимензионалне и тродимензионалне радове

ЛК.1.1.3. описује свој рад и радове других (нпр. исказује утисак)

1.2. ЕЛЕМЕНТИ, ПРИНЦИПИ И САДРЖАЈИ (ТЕМЕ, МОТИВИ, ИДЕЈЕ...) ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

ЛК.1.2.3. описује свој рад и радове других (нпр. исказује утисак)

1.3. УЛОГА, РАЗВОЈ И РАЗЛИЧИТОСТ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

ЛК.1.3.1. описује разлике које уочава на уметничким радовима из различитих земаља, култура и периода

ЛК.1.3.2. зна да наведе различита занимања за која су потребна знања и вештине стечене учењем у визуелним уметностима (нпр. костимограф, дизајнер, архитекта...)

ЛК.1.3.3. познаје места и изворе где може да прошири своја знања везана за визуелне уметности (нпр. музеј, галерију, атеље, уметничка радионица...)

ЛК.1.3.4. зна неколико примера примене визуелних уметности у свакодневном животу

*Стандарди ЛК.1.1.3. и ЛК.1.2.3. се понављају. Они припадају и остварују се и у првој (1. Медији, материјали и технике визуелних уметности) и у другој области (2. Елементи, принципи и садржаји визуелних уметности). Разлог за такво понављање проистиче из специфичне, синтетичке природе учења у оквиру предмета Ликовна култура. Такође, у складу је са активностима које се спроводе на часу у оквиру којих се увек прожимају садржаји из различитих области.

2. Средњи ниво

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу:

2.1. МЕДИЈИ, МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

ЛК.2.1.1. познаје и користи (у свом раду) основне изражајне могућности класичних и савремених медија, техника и материјала визуелних уметности

ЛК.2.1.2. образлаже свој рад и радове других (нпр. наводи садржај, тему, карактеристике технике...)

2.2. ЕЛЕМЕНТИ, ПРИНЦИПИ И САДРЖАЈИ (ТЕМЕ, МОТИВИ, ИДЕЈЕ...) ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

ЛК.2.2.1. одабира адекватан садржај да би представио неку идеју или концепт

ЛК.2.2.2. образлаже свој рад и радове других (нпр. наводи садржај, тему, карактеристике технике...)

2.3. УЛОГА, РАЗВОЈ И РАЗЛИЧИТОСТ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

ЛК.2.3.1. лоцира одабрана уметничка дела у историјски и друштвени контекст

*Стандарди ЛК.2.1.2. и ЛК.2.2.2. се понављају. Они припадају и остварују се и у првој (1. Медији, материјали и технике визуелних уметности) и у другој области (2. Елементи, принципи и садржаји визуелних уметности). Разлог за такво понављање проистиче из специфичне, синтетичке природе учења у оквиру предмета Ликовна култура. Такође, у складу је са активностима које се спроводе на часу у оквиру којих се увек прожимају садржаји из различитих области.

3. Напредни ниво

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу:

3.1. МЕДИЈИ, МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНИКЕ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

ЛК.3.1.1. познаје и користи различите изражајне могућности класичних и савремених медија, техника и материјала визуелне уметности

ЛК.3.1.2. одабира адекватна средства (медиј, материјал, технику, поступак) помоћу којих ће на најбољи начин реализовати своју (одабрану) идеју

3.2. ЕЛЕМЕНТИ, ПРИНЦИПИ И САДРЖАЈИ (ТЕМЕ, МОТИВИ, ИДЕЈЕ...) ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

ЛК.3.2.1. одабира адекватна средства (медиј, материјал, технику, поступак) помоћу којих ће на најбољи начин реализовати своју (одабрану) идеју

ЛК.3.2.2. изводи радове са одређеном намером користећи основне визуелне елементе и принципе да би постигао одређени ефекат

ЛК.3.2.3. користи тачне термине (нпр. текстура, ритам, облик...) из визуелних уметности (примерене узрасту и садржају) када образлаже свој рад и радове других

ЛК.3.2.4. уочава међусобну повезаност елемената, принципа и садржаја на свом раду и на радовима других

3.3. УЛОГА, РАЗВОЈ И РАЗЛИЧИТОСТ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

ЛК.3.3.1. анализира одабрана уметничка дела у односу на време настанка и према културној припадности (описује основне карактеристике, намеру уметника...)

ЛК.3.3.2. описује потребна знања и вештине који су неопходни у занимањима везаним за визуелне уметности

ЛК.3.3.3. користи друга места и изворе (нпр. библиотека, интернет...) да би проширио своја знања из визуелних уметности

ЛК.3.3.4. разуме међусобну повезаност и утицај уметности и других области живота

*Стандарди ЛК.3.1.2. и ЛК.3.2.1. се понављају. Они припадају и остварују се и у првој (1. Медији, материјали и технике визуелних уметности) и у другој области (2. Елементи, принципи и садржаји визуелних уметности). Разлог за такво понављање проистиче из специфичне, синтетичке природе учења у оквиру предмета Ликовна култура. Такође, у складу је са активностима које се спроводе на часу у оквиру којих се увек прожимају садржаји из различитих области.

МУЗИЧКА КУЛТУРА

1. Основни ниво

1.1. Знање и разумевање

У области Знање и разумевање ученик уме да:

МК.1.1.1. препозна основне елементе музичке писмености

МК.1.1.2. опише основне карактеристике музичких инструмената и састава, историјско-стилских периода, музичких жанрова и народног стваралаштва

1.2. Слушање музике

У области Слушање музике ученик уме, на основу слушања музичких примера, да именује:

МК.1.2.1. музичке изражајне елементе

МК.1.2.2. извођачки састав

МК.1.2.3. музичке жанрове

МК.1.2.4. српски музички фолклор

1.3. Музичко извођење

У области Музичко извођење ученик уме да:

МК.1.3.1. пева једноставне дечије, народне или популарне композиције

МК.1.3.2. изводи једноставне дечије, народне или популарне композиције на бар једном инструменту

1.4. Музичко стваралаштво

У области Музичко стваралаштво ученик уме да:

МК.1.4.1. направи музичке инструменте користећи предмете из окружења

МК.1.4.2. осмисли мање музичке целине на основу понуђених модела

МК.1.4.3. изводи пратеће ритмичке и мелодијско-ритмичке деонице на направљеним музичким инструментима

МК.1.4.4. учествује у одабиру музике за дати жанровски и историјски контекст

2. Средњи ниво

2.1. Знање и разумевање

У области Знање и разумевање ученик уме да анализира повезаност:

МК.2.1.1. музичких елемената и карактеристика музичких инструмената са музичком изражајношћу (на пример, брз темпо са живахним карактером)

МК.2.1.2. структуре и драматургије одређеног музичког жанра (на пример, оперски финале са догађајима у драми)

МК.2.1.3. облика народног музицирања са специфичним контекстом народног живота

2.2. Слушање музике

У области Слушање музике ученик уме да:

МК.2.2.1. опише и анализира карактеристике звучног примера кроз садејство опажених музичких елемената (на пример, узбуркана мелодија као резултат специфичног ритма, темпа, агогике, динамике, интервалске структуре)

МК.2.2.2. препозна структуру одређеног жанра

3. Напредни ниво

3.1. Знање и разумевање

У области Знање и разумевање ученик:

МК.3.1.1. зна функцију елемената музичке писмености и извођачких састава у оквиру музичког дела

МК.3.1.2. разуме историјске и друштвене околности настанка жанра и облика музичког фолклора

МК.3.1.3. критички и аргументовано образлаже свој суд

МК.3.1.4. уме креативно да комбинује изражајне музичке елементе у естетичком контексту (одређени музички поступак доводи у везу са жељеним ефектом)

3.2. Слушање музике

У области Слушање музике ученик уме да анализира слушни пример и открије везу опажених карактеристика са:

МК.3.2.1. структуралном и драматуршком димензијом звучног примера

МК.3.2.2. жанровским и историјско-стилским контекстом звучног примера

МК.3.2.3. контекстом настанка и примене различитих облика музичког фолклора

3.3. Музичко извођење

У области Музичко извођење ученик уме да:

МК.3.3.1. изведе разноврсни музички репертоар певањем или свирањем као солиста и у школским ансамблима

3.4. Музичко стваралаштво

У области Музичко стваралаштво ученик уме да:

МК.3.4.1. осмишљава пратеће аранжмане за Орфов инструментаријум и друге задате музичке инструменте

МК.3.4.2. Импровизује и/или компонује мање музичке целине (ритмичке и мелодијске) у оквиру различитих жанрова и стилова

МК.3.4.3. Осмисли музику за школску представу, приредбу или перформанс

ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ

Образовни стандарди су дефинисани за следеће области:

- **ОСПОСОБЉЕНОСТ У ВЕШТИНАМА**
- **ЗНАЊА О ФИЗИЧКОМ ВЕЖБАЊУ И ФИЗИЧКОМ ВАСПИТАЊУ**
- **ВРЕДНОВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВЕЖБАЊА И ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА ОД СТРАНЕ УЧЕНИКА**

Област **ОСПОСОБЉЕНОСТ У ВЕШТИНАМА** чине савладани садржаји програма Физичког васпитања у Спортским играма (кошарка, одбојка, рукомет или фудбал), Атлетици (трчање, скокови, бацање), Вежбама на справама и тлу (тло, прескок, гред, двовисински разбој, кругови, коњ са хватаљкама, вратило, разбој), Плесу, Ритмичкој гимнастици, Пливању, Вежбама обликовања и Стоном тенису.

Област **ЗНАЊА О ФИЗИЧКОМ ВЕЖБАЊУ И ФИЗИЧКОМ ВАСПИТАЊУ** чине појмови који се користе у физичком вежбању, знања о основним принципима вежбања и правила спортских игара и индивидуалних спортова.

Област **ВРЕДНОВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВЕЖБАЊА И ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА ОД СТРАНЕ УЧЕНИКА** чине уверења, ставови и вредности које ученик поседује на крају основног образовања о физичком вежбању и Физичком васпитању.

Стандардима нису обухваћени ученици са посебним потребама, као ни ученици који су делимично ослобођени појединих активности из здравствених разлога. У оба случаја наставник врши проверу стандарда у области **ОСПОСОБЉЕНОСТ У ВЕШТИНАМА** према могућностима ученика.

Напомена: у нашем систему физичког васпитања значајно место заузима развој моторичких способности, али ова област није обухваћена стандардима. За то је неопходно извршити посебно истраживање са већим бројем тестова, од којих би се формирала национална батерија тестова.

1. ОСНОВНИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

1.1. ОСПОСОБЉЕНОСТ У ВЕШТИНАМА

У подобласти СПОРТСКЕ ИГРЕ ученик/ученица:

ФВ.1.1.1. игра спортску игру примењујући основну технику, неопходна правила и сарађује са члановима екипе изражавајући сопствену личност уз поштовање других

ФВ.1.1.2. зна функцију спортске игре, основне појмове, неопходна правила, основне принципе

тренинга и пружа прву помоћ

У подобласти АТЛЕТИКАУченик/ученица:

ФВ.1.1.3. правилно трчи варијантама технике трчања на кратке, средње и дуге стазе и мери резултат

ФВ.1.1.4. зна терминологију, значај трчања, основе тренинга и пружа прву помоћ

ФВ.1.1.5. зна правилно да скаче удаљ згрчном варијантом технике и мери дужину скока

ФВ.1.1.6. зна терминологију, основе тренинга и пружа прву помоћ

ФВ.1.1.7. зна правилно да скаче увис варијантом технике маказице

ФВ.1.1.8. зна терминологију, основе тренинга и пружа прву помоћ

ФВ.1.1.9. правилно баца куглу из места и мери дужину хица

ФВ.1.1.10. зна правила за такмичење, сигурносна правила, влада терминологијом, основама тренинга и пружа прву помоћ

У подобласти ВЕЖБЕна справама и тлу ученик/ученица правилно изводи основне вежбе и комбинације на справама и тлу, чува и помаже, поштује сигурносна правила:

ФВ.1.1.11. ученик/ученица правилно изводи вежбе на тлу

ФВ.1.1.12. ученик/ученица правилно изводи прескоке

ФВ.1.1.13. ученик/ученица изводи вежбе и комбинације вежби на греди

ФВ.1.1.14. ученица правилно изводи основне вежбе на двовисинском разбоју

ФВ.1.1.15. ученик правилно изводи основне вежбе на коњу са хватаљкама

ФВ.1.1.16. ученик правилно изводи основне вежбе на круговима

ФВ.1.1.17. ученик правилно изводи основне вежбе на паралелном разбоју

ФВ.1.1.18. ученик правилно изводи основне вежбе на вратилу

ФВ.1.1.19. зна називе вежби, основе организације рада на справи и пружа прву помоћ

У подобласти ПЛЕС ученик/ученица:

ФВ.1.1.20. се успешно креће у ритму и темпу музичке пратње у простору основним облицима кретања (ходање, трчање)

У подобласти РИТМИЧКАГИМНАСТИКАученица:

ФВ.1.1.21. правилно изводи основне вежбе из ритмичке гимнастике

ФВ.1.1.22. зна називе вежби и основе тренинга, пружа прву помоћ

У подобласти ПЛИВАЊЕученик/ученица:

ФВ.1.1.23. плива и поштује правила самоспасавања и безбедности око и у воденој средини

У подобласти ВЕЖБЕ ОБЛИКОВАЊАученик/ученица:

ФВ.1.1.24. правилно изводи најмање један комплекс вежби обликовања и приказује вежбе за поједине делове тела

ФВ.1.1.25. зна утицај и значај вежби обликовања за организам, познаје поделу вежби обликовања и њихову терминологију, и функцију појединих вежби у комплексу

У подобласти СТОНИ ТЕНИС ученик/ученица:

ФВ.1.1.26. игра. стони тенис примењујући основне елементе технике и поштује правила игре

ФВ.1.1.27. зна функцију стоног тениса, основне појмове, неопходна правила, основне принципе тренинга и методiku тренинга, пружа прву помоћ

Напомена: у Програму физичког васпитања стони тенис се предвиђа у оквиру Обавезног изборног предмета Физичко васпитање - Изабрани спорт и у оквиру система школских спортских такмичења. У оквиру Образовних стандарда за крај обавезног образовања стони тенис се даје као пример наставницима како могу сами изградити стандарде за спортску грану која није обухваћена овим стандардима. Стони тенис се, у овом циклусу, не предвиђа као обавезан стандард.

1.2. ЗНАЊА О ФИЗИЧКОМ ВЕЖБАЊУ И ФИЗИЧКОМ ВАСПИТАЊУ

У области ЗНАЊА О ФИЗИЧКОМ ВЕЖБАЊУ И ФИЗИЧКОМ ВАСПИТАЊУ ученик/ученица зна:

ФВ.1.2.1. смисао Физичког васпитања

ФВ.1.2.2. утицај физичког вежбања

ФВ.1.2.3. основне појмове везане за физичко вежбање

ФВ.1.2.4. безбедност током вежбања

ФВ.1.2.5. основна правила спортских игара

1.3. ВРЕДНОВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВЕЖБАЊА

У области ВРЕДНОВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ВЕЖБАЊА ученик/ученица:

ФВ.1.3.1. испољава позитиван став према физичком вежбању у свакодневном животу

ФВ.1.3.2. испољава заинтересованост за физичко вежбање

ФВ.1.3.3. доказује се кроз физичко вежбање

ФВ.1.3.4. испољава позитиван став према сарадњи са другима у реализацији различитих задатака Физичког васпитања

2. СРЕДЊИ НИВО

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

2.1. ОСПОСОБЉЕНОСТ У ВЕШТИНАМА

У подобласти СПОРТСКЕ ИГРЕ ученик/ученица:

ФВ.2.1.1. игра спортску игру примењујући виши ниво технике, већи број правила, једноставније тактичке комбинације и уз висок степен сарадње са члановима екипе изражава сопствену личност уз поштовање других

ФВ.2.1.2. зна функцију и значај спортске игре, већи број правила, принципе и утицај тренинга

У подобласти АТЛЕТИКА ученик/ученица:

ФВ.2.1.3. правилно изводи варијанту технике штафетног трчања

ФВ.2.1.4. зна правилно да скаче удаљ варијантом технике увинуће

ФВ.2.1.5. зна правилно да скаче увис леђном варијантом технике

ФВ.2.1.6. правилно баца куглу леђном варијантом технике

ФВ.2.1.7. зна правила за такмичење

ФВ.2.1.8. учествује на такмичењу у једној атлетској дисциплини

У подобласти ВЕЖБЕ НА СПРАВАМА И ТЛУ ученик/ученица, на справама на којима вежба и на тлу:

ФВ.2.1.9. ученик/ученица правилно изводи вежбе и комбинације вежби на тлу

ФВ.2.1.10. ученик/ученица правилно изводи згрчку

ФВ.2.1.11. ученица правилно изводи вежбе и комбинације вежби на греди

ФВ.2.1.12. ученица правилно изводи вежбе и комбинације вежби на двовисинском разбоју

ФВ.2.1.13. ученик правилно изводи вежбе и комбинације вежби на коњу са хватаљкама

ФВ.2.1.14. ученик правилно изводи вежбе и комбинације вежби на круговима

ФВ.2.1.15. ученик правилно изводи вежбе и комбинације вежби на паралелном разбоју

ФВ.2.1.16. ученик правилно изводи вежбе и комбинације вежби на вратилу

ФВ.2.1.17. зна мере сигурности, чување и помагање, називе вежби и основе организације рада

У подобласти ПЛЕС ученик/ученица:

ФВ.2.1.18. повезује просторно и временски плесне елементе у целину, изводи и реализује најмање један одабрани дечији плес

ФВ.2.1.19. влада основном терминологијом, препознаје и разликује друштвене и народне плесове

У подобласти РИТМИЧКА ГИМНАСТИКА ученица:

ФВ.2.1.20. правилно изводи вежбу са реквизитима

У подобласти ПЛИВАЊЕ ученик/ученица:

ФВ.2.1.21. плива једном од техника спортског пливања, поседује вештину самопомоћи у води и безбедног понашања у и око водене средине

У подобласти ВЕЖБЕ ОБЛИКОВАЊА ученик/ученица:

ФВ.2.1.22. правилно изводи и показује више комплекса вежби обликовања без и са реквизитима

ФВ.2.1.23. зна принципе састављања комплекса вежби обликовања и дозирање оптерећења

У подобласти Стони тенис ученик/ученица:

ФВ.2.1.24. игра стони тенис користећи виши ниво технике удараца повезујући их са кретањем, може да одигра тактичку замисао и користи више врста сервиса

ФВ.2.1.25. зна функцију и значај стоног тениса, већи број правила, принципе и утицаја тренинга

Напомена: у Програму физичког васпитања стони тенис се предвиђа у оквиру Обавезног изборног предмета Физичко васпитање - Изабрани спорт и у оквиру система школских спортских такмичења. У оквиру Образовних стандарда за крај обавезног образовања стони тенис се даје као пример наставницима како могу сами изградити стандарде за спортску грану која није обухваћена

овим стандардима. Стони тенис се, у овом циклусу, не предвиђа као обавезан стандард.

2.2. ЗНАЊА О ФИЗИЧКОМ ВЕЖБАЊУ И ФИЗИЧКОМ ВАСПИТАЊУ

У области ЗНАЊА О ФИЗИЧКОМ ВЕЖБАЊУ И ФИЗИЧКОМ ВАСПИТАЊУ

ученик/ученица зна:

ФВ.2.2.1. терминологију

ФВ.2.2.2. основе тренинга

ФВ.2.2.3. да дозира оптерећење током вежбања

СТРАНИ ЈЕЗИЦИ

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Општа предметна компетенција или језичка комуникативна компетенција обухвата поседовање свести о језику као комуникационом средству, располагање основном језичком писменошћу и схватање повезаности између језика и културних идентитета. Она омогућава ученику да се користи једноставним језичким средствима у циљу обављања елементарне писмене и усмене комуникације, остваривања интеракције и преношења информативних и других садржаја из полазног језика ка циљном и обрнуто, у приватном, јавном и образовном контексту.

ОСНОВНИ НИВО

Ученик разуме главне информације у најједноставнијим писаним и усменим исказима. У усменом и писаном општењу користи најједноставнија језичка средства за исказивање информација о себи и својим непосредним потребама. Познаје основне граматичке и лексичке елементе. Разуме основне појаве и процесе циљне културе.

СРЕДЊИ НИВО

Ученик разуме препознатљиве и предвидиве информације у фреквентнијим и једноставнијим врстама писаних текстова и формама усменог општења, а које се односе на њему блиске ситуације и појаве.

Користи типске фразе, готове изразе, конструкције и просте реченице за формулисање конкретних исказа везаних за сопствену личност и свакодневне активности или послове. Познаје одређени број правилних граматичких елемената и структура и основну лексику из домена сопствене свакодневице и непосредног интересовања. Поседује свест о суштинским сличностима и разликама између своје и циљне културе.

НАПРЕДНИ НИВО

Ученик разуме већи број речи и израза у свакодневној усменој и писаној комуникацији, везаних за сопствену личност, окружење, интересовања, школски контекст. Поседује елементарни репертоар језичких средстава за савладавање типичних и уобичајених свакодневних комуникативних ситуација.

Ученик познаје већину једноставнијих и одређени број сложенијих граматичких правила и фреквентне лексице. Ученик прихвата постојање разлика између сопствене и циљне културе и прилагођава своје понашање основним општеприхваћеним друштвеним конвенцијама.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

1) ФУНКЦИОНАЛНО-ПРАГМАТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА

Функционално-прагматичка компетенција представља комуникативну компетенцију у ужем смислу и обухвата умеће рецепције (разумевања говора и разумевања писаног текста), умеће продукције (писано и усмено изражавање), умеће интеракције и умеће језичког посредовања (медијације).

ОСНОВНИ НИВО

Ученик разуме најфреквентније речи и изразе из свакодневног спорог и разговетног говора, као и најједноставније писане текстуалне форме. Уме да обави основне комуникативне активности (поздрављање, представљање, добродошлица, опраштање, захваљивање, пружање информација о себи, распитивање о суштинским информацијама које се тичу саговорника).

СРЕДЊИ НИВО

Ученик разуме уобичајене речи, изразе, фразе и кратке везане усмене исказе и записе који се тичу његових непосредних искуствених доживљаја и сфера интересовања. Сналази се у кратким и увежбаним комуникационим секвенцама и улогама, уз употребу научених и уобичајених фраза и формула (постављање питања и давање одговара).

НАПРЕДНИ НИВО

Ученик разуме фреквентне и уобичајене писане и усмене исказе, као и кратке, једноставне текстове и усмене прилоге везане за познате теме, појаве и догађаје. Обавља основне језичке функције (давање и тражење, тј. размена информација о искуствено блиским датостима и појавама, једноставно исказивање идеја и мишљења), у писаном и усменом општењу, уз успостављање базичног, али ефикасног друштвеног контакта.

2) ЛИНГВИСТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА

Лингвистичка компетенција се односи на познавање и разумевање принципа функционисања и употребе језика и обухвата фонолошко-фонетска, правописна, лексичка, семантичка, граматичка (морфосинтаксичка) знања.

ОСНОВНИ НИВО

Ученик познаје изговор фреквентних, понављаних и меморисаних гласова, као и неких најчешћих гласовних група. Повезује гласове и начин(е) њиховог записивања у увежбаним речима. Познаје ограничени број регуларних морфолошких облика и синтаксичких структура у оквиру наученог контингента језичких средстава. Користи елементарне и најфреквентније речи и изразе за савладавање основних комуникативних активности.

СРЕДЊИ НИВО

Ученик познаје исправан изговор већине гласова и гласовних група, уз ограничења акценатско-интонацијске природе. Ученик исправно записује гласове и гласовне комбинације и познаје одређен број основних правописних правила. Ученик познаје једноставне граматичке елементе и конструкције. Ученик познаје ограничени репертоар готових израза и вишечланих конструкција за исказивање свакодневних конкретних активности и потреба.

НАПРЕДНИ НИВО

Ученик углавном правилно изговара све гласове и гласовне групе, чак и у тежим и неувежбаним комбинацијама гласова, уз поштовање акценатско-интонацијских правила. Записује речи и изразе с релативном ортографском тачношћу и познаје фреквентна правописна правила. Познаје одређени број граматичких елемената и конструкција, укључујући и најчешће изузетке, као и основне начине творбе именица, глагола, придева, прилога. Ученик познаје фреквентне лексичке елементе који се односе на искуствено блиске теме и ситуације.

3) ИНТЕРКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА

ОСНОВНИ НИВО

Ученик познаје основне појаве и процесе који одликују свакодневни живот циљне културе / циљних култура, познаје основне просторне и временске оквири развоја циљне културе / циљних култура, као и најзначајније личности и дела из историје и савременог доба. Ученик показује интересовање за одређене појаве и личности циљне културе.

СРЕДЊИ НИВО

Ученик поседује основна знања о разликама у свакодневном животу и разуме да су разлике последица сложености културе. Ученик познаје и разуме основне природне и друштвене специфичности циљне културе. Ученик поседује свест о основним сличностима и разликама између своје и циљне културе и препознаје/избегава најкритичније табуе и неспоразуме у комуникацији. Негује позитиван и отворен став према разликама које препознаје између своје и циљне културе.

НАПРЕДНИ НИВО

Ученик поседује општа знања о свакодневном животу, друштву и култури страног/страних језика. Разуме утицај природних и друштвених појава на процесе у властитој и циљној култури; разуме положај земаља циљне културе у свету и њихову везу са властитом културом. Прихвата разлике које постоје између властите и циљне културе и уме да прилагоди понашање основним конвенцијама. Негује став отворености и радозналости према циљној култури / циљним културама и поседује основне вештине за критичко истраживање и разумевање појава циљне и властите културе.

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

1. ФУНКЦИОНАЛНО-ПРАГМАТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА

РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА

ПСТ.1.1.1. Разуме фреквентне речи и једноставне изразе у јасно контекстуализованом и спором говору.

ПСТ.1.1.2. Разуме једноставне поруке и питања која се односе на једноставне информације и непосредно окружење.

ПСТ.1.1.3. Разуме кратка, једноставна, разговетно и споро изговорена упутства.

ПСТ.1.1.4. Разуме кратка саопштења и питања која се односе на познате / блиске теме.

ПСТ.1.1.5. Разуме предмет једноставног разговора других лица о познатим / блиским темама (нпр. личне и породичне ствари, непосредно окружење) уколико се говори споро и разговетно.

ПСТ.1.1.6. Разуме појединачне речи и једноставне изразе из текстова савремене музике.

РАЗУМЕВАЊЕ ПИСАНОГ ТЕКСТА

ПСТ.1.1.7. Разуме кратке поруке које се односе на једноставне информације и непосредно окружење (нпр. писма, мејлови итд.)

ПСТ.1.1.8. Разуме кратка, појединачна упутства која се тичу његових непосредних потреба, уколико укључују визуелне елементе.

ПСТ.1.1.9. Разуме општи смисао и најважније информације у једноставним врстама текстова (кратке приче, извештаји, огласи, временске прогнозе и сл.) уз одговарајуће илустративне елементе.

УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

ПСТ.1.1.10. Успоставља и одржава друштвени контакт користећи једноставна језичка средства приликом поздрављања, представљања, добродошлице, окончања комуникације, захваљивања, извињавања, давања података о себи, распитивања о основним подацима који се тичу саговорника (нпр. ко је, одакле је, чиме се бави итд.)

ПСТ.1.1.11. Уз дуже паузе и уз помоћ саговорника, саопштава основне информације о себи и свом непосредном окружењу, тражи одређени предмет, користећи кратке једноставне исказе.

ПСТ.1.1.12. Уз дуже паузе, описује или представља људе, предмете у свакодневној употреби, места, уобичајене активности користећи најједноставнија језичка средства.

ПСТ.1.1.13. Поставља једноставна питања о темама које одговарају његовим интересовањима (слободно време, хоби, школа, породица, другови) и одговара на слична питања саговорника.

ПСТ.1.1.14. Поставља и одговара на питања која се односе на изражавање допадања и недопадања, слагања и неслагања користећи једноставна језичка средства.

ПСТ.1.1.15. Формулише молбе и извињења.

ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

ПСТ.1.1.16. Пише једноставне податке о себи и лицима из блиског окружења, у обрасцима, упитницима или табелама.

ПСТ.1.1.17. Пише краће белешке о важним информацијама и тренутним потребама.

ПСТ.1.1.18. Писаним путем доставља/тражи основне информације о себи/другима.

ПСТ.1.1.19. Пише кратке и једноставне поруке (нпр. СМС, имејл, објаве на друштвеним мрежама) у којима се захваљује, извињава или нешто честита.

ПСТ.1.1.20. Повезује неколико кратких исказа у кратак, везани текст о блиским темама.

МЕДИЈАЦИЈА

ПСТ.1.1.21. На матерњем језику преноси саговорнику општи смисао јавних натписа и краћих текстова опште информативне природе (плаката, транспарената, јеловника...)

ПСТ.1.1.22. На матерњем језику саопштава основну тему и најопштији садржај кратког усменог исказа на страном језику.

ПСТ.1.1.23. На матерњем језику саопштава основну тему и најопштији садржај кратког писаног текста на страном језику.

2. ЛИНГВИСТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА

ПСТ.1.2.1. Препознаје и разумљиво изговара једноставније гласове и најчешће гласовне групе и познаје основне интонацијске схеме (нарочито упитну).

ПСТ.1.2.2. Правилно записује познату лексику.

ПСТ.1.2.3. Познаје и користи ограничен број фреквентних морфолошких облика и синтаксичких структура у оквиру наученог репертоара језичких средстава.

ПСТ.1.2.4. Користи елементарне и најфреквентније речи и изразе за обављање основних комуникативних активности.

3. ИНТЕРКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА

ПСТ.1.3.1. Познаје основне појаве свакодневног живота циљних култура (нпр. начин исхране, радно време, навике, празници, разонода).

ПСТ.1.3.2. Зна за регије и државе у којима се страни језик користи као већински.

ПСТ.1.3.3. Познаје најзначајније историјске догађаје циљних култура.

ПСТ.1.3.4. Познаје неколико најпознатијих историјских и савремених личности циљних култура; наводи и на матерњем језику даје основне податке о некој личности из циљних култура за коју показује интересовање.

ПСТ.1.3.5. Познаје неколико најпознатијих културних остварења циљних култура; наводи и описује на матерњем језику неколико локација циљних култура за које показује интересовање. Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

1. ФУНКЦИОНАЛНО-ПРАГМАТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА

РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА

ПСТ.2.1.1. Разуме краће низове (2–3) саопштења, упутстава, молби који се односе на његове потребе и интересовања.

ПСТ.2.1.2. Разуме основни смисао и главне информације из разговора двоје или више (са)говорника о блиским и познатим темама, уколико се говори разговетно и умереним темпом.

ПСТ.2.1.3. Разуме основни смисао и главне информације споријих, јасно артикулисаних монолошких излагања и прича о познатим и узрасно адекватним темама, уз одговарајућу визуелну подршку, паузе и понављања.

ПСТ.2.1.4. Разуме основни смисао и главне информације из подкаста, радио и телевизијских емисија о познатим и узрасно адекватним темама, уколико се говори споро и разговетно.

ПСТ.2.1.5. Разуме општи смисао и фреквентне фразе и изразе једноставнијих текстова из савремене музике.

РАЗУМЕВАЊЕ ПИСАНОГ ТЕКСТА

ПСТ.2.1.6. Разуме општи смисао и главне информације у краћим порукама, писмима, мејловима о блиским темама.

ПСТ.2.1.7. Разуме краће низове (2–3) упутстава која се тичу његових непосредних потреба (нпр. оријентација у простору, употреба уређаја и апарата, правила игре и сл.), праћена визуелним елементима.

ПСТ.2.1.8. Разуме општи смисао и главне информације у краћим текстовима, различитих врста и једноставне садржине, са интернета или других писаних медија, о познатим и узрасно адекватним темама.

ПСТ.2.1.9. Разуме општи смисао једноставних књижевних текстова прилагођених узрасту и интересовањима.

ПСТ.2.1.10. Разуме општи смисао и једноставније формулације у текстовима савремене музике.

ПСТ.2.1.11. Разуме смисао једноставних рекламних порука уколико не садрже игру речи или неко конотативно/скривено/метафорично значење.

УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

ПСТ.2.1.12. Успева да поведе и/или одржи разговор на блиске и познате теме.

ПСТ.2.1.13. Уз краће паузе и минималну помоћ саговорника, размењује информације, тражи одређени предмет, објашњење, услугу, повезујући неколико краћих исказа у смислену целину

ПСТ.2.1.14. Уз краће паузе, описује себе и своје непосредно окружење, свакодневне активности, искуства из прошлости користећи једноставна језичка средства.

ПСТ.2.1.15. Поставља и одговара на 2–3 повезана питања, о познатим темама, у вези са личним потребама, интересовањима, обавезама, жељама, уз одговарајућу помоћ саговорника и понављање.

ПСТ.2.1.16. Исклађује допадање и недопадање, слагање и неслагање и једноставним језичким средствима даје кратко објашњење.

ПСТ.2.1.17. Размењује основне информације о плановима и обавезама.

ПСТ.2.1.18. Једноставним језичким средствима пореди људе, ствари и појаве.

ПСТ.2.1.19. Објашњава оно што не разуме и тражи помоћ вербалним и невербалним средствима.

ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

ПСТ.2.1.20. Писаним путем доставља/тражи или преноси детаљније информације, обавештења или податке о себи и другима.

ПСТ.2.1.21. Пише једноставна лична писма, поруке, мејлове у којима се са пријатељима и познаницима договара о активностима или одговара на питања.

ПСТ.2.1.22. Саставља краће текстове о себи, својој породици и непосредном окружењу.

ПСТ.2.1.23. Описује искуства, активности и догађаје из прошлости користећи једноставније језичке структуре и увежбану лексику.

МЕДИЈАЦИЈА

ПСТ.2.1.24. На матерњем језику преноси саговорнику општи смисао и појединачне информације краћих и једноставнијих писаних текстова опште информативне природе.

ПСТ.2.1.25. На матерњем језику саопштава основну тему и најважније информације краћег усменог исказа.

ПСТ.2.1.26. На матерњем језику саопштава основну тему и најважније информације краћег писаног текста.

ПСТ.2.1.27. На страном језику саопштава туристима најједноставније информације коју су тражили од трећег лица (назив улице, број линије у градском саобраћају, цену).

2. ЛИНГВИСТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА

ПСТ.2.2.1. Препознаје и разумљиво изговара већину гласова и гласовних група, уз одређена прозодијска ограничења (акценти, интонација, дужина).

ПСТ.2.2.2. Правилно записује фреквентне и увежбане речи, познаје и примењује одређени број основних правописних правила.

ПСТ.2.2.3. Познаје и користи једноставније граматичке елементе и конструкције.

ПСТ.2.2.4. Поседује ограничени репертоар готових израза и вишечланих конструкција за исказивање свакодневних конкретних активности и потреба.

3. ИНТЕРКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА

ПСТ.2.3.1. Разуме и описује сличности и разлике у свакодневном животу (нпр. начин исхране, радно време, навике, празници, разонода).

ПСТ.2.3.2. Познаје основне елементе у области умећа живљења (начин обраћања и поздрављања, тачност, конвенције и сл.).

ПСТ.2.3.3. Препознаје најкритичније обрасце понашања које је непримерено/неприкладно у контексту циљних култура.

ПСТ.2.3.4. Препознаје најчешће стереотипе у вези са својом и циљним културама.

ПСТ.2.3.5. Познаје основне одлике регија и држава у којима се страни језик користи као већински.

ПСТ.2.3.6. Познаје животне услове који владају у појединим екосистемима света (клима, географске одлике и сл.) где се користи страни језик.

ПСТ.2.3.7. Препознаје да постоји повезаност појава из прошлости са појавама из садашњости циљних култура.

ПСТ.2.3.8. Представља и укратко описује на циљном језику неколико познатих личности и појава из циљних култура, као и оне за које показује интересовање.

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

1. ФУНКЦИОНАЛНО-ПРАГМАТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА

РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА

ПСТ.3.1.1. Разуме дуже низове саопштења, упутстава, молби итд. који се тичу његових потреба и интересовања.

ПСТ.3.1.2. Разуме основни смисао и главне информације у аутентичном разговору два или више (са)говорника, уколико се говори разговетно и умереним темпом.

ПСТ.3.1.3. Разуме основни смисао и главне информације јасно артикулисаних монолошких излагања, прича, презентација и предавања на узрасно адекватне и блиске теме, уз одговарајућу визуелну подршку.

ПСТ.3.1.4. Разуме основни смисао и може да издвоји главне информације из аутентичних подкаста, радио и телевизијских емисија о познатим, узрасно адекватним темама (нпр. репортажа, научно-популарних, документарних, играних, анимираних филмова, спотова) које слуша/гледа у смисленим целинама.

ПСТ.3.1.5. Разуме општи смисао и већину фраза и израза сложенијих разговетних текстова савремене музике.

РАЗУМЕВАЊЕ ПИСАНОГ ТЕКСТА

ПСТ.3.1.6. Разуме општи смисао и може да издвоји већину релевантних информација у порукама, писмима и мејловима о блиским темама.

ПСТ.3.1.7. Разуме упутства која се односе на сналажење на јавним местима (нпр. руковање апаратима и уређајима, упозорења, безбедносне информације и сл.)

ПСТ.3.1.8. Разуме општи смисао и главне информације различитих врста текстова са интернета или других писаних медија који су у складу са узрастом и интересовањима ученика.

ПСТ.3.1.9. Разуме главне идеје, поруке и специфичне информације адаптираних верзија белетристике за младе.

ПСТ.3.1.10. На основу смисла читавог текста и садржаја појединачних делова открива значења непознатих речи и конструкција.

ПСТ.3.1.11. Разуме експлицитно изражена осећања, жеље и расположења.

ПСТ.3.1.12. Разуме општи смисао и већину фраза и израза у текстовима из савремене музике.

ПСТ.3.1.13. Разуме смисао једноставних рекламних порука.

ПСТ.3.1.14. Проналази потребне информације у речницима, енциклопедијама, брошурама и на интернет страницама.

ПСТ.3.1.15. Разуме и може да издвоји потребне информације из табела, графикана, информатора и сл.

УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

ПСТ.3.1.16. Течно и са лакоћом описује себе и околину, школски контекст и приватан живот, свакодневне навике, искуства/догађаје из прошлости и планове за будућност.

ПСТ.3.1.17. Учествоје у неформалном и формалном разговору (нпр. са наставницима, службеним лицима и сл.), поставља и одговара на неколико питања у низу на познате теме у вези са личним потребама, интересовањима, обавезама, жељама, уз евентуалну помоћ и понављање.

ПСТ.3.1.18. Објашњава зашто му се нешто допада или не допада, зашто се слаже или не слаже, зашто нешто воли или не; на једноставан начин износи и образлаже своје ставове и мишљења.

ПСТ.3.1.19. Објашњава оно што не разуме, уме да тражи помоћ и да изрази мишљење/потребу расположивим језичким средствима.

ПСТ.3.1.20. На једноставан начин излаже на задату тему и одговара на питања која се односе на њу.

ПСТ.3.1.21. Описује и тумачи податке из табела, графикана, информатора и сл.

ПСТ.3.1.22. Резимира текст који слуша или чита ослањајући се у мањој мери на језичка средства која се у њему појављују.

ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

ПСТ.3.1.23. Пише обична и електронска писма у којима са пријатељима и познаницима договара активности и једноставним језичким средствима обрађује/спомиње узрасно релевантне теме.

ПСТ.3.1.24. Пише краће текстове од неколико логички повезаних реченица о узрасно релевантним темама (о себи, друштвеном и природном окружењу, аспектима приватног и школског живота).

ПСТ.3.1.25. Прецизно описује искуства, активности и догађаје из садашњости и прошлости у виду дескриптивних и наративних текстова користећи познате сложеније језичке структуре и адекватну лексику.

ПСТ.3.1.26. Пише кратке приче од понуђеног језичког материјала на узрасно адекватне теме.

ПСТ.3.1.27. Резимира/парафразира одслушан или прочитан текст, ослањајући се минимално на језичка средства која се у њему појављују.

ПСТ.3.1.28. Описује и тумачи податке из табела, графикана, информатора и сл.

МЕДИЈАЦИЈА

ПСТ.3.1.29. На матерњем језику саопштава основну тему и појединачне информације нешто опширнијег усменог исказа, примереног узрасту и интересовањима.

ПСТ.3.1.30. На матерњем језику преноси саговорнику тему, садржај и главне информације из краћих и једноставнијих писаних текстова (новинских и књижевних), примерених узрасту и интересовањима.

ПСТ.3.1.31. На страном језику саопштава једноставније информације добијене од трећег лица у вези са блиским комуникативним ситуацијама и познатим темама.

ПСТ.3.1.32. На матерњем језику преноси информације, упутства, молбе, савете и сл. добијене од трећег лица.

2. ЛИНГВИСТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА

ПСТ.3.2.1. Углавном коректно изговара све гласове и гласовне групе, чак и у тежим комбинацијама гласова, уз поштовање акцентаско-интонацијских правила или уз мање неправилности које не угрожавају разумевање поруке коју жели да саопшти.

ПСТ.3.2.2. Записује речи и изразе уз минималне ортографске неправилности које не ремете разумевање датог записа; познаје и примењује фреквентна правописна правила.

ПСТ.3.2.3. Познаје и користи одређени број граматичких елемената и конструкција, укључујући и најчешће изузетке, као и основне начине творбе и флексије именица, глагола, придева, прилога.

ПСТ.3.2.4. Користи фреквентне лексичке елементе који се односе на теме и ситуације из његовог непосредног искуства.

3. ИНТЕРКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА

ПСТ.3.3.1. Разуме основне сличности и разлике између своје и циљних култура у различитим аспектима свакодневног живота и прихвата постојање разлика.

ПСТ.3.3.2. Разуме основне сличности и разлике између своје и циљних култура у области умећа живљења и прихвата постојање разлика; примењује неке основне елементе у области умећа живљења (нпр. начин обраћања и поздрављања).

ПСТ.3.3.3. Разуме и избегава основне облике непримереног/ неприкладног понашања у контексту циљних култура.

ПСТ.3.3.4. Препознаје да постоји пристрасност у тумачењу културних појава и негује критичко мишљење у њиховом посматрању и разумевању.

ПСТ.3.3.5. Познаје положај земаља у којима се користи страни језик.

ПСТ.3.3.6. Познаје положај циљног језика у глобалном контексту и код нас.

ПСТ.3.3.7. Познаје најтипичније представнике појединих екосистема света где се користи страни језик и доводи их у везу са одликама екосистема.

ПСТ.3.3.8. Препознаје повезаност најважнијих појава из историје циљних култура и опште историје.

ПСТ.3.3.9. Препознаје утицај неколико најзначајнијих личности и дела из друштвене и уметничке историје циљних култура у свету, које доводи у везу са друштвеним и уметничким појавама из наше историје и обрнуто.

ДРУГИ СТРАНИ ЈЕЗИК

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на основном нивоу.

1. ФУНКЦИОНАЛНО-ПРАГМАТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА

РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА

ДСТ.1.1.1. Разуме најједноставније речи, имена, бројеве (нпр. цене, датуме, изразе за количину и меру) и успева да их запише, уколико му се саопштавају или диктирају полако и разговетно и уколико су јасно контекстуализовани.

ДСТ.1.1.2. Разуме значење најфреквентнијих речи, фраза и других основних лексичких елемената у оквиру једноставних, кратких, јасно контекстуализованих усмених исказа.

ДСТ.1.1.3. Разуме и прати једноставна упутства и обавештења која се односе на познате ситуације, а исказана су спорим темпом и разговетно.

ДСТ.1.1.4. Разуме споро и разговетно артикулисана јасно контекстуализована питања која се односе на непосредне личне потребе и интересовања, породицу, блиско окружење.

ДСТ.1.1.5. Разуме основни смисао најједноставније конверзације, тј. предмет разговора који прати, уколико саговорници говоре довољно разговетно и споро.

РАЗУМЕВАЊЕ ПИСАНОГ ТЕКСТА

ДСТ.1.1.6. Препознаје лична и друга имена, као и најуобичајеније интернационализме, разуме фреквентне речи и изразе.

ДСТ.1.1.7. Разуме кратке и једноставне поруке у белешкама, електронским порукама (мејл, СМС).

ДСТ.1.1.8. Разуме најједноставна упутства, уколико укључују и визуелне елементе.

ДСТ.1.1.9. Разуме општи смисао и главне информације у најједноставнијим врстама текстова (натписи, огласи, вести, кратки извештаји, сервисне информације, временске прогнозе, брошуре, проспекти, рекламе, стрипови), уколико су праћени илустративним елементима и препознатљивим начином графичког обликовања.

УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

ДСТ.1.1.10. Чита наглас (изражајно) кратке и једноставне текстове (показујући да прати њихов општи смисао).

ДСТ.1.1.11. Успоставља и одржава друштвени контакт користећи најједноставнија језичка средства приликом поздрављања, представљања, добродошлице, окончања комуникације, захваљивања, извињавања, давања података о себи, распитивања о основним подацима који се тичу саговорника.

ДСТ.1.1.12. Саопштава саговорнику основне информације о себи и најближем окружењу (породица, кућни љубимци, место становања, школа, хоби).

ДСТ.1.1.13. Најједноставнијим језичким средствима тражи од саговорника одређени предмет.

ДСТ.1.1.14. Најједноставнијим језичким средствима, уз употребу увежбаних фраза, именује и описује људе и ствари из свог непосредног окружења или везане за лична искуства.

ДСТ.1.1.15. Поставља најједноставнија питања личне природе (о блиским темама, потребама, интересовањима, предметима у нечијем поседу) и одговара на слична питања саговорника.

ДСТ.1.1.16. Најједноставнијим језичким средствима саопштава шта воли, а шта не и поставља иста/таква питања саговорнику.

ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

ДСТ.1.1.17. Пише најједноставније податке о себи и лицима из свог блиског окружења, у обрасцима, упитницима или табелама.

ДСТ.1.1.18. Пише најкраће и најсажетије белешке о информацијама од непосредног личног интереса (нпр. списак за куповину).

ДСТ.1.1.19. Писаним путем доставља информације о себи или тражи информације о другима.

ДСТ.1.1.20. Пише кратке и једноставне поздраве и поруке (као СМС, путем електронске поште или социјалне мреже).

ДСТ.1.1.21. Повезује неколико кратких исказа у везани текст о блиским темама.

МЕДИЈАЦИЈА

ДСТ.1.1.22. На матерњем језику преноси саговорнику општи смисао јавних натписа и краћих текстова опште информативне природе (плаката, транспарената, јеловника...).

ДСТ.1.1.23. На матерњем језику саопштава основну тему и најопштији садржај кратког усменог исказа на страном језику.

ДСТ.1.1.24. На матерњем језику саопштава основну тему и најопштији садржај кратког писаног текста на страном језику.

2. ЛИНГВИСТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА

ДСТ.1.2.1. Препознаје и разумљиво изговара једноставније гласове и најчешће гласовне групе и познаје основне интонацијске схеме (нарочито упитну).

ДСТ.1.2.2. Правилно записује познату лексику.

ДСТ.1.2.3. Познаје и/или користи ограничени број правилних морфолошких облика и синтаксичких структура у оквиру научног репертоара језичких средстава.

ДСТ.1.2.4. Користи елементарне и најфреквентније речи и изразе за обављање основних комуникативних активности.

3. ИНТЕРКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА

ДСТ.1.3.1. Познаје основне појаве свакодневног живота циљних култура (нпр. начин исхране, радно време, навике, празници, разонода).

ДСТ.1.3.2. Зна за регије и државе у којима се страни језик користи као већински.

ДСТ.1.3.3. Познаје најзначајније историјске догађаје циљних култура.

ДСТ.1.3.4. Познаје неколико најпознатијих историјских и савремених личности циљних култура; наводи и на матерњем језику даје основне податке о некој личности из циљних култура за коју показује интересовање.

ДСТ.1.3.5. Познаје неколико најпознатијих културних остварења циљних култура; наводи и описује на матерњем језику неколико локација циљних култура за које показује интересовање. Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на средњем нивоу.

1. ФУНКЦИОНАЛНО-ПРАГМАТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА

РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА

ДСТ.2.1.1. Разуме фреквентне речи и изразе као главне носиоце значења у кратким саопштењима на блиске теме.

ДСТ.2.1.2. Разуме једноставније поруке личне природе.

ДСТ.2.1.3. Разуме једноставнија упутства и поступа у складу с њима.

ДСТ.2.1.4. Разуме краћа саопштења и питања која се односе на блиску и познату тематику.

ДСТ.2.1.5. Разуме предмет краће усмене интеракције о личним и породичним стварима, непосредном друштвеном окружењу, природној средини.

ДСТ.2.1.6. Разуме спорији, јасно артикулисани монологички исказ од неколико реченица, уз одговарајуће паузе и понављања.

ДСТ.2.1.7. Разуме основни смисао кратких телевизијских емисија (или других аудио-визуелних записа) о познатим темама, с предвидљивим информацијама, уколико се говори споро и разговетно.

ДСТ.2.1.8. Разуме појединачне речи, једноставне фразе и предвидљиве конструкције у модерној музици.

РАЗУМЕВАЊЕ ПИСАНОГ ТЕКСТА

ДСТ.2.1.9. Разуме краће поруке личне природе са неколико суштинских информација (писма, мејлови итд.)

ДСТ.2.1.10. Разуме најједноставније савете и упутства која се тичу непосредних потреба (оријентација у простору, употреба апарата, правило игре), праћена визуелним елементима.

ДСТ.2.1.11. Разуме општи смисао и најважније информације у једноставнијим информативним текстовима (новинске вести, брошуре, проспекти, кратке репортаже, кратки прилози на друштвеним мрежама), с блиском тематиком и предвидљивим порукама.

ДСТ.2.1.12. Разуме општи садржај различитих врста нелинеарних интернет текстова, прилагођених узрасту и интересовањима.

ДСТ.2.1.13. Разуме најопштији смисао једноставних прозних и поетских текстова прилагођених узрасту и интересовањима.

ДСТ.2.1.14. Разуме општи смисао једноставнијих текстова модерне музике.

ДСТ.2.1.15. Разуме садржај једноставних рекламних порука уколико не садрже игру речи или неко конотативно/скривено/метафорично значење.

УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

ДСТ.2.1.16. Успева да на кратко поведе и/или одржи разговор на блиске и познате теме.

ДСТ.2.1.17. У оквиру размене информација са саговорником о темама од непосредног личног интереса повезује неколико реченица у смислену целину.

ДСТ.2.1.18. На једноставан начин тражи од саговорника предмет, објашњење, услугу.

ДСТ.2.1.19. Једноставним средствима описује или представља људе, предмете у свакодневној употреби, места, уобичајене активности.

ДСТ.2.1.20. Поставља једноставнија питања о темама које одговарају његовим интересовањима (слободно време, хоби, школа, породица, другови) и одговара на слична питања саговорника.

ДСТ.2.1.21. Исказује допадање и недопадање, слагање и неслагање.

ДСТ.2.1.22. Размењује основне информације о плановима и обавезама.

ДСТ.2.1.23. Формулише љубазне молбе и извињења.

ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

ДСТ.2.1.24. Пише краће белешке о важним информацијама и тренутним потребама.

ДСТ.2.1.25. Писменим путем тражи или преноси детаљнија обавештења и податке личне природе.

ДСТ.2.1.26. Пише једноставне поруке (у личном обраћању) и објаве (на социјалним мрежама), као и кратка писма пријатељима и познаницима да би изразио захвалност, извињење и слично.

ДСТ.2.1.27. Пише кратке текстове на блиске теме у којима описује себе, своју породицу и окружење, користећи фреквентне кохезивне елементе.

МЕДИЈАЦИЈА

ДСТ.2.1.28. На матерњем језику преноси саговорнику општи смисао и појединачне информације краћих и једноставнијих писаних текстова опште информативне природе.

ДСТ.2.1.29. На матерњем језику саопштава основну тему и најважније информације краћег усменог исказа.

ДСТ.2.1.30. На матерњем језику саопштава основну тему и најважније информације краћег писаног текста.

ДСТ.2.1.31. На страном језику саопштава туристима најједноставније информације коју су тражили од трећег лица (назив улице, број линије у градском саобраћају, цену).

2. ЛИНГВИСТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА

ДСТ.2.2.1. Препознаје и разумљиво изговара већину гласова и гласовних група, уз одређена прозодијска ограничења (акценти, интонација, дужина).

ДСТ.2.2.2. Исправно записује фреквентне и увежбане краће речи, познаје и примењује одређен број основних правописних правила.

ДСТ.2.2.3. Познаје и/или користи једноставније граматичке елементе и конструкције.

ДСТ.2.2.4. Поседује ограничени репертоар готових израза и вишечланих конструкција за исказивање свакодневних конкретних активности и потреба.

3. ИНТЕРКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА

ДСТ.2.3.1. Разуме и описује сличности и разлике у свакодневном животу (нпр. начин исхране, радно време, навике, празници, разонода).

ДСТ.2.3.2. Познаје основне елементе у области умећа живљења (начин обраћања и поздрављања, тачност, конвенције и сл.).

ДСТ.2.3.3. Препознаје најкритичније обрасце понашања које је непримерено/ неприкладно у контексту циљних култура.

ДСТ.2.3.4. Препознаје најчешће стереотипе у вези са својом и циљним културама.

ДСТ.2.3.5. Познаје основне одлике регија и држава у којима се страни језик користи као већински.

ДСТ.2.3.6. Познаје животне услове који владају у појединим екосистемима света (клима, географске одлике и сл.) где се користи страни језик.

ДСТ.2.3.7. Препознаје да постоји повезаност појава из прошлости са појавама из садашњости циљних култура.

ДСТ.2.3.8. Представља и укратко описује на циљном језику неколико познатих личности и појава из циљних култура, као и оне за које показује интересовање.

Следећи искази описују шта ученик/ученица зна и уме на напредном нивоу.

1. ФУНКЦИОНАЛНО-ПРАГМАТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА

РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА

ДСТ.3.1.1. Разуме саопштења, упутства, молбе итд. које се тичу његових потреба и интересовања.

ДСТ.3.1.2. Разуме основни смисао и главне информације из разговора двоје или више (са)говорника, уколико се говори разговетно и умереним темпом.

ДСТ.3.1.3. Разуме кратко и једноставно монолошко излагање на узрасно адекватне и блиске теме, као и презентације праћене визуелним елементима.

ДСТ.3.1.4. Разуме основни смисао и главне информације радио и телевизијских емисија (или других аудио визуелних записа) о блиским темама, као и тему и основу поруку кратких телевизијских репортажа и документарних филмова помажући се визуелним информацијама.

ДСТ.3.1.5. Разуме општи смисао и фреквентне фразе и изразе једноставнијих текстова модерне музике.

РАЗУМЕВАЊЕ ПИСАНОГ ТЕКСТА

ДСТ.3.1.6. Разуме општи смисао и релевантне информације на блиске теме у порукама, писмима, мејловима.

ДСТ.3.1.7. Разуме једноставнија упутства у вези с личним потребама и са сналажењем на јавним местима.

ДСТ.3.1.8. Разуме општи смисао и појединачне информације у узрасно примереним информативним текстовима различитих врста и разноврсне тематике, примерене узрасту.

ДСТ.3.1.9. Разуме општи садржај и главне информације различитих врста нелинеарних интернет текстова, прилагођених узрасту и интересовањима.

ДСТ.3.1.10. Разуме информације, главне идеје и поруке фикционалних прича и других форми из области књижевности за младе.

ДСТ.3.1.11. Разуме општи смисао и једноставније формулације у текстовима модерне музике.

ДСТ.3.1.12. Разуме смисао једноставнијих рекламних порука.

УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

ДСТ.3.1.13. Описује себе и околину, школски контекст и приватан живот, свакодневне навике, претходне и планиране активности и догађаје.

ДСТ.3.1.14. Поставља неколико повезаних питања у низу, на познате теме у вези са личним потребама, интересовањима, обавезама, жељама, уз евентуалну помоћ и понављање; одговара на слична питања саговорника.

ДСТ.3.1.15. Објашњава зашто му се нешто допада или не допада, зашто се слаже или не слаже, зашто нешто воли или не; на једноставан начин износи и образлаже своје ставове и мишљење.

ДСТ.3.1.16. Објашњава оно што не разуме и тражи помоћ (вербалним и невербалним средствима).

ДСТ.3.1.17. Једноставним средствима пореди људе, ствари и појаве.

ДСТ.3.1.18. На једноставан начин и укратко излаже на задату тему или резимира краћи текст (прочитан или одслушан), делимично користећи и језичка средства која се у њему појављују.

ПИСАНО ИЗРАЖАВАЊЕ

ДСТ.3.1.19. Пише обична и електронска писма у којима с пријатељима и познаницима договара активности и једноставним језичким средствима обрађује/спомиње узрасно релевантне теме.

ДСТ.3.1.20. Саставља краће текстове од неколико повезаних реченица о себи, друштвеном и природном окружењу, аспектима приватног и школског живота.

ДСТ.3.1.21. На једноставан начин описује догађаје и обављене активности.

ДСТ.3.1.22. Пише кратке приче од понуђеног језичког материјала на узрасно адекватне теме.

ДСТ.3.1.23. На једноставан начин резимира или препричава краћи (прочитан или одслушан) текст, у извесној мери користећи и језичка средства која се у њему појављују.

МЕДИЈАЦИЈА

ДСТ.3.1.24. На матерњем језику саопштава основну тему и појединачне информације нешто опширнијег усменог исказа, примереног узрасту и интересовањима.

ДСТ.3.1.25. На матерњем језику преноси саговорнику тему, садржај и главне информације из краћих и једноставнијих писаних текстова (новинских и књижевних), примерених узрасту и интересовањима.

ДСТ.3.1.26. На страном језику саопштава једноставније информације добијене од трећег лица у вези с блиским комуникативним ситуацијама и познатим темама.

ДСТ.3.1.27. На матерњем језику преноси информације, упутства, молбе, савете и сл. добијене од трећег лица.

2. ЛИНГВИСТИЧКА КОМПЕТЕНЦИЈА

ДСТ.3.2.1. Углавном коректно изговара све гласове и гласовне групе, чак и у понеким тежим комбинацијама гласова, уз поштовање акценатско-интонацијских правила, а евентуалне неправилности не угрожавају комуникацију.

ДСТ.3.2.2. Записује речи и изразе с релативном ортографском тачношћу (тако да не долази до неспоразума) и познаје и примењује фреквентна правописна правила.

ДСТ.3.2.3. Познаје и/или користи одређени број граматичких елемената и конструкција, укључујући и најчешће изузетке, као и основне начине творбе и флексије именица, глагола, придева, прилога.

ДСТ.3.2.4. Користи фреквентне лексичке елементе који се односе на теме и ситуације из његовог непосредног искуства.

3. ИНТЕРКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА

ДСТ.3.3.1. Разуме основне сличности и разлике између своје и циљних култура у различитим аспектима свакодневног живота и прихвата постојање разлика.

ДСТ.3.3.2. Разуме основне сличности и разлике између своје и циљних култура у области умећа живљења и прихвата постојање разлика; примењује неке основне елементе у области умећа живљења (нпр. начин обраћања и поздрављања).

ДСТ.3.3.3. Разуме и избегава основне облике непримереног/неприкладног понашања у контексту циљних култура.

ДСТ.3.3.4. Препознаје да постоји пристрасност у тумачењу културних појава и негује критичко мишљење у њиховом посматрању и разумевању.

ДСТ.3.3.5. Познаје положај земаља у којима се користи страни језик.

ДСТ.3.3.6. Познаје положај циљног језика у глобалном контексту и код нас.

ДСТ.3.3.7. Познаје најтипичније представнике појединих екосистема света где се користи страни језик и доводи их у везу са одликама екосистема.

ДСТ.3.3.8. Препознаје повезаност најважнијих појава из историје циљних култура и опште историје.

ДСТ.3.3.9. Препознаје утицај неколико најзначајнијих личности и дела из друштвене и уметничке историје циљних култура у свету, које доводи у везу са друштвеним и уметничким појавама из наше историје и обрнуто.

НАПОМЕНЕ

У овај *Школски програм* уносиће се измене и допуне у складу са изменама које се односе на Закон о основној школи и Закон о основама система образовања и васпитања, односно на измене наставних планова и програма, као и листе изборних предмета.

У изради овог документа учешће је узео велики број наставника у оквиру својих стручних већа, директор установе, стручни сарадник и секретар школе. Овакав, *Тимски рад* обезбедио је да *Школски програм* буде правовремено и квалитетно урађен.